القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول
من الجزء
(١) إلى (١٥)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ

إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ فِي كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

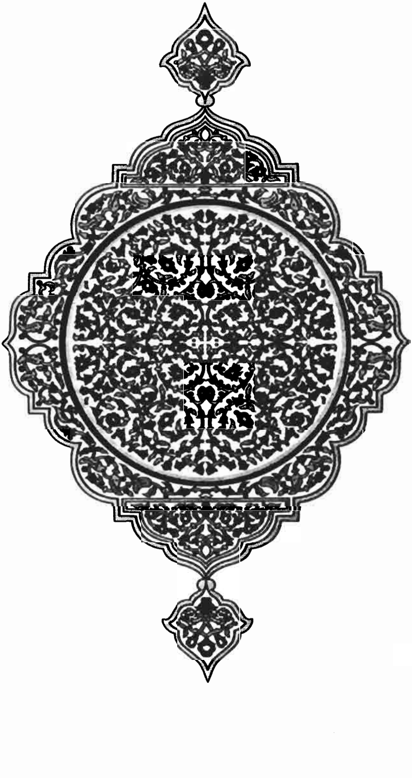

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د
قرآن كريم

ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

رومبی جلد له (۱) تر (۱۵) پاره پورې

د دې قرآن حكيم او د دې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر کولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذىثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان .وقدأقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا) .
والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د كتاب الله ناشر او د سعودى عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن كريم د طباعت او په مختلفو ژبو كښى د دے د ترجمو د چاپ كولو او تقسيمولو احكام جارى كړى دى. او د دے غرض دپاره ئى په مدينه منوره كښى د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه كړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ كار په دغه ستره مطبعه كښى سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامى په دے خبره د خوشحالى اظهار كوى چه د خادم الحرمين الشريفين د احكاماتو په رڼا كښى د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونكو ته دا ترجمه او تفسير وړاندى كوى چه په پښتنو كښى د «تفسير كابلى» په نوم شهرت لرى او دا تفسير د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندى او علامه شبير احمد عثمانى په اردو ژبه كښى ليكلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو تولگى پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه كښى بعضے تكى گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت كښى ئے استعمال كم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامى مكة المكرمة د پاكستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا كار وسپاره چه هغه دى په دے تفسير كښى د گرانو تكو سره خوا په خوا په قوسينو كښى د هغے مترادف الفاظ وليكى چه د پاكستان او افغانستان د عامو لوستونكو دپاره آسان شى. د ترجمے او نظرثانى دا تول كار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانى لاندى سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندى كوى چه ترجمه كه هر څومره په كوشش سره وكړے شى خو بيا هم د قرآن كريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅرى نشى كيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د كتاب الله ترجمانى ده او انسان د نقص نه خالى نه دے . نو په دے وجه مونږ تولو لوستونكو ته خواست كوو چه هغوى د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه كولو دپاره خپل آراء او مستند علمى تجاويز رابطه عالم اسلامى ته راؤليږى چه په راتلونكى چاپ كښى د هغے نه استفاده وكړے شى.

والله الموفق وهوالهادى إلى سواء السبيل

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

دَ

قُرْآنِ کرِيم

ترجمه او تفسير په پښتو ژبه کښې

ړومبی جلد له (۱) تر (۱۵) پارې پورې

چاپ خانه د حرمينو شريفينو د خادم
پادشاه فهد د قرآن کريم د طباعت لپاره

اول جزء اول منزل
(سورة «الفاتحة» مكية وهی سبع آيات)
(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلهاحسب النزول (٥)
(د «الفاتحة» سورت مکی دی (۷) آیتونه لری)
(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی
(۱) او په نزول کښی (٥) سورت دی او (۱) رکوع لری)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمٰن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مګر په «رحمٰن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو تولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر تولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واړه خاص الله تعالیٰ لره ښایی، ځکه چه الله تعالیٰ د هر نعمت او هر شی پیدا کوونکی او ښوونکی دی او ښښه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼرا) او تودوالی څخه ګټه (فائده) اخلی نو دغه ګټه (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼرا) او تودوالی.
خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالیٰ لره ده لنده او نیمګری ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ثناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالیٰ لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.
تنبیه : په فاتحه الکتاب کښی الله تعالیٰ د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛
(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایی؛

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢﴾

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالیٰ مخلوق دی.
(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښښلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایی؛

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿٣﴾

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالیٰ لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکوونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښښونکی دی.
(۳) د رب العزت **(جل شانه واعظم برهانه)** په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایی؛

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤﴾

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالیٰ د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.
﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).
(٤) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایی؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسير: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د تولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لوړ او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو گواکی (گویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، ړومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا وروسته د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالالباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وگوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکری چه یاالله؛ ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ الآية.
(٥) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایی؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسير: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا څخنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو باک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.
(٦) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایی؛

اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ۙ﴿۶﴾ صِرَاطَ الَّذِيۡنَ اَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ۙ

وښيه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسير: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی څلور طايفی دی
(۱) نبيين (۲): صديقين (۳): شهداء (٤): صالحين. د دغه څلورو طايفو تصريح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځينو علماؤ ويلی دی چه له ﴿ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ ﴾ څخه «يهود» او له ﴿ الضَّآلِّيْنَ ﴾ څخه «نصارٰی» مراد دی چه د دی مطلب د تائيدولو لپاره ډير آيتونه او روايتونه شاهد دی. له ﴿ الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴾ يعنی له مستقيمی لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی يو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بيرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی ګمراهان له دغو دوه ؤ طايفو څخه وتلی نشی، «نصارٰی» په اوله او «يهود» په دوهمه طايفه کښی داخل دی. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت اميد لکه چه فرمايی

غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ ﴿۷﴾

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» ګمراهان دی

تفسير: (يعنی مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وښيه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وږو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او ګمراهان دی چپ (بچ) کړه او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).
الله تعالٰی دغه سورت د خپلو بندګانو له ژبو څخه فرمايلی دی يعنی کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضريږی نو له مونږ څخه دا رنګه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت يو نوم «**تعليم المسئلة** يعنی د غوښتلو ښودنه» هم دی.
د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالٰی ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندګانو د دعا لپاره ده.
«**فائده**»: ﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ ﴾ **الآية** ــ د ﴿ الَّذِيْنَ ﴾ بدل ــ يا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځينو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکيب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الاآية «۲۸۱» فنزلت بمنى فیحجة الوداع»
«وهی مائتان وست وثمانون آیة واربعون رکوعا»
«نزلت بعد «المطففین» رقمها (۲) تسلسلهاحسب النزول (۸۷)»
«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیة نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ کښی نازل شوی دی»
«دوه سوه شپږاتیا (۲۸٦) آیتونه او څلویښت (٤٠) رکوع لری»
«د «المطففین» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی (۸۷) سورت دی»

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ۝١

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پټه خبره او پټ راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی راښکاره شوی او هغه معناګانی چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذٰلِكَ الۡكِتٰبُ لَا رَيۡبَ ۛۚ فِيۡهِ ۛۚ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او ټول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کښې د ﴿رَیۡبَ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کښې د ﴿رَیۡبَ﴾ محل په حقیقت کښې د پوهیدونکي پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجې) شک او شبهه پکښې پیدا کیږي، نو په دې مبارک آیت کښې ئې د ﴿رَیۡبَ﴾ د اول صورت نفي وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَیۡبَ﴾ (چه کافرانو په قرآن کښې ﴿رَیۡبَ﴾ کړی او ترینه انکار لري چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دې نفي معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتې شو دوهم صورت چه د هغه نفي له دې نه وروسته په ﴿وَإِن كُنتُمۡ فِي رَيۡبٖ مِّمَّا نَزَّلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا﴾ **الآیة**- کښې راځي.

هُدٗى لِّلۡمُتَّقِينَ ۝٢

(دغه کتاب) لارښوونکې دی لپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پورې د ﴿ اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ﴾ ځواب دی چه د بندګانو له خوا غوښتل شوی ؤ.

یعنې دغه کتاب هغو بندګانو ته لار ښیي چه له الله تعالیٰ څخه ویره لري ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویریږي هغه به هرومرو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لټون) کوي، او د چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره نه وي نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت ځنې به څه اندیښنه ولري ؟.

الَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِالۡغَيۡبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ۝٣

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکي دي په غیب باندې او قائموي دوی (سم ادا کوي سره د تولو حقوقو) لمونځ او ځینې له هغو شیانو چه ورکړي مونږ دوی ته صرفوي ئې (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر : یعنې هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دي لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقیني ګڼي له دې څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بې برخې دي.

د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تاکلو (مقررو) وختونو کښې اداء کړی شي.

د تولو عباداتو اصل درې شیان دي.

(۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لري.
(۲) هغه امور چه په بدن پوري متعلق او تړلي وي.
(۳) هغه امور چه په مال پوري مربوط وي.
په دې مبارک آيت کښې دا درې واړه اصول په ترتيب سره ياد شوي دي.

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾

او هغه کسان چه ايمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی يقين کوي (چه ضرور راتلونکې دی).

تفسير: په تير آيت کښې د هغو کسانو يادونه وه چه له شرک نه وتلي او مسلمانان شوي دي، لکه د مکې خلق، او په دغه آيت کښې هغه کسان ياد شوي دي چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوي دي لکه «يهود» او «نصارىٰ»

اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵﴾

دغه (ستايل شوی) کسان (دي) په هدايت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستايل شوی) کسان دي هم دوی په مراد رسيدلی (يا) او دغه (ستايل شوی) کسان هم دوی په مراد رسيدلی دي.

تفسير: يعنی د ايماندارانو دغو دواړو ډلو ته چه پاس يادې شوې په دنيا کښې دوی ته هدايت ورپه برخه شو او په آخرت کښې خپلو مرادونو ته رسيږي له دې څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ايمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بې برخې دي. د هغه دنيا او آخرت دواړه برباد او ابته (خراب) کيږي اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ ډلو له يادونې څخه وروسته د کافرانو د حالاتو يادونه کيږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۶﴾

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه ویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څنی چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیږی.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ۭ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ۡ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۧ ⑦

مهر لګولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی او پر سترګو د دوی. (یوه څانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لګول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوږونو باندی ئی مهر لګولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدی) او پر سترګو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَ ۘ ⑧

او څینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستۍ (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۹ؕ

تګی کوی دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تګی دوی مګر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالیٰ باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورګرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، ګناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه ګوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکری نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده.
دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُوْنَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترګی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده
«او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ۱۰

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه همغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.
حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده **فجزاه الله ما ادق نظره.**

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ ۙ قَالُوْٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱﴾

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به ډول ډول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورؤل)
(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.
(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تګ او راتګ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.
(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی څو چه ضعیف الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی اوکه چا به دوی له فسادونو څخه منع .کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کونکی) خلق هم داسی خبری او اتری کوی.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مگر نه لری شعور دوی (پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښې دا ده چه حق دین په نورو تولو ادیانو غالب شی او له تولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشی او د دین په لاره کښې د هیڅا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ▪ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه تولی په حقیقت کښې فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمۡ اٰمِنُوۡا كَمَاۤ اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوۡۤا اَنُؤۡمِنُ كَمَاۤ اٰمَنَ السُّفَهَآءُ ؕ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښې راگرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پتو خبرو کښې شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر **«سفهاء»** ورځی په حقیقت کښې داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویریږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهرداری کوله او خپلی شپی او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلبه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

اَلَاۤ اِنَّهُمۡ هُمُ السُّفَهَآءُ وَلٰـكِنۡ لَّا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۳﴾

خبردار اوسئ بیشکه دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او ګټو (فائدو) له امله (وجی) یی آخرت تر شاکړی او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل څومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر دول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وراندی نه شی تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنګه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیاطینو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه تولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غټان او رئیسان ګڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مؤنږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیڅکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه ګڼئ چه ګوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خندا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته وربنکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیږی او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان ګڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتری او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتری آورو نو په منده ئی

تاسو ته دررسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنګه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی ګمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه ګردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هرومرو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿ فِي طُغْيَانِهِمْ ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مګر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿ يَعْمَهُونَ ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله ؤ له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه پیرودلی اخستلی غوره کړی ئی ده ګمراهی په هدایت سره نو هیڅ ګټه (فائده) ونه کړه سوداګری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی(حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د ګمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئې ذکر وشو، يعنې منافقانو په ښکاره ډول (طريقه) ايمان ومانه او په زړه کښې ئې کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجې) په آخرت کښې خوار او په دنيا کښې داسې بې اعتباره شول چه حق تعالىٰ په خپل کلام کښې د هغو له احوالو څخه تولو ته خبر ورکړ، که دوی په ايمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارينو کښې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هيڅ يوه ګټه (فائده) وانه خيسته، د دارينو په نقصان کښې اخته شول او په دې هيڅ ونه پوهيدل، چه د ژبې تش ايمان ئې کافي او نافع وګانه نو په دې خرابۍ او رسوايۍ کښې ګرفتار شول، وروسته د دې حال په مناسبت دوه مثالونه بيان فرمايي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کښې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړې ئې وی اور (په تيپو (تورو) تيارو کښې) نو کله چه روښانه کړې دغه (اور) هغه ځايونه چه چاپير د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رڼړا) (اور) د دوی او پريږدی دوی په تيارو کښې په دی حال کښې چه هيڅ نه وينی.

تفسير: د منافقانو حال داسې دی. لکه چه څوک په يوه تپه (توره) تياره شپه کښې د لارې موندلو او له ضررناکو شيانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجې)، اور بل کړی او په لوی بيابان کښې يوه نرۍ لاره ځانته پيدا کړی، کله چه په رڼا (رڼړا) کښې لار ورښکاره شي، نو الله تعالىٰ هغه رڼا (رڼړا) تړی مړه کړی او هغه په همغه توره تياره شپه او ډاګ ميدان کښې وچ کـلک ولاړ وی او هيڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسې منافقانو هم د مسلمانانو له ويرې د شهادت د کلمې له رڼا (رڼړا) ځنې غوښته چه کار واخلي، خو سم د لاسه ئې لږ څه فايده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخيسته چه د شهادت د کلمې رڼا (رڼړا) او نور منافع ګرد ورک شول، نو وروسته له مړکيدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

(دوی) کاڼه دی ګونګيان دی ړانده دی نو بيرته نه راګرځی دوی (له ګمراهی نه)

تفسير: يعنې کاڼه دی چه رښتيا او حقه خبره نه شي اوريدی، ګونګيان دی د حق له اقراره او

رښتیا ویلو، پرانده دی د حق له لیدلو او د خپلی ګټی (فائدی) او تاوان له کتلو نه چه څوک کوڼ هم وی ګونګی هم وی، نو هغه به په څه دول (طریقه) په لار راشی؟ هو! که یوائځی ړوند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سری خبره اوریده، پس له دوی ځنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له ګمراهی او بی لارتوب ځنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَٰتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ الصَّوَٰعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۚ وَاللَّهُ مُحِيطٌۢ بِالْكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی ګوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ویری د مرګه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او څو دوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی.
مثلاً اوریدنه، لړ په لړ ډیری غلیظی او کثیفی وریځی هم وی او د باران څاڅکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کړنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه ټول خلق د مرګ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی ګوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چتی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مګر د الله تعالیٰ قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ دول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَٰرَهُمْ ۖ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوْا۟ فِيهِ وَإِذَآ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوْا ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۰﴾

نژدی ده چه بریښنا په چابکی سره یوسی (نور) د سترګو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریښنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودریږی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او ړوندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه څینی ئی کنول او ړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته ګوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «**صراط مستقیم**» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی تینګیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریښنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مګر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو څنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مګر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۲۱﴾
الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً ۠ وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ
الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾

ای خلقو! عبادت وکړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذابه د الله) هغه (رب) چه ګرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (ګرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویی ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه ګرځوی له الله تعالیٰ سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندګانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالیٰ تاسی او نور تول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی تول ضروریات او ګردی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالیٰ څخنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان ګرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «**وحده لاشریک له**» یو، او بی ملګری دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توته توته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيهِ ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنګه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرګند او مدلل شو.

وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۳﴾

او را وبولئ (اى مشركانو!) مددگاران خپل بې له الله څخه كه يئ تاسي رښتيا ويونكي (په دى دعوى كښى چه دا د انسان كلام دى).

تفسير: يعنى كه تاسي په دى دعوى كښى رښتينى يئ چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دى پرته (علاوه) له الله تعالىٰ له تولو ځنى مدد او كومك (امداد) وغواړئ! او معاونت ترى واخلئ! او په دى سره ئى ولمسوى چه تول سره كينى او يو لنډ سورت د قرآن د څو آيتونو په شان جوړ كړئ! يا ئى دا مطلب چه له الله تعالىٰ نه په غير ستاسى هومره معبودان چه دى له تولو ځنى په ډيره تضرع او زارى او په دعاگانو سره غوښتنه وكړئ! چه په دى مشكل كښى له تاسو سره مدد وكړى او څه آسانتيا دروړسوى!

فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۴﴾

پس كه ونه كړى شو تاسو (دا كار) او له سره به يــې ونه كړى شئ پس وساتئ تاسى (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک)د هغه بنيادمان او تيږى (گتى) دى، چه تيار كړى شوى دى (دا اور) لپاره د كافرانو.

تفسير: كه بيا مو هم ونشو كړى چه داسى يو سورت جوړ كړئ او دا خبره يقينى ده چه له سره ئى نشئ جوړولى نو وويريږئ له هغه اور څخه چه له گردو (تولو) اورو ځنى زيات تيز او سوځوونكى دى او نوم ئى دوزخ او خس (خشاک) ئى كافران او هغه تيږى (گتى) دى چه تاسو ئى په عبادت كښى مشغول ئى. او دا اور خاص د هغو كافرانو لپاره تيار كړى شوى دى چه عظيم الشان قرآن نه منى او په حضرت محمد صلى الله عليه وسلم باندى ايمان نه راوړى او دروغجن ئى بولى د خلاصى او نجات هم دا يو صورت شته چه تاسى د حضرت بارى جل جلاله په پاک كلام ايمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۖ كُلَّمَا

رُزِقُوْا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُوْا هٰذَا الَّذِيْ رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوْا بِهٖ مُتَشَابِهًا

او زیری ورکړه (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکړه شي دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه راکړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شي دوی ته میوه هم رنګه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مګر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه ووینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيْهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَّهُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله ؤ اخلاقو) څخه تولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معیشت» چه څه خورو او چیری اوسو؟.

دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖۤ اَنْ يَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوْضَةً فَمَا فَوْقَهَا

بیشکه الله نه پریږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشی سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغی معارضی ځواب ورکړی شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو ځنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو ځنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنګه به خپل پاک کلام کښی د میاشی یا له هغه ځنی د کومی لویبی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاګی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره ګڼنه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مګر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿ فَمَا فَوْقَهَا ﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشی ځنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشی د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ۚ

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) ګمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید ګڼی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو څخنی الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ ځواب ورکړی شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د ګمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۶﴾ الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ ۪ وَيَقْطَعُوْنَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۲۷﴾

او نه ګمراه کوی (الله) په دی مثال سره مګر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: د ﴿مَآ اَمَرَ اللّٰهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاؤ، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه ؤ امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان څخنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورؤل) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لګاوه.
مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو څخنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ څه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ

ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿۲۸﴾

څرنګه کافران کیږی په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بیا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ ړومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او وریسی کلکه وینه او بیا یوه توته غوښه شوی، له ړومبنیو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وجی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرګ وخت راشی او مړه شئ بیا به په قیامت کښی ژوندی کیږی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځئ او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو ګرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا تړل څومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى
السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۹﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی ټول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسی پیدا کړی یئ او ستاسی د بقاء او ګټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او ګټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردګار ستا پرښتو ته چه بیشکه زه ګرځوونکی یم په ځمکه کښې د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر ګردو (تولو) بنیادمانو ئې کړی دی او هغه د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئې «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿ خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه دول (طریقه) سره ورکاوه شي.

قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرښتو آیا ګرځوی ته په ځمکه کښې هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښې او تویوی به (په ناحقه سره) وینې، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښې به مفسدین او وینې تویوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالیٰ ډیر مطیع او فرمان وړونکی بندګان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئې دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرښتو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښې ډیر احتمالات شته، یا به ئې په پیریانو باندی قیاس کړی وی یابه الله تعالیٰ پوهولی وی یا به ئې دا خبری په لوح محفوظ کښې لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو څخنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښې وویل چه «دا سری به ډیر غولیږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

وويل (الله) بېشکه زه پوهېږم په هغو اسرارو چه تاسی پرې نه پوهېږئ.

تفسیر: پرښتو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، ځرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِى بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئې وروړاندې کړل هغه ټول شیان پرښتو ته نو وویل خبر راکړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یئ تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرښتو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مګر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئې.

تفسیر: لنډه ئې دا چه حق تعالیٰ آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئې بې د کلام له واسطې د القاء په توګه (طریقه) وربه زړه کړه ځکه چه بې له علمي کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرښتو ته څرګند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئې له پرښتو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یئ چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وړ (لائق) ئې نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مګر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بې له دی عمومي معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومي معلومات لرو مګر دا زمونږ جزی معلومات د دی خبری وړ (لائق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «**یاإله العالمینه!** ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يٰٓاٰدَمُ اَنۢبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۚ فَلَمَّآ اَنۢبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّيْٓ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿۳۳﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دی شیانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شیانو وویل (الله) آیا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او پوهیږم پر هغو شیانو چه ښکاره کوئ ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شیانو چه یئ تاسی چه پټوئ ئی (په زړونو کښی).

تفسیر: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د تولو شیانو په نسبت سوال وشو «خلیفة الله» ژر تر ژره هغه تول ملائکو ته وربیان او تولی پرښتی ئی داسی متعجبی او حیرانی کړی چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالیٰ ملائکو ته وفرمایل «آیا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکی او ښه خبر یم په هغه شیانو چه ئی څرګندوئ، او پټ ئی ساتئ په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندی د علم فضیلت ثابت شو وګورئ چه په عبادت کښی پرښتی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مګر څرنګه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکړه چه پرښتی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالیٰ له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وګرځید او د علم لوی صفت ځکه وربه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکړه دوی (تولو) مګر (سجده ونکړه) ابلیس

تفسیر: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وګرځوئ د دی امر د منلو له امله (وحی) تولی پرښتی په سجده ولویدی مګر یوازځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغړاوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرښتو سره ګډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان څو زره کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو تویولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرښتو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنګلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیګانتوب) او بی ګناهی ښکاره کړه او د پرښتو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د تولو شرل شوو پیریانو په ځای زه د تولی ځمکی والی او متصرف وټاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسی به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالیٰ اراده د آدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تللو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینی په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مګر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وبوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویی له امله (وحی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننګ او عار موجب وګانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وویل مونږ ای آدمه! واوسیږه! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیږئ دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شئ به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انګورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدیوالی په واسطه) نو وییی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوګنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کینی) د سیند په ګرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی‌بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښویوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او ډاډګیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالیٰ د نورو مهربانیو مورد هم ګرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیږی او د الله تعالیٰ د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

او وویل مونږ چه کوز شئ (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شئ! او په ځمکه کښی هستوګنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربړونه (تکلیفونو) درپیښیږی ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندګانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُسۡتَقَرّٞ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٣٦﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښې ځای د هستوګنې او اسباب د ګټې (فائدې) اخستلو تر یوه وخته پورې (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې په دنیا کښې به تل نه اوسیږئ! بلکه تر یوې ټاکلې (مقررې) مودې پورې به هلته اوسیږئ! او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیږئ! او هغه ټاکلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینې وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي ډول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٖ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

پس زده کړې آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پښیمانۍ په حالت کښې په ژړا او واویلا او په زارۍ مشغول شو، په دې وخت کښې حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړې چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمې دا دي

﴿ رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾

(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ

(بیا) وویل مونږ چه کوز شئ له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئې سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئې پرې وکړ چه په دنیا کښې هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسې وه. ښکاره خبره ده چه دی ئې د ځمکې لپاره «خلیفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسې فرمایلي دي هر هغه چه زما تابع او منونکي وي نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوي بلکه ګټه (فائده) ورته لري.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصرو د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۳۸﴾

پس که راغی تاسی ته له ما څخه کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پیښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصیبته وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مړ کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مړ کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تګ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاؤ علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا څخه ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی ګناه شخص چه د بادشاه یا د زمری له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه ګواکی دغه شخص د باچا یا د زمری په مقابل کښی کومه ګناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمری سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب ګرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمری هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ ﴾ په ځای ئی **(لاخوف فیهم)** یا ﴿ لَا يَخَافُونَ ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۳۹﴾
يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَوْفُوْا بِعَهْدِيْٓ اُوْفِ
بِعَهْدِكُمْ ۚ وَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿۴۰﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گڼی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښی همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریږئ (له مناهیو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا ﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښی د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکی، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی وربه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښی کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښی ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاؤ او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیړی څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیړی پوری څلور زره انبیاء په دوی کښی مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.
چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرګونو انبياء ئې په دوی کښې مبعوث کړی دی (توريت) او نور کتابونه ئې پر دوی نازل فرمايلی دی، دوی ئې د فرعون له عذابه ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط ئې د شام پر هيواد (ملک) قايم کړی دی، پر دوی ئې د«من» او «سلویٰ» خواړه نازل کړی دی له يوی تيږی (ګټی) څخه ئې د اوبو دوولس چينی دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خوارق ئې وربه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَوۡفُواْ بِعَهۡدِيٓ﴾ الآيه ـ او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبی چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توريت» کښې هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توريت» پر احکامو ټينګ اوسئ! او پر هر نبی عليه السلام باندی چه در ويی ليږم ايمان راوړئ! او له هغه سره ملګرتيا وکړئ! چه د (شام) هيواد (ملک) ستاسو په قبضه کښې پاتی شی بنی اسرائيلو دا ګردی (تولی) خبری منلی وی مګر بيا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دريدل په بدنيتی ئې پيل (ابتدا) وکړ۔ په رشوتونو باندی ئې خبری او مسئلی اړولی او غلطی ئې ورښوولی ـ او حق به ئې پټاوه ـ وروسته له دی چه خپل رياست ئې قائم کړ د انبياؤ له اطاعت څخه ئې سر وغړاوه، بلکه د ځينو په وژلو ئې هم لاس پوری کړ. د «توريت» په هر ځای کښې چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم صفتونه او ستاينی وی هغه ئې بدلی کړی نو د دی شيانو له امله (وجی) ګمراهان شول.

وَءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلۡتُ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُمۡ وَلَا تَكُونُوٓاْ أَوَّلَ كَافِرِۭ بِهِۦۖ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗا وَإِيَّٰيَ فَٱتَّقُونِ ٤١ وَلَا تَلۡبِسُواْ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُواْ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٤٢

او ايمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصديق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کيږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پيرئ (مه آخلی) په آيتونو زما قيمت لږ او خاص له مانه پس وويريږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه ګډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتيا د (توريت سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چه تاسی پوهيږئ (په دی خلط او پټولو سره)

تفسير: په «توريت» کښې ليکل شوی ؤ هغه پيغمبر چه د «توريت» تصديق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئې ومنئ او که توريت ونه منی دروغ وايی.

(تنبيه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهيو او د انبياؤ په عقايدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شيانو کښې له «توريت» او نورو پخوانيو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی ځینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق ځنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. ځینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر (نعوذبالله) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿ وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ ﴾ الآیه ـ او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له ټولو ړومبنی تکذیب کوونکی مه شئ! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لوېږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری ځنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له ټولو اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له ړومبنی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معذوره ▪ پوهنده عاصی به وی له عذره دوره
نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی ▪ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهربینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «**الدال علی الخیر کفاعله**» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾
الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُّلٰقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راووړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالیٰ د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالیٰ نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالیٰ سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ تقرب حاصلیږی. گواکی (گویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادۍ!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی په تاسی او (بل دا یاد کړئ! چه) بیشکه ما غوره کړی یئ تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنګه چه د تقویٰ او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښې د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښیی چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالیٰ خپل هغه انعامات او احسانات وربه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی کړی دی او هم د دوی د ناوړو (ناراوۏ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع ګانو کښې په مفصل دول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندی د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو ګردو (تولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښې ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ﴾ او ﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾ لقب وربه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ﴾ خلعت ورکړ شو.

وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

او ووېرېږئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی ړومبی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره تولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توګه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیه ورورواندی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راتولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایی چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه ګته (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته ګناه هم وکړو الله تعالیٰ په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالیٰ ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنت والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿ فَمَا لَنَا مِن شَٰفِعِينَ ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مصیبت یا نعمت یا ...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردګار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سړی پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلک چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَآءٌ﴾ څو معنی ګانی لری، که د ﴿ذَٰلِكُم﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَآءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَآءٌ﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنٰكُمْ وَأَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ ﴿۵۰﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه څیری کړ مونږ د تاسی لپاره بحر نو نجات درکړ مونږ تاسی ته او غرق کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کړئ هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره ګیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کړی، نو مونږ تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول ډوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وٰعَدْنَا مُوْسٰٓى أَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِهٖ وَأَنْتُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿۵۱﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وعده کړی وه مونږ له موسیٰ سره څلویښت شپی بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور ته) او وئ تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونږ له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپی او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لګیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یئ چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وتاکه (ونیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۵۲﴾

بیا عفوه وکړه مونږ له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی ګناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی ګناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ۝۵۳

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرګندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسیٰ علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يٰقَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یئ) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گنلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو
(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.
(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجدی نه منع نه کړل.
(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی ډلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی ډلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کړی.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زموږ په «محمدی شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ تاسی پس له مرګه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیګنو (فائدو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ﺋ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام اویا تنه غوره سړی له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واوری. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی اویا تنو منتخبو سړیو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترګو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) ﺋ چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری ګرځولی وه مونږ په تاسی وریځ (د تیه په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته او ظلم نه ﺋکړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون ډوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاګ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د وریځی سوری وشو، ځرنګه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلویٰ» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواږه خواږه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د ځوزو ګوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپی له مخی ویده کیدل سحر

(ګهيځ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انباروونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخيسته. «سلویٰ» يو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وايو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره توليدلی چه د لږ څه تياری څخه وروسته به هر سړی له هغو څنی له خپل ضرورت سره سم نيول، وريتول او خوړل به ئی، تر ډيری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلویٰ» وه.

﴿ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ﴾ - خورئ تاسی له پاکيزه د هغو شيانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته) يعنی په دی لطيفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډيره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخيری (زيرمی) په ډول (طريقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلی غوښتنه مه کوئ!.

﴿ وَمَا ظَلَمُونَا ﴾ الآيه - او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی هيڅ په دغه عصيان سره ليکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصيان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زيرمه (ذخيره) کولو ئی پيل (شروع) وکړ چه هغه به ورستيده، تعفن (بدبوئی) (ډډوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلی غوښتنه وکړه چه نسک، هوږه، پياز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکليفونو) اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او ياد کړئ!) هغه وخت چه ووېل (مونږ بنی اسرائيلو ته د موسیٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قريی (اريحا) ته پس خورئ! له (ميوو) د ده څخه هر چيرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پريمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ ګناهونه!) چه وبخښو تاسی ته ګناهونه د تاسی. او ژر ده چه زيات به کړو نيکانو ته (اجر).

تفسير: کله چه بنی اسرائيل په دی پاس ډاګ کښی له ډيرو ګرځيدلو څخه تنګ شول او د ډير «من» او «سلویٰ» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اريحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوګنه

درلوده (لرله)، ځینی وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.
﴿ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا ﴾ او ننوځئ په دروازه د دی ښار کښی سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښی ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. ځینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ څه کږی کړئ!. او په ژبه سره د خپلو ګناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه ګردی (تولی) خطاوی بخښلی کیږی او د نیکو بندګانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښی وکړه چه د «حطة» په ځای ئی د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطة) وویل(چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښوئیدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورګډ شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسیٰ خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسیٰ ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیږه (ګټه) (نو چه ویی وهله تیږه) (ګټه) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیږی (ګټی) څخه دوولس چینی

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسیٰ علیه السلام پر

یوه تیږه (ګټه) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلی هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سړی زیات او د ځینو قبیلو سړی لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندګلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی تاکلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (ګټی) له فلانی خوا ځخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو ځنی انکار کوی نو(سړی نه دی دوی دی چپ له سړیتوبه) وګوریٔ! چه «مقناطیس» په څه ډول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاږی) نو دی تیږی (ګټی) ته هم الله تعالیٰ هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری ځنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (راښکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشۡرَبَهُمۡ كُلُوا۟ وَاشۡرَبُوا۟ مِن رِّزۡقِ اللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡا۟ فِی الۡأَرۡضِ مُفۡسِدِینَ ۝٦٠

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خوریٔ! او څښیٔ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریږیٔ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کوونکی اوسیٔ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالیٰ وفرمایل چه له «من» او «سلویٰ» ځنی خوریٔ! او د دغو چینو له اوبو ځنی څښیٔ! او په جهان کښی فساد مه اچویٔ!

چه له غیبه نه دررسی خواړه ډیر ▪ هوښیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په ګناه سره بندیږی نعمتونه ▪ په ګناه سره زیاتیږی زحمتونه

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ یَـٰمُوسَىٰ لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادۡعُ لَنَا رَبَّكَ یُخۡرِجۡ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ الۡأَرۡضُ مِنۢ بَقۡلِهَا وَقِثَّاۤئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَاۖ

او (یاد کړیٔ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ! هیڅکله صبر نشو کولی

مونږ پر طعام یو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شیانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساګو) د دی او له بادرنګو (ترو) د دی او له هوږی (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خوړلو څخه ماړه شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونږ په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی څنی پیدا شوی شیان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شیان په کار دی».

قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ۚ

نو وویل (موسیٰ) آیا بدلوئ! (آخلئ!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من ـ ترنجبین) او (سلویٰ ـ مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هوږو پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوئ؟

اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ ۗ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شئ (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شیانو ته کیږی نو کوم ښار ته لاړ شئ چه ستاسی دا مطلوبه شیان تول دروسیږی لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ۗ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضاییځ په سبب) ذلت او محتاجئ او اخته شول دوئ په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری ؤ رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خوارئ سبب او د دوی د ځان وبال ګرځی، یهودان له حکومت او خپلواکئ ځنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی څرګندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالیٰ د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالیٰ دوی ته وربخښلی ؤ مخونه واړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالیٰ په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدائ په نعمت څوک شی نارضا
ګنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحییٰ) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الٰهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاؤ علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالیٰ د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی څنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرمایل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاؤ اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».
(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصاریٰ) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلئ هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وحی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره ځړیدل ځرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختيار باندى ده او اكراه له اختيار سره مناقضه ده. نو د دى شبهى ځواب دا دى چه بنى اسرائيلو د موسٰى عليه السلام دين لا له پخوا څخه منلى ؤ او څو څو ځلى ئى له حضرت موسٰى عليه السلام څخنى غوښتنه كړى وه چه «كوم هسى آسمانى كتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احكامو عمل وكړو!» او پر دى باندى ئى معاهده سره كړى وه، نو كله چه «توريت» راغى او هغوى ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئى ملاوى وتړلى، دلته پر دوى باندى د غره تعليق د وعده خلافى له امله (وجى) وشو نه د موسى عليه السلام د دين د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۖ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾

بيا شا كړه تاسى (د الله له فرمانه وګرځيدئ) پس له دغه عهده نو كه چيرى نه وى فضل د الله پر تاسى او رحمت (مهربانى) د ده (د توبى په قبلولو او يا تاسى ته د محمد په درليږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوى وئ تاسى له زيانكارانو څخه.

تفسير: يعنى وروسته له عهد او ميثاقه بيا له خپلو خبرو نه واوښتئ، كه د الله تعالىٰ فضل په تاسى باندى نه وى شوى نو بيخى به پنا كيدئ يعنى په همغه وخت كښى به هلاكيدئ يا دا چه سره له توبى او استغفاره او د آخرالزمان نبى صلى الله عليه وسلم له متابعته سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافيدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعْتَدَوْا۟ مِنكُمْ فِى ٱلسَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا۟ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾

او خامخا په تحقيق سره ښه پيژندلى دى تاسى هغه كسان چه تجاوز ئى كړى وو له تاسى څخه (د ماهيانو په ښكار) په (ورځى د) شنبى كښى نو وويل مونږ دوى ته چه شئ! بيزوګان ذليلان (خوار شوى).

تفسير: بنى اسرائيلو ته په «توريت» كښى حكم شوى ؤ چه «د شنبى ورځ عبادت ته مقرره ده، په دى ورځ كښى د ماهى (كب) ښكار مه كوئ!» دى خلقو په چل او فريب سره د شنبى په

ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالیٰ دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئې د بیزوګانو په شان واړول، په دوی کښې که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مګر خبری ئې نه شوی سره کولی او ژړل به ئې، له دری ورځو وروسته تول مره شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښې شوی وه، د دی پیښې تفصیل د «**الأعراف**» په سورت کښې راځی.

فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٦٦﴾

نو وګرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښې) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وګرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلی «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئې په خپله لیدلی ده، یا ئې وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئې شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖٓ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً ط

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل درمعلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښې یو سړی (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه ئې غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسیٰ علیه السلام وفرمایل «د الله تعالیٰ دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توته په هغه مړی ووهئ! نو دا مړی به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښیی». الله تعالیٰ په هم دی دول (طریقه) هغه مړی ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئې ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئې وژلی ؤ په نتیجه کښې قاتل په قصاص ورسید او ورثه ئې له میراثه محروم شول.

قَالُوْٓا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ط

وویل (بنی اسرائیلو) آیا ګرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخری کوی؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریدلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توتی له وهلو څخه به مړی ژوندی کیږی.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخری کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیدونکی نه وی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ؕ

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څنګه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چه مړی پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنګه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ؕ
عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ ؕ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوړوالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یئ! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ
اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ ۙ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النّٰظِرِيْنَ ﴿۶۹﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ۙ

(بنی اسرائیلو) چه وغواړه (ای موسٰی) دپاره زمونږ له پرورد ګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنګ ئی وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیړه چه تک زیړ دی رنګ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پرورد ګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرایی ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښیی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

اِنَّ الْبَقَرَ تَشٰبَهَ عَلَيْنَا ۭ وَاِنَّآ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُوْنَ ﴿۷۰﴾ قَالَ اِنَّهٗ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیړی او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هرومرو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسٰی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیڅیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ▪ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار
ولیکن د «استثناء» په برکت ▪ لار موندونکی کړل مقصود ته کردګار

يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُوْلٌ تُثِيْرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ ۚ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيْهَا ۭ

وایی بیشکه دا یوه غوا ده چه نه ربړ (تکلیف) ایستونکی ده چه قلبه کوی ځمکه او نه اوبه کوی (په ارټ سره) کښت، (فصل) ساتلی شوی ده (له کارونو، عیبونو یا له نورو رنګونو) نشته هیڅ یو داغ په رنګ د دی کښی.

تفسیر: یعنی په اعضاؤ کښی ئی هیڅ نقصان نشته او په رنګ کښی ئی د بل کوم رنګ هیڅ یو داغ او خال نشته، بلکه تکه زیړه ده.

قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

وویل (بنی اسرائیلو موسٰی ته چه) اوس دی راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه دوی هغه غوا او نه وو نژدی دوی (دی خبری ته) چه دا کار به ئی کړی وی. (د قیمت له ډیر والی یا د قاتل د پیدا کیدلو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسی یوه نیکبخت سړی وه چه د خپلی مور خدمت به ئی زیات کاوه خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته چه د هغی غوا په پوستکی کښی ځائیدل او بیا ئی حلاله کړه، دوی داسی نه ګڼل چه دا غوا به په دومره ګران قیمت سره په لاس راځی او که پوهیدلی وی نو نژدی وو چه لاس ئی ترینه اخیستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

(او یاد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسی یو سړی نو په جګړه شوئ په هغه (مقتول) کښی او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شی چه وئ تاسی چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسیر: یعنی ستاسی پلرونو (عامیل) وژلی ؤ، بیا ئی د هغه وژل یو په بل اړول او هغه شی چه تاسی پټاوه یعنی ایمانی ضعف یا د وژونکی احوال الله تعالیٰ درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ

نو وویل مونږ چه ووهئ دا مړی په یوی بوټی د غوا (بیا ژوندی شو هغه مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئې د هغې غوا یوه ټوټه غوښه په هغه مړی ووهله هغه مړی د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینې د هغه له پرهارو څخه وبهیدې او د خپل وژونکي نوم ئې وروښود چه د هم دغه مقتول وریرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئې په بیدیا (صحرا) کښې هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئې وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝٧٣

هم داسې (لکه چه عامیل ئې ژوندی کړ) ژوندي کوی الله مړی (په قیامت کښې) او درښیي تاسې ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دې چه تاسې غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسې چه هغه مقتول ئې ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښې ټول خلق هم ژوندي کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسې ته درښیي څو تاسې غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مړی هم ژوندي کولی شي.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوْبُكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسې پس له دغه (ژوندي کولو د مړی)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندي پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسې آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسې زړونه پاسته نشول.

فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ۭ وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهٰرُ ۭ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاۗءُ ۭ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۭ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝٧٤

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (ګټې) دی (په سختوالي کښې) بلکه ډیر زیات دی په سختوالي کښې. او بیشکه چه له ځینو تیږو (ګټو) ځنې خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویی لویی ویالی او په تحقیق سره ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو څخه اوبه او بیشکه ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه رارغړی (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو !).

تفسیر: یعنی له ځینو تیږو (ګټو) څخه ډیری ګټی (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالی ور څخه وځی او له ځینو تیږو (ګټو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه ږومبنی قسم په نسبت لږی فائده ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له ځینو تیږو (ګټو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مګر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (ګټو) څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

اَفَتَطۡمَعُوۡنَ اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡا لَـكُمۡ وَقَدۡ كَانَ فَرِيۡقٌ مِّنۡهُمۡ يَسۡمَعُوۡنَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُوۡنَهٗ مِنۡۢ بَعۡدِ مَا عَقَلُوۡهُ وَهُمۡ يَعۡلَمُوۡنَ ﴿٧٥﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسیٰ علیه السلام سره د الله تعالیٰ د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس نه رسیږی د هغه پریښودل ستاسی په اختیار کښی دی.» ځینی وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم
بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

او کله چه ملاقات وکړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شي ځینی د دوی له ځینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شي چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جګړه وکړی له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردګار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دښمن ته حجت ورښیئ)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوئ؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردګار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه ګرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پټوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی ؤ خو الله تعالیٰ هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پټ کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پټ هم په ښکاره

وَ مِنْهُمْ اُمِّيُّوْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ الْكِتٰبَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿۷۸﴾

او ځینی له دغو (یهودانو) څخه آمیان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مګر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوګانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مګر خو بی دلیله ګمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیڅ نه پوهیږی چه په «توریت» کښی څه شی لیکل شوی دی؟ مګر په هغو څو آرزوګانو خبر دی چه له خپلو پوهانو څخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل څوک نه ورننوځی زمونږ پلرونه او نیکونه هرومرو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیڅ دلیل ورته نه لری.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ يَكْتُبُوْنَ الْكِتٰبَ بِاَيْدِيْهِمْ ۗ ثُمَّ يَقُوْلُوْنَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۗ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيْهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُوْنَ ﴿۷۹﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکی کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرفین خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکی ئی او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کښی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی توری ګنی ولول تاو شوی څڼی، توری سترګی، میانه قد، غنم رنګ لری.» دوی هغه خبری واړولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترګی ئی شنی او څڼی ئی ساده، سمی او ځوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کړی او د هغوی په دنیوی منافعو کښې څه نقصان پیدا نه شي.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایي دوی (یعني یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مګر څو ورځې شمیرلې شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایي اوه ورځې او ځینی څلوېښت ورځې هومره ورځې چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښې بوخت وو. او ځینی څلوېښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښې سرګردان وو ځینی وایي هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښې ئې ژوند کړی وی.

قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایئ (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایئ)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښې نه پاتی کیږی ځکه د «**خلودفی النار**» او د«**خلود فی الجنة**» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئې بیان فرمایي له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شي وتلی.

بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده ګناه د ده (چه تر مرګه پوری کفر دی)

تفسیر: د ګناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر ګناه تاویدل دا معنی لری چه ګناه په هغه

داسی غلبه وکړی چه هیڅ خوا ئې داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د
چا په زړه کښی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت
یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٨١ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ٨٢ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ
لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَانٗا وَذِي
ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ
حُسۡنٗا وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ
تَوَلَّيۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنكُمۡ وَأَنتُم مُّعۡرِضُونَ ٨٣

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د
دوزخ) کښی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کړی دی دوی د
نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کښی تل وی
او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی
اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مگر
یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د
خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مړو) سره! او له مسکینانو سره! او وایی
خلقو ته (ښی خوږی) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئې د
تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وګرځیدئ تاسی (له دی
عهده) مگر (ونه گرځیدل) لږ له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ
گرځوونکی یئ (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الٰهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کښی داخل
شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

او (یاد کړئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ ځانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ.
په خپلو نفسونو په دی چه عهد تړلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شړی.

ثُمَّ أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم
مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ط

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگړی) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تبر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تبر ؤ. د جنگ او جگړی په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شړله او د هغو کورونه به ئی لوټل. که کوم سړی به دوی ته په دی جگړو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی شه اشاره راځی.

وَاِنۡ يَّاۡتُوۡكُمۡ اُسٰرٰى تُفٰدُوۡهُمۡ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيۡكُمۡ اِخۡرَاجُهُمۡ‌ؕ
اَفَتُؤۡمِنُوۡنَ بِبَعۡضِ الۡكِتٰبِ وَتَكۡفُرُوۡنَ بِبَعۡضٍ‌ۚ

او كه راشي دوى تاسى ته بنديان نو فديه وركوئ تاسى د دوى په ځاى شان دا چه حرام كړى شوى دى پر تاسى ايستل د هغو ايا پس (منئ او) ايمان راوړئ تاسى پر ځينو (احكامو د) كتاب (چه فديه ده) او كافران كيږئ په ځينو نورو (احكامو د كتاب چه بى گناه وژنئ په گناه سره مرسته (مدد) كوئ د دوى مغلوبان له وطنه شړئ).

تفسير: يعنى كه د بل تبر او قوم په لاس كښى بندى شئ نو د هغه په خلاصولو كښى په ډيره ميرانه (بهادرى) تول سره ولاړيږئ او ملاوى تړئ، مگر په خپله د هغه د وينى د څڅيښلو او مرى غڅولو لپاره شنه ناست يئ نو كه غواړئ چه د الله تعالىٰ په احكامو باندى عمل او تگ وكړئ ښايى چه په دواړو ځايو كښى له هغه سره معاونت او مرحمت وكړئ او د هغه له اعانت او حمايت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَآءُ مَنۡ يَّفۡعَلُ ذٰلِكَ مِنۡكُمۡ اِلَّا خِزۡىٌ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا‌ۚ وَيَوۡمَ
الۡقِيٰمَةِ يُرَدُّوۡنَ اِلٰٓى اَشَدِّ الۡعَذَابِ‌ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۸۵﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه كوى دا (كارونه) له تاسى څخه مگر خو رسوايى ده په ژوند د دنيا كښى او په ورځ د قيامت كښى گرځول كيږى دوى ډير سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دى الله غافل له هغه څه چه كوئ ئى تاسى (اى يهودانو !).

تفسير: يعنى داسى كوئ چه ځينى احكام منئ او له ځينو څخه انكار كوئ نو د دى لپاره چه د ايمان تجزيه ممكنه نه ده نو ځكه د ځينو احكامو منكر هم مطلق كافر گڼه شى او د ځينو احكامو په منلو باندى چاته هيڅ ايمان نه په برخه كيږى. له دى مبارک آيت څخه په ښكاره ډول (طريقه) معلومه شوه كه كوم سړى ځينى شرعى احكام منى او په متابعت كښى ئى بوخت وى مگر د ځينو هغو احكامو له منلو څخه چه د ده له طبيعت يا عادت يا مقاصدو څخه مخالف وى

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی ګټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی ګټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالیٰ د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالیٰ په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ ۖ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او پر له پسی استولی وو مونږ پس له موسیٰ نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحییٰ او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسیٰ زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسیٰ په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مړی ژوندی کول ـ د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول ـ او د پټو خبرو ښوول، د عیسیٰ علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مړی ژوندی کول.

أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله ـ حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله علیهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعیب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعیب علیهم السلام ووژل.»

وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او وایی (تمسخراً) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی څنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیږو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایی «دوی بیخی دروغ ویونکی دی» څکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شړلی شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتٰبٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوْا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۹﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پټ او باطل ئی ښرگند کړ).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیږی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکړه، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولی نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَّكْفُرُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرخ کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کینی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرخوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کښې د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازې د دوی له ضد ـ کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰی غَضَبٍ ؕ

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسیٰ او انجیل).

تفسیر: یعني یو غضب دا چه نه یوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازې د حسد او ضد له امله (وجی) ئې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځني وګرځیدل.

وَلِلْكٰفِرِیْنَ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ﴿۹۰﴾

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: له دې څخه معلومیږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وي بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی د ګناهونو له امله (وجی) دی چه ترې پاک شي، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازې هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَاِذَا قِیْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَیْنَا وَیَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ ۗ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ؕ

او کله چه وویل شي دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړي دي الله وايي دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعني تورات) حال دا چه کافران کیږي په هغه کتاب چه بې له هغه دی یعني (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بې له هغه دی یعني «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ یعنی «توریت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توریت» څخه له نورو کتابو څخه په ښکاره ډول (طریقه) منکران دی «د قرآن» او «انجیل» منونکی نه دی. حال دا چه دا کتابونه هم رښتیا حق او د «توریت» تصدیق کوونکی دی.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُوْنَ اَنْۢبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٩١﴾

ووایه (ای محمده! دغو یهودانو ته) نو ولی به وژل تاسی انبیاء د الله (لکه شعیب زکریا او یحییٰ) پخوا (له دی څخه) که چیری وئ تاسی ایمان راوړونکی (په توریت).

تفسیر: یعنی یهودانو ته ووایه «که تاسی په توریت ایمان لرونکی یئ نو بیا مو ولی انبیاء ووژل؟ ځکه چه په «توریت» کښی داسی حکم شته ـ هر هغه نبی چه د «توریت» تصدیق وکړی، تاسی له هغه سره مرسته (مدد) وکړئ او خامخا وربباندی ایمان راوړئ!» او هغه انبیاء مو وژلی دی چه پخوا له دی څخه تیر شوی دی لکه حضرت زکریا او حضرت یحیٰی علیهما السلام چه د (توریت) په احکامو ئی عمل کاوه او د (توریت) د ترویج او تاکید له پاره رالیږل شوی وو. په دی خبره کښی هیڅ ناپوه ته کومه اندیښنه او شک نه پیدا کیږی چه دی پیغمبرانو د توریت تصدیق کاوه.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړی وی تاسی ته موسٰی ښکاره (معجزی) بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (په خدایی سره) پس د تللو د موسیٰ (د طور غره ته) حال دا چه تاسی وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دی معبود نیولو د خوسی)

تفسیر: یعنی په خپله حضرت موسیٰ علیه السلام چه تاسی د هغه په شریعت باندی قائم یئ او د هغه شریعت له امله (وجی) د نورو شرائعو او حقه ؤ ادیانو څخه انکار کوئ تاسو ته ئی ډیری ښکاره نښی او معجزی دروښودی لکه همساء، یدبیضاء، د سیند څیرول او نور مگر کله چه موسٰی علیه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسی د هغه په غیاب کښی خوسی (سخی) خپل معبود وټاکه (مقرر که)، حال دا چه موسیٰ علیه السلام ژوندی او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت کښی پر موسیٰ علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسی ایمان چیری ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وحی) تاسی موسوی شریعت داسی تینګ نیولی دی چه د الله تعالیٰ احکامو ته هم غوږ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یئ او ستاسی پلرونه او نیکه ګان هم ظالمان وو دا ۋ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسیٰ علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلئ هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینګ ونیسئ! ځرنګه چه غر مو په سر ځوړند ۋ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ۋ او د دوی د کفر له سببه هغه زنګ چه د هغوی په زړونو کښی ۋ، لا داسی تینګ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾
قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِندَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّن
دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بد دی هغه شي چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکي. ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرگ که چیری یئ تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیږی او مونږ ته هیڅ یو رنځ (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالیٰ فرمایی که په رښتیا سره تاسی جنتیان یئ نو له مرینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ▪ خوښ به ئی نه وی دنیا یئ چرچی راحت
دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ▪ دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاؤ او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هرومرو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرګه ډیر لری تښتی او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه ډول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ فَإِنَّهٗ نَزَّلَهٗ
عَلٰى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَ
رُسُلِهٖ وَجِبْرِيْلَ وَمِيْكٰلَ فَإِنَّ اللهَ عَدُوٌّ لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرښته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربړونه (تکلیفونو) پیښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرښتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالیٰ داسی فرمایی «ګردی پرښتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالیٰ د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عٰهَدُوْا عَهْدًا نَّبَذَهٗ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ ؕ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مګر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی).
آیا هر کله چه وبه کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی ډلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتړی، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترګی پټوی او تر شایی غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيْقٌ مِّنَ
الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كِتٰبَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی ډلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کښی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «مامعهم» څنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د«توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی ډلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیڅ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او څه اوامر او نواهی هم پکښې شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له هغوی څخه د نورو الٰهی احکامو په نسبت څه امید کول به کار دی؟

وَاتَّبَعُوْا مَا تَتْلُوا الشَّيٰطِيْنُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا
كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا يُعَلِّمُوْنَ النَّاسَ
السِّحْرَ ۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوْتَ وَمَارُوْتَ ؕ
وَمَا يُعَلِّمٰنِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُوْلَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ؕ فَيَتَعَلَّمُوْنَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُوْنَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهٖ ؕ وَمَا هُمْ بِضَآرِّيْنَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ
وَيَتَعَلَّمُوْنَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ؕ وَلَقَدْ عَلِمُوْا
لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۗ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ؕ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ
اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَمَثُوْبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ ؕ لَوْ كَانُوْا
يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠٣﴾ ع

او متابعت وکړ یهودانو د هغه څه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه د) باچاهی د سلیمان کښې (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئی زده او په متابعت ئی لګیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شي چه نازل کړی شوی ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کښې (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی) ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی
کاوه په هغه سره په منځ د میړه (خاوند) او ښځی د هغه کښی؛ او نه وو
دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مګر په اذن (حکم) د الله
سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع
نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه
څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په
آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه
شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که
چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او
که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له
یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی
سحر او رشوت د توریت په تحریف)
که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د «توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او
له پاک الله څخه به ویریدل او له مناهیو به لری ګرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پریښود او د سحر ـ جادو او کوډو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(١): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو څخنی کوډی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کوډی مونږ ته له ده څخنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کوډو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالیٰ فرمایی چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(٢): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز ګڼلو له امله (وجی) سړی کافر او ایمان ته ئی زوال وررسیږی» که سره له دغه نصیحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندګانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایی چه له هسی علومو څخنی آخرت ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه ګټه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالیٰ له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبیږی که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پریښود ﴿خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زيان ځوک نه پوهيږي ▪ هغه کله خپل مقصود وته رسيږي

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٠٤﴾

اى هغو کسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) مه وايئ تاسى (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په ځاى د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسى (حق د زړه په غوږو). او شته دى لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسير: يهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښى کيناستل او د دوى خبرى به ئى اوريدلى، په ځينو خبرو به چه ښه نه پوهيدل، يا به ئى نه اوريدلى؛ د هغو تحقيق به ئى بيا په تکرار سره کاوه او ويل به ئى «راعنا» يعنى زمونږ په لورى توجه وفرمايئ! او رعايت مو وکړئ! د دى کلمى د اوريدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسى ويل. نو پاک الله منع کوى چه داسى مه وايئ! اوکه وايئ هم نو﴿ٱنظُرۡنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنى هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بيا پوښتنى ته اړ (محتاج) نه شئ! يهودانو دا خبره د فريب او بدنيتى له امله (وجى) ويله او دا کلمه به ئى په داسى ژوولى ژبه ادا کوله چه د «**راعينا**» تورى به هم ترى خوت چه معنى ئى اى زمونږ شپونه! ده برسيره په دى د يهودانو په نزد﴿رَٰعِنَا﴾د احمق او ناپوه معنى هم ورکوى.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَلَا ٱلۡمُشۡرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ خَيۡرٖ مِّن رَّبِّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

نه خوښوى (دوست نه ګڼى) هغه کسان چه کافران شوى دى له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شى پر تاسى کومه ښه خبره (لکه وحى، نصرت) له ربه ستاسى (د حسد او رخى (کينى) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تبره دی وی. مگر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تبر کښی پیدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۰۶﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیته یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو راليږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالیٰ فرمایی چه نه په لمړنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وگڼه).

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۰۷﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبيداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددګار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په ګردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندګانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندګانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندګانو ته منافع او ښیګنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

آیا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد ﷺ) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار څنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاؤ په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۖ

خوښوی (او دوست ګنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وګرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی ډیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری څو په هر ډول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی څنی واړوی او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ټول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوْا وَاصْفَحُوْا حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ط

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وګرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پایئ (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه ټول یهودان د مدینی منوری له چار چاپیر څنی وشړئ.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ١٠٩

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هرومرو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ط وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ
مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ط اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ١١٠

او سم دروئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شي چه کوئ ئی تاسي ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښې بوخت (مشغول) او لګیا اوسئ! ځکه چه الله تعالیٰ ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شي ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مګر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووایه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یئ صادقان (په دی وینا کښې نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیږی) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده ـ او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښې).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالیٰ احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښې داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجی) به دوی په ویره کښې وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصٰرٰى عَلٰى شَيْءٍ ۖ وَّقَالَتِ النَّصٰرٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ ۙ وَّهُمْ يَتْلُونَ الْكِتٰبَ ۗ

او وایي یهودان چه نه دی نصرانیان په هیڅ شی (له حق دین څخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیڅ شی (له حق دین څخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو څخنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾

هم دا رنګه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جګړی) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو څخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او ګمراه ګڼی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور تول ګمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشی.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت ؤ؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه ګانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه څخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منځ کښی مشابهت سره شته یعنی څرنګه چه دوی نورو ته ګمراه وایی دوی په خپله هم

ګمراهان دی. او له بلی تشبیه څخه دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیله دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیله یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا ٱسْمُهُۥ وَسَعَىٰ فِى خَرَابِهَآ ۚ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یادکړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په ورانولو (او شاړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وګرځول. مګر هغه کسان چه کوم مسجد ورانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُو۟لَٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِينَ ۚ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مګر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا خِزْىٌ

دوی ته په دنیا کښی ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَّلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ ٱلۡمَشۡرِقُ وَٱلۡمَغۡرِبُۚ فَأَيۡنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجۡهُ ٱللَّهِۚ

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وګرځوئ (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جګړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالیٰ فرمایی چه الله تعالیٰ په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښی نشته، بلکه له تولو امکنه ؤ او جهاتو څخنی منزه دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری تول ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالیٰ مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿١١٥﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو څخنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندګانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه څخنی مخالف تګ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۙ سُبۡحٰنَهٗ ؕ بَلۡ لَّهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَالۡاَرۡضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوۡنَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيۡعُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ
وَ اِذَا قَضٰۤى اَمۡرًا فَاِنَّمَا يَقُوۡلُ لَهٗ كُنۡ فَيَكُوۡنُ ﴿۱۱۷﴾

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکی ده ده لره (له زوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ځمکی کښی دی (سره له آسمانو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ تول ده لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پیداکوونکی د آسمانو او د ځمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشی.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایی چه د ده ذات له تولو هسی خبرو څخنی پاک او منزه دی. بلکه تول موجودات بیخی د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِيۡنَ لَا يَعۡلَمُوۡنَ لَوۡلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوۡ تَاۡتِيۡنَاۤ اٰيَةٌ ؕ

او وایی هغه کسان چه دوی نه پوهیږی (یا ځان نه پوهوی) ولی خبری نه کوی له مونږ سره الله (پخپله) یا ولی نه راځی مونږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښی دی هغوی تول سره وایی چه الله تعالیٰ ولی بی له وسیلی له مونږ سره خبری نه کوی؟ یا کومه یوه داسی نښه نه راښیی چه مونږ د هغی له اوریدلو یا لیدلو څخنی ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ مِّثۡلَ قَوۡلِهِمۡ ؕ
تَشَابَهَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ ؕ قَدۡ بَيَّنَّا الۡاٰيٰتِ لِقَوۡمٍ يُّوۡقِنُوۡنَ ﴿۱۱۸﴾

هم دا رنګه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی څنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنګ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینګ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده !) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده !) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شئ نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددګار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الٰهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د أمت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ
بِهِ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضاء ئی عمل کاوه او په پاک قرآن ئی ایمان راوړی ؤ لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملګری یا د(جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملګری چه ورسره له حبشی راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب څخنی ئی انکار وکړ او په هغو کښی ئی ګوتی ووهلی او سره وایی ړاوه او تحریف ئی وکړ، نو دوی زیانکاران ـ خائنان او خاسران شول.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یئ تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او ویریږئ، له (عذابه د) هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به شی قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو تولو حالاتو د یادولو څخنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویښولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه ئی په زړه شی او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه څرګنده شی چه له دی قصی څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردګار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر ـ نواهی او سنن ـ د حج افعال ـ ختنه ـ سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه تول په ډیر اخلاص

سره په ځای راوړی دی او ټول ئې په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ

وویل (الله) چه بیشکه زه ګرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تګ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّیَّتِیْ ؕ قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۱۲۴﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وګرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه موږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالیٰ له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او ځوځات (نسل) کښی پاتی وی او موږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او ګرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالیٰ هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئې تګ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمٰعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئې دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه ټول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لاړ شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تګ کوی او تاسی له دی طریقی څخنی مخ اړولی دی. په ړومبنیو آیاتو کښی ئې خپلی ښیګڼی (فائدو) او انعامات راوښوول ـ اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو څخنی ښه او افضل ګڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئې نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئې د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایی او د دی تذکر په منځ کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئې ذکر کوی.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا ۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وګرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راټولیږی او هلته د حج ارکان ادا کوی ـ نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیڅا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیږه (ګټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کښې پرې دریده. په دې تیږې (ګټې) باندې د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښې دی او دې په هم دې تیږې (ګټې) باندې د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیږه (ګټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړې شوی ده، اوس حکم دی چه له دې تیږې (ګټې) سره دې نژدې لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کونکو).

تفسیر: یعنی دلته دې خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښې دې ناولې ونه ګرځی او طواف دې په طهارت سره وکړی! او له تولو چټلیو (ګندګو) ځنی دې بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِۦمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وګرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښې ودانه کړی ده) ځای د امن.

تفسیر: د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کښې حضرت ابراهیم علیه السلام داسې دعا کړې وه چه دا میدان دې ودان او مأمون ښار وی! لکه چه هم داسې وشول.

وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی ځنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی ځای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور ډیری کړه! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک ځائ د کفارو له لوث (پلیتئ) او ګندګئ څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوځم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایی چه په دنیا کښې کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِۦمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ

إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه پورته کړل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبې او اسمٰعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کړه (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښې قبول کړه! (چه د کعبې ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ
عَلَيْنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو
عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

ای ربه زمونږه او وګرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وګرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کړه توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کړه (ولیږه) په دوی کښې یو رسول له دوی څنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له ګناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښې).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوځاتو (نسل) کښې یوه حکم منونکی ډله پیدا کړه! او یو داسی رسول په دوی کښې ولیږه! چه هغو ته کتاب او حکمت وښیی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وحی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الکتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَّرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ إِبْرٰهٖمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهٗ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنٰهُ فِي الدُّنْيَا ۚ
وَإِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗٓ أَسْلِمْ ۙ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَآ إِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ۗ يٰبَنِيَّ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ
الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٣٢﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یئ (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غړوی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه **«لاتصل الا وانت خاشع»** یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ
إِبْرَٰهِۦمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرګ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرګه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمٰعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ تول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاؤ ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وګڼل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور تول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

دغه یو تولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په ګناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چتی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ربي او هر څه ئې چه کړي وي هغه به ئې په مخ کښې راځي، ښه وي که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ

او وايي دوى (کتابيان مسلمانانو ته) چه شئ! يهودان يا (شئ) نصرانيان چه سمه لاره ومومئ.

تفسير: مطلب دا دی چه يهودان مسلمانانو ته وايي چه يهودان شئ! او نصرانيان دوی ته وايي چه نصرانيان شئ چه هدايت مو په برخه شي.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه موږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دين د ابراهيم چه په يوه لوری (يعني له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسير: يعنی ای محمده! صلی الله عليه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی دا وينا هيڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه موږ د ابراهيم عليه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق يو چه له ګردو خرابو مذاهبو ځنی بيل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو ځنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښی اخته يئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهيمي مذهب مدعيان وو د شرک او کفر په سيند کښی لاهو وو. له دی آيته په هغو هم ترديد وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هيڅ يوه هم په ابراهيمي مذهب باندی نه ده او يوازی موږ مسلمانان په ابراهيمي مذهب پاتی يو.

(فائده): په هر شريعت کښی دری خبری وی

(اول): عقايد لکه توحيد ـ نبوت او نور مؤمن به شيان نو په دی کښی تول آسمانی دين لرونکی شامل او شريک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شريعت کليه قواعد چه له هغو ځنی جزئيات او فرعی مسائل حاصليږی، او په تولو جزئياتو کښی تل همغه کليات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی‌الحقيقت ملت د هم دی اصولو او کلياتو نوم دی. او د محمد صلی الله عليه وسلم د ملت (دين) او د ابراهيمي ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلياتو کښی دی.

(دريم): د ګردو کلياتو او تولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شريعت وايي. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهيم خليل الله عليهما الصلوٰة

والسلام ملت سره يو دی ـ او د دوی شريعتونه سره بيل بيل دی.

قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِىَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن
رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

ووايئ (ای مؤمنانو!) چه ايمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحيفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهيم ته او اسمٰعيل او اسحاق او يعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسیٰ ته او (ورکړی شوی دی) عيسیٰ ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبياؤ ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د يوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ايښودونکی يو.

تفسير: يعنی مونږ په تولو انبياؤ او کتابونو ايمان راوړو. او تول حق ګڼو او هر يو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی يو او وايو چه په هره زمانه کښی هر نبی عليه السلام چه هر الهٰی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابيانو ځنی چه له خپل دين شخه په غير، د نورو تولو اديانو تکذيب کوی. اګر که د دوی دين منسوخ شوی هم وی او د انبياؤ هغه احکام دروغ ګڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَإِنْ ءَامَنُوا۟ بِمِثْلِ مَآ ءَامَنتُم بِهِۦ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا
هُمْ فِى شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

نو که ايمان راوړی دا (يهود او نصاریٰ) لکه چه تاسی ايمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شيانو بی له فرقه) نو په تحقيق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئی مخ وگرځاوه (له ایمانه) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دوی (له تاسی سره) په مخالفت کښی دی، نو ژر ده چه کافی به شی په (دفع د شر) د دوی کښی تا لره الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی د دی له دښمنی او ضد څخه مه ویرېږه! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسی ساتونکی دی. هغوی تاسی ته هیڅ ورانی نشی رسولی. الله تعالیٰ د تولو خبری آوری او په تولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبْغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۫ وَّنَحْنُ لَهٗ عٰبِدُوْنَ ﴿١٣٨﴾

(او وائی ای مؤمنانو! چه مونږ الله رنګ کړی یو) په رنګ د الله او څوک ښه دی له الله څنی له جهته د رنګه (د دین) او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکی یو.

تفسیر: یهودان له دی آیتونو څنی واوښتل او اسلام ئی ونه مانه. او نصرانیانو هم انکار وکړ او د لاقو او باتو په ضمن کښی به ئی ویل چه له مونږ سره داسی یو رنګ شته چه له مسلمانانو سره نشته.
د نصرانیانو دا دود (رواج) وه چه یو ډول (قسم) زیړ رنګ ئی جوړ کړی ؤ او کله به چه په دوی کښی کوم وړوکی پیدا کیده، یا به کوم سړی د دوی په دین کښی داخلیده، نو دوی به په هغه رنګ رنګاوه او په هغه کښی به ئی غوته کاوه چه سوچه او ستره نصرانی شی. نو پاک الله فرمایی چه «ای مسلمانانو! ووایی چه مونږ د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګ شوی یو چه ایمان دی. حق دین مو منلی دی چه د دی حق دین له منلو او ننوتلو څخه وروسته تولی ناپاکی او ناولتیاوی او نور کثافات (خیری) بیخی لری کیږی او هر مسلمان پکښی پاک، صاف کیږی.»

قُلْ اَتُحَآجُّوْنَنَا فِى اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ وَلَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُخْلِصُوْنَ ﴿١٣٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا جګړه کوئ تاسی له مونږه سره په (دین) د الله کښی حال دا چه هغه دی رب زمونږ او رب ستاسی، او مونږ لره دی عملونه زمونږ او تاسی لره دی عملونه ستاسی، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگړی کول او داسی گڼل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد ښکښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطَ كَانُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَٰرَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ ٱللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمٰعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پټوی له خلقو (ثابته) شاهدی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمٰعیل او نورو انبیاؤ علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایی ﴿ مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا ﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

دغه یوه ډله وه چه په تحقیق تیره شوی وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی ئی وی، او تاسی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی دی تاسی، او نه به پوښتیدلی کیږئ، له هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: هم دا آیت وړاندی تیر شوی دی، هرکله چه د دی کتابیانو په زړونو کښی تکبر او غرور ځای نیولی ؤ او داسی ئی ګڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وی، بیا به هم زمونږ پلرونه شفاعت کوی او ښښنه به راته غواړی، نو ځکه د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو د لا ښه تردید کیدلو لپاره ئی هغه آیت بیا مکرر بیان وفرمایه داسی وپوهیږئ چه په پخوانی آیت کښی کتابیانو ته خطاب ؤ. او په دی آیت کښی له (محمدی) امت سره مخاطبه ده چه په دی چټی (بیکاره) خیال کښی د هغوی متابعت او پیروی مه کوئ! ځکه چه دا راز (قسم) هیلی (امید) او توقعات هر سړی د خپلو مشرانو او مړو څخنی په خپل زړه کښی کولی شی چه داسی تخیلات او توقعات بیخی غلط او چټی (بیکاره) دی. اوس وروسته له دی نه د یهودانو او نورو مشرکانو د یوی بلی ناپوهئ او حماقت څخه اطلاع ورکوله کیږی چه د قبلی د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکی دی.

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰىهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ۚ

ژر ده چه وبه وايي ناپوهان له خلقو چه څه شي وګرځول دوی (يعنی رسول صلی الله عليه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی څخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسير: کله چه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم مکی شريفی څخه مدينی منوری ته تشريف راوړ، تر ۱٦ - ۱۷ مياشتو پوری ئی د بيت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبی شريفی په لوری مامور شول، چه خپل مخ وګرځوی. دلته يهودان او مشرکان، منافقان او ځينی ضعيف الاعتقاد مسلمانان په انديښنو او شبهو کښی ولويدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پوری کړل، او داسی به ئی ويل «دوی خو تراوسه پوری د بيت المقدس په لوری چه د تولو انبياؤ قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانيو انبياؤ قبله ئی پريښوده؟ او د کعبی په لوری ئی مخ وګرځاوه؟» چا به ويل چه «د يهودانو د رخی، (کينی) حسد او عداوت له امله (وجی) يی داسی وکړل» ځينو به ويل چه «دی په خپل دين کښی متردد او متحير دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کيږی»
د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالیٰ ئی وروسته فرمايی، دا جګړه داسی پای (آخر) ته رسيږی، چه د هغه له اوريدلو ځنی هيچا ته نور هيڅ تردد او انديښنه نه پاتی کيږی.

قُلْ لِّلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۴۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدايت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدايت يی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسير: يعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د يهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رأيی له متابعته، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وګرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ څخه داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د تولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟. او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هو! په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له ټاکلو (مقررولو) څخه د عبادت د طریقی ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښیی، او ځینو ته بله. د تولو ځایونو او مواقعو څیښتن (خاوند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښیی، چه له نورو تولو لارو څخه ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوټاکله (مقرره کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له تولو قبلو څخه افضله او بهتره ده.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) ګرځولی یئ مونږ تاسی یوه ډله غوره دپاره د دی چه شئ شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاؤ له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له تولو قبلو څخه افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له تولو امتو څخه افضل او ستاسی رسول می هم له تولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو تولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او ووایی چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندی شاهدی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بیخی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهدی په مونږ څرنګه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا تولی خبری د الله تعالیٰ له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی څخه راڅرګندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم الیقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهدی لولو.

(فائده): ـ د **«وسط»** یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوږوالی شائبه پکښی نشته. او له افراط او تفریط څخه بیخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ط

او نه ده ګرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مګر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته ګرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس تاکلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتی نعلم ـ فلیعلمن ـ لما یعلم الله ـ لنبلونکم ـ الا لنعلم» او نورو آیتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو تولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالیٰ علم پر دغو پیښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالیٰ علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسی علم معنی رؤیت ګڼلی دی. ځینو دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری ګرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا ـ مدح او ذم مترتب

کیږي. او هم دا ئې غوره کړې دي. ځینو راسخینو مدققینو د دې په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلي دي د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ له ارشاد سره سم ټول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ځنې نیولې، تر قلیل او کثیر پورې د پاک الله په حضور کښې موجود دي، او د ټولو شیانو «علم» له هغه سره غونډ او یو ځای دی. د هغه په «علم» کښې هیڅ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخې نشته. مګر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندې وروسته شمیرل کیږي. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښې ګرد (ټول) سره یو ځای لکه یو شي موجود دي. نو ځکه دلته ماضي، حال او استقبال ایستل بیخې غلط کار دی. البته په هغه تقدم او تأخر کښې چه دوې ئې یو له بله سره لرې، دا درې واړه زماني بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) څرګندیږي، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښې د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښې له هغه څه نه چه ده ته معلوم دي له خپل علم سره سم کلام فرمایي او کله د دې واقعاتو د تقدم او تأخر لحاظ کوي، په ړومبني صورت کښې د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضي یا د حال صیغه استعمالیږي، او د استقبال صیغه هیڅ نه مستعملیږي، او په بل صورت کښې حال استعمالیږي. په هر ځای کښې چه راتلونکي واقعات د ماضي په الفاظو سره بیان فرمایي لکه ﴿ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ﴾ او داسې نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چه د حق تعالیٰ په مخ کښې هغه ټول سره مستحضر او تر نظر لاندې دي. او هر چیرې چه تیر شوي امور د استقبال په صیغه سره بیان شوي دي، لکه ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندې ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دي، مګر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دي، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشي. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه مونږ ته د اشیاؤ علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږي یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً مونږ کله اور په خپلو سترګو وینو، او کله مو له سترګو پټ وي، او د هغه د لوګي له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ځلې د دې دواړو علم مونږ ته یو ځای او یو له بل سره ګډ حاصلیږي. مثلاً کله چه مونږ اور پخپل مخ کښې ګورو ښکاره ده چه اور او لوګي ئې دواړه یو ځای زمونږ په نظر کښې راځي. نو په دې صورت کښې په دواړو قسمونو زمونږ علم په اور باندې حاصل شو هم بلا واسطه ځکه چه مونږ اور پخپلو سترګو ګورو، او هم په واسطه سره یعنې د اور علم د لوګي په واسطه. او دا دواړه علمه یو ځای څرګند شوي دي، وړاندې او وروسته پکښې له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښې داسې محو او ورک شوی دی چه هغه ته هیڅ فکر او خیال هم نه ورځي. هم داسې کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ځای حاصلیږي مثلاً که لوګي او اور دواړه سره یو ځای ووینو، په دې ډول (طریقه) کله د یوه شي علم بلا واسطه او د دوهم شي علم د اول شي د علم په واسطه یو ځای سره حاصلیږي مثلاً د لوګي علم بلا واسطه او د اور علم د لوګي په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوګي علم د اور په واسطه دواړه یو ځای سره پیدا کیږي، مګر کله چه قلم پخپل لاس کښې آخلو او پرې لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ځای سره خوځیږي، خو بیا هم داسې ویلې کیږي چه ړومبی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درښکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د تولو شیانو علم په دوارو دولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وګڼئ نو هر چیری چه د الله تعالیٰ د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیږی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالیٰ د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی ـ نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مګر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو تول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالیٰ په علم کښی حدوث ثابت شو ـ مګر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا تول سره سم او یو له بله سره مطابق ګڼی. والحمدلله.

وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ

او بیشکه دی دا ګرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) ډیر درانه مګر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: پرومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرره شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توګه (طور) بیت المقدس قبله مقرره شوه، او تول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی درووند وی، نو پاک الله فرمایی چه بیشکه د

کعبی شریفی په ځای بیت المقدس قبله گرځول، پر خلقو ښه ونه لگیدل. په عوامو مسلمانانو له دی سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبی شریفی په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج ځنی مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین ځنی دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمییز لیاقت ئی درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کښی بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی گنله. مگر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبی شریفی او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دی دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تولو انبیاؤ د کمالاتو جامع او د دوی رسالت تولو قومونو او ملتونو بلکه تول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دی خبری له امله (وجی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښی له تولو پخوانیو انبیاؤ سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ اِيْمَانَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٤٣﴾

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا ډیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی تول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورولویدی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کښی مړه شوی دی، د هغوی په ثواب کښی به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کښی د هغه تلافی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وجی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پیښیږی.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاۗءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) گرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وگرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوښوی.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائق) او مناسبه وه، نو له ټولو قبلو څخنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوری یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت څخنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلې په لوری لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وجی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری ګرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوری حکم راکړی شی چه بیا د کعبی په لوری لمونځ وکړم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوری مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغی پرښتی باندی ئی سترګی ولګیږی چه داسی زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وګرځوه مخ خپل په لوری د مسجدالحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسیر: یعنی د کعبی شریفی په لوری. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمة په مسجد کښی د ماسپیښین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعته ئی د بیت المقدس په لوری ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوری مخ وګرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوری پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښی ـ په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په دریاب کښی په غره یا په دګر (صحرا) کښی ـ یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی ـ هر چیری چه یئ د بیت الحرام په لوری لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو څنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلی د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غوږ مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو تولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلی تحویل هم حق ګڼی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالیٰ د دوی په تولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرګند کړی.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ
وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلی ستا او نه ئی ته (ای محمده !) تابع کیدونکی د قبلی د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلی د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلی استقبال حق ګڼی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت څنی سترګی پټوی، نو له هغوی څنی د خپلی قبلی د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه تولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښیی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وګرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی ټینګ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکری!» مکر د دوی دا خیال چتی (بیکاره) او باطل دی. ته هیڅکله د هغوی د قبلی متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبی استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلی په نسبت وروسته پریږدی ړومبی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلی جګړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلی په امر کښی ډیری جګړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

او هرومرو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لړی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلی متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له ډلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلی متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او ګمراهی ده.

الَّذِينَ آتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ
الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل او په تحقیق چه یوه ډله له دوی (یعنی کتابیانو) ځنی خامخا پټوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهیږی (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شبهی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب ـ قبیلی ـ مولد ـ مسکن ـ شکل ـ اوصاف او له تولو احوالاتو ځنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندګلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له تردده او تأمله پیژنی، مګر دا خبره ځینی ښکاروی او ځینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پټوی، مګر د دوی له دی حق پټولو ځنی هیڅ شی په لاس نه ورځی، لیکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری وی. کتابیان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت ځنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلٍّ وِّجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ ګرځوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شئ! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه یئ (تاسی) رابه ولی تاسی الله تول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر ملت لره یوه قبله تاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وګرځوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جګړی ته ملا ترل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی تګ کول په کار دی. او له داسی جګړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه یئ

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښې ګرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښې مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی ګنل کیږی، لکه چه تاسی ګردو (تولو) په یوه لوری مخ ګرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښې په خوشو جګړو بوخت (مشغول) یئ!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او بیشکه دا مخ ګرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښې چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او په هرځای او هر وخت کښې چه یئ (ای مومنانو) نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د څرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ ﴾ الآیه ـ ښخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ﴾ څخه معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ﴾ ښخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهٰی احکامو کښې نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښې ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښې د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښې د امکنه ؤ تعمیم، او په دریم آیت کښې د ازمنه ؤ تعمیم مراد دی.

لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مکر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی څخنی نو مه ویریږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وویریږئ له ما څخنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی څخنی ولی مخالفت کوی؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومنی. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ.!

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

او له پاره د دی چه پوره کړم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دښمنانو له پیغورونو څخنی خلاص شئ او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شئ!.

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

لکه چه لیږلی دی مونږ په تاسی کښې رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولي په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښیی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښیی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام ـ او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښې داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښیی، او له بدو کارو څخنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) څو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر او هر دول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت څخنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله څخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبرکوونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښې ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوٰة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه ټول کارونه په تاسی آسانیږی. او په دی آیت کښې دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښې زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښې صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راځی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښې چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ په لار کښې خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مګر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درښکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ

او خامخا مونږ آزمویو هرومرو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوږی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژی لوږه، د زکوٰة نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وی چه ثمرة الفواد ئی بولی ږومبی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړی مرتبی ئی حاصلی کړی دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایی چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرینو په ډله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وجی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۵۵﴾ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿۱۵۶﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۟ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

او زیری ورکړه صبرکونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسیږی دوی ته څه مصیبت ـ نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو یی صبر وکړ، او د نعمت ناشکری یی ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه یی د ذکر او شکر وسیله وګرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکړه!.

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ ۚ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله څخنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایی څو چه د ﴿ وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِىْ عَلَيْكُمْ ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشی. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر د فضیلت ذکر وفرمایه! اوس فرمایی وګورئ! صفا او مروه چه په «شعایر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کښې د دوی په منځ کښې له دې سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرینو یعنی بی‌بی هاجری او د هغې د زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام له آثارو څخنې دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کښې دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغې له لیدلو څخنې د ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بیت (الله تعالیٰ) یا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی (په دی کښې) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کښې دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کښې په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کښې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی ګڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څخنې تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کښې د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کړل شول. کله چه د مدینی منوری انصارو د کفر په زمانه کښې هم د صفا او مروه طواف بد ګڼه، نو د اسلام په زمانه کښې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کښې داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوی؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کښې کومه ګناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کښې د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِي ٱلۡكِتَٰبِ

بيشکه هغه کسان چه پټوي (دوی له خلقو څخه) هغه شي چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدايت (خبری) پس له هغه چه بيان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (يعنی بنی اسرائيلو) په کتاب (توريت) کښی

تفسير: له دغو خلقو څخه يهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله عليه وسلم د رسالت تصديق او د قبلی د تحويل خبره او نور چه په توريت کښی ؤ، پټول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنيوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آيت په حکم کښی داخل دی.

أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ۝١٥٩

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وايي پر دوی لعنت ويونکی (له پرښتو، انسانانو، پيريانو او نورو مخلوقاتو).

تفسير: لعنت کوونکی له جنيانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذيروحو شيانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پټولو له وباله په عالم (نړی) کښی قحط، وبا، طاعون او نوری راز راز (قسم قسم) بلاګانی خپريږی (خوريږی)، نو له دی سببه، نه يوازی حيواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکليف او صدمه ورپيښيږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۚ

مګر هغه کسان چه بيرته وګرځيدل (له شرکه او پټولو د نعمت) او نيک ئی کړ عمل خپل او بيان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسير: يعنی که څه هم د دوی د حق پټولو له امله (وجی) ځينی خلق په ګمراهی کښی لويږی خو کله چه دوی د حق له پټولو څخه توبه وباسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طريقی) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحيم يو!.

وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبې په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرګ کښې) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو. (یعنی د ټولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئې اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کړی، یا د بل چا د حق پټولو له سببه ګمراه شی، او تر آخره پورې کافر پاتی شی، او توبه ئې په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبلیږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقې چه د توبې له امله (وجې) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښې تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښې نه به سپکاوه شی له دوی څخنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی.(د توبې، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندی به عذاب یو رنګ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښې به څه لږوالی پیښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

او معبود ستاسی معبود یو دئ نشته بل څوک لایق د عبادت مګر هم دی خورا (ډیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د ټولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښې نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو څخنی سر غړوی، هغه بیخی مردود دی او تباه

کیږي. که بل کوم معبود وي، نو امکان ئې درلود (لرلو)، چه له هغه ځنې د نفعې څه هیله (امید)او توقع شوې وي. دا خو پاچاهي ـ باداري (نوابي) ـ استاذي او پیري نه دي، چه که په یوه ځای کښې موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لاړ شي، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسي د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شئ! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنې د څه خیر او ښیګڼې (فائدو) توقع کولی شئ!. کله چه ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ﴾ آیت نازل شو، نو د مکې معظمې کفارو تعجب وکړ، چه د ټول عالم معبود او د ټولو خلقو کار جوړوونکی به څرنګه یو ذات شي؟ د دې خبرې دلیل څه شي دی؟.
د دوی د دې غوښتنې په اثر د ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ ﴾الآیه ـ آیت نازل، او په هغه کښې پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَٰحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکې کښې او په اختلاف د شپې او د ورځې کښې (چه اوړدیږي، لنډیږي پرله پسې رڼا او تیاره راځي، یخیږي او ګرمیږي) او په بیړیو (کشتو) هغو کښې چه رواني وي په دریاب کښې په هغه سره چه فائده رسوي خلقو ته او په هغه څه کښې چه نازل کړي دي الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنې نو ژوندی. (زرغونه) کړې ئې ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالي) د هغې او خپاره (خواره) کړې ئې دي په دې ځمکه کښې له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په ګرځولو(بدلولو) د بادو کښې او په (درولو ـ د) هغې وریځې چه مسخره کړې شوې ده په مینځ د آسمان او د ځمکې کښې هرومرو (خامخا) دلیلونه دي (په وحدانیت باندې) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دي.

تفسير: يعني د آسمان په دومره وسيع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پيدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی ځنی د اوبو په راخوتولو (راويستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپی او ورځی په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښی ـ او په سيندونو کښی ـ د بيړيو په تگ او راتگ کښی او له آسمان ځنی د اوبو په اورولو کښی ـ او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د تولو حيواناتو په ژوندانه او هستوگنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشواونما (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو ځنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مينځ د وريځو په درولو کښی په دی تولو او نورو شيانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانيت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او دير شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ کښی د ذات توحيد او په ﴿الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ﴾ الآيه ـ کښی د افعالو د توحيد ثبوت دی چه د دغو ستاينو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو تولی شبهی په کلی دول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللهِ أَنْدَادًا

او ځينی له خلقو څخه هغه څوک دی چه نيسی بی له الله څخه شريکان (په عبادت کښی)

تفسير: يعني په بنيادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له تولو مخلوقانو ځنی افضل دی، ځينی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بيا هم غير له الله تعالیٰ ځنی نور شيان د حق تعالیٰ شريک گڼی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

يُحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللهِ

چه مينه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مينه کوی په الله

تفسير: يعني يوازی په اقوالو او اعمالو کښی خپل شريکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسيدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر ټینګ دی له جهته د مینی له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه څخه خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالیٰ سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیږی - او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو څخه بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا - په دنیا او آخرت - په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغییر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالیٰ سره لری، له هغه محبت څخه خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسویٰ الله یعنی انبیاؤ - اولیاؤ، ملائکو - عابدانو - صالحانو - علماؤ - فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیها سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالیٰ سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالیٰ له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالیٰ او د ماسویٰ الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سری هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی.

په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق — د رتبی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

او که ووینی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووینی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی تول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکوونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالیٰ سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووینی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالیٰ په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو څخه وژغوری (بچ کړی)، هلته به

ویوهیږی چه ټول زور او قوت خاص الله تعالیٰ لره دی ـ او د الله تعالیٰ عذاب خورا (ډیر) سخت دی، نو دوی به هیڅری د الله تعالیٰ له عبادت څخنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی څخنی د منفعت او د ګټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو څخنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالیٰ د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ۗ

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ څخنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی څخنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو ـ او همغسی چه دوی نن له مونږ څخنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلیږو به. مګر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو څخنی به بی له افسوسه هیڅ یوه ګټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

هم داسی (لکه چه وښوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه ښیی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیڅیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالیٰ د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری ـ او جلاوالی (جداوالی) ځنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالیٰ د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگڼی (فائدو) د کفر په سبب بیخی مردودی او ابته (ناکاره) کیږی. او هر څومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابیږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل ځنی به دوی ته هیڅ یوه گټه او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ

ای خلقو! خورئ تاسی له (ځینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کښی دی حلال پاک (بی شبهی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ایله (آزاد) پریښودل، او له هغو ایله خوشی شویو حیواناتو ځنی به ئی گټه او فائده اخیستل حرام گڼل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام ټاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالیٰ کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالیٰ ځنی په داسی کارونو کښی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په ړومبنی آیت کښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم ځنی ممانعت فرمایی، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کښی پیدا کیږی، تاسی له هغه ځنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکښان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه

ځنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حلالولو ځنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو تولو ځنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیڅکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وګڼئ لکه ﴿ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووایئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ!. لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترګی پټوئ!. او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفیسر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینی ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کښې هم داسې خبری کوی، او ځینی که څه هم په ژبه داسې چتی (بیکاره) او فضولی خبری نه کوی، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبری ښکاره او څرگندیږی. حال دا چه داسې اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دی.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوی دی لکه حال د هغه چا دی چه ناری وهی هسې یو شی ته چه نه اوری هیڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسې دی لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کښې ناری وهی، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هیڅ شی نه پوهیږی، هم دا رنگه حال د کافرانو دی، چه نه دوی په خپله پوهیږی او نه د پوهانو او عالمانو خبری منی.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷۱﴾

(دوی) کانه دی، گونگیان دی، ړانده دی، نو دوی هیڅ عقل نه لری (چه حق ته لاره ومومی)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دی، چه د حق خبری بیخی نه اوری، او گونگیان دی، چه د حق خبری نه وایی، او ړانده دی، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هیڅ شی نه پوهیږی، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوی دی، نو د علم تحصیل، او د پوهی زده کول به څرنگه صورت ومومی؟.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ

وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۷۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یئ تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د تولو طیباتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی څخه مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) څخه لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو څخه وخورئ!. او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رټلو په لوری اشاره وشوه.

اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومری او چړی ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقی څخه پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه ژندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکښ (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او توپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولویږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داړونکی یا څیرونکی ځناور وداړی، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا تول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکښان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسير: له وینی څخه مراد هغه وینه ده چه له رګو څخنی وبهیږی او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووځی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوښه کښی وی، یا وریوری لګیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه ګڼله کیږی، نو که څوک کله غوښه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیځلتیا (پاکۍ) له اصولو څخنی لری کار دی د ینی او پښتورګی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوښی د خنزیر.

تفسير: خنزیر ژوندی وی، که مړ، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر تول اجزاء لکه غوښه، پوستکی، هدوکی، ویښتان، نوکان، پلی، غړی، وازده او نور تول ناپاک دی، او له هغوی څخنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوښی حکم راښودلی شوی دی مګر په دی خبره باندی د تول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له تولو ساکښانو (ذی روحو) څخنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالیٰ د خنزیر په نسبت فرمایی ﴿ فَإِنَّهُ رِجْسٌ ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوښی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاؤ څخنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ

او(حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسير: له «ما اهل به لغیر الله» څخنی دا مطلب دی چه پر دی ساکښانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وتاکی (مقرر کړی)، او د هغه ساکښ (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکښ (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکښانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبير هم وويل شی او د الله تعالیٰ لوی نوم هم پری واخيستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پيدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نياز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکښ (جاندار) روح چه غير الله ته نذر کری شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت څخنی زياته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غير الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عين شرک دی. همغسی چه خنزير او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبير ويلو له امله (وجی) نه حلاليږی، په مرداره باندی هم د الله تعالیٰ د نامه له ويلو څخنی څه فائده نه حاصليږی، هم داسی د هر ساکښ (جاندار) روح چه غيرالله ته نذر شی يا ئی په نامه کری وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالیٰ د نامه له آخيستلو څخنی له سره هيڅ فائده نه حاصليږی او نه حلال کيدی شی. که د غيرالله په نامه باندی له تاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نيت څخنی رجوع او تری توبه وکړی، او بيا ئی ذبح کړی، نو د هغه په حلالوالی کښی هيڅ شک او شبهه نه پاتی کيږی.

عالمانو تصريح فرمايلی دی که د کوم باچا د راتګ په وخت کښی د تعظيم په نيت ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، يا د کوم جن (پيری) له اذيت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکښ (ذی روح) حلال کړ شی، يا د توپ ويشتلو، يا د نذر پخولو، يا د کوم نياز ورکولو په وخت کښی ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، اګر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم هم پری ياد کړ شی . دا ساکښ (جاندار) بيخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت ګناهګار دی.

په حديث شريف کښی هم راغلی دی **«لعن الله من ذبح لغير الله»** يعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غيرالله ته د تقرب او تعظيم په نيت ساکښ (ذی روح) ذبح کړی، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم پری ياد کړی، يا ئی ياد نه کړی. هو! په دی کښی هيڅ حرج نشته چه ساکښ (ذی روح) د الله تعالیٰ په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقيرانو ته ورکړی، او ثواب ئی کوم قريب يا پير يا لوی ته وروبخښل شی، يا د کوم مړی له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غير الله ته ذبح نه ده. ځينی کاږه تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبيرونه) بيانوی چه «د پيرانو په نذرونو او نورو نيازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاخه او د مړيو په نامه ئی صدقه کړو.» نو لومړی ښايی دوی وپوهيږی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی داسی پلمی (تدبيرونه) پرته (علاوه) له زيانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښايی له دوی څخنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکښ (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپيرودله (واخستله) شی، او پخه ئی کړی، او پر فقيرانو ئی وويشی نو ايا دا ښه کار نه دی؟ او ايا په دی ډول (طريقه) سره هغه نذر نه ادا کيږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شئ! او په دی خيرات کښی هيڅ ډول (طريقه) خلل ستاسو په زړونو

کښې پیدا نه شي نو تاسي رښتيني يئ!، که نه دروغ، او دا فعل مو غته ګناه، او هغه ملبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسي یوه شبهه پیدا کیږي چه په دی آیت کښې ئې د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه ځنې دا مطلب فهمیږي چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شیانو څخه بل هیڅ ساکښ (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه تول داړونکي، ځیروونکي ساکښان (ذی روح) لکه خره، سپي او نور هم حرام دي. د دی خبري يو ځواب دا دی «په دی حصر کښې د مذکوره ؤ شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شي، بلکه د حرمت حکم ئې له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعني خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسي حرام کړي دي. او په دی کښې بل کوم احتمال نشته، یعني د دی شیانو حلال ګڼل بیخي باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شویو شیانو کښې منحصر او ومانه شي، مګر دا حصر دی اضافي وګاڼه شي، یعني خاص دی د هم دی شیانو په لحاظ سره تسلیم کړی شي، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام ګرځولي دي، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځي، مطلب ئې داسي شو چه مونږ په تاسي باندی فقط مرداره او خنزير او نور حرام کړي وو، هغه شیان چه تاسي ئې لکه قچ (ګډ)، بحیره، سائبه او نور حرام ګڼئ! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخي چټي (بیکاره) او افترا ده، پاتي شو ځیروونکي او مردار ساکښان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداری کښې څه نه وایي.

نو دا حصر د هم دی حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالیٰ د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کړی وو، د تول جهان د ساکښانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسي اعتراض هیڅ نه واردیږي.

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ؕ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شي (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته ګناه په ده باندی

تفسیر: یعني دا ذکر شوی شیان خو حرام دي. مګر که څوک د لوږی له امله (وجی) مرګ ته نزدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښې ئې وخوری، په داسي سړی باندی هیڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هیڅ نافرماني او زیاتوالي ونه کړي. نافرماني دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پیښیدلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړي. زیاتوالي دا دی چه د ضرورت

له اندازې څخه ډېر وخوري، او خپله ګېډه ښه پرې وپړسوي، بلکه ښايي چه دومره وخوري چه ونه مري.

﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنې پاک الله ډېر لوی بخښونکی دی. د بندګانو هر راز(قسم) ګناهونه بخښي، بیا به نو د داسي ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بخښي، او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربان دی، چه د مجبورۍ په حالت کښې ئې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده چه په هر ډول (طریقه) چه کېږي، خپل ځانونه له مخمصې او هلاک څخه پورته کړ، که نه د هغه **(مالک الملک جلت عظمته)** حق ؤ چه داسې ئې فرمایلي وی «که مرئ یا ژوندې پاتې کېږئ! دې حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدې کېږئ!» دلته یوه بله داسي اشتباه پیدا کېږي، چه هغه مضطر ته چه مرینې (مرګ) ته نژدې او حواس ئې خراب شوی وی د دې اندازه کول،
او فکر کول، چه فقط هم دومره دی وخوری چه قوت لایموت یې وشي، او ونه مري، او له هغه څخنې دې هیڅ زیات ونه خوري که محال نه وی، سخت مشکل خو دې نو ځکه ئې ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ وفرمایل، او سهولت یې پکښې وکړ.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ﴾

بیشکه هغه کسان چه پټوي (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنې هغه حکمونه چه الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړی دی، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوری ئې په هغو کښې زیاتوالی او کموالی وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښې ذکر شو، هم داسې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسماني کتابونو کښې لیکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئې تغیر په کښې وکړ چه دا دواړه لویه ګناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شي. او ټول سره ګمراهان پاتې شي، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دې لپاره رالیږلي دي، چه خلق سمه لاره ومومي، نو دوی په دې کار کښې له الله تعالیٰ سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئې هم د جهالت او ګمراهۍ په کنده کښې غورځولي دي.

وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پټولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په ګمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د ګمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بدی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانیږی.

اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُوْنَ فِيْ بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پټوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په ګیډو خپلو کښی مګر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مګر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو ګیډو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په ګیډو کښی ولویږی، کولمی غوڅوی.

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښیٔ سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو ځنی به دوی ته ډیر رېړ او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی وبولیٔ چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.
(فائده): د ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سړی په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږي، دغه دی داسي وګڼله شي لکه چه سکروټی تر ایرو لاندي پټی وي، کله چه په قیامت کښي ټول موانع له مینځه ورک شي، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرګندیږي. ځکه که داسي نه وي نو کفارو ته د داسي ویری اورول، داسي مثال لري، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروي چه هسي داړول بیخي چټي او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼي، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښي به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینی ځنی داسي ډکه وي، چه د پاک الله لږ بی التفاتي به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (ډیر) سخته ربړوونکي (تکلیف ورکونکی) او ویروونکي ثابتیږي.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعني اهل د ایمان هرڅومره چه ګنهګار وي، خو بیا هم په دوزخ کښي د خپلی ګناه په اندازه یوه تاکلي (مقرره) موده تیروي او هر کله چه له ګناه څخه پاک شي هرومرو (خامخا) جنت ته داخلیږي، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښي پاتي کیږي، او بیخي نه پاکیږي، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځي، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسي «نجس العین» ګرځیدلي وي، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږي، او د عاصي مسلمان حال داسي وګڼئ! لکه چه پر یو پاک شي نجاست لویدلی وي. هر کله چه هغه زایل شي نو هغه شي بیا پاکیږي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکي عذاب نه وي چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوي او حقیقي محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وي، او دوی به هیڅیری او هیڅکله له دی ربړوونکي (مشقت ورکونکي) ویر او مصیبت څخه خلاص نشي. (نعوذبالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ

دوی هغه کسان دی چه پیرودلی (اخستی) (غوره کړی) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوټ ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسنده کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَآ أَصۡبَرَهُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾

نو (ځای د تعجب دی چه) څومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره دیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو ځانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ﴿١٧٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرود (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالیٰ له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) دیر سره لری شول، یعنی دیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی څخنی دیر لری لاړل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَٰلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواځې دا کار) چه وګرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت ډیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه ډیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالیٰ د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنګه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وګرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!.»

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۙ وَالسَّآئِلِيْنَ وَفِي الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوْا ۚ وَالصّٰبِرِيْنَ فِي الْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِيْنَ الْبَاْسِ ؕ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (ټولو) پرښتو او په (ټولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاؤ او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله) مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښی او په وخت د جنګ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیګڼه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په تولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاؤ، د زړه له کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبته او محبته چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو څخه برسیره پر زکوٰة، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالګرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی!. یا غلام (مریی) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) دولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی خلل او نقصان پیښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقی باندی مستقیم ګڼی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چتی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښی مفصلاً ذکر شوی دی تینګ ونه دریږی، او عمل پری ونه کړی، یوازی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذابه څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، یا له ګناه او خرابو خبرو څخه یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزګاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیګنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنګه درست کیدی شی؟.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سړی، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سړی په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنٰی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی تول سره برابر او مساوی یئ!. غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی(جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که ړوند او کوڼ او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په ړومبنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیګنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیګنو (فائدو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزګار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیګنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له تولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته ورښوول کیږی، چه پر دغو فروعو باندی هم همغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه ګنل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیږی په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالیٰ له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږی. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم ډول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاؤ له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څنی غاړه غړوی او د بی ګناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیږی).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یواځی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلی څنی **(کیف ما اتفق)** دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیږی)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سړی د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شی.

وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى ط

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیږی).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یواځی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پریښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر څنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.
(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه ښځه ووژنی نو ئی «قصاص» آخیست کیږی که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری ځنی ساکت دی، او امامان پکښی اختلاف لری، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمة الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمائهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاری کیږی او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور«قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او ښځه زمونږ د ستر امام **(ابو حنیفة الکابلی ثم الکوفی)** په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنٰی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیږی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیڅوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ط

نو هغه څوک چه عفو وکړه شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه څه شی نو لازمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفوه کوونکی) ته په ښه وجه سره ،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو ځنی کوم وارث خپل حق وبخښی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه ګورو به چه هغو وارثانو په څه ډول (طریقی) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یوائی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توګه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» ځنی څرنګه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی ځنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کری!.

ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښی که غواړئ قصاص واخلئ!. که غواړئ دیت واخلئ!. که مو زړه غواړی ویی بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(ډیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرره وه.

فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۷۸﴾

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبٰی کښی، او قصاص په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تګ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښی سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښی (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اګر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مګر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تبرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو څخنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښی داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو ډلو کښی به د هم دی له امله (وجی) تل جنګ او جګړه وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا تول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښې د اخروی حیات باعث دی.

يَاأُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو ځنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درڅرګند شو، نو د هغه له مخالفت ځنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ!.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرګ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزګارانو باندی.

تفسیر: پرومبنی حکم د مری د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مری د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وآتی المال علیٰ حبه ذوی القربیٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښې داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مری تول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښې ارشاد وشو، چه مور او پلار او تولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مړ کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «**النساء**» په سورت کښې د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د تولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښې وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث ځنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

نو هر چا چه بدل کړ دا وصيت وروسته له هغه چه وايي وريده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصيت) بيشکه چه الله ښه اوريدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوهيدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسير: يعنی مړی خو له انصاف سره سم وصيت وکړ او مړ شو. مگر ورکوونکی په هغه وصيت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مړی باندی هيڅ گناه نشته. مړی خو خپل قرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهگار کيږی چه له وصيت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بيشکه الله تعالیٰ ته تولی خبری معلومی دی، او د تولو په نيتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ

نو هغه څوک چه ويريږی له وصيت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) يا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مينځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هيڅ گناه په ده باندی.

تفسير: يعنی که چاته د مړی په وصيت کښی داسی شبهه ور ولويږی، يا پوه شی چه دا مړی له کوم سببه غلط شوی دی، او بی ځايه ئی د کوم سړی رعايت کړی، او د بل سړی حق ئی تر پښو لاندی کړی يا ئی د پاک الله له حکم څخنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مينځ کښی د شريعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هيڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصيت کښی داسی تغير او تبديل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه چا چه د الله د احکامو په اجراء کښی ډیر احتیاط .کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گنهگاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هرومرو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت څخه په خپل ژوند کښی بیرته گرځیدلی وی.

یَٰٓأَیُّهَا ٱلَّذِینَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَیۡكُمُ ٱلصِّیَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِینَ مِن قَبۡلِكُمۡ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښی داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (ډیر) سخت او گران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی څخنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لږ او ډیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښی هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ۝

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شئ! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته ډیر عزیز او گران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښی د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښی ډیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کښې د تقویٰ او پرهیزگاری روحیه تقویه کوی، په روژه کښې لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی گران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مگر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغې کښې تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ کښې په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئې دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کښې خلل مه اچوئ!.

أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ط

یو څو ورځې شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځې دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځې چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کښې راځی.

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ط

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وخوری) نو (پر ده باندی لازم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کښې ئې هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پیښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایی وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کښې ئې د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئې چه دا قضا ئې جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ط

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیه ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیه ورکول دی (او دا

حکم په اول کښې ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوې روژې په برابری.)

تفسیر: (۱) د ﴿یُطِیقُونَهٗ﴾ ترجمه په «طاقت نه لري» سره په دې سبب ده چه همزه له پاره د سلب شي. یا د «لا» کلمه پکښې مقدره شي، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فاني.
(۲) او د ﴿یُطِیقُونَهٗ﴾ ترجمه په «طاقت لري» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژې نیولو طاقت لري. خو په اول د اسلام کښې د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوې کاملې میاشتې پرله پسې روژه نیول، ډیر ګران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسې فرمایل شوی ؤ، چه که تاسې ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښې نه وی، مګر یوائې د عادت نه لرلو په سبب تاسې ته روژه سخته وی نو تاسې اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژې فدیه ورکوئ!. د یوې روژې فدیه یوه مسکین ته په مړه ګیډه د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوې ورځې طعام بل چاته ورکړی، ګواکې خپل نفس ئې له خوراک څخه منع کړ. او فی الجمله ئې له روژې سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژې سره عادی شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتې نه شوه، چه د دې نسخې بیان په وروستنی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُ﴾ کښې راځی. ځینی له ﴿طَعَامُ مِسْكِیْنٍ﴾ څخه «**صدقة الفطر**» هم مرادوی، چه په دې تقدیر سره ئې معنٰی داسې کیږی «هغه کسان چه د فدیې ورکولو طاقت لري، دوی دې د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړی!» چه اندازه ئې په مبارکې شرعی کښې د غنمو نیمه پیمانه او اوربشو یوه پیمانه ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسې وایی خلق په رمضان کښې اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیه اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئې ویونکی بی دین دی.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ ؕ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوې ورځې له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړی، یا د څو تنو مسکینانو ګیډی مړی کړی، نو سبحان الله دا ډیره ښه ده!.

وَاَنْ تَصُوْمُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۴﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیې له ورکولو څخنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنٰتٍ مِّنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ ۚ

میاشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیی او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلیرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضیٰ په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوته ټوته (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقرری شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشی! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرره او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۭ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخرگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی!، او هغه فدیه چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د څه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه شایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی به مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وګرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربړ او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، څو چه په ثواب کښې مو څه لږوالي رانشي، او دا مو هم تر نظر لاندې وي، چه تاسي د دې خير او خورا (ډير) ښې طريقې په هدايت د پاک الله لويي او عظمت بيان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبريا يادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندې شکر وباسئ! او د شکرکوونکو په ډله کښې ننوځئ! اې الٰه العالمينه! ثنا او صفت، لويي او شکر کول تا لره ښايي، چه روژې غوندې يو مفيد اواعلیٰ او گټور (فائده مند) عبادت دې پر مونږ باندې فرض کړی دی! او د مشقت او تکليف په حالت کښې دې آساني هم فرمايلې ده!، او د فراغت په وخت کښې دې د دې نقصان د جبيرې لاره هم راښوولې ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

او کله چه پوښتنه وکړي (اې محمده!) له تا څخه بندگان زما (له لرېوالي او نژدېوالي) زما نو بيشکه زه نژدې يم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکي په هغه وخت کښې چه وبولي ما نو ښايي چه دوی هم ومني حکم زما(طاعت) او ټينګ دې اوسي په ايمان په ما باندې ښايي چه دوی په سمه لاره محکم پاتې شي.

تفسير: ړومبی داسې حکم و، چه د رمضان المبارک د شپې په اوله برخه کښې خوړل او څښل او ښځو ته نژدې کيدل روا وو، مګر وروسته له ويده کيدلو څخه به دا ټول شيان ممنوع کيدل. ځينو خلقو له دې حکم څخه چپ (خلاف) کار وکړ، او له ويديدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدې شول، بيا زمونږ د پاک رسول صلی الله عليه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلې خطا او قصور اظهار ئې سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبې په نسبت ئې له ده مبارک څخه پوښتنې وکړې. نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو ستاسي توبه مو ومنله او تاکيد وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخواني حکم منسوخ وګنئ، او وروسته له دې نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښې له ماښامه تر سپيده داغه پورې تاسي خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغې ذکر په وروستني آيت کښې راځي. پخواني آيت کښې پر بندګانو د هغه سهولت او عنايت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکيد او تائيد له دې قربت، اجابت او اباحت څخه لا زيات شو. او د دې آيت د ربط سبب دا هم کيدی شي چه په ړومبنی آيت کښې د الله تعالیٰ د لويي او عظمت حکم بيان شوی ؤ، نو په دې نسبت ځينو خلقو پوښتنې وکړې چه «زمونږ رب که لرې وي نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدې وي نو ورو ورو به ورسره وغږيږو» په دې سبب دا آيت نازل شو يعني الله تعالیٰ نژدې دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغریږئ!، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه تول اوری. په هغو ځایو کښې چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالیٰ (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژی کښې یوځای والی (جماع) ښځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښې چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښې ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپی په هره برخه کښې مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یئ دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډیر) اتصال او ډیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسی چه ستاسی په وجود کالی (کپړی) نښتی او پیوست دی، هم دا رنګه ښځه او نارینه هم ډیر سره نژدی او د شودو او شګری په شان یو له بل سره ګډون او امتزاج لری.

عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یئ چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو څخنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو ښځو ته نژدی کیدئ!. او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه ګنهګارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق ګرځیده، او ستاسی په ثواب کښې نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په ټوله شپه کښې هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوْهُنَّ وَابْتَغُوْا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسی باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغواړئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره.

تفسير: يعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالیٰ له لوری مقدر شوی دی، ښايی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپين (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپين تار) له سبا څخنی (دی).

تفسير: يعنی همغسی چه په ټوله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپيده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده.

ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ ۚ

بيا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپی پوری،

تفسير: يعنی له سپيده داغه څخه تر شپی پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی څخنی دا هم راښکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نيول، چه د شپی له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده.

وَلَا تُبَاشِرُوْهُنَّ وَاَنْتُمْ عٰكِفُوْنَ فِى الْمَسٰجِدِ ۗ

او مه نژدې کیږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسې معتکفان یئ په مسجدو کښې.

تفسیر: یعنې په روژه کښې د شپې له مخې د مباشرت اجازه شته. مګر د اعتکاف په شپو کښې په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښې ښایي چه خپلې ښځې ته ورنژدې نشئ په مسجد کښې وي که د باندې.

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿۱۸۷﴾

دا احکام او حدودد الله دي نو مه نژدې کیږئ، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسې (لکه چه دا ئې درته بیان کړل) بیانوي الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتي (د دې حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژې او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالیٰ له خوا مقرر شوي دي، ښایي چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدې کیږئ! یا ئې مطلب دا دی چه پخپله رأیه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنې مه لرې کیږئ!.

وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دي) په منځو د تاسو کښې په ناحقه سره

تفسیر: له روژې ځنې د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالي بیان کیږي. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یوازې د روژې په ورځو پورې تړلی دی، مګر د حرام مال نه خوړل، او روژه ترې نیول، د ژوند په ټول عمر کښې یو ضروري امر دی. او د هغه له پاره کومه تاکلې (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تګی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال ګټل، بالکل حرام او ناجایز دي.

وَتُدْلُوْا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوْا فَرِيْقًا

مِّنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۸﴾

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پورې له پاره د دې چه وخورئ (تاسې په دې رسولو سره) يو څه له مالو د خلقو ځنې په ظلم (ناحقه سره) او تاسې پوهيږئ (چه دا ظلم دى)

تفسير: «مه ئې رسوئ تر حاکمانو پورې». يعنى د کوم سړي د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ يا خپل مال د رشوت په ډول (طريقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ!. هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهدۍ، يا د دروغو په دعوى، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسې په خپله ناحقي هم پوهيږئ!

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِؕ

پوښتنه کوي خلق له تا څخه (اى محمده!) له حاله د نويو مياشتو

تفسير: لمر تل په يو صورت او په يو حال وى، او د سپوږمى شکل تل بدليږى، او د هغى د رڼا (رڼرا) مقدار تل کميږى او زياتيږى نو ځکه خلقو د سپوږمى د دې زياتوالى او کموالى په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنى وکړې، نو دا آيت نازل شو. په ړومبنى آيتونو کښى د رمضان المبارک د مياشتى او د روژې ذکر ؤ په دې آيت کښى د هلال ذکر دى، او د روژې تعلق د هلال له رؤيت سره ښکاره دى، ځکه چه يو په بل پورې اړه (حاجت) لرى وروسته له دې نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځى چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لرى.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّؕ

ووايه (اى محمده! دوى ته) چه دا مياشتى تاکلى (مقرر) شوى وختونه دى له پاره د خلقو او د حج.

تفسير: يعنى اى محمده! دوى ته ووايه چه د سپوږمى په ختلو او بدلون سره ډيرې چارې او معاملى تعلق لرى. او د سپوږمى په وسيله دينى ورځى، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجارې، حمل، رضاعت، روژې، زکوة، عدت، عقود، شروط، مزدورى او د نورو شيانو نيتى څرګنديږى، او هره يوه نيته او تاريخ له هغى څخه پر ډير ښه شان سره ښکاريږى. په تيره بيا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنګ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنګ پیښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنګونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنګ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د «حج» له پاره ټاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او وویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شئ! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیږئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاړه، او له خپلو کورو څخنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پیښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتګ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به ئی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیګڼه (فائده) ګڼله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په پرومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» څخنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتي مقرري او معيني دي، او د دي خبري په مناسبت د «احرام» په وخت کښي خپل کور ته د بيرته ورتگ ذکر هم وشو. له دي څخه دا هم راښکاره کيږي، چه له خپله ځانه جائز او مباح شيان د نيک کار په شان گرځول، او هغه په دين کښي داخلول، مذموم او حرام دي. چه له دي څخه د ډيرو شيانو بدعت او مذموميت راښکاريږي.

وَقَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمْ

او جنگ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښي! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسي سره.

تفسير: د حضرت ابراهيم عليه السلام له وخته راهيسي مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندي هم په مکه معظمه کښي بر کيده، نو به ئي څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهرالحرم کښي به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دي هم کامل امنيت ؤ، په دي څلورو مياشتو کښي به په ټول عربستان کښي جنگ او جگړه نه کيده، او هيچا به چاته څه نه ويل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په مياشت کښي کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وعلیٰ آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم سره د عمری په قصد او د بيت الله د زيارت په نيت مکی معظمی ته تشريف يووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکين سره راټول شول، او مسلمانان ئي د جنگ په توربريښو، د مکی معظمی له زيارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښي ئي په دی باندی روغه سره وکړه، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شريفی له زيارت کولو څخه، بيرته لاړ شي، بل کال ته دی بيا ورته راشي، او عمره دی ادا کړی، او يوائځی دری شپی دی په داد سره په مکی مکرمی کښی تيری کړی. کله چه په بل کال کښي د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په مياشت کښي رسول الله مبارک د مکی شريفی قصد وفرمايلو نو د دوی اصحابو ته داسی انديښنه وړپيدا شوه چې که مکی مکرمی خلق سږ کال هم وعده خلافی وکړی، او جنگ ته بيا تيار شي، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگيږو، نو دا جنگ به په اشهر الحرم کښي او په خپله په بيت الحرام کښي، او په حالت د «احرام» کښي څرنگه وی؟ که ونه جنگيږو، نو څرنگه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالیٰ داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښي له خپل عهد څخنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگيږئ!» هو! نه ښايي چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او يا زيادت پکښي وشي، د «حج» په ضمن کښي د حديبيي د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځينو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کيږی، وروسته له هغه بيا د «حج» د احکامو ذکر کيږی.

وَلَا تَعْتَدُوا ۚ

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ!. د دی معنٰی دا ده چه په جنګ کښی دی ووړکی، ښځی او سپین ږیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جګړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکی معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ

او فتنه (شرک او له دین څنی اړول) ډیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین څنی ګرځیدل، یا له دین څنی د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چه په اشهر الحرم کښی واقع شی، ډیره لویه ګناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول ډیر قبیح او خورا (ډیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ

فِيْهِ ۚ فَاِنْ قٰتَلُوْكُمْ فَاقْتُلُوْهُمْ ؕ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹۱﴾

او جنګ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښې تر هغه پورې چه وجنګیږي دوی له تاسي سره په دغه (حرم) کښې پس که جنګ وکړي دوی له تاسي سره نو وژنئ! دوی هم داسې (لکه تیرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسې باندې برید وکړي، یا په ظلم باندې لاس پورې کړي، او په ایمان راوړلو کښې له تاسې سره دښمنی وکړي، چه دا خبره له وژلو څخنې هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتې کیږي، او هر چیرې چه ئې ومومئ ویې وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسې امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښې توره په لاس ودریږي، ویې وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۹۲﴾

پس که منع راوړي (له شرکه نو الله به ئې وبخښي) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړي، او له کفر او شرک څخنې توبه وباسي، نو د هغوی توبه منله کیږي.

وَقٰتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ
لِلّٰهِ ۭ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۹۳﴾

او جنګ کوئ تاسې! له دوی سره تر هغه پورې چه پاتې نشي فتنه (شرک او فساد) او شي دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیرې وګرځیدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هیڅ تیری مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دې له امله (وجې) جنګ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخي (بالکل)

ورک شي، او دوی ته داسي یو قوت او قدرت پاتي نشي چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کړي، او له سمي لاري څخني ئې وباسي، او خاص د الله تعالیٰ احکام جاري وي. که دوی له شرک څخني مخ واړوي، نو تیري او زیادت پر بل هیڅچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو څخه یعني هغه کسان چه له بدی څخني لاس آخلي، هغوی له ظلم او تجاوز څخني وځي، نو پر دوی باندي تیري او زیادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتني څخني نه اوړي نو په ډیره مینه سره هغوی وژنئ!

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمٰتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹۴﴾

میاشته حرامه په بدل د میاشتي حرامي کښي ده. او تعظیمونه (د دي شیانو) سره برابر دي پس هر چا چه تیري وکړ پر تاسي باندي نو تاسي هم تیري کوئ! په هغوی باندي په شان د هغه چه تیري ئې کړی ؤ پر تاسي باندي او وویریږئ له الله څخه! او پوه شئ! چه بیشکه الله له پرهیزګارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعني ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښي دروموئ د هغه حرمت میاشتي په ځای ده، چه د پروسږکال تیر شوی کال په ذی قعدة الحرام کښي تاسي د کفارو له خوا د عمری او د بیت الله شریف له زیارت څخه ممنوع شوی وئ، او پري ئې نه ښودئ چه مکې معظمې ته لاړ شئ، یعني اوس تاسي په ډیره خوښي سره له هغوی څخه خپل بدل واخلئ! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښي برابري ده. یعني که کوم کافر د حرام د میاشتي عزت او حرمت وکړي او په دي میاشت کښي له تاسي سره جنګ ونه کړي، نو تاسي هم همغسي وکړئ. مکیانو (مکې خلقو) چه پروسږکال (تیر شوی کال) پر تاسي باندي ظلم وکړ، نه ئې د حرام د میاشتي حرمت وساته، او نه ئې د بیت الله شریف پت، نه ئې ستاسي احرام ته وکتل، او نه ئې لحاظ وساته، او تاسي پر هغو باندي صبر وکړ، که دا ځلي هم هغوی له دي ټولو حرمتو څخه سترګې پټي کړي، او جنګ ته تیار شي: نو تاسي هم د هیڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندي او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلئ! مګر هر کار چه کوئ، ښایي چه په هغه کښي له **(رب العٰلمین جل وعلیٰ شانه)** څخه وویریږئ! او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخالف هیڅ یو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهیزګارانو ناصر او مددګار دی.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښې! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کښې (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښې ونه لګوئ!)

تفسير: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت يعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښې خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښې مه اچوئ!. يعنی چه جهاد پرېږدئ! او په هوسايي (آرام) سره کېنئ يا خپل مال په جهاد کښې صرف نه کړئ! چه له دی وضعيت (حالت) څخه به تاسی ضعيفان او دښمن به مو قوی شي.

وَأَحْسِنُوا ۛ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نيکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازيانو سره) بيشکه چه الله دوستی کوی له نيکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسير: د «حج» په ضمن کښې ئې د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بيان وفرمايه، او پس بيا د «حج» او عمری احکام راښيي.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۖ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

بيا که چيری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هديی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خريئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسيږی هديه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسير: مطلب دا دی کله چه څوک «حج» یا «عمره» شروع کړی یعنی احرام وتړی، نو پر هغه باندی دا خبره لازمه ده چه پوره ئی کړی، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مګر که کوم دښمن یا مرض ورپیښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کړی، چه ادنٰی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته ووایی چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه ! او هلته ئی ذبحه کړه!، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لنډ یا وخریی او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ

نو هر څوک چه وی له تاسی ځنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لازمه ده په ده باندی فدیه له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسير: یعنی که د «احرام» په حالت کښی څوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خریبل، یا د ویښتانو لنډول روا دی. مګر د هغه «فدیه» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (ګډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لازمیږی.

فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْىِ ۚ

نو هر کله چه په امن شئ پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو ځای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپیښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپیښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپیښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو ځای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غویی یا د اوښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمة الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی ځنی څه وخوری.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ ؕ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ؕ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژی د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وګرځئ (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښې.

تفسیر: یعني قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښې یعنی په مکه معظمه کښې یا هغې ته نژدی نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندی هستوګنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکې معظمې کښې اوسیږی، هغوی دی یواځی (افراد) وکړی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۱۹۶﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ

او ویریږئ له الله څخه او یوه شیٔ! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکوونکی دی (وخت د) حج (څو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجة الحرام د لسمی شپې تر سحر پوری د دی میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښې وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتړی نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او تولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتو کښې کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښې داسی فرمایلی شوی دی ﴿ اِنَّمَا النَّسِیْٓءُ زِيَادَةٌ فِی الْکُفْرِ ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ وَلَا جِدَالَ فِی الْحَجِّ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمْهُ اللّٰهُ ؕ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښې حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغې) او نه ګناهونه او نه جګړی په (ورځو) د حج کښې. او هر څه چه کوئ (تاسی) له نیک کار ځنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسیر: «حج» ئی لازم کړ یعنی «احرام» ئی وتاړه په داسی دولْ (طریقه) چه په زړه ئی نیت وکړ، او په خوله ئی «تلبیه» وویله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

او توښه واخلئ (له ځانو سره) نو بیشکه بهتره د توښی ځان ساتل دی له سواله او ویریږئ! له ما ځنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور په کفر کښی دا هم ؤ چه بی د لاری د خوری (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل ئی ثواب گڼل، او هغه ته به ئی «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا ځنی به ئی سوال او غوښتنی کولی. نو الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه قدرت لری، امر ورکوی چه هغوی دی د لاری خوری (خرچه) له ځان سره اخلی او بیا دی «حج» ته ځی او بی له زاد او راحلی دی لاړ نشی، چه هم په خپله دی سرگردانیږی، او نورو ته هم سرگردانی پیښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

نشته په تاسی باندی هیڅ گناه په دی کښی چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کښی سوداگری هم وکړئ څه گناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق له دی خبری څخه په شبهه کښی ؤ چه ښایی له تجارت کولو څخه به په «حج» کښی څه نقصان پیښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلی مقصود ئی «حج» وی او د هغه په ضمن کښی سوداگری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کښی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ

نو هر کله چه راکوز شئ (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کښی)

تفسیر: مشعرالحرام په مزدلفه کښی یو غر دی چه په هغه باندی امام دریږی. په دی غره باندی دریدل افضل دی. او په ټوله مزدلفه کښی هر چیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی څخه، چه هلته دی نه دریږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿۱۹۸﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایته خامخا له گمراهانو څنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۹۹﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله څخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم څخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو څخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات څخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه ځایه چه تول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر کله چه ادا کړل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمرو ویشتلو، قربانی کولو، سر خریيلو، یا د ویښتانو لنډونو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منیٰ د قیام په وخت کښی د الله تعالیٰ ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منیٰ کښی دیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناؤ څخه هغوی منع کړل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالیٰ ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالیٰ جلت عظمته د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿۲۰۰﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۲۰۱﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا

نو ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیاکړی غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسیر: ړومبی ئی فرمایلی ؤ چه د الله تعالیٰ ذکر وکړئ!. د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کیږی، چه د پاک الله ذکر کوونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیږی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخی دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسیږی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولیٰ نه
په دارینو کښی به ئی زیات کړی له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوی.)

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به له ټولو څخه یو ځای او یو ځلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیږی، یا دا چه قیامت لری مه ګڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کیږئ!

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ط

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ﴾ څخه د ذیحجة الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږی، او مامور دی چه په «منیٰ» کښی واوسیږی. په دی ورځو کښی د جمرو ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره ووایئ!. او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!.

فَمَن تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ لِمَنِ ٱتَّقَىٰ ۗ

نو هر چا چه بیړه (تلوار) وکړه (په تلو کښې له منٰی مکې ته) په دوو ورځو کښې (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکړ (او دری ورځی په منٰی کښې پاتی شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی دا بیګناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهیو څخه)

تفسیر: ګناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کښې تقویٰ او پرهیزګاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کښې هیڅ نه ګناهکاریږی، چه په «منٰی» کښې دوه ورځی هستوګنه وکړی، یا دری ورځی پکښې واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منٰی) کښې د دری ورځو قیام دی.

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

او (تل) ویریږئ! له الله څخه او پوه شئ چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورتولیږئ (په قیامت کښې د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه ښایی چه هر سړی په هر وخت او هر کار کښې له پاک الله څخه تل وویریږی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کښې به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیږئ!.
دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کښې د دوو ډولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.
(۱). ﴿فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ﴾ الآیه
(۲). ﴿وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ﴾ الآیه
یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایی، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُۥ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيُشْهِدُ

اللّٰهَ عَلٰى مَا فِىْ قَلْبِهٖۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿۲۰۴﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى
فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَؕ وَاللّٰهُ
لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿۲۰۵﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ
الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۲۰۶﴾

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه په تعجب کښی آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لړ کښی او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کښی دی حال دا چه دی ډیر سخت دی په جګړه او عداوت کښی او کله چه بیرته وګرځی (له تانه ای محمده!) نو ګرندی ګرځی په ځمکه (د مدینی) کښی دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښی او هلاکوی کښت (فصل) او ساکښان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هرومرو(خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته شاهد ګرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښی می د اسلام محبت دی، خو د جګړی او فساد په وخت کښی د هغه اعمال لهَ دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داړی، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی څوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدلو چارو کښی ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه ډیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؤ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضریده، نو خپل ډیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښی به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمنلونه به ئی سوځول، او د بودهؤ (څارؤو) پښی به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کښی دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِىْ نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِؕ

او ځنی له خلقو څخه هغه څوک دی چه خرڅوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله ځانه او ماله تیریږی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځی چه دنیا، مال او ځان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راګیر شو). صهیب رضی الله تعالیٰ عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لاړ شم. او له هجرت څخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالیٰ عنه ئی پریښود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو باندی (چه د ده په توفیق له ځانه او ماله تیریږی.)

تفسیر: دا د الله تعالیٰ څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئی توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او ځان د الله تعالیٰ ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښی (د هغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: په ړومبی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایی چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواځی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ!. یا کوم کار وکړی!. نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وګانه (وګڼرلے) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدګاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری ګرځئ!». له یهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «تورٰیت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ ګڼله، او د اوښانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «تورٰیت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل دول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۶۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دښمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۶۹﴾

بیا که وښوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله دیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترګی ونښلوی. نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ پر تولو باندی دیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښې څه ډیل او ځنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئې د هیچا هیڅ یو شی هیریږی، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیریږی. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۲۱۰﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشي دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښې له وریځو څخه او (راشي دوی ته) پرښتې (د عذاب) او خلاص شي کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی تول کارونه (په قیامت کښې د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره ؤ احکامو ځنی مخالف کار کوی او له خپل کاږه تگه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس گواکی دوی دی خبری ته سترگی نیولی دی، چه (**العیاذ بالله**) په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښې راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیږی، او فیصله شی. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتگ ځای هغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب هغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د هغه ملک القادر له حضوره صادریږی. او په دی کښې هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ اٰيَةٍۢ بَيِّنَةٍ ؕ

پوښتنه وکړه (ای محمده !) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو ښرگندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئې پخوا فرمایلی ؤ چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه ځنی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښې فرمایی چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب ځنی پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو ځنی منحرف او چپ شول، نو زمونږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هدایاتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کیښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل ترتله په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۘ

ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخری کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالیٰ له صافو احکامو څنی په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی. او د هغه د انبیاؤ له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیګنو (فائدو) او ښه والی داسی کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی ګڼی، نو هسی احمق النفس بندګان به څرنګه د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه یا عمار رضی الله تعالیٰ عنه یا صهیب رضی الله تعالیٰ عنه یا د

مهاجرينو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين باندې تيريدل، يا به ئې دوی ليدل، نو پر دوی باندې به ئې تمسخر كاوه، او خندل به يې، او ويل به ئې چه «دغه ناپوهانو ته وګورئ! چه د آخرت په خيال د دنيا تكاليف، او مصائب پر ځانو باندې اخلي، او محمد صلى الله عليه وسلم ته وګورئ! چه د دغو فقيرانو په ملګرتوب غواړي چه د عربو پر مشرانو برى ومومي، نو ځكه دوی تل د غلبې په فكر كښې لګيا، او د دنيا د اصلاح په چرت كښې مشغولتيا لري!.»

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

او هغه كسان چه ئې ساتلي دي (ځانونه له شركه) د پاسه د دوی (يعنې كفارو) به وي په ورځې د قيامت كښې او الله روزي وركوي هغه چا لره چه اراده وكړي بې له حسابه (ډيره پراخه)

تفسير: الله تعالىٰ د هغوی په ځواب كښې ارشاد فرمايي چه دا د دوی ناپوهي او ناقص خيال دی چه په دنيا پسې ليونيان دي، او نه پوهيږي چه هم دا فقيران او غريبان به د قيامت په ورځ له دوی ځني اعلىٰ او لوړ وي او الله تعالىٰ په دنيا او عقبا كښې هغه چاته چه اراده وفرمايي بيشماره رزق او روزي وركوي. لكه چه هم دې فقيرانو ته ئې چه كافرانو به پر دوی باندې خندل، د بني قريظه او بني نضير اموال او جايداد وربه برخه كړل. او همدوی ئې د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهي باندې مسلط كړل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ

الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښې) تولي يو په يوه حق دين (بيا ځينى كافران او ځينى مسلمانان پاتى شول) پس وليږل الله انبياء زيرى وركوونكى (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونكى (كافرانو ته په جحيم سره) او راوئى ليږه له دوى سره كتاب (بيانونكى د دين) په حقه سره دپاره د دى چه حكم وكړى (الله يا نبى يا كتاب) په مينځ د خلقو كښې په هغه كار كښې چه اختلاف كړى دى دوى په هغه كښې او اختلاف نه دى كړى په هغه (حق يا كتاب يا اسلام) كښې مگر هغه كسانو چه وركړى شوى ؤ دوى لره كتاب (اختلاف چه ئى كړى ؤ) د وروسته له هغه چه راغلى ؤ دوى ته دليلونه ښكاره په سبب د كينى په منځ د دوى كښې پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو كسانو ته چه ايمان ئى راوړى دى هغه شي ته چه جګړه كړى وه دوى په هغه كښې (چه عبارت دى) له حقه په اذن (حكم) خپل سره او الله هدايت كوى هغه چاته چه اراده (يى د هدايت) وكړى طرف د لارى سمى ته.

تفسير: د حضرت آدم عليه السلام له وخته راهيسى هم دا يو حق دين پاتى دى، وروسته له هغه څخه تر يوى مودى پورى هغه دين پاتى ؤ، او بيا خلقو په هغه كښې اختلاف وكړ. نو پاك الله د هغو د اختلافاتو د لرى كولو لپاره خپل انبياء وليږل چه د ايمان او اطاعت اهل ته ئى د ثوابو زيرى او بشارت وركاوه، او د كفر او معصيت اهل ئى له عذابو څخنى داراوه، او له دوى سره ئى يو حق كتاب هم ورليږلى ؤ، چه په دى د خلقو اختلاف او نزاع لرى شى او حق دين د دوى له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتى شى. او د الله تعالىٰ په احكامو كښې همغو كسانو اختلاف واچاوه، چه هغوى ته كتاب وركړى شوى ؤ، لكه يهودانو او نصرانيانو چه په (توريٰت) او (انجيل) كښې اختلاف او تحريف وكاوه، او د انزاع ئى هم په ناپوهى سره نه كوله. بلكه ښه پرى پوهيدل، او يواځى د دنيوى اغراضو، ضد او حسد له امله (وجى) ئى داسى كول. نو الله تعالىٰ په خپل فضل او كرم سره د ايمان اهل ته د حق او هدايت طريقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو څخنى ئى نجات وركړ. لكه چه محمدى صلى الله عليه وسلم امت ته ئى د هرى عقيدى او عمل په نسبت د حق امر تعليم وفرمايه. او د يهودانو او نصرانيانو د اختلافاتو او افراط او تفريط څخنى ئى دوى محفوظ وساتل.

فائده: له دى آيت څخنى دوه خبرى معلوميږى

(۱): دا چه الله تعالىٰ هغه رسولان او متعدد كتابونه چه راليږلى ئى دى، د دى له پاره نه دى چه د هرى فرقى له پاره بيله لاره وښيى، بلكه تولو لره الله تعالىٰ اصلاً همغه يوه لاره مقرره كړى ده كله چه دوى له هغى سمى لارى څخنى وښوئيدل نو الله تعالىٰ دوى ته بيا رسول صلى الله عليه وسلم

او کتاب ورولیږل، چه سم د هغو له احکامو سره تګ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا ګمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی ګانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه څه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وټاکه (مقرر کړ) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو څخنی نجات ممکن دی، او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(٢): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالیٰ هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنګ او جګړی کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لګیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنګی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

بلکه ایا ګمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) چه ننه به وځئ تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او ګرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شئ! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیږئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو! پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسیږی؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مأیوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایی

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی څخنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شئ! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریږئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی څخنی مه ویریږئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریږدئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیڅا خبری ته غوږ مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلئ! له دی ځای نه وروسته د دی کلیی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیږی، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٢١٥﴾

ووايه (اى محمده!) هر شي (لږ يا ډير) چه صرفوئ (خرچ كوئ) تاسي له مالو څخه نو (يي صرف كړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) يتيمانو (پلار مړيو) او مسكينانو (چه څه شي نه لري) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (يي) كوئ تاسي له نيک كاره نو بيشكه چه الله په هغه باندي (لكه په نورو اشياؤ) ښه عالم دى.

تفسير: ځيني اصحاب چه مالداران وو، له رسول اكرم صلى الله عليه وآله صحبه وسلم ځني ئې پوښتنه وكړه چه له مال ځني مونږ څه صرف كړو؟ او په څه شي باندي ئې ولګوو؟ نو ځكه داسي حكم وشو چه لږ يا ډير هر څه چه د الله تعالىٰ له پاره صرفوئ (خرچ كوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او يتيمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دى. يعني كه د ثواب د حصول لپاره ئې ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړي صرف ئې كړئ! د هغه له پاره څه تعيين او تحديد نشته. هو! دا ضروري ده چه هغه په همغو مواقعو باندي صرف كړ شي چه مونږ ئې درښيو!

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض كړى شوى دى پر تاسي باندي جنګ كول (له كفارو سره)

تفسير: يعني د دين له دښمنانو سره جنګيدل فرض كړى شوى دى.
فائده: تر هغه وخت پوري چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په مكي شريفي كښي اوسيدل، په جنګ سره مجاز نه ؤ، كله چه ئې مديني منوري ته هجرت وفرمايه، نو دوى ته د مقاتلي اجازه وشوه، مګر يواځي د هغو كفارو په مقابل كښي چه له مسلمانانو سره جنګيږي، وروسته تر دى له ټولو كفارو سره د مقاتلي اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او كه د دين دښمنان پر مسلمانانو باندي بريد او تعرض وكړي، نو پر مسلمانانو باندي «جهاد» فرض عين ګرځي، كه نه فرض كفايي دى، ولي په دى شرط سره چه د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلي شي، چه په فقهيه ؤ كتابو كښي راغلي دى. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وكړي؛ يا له دوى سره معاهده ولري، يا كفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او ځيرمي (ضمانت) لاندي راشي، نو له هسي كفارو سره جنګيدل، يا د دوى په مقابله كښي د دوى له مخالفينو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپگان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیڅ باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً درونده او سخت کار ښکاری.

وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

او ښایی چه بد گڼئ تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وگڼئ تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وگڼئ هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغسی وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وگڼئ، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وگڼئ او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په گته او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالیٰ جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالیٰ ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسی مه گرځئ!.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامې څخه له جنگ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو تولی د کفارو د مقابلی له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کره، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جگړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصبحه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکره، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږ ځنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقریب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووایه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنگ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنگیدل، خو بیشکه د گناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرحب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفوی مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوړی. نو په هغوی داسی الزام لگول، بی انصافی ده.

وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (گناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسير: يعني د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامي ديانت څخه بغاوت او د بيت الله شريف د زيارت څخه د خلقو مخ نيول، او د مکي معظمي اوسيدونکي د باندي شړل دا خبري د اشهرالحرم له مقاتلي څخه هم لويي ګناوي دي. او حال دا چه کفار پرله پسي هسي کارونه کوي. لنده ئې دا چه «په حرامه مياشته کښي بي سببه او ناحقه جنګيدل، خو بيشکه لويه ګناه ده. مګر هغه خلق چه په حرم شريف کښي کفر خپروي (خوروي). او لوي لوي فسادونه پکښي کوي. او په اشهرالحرم کښي هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلي نو له هسي کفارو سره د جنګيدلو ممانعت نشته. برسيره په دي کله چه پخپله مشرکان په داسي بدو امورو کښي لګيا دي، نو په داسي يوه وړوکي ګناه باندي چه هغه هم د لاعلمي له امله (وجي) واقع شوي ده، پر مسلمانانو باندي د داسي ظالمانو او متجاوزو (حد نه تيريدونکو) کافرانو له لوري طعني وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ؕ

او فتنه (له دين څخه د خلقو ايستل) ډيره لويه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسير: يعني په دين کښي فتنه او فساد اچول، چه خلق له دين څخه وګرځي، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه مياشت کښي واقع شوي دي، په څو درجو بد دي. مشرکانو داسي عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامي دين په خبرو کښي ئې راز راز (قسم قسم) شبهي او خدشي پيدا کولي، څو نور خلق په شبهو کښي ولويږي، او د اسلام دين ونه مني. لکه چه په هم دي پيښه کښي چه د ځينو مسلمانانو له لوري سهواً په اشهرالحرم کښي واقع شوي وه، مشرکانو ډيري خبري وکړي، او له دي ويناؤ څني د هغوي مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبلولو څني متنفر کړي. نو ئې لنده داسي شوه «په هغه قتل باندي چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پيغورونه ورکوي چه خلق د حق دين له لاري واړوي، حال دا چه دا د دوي فتنه او له حق دين څني لغزول (خويول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنيع دي».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ؕ

او هميشه به وي دوي (يعني کافران) چه جنګ به کوي دوي له تاسي سره تر هغه پوري چه بيرته وګرځوي دوي تاسي له دينه ستاسي که ئې لاس ورسيږي. (او موقع ومومي).

تفسیر: یعنی تر څو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسیږئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اګر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبیی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورتګ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلی کولو څخه ډډه (څنګ) وشی.

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾

او هر څوک چه ګرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه)وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی ترآخره پوری ټینګ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د ګرد (تول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث ځنی بی برخی پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئی کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کښی دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښی هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښی پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کړی دی ثواب رارسیږی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی، او د الله تعالیٰ له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محروموی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ط

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښی د هغو خرابی راښکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی ترل کیږی او گټل او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط ترل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښی گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سړی د مامور به پریښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نوری خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښی د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمني مېنځ ته راځي، او راز راز (قسم قسم) ظاهري او باطني مفاسد تري پیدا کیږي. هو! په دوی کښې څه سرسري ګټې هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښي او سرور ورحاصلیږي. او له قمار وهلو ځني بې له مشقته ویړیا مال او شته په لاس ورځي.

وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ

او پوښتنه کوي دوی (ای محمده! له تا ځني) چه څومره صرف کړي دوی (په لاره د الله کښې؟) ووایه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وي) زیات (ستاسي له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسي پوښتني کړي وې چه «د الله تعالی له پاره څومره مال صرف کړ شي؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښي صرف کړئ!، چه ستاسي له ضروري مصارفو څخه زیات وي.» ځکه څنګه چه د آخرت فکر یو ضروري او حتمي کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروري کار دی.

دنیا ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شي په نعمت
عقبٰی ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شي په جنت

هو! که تاسي خپل تول مال په یوه لاره کښي صرفوئ! نو خپل ضروریات به څرنګه پوره کړی شئ؟ او هغه حقوق چه په تاسي باندي لازم دي، هغه به څنګه ادا شي؟ او په دې تقدیر، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنیوي او اخروي په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښي به اخته کیږئ.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ

هم داسي (پاس بیان په شان) بیانوي الله تاسي ته احکام (او د خپلې مهرباني علامې) له پاره د دې چه تاسي فکر وکړئ د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښي) په (کارو د) دنیا او آخرت کښي

تفسیر: یعني فاني دنیا خو د حوائجو ځای دی. او باقي عقبٰی خو د ثوابونو ځای دی، نو

ځکه په ډیر فکر او اندیښنه سره ښایی چه په هر امر کښی سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شی! او اخروی او دنیوی مصالح دی دواړه په نظر کښی ونیول شی!.

په دنیا کښی ګټه کیږی د عقبا
ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ؕ

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) یتیمانو؛

تفسیر: ځینو خلقو به د یتیمانو (پلار مړیو) په مالو کښی احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسی حکم صادر شو ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ او ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا ﴾ الآیه ـ دلته هغه کسان چه د یتیمانو پالنه ئی کوله وویریدل او د هغوی دوډی او نور لګښت (خرچه) ئی له خپله ځانه بیخی جلا (جدا) کړه. ځکه چه د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کښی خوړل کیدل، دلته داسی یوه سختی پیښه شوه چه کوم شی به یتیم له پاره تیاریده د هغه پاتی برخه به خرابیده او ایسته به غوزاریده او په دا رنګه احتیاط کښی به د یتیمانو نقصان کیده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۚ

ووایه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بیزاری نه) او که یو ځای کړئ (خرڅ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی ورونه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسیر: یعنی مقصود خو یوازی هم دا خبره ده، چه د یتیم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طريقه) سره وکړی شئ. نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښې د يتيم ګټه وی، هغه دی اختيار او غوره کړی شی! او چيرې چه په شرکت کښې د يتيم خير او ښيګڼه (فائده) وليده شي، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره ګډ کړی شي!. په دی کښې هيڅ يوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څنی وخورئ!. ځکه چه هغه يتيمان خو ستاسی دينی يا نسبی ورونه او خويندی دی، او د ورونو ګډون په خوړلو کښې څه بده خبره نه ده، هو! دا يوه ضروری خبره ده چه د يتيمانو د اصلاح او ګټو رعايت دی په پوره ډول (طريقه) سره وکړی شي! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښې د چا مقصود خيانت او د يتيم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د يتيمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسير: مشقت راوستل يعنی په خوړلو او څښلو کښې به ئی د يتيمانو مشارکت د صلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه. يا دا که بی علمه او بی قصده به په کښې کوم کموالی يا ډير والی پيښيده په هغه کښې به ئی هم مؤاخذه کوله.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۲۰﴾

بيشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښې قوی) ښه تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنی ډير سخت او خورا (زيات) درونډ حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډير قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتيا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ؕ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۚ
وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا ؕ

وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكُمْ ؕ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی ښځه اگر که ښه درښکاره شي تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اگر که ښه درښکاره شي تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: پرومبی د مسلمان نارینه له کافری ښځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح ښځه یو له زوجینو ځنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیږی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی مماثل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وگنی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل ځوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه ځنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو ښځه ښرگند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مگر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم ووایی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پوری روا نه ده ځو چه مسلمانه نشی. په رښتیا سره چه مسلمانه وینځه له کافری ښځی ښځه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه تړله شی! مسلمان مریی هم له مشرک ځنی ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت ، شرافت، صورت او نورو ښیگڼو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترگو کښی درونډ هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنیٰ مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک ځنی، افضل او اعلیٰ دی.

اُولٰٓئِكَ یَدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚۖ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسير: يعنى له هغو مشركينو او مشركاتو سره چه د هغوى ذكر په پاس آيت كښې وشو مينه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نيول، او افعالو ته كتل نفرت كموى. او د مينى او رغبت سبب گرځى. چه د دى كار انجام دوزخ دى، نو ځكه له مشركانو سره له نكاح تړلو څخه بيخى اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۲۱﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ ۭ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاۗءَ فِي الْمَحِيْضِ ۙ

او الله (او دوستان يې) بولى (خلق) په لورى د جنت او مغفرت په اذن (حكم او ارادى) خپلى سره او بيانوى احكام خپل خلقو ته دپاره د دى چه دوى نصيحت ومنى (پند واخلى) او پوښتنه كوى دوى له تانه (اى محمده!) له (احكامو د) حيض څخه، ووايه (اى محمده دوى ته) دا يوه پليتى ده نو په څنگ (جدا) شئ (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حيض كښې.

تفسير: «حيض» هغو وينو ته وايى چه له ښځو ځنى سم د هغو له عادت سره بهيږى په دى حالت كښې مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دى. هغه وينه چه بى له عادت څخه ليدل كيږى، هغه ناروغى ده، نو په دى ناروغى كښې چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وايى دغه پاس تول ممنوعه شيان روا دى. او د هغى وينى حال هسى دى لكه چه له كوم زخم يا پوزى يا رگ وهلو ځنى وينه بهيږى. يهودانو او مجوسيانو د «حيض» په وخت كښې له ښځو سره ډوډى خوړل، او په يوه كور كښې هستوگنه كول، او نور شيان هم ناجائز گڼل، مگر نصرانيانو حتٰى د حائضاتو له مجامعت ځنى هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دى مورد كښې له رسول اكرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وكړه، نو دا آيت نازل شو. حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم په ښكاره ډول (طريقه) سره فرمايلى دى چه د «حيض» په حالت كښې مجامعت حرام دى. ليكن له دوى سره خوړل، څښل، هستوگنه، ناسته ولاړه تول روا دى. او د يهودانو افراط او د نصرانيانو تفريط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ

او مه نژدی کیږئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (ښی) پاکی شی،

تفسير: په پاکیدلو کښی دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (١٠) ورځو کښی بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (٦) ورځو او د ښځی عادی هم شپږ ورځی وی نو مجامعت د وینی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغی سره مجامعت روا شی. که د ښځی عادت اوه یا اته ورځی وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیږی.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسير: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتګ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له ګناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتیو څخه).

تفسير: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغی ګناه څخنی چه له دوی څخنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کښی د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له ګناهونو او د «حیض» په حالت کښی، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» څخنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

ښځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشی ستاسی.

تفسير: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع ګڼل، او ویل به یی «که ځوک داسی مجامعت وکړی، هغه کوچنی (بچی) چه له هسی مجامعت ځنی پیدا کیږی، احول (کوږ سترګی) (چپی) به وی.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنی په دی مورد کښی پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسی ښځی تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسی دی، چه په دوی کښی نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندی دی. یعنی له هغه ځنی اصلی مقصد یواځی د نسل پاتی کیدل، او اولاد زیږیدل دی، نو تاسی واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوری، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړی، مجامعت وکړئ!. مګر دا خبره ضروری ده، چه تخم شیندل دی په همغه خاصه موقع کښی وی چه له هغه ځخه مولود موجودیږی. یعنی مجامعت دی هرومرو (خامخا) په فرج کښی وشی! او له لواطت ځنی دی خامخا ځان وژغوری!(وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسی مجامعت ځنی احول «چپی» مولود موجودیږی.»

وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

او په مخ کښی ولیږئ تاسی! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسير: یعنی صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» ځنی مو ښایی صالح اولاد مطلوب وی. او یواځی نفسانی حظ مو مقصود نه وی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ

او وویریږئ! له الله ځخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسی ملاقات کوونکی یئ له الله سره او زیری ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه ګرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکی کوئ او (نه) به پرهیزګاری کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښی.

تفسير: يعني د كوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالىٰ قسم يادوئ. مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم. يا فقيرانو ته به خير خيرات نه ورکوم. يا له هيچا سره به مصالحت يعنې روغه نه کوم يعنې په هسې قسمو کښې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسيله ګرځوئ، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بيا داسې قسمونه يادوي، نو د هغه ماتول او «کفاره» ئې ورکول پرې واجبيږي.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۲۴﴾

او الله ښه اوريدونکې (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دې.

تفسير: يعني هر څوک چه قسم يادوي الله تعالىٰ ئې اوري. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ويرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (**سميع او عليم الله**) د هغه په نيت ښه عالم او ښه خبردار دې. ستاسې هيڅ يوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالىٰ څخه پټه نه ده. نو ځکه د زړه په نيت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کښې ډير زيات احتياط په کار دې.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نيسي تاسې الله په لغو (او په ګمان) سره په قسمو ستاسې کښې

تفسير: لغو او چټې (بيکاره) قسم (لوړه) هغه دې، چه له خولې ځنې سم له عادته يا عرفه سره چټې پټې (بيکاره) ووځي، او د زړه له کومې (منځ) او په عمدې او ارادې ډول (طريقه) سره نه وي. له هسې قسم يادولو ځنې نه په چا باندې «کفاره» اوري، او نه پرې ګناهګاريږي. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائي، او له دې قسم ځنې ئې يوازې تاکيد مقصود وي، او قسم خوړل او لوړل ئې په زړه نه وي، نو پرې «کفاره» اوري. د «کفارې» بيان وروسته له دې نه راځي.

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوْبُكُمْ

او ليکن نيسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چه قصد کړې وي (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هرومرو (خامخا) «کفاره» آوری. دا مذهب د «امام شافعی رحمة الله علیه» دی، او زمونږ د حنفیانو په مذهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښی ئی کار کری وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکری، او په واقع کښی هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کونکی دی چه په لغو او چتی (بیکاره) قسمو باندی موأخذه نه کوی. او «حلیم» دی چه په مؤاخذه کښی تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه ښښونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وخوری چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کیږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفاره» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کیږی. که څلور میاشتی تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شي.

فائده: په شرع کښې «ایلاء» دې ته وايي چه سړی قسم وخوري چه زه خپلی ښځې ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بې د مودې له قیده نه نژدې کیږم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کیږي. د «ایلاء» په دې درې واړو صورتونو کښې که نارینه خپلی ښځې ته د دې څلورو میاشتو په منځ کښې ورنژدې کیږي «نو کفاره» پرې اوړي، او ښځه ئې په نکاح کښې پاتې کیږي، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کښې له ده څخه بې د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کیږي. که له څلورو میاشتو څخنې په لږه قسم وخوړ. لکه چه وواېي تر دریو میاشتو پورې خپلی ښځې ته نه ورنژدې کیږم، نو دا شرعي «ایلاء» نه ده، او حکم ئې دا دی که هغه قسم ئې مات کړ، مثلاً په هم دې یاد شوي صورت کښې د دریو میاشتو په منځ کښې هغې ښځې ته ورنژدې شو، نو د هغه قسم «(کفاره) واجبیږي، او که ئې د قسم موده پوره شوه، یعني تر دریو میاشتو پورې هغې ته ورنژدې نه شو نو نه ښځه وربانډې طلاق کیږي او نه وربانډې «کفاره» لازمیږي.

وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍؕ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِؕ

او طلاقې کړې شوې ښځې دې انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دریو حیضو (کاملو) پورې او نه دی روا دوی لره چه پټوي به دوی هغه شي چه پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کښې (له ولده یا حیضه) که وي دوی چه ایمان لرونکې وي په الله او په ورځې آخرې (چه قیامت دی).

تفسیر: کله چه نارینه خپلی ښځې ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورې خپله نکاح نشي تړلی، څو چه درې «حیضه» ئې پوره نشي، دا د دې دپاره که چیرې حامله وي، حمل به ئې ښکاره شي. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شي. نو ځکه پر ښځې بانډې فرض دي چه هر هغه شي چه د هغې په ګیډه کښې وي. هغه ښکاره کړي حمل وي او که حیض وي، او دې مودې ته په شرع کښې «عدت» وايي.

فائده: دلته له مطلقاتو څخنې خاص هغه ښځې مرادې دي چه هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعي خلوت» نوبت وررسیدلی وي، او دې ښځو ته «حیض» هم ورځي، پر هغې ښځې بانډې چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وي شوی، وروسته له طلاقه بیخي

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخي نه حائضه کیږي مثلاً وړه یا داسي بوډۍ او زړه وي چه له ویني پاکه وي، یا حامله وي، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښي، د دوی د عدت موده دری میاشتي دي. او د اولاد لرونکي (حاملي) عدت، د هغي د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وي بلکه د کومي شرعي قاعدي په موجب وینځه شوی وي، که حائضه کیږي، نو د هغي د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږي، نو د صغارت او کبارت په صورت کښي د هغي عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښي چه حامله وي نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوي دي.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۚ

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دي په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښي که اراده لري دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښي).

تفسیر: یعني که نارینه د عدت په موده کښي وغواړي چه هغه ښځه بیرته ځان ته وګرځوي، کولی شي، که څه هم د هغي ښځي خوښه نه وي. خو ښائي چه په دی ګرځولو کښي مقصود ښه سلوک او اصلاح وي. او ښځه ونه ربړوي، او ویې نه ویروي، او په دی ئې نه مجبوره وي چه خپل «مهر» وربربیږدي. چه دا تول ظلم او تیری دی که داسي کوی ګنهګاریږي که څه هم رجعت ئې صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعني دا امر خو حق دی، همغسي چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دي، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دي، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروري دي، نو اوس نارینه لره ښایي چه له خپلي ښځي سره په هیڅ ډول (طریقه) بده ګذاره او خراب سلوک ونه کړي. بلکه د ښځي هر راز (قسم) حق تلفي ممنوعه ده. مګر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لري چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ فَاِمۡسَاكٌ ۢ بِمَعۡرُوۡفٍ اَوۡ تَسۡرِيۡحٌ ۢ بِاِحۡسَانٍ

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره یا پریښوول دی (د دی ښځو) په ښه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل ځلی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) ځینو نارینه ؤ خپلو ښځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپیښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، تول سره دوه ځلی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بیرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هو! که دوی دواړه بیا سره خوښ وو، بیا نکاح ترلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل میړه (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.
فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسریح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او ربړول (ازارؤل) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پریږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمۡ اَنۡ تَاۡخُذُوۡا مِمَّاۤ اٰتَيۡتُمُوۡهُنَّ شَيۡـًٔا اِلَّاۤ اَنۡ يَّخَافَاۤ اَلَّا يُقِيۡمَا حُدُوۡدَ اللّٰهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیڅ شی مگر که ویریږی دوی (یعنی میړه (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسير: يعنى نارينه ۇ لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنى د طلاق په بدل كښى هغه مهر بيرته واخلى چه وركړى ئې دى. هو! دا هلته روا دى چه څه ناچارى وى، او په هيڅ ډول (طريقه) د دوى په منځ كښى موافقت سره رانشى، او دوى له دى خبرى ځنى ويرېږى، چه مخالفت له شدته د الله تعالىٰ په احكامو باندى تينګ نه شى پاتى كيدى، او په ښه ډول (طريقه) يو له بله سره معاشرت او ژوندون نشى كولى، او د نارينه له جانبه د ارتينى (زوجى) د حقوقو په ادا كښى څه تيرى او قصور هم نه وى. كه نه د هغه مال اخيستل نارينه لره ناروا او حرام دى.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس كه ويرېږئ تاسى چه وبه نشى ساتلى دوى (دواړه) حكمونه د الله (په زوجيه ۇ امورو كښى) نشته هيڅ ګناه په دوى دواړو باندى په هغه شى كښى چه فديه وركړى په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص كړى)

تفسير: يعنى اى مسلمانانو! كه تاسى له دى نه ويرېږئ چه د نارينه او ښځى په منځ كښى داسى جګړى او مخالفتونه دى چه د هغوى په ژوندون كښى موافقت نه سره راځى نو په دى صورت كښى په دوى باندى څه ګناه نشته چه ښځه څه مال وركړى، او خپل ځان د هغه د نكاح له قيده جلا (جدا) كړى، او نارينه د هغى مال واخلى. دى ته «خلع» وايى، كله چه د ضرورت په حالت كښى د ميره (خاوند) او د ارتينى (زوجى) له پاره «خلع» كول، روا شول، نو تولو مسلمانانو ته ښايى چه په دى كښى سعى وكړى.

فائده: يوه ښځه د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضور ته حاضره شوه او ويى ويل چه زه له خپله ميره (خاوند) څخه خفه يم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلى الله عليه وسلم چه د دى موضوع تحقيق وفرمايه، هغى ښځى وويل چه ميره (خاوند) مى نه زما د حقوقو په ادا كولو كښى كمى كوى، او نه زه د هغه په اخلاقو او ديانت باندى څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدى شى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له هغى ښځى ځنى «مهر» بيرته واخيست، او ميره (خاوند) ته ئې وركړ، چه طلاقه ئې كړه، نو په دى مناسبت دا آيت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذكر شوى احكام) حدود د الله دى نو تاسى مه تيرېږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریږی له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی ځایه ږدی).

تفسیر: یعنی دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی ډیره ضروری ده. او نه بایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی وکړه شی!.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو شخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلی دا ښځه میړه (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میړه (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او ړومبنی میړه (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که ګمان وی د دی میړه (خاوند) او ښځی په دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په ځای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میړه (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تړی، او هغه بل میړه (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میړه عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه ړومبنی میړه (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښی جنګ جنجال او شورماشور پیښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په ګناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اګر که د صحت شرط ئې نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۚ

او کله چه طلاقې کړئ تاسې ښځې نو ورسیږې دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنې چه د عدت ختمیدلو ته نژدې شي) نو وساتئ! دوی په ښه دول (طریقه) سره (یعنې رجوع ورته وکړئ!) یا خوشې کړئ! دوی په معروف ښه دول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځې (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دې چه (پر دوی باندې) تیرې وکړئ!

تفسیر: یعنې د عدت تر ختمیدلو پورې میړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغې ښځې سره بیا موافقت او اتحاد وکړي او رجوع ورته وکړي، یا ئې په خوښې او خوشالۍ سره بیخې پریږدي. دا هیڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښې ئې وساتي، او د ربړولو (ازارولو) لامله (له وجې) بیا رجوع ورته وکړي. لکه چه ځینو سړیو هم داسې کول.
فائده: په پخوانۍ آیت ﴿ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ ﴾ کښې دا ښوولې شوې ؤ، چه تر دوو طلاقو پورې میړه (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډېر ښه دول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضي) کړي یا ئې بیخې پریږدي. اوس په دې آیت کښې داسې ارشاد فرمایي، چه دا اختیار یوازې تر «عدت» پورې دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میړه (خاوند) ته نه پاتې کیږي، نو ځکه نه ښایي چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شي.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

او هر هغه څوک چه وکړي داسې کار نو په تحقیق سره ظلم ئې وکړ په ځان خپل او مه ګرځوئ! آیاتونه د الله (داسې چه په اعراض او تهاون سره) مسخرې (پرې وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسې

باندی او (یاد کړئ!) هغه چه نازل کړی دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریږئ! له الله نه او پوه شئ! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چتی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلیٰ شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلک! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود ئی داسی وی، چه ښځه ورږوی (تکلیف کړی)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) څخنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ

او هر کله چه طلاقی کړئ تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تاکلی (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت ئی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میړونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میړه (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا ئی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میړه (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولیږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مګر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح ئی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لازم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وتړله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او تولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریږدی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کوونکی همغه ړومبی میړه (خاوند) وی، چه دی ښځی ته ئی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چاسره نکاح ونه تړی. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریږدی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومې بې قاعدې خبرې په منځ کښې راغلې وي، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح تړل غواړي، یا ئې عدت نه وي پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسې نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالې نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږي په ده سره هغه چاته چه وي دی له تاسی نه چه ایمان لري په الله او په ورځې آخرې باندې.

تفسیر: یعنې له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شي، ځکه چه له دې پند څخه هم دوی ګټه اخلي او که نه دا پند ورکول د ټولو خلقو لپاره دي، او په هغه کښې د هیڅا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرګندیږي. یعنې هغه خلق چه په دې احکامو باندې عمل نه کوي، ګواکې دوی په الله تعالیٰ او جزا په ورځې باندې ایمان نه لري.

ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَ اَطْهَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۳۲﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنې د هغې ښځې په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح څخنې او د هغې ښځې په نکاح کښې داسې ښیګنه (فائده) او پاکیزګي ده چه د نکاح په ممانعت کښې هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پرومبنی میره (خاوند) ته راغبه وي، نو ښایي چه له هغه سره ئې نکاح وتړله شي، ځکه په دې نکاح کښې هسې ښیګنه (فائده) او پاکیزګي ده چه د بل چا په نکاح کښې داسې ښیګنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالیٰ ته د هغوی د زړو خبرې او راتلونکې ګټې او تاوان داسې ښه معلوم دي، چه تاسې پرې نه پوهیږئ!

وَالْوٰلِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ؕ

او میندی (مور) دی شودی (پیٔ) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی!. او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لږوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاقی شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میړه (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتهاء پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل ورکوی د شودو اجرت اداء کړی.! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مګر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړکی مور ته دوډی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باړه) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ربړ (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

شخه مخ واړوی. یا پلار بی سببه وړوکی له مور څخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی څه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د دودی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوی!. او له وارث څخنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی څخنی پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی څخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښی نه وی.

وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسئ! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه ؤ! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزئ (وپالی) نو په دی کښی هم څه گناه

نشته، مګر داسی نه چه د مور له برخی او حق څخنی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ!. او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۲۳۳﴾ وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُوْنَ اَزْوَاجًا يَّتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّعَشْرًا ۚ

او وویریږئ! له الله او پوه شئ!. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرګ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی!. په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره تاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا فَعَلْنَ فِيْٓ اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ؕ

نو کله چه ورسیږی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توګه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسير: كله چه كوندى ښځى خپل عدت پوره كړى يعنى غير حامله ښځه څلور مياشتى او لس ورځى، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پورى معطله شوه، نو بيا دوى ته د شريعت له احكامو سره سم له بل چا سره د نكاح ترلو اجازه شته او نه پرى ګناهګارېږى. زينت، عطر وهل او د خوشبويى استعمالول، تول ورته جائز دى.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ
اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ۭ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُوْنَهُنَّ وَلٰكِنْ لَّا تُوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّآ
اَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ڛ وَلَا تَعْزِمُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ ۭ

او الله په هغو شيانو چه كوئ (يى) ښه خبردار دى (نو جزا به پرى دركړى). او نشته هيڅ ګناه په تاسى باندى په هغه (كار) كښى چه اشاره كوئ تاسى په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دى (چه په عدت كښى وى) يا (يى) پټ ساتئ په زړونو خپلو كښى معلوم دى الله ته چه بيشكه تاسى ژر به ياد كړئ په غوښتلو سره د نكاح دا ښځى وليكن وعده مه كوئ! له دوى سره (د نكاح) په پټه مګر (هم دا) چه ووايئ تاسى ويل ښه! (نيک له شريعت او رواجه سره سم) او مه كوئ قصد (د ترلو) د غوتى د نكاح (د دوى) تر هغه پورى چه ورسيږى تاكلى (مقرر) عدت انتها د نيتى خپلى ته.

تفسير: د دى آيت خلاصه دا ده كله چه ښځه د خپل ميړه (خاوند) له نكاح څخنى جلا (جدا) شوه، نو تر هغه پورى چه د دى «عدت» پوره شوى نه دى. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه له هغى سره خپله نكاح وتړى، يا صافه او ډانګ پيلى (واضحه) وعده له هغى څخنى واخلى، يا په ښكاره دول (طريقه) سره پيغام ور وليږى. ليكن كه په زړه كښى نيت وكړى، چه وروسته له عدته به له هغى سره خپله نكاح وترم. يا په اشاره سره خپل مطلب ورواوروى، چه بل څوک له ده نه وړاندى پيغام ور ونه ليږى، لكه چه هغى ښځى ته واوروى چه «ستا غوندى ميرمنى قدر او عزت هر څوک ساتى. يا زه غواړم چه له كومى پتمنى (غيرتى) ميرمنى سره خپله نكاح وترم.» نو دى په هسى خبرو باندى هيڅ نه ګناهګارېږى. مګر صاف او ښكاره پيغام هيڅكله بايد ور ونه ليږى.

وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوْهُ ۚ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿۲۳۵﴾

او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښې دی نو وویریږئ! له ده نه (او د نامشروع شي قصد مه کوئ!) او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیئاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعني پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو څخني ښه خبر دی ـ نو له ناروا ارادو څخني تل ځانونه ژغورئ (ساتی)!. او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغې څخني توبه وکړئ!. چه الله تعالیٰ لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سړی داده او مطمئن شي، چه ولی پر هغه بل گناهگار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښې تلوار نه فرمایی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوْهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوْا لَهُنَّ فَرِيْضَةً ۚۖ وَّمَتِّعُوْهُنَّ عَلَى الْمُوْسِعِ قَدَرُهٗ وَ عَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهٗ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۲۳۶﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غني (میړه) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میړه) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو سره وی حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښې د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) څخني نکاح وتړله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږی. لیکن په دی صورت کښې که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میړه

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پرې نشته، خو په میړه (خاوند) باندې لازم دي چه له خپله طرفه هغې ښځې ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه درې کالې (جامې)، کمیس پرتوګ او تکرې (څادر) دی سم له خپله حاله سره په ډیره خوښی او خوشالۍ سره ورکړی!.

وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۲۳۷﴾

او که طلاقې کړئ تاسې دوی (یعنې ښځې) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنې د ښځو) او په تحقیق سره تاکلې (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسې باندې) نیمایي د هغه څه چه تاکلی (مقرر) مو وی مګر که عفوه وکړی دا ښځې (چه تول میړه (خاوند) ته ورپریږدی) یا عفوه وکړی هغه سړی (میړه) چه په لاس د ده کښې ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفوه وکړئ تاسې (ای ښځو او میړو (خاوندانو) دغه عفوه) ډیره نژدې ده پرهیزګارۍ ته او مه هیروئ تاسې فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښې بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یې تاسې ښه لیدونکې (په پټو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښې مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میړه (خاوند) خپلې ښځې ته طلاق ورکړی، نو نیمایي مهر پرې لازمیږی، مګر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټې تینګول او پرانیتل د هغه په اختیار کښې دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځې ښیګڼه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپریږدی. او د نارینه ښیګڼه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوی او که پوره مهر ئې رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلی، بلکه تول مهر دی ورپریږدی. بیا ئې وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقویٰ» سره ډیر وړ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویی ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئې ګرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایي مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقویٰ سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځې له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) څخنی کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دوارو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو څخنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(٤): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود (رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مړ کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مگر د مړینی حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ شو، یا ئی لاس ورؤړ، او بیا تری ،مړ شو، په دی دوارو صورتونو کښی «مهر مثل» پری لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه ووړ، په دی دوارو صورتونو کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی باندی (چه مازدیگر دی) او ودریږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه څخنی مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپی او ورځی په منځ کښی دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه ډیر پیښیږی. او وبی فرمایل چه ودریږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه گواکی تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمانیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی معاملی او یو له بله جگړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او هوس بندگانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کښی، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسی صورت کښی چه د﴿ وَأَن تَعْفُوٓا۟ ﴾ او د ﴿ وَلَا تَنسَوُا۟ ٱلْفَضْلَ ﴾ رعایت هم پکښی وشی، له هغوی څنی د هسی تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخی مستبعد او لری په نظر راځی، نو چاره ئی داسی وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د تولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د رذائلو په ازاله کښی لوی اثر لری!

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا۟ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

نو که ویریدئ تاسی (له دښمنه یا له بل شی نه) نو (لمونځ کوئ تاسی!) په پلی (پیاده) تګ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شئ تاسی نو یادوئ تاسی! الله لکه چه ښوولی ئی دی تاسی ته هغه څه چه نه وئ تاسی چه (پری) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنی د جنګ او د دښمن د ویری په وخت کښی له مجبوریته په سورلی او په پلی (پیاده) تګ کښی هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسی لمونځ کوونکی مخ د قبلی په لوری هم نه وی.

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ

او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی (خپلی) ښځی (لازم دی پر دوی باندی چه) وصیت دی وکړی دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پوری بی له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخی څرګندی شوی، او د ښځی د «عدت» موده څلور میاشتی او لس ورځی وټاکلی (مقرر) شوی، نو وروسته له هغه د دی آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِيٓ أَنْفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۴۰﴾

نو که پخپله ووتلې (دا ښځې له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ ګناه (او نفقه او مسکن) په تاسې باندې په هغه شي کښې چه کوي ئې دوی په خپلو ځانو کښې له معروفه (له ښو کارونو چه پاکي او زینت دی او الله ډیر غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانو! په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعته سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ ګناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی ـ یا ښه کالی (کپړی) واغوندی، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۲۴۱﴾

او شته طلاقې کړې شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفي (نیکې طریقې) سره. چه مقرر لازم کړې شوې دې پر پرهیزګارانو باندې.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی ؤ، چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مګر دومره فرق شته چه تولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په ړومبی صورت کښی ضرور دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۴۲﴾

هم داسې (لکه چه دا احکام ئې بیان کړل) بیانوي الله تاسې ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دې چه تاسې وپوهیږئ! (او شرعي احکامو ته عقل متوجه کړئ!).

تفسیر: یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ دلته د نکاح ـ طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایی څو چه پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتها) ته ورسیدل.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) هغو کسانو ته چه وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوی په زرګونو و له ویری د مرګه پس وفرمایل دوی ته الله چه مړه شئ (پس مړه شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چه ښایی او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چه څو زره سری د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد (علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چه له دښمن څخنی ویریدل او له جنګ څخه ئی خپل ځانونه ګوښه (جدا) کول. یا له وبا څخنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه ؤ. بیا کله چه دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالیٰ په حکم تول سره مړه شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چه له خپلو پخوانیو ګناهونو څخنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پیښی قصه دلته ځکه فرمایی چه د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینی او محبت له سببه نه ښایی چه سری مخ واړوی. او ودی پوهیږی چه که الله تعالیٰ حکم وکړی نو له هغه څخنی د ژغورنی (ساتنی) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایی نو مړی په یوه سلګی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرګ څخه د ژوندیو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کښی له مرګ څخنی ویریدل او له «جهاد» څخنی ځان ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو څخنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او فضل او عفوی ورونه ترل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښې (د دين د ترقى له پاره) او پوه شئ تاسى! چه بيشکه الله ښه اوريدونکى (د تولو اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو) دى. څوک دى هغه سړى چه قرض ورکوى الله لره قرض نيک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښې په صرفولو سره) نو زيات به کړى الله (ثواب د) قرض ده لره په زياتوالى ډير او الله تنګوى (رزق) او فراخوى (رزق) او هم (خاص) بيا به ده ته بيولى کيږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسير: يعنى کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسى ځان او مال د پاک الله په حکم کښې دى، نو اوس تاسى ته ښايى چه د الله تعالىٰ د دين له پاره د کافرانو سره جنګ وکړئ! او وپوهيږئ! چه پاک الله تول شيان ګورى، او د پلمو (تدبيرونو) او بهانو کوونکو او د نورو تولى خبرى اورى او پرى پوهيږى. او ښايى چه د الله تعالىٰ په لاره کښې مال صرف کړئ! او له تنګسى او فقيرى څخه هيڅ انديښنه ونه لرئ! او وپوهيږئ! چه تنګسه او پراخى او نور شيان تول د پاک الله په واک او اختيار کښې دى. او د تولو مرجع او ورتګ د ده په لورى دى. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وايى چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبيرته اخيستلو زياته تقاضا ونه کړاى شى او پور (قرض) ورکوونکى په پوروړى باندى خپل منت او احسان کښينږدى. او عوض او بدل ئى ونه غواړى، او هغه ته په سپکه سترګه ونه ګورى. او الله تعالىٰ ته د مال ورکولو څخنى دا مراد دى چه سړى د «جهاد» او غزا په لاره کښې خپل مال صرف کړى. او په اخلاص ئى وښندى (وکړى). يا ئى محتاجانو ته ورکړى.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ

آيا نه دى ليدلى تا (يعنى نه دى رسيدلى علم ستا اى عبرت اخيستونکيه! قصى د) ډلى ته له بنى اسرائيلو (اولادى د يعقوبه څخنى). وروسته له موسىٰ نه.

تفسير: له دى قصى څخه د حق تعالىٰ هغه قبض او بسط ښه ثابتيږى، چه ذکر ئى پخوا له دى نه وشو، يعنى فقير ته باچايى ورکوى، او له باچايانو څخنى باچايى اخلى. ضعيف قوى ګرځوى،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه موږ ته یو باچا چه جنګ وکړو (موږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښی، (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی شی په تاسو باندی جنګ چه ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی څه (مانع) دی موږ لره چه وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کښی؟ حال دا چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو موږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی جنګ نو وګرځیدل دوی (تول له جنګه) مګر (ونه ګرځیدل) لږ له دوی نه او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسٰی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوټ او تاراج کړل، او مریان ئی وګرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا موږ ته مقرر کړه! چه موږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ

قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤْتِىْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٤٧﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او ټبر کښی سلطنت نه ؤ۔ دی یو خوار او غریب کار سړی ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو څخنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم ورروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٤٨﴾ ع

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د باچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښې آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسي او باقي پاتي شوی له هغه شیانو چه پرېښې وو اولادې د موسٰی او اولادې د هارون حال دا چه بار کړې به وی هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دې (راتلو د دې صندوق) کښې خامخا علامه ده (په باچایي د طالوت) تاسي ته که چیری یئ تاسي مؤمنان (یقین لرونکی - نو ویې منئ!)

تفسیر: په بني اسرائیلو کښې له پخوا زمانو راهیسې یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښې به د حضرت موسٰی او هارون او نورو انبیاؤ علیهم السلام ځینې تبرکات وو. بني اسرائیلو به تل په جنگونو کښې دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لښکرو په مخ کښې وړو او د هغه په برکت به د الله تعالٰی په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئې هم له دوی ځنې واخیست، خو څرنگه چه د الله تعالٰی اراده داسي وه، چه هغه صندوق بیرته بني اسرائیلو ته ورکړی، نو داسي وشوه چه دې کافر به دا صندوق په هر ښار کښې چه کیښود هلته به هر راز (قسم) وباوی (وباګانی) او بلاوی څرګندیدی، لکه چه په دې منځ کښې پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئې پر دوو غویو باندی بار کړ او هغه ئې سر په بیدیا وشړل د الله تعالٰی په اراده پرښتو هغه غوایي د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئې پورته کړو، او بیرته ئې راکوز کړ او د طالوت په مخ کښې ئې په داسي حال کښې کیښود، چه بني اسرائیلو ورته کتل بني اسرائیلو د دې علامو په لیدلو د طالوت په باچایي باندی باور وکړ. او په نتیجه کښې طالوت د جالوت پر لښکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل وړو خو په دې وخت کښې موسم خورا ګرم ؤ او تودوخي (ګرمي) دیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ
فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ
اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۚ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ۚ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازمویونکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښي له هغې ویالي (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکي دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مگر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلي یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلې دوی (اوبه) له هغې (ویالي ـ تولو) مگر (ونه څښلې زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالي نه دی (یعني طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکي ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنگ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین ئی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکي دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت تول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملگری شي چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښ، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښې اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالي ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) څخنی زیاتی اوبه ونه څښي، هغه دی له ماسره ځي! او هغه سړی چه له یوه ورغوی (لپه) څخنی زیاتی اوبه وڅښي، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښې له دوی څخنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وڅښلي او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه ئی زیاتی اوبه نه وی څښلي، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغوکسانو چه زیاتی اوبه ئی څښلي وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان ئی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَشَآءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۵۱﴾

او كله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنګ) د جالوت او د لښكرو د ده نو ويل دوی (يعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) كړه پر مونږ صبر او كلك كړه قدمونه زمونږ (په جنګ كښی) او مرسته (مدد) وكړه له مونږ سره ! په قوم د كافرانو. مات كړل مؤمنانو دوی (يعنی كافران) په اذن (حكم د الله سره او مړ كړ داؤد جالوت لره او وركړ ده ته (يعنی داؤد ته) الله سلطنت او حكمت (او نبوت وروسته له مرګه د طالوت او اشموئيل، عليه السلام) او ويی ښودل ده ته له هغو شيانو چه اراده ئی كوله او كه چيری نه وی دفع (منع) كول د الله خلقو لره ځينو د دوی لره په ځينو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه ځمكه (هيواد په ظلم سره) وليكن الله څيښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو ځينی په ځينو نورو سره له فساد څخه منع كوی).

تفسير: كله چه د جالوت سره مخامخ شول. يعنی همغه (۳۱۳) تنه سری چه په دوی كښی د حضرت داؤد عليه السلام پلار (الشئ) او د ده شپږ ورونه او په خپله داؤد، عليه السلام هم ؤ. او په لاره كښی دری تيږو (ګټو) پر داؤد، عليه السلام باندی غږ وكړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ككره باندی لګيدونكی، او د هغه وژونكی يو» نو ده واخيستی هر كله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ويی ويل چه «زه يوازی ستاسی د جګړی له پاره بس يم، او تول به مات او مغلوب كړم يو يو ما ته راتير شی حضرت اشموئيل، عليه السلام د داؤد، عليه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وويل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښيه! ده خپل شپږ واړه هلكان چه ډير جګ، پياوړی (غيرتمند) او قوی ځلميان ؤ ورو ښودل او حضرت داؤد، عليه السلام ئی ورسره مخامخ نه كړ، ځكه چه هغه يو تيټكی او غوندكی (چيت) شپون ؤ، او پسونه (ګډان) ئی څرول. اشموئيل، عليه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وويل چه «ته جالوت وژلی شی؟»، داؤد عليه السلام وويل هو! بيا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تيږی (ګټی) ئی په ميچينوغزی (مچنوغی) كښی كيښودی او جالوت ئی په تندی داسی پری وويشت، چه له شته ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځكه چه د جالوت نور تول وجود په اوسپنه كښی پټ ؤ. د جالوت لښكر وتښتيد، او مسلمانان بريالی (فتح مند) شول. بيا طالوت خپله لور داؤد عليه السلام ته واده كړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، عليه السلام تولواك (باچا) شو. دی په عين تولواكی (باچاهی) كښی نبی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه. دیری ښکلی ځغری ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام. له دی ځخه دا راښکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیړیو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالیٰ لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنګ او «جهاد» کول د انبیاؤ کار نه دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۭ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۲۵۲﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده !) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده !) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو ځخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل، او د هغوی ناڅاپه مره کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا تول د الله تعالیٰ د قدرت علامی دی، چه تاته اوورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالیٰ له رسولانو (استاځیو) ځخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا ځخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (دیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا ځنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پورې یاد شول) فضیلت ورکړی دی مونږ ځینې د دوی ته پر ځینو نورو ځینې له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئې دی ځینو د دوی ته درجې (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمې ته ښکاره معجزې او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئې وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، ځینو ته پر ځینو نورو باندی (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنې په دوی کښې داسې دی چه الله جل جلاله له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. ځینې د ګرد (تول) جهان له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د ځینو درجې یې لوړې کړی دی لکه چه ځینې د یوه کلي او ځینې د یو ښار او ځینې د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه السلام ته ښکاره معجزې ورعنایت شوی دی لکه مړی ژوندی کول د اکمه ؤ (مادرزاد ړاندو) ابرصه ؤ (برګو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۲۵۳﴾

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به ؤکړی جنګ

(اواختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جګړی) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه ؤ کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاؤ باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روښی (واضحه) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنګیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاؤ په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سړی مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو ګردو (ټولو) تعمیل په نفس باندی درووند او سخت دی. او د انسان له پاره له ګردو (ټولو) اعمالو ځنی خورا (ډیر) درووند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! ډیر ځلی بندګان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په ګناه کښی اخته کیږی. ګواکی د هم دی دوو شیانو بی موردہ مینه د ګناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د ګردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو ګردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.
﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ الآیة - د ړومبنی بیان ؤ- او ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ ﴾ الآیة - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه ړومبنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمته، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیة الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامين ځاى په ځاى بيان کړى دى.
(۱) د توحيد او د صفاتو علم.
(۲) د احکامو علم.
(۳) د قصصو او حکاياتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحيد او صفاتو تقرير او تائيد مقصود دى.
يا د علم الاحکام تاکيد او ضرورت مطلوب دى. د توحيد او د صفاتو علم او د احکامو علم هم يو له بل سره دومره مربوط او تړلى دى، چه يو د بل له پاره لکه علت او علامت داسى دى. د حق تعالىٰ صفات د شرعيه ؤ احکامو له پاره منشاء او اصل دى، او شرعيه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسى دى. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحيد علم ته خامخا اعانت او تقويت رسيږى او د قصصو د علم او د توحيد او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکيد، او د هغه ضرورت بلکى حقيقت او اصليت ثابتيږى. او دا طريقه چه له دريو طريقو څنى مرکبه ده، خورا (ډير) زياته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دى وجى چه د يوى طريقى پابندى، د ملال موجب وى او له يوه علم څنى بل علم ته انتقال داسى ښکارى لکه چه سړى د يوه باغ له سير او تفريح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سير او تماشى کښى مشغول شى، بل د دى درى واړو طريقو يو ځاى کيدلو حقيقت، منشاء، ثمره او نتيجه ګرد (ټول) سره له ورا معلوميږى، او په دى کښى د احکامو تعميل په خورا (ډير) شوق، چمتوالى، (تندئ) رغبت او بصيرت سره دى، نو ځکه دا پاس ذکر شوى طريقى خورا (ډير) عمده او ګټورى دى او په عظيم الشان قرآن کښى ډيرى استعمال شوى. دلته وګورئ! چه ړومبى ئى احکام په څه کثرت او تفصيل سره بيان کړل او وروسته له هغه ئى د مصلحت او ضرورت په اندازه قصى بيانى کړى. او د مذکوره ؤ احکامو فوائد او نتائج ئى ګواکى مونږ ته زمونږ په سترګو راوښودل، وروسته له دى نه ئى «**آية الکرسى**» بيان کره چه د توحيد او صفاتو په موضوع کښى يو ممتاز حيثيت لرى، او په دى سره ئى د ګردو (ټولو) حکمونو اساس او ريښى (ريشى) په زړونو کښى داسى تينګى او مضبوطى کړى، چه که څوک ئى وکاږى ايستلى ئى نه شى.

لَا تَأْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِىْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا يَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِىُّ الْعَظِيْمُ ﴿۲۵۵﴾

نه نيسي ده لره پرکالي د خوب (يعني نه راځي پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبيداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هيڅوک ئی نشي کولی!) مگر (خو کولی شي) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شيانو چه په مخ د مخلوقاتو کښې دی (د دنيا له امورو) او په هغو شيانو چه وروسته له دوی دی (د عقبیٰ له امورو) او نه شي احاطه کولی دوی په هيڅ شي له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شي) په هغه شي چه اراده وکړی (الله د هغه شي د معلومولو دوی لره) ارته (محيطه) ده کرسی د ده پر تولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو(تولو) ځنی) خورا (ډير) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښې) خورا (ډير) لوی (په کماليه ؤ صفاتو کښې)

تفسير: په دی آيت کښې د پاک الله د ذات د توحيد او د صفاتو د عظمت بيان شوی دی چه الله تعالیٰ موجود او تل دی. او هيڅوک د هغه شريک نه دی، د گردو (تولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (تولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزه دی، د گردو (تولو) شيانو مالک او څيښتن (خاوند) دی، په گردو (تولو) شيانو باندی د ده علم کامل او په تولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډير) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هيڅا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شي او هيڅ يو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختي او مشکلات ولری. له گردو (تولو) شيانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالیٰ د کبرياء او لوئی په مقابل کښې گرد (تول) حقير دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگنديږی.

(۱) د حق تعالیٰ ربوبيت او حکومت او زمونږ او د نورو مخلوقاتو محکوميت او عبوديت، چه د هغه له مخی د حق تعالیٰ گرد (تول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنگه، او څه ويلو ځنی واجب التصديق او واجب التعميل کيدل، او د هغه په احکامو کښې د هيڅ يوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول ـ معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانيو ذکر شوو ډيرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له ليدلو ځنی چاته داسی شبهه پيدا کيده، چه د هر سړی دومره زيات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (تول) دومره زياتيږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بيا د هغو په مقابل کښې هر يوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ ځو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه ګرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه ځنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د ګردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او ګران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَآ اِكْرَاهَ فِي الدِّيْنِ ۙ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له ګمراهی (کفر) ځنی.

تفسیر: کله چه د توحید ګرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو ځنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو ـ ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی.
(ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۵۶﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی تینګه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسير: يعني كله چه د هدايت او ضلالت په منځ كښې تميز وشو نو اوس څوك چه له ضلالت ځنې مخ اړوی. او هدايت خوښوی نو هغه داسې يوه تينگه او مضبوطه كړۍ نيولې ده چه د هغې د شكيدلو او خوشې كيدلو هيڅ خوف او ويره نشته. او حق تعالىٰ گرد (ټول) ښكاره اقوال ښه اوري، او په ټولو پټو كارونو او نيتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندې دير ښه عالم دی. او له ده ځنې د هيڅا خيانت او بدنيتي پټې نه پاتې كيږي.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۬ۙ
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٥٧﴾
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْ حَآجَّ اِبْرٰهٖمَ فِيْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّيَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۙ قَالَ اَنَا
اُحْيٖ وَاُمِيْتُ ؕ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِيْ بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِيْ كَفَرَ ؕ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٥٨﴾

الله دوست (مرستيال ـ مددگار) دی د هغو كسانو چه مؤمنان دي چه باسي دوی له تيارو (د كفر او گمراهي نه) د رڼا (د ايمان او هدايت) لوری ته او هغه كسان چه كافران (منكران) شوی دي دوستان د دوی شيطانان دي چه باسي دوی له رڼا (د فطری ايمان او هدايت نه) د تيارو (د كفر او گمراهي) لوری ته دغه كسان (چه فطری ايمان ئې په عملي كفر سره بدل كړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دي هم دوی په دی اور كښې تل پاتې كيدونكي دي. آيا نه دي ليدلي تا (يعني ای محمده ستا علم نه دی رسيدلی قصې د) هغه سړي (نمرود) ته چه جگړه (حجت بازی) ئې كړی وه ابراهيم سره په (حق د) رب د ده كښې له دی جهته چه وركړی ؤ ده ته الله ملك (سلطنت). كله چه وويل ابراهيم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی كوی او مړه كوی وويل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی كوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ كوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره څو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته ونکړه نو نمرود له ده څخه د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی!.» او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سړی چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوږ کښینښود؟ او ایمان ئی رانه وړ. یا داسی ووایئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی.)

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی باندی (نو عزیر) وویل څرنگه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سرې حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه ګرد (تول) توریت ئې یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بني اسرائیلو ډیر کسان ئې بندیان کړل، او ځان سره ئې بوتلل، چه په هغوی کښې حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشې (ازاد) شو، نو په لاره کښې په یوه وران ښار باندې تیر شو، چه د هغه ګرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندې لویدلي وو، نو د ده په زړه کښې دا خبره تیره شوه، چه د دې ښار ګرد (تول) اوسیدونکي مړه شوي دي. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندي شي؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شي؟ دلته د ده روح قبض او سا ئې الله تعالیٰ وښکله او خر ئې هم مړ شو. سل کاله هم داسې مړ پاتې شو ـ نه څوک د ده په مړه کیدلو باندې خبر وو، نه د چا نظر پرې لګیدلی ؤ په دې موده کښې بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دې موده کښې بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئې هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنې سبب ګرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری ـ تازه انځر او انګور ـ لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسې صاف ـ پاک او تازه ورته پراته دي. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکي ئې ګرد (تول) سره وراسته شوي، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکي د ده تر سترګو لاندې بیا ژوندي شول. د دې سلو کلونو په منځ کښې بني اسرائیل هم له بنده خوشې (ازاد) شوي وو. او پخپلو ښارونو کښې ئې هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسې چه نوی ژوندون ئې ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئې هم په خپلو سترګو ولیدلې (ځینې وائي په ﴿ كَالَّذِىْ ﴾ کښې (ک) زائد دی. او دغه ﴿ الَّذِىْ ﴾ په تیره ﴿ الَّذِىْ ﴾ عطف دی. یعنی ﴿ اَوْكَالَّذِىْ مَرَّعَلٰى قَرْيَةٍ ﴾ .

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ؕ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ؕ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ ـ او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ړومبی ئې داسې خیال کړی ؤ، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ ـ او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زماني تعیین غرض نه دی، بلکه د مودې لږوالي مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ

اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوْهَا لَحْمًا

وويل (الله داسي نه ده لکه چه ته وائی) بلکه څند (تاخير) کړی دی تا (دلته) سل کاله نو وګوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انګور دی) او (شيانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصير دی) چه هيڅ نه دی خراب شوی (سره له تيريدلو د سلو کلونو) او وګوره خره ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپين ځليږی) او دپاره د دی چه مونږ وګرځوو تا دليل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بيا ژوندی کيدو سره) او وګوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بيا ورآغوندو هغوی ته غوښه

تفسير: د حضرت عزير عليه السلام په مخ کښی هغه ګرد (تول) هډوکی د بدن له ترکيب سره سم تول کړل شول، بيا په هغوی باندی غوښی زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړيدل بيا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅيده! او ودريده او وئی هنګل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مړو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد ګرځيدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ ۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٥٩﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وويل (عزير چه اوس) پوهيږم (په مشاهده سره هم) چه بيشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسير: کله چه حضرت عزير عليه السلام دا ګردی (تولی) پيښی په خپلو سترګو سره وليدی، نو وئی ويل چه لا می ښه باور او يقين راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. يعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مړی ژوندی کول الله جل جلاله ته ډير آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترګو وليد. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په يقين کښی څه کمی ؤ. هو! داسی ننداره ئی په خپلو سترګو نه وه ليدلی» بيا حضرت عزير عليه السلام له دی ځايه پاڅيد، او د بيت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هيڅوک ونه پيژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځينی سپين ږيری شوی وو. کله چه ده وويل چه «زه عزير يم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلې دعوې د ثبوت له پاره دوی ته تورېت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پرې وشو، چه دی بیشکه همغه نبي علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر ګرد (تول) کتابونه سوځولي وو، چه د هغو په منځ کښې تورېت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وښیه ماته چه څرنګه ژوندي کوې ته مړي؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندي کولو د مړو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور مې شته!) ولیکن (غواړم دا) د دې له پاره چه مطمئن شي زړه زما.

تفسیر: لنده ئې دا چه یقین ئې پوره ؤ، خو یوازې د مشاهدې او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په کتلو باندې موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدې کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئې وپیژنې بیا ئې حلال کړه!) بیا ئې کېږده! په هر یوه غره باندې له دوی څخه یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنې دغه مرغان) (نو) رابه شي دوی تاته (ای ابراهیمه!) په منډو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرګ - کارغه او کوتره یا تېوس ؤ، او څلور واړه ئې له خپله ځانه سره روږدي (آموخته) کړل، چه په بللو باندې به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوي هم له هغو سره ډېره زیاته شوه، بیا ئې د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئې د دې مرغانو اجزاء داسې سره ووېشلې، چه پر اول غره باندې ئې د دې څلور واړو سرونه کېښودل او په دوهم باندې ئې د هغوی ځانګونه واچول او په دریم باندې ئې د هغوی

پښې وغوړځولې او په څلورم غره باندې ئې د هغوی تنې کېښودې. او دې په خپله د دې څلورو واړو غرونو په منځ کښې ودریده، او یوه مرغه ته ئې غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښې، ځانګونه او تنې هم ورسره والوتې او په هوا کښې سره ونښتلې، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښې کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغلې. هم داسې د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې او په هوا کښې سره پیوند کیدلې. او د خپلو ځنو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښې په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئې رانژدې کړه.! او حلال ئې کړه! او غوښې، هډوکې، بڼې، او پښې ئې تول سره وټکوه! او سرونه ئې له ځان سره وساته! دا ګډه غوښه ئې سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندې ئې کېږده! بیا ورناری کړه! نو را به شي دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَاعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ۝٢٦٠

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله ډیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداګانو د پیدا کیدلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیدل، قابل د انکار کیدی شي. دوهم داسې خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښې دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا ډول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شي، او بیا دی وبلل شي، نو هغه به ژوندی کیږی، او په ډیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دې شروطو هیڅ دخل، او د دې قیودو هیڅ یوه ګټه او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئې د پرومبنی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لری کیدلو له پاره ئې «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شبهې بیخی له منځه لاړی شي. یعنی په دې باندی ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د خورا (ډیر) لوی قدرت څیښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، همغسی کوی. د هغه په هر حکم کښې ډیر حکمتونه شته، که موږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زموږ د پوهې او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیة الکرسی» کښې ئې د علم او قدرت او نورو الٰهیه ؤ صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئې دا دری واړه قصې بیانی کړی، الله تعالیٰ هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د ګمراهی اراده وکړی، هغه ګمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول ګرد (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښې دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالیٰ په لاره کښې د مال صرفولو او دولت لګولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دی نه هم تیر شوی دی، ځکه چه د «جهاد» او د مال د انفاق هغه ګرد (تول) موانع چه په نظر راځی د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندی له یقین او باور کولو او د هغه د قدرت د عجائبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شی نو هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شی.

مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٦١﴾

مثال (صفت د نفقی او ورکړی) د هغو کسانو چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی په مثل د یوی دانی (د تخم) دی چه زرغونه کړی دا (دانه) اوه وږی په هر یوه وږی کښی سل (سل) دانی وی، او الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چه اراده وکړی (اجر د زیاتولو) او الله پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چه له یوی دانی ځنی اوه سوه دانی پیدا کیږی، او الله تعالیٰ هر چا ته چه اراده وفرمائی لا ئی پسی زیاتوی، او له اوو سوو ځنی اوه زره او له دی نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکی په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندی ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوی.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُوْنَ مَآ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٢٦٢﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی بیا نه ورپسی کوی (دوی) په هغه شی پسی چه خیرات کړی ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان ږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربړ (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندیښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَّتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره،) او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له تینګار (تکرار) او بدخوئی ځنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه څو ځلی ئی سپک کړی او وئی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی ئی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته ئی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربړولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لیږلو کښی تلوار نه کوی.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى ۙ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړی) چه صرفوی مال خپل دپاره د ښودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورځی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربړول (تکلیف ورکول)، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء ځنی باطله کیدی شی، اگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کړ، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (گټی) دی چه پرته وی په هغی باندی خه خاوری پس ورسیږی هغی ته زورور باران نو پریږدی دغه تیږه (گټه) پاکه (صافه له گرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی ځنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگنئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گټه) باندی وکری چه پر هغی باندی لږ خه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی ـ نو په هغی باندی به

هغه دانه څرنګه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو کښې ریاکارانو ته څه ثواب ورسیږي؟بلکه نه ورسیږي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوي (لګوي) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دي) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسیږی دی (باغ) ته زوروور باران نو ورکړی میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسیږی دی (باغ) ته زوروور باران نو نری باران (یا پرخه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پټو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زوروور باران څخنی مراد ډیر مال صرفول دی. او له نری څخنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کړی زړونه په ثواب میندلو کښې یعنی یقین ولرئ چه د خیرات ثواب هرومرو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له ډیرو صرفولو څخه به دوی ته ډیر ثواب ور رسیږی، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ورحاصلیږی. لکه چه په خالصی (مستعدی ـ هواری ـ معتدلی ـ هواداری لمریزی) ځمکی کښې (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) وورېږی، هغومره ګټه به ور ورسیږی. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کړی، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځکه چه په زیات مال ورکولو کښې به ریاء او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیږه (ګټه) باندی دانه نه زرغونیږی نو څومره زوروور باران چه وورېږی هغومره زیان رسوی.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِۙ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۖۚ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ۧ

آیا خوښوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤ څخه او له انګورو څخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلئ!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او ځان ښکارولو ـ او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء ـ ضرر، او ربړ (تکلیف) وررسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بڼ) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخوری، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالیٰ داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی ـ څو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی — مناسب د پاک مولا د دربار نه دی
عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی — رب د کبر او ریا خریدار نه دی

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْفِقُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ ۪

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لګوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی ګټلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لګوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یئ تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مګر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترګی پټی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال ګټل شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروړاندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یئ، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیګڼو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَآءِ ۖ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د ګناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښې داسې خیال وګرځي «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میړانه (بهادري) نه کوي، او پخپل زړه کښې دا خبره ګرځوي چه له خپله ماله هیڅ شي صرف نه کړي، او د الله تعالیٰ له وعدې څخه مخ اړوي، او په شیطاني وعدو باندې د ده د طبیعت میلان او اعتماد وي، نو ښائي چه دي یقین او اعتماد ولري چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده او داسې دې نه وائي چه «ما خو د شیطان شکل په سترګو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږي؟» او که دا خیال ئې په زړه کښې وګرځي چه د «صدقې» او خیرات په وسیله ئې مغفرت ورپه برخه کیږي او په مال کښې ئې زیاتوالي او برکت پیدا کیږي نو ودې پوهیږي، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده، نو د الله جل جلاله شکر دې وباسي، او د الله عم نواله په خزانه کښې د هیڅ کمې نشته، او د ګردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سړي په نیت او عمل باندې «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

ورکوي (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړي (د ورکولو ئې) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر ډیر، او نه اخلي پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسي غوښتنو شوائب پکښې نه وي).

تفسیر: یعنې هر هغه چا ته چه الله اراده وکړي علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دیني خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوي، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم دول (طریقه) محتاج ته ئې ورکړي؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوې ده هغه ته د دنیا او عقبیٰ لوی نعمت او ښیګڼه (فائده) په برخه شوې ده. (ابوالليث رحمة الله عليه وائي چه الله جل جلاله دنیوي مال ته ﴿ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ﴾ او علم ته ﴿ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾ فرمایلي دي، نو ښائي چه علم او پوهنې ته ډیر اهمیت ورکړی شي!)

مال «فاني» او علم «باقي» دی — «باقي» واخله! «فاني» پریږده!

«علم» خوښ دی د پوهانو — ناپوهانو ته «جهل» پریږده!

«ادریس» وخوت په آسمان «قارون» ډوب په ځمکه پرېږده!
«یؤت الحکمة» تل لوله! په «اسفارو» خر بار پرېږده!

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُۥ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

او هغه شي چه صرف کړئ تاسي له نفقی (لکه زکوة او خیرات ـ لږ یا ډیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شي چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لګوئ که په باطله، په پټه ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالیٰ ته هغه او نور ګرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبیږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنهګاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالیٰ په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی ووائی چه د الله تعالیٰ په نامه ئی فلانی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِن تُبْدُوا الصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِيَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

ځینی د ګناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پټ نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره دول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشی. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشی، لنده ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مګر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسی دی، او نه صرفوئ تاسی (ای مؤمنانو!) مګر (صرفوئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شی، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو ځنی د الله تعالیٰ خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تقئید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ لَا يَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښې چه توان نه لری دوی د ګرځیدلو په ځمکه کښې (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) ګمان کوی په دوی باندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو ځنی په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول ـ ډیر ثواب لری چه د الله جل و علیٰ شانه په لاره کښې او د هغه د دین په کار کښې مشغول او مقید وی، او د تګ او راتګ او د خوړو، لباس او نورو له ګټلو ځنی پاتی وی، او هیڅچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښې شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت ئی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به ئی زده کول، مفسدینو او شر آچوونکو سره به ئی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشأن په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښې بوخت (ډوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو ځنی دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیړی او بدن ئی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کښې له ورا ښکاریږی.

وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٢٧٣﴾

او هر شی چه تاسی صرفوئ (ئی په هر شی کښې) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه باندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو ځنی خبردار دی، چه یاد شول.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٢٧٤﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو څخه له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری ـ خرابی ورخرگندیږی، او له بل لوری هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفاره هم په صدقاتو او خیراتو سره کاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او گټه رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او گټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او خلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود منعت او د هغه د ممانعت ذکر ډیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیگڼی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

اَلَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ؕ

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مگر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی دی چه دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښې) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښې داسی له خپل قبر څخنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره ګډول او دا ئی ځکه کول چه په دغو دواړو کښې ئی ګټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال ګڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښې ډیر فرق شته، «بیع» د الله تعالیٰ له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښې ده هغه د مال په مقابل کښې ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښې بلا عوضه نفع واخلی. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلی. په رومبنی صورت کښې کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی ـ نو ځکه د هغوی په منځ کښې موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیرودلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سړی ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلی). او بل سړی ته د یوه ګز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پیښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو بانډی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښې ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښې سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلی، بیا هم پکښې سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښې موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښې عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنګه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو بانډی واخلی، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښې معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود ګرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ ؕ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ ؕ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

پس هر څوک چه راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شي چه پخوا ئې اخيستی دی، او معامله ئې الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر څوک چه بيرته وګرځيده (سود ته او حلال ئې وګانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښې تل وی.

تفسير: يعني هغه سود چه له حرمت څخه ئې پخوا مو اخيستی دی په دنيا کښې د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کيږی، يعني تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښې **حق سبحانه و تعالیٰ** اختيار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښي. خو وروسته له حرمته که بيا هم څوک د سود له اخيستلو څخنی لاس وانخلی، بلکه بی پروا ئې وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالیٰ د حکمونو په مقابل کښې د خپلو عقلی دليلونو د وړاندی کولو سزا ئې همغه ده چه پاک الله ئې فرمائی.

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ ۗ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زياتوی (ثواب د) خيراتونو،

تفسير: الله تعالیٰ د سود مال نابود او پوپنا (تباه) کوی. يعني په هغه کښې هيڅ خير او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کيږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم په حديث کښې راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زيات شي، آخر ئې افلاس او تاوان دی.» او د خيرات د مال له زيادت څخنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښې زيادت راځی، او پاک الله په هغه کښې خير او برکت ږدی او د هغه ثواب ډيروی لکه چه په احاديثو کښې هم راغلی دی.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر ګنهګار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسير: مطلب دا چه سود او سوائی اخيستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لازم ؤ چه هغه ئی د خیرات په توګه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی څخنی زیات د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۲۷۷﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو څخنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۲۷۸﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت څخنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسی، خو وروسته له دی ممانعته هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَإِن تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

پس که ونه کړ تاسي (دا کار) نو آگاه شئ (او ځان تیار کړئ) تاسي په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوئ تاسي (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسي مه کوئ تاسي ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شي پر تاسي (چه له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شي).

تفسیر: یعنی هغه پخوانی سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښې حساب او له رأس المال ځنی ئی کم کړئ، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۖ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

او که ؤ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسي دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخي - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه ببښنه وکړئ تاسي (دی پور وړی ته)، خیر (ډیره بهتره) ده تاسي ته که یئ تاسي چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسیر: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پوروړی ځنی درگرده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) ورووبخښئ!.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

او وویریږئ تاسي له (عذابه د) هغی ورځی چه بیرته بیول کیږئ تاسي په هغی کښې طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښې به د ګردو (ټولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر څوک فکر وکړی چه څه کار کوی که بد؟ ګټه او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟
(د «البقرة» د سورت ګرد (ټول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښې په «منٰی» کښې نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیټی ټاکلی (مقرر کړی) شوی پوری نو ولیکئ تاسی هغه (پور- قرض)!، او ودی لیکی (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسی کښې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکی دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکی، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندی حق (پور- قرض) دی او ودی ویریږی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: پرومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مګر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرګ)، نشتوالی او د نورو جنګ جګړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیته په داسی اهتمام سره وتاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جګړه او مخالفت پکښی پیښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته وررسولو نیته وتاکله (مقرره) شی!. او د پور (قرض) ورکوونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پیژندګلوی، او د هغی معاملی پوری نور تړلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره دول (طریقه) سره ولیکلی شی!. او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هیڅ دول (طریقه) نقصان او تاوان پیښ نه کړی!.

فَإِن كَانَ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُۥ بِٱلْعَدْلِ ۚ

پس که ؤ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور(قرض)) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بوډا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه ګنګ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیړا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه ګونګی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون ـ واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکی.

وَٱسْتَشْهِدُوا۟ شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ ۖ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَٱمْرَأَتَانِ مِمَّن

تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى

او شاهد ونیسئ تاسی (په خپلو معاملو کښی) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځی له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یئ (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهدی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغی بلی (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی شاهدانی ونیسئ! (ځکه چه په ښځو کښی عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی. او د کافر شاهدی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهدی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْا ؕ وَلَا تَسْـَٔمُوْٓا اَنْ تَكْتُبُوْهُ صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا

اِلٰٓى اَجَلِهٖ ؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُوْٓا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهدی ته) او مه خوابدی کیږئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتی د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهدی او ډیر نژدی دی ته چه شکمن نه شئ تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښی).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښی سستی کوی!، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښی هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښی ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی ـ که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښې دی او په شهادت کښې هم زيات داد په هم دی ليک باندی دی، او د نه هيريدلو او نه تيروتلو او د هيڅچا د حق د نه ضايع کيدلو اطمينان او تسلی هم په هم دغه ليک باندی دی.

إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کښې پس نشته پر تاسی باندی هيڅ گناه چه ونه ليکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونيسئ تاسی! کله چه يو له بل سره پلورل (اخيستل) يا پيرودل (خرڅول) «بيع او شری» کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (يعنی په کتابت او شهادت کښې دی څه زياتوالی او کموالی نه کوی ـ يا) او ضرر دی نه رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (يعنی که معذور وی زور دی پر هيڅچا ونه کړ شی.)

تفسير: يعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښې جنس يا نغده معامله وی ـ او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښې ئی نه ليکل، وبال نه دی خو شاهد نيول په هسی معاملو کښې ضرور دی چه په هغی کښې وروسته له دی نه کومه جگړه او جنجال پيښ نشی او ښائی چه ليکونکی او شاهد هيڅچا ته کوم ربړ (تکليف) او تاوان ورپيښ نه کړی يعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی عليه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی اداء کړی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

او که وکړ تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا ګناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویریږئ تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او ګرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یئ تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلئ) ګروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وګڼل ځینو ستاسی ځینی (نور، چه ګروی ئی وانه خیستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین ګرځولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکوونکی) او ودی ویریږی له الله څخه چه رب د ده دی او مه پټوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه ګویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهدی ده) او هر چا چه پټه کړه دا (شاهدی) نو بیشکه دی ګنهګار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کښی د قرض او پور معامله درپیښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروړی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کښی کوم شی ګرو (ګانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کښی د «حضر» په نسبت ګروی (ګانی) ته زیات ضرورت پیښیږی ځکه لیکل او شاهدی په «حضر» کښی په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکوونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کښی د «رهن» او ګروی (ګانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کښی هم د ګروی (ګانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکوونکی پخپل پور وړی (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری ـ او پری داده وی، او تری ګروی (ګانه) ونه غواړی، نو پر پور وړی باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالیٰ جل جلاله څخه دی وویریږی! او د حق د خاوند په حق کښی دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ۗ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٨٤﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو ټولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښې دی یا پټ کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښې د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنی او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «**سنام القرآن**» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندګانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیل او کولو کښې هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له ټولو مناهیو څخنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «**البقرة**» د سورت په آخر کښې ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د ګردو (ټولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیل او کړو باندی ئی ټول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښې زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو څخنی کار اخلی، او ناروا شیان روا ګنی، او د هغو په روا ګرځولو کښې له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر موږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زموږ د ټولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په ګردو (ټولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زموږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او موږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښې جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په ګردو (ټولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک - علم - قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښې هم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی (**حق سبحانه و تعالیٰ**) د ګردو (ټولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په ګردو (ټولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر ټولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک - علیم - بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنګه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنګه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَ الْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۟ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۟ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿۲۸۵﴾

تصدیق (باور) کړی دی رسول په هغه شي چه نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړی دی). تولو (د دوی) تصدیق (باور) کړی دی په الله باندی او په پرښتو د ده او په کتابو د ده او په رسولانو د ده (په داسی حال کښی چه وائی دوی) فرق نه کوو په منځ د هیڅ یو (رسول) له رسولانو د الله کښی. او وائی (رسول الله او مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو). مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دی درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ړومبی آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب آخیستل کیږی چه په زړونو کښی ګرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویریدل، او له دی آیت څخی داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هیڅ یوه بل آیت څخی نه وو متأثر شوی نو دوی پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت ور ووړ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل ﴿وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ یعنی که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپیښ شی نو د حق تعالیٰ د دی امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښی لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ دوی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دی مونږ ایمان لرونکی یو پر الله تعالیٰ (چه واحد، احد، صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه پاک دی) او ایمان لرونکی یو پر ملائکو د الله چه مقربی بندګانی د الله تعالیٰ دی، نه ذکور دی، نه اناث او د الله تعالیٰ ډیری مطیعی او حکم منونکی، او یوه طرفة العین هم د الله تعالیٰ له عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلیږی او ایمان لرونکی یو په تولو کتابونو د الله تعالیٰ چه تول حقانی او قدیمی دی ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدی دی، او دغه تول کتابونه د الله تعالیٰ له طرفه لیږل شوی دی. او ایمان لرونکی یو په رسولانو د الله چه ګرد (تول) په حق دی او بیخی له دروغو معصوم دی، هر څه چه وائی او راوړی ئی دی، هغه تول له الله، جل جلاله څخه دی، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښی په منځ د هیڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالیٰ د حکم اطاعت مو وکړ ـ یعنی خپګان، خطره او نوری ګردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پریښودی، او د الله تعالیٰ ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالیٰ دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ ﴾ الآیة ـچه حق سبحانه وتعالیٰ په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پیښ شوی ؤ او په دی سره ئی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه داده او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی ـ خطری او خرخشی (بدخیالی) ئی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿ لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ﴾ الآیة ـدی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیڅچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطره وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهو او تیرواته ئی هم معاف دی. لنده ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو څنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطره، تیرواته او سهو په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطره داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ؕ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَیْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ؕ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَاۤ اِنْ نَّسِیْنَاۤ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَیْنَاۤ
اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۥ وَاغْفِرْ لَنَا ۥ وَارْحَمْنَا ۥ اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِیْنَ ﴿۲۸۶﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی درونډ بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولیٰ «مددگار» زمونږ ـ نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په ړومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ډیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلئ او داد لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ ﴾ الآیة ـ او ﴿ لَا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا ﴾ الآیة ـ دی او وروسته له هغه څخه د ﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ ﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی دادینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او درونډ نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته ځنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ ځنی کومه خطا او تقصیر څرگند شی له هغه ځنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ربړ (تکلیف) ځنی داد، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربړونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیږی او له هغه صعوبت او سختی ځنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپگان موجب گرځی.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البریة ـ یا من لک الکبریاء فی الدنیا والاخرة ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهی مائتا آية وعشرون ركوعا، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الۡحَیُّ الۡقَیُّوۡمُ ﴿۲﴾

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپیته کسیزه مؤقره او معززه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رأیه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلی (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرگه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی.
د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی ړومبنی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو ړومبنی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کتمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو څخنی دی، (معاذالله).
د دی سورت په ړومبنی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرگ

هیڅکله نه پیښیږی، او پاک الله ګردو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کړی دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرګ او فنا وار خامخا راتلونکی وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه ډول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زموږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو ګردو (تولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت ګڼلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یأتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئی موږ ځواب په نفی سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زموږ د عیسایانو له عقیدی سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» موږ په صریح ډول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو څخه وی چه له اسلامی عقیدی سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څخه قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په «الجواب الصحیح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړی ده، چه د شام او د مصر نصرانیان ړومبی په عمومی ډول (طریقه) سره په هم دی عقیدی باندی وو، وروسته له ډیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدی اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ أتی علیه الفناء» په ځای د «یأتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په ړومبنی جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه ډول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زموږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لازمه ونه ګڼله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مړ کیدلو د مرګ اطلاق وکړی.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ۝٣ مِن قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو «کتابونو» چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی «یو ځلی لیږلی» دی توریت او انجیل پخوا «له دی قرآنه» له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشأن د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکی په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدایات ورکول، ګواکی دا ئی راښکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د «الوهیت» یاد «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار ګرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ ۗ

او نازل کړی ئی دی فرقان «یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام ـ دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاؤ علیهم السلام معجزات ګرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جګړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۗ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ۝٤

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره «چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» څښتن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالیٰ لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدی په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتی تضرع او الحاح د ظالمانو له منګلو څخنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنګه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾

بیشکه الله پټ نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له تولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د ګردی (تولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثانئی) په اندازه هم له ده څخنی نه پټیږی. ګرد (تول) بی ګناه او ګنهګاران، او د ګردو (تولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پټ کړی، نو چیری به پټ شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ ـ لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابته ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسی ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه ځاځکی اوبو څخنی په څو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم بنه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیډی په څو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته څخنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿ يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی ـ د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یوازی د مور د منفعلی قوی څخنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څیښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وگنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمات دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «ځینی آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآنه» له پاره د طلب د فتنی «او ګمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو ځایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښې ئی ډیر احتمالات جاری کیږی ـ او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کری دی «تعالیٰ عن ذلک علواکبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښې تأویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مګر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیڅوا ته نه ده معلومه، مګر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾

او هغه کسان چه پاخه دی په علم کښې وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» موږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زموږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زموږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مګر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له ګردو (تولو) دلایلو څخه عاجز شول نو د معارضی په دول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» ګڼئ ـ نو زمونږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکری شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو څخه وروسته د زرګونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شي. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه دوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناګانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو څخه چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د ګردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کړل شي! او ودی کتل شي هغه معناګانی چه له محکماتو څخه د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شي او د متکلم مقصد دی همغه شي واخیست شي چه د محکماتو له آیتونو څخه مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او دیر کوښښ د متکلم مراد په پوره دول (طریقه) سره متعین نه کړ شي نو د هر شي د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شي! او له حده څخه دی وړاندی تیری ونه کړ شي!، ځکه چه د علم د لړوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په دیرو حقایقو باندی زمونږ فکر نشی رسیدی او زمونږ عقل د هغه له پوهیدلو څخه قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کړ شي! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کړل شي! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو څخه مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کړی تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل
په مرض د ګمراهی سره علیل دی ▪ په عقبٰی به ئی رب سپک کړی دیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ ﴾ یا ﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ﴾ الآیة ـ یا ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾ یا ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سړی له دی ګردو (تولو) محکماتو آیاتونو څخه سترګی پتی کړی، او په ﴿ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ او نورو متشابهاتو پسی مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو ځنی منافی وی، نو دا که کاږه تلل او سر زوری نه ده، نو څه ده؟ ځینی سخت زړی خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او ځینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاتو ځنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوښښ او سعی سره څه نا څه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالیٰ ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وکړی همغومره وربښئی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکمات او متشابهات دواړه حق گنی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محکماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری ځنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالیٰ ته پریږدی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی
خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ١٧ جزء د «حج» د سورت د «٢٥ آیت ٧ رکوع» ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٖ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ ﴾ الآیة - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په همغه موقع کښی ان شاءالله تعالیٰ بیان وکړ شی.

رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ۝٨

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کږوه! زړونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وبښه «عنایت کړه» مونږ ته له نزده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالیٰ ځنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گټلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو ځنی وروسته بیا دوی کاږه شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی **«یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علیٰ دینک»** ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوۡمٍ لَّا رَيۡبَ فِيۡهِ‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخۡلِفُ الۡمِيۡعَادَ ؏ ۹

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کږو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی ځنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسیږی، او هلته به هر یو د خپل بغض ـ عناد ـ سرکښی ـ ربړونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری ځنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی ـ او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

اِنَّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَنۡ تُغۡنِىَ عَنۡهُمۡ اَمۡوَالُهُمۡ وَلَاۤ اَوۡلَادُهُمۡ مِّنَ اللّٰهِ شَيۡـئًا‌ ؕ وَاُولٰٓـئِكَ هُمۡ وَقُوۡدُ النَّارِۙ ۱۰

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبیٰ کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده ووایه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله علیه «د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرگه د مدینې منورې په قصد رهي (روان) شوه، نو د دوی لوی پادري ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدرې وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولې ځنې زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تعس الابعد» هلاک دې وي دا لرې د عزته! له «بعد» ځنې مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعس امک مره دې شي ستا مور! چه تا غوندې ځوی ئې ځیږولی دی» (کرز) حیران پاتې شو. او د ورور د دې ښیرا سبب ئې وپوښته. ابو حارثه وویل خدایږو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه نبي دی چه د هغه زیرې زمونږ په کتابونو کښې راکړې شوې دي (کرز) وویل نو بیا ئې ولې نه منئ؟ ابو حارثه وویل **«لان هؤلاء الملوک اعطونا اموالا کثیرة واکرمونا فلو آمنا بمحمد لاخذوا منا کل هذه الاشیاء** که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړي دي نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راخخه واخلي.» (کرز) هم دا خبرې پخپل زړه کښې وساتلې، او په پای (آخر) کښې هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضي الله عنه وارضاه زما په نزد په دې آیاتونو کښې د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، گواکې په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدې عقیدې تردید او تنبیه ئې وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنې وروسته هغه خلق چه یواځې د دنیوي متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجې) ایمان نه راوړي، دوی دې ښه وپوهیږي چه مال، دولت، شته، ملگرې او نور نه په دنیا کښې دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شي، او نه په آخرت کښې دوی ته له لوی عذاب ځنې نجات ورکولی شي. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښې مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل برې او کامیابي هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویریږي. او تقویٰ غوره کوي. دا مضمون اوړد دی، او د عمومي الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښې شامل دي اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ⑪

«حال د دوی داسې دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنې وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئې کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونیول دوی لره الله «په عذاب مهلک سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنې پر کافرانو ئې عذاب سخت او عقاب ئې تل دی.»

تفسیر: یعني د هیچا پلمي (منصوبي) او بهانې نشي چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسي هم د الله تعالیٰ له نیولو څخه ځان نشي ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

ووایه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شئ تاسي «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښي» او جمع به کړی شئ تاسي «شړلی به شئ په عقبیٰ کښي» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګني دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعني هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسي ګرد (تول) یهودان ـ نصرانیان او مشرکان د الله تعالیٰ د لښکرو په مخ کښي مغلوب شئ، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (دیر) سور ځای چه تاسي ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښي دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسي هم حق دین ومنئ که نه ستاسي حال به هم همغسي شي لکه چه د قریشو شو!.» دوی وویل «ای محمده!» تاسي په دی باندی مه تیروځئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسي مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنګیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنګ څه شي ته وایه شي؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځیني وائي چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځیني یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښي د احد د عارضي ماتي له لیدلو څخه د دوی زړونه لاپسي سخت شول، او حوصله ئي زیاته شوه، تر دی چه پخپل ترون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنګ دپاره ئي تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکې معظمې ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غتانو سره ملګری شول، او وئي ویل مونږ له تاسي سره مله او متحد یو، او ښائي چه ګرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښي دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالیٰ دا راوښوله، چه په جزیرة العرب کښي به د مشرکانو نوم هم پاتي نشي. بني قریظه عهد ماتوونکي یهودان پخپله سزا ورسیدل. بني نضیر له مدینې منورې څخه وشړل شول. د نجران عیسایان داسي خوار او سپک شول، چه کلني «جزیه» ورکول ئي ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا دیرو مغرورو او خورا (دیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربئي، تعلیم، لوئي، ښیګڼي (فائدی) او ترقي اعتراف کاوه. فالحمد لله علیٰ ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِىْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْىَ الْعَيْنِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۱۳﴾

په تحقيق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرينو!» په هغو دوو فرقو کښې چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښې له پاره د جنګ) يوه فرقه وه چه جنګ ئې کاوه په لاره د الله کښې او بله فرقه وه چه کافره وه. ليدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په ليدلو د سترګو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بيشکه په دی «زيات او کم ليدلو» کښې خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصيرت.

تفسير: د بدر په غزا کښې د کافرانو شمير نژدی زر ته ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اوښان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښې مجاهدين له دری سوو تنو څخنی لږ څه زيات وو، چه له هغوی سره اويا اوښان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری يا چړی وی او يوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر يوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتيجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښې د مسلمانانو د دی دير والی له تصوره ويره ور ولويده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمير څخنی په پاک الله باندی لا ډادينه (تسلی) او اعتماد پيدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئې د الله تعالیٰ په دی وعدی باندی چه ﴿ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هيلمن (اميد کوونکی) ؤ، که پوره شمير دوی ته ورښکاره کيدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ويره به دوی ته پيښيده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکاريدل، په څينو احوالو کښې ؤ که نه په څينو احوالو کښې هر يوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښې به راشی. په هر حال د هغسی يوی لږی او بی سرو سامان ډلی، د داسی يوی مضبوطی او پياوړی (محکمی) ډلی په مقابل کښې، د هغی پخوانی وينا سره سم چه په مکی معظمی کښې شوی وه دا رنګ بريالی (کامياب) کيدل د ليدلو خاوندانو ته يوه لويه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ

ښائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه ښځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سړی له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «**ماترکت بعدی فتنة اضر علی الرجال من النساء**» ما نه ده پرېښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکی وی نارینه ؤ ته له ښځو څخه» هو! که له ښځو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه ـ بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (ډیر) ښه متاع هغه ښه ښځه ده چه که هغی ته وګوری خوښ شی ـ که حکم ورته ورکړی حکم دی ومنی ـ که ور ځنی چیری غائب شی ـ نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو ګردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو ځرنګه چه په دنیا کښی هسی افراد ډیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی ډوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دی او ډیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا ښائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی نښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراګاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پرېښودل شوی وی.

وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۭ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ⑭

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «٦ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه ځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو ځنی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د څو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړئ، نو هغه د الله تعالیٰ سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسئ!. په وروستنی آیت کښی دا راښئی چه هغه ښه ځای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووایه «ای محمده ! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «شیز» له دغو «٦ واړو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکی.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککری او ناولی کیږی» پاکی او صافی وی.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه ځنی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء ځای دی.

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی)

تفسیر: د بندګانو ګرد (تول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو څنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) تول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چتی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو څنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا څنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (ګنده) خوړو څنی پرهیزوئ.»

اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۶﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه ! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د ګناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د ګناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ
وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿۱۷﴾

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی لوی لوی ربړونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالیٰ د احکامو په منلو کښی تینګ ولاړ وی، او له ګناه او معصیت څنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام په ځایوی، او د الله تعالیٰ له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو ځايو کښې صرفوي، او د شپې په آخره شومه کښې (چه د طمأنيت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کښې له خوبه پاځيدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څخه د خپلو ګناهونو او تقصيراتو مغفرت غواړي لکه چه د ۲٦ جزء د (الذاريات) د لومړي رکوع په ۱۷ آيت کښې راغلي دي. ﴿ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴾
يعني د شپې زياته برخه په عبادت کښې تيروي، او د سهار په وخت کښې استغفار وائي چه ای الله! زمونږ هغه تقصيرات او نيمګرتياوې چه په عبادت کښې رانه شوي دي پخپل فضل او کرم سره ئې وبښه!. (ځيني وائي چه د دغو پنځو واړو متقيانو مشران په ترتيب سره محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم او خلفاء راشدين دي چه زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم په «صبر» او صديق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورين رضی الله تعالیٰ عنه په «انفاق» او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه په «استغفار» کښې، له اول الاخيارو او اولی الابرارو څخه وو). رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانيت او د قدرت د آيتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هيڅ مستحق د عبادت مګر هم دی دی

تفسير: په ابتداء کښې د نجران له نصرانيانو سره مخاطبه وه، او په ډير لطيف صورت سره ئې د مسيح عليه السلام د الوهيت د عقيدی ابطال او د خالص توحيد اعلان او د ايمان راوړلو ترغيب ئې وکړ، په منځ کښې ئې د هغو موانعو ذکر وفرمايه چه د حق له وضاحت سره انسان د ايمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عيش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آيتونو کښې د مؤمنانو د صفاتو له بيانولو څخه وروسته بيا د توحيد او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. يعنی د خالص توحيد په منلو کښې څه تردد او انديښنه کيدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالیٰ په خپلو تولو کتابو کښې پرله پسی د هم دی مضمون په حقانيت باندی شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر يوه پانه، بلکه هر يوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمين جل علیٰ شانه څخه پرته (علاوه) بل هيڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کيدی.
«وفی کل شئ له آية ـ تدل علیٰ انه واحد» «په هر شی کښې دی دليل ـ چه الله دی بی مثيل» ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۲٤ جزء د حمٓ السجده ٦ رکوع ۵۳ آيت).

وَالْمَلٰٓئِكَةُ

او (شاهدی اداء کړی ده) پرښتو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرښتو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی څخنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری څخنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرښتو تولی تسبیح او گرد (تول) تمجید په عمومی دول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَاُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کړی ده) خاوندانو د علم (له انبیاؤ او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی دول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف گڼل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیره (تلوار) او کوښښ وکړی!.)

کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!
ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!
د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ گلونه!
په مسلک د صالحانو، تګ د علم په مشعل کړه!

قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ ﴿۱۸﴾

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غړولی (۲)حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا ځنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی ـ څرنگه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائما بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په ربنتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نری جرمونه یوازی پر یوه سری باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری گڼه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترگی ځنی خورا (دیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. گواکی «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع ځنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری تولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی ـ خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او دیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیگنو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لاربنوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانبه ور ورسیږی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو ځنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی ـ او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) ـ او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گڼی ـ او د انبیاؤ او اولیاؤ وژل هغوی ته آسان کار ښکاری ـ د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوښښونو مشغول او لگیا وی ـ او د هغه رسول په تکذیب کښی عمداً او قصداً مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علائمو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصداً او عمداً توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیرو (گټو) ، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی پړدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گڼی، نو آیا له دغو ډلو څخه یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. **وفی روایة محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلی الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر.** «تفسیر کبیر»

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْكِتٰبَ إِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ط

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینی چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو څخنی خورا ښه ـ تینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهدی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چټی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روښو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی تړلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو څخنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی ـ لکه چه ړومبی

د ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ ﴾ الآية - په فوائدو کښې د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرګې رئیس په وینا کښې ذکر شو چه هغه په خپله په دې اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښې وو، یا هغه ډیرې فرقې چه په یوه مذهب کښې جوړیدی، او بیا په خونړیو جنګونو او جګړو باندې پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو ګردو (تولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازې هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوښول ګنی.

وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

او هر څوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامې ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښې هم. او په آخرت کښې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ؕ

پس که بیا جګړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووایه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی.)

تفسیر: لکه چه په دوو ړومبنیو فوائدو کښې ذکر شول کتابیانو هسې دعوی او جګړی کولی چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا ورښودل کیږی چه دغسې فرضی اسلام ستاسې په ښه نه درځی راشئ وګورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملګری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومې خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وګورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل تول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه دول (طریقه) سره خپل مخونه او سترګی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ څیر شئ چه تاسی په خپلو پټو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیر! که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

او ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی ومونده دوی سمه صافه لاره، او که وګرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندګان یئ؟! یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زمونږ اسلامی ورونه یئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (تول) بندګان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی ځکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعلیم نه ؤ.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږی پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښی (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالیٰ له احکامو څخنی انکار، او له انبیاؤ او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (ډیر) لویه ګناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښی ناکام او بی برخی کیږی، د دوی ګرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او اخرت کښی دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا ډیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څخنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا ډیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

حال دا چه وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منځ د دوی کښی بیا مخ ګرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنګ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعني کله چه دوی را وبلل شي چه د هغه لوی قرآن په لوری راشئ! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د ګردو (تولو) جګړو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناګاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ ګرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» څخنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلئ! مونږ ستاسی د جګړو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مګر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفساني غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اوری، نه ئی حکمونه مني. لکه چه د زاني په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم څخنی ښکاره سترګی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ٦ جزء د (المائدة) په ٤١ آیت ٥ رکوع کښی راځی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (ګرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مګر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شي چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په ګناهونو باندی د زړورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (دیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ دیره سخته ګناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو څخنی زیاته موده به نه په عذابیږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیة ۸ رکوع کښې تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چټی (بیکاره) خبری له خپلې ګیدی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالیٰ منلی څامن یو. یا د انبیاؤ له اولادی څخنی یو، او الله تعالیٰ له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلې ګناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعذنا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښې، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښې د ګردو (ټولو) ړومبنیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کښې شرمنده او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښې لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدی پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیآتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی څخنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (ډیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ مَٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی،) په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (ښیګڼی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په دول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یئ، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلی؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په دول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسریٰ) د تاج او تخت د نیولو خوبونه وینی. ، مګر الله تعالیٰ د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی تولو ته ورو ښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه دول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمٰعیلو ته ئی ور وبانبه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکی دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا څخه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیګڼه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پټ او په صحیح حدیث کښی راغلی دی **«الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»**

«ای څښتنه! نیکی خیر ګڼو له تانه د بدی او شر ګمان نه کړو له تانه!»

تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱٤ ګړی، او ورځ لس ګړی کوی او څو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپی څخنی څلور ګړی لندوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس ګړی، ځکه چه لمر او سپوږمی او ګرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی څخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپی اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسی (ته یا الله!) ژوندی له مړی نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هګی کامل له ناقص) وباسی (ته یا الله!.) مړی له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان ـ هګی له مرغه ـ ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هګی له چرګی څخنی او چرګه له هګی څخنی بنی آدم له نطفی څخنی او نطفه له بنی آدم څخنی ـ له جاهل څخنی عالم او له عالم څخنی جاهل ـ له کامل څخنی ناقص او له ناقص

ځنې کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وترزق من تشاء بغير حساب ﴿٢٧﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره زیاته) بی حسابه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یهودانو هسی ګڼله هغه لوئی چه پخوا په موږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالیٰ له قدرت ځنی غافل وو، چه الله تعالیٰ هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځنی جاهلان پیداکوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشی (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لا يتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون المؤمنين ومن يفعل ذلك فليس من الله في شيء إلا أن تتقوا منهم تقاة

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله ـ د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مګر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په وروروولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیڅیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خبط او خطا کښی ولویږی، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالیٰ له محبت او موالاتو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلی او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څخنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنیٰ دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱٦ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ ﴾ څخنی ﴿ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ ﴾ مستثنیٰ کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً **«فرار من الزحف»** نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿ إِلَّا أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وګڼل شی!. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلی زیات تفصیل دی ٦ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ﴾ الآیة ـ او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالیٰ د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت څخنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو څخنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وګرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی ګرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.
ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت څخنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او څیر شی! او له مخلوق څخنی ونه ویریږی او تل تر تله له خالق جل و علا څخنی وویریږی!

قُلْ إِن تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که پټ کړئ تاسی هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښې دی یا ښکاره کړئ تاسی هغه ـ معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو ځنی پټه کړی ولی په دی دول (طریقه) الله تعالیٰ نشی تیر ایستلی. ﴿ وَاللّٰهُ یَعۡلَمُ الۡمُفۡسِدَ مِنَ الۡمُصۡلِحِ ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیة.

وَيَعۡلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته تول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو ـ نو الله ته ستاسی پټ او ښکاره هم معلوم دی.) او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پټول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله ځنی پټ کړی یا چیری ورځنی وتښتی.

يَوۡمَ تَجِدُ كُلُّ نَفۡسٍ مَّا عَمِلَتۡ مِنۡ خَيۡرٍ مُّحۡضَرًا ۛۚ وَّمَا عَمِلَتۡ مِنۡ سُوۡٓءٍ ۚۛ تَوَدُّ لَوۡ اَنَّ بَيۡنَهَا وَبَيۡنَهٗۤ اَمَدًاۢ بَعِيۡدًا ؕ

(او وویرېږئ له) هغې ورځی چه مومی به هر نفس (یکښې) هر هغه څه چه کړی وی له خیره (له نیکی یخپل مخ کښې) حاضر کړی شوی او هر هغه څه چه کړی وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښې او په منځ د دغه (بد عمل) کښې مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښې حاضرېږی. او د هغو د تول عمر کردی (تولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښې ورکولی کیږی، په دی وخت کښې به گرد (تول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ ځنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښې دیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ؕ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروی تاسی الله له (عذابه، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی څخه ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتګه تر مخه تاسی ورځنی ډاروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی ـ ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ)! او د ښیګنی (خیر) په لاره باندی سم لاړ شئ! او د قهار پروردګار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلی (امید) سره د ویری مضمون ګډ اوروی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلی (بی امیده) شئ! راشئ چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لاړ شئ نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق ګرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شئ. لکه اوس چه وائی

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِىْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته ګناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینی او محبت معیار راښئی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لازم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوټئ) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

ګرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښې صادق او سوچه وپيژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښې رښتين وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله عليه وسلم شريعت په پيروی کلک او تينګ ګانه شی، چه د هغه ميوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مينه کوی، او د الله تعالیٰ د مينی، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانيو مورد وګرځی، ګواکی د توحيد له بيان څخه وروسته له دی ځايه د نبوت په بيان شروع کيږی، او د آخرالزمان پيغمبر رسول الله صلی الله عليه وسلم اطاعت ته بلنه کيږی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وګرځيدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بيشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسير: يهودانو او نصرانيانو به ويل چه ﴿ نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان يو.» دلته دا ښکاره شوه چه کافر هيڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کيدی او که په رښتيا سره مو د هغه محبوبيت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعميل کښې زيار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم احکام ومنئ ما او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرګی هم داسی ويلی وو، چه مونږ د مسيح عليه السلام تعظيم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظيم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو شو بندګانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست ګنی او د نجران د جرګی په رعايت د حضرت مسيح عليه السلام سوانح په شرح او بسط سره بيانيږی، دا هم د خاتم الانبياء محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم د مبارک ذکر تمهيد دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوْحًا وَّاٰلَ اِبْرٰهِيْمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ

بيشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهيم (او ابراهيم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسير: «يعنی بيشکه الله غوره کړی دی آدم عليه السلام په نبوت، رسالت، د اسماؤ په تعليم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمٰعیل علیه السلام او اسحٰق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستنی علماء له دی (عمران) ځنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ ﴾ د همغه دوهم (عمران) له کورنی ځخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ

پر ټولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ۇ ځینی د دوی له ځینو نورو ځخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور ګرد (ټول) شامل دی، مګر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجودالملائکه ګرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ۇ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام ځخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی ګرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او ځوځات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل ځنی په دنیا کښی نوری کورنی او ټبرونه هم موجود وو مګر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ۇ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښې هم د زرهاوو کورنیو په منځ کښې، د دې لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه ځومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه ټول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحٰق علیه السلام او حضرت اسمٰعیل علیه السلام له اولادې څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بې پلاره پیدا شوی دی نو داسې وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څخه مستثنیٰ وی، له دې کبله (وجې) الله تعالیٰ آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دې سره ئې تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځې د خپلې مور له ګیډې څخه پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالیٰ له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقې مریمې رضی الله تعالیٰ عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څخه د باندې پاتې نه شو.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۴﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو).

تفسیر: الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) دعاګانې او خبرې اوری، او د ګردو (ټولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندې پوهیږی، نو داسې وهم دې ونه کړ شي چه هم داسې د «**کیف ما اتفق**» په دول (طریقه) به ئې غوره کړی وی. د الله تعالیٰ هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندې بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۖ إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۵﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځې د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شي چه په ګیډه زما کښې دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئې هم دا ته ئې ښه اوریدونکی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځې نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلې زمانې له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په ګیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشي وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له ګردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لګیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کره! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! ګواکی په دی لطیف دول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، ځکه چه جینئ د هغه خدمت له پاره نه قبلیده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَآ أُنثَىٰ

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینئ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پیښه د دی له توقع او هیلی (امید) ځنی پرته (علاوه) پیښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَىٰ

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینئ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منځ کښی د معترضی جملی په دول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینئ قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی ـ هغه هلک چه دی غوښت دی جینئ ته کله رسیدی شی. دا جینئ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منطوی او نغښتلی پروت دی.

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رټلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کړه. په حدیث شریف کښې دي «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښې له موره جلا (جدا) شي او په ځمکه باندې ولوېږي نو شیطان ئې مس کوي، مګر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دې مس څخه مستثنیٰ دي» د دې حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسې کیږي چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږي. چه دغه فطرت له لویني او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرګندیږي. ولې د شاؤ خوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجې) دیر ځلې د هغه اصلي فطرت ورکیږي، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښې په **«فابواه یهودانه و ینصرانه»** سره شوی دی، بیا څنګه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښې پټ او په غیر مرئي دول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښې ایمان لا څه، چه د غتو غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي. په هم دې توګه (طریقه) د ولادت په وخت کښې په غیر محسوس دول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کیږي. دا ضروري نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړي، یا که ئې قبول کړي نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسې پاتې هم وي. څرنګه چه د ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلي دي نو که فرضاً د ولادت په وخت کښې دا پیښه وریپښه شوې هم وي، او د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دې ضابطې ځنې مستثنیٰ نه وي. نو بیا په دې کښې هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندګانو باندې د شیطان له دې حرکته قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږي، فقط دومره یو فرق به وي چه مریمې رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پیښه بیخي وریپښه شوې نه ده، او نورو ته پیښه شوې ده، خو بې اثره پاتې شوې ده، دا قسم جزئي امتیازات د کلي فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شي کیدی. په حدیث شریف کښې راغلي دي چه «دوو جونو سندرې ویلې رسول الله مبارک له هغو ځنې خپل مخ واړاوه ـ ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنګه تیر شو، مګر دوی په خپلو سندرو کښې همغسې لګیا وې، وروسته له دې حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکۍ وتښتیدلې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږي، شیطان هغه لاره پریږدي او لرې ترې تښتي.» آیا له دې نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندې د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښې دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دې آیت له تفسیر سره په ښکاره دول (طریقه) ښه نه لګیږي، مګر خو دا چه د ﴿ وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ ﴾ الآیه ـ په آیت کښې د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شي، یا په حدیث کښې له استثنا ځنې یواځې د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بي بي مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ځنې مراد وي. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښې یوازې د حضرت عیسٰی علیه السلام په ذکر باندې اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دې (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئې کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره او (الله) کفیل وګرځاوه دې لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اګر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلک څخه زیاته وګرځوله، او وئې منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښې ئې دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښې شامله کړی، او همغسې ئې مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئې په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښې ئې په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئې زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښې د دې د پالنې په نسبت جګړه پیښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، چه دا جینئ د خپلې ترور د شفقت په غیږ کښې تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه ګټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښې څومره ئې چه د لاسه کیده هم هغومره ئې کوښښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیغله شوه، نو مسجد سره ئې نژدې ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دې بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخې به بیرته خپلې ترور کره ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا

هر کله به چه ننوت دې ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښې نو موندله به ئې له دې (مریمې) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښې)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) څخه مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښې او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښې له دې سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) څخه یو داسې

روایت هم شوی دی چه له «رزق» ځنی علمی صحیفی مراد دی، چه ښائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی ځرګندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ځخه داسی پوښتنه وکره

قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او ګمان ځنی بهر دی.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾

په دغه ځای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکره زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوبښه! (راکړه) ماته له نزده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلوونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین ږیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وګرځیده، چه ماته هم ښائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بودا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریة» اطلاق په واحد او کثیر یو رنګ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ

نو ورناری کړی ده ته (زکریا ته) پرښتو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښې چه بیشکه الله زیری کوی په تا د یحییٰ (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیری ور ورسید چه ستا په کور کښې یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحییٰ علیه السلام ایښود شوی دی. د «الملئکة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی څخنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالیٰ د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحییٰ علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصُورًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقویٰ سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو څخنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالیٰ په عبادت کښې به دومره لګیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحییٰ علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۳۹﴾

او نبی به وی له (ډلې د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به ګناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (ډیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِىْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِىْ عَاقِرٌ ۗ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنګه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه په تحقیق رسیدلی دی ماته زوړوالی او ښځه می (هم) شنډه ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زوړ او زړی شنډی ښځه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عادته یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اګر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او ډیر غیر عادی واقعات ورڅرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شنډی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګڼلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ ـ ګواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّىْ اٰيَةً ۗ

ویل (زکریا) ای ربه زما وګرځوه ما لره څه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شي)

تفسیر: یعني چه له هغه ځنې څرګند شي چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدې والي د لیدلو له کبله (وجی) یوه نوی خوشالي هم حاصله او د نعمت په شکر کښې زیاتره لګیا شي.

قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبرې به نه کوی ته له خلقو سره درې ورځې (او شپې) مګر په اشاره سره،

تفسیر: یعني هلته به تاته دا حالت درپېښ شي چه تر درې ورځو او شپو پورې به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشارې هیڅ خبرې ونشي کړې، او ستا ژبه یوازې د پاک الله په ذکر کښې لګیا اوسي، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسې علامه ئې تاکلې (مقرر کړې) ده چه د علامو علامه وي. او د خبریدلو ځنې کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علیٰ وجه الکمال حاصل شي ګواکې که وغواړې چه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له ذکر او فکر ځنې کوم شي ووینی نو په خپله ژبه سره ئې ونه شي ویلی.

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځې کښې او په اول د ورځې کښې.

تفسیر: یعني په دغه وخت کښې ښائې چه ډیر زیات د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښې مشغول، او سبا او بیګا په تسبیح او تهلیل کښې مصروف اوسې! معلومیږي چه له بنیادمانو سره خبرې نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځې یوازې د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغي او تشې پاتې شي، مګر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل ـ اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ

وَاصْطَفٰكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۲﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرښتو (یعنی جبریل) ای مریمی! بیشکه چه الله غوره کړی ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړی ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړی ئی ته پر ګردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کښی راغلی وه، او په هغی کښی د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام ځنی د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرښتی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا ځنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کښی د نذرانی په توګه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئی دروباښه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئی وګرځولی، او تاته ئی د ګرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کښی فضیلت درکړ! مثلاً په تا کښی ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کښی داسی سر لوړی او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندګی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښی سرښکته کړی! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کښی لا زیاته لګیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په دول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿۴۳﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښې «رکوع» ته ځی ته هم همغسې «رکوع» ته ولاړه شې! یا ئې دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنګه چه لږ تر لږه په رکوع کښې له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګانه شي نو ښائی د دی له امله (وجی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما یفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله‌اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقنتی» کښې له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښې راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښې به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښې شریکیدی، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښې یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئې کول، دا ګرد (تول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ ؕ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحیٰی ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئې په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښې ته لوستونکی او لیکونکی نه ئې او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پیښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښې لویدلی دی. او سرګردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترګو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشی؟ په دی حالاتو کښې په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښې په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترګی د هغو له اوریدلو ځنی ړدی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی ځکه چه تاسی دا پیښی پخپلو سترګو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجي وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿۴۴﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جګړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جګړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر ځو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، ګردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۴۵﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیری درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

څو څو ځایونو «کلمة الله» ویل شوی دی ﴿ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ (٦ جزء د نساء ۱۷۱ آیة ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ کلمات بیشماره دی، لکه چه د ۱٦ جزء د «الکهف» ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع کښی، فرمائی ﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾

لیکن مسیح علیه السلام ته بالتخصیص «کلمة الله د الله تعالیٰ حکم» ویل له دی کبله (وجی) دی چه د هغه ځیږیدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو ځنی خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم ډول (طریقه) الله تعالیٰ ته کیږی، لکه چه فرمائی ﴿ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آیت ۲ رکوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه ړومبی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کیږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمئی وجه په خپله موقع کښی په څو ډولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسیٰ علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسیٰ» شو، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص ډول (طریقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په ډول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د زیری ورکولو په وخت کښی داسی وویل چه تاته د «کلمة الله» زیری درکول کیږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسیٰ ابن مریم» وی دا توضیح د عیسیٰ علیه السلام د نښان او د پتی د ورښوولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کیږی، حتیٰ چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وګرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت تل ور په یاد او د بی بی مریمی د لوینی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو ځنی داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له ګیدی ځنی هلک پیدا کیږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شی او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربړوی (تنګوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت ځنی په څه ډول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ وویل او ډاډ ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کښی بلکه په دنیا کښی به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دښمنانو ګرد (تول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لکه چه د موسیٰ علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴾

(۲۲ جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیه) وائی،
چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبث څښتنان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی ـ یا د الوهیت او ابنیت او نوری باطلی عقیدی او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له دی ګردو (ټولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری وګرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په خصوصیت سره د ﴿ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي ﴾ الآیة ـ سوال او ځواب هم ورسره کوی، او خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د ګردو (ټولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱٦ آیت ۱٦ رکوع کښی مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی، او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مګر د طعن او د پیغور سلسله د ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریږه! تاته به د ژبی خوځولو هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کره چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی می خوله ترلی ده. زما هلک پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ﴾ الآیة ـ څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی، چه ستا هلک به ګونګی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خبره دا ده چه په محشر کښی به هم خلق داسی وائی **«یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الیٰ مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیاً»** او پخپله الله تعالیٰ به هم د قیامت په ورځ کښی فرمائی ﴿ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها مطمئنه شی چه زما دا هلک ګونګی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۖ

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیڅ بشر (نارینه ـ نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی‌بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلک به هم دی موجوده حالت کښی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنګ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالیٰ جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی دول (طریقه) سره ورښئی ـ او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول ثخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی.، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ

او (لیږو ئی) رسول طرف د بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی ثخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیدلو ثخه وروسته خپل قوم بنی اسرآئیلو ته به هسی وائی.

أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرآئیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو ثخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی **«احیوا ما خلقتم»** یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که ثه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسی نه دی فرمایلی **«انی اخلق لکم من الطین طیرا** زه له ختو څخه مرغه جوړوم.» او داسی ئی وفرمایل چه «زه له ختو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کښی پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی.» په هر حال دا معجزه ئی دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلکتوب کښی له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه د «ارهاص» په دول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه ووکی نمونه وروښئی، او د دوی فکر دی خوا ته را واړوی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښی روح (سا) اچوی. هم دا رنګه که پاک الله بی د بشر د مس کولو څخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښځی څخنی عیسوی روح پیدا کړی، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنګه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) څخنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت یو اثر وګڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښی د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل دول (طریقه) سره خبری کیږی هغه دی هلته وکتلی شی! لنډه ئی داسی شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکی او روحی کمالاتو غلبه وه ـ له دی څخنی داسی آثار څرګندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پرښته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود ګرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښی چه د بشریت هغه ګرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم موږزادی (پیدائشی) ړوند او پیس (برګ) او ژوندی کوم مړی په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښی د طبیبانو او حکیمانو دیره ترقی او زور ؤ ـ نو مسیح علیه السلام ته داسی معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښی پر ګردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کړی، او ګرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو څخه عاجزوی. بلا شبهه د مړی ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو څخنی دی، لکه چه د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مګر د دی له امله (وجی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله ګرځیدلی دی، نو ئی توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښی یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښی اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هیڅوک مړی نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کښې ﴿ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ ﴾ فرمايلي دي، دا ئې راښوولي دي چه د مړ کيدونکي روح الله تعالیٰ ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کيدونکي روح بيرته ور پرېږدی. نو دا ئې کله فرمايلي دی چه له بيرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بيا خوشي کولو واک (قبضه) او اختيار نه لری؟

تنبيه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعی له خوا د خپل تصديق له پاره ښکاره شي، نو که داسي نصوص واخيستي شي، چه د کوم شي په نسبت د الله تعالیٰ عمومي عادت په کښي بيان شوی وی، او بيا تری داسي استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفی کيږی، بيخي له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغي ته به څوک «معجزه» وائي؟ د مسيح عليه السلام بی پلاره پيدا کيدل د ابرص، ابره او اکمه روغول ـ د مړی ژوندی کول ـ او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په ګردو (ټولو) اخلافو او اسلافو کښي يوه منلي شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعينو (رحمة الله عليهم) په اقوالو کښي يوه خبره هم داسي نشته چه د مسيح عليه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښي ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئې ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآني محکماتو څخني مخالف دی». ګواکي دوی دغه شيان داسي محکمات راښکاره وی، چه د هغو د صحيح مطلب په پوهيدلو کښي ګرد (ټول) اسلامي ملت عاجز پاتي دی. آيا له ګردو (ټولو) محکماتو څخني مخ اړول او په متشابهاتو پسي لويدل، د ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنيو ملحدانو څخني پرته (علاوه) بل هيڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکماتو» په لوری واړوی (العياذ بالله!) حق او رښتيا خو دا ده هغه آيتونه چه د هغه ظاهری معنی ګرد (ټول) اسلامي امت د اصحابو له زماني څخني تر اوسه پوری منلي ده «محکمات» دی. او د هغو ماتول او ګډول او په تشو استعاراتو او تمثيلاتو باندی ئې اړول ـ او د معجزاتو پر نفی باندی، د عمومي عادت دليل راوړل، هم دا د زائغينو کار دی چه له هغه څخني د ځان ساتني هدايت پخپله رسول الله مبارک فرمايلي دی.

وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسي په هغه شي چه تاسي (ئې) خورئ! او (خبروم زه تاسي) په هغه شي چه تاسي (ئې) ساتئ په کورونو خپلو کښي.

تفسير: وروسته له دی نه په ځينو غيبي شيانو باندی عام له دی چه د ماضي وی، که د مستقبل تاسي خبروم. له عملي معجزی څخه وروسته د يوی علمي معجزی ذکر فرمائي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ
التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هرومرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه (کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کړم له پاره ستاسی ځینی له هغو شیانو چه حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالیٰ په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه ځینی احکام چه ډیر سخت او درانه وو لری کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم ـ د ماهی او د اوښ د غوښی او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱٤٧) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ پږدئ! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او د هغه بندگی وکرئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده !، هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) خبرو څخنې یوه خبره، او له گردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنئ! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښې مه پیدا کوئ! او د هغه بندگی وکړئ! د الهیٰ رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لاړ شئ! چه هغه ته په ښه دول (طریقه) سره ورسیږئ!.

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس دول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لویدلی دی.

قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددگاران زما په طرف (لاره) د الله کښې ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملگری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښې له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو څخنې شئ!

قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ

وویل حواریونو مونږ یو مددگاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاؤ مرسته (ملگرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینی منوری انصارو زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښې خپلی مرستی ښکاره کړی.

آمَنَّا بِاللَّهِ ۚ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

ایمان مو راوړی دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ !) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږی؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه ړومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دوبیان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشئ! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگری شول وروسته له دی د ده د نورو ملگرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په مخ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی تینگ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پټ تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئ» قید زیات کړی دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) پلمې (منصوبې) او سازشونه او د پټو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوږونه ئې د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسې ئې وویل چه «دا سړی معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کړی، او ګرد (ټول) خلق د یهودانو له دین څخنی واړوی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسې خبرې کیدې، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښې خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له ګردو (ټولو) څخنی داسې ښه ـ کلک ـ بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ ۖ
ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن
نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ الصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له ځمکی) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او ګرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئې کړی دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری بیا (خاص) طرف زما ته دی راتګ ستاسی او زه به حکم وکړم په منځ ستاسی کښې په هغه شی کښې چه وئ تاسی چه په هغه کښې اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښې او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کښې). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی به سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسئ! او پر دار ئې وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنې گرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنې وگرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکی «**فبعث فی طلبه من یاخذه ویصلبه وینکل به**» پاک الله په مقابل کښې مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا گردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پریږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنې مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالیٰ د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنې دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمټ بوځم چه دوی به ستا یوه ویښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالیٰ به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاگانو سره خلق ستا له متابعته واړوی ـ خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرگی له منځه به تا پاک او صاف جگ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشی، یا خلق ودار شی او ستا له متابعته غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کښې اوسیږی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور گرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا گردی (تولی) جگړی یو په یو فیصله کړم او گرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ الآیة ـ له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کښې د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کښې به گرد (تول) کافران په سختو عذابونو کښې اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کښې به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کښې پوره پوره اجرونه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به ووېستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاخه کړل، نو حق تعالیٰ حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احادیثو په موجب قیامت ته نژدی لکه چه دنیا له کفر، او ضلالت، دجالیت او شیطنت ځنی دکه شی نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرآئیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سیدالاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنیا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دربار سره څه ډول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به ګرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوتی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی ـ راشئ! او وئی وژنئ مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د ګردی (تولی) دنیا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به ګردی (تولی) جګړی سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ﴾ (٦ جزء د النساء ١٥٩ آیه ٢٢ رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ ﴾ الآیة ـ یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنیا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ﴾ لفظ په ښکاره ډول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ﴾ معنی د قیامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قیامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی چه ګرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی **(ولله الحمد اولا وآخراً)** د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعلیه استعمال العامة. او الاستیفاء واخذالحق و علیه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مړ کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلی نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکی دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت ځنی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هو! څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن ځنی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکی که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ﴾ ۲٤ جزء د الزمر ٤۲ آیت ٥

رکوع کښې د توفی النفس «قبض الروح» دوه صورتونه ښوولی شوی دی یو مرګ او بل خوب په دی تقسیم کښې هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئی راښوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئی د مرګ په وخت کښې او بله درجه ئی د خوب په وخت کښې لیدله کیږی له قرآن کریم څخه دا معلومیږی چه پر دی دواړو باندی د «توفی» د لفظ اطلاق کیږی او په دی کښې د موت څه تخصیص نشته. ﴿ يَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ﴾ (۷ جزء د الانعام ٦۰ آیت ۷ رکوع) اوس څرنګه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کښې په خوب باندی د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کښې د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کښې د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرګ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت څخنی خبر نه وو چه آیا په خوب کښې یا په مرګ کښې الله تعالیٰ له چا څخنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندی د دوی په منځ کښې شائع نه ؤ اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت باندی د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرګ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کښې هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کښې د جمهورو په نزد له (توفی) څخنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض») څخنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندی پورته کولو یا د دوهم ځلی راښکته کیدلو څخنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کښې (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کښې د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کښې له امام (مالک رحمة الله علیه) څخنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کښې چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السمآء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیږی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه شیره زما له پوکولو څخنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او مخ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده باندی الله تعالیٰ د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) څخنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالیٰ په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او څو الفاظو له ویلو څخنی د الله تعالیٰ په حکم سره ړانده او ابرصان (برګ) او جذامان او نور جوړیږی او مړی ژوندی کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

ځنی خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زړهاؤ کلونو پوری لکه پرښتی په آسمان کښی ژوندی، روغ رمټ اوسیږی نو په دی کښی څه استبعاد دی؟ **قال قتادة رحمة الله علیه فطار مع الملائکة فهو معهم حول العرش وصار انسیا ملکیا سماویا ارضیا** «بغوی» په دی موضوع باندی ځان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مګر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیدة الاسلام» د رسالی لوستلو ته راګرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو ځنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع باندی نه ده لیکلی شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوْهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيٰتِ وَ الذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ﴿۵۸﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ؕ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۵۹﴾

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جګړی وکړی چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کښی ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووایه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووایه شی ځکه چه ستاسی په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک نه دی.

اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۶۰﴾

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کښی) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیڅ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره دول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

نو هر څوک چه جګړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندګی او نبوت) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو وبه ګرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکره! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کری شو چه دواړه ډلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی!، او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکری «هر یو له مونږه څنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولویږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو څنی وروسته د نجران جرګی مهلت واخیست، او وئی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره ګرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کری دی او تاسی ته دغه خبره هم څرګنده ده چه الله د اسمٰعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیږلو وعده کری ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب څنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له ګردو (تولو) عربو سره د جنګ کولو قوت په موږ کښې نشته» د نجرانیانو د جرګې ګردو (تولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وررهی (وررواني) شول. په هم دی وخت کښې محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمې، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترګې په دی نورانی صورتونو باندی ولګیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسې پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنې وخوځولی شي، نه چه د دوی له «مباهلې» ځنې موږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجې) یو نصرانی هم په ځمکه کښې پاتې نشي» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کړی وی نو دا ګرده (توله) وادی (بیدیا) به اور ګرځیدلی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی ډول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښې به ګرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلې» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلې» اثر به همغسی ظاهریږی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلې» ځنې ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقې او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنې معلومیږی چه د «مباهلې» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مګر په هغو شیانو کښې چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلې» کښې دی کوچنیان (ماشومان) او ښځې هم شاملې کړلی شی او نه به پر «مباهله» کوونکو باندی د هغه ډول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زموږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلې» له امله (وجې) راته، بلکه دا یو ډول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه ښخه د مجادلې، مباحثې او مناقشې ابواب تړل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یوائې له معاند کاذب سره دی وشي.(ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «**ثم قال الله تعالیٰ آمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاندالحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم**

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمې چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلې له بلنې ښخه دا راښرګنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښې د مسيح عليه السلام په باره کښې ويلي شوي دي، هغه حق او رښتيا دي. او د الله تعالىٰ دربار له هر ډول (طريقه) شرک او پلار او زويتوب او نورو تعلقاتو څخنی بيخي مبراء او پاک دي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او بيشکه الله خامخا هم دی ډير غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتين او دروغجن سره همغسی معامله وکړی چه د هر يوه له حاله سره هغه ور (لائق) او مناسبه وي.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ۝

نو که وګرځيدل دوی (ايمان ته ئی شا کړه او اسلامي احکام ئی ونه منل) پس بيشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسير: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تياريږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښې د خپلو عقايدو پر صداقت باندی څه يقين او باور لری، يوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهيږه چه ګرد (تول) مفسدان د الله تعالىٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پريږدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ

ووايه (ای محمده !) چه ای اهل کتابو ! راځئ تاسی په طرف د يوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منځ زمونږ او ستاسی کښې (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مګر يوازی د الله او شريک به نه نيسو په الله پوری هيڅ شی او نه به نيسی ځينی زمونږ ځينی نور خدايان غير له الله (لکه چه تاسی کتابيان احبار او رهبان نيسئ)،

تفسير: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرمایل «اسلموا مسلمانان شئ!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او دول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالیٰ همغه رب العٰلمین جل وعلیٰ شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالیٰ په توحید او خپل ځان مسلمان گڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واوړی! او په هغی کښی نوری گوتی ونه وهئ! او حقیقت ئی وانه ړوئ! دی خبری ته دیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولئ!، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپارئ! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کرئ! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالیٰ سره مل او شریک وگڼئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی ، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکرئ چه هغه یوازی له الله تعالیٰ سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پتوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ له تفسير ځنی دا خبره راڅرگندیږی. ځکه چه دا گرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُوْلُوا اشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۶۴﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووایئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شئ تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یئ).

تفسير: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالیٰ ځنی غاړی غړوئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی تینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالیٰ ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوۡرَىٰةُ وَٱلۡإِنجِيلُ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٦﴾

ای اهل د کتابو! ولی جګړه کوئ تاسي (په شان د) ابراهیم کښې (په دی شان چه هر یو له تاسي نه ئې پخپل دین ګڼئ) حال دا چه نه دی نازل کړی شوی تورات او انجیل مګر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسي (چه داسي چټی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شئ تاسي هغه کسان یئ چه جګړه مو کړی ده (له ډیره حماقته) په هغه شي کښې چه ؤ تاسي ته په هغه کښې څه علم نو ولی جګړه کوئ تاسي په هغه شي کښې چه نشته تاسي لره په هغه کښې هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه شي هم چه تاسي پکښې جګړه کوئ) او تاسي نه پوهیږئ (جاهلان یئ)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کښې ګرد (ټول) سره مشترک وو، هم داسي د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کښې هم ټول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو ځنې هری ډلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زموږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئې داسي ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنې نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنګه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسي یهودی یا نصرانی یئ، په دی وصف او معنی پخپله موسیٰ یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زموږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسي په دی باندی له کومه پوه شوئ؟

دا خو ستاسي په کتابونو کښې نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسي ته خبر درکړی شوی دی او نه تاسي د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شئ، نو بیا په داسي خبره کښې جګړه کول، چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسي لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسی ولی په هغو مواردو کښې سره جګړه کوئ؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه بی خبره یئ او له سره پری نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کښې د کومی دلی مسلک هغه ته ډیر نژدی دی؟

مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کښې فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له ګردو (تولو) باطلو مذاهبو څنی حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندی برابر درومی او نوری ګردی (تولی) باطلی لاری پریږدی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اتکل وکړئ! چه نن کومی دلی له ګردو (تولو) څنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالیٰ لاره ئی تینګه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نژدی وی.

تنبیه: دلته د «مسلماً» څنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د ګردو (تولو) انبیاؤ دین دی. خو ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات رون کړی دی ﴿ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیة ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښئی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندی د رضاء حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمٰعیل علیه السلام د ذبحی په واقعه کښی د ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. **«اللهم صل وسلم وبارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید»**

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا ۗ

بیشکه ډیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کړی ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره ډیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیة ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ ﴾ الآية - له هم دی امله (وجی) د (حبشی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علیٰ ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعیته او نمونی «صلواة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلاوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «**ان لکل نبی ولاة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی**» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یواځی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

دوست ګڼی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وښويوی) گمراه کړی تاسي او نه گمراه کوی (په واقع کښي نه ښويوی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کيږی) او (په دی) نه پوهيږی دوی.

تفسير: پخوا ئی ويلی ؤ «والله ولی المؤمنين» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالیٰ دی نو ستاسي مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هيڅ نشي چليدی. بيشکه چه ځيني کتابيان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واړوی، خو مسلمانان د دوی په جال کښي نه نښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهي او وبال کښي زيادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بيرته ور رسيدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهيږی.

يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کيږئ تاسي په آيتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسي شاهدان يئ (اقرار کوئ په حقانيت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسير: يعنی تاسي په (تورات) او نورو باندی قائلان يئ! چه په هغو کښي د (محمد النبی رسول العربی صلی الله عليه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زيری شته او په هغو باندی تاسي ښه خبر يئ او په پټو مرکو کښي تاسي پر دی شيانو باندی اقرار او تصديق هم کوئ! نو بيا ظاهراً او په ښکاره ډول (طريقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ايمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبياء تصديق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهيږئ چه له قرآن عظيم الشان ځنی انکار په حقيقت کښي له گردو (ټولو) پخوانيو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ لِمَ تَلْبِسُونَ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَـٰطِلِ وَتَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ
وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

ای اهل د کتابو! ولی گډوئ تاسي حق له باطلو (خپل دروغ له ربښتيا آسمانی کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسي حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسي پوهيږئ (په دی خلطولو او پټولو)

تفسیر: دوی د «تورات» ځینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغوه کړی وو په ځینو آیاتو کښی ئی لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئی بدله کړی او ځینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوا بِالَّذِیْٓ أُنْزِلَ عَلَى الَّذِیْنَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْٓا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُوْنَ ﴿۷۲﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کښی او کافران شئ (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کښی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وګرځی

تفسیر: په دی آیت کښی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کیږی، چه یو له هغو ځنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سری د ګهیځ (سحر) په وخت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کښی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ ځنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی راکړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راښرګند نه شول نو ځکه له اسلامه ځنی بیرته اوړو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی ګڼل چه ضرور به د اسلام په دین کښی دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو ځنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کښی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له ګردو (تولو) ځنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوْٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِیْنَكُمْ ط

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مګر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په دول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان ښرګندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسی یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری دول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی ټګ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی ـ یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ ٱلْهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووایه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه ګمراه کیږی.

أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ ۗ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد ګڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو امیان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مګر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا راښوولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمٰعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿ اِنَّآ اَرۡسَلۡنَآ اِلَيۡكُمۡ رَسُوۡلًا شَاهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ اَرۡسَلۡنَآ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ رَسُوۡلًا ﴾ (۲۹ جزء د المزمل ۱۵ آیة ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمٰعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوجهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو مخنی، بلکه له ټولو نړیوالو مخنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو ډوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ همغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند«رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه ګرد (ټول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلۡ اِنَّ الۡفَضۡلَ بِيَدِ اللّٰهِ‌ۚ يُؤۡتِيۡهِ مَنۡ يَّشَآءُ‌ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيۡمٌ ۚ‏ ﴿۷۳﴾ يَّخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهٖ مَنۡ يَّشَآءُ‌ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الۡفَضۡلِ الۡعَظِيۡمِ‏ ﴿۷۴﴾

ووایه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او همغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د همغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وبولی همغه ورکوی. ﴿ اَللّٰهُ اَعۡلَمُ حَيۡثُ يَجۡعَلُ رِسَالَتَهٗ ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنۡ اَهۡلِ الۡكِتٰبِ مَنۡ اِنۡ تَاۡمَنۡهُ بِقِنۡطَارٍ يُّؤَدِّهٖۤ اِلَيۡكَ‌ۚ وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ اِنۡ تَاۡمَنۡهُ بِدِيۡنَارٍ لَّا يُؤَدِّهٖۤ اِلَيۡكَ اِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآٮِٕمًا‌ ؕ

او ځینې له اهل د کتابو هغه څوک دي که امین کړې ته دې په ډېر مال باندې نو بیرته به وسپاري دا (مال) تاته او ځینې له دوی څخه هغه دي که امین کړې ته هغه په یوه دینار باندې نو اداء به نه کړي دی دا دینار تاته مګر که ئې ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دیني خیانت او نفاق په سلسله کښې د دنیوي خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنې دا خبره هم راڅرګندیږي هغه کسان چه د لږ شي له امله (وجې) خپل نیتونه خرابوي او د امانتداري رعایت نه کوي نو له دوی ځنې څرنګه داسې هیله (امید) او توقع کیدی شي چه په دیني معاملاتو کښې امین ثابت شي په دوی کښې ډېر داسې کسان شته دي چه له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شي نو لږ موده وروسته پرې منکریږي او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندې ولاړ نه وي نه ئې ادا کوي مګر په دې کښې شک نشته چه دوی تول سره یو شان نه دي په دوی کښې ځینې داسې کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډېري هم کیښوده شي نو یو بخرکی به هم تري خیانت نه کړي خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دي چه له یهودیت ځنې بیزار کیږي او د اسلام په دائره کښې ننوځي لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّٖنَ سَبِيْلٌ ۚ

دغه (په امانت کښې خیانت) په سبب د دې دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندې په (حق) د دې امیانو کښې هیڅ ګناه (چه مالونه ئې وخورو)

تفسیر: یعني د پردیو د حق خوړلو لپاره ئې دا مسئله جوړه کړې ده، چه «د عربي امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کښې نه دي داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشي روا دي. که د نورو مذاهبو په امانت مال کښې خیانت وکړ شي نو په هغه کښې هم هیڅ ګناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راګرځیدلي او مسلمانان شوي دي الله تعالیٰ د هغوی مال مونږ ته حلال ګرځولی دی». (نو «الله جل وعلیٰ شانه» د دغؤ کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کښې چه د داسې شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوي، داسې فرمائي)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کښی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغۋ دروغو تړلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کښی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کښی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته! هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزګاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانته) نو بیشکه الله دوست ګنی پرهیزګاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کښی به ولی ګناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندګانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویریږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کښی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کښی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کښی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی تینګ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کښی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راځی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د یهودانو صفت ؤ چه (الله تعالیٰ له دوی ځنی اقرار اخیستی ؤ او دوی ته ئی قسمونه ورکړی ؤ چه له هر نبی سره به مرستی کوئ! بیا دوی د دنیوی مقاصدو له امله (وجی) له هغه ځنی واوښتل او هر هغه څوک چه د دنیوی ګټی اخیستلو له پاره په دروغو قسمونه وخوری د ده حال هم دا دی.»

أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۷﴾

دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی دپاره په آخرت کښی او نه به خبری وکړی له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وګوری دوی ته (الله په رحم سره) په ورځی د قیامت کښی او نه به پاک کړی دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷٤ آیة ۲۱ رکوع کښی تیر شوی دی، هلته دی د دی الفاظو تشریح وکتله شی!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بیشکه ځینی له دوی څخه خامخا یو فریق دی چه اړوی دوی ژبی خپلی په (لوستلو د) کتاب کښی (محرف ته) له پاره د دی چه وګڼئ تاسی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وائی دوی چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دی حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه راغلی) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائی یعنی په آسمانی کتاب کښی ئی د داسی

شیانو زیادت او تنقیص وکړ او بیا ئې په هسې ډول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندې تیروتل او داسې به ئې ګڼل چه دا ګرد (تول) آسماني کتاب دی او برسیره پر دې په خپلو ژبو سره به ئې ویل چه دغه د الله تعالیٰ له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښې موجود ؤ او نه د الله تعالیٰ له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه یخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه ګڼانه ځکه چه په هغه کښې ئې ډول ډول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئې تحریفات کړی وو هغه د (بائیبل، انجیل) نسخې چه نن ورځ په دنیا کښې شته د هغوی په منځ کښې هم داسې شدید اختلافات موندل کیږی چه سړی ورته حق حیران پاتې کیږی او داسې مضامین هم په کښې لوستل کیږی چه سړی له واره پرې پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالیٰ له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښې راغلی دی او د تحریف په اثبات کښې زمونږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) دیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝٧٨ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندې دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (یخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شئ تاسې بندګان (عبادت کوونکی) ما لره بې له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرګې د خبرو او اترو په ترڅ کښې ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسې غواړی چه مونږ ستاسې همغسې عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسې کارونو دعوت ورکړو. حق تعالیٰ مونږ د دی کار له پاره نه یو رالیږلی» نو د دې خبرې په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالیٰ کتاب او حکمت او د فیصلې قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندې ئې سر لوړی وګرځوی چه دی په دیر ښه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندګۍ او د وفادارۍ په طرف ئې متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسې نشی کیدی چه خلق د الله تعالیٰ له خالصه بندګۍ څخنې واړوی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندګۍ ته ئې وبلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو ړومبی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او تینگولو کښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورځخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه تاکی (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنگه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د ورپښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت، بغاوت، یا د هغه له رضا ځخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری ځنی د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاؤ د عصمت مسئله څرگندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر ـ وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان ځنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی ځنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ الآیة - کښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ﴾ کښی. یا په ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

ولیکن (وائی چه) شئ تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یئ تاسی چه

ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعي احکام) او په سبب د دې چه يئ تاسې چه تدريس کوئ (او درس اخلئ پخپله دا کتاب لولئ او نورو ته ئې هم لولوئ)

تفسير: په «موضح القرآن» کښې دي «هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ له جانبه په نبوت سره وستايل شي او دي خلق له کفر او شرک ځنې راباسي او د مسلماني په لورې ئې راولي نو بيا به دي څرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسې ته (اې کتابيانو) داسې ويل کيږي چه له تاسې ځنې هغه کسان چه پخوا له دې نه ديندار ؤ، اوس د هغوی په شان ديندار او د کتاب لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتي او زما په صحبت کښې اوس ممکن دي چه همغه کمال بيا حاصل کړئ! او عالم، حکيم، فقيه، مدبر، عارف، متقي او ښه الله پرست شئ! او دا شرف تاسې ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهيدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شي.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ أَرْبَابًا ط

او نه کوي امر تاسې ته (الله يا نبي) د دې چه ونيسئ تاسې پرښتې او انبياء خدايان

تفسير: لکه چه نصرانيانو مسيح عليه السلام او روح القدس عليه السلام ته او ځينو يهودانو عزير عليه السلام ته او ځينو مشرکينو پرښتو ته خدايان ويل. هر کله چه پرښتې او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائي کښې نشي شريک کيدی نو تيږې (ګټې)، صليب او نور په کوم شمير کښې راځي.

أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

آيا امر کوي (الله يا نبي) تاسې ته په کفر سره وروسته له دې نه چه يئ تاسې مسلمانان (غاړه ايښودونکي شرعي احکامو ته).

تفسير: يعني ړومبي نبيانو کوښښ وکړ چه خلق رباني د الله خاص بندګان، موحدين او مسلمانان وګرځوي هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آيا هغوی بيا دوی د کفر او شرک په لورې بيائي او خپل هغه زيار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بربادوي دا خبره فهم ته نشي راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّهُ ۚ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي ۖ قَالُوا أَقْرَرْنَا ۚ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له ټولو انبیاؤ چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هرومرو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) تینګه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ موږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندګی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندګی ورښئی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالیٰ له خپلو انبیاؤ علیهم السلام څخنی هم داسی ټینګ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی څخنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ړومبی نبی دی د وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسیږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی راتلونکی نبی باندی هرومرو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ څکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی څخنی د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زموږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له ګردو(ټولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام څخنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو څخنی دا قول او اقرار اخیستی دی څکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؤ چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام څخنی وروسته تشریف راوړونکی ؤ او له دوی څخنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؤ او د هم دوی ذات کریم د ګردو (ټولو) پخوانیو انبیاؤ او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لګوونکی ؤ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم څخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاؤ علیهم السلام څخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکښیوځی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو ځنی پخوا وړاندی کیدل او د ګردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی ګردو (تولو) انبیاؤ ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو ځنی دی اللهم صلی علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۸۱﴾

وفرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو ځنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

نو هر څوک چه بیرته وګرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا ګرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له ګردو (تولو) نبیانو علیهم السلام ځنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو څخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سری له هغه څخه مخ وګرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو ځنی وی. په (بائیبل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه ګرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاؤ په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه ګرد (تول) ومنئ!»

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا

آیا نو غیر له دین د الله ځنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره.

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیږی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدایات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او ګرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندګانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی ځنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿۸۳﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د ګردو (تولو) پومبنیو او وروستنیو ورتګ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیټ سترګی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَ
اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَ
عِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ
لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۴﴾

ووایه (ای محمده! کتابیانو ته چه) ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمٰعیل او (پر) اسحٰق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسیٰ ته (چه تورات دی) او عیسیٰ ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاؤ ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کښی او داسی نه کوو چه ځینی به منو او ځینی به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کښی د الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونږ هغه ګرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان څخه لری ده چه لکه کتابیان ځینی رسولان ومنی او ځینی ونه منی. ګواکی په آخر کښی ئی د ﴿ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راکړ چه اسلام د هیڅ یوه حقانی رسول او د هیڅ یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه ګرد (تول) شرعی احکام په ډیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب څخه انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی ډول(طریقه) سره هغو ګردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی ؤ د جمعیة الکبریٰ تر لوئی جنډی لاندی د جمع کیدلو لاره وروښئی.
تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱٦ رکوع کښی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له همغه څخه استفاده وشی.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ ۚ

او هر څوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راورسید نو وروسته له هغه څوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نښی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (تولو) څخنی لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (تولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (تولی) پخوانی رڼاوی مدغم شوی دی.،

فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پریښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری څخنی بیخی بی برخی پاتی دی ـ له دی څخنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالیٰ پری پیدا کری ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباه او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

څرنگه به سمه صافه لاره ښئی الله (بلکه نه ښئی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښئی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترگو ئی گوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول رښتین دی د ده د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرګند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو څخنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو څخنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیائی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښئی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول ـ دوی له هغو پخوانیو څخنی زیات کاږه تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی څخنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۸۷﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان ګرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتیٰ پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اګر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خَالِدِينَ فِيهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿۸۸﴾

نه به سپکاوه شي له دوی ځنی عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي (د توبې، يا به نه کتلی کيږی دوی ته په رحمت سره).

تفسير: يعني دوی هيڅکله د عذاب د شدت لړوالی نه حس کوی، او نه تخفيف وررسيږی، او نه ئې د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کيږی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مګر هغه کسان چه توبه ئې وښکله (بيرته اسلام ته راوګرځيدل) وروسته له دی (ارتداده) او نيک کړ (عملونه خپل) نو بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني داسی سختو بی حياؤ مجرمانو او خورا (ډير) لويو ياغيانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شي؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحيم» دربار دی چه سره له دومره شديدو جرائمو او لوی ياغيتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتيا توبه ګار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختيار کړی نو د ده ګردی (تولی) ګناوی او خطاوی بيخی معافيږی. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سيأتنا! فانک غفور رحيم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بيشکه هغه کسان (له يهودو) چه کافران شوی دی (په انجيل او عيسیٰ) وروسته له ايمان راوړلو د دوی (په تورات او موسیٰ). بيا ئې زياتوالی وکړ په کفر کښی (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبليږی توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی ګمراهان دی.

تفسير: يعني هغه کسان سره له دی چه په حق پوهيږی او بيا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښی ترقی او پر مخ تګ کوی نه له کفر ځنی د مخ ګرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نيسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنګ جنجال (جګړه) کوی او کله چه د مرګ وخت ورسيږی او پرښته د دوی

سا راکاړی دلته نو د توبې په فکر کښې ولوېږي یا کله د کوم مصلحت له امله (وجې) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمي صورت سره توبه کوي یا په کفر باندې پوره تینګ ولاړ وي خو له ځينو هغو اعمالو څخه توبه باسي چه دې ئې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغې توبې څخه هيڅ ګټه نه اخيستله کيږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کښې د هغې د منلو اميد او انتظار کيږي او داسې خلقو ته په رښتيا سره هسې توبه نه ور په برخه کيږي چه د قبلولو وړ (لائق) وي تل تر تله د دوی کار د ګمراهي په بيديا (صحرا) او ډګر (ميدان) کښې لالهانده (پريشانه) او سرګردان ګرځيدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بيشکه هغه کسان چه کافران شوي دي او مړه شوي دي حال دا چه دوی کافران دي نو له سره به قبول نشي له يوه د دوی څخه په ډک والي د ځمکې سره زر

تفسير: يعنې لکه دنيوي حکومتونه هلته د سرو او سپينو زرو په رشوت سره کار نه چليږي. هلته خو يوازې د ايمان دولت پکار راځي. فرض ئې کړئ! که له يوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي چه له هغو څخه د ګردې (تولې) ځمکې مخ ډک شي او هغه بيخي خيرات کړي نو د الله تعالیٰ په دربار کښې د يوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهميت نه لري او نه په آخرت کښې له داسې اعمالو څخه څه فائده وررسيږي. ځکه چه د عمل روح ايمان دی نو هر عمل چه له ايمان څخه تش وي هغه د مړ عمل په شان ګڼل کيږي چه د آخرت په ابدي ژوندون کښې هيڅ کار نه ترې اخيست کيږي.

وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٩١﴾

او اګر که فديه ورکړي دي په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هيڅ مددګاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړي).

تفسير: يعنې فرض ئې کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وي او پخپله دې له خپل لورې دا وغواړي چه هغه د فدئې په ډول (طريقه) الله جل جلاله ته وړاندې کړي چه دا له ما څخه واخله!

او ما پرېږده! نو بیا هم دا فدیه ترې نه منله کېږي. بې له دې چه په خپله ئې ورانده کړې ښوک ورنه پوښتنه هم نه کوي. الله تعالیٰ (د ٦ جزء د المائدة په ٣٦ آیت ٦ رکوع کښې) هم فرمائي ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۥ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٩٢﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که ډیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو ډیرو محبوبو او ډیر ګرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وتاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی ډیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی ډیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست ډیر عزیز او ګران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله(وجی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نږدی، نو د ایمان پوره درجه نشی مونډلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چټی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راښیی چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيْلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرآئیلو (ځامنو د یعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرآئیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوښانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لیږل) کیده تورات

تفسير : يهودانو زمونږ (رسول الله صلی الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چه «تاسي خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولئ! حال دا چه تاسي داسي شيان خورئ چه هغه د «الله تعالیٰ» له جانبه په ابراهيم عليه السلام او د ده په كورنی حرام شوي ؤ لكه د اوښي شودی او غوښي» الله جل جلاله فرمائي تول هغه شيان چه اوس ئي خلق خوری د ابراهيم عليه السلام په وخت كښي هم حلال ؤ او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوی هو! په «تورات» كښي ځيني شيان په خاص دول (طريقه) سره پر بنی اسرائيلو باندی حرام شول مگر د اوښ له غوښي ځني پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرآئيل (يعقوب) عليه السلام قسم كړی ؤ چه د ده په پيروی گردی (تولی) اولادی ئي د اوښ د غوښي د خوړلو ځني ځانونه وساتل. د دی قسم يادولو سبب داسي ؤ چه (يعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغي ورپيښه شوی وه نو ده په خپل ځان باندی داسي يو نذر واخيست كه زه له دی ناروغي ځني جوړ شم نو د هر هغه شي له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوری وی ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شودی) ډيری محبوب او په زړه پوری وی چه هغه ئي له روغتيا وروسته د دی نذر د پوره كولو له امله(وجی) پريښودی. داسي نذر چه د حلال شي په تحريم باندی مشتمل وی زمونږ د مسلمانانو په شريعت كښي روا نه دی.

كما قال الله تعالیٰ فی الركوع الاول من سورة التحريم ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ﴾

او كه څوک داسي كوم نذر پخپل ځان باندی ومنی نو ښائي چه مات ئي كړی! او كفاره ئي ادا كړی

تنبيه : په ړومبنی آيت كښي د محبوبو شيانو د صرفولو ذكر د الله تعالیٰ په لاره كښي ؤ او په دی آيت كښي د يعقوب عليه السلام د يوه محبوب شي د پريښودلو ذكر دی او په دی طريقه د دی دواړو آيتونو په منځ كښي يو لطيف مناسبت شته او هم په دی آيتونو كښي داسي تنبيه وركړی شوی ده چه په پخوانيو شرائعو كښي هم منسوخيت واقع شوی دی او يو شي چه په يوه زمانه كښي حلال ؤ بيا وروسته حرام شوی دی. هم داسي كه اوس د محمدی شريعت او پخوانيو شرائعو په منځ كښي د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وی نو نه ښائي چه د هغه په نسبت څه انكار او استبعاد وكړی شي.

قُلۡ فَأۡتُواْ بِٱلتَّوۡرَىٰةِ فَٱتۡلُوهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووايه (ای محمده! يهودانو ته) نو راوړئ تاسي (صحيح) تورات پس وئی لولئ تاسي (د خپل صدق له پاره) كه يئ تاسي صادقان (ريښتيني. نو شرمنده شول او ورښكاره ئي نه كړ)

تفسیر : یعنی که تاسی (رښتین یئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی حرام وو نو راشئ! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښی راښکاره کړئ! که په هغه کښی مو راونه ښوده نو په دی خبره کښی د هیڅ شک او شبهی ځای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان یئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمَنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩٤﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پریږدی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی ټینګ اوسئ او وایئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِیْنَ ﴿٩٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښی هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښی هسی صافی صافی او رښتیا رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلي دين تابعان شئ! او د ابراهيمي اصولو متابعت وكړئ! چه په هغه كښې ډير لوی شی خالص توحيد ؤ. او د عزير عليه السلام، مسيح عليه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پيرانو) عبادت پريږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بيشکه ړومبنی کوته (بيت الله) چه جوړه شوی ده (له ګردو (ټولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښې ده.

تفسير : د مسلمانانو په دی دعویٰ باندی چه «مونږ له ګردو (ټولو) امتونو څخنی زيات ابراهيم عليه السلام ته ورنژدی او شبيه يو» يهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهيم عليه السلام خپل اصلي وطن (عراق) پريښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوګنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او ډير انبياء عليهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د ګردو (ټولو) قبله (بيت المقدس) وه نو بيا تاسی د (حجاز) اوسيدونکی چه (بيت المقدس) موپريښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقرره کړی) ده اوله (شام) څخه لری په يوه ګوټ (کنج) کښی پراته يئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شئ چه «ابراهيم عليه السلام او د ده ملت له مونږ سره ډير مقاربت او مناسبت لری.» په دی آيت کښی معترضينو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بيت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنيا کښی له ګردو (ټولو) څخنی ړومبی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالیٰ ته د ټولو خلقو د توجه د ګرځولو له پاره آباده شوی، او د يوه معبد او زيارت ځای او د هدايت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شريفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٦﴾ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ؕ

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښی آثار ښکاره (ځينی ئی) مقام د ابراهيم دی، او هر څوک چه ننووت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسير : حق تعالیٰ له ابتداء څخه (بيت الله شريف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د ګرد (ټول) جهان د هدايت سرچينه ئی ګرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر ځای کښې چه برکت او هدایت لیده کیږی ګواکی هغه د هم دی مبارکی کوټی یو انعکاس او رنائی ده. په هم دی ځای کښې زمونږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان ګرد (تول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښې مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وګرځوی او لمونځونه اداء کړی، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهری آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښې ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښې د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن ګڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا ښئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د ګردو (تولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا ښیی، چه دا هم هغه تیږه (ګټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (ګټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. ګواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (ګټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوټه د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمٰعیل علیه السلام د کار ملګری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کښې تیر شو

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ
وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له تول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوټه کښې د الله تعالیٰ د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله(وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه خوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربړ ګاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری ګرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که خوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ ؤ سره مخاطبه کیده. د هغی په منځ کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسی د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی تینګ ولاړ یئ؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَاءُ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه خوک چه ایمان ئی راوړی؟ لټوئ تاسی لاری د الله ته

کوړوالی (عیب) حال دا چه تاسی یئ شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو څخنی محروم یئ بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالیٰ له لاری څخنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب ګڼئ هغه ورښیئ!، چه له اسلامی دین څخنی بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کږوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول یئ! الله تعالیٰ ستاسی له دی ګډو وډو، او کږو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی ګردو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ
ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وګرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق ګمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو څخنی ځان وساتئ! که نه دا اندیښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رڼرا) څخنی باسی او د کفر په توره تیاره کنده کښی به مو سر په څرئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ
وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

او څرنګه به تاسي کافران کيږئ او تاسي چه يئ لوستی شي پر تاسي آيتونه د الله او دی په تاسي کښي رسول د الله، او هر څوک چه منګولي ښخي کړي (د الله په دين) نو په تحقيق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاري سمي.

تفسير : يعني هغه قوم چه د دوی په منځ کښي د انس او جان عظيم الشان پيغمبر صلی الله عليه وسلم تشريف لری او شپه او ورځ د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته په زړه پوری خبری آوروی او د هغه روح پالونکی لوی آيتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډيره لری ده چه وروسته له ايمان راوړلو څخه داسي قوم بيا کافر شي او يا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتيا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالیٰ دين ټينګ ونيسي! او پر الله تعالیٰ د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هيڅ يو طاقت او قوت نشي کولی چه هغه د بريالیتوب (کاميابی) د سمي او صافي لاری څخه دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدينی منوری د انصارو دوو قبيلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښي سخت عداوت او دښمني سره درلوده (لرله). په ډيرو وړو وړو خبرو باندی به په داسي سختو جنګونو او وينو تويولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنګ اوږديده لکه چه د «بعاث» مشهور جنګ تر(١٢٠) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله عليه وسلم د هجرت په موقع کښي د دوی د قسمت ستوری وځليدل ـ او د اسلام د تعليم او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صحبت د فيض په اثر دغه دواړه قبيلی پخپل منځ کښي (چه له سلهاؤ کلونو راهيسي دوی يو د بل وينو ته تږی وی) سره ملي او پخپلو منځونو کښي لکه شودی او شکری شولی او د اخوت او صميميت (دوستی) ډير ټينګ تعلقات د دوی په منځ کښي سره قائم شول. د مدينی منوری يهودان د دی دواړو دښمنو او غليمو قبيلو په دی طريقه مينه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمايت کولو څخه، ډير خپه او غمجن وو، يو ړوند يهودی (شماس بن قيس) يو فتنه اچونکی سړی ولمساوه چه ته په داسي يوی لوئی جرګی کښي چه دا دواړه قبيلی سره پکښي ناستي وی په يو چم (چل) سره د (بعاث) د جنګ خبره وښوروه ! لکه چه هغه فتنه اچونکی يوه مناسبه موقع پيدا کړه او د (بعاث) څو غيرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوريدلو څخه سمدلاسه د هغه جنګ د ايرو لاندی سکروټي بيرته تازه او بلی او د دی دواړو قبيلو زړونه ئی جلبل کړل او خبره د خولی له خبرو څخه تيره او تر تورو او نيزو پوری ورسيده مګر پخوا له دی نه چه ويني توئی شي رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د معظمو مهاجرينو له يوی ډلی سره پر موقع باندی وررسيدل او وی فرمايل «ای د مسلمانانو ډلی! له الله تعالیٰ څخه وويريږئ! زه ستاسي په منځ کښي موجود يم، بيا دا د جاهليت خبری او بلنی د څه له پاره کيږی؟ الله تعالیٰ تاسي ته هدايت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهي له تيارو څخه ئی وويستئ نو آيا بيا تاسي د هغو کفرياتو او لغوياتو په لوری ژر بيرته ګرځئ؟ چه له هغو تورو تيارو څخه هم دا اوس د باندی وتلی يئ؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوټی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په ډیره مینه روغبړ، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره پوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلۍ او شیطانۍ ځنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مرئ! مگر په دی حال چه یئ تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالیٰ پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگاریٔ او تقویٰ له لاری لری ولاړ نه شئ! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیاطین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری ځنی وښویوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسئ د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر : یعنی گرد (تول) سره یو شئ! او د پاک قرآن احکام تینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسئ ده. دا رسئ هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شئ! او هغه په پوره قوت سره تینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مړ قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وګرځولی شي. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو څخنی مخالف نه وی.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسی کښی نو وګرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) ورونه

تفسیر: یعنی د سلهاؤ کلونو عداوتونه او کینی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالیٰ د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواږه ورونه سره وګرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویریږی، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) خزائنو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د ګمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر : د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالیٰ ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه څخنی وژغورلئ (محفوظ ئ کړلی) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رڼړا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالیٰ دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د ګمراهی په طرف بیرته ونه ګرځئ!

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٠٣﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام وموميئ!.

تفسير : يعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ويلو څخه دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لاړ شئ ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطيو بيا اعاده ونه کړئ! او د هيڅ شيطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!.

وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤

او وی دی (تل) له تاسی يوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خير (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نيکی) سره او منعه کوی «خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرين بالمعروف ناهين عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسيدلی.

تفسير: يعنی تقویٰ، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا ټول هلته باقی پاتی کيدی شی چه په مسلمانانو کښی يوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظيفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسيله د دنيا اهل د قرآن او سنت په لوری وبولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست يا په خرابو کارونو کښی اخته ووينی نو دوی د نيکی په لوری وبولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو څخه ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښيار، ذکی، موقع پيژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه يو جاهل سری به معروف منکر او منکر، معروف وګڼی او د اصلاح په ځای به ګرد (ټول) نظام خراب او مختل کړی يا به د يوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډير منکرات پيدا کيږی، يا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو څخه يو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخير» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» ور او لايق وی. په نبوی حديث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هيڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوری (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتګ انديښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سړی د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور وګڼل شي؟ او په کومو مواقعو کښې واجب یا مستحب دی؟ د دې خبرې د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښې د دې موضوع په نسبت ډېره مبسوطه وینا کړی ده ـ فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

او مه کیږئ تاسې په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جګړې) ئې وکړې د دین په اصولو کښې وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ـ ډېر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنی لکه یهودانو او نصرانیانو غوندې مه کیږئ چه د الله تعالیٰ د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسیدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولویدل او د شرعی په اصولو کښې سره متفرق او په فروعو کښې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کښې ګوند (پارتی) او ګوند بازی (پارتی بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباه کړ او ګرد (تول) سره د الله تعالیٰ په عذاب بیل بیل ککړ شول.

تنبیه : له دې آیت څخه د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کیدلو مذمومیت او تباهی معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو څخه وروسته پیدا شي. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کښې په سلهاؤ ګوندونه (ډلې) د اسلامی شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینګو اصولو څخه جلا (جدا) شوې دی او د دوی په منځ کښې اختلافونه اچول شوی دی، او د دې اختلاف او انشقاق عاملین د هم دې عذاب لاندې راغلی دی. بیا هم د شکر ځای دی چه د دې بې تمیزی په طوفان کښې د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدې سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسۍ ټینګه نیولی ده. او د «**ما انا علیه و اصحابی**» په مسلک باندې قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځې پورې به قائم وی. پاتی شول هغه فرعی اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښې شته، هغه له دې آیت سره هیڅ تعلق نه لري. د دې فرعی اختلافونو پر اسبابو باندې حضرت شاه ولی الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښې کافی او شافی بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ

په هغه ورځ چه سپین به شی (ځینی) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شی (ځینی) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په ځیرو باندی به د ایمان او تقویٰ نور ځلیږی. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځی. د دی په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالی سره تور وی او له صورت ځنی به ئی ذلت او رسوائی له ورا ښکاری ګواکی د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وی.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوی دی مخونه د دوی (نو وبه ویل شی دوی ته) آیا کافران شوی یئ تاسی وروسته له ایمان راوړلو ستاسی؟

تفسیر : د دی الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر ګردو (تولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندی کیږی.

«مرتد» هغه ته وایه کیږی چه وروسته له ایمان راوړلو ځنی بیا کافر شی.

«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوی خو په زړه کښی تری انکار لری او کافر وی.

«کتابی» پخپلو انبیاؤ او کتابونو باندی د ایمان لرلو مدعی وی چه د دی مطلب داسی کیږی چه دوی هغه ګرد (تول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکړی شوی دی ومنی او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی. مګر دوی په خپل انکار کښی له ګردو (تولو) ځنی په مخ لاړل ګواکی دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندی بیا کافریږی.

«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعویٰ کوی چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندی مو ایمان راوړی دی مګر وروسته له هغه ډیر بی اصله او باطل شیان په دین کښی شاملوی یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنی انکار کوی. او له اصلی دین څخه د باندی وځی هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجی په ﴿ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴾ سره مخاطب کیږی. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وی که دغه خطاب هغوی ته وی نو مطلب به ئی داسی وی چه د ایمان له راوړلو ځنی وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وګرځاوه؟ ګواکی له کفر څخه به عملی کفر مراد وی. او که د عامو کفارو په حق کښی دا خطاب ومانه شی نو حاصل ئی دا دی پاک الله ګرد (تول) د فطرت په دین باندی پیدا کړی دی نو تاسی هغه ایمانی فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوی یئ؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه رامعلومیږی چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی مذموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وڅکئ عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران کیدلئ. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی ـ او سره له عمله د الله تعالیٰ رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالیٰ د هوسائی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کری دی.

تل کره فکر د عقبیٰ ! فضل غواړه د مولا!

ربړ نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده !) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شئ د هغه صدور هم د الله تعالیٰ له جانبه نه کیږئ مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو څخنی یوازی د دوی ربړول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کری یا د لږی سزا په ځای ډیره سزا ورکری یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کری. او نور. ښه وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په ځمکه کښې دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلفاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته ګرځول کیږي ګرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوي)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښې دی نو بیا به ولې او د څه له پاره ظلم او تیری وکړی شي؟

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

یئ تاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهتر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښې داسی ذکر شوی دی ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ﴾ الآیة ـ په دی منځ کښې د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شي. یعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ تاسی له ګردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر ګرځولی یئ! د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنګه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له ګردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له ګردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو ورونه به د دوی په مخ کښې پرانیستلی شي، د ایمان، عمل، تقویٰ او انسانیت ګردی (تولی) څانګی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به ګرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون ګردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ګواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورننه ئی باسی ﴿ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ کښې هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبیه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیة ۹ رکوع په ﴿ وَإِذْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ ﴾ الآیة ـ کښې زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د کبریٰ امامت او جامعیت بیان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹٦ آیت ۱۰ رکوع کښې په ﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ ﴾ الآیة ـ کښې د ده د امت د قبلی علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿ وَاعۡتَصِمُوۡا بِحَبۡلِ اللّٰهِ جَمِيۡعًا ﴾ الآية ـ کښې ئې د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطی ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأۡمُرُوۡنَ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ الۡمُنۡكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکئ) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدئ) څنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولی خبری شاملی دی. له دی منکراتو څخنی ممانعت هم په څو ډولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښې د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ ؕ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. ربښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه لله الحمد په محمدی شریعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه ؤ حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سری چه له تاسی څخنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښې داخل شی ښائی چه د الله تعالیٰ شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوۡ اٰمَنَ اَهۡلُ الۡكِتٰبِ لَكَانَ خَيۡرًا لَّهُمۡ ؕ مِنۡهُمُ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ وَاَكۡثَرُهُمُ الۡفٰسِقُوۡنَ ۝۱۱۰

او که ایمان راوړی وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به ؤ (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوړی وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کښی شاملیدل چه د هغه له امله (وجی) به د هغوی عزت په دنیا کښی زیاتیده او په آخرت کښی به ئی دوه مثله اجر مونده ، مګر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیچا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کښی تینګ ولاړ دی.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساق په هیڅ باب کښی) مګر په (لږ) ربړولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنګ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه ګرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه شائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویریږئ. ای محمدی خیر الامه! د الله تعالیٰ وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربړ او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنګ کښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هیڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه وررسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین په زمانه کښی دا ګردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره ډیر زیات تکلیفونه وګالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئی جوړی کړی او زیات زور ئی ولګاوه مګر د مسلمانانو یوه ویښته ته ئی هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تښتیدل او په هر ځای کښی به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښی مقهور او مخذول کیدل، هر لوری ته به تښتیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئی د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فلله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښی چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مګر (چه منګولی ولګوی) په رسۍ د الله او په رسۍ د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو څخی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (دیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکی سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په ګرده (توله) دنیا کښی بی پته او بی عزته پراته دی او یوائی د ﴿ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتی دی یا په ﴿ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شپی تیروی. او د هر چا په تابعیت کښی چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿ بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ ﴾ **او له** ﴿ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ ﴾ څخی د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکړی او د الله تعالیٰ په ذمه کښی راشی. ځینی وائی چه له ﴿ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ ﴾ څخی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری څخی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښی هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ
بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿١١٢﴾

او وګرځېدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کړ شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کېدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیٰی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالیٰ له صریحو آیتونو ځنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیګناهو) انبیاؤ قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ٦١ آیت ٧ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوْا سَوَآءً ۭ مِنْ اَھْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَاۗىِٕمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ
وَھُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٤﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر ځینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدئ) ځنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو ځنی دی.

تفسیر: د دی ګردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کښی څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاؤ په منځ کښی ځینی سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالیٰ) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کښی ننوتلی دی. او د حق په لاره کښی هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کږولی، د دوی په منځ کښی داسی سړی هم شته چه د شپی له مخی له خوږو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاځیږی، اودس کوی او د الله تعالیٰ په مخ کښی دریږی، او د ده په حضور کښی خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کښی له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالیٰ او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته وبلل شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په مخ کښی ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کښی دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالیٰ د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملګرو ذکر ؤ. رضی الله تعالیٰ عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ۗ

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر : بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ٥٤ آیة ٦ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا ﴾ او په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزګارانو (هم).

تفسیر : د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالیٰ دا پرهیزګاران تری جلا (جدا) او مستثنیٰ کوی او سم د دوی له تقویٰ او پرهیزګاریٔ سره په دنیا او آخرت کښی له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم
مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾
مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی څخه مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښې تل وی (بی انتهاء، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښې په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښې ډیره یخنی (یا اور) چه ورسیږی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښې دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر څومره چه مال او قوت په دنیا کښې ولګوی، اګر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وګڼی، په آخرت کښې ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښې وررسیږی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وګڼئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکری، یا په باغ کښې نیالګی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واوری او پړلی څخه ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری څخنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلی او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښې وګرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولګیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او پړلی ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (اخر) کښې د دی تباهی په نسبت خپلی ګوتی وچیچی او خاوری په سر

باد کړی نه ئې هیلي (ارمانونه) پوره شي. او نه ئې امیدونه په ځای شي او نه د اړې او احتیاج په وخت کښې د هغه له پیداواره منتفع شي، او کله چه دا تباهي د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندې څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسې مواردو کښې وررسیږي په لاس نه ورځي کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندې ټینګ ولاړ وي، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) دیر خیر او خیرات ورکوي. پاتې شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمني، یا په فسق او فجور کښې لګیږي نو د دوی د حال پوښتنې نه دې په کار، ولې چه دوی نه یوازې خپل مال خوشې چټې (فضول) صرفوي بلکه په دې مالٰ صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوي، دې ګردو (ټولو) ته ښائي چه په یاد ئې ولري. «مال وي ـ که اولاد ـ هر شی چه وي، د الله تعالیٰ د عذاب مخه نشي اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښې دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندې برې مومي.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښې عموماً د عذاب په مورد کښې مستعمل شوی دی. لکه ﴿ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او ﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا ﴾ او ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا ﴾ الآية ـ او د **«رحمة»** په موقع کښې د جمعي لفظ «ریاح،» راغلی دی لکه ﴿ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ ﴾ . **او** ﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ ﴾ الآية ـ **او** ﴿ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا ﴾ الآية ـ كذا ذكره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندې الله ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوي دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسې دې ونه ګڼل شي چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکي نه منله کیږي، نو پر دوی باندې معاذ الله د الله تعالیٰ له جانبه ظلم او تیری شوی دی» داسې نه ده! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندې پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پیښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ ۖ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیڅ فرقی نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیڅ کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست ګڼی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د ګاونډیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسی ټینګ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پټو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان ګڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالیٰ دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور څنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه ورښئی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی څنی هره یوه دله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوښښ کښی لګیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشی څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دښمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی،(کینی) حسد او دښمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سړی دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دښمنان خپل رازداران وګرځوی. حق تعالیٰ د دوست او دښمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه څنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ

واورئ خبردار شئ! تاسی هغه کسان يئ چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ايمان لرونکی يئ پر تولو کتابونو.

تفسير : يعنی دا څومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازيږئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بيخ ايستونکی دښمنان دی او عجيبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی ګرد (تول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالیٰ ئی نومونه راښودلی دی بالتفصيل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ايمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی عليه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبياؤ باندی هم صحيح ايمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مينه او محبت کولی او تاسی به له دوی څخنی ډير لری ګرځيدئ او نفرت او بيزاری به مو ښکاروله مګر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا

او کله چه يو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ايمان مو راوړی دی،

تفسير : منافقينو خو به تل هم داسی ويل «عامو يهودانو او نصرانيانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آمنا ـ مونږ مؤمنان يو!» ويل له دی وينا څخنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ايمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ

او کله چه يوازی شی دوی نو چيچی دوی په تاسی باندی سرونه د ګوتو له (ډيره) قهره،

تفسير : يعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مينی، الفت او محبت له ليدلو څخه دا خلق له ډيره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هيڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د ډيره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او ګوتی سره چيچی.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

وواية (اى محمده ! دوى ته) مره شئ! په قهر (او بغض) خپل سره ،.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زيات ترقيات او فتوحات ور په برخه كوى نو تاسى پخپل غيظ، غضب او غصه كښى ومرئ! كه له ډيرو لغتو وهلو څنى مو سا وخيژى خو بيا به هم ستاسى دا هيلى او آرزوگانى نه پوره كيږى. او الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بريالبان (كامياب) كوى.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

بيشكه چه الله عالم دى په هغو (خبرو هم) چه په سينو (زړونو) كښى دى (نو دوى ته به پرى جزا وركوى)

تفسير : نو له هم دى امله (وجى) ئى مسلمانان د دى شريرانو په باطنى حالاتو او قلبى جذباتو مطلع كړل. او دوى ته داسى سزا هم وركوى چه د دوى د دغو پټو شرارتونو او پټو عداوتونو سره هم تناسب ولرى.

إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

كه ورسيږى تاسى ته كومه ښيگڼه (لكه فتح يا غنيمت) نو خپه كوى دوى او كه ورسيږى تاسى ته كومه بدى (خپگان لكه قتل يا هزيمت) نو خوشاليږى دوى په سبب د هغه .

تفسير : كه ستاسى لږ څه گټه او فائده د دوى تر سترگو شى مثلاً ستاسى اتحاد يو جهتى، پر دښمنانو باندى غلبه او نور ووينى نو د رخى (كينى) او حسد په اور كښى نينى نينى كيږى. او كه چيرى پر تاسى كوم مصيبت يا خپگان راشى نو دوى له ډيرى خوښى او خوشالى پخپلو كاليو (جامو) كښى نه ځائيږى نو ښه! داسى پست او ښكته قوم سره همدردى لرل او له هغو څنى د خير غوښتلو څه هيله(اميد) او توقع كيدى شى؟ چه تاسى د هغوى په لورى د دوستى او خپلوى لاسونه ور وراندى كوئ.

وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

او كه صبر وكړئ تاسي (پر اضرار د دوى) او ځان وساتئ تاسي (له دوستى د دوى) نو ضرر به نه رسوى تاسي ته مكر، فريب د دوى هيڅ شى، بيشكه چه الله په هغو كارونو چه دوى (ئى) كوى (هم) ښه احاطه كوونكى (او هر شى ورته معلوم) دى.

تفسير : ممكن ؤ چه چاته دا خيال پيدا كيده چه كه مونږ له دوى سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوى ته به لا زيات غيظ او غضب ورځى او زمونږ په خلاف به تدبيرونه كوى او لا زيات زيان به رارسوى. د دى ځواب ئى داسى وركړ چه كه تاسى په صبر او استقلال، تقوىٰ او طهارت باندى تينګ ولاړ اوسئ نو د هغوى به هيڅ دول (قسم) مكر او فريب پر تاسى نه چليږى. هر راز (قسم) كار چه دوى كوى هغه تول الله تعالىٰ ته معلوم دى او الله تعالىٰ ته هر كله دا قدرت حاصل دى چه د دوى د مكر او فريب جالونه ګرد (تول) سره وشلوى. تاسى خپله معامله له الله تعالىٰ سره پاكه او صافه وساتئ! بيا نو ستاسى له لارى هر راز اغزى او خندونه لرى كيږى. تر دى وروسته د (احد) د غزا ذكر راځى چه په هغى كښى ځينى مسلمانان د منافقانو له اغواء كونكو حركاتو ځنى لږ څه متأثر شوى وو. او نژدى ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبيلو له لاسونو د صبر او تقوىٰ لمن خوشى شى. او منافقانو ته د خوښى موقع په لاس ورشى. مګر الله تعالىٰ د هغوى لاس ونيوه او دا قبيلى ئى له خورا (ډير) سختو ښوئيدلو څخه وژغورلى (بچ كړى).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾
إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾
وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (ياد كړه اى محمده!) چه راووتى ته په اول د ورځى كښى له كوره خپله چه تيارول دى مؤمنانو ته (په احد كښى) ځايونه له پاره د جنګ او الله ښه اوريدونكى دى (د تولو اقوالو) ښه عالم دى (پر ګردو (تولو) احوالو) كله چه

قصد وکړ دوو طائفو له تاسی د دی خبری چه بی زړه شی دوی (له جنګه) حال دا چه الله ولی (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دی نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسی سره الله په (جنګ) د بدر کښی حال دا چه تاسی کمزوری وئ نو وویریږئ له الله نه له پاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دی آیت کښی د (احد) د غزا واقعه یاده شوی ده. دا واقعه داسی وه چه د هجرت په (٢) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښی د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښی لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښی د مکی معظمی له کفارو (٧٠) نومیالی سړی مقتول او (٧٠) تنه بندیان شول. له دی تباه کوونکی او سپکوونکی ماتی څخه د قریشو د انتقام لمبی پورته شوی. د هغو وژل شوی ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو ګردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو ځنی ئی غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتی مال چه له (شام) ځنی راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) ګرد (تول) سره په هم دی مهم کښی صرف کړ شی! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره ګردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (٣) کال قریشو سره نوری قبیلی هم پر (مدینی منوری) باندی د تعرض په قصد ووتلی تر دی چه له دوی سره ښځی هم د جنګ په نیت او د دی له پاره چه د ضرورت په وخت کښی نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتی مخه ونیسی روانی شولی. کله چه دغه دری زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینی منوری ځنی (٣) یا (٤) میله لری (د احد) د غره سره نژدی د چارشنبی په ورځ د شوال (١٢) د هجرت په دریم کال واړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رأیه داسی وه چه پخپله په مدینی منوری کښی اسلامی مجاهدین پاتی شی ځکه چه په هم هغه ځای کښی هم د مکی معظمی له کفارو سره په ډیری آسانی او کامیابی سره غزا کیدی شی. د دی فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ړومبی ځلی ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) ځنی هم رأیه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رأئی سره موافقه وه. مګر ځینی هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښی نه وو شامل شوی. او د غزا او شهادت په درجی مونډلو پسی مضطرب وو په دی باندی تینګ شول چه مونږ ته ښائی چه له ښاره د باندی ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دښمن د ضعف او د ویری ګمان پر مونږ باندی ونه کړی د آراؤ اکثریت په وتلو باندی غوته شو. په هم دی شور ماشور کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او ځغره ئی واغوسته او خپله وسله ئی واخیسته او د غزا په نیت د باندی ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښی ځینو کسانو ته هسی یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندی ووځی!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځنې د راوتلو په وخت کښې د دوی په لوړ حضور کښې عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځئ چه هم دلته سنګر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی ځغره واغوندی، او وسله په لاس واخلی، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینی منوری ځنی د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مګر عبد الله بن ابی نژدی سره له (٣٠٠) سریو (چه ځینی مسلمانان هم پکښې وو) له لاری څخه بیرته وګرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوږ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنګیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) وپوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیری ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او تول سره ستانه (واپس) شول. په پای (اخر) کښې رسول الله مبارک سره له (٧٠٠) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو تولی ئی په مناسب ځای کښې وتاکه (مقرر که) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنګ حکم در نه کړم تاسی مه جنګیږئ! او په خپلو ځایونو کښې منتظر اوسئ!» په دی منځ کښې د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښې لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره وریږدیدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنګ له ډګره ځان بیرته وکاږی. مګر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی تینګ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډادینه ښائی یوازی په الله تعالیٰ باندی وی. او ښائی تل ترتله د الله تعالیٰ په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالیٰ څوک غواړی چه مظفر او منصور وګرځوی نو له ګرد (تول) ساز او سامان ځنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښې داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالیٰ ځنی ووېریږی څو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښې راځی د هغه په فوائدو کښې دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو ځنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اګر که په دی آیت کښې دوی ته نری شانته «اخطار» ورکړی شوی دی مګر د دی قبیلی ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدولو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا ﴾ زیری د ده له ویری ځنی لوی دی.»

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم

بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِیْنَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافی (بس) به نه شي ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلٰٓی اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَیَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا یُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِیْنَ ﴿١٢٥﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویریږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقویٰ غوره کړئ!، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامات شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی درلیږلی کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نښی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر ته ؤ ړومبی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوئی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ څخه کار واخلئ نو مونږ به پنځه زره پرښتې ستاسې د مرستې (مدد) له پاره درولېږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه وررسیده نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالیٰ سم د لاسه په عین وخت کښې بیا تاسې سره مرسته (مدد) کوی. ښائې چه د پنځو زرو شمیر د دې له امله (وجې) ویلې شوی وی چه لښکر په پنځو برخو ایشلې کېږی نو هرې برخې ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کېده. څرنګه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینې وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولې چه هغه وعده په ﴿ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا ﴾ باندې معلقه وه. د ځینو قول داسې دی چه پنځه زره پرښتې نازلې شوې. والله اعلم. د دې موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کښې وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

او نه ده ګرځولی الله دا مرسته (مدد) مګر له پاره د خوشالتیا ستاسې او له پاره د دې چه تسکین ومومی زړونه ستاسې په دې سره او نه ده مرسته (مدد) مګر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنې دا ګرد (ټول) غیبي سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازې دې له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسې له زړونو ځنې ویره او اضطراب لرې شی، سکون او اطمینان ستاسې په برخه شی که نه د الله تعالیٰ مرسته (مدد) په هسې شیانو باندې محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو یوازې پخپل قوی قدرت سره بې د پرښتو له اشتراکه هم تاسې بریالی کوی. یا بې ستاسې له جهاده او رېړ ګاللو (تکلیف تیرولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوې پرښتې ځنې هم دا کار اخلې چه اوس ئې له (۵۰۰۰) ځنې اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرښتې دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کښې له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وړ (لائق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندې بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه ټول کړه! تل ګلونه! — په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته — ته ئې نه مومی له علمه له فنونه !

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

(الله كومك دركړ) ځكه چه هلاک كړي ځيني له هغو كسانو چه كافران شوي دي يا ئي ذليل (خواروزار) كړي پس بيرته ولاړ شي (په ماتي سره) محروم .

تفسير : يعني د پرښتو له ليږلو ځني ستاسي امداد مقصود ؤ چه د تاسي زړونه داده او كلک شي! او د الله تعالیٰ له جانبه پوره بشارت او اطمينان ومومئ! او په سكون سره په ډيره بهادري د دښمن مقابله وكړئ! چه له هغه ځني دا غرض ؤ چه دا د كفارو زور مات شي او د دوي متونه پري شي او څه نوميالي (نامور) مشركان ووژلي شي او څه تري په ذلت سره بنديان شي او «بقية السيف» كسان په ډيره رسوائي او ناكامي سره بيرته ولاړ شي لكه چه هم داسي هم وشو. (٧٠) تنه غټ كفار چه په هغوي كښي د دي امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (٧٠) تنه ئي بنديان شول او نور د غازيانو د چړو څخه تښتيدلي سري په ډيره سپكتيا او ذلت سره بيرته مكي معظمي ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

نشته تالره له امره هيڅ شي (بلكه الله اختيار لري د هر شي) يا به رجوع وكړي (الله په قبلولو د توبي سره) په دوي باندي يا به عذابوي (الله) دوي پس بيشكه دوي ظالمان دي.

تفسير : د (احد) په غزا كښي (٧٠) تنه لوي اصحابان شهيدان شوي وو چه په هغوي كښي زمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم تره سيد الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشركانو په ډير وحشيانه ډول (طريقه) سره شهداء مثله كړي هم وو يعني پوزي، غوږونه او نور اعضا ئي پري او ګيډي ئي ورخيري كړي وي تر دي چه د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځيګر هم هندي (د ابوسفيان ښځي) وايستل او وئي ژوول د دي غزا مفصله واقعه به وروسته راشي، لنده ئي دا چه نبي كريم عليه افضل الصلٰوة والتسليم ته په دغي غزا كښي د ستركو د بد نظر ضرر ورسيد او له مخنيو څلورو غاښونو ځني لاندني ښي غاښ ئي په شهادت ورسيد، د (خول) كړي ئي ماتي شوي او د ده مبارک په مخ كښي ننوتي او د ده مبارک تندي زخمي شو. او د ده مبارک وجود په وينو تک سور شو. په هم دي وخت كښي د ده مبارک پښه هم وښوئيده او پر ځمكه ولويد او سم د لاسه بيهوشه شو. كافرانو دا مشهوره كړه. (ان محمداً قد

قتل ـ بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی ګرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کړ چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شدائدو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مګر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (ډیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورڅرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندی ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ګرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﴾ کښی ئی محمد صلی الله وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشی عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنګ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) ښښنه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښنی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. ګرد (تول)د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وبولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿ وَاللهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوا۟ ٱلرِّبَوٰٓا۟

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مګر ښائی له دی مناسبته وی چه پاس په ﴿ إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا ﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه بناء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.
(١) د حرام مال د خوړلو له امله (وجی) ئی د طاعت توفیق کمیږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.
(٢) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویړیا پری نهږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د یوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنګه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکی چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی څخنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنګه چه پخواله دی نه د ﴿ لَا تَتَّخِذُوا۟ بِطَانَةً ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکره او ورکره پریږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان ګاللو (اوچتولو) موجب وګرځی.

أَضْعَافًا مُّضَٰعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلئ! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلئ! خبره دا ده چه د جاهلیت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه ګران اخلی چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهاؤ روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿ أَضْعَافًا مُّضَٰعَفَةً ﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾

او وویریږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیږئ (خلاص به شئ تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیګنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی وویریږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾

او وویریږئ ! له اوره هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم وکړی شي.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښې د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم راکړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښې څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروی. څرنګه چه د احد په غزا کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شي چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تګ وکړی شي.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق ګرځئ.

عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښې د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ ګواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنگسه کېږي).

تفسیر : یعنی نه په عیش او خوښی کښې الله تعالیٰ هیروي، او نه د تنگسی او تکلیف په وخت کښې د الله تعالیٰ په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتي. په هره موقع او په هر حال کښې سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وي او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دي ګواکې سره له بلنې جهاده مالي جهاد هم کوي.

وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ۚ﴿١٣٤﴾

او چه ځغمونکي د قهر دي (سره له قدرته) او عفوه کوونکي دي له خلقو (چه پرې وکړي زیاتي او ظلم) او الله خوښوي نیکي کوونکي

تفسیر : د قهر او د غصې ځغمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا ډیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانې هم بیخي معافوي. او نه ئې یوازې معافوي بلکه له هغوی سره احسان ـ نیکي هم کوي. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوې وه دلته د هغوی په نسبت د غصې او د قهر ځغمل، او د عفوې او د تیریدلو ځنې د کار اخیستلو ترغیب ورکړې شوی دی. او هم د ځینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کښې ئې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاړې غړولې وې ـ یا تښتیدلي وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوې او احسان د شان اختیارولو په لوري توجه ورکړې شوې ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړي دوی کومه لویه ګناه یا ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د وړو ګناهونو)

تفسیر: یعنی بیخي په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسې د بې حیائی کوم کار وکړي چه د هغه اثر متعدي وي او نورو ته هم ورسیږي، یا د کوم داسې خراب حرکت مرتکب شي چه د هغه ضرر لازمي او یوازې د ده په ځان پورې محدود وي.

ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللّٰهُ ۖ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ۝

نو یاد کړی دوی الله پس مغفرت وغواړی دوی له پاره د ګناهونو خپلو او څوک دی چه مغفرت کوی د (ټولو) ګناهونو (هیڅوک ئی مغفرت نه کوی) مګر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه ګناه چه کړی ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کړی دی). هم دا (متقیان چه ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی، او څومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال ـ د ده عذاب او ثواب ـ د ده حقوق او احکام د ده د عدالت سره مخامخ کیدل ـ او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کړی، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړی، مضطرب او ورڅخه وویریږی او په نامه سره ئی وبولی، او د ده د لوئی او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوٰة التوبه» په حدیث کښی راغلی دی) بیا په هغی شرعی طریقی چه د ګناهونو د استغفار له پاره مقرره ده عفوه او مغفرت وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کړی، یا له دوی څخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی ګناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کړی بلکه په دی باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندګانو رښتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه وباسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبینو ګناه عفوه کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل چه دوی کړی وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی ډیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وګرځئ! (تګ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښی پس وګورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعنی پخوا له تاسی څخه ډیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوئی پیښی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملاوی تړلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی.! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وګرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علائم او آثار وګورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاؤ خوا کښی نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملاوی تړلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مأیوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابیږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (ټولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعنی د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانیږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو ځنی څه ګټه واخلی؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

او مه سستیږئ تاسی! او مه خپه کیږئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یئ که یئ تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د ډیرو زخمونو له لاسه توټی توټی وو او د دوی د ډیرو لویو لویو جنګیالیو او نومیالیو شهیدانو غوړونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترګو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلٰوٰة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنګ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسید. ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ وګورئ! چه له ډیرو سختیو څخه مه ویریږئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپیښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ چه دا له تاسی سره ور (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوړی، او غیرتمن یئ! چه د حق په حمایت کښی ربړونه ګالئ! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (اخر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یئ خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مړاوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر څوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنګ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»

تاسی یئ د دوی د پاسه ، که ایمان لرئ او آب

تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب

دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیږی تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړوو راړوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنګ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربړونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لږی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربړ او تکلیف درپیښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (۷۵) سړی شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو اویا سړی مردار، ډیر سړی ئی زخمیان اویا تنه ئی ګرفتار شول او پرومبی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنګیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی اویا تنه سړی په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! څو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترګی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لږ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ ـ کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ

باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ړدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمر دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربړ ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی ګنج په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربړه هوسائی نشته هیڅیری زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری
څو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری په وصال به د ګل ښاد نشی هیڅیری

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنګونه او بڼی جلا جلا (جداجدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۴۰﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا راښکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبغوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لوئی درجی ځنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۴۱﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له ګناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوړی درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له ګناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تګ وکړی او ښه پکښی بوخت او لګیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وګرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جٰهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾

(بلکه) آیا ګمان کوئ تاسی (ای تښتیدونکو په احد کښی) د دی چه ننه به وځئ جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی څخنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښی)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی ګنئ چه هم داسی بی له هیڅ رنږ ګاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی څخنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی څخنی د الله تعالیٰ په لاره کښی جنګیدونکی؟ او څومره کسان د جنګ په وخت کښی ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، رنږونه ګالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی.

رښتین مین د دار او پری وړوی هرکله　　دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سړی

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ ع

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرګ پخوا له هغه چه تاسی پیښیدئ پر دغه (مرګ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرګ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکته بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو څخنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښی دغه مشوره ورکړی وه چه راځئ! له مدینی منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنګیږو!. دوی ته

فرمائی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ په ځای، بیرته ولی ځان باسئ؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مگر که ورسره مخامخ شوئ، نو ثابت قدم اوسئ»

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ اَفَا۟ئِنْ مَّاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ؕ وَمَنْ يَّنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَّضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٤﴾

او نه دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (ډیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وگرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وگرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوړی څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؤ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هرومرو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی ووینئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ!. «**وانا لن نزال غالبین ماثبتم مکانکم** - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا ځای تینگ وساتئ! » الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادرئ په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری ځنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته مندی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه نندا‌ره هغو (٥٠) تنو غشو ویشتونکو ته ورځرګنده شوه نو ئی داسی ګومان وکړ چه ګواکی فتح کامله شوه او دښمن تښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر(رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وګڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزګار کینو په دی خیال کښی ګرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (١١) تنو نورو ملګرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (٢٥٠) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملګرو رضی الله عنهم ښه په بهادرئ سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی ګرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناځاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروګرځیدل چه پخوا له دی نه تښتیدلی وو او سخت جنګونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنګ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیئه) یوه غټه تیږه (ګټه) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیئه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مګر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته ګرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنګ ډګر ته لکه زمری ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادرئ وجنګید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه!. په دی وخت کښې د رسول الله مبارک غږ پورته شو.
«**الی عباد الله! انا رسول الله** - زما په لوری راشئ! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم. کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپیژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می دربانّدی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر ګردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په ګرد (تول) چاپیر کښې سره غوند شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کښې سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربړونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کښې ونیول او سخت جنګونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخی میدان پریښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول.
او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآیة - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څخنی پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی څخنی د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څخنی کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کښې خو هرومرو (خامخا) دی وفات کیږی که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسیږی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته ګرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څخنی به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو څخنی ډیر کسان بی حوصلې شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخی له دین څخینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کیږئ؟ له تاسی څخینی داسی هیله هیڅکله نه کیږی، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالیٰ ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کښې ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟
«مه ړده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم
قوم ړدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»
او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کښې مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کښې اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کښې به څخینی خلق له دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پیښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او څخینی تری ووژل شول.
تنبیه : ﴿قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ **کښې** ﴿خَلَتْ﴾ **به له «خلو»** څخنی مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، گوښی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ ﴾ یعنی کله چه تاسی پریږدی او جلا (جدا) کیږی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی.

گرد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیږی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کری شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کری شوی ؤ. او څرنگه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر ﴿ الشَّاكِرِينَ ﴾ پوری، بلکه د ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿ قَدْ خَلَتْ ﴾ او د ﴿ أَفَإِنْ مَاتَ ﴾ او د ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو بایده ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وگانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو گرد (تول) تحریفات «هبأ منثورا» کیږی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکری.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مگر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرگ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیږی)،

تفسیر: نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ له حکمه نه شی مړ کیدی اگر که د موت دیر اسباب هم سره غونډ شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او نا امیده شی، او بیخی غمجن کینی.

چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه

غزا کړه! په اخلاص د زړه په مینه

له خپله وخته به ړومبی تا څوک مړ نه کړی

که هر څو په زړه لری څوک درته کینه

چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی

غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کړی تویه وینه

وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر : یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (١٥) جزء د (بنی اسرآئیل) په ١٨ آیت (٢) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ﴾

وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هرومرو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په ړومبی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم څخه عدول کړی ؤ او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتي کیږي، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښي اجر ور په برخه کیږي. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږي. (کذا فی الموضح)

وَكَأَيِّنْ مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾

او ډیر له انبیاؤ څخني وو چه د دوی په مرسته (ملد) جنګیدلی وو ربانی سړی (د الله طالبان) ډیر (له حده تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کښي او نه به ضعیفان کیدل (په جنګ کښي) او نه به سر ټیټاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښي نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالی خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنګ کړی دی چه په هغو کښي ډیر زیات تکالیف او ربړونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کښي هم د هغوی په ارادو کښي هیڅ یوه سستي نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښي سر ښکته کاوه الله تعالیٰ له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښي له دوی څخني کمزوری څرګنده شوی وه. حتیٰ څینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښي راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکښي خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یئ) له هغو څخني زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾

او نه وه وینا د دوی (یعنی وینا د مجاهدینو) مگر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حده تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښې او ثابت (تینگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښې)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعني د مصائبو او شدائدو په هجوم کښې ئی نه د ویرې کومه خبره وویله او نه له مقابلې څخنې ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلې خولې څخنې وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ تول تقصیرات عفوه کړه! او زمونږ گرد (تول) تیری رامعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو زمونږ قدمونه د حق له لاری څخنې ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښې مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسې گڼي چه دیر ځلې د مصائبو په راتگ کښې د خلقو گناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لري او له مونږ څخنې کوم سرې داسې دعویٰ کولی شي چه له هغه څخنې هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت څخنې سرې ووېریږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی.!

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښې په نعمت او په عقبا کښې په جنت).

تفسیر : یعني په دنیا کښې ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالیٰ سره خپله معامله په ښه دول (طریقه) سره ساتي او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالیٰ داسې محبت کوی او هغوی ته داسې ثمره ورکوی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰۤى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وګرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو وبه ګرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کښی کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع ومونده، ځینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. ځینو د خیر غوښتلو په پرده کښی په نصیحت باندی شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنګ کښی بیا داسی زړورتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندی مه غولیږئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کښی ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کښی چه ورځنی وتلی یئ ژر تر ژره ولویږئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» ړومبی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندی د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شریرانو د خبرو له اوریدلو څنی منع کوی چه مسلمانان هوښیار شی او خپله ګټه او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ ﴿١٥٠﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا(ډیر) ښه د تولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو څکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زموږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندی ئی اطمینان وشی! د هر چا چه مددګار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کښی د اطاعت غاړه ږدی. په حدیث کښی راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورتګ په وخت کښی ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غږ پورته کړ او وی ویل **« لنا العزیٰ ولاعزیٰ لکم»** رسول الله مبارک وفرمایل **« الله مولٰینا ولا مولیٰ لکم»**

سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۭ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥١﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت ـ ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شي چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوګني دظالمانو دی (دااورددوزخ).

تفسیر: یعنی دا خو ستاسی امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسی داسی هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمی توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسی، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشی کړی لکه چه هم داسی هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنګ له میدانه نا‌امیده وتښتید. په لار کښې داسی خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی ستړی ستومان ژوبل فوځ همغسی خوشي پریښود؟ او ولی تری راغلو؟ راځئ! چه بیرته وګرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مګر د حق تعالیٰ د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئی همت ونشو کړی. چه دا خیال عملی کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئی بیا کفارو ته هیڅ موقع ورنه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شي.

تنبیه :مشرک که څه هم خپل ډیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنګه ئی معبود، هم هغسی ئی عابد ﴿ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (١٧ جزء د الحج ٧٣ آیت ١٠ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلی زور او قوت د الله تعالیٰ په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغی ځنی مشرکین او کفار بیخی بی برخی دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقیقی مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځنی خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا ګرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو ځنی ویریږی او تل په دی فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا ویښ نشی. په علمی او مذهبی مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «زما رعب د یوی میاشتی له مسافی ځنی د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی. **فلله الحمد علی ذلک وله المنة**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗٓ اِذْ تَحُسُّوْنَهُمْ بِاِذْنِهٖ ۚ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسی ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسی کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم لا پخوا فرمائلی ؤ چه «که تاسی له صبر او ثبات څخه کار واخلئ!، نو الله تعالیٰ به تاسی ته بری درکری.» لکه چه الله تعالیٰ خپله وعده د «احد» د جنګ په ابتداء کښی رښتیا ښکاره کره او مسلمانانو د الله تعالیٰ په امر کافران تار په تار، او ډګر ئی په وینو سور کر. (۷) یا (۹) هغه سری چه د هغوی په لاسونو کښی د مشرکانو بیرغ ؤ پرله پسی ئی ووژل او ځای په ځای ئی کوته کرل او د ګردو (تولو) ککری هلته په وینو سری او ککری شوی. په اخر کښی کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او ګرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری څیره صافه ولیدله. او په مخ کښی ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی څخه (خالد بن ولید) ګته واخیسته، او د جنګ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوئ تاسی او (پخپلو منځونو کښی) سره مخالف شوئ په امر (د نبی) کښی او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکری ؤ له هغه ځنی مخالف کار وکر شو او دوی پخپلو منځونو کښی په جګرو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینګ ودریږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزګار کینو ځئ! چه ځو غنیمت حاصل کرو!.» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنګرونه (مورچی) پریښودل او مشرکانو له هم هغه ځایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښی کمزوری پیدا کره چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، ګواکی د بی زړه توب سبب جګړه او د جګری سبب عصیان ؤ.

مِّنْ بَعْدِ مَآ اَرٰىكُمْ مَّا تُحِبُّوْنَ ؕ مِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيْدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيْدُ الْاٰخِرَةَ ۚ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښ ؤ (له نصرت او غنیمت څخه) ځینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ځینی خلق د دنیوی متاع (مالي ولجی) په خوښی کښی وښوئیدل، چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) ئی ګرد (تول) سره وګالل(تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه ګواکی زمونږ په منځ کښی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۚ

بیا (الله) وګرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئی تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تښتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کښی تښتئ! ستاسی د غلطئ او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چپه شوه، او په دی کښی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکښی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْ ۗ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کښی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلي تاسی (بیرته مو شا ګرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تښتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مګر تاسی د دیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښی سره راتول شول.

فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ ۗ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شئ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنګ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنګ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنګی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی ټک وکړئ!، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه : اکثرو مفسرینو د ﴿ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د ړومبنی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سریو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شدته ورانِدنی

وروستنی ګردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری ځنی طبعاً غفلت او ذهول پیښیږی.

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٥٣﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو ځنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوی.

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ ۙ

بیا ئی نازل کړ (راولیږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر : یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یوړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه څو ځلی چاړه پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنګامه او ډیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپیښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه ؤ او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنګ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وجی) تکړ تکړ وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی ګرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. ګواکی دغه خوب د ویښیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه ګرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس ډاده او مطمئن شئ! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښې راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئې جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دښمن د دوی په مخ کښې بیا په تښتیدلو مجبور شو.

تنبیه : ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښې د خوب پرکالی، پرامښکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راتګ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښې هم داسی یوه واقعه ورپیښه شوی وه.

وَطَآئِفَةٌ قَدۡ اَهَمَّتۡهُمۡ اَنۡفُسُهُمۡ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښې غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښې بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښې به ئې دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپیښ کړی. که داسی وشی نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندیښنو او چرتونو کښې پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يَظُنُّوۡنَ بِاللّٰهِ غَيۡرَ الۡحَقِّ ظَنَّ الۡجَاهِلِيَّةِ

چه ګمانونه به کول دوی په الله باندی (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی ګمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. ګرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (٢٦) جزء د «الفتح» په ١٢ آیت ٢ رکوع کښې فرمائی ﴿ بَلۡ ظَنَنۡتُمۡ اَنۡ لَّنۡ يَّنۡقَلِبَ الرَّسُوۡلُ وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ اِلٰٓى اَهۡلِيۡهِمۡ اَبَدًا ﴾

يَقُوۡلُوۡنَ هَلۡ لَّنَا مِنَ الۡاَمۡرِ مِنۡ شَىۡءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقي دی یا بیخي خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددګارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغي؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئې وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښې څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهري معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راځي.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) تول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی.)

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ کلمة حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښې هیڅ شی نشته او ګرد (تول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښې دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئې له جنجاله دکوی، غالب یا ئې مغلوبوی. آفت وررسوی یا راحت بری ئې په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت ګرځوی. ګرد (تول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښې دی. مګر له دی قول څخنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښې آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پټی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راځي.

يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا

پټوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښې هغه (خبری) چه نه ئې در ښکاروی تاته (ای محمده !) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښې).

تفسیر : د دوی د زړه پټه خبره دا وه چه ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ به ئې ویل او په زړه کښې به ئې د هغه معنی داسی کوله. ﴿ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا ﴾ او له مخلصو مسلمانانو څخنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښې به ئې سره ویل «خانه! دوی په اول کښې زمونږ خبرو ته غوږ کینښود. او د څو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینی څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئې پخپلو مخونو باندې سختې څپېړې وخوړلې، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښې وي، او زمونږ پر مشورو باندې ئې عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئې ولې ګالل(تیرول)، او زمونږ له ګوند «حزب» څخنې به ولې دومره سړي وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئې په ﴿ قُتِلۡنَا هَٰهُنَا ﴾ کښې د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحې مصیبت به ولې پر مونږ باندې راته.

تنبیه : په ښکاره دول (طریقه) سره دا خبرې په مدینې کښې منافقانو کړې وې ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنګ له شروع څخنې پخوا له خپلې ډلې سره د غزا له میدانه د باندې ووتل، په دې صورت کښې د «هٰهنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لورې به وی. لیکن د ځینو روایتونو له مخې د یوه منافق له خولې څخنې دا خبره د جنګ په میدان کښې اوریدلې شوې وه چه نوم ئې «معتب بن قشیر» و نو ښائې ځینې منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځینو مصالحو له امله (وجې) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُل لَّوۡ كُنتُمۡ فِي بُيُوتِكُمۡ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَتۡلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمۡۚ

نو ووایه (ای محمده ! دوی ته) که وی تاسې په کورونو خپلو کښې (نو) خامخا به راوتلې وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندې وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنې له دې طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځی. الله تعالیٰ د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږی. که تاسې پخپلو کورونو کښې هم پټیدی او فرض ئې کړئ که ستاسې رأیه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدې ځایونو کښې مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغلته به وژل کیدل. دا د الله تعالیٰ انعام دی په کوم ځای کښې چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغلته ووژل شول. مګر څرنګه چه د الله تعالیٰ په لاره کښې په ډیره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندې د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالیٰ د لارې میړنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ!.

کره غزا هیڅ له دښمنه مه ویریږه!
د ګور شپه په کور کښې هیڅوک نه کوینه!

چه دښمن ته مخامخ شي ځنګ تری نه کړی
ملائک له عرشه پری وائی آفرینه!

وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

او (دغه معامله الله تعالیٰ په احد کښې وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شي چه په سینو (زړونو) ستاسی کښې دی، او دپاره د دی چه ښکاره کړی (الله) هغه شي چه په زړونو ستاسی کښې دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سینو کښې پرتی دی (لکه نور شیان)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هیڅا هیڅ یو حالت پټ نه دی، مقصود دا ؤ چه ستاسی له ګردو (تولو) څخه یو امتحان واخیست شی تر څو هر هغه شیان چه ستاسی په زړونو کښې دی هغه د باندی ووځی د امتحان په بټی کښې سره او ناسره پخپله سره بیل کړی مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوریو څخنی پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي او خلق په ښکاره ډول (طریقه) د دوی له باطنی پلیتی څخه خبر کړی.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

بیشکه هغه کسان (له تاسی) چه وګرځیدل دوی (له جنګ) په هغی ورځی کښې چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بیشکه هم دا خبره ده چه ښویولی وو دوی شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو ګناهونو چه کړی وو دوی، او خامخا په تحقیق عفوه کړی ده الله له دوی نه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنی وختونه څه وړه یا لویه ګناه صادریږی. همغسی چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتیږی، هم داسی د یوی ګناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځی او سړی د نورو غلطیو او ګناهونو په لوری ښویوی او ورته چمتو (تیار) کوی ئی. د «احد» په غزا کښی هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنګرونه (مورچی) ئی پریښی ؤ دا کار ئی د کومی پخوانی ګناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئی ښویول یوه ګناه خو دا وه، چه ډیرو غښو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مګر د الله تعالیٰ فضل وګوره چه د هغی په مقابل کښی ئی دوی ته د کومی سختی ماتی سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو ګرد (تول) ګناهونه ئی معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنی ګناهګار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لری چه په هغوی باندی طعن یا څه ملامتی ووائی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیږئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر : یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چتی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کښی ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کښی ناست وی، نو نه به وژل کیدلو.

وَقَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کښی.

تفسیر : ځرنګه چه منافقان په ظاهره کښی مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبی دول (طریقه) دوی د مدینی منوری د انصارو له ورونو ځنی وو، او ځنګه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په دود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

اِذَا ضَرَبُوْا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوْا غُزًّى لَّوْ كَانُوْا عِنْدَنَا مَا مَاتُوْا وَمَا قُتِلُوْا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِىْ قُلُوْبِهِمْ ط

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کښې یا به وو دوی غزا کوونکې که چیرې وی دوی په نزد زمونږ کښې نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وګرځوی الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښې.

تفسیر : یعنی خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کښې اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجې) ده چه د آوریدونکو مسلمانانو په زړونو کښې حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اتکله د باندی ووتلو او د جنګ په اور کښې مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کوروتو کښې اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مګر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پت (غیرت) او اعتبار لاړ. ځینو مفسرینو چه په ﴿ لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ ﴾ کښې لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالیٰ تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښې وسوځوی او پکښې پری ئی ږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. ګواکی په دی تقدیر سره د ﴿ لِيَجْعَلَ ﴾ تعلق د ﴿ لَا تَكُوْنُوْا ﴾ الآية ـ سره هم کیدی شی.

وَاللّٰهُ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنګ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ کار دی خورا (ډیر) ډیر کسان په خپل ګرد (ټول) عمر کښې سفرونه کوی او په ډیر جنګونو کښې شاملیږی مګر مرګ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کښې وررسیږی مګر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښې له هر ډول (طریقه) ربړو (مصیبتونو) او اندیښنو څخه ساتلی وی.» ډیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کښې اوسیږی مګر په پای (آخر) کښې داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره ؤځی او هم هغلته د باندی مړه یا ووژل شی د بندګانو په هسی پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرګ بیرته کیدونکی او بچ کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل وفات په وخت کښې وویل. «زما په بدن کښې هسی یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالي وی، مگر زه نن لکه یو اوښ غوندی په خپل بستر او کور کښی مرم.» **فلا نامت اعین الجبناء** ـ الله دی وکری چه د ویریدونکی سترگی خلاصی شی!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿١٥٦﴾

او الله پر هغو (تولو) شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندی درومی؟ او مسلمانان تر کوم ځای پوری د دوی له تشبه او پیروی ځنی ځانونه ساتی؟ نو هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوی.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ
خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُّتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿١٥٨﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوئ تاسی په لاره د الله کښی یا مړه شوئ تاسی (په لاره د الله کښی چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهربانی د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئی جمع کوی. او قسم دی که مړه شوئ تاسی یا ووژلی شوئ تاسی نو خامخا به الله ته راجمع کړی شئ تاسی (تول).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ چه که تاسی سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرگه وژغورئ (وساتی) ! مگر دا خبره ضروری ده چه کله نه کله به تاسی مرئ! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسی گرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدونکی او گرد (تول) سره جمع کیدونکی یئ! هلته به تاسی وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالیٰ په لاره او په ښو کارونو کښی مری یا وژل کیږی دوی ته د الله تعالیٰ له مغفرت او مهربانی څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږی؟ چه د هغی په مقابل کښی دنیوی گټی او گرد (تول) جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شی چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.

هر ژوندی مړ کیږی، هغه مړ ژوندی دی چه د دین خدمت کړی، په غزا کښی مرینه

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هرومرو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا شخه (ای محمده!) نو عفوه وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کښی نو کله دی چه ټینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره ورښئی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروځئ! په دی آیت کښی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنگه چه د «احد» په غزا کښی له مسلمانانو څخنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کښی گرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی څخنی به مشوره نه آخلم او بی له جرگی به کار کوم نو ځکه الله تعالیٰ په ډیره عجیبه او غریبه توگه (اسلوب) د جرگی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندیښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ﴾ یعنی د الله تعالیٰ څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وگرځولئ، که کوم بل څوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کښی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

ځومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زړه رسول ئی هغوی ته وراستولی دی، فرض ئی کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کښی مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواؤ شا کښی تولیدلی شو. که له دوی ځنی کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجی) به دوی له دیر لوی خیر او سعادت ځخه بی برخی پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی یئ چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو ځنی تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اگر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوښولو له پاره تاسی هم له مونږ ځخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر ځو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کښی له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری ځخه کله چه یوه خبره غوته شوه او پخه اراده ئی وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بی له تامل او ځنډ (توقف) ځخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه ځخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ځخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ وئی فرمایل «مشاورة اهل الرأی ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کښی له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ځنی یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کښی ونه مومو، نو په هغی کښی کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم وفرمایل «له عابدینو فقهاؤ سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فیه رأی خاصة! ـ د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!« بلکه د گردی (تولی) مرکی او جرگی مشوره ومنئ!»

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کښی ئی وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کښی ئی پریښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلي وُ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا راښئي چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له ګردو (تولو) څخنی قوي او غالب دی. ګردو (تولو) مسلمانانو ته ښائي چه د ده پر مرستي (مدد) باندې توکل وکړي. پاک الله وروسته له دې نه له خپل لوري د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندې ئي د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائي، چه د هیچا په خبرو باندې مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندې توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیږي او هیڅ یو طاقت به پر تاسي باندې نه غالبیږي. لکه چه د «بدر» په غزا کښي مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجې) ستاسي مرسته (مدد) ونه کړي نو بیا هیڅوک تاسي ته مرسته (مدد) نشي دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښي تاسي ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ ۚ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

او نه ښائي هیڅ نبي ته چه څه شی پټ کړي، او هر څوک چه څه شی پټوي نو رابه شي (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وي په ورځي د قیامت کښي، بیا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وي ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښي)

تفسیر: له دې څخني غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعي مقصد وي چه داسي وسوسه دوی ته پیدا نشي، چه ښائي رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کړي یو او په زړه کښي له مونږ څخني خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندې تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائي چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام نه دی چه په زړه کښي ئي یو شي او په خوله ئي بل شي وي. یا د مسلمانانو پوهول دي چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چټي (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښي ونه ګرځوئ!. مثلاً داسي ګمان ونه کړئ! چه له غنیمت څخني به ئي څه مال پټ ساتلی وي العیاذ بالله ښائي دا یوځ ځکه فرمایلي وي چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئي خپل سنګرونه (مورچې) پریښودل، ګوندې داسي خیال په زړه کښي ګرځیدلی وي، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوي. یا به ځیني شیان له مونږ څخني پټ ساتي. په ځینو روایتونو کښي راغلي دي چه د

«بدر» په غزا کښې یو شی (څادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسی ونه گرځی!. له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کښې ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیره کړی.

تنبیه : د «غلول» اصلی معنٰی د غنیمت په مال کښې خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنٰی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پټولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وګرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کښې نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالیٰ د مرضی تابع وګرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالیٰ د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

دوی (د الله تعالیٰ د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کښې او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر : یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالیٰ ته ګرد (تول) معلوم دی چه

څه درجې لري؟ او ګرد (تول) کارونه ورڅرګند دي. آيا الله تعالیٰ به هسې تيټ طبيعت لرونکو سړيو ته د نبوت لوی منصب څرنګه ورکوي؟ (العياذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ

خامخا په تحقيق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندې کله چه مبعوث کړ (راوليږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښې رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسير: يعنې د هم دوی له جنسه او له قومه ئې يو بنيادم رسول ورليږلی دی چه له هغه سره کيناستل خبرې اترې کول په ژبه ئې پوهيدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دي. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، ديانت، طهارت او د الله تعالیٰ ځنې له ويرې څخه ئې خبر يئ او کله چه ستاسې د هم دې قوم او قبيلې له يوه سړي څخه معجزې ښکاره شي او تاسې هغه وګورئ نو په يقين راوړلو کښې زيات سهولت راځي، فرض ئې کړئ که کوم پيرې (جن) يا پرښته (ملک) د رسول په صفت ليږل کيدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښې هسې خيال ممکن ؤ څرنګه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائې چه دغه خوارق د ده د ملکي او جنې طبعيت او د نوعي صورت خاصه نتيجه وي. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دليل نشي کيدی. په هر حال ښائې چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومنې چه ده داسې يو رسول صلى الله عليه وسلم ورليږلی دی چه له هغه څخه بې تکلفه د فيض استحصال کاوه شي. او له ډيرې لوړې مرتبې او عزت او په ډير لوی منصب له فائزيدلو سره د هم دوی په مجمع کښې په ډيرې نرم خوئې، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهايت ملايمت ليده کيږي صلى الله عليه وعلیٰ آله الکرام وعلیٰ صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٦٤﴾

چه لولي (دغه رسول) پر دوی باندې آيتونه د الله او پاکوي دوی (په توحيد سره له ګناه کيني او شرکه) او ښئي دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعي احکام، ژوري خبرې) او بيشکه وو دوی (له دې نه) په خوا هرومرو په ګمراهي ښکاره کښې.

تفسير: هم دا مضمون د البقرې د سورت په (١٢٩) او (١٥١) آيتونو کښې تير شوی دی.

خلاصه ئې دا ده چه څلور شیان ئې بیان کړی دی.
(١) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
(٢) د نفسونو «تزکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له ګردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیاة الله» د عمومی مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی ؤ
(٣) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښی به هغه ته ضرورت پیښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادراو محاوری له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کښی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به ئې لری کوله لکه چه په ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَمْ يَلْبِسُوٓا۟ إِيمَـٰنَهُم بِظُلْمٍ ﴾ الآیة ـ او نورو ځایونو کښی دغه طریقه عملی شوی وه.
(٤) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی ئې (تصریحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کړ، چه له سلهاؤ پیریو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره ګمراهی او ضلالت کښی دوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د ګردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کړی چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمَّآ أَصَـٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَـٰذَا ۖ

آیا کله چه درورسید تاسی ته (په احد کښی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی ؤ تاسی (کفارو ته په بدر کښی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منځ کښی د هغه تقصیر د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی ؤ او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

وکړی شوه اوس بیا د «احد» د قصې په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کښې هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وګاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایئ چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کښې د ده له دښمنانو سره د جنګیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کښې داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کښې تقریباً ستاسی (٧٠) تنه شهیدان شول او په «بدر» کښې د کفارو (٧٠) تنه ووژل شول او (٧٠) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کښې وو بیا په «احد» کښې هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ، ! نو په «بدر» کښې تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کښې هم کله چه تاسی خپلی پښې ټینګی او په میړانه وجنګیدئ، ! نو کفار وتښتیدل او د جنګ ډګر ئی پریښود. نو په داسی صورت کښې انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلۡ هُوَ مِنۡ عِنۡدِ اَنۡفُسِكُمۡ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!،

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره څوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینی منوری څخه د باندی د جنګ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدی نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنګرونه (مورچی) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژنئ! یا «فدیه» تری واخلئ او خوشی ئی کړئ مګر په دی صورت کښې به خامخا په راتلونکی کال کښې هم دومره کسان له تاسی څخنی ووژل شی خو تاسی فدیه غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کښې راځی.)

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَاۤ اَصَابَكُمۡ یَوۡمَ

الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا

بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښې چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالیٰ په هغه وخت کښې پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلي غلبی ورکولو کښې مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالیٰ په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښې حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاخه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښې هیڅ التباس پاتی نشی. او دا ګرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوْا

او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښې یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنګ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوښتل چه له (۳۰۰) سریو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښې هغو ته وویل شول چه «د جنګ په عین موقع کښې چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښې صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالیٰ په لاره کښې جنګ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښې څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شئ! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالیٰ په لاره کښې د دین له پاره نه جنګیږئ، نو د وطني او قومي حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری ومونډ نو په انتقام اخیستلو کښې به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښې هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیږی.» الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّا تَّبَعْنٰكُمْ ط

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنګ نو هرومرو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنګ پیښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اوازه ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو هرومرو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وګورو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملګرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانبه (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانبه یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنګی فنونو ، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکی په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زمونږ پر مشورو باندی تاسی تګ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنګ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یئ! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایئ؟ لنده ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لاړل. الله تعالیٰ د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيْمَانِ ج

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنګ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصديق) په زړونو د دوی کښې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پټوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښې له حسد او کفره).

تفسير: يعنی په ژبه خو دوی ﴿ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ ﴾ ويل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښې دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښې دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذليل شی او مونږ له ډيری خوښی څخه اتڼونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ

هغه (منافقان) چه ويل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښې حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه) که دوی (د احد غازيانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسير : يعنی پخپله نامرادان شول او بيرته کيناستل، او د خپل د تبر ورونو د مدينی انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نيولی وی، او پخپلو کورونو کښې آرام ناست وی نو هيڅکله به نه وژل کيدئ!

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرګ که يئ تاسی صادقان (رښتينی په دی خبره چه تاسی سره د مرګ دفعه شته).

تفسير: يعنی که د کور په کيناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کيږی نو ګورو به چه د مرګ مخه به تاسی څرنګه ونيسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښې پاتی شوی يئ، بيا هم د مرګی له منګولو څخنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بيا ولی د توريالیو (بهادرو) غوندی د جنګ په ميدان کښې د عزت مرګ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښې د مړو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښې چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیږی دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندی چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیږی دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سړی له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص ډول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مړو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (ډیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندی فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنگه چه مونږ په یوه طیاره کښې کینو، او په ډیر لږ وخت کښې هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوځو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججورو کښې ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر ـ شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښې کله راتلی شی. په دی وخت کښې شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی ډیر زیات خوشالیږی. او پخپلو سترګو ګوری چه الله تعالیٰ د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او ګمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یوائحی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو وروڼو له تصوره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه ؤ امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومری، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خوندور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیږی لا ډیره خوښی ورحاصلیږی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو وروڼو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خوندور ژوند په لوری ژر راوګرځی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالیٰ وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته وررساوه. نو هغه شهیدان له دی ځنی لا خوشال شول.

اَلَّذِیْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۛؕ لِلَّذِیْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِیْمٌۚ ﴿۱۷۲﴾ اَلَّذِیْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِیْمَانًا ۖۗ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِیْلُ ﴿۱۷۳﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی ؤ دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزګاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر ډیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته(ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راتول شوی دی ستاسی (د جنګ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره تول کړی ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویرېږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او ښومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی « للذین احسنوا » توله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقئید ځکه چه دوی گرد (تول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرگه سره وکړه او دا ئی سره غوته کړه چه راځئ! بیرته مدینی ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دښمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووایه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراءالاسد) نومیږی او له مدینی منوری څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کړه او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په منډو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینی منوری په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سریو ته څه رشوت (بډی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینی منوری کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویرېږی کله چه هغوی په مدینی منوری کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره تول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾ د گردی (تولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنگیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شئ! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړل خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکې معظمې ته ستانه (واپس) شول. مګر داسې صورت ئې وسنجاوه (داسې صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندې راولې یو سړې مدینې منورې ته رهې (روان) ۇ، هغه ته ئې څه مبلغ ورکړ او وئې ویل هلته داسې خبرې نشر کړه چه د هغو له اوریدلو څخه د مسلمانانو همت سست او په دوی کښې ویره ولویږي او د جنګ له پاره راونه وځي.» کله چه دې مدینې منورې ته ورسید داسې خبر ئې مشهور کړ چه «مکیانو خورا (ډیر) ډیر لښکر سره تول کړي دي که تاسې له هغوی سره ونه جنګیږئ، نو دا به ښه وي.» حق تعالیٰ په دې وخت کښې مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوی ګردو (تولو) داسې وویل «مونږ ته پاک الله کافي دی» بالاخر مسلمانان له هم هغې وعدې سره سم د «بدر» په لوري وخوځیدل چه هلته لوی موسمي بازار جوړ شوی ۇ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښې ګټې ئې ترې واخیستې او بیرته مدینې منورې ته راغلل. دې غزا ته «بدر الصغریٰ» وائې په دې وخت کښې هغه کسان چه ملګرتیا ئې وکړه او تیار شول دوی ته داسې بشارت ورکړ شو. سره له دې چه په «احد» کښې زخمیان شوي وو او سخت زیانونه ئې ګاللي (تیر کړي) وو، دوی بیا داسې جرأت وکړ. د مسلمانانو د دې جرأت او چمتووالي (تیارئ) د خبر اوریدلو څخه مشرکان له لارې څخه بیرته وګرځیدل. مکیانو د دې لښکرکشي نوم «جیش السویق» کیښود یعنې هغه لښکر چه یواځې ستوان ئې وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا﴾ یوازې د دوی د مدحې، ستاینې او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی ګرد (تول) سره هم داسې وو.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

نو بیرته راوګرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدی (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندۍ د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ فضل ته وګورئ! چه نه جنګ او جګړه ورپیښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښې مات شو او ویریا ئې ثواب وګاټه او له تجارت څخه ئې ګټې واخستلې او پر دښمنانو باندې ئې خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئې ورڅرګند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښۍ سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وګرځیدل.

تنبیه د «بدر صغریٰ» په شان د «حمراءالاسد» په غزا کښې هم له یوې تجارتي قافلې سره د

مالونو بيع او شراء (پيرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډيره ګټه اخيستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

بيشکه دا سړی شيطان دی چه ويروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ويريږئ تاسی له کفارو! او وويريږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که يئ تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسير: (په «يخوف اولياءه» کښې اول مفعول محذوف دی. «ای يخوفکم اولياؤه الکفار» يعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ويروونکی خبری خپروی هغه شيطان دی يا د شيطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لويو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او ويره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان يئ او هرو مرو ايمان لرونکی هم يئ لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شيطانانو ځنی بيخی مه ويريږئ! او يوازی له ما ځنی وويريږئ!

له الله نه که ويريږی پرهيزګار شه! ښه سړی ـ جن او انس به دی صفت کړی تول دی بولی ښه سړی

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْـًٔا ۗ
يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

او نه دی غمجن کړی تا هغه کسان چه منډی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بيشکه دوی به له سره هيڅ ضرر نه رسوی الله ته د هيڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کړی د دوی له پاره هيڅ برخه (نعمت) په آخرت کښې او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډير لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه داریږی!. هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدی او د کفر په لوری منډی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندیښمن کیږئ! دوی د الله تعالیٰ دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا راښئی چه حق تعالیٰ به دوی د کار په انجام کښی له حقیقی برې او ګټی ځنی بی برخی کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالیٰ عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرودلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته تولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی ګرد(تول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تبر وهی چه په نتیجه کښی به د دردناک عذاب مورد ګرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

او نه دی ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی ګناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی امکان لری چه کافران خپل اوږد عمر، خوښی، خوشالی، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وګوری هسی اټکل وکړی که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخی او مهلت ولی راکاوه کیږی؟ او د هسی ښه ژوندون او ارام په حالت کښی د څه له پاره شپی او ورځی تیروو؟ نو واضحه دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کښی کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسی وی چه دوی به بیخی په ګناهونو کښی ډوبیږی او د کفر په حالت کښی به مری نو دوی دی په خپل اختیار او د پوره آزادی سره ښه په زړه پوری ارمانونه وباسی او د ګناهونو خورا (ډیره) لویه او مهمه ذخیره دی د خپل ځان له پاره تولـه کړی دوی هسی فکر کوی چه مونږ په خورا (ډیر) لوی عزت کښی یو حال دا چه ډیر ذلیل او خورا (ډیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښی وکړئ! چه دغه مهلت د هسی کسانو په حق کښی ښه دی که بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۠

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یئ تاسی (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړی (الله) ناپاکه له پاکه څخنی، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسی په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعنی همغسی چه د دنیا خوشالی او مهلت د کفارو په حق کښی د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسی که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپیښ شی نو هغه هم د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی.
خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسی بی خبره او ناواقفه نه پریږدی چه تراوسه پاتی دی.
یعنی ډیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره ګډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسی واقعات او حالات ورانـدی کړی چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شی او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شی. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان ؤ چه گرد (تول)مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضیٰ نه دی چه گرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څخنی خبر کړی. هو! د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د ځومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٩﴾

نو ایمان (یقین) ولرئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزگاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر ډیر لوی(په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیرنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولرئ! او پر تقویٰ او پرهیزگاری باندی لا ښه تینگ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی گرد (تول) شیان وگټل!.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۚ سَيُطَوَّقُوْنَ مَا بَخِلُوْا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ

او گمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائعو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالیٰ اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوشودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تښتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تښتیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربړ (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا تول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکئ) غوندی ورولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰة» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموئ (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه ؤ احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰة د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۭ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی ګرد (تول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغۀ که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د تولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعني بخل یا سخاوت هر څه چه وکړئ او په هر نیت سره چه وی الله تعالیٰ له هغو. ګردو (تولو) ځني خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِیْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِیْرٌ وَّنَحْنُ اَغْنِیَآءُ ۘ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چه ویلی ئی وو بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چه له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعني یوازی هم دومره نه ده چه یهودان د دیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی نه پوهیږی بلکه هر کله چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د حق تعالیٰ په جناب کښی سپین سترګی کوی او له چتی (فضول) خبرو ځني نه شرمیږی لکه څه وخت چه د ﴿ مَنْ ذَا الَّذِیْ یُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ آیت نازل شو وی ویل چه الله تعالیٰ له مونږ ځني قرض غواړی نو الله تعالیٰ فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چه یو ناپوه او جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چه د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چه الله تعالیٰ مونږ ته امر کوی چه د هغه له راکړی مال ځني د خپلو مصالحو، دیني او دنیوی ګټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی ذات ته زمونږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسیږی او په فرض محال سره که ورسیږی هم، خو مال او ګرد (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی معنی هغه ته مونږ څرنګه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چه د هغو صرفولو دیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره اداء کړی ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کړی دی. مګر یهودان د خپل ړوندوالی او د باطني خبث په سبب د الله تعالیٰ دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی کوی او د الله تعالیٰ په نسبت له داسی مسخرو او توکو ځني مخ نه اړوی نو ځکه الله تعالیٰ فرمائی چه ما ستاسی دا ګردی (تولی) خبری آوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چه لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِیَآءَ بِغَیْرِ حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِیْقِ ۝١٨١

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چه دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالیٰ د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالیٰ د عذاب په بتی کښی وسوځئ!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٨٢﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی ګټلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالیٰ له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (٤٠) آیت (٦) رکوع کښی داسی لولو ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالیٰ صفت وی نو هغه به هم د الله تعالیٰ د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالیٰ ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو څخنی کم نه وی. ګویکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیه ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ څخنی ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی **«تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»**

اَلَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُوْلٍ حَتّٰى يَاْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ ؕ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخوری اور،

تفسیر: له ځینو رسولانو ځنې داسې معجزې ظاهرې شوې وې چه قربانی یا بل کوم شی به ئې د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئې خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیبل، انجیل» کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسې یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوي چه مونږ ته داسې حکم شوی دی چه له هر چا ځخه چه دا معجزه ونه وینو! په هغه باندې یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیڅیری د هغو په کتابونو کښې نه وو او نه نن ورځ پکښې شته. او نه د تولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شي چه هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړې شوې وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړې دي او دا لازم نه دی چه هر نبي علیه السلام ته دې هم هغه یوه معجزه ورکړې چه د هغه له ورښوولو ځخه د هغه صداقت ثابت شي.

قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته چه) په تحقيق راغلي وو تاسي ته (ډير) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شي سره چه ويلي دي تاسي (چه قرباني ده بيا) نو ولې ووژل (نيکونو) ستاسي هغوى كه يئ تاسي صادقان (چه هم هغه رسول به منئ چه قرباني په اور كښي وسوځوي).

تفسیر: یعنی که په رښتیا سره پخپلې دې دعویٰ کښې تاسې رښتین یئ؟ او پر دې خاصې معجزې باندې ستاسې ایمان راوړل موقوف دی نو تاسې پخوا له دې د هسې انبیاؤ علیهم السلام په وژلو باندې ولې جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئې هم درښوولې وه ستاسې د اسلافو دا فعل چه تاسې هم پر هغه باندې راضي یئ او تر نن ورځې پورې پرې خوښې کوئ آیا د دې خبرې دلیل نه دی چه دا ګردې (تولې) ستاسې پلمې،(بهانې) حیلې، فساد او سرزوري ده چه وایئ هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئي مونږ ئې نه منو.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

پس كه نسبت د دروغو وكړى دوى تاته (اى محمده! نو مه خپه كيږى! ځكه) پس په تحقيق نسبت د دروغو كړى شوى ؤ ډيرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلى وو دوى په ښكاره ؤ معجزو او په صحيفو (د شرعى احكامو) او په كتاب روښان (بيانوونكى د حلال او حرام).

تفسير : تاسى ته تسلى او داډ دركولى شى چه د دى ملعونانو له دى كړو بحثونو او سر زوريو ځنى ملول او خپه مه كيږئ! او مه د نورو مكذبينو څه پروا كوئ! له تاسى ځنى پخوا نور داسى رسولان هم دروغجن بللى شوى دى چه معجزى او وړوكى صحيفى او لوى كتابونه ئى له ځانه سره راوړى وو، د صادقو انبياؤ عليهم السلام تكذيب د معاندينو پخوانى عادت دى، او تاسى ته اى محمده! صلى الله عليه وسلم كومه نوى خبره نه ده درورانډى شوى.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۖ

هر يو نفس څكونكى (د خوند) د مرګ دى، او بيشكه هم دا خبره ده چه پوره به دركړى شى تاسى ته اجرونه ستاسى په ورځ د قيامت كښى،

تفسير: يعنى د مرګى خوند به هر څوك څكى وروسته له هغه په قيامت كښى هر مصدق او مكذب (تول نيكانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل وركاوه كيږى. له كامل او پوره څخه ممكن دا مطلب وى چه د هغه لږ څه بدل به د قيامت څخه د مخه مثلاً په دنيا يا په قبر كښى به هم ورته ورسيږى.

فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

نو هر څوك چه لرى كړى شو له اوره (د دوزخ) او داخل كړى شو جنت ته نو په تحقيق مراد ئى وموند (بريالى شو)،(كامياب) او نه دى ژوندون لږ خسيس مګر پنګه د غوليدلو، (چه نفعه ئى لږه او فنا ئى ژر ده).

تفسير : يعنى د دنيا دا موقتى بهار (سمسور) او دغه عارضى جل ؤ بل، (رونق) او دا بى ثباته ډول او سينګار ډير تيرايستونكى شيان دى چه په هغو باندى ډير ناپوهان تيروځى، او

بیخي په دنیوي امورو کښې مشغول او له اخروي چارو څخه غافلیږي حال دا چه د هر انسان اصلي بري په دې کښې دی چه پخپل دنیوي ژوندانه کښې د خپل آخرت له پاره ګټې او هسې عملونه وکړي چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه سرې وژغوري (وساتي) ، او جنت ته ئې ورسوي.

تنبیه : په دې آیت کښې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسې ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویریږو» معلومه شوه چه له دوزخ څخه ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلي کامیابي او اساسي بري دی. او هیڅ یوه ډیره اعلیٰ کامیابي د جنت له هستوګنې څخه د باندې د هیچا په برخه نشي کیدی. په حدیث کښې راغلي دي. «وحولهاندندن».

الله تعالیٰ دې له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بري او رحمت را په برخه کړي! (آمین!)

لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمویل شئ تاسې هرومرو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسې بالضرور له هغو کسانو چه ورکړې شوې دې دوی ته کتاب له تاسې څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسي (په الله پورې) ضرر (بد ویل) ډیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزګاري وکړئ تاسې (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقویٰ) د همت له کارونو څخه دي.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دې به هم په ځان او مال ستاسې ازموینه کیږي! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمي کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان ګالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو څخه جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربړونو (مصیبتونو) ګالل (تیرول) به درپیښیږي. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبې ډیرې زړه دردوونکي خبرې آورئ! چه د دغو ګردو (ټولو) علاج په صبر او تقویٰ سره کیږي. که تاسې په صبر او استقلال او پرهیزګاري سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د ډیر همت او د اولوالعزمي کار وي چه د هغه تاکید حق تعالیٰ فرمایلی دی.

تنبیه : د «بخاري» له یوه حدیث څخه دا څرګندیږي چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دې نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقویٰ د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو څخه هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت څخه دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترګی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ ځکه چه لا نوری ډیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه به ګالئ(سختی به تیروئ) ! نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لوبه ده له دی خبری څخه مه غافلیږی! چه الله تعالیٰ به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوئ تاسی هرومرو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پټوئ تاسی نو وغورځاوه دوی دا(کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ څخه عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پټوئ! او مه اړول راړول پکښی کوئ! او مه ئی معناګانی بدلوئ! مګر دوی هیڅ زمونږ د دی امرونو پروا ونه کړه او د لږی ګټی لامله (له وجی) ئی هغه ګرد (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پټ کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل څخه کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینی څخه پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زمونږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

ځای او د هر چا په مقابل کښې امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هيڅکله او هيچيرې شرعی احکام له خلقو څنې مه پټوئ! ځکه چه رسول صلی الله عليه وسلم هم فرمايلی دی. «هر چا چه پټ کړ علم له اهل د علم څخه قيزه به شی په قيزه د اور سره»).

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوا وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

له سره مه کوه ګومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشاليږی په هغه کار چه کړی دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مينه کوی دوی په دی چه وستايل شی دوی په هغه کار چه نه وی کړی (له تمسکه په حق او دوی ګمراهان دی) پس له سره مه ګڼه ته دوی په ځای د خلاصيدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښی دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسير: يهودانو غلطی مسئلی ښوولی، رشوتونه (بدی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پټول او بيا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کړی دی او هيڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نيولی او اميدوار وو چه خلق هم زمونږ تعريفونه (ستاينی) وکړی او ووائی چه لوی لوی عالمان، ديندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښی پټيدل او پخپل دی پټ کيناستلو باندی هم خوښيدل او يو له بله سره به ئی ويل «وګورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل(بچ کړل) . کله «چه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم له «جهاد» سره بيرته راته نو دوی به د خپلو غير حاضری د دروغو حيلی او پلمی (بهانی) او عذرونه وړاندی کول، او غوښتل به ئی چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعريف وکړی. نو دغو ګردو (تولو) ته دا ورښوول شو چه په هسی خبرو سره دوی د دنيا او آخرت له عذابونو څنې ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) . هسی کسان خو اول په هم دغی دنيا کښی شرمنده او رسوا کيږی او که په کومی پلمی (تدبير) سره د دی دنيا له رسوائی څخه وژغورل (بچ) شی نو په آخرت کښی خو په هيڅ يو تدبير سره نشی خلاصيدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبيه : اګر که په دی آيت کښی د يهودانو او د منافقانو يادونه ده مګر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کيږی چه د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښيږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروريږئ! او کوم کار چه ښه نه وی د هغه په نسبت د تعريف هيله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستايلو) هوس مه کوئ!

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۸۹﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیری وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندی قادر دی نو څوک د الله تعالیٰ د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

اِنَّ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّیْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰیٰتٍ لِّاُولِی الْاَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپی او ورځی کښی (چه تل اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودیږی) هرومرو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپی او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هرومرو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندی پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانی یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندی وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره تینګ نه پاتی کیدی. (لنده دا چه د دی دنیا په ګردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالیٰ بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلیٰ شانه»).

الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ څخنی نه غافلیږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی . «**کان یذکر الله علی کل احیانه**» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه دیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له ګردو (ټولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الٰهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب څخنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی ګنی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره) ، عبث او لوبی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی ګردو (ټولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو څخنی پاک او صاف دی. له دی آیت څخنی دا راښکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اګر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولی، مګر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» څخنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا ګڼه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی څخنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پریښوول یا معافول مقصود وی (لکه ګناهګار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفعاؤ ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته ښښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا ۚ

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راؤړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه په دیر جگ (وچت) آواز سره ئی گردی (تولی) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. پرومبی د عقلی ایمان ذکر ؤ په «فاٰمنا» کښی سمعی ایمان دی چه په هغه کښی ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته گناهونه (لوی) زمونږ! او لری کړه له مونږه، گناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسی حال کښی چه داخل اوسو) سره له ډلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه گناه راعفوه کړه! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندگانو په ډله کښی مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دی کړی ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځی د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی کومی وعدی چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړی دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښی مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وگرځوه! او په آخرت کښی مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوړی کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنیٰ رسوائی او لوړی بی عزتی څخه هم وساته!

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعدی (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کښی د وعده خلافی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښی دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ څخنی څرگنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو څخنې مستفيد نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسې يو توفيق راکړه! چه پر هغه ستا له ګردو (ټولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۖ

پس قبولي کړې دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دې شان چه) بيشکه زه نه ضائع کوم عمل د هيڅ عمل کوونکي له تاسې نه نارينه وي (دا عامل) يا ښځه وي (ځکه چه) ځينې ستاسې دي له ځينو نورو (او ماته په مکافات کښې ګرد (ټول) سره يو يئ)

تفسير: يعني نارينه وي که ښځه، زمونږ په دربار کښې د هيڅا خواري او تکليف نه ضائع کيږي. هر څوک چه هر کار وکړي د هغه ثمره به مومي. دلته عمل شرط دی. د نيک عمل په وسيله يوه ښځه هم د خپل استعداده سره سم د آخرت هغه لوئې درجې حاصلولې شي چه نارينه ئې حاصلولې شي. کله چه تاسې نارينه او ښځې د انسانې يوی نوعې افراد يئ او له يوه آدم عليه السلام څخه پيدا شوی يئ! او په اسلامې رسې کښې سره تړلې يئ او يو اجتماعې ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښې ګرد (ټول) سره شريکان او مله يئ! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم يو شې وګڼئ! په روايتونو کښې راغلې دي چه رسول صلی الله عليه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ. «يا رسول الله صلی الله عليه وسلم په قرآن کښې هيچيرې زمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغې ځواب په دې آيت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دين) او ايستلې شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښې) او ضرر رسولې شوی دی دوی ته

په لاره زما کښې او جنګونه ئې کړي دي (له کفارو سره) او وژل شوي دي (په غزا کښې) نو خامخا به لرې کړم هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هرومرو (خامخا) دوی په جنتونو کښې چه بهیږي له لاندې د (مانیو او ونو د) هغو ویالې،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکي هیڅ یو وړوکي او لوی عمل نه ضائع کیږي نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندګانو ته زیاته خوښي او اجر په برخه کیږي چه د کفر او عصیان په پریښودلو سر بیره وطن او خپلوان ئې هم پریښي او له (دارالکفر) څخني وتلي او له خپلو اقاربو او دوستانو څخني جلا (جدا) شوي له اهل او عیال، مال او منال څخني ئې سترګې پټې کړې، او د (دار الاسلام) په لوري رهي (روان) شوي دي. څکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښې د دوی پاتې کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریښولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالي سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئې د کفارو له لاسونو څخه ګالل(تیرول)، او دا ګرد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئې ویله لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښې راغلي دی. ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ او د البروج په (۸) آیت کښې لولو. ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ په پای (اخر) کښې دا بندګان چه زما په لاره کښې وجنګیدل او په غزا کښې ئې خپل ځانونه جار کړل، د دی بندګانو ګرد (تول) تقصیرات معاف کړي شوي دي، او جنت د دوی په انتظار کښې دی.

ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزده د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښې نه پیدا کیږي یا ئې دا مطلب دی چه له دی بدل څخینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د ګردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښې (دا) فائده ده لږه پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په ګټی او فائدی پسی ګرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سری ته د څو ورځو دپاره ښه دوده او مکلف خواړه ورکړل شی او بیا ئی په دار وځړوی (وځیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وګالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسائی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریږی دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسائی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ

په دی حال کښې چه (دغه جنتونه ځای د) میلمستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلمستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو څښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسائی (خوشالی) او آرامی کښې هر شی تیار ورسیږی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ لَمَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خٰشِعِيْنَ لِلّٰهِ ۙ لَا يَشْتَرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۗ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ

او هغه (باقي شی) چه په نزد د الله دی خیر (ډیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه ځینی له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالیٰ باندی ئی په ښه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکی هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګټی له پاره د الله تعالیٰ آیتونه پټوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالیٰ په مخ کښی په ډیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالیٰ له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنګ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالیٰ له جانبه مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

بیشکه چه الله ډیر ژر دی حساب (د ده یعنی ډیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه ډیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شي نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیږی.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او تینګ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کښی)! او وویریږئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسیږئ! (بریالی شئ! او له دوزخه نجات ومومئ!)

تفسیر: الله تعالیٰ د دغه سورت په پای (اخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی ګرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربړ ګاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی تینګ اوسئ! او له معصیت څخه ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میړانه (بهادری) څرګنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لګیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل تترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو تینګی کړئ!.
﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (١٠ جزء د الانفال ٦٠ آیت ٨ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویریږئ! که تاسی داسی وکړل نو ویوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «**اللّٰهم اجعلنا مفلحين و فائزين بفضلک ورحمتک في الدنيا والاخرة آمين!**» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السمٰوات والارض» څخه د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول.

تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسئله الرحمة و الغفران وخلود الجنة والرضوان و نصلی و نسلم الف الف مرة علیٰ رسوله و حبيبه سيد الانس والجان

سورة «النسآء» مدنية وهى مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (٤) تسلسلها حسب النزول (٩٢) نزلت بعد «الممتحنة»

د «النسآء» سورت مدنى دی، (١٧٦) آيتونه، څلېرويشت ركوع لرى په تلاوت کښې (٤) او په نزول کښې (٩٢) سورت دی، وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ

ای خلقو! (تل) ووېرېږئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پيدا ئی کړئ تاسی له نفسه يوه نه (چه آدم عليه السلام دی) او پيدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سړی ډير او ښځی (ډيری)،

تفسير: ړومبی ئی د حضرت آدم عليه السلام له کينی پښتی څخنی بی بی حواء پيدا کړه بيا ئی له دوی دواړو څخنی گرد (تول) نارينه او ښځی پيدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل. نو په حقيقت کښی الله تعالیٰ گرد (تول) انسانان له يوه نفس او يوه سړی څخنی پيدا کړی دی مطلب ئی دا دی کله چه له عدم څخنی ستاسی د گردو(تولو) پيداکونکی او بيا ستاسی باقی او قائم ساتونکی هم هغه يو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه ووېرېږئ! او د هغه د امر منل يو ډير ضروری کار وگڼئ! له دی څخنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول) : دا چه الله تبارک و تعالیٰ ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه يو نفس دی چه له هغه څخنی الله تعالیٰ نور گرد (تول) انسانان پيدا کړل. يعنی ابو البشر آدم عليه السلام چه له دی څخنی دا راڅرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالیٰ سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتياج او علاقه وی هغومره په بل هيڅ يو شی کښی ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی مونډل کيږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بيخی يو شی دی له دی څخه معلومه شوه چه ړومبی پر مونږ باندی د الله تعالیٰ اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گردو (تولو) مخلوقاتو کښې خاص د خپلې بنې نوعې رعايت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب يو شی مقرر کړ نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښې يو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښې نه دی موجود او نه تری حاصليږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښې ښه سلوک، خورا (ډير) ښه او ډير ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصيل په نصوصو او شرعی احکامو کښې په تاکيد او تکرار پرله پسی موجود دی. لکه چه شيخ مصلح الدين هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غړی يو د بل   په فطرت کښې لکه پانی دی د گل
چه مو ژوبل شی يو غړی ياپه درد شی   ورسره به مو نور غړی هم په درد شی

نو په دی موقع کښې حق تعالیٰ خپل خالقيت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئې صادر کړ او د بنی آدم اصلی اتحاد ئې راڅرگند کړ او په دی لوری ئې اشاره وکړه چه تول سره يو ځای شئ! لکه چه د دی آيت په راتلونکی برخه کښې دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ؕ

او ويريږئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی يو تر بله په (نامه د) ده سره او (وويريږئ له پريکولو) د خپلوی څخه،

تفسير : سره بيره پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب يعنی موجد او بقاء درکوونکی دی د ده د اطاعت د وجوب يوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسيله گرځولو په خپلو منځونو کښې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او يو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمينان حاصلوئ!، يعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښې هم په همغه سره متوسل کيږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتياج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښې هم تاسی هغه ته محتاج يئ!، نو ځکه د الله تعالی د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وويريږئ! يعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پريکولو او بدسلوکی څخنی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع يعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آيت په رومبنی برخه کښې تير شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژديوالی او مخصوص اتحاد لا زيات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طريقه) سره ويراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زيات دی، لکه چه په حديث قدسی کښې راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «**انا الله و انا الرحمٰن خلقت الرحم و شققت لها**

من اسمي فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقوِ الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بک من القطیعة قال الاترضين ان اصل من وصلک واقطع من قطعک قالت بلی یا رب قال فذاک» او په حدیث د «ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلک وصلته ومن قطعک قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطعه الله» کښې د هغه تاکید شوی او په فائده ئې شاهد دی او د صله رحمي اختصاص او د هغې علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجې)، په ګردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښې که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښې زیاتوالی پیدا شي لکه په اقاربو کښې یا که په کومه موقع کښې د احتیاج شدت ولیده شي لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښې نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښې هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالیٰ حکم هم په صاف دول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیڅپیری) او هیڅکله تری غافل نه شئ چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له ګردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو څکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګڼئ! او عمل پری وکړئ!

وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ ۖ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ②

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلئ تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو ګډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده ګناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری!، او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو ښه شی نه اخلی!، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره ګډ کړی!، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مګر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهانه) د یتیم مال وخوری او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه ګناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره ګی له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو ځنی د دی د ګردو (ټولو) یتیمانو په حق کښی دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

او که وویریږئ، تاسی چه به ونه کړئ شئ عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسیر : په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت ؤ. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(١) : کله چی به داسی پیښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب ؤ او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح تړله ځکه چه دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.
(۲) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وترم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح تړله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری څخنی وویریږئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولئ! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی څخنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه ترئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو څخنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولویږئ!.»

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو څخنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی څخنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.

«فائده» : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.

هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبته وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تړی. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث وربا ع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل څخنی ځینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زنا څخه هم سخت وویریږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له ډیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو څخنی زیاتی مه کوئ!)

فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تَعۡدِلُواْ فَوَٰحِدَةً أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۚ

نو (بیا که) وویریږئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شئ (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری څخنی ویریږئ، چه په څو ښځو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړئ!، یا یواځی پر وینځو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ!، او که مو زړه غواړی له یوی منکوحی سره څو وینځی هم وساتئ!

ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۝٣

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښځی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینځی یا ډیرو وینځو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښځی سره د یوی وینځی یا د څو وینځو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ!، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینځی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.
(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپی له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښځی سره بیل بیل هستوګنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میړه (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (ګوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاږی او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځی ته د اصیلی ښځی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوښی پوری مربوطه ده.

وَاٰتُوا النِّسَآءَ صَدُقٰتِهِنَّ نِحْلَةً ؕ

او ورکوئ تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره تړلی ده په خوښی او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی څخنی د حصول څه تقاضاء

وکړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا ④

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په ښښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنی څه شی خپل میړه (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهبه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میړه (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخوری. «هنیء» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مریء» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه دول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ⑤

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکوئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکوئ دوی ته او ووایئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالیٰ هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ!(وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه ځنی خوراک او کالی (جامی) ورکوئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوري او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ! او دلاسه کوي ئې! او نه ښائي چه مالونه بې ځايه ولګول شي، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دي. يعني د مالونو په وسيله په دنيا کښې ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دين کښې زکوٰة، خيرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځي.)

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ

او وازمويئ تاسي يتيمان تر هغه پوري کله چه ورسيږي دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسي له هغو نه هوښياري (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښې) نو وسپارئ تاسي هغوی ته مالونه د هغوی!،

تفسير: يعني يتيمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموينه د بلوغ تر وخته پوري کوئ!. که وروسته له بلوغه په دوی کښې د ګټې او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تميز ومومئ! نو د دوی مال وروسپارئ! د يتيمانو د ورښوونې او ازموينې عمده صورت هم دا دی چه د معمولي او د کم قيمتو شيانو پلورل او پيرودل (بيع او شراء) په دوی باندې وکړل شي!، او د هغو طريقه دې دوی ته وروښووله شي!

تنبيه : له دې څخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بيع او شراء چه د «ولي» په اجازه وي روا ده . او هم دا زمونږ د امام ابوحنيفه رحمة الله عليه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښې پوهه او هوښياري ونه ليده شي نو زمونږ د حنفيانو په مذهب دا دی چه تر (٢٥) کلونو پوري دې ورته وګوري د انتظار په دې موده کښې هر کله چه په ده کښې پوهه او هوش وليده شي مال دې ورته وسپاري که نه له (٢٥) کلونو څخه وروسته دې خامخا د ده مال ورپريږدي اعم له دې نه که د کاملې پوهې او عقل خاوند وي او که نه وي.

وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ۭ

او مه خورئ تاسي دا (د يتيمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زيات وي) او په جلتي سره (پخوا له حاجته د ويری د دې) چه دوی به لوی شي (نو وابه ئې خلي)،

تفسير: يعني د يتيم مال له ضرورته زيات صرفول منع دي. لکه چه د يوی پيسې په ځای دوه

پیسی صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبری څخنی وویرېږئ! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما څخنی بیرته واخلی نو په صرفولو کښی ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسی شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنی سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۖ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال څخنی خپله مزدوری واخلی! مګر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسی دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسی پر دوی باندی او کافی (بس) دی الله په دی حال کښی چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د څو مسلمانانو په مخ کښی د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښئی!، او هغه شی چه پر یتیم باندی سپاری ښائی چه په هغه باندی هم شاهدان ونیسی او وروئی ښئی څو چه د راتلونکی اختلاف او جګړی په وخت کښی خبره په سهولت سره صافه، او څرګنده ورکه شی. (او تهمت یا جګړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کښی امام اعظم رحمة الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او ګردو حسابونو ته کافي او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا ګردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کړی دی.

تنبیه: د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝

شته نارینه ؤ لره(هم لوی وی که واړه) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وړی) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یواځی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان ګڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څخنی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څخنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله. **(فائده):** په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعئین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنُ فَارْزُقُوْهُمْ مِّنْهُ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٨﴾

او کله چه حاضر شي قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوئ تاسي دوی لره له هغه (میراثه) او ووایئ تاسي دوی ته خبره معروفه (خوږه معقوله)

تفسیر: یعنی د میراث د تقسیم په وخت کښې چه تول خپلوان او د کور کهول غری یو تر بله سره تول شي که له دی خپلوانو څخه ځینی داسی وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواږه ورکړئ! او رخصت ئی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځنی ورته ورکړئ! ځکه چه داسی سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښې د خوراک وړ (لائق) شی نه وی یا ئی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مړی وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښې مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت ئی کړئ! یعنی په پسته ژبه سره له دوی ځنی معذرت وغواړئ! او داسی ورته ووایئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مړی وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسی ځنی معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښې بیان وشو چه ګرد (تول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشی! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښې هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځنی بی برخی نشی.

وَلْيَخْشَ الَّذِيْنَ لَوْ تَرَكُوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعٰفًا خَافُوْا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ﴿٩﴾

او ودی ویریږی (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرګه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسی شی) پس ودی ویریږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسیر: په اصل کښې دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه ښائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سړی سره دی دا اندیښنه وی. «نه چه زما له مرګه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم ښائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرګه غواړی او له الله تعالیٰ څخنی وویریږئ! او له یتیمانو سره سمی ښی خوږی خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هغی باندی د دوی زړه مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسیږی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیګڼی (ښه والی) ، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میړانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۝١٠

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (ډکو) ګیډو خپلو سره اور، او ژر به ورسیږی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه ۆ متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته ګناه ښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسی مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله ګیډه د جهنم له اوره ډکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی راښکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مړه شئ) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مړی د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د یتیمانو په حق کښې د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مړی په اقاربو کښې کوم یتیم وی نو ښائی د دی یتیم په برخه ورکولو کښې ډیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څخنی سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاربو کښې له گردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کښې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو څوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوۡقَ ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۖ وَإِن كَانَتۡ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصۡفُۚ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخی) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کښې یواځی ښځی یعنی لونی پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونی له دوه څخنی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی.

تنبیه : د «للذکر مثل حظ الانثیین» په ذیل کښې دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی څخنی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څخنی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنگه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کښې معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کښې له دوو څخنی د زیاتو لونو حکم هم راښئی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څخنی زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د ډیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونی له یوی څخنی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی.

(فائده) : د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کښې ذکر شول.

(١) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(٢) دا چه یواځی لوڼی ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یواځی یو صورت پاتی دی چه یواځی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته وررسیږی. اعم له دی چه یو وی که ډیر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (ځوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی.
د اول صورت خلاصه دا ده . «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی ځنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه وررسیږی».

فَإِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهُ وَلَدٌ وَّوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (ځوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی څخه یواځی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر : د دوهم صورت خلاصه دا ده . «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یواځی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه وررسیږی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته وررسیږی.

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره ورونه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه څخه پورته ورونه او خویندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هیځ نه وررسیږی.که یوورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه وررسیږی لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٍ يُّوۡصِىۡ بِهَاۤ اَوۡ دَيۡنٍ‌ؕ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا ګردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال ځنی مراد دی نه له ګرد (تول) مال څخه.

(فائده) : د میت مال دی اول د ده په ګور او کفن کښی ولګاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه ځنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مړی په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له ګور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی ګرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

اٰبَآؤُكُمۡ وَاَبۡنَآؤُكُمۡ لَا تَدۡرُوۡنَ اَيُّهُمۡ اَقۡرَبُ لَـكُمۡ نَفۡعًا‌ؕ فَرِيۡضَةً مِّنَ اللّٰهِ‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا‏ ﴿۱۱﴾

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه ډوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنګه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه ځنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسیږی؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شي باندی ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۚ

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پریښی دی ښځو ستاسی که نه وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو که وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسی لره شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پریښی وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د وصیت نه چه وصیت کړی وی(دی ښځو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د) دین څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د ښځی له مال ځنی نیمائئ وررسیږی که دا ښځه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا یوه لور یا ډیر ځامن او لونی، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری، نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت څخه وررسیږی.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پریښی وی تاسی که نه وی تاسی لره ولد (ځوځات) نو که ۇ تاسی لره ولد (ځوځات) نو دی ښځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پریښی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت چه وصیت کوئ تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځې لره چه میړه (خاوند) ئې اولاد نه لري، د دې د میړه (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) وررسیږي که اولاد لري اعم له دې چه له هم دې ښځې څخه وي که له بلې ښځې څخه نو ښځې ته ثمن (اتمه برخه) د دې د میړه (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږي چه دوصیت اوقرض‌له اداکولو څخه وروسته پاتې‌وي له هر قسم‌مال څخه نغدوي که جنس، وسله وي که ګانه (زیور) ، سرای وي که باغ، پاتې شو د ښځې مهر هغه له میراث څخنې جلا (جدا) او په قرض کښې داخل دې دا ګرد (تول) دوه صورتونه لري. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ ٱمْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ ۚ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږي کلاله (بې ولده بې والده) یا ښځه وه (هم داسې کلاله) حال دا چه وي دې مړي لره (یو اخیافي) ورور یا (اخیافي) خور پس شته هر یوه لره له دې (اخیافي) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکې)،

تفسیر: له دې ځایه د «اخیافي» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یوائځې په مور کښې سره شریکان وي، نو ښائي وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتې کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږي. هو! که والد او ولد نه وي نو ورور او خور ته به میراث وررسیږي. ورور او خور په درې دوله (طریقه) دي.

(۱) سکنې چه په مور او پلار کښې سره شریکان وي، چه دوی ته «عیني» وائي.
(۲) «علاتي» چه یوائځې په پلار کښې سره شریکان وي
(۳) «اخیافي» چه یوائځې په مور کښې سره شریکان وي.

په دې آیت کښې د «اخیافي» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښې د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دې باندې د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دې ځای کښې له (اخ) څخه اخیافي ورور مراد دی. د دې آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وي که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لري، او یوائځې یو «اخیافي» ورور یا خور ولري نو له دې دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږي. او د نارینه او ښځې یعنې د «اخیافي» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمې پکښې نشته پاتې شوه دوه دول (طریقه) ورور او خور یعنې «عیني» او «علاتي» نو د دې دواړو حکم لکه د اولاد داسې دی. په دې شرط چه د مړي پلار او زوی هیڅ نه وي. مقدم «عیني» دی. که هغه نه وي نو «علاتي» دی. د «النسآء» د سورت په آخر کښې د دې

دواړو د میراث ذکر هم راځي.
فائده : د «کلالې» دا تفسیر چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا ګرد (تول) سره مني، مګر زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه د نیکه او لمسی نفي هم ورسره کوی، او وائي کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږی، عیناً همغه حکم پر نیکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِن كَانُوٓاْ أَكۡثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمۡ شُرَكَآءُ فِي ٱلثُّلُثِۚ مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصَىٰ بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍ غَيۡرَ مُضَآرّٖۚ

نو که وو (ورونه خویندی د کلالې) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی ګرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیافی» ورور او خور له یوه څخنی زیات وی نو دوی ګردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږی او په ړومبی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږی له وصیت او قرض څخنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږی له همغه څخنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږی. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.
(۱) دا چه له یوه «ثلث» څخنی ئې د زیات مال وصیت کړی وی.
(۲) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث څخنی هم برخه وررسیږی څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که ګرد (تول) ورثه هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه ګرد (تول) مردود دی.
(فائده) : څرنګه چه له وارثانو څخنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی څخنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئې له میراث سره هر ځلې د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او دیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئې د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) څخنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کښې غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کښې هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین څخنی مقدم وی اګر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وراندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کښې هم معتبر وی.

وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ډیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (١) ځوی لور (٢) مور پلار (٣) میره (خاوند) (٤) ښځه (٥) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو واړو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کښې ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل . «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غړه وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کښې له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیږی چه د ظلم او بی انصافی په سزا کښې ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم ډیر کامل دی.

(فائده) : ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کښې تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخی له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرره بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» څخنی کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مړی په مینځ کښې د ښځې واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(١) ځوی او لمسی.
(٢) پلار او نیکه.
(٣) ورور او وراره.

(٤) تره او د تره ځوی یا د ده لمسی.
که څو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مړی ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی ځوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو واړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مګر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.
(فائده) : د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مړی په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورئی، ماما، ترور، توړی او د دوی اولاده کله چه له کوم مړی څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيْمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا ۠ وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٤﴾

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی ګرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقرری کړی ضابطی او قاعدی دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام منی چه په هغو کښی د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخی خارجیږی (یعنی حلال ئی حرام او حرام ئی حلال گڼی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښی پاتی کیږی.

وَالّٰتِيْ يَاْتِيْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِي الْبُيُوْتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰىهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿١٥﴾

او هغه (میروښی) ښځی چه راځی فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسی نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندی څلور تنه له تاسی (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویله (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسی دا (ښځی) په کوټو کښی تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وگرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د مواریثو له بیانه، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښئی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښی په دی دواړو مواردو کښی پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښی د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوټه کښی مقیده وساتی! او هسی انتظام دی وکړی! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرره وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیی له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت،اوله رکوع کښی د هغه حد نازل کړه چه د باکری له پاره یو سل دری او د ثیبی له پاره «رجم» یعنی په ګټو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذٰنِ يَأْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَا ۚ

او هغه دواړه سړي چه راځي دي (قبيح کار ته) له تاسي نو ايذاء ورسوئ دوی ته!،

تفسير: يعني که دوه تنه اعم له دي چه يو نارينه او بله ښځه وي يا که دواړه نارينه وي. يا دواړه ښځي (من حيث السحق) وي. او د بد فعل مرتکب شي نو د هغوی سزا ئی مجملاً په ايذاء ورکولو سره ارشاد وفرمايله. په ژبه سره وي، که په خوله سره هومره چه مناسب وي د هغو د تأديب او تنبيه ورکولو حکم شوی دی. له دي څخني معلوميږي چه تر هغه وخته پوري د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسي ؤ. چه د حاکم او قاضي په نزد دي هغوی ته هومره سزا، شتم (کنځل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شي. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بيان ونه فرمايه. او په هغه کښي د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی يا د «لواطت» همغه سزا باقي پاتی ده چه پخوا وه يا د هغه سزا په توره يا په بله کومه طريقه سره وژل دي.
(فائده) : اکثر علماء دا آيت پر زنا محمولوی، او ځينو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځينی ئی پر دواړو باندی شامل ګڼی. (ځني وائی . «﴿وَالّٰتِيْ﴾ — ﴿مِنْ نِّسَآئِكُمْ﴾ —»په سحاقاتو او « ﴿وَالَّذٰنِ﴾ — ﴿مِنْكُمْ﴾ —» په لواطت کوونکو او ﴿اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ﴾ په زانيانو پوري مخصوص دی. نو په دغه تقدير پاس آيت نه دی منسوخ.)

فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿۱۶﴾

نو که توبه ويستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ تاسي له دی دواړو نه، بيشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګنهګارانو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني که وروسته له دی نه دوی له بد کاری څخني توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسي د هغوی تعقيب پريږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنګوئ! او الله تعالیٰ د خپلو بندګانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهرباني کوونکی دی. او تاسي لره هم ښائی چه هم داسي وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن
قَرِيبٍ فَأُولَٰٓئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

بیشکه (قبلول د) توبې په الله (د وفاء له مخې ضروري شي) دی دپاره د هغو کسانو چه کوي دوی ناکاره په ناپوهۍ سره (په دې حال چه په شان د ناپوهانو وي) بیا توبه وباسي دوی په نژدې زمانه کښې (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوي په رحمت سره الله په دوی باندې، او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)،

تفسیر: یعني توبه خو بیشکه داسې شي دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوي لکه چه له پخواني آیت ځخه مفهوم شو. لیکن د دې خبرې لحاظ هم ښائي هرومرو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبې د قبلولو وعده فرمایلې ده هغه اصلاً په هغو خلقو پورې مخصوصه ده چه په بې خبرۍ او ناپوهۍ سره کومه کبیره یا صغیره ګناه ترې صادره شي مګر هر کله چه په خپلې خرابۍ باندې متنبه او مطلع شي نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړي نو الله تعالیٰ داسې خطاوې خامخا (تفضلاً) ورمعافوي او پاک الله پر هر شي باندې پوهیږي او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهۍ سره ګناه کړې ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلې ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وي قبلوي ئې.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږي، هر څوک چه د ناپوهۍ لامله (له وجې) ګناه کوي او وروسته له تنبیه ژر توبه کوي نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدې سره سم د هغه د توبې مقبولیت ضروري دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څخنې د غاړې غړولو جرئت وکړي، یا وروسته د خپلې ګناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښې تأخیر او په همغه پخواني حالت باندې قیام او دوام کوي نو د عدل او انصاف له قاعدې سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغې قبلول یوازې د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلې مهربانۍ سره د دوی دواړو توبې قبلوي. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واري فقط په اول صورت کښې ده او په نورو کښې نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْـَٔانَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شي يو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شي توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شي حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښې مری، په عین غرغره کښې توبه کوی) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیږی چه پرله پسی گناه کوی او له گناه ځنی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ورشی نو په هغه وخت کښې وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیږی چه د کفر په حالت کښې مر شي او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه : دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د ځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښې دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قریب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښې د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښې هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیږی. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گنی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قریب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قریب» وایه شي ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دی صورت کښې مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ هغه وعده چه د توبی د قبلولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتگه څخه پخوا تائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیږی. له دی تقریره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په ړومبنی تقریر کښې مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښې شمیرل کیږی.

(فائده) . کله چه د موت یقین راشي او بل عالم په سترگو سره وکتلی شي

نو په هغه وخت کښې توبه نه قبلیږی. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلیږی چه له
رومبنی تفسیر سره په اول صورت کښې د توبی قبول د عدل او انصاف له قاعدی سره سم دی. او
په نورو صورتونو کښې د توبی قبول یوائځی د هغه په فضل او کرم سره دی

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا ۭ وَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ
لِتَذْهَبُوْا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځی په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځی) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینی د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کښې) مگر چه راشی (وکاندی) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کښې ئې د ښځو د بد افعالئ او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په ډول ډول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندی اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کیده نو د دی مړی ښځه به د علاقتی زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئې که زړه غوښتل له هغی سره به ئې نکاح تړله. یا به ئې همغسی بی نکاح پخپل کور کښې ساتله او د هغی تول مهر یا څه برخه بی ئې تری اخیسته یا به ئې تر مرگه پوری هلته بندی ساتله، او د هغی د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شی نو د هغه ښځه د خپلی نکاح واک (اختیار) لری د هغه مړی ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کښې راولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث ځنی کوم شی (چه هغی ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغی کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغی بدعملی څخه د هغی ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوْهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوْهُنَّ
فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔـا وَّيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيْهِ خَيْرًا كَثِيْرًا ﴿١٩﴾

او گزران کوئ تاسی (ای میړو) له دی (ښځو) سره په نیکی طریقی سره !، پس که خوښی نه وی ستاسی دا ښځی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر ډیر.

تفسیر: یعنی له ښځو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او مأمن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خویونو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چه د ذلت او د سختی سلوک له ښځو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که ستاسی د کومی ښځی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کیږی چه په هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾

او که اراده وکړه تاسی (ای میړونو) د بدلولو د یوی ښځی په ځای د بلی ښځی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میړونو! بیرته) له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی موجبه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میړه (خاوند) غوښتل چه خپله پخوانی ښځه پریږدی او له بلی کومی ښځی سره نکاح وتړی نو پر پخوانی ښځی باندی به ئی تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او خپل مهر بیرته ورکړی چه میړه (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی . «کله چه پخوانی ښځه پریږدئ!، او بله وکړئ! او پخوانی ښځی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی ښځی څخه هیڅ شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی ښځی څخه د هغه مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ۇ دا له سره جائز نه دی.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهٗ وَقَدْ أَفْضٰى بَعْضُكُمْ إِلٰى بَعْضٍ وَّأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٢١﴾

او څرنګه به آخلئ تاسي هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی (ښځو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او ممازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار راشی نو د هغی په معاوضه کښی تول مهر ورکول پر میره (خاوند) باندی واجبیږی نو اوس میره (خاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د هغی مهر څرنګه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره وربربښدی د نجات او د ژغورنی(بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی ښځی ډیر مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یئ که نه تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیاموندہ؟ اوس له هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه ورکول څرنګه روا کیدی شی؟

(فائده) : ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته تول مهر د میره (خاوند) په غاړه لازمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مګر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا هم پوره مهر واجب الاداء ګرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لازمیږی.

وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۭ إِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَّمَقْتًا ۭ وَسَآءَ سَبِيْلًا ﴿٢٢﴾ ع

او مه اخلئ تاسی په نکاح سره هغه (ښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو ستاسی له ښځو مګر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا) لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو ښځو

سره چه ستاسي پلرونو نكاح ورسره ترلي وي نكاح مه ترئ! ځكه چه دا بيحيائي او د الله تعالىٰ د غضب سبب او ډير منفور كار او ډيره بده طريقه ده او د جاهليت په زمانه كښې هم پوهانو هغه مذموم ګڼله او هسي نكاح ته ئې د (مقت نكاح) او له دي نكاح څخه چه به كوم وړوكي پيدا كيده هغه ته به ئې «مقتي» ويل هسي نكاح هومره چه شوي دي، شوي دي وروسته له دي نه دي بيخي ونه كړه شي!

(فائده) . كوم حكم چه د پلار د منكوحي په نسبت دي په همغه حكم كښې د پلارنيو او مورنيو نيكونو منكوحي هم داخلي دي اګر كه د ډيرو پورته نيكونو هم وي (زمونږ امام ابوحينفه رحمة الله عليه وائي چه مراد له دي نكاح څخني «وطي» ده يعني مه «وطي» كوئ! هغې ښځې چه (وطي) كړي دي پلرونو ستاسي په نكاح يا په ملك يمين يا په زنا سره)

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهٰتُكُمْ وَبَنٰتُكُمْ وَأَخَوٰتُكُمْ وَعَمّٰتُكُمْ وَخٰلٰتُكُمْ وَبَنٰتُ الْأَخِ وَبَنٰتُ الْأُخْتِ

حرامي كړي شوي دي پر تاسي ميندي ستاسي او لوني ستاسي او (حرامي شوي دي پر تاسي) خويندي ستاسي او عمي (تروريانى) ستاسي او خالي (توريانى) ستاسي او لوني د ورور (وريري ستاسي) او لوني د خور (خورځي ستاسي).

تفسير: د ميري د نكاح د حرمت له بيانولو نه وروسته اوس د هغو ګردو (تولو) ښځو بيان كوي چه له هغوى سره نكاح ترل جائز نه دي او دا ښځي (١٤) قسمه دي. ٧ نسبي ٧ سببي.

(١) . د هغو بيان كاوه شي چه د نسب د علاقي له سببه حرامي دي او هغه اوه دي.

(١) مور (٢) خور (٣) لور (٤) ترور (٥) توري (٦) وريره (٧) خورځه چه له دوى څخني له هيڅ يوى سره نكاح ترل جائز نه دي (او حرمت ئې ابدي دي).

(فائده) : د مور تر حكم لاندي مورني نياګاني ترآخره پوري ګردي (تولي) داخلي دي. هم داسي د لور تر حكم لاندي لمسي، كړوسي تر آخره پوري تولي داخلي دي. او په خور كښې عيني (سكه چه مور او پلار ئې يو وي) علاتي (چه پلار ئې يو او مور ئې بيله بيله وي) او اخيافي (چه پلار ئې بيل بيل وي مور ئې يوه وي) ګردي (تولي) داخلي دي او په ترور (عمي) كښې د پلرونو نيكونو، خويندي تر پورتنيو پيړيو پوري عيني وي كه علاتي يا اخيافي ګردي (تولي) داخلي دي او په توري (خالي) كښې د مور نيا، د نيا نيا او د ګردو (تولو) خويندي سره له دري واړو قسمونو داخلي دي. او په وريره كښې. د دري قسمونو ورونو اولاد، اولاد الاولاد ګرد (تول) داخل دي. او په خورځه كښې د دري قسمه خويندي اولاد، اولادالاولاد

ګرد (تول) سره داخل دي.

وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرۡضَعۡنَكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ

او (حرامي کړی شوي دي پر تاسي) میندي ستاسي هغه چه تي ئي درکړي وي تاسي ته او خویندي ستاسي له جهته د تي رودلو،

تفسیر: . په «نسبي» محرماتو پسي اوس د «رضاعي» محرماتو ذکر کیږي او هغه دوه دي. (۱) . رضاعي مور. (۲) . رضاعي خور. او په دي کښي اشاره ده چه اوه واړه خپلوي چه په نسبت کښي سره بیان شوي په رضاعت کښي هم حرامي دي. یعني رضاعي لور، ترور، توږي وریره او خورځه، ګردي (تولي) سره محرماتي دي لکه چه په احادیثو کښي دا حکم شته.

وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمۡ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِي
دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمۡ تَكُونُواْ دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ
وَحَلَٰٓئِلُ أَبۡنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنۡ أَصۡلَٰبِكُمۡ وَأَن تَجۡمَعُواْ بَيۡنَ
ٱلۡأُخۡتَيۡنِ إِلَّا مَا قَدۡ سَلَفَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٣﴾

او (حرامي کړی شوي دي پر تاسي) میندي د ښځو ستاسي او پرکتیاني ستاسي هغه چه په غیږو ستاسي کښي (ئي تربیت موندلی او پیدا شوي) دي له ښځو ستاسي هغه چه دخول (مجامعت) کړي وي تاسي له دوی سره پس که نه وئ تاسي چه دخول (مجامعت) کړي دي تاسي له دوی سره نو نشته هیڅ ګناه پر تاسي باندي (په نکاح) د پرکتیو کښي (او حرامي کړی شوي دي پر تاسي) ښځي د ځامنو ستاسي هغه چه له شاګانو ستاسي (پیدا) دي، او (حرامي کړی شوي دي پر تاسي دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه ؤ خویندو کښي مګر هغه چه تحقیق پخوا تیري شوي دي، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : اوس د «مصاهري» د محرماتو ذکر دي. یعني د نکاح د علاقي له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږی. او هغه په دوه قسمه ده.
(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیږی او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.
(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مړه شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح تړل روا کیږی، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا۔ او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورځی حکم هم دی.
(فائده) : دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاګانو وی، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنٰی» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم ځخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ګواکی د زړه له کومی ئی اولاد ګڼئ!. له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښی ضروری دی.

وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ

او (حرامي كړی شوی دی پر تاسی) ميړوښی (منكوحی) له ښځو مگر هغه (ميړوښی ـ منكوحی) چه مالكان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی، فرض كړی دی الله پر تاسی (تحريم د دی پورته محرماتو، يا) ښی لاسونه ستاسی، (مقرر كيدل د دی حكم په) كتاب د الله كښی دی پر تاسی باندی، (چه پاس مذكور دی)

تفسير: د محرماتو ذكر كولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بيان فرمايي چه د بل چا په نكاح كښی وی يعنی هغه ښځه چه د بل چا په نكاح كښی وی د هغی نكاح له بل سره نه روا كيږی. تر څو چه هغه په طلاق يا وفات له خپل ميره (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق يا د موت عدت ئی پوره نشی نو تر دی وخته پوری هيڅوک له دی سره خپله نكاح نشی تړلی، كه كومه ميړوښه (منكوحه) ښځه ستاسی په «**ملک اليمين**» كښی راشی، نو هغه له دی حكم څخه مستثنٰی او پر تاسی باندی روا ده، اگر كه ميره (خاوند) ئی ژوندی هم وی او دی ته ئی طلاق هم نه وی وركړی او صورت ئی دا دی چه يو كافر نارينه له يوی كافری ښځی سره نكاح تړلی وی او مسلمانان پر «**دارالحرب**» باندی يرغل (حمله) وروړی او هغه ميړوښه (منكوحه) ښځه اسيره كړی او «**دارالاسلام**» ته ئی راولی، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلی وی هغه ته حلاله ده اگر كه د هغی ميره (خاوند) په «**دارالحرب**» كښی ژوندی موجود وی او خپلی دی ښځی ته ئی طلاق هم نه وی وركړی د گردو (ټولو) محرماتو له بيانولو څخه وروسته تاكيد فرمايي چه دا د الله جل جلاله حكم دی، د هغه منل پر تاسی باندی لازم دی. (كتب الله محذوف فعل مصدر دی. يعنی كتب الله عليكم حرمة هذه المحرمات ليكلی دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسی باندی په ليكلو سره. او تقدير ئی كړی په تقدير كولو سره).
(فائده): هغه كافره ښځه چه په «**دارالحرب**» كښی نيولی شوی وی، د هغی د حلاليدو له پاره دا ضروری ده چه يو «**حيض**» پری تير شی او دا ښځه مشركه او بت پرسته هم نه وی بلكه له اهل د كتابو څخه وی.

وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ

او حلالی کړی شوی دی تاسی ته (ګردی (تولی) ښځی) چه پرته (علاوه) له دوی ځخه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (۱۵) اقسامو ښځو ځخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری ګردی (تولی) ښځی په ځلورو شرطونو حلالی دی.

(۱): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشی.

(۲): دا چه مهر ورکول ومنئ!.

(۳): دا چه د هغی ښځی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره چړچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شی، او بی له پریښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) ځخه بیلیدلی نشی، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی ځنی د «متعه» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشی نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِۦ مِنْهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو ښځو) ځخه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی ښځی سره چه نکاح وتړله شوه او میره (خاوند) له هغی ځخه تر لږی یا ډیری تاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی ښځی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه بښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی ځخه نه خلاصیږی. که ښځه بیځی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که ښځه پخوا له انتفاع ځخه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی ځخه ګرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

او نشته گناه پر تاسی باندی (ای میړونو (خاوندانو) او ښځو!) په هغه شي کښې چه راضي شوي يئ تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بيشکه چه الله دی ښه عالم (په پټو او ښکارو) ډير حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير: يعنی که زوجين د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضي شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخنی څه شي لږ کړی. يا نارينه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زيات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښې هيڅ وبال نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه ميړه (خاوند) څه شي لږ کړی! يا ارتينه (ښځه) له هغه څخه څه زيات شي وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (يا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کيفيت کښې په هر شان چه بيا سره راضي شول). په آخره کښې ئی وفرمايل چه الله تعالیٰ ته ستاسی گرد (تول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمايی هغه بيخی له گټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښې ستاسی د دارينو منافع او ښيگڼی (فائده) او په مخالفت کښې ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصيلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وينځو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسير: يعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتړی او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سړی لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وينځی سره خپله نکاح وتړی چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښې وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو ميړه (خاوند) ئی د هغی له نفقی

ښځه فارغ البال ګرځي. او که میره (خاوند) ته ئې ور وسپاري، نو بیا هم د اصیلې د نفقې په نسبت د دې وینځې په نفقه کښې خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سړی چه د اصیلې ښځې د نکاح کولو توان لري نو ده لره د امام شافعي رحمة الله علیه او نورو په نزد له وینځې سره نکاح تړل حرام دي. او زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښې هسې نکاح «تنزیهي کراهت» لري او د داسې نکاح د صحت له پاره د وینځې مسلماني د اکثرو علماؤ په نزد ضروري ده او زمونږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابي وینځې سره نکاح وکړي نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښې اصیله ښځه وي نو ده لره له وینځې سره نکاح تړل! د ګردو (ټولو) په نزد حرام دي.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسې ځیني ستاسې له ځینو نورو یئ! (یعنې ګرد(ټول) د یوه پلار آدم اولاده یئ!)

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ته ستاسې د ټولو د ایمان اصلي کیفیت معلوم دی. تاسې لره ښائي چه په ښکاره باندې اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځني بهتر او افضل کیدی شي. نو د ایمان له حیثیته د وینځې په نکاح کولو کښې نه ښائي چه څه انکار وکړي ځکه تاسې په خپلو منځونو کښې ګرد (ټول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوي یئ! او په یوه دین کښې سره شریکان یئ! نو بیا له وینځو سره نکاح تړل ولې عیب او ننګ او عار ګڼئ؟ په دې کلام سره د وینځو د نکاح په لوري توجه ورکول او له دوی ځني د نفرت د احساس لرې کول مطلوب دي.

فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځې په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وي دوی عفیفې ساتلې شوې له زنا چه نه وي زنا کوونکې په ښکاره او نه وي نیوونکې د پټو یارانو،

تفسیر: یعني اوس مناسب دی چه له پورتني بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وتړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلئ! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلي، تنګي او خفګان پکښي نه وي او غدر او نقصان په کښي رانشي. او کله چه د دوی په خوښي سره دا وینځي د نکاح په قید کښي راشي نو دا وینځي دی پټي یاري نه کوی! یعني زنا دی نه کوی! چه په هغه کښي مهر له سره نه لازمیږی.
له دی ځایه راښکاره شوه چه په زنا کښي مهر نه لازمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروري دی.

فَإِذَآ أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَٰحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى ٱلْمُحْصَنَٰتِ مِنَ ٱلْعَذَابِ

نو کله چه میروښي (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښځو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعني هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح څخني ئی فائده اخیستي وی، یعني روا مجامعت ئی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زاني دی سنګسار او په ګټو سره دی وویشتلی شي! او که نکاح ئی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه ئی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شي. او مریی او وینځي له پاره مخ کښي او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښي یواځي د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ ٱلْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٥﴾

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا.

تفسیر: یعني په تاسی کښي له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړی په حق کښي دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعني د زنا له اخته کیدلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وينځو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسې په حق کښې.دیره ښه ده. ځکه چه ستاسې اولاد به آزاد وی. هو! له هر چا سره چه څه اندیښنه وی چه صبر او تحمل به ونه شی کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسې حالت کښې کومې وینځې سره خپله نکاح وتړی. او الله ښه بښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

اراده لری الله چه بیان کړی تاسې ته (شرعی احکام) او وښیی تاسې ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسې وو (له انبیاؤ او بوځی تاسې په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسې باندی او الله ښه عالم دی (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسې ته د حلالو او حرامو حال معلوم شی او د پخوانیو انبیاؤ لاره در په برخه شی لکه حضرت ابراهیم علیه السلام او نور. او مغفرت ستاسې په برخه کړی. او الله جل جلاله ته ستاسې مصالح او نور ګرد ((تول) حالات پوره څرګند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبیر کښې حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدایت څخه محرومیږئ! او د پخوانیو پیغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالیٰ له رحمت او مغفرت نه هم بی برخی کیږئ! (نو ځکه تاسې ته بیانوی هغه چه مخفی ؤ له تاسې نه چه هغه د وینځو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قیود، اخروی وعد او وعید او د دنیوی ژوند د اصلاحاتو تحدید دی څو چه تاسې ته د هغو انبیاؤ او صالحانو لاره دروښیی چه پخوا له تاسې نه تیر شوی دی او تاسې هغوی پسی اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقویٰ او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبین دین التزام، او په شرعی احکامو اعتصام هر سړی مأجور او فائزالمرام ګرځوی. **اللهم ارزقنا الهداية والحلال وقنا الضلالة والنكال)**

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځینی احکام او د هغو ښځو بیان وشو چه له دوی سره نکاح تړل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قیودو او د شرائطو یادونه او د بدکاری ځنی ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنګه چه د څو وجوهو لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئی په دی آیت

او په راتلونکو دوو آیتونو کښې د دی احکامو منل او تعمیل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوٰتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

او الله اراده لری چه رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی. او اراده لری هغه کسان چه متابعت کوی د شهواتو (د نفس د آرزوګانو) د دی چه کاږه شئ تاسی (د حق له لاری څخه) په کږیدلو ډیرو لویو او لری سره.

تفسیر: یعنی دا مختلف قیود چه پخوا له دی نه تیر شول له هغو څخه پر تاسی باندی رحمت فرمایل مطلوب دی. نو ځکه الله تعالیٰ د دی قیودو په نسبت حکم وفرمایه او هغه کسان چه په خپلو شهواتو کښې اخته دی دا غواړی چه تاسی له سمی لاری لری ولویږئ! یعنی د هغوی په شان تاسی هم د خپلو شهواتو اتباع وکړئ! او ګمراهان شئ! نو اوس هر څه چه کوئ، ښائی چه په پوره عقل او فکر او پوهی سره ئی وکړئ!.

يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

اراده لری الله د دی چه سپک کړی (بار) له تاسی نه، او پیدا کړی شوی دی انسان ضعیف (کمزوری چه د دروند بار طاقت نه لری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ انسان ضعیف پیدا کړی دی او الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځایه پوری صبر کولی شی او له هغه څخه زیات صبر نشی کولی نو ځکه ئی په هر حکم کښې د تخفیف لحاظ هم فرمایلی دی. داسی نه ده چه هر هغه شی چه د انسان له پاره مفید لیدل شوی دی. همغه ئی ورپه غاړه کړی دی. سخت وی که آسان. مثلاً له ښځو څخنی ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان له پاره ډیر سخت ؤ، نو ځکه الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د ده د خواهش د پوره کولو له پاره جائزی طریقی ور وښوولی، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شی او داسی ئی نه دی فرمایلی چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بیخی منع کړی شوی دی حق تعالیٰ په خپل رحمت سره په شریعت کښې تنګی نه ده فرمایلی چه خلق حلال پرېږدی، او د حرامو په لوری وځغلی. د دی آیتونو خلاصه داسی راووته چه «له شهواتو څخنی د نفس ساتل ـ او د دی ګردو (تولو) قیودو منل چه د ښځو په

باره کښې مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعميل خورا (ډير) ضروري او ښيخي مفيد دی.»

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۟

ای هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسې! مالونه د يو بل په منځونو خپلو کښې په ناروا سره! مگر (خورئ يې) که وی دا (مالونه چه خورئ ئې اموال د) تجارت (چه صادروی) په خوښې سره له تاسو نه.

تفسير: مطلب دا دی چه هيڅا لره د هيڅا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ويلو، تګی او غلا کولو (يا په قمار يا په غصب يا په ناحقه دعوی يا په فاسدو عقودو او نورو) سره بيخي روا نه دی. هو! که سوداګری يا بيع او شری د جانبينو په خوښې سره وشي نو په دی کښې هيڅ حرج نشته او له دی مال ځنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسې شوه «په جائزه طريقه سره له مال اخيستلو څخه هيڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسې باندی دروند وی. (ځينی وائی چه مقصود له دی نهيي په هغه څه کښې د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالیٰ رضاء په کښې نه وی، او په تجارت سره ئې صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالیٰ او په رضاء د الله تعالیٰ کښې وی.)

وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿۲۹﴾

او مه وژنئ تاسې سره ځانونه خپل (يعني يو بل يا مه کوئ تاسې هغه کار چه ستاسې د هلاک سبب وی) بيشکه چه الله دی پر تاسې باندی ډير مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: يعني پخپلو منځونو کښې يو له بله سره مه وژنئ بيشکه چه الله تعالیٰ پر تاسې باندی ډير مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئې منع فرمايلې ده، او تاسې ته ئې داسې احکام درليږلی دی چه په هغو کښې بيخي ستاسې ښيګڼه (فايده) او خير دی.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوک چه وکړی دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر څوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل څوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی څوک داسی ګومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف څخنی نشی اړولی.

اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبَآىِٕرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) ګناهونو څخه چه منع کولی شئ تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) ګناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه څوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له ګناهونو څخنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د ګناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سړی زیار (محنت) وکاږی چه له ګناهونو څخنی ځان وژغوری (وساتی) او ورمعلوم شی چه هغه څوک چه له کبیره ؤ ګناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (ټول) هغه صغیره معاصی ښښل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مګر د ګردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر څو په هغه سره د ګردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.
«معتزله» او د دوی نور ملګری په سرسری ډول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره ؤ ګناهونو څنی ځان وژغورئ (وساتی)! یعنی یوه کبیره ګناه هم ونه کړئ! نو بیا یواځی صغیره ګناه هرڅومره وکړئ! هغه به ضرور دربښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم (**کیف ما اتفق**) یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د ګردو (تولو) سزاوی هرومرو (خامخا) دررسیږی.»
«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالیٰ ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله ؤ بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره ؤ الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله ؤ مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء څنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مګر مونږ له هغو ګردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاوندانو په نزد په دی معنی سره ګردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله ؤ په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ!
دا خو ښکاره ده چه د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ الآیه
ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه **قال ما رأیت شیئا اشبه باللمم مما قال ابوهریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق ـ والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکذبه انتهی**» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولګیده. او د حبر الامة او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذالقياس د «سيئات» معنى له دى څخه ښه نشى كيدى، نو اوس د دى مطلب په مقابل كښى به د دى آيت د مضمون په نسبت بل كوم تقرير څرنګه د ترجيح ؤړ (لائق) او د غوره كيدلو لايق كيدى شى؟ بالخصوص د معتزله ؤ چتى (بيكاره) وينا په څه ډول (طريقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لايقه ګنله كيږى؟ او په واقعى توګه (طور) د ذكر شوى حديث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه له هغه څخه ايستلى ده داسى عجيبه او د قبول وړ (لائق) تحقيق دى چه له هغه څخه د دواړو آيتونو مضمونونه ښه محقق شوى دى، او دى د معتزله ؤ خرافاتو ته هيڅ ځاى او اهل حق ته د هغو د ترديد ضرورت هيڅ پاتى نشو، او په هغه سره د نورو ضمنى اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طريقه) سره وشو لكه چه په ادنٰى تأمل سره پوهان پرى پوهيدى شى.

مونږ د توضيح په غرض د ذكر شوى حديث خلاصه ليكو حضرت عبدالله بن عباس رضى الله تعالىٰ عنه فرمائى چه د «لمم» لفظ چه په «النجم» كښى راغلى او د هغه د معافى وعده شوى ده د هغه د تعيين او تحقيق په نسبت مونږ ته د ابى هريره رضى الله تعالىٰ عنه د حديث څخه بهتر كوم بل شى نه دى معلوم چه خلاصه ئى دا ده چه رسول كريم صلى الله عليه وسلم فرمايلى دى الله تعالىٰ د بنى آدم په ذمه باندى د زنا كومه برخه چه مقرره فرمايلى ده هغه هرومرو (خامخا) ده ته رسيدونكى ده نو د زنا په فعل كښى د سترګو برخه ليدل دى او د ژبى برخه د هغو خبرو ويل دى چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پيدا كوى او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه كوى. مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجينو په عمل پورى موقوف دى. يعنى كه د فرجينو څخنى د زنا صدور محقق شو نو د سترګو، ژبى او نفس او د نورو ګردو (تولو) په زنا كښى واقع كيدل محقق شول كه د ګردو(تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالى سره د فرجينو فعل متحقق نشى بلكه له «زنا» څخنى ئى «توبه» او اجتناب په نصيب شى نو اوس د زنا هغه ګرد (تول) وسائل او وسائط د مغفرت لايق شول يعنى كله چه د فرجينو زنا كول باطل شو، ګواكى د دوى ماهيت قلب شوى د ګناه په ځاى عبادت وګرځيد. مثلاً يو سړى د غلا په نيت تر مسجد پورى ورسيده مګر په مسجد او په عين موقع كښى متنبه او وېښ شو او له غلا ئى توبه وايسته او ګرده (توله) شپه ئى د الله تعالىٰ په عبادت كښى تيره كړه. نو ښكاره ده هغه ورتګ چه د غلا وسيله په نظر راته اوس همغه د توبى وسيله او د لمانځه سبب وګرځيد. نو د ابوهريره رضى الله تعالىٰ عنه د دى حديث له اوريدلو څخه عبدالله بن عباس رضى الله تعالىٰ عنه وپوهيد چه «لمم» هغه خبرى دى چه په اصل كښى لويه ګناه نه ده مګر د ګناه د سبب كيدلو لامله (له وجى) ګناه ګرځى نو د آيت مطلب به داسى شى هغه كسان چه له لويو او ښكاره ؤ ګناهونو څخنى ځانونه ژغورى (ساتى) خو (لمم) ورڅخنى صادريږى مګر د لويى او اصلى ګناه له صدور څخه پخوا دوى له خپل قصور څخنى تائب او مجتنب كيږى نو اوس لكه چه ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه د ابوهريره رضى الله تعالىٰ عنه د حديث په اساس د (النجم) د سورت د آيت په مطلب باندى پوهيدلى دى مونږ لره هم ښائى چه همغه معنى د ابن عباس رضى

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النسآء» د سورت د آیت په مطلب کښې هم بی له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دی خبری ضرورت پاتی کیږی چه د دی آیت په توضیح کښې د صغیری ګناه او د کبیری ګناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وی. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځی او د اجتناب معنی هم ظاهریږی. او نوری ګردی (تولی) وړی خبری انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږی د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسی شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسی ګناهونو څخه ژغوری (ساتی) او د هغو د ارتکاب څخه خپل نفسونه ساتی چه د ګناهونو په سلسله کښې مقصود او لویه ګڼله کیږی، نو د هغه اجتناب او ژغورنی (ساتنی) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومی لویی ګناه د حصول په طمع ئی کړی وی معافیږی. او د ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښې داخلیږی. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلی صغائر د کومی بلی سلسلی د کبیری ګناه مثلاً د شرابو له نه څښلو څخه به معافیدی شی یا د شرابو د نه څښلو لامله (له وجی) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبیږی. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دی. ولی په واقع کښې مطلقاً صغائر په حسناتو سره بښل کیږی. کما قال الله تعالیٰ ﴿ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴾

وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسی د هغه شی چه غوره ګرځولی دی الله په هغه شی سره ځینی له تاسی پر ځینو نورو

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښې شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایی، نو تاسی د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم ګواکی همغسی دی چه د چا په خاص مال او ځان باندی له کوم سببه منګولی خښی کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دی څخه ستاسی په منځو کښې حسد او بغض پیدا کیږی. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لازمیږی. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښې الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایی او هغوی باندی حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږی او په میراث کښې نارینه ته دوه برخی ورکولی شی؟» په دی آیت کښې د دغو ګردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ وَسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

شته نارینه ؤ لره نصیب (برخه، مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرری شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیږی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هو! خبره بله ده چه الله تعالیٰ سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کړی، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی. هو! که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواړی دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی!. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل طالب نشی! او الله تعالیٰ ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه استحقاق ډیر ښه ورځرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت وربه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی

بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه ؤ او ښځو) گرځولی دی مونږ وارثان (چه واخلی خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریښی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پردیو ته) او هغه کسان چه غوټه شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شي باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال ځنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) وروروسوئ! الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکړی شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکړی شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: ډیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره ورونه او ملگری کړل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی ورونه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی.
هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرگ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مگر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ؕ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوئی) ورکړی دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لگښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالیٰ نارینه پر

ښځو باندې په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکی ګرځولی دی.
(١): لویه او موهوبه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښې ځینو ته پر ځینو نورو یعنې نارینه ؤ ته پر ښځو باندې په علم او عمل سره (چه دا دواړه د ګردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویی عطا فرمایلی ده. چه د هغو تشریح په احادیثو کښې شته. (یعنې په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر ښځو باندې فضیلت او لویی ورعطا کړی ده.)
(٢): کسبی وجه دا ده چه نارینه پر ښځو باندې خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضروریاتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه ښځو لره ښایی چه د نارینه حکمونه ومنی.
(فائده): یوی صحابی ښځی د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیره ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د دوی حال ئی ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چه «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلی!» په دی منځ کښې دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښې خیر دی.»

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۚ

نو هغه ښځی چه نیکی دی حکم منونکی دی (د میړونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غیاب (غیب) د میړونو (خاوندانو) (خپلو کښې د ځانونو خپلو او د خپلو میړونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میړونو (خاوندانو)

تفسیر: یعنې هغه ښځی چه نیکی دی دوی د خپلو میړونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښې د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښې هیڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالّٰتِيْ تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ فَعِظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوْهُنَّ ۚ

او هغه ښځې چه ویریږئ تاسي له سرکشي (بد گزراني) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پرېږدئ تاسي دوی (خپلي شاوی ورته وګرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمي نشوی) او ووهئ تاسي دوی (که په بیلتون هم سمي نه شوی)

تفسیر: یعني که کومه ښځه له خپل میړه (خاوند) سره بدګزراني وکړي نو ښایي (چه میړه (خاوند) دی دغه ښځه د څیښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظیم) په ژبه وپوهوی. چه نور دی هسي نه کوی. که ئې ونه منله نو بیا دی په همغه خونه (کور) کښي په ګوښي (یوازی) بستره کښي پرېږدی. او که په دی هم سمه نه شوه نو داسي دی ووهي چه د دی په وجود کښي د وهلو اثر پیدا نشي یا ئې هډوکی مات نشي د هر تقصیر له پاره یوه درجه وی نو سم له هغې سره د هغې د تادیب او تنبیه اجازه شته چه د هغي دری درجي په ترتیب سره په آیت کښي مذکوری دي. وهل او تکول وروستني درجه ده. په معمولي او سرسری قصور باندی دی نه وهي. هو! که قصور ئې زیات وی، نو بیا ئې په وهلو کښي هیڅ حرج نشته او څومره چه مناسب وګڼي هغومره دی ووهي. مګر د دی خبری لحاظ په کار دی چه هډوکی ئې مات نشي. او داسي یو پرهار ورته ونه رسیږی، چه د هغه اثر باقي پاتي شي.

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

نو که اطاعت ئې وکړ (غاړه ئې کیښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسي پر دوی باندی لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دی ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښي) ډیر لوی (له ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعني که هغه ښځې ستاسي په پند یا بیلتون (جدائي) یا تادیب یا وهلو سمي شوی او له غاړی غړولو او نافرماني څخني ئې لاس واخیست، او ښکاره مطیعي شوی، نو تاسي هم لاس تری واخلئ! او د دوی الزام پسي مه ګرځئ! او تیرواته ئې مه لټوئ! او خامخا د دوی په پړ کولو پسي مه ګرځئ! او له الله څخه ووېریږئ! بیشکه الله جل جلاله پر تاسي ټولو غالب او په ګردو (ټولو) باندی حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښي هرومرو (خامخا) له بدګماني څخني کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندی دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښي وهل وروستني درجه لري.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا ۚ

او که ویرېږئ تاسی له مخالفت څخه په منځ د مېره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولېږئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سړی او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعني ای مسلمانانو! که تاسی ته اندېښنه وی چه په مېره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جګړه نشی پرېکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د مېره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو څخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولېږئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی څخنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منځ کښی به د موافقت فضاء پیدا کوی.

إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منځ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدلو هم).

تفسیر: یعني که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منځ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالیٰ ته د ګردو (ټولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات ګرد (ټول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیدلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالیٰ

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ۖ

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالیٰ باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویاړ)

او رياء او ښودانې سره مال ورکول هم شرک دی، مګر په لږه درجه.

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

او (نیکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکۍ کولو او (نیکي کوئ!) له خاوندانو د خپلوۍ سره او (نیکي کوئ!) یتیمانو سره او (نیکي کوئ!) له مسکینانو سره او (نیکي کوئ!) له همسایه ګانو سره چه قریب وی (په نسب یا په همسایګۍ کښې) او (نیکي کوئ!) له همسایه سره چه بعید وی (په نسب یا په همسایګۍ کښې) او (نیکي کوئ!) له هغه ملګری سره چه په څنګ کښې وی او (نیکي کوئ!) له مسافر سره او (نیکي کوئ!) له هغو (وینځو، مریو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بیشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی ډیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بیان کړه اوس داسی ارشاد فرمایی چه د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب اداء کړئ! له ګردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قریب او غیر قریب همسایه (ګاونډی) څخه به نسبی یا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښې دا مطلب دی، چه د خپلوان همسایه حق، له پردی همسایه څخه زیات دی. او په مکانی قرب کښې به دا مدعا وی چه د نژدی همسایه حق د لری همسایه له حق څخه زیات دی. یعنی چه په لری فاصله کښې اوسیږی. په (والصاحب بالجنب) کښې د سفر، حضر او د کاراوبار رفیقان او شریکان او د یوه بادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، مرید، او نور تول داخل دی. په مسافر کښې میلمه او غیر میلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وینځی نورو حیواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښې ئی وفرمایل د هغو په مزاج کښې چه تکبر (لوئی) خودپسندی (ځان منی) داخل وی، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼی. او په خپل مال باندی مغرور، او په عیش کښې مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی ځنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردګار
دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار
دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران
بل یتیم دی بل نادارہ بل خپل چه وی ستا جار
اوم جار دی بیګانه بل همنشین چه وی د څنګ
لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملګری شو په لار
یا ملګری د سبق شو یا د صف یا د مجلس
او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار
دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق
په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوښیار

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پټوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سړی نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنی پټوی او هیڅ‌چا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.
(فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانانو تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پټول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا ﴿٣٨﴾

او نه (خوښوي الله) هغه کسان چه صرفوي دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لري ايمان په الله باندی او نه په ورځ آخري (د قيامت) باندی او هر څوک چه وي شيطان ده لره ملګری نو بد ملګری دی (دا شيطان)

تفسير: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوي. يعني د الله تعالىٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخيلی کوي او نورو ته هم د بخيلی ترغيب ورکوي ليکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوي. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ايمان لري او نه په قيامت باندی باور لري چه د حق تعالىٰ د رضاء حصول او د اخروي ثواب تحصيل د دوی مقصود وي. او د الله تعالىٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شي چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالىٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وي.
له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالىٰ په لاره کښی همغسی چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی رياءکاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لګول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوي چه د دوی رفيق شيطان وي چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تياروی ئی.

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ايمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قيامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځينی د هغه شي چه روزي کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسير: يعني د کافرانو په دی کښی هيڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالىٰ او د قيامت په ورځ باندی ايمان راوړی وی او د بخل او رياء په ځای ئی د الله تعالىٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بيخی د دوی نفع وه. ضرر او زيان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالىٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نيت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ ﴾ کښې د مال نسبت د هغوی په لوری شوی ؤ. اوس د ﴿ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ﴾ په فرمايلو کښې داسې يوه لطيفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللي په هر څه ئې چه زړه غواړی لګوی ئې دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئې د الله تعالىٰ مال ګڼلی او په همغه لاره کښې ئې لګولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

بيشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د يوی ذری او که وی دا (ذره) نيکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نيکی) او وربه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له نزده خپله ثواب ډير لوی.

تفسير: يعنی الله تعالىٰ د هيچا حق د يوی ذری په اندازه هم نه ضايع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کيږی، عين انصاف ـ او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د يوی ذری په اندازه څوک نيکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه ـ څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظيم ثواب د انعام په طور هم ورعنايت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښې چه راولو مونږ له هر يوه (پخوانی) امت څخه يو شاهد (د دوی له انبياؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده !) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ويونکی).

تفسير: يعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم څخنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بيان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قيامت په ورځ کښې د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بيانوی او په ګردو (تولو) حالاتو

باندی به شاهدی لولی نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاؤ علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهدی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هؤلا» اشاره د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهدی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهدی لولی ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پټوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت څخنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی وبللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ څخنی نه شی پټولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاربو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاربو، یتیمانو، مسکینانو، همسایګانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء څخنی ویرول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک څخنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکوونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایی او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (تولو) عباداتو څخنی اولیٰ، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ؤ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی دیر اهم او شاق او درانه ښکاری
(١): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو څخنی وځی.
(٢): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه څخنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهتم بالشان دی
(یو): حضور او خشوع، (بل)؛ طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ؤ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنګه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د تولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو څخنی دوه نفعی هم معلومیږی
(اول): څرنګه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) څخنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو ګردو (تولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په ګردو (تولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له ګردو (تولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.
(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه تول تیر شوی احکام واوری نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی دیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَآ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكٰرٰى حَتّٰى تَعْلَمُوْا
مَا تَقُوْلُوْنَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِىْ سَبِيْلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوْا ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسي مست یئ (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شئ تاسی پر هغه شی چه (یی) وایئ تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په ړومبنیو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدایات ورکوی او د دی هدایاتو مناسبت له پخوانیو هدایاتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول
(۱): په الله تعالیٰ باندی ایمان نه راوړل.
(۲): خپل مال د الله تعالیٰ په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د ړومبنی خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا راښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی
(اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.
(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نزدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.
اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضدادو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. څو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.
او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبئ مگر د سفر په حالت

کښې چه د هغه حکم وروسته له دې څخه راځي.
(فائده): دا حکم په هغه وخت کښې ؤ چه مسکرات (نشې شیان) لا نه ؤ حرام شوي مگر د نشې په حالت کښې له لمونځ کولو څخه ممانعت کړې شوې ؤ په روایتونو کښې راغلي دي چه «په کومه میلمستیا کښې اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راټول شوي وو. څرنگه چه شراب څښل په هغه وخت کښې لا نه ؤ حرام شوي، نو ځکه دوی شراب څښلي وو. دلته د ماښام وخت راغي، نو گرد (ټول) سره په همغه حالت کښې پر لمانځه باندې ودریدل. امام د﴿ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴾ په سورت کښې د ﴿لَآ أَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُونَ﴾ په ځای د بې سدې (بې هشې) په حالت کښې «**اعبد ماتعبدون**» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخي غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دې مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالي په وخت کښې یا د رنځورۍ له امله (وجې) چا ته د داسې بې سدې (بې هشې) کوم حالت پیدا شي. چه په خپلو خبرو باندې نه پوهیږي، چه څه وائي؟ نو په داسې حالت کښې د ده لمونځ کول ناروا دي. او هر کله چه په سد او هوښ راغي، نو ضرور دي د هغه فوت شوې لمانځه قضائي راوړي!

وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءً فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُمۡۗ

او که وئ تاسې مریضان (رنځوران) یا په سفر باندې (په حالت د بې اودسې یا جنابت کښې) یا راشي یو له تاسې له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسې ښځو سره نو ونه مومئ تاسې اوبه (یا ئې نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسې مخ د ځمکې (خاورې) پاکې ته نو مسحه وکړئ تاسې په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنگلو پورې)

تفسیر: یعني د جنابت په حالت کښې دې لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دې اداء کړ شي! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وي، که یو داسې عذر پیښ شي چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجې) ممکن نه وي او ترې معذور شي او د طهارت حصول ضروري وي نو په داسې وخت کښې تیمم وهل کافي دي. د اوبو د استعمال معذوریت درې صورتونه لري
(۱): ناروغي چه د اوبو استعمال ورته ضرر پیښوي.
(۲): چه سفر ئې په مخه کښې وي او دومره اوبه ورسره وي چه یواځې خپله گزاره پرې کولی شي، اوکه اودس پرې وکړي تنده به ورته ضرر ورسوي او اوبه له ده ځنې لرې وي.

(٣): دا چه اوبه بیخی موجودی نه وی. د اوبو د نشتوالی په تقدیر ئی د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلی دی
(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کښی.
(دوهم): له مجامعت ځنی وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کښی.
(فائده): د تیمم صورت دا دی چه په پاکه ځمکه باندی دی دواړه لاسونه ووهی! بیا دی پر خپل تول مخ باندی په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کړی! بیا دی دواړه لاسونه پر ځمکه باندی ووهی! او دواړه لاسونه دی تر څنګلو پوری مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکی هم ده. مثلاً موزه، بوټ، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندی ولوېږی او په خاوره تبدیل شی هغه هم د خاوری له متجانسیت څخه پاکیږی) او هم پر لاسو او مخ باندی د خاوری په مښلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کیږی. چه له ګناهونو ځنی د معافی غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لری کوی نو ځکه ئی د معذوریت په وخت کښی د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندی د تیمم حکم مبنی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو ځنی زیات سهل الوصول وی نو په ځمکه کښی دا خاصیت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چیری شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له ګناهونو او خرابیو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاوری سره ګډ شو. لکه چه په ړومبی آیت کښی مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

بیشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئی را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کښی د تیمم اجازه راکړی ده. او خاوره ئی د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندګانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندګانو نفع او هوسائی (آسانی) خوښوی. چه له دی ځنی دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کښی د نشی په حالت کښی چه د یوه شی په ځای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئی هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کښی لمونځ نه کوی، مګر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغی په نسبت مؤاخذه وشی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (ګمراهی په عوض د هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په ځنګ شئ!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او کافی (بس) دی الله مددګار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ څخه نیولی تر ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ ﴾ الآیه ـ پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منځ کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکړی شوی. او ګمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پټول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی واړوی چه ګمراهان شی. او الله تعالیٰ ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالیٰ په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)! الله تعالیٰ تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دښمنانو ځنی هیڅ ډول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا

لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ

ځینې له هغو کسانو چه یهودان شوي دي اړوي دوي خبرې (د شریعت او محمدي اوصاف) له ځایو د دي (خبرو) څخه او وائي دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائي یهودان) واوره (ته) په داسې حال کښې چه نه ئې اورولی شوي او (وائي یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښې؛

تفسیر: په یهودانو کښې داسې خلق هم دي، چه هغه «تورات» چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی له خپله ځایه اړوي او بدلوي ئې یعنې لفظي او معنوي تحریفونه پکښې کوي. (﴿ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ - او وایې وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنې کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوي به په ځواب کښې ویل وامو ورېده! یعنې ومو مانه خو ورو به ئې ویل چه مونږ نه دی منلی. یعني یواځې مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

(﴿ وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ ﴾ - او وایې یهودان واوره په داسې حال کښې چه نه ئې اورولی شوي) یعنې کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوي، نو وایې «واوره! دروا دې نه ورول شې!» یعني داسې خبرې کوي، چه دوه معناګانې لري. که د یوې معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وي نو د بلې معنی په لحاظ ښیرا او تحقیر هم کیدی شي. لکه چه دا خبره په ظاهره کښې د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسې، هیڅکله دې تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولی شي!» او په زړو کښې به ئې هسې نیت کاوه چه ته کوڼ شې! (العیاذ بالله).

(﴿ وَرَاعِنَا ﴾-او وائي راعنا) یعنې کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې راتلل، «نو راعنا» به ئې هم ویل چه د هغه معناوي هم دوي دي. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښې شوی دی. ښه معنی ئې دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندې ښه وپوهیږو او د څه شي پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئې دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئې په ژوولې ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوي شرارت ؤ، ځکه چه هغوي ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسیٰ علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولي وو.

(﴿ لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ ﴾په تاوولو د ژبو خپلو...) یعنې یهودانو به دا کلمې پخپلو خبرو کښې سره ګډولې او په داسې یوه ډول (طریقه) سره به ئې ویلې چه د اوریدونکي فکر به ئې ښې معنی ته اړاوه او د هغو بدې معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښې به ئې همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئې پر ده باندې داسې عیب لګاوه، چه که دا سړی په رښتیا

سره نبي وي نو زمونږ په دې فريب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهيده، نو الله تعالىٰ د دوى دا فريبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طريقه) سره څرګند كړل.

وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

او كه بېشكه دوى ويلي وى واوريده مونږ (وينا ستا) او ومانه (حكم ستا په بدل د «عصينا» كښې) او (كه دوى ويلي وى) واوره (بې له «غير مسمع» او نظر لره پر مونږه (په بدل د «راعنا» كښې نو خامخا به ؤ خير دوى ته او ډېره سمه (دا وينا) وليكن لرې كړې دي دوى الله (له خپله رحمته) په سبب د كفر د دوى پس نه راوړي ايمان (له دغو يهودانو مكر لږ خلق

تفسير: حق تعالىٰ د يهودانو د دغو دريو منمومو اقوالو له بيان كولو څخه وروسته اوس د ملامتيا او د هدايت په ډول (طريقه)، ارشاد فرمائي چه كه يهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځاى ﴿وَاَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ په عوض يوازې ﴿وَاسْمَعْ﴾ او د ﴿وَرَاعِنَا﴾ په ځاى ﴿وَانْظُرْنَا﴾ ويلى، نو دا به د دوى په حق كښې بهتر ؤ، او دا خبره به په ځاى او سمه وه. او هسې بيهودګى او شرارت ته به ځاى نه ؤ پاتې، چه له پاسنيو كلماتو څخه يهودانو په خپلو زړونو كښې بدې معناګانې اخيستلې. ليكن څرنګه چه الله تعالىٰ دوى د خپل كفر په سبب له خپل رحمت او هدايت څخه بې برخې ګرځولي دي، نو ځكه دوى په سمه لاره باندې نه راځي او په ګټورو (فائده منلو) خبرو باندې نه پوهيږي او ايمان نه راوړي مګر لږ خلق دي چه له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت ځنې محفوظ پاتې دي لكه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګري رضى الله تعالىٰ عنهم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۭ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبائحو ذکر وفرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترګی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیری بدلوو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د څټ په لوری او ستاسی څټ د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د څټونو په شان یوه تخته ئی وګرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو.
د ﴿ أَصۡحَٰبَ ٱلسَّبۡتِ ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کښی مذکوره ده.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفۡتَرَىٰٓ إِثۡمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

بیشکه چه الله نه بښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او بښی هغه (ګناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی تړل (په الله) دروغ لوی (او وئی کړه) ګناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره ګناهونه دی یا کبیره. هغه ګرد (تول) د مغفرت وړ (لائق) دی.الله تعالیٰ د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائی د هغه صغیره او کبیره ګناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنګه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس ګڼی، تر دی چه خپل ځانونه «**ابناؤالله**» او «**احباؤالله**» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په ډله باندی به لږ ظلم هم نه کیږی یعنی دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالیٰ ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ ﴾ الآیة ـ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالیٰ خاص بندګان او د انبیاؤ ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالیٰ د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زړو په چاودونو کښی وی.)

انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

وګوره ای (محمده!) چه څرنګه تړی دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالیٰ باندی دا ډول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ دوستان وایی او د الله تعالیٰ په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسې سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخي کافي دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾

آیا نه دی کتلي تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایي دوی په حق د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دې آیت کښې هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښې د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمې د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښې او د ضرورت له مخې ئې د بتانو تعظیم وکړ او ویې ویل چه «ستاسې دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دې کار سبب یوازې حسد وه او غوښتل ئې چه د نبوت او دیني ریاست پرته (علاوه) له موږ څخني بل چاته ولي ورکړی شوی دی؟ نو په دې مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دې آیتونو کښې هم دا خبری مذکوری دی.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يَّلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ نَصِيْرًا ﴿٥٢﴾ۭ

دا (حکم کوونکی په غوره والي د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پرې) وکړي الله نو له سره نه مومي (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دې چه اهل کتاب دی، د نفساني اغراضو له سببه ئې د بتانو

تعظیم وکړ او د کفر طریقه ئې د اسلامي طریقې څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چه الله تعالیٰ لعنت وکړي د هغه حامي او مددګار په دنیا او آخرت کښې هیڅوک نشي کیدی، نو چه اوس دوی د خپلې مرستې (مدد) په طمع د مکې‌شریفې د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخي لغو او چټي (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښې یهودانو ډیر زیات ذلتونه وګالل (برداشت کړل)، په آخرت کښې به هم په سختو عذابونو اخته کیږي.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنې نشته! او که شي) نو په دغه وخت کښې به ورنه کړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداري زمونږ میراث دی. او یوازې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئې ویل بالاخر حکومت او باچاهي مونږ ته رسیږي که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم ورورسیږي هیڅ پروا نشته. نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئې دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښې څه برخه شته؟ یعنې له سره دوی په سلطنت کښې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت وروررسیږي نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي. یعنې دوی داسې بخیلان دي چه پخپله باچاهي کښې هم فقیرانو ته یوه ذره شي نه ورکوي. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې (اوچتې) خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنې آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

باندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمٰعیل، یعقوب، یوسف، موسٰی، داؤد، سلیمان، عیسیٰ، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندی حسد او له دوی ځنی انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښی دی.

فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له دغو (یهودانو) هغه دی چه څنګ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوبښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لویی ورکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سببه یوازی د رخی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبی وهونکی اور بس او کافی دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۭ

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د مؤمنانو او کافرانو ذکر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیی قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخی ترهیب وشی.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۭ

هر کله چه پاخه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښی نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښې د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو. مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښې آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالیٰ ډیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کښې الله تعالیٰ جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (ماڼیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښې تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښې ښځی پاکی کړی شوی (له تولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په ګڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښې اوسیږی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاؤ څخه به بیخی پاکی، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو ګڼو سیورو کښې داخل کړو چه د لمر له تودوخی او نورو څخنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمٰنٰتِ إِلٰىٓ أَهْلِهَا ۙ وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ۚ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منځ د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو څخنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکیٔشریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کړی نه وی!.)

إِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿٥٨﴾

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایی، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پټ او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الٰهی حکم په

مقابل کښې، به هغه څه اعتبار ونه لري.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ

اى هغو کسانو چه ايمان ئى راوړى دى (اى مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسى د الله! او حکم ومنئ تاسى د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسى (مسلمانانو يعنى حاکمانو او مشرانو!)

تفسير: په پخوانى آيت کښې يې قاضيانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمايه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضيانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کيږى چه له دى څخه دا راښکارى چه د حکامو او قاضيانو حکم منل به هلته واجبيږى چه دوى د حق اطاعت وکړى.
(فائده): د اسلامى باچا او د ده د وزيرانو، حاکمانو، قاضيانو، لښکرى مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دى، تر څو چه دوى د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احکامو څخنى مخالف کوم حکم ونه کړى، که د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صريحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړى، نو د دغه حکم منل له سره نه دى په کار!

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِىْ شَىْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

نو بيا که جګړه وکړه تاسى په يوه شى کښې نو وګرځوئ تاسى دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حديث ته) که يئ تاسى چه (په اخلاص سره) ايمان لرئ تاسى په الله او په ورځى آخرى (قيامت) باندى؛

تفسير: يعنى که د تاسى او د اولوالامر په منځ کښې کوم اختلاف پيښ شى، چه د حاکم دا حکم د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دى که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلى الله عليه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخى د دى خبرى فيصله وکړئ! چه ايا هغه حکم فى الحقيقت د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره موافق دى که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شى، نو ښايى چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وګڼئ!، او ښايى چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسى په الله تعالىٰ او د قيامت په ورځ باندى له زړه ايمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښې د الله تعالىٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څنی به هرومرو (خامخا) ویرېږئ! چه له دی څخنی دا حکم راڅرګند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کښی کومه جګړه پیښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لاړ شو، او دا بل ووایی چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿٥٩﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) ډیره ښه ده د عاقبت له جهته.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کښی سره جګړی او شخړی (جنګونه) وکړئ!، یا له خپلی رائی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ
مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ
يَّكْفُرُوْا بِهٖ ۭ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿٦٠﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه ګمراه کړی دوی په ګمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جګړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوښوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ!. او د بل هیڅ‌ا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورایه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جګړه پیښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لاړ شو!» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لاړ شو!» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جګړی د پیښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وکړه همغه به سره ومنو! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی ګڼلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه جګړه واوریده او د یهودی له بیان څخه ورښکاره شوه چه دا جګړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیی په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جګړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی ډول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه باندی ئی د قتل دعویٰ دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی څخه انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

او کله چه وویل شي دی (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کړی (رالیږلی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جګړی د فیصلی له پاره) نو ګوری به ته منافقان چه ګرځی به له تا (له ډیری دښمنی) په ګرځیدلو سره.

تفسیر: یعنی که په کومه جګړه کښی منافقانو ته وویل شي چه «د هغه حکم په لوری راشئ! چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جګړی وړاندی کړئ!» کله چه دوی ظاهراً د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مګر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بچ کوئ) او بیرته ستنیږی (واپس کیږی)، او غواړی چه په کوم چل او فریب سره ځان تری ګوښه (بیل) کړی. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه ئی غواړی لاړ شي او هلته خپلی جګړی فیصله کړی.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

نو څه به وی (حال د دوی) کله چه ورسیږی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (ګناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشی دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مګر د ښیګڼی (اصلاح) او موافقت (د جګړه کوونکو ـ نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا ګردی (تولی) خبری خو وشوی مګر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب وروړسیږی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتلو څخه ویریږی او بیرته ځان کوی او کله چه پر دوی باندی عذاب نازل شي نو هلته به دا منافقان څه وکړی شي پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشی او

قسمونه وخوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه ښائی هغه زمونږ په منځ کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد څخنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه ؤ.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنګ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووایه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالیٰ د دوی د قسم او د پخوانی معذرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالیٰ ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تدبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالیٰ پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غوږ مه ږده! مګر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه!. او د دوی له هدایت څخه مه نا امیده او مه مأیوس کیږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی ؤ دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

دير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: يعنى الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لورى ليږى، نو په دى غرض ئى ليږى، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (تول) بندګان د هغه خبرى ومنى نو دا ضرورى وه چه دى خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومى، بى تأمله لا له پخوا څخه منلى وى او که له ګناه او خرابى کولو څخه وروسته هم ويښ او متنبه شوى وى او له الله تعالىٰ څخنى ئى معافى غوښتى وى او رسول الله صلى الله عليه وسلم هم د دوى له پاره د معافى دعا کرى وى نو الله تعالىٰ به د دوى توبه قبوله کرى وى مګر دوى داسى خراب کار وکړ، چه اول ئى د (رسول الله) له حکم څخنى چه عيناً د الله تعالىٰ حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه وبال پر دوى باندى ولويد، بيا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئى لاسونه پورى کړل، او په بې ځايه تأويلاتو يې سى ولويدل، توددا سى کسانو مغفرت به په څه دول (طريقه) سره وشى؟

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

پس قسم دى په رب ستا چه نه مؤمنان کيږى دوى تر هغه پورى چه حکم (منصف) کرى دوى تا په هغه جګړه کښى چه پيښه شوى ده په منځ د دوى کښى بيا ونه مومى دوى په نفسونو (زړونو) خپلو کښى خپګان (تنګى - ناراضى) له هغه شى چه حکم (فيصله) کرى وه تا او (وبى) منى دوى په منلو سره «بى له جګړى په خوښى سره».

تفسير: يعنى منافقان څومره بيهوده خياله دى؟ او څومره خوشى چتى (بيکاره) پلمى (تدبيرونه) او حيلى جوړوى؟ دوى دى ښه وپوهيږى چه مونږ په خپل ذات قسم کرى چه اى رسوله! تر څو چه دوى پخپلو وړوکو او لويو مالى او جانى جګړو او خصوماتو کښى تا منصف او حاکم ونه ګنى. او ستاسى له فيصلو او حکمونو څخه د دوى په زړونو کښى هيڅ يو قسم خپګان او تنګى او ناخوښى رانه شى. او ستاسى هر حکم په خوښى سره ونه منى او له زړه ئى قبول نه کرى. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کيږدى تر هغه پورى دوى ته ايمان له سره په برخه کيدى نشى. اوس هر هغه شى چه کوځ ښائى چه په ښه فکر او پوهى سره ئى وکړئ!.

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَّا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ ؕ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوْعَظُوْنَ بِهٖ لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيْتًا ﴿٦٦﴾ وَّاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ لَّدُنَّآ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٦٧﴾
وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٦٨﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ۇ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ۇ دا کار خیر (دیر غوره) دوی ته او دیر به کلک ۇ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښی به خامخا ورکړی ۇ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) دیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ۇ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی ځرنګه چه د ګردو (تولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالیٰ دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښی هیچا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلیٰ شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ۇ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راوړ نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن ځنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی تګ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه ګڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیګڼی (فائدے) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾

او هر څوک چه حکم ومنی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښی) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملګری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرښته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالیٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیله د هغه تصدیق وکړی.
«شهید» هغه دی چه د الله تعالیٰ او انبیاؤ علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.
«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی.
مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی ګرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښی برابر نه دی، خو که د الله تعالیٰ او د پاک رسول په امر منلو کښی مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښی راځی. او د دی حضراتو رفاقت د ډیری ښیګنی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.
(فائده): په دی آیت کښی دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کیږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په تولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاؤ علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه ځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیڅوک ته د دی امورو د تفاصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسی وسلی خپلی (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار ؤسئ!) بیا ووځئ تاسی (غزا ته) ډلی ډلی (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځئ تاسی ګرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاؤ علیهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د رفاقت انعام وررسیږی. څرنګه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او درونددی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کړ څو هر څوک د حضرات انبیاؤ علیهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د ملګرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کړی. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملګری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلئ! اعم له دی چه دا کار د وسلی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنګه چه موقع وی.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ

او بيشكه ځينى له تاسى خامخا هغه څوک دی چه هرومرو (خامخا) تاخير به کوی (په تللو کښی غزا ته)

تفسير: يعنى اى مسلمانانو! ستاسى په جمعيت کښی ځينی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تللو کښی ځنډ (ډيل) کوی او بيرته تری پاتی کيږی، او د الله جل جلاله د حکم تعميل نه کوی، بلکه دنيوی منافعو ته ئی سترګی نيولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملګری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی ؤ مګر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنيوی منافع وو او د الله تعالیٰ له امر منلو سره ئی هيڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

نو که ورسيږی تاسی ته کوم مصيبت (لکه قتل يا هزيمت) نو وايی دا (متخلف منافق) په تحقيق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسير: پخوا تير شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت کښی ځنډ (ډيل) کاوه او د مجاهدينو برى او ماتی ته به ئی ردی سترګی نيولی وی چه پر دوی باندی به څه شيان پيښيږی اوس فرمايی ورسته د غزا له ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربړ (تکليف) وريپيښيده، لکه چه زخميان يا شهيدان کيدل يا به ئی ماتی موندله، نو منافقان به ډير خوشاليدل او ويل به ئی چه د الله تعالیٰ لوی فضل ؤ چه په جنګ کښی مونږ له دوی سره يو ځای نه وو که نه زمونږ هيڅ خير پکښی نه ؤ.﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُن بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

او که ورسيږی تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح يا غنيمت) نو خامخا به وايی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه ګواکی

نه وه په منځ ستاسي او په منځ د ده کښي هيڅ دوستي (او وايي به) اي کاشکي زه (هم) وی له دوی سره نو بريالی (کامياب) شوی به وم په بری ډير لوی سره (له غنائمو)

تفسير: يعني که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشي لکه چه بری ومومي يا د غنيمت ډير مال لاس ته ورشي نو منافقان ډير خپه کيږی لاسونه سره مښي(مروړی)، غاښونه چيچي او لکه دښمنان د حسد او رخې (کينې) د غلبې له کبله (وجې) وايي «هی! د افسوس ځای دی! چه مونږ ولې له مسلمانانو سره په «جهاد» کښي شريکان نشو او له دی لويې ولجې (غنيمت) او برې څخه خوشي چتی (بيکاره) بې برخې پاتي شو که مونږ له مسلمانانو سره ملګرتوب کړی وی نو د لوټ او تاراج زيات مال به مو په لاس راغلی وی». يعني منافقانو ته به يوائې په خپله محرومي باندی افسوس نه وی بلکه له خپلې محرومي څخه به زيات د مسلمانانو پر برې باندی لا ډير زيات د حسد په رنځ او اضطراب کښي لويږی. (نو الله تعالیٰ فرمايي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

پس جنګ دی وکړی په لاره د الله کښي هغه کسان چه خرڅوی دوی حيات دنيوی (ژوندون لږ خسيس) په آخرت او هر څوک چه جنګ وکړی په لاره د الله کښي (د دين د ترقي له پاره) پس شهيد کړی شي يا غالب (غازی او بريالی (کامياب) شي پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډير لوی (چه جنت دی).

تفسير: يعني که دا منافقان له «جهاد» څخني ځانونه ژغوری (ساتي) ودی ژغوری (ودی ساتي) او که د دنيا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری!، مګر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښي ئې دنيا په لته وهلې ده، ښايي چه د الله جل جلاله په لاره کښي بې تأمله وجنګيږی!، او د دنيا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه ګوری!، او ودی پوهيږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښي هر ډول (طريقه) ګټي (فائدی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال ئې په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَّاجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَّدُنْكَ نَصِيْرًا ﴿٧٥﴾

او څه مانع ده تاسی ته چه جنګ نه کوئ تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سړی دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! وباسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددګار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنګیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(۱): د الله تعالیٰ د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی. په مکیٔمعظمی کښی، دیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی د مدینی منوری په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ربړول (کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ؤ سببونو له کافرانو سره جنګیدل ضرور دی

(۱): چه د الله تعالیٰ دین لوړ شی.

(۲): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکیٔشریفی د کفارو له ظلم څخنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو څخنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو څخنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالیٰ عنهم وعنهن وو.)

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنګ کوی دوی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنګ کوی دوی په لاره د شیطان کښې نو جنګ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره !، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څرګنده چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښې او کافران د شیطان په لاره کښې جنګیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنګیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددګار دی نو نور هیڅ ډول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حیله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښې راځی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنګه په مکه کښې) او قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰة !

تفسیر: په مکی‌معظمی کښې پخوا له هجرته کافرانو مسلمانان ربړول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپیښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار ګرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلی. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰة هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښې له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسمانی تکالیفو په ګاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی.» هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰة ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنګ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویرې او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنګ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتی نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنګیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مګر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی وویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی یا له هغه څخه هم زیات وویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخوری او لږ څه وځنډیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکی چه له مرګ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاړی غړولو له کبله(وجی).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعني څرنګه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وجی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووایه دنیوی ګرد (ټول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی څخنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ!، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غړوئ!، او له غزا کولو څخه ونه ویرېږئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی رېړ (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د ګوتی په مښلو سره څرګندیږی ظلم ونه کړی شی).

اَيۡنَ مَا تَكُونُوۡا يُدۡرِكْكُّمُ الۡمَوۡتُ وَلَوۡ كُنۡتُمۡ فِىۡ بُرُوۡجٍ مُّشَيَّدَةٍ‌ ؕ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرګ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، ماڼیو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعني که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لاړ نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویرېږئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلی څخه ویریدل بیخی ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَاِنۡ تُصِبۡهُمۡ حَسَنَةٌ يَّقُوۡلُوۡا هٰذِهٖ مِنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ‌ ۚ وَاِنۡ تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٌ يَّقُوۡلُوۡا هٰذِهٖ مِنۡ عِنۡدِكَ‌ ؕ

او که ورسیږی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسیږی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسیر: یعنی د دی منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنګ تدبیرونو ښه نتیجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وایی «دا د الله له لوری دی» یعنی یوهٔ اتفاقی خبره پیښه شوی ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبیرونو ځنی انکار کوی او که تدبیر په ظاهر کښی نتیجه ورنه کړه او د هغه له امله (وجی) هزیمت او نقصان پیښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبیرونو باندی الزامات لګوی. (یهودانو) به ویل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدینه ایښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۖ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا ﴿٧٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هیڅ خبره باندی

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنګی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خیر او شر) ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو ګردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښی بل هیڅوک ګوتی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبیر هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بیخی غلط او له یوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبیر که ظاهری نتیجه ورنه کړی خراب ئی مه ګڼئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راولی او ستاسی ازموینه کوی دا ستاسی د قصور یو اجمالی ځواب ؤ، د منافقینو د الزام ځواب په وروستنی آیت کښی په تفصیل سره راځی.

مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۫ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ ۭ

هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له نیکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خبره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره ښایی چه نیکی او ښیگڼه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگڼی او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شآمته وبولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او سبب ئی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

او لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله څخه د منافقینو الزام لری کړ او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیږلی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیڅ د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه څخه مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کری او نه مونږ ته لیږلی ئی چه دوی مه پریږده چه گناه وکری. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواځی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکښې ؤ.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ ۖ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۖ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

او وایي دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وایي) یوه ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چه وایي ئی (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبرې چه د شپې ئی (په مشوره سره) وائی دوی، نو په څنګ شه ته! له دوی نه (او ترې تغافل وکړه ته!) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندې! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو منافقانو یوه بله مکاري واوره! ستاسی په مخکښې وایي ستاسی حکم مو ومانه! او چه د باندې لاړ شي ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. یعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په خپلو منځونو کښې سره جرګې کوی او د الله تعالیٰ په دربار کښې د دوی دا ګردې (تولې) مشوری هم لیکلی کیږی، او دوی ته د دوی د ګردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږی نو ای نبی علیه السلام! ته له دوی څخنی خپل مخ وګرځوه! او د دوی د هیڅ خبری پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافي او بس دی. (طاعت د محذوفی مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینی مفسرین وایی «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کښې ئی ګورئ! ځینی مفسرین ئی په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

ایا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصیح بلیغ معجز) قرآن کښې او که وی (دا قرآن) له جانبه د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښې اختلاف دیر (لکه چه د بشریه کلام کښې د معناګانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيږی).

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښې د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عيناً لکه د الله تعالیٰ اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالیٰ د عذاب نازليدل په ښه ډول (طريقه) سره ښکاره شول مګر منافقان او زمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم مخالفان دا ويلی شی چه د الله تعالیٰ شهادت او د ده د ارشاداتو په تسليم او تصديق کښې مونږ له سره څه تأمل نه کوو مګر دا به څرنګه راڅرګنده شی چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالیٰ د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کريم کښې غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طريقه) سره دا ورڅرګنده شی، چه قرآن عظيم د الله تعالیٰ کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه وی لکه چه تاسی ګمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شريف) په ډيرو مواقعو کښې راز راز (قسم قسم) اختلافونه ليدل کيدل.
وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پيښيږی د هغه بل حالت خيال انسان ته نه پاتی کيږی. که دا قرآن کريم د الله تعالیٰ کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښې به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښې به ئی د غصی خبری هيرولی او د دنيا په بيان کښې به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بيان کښې به ئی د دنيا څه خبری نه کولی. په بی پروايی کښې به د عنايت څه ذکر نه وی او په عنايت کښې به د بی پروايی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وايه او د يوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام ځنی مختلف په نظر راته، ليکن څرنګه چه (قرآن عظيم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښې د دغو ګردو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نيولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلوميږی چه په (قرآن شريف) کښې د هر شی بيان د هر مقام په اقتضاء په همغه يو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقينو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښې همغومره الزام شته څومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر يوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمايلی ئی دی چه ځينی له دوی ځنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پريشانيو په وخت کښې کلام له خپل حد څخه ووځی او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشی. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (تولی) خبری يو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاری يعنی کومه جمله ئی فصيحه او کومه جمله ئی غير فصيحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او يوه ئی رښتيا او بله ئی دروغ ښکاری، او په پاک قرآن کښې سره له دومره لويی هيڅ يو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباين او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاری چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښې دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښې د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شي. مگر پوه او فهیم سړی له سره داسې نه کوی په دی مقام کښې که څوک له فهم او تدبر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شي چه اول ئې وفرمایل ﴿ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ﴾ بیایی وفرمایل ﴿ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ

او کله چه راشي دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښې داسې خرابی شته کله چه د امن کومه خبره ورواندی شي لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایی، یا د اسلامی لښکرو د بری زیری واوراوه شي یا کومه ویروونکی خبره واوری لکه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتی خبره واوری نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی‌الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ

او که دوی وررسولی (او پریښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شي ښه له بدو) له دوی څخه (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم ځای څخه کوم خبر وررسیږی نو ښایی چه ړومبی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووایی کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی.

(فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سړی د زکوٰة تولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندی وروتلی ؤ ده له لری خیال وکړ ګواکی دوی زما د وژلو له پاره سره تول شوی دی نو بیرته (مدینی منوری) ته وګرځید او دا ئی مشهوره کړه چه فلانی قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په ګرد (تول) ښار کښی انتشار وموند په پای (اخر) کښی غلطه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٨٣﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسی (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسی د شیطان مګر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسی څخه) لږو.

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسی د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لیږلی او تاسی ته ئی وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کښی ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسی به ګمراه شوی وی مګر څو خواص چه کامل العقل او کامل‌الایمان دی، همغسی به په ایمان قائم او ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیهات) انعام وګڼئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ

نو جنګ کوه ته په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین یواځی ای محمده! که بل څوک درسره ملګرتیا نه کوله) نه ئی مکلف کړی شوی ته مګر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبوه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړی (سختی د) جنګ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنګ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویریږی نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښی توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددګار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسی سره ملګرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه!. هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنګ مخه ونیسی.

(فائده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته ځم. اګر که يو سړی هم له ما سره ملګرتيا ونه کړی.» او له ده سره يوازی (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغریٰ» ته د «جهاد» په قصد تشريف يووړ چه د هغه وعده له (ابوسفيان) سره د «احد» په غزوه کښی شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آيت (١٨) رکوع کښی وشو. الله تعالیٰ د «ابوسفيان» او د قريشو د کفارو په زړونو کښی رعب او خوف او ويره واچوله چه هيڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کښی دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنګ بند شو. او دوی له خپلو ملګرو سره روغ رمټ بيرته تشريف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿٨٤﴾

او الله ډير سخت دی له جهته د هيبت، جنګ او ډير سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډير سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کيدلو ځخه ويريږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طريقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نيک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی ځخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يو بار «برخه د ګناه» په سبب د هغه سره

تفسير: يعنی که څوک په نيکو کارونو کښی سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوی يا څوک په خرابو چارو کښی کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ويريږی او هم د نورو د ويرولو اسباب برابروی، نو په ړومبی صورت کښی به د ثواب او په وروستنی صورت کښی به د ګناه برخه دوی ته وررسيږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلی. نو دی به هم د هغه خيرات په ثواب کښی داخليږی که څوک د کوم کافر يا مفسد يا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کښې ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو وربه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر تولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کښې ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پیښیږی.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروګرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام ورآچول او دعا کول په حقیقت کښې له الله تعالیٰ ځنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کښې شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایی چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووایئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وائ! یا له هغه ځنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووایی، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کښې «وعلیکم السلام» ووایئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کښې به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسیږی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کښې راغلل.

(فائده): په دی کښې د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کښې ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتي. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه شخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شي نه په برخه کیږي (سلام اچول سنت او رد ئې په نزد د امام اعظم رحمة الله علیه غیر له (٦) ځایونو فرض کفایي دی او هغه دا دی

۱ـ په خطیب.

۲ـ په قاري د قرآن.

۳ـ په راوي د حدیث.

٤ـ په آذان کوونکي.

٥ـ په اقامت ویونکي.

٦ـ په منځ د تدریس کښي د شرعي ؤ علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښي هم د سلام ځواب لازم نه بولي.)

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ط لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ط وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾ ع

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یوازې هم دی دی خامخا راجمع به کړي هرومرو (خامخا) تاسي ورځي د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغې (ورځي یا په دې جمع) کښي او څوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبرې؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعني د قیامت راتګ او د ثواب او عقاب د ګردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دي. او په دې که به له سره تخلف نه وي، نه ښایي چه دا خبرې دې معمولي او سرسري وګڼلي شي.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ط اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ط وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾

نو څه شوي دي تاسي ته په (معامله) د منافقانو کښي چه دوه ډلي (شوي

یږ) او الله بیرته گرځولي دي دوی (رد کړي ئي دي کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چه کړي دي دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کیدل) آیا اراده لرئ تاسي (ای مؤمنانو!) د دي چه په سمه صافه لاره برابر کړئ تاسي هغه څوک چه گمراه کړي دي الله او هر څوک چه گمراه (یي) کړي الله پس نه به مومی ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دي منافقانو کښي هغه خلق هم داخل دي چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئي ایمان نه ؤ راوړی، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندي تینگ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئي په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د میني او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا ؤ چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندي یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دي چم (بهانه) او حیله سره محفوظ پاتي شي. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تگ او راتگ په دي مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لري نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسي شریرانو سره ناسته ولاړه پریښودل شي تر څو دوی له مونږ څخني جلا (جدا) شي». او ځینو وویل چه «ښایي له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، گوندي ایمان راوړي.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په اختیار کښي دي تاسي د هغه په فکر او چرت (خیال) کښي له سره مه اوسئ! ښایي له دي خلقو سره بالاتفاق همغسي معامله وکړه شي چه وروسته له دي راځي او په خپلو منځونو کښي دوه ډلي مه کیږئ!.»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

دوست گڼي دوی (او غواړي دا مرتدان دغه) که تاسي «هم» کافران شئ لکه چه کافران شوي دي دوی) نو شئ به تاسي او دوی (گرد (تول) سره) برابر (په کفر کښي) نو مه نیسئ تاسي (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه (د زړه ایمان راوړي او) هجرت (هم) وکړي په لاره د الله کښي نو که وگرځیدل دوی (له لاري د الله) نو ونیسئ تاسي دوی (او بندیان ئي کړئ) او وئې وژنئ تاسي دوی هر چیري چه ومومئ تاسي دوی او مه نیسئ تاسي (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دښمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی تینګ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واړه سره برابر او یو شان شئ! نو اوس تاسی ته ښایی تر څو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل ګرد (تول) نفسانی اغراض پری نه ږدی، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیری چه وموموئ! ویی! وژنئ او له دوی څخنی په کلی ډول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا
إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

مګر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتړی دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنګی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد ګنی له دی نه) چه جنګ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنګ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هرومرو (خامخا) به جنګیدل له تاسی سره نو که څنګ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنګ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده ګرځولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینی او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ(ساتی)! مګر په دوه حالتونو کښی

(۱): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښې داخليږي.
(۲): هغه کسان چه له جنګ څخنې عاجزان شي او له تاسې سره صلح وکړي او د دې خبرې عهد او پيمان وکړي چه نه به د خپل قوم په طرفدارۍ له تاسې سره جنګ وکړي او نه به له تاسې سره ملګري شي چه له خپله قومه سره وجنګيږي. او پر دې عهد باندې ټينګ هم پاتې شي نو له هسې خلقو سره هم مه جنګيږئ. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالیٰ له احسانه وګڼئ چه دوی ستاسې له جنګ څخه مخ واړوی. که الله تعالیٰ اراده فرمايلې وی نو دوی به ئې پر تاسې باندې زړور، زورور او غالب ګرځولې وی. (دا آيت د «سيف» په آيت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُونَ اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَيَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ؕ كُلَّمَا رُدُّوْٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ؕ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾ ع

ژر به ومومئ تاسې يو بل (قوم) چه اراده به لري دوی د دې چه په امان شي له تاسې (هم) او په امان شي له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شي دوی فتنې (فساد، کفر) ته نو بيرته ګرځاوه شي په فساد کښې، بيا که نشول په څنګ دوی له تاسې نه او دروړاندې ئې نه کړه تاسې ته روغه (او د امان طلب) او بند ئې نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونيسئ تاسې دوی (او بندي کوئ يې) او ووژنئ تاسې دوی په هر ځای کښې چه ومومئ تاسې دوی؛ او دا تولې ګرځولې دي مونږه تاسې لره پر دوی باندې برهان (دليل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تکې ده).

تفسير: يعنې ځينې خلق داسې هم دي چه له تاسې سره عهد کوی، چه نه به له تاسې سره جنګيږي او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسې او د خپل قوم له لورې يعنې د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شي. ليکن دوی په دې عهد باندې ټينګ نه پاتې کيږي بلکه هر کله چه د خپل قوم برې او غلبه وګوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسې خلقو له تجاوز څخنې تاسې هم مه تيريږئ! ځکه چه ستاسې لاس ته څو صريح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ

او نه ښايي (يا نه دى روا) هيڅ مؤمن ته (يا نه دى د مؤمن كار) دا چه مړ
كړي «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسير: په دى موقع كښى د خطا د قتل احكام بيان فرمايى او دا راځرگندوى چه د اسلامى
كلمى د ويونكى وژل لويه گناه ده. هو! كه چيرى په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبورى خبره
ده او د هغه احكام بيانيږى او په دى ضمن كښى د مجاهدينو فضيلت او (دارالكفر) څخه د
(دارالاسلام) په لورى د هجرت كولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو كيفيت هم
بيانيږى.

(فائده): د خطا قتل يعني د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لرى لكه چه پر كوم مسلمان
باندى د ښكار په گمان په غلطه گزار وكړى او ويى وژنى، يا گولى يا غشى يا نور له ښكار
څخنى خطآء وتلى، يا ختلى، پر كوم مسلمان باندى ولگيږى. د خطا قتل يو صورت دا هم كيدى
شى چه يو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شى او د
كافرانو په منځ كښى وى او پر هغه باندى كوم بل مسلمان د كافر گمان وكړى او په بى خبرى
سره ئى ووژنى او دلته د هم دى صورت بيانول مقصود دى ځكه چه مجاهدينو ته على الاكثر
داسى پيښى ورپيښى دى. او له تير شوو آيتونو سره ئى هم دا مناسبت دى او د خطا قتل د
نورو صورتونو حكم هم داسى دى او په هم دى كښى گرد (تول) سره داخل دى.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا ۚ فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

او هر څوک چه مړ کړي کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن او (بل) ديت دی سپارلي شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مگر دا که معاف کړي دا (وارثان دغه قاتل) پس که ؤ (دا مقتول) له (هسي) قومه چه دښمن وی تاسي لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن «بی له ديته» او که ؤ دا مقتول له (هسي) قومه چه په منځ ستاسي او په منځ د هغه قوم کښي عهد وی نو (شته پر قاتل يو) ديت ورسپارلي شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومي (مريي يا مال چه پری مريي واخلي) نو (پری) روژه نيول د دوو مياشتو دی پرله پسي (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسير: په دی آيت کښي د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی

لومړی د مسلمان مريي آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی مياشتی متصلی روژه نيول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښي کفاره او د قاتل د خطا تلافی ده.

دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وينو بدل او ديت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه ديت د دوی په معافولو سره معافيدی هم شي. مگر کفاره د چا په معافولو سره نه معافيږی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به يا مسلمان وی يا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی يا مصالحه وی يا دښمني. په رومبنيو دواړو صورتونو کښي د مقتول وارثانو ته د ويني بدل ورکول لازميږی. په دريم صورت کښي د ويني بدل نه لازميږی، او کفاره به په دری واړو صورتونو کښي لازم الاداء وی.

(فائده): ديت يا د ويني بدل زمونږ د حنفيانو په مذهب کښي لس زره شرعي روپي کيږی. ځايي چه دا روپي دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته وروسوی (او ځايي چه ديت له دری شيانو څخني ورکړ شي چه

(۱): ئی په اندازه د يو زر ديناره سره زر دی. او

(۲): په اندازه د لسو زرو درهمو سپين زر دی. او

(۳): ئی سل اوښان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (يو کلن) او شل ئی بنت لبون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (څلور کلنی) وی.)

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وګڼی) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسی حال کښې) چه تل به وی دی (دغه حلال ګڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کښې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندی او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه ئی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی ئی نو د ده دپاره په آخرت کښې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفاره سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا ئی همغه ده چه په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۸) آیت ۲۲ رکوع کښې تیره شوه.

(فائده): د ګردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال ګڼی ځکه چه د هغه په کفر کښې شک نشته. یا به له «خلود» (تل ترتله) څنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کښې هستوګنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لویی سزا وی وروسته الله تعالیٰ پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئی وی، همغسی کوی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کښې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه ئی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سړی (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو څنی جلا (جدا) شوی او ګوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مګر اسامه بن زید رضی الله تعالیٰ عنه داسی ګومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راڅرګندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی ګرد (تول) تری نه واخیستل (ځینی وایی کله چه مقداد رضی الله تعالیٰ عنه هغه سړی وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وباله چه ده غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی څغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه ګورئ. (وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجبه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل **«هلاشققت قلبه** ـ آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْاؕ

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیڅ‌چا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (یی) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنئ محض (د الله تعالیٰ) په حکم سره ئی وژنئ! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوئ! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالیٰ ته تول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقٰعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجٰهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجٰهِدِينَ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنٰى ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجٰهِدِينَ عَلَى الْقٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾
دَرَجٰتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له تولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم ډیر لوی سره چه مرتبې دی (لویې چه په عزت او کرامت کښې سره متفاوتې دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلې وه نو هسې احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشي کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسې پیښې ډیرې ورپیښیږی نو ځکه ئې د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئې د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په ګوډو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلقو باندې د «جهاد» حکم نشته، باقي په نورو ګردو (تولو) مسلمانانو کښې د مجاهدینو درجې داسې لویې دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسې درجې نه لری. اګر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنې دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایي دی، او فرض العین نه دی. یعنې که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندې ضرورت رفع شي نو پر «جهاد» نه کوونکو باندې هیڅ یوه ګناه نه اوړی. که نه دوی تول سره ګنهګاریږی.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٩٦﴾

او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنې حق تعالیٰ غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدې چه شوی دی، هغه هرومرو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالیٰ معافوی، نو د دی اندیښنې له امله (وجې) تاسې له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

اِنَّ الَّذِيْنَ تَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ
اَنْفُسِهِمْ قَالُوْا فِيْمَ كُنْتُمْ ۭ قَالُوْا كُنَّا مُسْتَضْعَفِيْنَ
فِي الْاَرْضِ ۭ قَالُوْٓا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوْا
فِيْهَا ۭ فَاُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿٩٧﴾
اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٩٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښی وئ تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه به عذابیږی) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه ؤ او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حیله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحربه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفوه وکړی له (ګناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفوه کوونکی (د معذورانو) ښه ښښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مګر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی بړه او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی ـ په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وئ تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مګر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو ډیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی څخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنۡ يُّهَاجِرۡ فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ يَجِدۡ فِي الۡاَرۡضِ مُرٰغَمًا كَثِيۡرًا وَّسَعَةً ؕ وَمَنۡ يَّخۡرُجۡ مِنۡۢ بَيۡتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ ثُمَّ يُدۡرِكۡهُ الۡمَوۡتُ فَقَدۡ وَقَعَ اَجۡرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ﴿١٠٠﴾

او هر څوک چه وطن پرېږدي (او لاړ شي) په لاره د الله کښې نو وبه مومي (دی) په ځمکه کښې (په مقابل د هجرت کښې)، د آرامی ځایونه ډیر او پراخی (د روزی). او هر څوک چه ووځي له کوره خپله په داسې حال کښې چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومي (لاندی کړی) دی مرګ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښې د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او ډادینه ورکوله شی. یعنی هر هغه څوک چه خاص د الله تعالیٰ لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پرېږدی (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د ده د هستوګنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خوړو کښې به ډیره پراخی راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښې له هسی خبری څنی مه ویرېږئ! چه مونږ به چیری اوسیږو؟ او څه شی به خورو؟ او له دی څنی هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښې مړه شو او نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښې هم د هجرت پوره ثواب دررسیږی. او موت خو پوره په خپله نیټه راځی. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَاِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي الۡاَرۡضِ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ اَنۡ تَقۡصُرُوۡا مِنَ الصَّلٰوةِ ۖ اِنۡ خِفۡتُمۡ اَنۡ يَّفۡتِنَكُمُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا ؕ اِنَّ الۡكٰفِرِيۡنَ كَانُوۡا لَكُمۡ عَدُوًّا مُّبِيۡنًا ﴿١٠١﴾

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښې پس نشته پر تاسی هیڅ ګناه (وبال) په دی کښې چه څه لندوالی وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی شخه، نه له ثلاثی او ثنایی نه) که ویریدئ تاسی له دی چه په فتنه
کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی
بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو څخنی (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربروی (تکلیف کړی) نو خپل لمنځونه لند کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!.

(فائده): زمونږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنٰی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تګ سره ګرندی او مته تګ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کړی، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافی په شلو ورځو کښی هم قطع کړی نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو شخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زمونږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالیٰ فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ
مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا۟ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا۟ فَلْيَكُونُوا۟
مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا۟ فَلْيُصَلُّوا۟
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا۟ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ ٱلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَٰحِدَةً ط

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت
کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کړه) پس ودې درېږي يوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادې خلې دا (لمونځ کوونکي) وسلې خپلې نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتي په اول رکعت کښې او د درې رکعتي او څلور رکعتي په دوهم رکعت کښې) پس شي دې دوی له وروسته ستاسې او رادې شي طائفه بله چه نه وي کړې لمونځ دوی پس لمونځ دې وکړي دوی له تاسره او وادې خلې دوی (هم اسباب د) بيداري خپلې (او د ځان د مدافعې له دښمنه) او وسلې خپلې خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوي دي (دا) که په يو ډول (طريقه) سره غافلان شئ تاسې له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړي دوی پر تاسې باندې حمله يوه.

تفسير: پخوا د سفر د لمانځه بيان ؤ اوس د خوف د لمانځه بيان دی، يعني د کافرانو د لښکرو په مقابله کښې دې د مسلمانانو لښکر دوه برخې شي!، يوه برخه دې د دښمن مخ ته ودرېږي! او بله برخه دې له امام سره نيم لمونځ اداء کړي! او بيا دې دوی د دښمن مخې ته لاړ شي!، او هغه بله برخه خلق دې راشي! او له امام سره دې هغه پاتې لمونځ اداء کړي!، او د امام له سلام ګرځولو څخه وروسته دې دواړه ډلې د خپلو لمونځونو پاتې برخې يواځې يواځې اداء کړي! که د ماښام لمونځ وي، لومړۍ ډله دې دوه رکعته او دوهمه ډله دې يو رکعت لمونځ له امام سره وکړي!، او په داسې حالت کښې د لمانځه په منځ کښې تګ او راتګ معاف دی او د توري، څغرې، ډال او د جنګ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم ارشاد دی. او دا د دې له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شي، او يو ځلې ګرد (تول) سره په ګډه حمله او يرغل را نه وړي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰٓ أَنْ تَضَعُوٓا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ

او نشته هيڅ ګناه (وبال) پر تاسې باندې که چيرې وي په تاسې باندې څه ضرر (تکليف) له بارانه يا وئ تاسې ناجوړه چه کيږدئ تاسې وسلې خپلې، او ونيسئ (په هر حال کښې اسباب) د بيداري خپلې (د خپل ځان د مدافعې له دښمنه)

تفسير: که د باران يا رنځوري يا د کمزوري له سببه د وسلو اخيستل او چلول مشکل وي، نو په داسې حالت کښې د هغو د کيښودلو اجازه شته ـ مګر د خپل ځان ساتنه دې کوي مثلاً څغره،

ډال (توره، تومانچه، توپک، ماشینګن او نور) دی له ځانه سره ولري.
(فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشي، چه صلٰوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کړی شي، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کړی او هر مجاهد دی یوائځی یوائځی لمونځ وکړی! که له سپرلي (سورلئی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشي، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکړی!، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزګار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلئ! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ!، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کړی. نو له کافرانو ځنی مه ویریږئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د ګزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یئ) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یئ)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنګی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشي نو د «صلٰوة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ ئی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زوروړو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنګی، او بی اطمینانی او د نورو پیښو احتمال کیدی شي. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ!، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شئ! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پیښی له امله (وجی) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور ګڼل کیږي، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښې د پاک الله له یادولو څخه نشي معذور کیدی.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَـٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کړی (تاکلی (مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښې.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کړئ! لکه چه د امنیت په حالت کښې اداء کاوه شی. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکړی شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او تاکلی (مقرر) وخت کښې فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښې پخپل هغه تاکلی (مقرر) وخت کښې دی هرومرو (خامخا) اداء کړ شی! داسی نه چه هر کله مو زړه وشی اداء ئی کړئ! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالیٰ پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښې څرنګه ښائی او په سفر کښې په څه ډول (طریقه) سره اداء کړی شی؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښې څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښې پر لمانځه باندی ټینګ اوسئ! او پخپلو تاکلیو (مقرر) وختونو کښې ئی سره له دوام او پابندی هرومرو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنګ) د قوم د کفارو کښې، که یئ تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (یی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کښې له همت څخنی کار واخلئ! او څه کوتاهي او سستي پکښې مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنګه کوم زخم او درد دررسیدلی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښې آخته، او په دی کښې له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښې څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښې په کفارو باندی بری، او په آخرت کښې لوی ثواب. الله تعالیٰ ته ستاسی تول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالیٰ د هر حکم چه په هغه کښې ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وګڼئ!

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمٗا ﴿١٠٥﴾

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منځ د خلقو کښې په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتګرو جګړه کوونکی (د بی ګناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو څخنی به کله چه کوم یو د کومی ګناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنامی او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی - او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښې به ئی د هغی اظهار په هسی دول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرګند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم ګرځولو کښې به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او ګدی ودی خبری به ئی سره جوړولی - او په دی مورد کښې به ئی مشوری سره کولی - لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طمعه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو ګودی اوړه ئی په غلا یووړل - اتفاقاً دغه ګودی سوری ؤ - او په ګرده (توله) لاره کښې د غله تر کوره پوری له هغه څخنی اوړه دوړیده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پخپل کور کښې کیږدم - نو ځکه ئی په همغه شپه کښې د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یووړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، ګهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اورو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی تینګ ونیو- مګر د لټولو په اثر د ده په کور کښې د غلا شی هیڅ پیدا نه شو - او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم - وګورئ! چه د اورو دوړی زما له کوره هیسته هم تللې دي» - د اورو خاوند د همغو دوړو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننووت او هغه ئی کلک ونیو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښې اقرار وکړ او وئې ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توګه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اورو او د وسلې خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کړه د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملګرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښې ئی دا خبره سره غوټه کړه، چه ځانې مونږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هرومرو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جګړی هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ئی د دغه غله په «برائت» او بیګناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهدی وویله او تینګار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وګالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالیٰ متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور ګرد (تول) اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رښتیا وائی. او په دی غلا کښې بی ګناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تدبیرونه) وورانی کړی او ګرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رښتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر ګردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او ټګان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهدی سره هیڅ یو بی ګناه سری مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادروه!»

وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٦﴾

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه څخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی څخه استغفار په کار دی. په دی کښې هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

ښو گمان کاوه، او زیار (محنت) ئې ایسته چه پر همغه یهودی باندی غلا ثابته شي.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ
كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا
يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ
مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

او مه کوه جگړه له (طرفه د) هغو کسانو چه خیانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بیشکه چه الله نه خوښوی هر هغه څوک چه وی ډیر خیانت کوونکی گنهکار چه پټوی دوی (له شرمه دا خیانت) له خلقو څخه او نه ئې پټوی (نه شرمیږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبیرونه تړی دوی هغه چه نه ئې خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئې) دوی محیط (چاپیریدونکی په علم او قدرت سره).

تفسیر: په پخوانی آیت کښې کله چه د هغوی خیانت او خرابی په ښکاره دول (طریقه) سره وښوله شوه ـ نو ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه زیات شفقت له امله (وجی) چه ده پر گردو (ټولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ ځنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښې ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی خائنانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جگړی کوی ـ الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پټی پټی د شپې له مخی ناجائزی مشوری او جرگی کوی ـ او له الله تعالیٰ ځنی هیڅ نه شرمیږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر گردو (ټولو) احوالو باندی محیط، علیم او خبیر دی ـ اگر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو یقیناً موجود ؤ وگوری! په بل ځای کښې د حضرت (ابراهیم علیه السلام) په نسبت د ﴿ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴾ صریح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنیوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمایه او دی ئې له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هٰٓاَنۡتُمۡ هٰٓؤُلَآءِ جٰدَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا فَمَنۡ يُّجَادِلُ اللّٰهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ اَمۡ مَّنۡ يَّكُوۡنُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيۡلًا ﴿١٠٩﴾

واورئ خبردار شئ! تاسي اى هغو كسانو چه جگړه كوئ له (طرفه د) دوى په دى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) كښې؛ پس څوك دى چه جگړه به وكړى له الله سره له (طرفه د) دغو (خيانتگرو) په ورځې د قيامت كښې بلكه آيا څوک دى چه وى به (د قيامت په ورځى كښې) د دوى وكيل (ساتونكى؟ بلكه هيڅوک نشته!).

تفسير: دا خطاب د غله قوم (بنى ظفر) او هغو كسانو ته دى، چه د غله (طعمه) طرفدارى ئى كوله. يعنى الله تعالىٰ ته هر شى معلوم دى. له دى بيځايه طرفدارى ـ څخه د قيامت په ورځ غله ته هيڅ نفع نشى رسيدى.

وَمَنۡ يَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا اَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهٗ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ﴿١١٠﴾

او هر څوک چه وكړى يوه گناه (چه ضرر ئى بل ته رسيږى) يا ظلم وكړى په خپل ځان بيا مغفرت وغواړى له الله څخه (نو) مومى الله ډير مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: له «سوء» لويه، او له «ظلم» څخه وړه گناه مراد ده. يا له «سوء» څخه هغه گناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دى، چه ضرر ئى يوازى د ده نفس ته رسيږى يعنى هر قسم گناه چه وى، د هغى علاج په توبه او استغفار سره كيدى شى، وروسته له توبى څخه به ئى الله تعالىٰ معافوى. كه بنيادمان قصداً او عمداً په چل او فريب سره د كوم مجرم برائت او پاكى ثابته كړى. يا په غلطى سره مجرم بى گناه وگڼى، نو له دى ځنى د هغه په جرم كښى هيڅ تخفيف نه راځى. هو! په توبه سره به بيخى معافيدى شى. په دى سره هغه غل او د هغه تول گوند (پارتى) او طرفدارانو ته چه سره له پوهى او علمه ئى د غله خوا نيولى وه، يا ئى په غلطى سره مجرم بى گناه گانه، گردو (تولو) ته د توبى او د استغفار ارشاد او هدايت وشو. او يوه لطيفه اشاره په دى لورى هم وشوه چه كه اوس هم څوک همغسى پخپله خبره باندى ټينگ ولاړ وى، او

توبه ونه کړي، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدي، او د ده له رحمت څخني بي برخي پاتي کيږي (او که ئي تفضلاً معافوي نو د ده اختيار دي).

وَمَنْ يَّكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١١١﴾

او هر څوک چه وکړي گناه نو بيشکه هم دا خبره ده چه کوي دا (گناه) په ځان خپل باندي او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني څوک چه په قصد سره گناه کوي د هغي وبال ئي په غاړه لوېږي او د هغي سزا خاص همغه ته ورکوله کيږي نه بل چاته ځکه چه د يوه سزا بل ته هغه څوک ورکوي چه له حقيقت څخه بي خبره يا له حکمت څخني بيخي بي برخي وي. مگر حق سبحانه وتعالیٰ بي له مبالغي په صيغه د مبالغي سره «عليم» او «حکيم» دی. د ده په لوی دربار کښي داسي چاري هيڅ کيدونکي نه دي او نه ئي وهم او تصور کيدی شي. نو اوس له دی څخني چه په خپله غلا وکړي او بيا هغه غلا د يو يهودي په غاړه ورواچوي څه نفع وررسيدی شي؟

وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿١١٢﴾ ع

او هر څوک چه وکړي يوه وړه گناه يا يوه لويه گناه بيا ولي (متهم کړي) په دي (گناه) سره کوم پاک سړي پس په تحقيق بار ئي کړ (پر ځان خپل) ډير غټ دروغ او گناه ښکاره.

تفسير: يعني هر څوک چه کومه وړه يا لويه گناه وکړي او بيا هغه د کوم بل بيگناه په غاړه ورواچوي نو په ده باندي دوه گناوي لازميږي يو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلي گناه وبال نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طعمه) په خپله گناه کړي وه او بيا ئي د يهودي (زيد) په غاړه کښي واچوله د ده د گناه بار لا دروند شو او هيڅ يوه گټه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه گناه لويه وی که وړه د هغي کفاره او علاج يواځي په خالصه توبه سره کيږي او بل څه علاج نه لري.

وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهٗ لَهَمَّتۡ طَّآئِفَةٌ مِّنۡهُمۡ
اَنۡ يُّضِلُّوۡكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡفُسَهُمۡ وَمَا يَضُرُّوۡنَكَ مِنۡ
شَىۡءٍ ؕ وَاَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكَ الۡـكِتٰبَ وَالۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمۡ تَكُنۡ تَعۡلَمُ ؕ وَكَانَ فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكَ عَظِيۡمًا ﴿۱۱۳﴾

او که چیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندی او رحمت (مهربانی) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد کړی ؤ یوی طائفی له دوی د دی چه تیر باسی تا (او گمراه کړی پخپل قصد سره تا)؛ او نه تیر باسی دوی مگر ځانونه خپل او نشي ضرر رسولی تاته د هیڅ شي؛ او نازل کړی دی الله پر تا باندی (ای محمده!) کتاب او حکمت (شرعی احکام، عمیق اسرار) او دربښوولی ئی دی تاته هغه (خبری) چه ته نه وی پوهیدلی (پری) او دی فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندی ډیر لوی.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دی خبری اعلام دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په علمی کمال کښی (چه له گردو (تولو) کمالاتو ځنی افضل او اول او پر گردو (تولو) باندی فائق دی) هم اعلیٰ او اولیٰ دی او د الله تعالیٰ فضل او کرم پر ده باندی داسی بی نهایت دی چه زمونږ په بیان او پوهه کښی له سره نشي راتلی او د دی خبری په لوری اشاره ده کوم خیال چه په اول کښی ده ته د غله په برائت او د یهودی په سرقت باندی پیدا شوی ؤ د هغه د ظاهری اسبابو او عواملو د لیدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوریدلو ځنی ؤ نه دا چه هغه ئی بیخی رښتیا او صحیح گڼلی ؤ او په هغه کښی **«میلان عن الحق»** یا **«مداهنة فی الحق»** له سره نه وه او په دومره یوه خبره کښی هیڅ کومه خرابی نه وه بلکه د هم داسی یو کار کیدل ضروری ؤ کله چه د الله تعالیٰ په فضل سره حقیقت ورڅرگند شو نو بل هیڅ یوه وسوسه باقی پاتی نه شوه او له دغو گردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دی چه وروسته له دی نه هغه تیر ایستونکی ستاسی د تیر ایستلو او فریب ورکولو ځنی لاس ونیسی او مایوس شي او تاسی سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتیاط څخه کار واخلئ!. والله اعلم.

لَا خَيۡرَ فِىۡ كَثِيۡرٍ مِّنۡ نَّجۡوٰٮهُمۡ اِلَّا مَنۡ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوۡ

مَعْرُوْفٍ اَوْ اِصْلَاحٍۭ بَيْنَ النَّاسِ ؕ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ
ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١١٤﴾

نشته هیڅ خیر په ډیرو کښې له پټو خبرو (مشورو) د دوی نه مګر (خیر شته په پټو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منځ د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنې د رضا (خوښې) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حیله ګرانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې پټې خبرې کولې تر څو چه په هغو سره په خلقو کښې خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منځو کښې به ئې هم چټې پټې (بیکاره) خبرې سره کولې او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئې سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښې د یو بل په غوږونو کښې خبرې او مشورې کوی د دوی زیاترې مشورې له خیر څخه تشې وی د صافو او رښتیا خبرو پټولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښې چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پټه کوی نو ښایی چه د صدقې او د خیرات خبرې په پټه وکړئ! چه اخیستونکی پرې ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلې غلطې باندې پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښیی نو ښایی چه هغه په پټه سره ووایی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ؤ تنو په منځ جنګ وی او دوی د قهر او غصې له امله (وجې) روغې ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسې تدبیر وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منځ کښې روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښې د «توریې - پټولو» اجازه هم شته. په آخر کښې فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالیٰ رضا او خوښې له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسې ښو کارونو کښې دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقة او معروف» تفسیر داسې کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښې. یا مراد له «صدقې» ځنې «زکوٰة» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ
سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿١١٥﴾

او هر څوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاړ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو وبه ګرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورګرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسير: يعنی کله چه کوم يوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بيا هم د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له ګردو(تولو) مسلمانانو څنی بيل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تير شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کيده او توبه ئی ايستله، د خپل لاس د پری کيدلو له ويری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتيد او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آيت څنی دا مسئله هم رايستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. يعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حديث کښی وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمايت او نصرت د مسلمانانو له تولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولويد» **(اللهم اعذنا منه!)**

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ

بيشکه الله نه کوی مغفرت (نه ښښی) دا چه شريک ونيول شی له ده سره او مغفرت کوی (ښښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسير: يعنی له شرک او کفر څنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ښښی ئی، مګر د شرک او کفر ښښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبيره ګناه ده ـ مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ښښلی وی ليکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حکم څخه وتښتيد او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسویٰ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

او هر څوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید ـ ځکه چه له الله جل جلاله څخه په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل څوک وگرځاوه ـ او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت څخه بیخی مستغنی شو. نو هر څوک چه دومره لری ولویږی، هغه به په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سړی مغفرت ښائی له حکمت څخه مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت څخه بیخی مأیوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنگه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع گرد (ټول) صحیح او درست دی، نو ده ته هرومرو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. **(اللهم ارزقنا المغفرة!)**

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مگر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مگر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزیٰ مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وگوریٔ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهائی ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وگوریٔ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (گټی) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رټلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شي؟ او خورا (ډير) لوی احمق هم دا خبره منلی شي؟

وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

او وويل (شيطان) چه خامخا به ونيسمه هرومرو (خامخا) زه (ای الله!) له بندګانو ستا نه يوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسير: يعنی کله چه شيطان د سجدی په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کښی ئی وويل «زه خو تباه او فنا شوم. مګر ستا له بندګانو د آدم عليه السلام له اولادی څخنی به زه يو معلوم مقدار او لويه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بيايم لکه چه په «الحجر» او په «بنی اسرائيل» او نورو سورتونو کښی مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه شيطان له متمرد او ملعون کيدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهيسی د ګردو (تولو) بنی آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف دول (طريقه) سره ښکاره کړی ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه ګواکی شيطان سره له خبث او ګمراهی ښايی چاته به د خير غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښيی بلکه دا لا څرګنده شوه، چه شيطان د بنی آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شيطان راښيی هغه د بنی آدمانو د ګمراهی او تباهی او بربادی سبب ګرځی. بيا د هسی يو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی ده؟ د مقرری حصی اخيستلو يوه معنٰی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو کښی ما لره هم يوه برخه ټاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنياتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او نيازونه ورکوی.

وَّلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ؕ

او زه به هرومرو (لازماً) ګمراه کړم خامخا دوی او هرومرو (لازماً) زه به په باطلو اميدو کښی خامخا واچوم دوی او هرومرو لازماً) زه به امر وکړم خامخا دوی ته چه پس هرومرو لازماً) څيروی به دوی خامخا غوږونه د چارپايانو او زه به هرومرو (لازماً) امر وکړم خامخا دوی ته پس هرومرو (لازماً) تغير به ورکړی دوی خامخا پيدايښت د الله ته.

تفسير: يعنی هغه کسان چه زما په برخه کښی راځی، دوی به له حقی لاری څخنی ګمراه کوم. او

د دوی په زړونو کښې به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د څناورانو غوږونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالیٰ پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واړوی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (ګډی) وری او د اوښ جونګی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوږونه به ئی څیرول، او په غوږونو کښې به ئی نښې اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل دول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمڅی او بل رنګ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کښې د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو ګردو (تولو) کارونو څنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د ږیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کښې داخل دی. او د الله تعالیٰ هر څومره احکام چه دی په هر یوه کښې تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال ګڼل. انسان له اسلام څنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کښې مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کښې داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولٰٓئِكَ
مَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کښې غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مګر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کښې هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کښې لویږی د شیطان تولی وعدی او امیدونه محض

فریب دی او نتیجه ئی داسی کیږی چه د دوی د ګردو (تولو) د هستوګنی ځای دوزخ دی. او
له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّا ؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ﴿١٢٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی (د ماڼیو او ونو) د دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښې تل تر تله؛ وعده کړی ده الله حقه (وعده)؛ او څوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په خبره «او وعده» کښې.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد څخنی محفوظ دی او د الله تعالیٰ له ارشاده سره سم ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښې ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښې پسرلی وی او دا د الله تعالیٰ وعده ده چه له دی څخه د بل هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پریښودل، او د شیطان په دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره ګمراهی او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ؕ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا يُّجْزَ بِهٖ ۙ
وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ
الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿١٢٤﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوګانو) ستاسی او نه پر امیدونو «آرزوګانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته په هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذابه خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه ؤ او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال ؤ، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه ـ نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربړ (تکلیف) به گالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب څخه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښی داخلیږی او د خپلو نیکیو پوره ثواب به مومی ـ خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی ـ نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کښی زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زړی په نری چاود کښی وی.)

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد یواځې اعتقاد او اعمال اعتبار لري او خوشې چتې (بیکاره) هیلې (بهانې)، امیدونه او آرزوګانې هیڅ یوه نتیجه نه ورکوي اهل د کتابونو او نورو ګردو (ټولو) لره هم دا کلیه قاعده مقرره ده چه په دې کښې اهل د اسلام ته اشاره ده یعنې د حضرات صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښې له داسې سړي سره څوک مقابله کولې شي چه د الله تعالیٰ له حکمونو ځنې غاړه نه غړوي، او په نیکو کارونو پسې له زړه ګرځي؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوي، چه هغه له ګردو (ټولو) ځنې ځان شکولی او له پاک الله سره ئې خپل تعلق او ارتباط ټینګ کړی ؤ او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړی ؤ. ښکاره ده چه دا درې واړه صفتونه په حضرات صحابه ؤ (رضی الله تعالیٰ عنهم) کښې د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښې، نو په دې قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتې (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيْطًا ﴿۱۲٦﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شي ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنې په ځمکه او آسمان کښې څه شیان چه دي سره له آسمانونو او ځمکو د هغو ګردو (ټولو) خالق الله تعالیٰ دی او دغه ګرد (ټول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښې دي او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده ئې وفرمایي همغه کوي پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لري. هیڅوک دی په دې سره داده نشي او نه دې تیروځي چه زه ئې دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د ګردو (ټولو) اعمالو په جزا او سزا کښې دې هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړي!

وَيَسْتَفْتُوْنَكَ فِى النِّسَآءِ ؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِيْهِنَّ ۙ وَمَا
يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ فِىْ يَتٰمَى النِّسَآءِ الّٰتِىْ لَا
تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَأَنْ تَقُوْمُوْا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ ؕ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښې ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښې «او بل د» هغه شي «حکم درکوی» چه لوستلی شي پر تاسی په کتاب (قرآن) کښې په (باب د) یتیمانو ښځو کښې هغه چه نه ورکوئ تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښې له وړو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودرېږئ تاسی په حق د یتیمانو کښې په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښې)؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښې ئې د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شي چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شي نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی څخی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښې د جونو په حق کښې هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښې راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئې نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایل «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښې ؤ چه د دوی حق په پوره دول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئې فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیگڼی (فائدی) په اراده نکاح تړی، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښې داسی عام دستور ؤ چه ښځی، ووړکی او یتیمان به ئې له ځینو حقوقو څخی بی برخی او محروم گرځول او دوی ته به ئې میراث نه ورکاوه او ویل به ئې چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنگیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاؤ نکاح تړله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښې ئې کمی کوله او په مالونو کښې به ئې بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښې د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول.

اوس په دی موقع کښې له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالیٰ حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښې د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخی د اعتبار وړ (لائق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښې د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالیٰ د

حکم پریښودل صریح کفر او گمراهی ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینی نوری مسئلی هم راښیی، څو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میړو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿ وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الٰهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف دول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيْمًا ﴿١٢٧﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیگڼه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هرومرو (خامخا) مومئ!

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْۢ بَعْلِهَا نُشُوْزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يُّصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ؕ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ؕ

او که کومه ښځه ویریده له میړه (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دی کښی چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښی يو شان صلح؛ او صلح كول خير (ډير غوره) دی؛

تفسير: يعنى كه كومه ښځه د خپل ميره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه وويني. او د هغه د خوښی او متوجه كولو له امله (وجى) له خپل مهر يا نفقى او نورو ځنى لږ څه ورپريږدی او هغه له خپله ځانه خوښ كړی نو په دی مصالحت كښی د هيچا په ذمه كښی هيڅ گناه نشته. د زوجينو په منځ كښی مصالحت او موافقت ډيره ښه خبره ده. هو! بی له سببه د ښځو خپه كول او ربړول (تكليفولو) او بی له رضا د دوی په مال كښی تصرف كول گناه ده. (ځينو مفسرينو د دی صلحی صورت داسی ليكلی دی ښځه مهر يا نفقه ميره (خاوند) ته ورپريږدی. كلاً يا بعضاً. يا خپل وار خپلی بنی ته خوشی كړی. او ميره (خاوند) دی طلاق نه وركوی! او تری څنگ (ډډه) دی هم نه كوی! او خبری اتری دی ورسره كوی! او شوک وائی چه صلح دا ده چه د كاله واک (اختيار) دی مشری ته وركړی! او ناسته ملاسته دی كشری سره وكړی!. والله اعلم)

وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ

او حاضر كړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځكښی بخيلی موجوده ده)

تفسير: يعنى د هر چا په زړه كښی د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخيلی شته. نو كه ښځه نظر كوم مصلحت ته خپل ميره (خاوند) ته كومه نفع ورسوی، نو نارينه تری خوښيږی، (او كه نارينه خپلی ښځی ته كومه نفع ورسوی نو دا تری خوشاليږی، ليكن د حرص بخيلی، اعراض او بی پروائی له كبله (وجی) ميره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تيريږی، او ميره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء كولو ته نه تياريږی.)

وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ١٢٨

او كه نيكی وكړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهيز وكړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بيشكه چه الله دی په هغه شی چه كوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا دركړی).

تفسير: يعنى كه له ښځو سره ښه سلوک وكړئ! او له بدسلوكی او جنگونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالیٰ ستاسی له کړدو (تولو) خبرو څخنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق څخنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ط

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو ـ خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اګر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میړانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئیږئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسی په منځ کښی ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!،(وساتی) نو الله تعالیٰ ښونکی دی.

وَاِنْ يَّتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيْمًا ﴿١٣٠﴾

او که سره بیل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بې پروا به کاندي الله هر یو له دوی نه له فراخۍ خپلې؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوي).

تفسیر: یعني که زوجین بیلوالي غوره کړي او د طلاق وار ورسیږي، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالیٰ د هر یوه کار جوړونکی دی، او د ګردو (تولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دې کښې دې لوري ته اشاره ده، چه ښځې زوجه په راحت او هوسائي (آرام) کښې وساتله شي! او ایذاء او ربړ (تکلیف) ورته ونه رسوي! او که داسې ښه ژوندون ئې له لاسه پوره نه وي، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړي. والله اعلم.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوي دي دوی ته کتاب پخوا له تاسې او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسې ته د دې چه وویرېږئ! له الله او که تاسې کافران شئ! نو بیشکه خاص الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً) او دی الله غني (ډېر بې پروا له هر چا او هر شي) ښه ستایلی شوی (په ډېرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دي هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاري وه. یعنی د الله تعالیٰ د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (ټولو) ته ضروري دي او د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښي د بل چا خبرې ته غوږ کیښودل له سره روا نه دي. په منځ کښي ئې د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسي حکمونه بیان کړل چه خلق پرې اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوي. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسي او له تاسي څخه گردو(ټولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او د ده له احکامو څخه نافرماني مه کوئ! او ترې غاړه مه غړوئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه مني نو الله جل جلاله د گردو (ټولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لري یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوي او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشي رسولی که د الله تعالیٰ احکام ومنئ! نو په دې باور ولرئ! چه الله جل وعلیٰ شانه چه د گردو (ټولو) شیانو مالک دی. ستاسي گرد (ټول) کارونه درجوړوي. درې ځلې ئې وفرمایل هر هغه شیان چه په گردو (ټولو) آسمانونو او ځمکه کښي دي د الله تعالیٰ دي.

له (۱) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کښي د هیڅ یو شي کمی نشته.

له (۲) نه د بي نیازی او بي پروایي بیان مقصود دی. یعنی که تاسي منکران یئ، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لري.

له (۳) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دې شرط سره چه تاسي پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسي) نو بوبه ځي تاسي (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولي نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لري).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر دې باندې هم قادر دی چه تاسي گرد (ټول) سره فناء کړي او د دنیا له مخي څخه مو لري کړي او ستاسي په ځای نور مطیعان او حکم منونکي خلق پیدا کړي. له دې څخنې هم د الله تعالیٰ د بي پروایي او د استغناء اظهار ډیر ښه راښکاریږي او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۭ

هر څوک چه وی چه وغواړی ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسير: يعنی كه تاسی د الله تعالیٰ د احكامو متابعت وكړئ!. نو تاسی ته د دنيا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه دركول كيږی نو بيا يواځی په دنيا پسی ګرځيدل او د الله تعالیٰ د احكامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلكه له دنيا) څخه هم ځان محروم او بی برخی ګرځول لويه نادانی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًاۢ بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾ ع

او دی الله ښه اوريدونكی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونكی (عالم په پټو او ښكاره ؤ)

تفسير: يعنی الله تعالیٰ ستاسی ګرد (ټول) كارونه وينی او ستاسی ګردی (ټولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ كه اراده وفرمايی نو همغه به دركوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ

ای هغو كسانو چه ايمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محكم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اګر كه وی (دا شاهدی) پر نفسونو ستاسی (چه زيان مو وی پكښی) يا «په» والدينو (مور او پلار ستاسی) يا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسير: يعنی ښايی چه په رښتيا او د الله تعالیٰ له حكم سره سمه شاهدی وركړئ! اګر كه په دی حقه شاهدی كښی ستاسی يا ستاسی د كوم عزيز او قريب خپلوان زيان هم وی هره هغه خبره چه رښتيا وی ښايی چه په ښكاره ډول (طريقه) سره اظهار كړه شی! او د دنيوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلئ!

إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریږئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهدی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیږئ! او حقه خبره پټه کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایئ الله تعالیٰ له تاسی څخنی زیات د هغوی د خیر او ښیگڼی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

که واړوئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهدی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (یی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کړیو الفاظو چه د هغو له اوریدلو څخنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بچ کول) او په څنگ (ډډه) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهگاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهدی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واړوئ!، او پټ ئی کړئ!).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰي رَسُوْلِهٖ
وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ تاسي ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب (قرآن) چه توته توته ئی نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر هغه کتاب چه تول ئی یو ځل نازل کړی دی پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو) او هر څوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پرښتو) د دغه (الله) او پر کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځی آخری (چه قیامت دی) نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ایمان راوړی نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احکامو او ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو څخنی پر یوه حکم هم یقین ونه کړی، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لری.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا
كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ﴿١٣٧﴾

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان ئی راوړی دی (په موسیٰ) بیا کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا ئی ایمان راوړی دی (په توبه ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښیی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی په خپل کفر کښی دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کښی مسلمانان او په زړه کښی مذبذب پاتی وو. او په آخر کښی بی له یقین کولو مره شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانی ئی هیڅ په کار نه ورځی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه ړومبی ئی ایمان راوړ بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسیٰ علیه السلام څخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾

زیری ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لتوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی تول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو څخنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه ګرد (تول) عزتونه د الله تعالیٰ له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِىْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِىْ جَهَنَّمَ جَمِيْعًا ﴿١٤٠﴾

او په تحقيق (پخوا) نازل كړى دى (الله) پر تاسي په كتاب (قرآن) كښې دا «حكم هر كله چه واوريدل تاسي (په يوه مجلس كښې) آياتونه د الله چه كفر (او انكار) كولى شي په دى آيتونو او مسخرى كولى شي په هغو پورى نو مه كينئ تاسي له دوى سره (اى مؤمنانو)! تر هغه پورى چه مشغول شي دوى په خبره بله كښې (كه نه) په تحقيق تاسي به (هم) په دى وخت كښې د هغو په شان شئ! (په گناه كښې) بيشكه چه الله يو ځاى كوونكى دى د منافقانو او د كافرانو په جهنم (دوزخ) كښې د تولو (په يو ځاى كښې).

تفسير: يعني اى مسلمانانو! الله تعالىٰ پخوا له دى نه په قرآن عظيم الشان كښې تاسي باندى داسي حكم نازل كړى دى؛ «په هر هغه مجلس كښې چه د الله تعالىٰ پر احكامو تمسخر او له هغو څخه انكار كيږى هلته له سره مه كينئ كه نه تاسي هم همغسى گڼل كيږئ. هو! كه هغوى په نورو خبرو كه مشغول دى نو په هغه وخت كښې له هغوى سره د كيناستلو هيڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مركو كښې د الله تعالىٰ له احكامو او آيتونو څخه انكار او وربانذى تمسخر كيده نو په دى مناسبت دا آيت نازل شو او دا چه ئې وفرمايل حكم نازل شوى دى پر تاسي باندى دى آيت ته اشاره ده ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ﴾الآية ـ چه پخوا له دى نه نازل شوى ؤ.
(فائده): له دى نه معلومه شوه هر هغه څوك چه په مجلس كښې په خپل دين باندى طعن او عيب آورى او بيا هلته كينى او آورى ئې اگر كه هغه په خپله څه ونه وايي «منافق» دى.

﴿ الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

هغه منافقان چه هميشه منتظر دى (حوادثو) ستاسي ته، نو كه ؤ تاسي ته برى له (لورى) د الله نو وايي دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آيا نه وو مونږ له تاسي سره؟ او كه وه كافرانو ته برخه (د برى) نو وايي دا (منافقان كفارو ته) چه آيا غالب شوى نه وو مونږ پر تاسي او (آيا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه كړى) تاسي له مؤمنانو څخه؟

تفسير: يعني دا منافقان هغه كسان دى چه پرله پسي ستاسي د كمي په انتظار كښې دى. بيا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی(غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنګ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی څخنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ؤلجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!»
(فائده): له دی څخنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له ګمراهانو سره پټی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿١٤١﴾

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه ګرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وګوری. مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ

بیشکه چه منافقان تګی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکوونکی دی د دوی (د دوی د تګی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواو له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواو ګټی او فائدی واخلی؛ (حق سبحانه وتعالیٰ) د دوی دی غولونی او تګی دا سزا ورکړه چه د هغوی ګرد (ټول) شرارتونه او پټ خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او ګرد (ټول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښې وررسیږی هغه ئی هم را څرګنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښې ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی تګی څخه هیڅ ونشو او د الله تعالیٰ له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښې ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښیی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مګر (ریایی یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښې هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیښنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئی له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، څو نور د دوی له کفر څخه خبر نشی او مسلمانان وګڼل شی. نو بیا له داسی خلقو څخه د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنګه مسلمانان کیدی شی؟

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

په دی حال کښې چه دوی متحیران مترددان دی په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښې) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښې)؛ او هر څوک چه ګمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښې دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښې مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالیٰ چه د هر چا د ګمراهی او پریشانی اراده

وفرمایی نو هغه به د نجات لاره چیری وومی؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو ځنی؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام) ښکاره. بیشکه منافقان دی په طبقه ډیره ښکته کښی له اوره (د دوزخ) او له سره به نه مومی ته دوی ته مدد گار (له عذابه خلاصوونکی).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستی او یو ځای کیدل، د نفاق دلیل دی. لکه چه منافقان ئی کوی، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډیره ښکته طبقه مقرره ده او هیڅوک له دوی سره مرسته (مدد) او مددگاری نشی کولی، چه دوی له هغی طبقی ځنی وکاږی، یا ئی په عذاب کښی څه تخفیف راولی مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبری ځنی بیخی لری وگرځی.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِٱللَّهِ وَأَخْلَصُوا۟ دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او ښودنی) خاص الله لره نو دغه (تائبین، مصلحین، معتصمین، مخلصین) به وی سره له مؤمنانو (په دارینو کښی) او ژر به ورکړی الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنیا او په عقبٰی کښی) ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالیٰ غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو ځنی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کښی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيْمًا ﴿١٤٧﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسئ تاسی او ایمان یقین ولرئ تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر ګردو (تولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ښو کارونو قدر کوی او د بندګانو پر ګردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالیٰ عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالیٰ سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انانشکرک ونؤمن بک فقنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیما»

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿۱۴۸﴾

نه خوښوي الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوښوي پټ ویل د دی بدو هم) مگر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د گردو(تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالیٰ د گردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان کړی. هم دا رنگه په ځینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یئ دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی‌پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله وپوهیږی. یا دی ځانته په گوښه (تنهایئ) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلی لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئې نه مشهوراوه .

اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿۱۴۹﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکی ـ طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوه کوئ ! له بدی ـ (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوه کوونکی (د گنهگارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالیٰ سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاگانی ورمعافوی نو عاجز او لاس‌لاندی بنده ته په اولیٰ طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیهٔ صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئې دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مګر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور څخنی تیر شی! په دغه آیت کښې دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پټه سره دوی وپوهوئ ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیږی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښې) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنګه چه په یهودانو کښې (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئې له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئې کار کاوه نو ځکه ئې په پاک قرآن کښې زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښې فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئې ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئې ومنی او ځینی ئې ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښې یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ منل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام تکذیب گڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب کوونکو کښی گڼ او ډیر سخت کافران وگڼل شول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په منځ د هیڅ یو له انبیاؤ علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر گردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی گردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی ځنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو گردو (تولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونیول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال ؤ په دنیا کښې) بیا ونیوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شول او ویې ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئې نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی ؤ» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښې ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا ځنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥)آیت ٦ رکوع کښې تیر شو، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده. او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم‌الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښې مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وبښل دا واقعه د البقرة په سورت کښې لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده.

وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زره تنو د خسی عبادت کونکو په یوه څاښت کښې خپل ځانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښې ئې وسوځاوه او ایره ئې د سیند په هوا کښې وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښې مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکی څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی ! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَّقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو وښوریدل او وښوئیدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی وبا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَّقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوْا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿١٥٤﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریږی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو څخنی ډیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالیٰ له دوی څخنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی ډیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ
قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاؤ لره (لکه یحییٰ،زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه ، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسیر: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه منکران شول او بل ئی کفر ځانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمی چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی ګردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایی الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مګر تش متابعت د ګومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایی چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفی خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکره او اټکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی څخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه او الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو ړومبی یو سړی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالىٰ عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سری شکل لکه د عیسیٰ علیه السلام غوندی واړاوه او ورسره مشابه ئی کړ. څرنګه چه نور یهودان هغه پسی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوتل هغه سری ئی چه نوم ئی طیطاؤش ؤ مسیح وګڼانه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملګری په شان راښکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سری «طیطاؤش» چیری لاړ؟ او که دا زمونږ سری دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اټکل او ګومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی څخنی هیچا ته ښکاره نه وه رښتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسیٰ علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مګر قسم دی هرومرو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسیٰ پر دغه (عیسیٰ) په خوا له مرګه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسیٰ) پر دوی باندی شاهد (چه یهودانو ونه منلم او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسیٰ علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندی صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسیٰ ژوندی دی، مړ شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسیٰ علیه السلام د دوی دغه ګرد (تول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو كسانو چه يهودان دى حرام كړل مونږ پر دوى باندى طيبات (هغه ډير پاک شيان) چه حلال كړى شوى وو دوى ته او (په سبب د) اړولو (منع كولو) د دوى له لارى د الله څخه ډير (خلق) او (په سبب د) اخيستلو د دوى سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقيق منع كړى شوى وو دوى (په تورات كښى) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوى مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شيان دى) او تيار كړى دى مونږ له پاره د كافرانو له دوى څخه عذاب ډير دردناک.

تفسير: د يهودانو د گردو (تولو) پخوانيو او وروستنو سختو سختو شرارتونو ذكر ئى وفرمايه چه له هغو څخنى د دوى سركښى او په گناهونو باندى څغردوالى (تينگ والى) او زړه‌ورتيا ښكاره شوه اوس فرمايى چه مونږ دوى باندى سخت شريعت هم كيښود چه سركښى ئى ماته شى، نو هيڅ شبهه نشوه پاتى چه د طيباتو تحريم په دوى باندى په «تورات» كښى شوى ؤ او له حضرت عيسىٰ عليه السلام سره مخالفت او (بىبى مريمى) باندى اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (دير) وروسته شوى دى، نو له جرمه څخه پخوا څرنگه سزا مقدمه شوه؟ د دى گردى (تولى) ركوع خلاصه داسى شوه د حضرت موسىٰ عليه السلام د زمانى راهسى اهل د كتاب پرله پسى په خورا (دير) لويو شرارتونو او ديرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبياؤ عليهم السلام په ايذا او ضرر رسولو كښى مشغول وو. اى محمده صلى الله عليه وسلم ! اوس كه دوى د عناد له مخى له تا څخه د «تورات» غوندى يو كتاب دفعتاً يو ځلى طلب كړى او پر قرآن عظيم باندى (چه له گردو (تولو) كتابونو څخنى افضل دى). كفايت ونه كړى. نو له دى متعصبو او نالائقو څخنى هيڅ لرى او مستبعد نه دى، د دوى له هسى ناوړو (بيكاره) او نالائقو حركاتو څخه تعجب مه كوه ! او مه حيرانيږه! د دوى گرد (تول) پخوانى او وروستنى وړوكى او لوى حركات مونږ ته ښه معلوم دى، مونږ د دوى دپاره په دنيا كښى خورا (دير) سخت شريعت معين كړى او په اخرت كښى مو هم دير سخت عذاب ورته مقرر او تيار كړى دى.

لَٰكِنِ الرَّٰسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَوٰةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۱۶۲﴾

ليکن هغه (کسان) چه پاخه دي په علم کښې له دوی څخه او ايمان لرونکي ايمان لري په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ايمان لري) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دي پخوا له تا څخه او (ايمان راوړی پر تولو انبياؤ) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکي دي زکات لره (يا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکي دي زکات لره او ايمان راوړونکي په الله او په ورځې آخرې (چه قيامت دی) دغه (کسان چه د صحيح ايمان او صالح عمل لرونکي دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډير لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسير: يعني د بني اسرائيلو هغو کسانو چه مضبوط علم ئې درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملگری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ايمان خاوندان دي ، دوی قرآن ، تورات، انجيل او نور گرد (تول) مني ، د لمانځه د سم اداء کوونکي له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنې کوي، او زکات ورکونکي او ايمان لرونکي په الله او په قيامت چه دی، مونږ دغو ستايليو شويو کسانو ته خورا (ډير) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له پرومبنی فريقې چه د هغوی دپاره خورا (ډير) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښې د «المقيمين الصلوة» دوه ترجمې ليکلې شوې دي

۱. چه «المقيمين» په ﴿ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ ﴾ عطف او ترې انبياء مراد شي. يعني **يؤمنون بالکتٰب و بالانبياء المقيمين الصلوة.**

۲. چه يؤمنون خبر شي د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقيمين» په مدح سره منصوب شي چه د هغه ترکيب تقرير اوس تير شو.

اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ

بيشکه چه مونږ وحې مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسير: اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجيد په حقانيت او صداقت کښې راز راز (قسم قسم) خوشې چټې (بيکاره) شبهې پيدا کولې. وګورئ ! چه دلته ئې داسې وويل لکه چه تورات يو ځای او يو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښايي هم هغسې ته هم يو کتاب له آسمانه راوړې، بيا تا رښتينې نبي گڼو څه ښه ويلی دی هر چا چه ويلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) ډیری زده وی
بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کږه وی

نو الله تعالیٰ په څو ځایونو کښې آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهودهؤ خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښې نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښې تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه ګمراه او بی دین دی. اوس له دی ځایه تحقیقی ځواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاؤ ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط ، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلیږی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاؤ باندی د الله جل جلاله وحی نازله شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی څخنی انکار کوی، ګواکی له ګردو (تولو) څخنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده څخنی له وروستنیو انبیاؤ علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښې وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، ګواکی په ړومبنی حالت کښې هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وګرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غړونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاؤ علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غړونکو باندی اول ځلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاؤ علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور ګڼل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښې کیده او ډیر زیات کوښښ به د دوی په پوهولو کښې صرفیده ، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې کله چه مذهبي تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالیٰ د احکامو په متابعت کښې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غړونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کښې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کښې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړې شوه هر څوک چه د محمد صلی الله علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه مني نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق ګرځي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

او (لکه چه) وحی کړې وه مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته او اسحٰق ته او یعقوب ته او اولادې (د یعقوب) ته او عیسیٰ ته او ایوب ته او یونس ته او هارون ته او سلیمٰن ته او ورکړې ؤ مونږ داؤد ته زبور او (لیږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړې ده مونږ د دوی پر تا (ای محمده!) پخوا له دې نه او (لیږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چه نه مو دي کړې قیصې د هغوی پر تا ، (ای محمده) او کلام کړې دی الله له موسیٰ سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام څخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئې په اجمال، او هغه انبیاء علیهم السلام ئې چه په دوی کښې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دي، په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل چه له دې څخنې دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې نازله شوې ده ، د هغې حقانیت او د هغې منل هم داسې ضروري دي، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاؤ علیهم السلام وحی منل ضروري ؤ او دا هم راښکاره شوه چه پر نورو انبیاؤ باندې چه وحی راتلله کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلي

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلې پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبرې کولې مګر په دې ګردو (تولو) صورتونو کښې څرنګه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندګانو باندې د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دې چه تر بندګانو پورې د هغه د رسیدلو طریقه تحریري وي، که تقریري وي، او که پیغام وي، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسې د تورات غوندې یو کتاب یو ځلې له آسمانه په موږ نازل کړئ! نو موږ به تا رښتینې ګڼو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهۍ او بې‌ایمانۍ او حماقت خبره ده. هر کله چه وحې د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغې د نزول صورتونه متعدد دي په هر صورت سره چه وحې راشي د هغې په منلو کښې تردد او انکار. یا داسې ویل «که په هغه ځانته طریقې سره راشي، نو موږ ئې منو ، که نه وي، نو نه ئې منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٦٥﴾

(او لیږلي مو دي) رسولان چه زیرې کوونکي دي (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکي دي (د کفارو په جحیم) له پاره د دې چه پاتې نشي خلقو ته پر الله باندې هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسې خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلي دي، چه مؤمنانو ته زیرې ورکړي، او کافران وویروي، تر څو د قیامت په ورځ کښې خلقو ته د دې عذر او بهانې ځائی پاتې نشي، چه ووائي «ای ربه! موږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وې نو هرومرو (خامخا) به مو په هغو باندې تګ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزې ورکړې ، او ور وئې لیږلي او رسولانو هم د حق لارې خلقو ته وروښودلې. نو وروسته له دې نه د حق دین په منلو کښې د هیڅ عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږي د الله جل جلاله وحې داسې قطعي حجت دی چه د هغې په مقابل کښې هیڅ یو سند او حجت نشي چلیدی ، بلکه نور ګرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوي او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستي وکړی نو څوک ئې منع کولی شي، مګر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوي. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښې) (اګر که یهودان ستا په نبوت شاهدي نه ورکوي او ترې انکار کوي).

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَشْهَدُوْنَ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿١٦٦﴾

ليكن الله شاهدی لولی (اظهار اقرار كوی) په هغه شی چه نازل كړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل كړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائكی هم شاهدی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر كوونكی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسير: يعنی وحی به په هر رسول باندی نازليده ، دا كومه نوی خبره نه ده او ګردو (تولو) ته معلومه ده ليكن په دی قرآن كښی الله تعالىٰ خپل خاص علم راليږلی دی، او الله تعالىٰ به دا حق ظاهروی. لكه پوهان چه پری پوهيږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظيم څخه حاصل شوی دی ، او پرله پسی حاصليږی هغه له نورو كتابونو څخنی له سره په لاس نه دی راغلی ، او هومره هدايت چه خلقو ته د محمد صلی الله عليه وسلم له وجوده رسيدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسيدلی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًا بَعِيْدًا ﴿١٦٧﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيْقًا ﴿١٦٨﴾ ۙ
اِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿١٦٩﴾

بيشكه هغه كسان چه كافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه كړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقيق سره ګمراه شوی دی په ګمراهی ډيری لری سره (د حق له لاری نه) بيشكه هغه كسان چه كافران شوی دی او ظلم ئی كړی دی (په پټولو د نعت د محمد يا په منعه د مؤمنانو له ايمانه) نه دی الله چه مغفرت وكړی دوی ته او نه چه وښيی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی كافران دی) مګر (وبه ښيی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښې تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښې موجود وو، هغه ئی ګرد (تول) پټ کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورځرګند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واړول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښې منحصر دی. او ګمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترټنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧٠﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یئ تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښې دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق ، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس ګردو (تولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښې دی ، چه د هغه ګردی (تولی) خبری ومنئ ! او که ئی ونه منئ!، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه ګرد (تول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښې دی. او الله جل جلاله ستاسی په ګردو (تولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو څخنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کښی او مه وایئ تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریښتیا)، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانبه د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)! او مه وایئ تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شئ تاسی (له دی وینا، اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی‌شریکه بی‌عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاؤ علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالیٰ فرمایی چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ! او په هغه چا چه اعتقاد لرئ! د هغه په تعریف کښی له حده تیری مه کوئ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه ځه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالیٰ د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایئ چه بیخی ریښتیا او محققی دی او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی یئ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو څخنی مو خولی ونیسئ ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی گردو (تولو) شیانو څخنی پاک او منزه او مقدس دی دا گردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کړ که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل‌الکتب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدئ!.
(فائده): د کتابیانو یوی ډلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وتړلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی ډلی له دی نه تیری کړی، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وګڼانه او دواړه ډلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د گمراهی سبب هم دا شو چه له وحی څخنی ئی مخالفت وکړ ، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۱۷۱﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً ، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندگان دی، او بیا وواییئ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنگه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د گردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د گردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس وواییئ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنگه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځائیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو څخنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.
(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د گردو (تولو) موجوداتو پیدا کوونکی نه گڼی او گرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د گردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافي نه گڼي او گواکي الله جل جلاله د الوهيت له مرتبې څخه وباسي او په مخلوقاتو او ممکناتو کښې ئې داخلوي نو اوس د هغې ناپاکي پته ولگيده چه د
﴿ سُبۡحٰنَهٗۤ اَنۡ يَّكُوۡنَ لَهٗ وَلَدٌ ﴾ په ارشاد کښې ورته اشاره شوې وه او څرنگه چه دغه ناپاکي په حقيقي او مجازي او ظاهري زامنو په گردو (تولو) کښې يو شانې موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دې څخه پاک دی چه زوی ولري او دی له دې نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو څخنې کوم يو خپل زوی وگرځوي.

لَنۡ يَّسۡتَنۡكِفَ الۡمَسِيۡحُ اَنۡ يَّكُوۡنَ عَبۡدًا لِّلّٰهِ وَلَا الۡمَلٰٓئِكَةُ الۡمُقَرَّبُوۡنَ ؕ

له سره ننگ (او عار) نه کوي مسيح له دې نه چه شي بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوي) پرښتې چه مقربې دي (د الله له بندگۍ څخه)

تفسير: يعني د الله جل جلاله ، عبوديت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل يو اعلیٰ درجه شرافت او عزت دی ، د دې لوی نعمت د قدر ، اهميت او د ضرورت پوښتنه دې له حضرت مسيح عليه السلام او نورو انبياؤ عليهم السلام او مقربينو ملايکو څخه وکړې شي ! نو دوی د الله تعالیٰ په عبادت ولې شرميږي ؟ او عار او ننگ ترې کوي؟ هو ! ذلت او بې غيرتي خو د ما سواء الله په بندگۍ کښې ده لکه چه نصرانيان حضرت مسيح عليه السلام ته ابن الله وائي او خپل معبود ئې تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرښتې د الله تعالیٰ لوڼې گڼي ، د دوی او د بتانو عبادت کوي. او د دوی دپاره تل ترتله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنۡ يَّسۡتَنۡكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهٖ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ اِلَيۡهِ جَمِيۡعًا ﴿۱۷۲﴾
فَاَمَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيۡهِمۡ اُجُوۡرَهُمۡ
وَيَزِيۡدُهُمۡ مِّنۡ فَضۡلِهٖ ۚ وَاَمَّا الَّذِيۡنَ اسۡتَنۡكَفُوۡا وَاسۡتَكۡبَرُوۡا

فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) وکړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی) وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی تول کړل شی، او حساب به ورسره وشی، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندګی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی ، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددګار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندګی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿١٧٤﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ
مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنړا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او منګولی ئی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښیی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر ؤ او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو ، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته ، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت ګردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العٰلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رنړا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان ، اوس د هیڅ یو تامل او تردد ځای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی ، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیږی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی ګمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت ګڼل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کلالی) نو ووایه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النسآء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلاله» د میراث ذکر تیر شوی دی ، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاله» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مړی دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاتی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمائی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخی او ښځی ته یوه برخه وررسیږی. که تش یو ورور وی ، خور هیڅ نه وی ، نو دی د خور د مال

وارث کیږی یعنی ده ته هیڅ یوه برخه معینه نه ده ، بلکه تول وړی. ځکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکی آیت کښی دا ګرد (تول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتی شو ، هغه خور او ورور چه یوازی په مور کښی سره شریکان وی ،چه دوی ته«اخیافی» وائی نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښی فرمایل شوی دی او برخه ئی معینه ده.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَهُۥٓ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ

که یو سړی مړ شی چه نه وی ده لره زوی (او نه پلار) او وی ده لره یوه خور (عینیه یا علاتیه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چه پریښی وی «مړی».

تفسیر: یعنی که یو سړی مړ شی او یوه خور ولری نه زوی تری پاتی وی او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایی مال وررسیږی.

وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ ۚ

او دا ورور میراث وړی له دی خور څخه که نه وی دی لره زوی (او ځوځات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شی او له دی څخنی «اعیانی» یا «علاتی» ورور پاتی شی، نو دا ورور د خپلی خور د مال وارث کیږی ، ځکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی څخنی زوی پاتی وی نو ورور ته ئی هیڅ نه وررسیږی او که تری لور پاتی وی، نو هغه مال چه د لور د برخی له ورکولو څخه وروسته پاتی وی ورور ته وررسیږی که «اخیافی» ورور یا خور ئی پریښی وی نو هغه ته شپږمه برخه معینه ده، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی ارشاد وشو.

فَإِن كَانَتَا ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ

نو که وی دا خویندی دوه (یا زیاتی) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پریښی دی (مړی)

تفسیر: او که دوه یا له دوو څخنی زیاتی خویندی تری پاتی شی، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږی.

وَإِن كَانُوٓاْ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ

او که وو دا(وارثان) ورونه او خویندی نارینه او ښځی پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو ښځو

تفسیر: یعنی څه ورونه او څه خویندی پرېږدی ، نو ورور ته دوه برخی او خور ته ئی یوه برخه وررسیږی لکه چه د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شئ تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایی، لکه چه دلته ئی د «کلاله» میراث بیان کری دی. په دی کښی د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسی مهربانی قدر ونه کری بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکری، نو هغه تل تر تله کمبخت او شقی پاتی کیږی. له دی ځنی دا راښکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکری او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه ؤ صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وی.

وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته تول شیان معلوم دی، نو مطلب ئی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپیښ شی ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تعمیل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د «کلاله» د مسئلی پوښتنه وکره نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی ، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشئ ښوولئ چه په « کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ(لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکړی، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له ښوونی څخه څرنگه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی راښکارولی شی؟

(فائده) دلته د « کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری رامعلومی شوی

۱ـ دا لکه چه پخوا ئی ﴿ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾ وفرمایل وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ ﴾ الآیة ـ له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل ، څو له وحی څخه د انحراف کوونکو گمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کوونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲ـ د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وگرځاوه . او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیه ؤ معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوٰة والتسلیم خولی ته گوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه گڼی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسی پوښتنی او گرویږنی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور
څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳ـ دا راښکاره شوه چه حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه « د وحی

تر نزوله پورې شائې انتظار وکړئ!»کله چه وحي راتله ، نو سم له هغې سره به حکم کېده له دې نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوىٰ بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښې دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دي ګرد (تول) واسطې دي، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالىٰ احکام رسیږي. هو! دومره توپیر(فرق) پکښې شته چه ځینې وسیلې ئې نژدې او ځینې ئې لرې دي. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامي مشران، نائب الحکومګان ، اعلىٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او ګرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دي، بیا به له دې نه لویه ګمراهي څه وي؟ چه په یوه کار کښې د الله تعالىٰ د وحي په خلاف د کوم ګمراه خبرې ته غوږ کیښود شي؟ او په هغه عمل وکړی شي؟

هر څوک چه ستا په ځای، نورو ته دي ګورې تل
لنډ لیدو نکې بولم دي، پور په نغدي اخلې تل

٤ـ اشاره ده دې لورې ته چه که ګرد (تول) کتاب یو ځلې نازل شي، لکه چه اهل الکتاب وایي، په هغه کښې څه ښیګڼه (فایده) نشته. بلکه په دې کښې ډېر محاسن او ډېرې ښیګڼې (فایدې) دي، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شي. ځکه چه په دې صورت کښې هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنې کولې شي او د متلو وحي (چه په لمانځه کښې هم لوستلې کیږي) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدې شي. لکه چه په دې موقع کښې او د قرآن کریم په نورو ډېرو مواقعو کښې دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتې افادې، د الله تعالىٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وحي) هسې عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ ﴾ د هر هغه صحابي په ښیګڼه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښې چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښې شمیرل کیږي او د اختلاف په مواقعو کښې د هر یوه له رأیې او وینا سره چه متلو وحي سمه نازلیده نو تر قیامت پورې به دا د هغه په ښیګڼو (فایدو) کښې حساب او ښه نوم ئې پاتې دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئې وفرمایه او په دې ډول (طریقه) ئې د عمومي پوښتنو او ځوابونو په لورې اشاره وفرمایله. او ښایي چه د هم دې اشارې له امله (وحي) سوال ئې په مطلق ډول (طریقه) سره وي او مسئول عنه ئې له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښې ئې پرې تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښې نشته، او هم ئې ځواب بالتصریح د حق تعالىٰ په لورې منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادي.
الحاصل د ګردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحي ده، او تول هدایتونه او لار ښوونې د وحي پر متابعت باندې موقوفې دي او کفر او ضلالت فقط د وحي په مخالفت کښې

منحصر دی، او څرنګه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او ګردو (تولو) مشرکانو او نورو ګمراهانو د ګمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالیٰ د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په رذائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهتم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحی الی رسول صلی الله علیه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د
﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. ګواکی مطلب ئی دا دی و قوله تعالیٰ
﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النسآء» بفضل الله خالق الارض والسماء!
و نرجومنه فی الدنیا النعماء وفی الاخرة اللقاء!

سورة المآئدة مدینة الا آیة «۳» فنزلت بعرفات فی حجة الوداع وهی (۱۲۰) آیة و (۱٦) رکوعاً رقمها (۵) تسلسلهاحسب النزول (۱۱۲) نزلت بعد «الفتح»
د «المآئدة سورت مدنی دی پرته
(غیر) له (۳) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (۵) په نزول کښی (۱۱۲) سورت دی (۱۲۰) آیتونه «۱٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی ګرد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ګرد (ټول) ارشادات صحیح او صادق وګڼئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دې تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د ګردو (ټولو) قوانینو او احکامو د منلو او د ټولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. ګواکې د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کښې اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خټه کښې تر نن پورې شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږي بیا هغه څه اجمالی عهد او تړون چه په شرعی ایمان کښې ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کښې راښکاره شوی دی په دې صورت کښې د ایمان د دعوی مطلب داسې شو چه «بنده په ټولو الٰهی احکامو کښې که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وي، یا له بندګانو سره له جسمانی تربیت سره وي، که له روحانی اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وي، که له اخروی فلاح سره، له شخصي ژوند سره وي، که له اجتماعی حیات سره، له روغې سره وي، که له جنګ سره، د دې خبرې عهد کوي په هر ډول (طریقه) چه وي زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت ، یا نورو عمدهؤ خصائلو او خیریهؤ امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دې ایمانی عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنګه چه د ایمان په ضمن کښې بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان ، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ښځې پوره یقین هم پرې حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایی دی د بد عهدی د مهلکو عواقبو څخه وویریږي او خپل هغه ګرد (ټول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندګانو یا له خپل نفس سره ئې کړي دي، په داسې ډول (طریقه) سره پوره کړي، چه د حقیقی مالک په وفاداری کښې هیڅ فرق رانشي» له هم دې تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کښې هغه مختلف شیان چه له اسلافو څخنې منقول دي، هغه ټول سره تطبیقیږي ، او په دې آیت کښې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږي.

أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوی دی تاسې ته (پس له شرعی ذبحی بې ژبی) چارپایان د انعامو (لکه اوښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (٦) جزء د «النسآء» د سورت په (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع کښې مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندې د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا څخینې حلال او طیب شیان حرام، او دوی ترې محروم کړی شوی وو ﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ﴾ چه تفصیل ئې د «الانعام» په سورت کښې راځي. دې مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دې

شیانو څخنی د انتفاع اجازه هم ورکړی شوی ده یعنی اوښ، غویی پسه، وزه، او له دی جنسه څخه ګرد (ټول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنګلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی څخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» څخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال ګڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یئ!،

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکښانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کښی ښکار کول ممنوع ګرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکښانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د ګردو (ټولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ له عمومه څخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کښی) د هر هغه څه چه اراده وفرمایی

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه ګرد (ټول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کیښودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم ، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایی حلال یا ئی حرام کړی. ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ګنی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالیٰ د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقرری شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا، مروه، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور ګرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایی چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت شخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت•والا میاشتی شلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (٣٦) آیت (٥) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعده، ذی‌الحجه دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقویٰ زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد شخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره ډیر اهتمام وشی!خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج شخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محترمو میاشتو کښی ډیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالیٰ د «التوبة» په سورت کښی راشی.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ

او مه (بی حرمته کوئ!) هغه ساکښ (ذی روح) چه د کعبې هدیه وی (بی قلادی او نه هغه «هدیه» چه په غاړه ئی قلادی وی (او د کعبی په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغی څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غروندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښی د علامی او نښی په ډول (طریقه) اچول کیږی څو د «هدی» حیوان پری وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسی عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغی د علائمو او نښو سره تعرض کول ئی ممنوع کړل.

وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بی عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له(جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښی دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښی ډبری (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښی داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿ إِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښی کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَانُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کړی ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کړی چه له خپله حده تیر شئ او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په ړومبنی آیت کښی د الله تعالیٰ له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینی منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبیی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام ، او نه د «قلائد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کړی وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی ځایه نه ؤ ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په ځوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کړی وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په ځوښ (جوش) راځی ، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائل چه ښایی د خورا(ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واګی مو له لاس څخه خوشی نه شی.
(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی ځایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقویٰ (پرهیزګاری)

کښې او مه کوئ تاسی مرستی (مدد) یو تر بله پر ګناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سری بالفرض د انتقام په څوښ (جوش) کښې راشی او تیری وکړی نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کښې مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه ګرد (تول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زیادت او بی اعتدالی مخه دی ونیسی!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او ویریږئ تاسی له الله څخه بیشکه چه الله ډیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د ګردو (تولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله څخنی ویره ، او په نیکی کښې تعاون او په بدی کښې عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع اندیښنه وه (اعاذناالله منه)! څرنګه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئی په «الا مایتلیٰ» کښې کړی شوی وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حیوان) او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او د هر هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندی (د ذبحی په وخت کښې) او د خپه کړی شوی او د کوتک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورځيدلي (له پاسه ژوري ته) او د خيري شوي په وهلو د ښكر او د هغه چه (تري) خوړلي وي ځناورانو مگر (روا دي) هغه چه حلال (يې) كړئ تاسي او (پكښي روح وي) ، او (حرام دي) هغه چه حلال كړي شوي وي (په نامه د كوم ممنوعه ځاى يا شي) او دا چه تقسيم وكړئ تاسي په غشو د قمار سره، دغه (تير محرمات يا تقسيم يا تفاؤل په دي غشو سره گناه او) فسق دي،

تفسير: يعني حرام كړي شوي دي پر تاسي دغه لس شيان

١. «ميته» يا مرداره چه بي ذبحي مړه شوي وي (بي له ماهي او ملخه) حرامه ده. «ميتة) هغه واجب الذبح حيوان ته وايه شي، چه بي له حلالؤلو په خپل مرگ مړ شي، او وينه او غريزي حرارت ئي په غوښه كښي محتقن او جذب شوي پاتي شي، چه د هغه له سميت او گندگي ځني څو راز (قسم) بدني او ديني ضررونه پيدا كيږي. «ابن كثير»۔ ښايي د دي تعميل د تنبيه فرمايلو له امله (وجى) له «ميته» څخه وروسته د ويني حرمت ذكر شو، وروسته د حيواناتو د يوي خاصي نوعي د (خنزير) د تحريم ذكر وشو، چه د هغه بي انتهاء نجاست خوړل ، او زياته بي حيائي. عمومي شهرت لري، ښايي د هم دي امله (وجى) زمونږ حقه شريعت د ويني په شان (خنزير) هم (نجس العين) مقرر كړي دي د دغو دري واړو شيانو له ذكر څخه وروسته چه د دوي په وجود كښي مادي خباثت او گندگي موندله كيږي، د بل يو قسم محرماتو ذكر فرمائي يعني هغه حيوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طيب وي، مگر له حقيقي مالك او معنوى څيښتن (مالك) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نياز په ډول (طريقه) تاكلي (مقرر) شوي وي نو د هغه خوراك هم د نيت د خباثت او د عقيدى د گندگي له امله (وجى) حرام دي. د كوم ساكښ (ذي روح) او سا يوازي د هغه مالك او خالق په حكم او نامه اخيستله كيږي چه د هغه په حكم او اراده پري موت او حيات راځي. باقي (منخنقه) او نور غير مذبوحه حيوانات تول د ميتي (مرداري) په حكم كښي داخل دي لكه چه د ﴿ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ ﴾ ﴿ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ ﴾ سره ملحق دي په جاهليت كښي د دي گردو (تولو) شيانو خوراك معتاد ؤ نو ځكه ئي په داسي تفصيل سره بيان وفرمايه

٢ـ د بهيدونكي ويني خوراك حرام دي لكه چه په (٨) جزء د الانعام په (١٤٦)آيت (١٨) ركوع كښي ﴿ دَمًا مَّسْفُوحًا ﴾ راغلي دي.

٣ـ د خنزير د غوښي خوراك حرام دي او د خنزير د نورو گردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوكانو او ويښتانو پوري هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دي.

٤ـ د هغه مذبوح خوراك حرام دي چه بي د الله تعالىٰ له نامه څخه د بل چا نوم پري ياد كړي شوي وي.

٥ـ د هغه مړه خوراك حرام دي چه په خپه كيدلو سره ئي روح (سا) ختلي وي.

٦ـ د هغه مړه خوراك حرام دي چه په كوتك يا په غونده تيږه (گته) چا وهلي وي.

٧ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
٨ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
٩ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه خوړلی وی تری درندګانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مګر هغه مر له دی پنځو واړو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کړی نو د هغه خوراک روا دی.)
١٠) د هغه مره خوراک حرام دی چه په هغو تیږو (ګټو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه ګیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکښ (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له ګردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په دول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکښ (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسواء په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی.(موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اګر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماﺍهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمة الله علیه
﴿ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ﴾ = او حرام کړی شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاټری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو محقیقینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (دیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرنی ربی»= حکم راکړی دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کړی یم زه رب زما= هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرنی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تښتیدل، وعلیٰ هذاالقیاس ګواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ خرنګه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو ډیرو خبیثو او ګنده ؤ شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی راښکاره کړه چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی څخنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرګندیږی.

اَلۡيَوۡمَ يَئِسَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ دِيۡنِكُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَاخۡشَوۡنِ

نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نو مه ویریږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او وویریږئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په ټولو څانګو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی ممهد ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی ؤ چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الٰهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه ؤ پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلیٰ آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر ځاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرګونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه.
مکه معظمه فتحه شوی وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله **جل و علا شانه** سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د ګنده او پلیتو غذاګانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)، له مادی او معنوی طیباتو څخه خوند اخیستی ؤ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او ټینګ شوی ؤ د ګومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیرة العرب کښی ئی عبادت وشی بیخی مایوس شوی ؤ نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿ اَلۡيَوۡمَ يَئِسَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ دِيۡنِكُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَاخۡشَوۡنِ ﴾
یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واړوی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وګرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابده پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویریږئ ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی ـ څخه تل وویریږئ چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجاح او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندیښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله **جل و علا شانه** ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت ، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِىْ

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الا نبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم دربښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمهیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (ډیر پاکېزه په تولو ادیانو کښی)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ الآیة - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوښی په چپ چاپیر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راتول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٣

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوږه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ ډول (طریقه) تغییر او تبدیل نشی کیدی. هو! مضطر چه د لوږی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخوری، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. گواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه گڼانه کیږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شي حلال کړی شوي دي دوی ته؟ ووایه حلال کړی شوي دي تاسي ته طیبات (پاک شیان)

تفسیر: په پرومبي آیت کښي د حرامو شیانو بیان وشو. نو په طبیعي ډول (طریقه) سره داسي یو سؤال پیدا کیږي، چه حلال شیان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئې ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډیره وسیعه ده ، هغه شیان پریږدي چه به هغو کښي دیني یا بدني نقصانونه دي، نور د دنیا ګرد (تول) پاکیزه او ستره شیان حلال دي. څرنګه چه د ښکاري ساکښانو (ذی روحو) په نسبت ځینو خلقو په خصوصیت سره پوښتني کړي وې، نو ځکه د دې آیت په راتلونکي برخه کښي ئې د هغه څه تفصیلات هم راښولي دي.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ ٱلْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ ٱللَّهُ فَكُلُوا۟
مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوي دي تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وي ورته تاسي له (تولو اقسامو) ښکار کونکو (حیواناتو یا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکي اوسئ تاسي (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسي ورته له هغه نه چه ښوولي دي تاسي ته الله پس خورئ تاسي له هغه ښکاره چه نیولی وي تاسي ته (له انعامو او طیورو نه) او یادوئ تاسي نوم د الله په هغه (ښکاري حیوان کله چه ښکار ته ئې لیږئ !(یا) او یادوئ تاسي نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښي که ژوندی مو مینده کړ).

تفسیر: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذی روحو) ښکار په دې شرطونو سره حلال دی

١. د ښکار کوونکو ساکښ (ذی روح) ښه روږدی (عادت) کول، چه تعلیم ئې موندلی وي.
٢. پر ښکار باندې خوشي کړ شي.
٣. په همغه طریقه سره تعلیم ورکړی شوی وي، چه په شریعت کښي د اعتبار وړ (لائق) وي یعني سپي او نورو ته داسي تعلیم ورکړی شوی وي. چه ښکار ونیسي، او همغسي ئې خپل خاوند ته

ورورې، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکړی شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخوری یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمیږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو ګواکی بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

٤ـ د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنی بسم الله ووایی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

٥ـ شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهیږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو څنی یو شرط هم مفقود شی ، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هو!که مړ شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿ وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

او ویریږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډیر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د ګردو (ټولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنی په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی ډوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لګیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلیږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر ګزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ

مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ
مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْٓ اَخْدَانٍ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ
بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۵

نن ورځ حلال کړی شوی دی تاسی ته تول طيبات (پاکيزه شيان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی ميره - بی خاوند) پاک لمنی اصيلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی ميره - بی خاوند) اصيلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای ميړونو (خاوندانو) د نکاح د قيد راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی يئ تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نيوونکی د يارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ايمان (او مؤمن به شيانو) پس په تحقيق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زيانکارانو څخنی وی.

تفسير: لکه چه نن کامل دين تاسی ته درکړی شوی دی، د دنيا ګرد (تول) طيبات او پاکيزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترتله داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخيږی دلته له «طعام» څخنی مراد «ذبيحه» ده يعنی که کوم يهودی يا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده يهودی يا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښ (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غير الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بېل دی. په دی مقام کښی د ﴿ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په دول (طريقه) استطراداً وفرمايه. يعنی هغه چه په څينو احاديثو کښی راغلی **لاياكل طعامک الا تقی** و دی نه خوری خوراک ستا مګر پرهيزګار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهيزګارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د يوه موحد مسلم ذبيحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنٰت= پاک لمنی) دغه استحبابی قيد ښائی چه له ترغيب له پاره وی. يعنی يوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی ړومبی د ښځی عفت - او پاکلمنی او عصمت ته وګوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرته (علاوه) له پاکلمنی ځنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږی.
د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کښی جائز ، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقره په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کښی مو ﴿ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ﴾ ولوست ، مګر دا خبره په یاد ولرئ چه زمونږ په زمانه کښی «نصارىٰ» عموماً په نامه «نصارىٰ» پاتی دی په دی نصرانیانو کښی زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی ، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهٰذا د دوی په مذبوحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږی، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کښی وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی ده ، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په ګته (فائده) اخیستلو کښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږی بلکه په کفر کښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی ځنی د ګتی (فائدی) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږی په موجوده زمانه کښی له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل ، او بی له ضرورته اختلاط او ګډون کول او د دوی د ښځو په جال کښی ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکی نتائج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی. او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هرومرو (خامخا) اجتناب په کار دی!
ګواکی په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کښی د ځاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.
همغسی چه ړومبی ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایی چه پاک او عفیف دی اوسی! څو د هغو ﴿ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزء د «النور» په (۲٦) آیت (۳) رکوع په آخره کښی مذکور دی. له دغه احصان او پاک لمنی او ښه انسانی ژوندون له توصیی څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد د نکاح غرض د بشری عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کښی ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له لاسه وباسی او په سپیره ډاګ میدان کښی کینی او د ﴿ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د ﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کښی دی. دا زما خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو ځنی په دوه حکمو کښی

مخصوص کړل چه دا یوازې په دنیا کښې دې او په آخرت کښې د هر کافر حال خراب دی، اګر که نیک عمل ئې هم کړی وی خو هغه نه قبلیږی.

یَٰٓأَیُّهَا ٱلَّذِینَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَیۡدِیَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَیۡنِۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاڅیږئ تاسی لمانځه ته (او بې اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسی مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنګلو پورې (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو او (ووینځئ تاسی) پښې خپلې تر پړکیو پورې (سره له پړکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آوریدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرګزاری او وفاداری. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیږی او په فطری ډول (طریقه) دا غواړی چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار کښې لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د خپل انتهایی عبودیت او د عبودیت د امتثال عملی ثبوت وړاندی کړی، نو ځکه د الله جل جلاله له جانبه ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شئ! یعنی لمانځه ته پاڅیږی نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د هغو دنیوی لذائذو او طبعی مرغوباتو ځنی د تمتع اجازه چه په ړومبی آیت کښې ورکړی شوی ده (یعنی طیبات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او بهیمی لوازمو سره نژدی کوونکی دی او تول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئې وفرمایل کله چه له نفسانی مرغوباتو څخه راګرځئ ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو ړومبی د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښې پیدا کیږی پاک او ستره شئ! دا پاکی له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له څاڅکو سره د ده ګناهونه هم لری کیږی.

﴿ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ﴾ کله چه پاڅیږئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خوبه پاڅیږئ یا دنیوی مشاغلو ځنی لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شی، نو ړومبی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سړی اودس ونه لري د دی آیت په آخر کښی د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿ وَلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ ﴾ کښی فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالیٰ تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښی تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکی لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښی پیښ شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پیښیږی چه د هغه نفی په ﴿ مَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ ﴾ کښی کړی شوی ده. هو! که زیات نظافت ، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿ اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ ﴾ کښی د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښی د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی.

﴿ وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکاږئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په تول عمر کښی د ناصیی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصیی مقدار د سر د څلورمی برخی اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده.

﴿ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ﴾ او ووینځئ تاسی پښی خپلی تر بړکیو پوری» شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایته لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر بړکیو پوری ووینځلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنت والجماعة» پری اجماع کړی ده او له ډیرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مگر پر بوټونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښی مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوْا

او که وئ تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښی) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت څخه د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی څلورو واړو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن ټولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اوبو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اوبو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښی مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښی د خولی او پوزی وینځل ضروری گڼو. حال دا چه په اوداسه کښی د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيْكُمْ مِّنْهُ ط

او كه وئ تاسي مريضان (رنځوران او اوبه درته مضري وى) يا په سفر «كښې وئ» يا راغى يو له تاسي له ځايه د بولو ښخه (يعنى بى اودسه شوئ) يا جماع وكړئ تاسي له ښځو سره نو ونه مومئ تاسي اوبه نو قصد وكړئ تاسي د خاورى پاكي نو (ووهى لاسونه دوه ځلى پر ځمكه او) ومښئ تاسي (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغى (خاوړى) ښخه،

تفسير: يعنى كه تاسي ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وى، يا اوبو ته ورتلى نشئ! يا په مسافرى كښى د كفايت په اندازه اوبه ونه مومئ! يا مثلاً څوک د حاجت له قضاء ښخه راشي او اودس كولو ته ئې ضرورت پيښ شي يا د جنابت له وجى د غسل حاجت ورته پيښ شي، مگر له كومى وجى د اوبو په حصول يا استعمال قادر نه وى (يعنى يا ترى يوه كروه لرى وى يا د دښمن يا د غلو يا د ليوانو ويره وى يا د كوهى بوكه او رسئ. نه وى يا اوبه خرڅيږى او پيسى نه وى، نو په دى صورتونو كښى د اوداسه يا د غسل په ځاى دى تيمم وكړى) د اوداسه او غسل په تيمم كښى هيڅ فرق نشته، ځكه د تيمم له مشروعيت ښخه چه كوم غرض دى هغه په هر صورت كښى په يو شان حاصليږى د تيمم اسرار او مسائل او د دى آيت تفسير په (٥) جزء د النسآء په (٤٣) آيت (٧) ركوع كښى مفصل بيان شوى دى.

تنبيه: د ﴿ أَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوى ده، د ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه او ابو موسىٰ اشعرى رضى الله تعالىٰ عنه له تفسير سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضى الله تعالىٰ عنه هم هغه سكوتاً منلى ده. (كمافى البخارى) مغفور شيخ الهند د ﴿ فَتَيَمَّمُوْا ﴾ په ترجمه كښى د «قصد وكړئ!»په ويلو سره دى ته اشاره كړى ده چه د اصلى لغت په اعتبار د تيمم په معنى كښى قصد معتبر دى او هم دى لغوى معنى په مناسبت په شرعى تيمم كښى هم قصد يعنى د علماؤ له خوا نيت فرض او ضرورى امر گڼلى شوى دى.

مَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ

اراده نه لرى الله (د تطهير په دى تكليف كښى پر تاسي دا) چه مقرر كړى

پر تاسی څه حرج (تنګوالی یا سختی)

تفسیر: ځکه په هغو احداثو او بې اودسیو کښې چه کثیر الوقوع دی، د ګرد بدن وینځل ئې ضروري ونه فرمایل ، او یوازې د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئې فرض کړل ځکه چه د اکثرو متمدنو هیوادونو اوسیدونکي د دغو اندامونو په بربنډ پرېښودلو کښې هیڅ اندیښنه او مضائقه نه کوي تر څو له هغوی ځنې کومه تنګي او دقت پیښ نشي. هوا د «حدث اکبر» یعني «جنابت» د ازالې دپاره چه کله پېښیږي ، او په دغه حالت کښې د نفس ویښول او د ملکوتي صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لري نو د ګرد(تول) بدن وینځل ئې فرض کړل. بیا ئې په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښې لږ څه آساني وفرمایله اول ئې د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکي وګرځوله او بل ئې د اوداسه په اعضاؤ کښې تخفیف وکړ یعنې د سر مسح ئې بیخي ساقطه کړه، او ښائي چه د پښو مسح ئې د دې له امله (وجې) ساقطه کړې وي، چه پښې عموماً په خاورو کښې یا خاورو ته نژدې وي، او د بدن د ګردو (تولو) اعضاؤ په نسبت په ګرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وي، نو پر پښو باندې په خاورو سپیره لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتې شوې دوه عضوې لاس ـ او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږي.

وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑥

او لیکن اراده لري (الله د دی) چه پاک کړي تاسی (له صوري او معنوي پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړي «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دې چه تاسی شکر ګزار شئ!.

تفسیر: ځکه چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکي خوښوي (نو ځکه ئې په عبادت کښې چه د تقرب سبب دی، پاکي شرط کړې ده) په ړومبني رکوع کښې د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو ځنې د بنده په زړه کښې ځوښ (جوش) پیدا کیږي چه د هغه حقیقي منعم بندګي ته فوراً قیام وکړي نو همغه ئې وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځئ! نو په کومې طریقې سره به خپل ځانونه پاکوئ!؟ او راځئ به!؟ دا ښوونه هم في حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهري بدن باندې له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطني پاکي ورکول بل نعمت دی، بنده لا د ړومبنیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دې نویو نعمتونو فائض شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

﴿ تَشْكُرُوْنَ ﴾ يعنى د پخوانيو نعمتو له يادولو څخه پخوا د دى جديدو نعمتونو شکر ښائى اداء کړئ اچه د اوداسه د احکامو په ضمن کښې پر تاسى شوى دى. ښائى د هم دى ﴿ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴾ څخه حضرت بلال د «تحية الوضوء» سراغ لګولى وى. د دى منځنى نعمت په شکريه باندى د متوجه کولو څخه وروسته د ړومبنى آيت د هغو پخوانيو نعمتونو او لويو احسانونو ذکر اجمالاً بيا را په يادوى، چه د هغو د شکرګزارى له پاره ښائى چه بنده د خپل مولىٰ په حضور کښى ودرېږى لکه چه داسى فرمائى

﴿ وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيْثَاقَهُ الَّذِىْ وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ ۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٧ ﴾

او ياد کړئ تاسى نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسى (چه اسلام دى) او (ياد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالى کړى دى (الله) له تاسى سره په هغه سره کله چه وويل تاسى واوريده مونږ (وينا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او ووېرېږئ له الله (په هيرولو د نعمت او ماتولو د بيعت کښى) بيشکه چه الله ښه عالم دى په خبرو د سينو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسير: غالباً دا همغه عهد دى چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آيت ٤٠ رکوع کښى ئى د مؤمنانو له ژبى څخه نقل فرمايلى ؤ، ﴿ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴾ کله چه اصحاب کرام رضى الله تعالىٰ عنهم د محمد صلى الله عليه وسلم پر مبارک لاس بيعت کاوه، په دى وخت کښى ئى هم داسى اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسى هره خبره اورو. او منو ئى برابره ده چه هغه څمونږ له طبيعت سره موافقه وى او که مخالفه.» دا خو عمومى عهد ؤ وروسته له دى اسلام د څينو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شيانو په نسبت خصوصى عهد هم له دوى څنى اخيست کيده. ګواکى د (الانعام) د سورت په شروع کښى چه ﴿ اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ ﴾ ئى فرمايلى ؤ. ورسته له هغه د زياتو احساناتو ذکر ئى وفرمايه، چه د هغو له اوريدلو څخه د ايفاء بالعهد لا ترغيب کيږى. بيا ئى همغه اصلى سبق را په ياد کړ. (څينى وائى چه له دغه عهد څخه د ليلة العقبه يا بيعة الرضوان عهد مراد دى.)

يو شريف او حيادار سړى بايد د خپل لوى منعم په مخ کښى سر ښکته کړى ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزيدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسى ده چه بنده دى د حقيقى منعم د فرمان بيخى تابع شى، خصوصاً چه په خپله ژبه ئى د اطاعت او وفادارى پوخ عهد او اقرار هم کړى وى. امکان لرى چه سړى د الله تعالىٰ د زياتى مهربانى له ليدلو څخه مغرور شى، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل«تل له الله تعالیٰ څخه وویریږئ!» چه هغه د سترګو په رپ کښی دغه ګرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی ـ او د ناشکری ـ او بد عهدی ـ په سزا کښی دېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرګند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریاء یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ﴾ ووایو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په ړومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا راښیی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنګ له دوی ځنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاترلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته دورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شئ! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره ، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداوجهد او اهتمام وکړئ ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النسآء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «لله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د«حقوق الله» تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «لله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دښمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له ګردو (تولو) څخنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْا ؕ

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (ډیر) زیاته دوستی او نه خورا (ډیر) سخته دښمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

اِعْدِلُوْا ۫ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ؗ

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) ډیر نژدی دی تقویٰ (پرهیز ګاری) ته

تفسیر: «تقویٰ» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) څخنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقویٰ» د تحصیل نژدی او لری اسباب ډیر دی. ګرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقویٰ» له اسبابو او معداتو څخنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقویٰ» د حصول د خورا (ډیر) مؤثرو او د ډیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقویٰ» ته ډیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقویٰ» کیفیت ډیر ژر حاصلیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ⑧

او وویریږئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسير: يعني داسي عدل او انصاف وكړئ! چه مخه ئې هيڅ ډول (طريقه) دوستي يا دښمني نشي نيولي. او د هغه له غوره كولو څخني انسان په آساني سره متقي كيدى شي د «تقوىٰ» د حصول يوازني لار د الله تعالىٰ ويره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دى. او دا خوف د ﴿ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ په مضمون كښي له څو څو ځلي تفكر او مراقبت كولو څخني پيدا كيږى كله چه د كوم مؤمن په زړه كښي دا يقين مستحضر شي، چه زما هيڅ پټ او ښكاره حركت او خبره له حق تعالىٰ څخه نه ده پټه. نو د هغه په زړه كښي د الله جل جلاله له ويرى اضطراب او ريږديدنه پيدا كيږى، او د هغې نتيجه به داسي شي چه دى به په ګردو (تولو) معاملو كښي د عدل او انصاف لاره غوره كړى. او د الله تعالىٰ د احكامو په امتثال كښي به لكه يو خاص مريى تيار ودريږى بيا په نتيجه كښي ده ته همغه نتيجه او ثمره ور په برخه كيږى، چه د هغه بيان په هم دغه راتلونكى آيت كښي راځي چه اوس ئې مونږ داسي لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۙ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

وعده كړى ده الله له هغو كسانو سره چه ايمان ئې راوړى دى او كړى ئې دى ښه (عملونه د دى چه مقرر دى) دوى ته مغفرت او اجر ډېر لوى (په جنت كښي)

تفسير: يعني نه يوازى دا چه د هغوى هغه قصور به ورو‌ښښو چه د بشريت په اقتضاء له هغوى څخني صادريږى بلكه عظيم الشان اجر او ثواب به هم دوى ته عطا فرمايو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

او هغه كسان چه كافران شوى دى او نسبت د دروغو ئې كړى دى آياتو زمونږ ته هم دغه كسان دى صاحبان (ملګرى د اور) د دوزخ.

تفسير: د پخوانى ډلي په مقابل كښي د هغې ډلي د سزا ذكر كاوه شي، چه د قرآن كريم صاف او صريح حقائق ئې دروغ بللي دى، يا ئې د هغو دلائلو او علايمو تكذيب كړى دى چه د حق، رښتيا او د پاک خداى جل جلاله لورى ته لار ښوونه كوى.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَن يَبْسُطُوٓا۟
إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ
وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویرېږئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو څخنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکی معظمی قریشو او د دوی مددګارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی دیری پټی او لاسونه وهل. مګر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری څخنی محفوظ وساتی! او د انتقام په څوښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاږه نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ څکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو څخنی د مسلمانانو په خلاف د شریرانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (دیر) لوی سیاست «تقویٰ» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله څخنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولرئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله تینګه علاقه او پوره وفاداری ورښکاره کړئ! بیا نو لله الحمد له هیچا۔ او له هیڅ لوری ۔ هیڅ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایی چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ ، بد عهدی ۔ او غداری ۔ ئی کړی وی، او په پای (اخر) کښی په دیرو بدو دولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ

او خامخا په تحقيق اخيستى ده الله وعده محكمه له بنى اسرائيلو (اولادى د يعقوب نه)

تفسير: دا يوازى د محمدى صلى الله عليه وسلم د امت خصوصيت نه دى، بلكه له نورو امتو څخه ئى هم داسى عهد اخيستى دى.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ۭ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّىْ مَعَكُمْ ۭ
لَىِٕنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ
بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ⑫

او ولېږل (مقرر كړل) مونږ له دوى نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوى په وفا د وعدى سره) او وفرمايل الله (اسرائيلو ته) بيشكه زه له تاسى سره يم (په معاونت او نصرت سره،) (او وى فرمايل قسم دى) خامخاكه قائم كړئ تاسى (سم اداء كړئ سره له تولو حقوقو لمونځ او وركړئ تاسى زكوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ايمان راوړئ (يقين وكړى) تاسى په رسولانو زما او مدد (او تعظيم) وكړئ تاسى د دوى او قرض وركړئ تاسى الله ته قرض نيک (ښه وركړه بى‌منته بى‌احسانه بى‌ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لرى به كړم زه هرو مرو (خامخا) له تاسى څخه ګناهونه ستاسى او خامخا داخل به كړم هرومرو (خامخا) زه تاسى (هسسى) جنتونو ته چه بهيږى له لاندى د (ونو او مانيو د) هغو وياليِ، نو هر څوک چه كافر شو وروسته له دى (وعدى) له تاسى نه نو په تحقيق وركه كړى ئى ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: د بنی اسرائيلو له (۱۲) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ عليه وعلیٰ نبينا السلام والصلوٰة غوره کړی وو چه مفسرينو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «ليلة العقبه» کښی د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم په لاس بيعت وکړ، نو له دوی څخنی هم (۱۲) نقيبان غوره شوی وو، او هم دی (۱۲) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله عليه وسلم په لاس بيعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په يوه حديث کښی چه په محمدی امت کښی د (۱۲) خليفګانو پخوا ويل کړی شوی دی، د هغو شمير د بنی اسرآئيلو د نقيبانو له شمير سره موافق دی. مفسرينو له تورات څخنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمٰعيل عليه السلام ته فرمايلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (۱۲) سرداران پيدا کوم غالباً دا به همغه (۱۲) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حديث کښی شوی دی. يا خو دا د ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائيلو دوولسو سردارانو ته دی. يعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمايت او امداد له تاسی سره دی. يا ګردو (تولو) بنی اسرآئيلو ته دی چه زه له تاسی سره يم. يعنی هيڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه ګڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پته يا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی ګورم او اورم يی. نو ځکه هر شی چه کوئ! شايی چه په پوهه او هوښياری سره ئی وکړئ!

﴿ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ ﴾ او ايمان راوړئ يقين وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظيم وکړئ تاسی د دوی) يعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ عليه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصديق او د زړه له کومی د دوی تعظيم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ.

﴿ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) يعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دين له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دين او د الله د رسولانو په حمايت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بيرته وررسيږی او قرض اخيستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څخنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کيږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له ډيری ګتی (فائدی) در ورسوی

﴿ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ پور (قرض) نيک ښه ورکړه بی‌منته، بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه) له نيک څخنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شيانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿ لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی څخه ګناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی دیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالیٰ د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالیٰ تری نوری کمزوری او نیمګرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته ځای ورکوی.
﴿ فَمَنْ كَفَرَ ﴾ الآية ـ نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالیٰ په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی ، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرآئیلو څخه د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰة اداء کول. پر انبیاؤ باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاؤ علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. ګواکی د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده ، چه په ځان او په مال ، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالیٰ د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرآئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسی دول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکړه او په خپل هیڅ یو قول او اقرار باندی ټینګ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو څخه کومه نتیجه چه راڅرګنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيْثَاقَهُمْ لَعَنّٰهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوْبَهُمْ قٰسِيَةً ۚ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ ۙ وَنَسُوْا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوْا بِهٖ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَآئِنَةٍ مِّنْهُمْ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٣﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او ګرځولی دی مونږ زړونه د دوی سخت (چه هیڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده !) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مګر لږ (کسان) له دوی نه نو عفوه وکړه «ای محمده!» له دوی نه او مخ وګرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کوونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿ فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسبباتو مرتبول څرنګه چه د الله تعالیٰ کار دی نو په دی لحاظ د ﴿ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه ګرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپائی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿ وَنَسُوا حَظًّا ﴾ الآیة ـ او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته) یعنی لازم خو دا ؤ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو څخنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتګ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخی ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکی «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی ـ ١ـ «ملعونیت» ٢ـ «قسوة القلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو، تر دی چه له نهایت بیباکی او بدعقلی څخنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند څخنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانتکاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبرېږئ. (په ـ خائنة ـ کښې «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامة او نسابة کښې.)
﴿ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ﴾ : مگر لږ کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئې کوی لکه عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښې داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
﴿ فَاعْفُ عَنْهُمْ ﴾ الآية ـ نو عفوه وکړه! ای محمده له دوی نه.) یعنی کله چه د هغوی پخوانی عادت هم دا دی نو له داسې خلقو سره په هره جزئی خبره کښې د لگیدلو او د هغوی د خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته ـ دوی پرېږدئ او تری تیر شئ! او د دوی د خرابی بدل په عفوه او احسان سره اداء کړئ! گوندی چه له دی څخنی لږ څه متاثر شی. قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ الآية ـ سره منسوخ شوی دی. مگر دی ته هیڅ حاجت نشته څکه د قتال له حکمه دا نه لازمیږی چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښې دی هم د داسې قوم په مقابله کښې له عفوی او اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو څخنی کار وانخیستی شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی، نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

او څینو له هغو کسانو څخنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښې عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځی د قیامته پوری او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې.

تفسیر: یعنی **(واخذنا من النصاریٰ میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم)** د نصاریٰ د کلمې مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئې مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په شام کښې د هغې قریبې نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوگنه درلوده (لرله)، نو څکه ورته ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئې «نصاریٰ» بلل گواکی دوی د دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دین او د انبیاؤ علیهم السلام رښتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو څخه یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.
﴿ اَخَذۡنَامِیۡثَاقَهُمۡ ﴾ الآیة - اخیستی ؤ مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی څخه هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو څخه هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب ؤ بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری نښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل.)
﴿ فَاَغۡرَیۡنَا ﴾ الآیة - نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او نصارئ ؤ په منځ کښی به تل تر تله جګړی او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو څخه کومه نتیجه چه پیښیدونکی وه هغه پیښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالیٰ د وحی اصله رڼا (رڼرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولګیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جګړی تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی ګردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (ډیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شبهی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالیٰ وحی او اسمانی قانون لله الحمد بی له زیادته او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او نصارئ ؤ اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالیٰ د وحی هغه رڼا (رڼرا) د خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالیٰ او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیبل په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د ړندو او محض بی‌اصولو اختلافاتو او فرقوواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره وموندلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملندی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیبل» ئی محض د خو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو نصارئ ؤ ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کښی یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کښینول، او مکر او حیلی چلول او ښکاره محاربی هم د پوهانو له نظره پټ نه دی.
﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ تر ورځی د قیامت پوری) یعنی څو دوی پاتی وی (د آراؤ د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسی لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کښی موجود وی.
دلته د «تر قیامته» لفظ داسی دی لکه چه په محاورو کښی ویل کیږی «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلی» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتی وی او په هغه کار کښی به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پوری هم ژوندی پاتی شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کښی د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږی چه د یهودو او نصارىٰ ؤ وجود به تر قیامته پوری پاتی وی. لکه چه زمونږ په زمانه کښی ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کښی لیکلی دی.
﴿ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کښی به په ښه دول (طریقه) سره او په دنیا کښی به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ورمعلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ۚ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وئ تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریږی) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا گردو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راؤړ ، چه د ده د راتگ بشارت ستاسی په کتابونو کښی سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتی وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکښی کاوه له هغو څخه گردی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهری کړی دی او له هغو خبرو ځنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَآءَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ نُوْرٌ وَّكِتٰبٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ يَّهْدِيْ بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهٗ سُبُلَ السَّلٰمِ وَيُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ إِلَى النُّوْرِ بِإِذْنِهٖ وَيَهْدِيْهِمْ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله څخنی نور رڼا (رڼړا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا (رڼړا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق،) خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید.)

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الٰهی وحی رڼا (رڼړا) ضایع کړی ده او د اهواؤ او آراؤ په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کندو کښی لویدلی او په داسی تیلماتیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی ، نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم ووایه دوی ته چه د الله تعالیٰ په ډیری زوروری رڼا (رڼړا) سره ګرد (تول) جهان رون شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رڼړا) کښی د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی حاصلولو پسی شئ! چه د سلامتی ګردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو څخنی به وځئ! په دغه رڼا (رڼړا) کښی به بی له ربړه (مصیبت) او تکلیفه تللی شئ! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یئ د هغه په لار ښوونی او لاس نیونی سره به ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ بی تکلیفه طی کولی شئ!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسير: يعني الله بی له مسیح علیه السلام څخه کوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانیانو کښی دا د «یعقوبیه ؤ» د فرقی عقیده ده چه د دوی په نزد د مسیح علیه السلام په قالب کښی الله تعالیٰ حلول کړی دی (معاذالله) یا داسی ویلی شی کله چه «نصاریٰ» د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت د «الوهیت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحید اقرار هم کوی، یعنی وائی چه الله جل جلاله یو دی، نو د دی دواړو دعواؤ لازمی نتیجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسیح علیه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخیست شی د دی عقیدی د کفر په تصریح کښی هیڅ شبهه نشی کیدی.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ط

ووایه (ای محمده ! دغو نصرانیانو ته) نو څوک به مالک شی (د منعی) له الله څخنی د یوه شیٔ؟ که اراده وفرمایی (الله) د دی چه هلاک کړی مسیح زوی د مریمی او مور د ده او هومره خلق چه په ځمکه کښی دی ګرد (تول) سره تول (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی!)

تفسير: یعنی فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسیح علیه السلام او بی‌بی مریم او ګرد (تول) وړاندنی او وروستنی د ځمکی اوسیدونکی سره یو ځای کړی او په یوه شیبه (یو ساعت) کښی ګرد (تول) سره مړه کړی، نو هم دا تاسی وښیئ! چه څوک به ئی د ارادی مخه ونیولی شی؟ یعنی که له ازله تر ابده پوری ګرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول کړل شی، او الله جل جلاله په یوه آن کښی د دوی د هلاکولو اراده وفرمائی نو د دوی ګرد (تول) اجتماعی قوت هم د الله تعالیٰ د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی څندولی (ملتوی کولی)، ځکه چه د مخلوقاتو محدود او ورکړی شوی قوت او قدرت د الله تعالیٰ د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل کښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف کوی چه د دوی په رد کښی دا خطاب کیږی، بلکه په خپله مسیح ابن مریم علیه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لکه چه د «مرقس» په «انجیل» کښی د حضرت مسیح علیه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره ! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه ! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلکه په هغه ډول (طریقه) چه ستا اراده ده.» نو کله چه هغه حضرت مسیح علیه السلام چه تاسی ئی خدای بولئ او د هغه ماجده والده صدیقه بی بی مریمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. که دا دواړه هم سره له ګردو (تولو) هغو کسانو چه د ځمکی په سر هستوګنه لری، یو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښې عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اتکل وکړئ !، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره ګستاخی او سپین سترګی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښې مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مګر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښې د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمة الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوپنا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوپنا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د ګردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوپنا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښې بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښې د انبیاؤ علیهم السلام په حق کښې داسی ارشاد فرمایی څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندګی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وګرځی.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښې دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو یی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر دول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او پی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیچا زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، گرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ؕ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائبل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام)خپل ږومبنی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصارىٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وګنل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادی په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ ؕ

ووایه (ای محمده ! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د گناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغجنان یئ تاسی) ځرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ ﴾ (٦ جزء د المآئدة (٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالىٰ محبوب ګرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی تردید وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او ډیرو شدیدو ګناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالىٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیچا سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (ډیر) ډیرو سختو سختو سزاګانو مستحق او مورد شوی دی له دی
شخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابناؤالله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح
علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
﴿ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ ۖ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ﴾ (۱۱ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وځیږی له
نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور شخه نجات نو الله جل جلا له د
کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایی چه داسی نه ده

بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۚ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یئ د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ شه تناسب
له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو شخه په دی ځای کښی دا
نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا شه چه شریف او ممتاز
انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو
معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شئ اچه پیدایښت مو هم په همغی معتادی طریقی
سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای
ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایی (د مغفرت یی) او عذابوی هغه
څوک چه اراده وفرمایی (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته
سزا ورکره شی؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او
(سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وربه کړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی څوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۖ فَقَدْ جَاءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایئ تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاریٰ و) د راز راز(قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کره چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو څنی باسی او د رڼا (رڼرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایی چه اوس د هدایت د رڼا (رڼرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالیٰ صحیح معرفت حاصل کرئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له
﴿ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ ! چه د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الٰهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ ﴾ الآیة ـ کښی کړی شوی دی. ﴿ فَقَدْ جَاءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی،) له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (٦٠٠) کاله وروسته د انبیاؤ د

راتګ سلسله منقطع شوی وه. او ګرده (ټوله) دنیا تر ما شاءالله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښې لویدلې وه د هدایت ډیوه مړه شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکې توری وریځې پر ګرد (ټول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښې د ګرد (ټول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له ګردو (ټولو) څخنی لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه ! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لاری ور وښیی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره ویښ کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په ګردو (ټولو) مخلوقاتو کښې د الله تعالیٰ حجت تمام شو. که څوک ئې ومنی، او که ئې ونه منی.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغې جملې نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلې له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه وریٔ نو الله تعالیٰ قدیر دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالیٰ پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالیٰ له رسول سره پوره ملګرتیا وکړی د الله تعالیٰ کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتٰىكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړیٔ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وګرځول (الله) په تاسی کښې (ډیر) انبیاء او وګرځول (الله) په تاسی کښې (یا له تاسی نه) باچایان او در ئې کړ تاسی ته هغه چه نه ئې ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښې دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پریښود او د الله تعالیٰ په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئې هستوګنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکړ چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین ، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی بردم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیګاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوب کړل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه ؤ) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرآئیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا څرګنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (ډیر) زیات محاسن او ښیګنی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه ؤ) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مګر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زړه شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځند (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سرېداله ګرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه ګان شوی وو.

﴿ اِذۡ جَعَلَ فِيۡكُمۡ اَنۡۢبِيَآءَ ﴾ کله چه وګرځول الله جل جلاله په تاسی کښی ډیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری څومره ډیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمٰعیل، اسحٰق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿ وَجَعَلَكُمۡ مُّلُوۡكًا ﴾ او وګرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (ډیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وګرځولئ! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی ؤ. بیا وریسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (ډیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (**الله جل وعلا شانه** تاسی ته ای بنی اسرایلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿ وَاٰتٰىكُمۡ ﴾ الآیة - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرآئیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ

يوه ته له خلقو د زمانى ستاسى) يعنى هر كله چه موسىٰ عليه السلام ته ئى دا خطاب وفرمايه چه پر بنى اسرآئيلو باندى د دنيا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالىٰ زياته مهربانى او لوريدنه شوى ده (لكه من، سلوىٰ، د وريځى سورى، بهول د اوبو له تيږى (گټى) او د بحر څيرول) د ﴿ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ حمل پر عمومو باندى به ځكه صحيح نه وى چه زمونږ د محمديه صلى الله عليه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن كريم كښى تصريح ده ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١١٠ آيت ١٢ ركوع) ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ ﴾ (٢ جزء د البقرة ١٤٣ آية ١٧ ركوع).

يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِىْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢١﴾

اى قومه (زما) ننوځئ تاسى ځمكى پاكى كړى شوى (د بيت المقدس يا د شام يا د ايليا يا د اريحا) ته هغه ځمكه چه مقرره كړى ده الله تاسى ته (په لوح محفوظ كښى په شرط د ايمان ستاسى) او بيرته مه ځئ تاسى په شاؤ خپلو (له جهاده) نو وبه گرځئ تاسى زيان‌كاران (په سعى خپلى).

تفسير: يعنى الله تعالىٰ په خوا له دى نه له حضرت ابراهيم عليه السلام سره وعده فرمايلى وه چه ستا اولادى ته به دا ملک وركوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره كيدونكى ده، هغه خلق به نيكمرغه او بختور وى چه د هغو په لاسو او وسيله دغه پوره شى.
(نو ننوځئ! دى پاكى ځمكى ته! او شا مه گرځوئ له جهاده كه نه سخت نقصان به وگالئ! «برداشت كرئ») يعنى په جهاد فى سبيل الله كښى بيړه‌توب، ويره او بى همتى مه كوئ! او د مريتوب (غلامى) د ژوندون په لورى مندى مه وهئ!

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۖ وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ﴿٢٢﴾

وويل دغو (بنى اسرآئيلو) اى موسىٰ بيشكه په دى ځمكه كښى يو قوم دى ډير زورور (چه مونږ ئى د مقابلى طاقت نه لرو) يعنى ډير قوى هيكل، ميرنى، پياوړى او له رعبه ډک او ويروونكى دى او بيشكه مونږ له سره نه

نـنوځو په دغې ځمکې کښې تر هغې پورې چه ووځي دوی له دی (ځمکې نه) نو که ووځي دوی له دی ځایه (بی له جنګه) نو بیشکه مونږ ننوتونکي یو.

تفسیر: یعني د مقابلې همت په مونږ کښې نشته. هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تیاره خوروـ تاسې د خپلې معجزې په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ج فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ ج

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوځئ پر دوی (حمله کوونکي) په دروازو کښې، نو کله چه ورننوتئ تاسې دروازې ته نو بیشکه هم دا تاسې به غالبان یئ (پر هغوی ځکه چه دوی بې‌زړه دي)

تفسیر: دا دوه سړي یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ څخه ویریدل ـ نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله څخه ویریده متقي شه مسلمان چه وتښتي له تاجن وانس خبیث شیطان یعني همت وکړئ! او د ښار تر وره پورې خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسې ته بری درکړي ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښې دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړي.

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسې ! که یئ تاسې مؤمنان (باور لرونکي په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پریښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښې انتهائي سعي او کوښښ او آخري جداوجهد وکړ شي بیا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کیدلو کښې پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغروریږئ! باقي د مشروعو اسبابو پریښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره ! که کوښښ ونه کړی! په جداوجهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درګندلی دی خیاط د ازل

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ اَبَدًا مَّا دَامُوْا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا قٰعِدُوْنَ ﴿٢٤﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی ښار ته هیڅکله څو چه وی دغه (عمالقه) پکښې پس ځه ته او (ځی دی) رب ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنګ وکړئ تاسی دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنګه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿ نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ مدعیان وو. مګر داسی ګستاخی او سپین سترګی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسی سرکشی او طغیان ځنی هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ اِنِّىْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِىْ وَاَخِىْ فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

وویل (موسیٰ) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مګر د ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم فاسقانو کښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (ډیر) زیات خپه شو، او د خپګان په حالت کښی ئی دا پورتنی دعاء وکړه. څرنګه چه له ګردو (ټولو) قومونو څخه د حکم نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئی په دعاء کښی پرته (علاوه) له خپل ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله علیه او کالب رحمة الله علیه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۚ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

نو وفرمايل (الله) پس بيشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړی شوی ده پر دوی باندی (ننوتل هغی ته) څلويښت کاله چه حيران سرګردان به ګرځی دوی په (هم دی) ځمکه کښی، نو مه خپه (او متأسف) کيږه پر قوم فاسقانو (وتونکی له فرمانه).

تفسير: يعنی د بيلتون دعاء په حسی او ظاهری ډول (طريقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معناً بيلتون وشو چه دوی ټول سره په الٰهی عذاب کښی اخته شول حيران او سرګردان به سره ګرځيدل او حضرت موسیٰ او هارون عليهم السلام د رسالت په پوره اطمينان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتی شول. لکه چه په کوم کلی کښی عمومی طاعون يا وبا ګډه شوی وی. او د زرهاؤ ناروغانو په منځ کښی دوه دری تنه پياوړی (مضبوط) او قوی القلب سړی وی چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کښی مشغول وی که د ﴿ فَافْرُقْ بَيْنَنَا ﴾ معنی د «بيلتون وکړه» په ځای په «فيصله وکړه» سره شوی وی، نو دا مطلب به لا زيات واضح شوی وی. حضرت شاه صاحب ليکی چه دا ګرده (توله) قصه ئی کتابيانو ته واوروله، په دی مناسبت که تاسی هم د نبی آخرالزمان صلی الله عليه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسی نيکه ګانو د موسیٰ عليه السلام له رفاقته سر غړولی ؤ او له جهاده ښخه ئی ځانونه بيرته ايستلی وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کيږی لکه چه په برخه ئی هم شو.
که تاسی د يوی لمحی له پاره دا ګرده (توله) رکوع تر نظره تيره کړئ! او د محمدی امت پر احوالو غور وکړئ! نو درښکاره به شی، چه پر مونږ باندی د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوی دی چه نه په پخوانيو امتونو شوی دی او نه به ورستنيو باندی کيږی زمونږ له پاره ئی خاتم الانبياء سيدالرسل صلی الله عليه وسلم ته ابدی شريعت ورکړ او راويی ليږه او په مونږ کښی ئی هغه عالمان او امامان پيدا کړل، چه سره له دی چه د نبوت منصب نه لری، د انبياؤ عليهم السلام وظائف په ډير ښه ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسوی د نبی عليه السلام نه وروسته د ده په امت کښی داسی ښه ښه خليفګان مشران او قائدان شوی دی چه ګرد (ټول) جهان ته ئی د اخلاقو، سياست او نورو د اصولو هدايت ورکړی دی هم دی امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه يوازی له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د ګرد (ټول) جهان د جبارينو سره. تش د (شاماتو) د ځمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کښی د «کلمة الله» د اعلا او د فتنی د منځه ايستلو له پاره.
له بنی اسرآئيلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمايلی وه، ليکن له دی محمدی امت سره ئی داسی وعده فرمايلی ده ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

﴿ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ وعده کری ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه چه خامخا به خلیفګان کړی دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفګان کړی ئی وو هغه کسان چه پخوا له دوی نه وو او خامخا به ثابت کړی دوی لره دین د دوی هغه دین چه غوره کړی ئی دی دوی لره او خامخا به بدل ورکړی دوی لره پس له ویری د دوی امن ، عبادت به کوی دوی زما ، شریک به نه پیدا کوی دوی له ما سره هیڅ شی، او هر څوک چه کافر شو وروسته له دی نه پس دغه کسان هم دوی دی فاسقان» (۱۸ جزء د النور ۵۵ آیت ۷ رکوع)

که موسیٰ علیه السلام بنی اسرائیلو ته له جهاده ځنی د تښتیدلو ممانعت فرمایلی ؤ نو زمونږ محمدی صلی علیه وآله وسلم امت ته هم الله تعالیٰ هم داسی خطاب فرمایلی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾ ای مومنانو کله چه ملاقات وکړئ (مخامخ شئ په جنګ کښی) تاسی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی حال دا چه دوی غونډ وی د جنګ په دګر کښی، نو مه ګرځوئ دوی ته شاوی خپلی په نیت د تیښتی» (۹ جزء ۱۵ آیت د الانفال ۲ رکوع).

انجام ئی دا شو چه د حضرت موسیٰ علیه السلام رفیقان له (عمالقه ؤ) څخه وویریدل او هسی بی زړه توب ئی وکړ، چه خپل نبی علیه السلام ته ئی داسی وویل ﴿ فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ ځه ته او رب ستا نو وجنګیږئ تاسی! دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو».

لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو د خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم په حضور کښی د «بدر» د غزا په مشوره کښی په لوړ غږ او جګ (اوچت) آواز داسی عرض وکړ «پر الله تعالیٰ قسم دی چه که تاسی د ترخه سیند (لوی بحر) په موجونو کښی د ننوتلو حکم مونږ ته وکړی مونږ به په هغه کښی هم خپل ځانونه ورګوزار کړو، او یو تن به هم له مونږ ځنی پاتی نشی. او امید دی چه الله تعالیٰ به تاسی ته زمونږ له پلوه داسی شیان دروښیی ، چه د هغو له لیدلو څخه به ستاسی سترګی خوشاله او روښانه شی، مونږ به له خپل پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره ملګری یو، او له ده سره به یو ځای جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندی ، وروسته، ښی او کیڼ طرف ته جنګیږو، او جهاد به کوو. د الله تعالیٰ په فضل مونږ له هغو کسانو ځنی نه یو، چه موسیٰ علیه السلام ته ئی ویلی وو ﴿ فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ د دی تعهد نتیجه داسی شوه چه په هومره موده کښی چه بنی اسرائیل له فتوحاتو ځنی بی برخی او د (تیه) په صحرا او میره کښی سرګردانه ګرځیدل، له هغه څخه په لږه موده کښی زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب کښی د هدایت او د ارشاد بیرغونه ودرول ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾

وَاتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَاَ ابۡنَيۡ اٰدَمَ بِالۡحَقِّ

او ولوله (اى محمده!) پر دغو (بنى اسرائيلو يا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چه هابيل او قابيل وو) په حقه سره

تفسير: يعنى د آدم عليه السلام د دوو صلبى ځامنو (قابيل) او (هابيل) قصه او واقعى حال دوى ته واوروه! ځكه چه په دى قصه كښى د هغه يوه ورور ذكر دى چه د خپل بل ورور پر مقبوليت او تقوىٰ ئى حسد او رخه (كينه) كړى وه او په هم دى غيظ او قهر سره ئى هغه په ناحقه سره وواژه او د ناحقى وينى د عواقبو بيان پكښى كړى شوى دى
په ړومبى ركوع كښى راښودلى شوى وو كله چه (بنى اسرآئيلو) ته دا حكم وركړ شو چه له ظالمانو او جابرانو سره قتال وكړئ! نو دوى وويريدل او ترى وتښتيدل اوس د (هابيل) او (قابيل) قصه اؤرول د دى خبرى له پاره تمهيد دى چه د متقيانو او مقبولو بندګانو قتل له ډيرو شديدو جرائمو څخه دى او له هغه څنى خلق په ډير بى انتهاء تهديد او تشديد سره منع كړى شوى دى، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تيار په نظر راځى. پخوا له دى نه هم دوى ډير انبياء وژلى وو. او اوس هم د الله تعالىٰ د ډير لوى رسول صلى الله عليه وسلم په خلاف د بغض او حسد له لارى راز راز(قسم قسم) پلمى (منصوبى) او حيلى جوړوى. ګواكى د ظالمانو او شريرانو له مقابلى څنى ځانونه ايستل او د معصومو او بيګناهو بندګانو وژل او د هغوى پر خلاف د قتل او بندى كولو سازشونه او پلمى (منصوبى) جوړول د دى قوم دود (رواج) او دستور دى. او سره له دى د ﴿ نَحۡنُ اَبۡنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ دعوى هم كوى. له دى تقريره سره سم د (قابيل) او (هابيل) قصه او بيا پر دى باندى د ﴿ مِنۡ اَجۡلِ ذٰلِكَ كَتَبۡنَا عَلٰى بَنِيۡٓ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴾ الآية - تفريع، دا ګرد (ټول) به د هغه مضمون له پاره تمهيد وى چه د دى قصى او د تفريع په پاى (اخر) كښى ئى فرمايى ﴿ وَلَقَدۡ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُنَا بِالۡبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيۡرًا مِّنۡهُمۡ بَعۡدَ ذٰلِكَ فِى الۡاَرۡضِ لَمُسۡرِفُوۡنَ اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيۡنَ يُحَارِبُوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ ﴾ الآية -

اِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنۡ اَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ الۡاٰخَرِ ؕ

كله چه نژدى كړه دواړو قربانى (د پسه او د غنمو د ستری الله ته) نو قبول كړ شو (پسه) له يوه د دى دواړو نه (چه هابيل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو سترى) له بله (چه قابيل ؤ)

تفسير: يعنى د هغى جينۍ نكاح چه آدم عليه السلام له خپل دستور سره سم له (هابيل) سره وتړله (قابيل) د هغى غوښتونكى شو، آخر د آدم عليه السلام په اشاره سره دوى دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښې څه نذر وړاندی کړ، تر څو دغه جینئ د همغه چا شی چه نذر ئی د پاک
الله په دربار کښې مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل)
نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی
یووړ او هم دا په هغه وخت کښې د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَاَقۡتُلَنَّكَ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو څخه د حسد او رخی (بغض) په اور کښې
وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی
په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو توربرېښ وکړ.

قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الۡمُتَّقِيۡنَ ﴿٢٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له
پرهیزگارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کښې زما څه قصور دی ، د الله تعالیٰ په دربار کښې د
هیچا زور او قوت نه چلیږی او یواځی هلته تقویٰ پکاریږی، ګواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله
شوه ، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه
مخالفت نه لری.

لَئِنۡۢ بَسَطۡتَّ اِلَیَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِىۡ مَاۤ اَنَا بِبَاسِطٍ يَّدِىَ اِلَيۡكَ لِاَقۡتُلَكَ‌ۚ اِنِّىۡۤ اَخَافُ
اللّٰهَ رَبَّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٢٨﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی
چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه
زه ویریږم له الله چه رب (پالونکی د ګردو (ټولو)) عالمیانو دی.

تفسير: حضرت شاه صاحب فرمائی که څوک په ناحقه سره بل وژنی، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم ووژنی او که صبر وکړی، نو د شهادت درجه به مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښی دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی هلته مات لاس او پښه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾ «٢٥» جزء د الشورىٰ (٣٩) آیت ٤ رکوع) ﴿ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ﴾ الآية - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردګار د ګرد (تول) جهان دی) یعنی زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالىٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وی، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لړم. ایوب سختیانی رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښی هغه ړومبی سړی چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل ورښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان ، جامع آیاة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه ؤ «ابن کثیر» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښی د یوه مسلمان ګوته هم پری شی. رضی الله تعالىٰ عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَن تَبُوأَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلی (چه پخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملګریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه وینی تویوی)،

تفسير: یعنی زما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره یو ځای کړه، ستا د ګرد (تول) عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د وینی ګناه به هم لا پری زیاته شی، او د مظلومیت له امله (وجی) به زما ګرد (تول) ګناهونه رامعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «باثمی» معنی هم دا ده. باقی هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښی به د مظلوم ګناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مګر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلی، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهٗ نَفْسُهٗ قَتْلَ اَخِيْهِ

نو ښائسته کړ دغه (قابيل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابيل ؤ)

تفسير: ښائی په ابتداء کښی لږ څه ويره او خوف ور پيدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خيال پوخ کړی وی. او هم دا کيفيت عموماً د معاصيو په ابتدا کښی پيدا کيږی.

فَقَتَلَهٗ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٣٠﴾

بيا وواژه (قابيل) دغه (هابيل) نو وګرځيد (قابيل په دنيا او عقبیٰ کښی په سبب د قتل د هابيل) له زيان کارانو

تفسير: دنيوی خسران خو دا دی چه داسی يو ښه ورور ئی له لاسه وايست چه د ده مټ او ملاتړ ؤ او پخپله ليونی او مړ شو.
په حديث شريف کښی راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی ګناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنيا کښی د هغو سزا ورکوله کيږی» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنيا کښی د ظلم، قطع رحم ، قتل عمد ـ او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابيل) د هغو ګردو (تولو) ګناهونو د سزا مستوجب هم کيږی، چه وروسته له دی نه له دی نوعی ګناهونو څنی په دنيا کښی وکړی شی، او دی به په هغو ګردو (تولو) کښی د بانی کيدلو له وجی شريک ګڼه شی، لکه چه په حديث شريف کښی هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِى الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ كَيْفَ يُوَارِىْ
سَوْءَةَ اَخِيْهِ ؕ قَالَ يٰوَيْلَتٰۤى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا
الْغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوْءَةَ اَخِىْ ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ﴿٣١﴾

نو وليږه الله يو کارغه چه کوغالی ئی کاوه په ځمکه کښی (په منسوکه او پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښيی دغه (قابيل) ته چه څرنګه پټه کړی

جثه د ورور خپل (هابيل)، وويل (قابيل) اى افسوسه زما راشه دغه دى وخت دى (يعنى افسوس دى ماته) آيا عاجز وم زه له دى چه كيدى په شان د دى كارغه (په پوهه كښى) نو پټه كړى به مى وه جثه د ورور خپل، نو وګرځيد (قابيل په دى قتل د هابيل سره) له پښيمانى كوونكو څخه.

تفسير: كله چه پخوا له دى نه بل كوم انسان نه ؤ مړ. نو ځكه (قابيل) پس له وژلو د (هابيل) څخه نه پوهيده چه دى د خپل ورور له مړى سره څه وكړى؟ تر څو چه ئى يو كارغه وليد چه په ځمكه كښى كنده كينى ـ او د بل كوم كارغه مړى په كښى پټوى، نو د هغه له ليدلو ځنى د (قابيل) سر ته څه عقل ورغى او له خپله ځانه سره ئى وويل چه «ښائى زه هم د خپل ورور مړى په ځمكه كښى هم داسى خښ كړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغى چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږى او همدردى ـ كښى له دى كارغه څخه هم ښكته يم.» ښائى چه حق تعالىٰ د دى له امله (وجى) د يوه ادنىٰ ساكښ (ذى روح) په وسيله (قابيل) ته داسى تنبيه وركړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرميږى ، او متأثر شى په ساكښانو (ذى روحو) كښى د كارغه دا خصوصيت دى چه دى د خپل ورور د مړى په ښكاره پاتى كيدلو باندى دير زيات شور ماشور كوى.

﴿ فَأَصْبَحَ مِنَ النَّٰدِمِينَ ﴾ نو وګرځيد قابيل په دى قتل د هابيل سره له پښيمانى كوونكو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دى چه له ګناه ځنى معذرت او انكسار او فكر او تدارك هم وى. په دى موقع كښى د (قابيل) افسوس او ارمان كول د الله تعالىٰ په عصيان او نافرمانى نه ؤ بلكه په خپل هغى بدحالى باندى ؤ چه د خپل هغه ورور (هابيل) له وژلو څخه وروسته ور رسيدلى وه.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ

په سبب د دى (قتل) ليكلى وو (حكم كړى ؤ) مونږ پر بنى اسرائيلو (اولاده د يعقوب) چه بيشكه شان دا دى هر څوک چه ووژنى يو نفس بى له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بى) له فساده په ځمكه كښى (چه په ملک كښى ئى فساد كړى وى) نو ګواكى وژلى ئى دى خلق ټول، او هر چا چه ژوندى كړو دغه (يو نفس چه سبب شى د ژوندون يى) نو ګواكى ژوندى كړى ئى دى خلق ټول،

تفسیر: یعنی په ناحقه قتل کښی دیر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (دیر) خرابی نتیجی وربانډی مرتبیږی. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته دیر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس موښی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسی هدایت ورکړ (چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بیفساده په ځمکه او ملک کښی نو ګواکی وژلی ئی دی خلق تول،) یعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښی د فساد اچولو دیر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین څخنی منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وګرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دینی ته ئی ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) وقس علیٰ ذلک.(او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو ګواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،) ړومبی د ځمکی په مخ کښی لویه ګناه هم دا پیښه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښی داسی فرمایل شوی دی «که څوک یو سړی وژنی ګواکی چه ګرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو څخنی نور هم پر هغه جرم زړور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سړی چه بل وژنی ګواکی د بدامنی تاداو (بنیاد) ږدی او هغه د ګردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سړی ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) ګواکی دی په خپل دی عمل سره نورو ګردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی ګرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره ډیر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښی خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿مِنْ عِنْدِ اللهِ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) دیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او دیر هسی ښکاره حکمونه ئی اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طغیانه او تیری څخه ئې لاسونه نه دی اخیستی. د معصومو انبیاؤ علیهم السلام وژل او په خپلو منځو کښې ناحقې وینې تویول، د دوی دائمی عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم د قتل (معاذالله) یا ایذاء او د مسلمانانو آزار او تذلیل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهیږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د یو سړی وژل په هر ډول (طریقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه ګواکی د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنیا له ګردو (تولو) څخه زیات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) څنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ایذاء پسی لویدل او له دوی سره جنګ او مقابلې ته ملا تړل د الله تعالیٰ په نزد ډیر درونډ او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استاځیو سره جنګیدل ، په حقیقت کښې له حق تعالیٰ سره جنګیدل دی. ښایی د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آیت کښې د هغو خلقو د دنیوی او اخروی سزاګانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنګیږی یا په دنیا کښې راز راز(قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «**مسرفون فی الارض** مصداق ګرځوی.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝٣٣

بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنګ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (منډی وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښې له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی یا دی په دار کړ شی یا دی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښې د دوی سره مخالفی (یعنی ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) یا دی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره یا له هغه ځایه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایی ده په دنیا کښې او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی،

تفسیر: اکثر مفسرین له دی څخه لاره شوکول او داړه اچول مرادوی مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پریښود شی نو مضمون لا وسیع کیږی د دی آیت هغه شان نزول چه په صحیحو

احادیثو کښی راغلی دی هغه هم د هم دی مدعا مقتضی دی چه دا الفاظ پر خپل عموم پریښود شی. «له الله جل جلاله یا د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنګ کول» یا «په ځمکه کښی فساد یا بدامنی خورول» دا دواړه لفظونه داسی دی چه په دی کښی د کفارو حملی د ارتداد، فتنی، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمی(منصوبی)، اغوا کوونکی نشرات مضر، تبلیغات ګرد (تول) سره داخلیدی شی او له دی ځنی هر یو جرم داسی دی چه د هغه مرتکب له دی څلورو واړو سزاګانو څخه چه پاس په دی آیت کښی ذکر شوی دی د یوی نه یوی هرومرو (خامخا) مستحق ګرځی د غلو احوال څلور صورتونه لری

١. چه مرګ ئی کړی وی مګر مال وړلو ته ئی وار نه وی رسیدلی. (نو داسی غله دی مړه کړی شی!)

٢. چه هم ئی مرګ کړی وی او هم ئی مال وړی وی. (نو داسی غله دی وروسته له وژلو پر دار کړی شی!)

٣. چه مال ئی لوټ کړی وی خو مرګ ئی نه وی کړی.(نو د داسی غله دی لاسونه او پښی سره مخالفی پری کړی شی.)

٤. چه نه ئی وژل کړی وی او نه ئی مال وړی وی. او د قصد او تیاری نیولو څخه وروسته نیول شوی وی، (نو داسی غله دی په بندی کولو سره د ځمکی له مخ څخه ورک شی) په دغو څلورو حالتونو کښی بالترتیب هم دا څلور سزاګانی مقرر دی چه پاس (په آیت او بین القوسین کښی) ذکر شوی دی. د غلو بل کوم لری ځای ته فرارول او هلته ئی بندی کول او قید ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

مګر هغه کسان چه توبه وباسی پخوا له هغه نه چه قادر شی (تاسی) پر هغوی باندی (نو دا حدود الله تری ساقطیږی) نو پوه شئ په دی چه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی دا پاس ذکر شوی سزاوی چه د حدودالله او «حق الله» پر ډول (طریقه) دی، دا ګردی (تولی) پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافیدی شی مګر حقوق العباد نشی معافیدلی یعنی که د چا مال ئی اخیستی وی نو ضمان ورکول پری اوړی که قتل ئی کړی وی نو قصاصیږی. هو د دی شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولی حق دی.

تنبیه: له دی حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندی له سره نه ساقطیږی لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقی حد، د قذف حد.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) ووېرېږئ تاسی ! له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسیلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابووائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلی لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولټوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «**ای تقربوا الیه بطاعته والعمل بما یرضیه** د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بیننا والوسائل

په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسیله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته وررسیږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله څخنی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسیله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له ګردو (تولو) منازلو څخنی هغه مقام (عرش الرحمٰن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له ګردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال ړومبی ئی وفرمایل چه ووېرېږئ! له الله جل جلاله څخنی ، لیکن دا وېرېدل داسی نه دی لکه چه سړی له مار یا لړم یا ځمری یا لیوه یا نورو څخنی وېرېږی.؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه ووېرېږئ چه د ده له خوښی او رحمت څخه لری چیری ونه لوېږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿ اتَّقُوا اللَّهَ ﴾ څخه ﴿ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه ووېرېږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو ګردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایی ﴿ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ څو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!»

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیږی (خلاص شئ له عذابونو)

تفسیر: په پرومبی رکوع کښی ئی د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاگانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنگونه کوی او په ملک کښی بدامنی او فساد اچوی په دی رکوع کښی مسلمانان له هماغو سزاگانو څخه ویروی او وربښیی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنگ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښی فساد خورروی نو تاسی په خپل کوښښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو)چه په ځمکه کښی دی ټول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیه وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیه) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څخه په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو ـ او د ده په لاره کښی په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالیٰ څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښی د ځمکی د منځ گردی (تولی) خزانی، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی ـ او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی ـ الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقویٰ»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی ـ او په رشوت او فدیه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوی (غواړی به) دوی چه ووځی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتهاء بلا انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو ښځه ثابته شوی ده چه ډیر ګناهګار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی ـ او بیا به ایستلی کیږی ـ او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلیږی ـ دا آیت له دغو احادیثو ښځه مخالف نه دی ـ ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء ښځه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول ځلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفاصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داړی او نورو سزاګانو ذکر شوی ؤ۔ په منځ کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی ـ یعنی هلته د داړی سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا راښیی ﴿ جَزَآءً ﴾ الآیة ـ یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله ویښ او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه ـ دری غلو ته د سزا ورکولو ښځه وروسته د غلا ور بیخی بندیږی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی ـ نو یقیناً د دوی «مهذبه» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مهذب شی ـ نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی ـ ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کښی دی چه « **قطع الید** لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وټاکی! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفیفه سزا له حق شریعت څخه حاصله او استخراج کړی مګر مشکل خو دا دی چه له دی ځنی ښکته سزا نه په قرآن کریم کښی چیری شته ـ او نه د نبوت په عهد او د لویو اصحابو په زمانو کښی د هغی کوم نظیر او مثال لیدلی شوی دی. آیا کوم سړی داسی دعوی کولی شی چه په دومره اوږده زمانه کښی په هغو غلو کښی چه نیولی شوی دی یو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر هغه باندی یواځی د جواز په ملحوظ د لاس پری کولو په ځای کومه ابتدائی سزا تطبیق او جاری شوی وی؟ ـ کوم ملحد په پخوانی زمانه کښی پر «حدالسرقه» داسی یوه شبهه کړی وه «کله چه شریعت د یوه لاس د بت پنځه سوه دیناره مقرر کړی دی، نو داسی یو قیمتدار لاس (چه په پری کولو ئی پنځه سوه دیناره واجبیږی) د پنځو یا لسو روپیو په غلا کولو به څرنګه امکان ولری چه پری کړی شی؟» یوه عالم د ده په ځواب کښی څنګه ښه ویلی دی «**انها لما کانت امینة ـ کانت ثمینة، فلما خانت، هانت** کله چه هغه لاس امین ؤ قیمت ئی درلود (لرلو)، کله چه ئی غلا وکړه او خائن شو ـ نو ذلیل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِیْزٌ حَکِیْمٌ﴾ او الله ډیر قوی غالب دی ښه حکمت والا» لکه چه غالب دی نو ځکه حق لری هر هغه قانون چه اراده ئی وکړی، جاری ئی کړی ـ او هیڅوک د ده په مقابل کښی څه نشی ویلی. او څنګه چه ورسره حکمت والا هم دی نو ځکه د دی خبری هیڅ احتمال نشته چه تش د خپل کامله اختیاره کار واخلی یا بی ځایه قانون نافذ کړی. او د خپلو ناتوانو بندګانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه کړی ـ دا د ده له عزت او غلبی سره منافی دی ـ او د غلو او داړه‌مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی له نښی) پریښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٩﴾

نو هر چا چه توبه وویسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه ئی کړ عمل خپل) پس بیشکه الله رجوع کوی (په رحمت سره) په ده بیشکه الله ډیر مغفرت والا دی (د خطیاتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی توبه که رښتیا او د زړه وی چه د هغی له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال دی د هغه مالک ته بیرته ورکړی. او که تری تلف شوی وی نو ضمان دی ورکړی او که ضمان هم نشی ورکولی نو ښښنه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښیمانه شی. او وروسته له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ کولو) عزم وکړی. نو له داسی توبی ایستلو ځنی هیله (امکان) او امید شته چه حق تعالیٰ له ده څخه أخروی عقوبت هم لری کړی چه د هغه په مقابل

کښې دنيوی سزا هيڅ اهميت نه لری.

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٠﴾

آيا نه پوهيږی (ای محمده ! يا ای سامعه) چه بيشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکی په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذيب او مغفرت هم قادر دی)

تفسير: کله چه حقيقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی ـ نو بلا شبهه دی اختيار لری، هر هغه څوک چه مناسب وګڼی ، معاف ئی کړی ـ او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی ـ او نه يوائځی دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښې ده ته کلی اختيارات حاصل دی بلکه د دی اختياراتو له استعمالولو څخه ئی هيڅوک نشی منع کولی ـ ځکه چه دی پر هر شی باندی پوره قوت او قدرت لری.

يٰۤاَيُّهَا الرَّسُوْلُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِى الْكُفْرِ مِنَ الَّذِيْنَ قَالُوْۤا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوْبُهُمْ ۛۚ وَمِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا ۛۚ سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ سَمّٰعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ۙ لَمْ يَاْتُوْكَ ؕ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ

ای(زما) رسوله (محمده !) په غم کښې دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښې له هغو کسانو چه ويل دوی ايمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ايمان نه ؤ راوړی زړونو د دوی، او ځينی له هغو کسانو چه يهوديان دی (يعنی د بنی قريظی يهوديان او د مدينی منافقان) ډير اوريدونکی دی (د خبرو ستا يعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نضیر) آړوی دوی کلمی(د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وګرځول «بغوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه ـ زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په ګټو سره ویشتل) ؤ مګر د دی دواړو اعتبار او لویی د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وګرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سړی چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی څو سړی ورولیږئ! ځکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایګان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه ـ او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی ـ «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلئ او ومنئ او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ مګر هغوی له خپل اقراره بیرته وګرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوریا) څنګه سړی دی؟ ګردو (تولو) وویل چه «نن په ګرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت ـ او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی ګناه څه سزا مقرره ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پټولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست ـ ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوریا» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوریا) هغه ګرد (تول) حقائق هم څرګند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چپه سپوره ګرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کړ. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ړومبنی سړی یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کړ. چه هغه مړ شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوږ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «**سمع الله لمن حمده**» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للکذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیږلی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لګوی. (لکه د «رجم» آیت پټوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښیی)

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلئ ! (او وئی منئ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا(حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم ومومئ، هغه ومنئ! که نه نه! ګواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د ګمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت ، خیر او شر ، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لازمیږی چه (معاذالله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لازمیږی چه په دنیا کښی دی هیڅری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتی نشی ـ او که الله تعالیٰ د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوی، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لازمیږی «**تعالیٰ الله عن کل الشرور و تقدس**» پر دغو گردو (تولو) شقوقو باندی له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د همغی خبری منل لازمیږی چه هیڅ یو شی بی د ده د تخلیق د ارادی څخه موجود کیدی نشی. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زمونږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو باندی یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلی الله (د دی) چه پاک کړی زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښی ذلت (شرمنده گی) او شته دوی ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئی د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښی د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښی تحریف او تبدیل کول، د خپلی غوښتنی او خوښی له امله (وجی) د کومی حقی خبری نه منل، دا گرد (تول) داسی خصلتونه او خویونه دی چه که په قوم کښی وموندل شی، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسی گرځی او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوی د طبیبانو او ډاکترانو په هدایت او ویناگانو پوری خاندی او ملندی پری وهی پوهانو ته کنځلی کوی، د دوا نسخی څیروی او په خپله دواء هیسته غورځوی یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوی. او له خپل ځان سره داسی عهد هم کوی هر هغه دوا چه زما له غوښتنی او خوښی او مذاقه ځنی مخالفه وی هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسی حالاتو کښی کوم ډاکتر او طبیب اگر که د ده پلار هم وی، د ده له معالجی څخه لاس واخلی، او داسی اراده وکړی چه اوس ښایی دا مریض د خپلو بی‌اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوری نتیجه او ثمره وگوری نو آیا دا به د طبیب د بیرحمی یا بی‌اعتنائی دلیل او ثبوت وی؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل گانه شی؟ اوس که هغه مریض له هغی رنځوری څخه مړ شی، نو طبیب پری نه ملزم کیږی چه د ده علاج ئی نه دی کړی ـ او روغتیا پسی ئی نه دی گرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئی خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئی موقع نه ده ورکړی چه د ده د صحت په اعاده ئی کوښښ وکړی. بیخی د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿ وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ ﴾ الآية ـ د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائلی چه د دوی زړونه پاک کړی.» د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی څخنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتګ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروئ! لقوله تعالیٰ ﴿ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ ﴾ الآية ـ باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه ګرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وګرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (۱۱) جزء د یونس د سورت په (۹۹) آیت ۱۰ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ﴾ لیکن د دی دنیا ګرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندګان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ ډیر صفات به نه راښکاره کیدل ـ او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو ـ حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کمالیه ؤ صفاتو مظاهره وشی، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار ګڼی، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ (۲۹ جزء د الملک (۲) آیت (۱) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع څخنی زیات دی.

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِن جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ

(دوی) ډیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو ډیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وګرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿ وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکره!» مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِن تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيْئًا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

او که مخ وګرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ګڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیڅچا په جبر، ظلم ، تجاوز او بی‌انصافی ککړه شی اګر که هغه سری ډیر شریر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ګرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وګرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ګرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وګرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی(نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب ئی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی ئی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه ئی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکښې دیر علوم او هدایات ؤ) قدر ونه کړ، او داسي ئي ضائع کړ چه نن د اصلي شي پته لګول هم پکښې مشکل شوي دي بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخي په آخره زمانه کښې داسي یو کتاب را نازل کړ چه د هغو ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو د اصلي مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدي حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی. فلله الحمد والمنة!

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کښې هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رڼړا) (چه شرعي احکام پری منکشف کیږی)

تفسیر: یعنې د وصول الی الله طالبانو ته هدایت ـ او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کښې بند پاتي دی د رڼا (رڼړا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاؤ (د بنی‌اسرآئیلو) هغو چه حکم منونکی وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پری) رباني عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کښې داسي عظیم الشان دستورالعمل او د هدایت آئین ؤ چه دیرو انبیاؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جګړو پریکړی به ئي په هغو سره کولې.

بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ

په سبب د هغه شي چه طلب د حفاظت ئي شوی ؤ له دوی څخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکی درولی شوی وو پر کتاب د الله باندی او وو دوی په هغه باندی شاهدان (په حقانیت ئي یا ساتونکی له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنی ذمه واران ګرځولی شوی وو- او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی ـ نو تر هغی پوری چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واريو احساس كاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ ـ آخر د دنيا خوښوونكو بدو علماؤ په لاسونو تحريف او ضايع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

نو مه ويرېږئ تاسې له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق كښې) او وويرېږئ له ما (په پتولو د حق كښې) او مه پيرئ (مه اخلئ) تاسې په آيتونو زما قيمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسير: يعنې د خلقو له خوفه يا د دنيوی طمعې له امله (وجی) په آسمانی كتاب كښې تبديل او تحريف مه كوئ ! او د هغه احكام او اخبار مه پټوئ! او د الله تعالىٰ له تعذيبه او انتقامه ورېږئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبوليت له څرګندولو څخه وروسته دا خطاب يا خو د يهودانو هغو رئيسانو او عالمانو ته كړی شوی دی چه د قرآن كريم د نزول په وخت كښې وو څكه چه هم دوی د«رجم» له آيت څخه انكار كړی ؤ، او د نبی كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم په نسبت پخوا ويل ئې پټ كړی وو او د هغه په معناګانو كښې ئې عجيب قسم تحريف او تبديل او ورانډی او وروسته والی كړی ؤ. يا په دی منځ كښې امت مسلمه ته نصيحت دی چه تاسې د نورو اقوامو په شان په هيڅ وجه له هيچا څخه مه ويرېږئ! يا د مال او جاه په محبت كښې په دغه اندازه مه اخته كيږئ! چه آسمانی كتاب ضايع كړئ! لكه چه لله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن يو توری هم نه دی لږ كړی او نه ئې ورك كړی او تر نن پوری د پاك قرآن مطالب له هر راز تغيير او تحريف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لكه نن او پرون بريالی او كامياب وی. او د مبطلينو او محرفينو هر راز (قسم) زيار (محنت) او كوښښ به په دغه مورد كښې بې اثره او ناكامه ثابتيږی.

وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

او هر چا چه ونه كړ حكم په هغه شي چه نازل كړی (ليږلی) دی الله نو دغه كسان هم دوی دی كافران

تفسير: د ﴿ مَا أَنزَلَ اللَّهُ ﴾ سره سم له حكم نه كولو څخنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حكمونو له وجوده انكار وكړی او د هغه په ځای نور احكام په خپله رايه او غوښتنه سره منځ ته راوړی لكه چه يهودانو د «رجم» د حكم په نسبت هم داسی كړی وو نو د داسی خلقو په كفر كښې هيڅ شبهه نشته او كه داسی مراد وی چه ﴿ مَا أَنزَلَ اللَّهُ ﴾ عقيدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فیصله کوی، نو له کافر څنی به عملی کافر مراد وی. یعنی د هغه عملی حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفۡسَ بِٱلنَّفۡسِ وَٱلۡعَيۡنَ بِٱلۡعَيۡنِ وَٱلۡأَنفَ بِٱلۡأَنفِ وَٱلۡأُذُنَ بِٱلۡأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلۡجُرُوحَ قِصَاصٞۚ

او لیکلی (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (یهودانو) په دی «تورات» کښی چه بیشکه نفس دی ووژلی شی په(بدل د بل) نفس کښی او سترګه دی (ړنده شی) په (بدل د بلی) سترګی او پوزه دی (پریکړه شی) په (بدل د بلی) پوزی او غوږ دی (پریکړی شی) په «بدل د بل» غوږ او غاښ دی (وویستلی شی) په (بدل د بل) غاښ کښی او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسیر: د قصاص دا حکم په موسوی شریعت کښی ؤ او د اصولو ډیرو علماؤ تصریح کړی ده. چه هغه پخوانی شرائع چه زمونږ قرآن کریم یا زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه نقل کړی دی، په دی شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار یا ترمیم نه وی فرمائلی د دی امت په حق کښی هم تسلیم دی. ګواکی بی له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دلیل دی.

فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٞ لَّهُۥۚ

نو هر چا چه عفوه وکړه د دی قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (یعنی دی په دغی عفوی سره له ګناه پاکیږی

تفسیر: یعنی د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفاره ګرځی ـ لکه چه په څینو احادیثو کښی د دی خبری تصریح شوی ده. او څینو مفسرینو دا آیت د جارح په حق کښی ګڼلی دی ـ یعنی که مجروح جارح ته معافی وکړی ، نو د جارح ګناه معافیږی والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٥﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شي چه نازل کړی (لیږلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښې «بنی نضیر» چه ډیر معزز او قوی ګڼانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئې پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیې نوبت راته نو نیمایي دیت به ئې ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسې معاهده تړلې وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د«بنی نضیر» سړی وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښې وویل «ځئ! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسې د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لرې چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښې چه له تاسې ځنې ئې آخلو دوه چنده ئې تاسې ته درکړو» د دې وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښې محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتاړ (چیت) او تر پښو لاندې کړی یا ئې وځبیښې ځکه چه په دې خبره باندې د ګردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایي او د اقویاؤ د ظلم او تیرې په مقابل کښې د ضعفاؤ مرستې (مدد) او لاس نیوی کوی د دې معاملې پای او انجام داسې شو چه دوی ګرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیې ته وروړاندې شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئې کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ الآية ـ له فرمائلو څخه د دې واقعې په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئې د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمې او مشاورې به ئې د شرعي حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکې عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئې د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شي.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ فِيْهِ هُدًى وَّنُوْرٌ وَّمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٦﴾

او ولیږه مونږ وروسته له دغو انبیاؤ (یا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر منډو، دی هم رهی (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښې هدایت ؤ (حق ته) او نور (رڼا (رڼړا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رڼا (رڼړا) او هدایت او لارښوونه کښې د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښې لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾ کښې اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یوائې د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد د ګردو (تولو) سماوی کتابونو د من‌عندالله‌توب تصدیق هم کوو.

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله په هغه (انجیل) کښې او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښې موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایی او کیږی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښې مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښې نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پټولو یا په لغوو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښې د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبې ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسیح علیه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رښتینی گردی (تولی) لاری دروښیی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تړئ! او ابدی خسران مه قبلوئ آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا ؤ)

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گڼونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالیٰ هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ هغه له زوائدو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال ؤ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم ؤ منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پیښه شوی وه یوه دله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل ؤ) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گرد (تول) مسلمانیږو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو.(ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوړه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیره او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کری یا غیر مرضی، مرضی وگڼی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاؤ علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ ﴾ او ﴿ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ﴾ او د دی په شان د نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموئ چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گرد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهيدل چه له اسلام څخه بل هيڅ يو شی د رسول الله صلی الله عليه وسلم په نزد محبوب او عزيز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (ډير) لوی او مستقيم انسان هم دا رايه قائمه کړی وی څکه کله چه د دوی د داسی يوی وړوکی غوښتنی له منلو څخه د داسی يو عظيم الشان دينی منفعت توقع کيدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوئدلو) موقع کښی قرآن کريم محمد صلی الله عليه وسلم ته تنبيه ورکوی چه وګوره! په هير او نسيان سره هم داسی يوه رايه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوىٰ او انتهائی فهم او تدبير خو د دی آيت له نزوله پخوا د دی ملاعينو د مکر او فريب ترديد کړی دی و ليکن فرض ئی کړئ که داسی نه کيدی نو بيا هم د آيت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقرير وکړ د رسول الله صلی الله عليه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) يو شريعت (اصول) او لاره روښانه

تفسير: يعنی الله تعالىٰ د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طريقه مقرره کړی ده او سره له دی ګرد (ټول) انبياء او ملل په هغو دينی، آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی يو له بل سره متحد او يو د بل مصدق دی بيا هم د جزئياتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدايات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحيح بخاری» له يوه حديث څخه چه فرمايي ګرد (ټول) انبياء يو بل سره علاتی ورونه دی چه د دوی پلرونه سره يو وی او ميندی سره بيلی وی ـ د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی ګرد (ټول) اصول سره يو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنګه چه د مولود په توليد کښی پلار فاعل او مفيض او مور قابله او د افاضی‌محل ګرځی نو په هغه سره د دی په لوری يوه لطيفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبينو پر قابليت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدءالفياض کښی هيڅ اختلاف او تعدد نشته. د ګردو (ټولو) آسمانی اديانو او شرائعو منبع همغه يو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمايلی وی الله نو خامخا به ئی ګرځولی وئ تاسی امت يو

(متفق په يو دين) او مګر (يې بيل بيل کړئ) ځکه چه وازمويې تاسي په هغه کښې چه تاسي ته ئې درکړی دی (له مختلفو شرائعو چه مطيع او عاصي سره بيل کړی)

تفسير: يعني چه کوم يو له تاسي څخه د الله تعالیٰ پر مطلق مالکيت، محيط علم او بالغه حکمت يقين کوی او هر يو نوی حکم ئې حق او صواب ګڼي او په رضاء او رغبت سره ئې قبلوی او د يوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښې هم د اطاعت له پاره تيار ولاړ او غاړه ايښودونکی دی!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ۭ

پس وړاندی شئ تاسي يو تر بله نيکيو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کښې تلوار کوئ!)

تفسير: يعني د شرائعو د اختلاف له ليدلو څخه په قيل او قال، جنګ او جنجال او کږو بحثونو کښې مه لوېږئ! او وخت مه ضايع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملي ژوندون د تعقيب له پاره مندی ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښېګڼو (فائدو) په اخيستلو کښې چالاکي ښکاره کړئ! چه د آسماني شريعت له خوا تاسي ته دروړاندی کړی شوی دی.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۙ﴿٤٨﴾

(خاص) طرف د الله ته بيرته ورتله دی ستاسي د ټولو نو خبر به کړی تاسي (په قيامت کښې) په هغه (امر د دين) چه وئ تاسي چه په هغه کښې به مو اختلاف کاوه

تفسير: يعني د انجام خيال وکړئ! او د حسناتو او د خيراتو په تحصيل کښې خپل تياری ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جګړو ګرد (ټول) حقائق به د قيامت له ورتللو څخه وروسته درڅرګنديږی.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَّفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ إِلَيْكَ

او (ته لیږلی ئی مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه ! په منځ د دوی کښې په هغه شي چه نازل کړی(لیږلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی او ویره کوه ! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه)ړوی (ونه ګرځوی) تا له ځینی هغه شی څخه چه نازل کړی (لیږلی) دی الله تاته (ای محمده !)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښې که څه هم توله دنیا سره لاس او ګریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُّصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وګرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده !) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښې) په سبب د ځینو ګناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښې مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښې هم مجرم ته ورکوله کیږی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی څخنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردین دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف څخنی دیر مه خپه کیږئ په دنیا کښې تل فرمانبردار بندګان لږ وی.

﴿ وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴾ (١٢ جزء د یوسف «١١» رکوع (١٠٣) آیت.)

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو ښنګ کوی) او ښوک دیر ښه دی له الله ښخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنړا) له راتللو ښخه وروسته د ظنونو او اهواؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مدد گار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ ؤ بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان ترلی شی، ﴿ وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ ﴾ (١٠) جزء د أنفال (٨) رکوع (٦١) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو ښخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د وروركلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی ـ هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿ إِلَّآ أَن تَتَّقُواْ مِنۡهُمۡ تُقَىٰةً ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږی له ځینو راشده ؤ خلیفګانو ښخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګڼل شی.

بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ

(دوی یو تر بله) ځینی دوستان دی د ځینو نورو (ځکه چه تول سره په کفر کښی شریک دی او گرد (تول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی گوندونو (ډلو) او په خپل منځ کښی بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کښی گرد (تول) سره دوستان او معاونان او ملگری دی او د «**الکفرملة واحدة**» مصداق تمثیلوی.

وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۚ

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی ځنی نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنی دی (نو مؤمنان دی ځان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په ډله کښی شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښی نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی گمان ؤ که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ربړ (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زمونږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کښی اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشا، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب ډیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصاریٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دښمنان وی. نو د هغه په کفر کښی هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښی ځینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښی کله چه د جنگ وضعیت بدل شو او د حرب فضاء ئی مکدره او خړه پړه ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلانی یهودی او فلانی نصرانی سره دوستی او ملگرتیا کوو، او که ضرورت پیښ شو د هغو په دین کښی به هم داخلیږو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡ ﴾ ظاهری مدلول علانیه صادقیږی پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء ځخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی ځرنگه چه د دوی په نسبت هم قوی خطره موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متاثر کیږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو ځخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کیږی نو په دی اعتبار د ﴿ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡ ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیدی شی لکه چه د (المرء مع من احب) حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ٥١ ﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجی) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیدلو په انتظار کښی وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

﴿ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ ﴾

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (رنځ د نفاق) دی چه ځغلی به په (دوستی د) دوی کښی وائی به دوی(په عذر کښی چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږی مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کښی د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو ځکه په مندو مندو ځی او د کافرانو په غیږو کښی پناه نیسی تر څو د موهومی غلبی په وخت کښی د فتحی له ثمراتو ځنی متمتع شی او د دوی په زعم کښی له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞ ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کښی مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞ ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښی له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پیښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجی) زمونږ په ښه او کار راځی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کښی زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو ځواب وروسته له دی

ورکاوه کیږی.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

نو نژدی ده چه الله به راتله وکړی په بری (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړی بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځی دوی په هغه شی چه پټ کړی دی دوی په نفسونو خپلو کښی (له شک او دوستی د کفارو) پښیمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدی دی چه الله تعالیٰ خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او ځرگند بری عطا کړی او مکی معظمی ته چه د گردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزی یا ماسوا له دی په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړی چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا گرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومی او دوی ته دا ورځرگنده شی چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بی له دنیوی ذلت او رسوایی او اخروی دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپیښ شی نو هلته به بی له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځی.
(لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسی وشو د اسلام د عمومی فتحی او غلبی او د مکی معظمی د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او دیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشړل شول د منافقانو گردی (تولی) هیلی او امیدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښی ښکاره دروغجنان ثابت شول هغه گرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښی ئی کړی وو. بیخی خراب او ابته شول. د دنیوی خسران او اخروی هلاکت طوقونه ئی په غاړو کښی ولویدل په وروستنی آیت کښی هم دا مضمون بیانیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

اٰمَنُوۡا مَنۡ یَّرۡتَدَّ مِنۡکُمۡ عَنۡ دِیۡنِهٖ فَسَوۡفَ یَاۡتِی اللّٰهُ بِقَوۡمٍ
یُّحِبُّهُمۡ وَیُحِبُّوۡنَهٗۤ ۙ اَذِلَّةٍ عَلَی الۡمُؤۡمِنِیۡنَ اَعِزَّةٍ عَلَی الۡکٰفِرِیۡنَ ۫
یُجَاهِدُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ وَلَا یَخَافُوۡنَ لَوۡمَةَ لَآئِمٍ ؕ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وگرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وگرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی(الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وگرځی، لکه چه په ﴿ وَمَنۡ یَّتَوَلَّهُمۡ مِّنۡکُمۡ فَاِنَّهٗ مِنۡهُمۡ ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (ډیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مگر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او گرد (ټول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسی گورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی څخنی خارجیږی، نو له دوی څخنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوږ تاوولو او سرزنش له

پاره داسی وفاداران او سرجاروونکی مسلمانان منځ ته راولی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د هیچا د ملامتی او طعن او تشنیع څخه هیڅ پروا نه کوی.

تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.

۱ـ بنی اسد (د طلیحه بن خویلد) قوم چه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.

۲ـ بنی مدلج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشی د خوریی (فیروز الدیلمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښی ووژلی شو.

۳ـ بنی حنیفه د (مسیلمة الکذاب) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کښی د وحشی بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غښی او د (عبد الله بن زید الانصاریٰ) په توری ووژلی شو او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی (۷) طائفی نوری هم مرتدی شوی.

۱ـ فرازه ۲ـ کینده ۳ـ غطفان ٤ـ بنو بکره ـ بنو یر بوع ٦ـ بنو سلیم ۷ـ د بنو تمیم ځینی سړی. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٤﴾

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په تولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښی د حق پر لاره ثابت قدم پاتی شی او په دی فکر کښی وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندګانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنی وافره برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی(خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی(په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له موالاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریدلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملګری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کړی. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾ «رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء» د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړ او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

۱ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿ الَّذِينَ ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.

۲ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ﴾ الآیة ـ ځانته جمله شی.)

وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ ع

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه ډله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له ګردی (تولی) دنیا سره د موالاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بیسری او بیسامانی او قلت ته مه ګوریٔ! په هره خوا کښی چه الله تعالیٰ او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی.
په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عباده ابن صامت رضی الله تعالیٰ عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مګر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کړل رضی الله عنه)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسیٔ لهغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسیٔ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

او وویریږیٔ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له موالاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له موالاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښې هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئې وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښې د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څخنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له ډیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بی‌عقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښې د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاؤ او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښې نشته بیا نو په آذان کښې د خندا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سړی کار دی چه دماغ ئې بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.
په څینو روایتونو کښې راغلی دی، چه په مدینې منورې کښې یوه نصرانی کله چه به په آذان کښې «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده ـ نو ویل به ئې. «**قد حرق الكاذب** ـ په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څخنی هر څه چه ؤ ـ ؤ به مگر په

واقع کښې دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، ځکه چه هم دا خبيث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شيوع له ليدلو څخه د حسد په اور کښې سوځيده، اتفاقاً کومه جينى سره له اوره د ده کورته په داسي وخت کښې راغله چه دى له خپل کور او کهول سره ويده ؤ د اور کوم بڅرکى په ناپوهى سره د دى جينى له لاسه هلته ولويده چه د هغه له لګيدلو څخه هغه کور له تولو وسيدنکو سره چه پکښې ويده وو وسوځيد. او په دى دول (طريقه) سره الله تعالىٰ مونږ ته دا راښکاره کره چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنيا کښې هم په اور کښې سوځى. له آذانه سره د استهزاء کولو يوه بله واقعه په صحيحو روايتونو کښې هم منقوله شوى ده چه د مکي معظمى له فتحى څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له (حنين) څخه بيرته راته په لاره کښې حضرت بلال رضى الله تعالىٰ عنه آذان وکړ څو تنو وړوکو هلکانو چه په دوى کښې ابو محذوره رضى الله تعالىٰ عنه هم ؤ پر آذان باندى وخندل او په تمسخر ئى پيښې کولى رسول الله مبارک د هغوى د نيولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخرى نتيجه ئى دا شوه، چه د ابو محذوره رضى الله تعالىٰ عنه په زړه کښې الله تعالىٰ د اسلام مينه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالىٰ په قدرت هغه توکى رښتيا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (اى محمده) چه اى اهل د کتابو! آيا عيب ګڼئ تاسى له مونږه (او کينه کوئ يعنى نه کوئ) مګر په دى سبب چه ايمان راوړى دى مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه ليږلى شوى دى مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه ليږلى شوى دى پخوا (له دى نه) او (بل په دى سبب) چه بيشکه زيات له تاسى فاسقان دى.

تفسير: پر کوم کار چه طعن يا خندا کيږى له دوه سببونو څخه به خالى نه وى يا به همغه کار په خپله دا ستهزاء وړ (لايق) وى يا به د کار کوونکى حالت د استهزاء وړ (لايق) وى په پخوانى آيت کښې دا ښوولى شوى ده چه په آذان کښې داسي يو شى نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفيف العقله بل څوک طعن يا استهزاء وکړى، په دى آيت کښې د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبيه ورکړى شوى ده، يعنى استهزاء کوونکى سره له دى چه د کتاب او په شريعتونو باندى د پوهى دعوى کوى دوى دى لږ څه فکر وکړى! او د انصاف له مخى دى رااوښيى! چه دوى له مسلمانانو سره دومره ضد او کينه ولى کوى؟ او په داسى يو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر تولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (تولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی ووایئ چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع په ښرنگه وی؟ او تر کومه ځایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَّعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّأَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد (عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب گنئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او گرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوگان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندگی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د ځای (چه دوزخ دی) او ډیر گمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه گناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد گرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او گندگی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوگان او بد ځناوران گرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندگی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او گمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یئ!

وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِۦ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او کله چه راشي (دا منافقان) تاسي ته وائی دوی چه ايمان راوړی دی مونږ حال دا چه په تحقيق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او دوی په تحقيق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په کفر سره او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پټول (به ئی له نفاقه)

تفسير: دلته د ځينو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بيان دی چه په غياب کښی به ئی پر اسلامی مذهب طعن او تشنيع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی ليکن کله به ئی چه له نبی کريم صلی الله عليه وسلم يا له مخلصو مسلمانانو سره ليدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل ځان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د يوی شيبی له مخی هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه ؤ- او نه به د رسول الله صلی الله عليه وسلم زبانی وعظ او تذکير پر دوی څه اثر غورځاوه ـ نو آيا دوی د ايمان او د اسلام په تش لفظ ويلو سره (معاذالله) الله تير ايستی شي؟ که د هغه عالم الغيب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پټو اسرارو مطلع دی، د دوی ګمان داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ايمان او يواځی د خولی په وينا سره حاصلولی شو نو له دی ځنی پورته بل کوم يو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ ګواکی له دی ځايه د يهودو او نصاراو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بيان شروع شو چه د هغو له تنبيه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لايق) ګرځی، په وروستينو آيتونو کښی هم د هم دی مضمون تتميم او تکميل دی.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

او ته به وينی ډير له دغو (منافقانو) څخه چه منډی به وهی په ګناه کښی (چه حصول د حرامو يا دروغ ويل دی) او په ظلم کښی (چه زيادت دی په معاصيو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسير: غالباً له «اثم» څخه لازمی او له «عدوان» څخه متعدی ګناه مراد ده. يعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په ډیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری مندی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی ـ یا نورو ته هم وروړسیږی د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی ـ او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهٰىهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ؕ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا ډیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالیٰ کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی ډوبیږی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالیٰ عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کړل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مداهنت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی ـ نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم د قرآن او حدیث په ډیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سری په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پټی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ؕ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعني د نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د بعثت په وخت کښې د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوي وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې له سپین سترګي او ګستاخي څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولي انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښې به ئې بي تکلفه داسي واهي او خوشي چتي (بیکاره) خبري کولي چه د هغو له آوریدلو څخه د هر چا وینښتان جګ (نیغ) دریدل کله به ئې ویل ﴿قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ﴾ بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولي څخه وتل ﴿وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوان الله فقیر» څخه ئې مراداوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښې څه نه دي پاتي یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعني فقیر شوی خو نه دی، مګر په دي ورځو کښې بخیلي او کنسکي (کنجوسي) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تري واخیستل شي د دي د کفر کلمي منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښې الله تعالیٰ پر دي ملاعینو ذلت ، نکبت، تنګسه، ضیقت، بدحالي وراني او نور بلیات مسلط کړل، نو د دي په ځای چه دوی په خپلو دي بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شي بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې په ګستاخي او سپین سترګي شروع وکړه، ښائي داسي کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاؤ اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو ـ نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بني اسمٰعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښې انتشار مومي، ارضي فتوحات ئې په برخه کیږي او سماوي برکات پري نازلیږي او مونږ چه بني اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسي ذلیل، مغلوب، بدحال ، پریشان، سرګردانه او در په در خاوري په سر ګرځو. مونږ د هغو بني اسرائیلو اولاده یو او نن هم همغه ﴿أَبْنَٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ﴾ یو، چه پرون وو، مګر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښې چه مونږ ئې اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمي راغلي دي یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلي دی» دا احمقان په دي نه پوهیږي چه د الله تعالیٰ خزانې لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهي دي که (معاذالله) د ده په خزانه کښې څه نه وي پاتي، یا ئې د مخلوقاتو له اعانت او تربیې څخه لاس اخیستی وی نو د دي دنیا نظام به څرنګه قائم پاتي شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسي ئې په خپلو سترګو سره ګورئ د کومي خزانې او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهٰذا ښائي تاسي وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هو لستاسي د ګستاخیو او شراراتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترټنه چه پر تاسي نازله شوې ده د هغې په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغې له وسعت سره پر تاسي تنګه کړی شوې ده او وروسته له دي لا دراندي تنګیږي او د خپلي تنګسي او نیستي نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسي انتهائي جهالت او ناپوهي ده.

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تړلي دي وی (یا تړلي شوی دي) لاسونه د هم دوی او لعنت کړی شوی دي پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غځولي (کشاده) دي روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنګه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د شیرا په ډول (طریقه) ښخوا ویل یا د دوی د واقعي احوالو څخه خبر ورکول دي لکه چه واقعي بخل او جبن (یا ذلت او مسکنه) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کړی او د خیر لاسونه ئی بیخي بند کړی ﴿ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ﴾ داسي نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غځولي او جود ئی ډیر او کرم ئی له حده تیر دي) چیری چه الله تعالیٰ ته وجه» «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کړی شوی دي نه ښائی چه سړی تیروځي داسي توهم وکړی چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسماني اعضاء لری حال دا چه داسي نه دي پس هم داسي چه د الله تعالیٰ ذات او وجود بیمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او مماثل ئی ما سوا له همغه څخه بل شی نشي کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له ګمانه له قیاسه څني پورته
ای له هغه چه مو لوستي، اوریدلي او لیدلي ته ئی پورته
دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول ګرد (تول) عمرونه
په اول د وصف ستا کښي یو لا پاتي، رب ئی پورته

هم داسي د الله تعالیٰ ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وګڼئ خلاصه هم داسي چه د الله تعالیٰ ذات بی له «کم او کیف» دی همغسي د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معاني هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دي او زمونږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطي څخه بالکل وتلي او وراء الوراء دي. ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ (۲۵) جزء د الشوریٰ «۱۱» آیت (۲ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلي ده په هغي کښي له دوو لاسونو څخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخیستي دي. یعني نن ورځ د الله تعالیٰ د «میني لاس» په (محمدی امت) باندی ـ او د «قهر لاس» ئی پر بني اسرآئیلو باندی پرانیتلي دي ـ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښي اشاره، وشوه.
﴿ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنګه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنې په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا، او په څه او څومره صرف کړه شي؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنګسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښې له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو ورونه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنګسی د ژوند د تنګوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور څخنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څندو (غاړو) ډک کړی او د انتهایی سزا مستحق شی د دی د مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښې د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی ـ لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخې پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواء په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښې او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترګی او ګستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاؤ تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی تینګکار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿كَثِيرًا﴾ د ﴿لَيَزِيدَنَّ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ﴾ دی مقدم دی.)

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کښې عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اګر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ ۆ د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَآ أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعیه کوی (ځغلی) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد ځنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابیتیږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَٰبِ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی ځنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کريم صلی الله عليه وسلم او قرآن عظيم ايمان راوړی او تقوىٰ اختيار کړی، نو د توبی ور نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وجی) دوی ته له خپلو اخروی او دنيوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمايی. د ده رحمت ډير لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم ورړاندی شی نه ئی مايوسوی او نه ئی بی هيلی (نا اميده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ

او که بيشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجيل (د احکامو په تعميل سره يی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله عليه وسلم» په وسيله) نو خامخا خوړلی به ئی (ميوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسير: يعنی که د قرآن کريم ئی (چه له تورات او انجيل څخه وروسته د دوی د تنبيه او هدايت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کريم له تسليم څخه د «تورات» او د «انجيل» او د ګردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کيدی شی چه قرآن عظيم او رسول کريم صلی الله عليه وسلم ومنی، چه د پخوانيو کتابونو له پيښ بينيو او پخوا ويلو سره سم راليږلی شوی دی ګواکی د «تورات» «انجيل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبيه ئی وفرمايله چه که دوی قرآن کريم ونه منی ـ نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكَلُوا﴾ الآية ـ نو خامخا خوړلی به ئی ميوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه يعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فيضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له ګردو (تولو) برکاتو څنی متمتع کيدل او د ذلت او بدحالی او د معيشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کيده چه دوی ته د عصيان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ

ځينی له دوی نه يو امت دی مقتصد (منصف او ميانه تلونکی،)

تفسير: دا هغه معدود افراد دي چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غږ ته لبیک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسير: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو ګردو (ټولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴾ الآية - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی څنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی ګڼل کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شبهی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسی زحمت او کوښښ ، صبر او استقلال، جداوجهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښې دیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شي.
زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته د ﴿ يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ ﴾ په خطاب سره يوائحې هم دغه هومره فرمايلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبليغ کښې لږ څه قصور وشو نو وبوهيږه چه ته د خپل منصبي فرضو په ادا کولو کښې کامياب نه ئې ـ او ظاهر دی چه ستا زياتره کوښښونه او د قربانيو يوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښې د رسالت د انجامولو په فريضه کښې دير اعلیٰ برى حاصل کړى دى، لهٰذا دا په هيڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هيڅ يو پيغام کښې لږ څه هم کوتاهي وکړى.
عموماً دا په تجربې رسيدلی ده چه انسان د تبليغ د فريضې په اداء کولو کښې د څو وجوهو له امله (وجى) مقصر پاتې کيږى يا خو له ده سره د خپلې فريضې د اهميت کافي احساس او مينه نه وى ـ يا د خلقو له عمومي مخالفت څخه د شديد نقصان رسيدلو ـ يا کم له کم د ځينو فوائدو د فوت خوف وى ـ يا د مخاطبينو د عمومي طغيان او تمرد له امله (وجى) (لکه چه په پخوانيو او وروستنيو آيتونو کښې د کتابيانو په نسبت ښوولی شوى دى) د تبليغ له مثمر او منتج کيدلو ځنې مايوسي وى ـ د (١) وجه ځواب په ﴿ يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ ﴾ تر ﴿ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ﴾ پورې ـ او د (٢) په ﴿ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ﴾ او د (٣) په ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾ سره ورکړى شوى دى يعنى ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د ګردى (تولى) ځمکې د مخ دشمنانو ته هم موقع ور نه کړى چه ستا په مقابل کښې د برى لاره ومومي ـ باقي هدايت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښې دى، داسې قوم چه فقط کفر او انکار ته ئې خپلې ملاوى تړلي وى که په سمه لاره رانشي نو ته غم مه کوه! او مه مأيوسه کيږه! او خپله دغه مقدسه فريضه مه پريږده! زمونږ نبي کريم صلى الله عليه وسلم د دى رباني هداياتو او آسماني اصولو سره سم ګرد (تول) امت ته د هر وړوکي او لوى شي تبليغ وفرمايه ـ او د انساني نوعي خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هرى طبقې ته لائقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وى، بې له تزئيده او تنقيصه او بې له خوفه او خطره ورورښوده، او وئې رسوله ـ او د الله تعالیٰ حجت ئې پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقريباً دوه نيمي يا درى مياشتې پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښې چه هلته له (٤٠،٠٠٠) تنو څخه زيات د اسلام خادمانو او د تبليغ محبانو اجتماع درلوده (لرله) دوى «**على رؤس الاشهاد**» اعلان وفرمايه چه اى الله ! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه !»

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

ووايه ته (اى محمده) چه اى کتابيانو ، نه يئ تاسې پر هيڅ شي(له حقه

دینه) تر هغه پوری چه قائم کړئ تاسی (ودروئ په عمل سره ګرد (تول) احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د ګردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ٦ جزء د المآئده په (٣٨) آیت ٧ رکوع کښی د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی څخه هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته) سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وجی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی) هر څوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاریٰ یا صابی یا نور دی (دلته

تمثيلاً د څو مذاهبو ذكر كړى شوى دى) هيڅ يو سړى د دى نومونو يا نسلونو يا رنگونو يا كارونو يا وطنونو يا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقيقى فلاح او دائمى برى نشى حاصلولى. د برياليتوب (كامياب) او مأمون او مصون پاتى كيدلو له پاره يوائحى يو شى شته چه ايمان او صالح عمل دى. هر هغه قوم چه د پاک خدایٔ د تقرب يا د برى مدعى وى، هغه دى خپل ځان پر دغه محک معلوم كړى كه دوى كره او سره ووتل ـ نو بى خوفه او خطره بريالى (كامياب) او په مراد رسيدلى دى كه نه هر وخت دى خپل ځانونه د الله تعالیٰ تر قهر او غضب لاندى وگڼى. په پخوانيو آيتونو كښى خاص كتابيانو ته تبليغ ؤ، په دى آيت كښى د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بى له لحاظه او رعايته داسى عجيب او غريب، معقول او منصفانه قانون بيان شوى دى چه وروسته له دى به هيڅ يوه سليم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعيت كښى هيڅ يوه شبهه پاتى نشى، يو سړى تر هغه پورى چه پر الله تعالیٰ (يعنى د رب العالمين جل جلاله پر وجود، وحدانيت ، كماليه صفاتو، د قدرت په دلائلو، گردو (ټولو) احكامو او قوانينو په ټولو رسولانو او انبياؤ (عليهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندى ايمان رانه وړى او نيكى اختيار نه كړى آيا سليم عقل دا قبلولى شى چه هغه به دائمى نعيم او د الله تعالیٰ رضا او ابدى سرور او تكريم ومومى؟. د «ايمان بالله» لاندى دا گرد (ټول) شيان داخل دى.
فرض كړئ ! يو سړى د نبوت د روښانو دلائلو د موجوديت سره سره د رسول صلى الله عليه وسلم توهين كوى (او دئ د نبوت په دعوى كښى دروغجن گڼى، چه هم دا د هغه توهين دى) نو آيا د يوه حكومت د سفير توهين او د سفارت د صافو او صريحو اسنادو تكذيب ، د هغه حكومت تكذيب او توهين نه دى؟ هم داسى وپوهيږئ هر هغه څوک چه د يوه رښتين رسول عليه السلام تكذيب كوى او هغه نه منى دغه فى الحقيقت د الله تعالیٰ د هغو صافو او صريحو آثارو او دلائلو تكذيب دى چه د ده د نبوت د تصديق له پاره ئى نازل كړى دى ﴿ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ ٧جزء د الانعام (٣٣) آيت (٤) ركوع. آيا د الله تعالیٰ د صريحو آيتونو او ښكاره دلائلو له دروغ گڼلو څخه وروسته د «ايمان بالله» دعوى پاتى كيدى شى؟ د هغو تفصيلاتو په لورى چه قرآن كريم د «ايمان بالله» او عمل صالح په اجمالى عنوان سره دلته اشاره فرمايلى ده په نورو مواضعو كښى هغه په ښه شرح او بسط مذكور دى.
زما په نزد زيات صحيح او قوى قول هم دا دى چه «صابئين» په عراق كښى يوه فرقه وه چه د هغو مذهبى اصول عموماً د اشراقى حكماؤ او طبيعى فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دى خلقو د روحانياتو په نسبت زيات غلو او ډيره مبالغه بلكه د هغو عبادت به ئى كاوه. د دوى خيال داسى ؤ چه يوائحى د مجردو ارواحو او تش د فلكى مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» يعنى لوى معبود پورى رسيدى شو. نو ځكه مونږ ته ښائى چه په شاقه رياضتونو او د شهواتو په كسر په روح كښى تجرد او صفائى پيدا كړو، او له روحانى عالم سره خپله علاقه ټينگه كړو بيا د دوى په خوشالى او لاس نيولو تر خداى پورى رسيدى شو د انبياؤ د اتباع ضرورت نشته د كواكبو د مدبره ارواحو او هم داسى د نورو روحانياتو په خوشالولو كښى به ئى

[illegible] هغوی [illegible] جوړو [illegible] او د [illegible] ی په ارواحو به ئی لاتېغ روڼه، [illegible] نو [illegible] «احنفی» په مثل کښلی د «صابئینو [illegible] جماعت ؤ۔ [illegible] بر نبوت او [illegible] ده پر [illegible] او [illegible] اصو باندی وه، د حضرت حنیف [illegible] بعثت په و [illegible] رد نمرد) قوم [illegible] عقیده [illegible] چه د دوی په تردید [illegible] او ابطال [illegible] تعالی [illegible] ایثار [illegible] وکړ

لقد اخذنا میثاق بنی اسراءیل

[illegible] بنی اسرآئیل (اولادی د [illegible] مونږ [illegible] تحقیق [illegible] ټینګ [illegible] خخه

تفسیر: [illegible] آیت [illegible] هغه معیار [illegible] د قبول [illegible] عندالله له [illegible] ره بیان شوی ؤ ۔ یعنی ایمان او صالح [illegible]، دلته دا [illegible] کیږی چه [illegible] هود پر [illegible] حکم او معیار تر کومه حده [illegible] ی راتلی شی؟

[illegible] رسلنا الیهم [illegible] رسلا کلما جاءهم رسول بما لا تهوی انفسهم فریقا کذبوا

او [illegible] مونږ د [illegible] بنی اسرائیلو) [illegible] رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او [illegible] کله چه [illegible] ه راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لکه موسی او عیسی) ئی دروغ [illegible] ن وګڼل او ځینی رسولان (لکه یحیی [illegible] زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی کښی [illegible] چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څیښتن (خاوند) جل و علا شانه رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه [illegible] داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی څو څه کمال نه دی.

وحسبوا الا تکون فتنة فعموا وصموا ثم تاب الله علیهم ثم عموا وصموا کثیر منهم

¢ àª (0.1 mol) 8.2 g Ó ¿ Œ “⁄ a (13 ±3) Ý aa

æą 25C° ›' ‘H+ ¸åî ó °ôÛfi 0.1 mol / L °ôÛfi Þôà¤ ß ¾ª

Ka (CH_3COOH)= 1.8×10^{-5} å

$CH_3COOH \quad CH_3COO^- + H^+$

0.1	0	0
0.1-x	x	x

$CH_3COONa \quad CH_3COO^- + Na$

0.1	0	0
0	0.1	0.1

ü§ Ó ¿ Þ × Úôà 0.1 M ¾Ýî ª [H+] åî ó °ôÛfi ·⁄ç

Æ î ó' î … ß

$Ka = \frac{[\ ]}{-[\ ]}$: $1.8 \times 10^{-5} = \frac{[\ ]}{}$

$x^2 = 1.8 \times 10^{-5}$: $x = 1.3 \times 10^{-3}$ M

æóî Ü í Æ î ó' î … ß ü§ Ó ¿ “ Ì[H+] ¾ åî ß Ýôàfiª òÓ⁄ç

Ùfi ‚äß åî óß

$Ka = \frac{> + \ ?\& + \& 2 2 g}{>\& + \& 2 2 + ?}$

$1.8 \times 10^{-5} = \frac{:[\ ;î}{}$

x = 1.8×10^{-5} mol / L

ÚÜÔ å … Øç · Ùfi ‚äß åî óß [H+] °ôÛfi î å¾Ô¤ Ç üç“ ×

æô Ùfi ‚äß åî óß æóî Ü í Æ î ó' î … ß ü§ ¢ àª Œ Ó ¿ ÷

(CH_3COO^-) ü¤ ß ›‹ î º æô Ûfi äß

¢ àª (0.5 mol)26.75 g Ó ¿ æª Ł ß (12 ±3) æófi ä àª

ÚÜÔ › '0.1 àM ° ôÛfi ôçî ª ß Ýî à⁄ ª æª “ £ í ûÛ ß ðß Æ

Kb= 1.8×10^{-5} Ôôì Àß “ ¸ Øß

$NH_3 + H_2O \rightleftharpoons NH_4^+ + OH^-$ Ó ß Þ × ôçî ª ß ÚÜÔÞ⁄ ß › ' “ ç

0.1	0	0
0.1-x	x	x

$$Kb = \frac{[NH_4^+][OH^-]}{[NH_3]}$$

$1.8 \times 10^{-5} =$: [$= 1.8 \times 10^{-6}$: $x = 1.3 \times 10^{-3}$ M

1.3×10^{-2} ——— æó äß ° ôÛfi / ôßí ß ° ôÛfi ß æó ß › '

$NH_3 + H_2O \rightleftharpoons NH_4^+ + OH^-$ ¢ àäß Ó ¿ “ ì ÚÜÔ ß

0.1-x	x	x

$NH_4Cl \rightarrow NH_4^+ + Cl^-$

0.5	0	0
0	0.5	0.5

Kb = ——— [[/ - [

$1.8 \times 10^{-5} =$ ——— [

x = ——— : $x = 3.6 \times 10^{-6}$ M

36×10^{-6} ——— æó ß › '

361 ——— æó ß fi ‰ Ô¤ çß ›

fi Ô Þôß ⁄ ª ä¨ Ł äß ôß ⁄

í Œ £ üª “ £ ° ª Òôì ¿ ¾ª ªßò óªª Ýªª⁄ ªåîfiÜÔ Ýî à⁄ ª

ª í Øª ðà¸ ôà Øß ó° äß ‹ ì ß åî Üóí ì £ üª “ £ ª

æª fi ô— » ôäÛ (PH)¿ òŁ“ôŁ í¸› “ ôì ß – ß òÓ fi ô— ß

Œ ôß óî × “¸ × í æ î × ¾ª £

fi Ô Þôß ⁄ ª ä¨ Ł äß Þôß ⁄ äß

Þ ª æ “¸ Øß ôÌŒ ⁄ ª¾ª í £Ò æª åî Ü óœÝî à⁄ ª

$(CH_3COOH + CH_3COONa)$ í $(HCN + KCN)$

$CH_3COOH \rightleftharpoons CH_3COO^- + H^+$

$CH_3COONa \rightarrow CH_3COO^- + Na^+$

Ùfi ‚ ª åî ó

$[H^+] = Ka \times \frac{> \ \$FL}{>VD?O}$

$PH = PKa - \log\frac{> \ \$FL}{>VD?O}$	í	$PH = PKa + \log\frac{>VD?O}{> \ \$FL}$

برنامج رحلتي في السادس

($NH_3 + NH_4Cl$) Þ ª ¾ª ⁄ß ì⁄àª í Ôôì ¿ "¸ ×ßæª åîÙó Ÿ

$NH_3 + H_2O$ $NH_4^+ + OH^-$

NH_4Cl 7 $NH_4^+ + Cl^-$

Ùfi ‚ª åîó

[OH⁻] = Kb × (> E D V | / >V D?O W)

POH = PKb - log (> E D V / >V D?O) í POH = PKa + log (>V D?O / > E D V)

PKa = - log Ka .

PKb = - log Kb .

برنامج رحلتي في السادس

0.1M ó°ª æª åî Üª PYfl à⁄ fiäß åî ó °ôÛfi (14 ±3) Ý

Æ î ó' î ...0.02M ún§ Úôà¤ ß ¾ª £

Ð⁄ ß

CH_3COOH	CH_3COO^-	+ H^+
CH_3COONa 7	CH_3COO^-	+ Na^+
	Ùfi ¸ª å	

$[H^+] = Ka \times \frac{> \ \$FLG \ @}{>V D?O W}$

$[H^+] = 1.8 \times 10^{-5} \times \frac{}{4ä5}$: $[H^+] = 9 \times 10^{-6}$ M

$PH = -\log [H^+]$

$PH = -\log 9 \times 10^{-6}$

$PH = 6 \pm 0.954 = 5.04$

$PH = PKa + \log \times \frac{>V D?O W}{> \ \$FLG \ @}$

$PKa = -\log Ka$

$PKa = -\log 1.8 \times 10^{-5}$

$PKa = 4.74$

$PH = 4.74 + \log \frac{4ä6}{4ä5}$

$PH = 4.74 + 0.3 = 5.04$

(13-3) æófi

0.15 °ôÛfi NH_3 ðà¸ æî ⁄ó (ÝPH⁄)äß äô× a
PH äô× ° ª ô 0.3 mål / Łí °ôÛfi NH_4Cl ímol / L
PKb = 4.74 æà¸ 0.15 m °ôÛfi ß æ« ôçîª ß Ýî ä⁄ª
Þ⁄ß

òÀª ⁄ß ì⁄äàª ¿ Ô¸ × Ùfi ,äß åPHß ·⁄Ýçîæ⁄ª

$$POH = PKa + \log \frac{[\text{salt}]}{[\text{base}]}$$

$$POH = 4.74 + \log \frac{0.3}{0.15}$$

$$POH = 4.74 + \log 2$$

$POH = 4.74 + 0.3$: $POH = 5.04$

$PH = 14 - 5.04$: $PH = 8.96$

0.15 M °ôÛfi ß æ« ôçîª ßäô×Ýî à⁄ßç PH

$$NH_3 + H_2O \rightleftharpoons NH_4^+ + OH^-$$

0.15	0	0
0.15-x	x	x

$$Kb = \frac{[\ ]}{-[\ ]}$$

$$1.8 \times 10^{-5} = \frac{[\ ]}{}$$

$[\ ] = 0.27 \times 10^{-5}$: $[\ ] = 2.7 \times 10^{-6}$

$x = 1.6 \times 10^{-3}\ M = [OH^-]$

$POH = -\log 1.6 \times 10^{-3}$

$POH = 3 - 0.2$

$POH = 2.8$

$PH = 14 - 2.8$: $PH = 11.2$

ÚÜÔ æª Þà× æäô× å .ß Øçï 'ð Æî ôçîª ß “ó›îàÛ ¢àª 'î í
ôçîª ß

æ î ⁄ó Ýî à⁄ª òÓ Æ î ôçî ª ß “ ó› î àÛ (15 ±3) Ý ª ó «

9 Ýî à PH äô× å 0.1 M °ôÛ (PKb = 4.74) ôçî ª ðà¸

òÀª ⁄ß ì⁄àª í Ôôì ¿ “ ¸ × æ ⁄ ßåî Üª °äß

PH + POH = 14

POH =14 ±9 = 5

POH = PKb + log $\frac{>V\ D?O\ W}{>\ E D V H\ @}$

5 = 4.74 + log $\frac{>V\ D?O\ W}{4ä5}$

log $\frac{>V\ D?O\ W}{4ä5}$ = 5 ±4.74 log 0.26

$\frac{>V\ D?O\ W}{4ä5}$ = log 0.26 : >V D?O W = 0.1 ×1.82 = 0.182 mol / L

ðß Ó ¿ æ î ⁄ó Ýî à⁄ª òÓ Úôà¤ (14 ±3) æófi ä ª

PH äô× å 0.3 mol / L °ôÛfi Æ î ó' î … ß ü§ ¢ àª ¾

4.31 æ í · ç Û Ýî à⁄ä

æ “ ¸ Øß Œ⁄àª í ¾ £ æ PH åî Üóß Ýî à⁄ä

PKa =- log Ka

PKa =- log 1.8 ×10^{-5} = 4.74

PH = PKa + log $\frac{>V\ D?O\ W}{>\ D F L G\ @}$

4.31 = 4.74 + log $\frac{4ä7}{>\ D F L G\ @}$

$$\log \frac{4ä7}{> DFLG @} = -0.43$$

$$\frac{4ä7}{> \$FLG @} = \log -0.43$$

$$\frac{4ä7}{> DFLG @} = 0.37$$

> DFLG @ = 0.31M

æ 0.1mol Ó ¿ NH3 0.05 M ÚÜÔ æ [NH4+]ß · £ Kb =1.8 ×10^{-5} î Œ Ł ª NH4Br ðß

Ý• …

Þ⁄ ß

Ùfi ¸ ª å { ÔôÌ ¿ "NH3× / òÀª £ NH4Br }

$NH_3 + H_2O \rightleftharpoons NH_4^+ + OH^-$

$NH_4Br \rightarrow NH_4^+ + Br^-$

Ó ¿ ß" [OH$^-$] ·⁄ç

$$[OH^-] = Kb \times \frac{> EDVH @}{>V DO W}$$

$$[OH^-] = 1.8 \times 10^{-5} \times \frac{4ä 9}{4ä5}$$

$[OH^-] = 9 \times 10^{-5}$ M = $[NH_4^+]$ ôçî ª ß Ýî à⁄ ª òÓ

KCN òÀª £ Ýî à⁄ª æª fi ßKCN çæõß 1 mol Òô¿ Ý•.

[H^+] · £4.7 Ó ¿ ø “ Ì Ýî à⁄ äàß æ “ ô· Ûí Ó“ ôì ß – ß ¢

$Ka=5\times10^{-10}$ log 5 = 0.7 KCN Ó ¿ ø Þ × Ýî à⁄ äß

Þ⁄ ß

Ùfi ,ª å { Òôì ¿ ¾ª £HCN
æ “ ¸ Øß KCN àª

$[KCN] = \frac{4ä5}{4ä9} = 0.2$ mol/L

POH = 4.7 : PH = 14 ±4.7 = 9.3

$PH = PKa + \log \frac{>V D?O W}{> D F L G @}$

PKa =- log Ka

$PKa =- \log 5 \times 10^{-10}$

PKa = 10 ±0.7 = 9.3

$9.3 = 9.3 + \log \frac{4ä6}{> D F L G @}$

$0 = \log \frac{4ä6}{> D F L G @}$

$1 = \frac{4ä6}{> \$ F L G @}$

$1 = \frac{4ä6}{> \$ F L G @}$

> D F L G @ = 0.2 mol/L

HCN H$^+$ + CN$^-$

0.2-x x x

Ka = $\frac{[}{- [}$

ò § - Û ß • ï ü Ë «
ù ú ú û þ ûÝ ó Ž

æ1Ml Ó ¿ (PH) òŁ ô í › “ ôì ß – ß (16 ±3) Ý

æª åî Üª fi Ô Ýî à⁄ª 1M fi Øß°ôÛfi Úó› î àÛí › “ ôì ß ¾ª £ Ýî

PKa = æà 0.1M °ôÛfi Æ î ó' î .0.1M °ôßÛfi Úôà¤ ß ¾ª

4.74

Þ⁄ ß

$CH_3COOH \quad CH_3COO^- + H^+$ fi Ô ó°ª

$CH_3COONa \; 7 \; CH_3COO^- + Na^+$

$HCl \; 7 \; H^+ + Cl^-$ æî × ôßí fi

Ó ¿ ø HCl °ôÛfi ç·⁄

$V_{HCl} = —— = 0.001\ L$

$M_1V_1 = M_2V_2$

$10 \times 0.001 = M_2 \times 1$

$M_2 = 0.01M$

$HCl \; 7 \; H^+ + Cl^-$

0.01 0 0

0 0.01 0.01

PH= PKa + log >V D?O>W? / > D F L G @ > +

PH= 4.74 + log 4ä5?4ä 5 / 4ä5>4ä 5

PH= 4.74 + log $\frac{4ä4 =}{4ä55}$

PH= 4.74 + log 0.818

PH= 4.74 + (-0.087)

PH= 4.74 ±0.087

PH= 4.653

(PH) òŁ ô í › “ ôì ß – ß (15 ±3) æófi

° ôÛfi Æ î ôçî ª 0.1M “ ° ôÛfiàÛí ôçî ª ß æª åî Üª fi Ô Ýî à⁄ æ

0.1 M

10M Ø ° ôÛfi ÜÛß ó ª fi 4 £ Ýî à1Mª L æª Ó ¿ “ Ì fi Ô Ýî à⁄ ª † Ł ß

å æª ą ì ôŁß ¶ ×ç PH äô× òÓ Þ» ⁄ ß fi ô— ß › “ Ø ·

îPKb = 4.74

Þ⁄ ß

$NH_4OH \quad NH_4^+ + OH^-$

$NH_4Cl \; 7 \; NH_4^+ + Cl$

POH= PKb + log $\frac{>V D?O W}{> E D V H @}$

POH=4.74 + log $\frac{4ä5}{4ä5}$

POH= 4.74 + log 1

POH= 4.74

PH = 14 ±4.74

PH = 9.26

$NH_4OH \quad NH_4^+ + OH^-$] fi Ô

NH_4Cl 7 $NH_4^+ + Cl^-$

H_2SO_4 7 $2H^+ + SO_4^{-2}$] æ î × ¾ª

V_{H2SO4}= —— = 0.001 L

$M_1V_1 = M_2V_2$ ⟹ 10 ×0.001 = M_2×1 ⟹ M_2 = 0.01

$[H^+]$ = 2 ×[acid]

$[H^+]$ = 2 × 0.01 = 0.02M

POH= PKa + log (>V D?O>W ? / > E D ∀+H? @)

POH= 4.74 + log (4ä4 6 / - 4ä4 6)

POH= 4.74 + log (6 / 4 <)

POH= 4.74 + log 1.5

POH= 4.74 + 0.17

POH= 4.91

PH = 9.09

¨PH = PH_2 ±PH_1

¨PH = 9.09 ±9.26

¨PH =- 0.17

ò § - Û ß • ï ü Ë «
ù ú ú û þ û Ý ó Ž

Ý' Ì ß ü¸ Ô

óî × “¸ × æ îœ ¾ £

$PH = 7$ Ý' Ì ª Ýî à⁄ ä ß $[OH^-] = [H^+]$ å Û «

Ý • .

Æ î ó› ß “ ô Ûfi 0.025 mol æ Ó ¿ æ ª Ł ß PH Ýî à⁄ ª
HNO$_3$ Úófi Ł ß ¾ 0.1 M æ Ýî à⁄ ª æ fi ß Ba(OH)$_2$ ç ß

Þ⁄ ß

$M = \frac{Q}{Y}$

$M = \frac{}{} = 0.05M$

$HNO_3 \rightarrow H^+ + NO_3^-$ $Ba(OH)_2 \rightarrow Ba^{+2} + 2OH$

0.1 0.1 0.05 2×0.05

0.1

$PH = 7$ Ý' Ì ª Ýî à⁄ ä ß $[OH^-] = [H^+]$ ö

$[OH^-] \; @ \; [H^+]$ > å Û «

$[OH^-] < [H^+]$ å Û «

òØ [ä ß] ° ôÛfi ·⁄ ç

òØ [ä ß H^+] $= [H^+] - [OH^-]$

$[OH^-] > [H^+]$ å Û « ª

òØ [ä ß OH^-] ° ôÛfi ⁄ ç ·

òØ [ä ß OH^-] $= [OH^-] - [H^+]$

HBr 0.05M æ 100mL ðß NaOH 0.03M æ 250 mL Òô¿ Ý • .

î Ł ß PÝ î à⁄ äß

Þ⁄ ß

$V_T = 250 + 100 = 350$ mL ° äß “ Ì

HBr	NaOH
$M_1V_1 = M_2V_2$	$M_1V_1 = M_2V_2$
$0.05 \times 0.1 = M_2 \times 0.35$	$0.03 \times 0.25 = M_2 \times 0.35$
$M_2 = \text{——} = 0.014M$	$M_2 = \text{——} = 0.021M$

برنامج رحلتي في السادس

òÓ(BaCrO$_4$) Æ î ó› ß ª í fi Üß ó› ß î äß ß ø œß ý ò¢ß øí ‹ ß å «
Æ î ô‡ î ß ª í fi Û 1.2×10^{-5} M¸ æª í·ìó ° , äß ò äß Œ ßî à
Æ î ó› ß çî ó ° ôÛfi ÞÌ(K_2CrO_4) Ý äß æª fi
1.44×10^{-8} M
Þ ß

$BaCrO_4 \quad Ba^{+2} + CrO_4^{-2}$

S S

$KSP = [Ba^{+2}][CrO_4^{-2}]$

$KSP = (S)^2$

$KSP = (1.2 \times 10^{-5})^2$

$KSP = 1.44 \times 10^{-10}$

ò § - Û ß • ïüËË«
ù úúû þûÝóŽ

$BaCrO_4 \quad Ba^{+2} + CrO_4^{-2}$

y

K_2CrO_4 7 $2K^{+1} + CrO_4^{-2}$

a 2a a

$KSP = [Ba^{+2}][CrO_4^{-2}]$

$1.44 \times 10^{-10} = 1.44 \times 10^{-8} (y + a)$

a = s ävÞs r s r / s ävÞs r z

$a = 0.01\ M = [K_2CrO_4] = 0.01$ mol

V = 1 L å÷

òŁ ô í › " ôì ß ‡üß fi ô

Úà âº æª í Ýï [H⁺] äß åî óÓ ° ôÛfi ðà¸ ' î äß í æª "fiäôÌ Üß ôç
" £ [H⁺] æ ô í › " ôì ß [OH⁻] í" ô· Ûí › " ôì ß åî ó ÞÜ¸ ó ò ß
PH äô× fi ô— ° ª ì Mg(OH)$_2$ fi ô— ª ì ç£î Üª

Mg(OH)$_2$ Mg^{+2}$_{(aq)}$ + 2OH$^-$$_{(aq)}$

° ª H⁺ çî ó ' ⁄ H± æ ' ó çî ó ôÛfi ' ófl ¾ª £ Ó ¿ æ Ó
ôç í ‹ ß Mg(OH)$_2$ æ ÚÜÔ ' ófl ðß æ ' ó OH⁻ í ï äß ¿ î Ü
ÞôàØ ðß Ó ¿ ø OH⁻ ‹ º ç ó ° ôÛfi ' ófl " ¸ × ¿
Ùfi , äß åî óß fi ô Ýü§ æª ôç
Æ î ô· òŁ — äß " ô· Ûí › ôçôì ß‹ ßó (21 ±3) Ý ª

PH = " Ł ¸ Œ ¿ î ä£ › ' (òKSP Ýî à ª 1.8 × 10⁻¹¹)

10.5

Þ⁄ ß

PH + POH = 14

POH = 14 – 10.5

POH = 3.5

[OH$^-$] = 10^{-POH} : [OH$^-$] = 3 mol/ L

Mg(OH)$_2$ Mg^{+2} + 2OH$^-$

SM SM 3.1×10^{-4} M

KSP = [Mg^{+2}] [OH$^-$]

1.8×10^{-11} = S (3.1×10^{-4})^2

S = (s äß ls r s s)/({ äx ß ls r z)

S = 0.187

S = 1.9×10^{-4} mol / L

Ýî à⁄ äß Mg(OH)$_2$ ôç í ‹ ß
Ûfi äàß ó› ß î äß

"Ł ¸ Œ ôÀª ÝŁà⁄ ª òÓ æô»› ¤ß "ô· Ûí›" (20 ±3) æófi ä . £

å ää¸ «PH = 9 ß PH = 6 œ

î Ł ßKSP $_{Zn(OH)_2}$ = 1.2 × 10^{-17}

Þ⁄ß

PH = 6 œ

$PH = 6 : \quad [H] = 10^{-6}$

$[H^+] [OH^-] = 1 \times 10^{-14}$

$[OH^-] = \frac{sHs\ r^{sv}}{sHs\ r^{x}} : \quad [OH^-] = 1 \times 10^{-8}$

$Zn(OH)_2 \quad Zn^{+2} + 2OH^-$

1×10^{-8}

$KSP = [Zn^{+2}] [OH^-]^2$

$1.2 \times 10^{-17} = [Zn^{+2}] (1 \times 10^{-8})^2$

$[Zn^{+2}] = \frac{s\ \ddot{a}Hs\ r^{sy}}{sHs\ r^{sx}}$

$[Zn^{+2}] = 1.2 \times 10^{-1} = 0.12$ mol / L $Zn(OH)_2$ ôç í «

PH = 9 ß

$Zn(OH)_2 \quad Zn^{+2} + 2OH^-$

1×10^{-5}

$KSP = [Zn^{+2}] [OH^-]^2$

$1.2 \times 10^{-17} = [Zn^{+2}] (1 \times 10^{-5})^2$

$[Zn^{+2}] = \frac{s\ \ddot{a}Hs\ r^{st}}{sHs\ r^{sr}}$

$[Zn^{+2}] = 1.2 \times 10^{-7} = 0.12$ mol / L $Zn(OH)_2$ ôç Þ «ä

(PH) òÓ ôçß í ôÇ£ Ýî à⁄ (PH) òÓ äô× fi ô— $Zn(OH)_2$ "ôç í « å ˘£ üç

Ýî à⁄ äß òÓ à× "×(9) ôçæ í PH ò æÓ ' äß †ÔŁ ß ôç (6) íæß ·æª fi J

æ" ¸ Øß

Œ ßî àZn(OH)2 æô» › ¤ ß “ ô· Ûí › “ ôº û ù ù ý • . Û «

æ î ⁄ ó Ýî àZn(OH)2 ôç í « 0.5×10⁻⁵ æ í · ó ° , äß ò ß

î ô Ł ß 10⁻⁴ M ç ° ã Ûfi Æ î ô‡ î ðß ¸ “ ô· Û › “ ô

Þ⁄ ß

$Zn(OH)_2 \rightarrow Zn^{+2} + 2OH^-$

S S 2S

0.5×10^{-5} $2\times0.5\times10^{-5}$

$KSP = (0.5\times10^{-5})\,(1\times10^{-5})^2$

$KSP = 0.5\times10^{-5}\times10^{-10}$

$KSP = 0.5\times10^{-15}$

ò § - Û ß • ï ü Ë «
ù ú ú û þ ûÝ ó Ž

$Zn(OH)_2$		Zn^{+2}	+	$2OH^-$
		S		2S
KOH	7	K^{+1}	+	OH^-
		0.1		10^{-4}

Ûfi ª åî

$KSP = (S)\,(2S + 10^{-4})^2$

$0.5\times10^{-15} = S\,10^{-8}$

$S = \frac{0.5\times10^{-15}}{10^{-8}} = 0.5\times10^{-7}$

$S = 5\times10^{-8}$

fi ˜ Øäß äßÓ ó› ß î äßç í ‹ ß / Ûfi , äßî óßòÓ ó› ß î äßç í ‹ ß ôç í ‹ ß òÓ ‰ Ô¤ ç ›

100 × (0.5×10⁻⁷ / 0.5×10⁻⁵)

æ ‹ ß Ûfi , ª åî ó KOH ü Ó ·¿ “ Ì 100 fi ª “ Øä çà×í ‹ ß

ôç í ‹ ß ÞØ Ó ò· Ü ß Þ¸ Ô

æ " ôìßàø œÿý ‡

fi àôàª× âÛ 10^{-4} M ° , äß ò äß $PbSO_4$ à⁄ôç
Þì ßÝî à⁄äß æª fi ß ðß 10ŒMÓ ¿°ôÛfi ó Ûô ófi Ûß ¾ª £ æª
10^{-6} M Œ ôç í «

$KSP = S^2$

$KSP = (10^{-4})^2 = 10^{-8}$

$PbSO_4$		Pb^{+2} + 10^{-6}	SO_4^{-2}
H_2SO_4	7	$2H^+$ +	SO_4^{-2} y	Ùfi ,ª å

$KSP = [Pb^{+2}]\,[SO_4^{-2}]$

$10^{-8} = 10^{-6} \times y$

$y = \frac{s\,r^{z}}{s\,r^{x}} = 0.01M$ Ó ¿ ø " Ì ¾ª ⁄ß °ôÛfi

$M_1V_1 = M_2V_2$

$10 \times V_1 = 0.01 \times 1000$

$V_1 = \frac{s\,r}{s\,r}$

$V_1 = 1\ (mL)$ Œ Ó ¿ H_2SO_4 ß â £

برنامج رحلتي في السادس

حملة شبابنا

برنامج

رحلتي في السادس

هذا البرنامج يهدف الى خدمة طلاب السادس ومساعدتهم لتخطي هذه المرحلة من خلال توفير ما يحتاجونه من ملازم ونصائح ودروس وكل ما يقدم في مجموعة برنامج رحلتي في السادس هو مجاني حيث ان هذا العمل غير ربحي من دون اي مقابل وانما هو الى اللّه تعالى .....

يمنع طباعتها او بيعها بأكثر من سعر الاستنساخ

2017

برنامج

رحلتي في السادس

ملزمة : **الكيمياء**

للسادس الاحيائي

للأستاذ : علاء الكرخي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

[redacted]

كيمياء

السادس العلمي الاحيائي

للعام الدراسي ٢٠١٦- ٢٠١٧

الفصل الرابع

تفاعلات التأكسد والاختزال

إعداد الأستاذ

علاء الكرخي

موبايل 07711295289

د و ر ا ت   ا ل ت ق و ية

حملة شبابنا

بداية العمل في ٢٠١٤
التأسيس ٢٠١٥/٩/٣٠

من نحن: مجموعة من الشباب في مختلف المحافظات يعملون على خدمة المجتمع من خلال الاعمال الخيرية والتطوعية والثقافية وبشكل مستقل ودعم ذاتي

ان احد مشاريع حملة شبابنا التطوعية لخدمة الطلاب هو :

برنامج رحلتي في السادس

هو اول مشروع تعليمي تنموي مختص بطلاب السادس الاعدادي في العراق
تم اطلاقه لخدمة الطلاب مجانا وبمختلف المجالات ومن اهمها :

- توفير الملازم الدراسية
- حلول الاسئلة وزارية
- نصائح من افضل المدرسين
- فديوات شرح لجميع المواد
- تنظيم اعمال تطوعية
- توزيع الملازم مجانا للمحتاجين

ما هي اهداف برنامج رحلتي في السادس

نحن نهدف من خلال برنامجنا الى تقديم المساعدة لطلاب السادس بكافة الوسائل الممكنة ونهدف الى غرس مفهوم العمل من دون مقابل ... العمل لله تعالى لذا نحن سنكون عونا لكل من يحتاج الينا ... ومن دون اي مقابل

ممن يتكون برنامج رحلتي في السادس

مؤسس البرنامج : وهو علي حاكم خيون الميالي مسؤول حملة شبابنا

ادارة البرنامج : يتم ادارة البرنامج عن طريق اعضاء حملة شبابنا في العراق

كادر البرنامج : مجموعة طلاب من مختلف انحاء العراق يقومون بالعمل لاعداد الملازم والنشر والنصائح وغيرها من الامور بأشراف (هاجر حسين)

يمكنكم التواصل معنا من خلال مواقعنا على الانترنيت

برنامج رحلتي في السادس

تابعونا على : الفيس بوك / التلكرام / الكوكل / اليوتيوب/ او من خلال تطبيقنا على الاندرويد

تفاعلات التأكسد والاختزال

التأكسد (Oxidation)

æ ã ”Ëîä ã ã••Ž-çٍ‹í ®e˜Üßû• Ž‹Ó ‹Ž•ª Û Ó® õ Ð’£ æË “ Ž’

ª´Û„˜ß• ©•ªË• òÓ “©Ž‹’ß

Na 7 $Na^{+1} + 1e^{-}$

Mg 7 $Mg^{+2} + 2e^{-}$ اكسدة – فقدان e^{-}

AL 7 $Al^{+3} + 3e^{-}$

ايون فقدان ذرة

$2Cl^{-1}$ 7 $Cl_2 + 2e^{-}$

$2I^{-}$ 7 $I_2 + 2e^{-}$

$2O^{-2}$ 7 $O_2 + 4e^{-}$

åîó ü å•ªØÓ ”Œ ó ° Ÿ

- **الاختزال (Reduction): -**

هي عبارة عن تغير كيميائي تكتسب فيه الـ ذرة او مجموعة من الـ ذرات الكترونات يصاحبها نقصان في عدد تأكسد العنصر .

$Ag^{+} + 1e^{-}$ 7 Ag

$Cd^{+2} + 2e^{-}$ 7 Cd اختزال – اكتساب e^{-}

$Au^{+3} + 3e^{-}$ 7 Au

ذرة 7 e^{-} + الايون الموجب

$Cl_2 + 2e^{-}$ 7 $2Cl^{-}$

$I_2 + 2e^{-}$ 7 $2I^{-}$

$O_2 + 4e^{-}$ 7 $2O^{-2}$

”Œ ó ºŸ7 åîó ƒ

برنامج رحلتي في السادس

التفاعل العام للخلية : -

يمثل مجموع تفاعلي الاكسدة والاختزال بـ رط ان يكون عدد ò ˜ ß © Žèã

ñ í Ž ´ ˜ ã Ý • ° ˜ § û • í ' ´ Û

Na 7 $Na^{+} + 1e^{-}$ اكسدة / فقدان e^{-}

$Cl_2 + 2e^{-}$ 7 $2Cl^{-}$ اختزال / اكتساب e^{-}

" ' ´ ˜ Ü ä ß • Ê ã " © î Ø Ô ä ß " • í Ž ç ã ® ˜ Ü ß

Na 7 $Na^{+} + 1e^{-}$

$Cl_2 + 2e^{-}$ 7 $2Cl^{-}$

$2Na + Cl_2$ 7 $2Na^{+} + 2Cl^{-}$

مثال (4 – 2) : - ò Ó î • ° ˜ § • ò ç Ž – ò ˜ ß Ú à í ã ´ Û¸ ò ç Ž – ò ˜ ß • • – ß © £
Ý • ° ˜ § û • í ª ´ Û „ ˜ à ß Þ Ë Ž Ô ˜ ß • Ñ

1- $Cl_2 + 2I^{-}$ 7 $2Cl^{-} + I_2$

2- $Mg + Fe^{+2}$ 7 $Mg^{+2} + Fe$

الحل /

1- $Cl_2 + 2I^{-}$ 7 $2Cl^{-} + I_2$

$2I^{-}$ 7 $I_2 + 2e^{-}$ " ô à § Ò ¼ ç ± Þ Ë Ž Ô —

$Cl_2 + 2e^{-}$ 7 $2Cl^{-}$ " ô à § Ò ¼ ç ± Ý Ë • Ž Ô §

$Cl_2 + 2I^{-}$ 7 $2Cl^{-} + I_2$

2- $Mg + Fe^{+2}$ 7 $Mg^{+2} + Fe$

Mg 7 $Mg^{+2} + 2e^-$ ” ô à § Ò ¼ ç± Þ‘ Ë ŽÛÔ•—

$Fe^{+2} + 2e^-$ 7 Fe ” ô à § Ò ¼ ç± ÞÝË Ž §Ô•—

$Mg + Fe^{+2}$ 7 $Mg^{+2} + Fe$

تمرين (4– 2) : - £© ß– • • ß˜ò –Žçò ,Û ´ ãíàÚ ß˜ò –Žçò •§˜° •ÛÕò

1- $Zn + Cu^{+2}$ 7 $Zn^{+2} + Cu$

2- $Mg + 2HCl$ 7 $MgCl_2 + H_2$

Þ ¤ ß •

1- $Zn + Cu^{+2}$ 7 $Zn^{+2} + Cu$

Zn 7 $Zn^{+2} + 2e^-$ ” ô à § Ò ¼ ç± Þ‘ Ë ŽÛÔ•—

$Cu^{+2} + 2e$ 7 Cu ” ô à § Ò ¼ ç± ÞÝË• Ž Ô§ •

Ê ä ß Ž ‘

$Cu^{+2} + Zn$ 7 $Zn^{+2} + Cu$

2- $Mg + 2HCl$ 7 $MgCl_2 + H_2$

Mg 7 $Mg^{+2} + 2e^-$ ” ô à § Ò ¼ ç± Þ‘ Ë ŽÛÔ•—

$2H^+ + 2e^-$ 7 H_2 ” ô à § Ò ¼ ç± ÞÝË• Ž Ô§ •

Ê äß Ž ‘

$Mg + 2HCl$ 7 $MgCl_2 + H_2$

Ž ì ß ” Ø Ó • ® ã Ý • ° ˜ § • ” ô à ä Ë å í © ملاحظة

/ س ١ : Êã ò ß Ž ß Þ Ë Ž ß ò Ó û • ° ˜ § ƒ ò ç Ž – ò ˜ ß Ú à í – ª ´ Û Ž ò ç Ž – ò ˜ ß • • - ¬ ß •
Ý • ° ˜ § û • í ª ´ Û „ ˜ à ß Þ Ë Ž

الحل /

$3Ni + 2Au^{+3}$ 7 $2Au + 3Ni^{+2}$

Ni 7 Ni^{+2} +2e Þ Ë Ž Ô — ± Ò ª ¼ Û ç •

$A^{+3} + 3e^{-}$ 7 A_4 Þ Ë Ž Ô — ± Ò • ¼ ° ç § •

” ’ ´ ˜ Ü ä ß • Ê ã “ © î Ø Ô ä ß • • Ž ç í ® Ü ß

$3Ni$ 7 $3Ni^{+2}$ +2e

$2A^{+3} + 6e^{-}$ 7 A_4

$3Ni + 2Au^{+3}$ 7 $2Au + 3Ni^{+2}$

س/ حدد العامل المؤكسد والعامل المختزل في التفاعل الاتي

$Co^{+3} + Cr^{+2} \quad 7 \quad Cr^{+3} + Co^{+2}$

الحل /

$Co^{+3} + 1e^{-} \quad 7 \quad Co^{+2}$ ª´Û†ã Þã ŽË •ŽÝ˜Û§•

$Cr^{+2} \quad 7 \quad Cr^{+3} + 1e^{-}$ Ý°˜¨ã Þã ŽË å•ªØ´Û•

الخلايا الكهروكيميائية : -

هي الخلايا التي تتكون من قطبين يسمى أحدهما القطب الموجب او الانود والأخر قطب سالب ويدعى بالكاثود ويكون كلا القطبين مغمورين في محلول الكتروليتي تـ تر مكونات في تفاعلات الاكسدة والاختزال التي تجري على سطحي القطبين.

الانود Anod : -

هو القطب الـ ذي تجري عند عملية الأكسدة والـ ذي يكون مصدراً لـ لكترونات . ودائماً يذوب ويتآكل وتتحرر عند الغازات مثل (Cl_2 , O_2)

الكاثود Cathode : -

هو القطب الـ ذي تجري عند عملية الاختزال والـ ذي تتحول اليـ الالكترونات المنتقلة من الانود . ودائماً يزداد وزن وسمك لأن تحصل عند عملية ترسيب لذرات الفلزات ويتحرر عند غاز H_2

الخلايا الكلفانية : -

هي الخلايا التي تتحول فيها الطاقة الكيميائية الى طاقة كهربائية من خلال تفاعل كيميائي يجري تلقائياً لتوليد تيار كهربائي . وتسمى مثل هذ الخلايا بالخلايا الكلفانية او الفولتائية .

برنامج رحلتي في السادس

قطب العنصر : -

هو ذا عنصر المغمور في محلول ايوناته او في حالة تماس مع محلول يحتوي على ايونات ذلك العنصر .

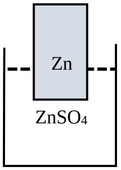

å ó » - Ž § ß •

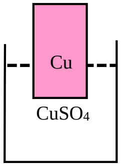

± Ž £ ç • Á

س/ ماذا يحدث عند غمر لوح من الخارصين في محلول كبريتات النحاس .

الحل/ عند وضع لوح من الخارصين في محلول كبريتات النحاس الزرقاء نلاحظ تأكل لوح الخارصين وتترسب طبقة بنية اللون على لوح الخارصين (عنصر النحاس) واختفاء اللون الأزرق لمحلول كبريتات النحاس .

علل/ يتأكل لوح الخارصين عند غمره في محلول كبريتات النحاس

الحل/ لأن الخارصين يعاني من الاكسدة (فقدان الالكترونات) فيذوب ويتأكل

Zn 7 $Zn^{+2} + 2e^{-}$

علل/ لماذا تترسب طبقة بنية اللون على لوح الخارصين عند غمره في محلول كبريتات النحاس

الحل/ لأن ايونات النحاس بالمحلول تعاني من الاختزال (اكتساب الالكترونات) فتتحول الى ذرات نحاس بنية اللون تترسب على لوح الخارصين

Cu^{+2} + 2e 7 Cu

علل/ لماذا يتحول اللون الأزرق لمحلول كبريتات النحاس الى عديم اللون عند غمر لوح الخارصين فيه .

الحل/ لأن أيونات الخارصين Ýîà¤ã ”çîÜã •Ž˜ó®’Ü Zn^{+2} ß• Žç Ïó Ëã

åîàß• ”äóªË æô»-Ž¨ß • Ž $Zn^{+2} + SO^{-2}_4$ 7 $ZnSO_4$

خلية دانيال Danil Cell

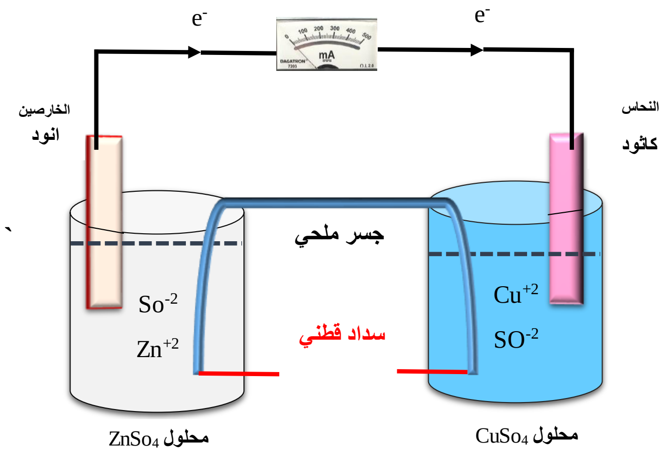

اكسدة – انود **Zn 7 $Zn^{+2} + 2e^-$**

اختزال – كاثود **$Cu^{+2} + 2e$ 7 Cu**

التفاعل العام **$Zn_{(s)} + Cu^{+2}_{(aq)}$ 7 $Zn^{+2}_{(aq)} + Cu_{(s)}$**

علل/ استخدام البلاتين في قطب الهيدروجين

ج/ لأنه مادة خاملة لا تعاني تأكسداً واختزالاً ولكن يقوم بمهمتين :

ê ô à Ë æ ô Ÿ í - ª ô ì ß • • Ž Œ ó ° ¥١ Ú Ü Ô – ä

" ô Ÿ - Ž ¨ ß • " ® ‹ • ª ß • Ê ã ò ‹ Ž ' ®û Û Þ ó » î -

علل/ لماذا يغطى سطح قطعة البلاتين بطبقة من البلاتين الأسود .

ج/

æ ô — ü ' ß • " ç"ï ¸Ä§×-'١ ©Ž ³ó ¯

æ ô — ü ' ß H_2" Þ Ž Œ ó ã Ý " ô ¤ Ä ´ ß • " £ Ž ´ ä ß • " ©

علل/ لماذا تقل الدالة الحامضية © î ç • å î Ü ó Ž ã ª è Ë × ò Ý Ž P H ó ß

ج/ لأنه قطب الهيدروجين اكسدة / فقدان $H_2 \rightarrow 2H^+ + 2e$

" ß • ª ß • Þ Ø [H^+] Ý î ã ¤ ä ß • Ž ó ã • ª Ø Ó " ª ´ Û û • æ ã ò ç ‹ Ì ó

ò ´ Ü Ë] íPH æ ô ' • ³ Ž è ç ¨ ß " ô À ã Ž ‹ ß •

علل/ لماذا تزداد الدالة الحامضية Ž ã ª è Ë ò ³ Ž ô Ø ß • æ ô Ÿ íPH ô ß • Ä ‹ Ý î ã

î © î › Ž Û å î Ü ó

$2H^+ + 2e \rightarrow H_2$

ج/ لأنه قطب الهيدروجين القياسي يعاني من الاختزال (اكتساب) Þ Ø ó [H^+]

ò ´ Ü Ë] íPH æ ô ³ Ž è ¨ ß • ê ç ÷ " ô À ã Ž ¤ ß • " ß • ª ‹ • ©

س/ ما أهمية قطب الهيدروجين القياسي.

ج/ في قياس جهود الأقطاب الأخرى لأنه جهد الاكسدة والاختزال له تساوي صفر .

علل/ لماذا يكون جهد الخلية التي احد قطبيها الهيدروجين يساوي جهد القطب الاخر

ج/ لأن لقطب ò ³ Ž Ì H_2 Ø ß E° ox = E° red

Ý • ° ˜ § û • æ ã ò ç Ž Ì ó ê ç H_2 © Ž Ï Ž Û ® ã î Ü ó Ž ã

$2H^+ + 2e$ 7 H_2

تمرين (4 - 4) : - خلية تتكون من قطب الهيدروجين كأنود وقطب النحاس ككاثود احسب الجهد القياسي لقطب النحاس اذا علمت ان جهد الخلية القياسي الذي كانت قراءته في مقياس الجهد يساوي (+ 0.337 V).

الحل /

H_2 7 $2H^+ + 2e$ E° anode = 0 V

$Cu^{+2} + 2e$ 7 Cu E° cathode = ?

E° cell = E° anode + E° cathode

0.337 = 0 V + E° cathode

E° cathode = + 0.337 V

" - Ž · ù • ² Ü Ì ' • Ä Ø ß • ² Ô è ß Ý • ° ˜ § û • ª ì Ÿ È Ì ü Ž ã ´ ó Ä ×

0.34 V ñ í Ž Ì ó Cu^{+2} Ý • ° ˜ § • ª ì Ÿ

–0.34 V æ í · ó Ø " ı Û " ì

مدرس المادة: علاء فكر ó Ý Ž ù ú ú û þ û ù

ª ì Ÿ ± Ž ¤ è ß • î ë © ª ô Ž ß Ü ß • Ä × æ ô ª Ÿ í © î ç û • Ž / î ش Ž
± Ž ¤ è ß • “ ª ´ Û 0.34 ª Ÿ • ´ £ ³ ƒ Ž ô Ø ا

Þ ¤ ß •

E^o cell = E^o ox + E^o red

0.34 = 0 + E^o red

E^o red = 0.34 V

ı E^o ox /Cu = - 0.34 V

حساب جهد الخلية القياسي

â ˜ ó Ž ä è ô ‘ ò ³ Ž ô × Ý • ° ˜ § • ª ì Ÿ Þ × • Ú à ˜ ä ó ñ ¬ ß •

ò ³ Ž ô × Ý • ° ˜ § • ª ì Ÿ ð à Ë • Ú à ˜ ä ó ñ ¬ ß • ®

© ª Ì ß ñ í Ž ´ ã ª ´ Û „ — © î ç û • • Ä × Ü ª è Ë å ª “ © î Ø ä

Ý • ° ˜ § ƒ © î › Ž Ü ß • Ü Ä × û ª è Ë ’ ´

å „ Ó ” ’ ´ ˜ Ü ä ß • • Ž ç í ® ˜ Ü ß û • © ª Ì ß “ © î Ø Û ä ß • • Ž

ò ³ Ž ô Ø ß • • Ä Ø ß • ª ì Ÿ ” ä ô × å „ Ó æ ô Ì ã © ª Ì ‘ • Ä

“ ° Û ® ä ß • ¹ • î ¨ ß • æ ã ª ì ß • ê ç ÷ ®

Þ ä Ì ó å ñ ÷ • Ä Ü ä ó š ô £ ” ô ³ Ž Ü à ç ß • • ü Ë Ž ¼ Ô ý — • ü Ë Ô

Ž Ó Þ ä ˜ ó ò ˜ ß Ñ í ® È ß ð Ä Ë ã Ë © › Ž Û í • © ç Û

ª è Ë ” ô à ¨ ß • ò Ô ¼ ç E^o cell Ë Ž Ô Ž ô Ø ˜ Ü — ” ô à ¨ ß • þ ì Ÿ ” ô ×

E^o • Ž ´ ¤ ß ” ô — û • ” × ü Ì ß • á ª ¨ ˜ ´ — â › ” ô ³ Ž ô Ø ß • Ž ©

cell

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

• ü Ë Ž Ô (E^o cell = +) ” ’ Ÿ î ã ò ³ Ž ô Ø ß • ” ô à ¨ ß • ª ì

Ž ì ô Ó • Ž Ä × ÷ • (E^o cell = –) å î Ü × Ó ç Ž Û • « • Ž ã • ” ‹ Ž

” ô ‹ Ž Ø à — ® Ï

تمرين (4– 5) : - أحسب جهد الخلية القياسي لخلية تم عملها من قطب الكادميوم Cd المغمور في محلول 1M من نترات الكادميوم وقطب الكروم Cr المغمور في 1M نترات الكروم اذا علمت ان جهود الاختزال القياسية $E^o\ Cd^{+2}/Cd = -0.40$
$E^o\ Cr^{+2}/Cr = -0.74$ V

äÐ ä ß

– ä à Ë • « •

Ý • ° ˜ § • ª ì Ÿ î ë ò ³ Ž å õ Ž Ð ° ß ó ß Cd+2/Cd ß ã ® å ß • á ª Þ ¤ ´ ß ó •

© î › Ž Û   á í ® Ü ß •   æ Cd Ý • Æ ˜ î § ß ö ª ì Ÿ   ® ’ Û

“ ª ´ Û • ª ì Ÿ   ê — - Ž · • • à Ø —   © î ç •   Ý

$Cd^{+2} + 2e\ \ 7\ \ Cd$ $\qquad$ E^o cathode = - 0.40 V

$Cr\ \ 7\ \ Cr^{+2} + 2e^-$ $\qquad$ E^o anode = + 0.74 V

$Cr + Cd^{+2}\ \ 7\ \ Cr^{+2} + Cd$

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = 0.74 + (- 0.40)

E^o cell = + 0.34 V

برنامج
رحلتي في
السادس

تمرين (4– 6) : - هل يمكن حدو   كل من تفاعلات التأكسد والاختزال الممثلة بالمعادلات التالية تحت الظروف القياسية $E^o\ Co^{+2}/Co = -\ 0.28V$

$E^o\ Ni^{+2}/Ni = -\ 0.25\ V$

$E^o\ Fe^{+2}/Fe = -\ 0.44\ V$ $E^o\ Au^{+3}/Au = +1.50\ V$.

$Ni_{(s)} + Co^{+2}_{(aq)}$ 7 $Ni^{+2}_{(aq)} + Co_{(s)}$

Ni 7 $Ni^{+2} + 2e^-$ E^o anode = + 0.25

$CO^{+3} + 2e^-$ 7 CO^{+2} E^o cathode = - 0.28 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = + 0.25 + (- 0.28)

E^o cell = - 0.03 V   ò ‹ Ž Ø à —   ® ô Ï

$3Fe_{(s)} + 2Au^{+3}_{(aq)}$ 7 $3Fe^{+2}_{(aq)} + 2Au_{(s)}$

$3Fe$ 7 $3Fe^{+2} + 6e^-$ E^o anode = + 0.44 V

$2Au^{+3} + 6e^-$ 7 $2Au$ E^o cathode = + 1.50 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = 0.44 + 1.50

E^o cell = 1.94 V   ò ‹ Ž Ø à —

س /بين هل يحصل التفاعل التالي بصورة تلقائية ام لا

$3CO + 2AL^{+3}$ 7 $3CO^{+2} + 2AL$

- علماً ان جهود الاختزال القياسية $E^o\ AL^{+3}/AL = -$ $E^o\ CO^{+2}/CO = -\ 0.28V$

1.66 V .

الحل /

$3CO$ 7 $3CO^{+2} + 6e^-$	E^o anode = + 0.28 V
$2Al^{+3} + 6e^-$ 7 $2AL$	E^o cathode = - 1.66 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = 0.28 + (- 1.66)

E^o cell = - 1.38 V ò ‹ Ž Ø à ï—

ŽàË û á• $Cu + Zn^{+2}$ 7 $Cu^{+2} + Zn$ ò ‹ Ž Ø à — ò ß Ž ˜ ß • ÞË Ž Ô ß •

ì$E^o\ Zn^{+2}/Zn = -\ 0.76$ V ò ³ Ž ô Ø ß • Ý • ° ˜ § û • ª ì Ÿ

$E^o\ Cu^{+2}/Cu = -\ 0.34V$

ملاحظات

“©Žäß• åîÜ— “å©Žã•ó• ï®§ƒ “©Žã ”ôà‘Ž× Ó®

©î›ŽÛ åîÜ—”ò˜ßû•“©Žã‹ßÞäî®Àçàß Ž ‘•

“©Žäß• åîÜ®§ƒå•“©Žã •ô³®— ðàË “©Žã ”ôà‘Ž

©îçƒ •ô³®˜ß• ðàË Þäì— ò˜ß• ï®§÷• ‘©Ž

•Ä× ïŽçû• åîÜó å• • ó ï®§ƒ “©Žã æãüÉîè¼á ï

êôàË •ô³®˜ß• ©•©°ôÓ Ý•°˜ û•

“©Žäß• åîÜó å• • ôÓ ï®§ƒ “©Žã “ª´ýÛ• ðàË

©î›ŽÛ ª´Û†äß• ÞãŽÌß• “©Žä •í

“©Žäß• åîÜ— å• • ôÓ ï®§ƒ “©Žã Ý•þ°˜§• àË

©îçƒ Ý°˜¨äß• ÞãŽÌß• •î©Žäß• ©

ò Ó ì È Ô ¤(II) á±ŽŽ¤Ó è ß • •Ž˜ó®’Û ÆÔ£ ®’˜¨ á ß

åƒŽãËîû áƒŽÓã• ßŽß åŽƒì ãôàßû• æã ”Ëîè¼ã ”èà×

E^o Cu^{+2}/Cu = 0.34V ìE^o AL^{+3}/AL = - 1.66 V

Þ¤ß•

2AL 7 $2Al^{+3} + 6e^-$	E^o anode = + 1.66 V
$3Cu^{+2} + 6e^-$ 7 6Cu	E^o cathode = + 0.34 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = 1.66 + 0.34 = 2 V

”’ Ÿ E° cell “-Ž·‡ å• Ž‘

ÖÓîã ®ôÏ •ßŽÄß• åŽÛí ò‹

س / محلول يحتوي على ايونات H^+ بتركيز 1M و ضغط 1atm في غاز H_2 هل ان هـ ذا المحلول ذابة فلز النيكل الموجود في محلول يحتوي على ايونات Ni^{+2} بتركيز 1M علماً أن $E^o\ Ni^{+2}/Ni = -\ 0.25\ V$

Þ Ü ˆ ô è • J ® ˜ ‘

Þ ¤ ß •

$Ni\ 7\ Ni^{+2} + 2e^-$	E^o anode = + 0.25 V
$2H^+ + 2e^-\ 7\ H_2$	E^o cathode = 0.0 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = 0.25 + 0 = + 0.25 V

(Ni) Þ Ü ô è ß • ” ‘ • « • Ý î à ¤ ä à ß æ ä ó

س/ اريد من احد الطلبة كتابة تفاعل خلية فولتائية اقطابها كوبلت وكلور فكتبها بالـ كل التالي

$Co^{+2} + 2Cl\ 7\ Cl_2 + Co$

هل تعبير الطالب صـ ام خطأ علماً أن $E^o\ Cl_2/Cl^- = +1.36\ V$ و $E^o\ Co^{+2}/Co = -\ 0.28V$.

$2Cl^-\ 7\ Cl_2 + 2e^-$	E^o anode = - 1.36 V
$CO^{+2} + 2e^-\ 7\ CO$	E^o cathode = - 0.28 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = - 1.36 + (- 0.28)

E^o cell = - 1.36 –0.28 = - 1.63 V

¢ ô ¤ » ® ô Ï • ß Ž Ä ß • ® ô ’ Ì — • ¬ ß ò ‹ Ž Ø à —

أنواع الأقطاب

١ـ قطب الفلز / ايون الفلز

æô»-Ž¨ß• •Ä× Þœã °àÔß• Úß« •Žçîó• Ýî¤ã
•Ž˜ó®’Û Ýîà¤ã òÓ æô»-Ž¨ß• æãZn/Zn^{+2})®äÏ æã åîÜ
æô»-Ž¨ß•

$Zn^{+2}_{(aq)} + 2e^{-}$ 7 Zn كاثود ـ اختزال

$Zn_{(s)}$ 7 $Zn^{+2}_{(aq)} + 2e^{-}$ انود – اكسدة

٢ـ القطب الغازي

ñî˜¤ó Ýîà¤ã Þ§•© æôÌã ÂÐÀ‘ ”ôŸŽŸ¯ ”‘î’ç Ý
Úà³ áª¨˜´ó ò‹Ž‘®ìÜß• -Žô˜àß Þ»îã ®ôÏ ¯ŽÐ• å
-Žô˜àß Þ»îã ¢Ä´Û ÞäÌôß ”‘î’çû• òÓ –’œã åîÜó
ò‹Ž‘®ìÜß•

$H_{2(g)}$ 7 $2H^{+}_{(aq)} + 2e^{-}$ انود – اكسدة

$Cl_{2(g)} + 2e^{-}$ 7 $2Cl^{-}_{(aq)}$ كاثود – اختزال

٣ـ أقطاب التأكسد والاختزال

ðàË ñî˜¤ó Ýîà¤ã òÓ –ôÓ•®Üß• æã ©îäË í• äô—
Fe^{+2} , Fe^{+3} Þœã æô˜Ôà˜¨ã ª´Û„— ò˜ßŽ£êß

$Fe^{+2}_{(aq)}$ 7 $Fe^{+3}_{(aq)}$ + e^{-}

برنامج رحلتي في السادس

س/ خلية تفاعلها العام بدرجة $25C^o$ $Cu^{+2} + Sn^{+2}$ 7 $Sn^{+4} + Cu$

و ضح تفاعلاتها عند الأقطاب وجد جهدها القيلسي ثم عبر عنها كتابةً علماً ان جهود الاختزال القياسية $E^o\ Cu^{+2}/Cu = 0.34V$ و $E^o\ Sn^{+4}/Sn = 0.13\ V$.

• Ý • ˜ § û

الحل /

Sn^{+2} 7 $Sn^{+4} + 2e^-$ E^o anode = - 0.13 V

$Cu^{+2} + 2e^-$ 7 Cu E^o cathode = 0.34 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = - 0.13 + 0.34

E^o cell = 0.21 V

$Pt \mid Sn^{+2}_{(1M)}\ ;\ Sn^{+4}_{(1M)} \parallel Cu^{+2}_{(1M)} \mid Cu$

برنامج رحلتي في السادس

العلاقة بين جهد الخلية E° cell وطاقة كبس الحرة القياسية وثابت الاتزان Keq .

الطاقة الكهربائية (J) (C) á î ß î Ü ß Ž ‘ ” õ(àV)ß • ô”àè¨ß¸•ß J)

1J = 1V × IC

nF ” ô à ¨ ß • ò Ó “ - Ž ä ß • ” à Ü

(J) ” ô ‹ Ž ‘ ® ì Ü ß nF E° cell Ž Ä ß •

“ - Ž · ù • ² Ü Ë “ ® ¤ ß • ” × Ž Ä ß • ñ í Ž ´ — ” ô ç Ž Ô à Ü ß Ž

¤G° = -nF E° cell	¤G = -nF E cell

ñ☻- Ž Ô ß • ð ä ´ ó í • Ž ç í ® ˜ Ü ß û • æ ã F ª £ • í Ý ä ß

F = • Ž ç í ® ˜ Ü ß û í • - © Ž Û · î Ó • © ª Ë

$F = 1.6 \times 10^{-19} \times 6.023 \times 10^{23}$

$F = 96478 \quad 96500\ C / mol . e^{-}$

$¤G^{o} = - RT\ Ln\ Keq$

$- RT\ Ln\ Keq = - nf\ E^{o}\ cell$

E° cell = — Ln Keq

E° cell = r är t x / Ln Keq

25C° ” Ÿ - © ª è Ë

â ˜ ó ò ˜ ß • í Ý • ° ˜ § û • í ª ´ Û „ ˜ ß • þ Ë Ž Ô — ò Ó n Ù ® ˜ ¸ - ò

á Ž Ì ß • þ Ë Ž Ô ˜ ß • © Ž ó ù ” ô à ¨ ß • ò ¼ ç

مثال (4– 7): خلية كلفانية قياسية تفاعلها العام كالاتي

$2Ag^{+}_{(aq)} + Pb_{(s)}$ 7 $2Ag_{(s)} + Pb^{+2}_{(aq)}$

احسب قيمة ¤G° وثابت الاتزان Keq عند درجة حرارة 25C° علماً ان جهود الاختزال القياسية

. E° Ag^{+}/ Ag = 0.80 V و E° Pb^{+2}/ Pb = - 0.13 V

£ •

Ý • ˜ § û

الحل /

$Pb_{(s)}$ 7 $Pb^{+2}_{(s)} + 2e^{-}$ E° anode = + 0.13 V

$2Ag^{+}_{(aq)} + 2e^{-}$ 7 $2Ag$ E° cathode = 0.80 V

E° cell = E° anode + E° cathode

E° cell = + 0.13 + 0.80

E° cell = 0.93 V

¤G° = -nF E°

= - 2 × 96500 × 0.93

¤G° = - 179490 J/mol

E° cell = —— Ln Keq
Q

0.93 = —— Ln Keq

Ln Keq = ——

Ln Keq = 71.5

Keq = 1.17 × 10^{31}

تمرين (4– 9) : - احسب التغير فيطاقة كبس الحرة القياسية لتفاعل الخلية القياسية الاتية عند درجة حرارة 25C°

$3Hg^{+2}_{2(aq)} + 2Cr_{(s)}$ 7 $6Hg_{(L)} + 2Cr^{+3}_{(aq)}$

اذا علمت ان جهود الاختزال القياسية $E^{o}\ Hg^{+2}_{2}/\ Hg = 0.85V$ و

$E^{o}\ Cr^{+3}/\ Cr = -\ 0.74\ V$

î ì Ÿ ì •

Þ ¤ ß •

$2Cr_{(s)}$ 7 $2Cr^{+3} + 6e^{-}$ $\quad E^{o}$ anode = + 0.74 V

$3Hg^{+2}_{2} + 6e^{-}$ 7 $6Hg$ $\quad E^{o}$ cathode = 0.85 V

E° cell = E° anode + E° cathode

E° cell = 0.74 + 0.85 = 1.59 V

¤G° = -nF E°

¤G° = - 6 × 96500 × 1.59

¤G° = - 920610 J/mol

25Cº “ - • ® £ ” Ÿ - Ø ß è Ë ôà³ Ž ß (10 Ë-4) Ô تمرين

$2Fe^{+3}_{(aq)} + 2I^{-}_{(aq)}$ 7 $2Fe^{+2}_{(aq)} + I_{2(s)}$

í $E^o\ I_2/I^- = +0.53\ V$ ” ô ³ Ž ô Ø ß • Ý • ° ˜ § û •

$E^o\ Fe^{+3}/Fe^{+2} = +0.77\ V$

” ô ³ Ž ô Ø ß • “ ® ¤ ß • ² ô Û Ž ô Ø ß Á ” ô à ¨ ׀

å • ° — û • – ‘ Ž ›

©îì å

الحل /

$2I^{-}_{(aq)}$ 7 $I_{2(s)} + 2e^{-}$ $\qquad$ E^o anode = - 0.53 V

$2F^{+3}_{(aq)} + 2e^{-}$ 7 $2Fe^{+2}$ $\qquad$ E^o cathode = + 0.77 V

E^o cell = E^o anode + E^o cathode

E^o cell = - 0.53 + 0.77

E^o cell = 0.24 V

¤G^o = -nF E^o cell

¤G^o = - 2 × 96500 × 0.24

¤G^o = - 46320 J/mol

E^o cell = —— Ln Keq
Q

0.24 = —— Ln Keq

Ln Keq = ——

Ln Keq = 18.46

Keq = Ln^{-} 18.46

Keq = 1 × 10^8

اعتماد جهد الخلية على التركيز (معادلة نير نست)

هي العلاقة التي تربط جهد الخلية الغير قياسي (E cell) ... (ò ³ Ž ô Ø ß • " ô (E ¨ ß • a Ê â

(1M) ñ í Ž ´ ó û ° ô Û ® — • • « " Û - Ž ¸ ä ß • E° cell) ß • Ê ô à Ÿ í

" Ô à ˜ ¨ ã " - • ® £ • Ž Ÿ ©

E cell = E° cell - $\frac{57}{Q)}$ Ln Q

E cell = E° cell - $\frac{r\ är\ t\ x}{Q}$ Ln Q

25C° a è Ë ç® ô ç " ß © Ž Ì ã

¢ ô ¤ ¼ ß • a £ • î ß • ñ í Ž ´ ó " ô à ¨ à ß á Ž Ì ß • Þ Ë Ž Ô ˜ ß • ò Ó

(1M) é ° ô Û ® — ½ î Ì ó " ô ³ Ž ô Ø ß • õ ê Ó í ® Å ò Ó - Ž Ä

مثال ٢٠١٣ خارج العراق (8´ £4) ª ì-Ÿ ª • ß ¨ à ô " ©eŸcell ªè • ß ¤ ® • - " 25Cº

ô à ¨ à ž Ë à ì Ž • ß Ì Ž á **$2Ag^{+}_{(aq)} + Cu_{(s)} \rightarrow 2Ag_{(s)} + Cu^{+2}_{(aq)}$**

- ® • Û ô ° • û ó î ç Ž • $[Cu^{+2}] = 0.01M$ ، $[Ag^{+}] = 0.01M$ Ÿ ì î ©

ü § ¨ • Ý ß Ø ô Ž ³ ô "

$E^o\ Ag^{+}/Ag = 0.80\ V$ ، $E^o\ Cu^{+2}/Cu = 0.34\ V$

الحل /

$Cu_{(s)} \rightarrow Cu^{+2} + 2e^{-}$ $E^o\ anode = -0.34\ V$

$2Ag^{+} + 2e^{-} \rightarrow 2Ag$ $E^o\ cathode = 0.80\ V$

$E^o\ cell = E^o\ anode + E^o\ cathode$

$E^o\ cell = -0.34 + 0.80$

$E^o\ cell = 0.46\ V$

E cell = Eº cell - —— Ln (> & X@ / Q / > $ J@)

E cell = 0.46 - —— Ln ———

E cell = 0.46 – 0.013 Ln ———

$= 0.46 - 0.013\ Ln\ 10^{2}$

$= 0.46 - 0.013\ (2 \times 2.3)$

$= 0.46 - 0.06$ ∴ **E cell = 0.40 V**

برنامج رحلتي في السادس

ª ì Ÿ ¾ Ô ¨ ç Ž Ó ® Ä Ø ä ß • ï Ž ä ß Žß‘• ò•³ÄŽ× ô ØÝß î•à/ Ýãž

¬ Œ è ô £ • Ä Ø ß • • Ž ç î ó • ° ô Û0.026 V• ´-£ ª • Øôä³Ž ô Ø ß é ª

Þ ¤ ß •

Ý Ž ô ç • © ” ô à § ò Ó î ›

$Cu^{+2} + 2e^{-}$ 7 Cu

مقدار الانخفاض = - —— Ln ——
>& X @

-0.026 = - 0.013 Ln ——
> & X@

Ln —— = -——
> & X@ -

Ln —— = 2
> & X@

—— = Ln⁻ 2
> & X@

—— = 7.4
> & X@

$[Cu^{+2}] =$ ——
; ä8

$[Cu^{+2}] = 0.135$ M .

س / احسب جهد خلية دانيال عند $25C^o$ عندما يكون تركيز محلول كبريتات النحاس 0.1 M وتركيز محلول كبريتات الخارصين 0.01 M = $E^o\ Cu^{+2}/Cu$ 0.34 V و $E^o\ Zn^{+2}/Zn = 0.76\ V$

à ¤ ã õ Û

الخلايا الالكتروليتية : -

هي خلايا مستهلكة للتيار الكهربائي وفيها تتحول الطاقة الكهربائية الى طاقة كيميائية وتجري تفاعلاتها بـ كل غير تلقائي ولها تطبيقات مهمة في لصناعة تستخدم خلايا التحليل الكهربائي في تنقية الفلزات وفي عملية الطلاء الكهربائي .

التحليل الكهربائي : -

هو تفاعل كيميائي غير تلقائي يحد نتيجة امرار تيار كهربائي في خلية الكترولوتية حيـ يحصل تفاعل الاكسدة لأيونات السالبة عند الانود وتفاعل الاختزال لـ لأيونات الموجبة عند الكاثود فتتحرر او تترسب نتيجة لـ ذلـ المواد عند الأقطاب المخالفة لها في الـ حنة بأعداد متساوية من المكافـ ات الفراغية .

الطلاء الكهربائي : -

هي طريقة يستخدم بها التحليل الكهربائي لطلاء فلز معين بطبقة رقيقة من فلز اخر وللطلاء أهمية كبر تتمثل : -

Þ Û „ ˜ ß • í ƒ ª ¼ ß •١ æ ã å © Ž

Þ ô ä Ÿ í • î Ï ® ã ® ì È ãû å © Ž ä ß

تمرين (4– 13) ٢٠١٥/٢م:هي دة التيار الـ ذي يجب امرار في محلول كلوريد الـ ذهب $AuCl_3$ لمدة 200 S ليرسب 3 g من الـ ذهب عند الكاثود الكتلة الـ ذرية للـ ذهب 197

à ß

Þ ¤ ß •

$Au^{+3} + 3e^{-}$ 7 Au

I (A) = ?

$n = \frac{P\ J}{0\ J\ P\ R}$ Ò H ; $n = —— = 0.015$ mole

$Q\ (mole.e^{-}) = n\ (mol) \times e^{-}$ © ª Ë

$Q = 0.015 \times 3$

$Q = 0.045\ (mole.e^{-})$

$Q\ (mol.e^{-}) = \frac{\text{!ME ; ä : \\ /}}{\text{= : 9 4 4}}$

$Q\ (mol.e^{-}) = \frac{\text{MH 6 4 4}}{\text{= : 9 4 4}}$

$I = \frac{\text{4ä4 8 9H = : 9}}{6}$

I = 21.7 A

تمرين ٢٠١٣/١ (4 – 14) : - محلول من كبريتات النحاس $CuSO_4$ تركيزه 0.2 M حجمه 600mL مرر تيار كهربائي لمدة ... 96.5 A . احسب الزمن اللازم لكي يتبقى 0.03 mol من ايون النحاس .

• ã ® í £

ó ~ ’ Ø

• ß ¤ Þ

$$V = \frac{:44}{5444} = 0.6\ L$$

$n = M \cdot V$

$n = 0.2 \times 0.6$ ∴ $n = 0.12\ mol$

” ô Ø ’ ˜ ä ß • ±û’î ä ß Ü ß © ª Ëû î ä ß • © ªËî ä ß ’• Ü à î Ë ´ ß •

” Ü à ì ñ´(ä ß • mol) = 0.12 – 0.03 = 0.09 mol

$Cu^{+2} + 2e^{-}$ 7 Cu

$Q = n\ (mol) \times e^{-}$ © ª Ë

$Q = 0.09 \times 2$

$Q = 0.18\ (mole.e^{-})$

$$Q\ (mol.e^{-}) = \frac{!E ; ä : \ /}{= : 9 4 4}$$

$$0.18 = \frac{= : ä 9 H r}{= : 9 4 4}$$

$t = 180\ S$

برنامج رحلتي في السادس

NaCl ® ì ¼ è ã ð à Ë ñ î Û¤ Þ ô à ¤ Ž 10A ® ô à ê § ð ª Ó - Ž ô س ô à § Ó

¯ Ž Ï â £ • ´ £ • â › © î › Ž Ü 2.3g ª è Ë ³ ® î ˜ ß © â ¼ ü ß • ã ã ° ß • ´

M Na =23 g/mol STP ò Ó © î ç û • ª è Ë - ® ¤ ˜ ä ¦ •

Þ ¤ ß •

$Na^+ + e^- \rightarrow Na$ **كاثود**

n = P J / 0 J P R Ó H ; n = — = 0.01 mole

$Q\ (mole.e^-) = n\ (mol) \times e^-$ © ª Ë

$Q = 0.1 \times 1 = 0.1 (mole.e^-)$

$Q\ (mol.e^-) =$ ¦E ; ä : \ / / = : 9 4 4

$Q\ (mol.e^-) =$ 5 4H r / = : 9 4 4

t (S) = 965 (S)

$2Cl^- \rightarrow Cl_2 + 2e^-$ **أنود**

$Q\ (mole.e^-) = n\ (mol) \times e^-$ © ª Ë

$0.1 = n \times 2$

n = 4á5 / 6

n = 0.05 mol

n = Z : P ; / 66á8

$V = 0.05 \times 22.4$

$V = 1.12\ L$

س / امرر تيار كهربائي على محلول يحتوي على ايونات فلز ثلاثي التكافؤ فترسب $\frac{5}{7}$ عدد افوكادرو من ذرات الفلز على الكاثود أحسب : (١) عدد مولات الإلكترونات . (٢) كتلة الفلز المترسبة كتلته الذرية 27 .

« æª ›' äß °¿ß Þ¤ß •

$M^{+3} + 3e^{-}$ 7 M

n = •• - ¬ ß • / 1$ © ª Ë

n = − 1$ / 1$: n = $\frac{5}{7}$ mol

Q (mole.e$^-$) = n (mol) × e$^-$ © ª Ë

= $\frac{5}{7}$ × 3

Q = 1 (mole.e$^-$)

n (mol) = P J / 0 J PROH

m(g) = $\frac{5}{7}$ × 27

m(g) = 9 g

برنامج رحلتي في السادس

للحصول على جميع الملازم والطرق الدراسية الحديثة من اجل التفوق في السادس زورونا على مواقع التواصل الاجتماعي :

برنامج رحلتي في السادس

program6th

برنامج رحلتي في السادس

تطبيق برنامج رحلتي في السادس

You Tube

قناة برنامج رحلتي في السادس

موقع برنامج رحلتي في السادس

2017

برنامج

رحلتي في السادس

ملزمة : الكيمياء

للسادس الاحيائي

للأستاذ : علاء الكرخي

كيمياء

للعام الدراسي (٢٠١٦ -٢٠١٧)

COORDINATION CHEMISTRY

موبايل / ٠٧٧١١٢٩٥٢٨٩

المركب التناسقي : -

هو مركب ضافة مستقرة لا يعطي كافة الايونات المكونة لـ عند ذوبان في الماء أي ان الصفات المستقلة لقسم من ايونات سوف تختفي ، مثل

$CuSO_4 \cdot 4NH_3 \rightleftharpoons [Cu(NH_3)_4]^{2+} + SO_4^{2-}$

عند ذوبان في الماء يعطي كشفا لأيون الكبريتات فقط .

$K_3[Fe(CN)_6] \rightleftharpoons 3K^+ + [Fe(CN)_6]^{3-}$

يعطي كشفا لأيون (K^+

$[Ni(CO)_4]$ $[Ni(dmg)_2]$ $[CO(NH_3)_3Cl_3]$

1-5) $Fe(NH_4)_2(SO_4)_2$ $K_3[Fe(CN)_6]$

ج/ NH_4^+ , Fe^{2+}

SO_4^{2-}

K^+

CN^- , Fe^{3+}

س/ كيف تميز بين الملح المزدوج والمركب التناسقي

ج/

٢- نظرية فرند التناسقية :-

˚ ` Ø ª ` § Ý ª ó åó ª òßí Ó Û Ó Ûß åó åó
Ñ Ì ó ðððððððððð Ý» ª ` § Ý ª ó åó ª › óˇ æ í ç Û
òØ‡ ç ß ' ß
˚ • ó£ åó ûÛÛÉß • ' Øì ª Û ª åóí Û òÓ Œ Û › • û ç¸ › ç¸
ófl í ß ‡ çí ó ˚ • Ó óí ç ß Ó Û ß
ß' Ì
åí ó Ýí £ òØ‡ ç ß Ý ª ß ð¸ ' ˝ › Ôß òÓ û× í ª í £
fl ǎÔß ' Øì ª àß óˇ › Ôß ï óª óÛß –

COCl3.6NHì COCl3.5NH3ì COCl3.4NH3ì COCl3.3NH3

$COCl_3.6NH_3$ $[Co(NH_3)_6]Cl_3$	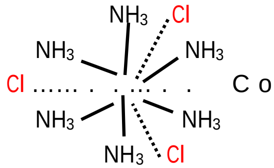	
$COCl_3.5NH_3$ $[Co(NH_3)_5Cl]Cl_2$	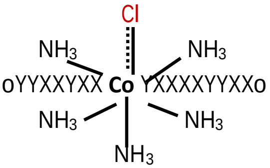	(Co)
$COCl_3.4NH_3$ $[Co(NH_3)_4Cl_2]Cl$	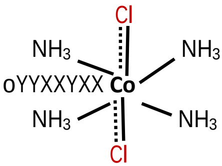	
$COCl_3.3NH_3$ $[Co(NH_3)_3Cl_3]$	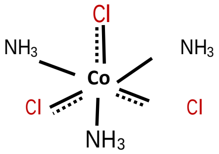	

حوامض وقواعد لويس

الحامض : هو المادة التي لها القدرة على اكتساب زوج من الالكترونات الحرة وتمتلك اوربتالا فارغا .

القاعدة :- هي المادة التي لها القدرة على منح زوج من الالكترونات الحرة (غير المتأصر) في تفاعلاتها الكيمائية .

يعتبر تفاعل الامونيا مع ايون الفلز تفاعل بين حوامض وقواعد لويس الامونيا واهبة لـ لكترونات قاعدة لويس اما الايون الموجب الذي تقبل المزدوج الالكتروني يعتبر حامض لويس ونتيجة لهذا التفاعل تتكون الاصرة التناسقية وناتج التفاعل يعرف بالمعقد التناسقي .

$Ag^+ + 2:NH3$: [H3N:Ag:NH3]

[redacted]

أنواع اللكيندات

' £ í òçí › Ûß í ' fl ª ' çÛóàß ì ó -١ª ' ç¸ à§
çí › Ûßß åª åó í ' fl ª ' çÛóàß ì ó ü ' ç¸ à§
çí › Ûßß åª åó í ' fl ª åª › Û ' çÛóàß üì ó ç¸

[redacted]

يـ

[redacted]

[redacted]

[redacted]

عدد التناسق   ليكند

[Co (NH_3)$_6$]$^{3+}$ Cl_3

مجال التأين   مجال التناسق   ايون مركزي

*المكونات التي تكتب داخل المجال الايوني لها القابلية على التأين وبالتالي با   مكان ترسيبها بأحد كواشف الترسيب .

أنواع الليكندات

[redacted]

ليكندات أحادية المخلب

اسم الليكند	تركيب الليكند	اسم الليكند	تركيب الليكند
كلورو	Cl^-	نايتروسيل	No
برومو	Br^-	امين	NH_3
فلورو	F^-	اكوا	H_2O
سيانو	CN^-	بريدين	(Py) C_5H_5N
ازيدو	N_3^-	يوريا	$(NH_2)_2CO$
نايتو	No_2^-	ثايوسيانو	SCN
برومو	Br^-	مثيل امين	CH_3NH_2
خلاتو	CH_3COO^-	كاربونيل	CO

تمرين (4 - 5) :- احسب العدد الذري الفعال للمعقد [Re2(CO)10]

Re=75 EAN

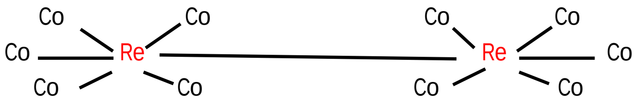

$Re = 75\ e^-$

$5Co = 10\ e^-$

Re t $Re = 1\ e^-$

$[\ Re_2\ (Co)_{10}] = 86\ e^-$

86

(EAN)

سؤال / احسب العدد الذري الفعال للمعقد $[Co_2(CO)_8]$ EAN
(CO =27)

الحل /

CO = 27 e^-

4 CO = 8 e^-

CO t CO = 1 e^-

$[Co_2(CO)_8]$ = 36 e^- 36

(EAN)

سؤال / احسب العدد الذري الفعال لـ - $[Ni(CO)_4]$ EAN
Ni=28

سؤال / احسب العدد الذري الفعال لـ - $[Ni(en)_2Cl_2]^{2+}$ EAN

$X+(2x0)+(2x-1)= +2 \Rightarrow X-2 = +2 \Rightarrow X =+4$

$_{28}Ni^{4+}=24e^-$

$2en=2x4=8e^-$

$2Cl^-=2x2=4e^-$

$[Ni(en)_2Cl_2]^{2+}=36e^-$ 36

EAN

برنامج رحلتي في السادس

تسمية المركبات التناسقية

Ý£ ß í º ª Û í ª ß åí ó÷ ° ó Æ ß í ß ‡ ß åûóß óª ‡
` ó‡ üªßß ¡ óª ‡ Ó

Œ ç Ó ' çÛóß åª › Û ' í ß £ òÓ fl àÔß Æ ß í û ' çÛàß
— àß åí Û óª ‡ ß åÛß ófl óàÛçø — àß Ñ › £ àß a
ó › Ì ß

ó O Ñ £ ß ófl óàÛç Ñ £ ß ß ‡ ß üçÛóà ò

ammine aqua

NH2-NH3+ ium

قبل أسماء الليكندات (tetra) ورباعي (tri) ثلاثي (di) ثنائي ' ß Ý ª Ì ‡
البسيطة مثل برومو ونايترو .

تستخدم البادئات بس (bis) وترس (tris) قبل أسماء الليكندات المعقدة مثل اثلين ثنائي امين (en) EDTA í

› • ª åó‡ í × åó › » £ í óç ª í › ß Æ ×› ÷ ófl óª ß › «
0 Æ ×› àß Ýª Ì ' ‡ ûÓ ß £ ç Û « í fl àÓ A

ate) (ات) ð æ fl Û ª ß fl àÔß Æ ‡ òì çó ß ‡ í ó

بلمبم والر اص نترم والصوديوم فيرم

اما في المعقدات الايونية الموجبة او المتعادلة فيبقى اسم الفلز المركزي دون أي تغير .

سؤال سم المعقدات التناسقية الاتية

1) $[Cr(H_2O)_4Cl_2]Cl$

$X+(4x0)+(2x-1)=+1$ ñ ¯ Û - ã ß • ¯ à Ô à ß " ó © Û „ -

$X-2=+1 \Rightarrow X=+3$

III

2) $[Co(en)_2Cl_2]_2SO_4$ Co=+3

III • à ßå Û ó ã • ò ‹ Ž ç í - å à Û • ò Ž ± ó › ‘ Û

3) $[Ni(CO)_4]$ Ni=0

0 Ý ß Û • ó í ç Ž Û ò Ë Ž ‘ -

4) $Ca_2[Fe(CN)_6]$ $X+(6x-1)=-4 \Rightarrow X=+2$

Æ í ó ‡ II ß Û ß • - ó ç Ó Ž ó ³ ò ³ • © ³

5) $[Fe(H_2O)_6]SO_4$ $X+6x0=+2 \Rightarrow X=+2$

II © ß • © í £ Û ³ • © • Ž — ó - ‘ Û

6) $[Ni(dmg)_2]$ $X+(2x-1)=0 \Rightarrow X=+2$

II Ý ß • ó ç — Ž ã ó ³ Û ó ü Û Ý ó › ã ò ‹ Ž ç › ± ‘

7) $Na[Co(CO)_4]$ $X+4x0=-1 \Rightarrow X=-1$

I • Ž ß • à ó í ç Û ‘ - Ž Û ò Ë Ž ‘ -

8) $[Cr(NH_3)_6]Cl_3$ $X+(6x0)=+3 \Rightarrow X=+3$

III á í - å à ß ã • © ó © í à Û

لتطبيق نظرية اصرة التكافؤ (VBT

١- كتابة الترتيب الالكتروني للذرة المركزية (الفلز)

21 SC t 30 Zn　　$[Ar]_{18}$ 3d 4S 4P

39Y t 48Cd　　$[Kr]_{39}$ 4d 5S 5P

57La - 80Hg　　$[Xe]_{54}$ $4F^{14}$ 5d 6S 6P

٢- نمثل اوربيتالات الفلز الخارجية بمربعات لبيان توزيع الالكترونات الغلاف الخارجي للفلز والالكترونات الاتية من الليكندات .

٣- تصنف الليكندات المعروفة الى ليكندات قوية (ضاغطة) وليكندات ضعيفة . الليكندات القوية تضغط على الاليكترونات المنفردة لتحملها تزدوج .

ليكندات قوية		ليكندات ضعيفة	
سيانيد	CN^-	يوديد	I^-
امونيا	NH_3	بروميد	Br^-
اثلين ثنائي امين	$NH_2CH_2CH_2NH_2$	كلوريد	Cl^-
نتريت	NO_2^-	فلوريد	F^-
كاربونيل	CO	هيدروكسيد	OH^-
بيردين	C_5H_5N	ماء	H_2O
Žã³	dmg^-		

å Û « ó‡ ó` ç— ª ó 'í '›Ôçª çí› Ûß ðà¸ ïí £ «ý ó‡ó` ç
'›Ôçª çí› Ûß ðà¸ æí £ó ß çí›

ò‡ ó` ç— ª ß Æ § fl ß þ ‡ £ àÛª

$$\mu\ (B.M)=[e(e+2)]^{1/2}$$

e = عدد الالكترونات المنفردة

Ì ×í ª ß ó‡ 'çì ß Ý Û• ß í -ٔóØ‡ ç ß

الشكل الهندسي	نوع التناسق	عدد التناسق
Ạ́	SP	2
ã̂M	SP^2	3
Ã	SP^3	4
ã	dsp^2	

سؤال

اعتماد على نظرية (VBT

ú $[Ag(NH_3)_2]^+$

$_{47}Ag\ [Kr]_{36}\ 3d^{10}\ 4S^1\ 4P^0$

$Ag^+\ [\ Kr\ ]_{36}$ $3d^{10}$ $4s^0$ $4p^0$

⥮	⥮	⥮	⥮	⥮		:		:		
						↑		↑		
						NH_3		NH_3		

SP

û $[HgI_3]^-$

$_{80}Hg\ [Xe]_{54}\ 4F^{35}$ $5d^{10}$ $6S^2$ $6P^0$

$Hg^{+2}\ [Xe]_{54}\ 4F^{14}$ $5d^{10}$ $6S^0$ $6P^0$

⥮	⥮	⥮	⥮	⥮		:		:	:	
						↑		↑	↑	
						I		I	I	

SP^2

û

٢- $[Co(CN)_4]^{2-}$

$_{27}Co$ $[Ar]_{18}$　$3d^7$　$4S^2$　$4P^0$

Co^{2+} $[Ar]_{18}$　$3d^7$　$4S^0$　$4P^0$

⇅	⇅	1	1	1					

$[Co(CN)_4]^{2-}$ $[Ar]_{18}$　$3d^7$　$4S^0$　$4P^0$

⇅	⇅	⇅	1	:	:	:	:	

↑ CN　↑ CN　↑ CN　↑ CN

dsp^2 å ó Ÿ ì — ß • É í

٣- $[ZnCl_2(NH_3)_2]$

$_{30}Zn[Ar]_{18}$　$3d^{10}$　$4S^2$　$4P^0$

$Zn^{2+}[Ar]_{18}$　$3d^{10}$　$4S^0$　$4P^0$

⇅	⇅	⇅	⇅	⇅				

$[ZnCl_2(NH_3)_2]$ $[Ar]_{18}$　$3d^{10}$　$4S^0$　$4P^0$

⇅	⇅	⇅	⇅	⇅	:	:	:	:

↑ Cl　↑ Cl　↑ NH_3　↑ NH_3

SP^3

برنامج رحلتي في السادس

ملاحظة :-

$\mu = [e(e+2)]^{1/2}$

e = 1 = 1.73 B.M

e = 2 = 2.83 B.M

e = 3 = 3.87 B.M

e = 4 = 4.9 B.M

e = 5 = 5.91 B.M

سؤال اذا كان الزخم المغناطيسي للمعقد $[CO(L)_4]^{2+}$ 3.87 B.M

(II) CO=27

$= [e(e+2)]^{1/2}$

$3.87 = \sqrt{e^2 + 2e}$

$15 = e^2+2e$

$e2+2e-15=0$

$(e+5)\ (e-3) = 0$

$e+5=0 \Longrightarrow e=-5$

$e-3=0 \Longrightarrow e=3$

$_{27}CO[Ar]_{18}$	$3d^7$	$4S^2$	$4P^0$
$CO^{2+}\ [Ar]_{18}$	$3d^7$	$4S^0$	$4P^0$
	⥮ ⥮ ⥮ 1 1	☐	☐ ☐ ☐
$[CO(L)_4]^{2+}\ [Ar]_{18}$	$3d^7$	$4S^0$	$4P^0$
	⥮ ⥮ 1 1 1	:	: : :
		↑	↑ ↑ ↑
		L	L L L

sp^3

سؤال اذا كان الزخم المغناطيسي للمعقد $[CO(L)_4]^{2+}$ 1.73 B.M æ í

Ó CO=27

سؤال اذا كان الزخم المغناطيسي لمعقد النيكل (II) $[Ni(L)_4]^{2-}$ 2.83 B.M

Ni=28

$\mu = [e(e+2)]^{1/2}$

$2.83 = (e^2+2e)^{1/2}$

$8 = e^2+2e$

$e^2+2e-8=0$

$(e+4)(e-2)=0$

$e+4=0 \Longrightarrow e=-4$

$e-2=0 \Longrightarrow e=2$

$_{28}Ni[Ar]_{18}$	$3d^8$	$4S^2$	$4P^0$
Ni^{2+} $[Ar]_{18}$	$3d^8$	$4S^0$	$4P^0$
	⥮ ⥮ 1	☐	☐ ☐ ☐
$Ni(L)_4[Ar]_{18}$	$3d^8$	$4S^0$	$4P^0$
	⥮ ⥮ 1	:	: : :
		↑	↑ ↑ ↑
		L	L L L

SP3 å ó Ÿ ì — ß • É í

برنامج رحلتي في السادس

(3-5) :-

FeSO$_4$ 　 NH$_4$ $_2$SO$_4$ 　 1:1

Fe^{2+} 　 CuSO$_4$

4:1 　 CO^{2+}

الحل /

FeSO$_4$ 　 NH$_3$ $_2$SO$_4$ 　 1 1

$(NH_3)_2SO_4 + FeSO_4 \rightarrow FeSO_4 . (NH_4)_2SO_4$

SO_4^{2+} , Fe^{2+}

اما 　 CuSO4 　 4:1

$CuSO_4 + 4NH_3 \rightarrow [Cu(NH_3)_4]SO_4$

$[Cu(NH_3)_4]SO_4 \rightleftharpoons [Cu(NH_3)_4]^{2+} + SO_4^{2-}$

SO_4^{-2} 　 Cu^{2+}

$[Cu(NH_3)_4]^{3+}$

(4-5) :-

1-$[PtCl_6]^{2-}$ 　 2-$[Pt(NH_3)_6]$ 　 3-$[FeCl_4]^{2-}$ 　 4-$[Cr(NH_3)_6]^{3+}$ 　 5-$[Ag(NH_3)_2]^{+}$

الحل/ **العدد الذري الفعال :-** هو مجموع عدد الالكترونات الموجودة على الفلز او الايون المركزي والالكترونات الممنوحة من قبل الليكندات .

1-$[PtCl_6]^{2-}$

$Pt = 78e^-$

$Pt^{4+} = 74e^-$

$6Cl^- = 6x2e^- = 12e^-$

$[PtCl6]^{2-} = 86e^-$ 　 86

(7-5): اكتب الصيغ التركيبية للمركبات التناسقية الاتية

أ- نترات ترس (اثلين ثنائي امين) كوبلت (III

$[CO(en)_3](NO_3)_3$

• 0

$K_4[Ni(CN)_4]$

• III

$[Cr\ H_2O(C_2O_4)_2]^{1-}$

© Æ í ó‡II

$K_2[Ni(Cl)_4]$

é Æ í ó‡II

$K_2[MnCl_4]$

í III

$[Ti(H_2O)_6]Cl_3$

0

$[Ni(CO)_4]$

¡ III

$[Cr(en)I_4]^-$

Á III

$[CO(H_2O)(en)_2CN]^{2+}$

ñ II

$[Cu(NH3)_4]^{2+}$

(8-5): اذا كانت لديك المركبات التناسقية الاتية فما هو

$[Cr(H_2O)_5Cl]Cl_2{-}H_2O$

III

+3

6

$[Cr(H_2O)_6]Cl_3$

III

+3

6

$[Cr(H_2O)_4Cl_2]Cl{-}2H_2O$

III

+3

6

برنامج رحلتي في السادس

-:(13-5) $[NiL_4]^{2-}$

$[NiL_4]^{2-}$

$2+4X=-2$

$4X=-4 \Rightarrow X=-1$

$_{28}Ni[Ar]_{18}$ $3d^8$ $4S^2$ $4P^0$

3d					4S	4P		
⥮	⥮	⥮	1	1	⥮			

$Ni^{2+}[Ar]_{18}$ $3d^{10}$ $4S^0$ $4P^0$

3d					4S	4P		
⥮	⥮	⥮	1	1				

$[NiL_4]^{2-}$ $[Ar]_{18}$ $3d^{10}$ $4S^0$ $4P^0$

3d					4S	4P		
⥮	⥮	⥮	1	1	:	:	:	:
					↑ L	↑ L	↑ L	↑ L

SP^3

$\mu = [e(e+2)]^{1/2}$

$= \sqrt{8} \Rightarrow = 2.83$ B.M

$Ni^{2+}[Ar]_{18}$ $3d^{10}$ $4S^0$ $4P^0$

3d					4S	4P		
⥮	[redacted]	⥮	⥮	:	:	:	:	
				↑ L	↑ L	↑ L	↑ L	

$\mu = [e(e+2)]^{1/2}$

$= 0$ B.M

2017

برنامج

رحلتي في السادس

ملزمة : الكيمياء

للأستاذ : علاء الكرخي

ا ل ل ت فسر/ مثال(1-6) و ا ل ك ا د م ي و م و ا ل ح د ي د (III)؟

ا ي و ن ا ت / ا ل ف ض ة Ag^{+} و ا ي و ن ا ت ا ل ك ا د م ي و م Cd^{+2} و ا ي و ن ا ت ا ل ح د ي د Fe^{+3} ا ل ث ا ل ث ي ة (A) ك ذ ل ك ف ي ا ل ن ظ ا م ي ة ل ل ع و ا م ل ا ل م ر س ب ة

ا ل ف ض ة ت ر س ب ف ي ا ل م ج م و ع ة ا ل ا و ل ى ل ت ف ا ع ل ه ا م ع HCl م ع ا ي و ن ا ت ا ل ك ل و ر ي د ت ك و ن $AgCl$ و ل ا ي ذ و ب ب ل ت ب ق ى ب ق ي ة م ك و ن ا ت ا ل م ح ل و ل ب ا ل ت ر ش ي ح

ا ي و ن ا ت ا ل ك ا د م ي و م ت ر س ب ف ي ا ل م ج م و ع ة ا ل ث ا ن ي ة ب غ ا ز H_2S ت ك و ن CdS و ي ف ص ل ب ا ل ت ر ش ي ح

ا ي و ن ا ت ا ل ح د ي د (III) ت ر س ب ف ي ا ل م ج م و ع ة ا ل ث ا ل ث ة B ب ه ي ئ ة ه ي د ر و ك س ي د ا ل ح د ي د $Fe(OH)_3$ ب إ ض ا ف ة م ح ل و ل ك ل و ر ي د ا ل م و ن ي و م .

(1-6) ت م ر ي ن ... ا ل ت ي ة ؟

1- $Hg^{+2} + 2HCl \xrightarrow{\text{مخفف}} Hg_2Cl_2 + 2H^{+}$

2- $Bi^{+3} + 3H_2S \xrightarrow{\text{HCl مخفف}}$

3- $Al^{+3} + NH_4OH \xrightarrow{NH_4Cl}$

4- $Mn^{+2} + H_2S \xrightarrow{NH_4OH \;\&\; NH_4Cl}$

... 1 0 2 /1 الايونات اولاً: فصل ايونات الفضة Ag^{+} والباريوم Ba^{+2} والالمنيوم Al^{+3}

... ايونات الفضة والباريوم والالمنيوم ضمن المجموعة ... (A) فصل بين هذه الايونات حسب ... النظامية

١- ... HCl ... ايون الفضة ... $AgCl$ ... تبقى ذائبة ... $AgCl$ ... الترشيح

٢- ... Al ... هيدروكسيد الالمنيوم $Al(OH)_3$ ... المحلول ... الترشيح .

٣- ... الترسيب على هيئة كاربونات ... $BaCO_3$ ... $(NH_4)_2CO_3$ ... NH_4OH و NH_4Cl.

برنامج
رحلتي في
السادس

عملية فصل وتحليل ايونات المجموعة الاولى

ى و ل ع ل ى و ل ه ي ع ئ ل ك ل و ر ي د ا ت AgCl . Hg$_2$Cl$_2$.
ب ا ض PbCl$_2$ ح ا م ض HCl ف ف .

1- ... PbCl$_2$ ليتاثر راسب AgCl . Hg$_2$Cl$_2$

ع ر وجود الرصاص في الراشح باضافة

يتك ... K$_2$CrO$_4$ كرومات الرصاص Pb CrO$_4$

$$PbCl_2 + K_2CrO_4 \longrightarrow PbCrO_4 + 2KCl$$

2- الراسب مكونا معقد ذائب من كلوريد

الـك د من وجوده من خلال اضافة حامض

اضافة يوديد البوتاسيوم يتكون راسب اصفر

$$AgCl + 2NH_3 \longrightarrow [Ag(NH_3)_2]Cl$$

$$[Ag(NH_3)_2]Cl + 2HNO_3 \longrightarrow AgCl + NH_4NO_3$$

$$[Ag(NH_3)_2]Cl + KI \longrightarrow AgI + KCl + 2NH_3$$

كلوريد الزئبقوز (I) Hg$_2$Cl$_2$ ل فا ليتحول الى

د لة على وجود الزئبق

$$Hg_2Cl_2 + 2NH_3 \longrightarrow Hg(NH_2)Cl + Hg\downarrow + NH_4Cl$$

ل د الي ه المحلول الملكي (3HCl + HNO$_3$) م ل ح ذائب و يتكون HgCl$_2$

ة محلول كلوريد القصديروز SnCl$_2$ لى راسب

ي ا الى راسب اسود

$$2HgCl_2 + SnCl_2 \longrightarrow SnCl_4 + Hg_2Cl_2\downarrow$$ راسب ابيض

$$Hg_2Cl_2 + SnCl_2 \longrightarrow SnCl_4 + 2Hg\downarrow$$ راسب اسود

التحليل الوزني بطريقة الترسيب

... بدرجة كافية وقابلية ذوبانه قليلة

2- ... مناسبة تمكنه من فصله عن المحلول

... للتخلص من الملوثات الذائبة

3- ... الراسب الى مادة نقية وكيميائية

... بالتجفيف او الحرق

... الراسب ونقاوته ؟

... غرضه للتلوث من محيط الترسيب

... دقائق الراسب ؟

1- المادة ... طبيعة الراسب وتركيبه الكيميائي ... الذوبان مثل $BaSO_4$

... مقارنة مع مواد أخرى .

2- ذوبانية الراسب ... تكوين راسب بلورية

3- درجة الحرارة: درجات الحرارة العالية يؤدي الى

... زيادة ذوبانية معظم

... الوقت اللازم لبناء بلورات

4- تركيز المواد التي تشترك في عملية الترسيب : ... في الترسيب

... الترسيب ببطء وتحريك مستمر للمحلول

... والراسب والحصول

على راسب

برنامج رحلتي في السادس
07711295289

ل د ك و ن المعامل الوزني Gf: ـــ ت ق د ي ر ه ا ل ى ا ل ك ت ل ة

ت و ك ل ت ا ا ل ص ي غ ت ي ن ع ل ى ن ف س ا ل ع د د

ا ل ن ص ر المقدار ه .

$$Gf = - \times \frac{\text{مكون مراد تقديره}\ (y\ @—A)}{\text{الصيغة الوزنية}\ (y\ @—A)}$$

ا ل م ق a,b م ا ل ه ا ن ف س ا ل ع د د م ن ذ ر ا ت

ر ا ت ق د ي ر ه .

أهمية المعامل الوزني

1- ل ر ا س ب ص ي غ ة و ز ن ي ة) ح س ب ا ل م ع ا د ل ة

صيغة وزنية Gf × m(g) = مكون مراد تقديره m

2- ل ه ر ا د ت ق د ي ر ه ف ي ا ل ع ي ن ة

$$\%\ \text{مكون مراد تقديره} = \frac{\text{م كون مراد تقديره}}{\text{العينة}} \times 100\%$$

$$\%\ \text{مكون مراد تقديره} = \frac{\text{الصيغة الوزنية} \times Gf}{\text{العينة}} \times 100\%$$

مثال (4-6)/ و ن ز ي ل ل ك ل و ر ي ف ي ... ب ك ل و ر ي د M = 35.5 g/mol ... م ا ... الفضة AgCl M = 143.5 g/mol.

ل ح ل /

$$Gf = - \times \frac{\text{م كون مراد تقديره}}{\text{الصيغة الوزنية}}$$

$$Gf = \frac{5}{5} \times \frac{7\ 9\ 0\ \text{g/mol}}{5\ 8\ 7\ 0\ \text{g/mol}} = 0.25$$

07711295289

تمرين (3-6) ل م ع ولفرك لنلي م ن

1- ا ل ي و د **I** (M = 127 g/ mol) في ل **AgI** (M = 235 g/ mol)

2- ل **Fe_3O_4** (M = 232 g/mol) في ل **Fe_2O_3** (M = 160 g/mol)

3- ل ـ **Mg I_2** (M= 278 g/mol) في ل **AgI** (M= 235 g/mol)

4- ل **Ni** في **Ni ($C_4H_7N_2O_2$)$_2$** (H=1 , C=6 , N=14, O=16 , Ni = 59)

5- ل **$NH_4Al(SO_4)_2$** في **Al_2O_3** (Al=27 , S=32, N=14 , H=1, O=16)

م ع م رين ى (4-6) ي ل ل ح د ي د (M= 56(g/mol) في Fe_2O_3 (M= 160 g/mol

ا ل ح ل /

$$Gf = \frac{}{} \times \frac{Q(\frac{]}{ceb})A}{Q(\frac{]}{ceb})}$$

م كوقوه ا د ر ه

ا لاصيوغزقن ي ة

$$Gf = \frac{6}{5} \times \frac{9:@\frac{]}{ceb}A}{5:4@\frac{]}{ceb}A} = \frac{9:}{<4}$$ L r äy

ا ل و ن ي ل ل ف س ف و ر P (M= 31 g/mol) في $Mg_2P_2O_7$ (M= 224 g/mol؟

07711295289

مثال (5-6)

و ز ا ل ... س ل ي ب س ي و م 3.164g ب ش ك ل ك ت ل ة م أ و ك س ي د

س ... و م ي ل ة ا ل ح ر ت ا ق ه ا ($M_{CaC_2O_4}$ = 128 g/ mol , M_{cao}= 56 g/mol)

$$CaC_2O_{4(S)} \xrightarrow{\text{حرق}} CaO + CO_2 + CO$$

$$Gf = - \times \frac{\text{م ك ون ا د ر ه A (—— ß}}{\text{ا ل ص ي غ ز ي ة A(—— ß}}$$

$$Gf = \frac{5}{5} \times \frac{9:@\frac{]}{ceb}A}{56 @\frac{]}{ceb}A} = 0.437$$

$$m_{CaO} = Gf \times m_{CaC_2O_4}\ (g)$$

$$m_{CaO} = 0.437 \times 3.164 = 1.384\ (g)$$

تمرين (5-6)

ن ... ت ر ... م ل ع ة م ح 120 mg ض م ا ل ن ت ر ي ك ث م

ا ت ... ا ل ض ي ف ض ة ل و ت ر س ي ب م ح ت و ى ا ل م ر ك ب م ن

ع ا ى . ه ي ح ق ب ك ل ل و ف ض ة ا ل ف ض ة M= 143.5 g/mol ا ل م ى و ي ة ل ل ك ل و ر

ة ك ل و ر ي د M=35.5 g/mol ا ل ف ض ة ا ل م ت ر س ب ة ب ل غ ت 153 mg

ا ل ح ل /

$$Gf = - \times \frac{Q(\frac{]}{ceb}A\ Ø›('\ \text{ّâí Ûª}}{Q(\frac{]}{ceb}\ \text{óçfl í ß– ó» ß}}$$

$$Gf = \frac{5}{5} \times \frac{7\ 9à0\ @\frac{]}{ceb}A}{5\ 8\ à0\ @\frac{]}{ceb}A}\ L\ r\ ài\ v\ y$$

$$m_{Cl} = Gf \times m_{AgCl}$$

$$m_{Cl} = 0.247 \times 153\ (mg) = 37.8\ mg$$

$$\% Cl = \frac{k\ \ G\ j:k\ e;}{k\ \ \text{çóì:ß}\ e;} \times 100\%$$

$$\% Cl = \frac{7;ä}{5\ 6\ 4} \times 100\% = 31.5\ \%$$

برنامج
رحلتي في
السادس

(6-6)

0.764 g

NH_4OH $Al_2O_3.XH_2O$

Al_2O_3

$M = 102$ g/mol Al_2O_3

0.127 g

($M = 27$ g/mol)

$Al_2O_3.XH_2O$ Al_2O_3

$Al_2O_3.XH_2O$

Al Al_2O_3

Al_2O_3

Al

$\% Al_2O_3 = \frac{[illegible]}{[illegible]} * 100\%$

$\% Al_2O_3 = \frac{[illegible]}{[illegible]} * 100\% = 16.6\ \%$

برنامج رحلتي في السادس

07711295289

4- Gf = $\times$ Q E P@ ceb A / Q E j6S7 @ ceb A

Gf = $\frac{6}{5} \times$ 6 ;@ ceb A / 5 4 6@ ceb A L r äw t {

%Al = K d ΓÛk E j6S7 / k çóÌ ß H s r r ¤

%Al = 4ä9 6 ±H4ä5 6 ; / 4ä : 8 H s r r ¤ L zäz ¤

(NH$_4$OH) 0.2 g

1000 C

M=160 g/mol Fe_2O_3 0.11g Fe_2O_3

% Fe_2O_3 = k J c6S7 / k çóÌ ß $\times$100%

% Fe_2O_3 = 4ä5 5 / 4ä6 $\times$100%

% Fe_2O_3 = 55 %

2 – Gf_{Fe} = $\times$ Q J c ceb A / Q J c6S7 ceb A

Gf = $\frac{6}{5} \times$ 9 : @ ceb A / 5 : 4@ ceb A

Gf = 0.7

%Fe = K d J Ûk J c6S7 / k H s r r ¤

%Fe = 4ä H4ä5 5 / 4ä6 H s r r ¤

%Fe = 38.5 %

354 mg

M= 187.8 g/mol

187 mg

M=79.9 g/mol

برنامج رحلتي في السادس

07711295289

07711295289

¢ ó£ ‡ Éí çß « º Ýåª ¿ ß ü¸ Ô ' ¸ í Øß í ‰ ª í £ ß ü¸

' ó‡ Ûí › ' óì ß åí ó ° ª åó 'í£ ' óì ßó£åíóÛì ß – ‰ ª £¸ ×

ï ª ß åóí Û ß

' £ ó ò ß ü¸ Ô ß ° óª Éí çßÝ fl «§ ßåª ¿ ' ü¸Û Ô ß

ª ò‡ óØß Ýí à£ ª ß ì óÓ åí Ûóí ì óÓ Û› • ª ß ' í ª àß ó'

ßf§ª üª ¸ í ' ‡Ûª üª ¸

OH^- , H^+ ' ¸ çí óß ª ¿£ å‡ › ß ü¸ Ô

$Ag^+ + Cl^- \longrightarrow AgCl$

OH^- , H^+ ' ¸ çí óß ' £ åª' Øì ª åóí Û ü¸ Ô

$CN^- + Ag^+ \rightleftharpoons [Ag(CN)_2]$

07711295289

(M)

M (mol/L) = Æ àâß ; / ˘ : ¯ ; L Æ àààß ; / ˘ : à ¯ ;

M (mol/L) = (Ø : Ò; / Ò / ¾ (ØÚ× A) / ˘ : ¯ ; = à : Ú ; / ˘ (Ò / ØÚ× /ˆH ˘ : ¯ ;

M = , n = , M = ة ي ل و Vم = ل ل و ةلحتل ل م

(N)

N(eq/L) = q : ; / :› ; L q : ; / : x ; L q y (— A / :› ;

Eq = , EM =

(EM)

(EM)

Ý Ì ß ü¸ Ô

óßí ª ß Ûß / çó åóßí › ' óì ß› «' ¸

EM_{acid} = y / i

07711295289

تفاعلات تكوين المعقدات

$$EM = \frac{˘}{i}$$

$= \eta$

AgCl

$$Ag^{-} + 2CN^{-} \longrightarrow [Ag(CN)_2]$$

$$EM = \frac{˘}{i}$$

$$EM = \frac{˘ \;\; ” Ú… ß}{6}$$

$$EM (g/eq) = \frac{˘}{i}$$

$= \eta$

07711295289

□□ □ ¥..

$Fe^{+3} + e^{-} \longrightarrow Fe^{+2}$

$EM_{Fe} = \frac{˘ ¿ Ø}{i} = \frac{6 :}{5} = 26$ (g/eq)

$K_2Cr_2O_7 \longrightarrow K_2O + Cr_2O_3 + 3O$

$EM = \frac{˘ ˜ 6… ȁ ¨ ;}{i} = \frac{˘ ˜ 6… ȁ ¨ ;}{7\ H6}$

□□ □ (6-6)□

1- $Pb(NO_3)_{2\,(aq)} + 2KI_{(aq)} \longrightarrow PbI_{2(S)} + 2K^{+}_{(aq)} + 2NO_{3(aq)}$

M $Pb(NO_3)_2$ = 1×207 + 2×1×14 +2×3×16 = 331 g/mol

η = □ □□□

E = 2×1 = 2 eq/mol

$EM = \frac{˘}{i}$ L $\frac{u\,u\,s}{t}$ = 165.5 (g/eq)

M KI = 1× 39 +1× 127 = 166 (g/ eq)

η = □ □□□

η = 1× 1 = 1 (eq/mol)

$EM = \frac{˘}{i}$ L $\frac{s\,x\,x}{s}$ = 166 (g/eq)

2- $H_2SO_{4(aq)} + 2\,NaOH_{(aq)} \longrightarrow 2H_2O_{(L)} + 2Na^{+}_{(aq)} + SO_4^{-2}{}_{(aq)}$

M_{H2SO4} = 2×1 +1×32 +4×16 = 98 g/mol □

η = □

η = 2 eq/mol

07711295289□ □□ □

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر یوه داسی خاص نوعیت او اصول لاندی ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په ورکتوب، محلمیتوب او زړښت کښی یو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضی د قبلولو له پاره د خاورین کالبوت تیارول او په کښی باذن الله د حیات روح پوکول، د مأیوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بیعیبه او مفید گرځول حتیٰ د مړی په تش تور کالبوت کښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرآئیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره ورانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسی نور دا گرد (تول) آثار د همغه خصوصی تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو څخنی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» څخنی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو څخنی انکار یا پکښی تحریف یواځی د همغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شآء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسیٰ چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی څخنی چه نه دی دغه معجزی ستا مګر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی ډول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمی آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ ډکی خونچی له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویریږئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په ډول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ ډکې خونچې‌له طرفه دآسمانه) یعنې‌دآسمان‌له لوری‌بې‌له زحمته روزی راورسیږی. داضروری نـه‌ده‌چـه هغـه دې فقط دجنت‌له دستـر خان څخه وی .

﴿ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ وویل عیسیٰ چه وویریږئ له الله په داسی سوالونو کښی که یئ تاسی مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق‌العاده غوښتنی وکړی او پاک الله وازمائی اګر که د ده له لوری د ډیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشی، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ ځنی وویریږی او تقویٰ اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی ځایه روزی وررسوی چه له هغه ځایه ئی وهم او ګمان هم نه وی ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ الآیة - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا
وَنَعْلَمَ أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۱۱۳﴾

وويل (حواريونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خوړو د) دغې (خونچې) او مطمئن شي (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دې چه په تحقيق رښتيا ويلي ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله يم د دې معجزې په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دې (خونچې) له شاهدانو ځنې (هغوی ته چه غائبان دي يا له کتونکو).

تفسير: يعني د ازموينې له پاره ئې نه غواړو، بلکه د برکت په اميد ئې غواړو چه له غيبه بې محنته روزي راورسيږي څو د زړه په اطمينان او دادينه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښې لگيا شو او د هغو غيبي خبرو ځنې چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړي دي يوه ووړکی نمونه په سترگو هم وگورو او کامل يقين حاصل کړو او د يوه عيني شاهد غوندې مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتې شي. ځينې مفسران نقل کوي چه حضرت مسيح عليه السلام وعده فرمايلې وه چه تاسې الله تعالیٰ ته ديرش ورځې روژې ونيسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شي! حواريونو روژه ونيوله او مائده (خونچه) ئې وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا» څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.
(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواريونو د تعنت او سرکشي له پلوه نه دی بلکه د يقين د زياتوالي له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۱۱۴﴾

وويل عيسیٰ زوی د مريمې ای الله! ربه زمونږ رانازله (راښکته) کړه پر مونږ باندې دکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شي (وخت د نزول د دغې دکې خونچې) مونږ ته اختر له پاره د ړومبنيو زمونږ او د وروستنيو زمونږ او (بل دا چه شي دغه خونچه) دليل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکړه مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکوونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازله شی) زمونږ د پخوانیو او وروستنیو په حق کښې به اختر شی چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په دول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿ تَكُونُ لَنَا عِيدًا ﴾ اطلاق داسی شو لکه چه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیة لونزلت فینالا تخذناها عیدا» همغسی چه د آیت له اختر گرځولو څخه مطلب د هغه آیت د «یوم النزول» عید گرځول دی (کماهومصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندی د مائدی اختر هم قیاس کړئ. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنبه (اتبار) کښې نازله شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتی (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴾ او روزی راکړه مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکوونکو ئی!. یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هیڅ شی کمی نشته او تاته دغه عطا ډیره آسانه ده.

قَالَ اللّٰهُ اِنِّیْ مُنَزِّلُهَا عَلَیْكُمْ ۚ فَمَنْ یَّكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّیْۤ اُعَذِّبُهٗ عَذَابًا لَّاۤ اُعَذِّبُهٗۤ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۱۵﴾ ع

وفرمایل الله زه نازل کوونکی یم د دی خونچی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچی) له تاسی څخه نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسی عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوق‌العاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول څخه زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوق‌العاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». څینی وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو څینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسی حکم شوی ؤ چه له هغی څخه دی فقیر او مریض وخوری، خو له هغی څخه مړو، روغو رمتو سړیو هم خوړله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی څخه بیزوگان او بدڅناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او څینی وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو څخه وویریدل او د هغی له غوښتنی څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداری ده. او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په ګناه اخته شی نو ښائی چه په آخرت کښې به له ګردو(تولو) ځنی زیات عذاب وړومی په دی کښې مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری ځنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر ګذاری ډیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښې دا هم ثابته شوه چه د الله تعالیٰ په حضور کښې د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسٰی زوی د مریمی! آیا تا ویلی ؤ خلقو ته چه ونسیئ ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱٦) رکوع تمهید وه الله تعالیٰ په ړومبنی رکوع کښې ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ﴾ الآیة ـ فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښې به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتیانو په مخ کښې علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښې ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده ځخه بالخصوص د دی باطلی عقیدی په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم‌الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بی‌بی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي﴾ الآیة ـ آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنئ؟. حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښې وریږدی او په ډیره وارخطائی سره به ودریږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښې به ارشاد کیږی ﴿هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «یوم یجمع الله الرسل» کښې مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتګ ځخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

وبه وائی (عیسٰی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووایم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښې دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښې دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو څخنی پاک او منزه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښې هیڅوک له تا سره نشی شریکیدی او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راوباسی پس ستا سبوحیت او څما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو(تولو) دلایلو څخنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی‌الواقع ما داسی ویلی وی نو ستاپه علم کښې به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پټه او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی څخنی نه ده ایستلی بلکه څما په زړه کښې د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو خطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پټ.

مَا قُلۡتُ لَهُمۡ إِلَّا مَآ أَمَرۡتَنِي بِهِۦٓ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۚ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښې پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته څارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندی ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تل ستا د بندگی په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسی ښوونه کوله چه زما او ستاسی د گردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالیٰ دی چه **(وحده لاشریک له)** او یواځی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل ـ بائیبل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده څو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی څخنی واخستم **(کمایظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (٥٥) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (٦) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاوری په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندی صادقیدی شی. گواکی تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفیٰ» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفیٰ» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالیٰ صالح بنده عیسٰی علیه السلام ویلی و ﴿ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ﴾ له داسی تشبیهاتو څخنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفیٰ» دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندی خپلی وسلی ځرولی وی، اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم موږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسیٰ علیه السلام «اجعل لناالها کمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسیٰ علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «موږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو څخنی داسی گمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواځې د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسې ارشاد شوی دی ﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦ ﴾
نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنې او گمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغې).

إِن تُعَذِّبۡهُمۡ فَإِنَّهُمۡ عِبَادُكَۖ وَإِن تَغۡفِرۡ لَهُمۡ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندگان ستا دی (او ته ئی مالک ئی نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که ببنښه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وبښی نو دغه عفوه هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاهت له کبله (وجی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئی! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضې څخه نه وتلی او نه تښتیدلی شی او ته په هرچا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنگه چه «حکیم» حکمت والا ئی نو دا هم هیچیری امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښې وفرمائی هغه بیخی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنگه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښې ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښې د خپل پروردگار په حضور کښې عرض کړی ؤ « ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضۡلَلۡنَ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلنَّاسِۖ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُۥ مِنِّيۖ وَمَنۡ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ ای پروردگاره! دی بتانو ډیر خلق گمراهان کړی دی نو هر یو له دوی څخنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما څخنی غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئی» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق وروبښیٔ! او بخوانی گناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوۡمُ يَنۡفَعُ الصّٰدِقِيۡنَ صِدۡقُهُمۡ‌ؕ لَهُمۡ جَنّٰتٌ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَاۤ اَبَدًا‌ ؕ رَضِىَ اللّٰهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡهُ‌ ؕ ذٰلِكَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ﴿۱۱۹﴾

وبه فرمائی الله (په قيامت کښې) دا ورځ د دې ده چه نفع به رسوی صادقينو ته صدق د دوی (چه په دنيا کښې ئې کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته (هسې) جنتونه چه بهيږی له لاندې (ونو او مانيو د) د هغو ويالې (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کښې هميشه راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډير لوی.

تفسير: يعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتين او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسيح عليه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسيږی (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) يعنی لويه کاميابی د الله تعالیٰ رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِلّٰهِ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا فِيۡهِنَّ‌ ؕ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۱۲۰﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او (سلطنت) د هغو شيانو چه په دوی کښې دی او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئې وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځينی ئې صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسير: يعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کيږی چه د يوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعانة واليه الاعادة ونسأله فی البيان حسن الافادة والاجادة وفی البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهى مائة وخمس وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (٦) تسلسلهاحسب النزول (٥٥)

د «الانعام» سورت مکی دی په استثناء د نهو آیتونو چه د ځینو علماؤ په نزد مدنی دی او هغه ۲۰ـ۲۳ـ۹۱ـ۹۳ـ۱۱٤ـ۱٤۱ـ۱٥۱ـ۱٥۲ـ۱٥۳ـ دی یو سل او پنځه شپیته آیتونه او شل رکوع لری وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوی دی په تلاوت کښی (٦) سورت دی او په نزول کښی (٥٥) په روایتونو کښی راغلی دی چه دا ګرد (تول) سورت په یو وخت کښی سره له بیشمیره پرښتو نازل شو. مګر ابن صلاح رحمة الله علیه په خپلی فتاویٰ کښی د دی روایاتو له صحته انکار کړی دی چه د پوره سورت پر یو ځای نازلیدلو دلالت کوی. «والله اعلم» ابواسحٰق اسفرائینی رحمة الله علیه وائی چه دغه سورت د توحید پر ګردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوۡرَ ؕ ثُمَّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا بِرَبِّهِمۡ يَعۡدِلُوۡنَ ①

ګردی (تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص هغه الله لره دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه (بی له نمونی) او ځمکه (بی له مادی) او پیدا کړی ئی دی (رنګارنګ) تیاری او رڼا (رڼرا) بیا (هم) هغه کسان چه کافران شوی دی په رب خپل سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی یا د الله له عبادت څخه د غیر الله عبادت ته عدول کوی).

تفسیر: مجوسیان دنیا ته دوه خالقان (خدایان) دروی «یزدان» چه د خیر خالق او «اهریمن» چه د شر خالق ئی ګڼی او دواړه به ئی د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشرکان په دری دیرش کروړو خدایانو قائلان دی (چه هر یو خپل بت خدای بولی) د (اریه سماج) فرقه سره له دی چه د توحید ادعا کوی «ماده» او «روح» هم لکه خدای غوندی غیر مخلوق او ازلی بولی او الله تعالیٰ د تکوین او تخلیق او په څه نورو صفاتو کښی دی دواړو ته (نستغفر الله) محتاج ګڼی. عیسایانو د پلار او زوی د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دریؤ نه یو، او یو له دریؤ نه مشهوره عقیده غوره کړه، یهودان د الله تعالیٰ له پاره داسی صفات تجویز کړل چه یو عادی انسان هم نه یوائځی (العیاذ بالله) له هغه سره اندول (ترلی) او برابر بلکه بهتر

هم کیدی شی. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښې تر دی ځایه پورې خپل سخاوت وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (گټه) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (گټه) او نور هیڅ یو شی ئی پری نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی ځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کښې به دوی د خدای په ځای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالیٰ پاک ذات د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگڼو (فائدو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنړا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنده ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په گردو (تولو) افعالو کښې د هیڅ یوه یار مددگار،حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښې هیڅوک ورسره شریکیدی نشی او په ربوبیت کښې هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د تعجب ځای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښې مشغولیږی؟

(یا د دغه خالق‌الکل او مالک‌الکل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِىۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ طِيۡنٍ ثُمَّ قَضٰۤى اَجَلًا ‌ؕ وَاَجَلٌ مُّسَمًّى عِنۡدَهٗ‌ ثُمَّ اَنۡتُمۡ تَمۡتَرُوۡنَ ۞ ٢

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کښې)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری ځنی گرد (تول) خواړه وځی او له غذا ځنی نطفه او له نطفی ځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم ځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئی د هر سړی د مرګ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښې خښ او بیا له همغې سره ګډیږی چه تری پیدا شوی ؤ نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شئ چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبریٰ» وایی «قیامت الصغریٰ» یعنی ځانګړی او انفرادی مرګونه څنګه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبریٰ» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلې له لیدلو سره سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فناء کښې څرنګه تردد کوی؟

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَفِي الْاَرْضِ ۭ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ③

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوئ (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو کښې یواځی همغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د همغه متعالی‌الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟ څنګه چه په ځمکه او آسمانونو کښې د همغه حکومت دی او همغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښې غیر الله شریک وګرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی کړی مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او ړومبی په «اجل مسمیٰ» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښې زمونږ حکومت دی او ستاسی ګرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زمونږ په علم کښې شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریښودی شئ.

وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ مِّنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ④
فَقَدْ كَذَّبُوا۟ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ⑤

او نه راځي دی (کفارو) ته هیڅ کوم (تکویني یا تنزیلي آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مګر وی دوی له هغه څخه مخ ګرځوونکي (تغافل کوونکي). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکړ دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شي چه وو دوی چه پرې خندل به ئې.

تفسیر: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامي او دنیوی او اخروی سزاوی بیانوی چه د قدرت له دلائلو څخنې تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذیب او استهزاء پرې کوی او داسې ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسې خاندئ او تمسخر پرې کوئ ـ هغه به ډیر ژر یو ثابت حقیقت وګرځي او تاسې ته به په مخه درشي، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوی چه دآیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ
وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَٰرَ تَجْرِى مِن
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ⑥

آیا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه څومره (ډیره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو څخنې چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښې دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسې ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسی اوریدونکی او ګرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د ګناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسی ځنی وو، او دوی ته ستاسی په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وجی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالی په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلی او د قدرت په نښو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونیول چه نوم او نښان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسی فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښی ډیر اقوال دی ځینی (۱۲) ځینی (۲۰) ځینی (۳۰) ځینی (۷۰) ځینی (۸۰) ځینی (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د ځیګیدلو ځنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او ګرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَٰبًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترګو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهدی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او راوړونکی ته ئی ساحر او کودګر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په مښلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکیږی.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ⑧

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلیږی په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرښته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرښته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهدی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرښتی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبی له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرښتو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځی. دا یوائځی د انبیاؤ علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرښتو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) په خپل تول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلیږی چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وګڼه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ⑨

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولی به وه مونږ دغه پرښته (په صورت د یوه) سړی او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسير: ځرنگه چه په ړومبنی آيت کښې د پرښتو د ليږلو ځنې په اصلي صورت سره نفي وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوی او هغه دا دی چه بايد پرښتي د انسانانو په شکل وليږلی شي ځکه چه په دی صورت کښې د صوری مجانست په بناء خلق د دوی د نمونی او تعليم ځنی منتفع کيدی شي ليکن په دی تقدير سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشی کيدی. هغه شکونه او شبهې چه د رسول په بشريت کښې ئې کوی همغه به په ملک کښې هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ ع

او خامخا په تحقيق مسخری کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپير او محيط شو په هغو کسانو پوری چه مسخری ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله عليه وسلم» ته تسلي ورکوله کيږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځنی مه خپه او مه متأثر کيږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانيو انبياؤ ته هم داسی حالات ورپيښ شوی وو بيا هغه سزاوی او هيدادونه (عذابونه) چه مکذبينو او د پيغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه ګردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانيو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالیٰ همغسی سزاوی ورکوی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانيو قرنو) وګرځئ تاسی په ځمکه کښې بيا وګورئ چه ځرنګه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسير: يعنی د ملکونو د سير او سياحت او ګرځيدلو او د تباه شويو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضي واقعاتو ته وګورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او ځرګند شي چه د انبياؤ تکذيب ته ئی ملاوی تړلی وی نو په همغو ئی

قیاس کړئ! کله چه د مکذبینو حال هغسی شو نو د استهزاء کوونکو حال به څرنګه وی؟.

قُلْ لِّمَنْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلْ لِّلّٰهِ ؕ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ؕ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه چا لره دی (خلقاً، ملکاً او عبیداً) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه خاص الله لره دی (بل ځواب نشته) لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول به کړی (الله) هرومرو (خامخا) تاسی په ورځ د قیامت کښی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلی فطرت او سلیم عقل په ضیاع) نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: کله چه په ګردی (تولی) زمکی او آسمانونو کښی د الله تعالیٰ حکومت دی. لکه چه مشرکان هم داسی اقرار کوی نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوری سزا څخه نجات او پناه ورکوله کیږی؟ دا یوائی د الله جل جلاله عمومی رحمت دی چه د جرائمو د لیدلو سره سره فوراً مجرم ته سزا نه ورکوی، نو د قیامت په ورځ کښی چه یقیناً او بلا شبهه راتلونکی ده یوائی همغو بدبختانو ته به سزا ورکوی چه په قصد سره ئی خپل ځانونه د هلاکت په کنده کښی اچولی دی.

وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ؕ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۳﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ؕ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۴﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیږی (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا تول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د تولو اقوالو) ښه عالم (پر گردو (تولو) احوالو) ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسم زه (بل ولی) دوست مددگار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (گردو (تولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او له ډیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالیٰ د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ﴾ (۱۷) جزء د الأنبياء (٤٢) آیت (٤) رکوع الله تعالیٰ هغه مجمع‌الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تپو (تورو)تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د گردو (تولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښییئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار گڼئ؟ ﴿ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی گردو(تولو) مخلوقاتو ته او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالیٰ په خورا ډیر ادنیٰ شی کښی هم مونږ (او گردو(تولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددگار) گرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟. ﴿ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ﴾ ووایه ای محمده ! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه گرد تول بندگان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له گردو (تولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه گردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه ویریږم که نافرمانی وکړم له رب خپله له عذابه د ورځی دیری لوئی نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ئی ایښی او نورو ته یی اوورولی دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالیٰ له دیرو معصومو او خورا (دیرو) غوره بندګانو ځنی هم کوم دول (طریقه) عصیان صادر شی نو د الله تعالیٰ د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاؤ د تکذیبه او د نورو زرهاؤ دولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالیٰ له عذابه بیفکره او مامون کښینی.

مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شی له عذابه په دی ورځ کښی نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلیٰ او خورا (دیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنی د آخرت عذاب لری شی نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالیٰ عنه! «کفافا لالی ولاعلی».

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ
لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هیڅ لری کوونکی د هغه مګر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شی (چه اراده وفرمائئ) ښه قادر دی (نو ټل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندګانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا ښه خبردار دی له هر شي).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښې کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئې ځوک په مقابله سره ستنولی (واپس کولی) شي او نه د ده له غلبې او اقتداره چیری تښتیدلی شي هم دا الله تعالیٰ له بنده ځخه ښه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ اَیُّ شَیۡءٍ اَکۡبَرُ شَهَادَةً ؕ قُلِ اللّٰهُ ۟ شَهِیۡدٌۢ بَیۡنِیۡ وَ بَیۡنَکُمۡ ۟

(ووایه ای محمده ! دوی ته) چه کوم یو شي لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووایه (په ځواب کښې دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) ښه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښې.

تفسیر: کله ئې چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د ګردو (تولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر ګردو (تولو) بندګانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شي ځخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشي کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښې همغه شاهد دروُم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او تول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می دروررسول نو د هغه په مقابل کښې هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه تول ستاسی تر سترګو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښې فیصله وکړی.

وَ اُوۡحِیَ اِلَیَّ هٰذَا الۡقُرۡاٰنُ لِاُنۡذِرَکُمۡ بِهٖ وَ مَنۡۢ بَلَغَ ؕ اَئِنَّکُمۡ
لَتَشۡهَدُوۡنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخۡرٰی ؕ قُلۡ لَّاۤ اَشۡهَدُ ۚ قُلۡ اِنَّمَا
هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّ اِنَّنِیۡ بَرِیۡٓءٌ مِّمَّا تُشۡرِکُوۡنَ ﴿۱۹﴾

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویرؤم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه ځوک چه وررسیږی (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښې) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولئ په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووایه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الٰهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالیٰ کلام وروړسیږی هغه د الله تعالیٰ له پیغامه خبردار کړم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایئ چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووایئ زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان ګڼئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرګندوم.

تنبیه: په «ومن بلغ» سره ئی وښود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم رسالت د ګردو (ټولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او ټولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وقته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمُ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالیٰ شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل‌کتاب یعنی یهود او نصاریٰ هم (چه خلق هغوی ته دآسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همغه (آخرالزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام پرله پسی کړی دی. دوی همغسی چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکښې څه ربړ (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسی دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښې هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هوا حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت څخه وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿۲۱﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسی صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالیٰ پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسی جاری دی چه په پای (اخر) کښې بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتری یم نو له سره به بری ونه مومم او که تاسی مکذبان یئ لکه چه له دلائلو څخه ښکاریږی نو تاسی به د خیر مخ ونه وینئ! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کښې ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښې شئ! او د هغی ورځی له عاقبته وویریږئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمة الله علیه د دی ایت معنی هم داسی اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾ کښې اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿۲۲﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووایو (زجراً) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګڼل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه‌دار او په شدائدو کښی ستاسی شفیعان او مددګاران دی، نو نن ورځ په داسی سختئی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی څنی چیری لاړل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّآ أَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مګر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زموږ دی چه نه وو موږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار څنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه ګرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د ګرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریږی.

انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو څنی به د مشرکانو انتهائی بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارګی او ناتوانی ښرګندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو څنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۚ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ
يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غوږ نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کښې) او اچولي دي مونږ په زړونو د دوی پردی (له دی جهته) چه ونه پوهيږی دوی په دی (قرآن) او (ايښی مو دی) په غوږونو د دوی کښې درونلوالی (کونوالی چه حق خبره وانه وری) او که ووينی دوی ګرد (تول) دلائل (د قدرت نو بيا هم) ايمان نه راوړی دوی پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)

تفسير: دا د هغو کسانو ذکر دی چه د اعتراض او عيب لټولو له امله (وجی) به ئی قرآن کريم او د رسول الله مبارک خبری اوريدلی او له هدايت څخه ګټه آخستل او د حق منل د دوی مقصود نه ؤ. له نصيحت او هدايت څنی د ممتد اعراض او د دوی د اقبال الی الحق څخه د مسلسلو تعطيلو قدرتی نتيجه داسی شوه، چه د دوی د قبول الحق وسائل او قواوی بيخی بيکاره او مهملی وګرځيدی، او د حق او د حقيقت له منلو څخه د دوی زړونه بی برخی پاتی شول د هدايت د پيغام آوريدل به د دوی پر غوږونو سخت او درونډ لګيده، د دوی سترګی د عبرت له کتلو څنی داسی ړندی شوی وی چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د ليدلو سره سره بيا هم د ايمان راوړلو توفيق دوی ته پاتی نه ؤ او لطف دا دی چه په هم دغه حالت کښې په مرګ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئی داسی اعلان کاوه ﴿ فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾ (۲٤) جزء د حٰم السجده يا (فصلت) «٥» آيت «۱» رکوع) له دی آيت څخه معلومه شوه چه د آيتونو د آوريدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئی پردی لويدل، په خپله د دوی د اعراضو نتيجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کيفيت د حدوث سبب شوی دی ﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ﴾ (۲۱) جزء د لقمان (۷) آيت (۱) رکوع څرنګه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی نو ځکه په دغه آيت کښې ﴿ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً ﴾ د پردی د اچولو او د نورو نسبت د الله تعالیٰ په لوری کړی شوی دی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

تر هغه پوری کله چه راشی دوی تاته چه جګړی کوی له تا سره وائی هغه کسان چه کافران شوی دی نه دی دا قرآن مګر باطلی قصی دی د پخوانيو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی،) او نه هلاکوی دوی مګر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کښی نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کښی د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جګړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿ اَسَاطِيْرُالْاَوَّلِيْنَ ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کښی هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تښتیدل څو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مګر له دغو تولو ناپاکو کوښښونو ځنی «لله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هرومرو(خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالیٰ کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی . او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی!

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ فَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَا وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٧﴾

او که ووینی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی دآیات الله تکذیب او استهزاء او نور ګرد (تول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالیٰ د سزا له ویروونکی او سدوړونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو ګرد (تول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زړهاؤ ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواړی که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو څو هلته بیا د خپل رب دآیتونو تکذیب ونه

کړو او بیخی له تینګو ایماندارانو څنی شو

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم
الان قد ندمت ومابنفع الندم

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پټول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورتګ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الٰهی عذاب ئی د سر په سترګو مشاهده کړ او د دوی تول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترګو څخه پټ وو د لمر غوندی څرګند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ماکنا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترګو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زړونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورتګ هیله (امید) کوی.

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوګرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هرومرو دروغجنان دی (په دغه دعویٰ د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لاړ شو ایماندار به وګرځو او له سره به دآیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تللو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه دیر ځلی کله چه سړی په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هیڅ شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

﴿ كَانْ لَمْ يَدْعُنَا اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ﴾

وَقَالُوْٓا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ۝٢٩

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاڅولی شوی (راپاڅیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندیښنه کښی مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ؕ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ
قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۝٣٠

او که ووینی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کښی د حساب له پاره نو وبه وینی یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وڅکئ تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترگو لاندی راشی او د«بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څه چاره ورپاتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږی، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ!.

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوْا يٰحَسْرَتَنَا
عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيْهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُوْنَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُوْرِهِمْ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُوْنَ ۝٣١

په تحقيق زيانكاران (او تباه) شوی دی هغه كسان چه دروغ گڼی ملاقات له الله سره (په عقبا كښی)، تر هغه پوری كله چه راشی دوی ته قيامت ناڅاپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښيمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصير كړی ؤ مونږ په دنيا كښی (چه هغه ايمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پيتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسير: يعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انكار وكړی. او د ژوندانه دا دير لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پری راشی. يا ئې قيامت پر سر ودريږی. بيا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنيوی ژوندون كښی د يوم‌القيامت د تياری له پاره څومره غير قابل تلافی تقصير كړی دی، په دی وخت كښی به له دی حسرت او افسوس څخه هيڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه درونډ پيتی به چه د ده شا كړوپوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هيڅ نه سپكيږی.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ۖ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ۗ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٣٢﴾

او نه دی حيات دنيوی (ژوندون لږ خسيس) مگر لوبی (د هلكانو) او ساعت تيری (د ليونيانو) دی او خامخا دار آخرنی خير (بهتر) دی دپاره د هغو كسانو چه پرهيزگاری كوی نو آيا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنيا ښه ده كه عقبیٰ؟ چه ايمان راوړئ!).

تفسير: كفارو خو داسی ويل چه د دنيوی ژوندون څخه ماسواء بل هيڅ ژوندون نشته ليكن واقعه دا ده چه دغه فانی او مكدر ژوندون د اخروی ابدی حيات په مقابل كښی بيخی هيڅ او بی‌حقيقته دی. د دی دنيا په ژوندون كښی يوازی همغی شيبی او برخی ته ژوندون ويلی شی چه د آخرت له پاره پكښی څه تياری او كار وكړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فكره او تياری څخه تش وی، يوه عاقبت انديش ته له لهو او لعب څخه څه زيات اهميت نه لری. پرهيزگاران او پوهان پوهيږی چه د دوی اصلی كور د آخرت كور دی او د هغوی حقيقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي
يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ ٣٣ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ
مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ٣٤

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښې) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښې) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانبه) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له ګرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په زړه کښې اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلی تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو څخنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښې اول ده ته تسلی او هغو اشقیاؤ ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانیږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی‌الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالیٰ د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالیٰ ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالیٰ د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیاؤ سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالیٰ هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښې

دوی مظفر او منصور وګرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، ګردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مګر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هرومرو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واړوی او تبدیل ئی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هرومرو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنګ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تاکلی (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علائمو لیږلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ ګرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولټوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی(چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولټوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی یی غواړی پس رایی وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هرومرو (خامخا) به ئی راتول کړی وو دوی ګرد(تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیږی (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی محذوف او په ترجمه کښی په «پس رائی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سړی پری یقین وکړی ـ او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردی (تولی) دنیا پر هدایت حریص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

تعالیٰ دا تربیت وفرمایه چه په تکوینیاتو کښې د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه گرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړی شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم ښه قادر ؤ چه بی له رسولانو او علائمو له ابتدا څخه گرد (تول) په سمه صافه لاره بوځی او پوره هدایت ئی ور په برخه کړی. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبوروونکو معجزاتو او فرمائشی علائمو د ښوولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په ځمکی کښی سرنگ وکینی، یا په آسمان کښی زینه ودروی (یا پړی وځړوی) او داسی فرمائشی او مجبور،کوونکی معجزی ښکاره او وروښیی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو څخنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا ، او کفار ئی نه آوری لکه مړی) او مړی به لاړ (ژوندی) کړی الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له گردو (تولو) څخنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوږونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به ئی هغه څرنگه ومنی. هو!، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیته د مړو په شان دی په قیامت کښی به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه گرد(تول) شیان به ومنی چه له هغو څخنی ئی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ

او وائی کفار ولی نه نازلاوه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ ئی غواړو) له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو څخنی یو دلیل ولی راونه لیږه شو چه دوی غوښتی ؤ کما فی قوله تعالیٰ ﴿ وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ

عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيْ هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿۹۳﴾ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسی وریدلی دی او اوری به

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰۤى اَنْ يُّنَزِّلَ اٰيَةً وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۷﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولیږی) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی ځنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د فرمائشی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی ځنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه گردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا طٰۤئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّاۤ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ؕ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتٰبِ مِنْ شَیْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مگر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریښی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه گرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا گرد(تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائشی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی گرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی ځنی هره نوعه الله تعالیٰ په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکښ (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعي د عمل په محدوده دائره کښې هيڅ قسم ترقي نه ده کړې هم داسې د هر شي استعداد او فطرت ته خيال وکړئ! د الله تعالیٰ په قديم علم او لوح محفوظ کښې د گردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبير او تربيت اصول او فروغ منضبط شوي دي. هيڅ يو شي نه په ژوندانه او نه په مرگ کښې له دې مکمل انضباط او انتظام څخه د باندې وتلی شي، انسان د حيواناتو په جنس کښې يو مختار او مترقي حيوان دی او د هم دې کسب او اختيار او ترقي کوونکې عقل او تميز په لرلو سره د ده نظام تکويني او د حيات قانون له نورو گردو(تولو) حيواناتو ځنې داسې اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دې خپل ځان ته حيوان ووائې، شرميږي انسان د نورو حيواناتو پر خلاف د خپلو ليدلو آوريدلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوي. او په «فکري قوه» سره ئې ترتيبوي او د «نوی ژوند» په لوري پرله پسې ترقي کوي. انسان د نيکو او بدو په تميز او د مفيدو او مضرو په پيژندلو او د آغاز او انجام په پوهيدلو قادر او د کوم عمل په کولو يا پريښودلو کښې فی‌الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسې علامې ښوولې کيږي چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع وموندله شي. او د فکر او کسب د فطري آزادی سلب کوونکې نه وي او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلي قواؤ سره په ښه ډول (طريقه) پکښې غور وکړي. نو ده ته به د حق او باطل او د نيک او بد په تميز کښې هيڅ مشکلات نه پيښيږي نو د داسې فرمائشي دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حيثه په ايمان راوړلو سړی مجبور کړي، د انسان د فطري آزادی له سلبولو او د ده د ترکيبي نظام له تباه کولو، بلکه د عادي حيواناتو په ډله کښې د انسانانو له شکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشي علامې په تولو وجوهو سره مجبوري کوونکې نه وي، نو د هغو ښوونه عبث او بيکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم همغه «غير ناشي عن دليل» شکونه او شبهات پيدا کيدی شي چه د زرهاؤ غير فرمائشي علامو په نسبت کړی شوي دي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه دروغ گڼي آيتونه زمونږ کاڼه دي او گونگيان دي (د حق له اوريدلو او ويلو نه) په تيارو کښې دي (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائي الله (د گمراهي ئې) نو گمراه کوي ئې (او د هدايت توفيق ترې اخلي) او هر چاته چه اراده وفرمائي (الله د هدايت د ده) نو گرځوي هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: (کاڼه او ړانده دي چه) نه د ويونکي ځنې آوري. او نه په خپله له نورو ځنې پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښې څه شی لیدلی شی کله چه د دوی ګردی (تولی) قواوی د بی‌اعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کری شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالیٰ د هغو کسانو د ګمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کری وی ﴿ وَلَوْشِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ﴾ ((۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف «۱۷۶» آیت).

قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُوْنَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۴۰﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُوْنَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ اِنْ شَآءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُوْنَ ﴿۴۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشي تاسی ته عذاب د الله یا راشي پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولئ تاسی (بلکه نه ئی بولئ)، که یئ تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښې) بلکه خاص هم دغه الله بولئ تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولئ تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایي او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښې) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه پرانده، کانه او ګونګیان شئ او د «الله تعالیٰ» آیتونه دروغ وګڼئ او د ګمراهی په ژوری (خکته) کندی کښې ولویږئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښې په سخت عذاب اخته شئ، نو رښتیا ووایئ چه بی له الله جل جلاله څنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د ډیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شئ نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور ګرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿ فَاِذَا رَكِبُوْا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ﴾ له هر هغه چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی څنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او ړوندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کری شویو آیتونو تکذیب او د فرمائشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾
فَلَوْلَآ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا۟ وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ
مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَٰبَ كُلِّ شَىْءٍ
حَتَّىٰٓ إِذَا فَرِحُوا۟ بِمَآ أُوتُوٓا۟ أَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق استولي وو مونږ (رسولان) ډیرو امتونو ته پخوا له تانه (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره دپاره د دې چه دوی زاری عاجزی وکړی (خپل رب ته او مؤمنان شي) نو ولې کله چه راغی دوی ته عذاب زمونږ عاجزی ونه کړه دوی (چه تری لرې شوی وی عذاب) او لیکن سخت شوی ؤ زړونه د دوی (نو ځکه ئې تری عبرت وانخیست) او ښایسته کړی وه دوی ته شیطان هغه کارونه چه وو دوی چه کول به ئې پس کله چه هیر کړ دوی هغه شي چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو وپرانیست مونږ پر دوی باندې ورونه (لاری) د هر قسم نعمت تر هغه پوری کله چه خوشال شي دوی پر هغو شیانو چه ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه پس ناڅاپه په دې وخت (د لیدلو د عذاب) کښې دوی ناامیده شي.

تفسیر: په تیر آیت کښې د عذاب راتللو احتمال بیان شوی ؤ، اوس د واقعاتو حواله راکوی چه په پخوانیو زمانو کښې هم داسې د عذابونو واقعات راغلی دی. او هم ئې تنبیه وکړه کله چه مجرم ته اول ځلې یوه سپکه تنبیه ورکړ شي نو ښائی دی سمدلاسه پاک الله ته رجوع وکړی. او هغه د زړه د سختی او د شیطان د اغواء له امله (وجې) سپک او معمولی ونه گڼی (که نه شیطان به دغه بد اعمال ورته ښائسته او د شرک، کفر او عصیان په بلا کښې به ئې اخته کړی او د کبر، عجب لوئی او غرور دروازی به ئې پر مخ پرانیځی او ابدی هلاک به ور په برخه کړی).

شیطان چه لوئی وکړه په لعنت شو تر ابده
په لوئی کښې نور هیڅاته خیر نشته بې له بده

په «موضح القرآن» کښې راغلی دی چه الله تعالیٰ گنهگار ته لږ څه تنبیه ورکوی که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه ئې وایسته ـ نو خلاصیږی، او که په هغې سپکی نیونی ویښ نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښی غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازی ورپرانیځی کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښی دوب شو ـ نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږی نو دلته دغه لارښودنه کیږی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسیږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

نو پری کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او گردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال
چه ئی لری د مغزو نه شي لوی خیال
خدای رسول چه نه مني او ظلم کاندی
عنقریب به ئی برباد شي سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلی الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شئ) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه ړانده شئ) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیڅ شی پوهیدلی شئ) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوږونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښی ځند (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوږونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښی بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق درپیدا نشی.

أُنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَءَيْتَكُمْ إِنْ أَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٤٧﴾

وګوره (ای محمده!) چه څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) څنګ (ډډه) کوی. ووایه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپی) یا ښکاره (د ورځی یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کړی شی (په دغه عذاب سره بل څوک؟ مګر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکیږی).

تفسیر: ناڅاپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هیڅ علامی له پخوا څخه درښکاره نه وی نو له دی سببه د«جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرګندی شی یا به له «بغتة» څخه شپه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل یهلک ـ الایة» ترجمه داسی کړی ده آیا هلاک به کړی شی پری بل څوک هم یعنی هلاک به نه کړی هغه شی مګر قوم چه ظالمان دی.) یعنی په توبه ایستلو کښی ځند (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کښی د الله تعالیٰ عذاب وروړسیږی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيٰتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کړ (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زمونږ ته وبه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه بی ویری او بیفکره شوی یئ او په چتی (بیکاره) فرمائشونو او بیځایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوٰة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه وپوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاؤ علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاداً او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسائی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالیٰ آیتونه ئی دروغ وبلل او د الله تعالیٰ له هدایته ئی مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَّآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِیْ خَزَآىِٕنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَیْبَ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ اِنِّیْ مَلَكٌۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا یُوْحٰۤى اِلَیَّؕ قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الْاَعْمٰى وَالْبَصِیْرُؕ اَفَلَا تَتَفَكَّرُوْنَ ۝٥٠

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی(چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وایم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرښته یم(چه وکړم به ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مګر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ړوند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابریږی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا (رنړا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعویٰ داسی نه وی چه د الله تعالیٰ د مقدراتو ګردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښی دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواهش وکړ شی هغه به ئی هرومرو (خامخا) همغسی وکړی او نورو ته به ئی وروښیی، یا پر ګردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښیی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو څخنی د خپل برائت او نزاهت ثبوت دروړاندی کړی. کله چه دی له دی ګردو (تولو) خبرو څخنی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده څخنی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنګه رسول دی چه ډوډی خوری؟ او بازارو ته د پیرودلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره ځی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار ګرځول صحیح نه دی. ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ ووایه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی ړوند او لیدونکی؟ نه! نه برابریږی آیا نو، فکر، غور نه کوئ تاسی! چه حق له باطله بیل کړئ؟ او ایمان راوړئ؟! یعنی اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی څخنی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښی د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښی د ړانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاؤ علیهم السلام د زړه سترګی هر وخت د الٰهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخی دی، او د عملی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښی د الله تعالیٰ رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الٰهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په ګردو (تولو) واقعاتو کښی د ربانی تعلیماتو او د الٰهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه ممثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور ګرځیدلو کښی لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وویروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ویریږی دوی له دی چه تول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښی) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښی مګر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتي ځانونه (خپل ستا په دغه آورولو سره له معاصيو)

تفسير: يعني له هغو كسانو ځنې تاسې صرف نظر وكړئ چه د فرمايشي معجزاتو په ورښوولو خپل ايمان موقوفوي، او د تعنت او عناد له لوري د آيات الله په تكذيب پسې دي. ځكه چه د تبليغ فرض تاسې اداء كړى دى او وروسته له دې نه له دوى څخه داسې توقع نه كيږي، چه په سمه صافه لاره به راشي. اوس د الٰهي وحيې قرآن كريم په ذريعه د هغو خلقو ويښولو او تنبيه كولو ته زيات اهتمام وكړه! چه د هغو په زړونو كښې د محشر خوف او د عاقبت فكر دى ځكه چه له هم داسې خلقو څخه دا اميد كيدى شي چه له پند او نصيحت څخه به مستفيد او له قرآني هداياتو څخه به منتفع شي.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

او مه شړه هغه كسان چه بولي دوى (عبادت كوى د) رب خپل په اول د ورځې او په آخر د ورځې (يعني سبا او بيګا) كښې چه غواړي دوى په دې عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوى هيڅ شى او نه له حسابه (د عمل) ستا په دوى هيڅ شى نو چه وشړې ته دوى پس شى به ته له ظالمانو څخه.

تفسير: يعني هر كله چه د دوى ظاهري حال دا راښيي چه دوى شپه او ورځ د الله تعالىٰ په عبادت او رضاء غوښتلو كښې مشغول دي نو سم له دې له دوى سره مناسبه معامله وكړئ! د دوى باطني حال څه دى يا به ئې آخري انجام څه كيږي؟ د دوى پر دغه تفتيش او محاسبه باندې معاملات نشي موقوفيدى، نه ستاسې دغه حساب د دوى په غاړه دى او نه د هغو حساب ستاسې په غاړه لهٰذا بالفرض كه تاسې د دولتمندانو د هدايت په طمع داسې غريبان مخلصان له خپله مجلسه وشړئ. نو دا به د بې‌انصافي خبره وى په «موضح القرآن» كښې راغلي دي چه «د كفارو ځينو سردارانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا وغوښتل چه زمونږ زړونه غواړي چه ستاسې خبرې واورو، ليكن له تاسې سره خوار او غريب كسان (لكه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهيب، خباب، سلمان رضى الله عنهم) ناست وى، نو مونږ د هغوى تر څنګ نشو كيناستى (كه دوى له ځانه بيرته كړئ نو مونږ به له تا سره كينو او پاڅو، ګوندې ستا دين هم قبول كړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشی څو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعۡضَهُم بِبَعۡضٍ لِّيَقُولُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ
مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنۢ بَيۡنِنَآۗ أَلَيۡسَ ٱللَّهُ بِأَعۡلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووائی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منځ زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمندانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل گوری او تعجب کوی چه آیا دوی ځرنگه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی ـ او الله تعالیٰ د دوی زړونو ته گوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلۡ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡۖ كَتَبَ
رَبُّكُمۡ عَلَىٰ نَفۡسِهِ ٱلرَّحۡمَةَ أَنَّهُۥ مَنۡ عَمِلَ مِنكُمۡ سُوٓءَۢا بِجَهَٰلَةٖ
ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعۡدِهِۦ وَأَصۡلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ
نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ وَلِتَسۡتَبِينَ سَبِيلُ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿٥٥﴾ ع

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووایه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

Ý Ë Ž Ô — ß • " ó J ó

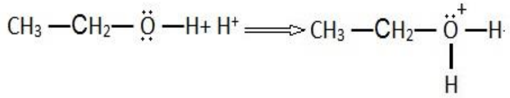

Æ í óçí › Û åí ó

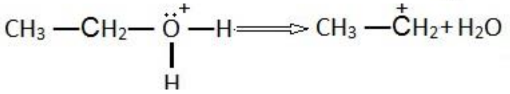

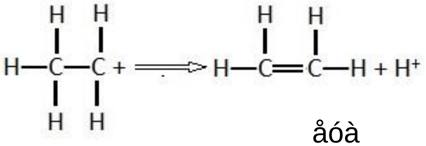

åóà

Ñ « £ à ßó Ñ ó ³ " © Ë Ž ×

› åª ' ' ¸ Ý× àª £ ß åí › Û H⁺ « åª ß £ åí óß å

ß ‡ ß åí óß ì çª £ ‡ ó ò ß åí › Ûß › « í › í

(10-7) å ó - ã —

åó í ó – óßí åó 2 ó çß Ý í Û ó 2ó åª ï ô fl £ ‡ ' ç¸

Ùß« Ý¸

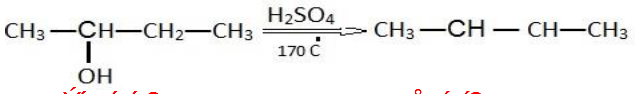

Ýí çí ó 2   å í ó2

› « åª åó í › ' óº OH « ¸ì ª í ª £ ‡ ó£ Ñó ‡ ' ¸ × ‡ Ùß

› « åª ' ' ¸ Ý× ÝOH£ ¸ò íß íª ß àª £ ß åí › Ûß › « ß í

• û í £ Û ß • "ã© ³ Û •

Ý¸ Ô ß Ñí › ¯ í Ýí £ Ûß Éí ç ðà¸ çß Ì ó ` ' ª Ì ó£ ß
í $KMnO_4$ H_2SO_4 åª åí Ûª ðíª òº ßª Ì ‡ › Ûß '‡ÛªßÝª í Ìßåªí
ß í £ Ûß É í ç åó fl óóª àß ï › § Ø ó $K_2Cr_2O_7$ Ý¸ H_2SO_4 Ûß « º Ì

• ç Ž Ûó àó ' Ž ½ ãŽ ðß á ñí ƒ ó Ž óß ð ß • ò ß í û • Ý í £ Û ß • ± œ ³ Û
" ã Ž — " © ³ Û û •

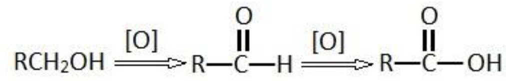

òßí Ýí £ Û ' ó ì ó' ß æ í ¿ ¸ ‰ ª £

å í — ó Û ð ß • ñ í ç Ž › ß • Ý í Û ß

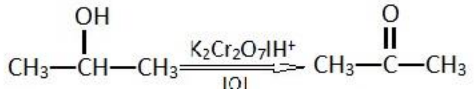

Ýí ç 2 åí ‡ Ýí ç í ›

àª £ ß åí › Ûß › « åß ì Û ª ó› › Ø ‡ – ü ‡ ó ß
åó í › ' óì ß › « åª óß § óß í £ª Ûß ß

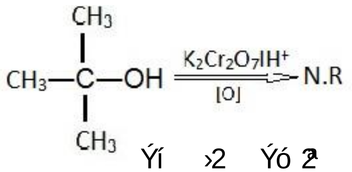

Ýí ›2 Ýó 2ª

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چه عبادت وکړم د هغو شیانو چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووایه (ای محمده دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کښی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کښی او نه به یم زه له لاری موندونکو څخه.

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لائق) دی. په دی رکوع کښی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کښی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایئ چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رڼرا) او د الٰهی هغه وحی چه پر ما نازلیږی دا تول ما له دی خبری څخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری څخه لږ څه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی ډیر څه تدبیرونه او حیلی او پلمی (بهانی) هم وکړئ خو زه هیڅکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کښی الٰهی وحی پریږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکړی نو الله تعالیٰ چه څوک هادی گرځولی او لیږلی ئی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کښی څرنگه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ۚ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گڼلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کښی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهتر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالیٰ صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿ مَا عِنۡدِیۡ مَا تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ بِهٖ ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الهٰی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿ اللّٰهُمَّ اِنۡ کَانَ هٰذَا هُوَ الۡحَقَّ مِنۡ عِنۡدِکَ فَاَمۡطِرۡ عَلَیۡنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائۡتِنَا بِعَذَابٍ اَلِیۡمٍ ﴾ ای الهٰه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ ګڼو نو له آسمانه پر مونږ تیږی (ګټی) راوورو یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!»

قُلۡ لَّوۡ اَنَّ عِنۡدِیۡ مَا تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ بِهٖ لَقُضِیَ الۡاَمۡرُ بَیۡنِیۡ وَبَیۡنَکُمۡ ؕ وَاللّٰهُ اَعۡلَمُ بِالظّٰلِمِیۡنَ ﴿۵۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جګړه په منځ زما او په منځ ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر هر چا او په هر وخت او هر دول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیږی، یا ئی نه لیږی یا ورته د توبی او استغفار توفیق مرحمت فرمائی، دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت دیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جګړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالیٰ د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رښا (رنړا) او الطاف دی چه د دیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ؕ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ؕ وَمَا
تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِىْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ
وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿۵۹﴾

او خاص هم دغه الله سره دي کلي ګاني (کنجياني) د خزاني د غيب چه نه پوهيږي په هغو (بل هيڅوک) مګر (عالم دي پري) هم دي او پوهيږي الله په هغه چه په بر (وچه) کښي او په بحر (درياب) کښي دي او نه لويږي هيڅ يوه پانه (له ونی) مګر چه عالم دي په هغه الله او نه (لويږي کومه) دانه په تيارو د ځمکې کښي او نه دي هيڅ لوند او نه هيڅ وچ مګر (ثابت شوي دي) په کتاب مبين (لوح محفوظ) کښي

تفسير: يعني د هر شي احوال په لوح محفوظ کښي مندرج دي. او هر هغه شيان چه په لوح محفوظ کښي دي هغه تول په علم الله کښي لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دي آيت مضمون حاصل داسي شو چه د ﴿ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾ هيڅ يو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالیٰ د ازلي علم له محيط نه خارج کيدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطني احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحيح علم له ده سره شته.

تنبيه: هغه علماء چه «مفاتح» د «مفتح» بفتح الميم جمع وائي دوی د«مفاتح الغيب» ترجمه په «غيبي خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتح بکسر الميم جمع ده هغوی د«مفاتح الغيب» ترجمه سم د شيخ الهند رحمة الله عليه له ترجمي سره په غيبي کلي ګانو (کنجيانو) کوی. مطلب دا چه غيبي خزاني او د هغو کلي ګاني (کنجياني) يوائحي د الله تعالیٰ په قدرت کښي دی هم دی له دغو خزانو څخني هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائي ورپرانيځی بل هيڅوک داسي قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذريعه تر غيبي علومو پوری ورسيږی، يا په هومره غيبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زياتوالی وکړی. ځکه چه د غيبي علومو کلي ګاني (کنجياني) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اګر که په لکونو او کروړونو غيبي جزئياتو او واقعاتو کوم يو بنده مطلع کړی شوی وی خو بيا هم د غيب اصول او کليت (چه «مفاتيح الغيب» او «مفاتح الغيب» ورته ويل کيږی) حق تعالیٰ خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّىٰكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰٓ أَجَلٌ مُّسَمًّى ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوبه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شي اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپی د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاؤخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بیخبره پاتی وی ـ ګواکی په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تګ، راتګ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه تول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوبه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسی چه ویده وئ، ویده به پاتی وی ـ لیکن د مرګ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در ګرده (تول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپی ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او وروسته مړ کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

او هم دی دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام‌الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشي يو ستاسي ته مرگ قبضوی روح د ده ليږلي شوي (پرښتي زمونږ چه ستاسي د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږي) او دوی هيڅ تقصير نه کوی (د امر په امتثال کښې د اجل له پوره کيدلو څخه وروسته).

تفسير: «حفظة» يعني هغه پرښتي چه تاسي او ستاسي اعمال ساتي.

فائده: د دغو ملائکو په ليږلو کښې ښائي دغه حکمت او مصلحت وي چه مؤمنان د قيامت له شرمندگي او رسوائي څخه وويريږي، او له سره گناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلي اعمالنامي له لوستلو څخه په محشر کښې د عامو په محضر کښې غافل او بی پروا نشي! څو د قيامت د ورځی له شرمندگي او رسوائي څخه مأمون او مصون پاتي شي.

ويره وکره له شرمونو د قيامته
چه تري زړونه وينی کيږي له هيبته
د عمل کاغذ به درکړی شي چه لوله
نن دي دکه کره نامه له ښه خصلته
چه سبا بيا ژړا وير نه پکاريږي
نن ژړا کره دم په دم له معصيته

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ ﴾ الآية - تر هغه پوري کله چه راشي يو ستاسي ته مرگ قبضوی روح د ده ليږلي شوي پرښتي زمونږ چه ستاسي د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږي او دوی هيڅ تقصير نه کوی د امر په امتثال کښې د اجل پوره کيدلو څخه وروسته) يعني په هر ډول (هرقسم) چه ستاسي د روح د قبضولو حکم کيږي په هغه کښې دوی هيڅ قسم رعايت يا تقصير، (او د روح په قبضولو کښې هيڅ ډول (طريقه) تعجيل او تاخير نه کوی کله ئې چه اجل په سر رسيدلی وی.)

ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوۡلَىٰهُمُ ٱلۡحَقِّۚ أَلَا لَهُ ٱلۡحُكۡمُ وَهُوَ أَسۡرَعُ ٱلۡحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾

بيا نه بيرته وروستل شي دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولیٰ (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شئ! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډير جلت دی له تولو حسابگرو.

تفسير: يعني په يوه رپ (لحظه) کښې د انسان د ټول عمر حسنات او سيئات وربنکاره کوي.

قُلْ مَنْ يُّنَجِّيْكُمْ مِّنْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهٗ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ۚ لَئِنْ اَنْجٰىنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيْكُمْ مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووايه (اى محمده !) څوک به خلاص کړي تاسې له تيارو د بر (وچې) او د بحر (درياب څخه په هغه وخت کښې چه) دعاء کوئ تاسې الله ته په ښکاره او په پټه سره (او داسې وايئ چه قسم دی) که خلاص کړي (الله) مونږ له دی تيارو (او سختيو) څخه نو هرومرو شو به مونږ خامخا له شکر ايستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله خلاصوی تاسې له دی (تيارو او سختيو) او له هری سختې څخه بيا هم (پس له دغه نجاته) تاسې شريکوئ (له الله سره نور په عبادت کښې).

تفسير: يعني حق تعالىٰ سره له هغه محيط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بيان ئې پاس وشو، فوراً ستاسې د بد عمليو او شرارتونو سزا نه درکوي، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تيارو کښې اخته کيږئ! او هغه په عاجزي او زاري سره يادوئ! او پخه وعده کوئ! چه «د دی مصيبت څخه له وتلو وروسته به بيا هيڅيری شرارت نه کوؤ، او تل به ستا احسان په ياد لرو» نو ډير ځلې الله جل جلاله ستاسې لاس نيسي، او له دغو مهالکو او هر قسم سختيو څخه مو ژغوري (محفوظوی)، ليکن بيا هم تاسې په خپلو وعدو ټينګ نه دريږئ، او د مصيبت له آزادي څخه وروسته بيا سمدلاسه په بغاوت او ياغيتوب لاس پوری کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰۤى اَنْ يَّبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَّيُذِيْقَ بَعْضَكُمْ بَاْسَ بَعْضٍ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾

ووايه (اى محمده !) هم دغه (الله) قادر دی په دی چه وليږی په تاسې عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بیله بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروڅکوی (الله) څینو ستاسی ته جنگ (او سختی) د څینو (نورو) وگوره (ای محمده) څرنگه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د دی مهلت او گذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسی چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿مِّن فَوۡقِكُمۡ﴾ الآیة ـ له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب‌الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا گډ کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بیله بیله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروڅکوی څینو ستاسی ته جنگ او سختی د څینو نورو په دی کښی ئی د دری ډولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

(۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (گټو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.

(۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلاو یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجی او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول‌الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ‌کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیږی، که جزئ او خصوصی واقعی پیښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.

(۳): عذاب چه ښائی داخلی عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه گوند او گوندبازی (پارتی بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنگ، جنجال، جگړی او وینی تویول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرگنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنگ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیږی. ﴿وَعَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مره شوی دی او (مره کیږی).

﴿انظُرۡ كَيۡفَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَفۡقَهُونَ﴾ وگوره ای محمده! څرنگه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتگ، څکه دوی

داسي ګڼل چه دا ګردي (تولي) دروغ او چټي (بيکاره) ويروونکي خبري دي عذاب يا نور شيان
له سره نه راځي.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾
لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

او دروغ وباله دا قرآن (يا دغه عذاب) قوم ستا (يعني قريشو) حال دا چه
دغه (قرآن يا عذاب) حق دی ووايه (ای محمده! دوی ته) نه يم زه په تاسي
وكيل (ساتونكی) هری خبری ته يو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهيږئ
تاسي.

تفسير: يعني زما وظيفه دا نه ده چه ستاسي په تكذيبونو زه په خپله پر تاسي عذاب نازل كړم يا
د هغه وخت يا نوعيت يا ئی نور تفصيلات دروښيم ـ زما كار يواځی پوهول او تنبيه كول دي
(دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زيات د هر شي د وقوع خصوصيات د الله تعالیٰ په
علم كښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نيته ورسيږی نو تاسي به په خپله پری
خبر شئ، چه هغه شيان چه ما تاسي ترې ويرولئ هغه تر كومه ځايه پوری رښتيا دي؟.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ
يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ
بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

او كله چه ووينی ته هغه كسان چه جګړی كوی (طعن وربوری تړی، مسخری
پری كوی ننوځی غوتی وهی) په آيتونو زمونږ كښی نو مخ واړوه له دوی نه
(او ورسره مه كښينه! او كه ناست وی ترې پاڅيږه)! تر هغی پوری چه
مشغول شي دوی په خبرو (نورو كښی) غير له قرآن څخه او كه هير كړ له
تانه (دا اعراض او څنګ كول) شيطان نو مه كښينه وروسته له يادیدلو (د دی
منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحقه تنقیدونو کښې مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او گډون او راشه درشه ورسره مه کوئ! څو تاسی هم د هغو په ډله کښې گډ نه شئ! او د عذاب مورد ونه گرځئ! لکه چه په بل ځای کښې فرمائی! ﴿ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښې گډون وکړی لازم دی چه تل تری کناره او په څنگ وی! او که کله ناڅاپه یا سهواً پکښې شریک شی، نو له یادیدلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښې د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی له حسابه د دغو (جگړه کونکو په آیات الله تمسخراً) څخه هیڅ شی (له گناه) ولیکن (دوی باندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتی دوی (د هغو کسانو د مجلس له گډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناگانی کیدی شی یعنی که پرهیزگاران د جگړی کوونکو او طعن‌ویونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی څخه جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له گمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی ښائی چه هغه بدبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه وویریږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزگارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښې د دخول او د ورتگ ضرورت پیښ شی ـ نو دوی ته د طاعنینو د گناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسیږی ـ هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی باندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَآ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا۟ بِمَا كَسَبُوا۟ ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

او پرېږده ته هغه کسان چه ګرځولی دی دوی دین خپل (چه پرې مکلف وو) لوبې او عبث (چه پرې مسخرې کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی(هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښې) او نه شفاعتګر (دافع د مصیبت په عقبا کښې)، او که فدیه ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیه نو وابه نه خیستی شی دا (فدیه یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل له ډیرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبلول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی.
﴿ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿ وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ الآیة ـ
او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو ونه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی ـ حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتګر دافع د مصیبت په عقبا کښې او که فدیه ورکړی دا نفس هر قسم فدیه نو وا به نه خیستی شی دا فدیه او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په ګناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملګری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الهٰی عذابه وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیه او معاوضه قبلیږی. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښې ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشي خلاصیدی. ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ﴾ الآية - دا مذکورین چه دین ئې لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل (څکل) له ډیرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیرآیت کښې خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنګ کیدلو حکم ؤ چه پکښې ئې د آیات الله په نسبت طعن، استهزاء او ناحقه جګړې کولې په دی آیت کښې د داسې خلقو له عمومي مجالست او مصاحبت کولو څخنې د ممانعت ارشاد دی ـ مګر داسې حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته نصیحت هم کوئ! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شي.

قُلْ أَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شي ته چه نه نفع رسولی شي مونږ ته او نه تاوان رسولی شي مونږ ته او بیرته وګرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه (چول بیابان) کښې په داسې حال کښې چه (له ورکیدلو د لارې) حیران وی، ده لره ملګری وی بولی دوی دا سړی (له ډیره شفقته) په لوری د سمې صافی لارې چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه ګمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئې راولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنې کښې وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه تښتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښې ئې خپل سرونه ایښې دی چه څه شان سره ئې د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئې راواړوی چه الله تعالیٰ ته سر په سجده کیږدی. ښه! نو له داسې موحد، مبلغ او مجاهد بنده څخنې دا توقع کول، فضول ده چه دی به د ماسواء الله په مخ کښې خپل سر تیت کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښې نه نفع شته نه نقصان یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجې) د توحید او ایمان سمه لاره پریږدی، او د شرک او نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شي که معاذ الله داسې وشو، نو د ده مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بلدو خپلو ملګرو سره په یوه چول او بیابان کښې سفر

کوی او ناڅاپه بیابانی غول (خبیث جن) ئی وغولوی ـ او لاره تری ورکه کړی ـ دی په څلورو خواؤ کښی پریشان او سرګردان ګرځی ـ او د ده ملګری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کړی چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مګر دی د حیرانی او مخبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی وپوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره تاکلی (مقرر) شوی ده ـ او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی ـ کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منګلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرګردانه ګرځی ـ د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مګر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړی وه.

قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَالْهُدٰى ؕ وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤١﴾ وَاَنْ اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوْهُ ؕ وَهُوَ الَّذِیْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَهُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ وَيَوْمَ يَقُوْلُ كُنْ فَيَكُوْنُ ۬ؕ قَوْلُهُ الْحَقُّ ؕ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِی الصُّوْرِ ؕ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿٤٣﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویریږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شئ تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښې چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښې عالم دی (الله) په تولو پټو او ښکاره ؤ او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښې به په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) هم د ماسواء الله شخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښې وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښې خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښې تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم شخه په هیڅ حالت کښې مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّيٓ أَرٰىكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

او (یاد کړه ! ای محمده !) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښې د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو۔ دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه ډول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنگه له دوی شخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنگه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده شخه وویریږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿ لِأَبِيهِ ءَازَرَ ﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم«تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمة الله علیه له مجاهد رحمة الله علیه او نورو څخنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښې د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب «آزر» کیښود شوی وی. والله اعلم. ﴿ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً ﴾ الآیة ـ آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړې کړې تیږو (ګټو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کښې سر په سجده پریوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ إِبۡرٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلۡمُوقِنِينَ ۝٧٥

او (لکه چه مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د ګمراهی قبحه) هم دا رنګه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکی (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چه ؤ بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسی چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالیٰ پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارګئ استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علیٰ وجه البصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق الیقین په اعلیٰ مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او دیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوریږی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په دیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو نښلوونکی او سازوونکی او د زرهاؤ او لکونو کلونو رائیسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی دیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بیشعوره طبیعته یا د ړندی او کڼی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوتن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کښی د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کښی وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر ګرد (تول) کواکب په تشه فضا کښی داسی منظم او مرتب یو له بل تړلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتړی چه تول د لمر په اطرافو کښی سره حرکت وکړی، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کښی حرکت وکړی، او په هغه کښی له سره تخلف پیښ نشی، بیا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کښی حرکت او د لمر تر منځ د مسافی له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم ایښود شوی دی هیڅ یو طبیعی سبب نشته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وتړلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا ګرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د ګردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی څنی او له کوم مقدار څخه څومره د جاذبی قوت صادریږی؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاحم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خوړلو په اثر تباه او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیره محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شیبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»
دا د ربالعٰالمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیڅ یوه عمل څخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ او بله نښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه ځی او روان دی همیشه هغه قرارګاه ته چه مقرره ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وګرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کږه لکه وچه کلکه څانګه د خرما چه له ډیر وچوالی کږه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته وررسیږی په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه ړومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری ګرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یٰسین ۳۸ تر ٤٠ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی څخه ولګوئ! هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السمٰوات والارض دی چه د هغو له لیدلو څخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴾ او د ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ﴾ الآیة - جملی ناڅاپه بیساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کماتدل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا جَنَّ ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندی شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا څوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیگاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهیم علیه السلام» ﴿ هٰذَا رَبِّيْ ﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په دول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسیٰ علیه السلام فرمایلی دی ﴿ وَانْظُرْ اِلٰۤى اِلٰهِكَ الَّذِيْ ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مگر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّيْ ۚ فَلَمَّاۤ اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِيْ رَبِّيْ لَاَكُوْنَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّاۤلِّيْنَ ﴿٧٧﴾

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمی راختونکی ځلیدونکی وویل (ابراهیم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هرومرو (خامخا) به گرځم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چه سپوږمی دیر حسین او ځلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په ځلیدلو او ښائست مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّيْ هٰذَاۤ اَكْبَرُ ۚ فَلَمَّاۤ اَفَلَتْ قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ بَرِيْۤءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿٧٨﴾

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (ځلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له ګردو (تولو) شخه) لوی دی، پس
کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قومه زما
بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوئ (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کښی له ګردو (تولو) شخه لویه او له تولو ځنی فیض رسوونکی سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مګر دغه ګرد (تول) لمر، سپوږمی، ستوری او نور ګرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی شخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شیبه هم له خپله ځایه شه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک ګرځول څومره سپین سترګی او ګستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

بیشکه ما ګرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی
ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (ګرځیدونکی یم له ګردو
(تولو) باطلو ادیانو شخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) مخلوقو ځنی یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل وعلا لوی دربار ئی تینګ ونیو چه د هغه په قدرت کښی ګرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ ۚ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ ۚ

او جګړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کښی) وویل (ابراهیم) آیا
جګړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کښی حال دا چه په تحقیق
هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السمٰوات والارض سیر علیٰ وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده شخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جګړو او چتی (بیکاره) جنګونو او له بی فائدی مباحثو ځنی به بی لاری کیږی؟ هیشکله به داسی نه

کیږي.

وَلَآ اَخَافُ مَا تُشۡرِكُوۡنَ بِهٖۤ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ رَبِّىۡ شَيۡـًٔـا‌ ؕ وَسِعَ رَبِّىۡ كُلَّ شَىۡءٍ عِلۡمًا ‌ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوۡنَ ⑧٠

او نه ویریږم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسي ئې شریکان کوئ له الله سره (په هیڅ وخت) مګر چه اراده وفرمائي رب زما د څه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئې شي)، احاطه کړې ده رب زما په تولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسي پند نه آخلئ (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولئ)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زمونږ د معبودانو توهین کوې، نو وویریږه چه چیرې ته د هغه له وباله لیونی نشې (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښې اخته نشې نو د هغه ځواب داسي ورکوی چه «زه به له دوی نه ولې ویریږم؟ ځکه چه د دوی په لاس کښې نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هو! که زما پروردګار ماته څه تکلیف راورسوی نو له هغه څخه په دنیا کښې هیڅوک نه دی مستثنیٰ هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سړی په کوم یو حالت کښې ښائي ژوندون وکړی او کوم شی به ورته وړ (لائق) او مناسب وی».

وَكَيۡفَ اَخَافُ مَاۤ اَشۡرَكۡتُمۡ وَلَا تَخَافُوۡنَ اَنَّكُمۡ اَشۡرَكۡتُمۡ بِاللّٰهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهٖ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطٰنًا‌ ؕ

او څرنګه به ویریږم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کړي دي تاسي (له الله سره په عبادت کښې) او نه ویریږئ تاسي له دې چه بیشکه تاسي شریک کړي دي له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسي هیڅ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعني ستاسي له معبودانو څخني به زه ولې ویریږم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښې نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندیښنه کوم هو! تاسي د الله تعالیٰ باغیان او مجرمان یئ، او الله تعالیٰ د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو ځنی ویره په کار ده.

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو ډلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله وواییځ!) که یئ تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاځواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی ګډ کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾ ګواکی د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مأمون او مهتدی یواځی هغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالیٰ شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کماقال الله تعالیٰ ﴿ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴾ (۱۳ جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت ۱۲ رکوع) څرنګه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کمافی قوله تعالیٰ ﴿ وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا ﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د«لبس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سخت ووېریدل. او دغه امر پر هغوی دیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «**اینالم یظلم نفسه یا رسول الله**» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سړی به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«ليس ذلک ! انماهو الشرک . الم تسمعوا قول لقمان لابنه ﴿ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾
يعنى په ﴿ وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴾ كښى له ظلم څخه شرک مراد دى او مطلقه
گناه ترى مراده نه ده نو په دغه صورت تاسى ته هيڅ تردد او انديښنه نه ده په كار. اگر كه
مفسرينو او محدثينو پر دغه آيت راز راز (قسم قسم) تقريرونه او بيانونه كړى دى. مگر په دغه
ترجمه كښى د هغو گرد (تول) مطالب پكښى ثابت پراته دى.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ؕ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿٨٣﴾

او دا (چه تير شو) دليل زمونږ دى چه وركړى ۇ مونږ هغه ابراهيم ته په
(مقابله د) قوم د ده چه پر دوى غالب شي پورته كوو مونږ درجى هر چاته
چه اراده وفرمايو (د پورته كولو ئى) بيشكه رب ستا ډير حكمت والا دى
(چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسير: يعنى ابراهيم عليه السلام ته داسى قاهره دلائل وركول، او هغه ته په خپل قوم باندى برى
عطا كول، او په دنيا او آخرت كښى هغه سرلوړى گرځول، د همغه عليم او حكيم له كارونو
څخه كيدى شي چه د هر سړى استعداد او قابليت ورته معلوم دى، او په خپل حكمت سره هر
شي د هغه په مناسبه موقع او مقام كښى ږدى.

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ ؕ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوْحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهٖ
دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوْبَ وَيُوْسُفَ وَمُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٨٤﴾

او وباښه مونږ ابراهيم ته اسحٰق (چه د ده زوى او د اسرائيلى انبياؤ پلار
دى) او يعقوب (مو هم ورو باښه چه لمسى ئى ۇ، دغو) تولو ته هدايت كړى
ۇ مونږ، او نوح ته مو هدايت كړى ۇ له (ابراهيم څخه) پخوا او (هدايت مو
كړى ۇ) اولادى د ده څخنى داؤد او سليمان ته او ايوب او يوسف ته او موسىٰ
او هارون ته او هم داسى لكه چه (دغو انبياؤ ته مو بدل وركړ) بدل وركوو

مونږ محسنانو (نیکوکارانو ته).

تفسیر: یعني نه یوائحی دا چه مونږ ابراهیم علیه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوړی کړ، بلکه په زړښت کښې د اسحٰق علیه السلام په شان زوی او یعقوب علیه السلام غوندی لمسی مو هم ورویاښه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چه ده ته د دنیا یو عظیم الشان قوم، بني اسرآئیل منسوب دی چه په زرهاؤ انبیاء پکښې مبعوث شوی دی. بلکه همغسی چه د قرآن کریم په یو بل ځای کښې مذکور دی وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ له جانبه نبوت د ده په اولاده کښې ایښود شوی دی. ﴿ وَنُوحًا هَدَيْنَا ﴾ او نوح ته مو هدایت کړی ؤ پخوا له ابراهیم څخه پخوا د ابراهیم علیه السلام د ځینو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځینو اصولو ذکر هم فرمائی، ځکه چه نوح علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام له اجدادو څخنی دی (او د پلار نیکه شرافت ځامنو ته هدایت او سعادت دی) هم داسې چه وروسته له ابراهیم علیه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار یوائحی د ده په ذریاتو کښې پاتي دی، همغسی وروسته له نوح علیه السلام څخه د انساني نوعی انحصار د نوح علیه السلام په نسل کښې منحصر دی. ګواکی پس له طوفانه نوح علیه السلام دی دنیا ته (آدم) ثاني شو. ﴿ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُۥ هُمُ ٱلْبَاقِينَ ﴾ ﴿ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ ﴾ الآية - او هدایت مو کړی ؤ له اولادی د ده څخنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسیٰ او هارون ته د ظاهری ملک او سلطنت په اعتبار په انبیاؤ علیهم السلام کښې داؤد او سلیمان علیهما السلام یو شان دی، او د مصائبو او شدائدو د صبر کولو په لحاظ د ایوب او یوسف علیهما السلام په منځ کښې خاص مشابهت دی، نور د موسیٰ او هارون علیهما السلام د وروړئ او قرابت په نسبت د څه وینا ضرورت نشته په خپله حضرت موسیٰ علیه السلام له الله تعالیٰ څخه هارون علیه السلام د خپل وزیر په صفت طلب کړی ؤ، محقق مترجم رحمة الله علیه له دوی د هر یوه د دوو نومو په آخر کښې د «ته» توری راوړی، او په هغه سره ئی د دی لطائفو په لوری اشاره فرمائلی ده والله علم.

تنبیه: سلیمان علیه السلام د داؤد زوی، او داؤد علیه السلام (د یهودا) بن یعقوب علیه السلام له اولادی دی. ایوب علیه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عیص» بن اسحاق علیه السلام له اولادی دی. یوسف د یعقوب علیه السلام زوی ؤ موسیٰ او هارون سره ورونه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن یعقوب علیه السلام له اولادی وو.)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ ءَابَآئِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ

وَإِخْوَانِهِمْ ۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾
ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ
أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

او (هدایت مو کړی ؤ) زکریا او یحیٰی ته او عیسٰی او الیاس ته دوی ګرد (تول) دی له صالحانو (کاملانو) څنی او (هدایت مو کړی ؤ) اسماعیل او الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا تولو ته فضیلت ورکړی ؤ مونږ پر تمامو عالمیانو او (فضیلت مو ورکړی ؤ په نبوت او اسلام سره) څینو ته له پلرونو د دوی او له اولادی د دوی او له ورونو د دوی، او غوره کړی وو مونږ دا تول انبیاء او لار ښوونه کړی وه مونږ دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د انبیاؤ) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کړی وی دوی له (الله سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالیٰ د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر هغی الله تعالیٰ خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوی ﴿ وَلَوْ أَشْرَكُوا ﴾ الآیة ـ او که «فرضاً» شریک کړی وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی چه شرک (داسی لویه ګناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبرانو او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِن يَكْفُرْ
بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی (آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکی) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په (ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولګی) چه نه دی دوی په دی (قرآن) کافران.

تفسیر: یعنی که د مکی کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو ـ ساتنی او ترویج د دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ اړوونکی نه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾ ع

دغه (انبیاء) هغه کسان دی چه هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووایه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مګر یوازی ذکر (پند، وعظ) دی له پاره د تولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو کښی سره متحد دی. نو د ګردو (تولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور دی، تاسی هم مامور یئ چه پر همغی مستقیمی طریقی تګ وکړئ! ګواکی په دی آیت سره ئی تنبیه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاؤ له اصوله او لاری بیله نه ده پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله علیه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه ؤ شرائعو ذکر وفرمایی نو هغه د ده د امت په حق کښی هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه وی فرمایلی. ﴿ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴾ الآیة ـ ووایه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مګر یوازی پند، وعظ دی له پاره د تولو عالمیانو) یعنی که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو دول (طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هو! که تاسی له نصیحت څخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ورورسوئ! په ګرد (تول) جهان کښې یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه څوک انکار چه وکړی هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوی، او شائی چه په خپلی دغی محرومئ، بدبختئ او بدحالئ وژاړی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ
مِنْ شَيْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَ
هُدًى لِلنَّاسِ ۖ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۖ
وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ ۖ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندی هیڅ شي ووایه (ای محمده دوی ته) چا نازل کړی ؤ کتاب هغه چه راوړی ؤ هغه موسیٰ حال دا چه نور(رڼا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه ګرځوئ تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروئ ئی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پټوئ تاسی ډیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وئ (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ ﴾ الآیة - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیڅ شی الله تعالیٰ نه دی رالیږلی په پخوانی رکوع کښی د نبوت د منصب او د ډیرو انبیاؤ علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی ؤ، د رسولانو لیږل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښی د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کړی شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښی بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت څخه هم چه ګوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف ګرځوی بیخی انکار کوی ګواکی د«انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی ځنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ ﴾ الآیة - ووایه ای محمده! دوی ته چا نازل کړی ؤ هغه کتاب چه راوړی ؤ هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور(رڼرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه ګرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پټوئ تری ډیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهٰی احکامو او مرضیاتو ئی بندګان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رڼا (رڼرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه ټول انبیاؤ علیهم السلام حتیٰ ټول بنیآدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا منل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او ټوک ټوک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه ډیر احکام او اخبار مو پټ کړی دی او د هغه اصلی رڼا (رڼرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راښیی، کله چه د هغی عظیم الشانی مانی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

ووایه (ای محمده !) چه الله (نازل کړی ؤ! بل ځواب نشته) بیا پریږده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوپی وهی مشغولیږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رڼا (رڼرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریږدئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لګیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښیی.

وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۚ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿٩٢﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه ووېروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپېر دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کړی دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کړی نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راوښیئ چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنګه کیدی شی؟.

﴿ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ او له پاره د دی چه ووېروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکیان (مکی واله) او هغه چه چاپېر له دی دی «ام القرىٰ» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د ګردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په دول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اوبو څنی ځمکه جوړه شوی ده نو ړومبی هم دغه ځای ځرګند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القرىٰ» سره یاده کړه شوه، او له شاؤخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کښی ړومبنی مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو یا به ګرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی.

﴿ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ ﴾ الآیة - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کړی دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث بعد الموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روژی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَّمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

او څوک دی ډیر ظالم؟ (یعنی هیڅوک نشته!) له هغه چانه چه تړی پر الله دروغ یا وائی چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیڅ شی او (بل څوک دی ډیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان تړلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لری او وړ (قابل) او لایق ئی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وګرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿ مَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنۡ شَىۡءٍ ﴾ یعنی الله تعالیٰ د بندګانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر څوک چه داسی ووایی سخت ظالم دی هم داسی هغه څوک چه د نبوت او د رسالت دعویٰ په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غټه خبره وکړی چه د الله تعالیٰ د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه ځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا ګردی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترګی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوۡ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوۡنَ فِىۡ غَمَرٰتِ الۡمَوۡتِ وَالۡمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوۡۤا اَيۡدِيۡهِمۡ‌ۚ اَخۡرِجُوۡۤا اَنۡفُسَكُمُ‌ؕ

او که ووینی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرګ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسئ تاسی ارواح خپل (چه ئی قبض کړو مونږ که ئی ایستی شئ یا ئی له عذابه وباسئ!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسئ خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه ډیرو ورځو راهیسی په دول دول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

اَلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ الۡهُوۡنِ بِمَا كُنۡتُمۡ تَقُوۡلُوۡنَ عَلَى اللّٰهِ غَيۡرَ الۡحَـقِّ وَكُنۡتُمۡ عَنۡ اٰيٰتِهٖ تَسۡتَكۡبِرُوۡنَ ۝۹۳

نن ورځ به جزا درکړه شي تاسي ته عذاب سپکوونکی (یعني چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائي هم وي) په سبب د هغه چه وئ تاسي چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسي چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو منل، نو وبه ګورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعني د تکبر له لاری د الله تعالیٰ آیتونه او نبي دروغجني کوئ (او وبه ویل شي کفارو ته کله چه بیا ژوندي شي په قیامت کښي داسي چه)

وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ
لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٩٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلي یئ تاسي مونږ ته یوازي یوازي (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کړي مو وئ تاسي اول ځلي او پریښودل تاسي (په دنیا کښي) هغه (شیان) چه درکړي ؤ مونږ تاسي ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسي سره شفاعت کوونکي ستاسي هغه چه ګمان کاوه تاسي چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسي کښي شریکان دي (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منځ ستاسي کښي او ورک شو له تاسي څخه هغه شي چه وئ تاسي چه ګڼل به مو (چه دا شفیعان دي).

تفسیر: ﴿ وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَادَىٰ ﴾ او په تحقیق راغلي یئ تاسي مونږ ته یوازي یوازي لکه چه مو پیدا کړي وئ اول ځلي او پریښودل تاسي هغه شیان چه درکړي مو وو تاسي ته وروسته د شاوو خپلو یعني نه به ستاسي په سر خوالي (توپي) او نه به ستاسي په پښو پڼي وي ماته به تش تور لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له ځانه سره نه دي راوړي او هلته مو پریښي دي. ﴿ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ﴾ الآية ـ او نه وینو مونږ له تاسي سره شفاعت کوونکي ستاسي هغه چه ګمان کاوه تاسي چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسي کښي شریکان دي له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منځ ستاسي کښي او ورک او بي فائده شول له تاسي څخه هغه شیونه چه وئ تاسي چه ګڼل به مو چه

دا زمونږ شفیعان دی یعنی هغه شیان چه تاسی د مصیبت او اړتیا (احتیاج) په وخت کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره تاکلی (مقرر کړی) وو هغوی چیری لاړل؟ چه نن مونږ دوی ستاسی د حمایت او سپارښت (سفارش) او مرستی (مدد) دپاره حاضر نه وینو او د نصرت او حمایت هغه ګردی (تولی) علاقی او اړیکی له منځه ورکی دی چه تاسی پری لاقی او باتی وهلی.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ ۖ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

بیشکه الله چوونکی (څیروونکی) د دانی دی (په ایستلو د ډکی سره) او د زړی (په ایستلو د نیالګی (تیغی) سره) راباسی ژوندی له مړی (لکه شین ډکی له وچی دانی ولد له نطفی، مؤمن له کافر عالم له جاهل نه) او ایستونکی د مړی دی له ژوندی (لکه وچه دانه له شین ډکی، نطفه له حیوان. کافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندی کوونکی او مړ کوونکی) الله دی نو کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسیر: یعنی زړی او دانه ئی په ځمکه کښی د خښولو څخه وروسته چولی، او څیرلی او تک شین ډکی تری زرغونوی. له ځانداره د بیځانه، او له بیځانه د ځانداره ایستل داسی دی لکه چه انسان له نطفی او نطفه له انسان څخه پیدا کوی، دا د هم دی الله تعالیٰ کار دی، بیا تاسی چه هغه پریږدئ نو چیری ځئ؟ آیا بل داسی کوم لوی ذات موندلی شئ چه د داسی قدرتونو او کمالاتو څیښتن (مالک) او دا ډول (طریقه) لوی کارونه په سر ورسولی شی؟

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

چوونکی (د رڼا (رڼړا) د سبا دی (بیوونکی د تیارو د شپی او د جهل، راوستونکی د رڼا (رڼړا) د ورځی او د علم دی)، او ګرځولی ئی ده شپه آرامځی او (ګرځولی ئی دی) لمر او سپوږمی (نښی د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذکر شوی شیان) اندازه کول دی د ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعني د شپې له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راڅرګندیږي د هغه رااېستونکی هم دا پاک الله دی د شپې او د ورځې، د لمر او د سپوږمۍ، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تګ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده تاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښې د یوه ویښته په اندازه هم لاندی باندی او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږي.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئې دی تاسې ته ستوري له پاره د دې چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچې په بیابانو کښې) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښې په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: یعني په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیې آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې یئ تاسې (ګرد- تول)له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسې ته یو) ځای د قرارې (په شاګانو د پلرونو یا په سر د ځمکې کښې) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښې) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي)

تفسیر: «مستقر» د درېدلو هسې ځای چه په هغه کښې هستوګنه وشي او «مستودع» د سپارلو او د امانت کېښودلو ځای ته وائي. دا ئې لغوي معنی شوله د دې دواړو د مصداق په تعیین

کښې د مفسرینو اختلاف دی، خو زمونږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښې لیکلی دی «یعنی ړومبی سپارلی کیږی د مور ګیډی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښې پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راولی، او دلته ورته هستوګنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښې پیدا کوی او بیا قرار ورته بښې په جنت کښې یا ئی وراچوی په دوزخ کښې.»

وَهُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا ۚ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَّجَنّٰتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۗ اُنْظُرُوْٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٩٩﴾

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو راایستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو راایستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) شخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه ډکی) شخه دانی یو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما شخه (داسی خرما چه راووځی) له غلافه (د وږی) د هغی شخه وږی نژدی (ځمکی ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انګورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پانو کښې) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښې) وګورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښې خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی دآسمان له جانبه الله تعالیٰ وریځی وورولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس راایستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شي. وروسته له دغه اجماله لږ شه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه ډکی شخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ څخه داسی خرما چه راووځی له غلافه د وږی د هغی څخه وږی نژدی ځمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د ډیر بار او د وږو د لرلو په سبب د ځمکی په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انګور او زیتون (ښون) او انار په دی حال کښی چه یو د بل سره مشابه وی په پانو کښی او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښی) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنګ، بوی، مزی په اعتبار ځینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او ځینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کښی داسی چه یوه به خوږه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وګوریځ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته) یعنی په ابتدا کښی کله چه میوه راوباسی نو څرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو څخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی ګرځی؟ دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت مظاهر او نښی دی.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ﴾ الآیة ـ بیشکه په دی تیرو تولو کښی خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالیٰ هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښی بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره ځایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالیٰ پخپل فضل او رحمت سره زموږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چتی (بیکاره) وی چه زموږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زموږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زموږ د روحانی تغذیی لپاره ئی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښی د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښی نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپی له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رڼرا) راولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع ښښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښی د لمر او سپوږمی له رڼا (رڼرا) څخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کښی د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمی نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپی د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالیٰ مخلوقات، تر ابدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښی لالهاند او سرګردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی څیری کړی د غنمو وږی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښی د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چتی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غتیږی،

نه به پخیږی، او نه به تیاریږی، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وجی) په دنیا کښی د حیات او ممات او د مرگ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مړی څخنی ژوندی او له ژوندی څخنی مړی پیدا کوی، نو په روحانی نظام کښی ولی د الله تعالیٰ له دی عادته انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی دول (طریقه) سره هم ډیر ځلی له یوه ژوندی قوم څخه مړ قوم او له مړه قوم څخنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسی چه الله تعالیٰ زمونږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (فلله الحمدوالمنة وبه الثقة والعصمة)ـ له هم دی ځایه دا هم فهمیږی، هم داسی چه الله تعالیٰ په داسی افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږی ـ یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسی کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) گڼلی شوـ چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که گرد (تول) مخلوقات تول سره یو ځای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم ځایه پوری صحیح کیدی شی، گواکی په دی رکوع کښی د الله تعالیٰ د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو گردو (تولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کښی کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ ع

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی(الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تړی (جوړوی ځینی کفار) دپاره د الله زامن او لونی بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکی ده الله لره (له گردو (تولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنگه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږی، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول گواکی د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کښی فرمایلی وو ﴿ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو ځای کښی ارشاد شته چه ﴿ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ﴾ ملائکی به په قیامت کښی فرمائی ﴿ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(٥) رکوع (٤١) آیت یا به له «جن» څخه د جنیانو قوم مراد شي چه د دوی له ځینو مشرانو ځنی به د جاهلیت په زمانه کښی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴾ (٢٩ جزء د الجن (٦) آیت (١) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالیٰ عاجز مخلوق دي نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنګه د خالق تعالیٰ شریکان شي. ﴿ سُبْحَانَهُ ﴾ الآية ـ یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت څخه او د الله تعالیٰ شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل څخه بیخی پاک او منزه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنګه کیدی شي؟.

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنګه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی ئی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد تاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنګه تجویزوئ؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالیٰ سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوئ؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ زوی وائی ـ لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی‌بی مریمه (العیاذبالله) د «الله تعالیٰ» ښځه وبولی، او د میړه (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شي. کله چه داسی نه ده نو د (بی‌بی مریمی) له ګیدی ځنی پیدا شوی هلک څرنګه د الله تعالیٰ زوی کیدی شي؟ په دنیا کښی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له ګیډو ځنی پیدا کوی او دوی معاذالله د الله تعالیٰ نسلی اولاد نه ګڼل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی څخه بیا د عادی اسبابو له واسطی څخه پیدا کړ شي، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شي، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو ګردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شي پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوْهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿۱۰۲﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مګر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د ګردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۚ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۰۳﴾

نشی مونډلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترګی او الله مومی سترګی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترګو کښی دا قوت نشته چه الله تعالیٰ وګوری ـ هو! که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترګو ته همغسی قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسب‌المراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو ځنی ثابته ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنګه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترګی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هو! د ده شان هم دا دی چه په ګردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د«خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَّبِّكُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ ﴿۱۰۴﴾

(ووایه ای محمده ! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووینی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه ړوند شو(له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اګر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مګر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترګی پرانیځی نو ضرور الله تعالیٰ مومی او هر څوک چه له خپل ځانه ړوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ وَلِيَقُوْلُوْا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهٗ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۵﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو (طریقو) سره ځکه بیانوو چه تاسی ئی ګردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سړی له خولی څرنګه وځی، هرومرو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوروی. مګر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زائلیږی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریدونکی پری عبرت واخلی، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.)

اِتَّبِعْ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنْ رَّبِّكَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِیْنَ ﴿۱۰۶﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، او مخ ګرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم تګ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترګی واړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریدلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه دی ګرد (تول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر ګرد (تول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی ـ لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوښښ وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَیْهِمْ حَفِیْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَیْهِمْ بِوَكِیْلٍ ﴿۱۰۷﴾

او نه ئی ګرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الٰهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ویونکی خو تاسی نه یئ!.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بیضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ. مثلاً فرض ئی کړئی که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شئ او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په ځواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترمو لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاړی او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجبالتعظیم معبود او د قابل الاحترامو لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وگرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقی سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورتګ د دوی دی(په آخرت کښې) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه کاوه به (ئی په دنیا کښې نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنګه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راټول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیږی او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هو! کله چه د پاک الله په دربار کښې حاضر شی او له ګردو (ټولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولګیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کښې ئی کړی دی څرنګه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یئ چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر ښه! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهٰذا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یئ خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی ـ او بیا به سم له سنت‌الله سره دوی د دی خبری مستحق وګرځی چه فوراً پوپنا شی لکه چه د دی سورت په شروع کښې مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وګرځوی یا نور).

وَنُقَلِّبُ اَفۡـِٕدَتَهُمۡ وَاَبۡصَارَهُمۡ كَمَا لَمۡ يُؤۡمِنُوۡا
بِهٖۤ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّنَذَرُهُمۡ فِىۡ طُغۡيَانِهِمۡ يَعۡمَهُوۡنَ ﴿١١٠﴾ ع

او آړوو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترګی د دوی (له ليدلو د حق نه نو ايمان نه راوړی) لکه چه ايمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پريږدو مونږ دوی په ګمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحيران او مترددان دی.

تفسير: يعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی هميشه والی او دوام وشی نو نتيجه به ئی داسی کيږی چه مونږ د دوی زړونه او سترګی کږه وو، بيا د حق د پوهيدلو او ليدلو توفيق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدايت ورکوی، په همغه اول ځلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وګوری، نو څه حيلی او پلمی (تدبيرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا إِلَّآ أَن يَشَآءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

او كه بيشكه مونږ راليږلي مو وى دغو (كفارو) ته (په غوښتنه د دوى) پرښتي او خبرى كړى وى له دوى سره مړيو (لكه چه دوى وائى) او جمع كړى وى مونږ دوى ته هر شي (چه په دنيا كښي دى) مخامخ نو نه به وو دغه (كفار) چه ايمان راوړى (په هيڅ وخت كښي) مگر (په وقت د) ارادى فرمايلو د الله (د ايمان د دوى) وليكن زيات د دوى جاهلان دى (نه پوهيږى).

تفسير: يعني كه د دوى له دى فرمايش سره موافق بلكه زيات له دى بالفرض له آسمانه پرښتي راشى، او د پيغمبر تصديق وكرى، او مړى له هديرو (مقبرو) څخه ژوندى كړل شى، هغه گرد (تول) امتونه چه مره شوى دى بيا ژوندى كړل شى، او له دوى سره مخامخ ودرول شى چه له دوى سره خبرى وكرى، بيا هم دوى د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونكى نه دى. بيشكه كه الله تعالىٰ اراده فرمائلى وى نو په زور به ئى ير دوى قبلاوه مگر داسى كار د ده له تكوينى نظام څخه خلاف دى، چه په هغه باندى د دوى زياتره خلق د خپل جهل او ناپوهى له سببه نه پوهيږى. د دى موضوع تشريح پخوا تيره شوى ده د ﴿ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴾ ترجمه ځينو مفسرينو داسى كرى ده: «ليكن زيات مسلمانان نه پوهيږى په دى چه دغه كفار ايمان نه راوړى اگر كه داسى معجزى هم ووينى» او ځينى مفسرين داسى ترجمه كوى، وليكن اكثر د دى كفارو نه پوهيږى په نه راوړلو د ايمان خپل باندى اگر كه راوړلى شى دوى ته داسى معجزى هم).

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَٰطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

او هم داسى گرځولى (پيدا كړى) ؤ مونږ هر نبى ته دښمن شيطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورښوولي به «او وسوسه به ئې آچوله» ځينو د دوی ځينو (نورو) ته ښائسته کړی شوی خبرې دپاره د غلولو او که اراده فرمائلي وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پريږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسير: څرنګه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوين له حيثه د دی خبری مقتضی دی چه د خير او شر له قوتو ځنی هيڅ يو قوت تر هغو بيخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نيکی او بدی او د هدايت او ضلالت حريفانه جنګ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بيکاره) فرمائشونو تاسی ربړوی (تکليف درکوی) ، او په راز راز (قسم قسم) حيلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښويول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شيطانی قوتونو کار کاوه، تر څو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدايت) کښی بريالی (کامياب) شی د دی فاسد غرض له پاره شياطين الجن او شياطين الانس يو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او يو بل ته د خطا ايستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوړه مالی) خبری ورښيی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوينی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخليق کښی الله تعالیٰ د هغه رعايت فرمايلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حيلی، (بهانی) اغواء او ياغيتوب له کبله (وجی) زيات په فکر او غم کښی مه لوبيږئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!.

وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

او له پاره د دی چه ميل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ايمان نه راوړی (يقين نه کوی) په آخرت (قيامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له ګناهونو) هغه چه دوی ئې کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسير: يعنی شياطين يو بل ته د تيرايستلو ملمع او غوړی خبری د دی له امله (وجی) ورښيی چه د هغو د آوريدلو په سبب هغه خلق (وګړی) چه د دنيا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلدل او جبی د باندی ونه وځی.
کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووایه دوی ته ای محمده!

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ
بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالیږلی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالیږلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدګان انسانان غوږ ږدی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالیٰ پریږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوږونه ږدی؟ یا معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لورې داسې معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولې شیانو ضروری توضیح او تفصیل پکښې موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لری او ښه پری پوهیږی چه په یقین سره دا پاک قرآن اسمانی کتاب دی چه گردی (تولی) خبری ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشی کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښې وکړی. نو د داسې محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنگه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلی قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شی؟ څرنگه چه دوی پوهیږی هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل گرځولی دی، دی زمونږ د هری خبری اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښې په مناسبو احکامو او موزونو نتائجو یې پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

او که متابعت وکړی (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښې دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه ړوی دوی تا (ای محمده!) له لاری د الله، او نه کوی پیروی دوی مگر د گمان او نه دی دوی مگر دروغ تړی (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راښیی چه په دنیا کښې فهیم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د همغو خلقو ؤ چه تش د خیالی بی اصولو او چتی (فضول) خبرو پیروی به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کیږدی او پر بی اصولو خبرو باندی تگ شروع کړی نو د الله تعالیٰ د درښوولی سمی صافی لاری څخه په یقین سره بی لاری کیږی. د دی خبری مخاطبه اگر که له تاسی سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوروله کیږی. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتی (فضول) خبرو څخنی یوه دا وه چه هغو د ذبیحی پر مسئلی باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکښ (حیوان) چه په خپل مرگ ومری، یعنی مردار شی، دغه ته مسلمانان مردار وائی، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکښ (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله گڼی چه پخپله ئی ذبحه کړی وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبری ځواب په وروستنیو آیتونو کښې ورکړی شوی دی. چه ﴿ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکښو (ذی روحو) غوښی خوری چه دوی پخپله حلال کړی وی، او د هغو ـ نه خوری چه د پاک الله له لوری ئی سا ایستلی شوی وی. نو د داسی له

ځانه جوړې کړيو خبرو چه له فريبونو او تلميع څخه ډکې وې انسانان د شيطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښې لويږي، او شيطان دوی په ګمراهۍ کښې غورځوي، ښه وپوهيږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښې يوازې د پاک الله حکم چليږي. او په دغو مواردو کښې تش داسې عقلي اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړې دليلونه څه اهميت او اعتبار نه لري. وروسته له دې نه په ښکاره ډول (طريقه) سره دا راښيي، چه د ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکي پاک الله دی. ليکن د ده په نامه کښې هسې برکت دی چه هره يوه مذبوحه په هغه سره حلاله او پاکيږي او هره يوه مذبوحه چه بې د ده د نامه اخيستلو په خپل سر مړه شي مرداره ده (موضح القرآن بتغير يسير).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

بيشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښوئيدلی دی له لارې د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمې لارې صافي موندونکو نو وخورئ تاسې له هغه مذبوحې څخه چه ياد کړی شوی وی نوم د الله پر هغې باندې که يئ تاسې په آيتونو د الله ايمان لرونکي.

تفسير: کله چه د دې واضحو او صحيحو دلائلو په بنا تاسې د رسول الله صلی الله عليه وسلم نبوت او د قرآن کريم حقانيت تسليم کړ، او په کلي ډول (طريقه) سره مو د هغه پر احکامو ايمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئياتو د صحت تسليمول هم ضروري دي که د هر اصل او فرع او کلي او جزئي شيانو قبول زمونږ پر قياس باندې موقوف وي نو د وحی او د نبوت ضرورت هيڅ نه پاتې کيږي.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ
لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ

او څه مانع ده تاسې ته چه نه خورئ تاسې له هغې مذبوحې څخه چه ياد کړی شوی دی نوم د الله پر هغې (په وخت د ذبحې کښې) حال دا چه په تحقيق واضح کړي دي (الله) تاسې ته هغه چه حرام کړي دي پر تاسې (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مګر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوئ تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسير: يعني د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شيان چه حرام دی د هغو تفصيل (په (٦) جزء د المائده په ٣ آيت اوله رکوع کښی) تير شوی دی. په هغو کښی هغه ساکښان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بيا له هغه څخه نه خوړل په څه دليل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

او بيشکه ډير له خلقو خامخا ګمراه کوی (خلق په تحليل او تحريم) په آرزوګانو خپلو بی له پوهی (او تحقيقه او برهانه، له جهله)، بيشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تيريدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسير: زمونږ د مسلمانانو عقيده دا ده چه هر شی بالواسطه يا بلاواسطه هم دا پاک الله يی پيدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بيا همغسی د ده د پيدا کړو شيانو ځنی د ځينو شيونو خوړل مونږ ته مرغوب او مفيد دی لکه منه، انګور، انار، خرما، انځر، مته، سنتره، مالته او نور او له ځينو شيانو ځنی نفرت او کرکه کوو يا ئی مضر ګڼو، لکه ناپاک او ګنده شيان او زهر او سنکهيا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شيان هم پر دوه قسمونو دی: يو هغه چه سليم فطرت تری نفرت کوی، يا ئی خوراک زمونږ بدنی يا روحی روغتيا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وی، مثلاً هغه مړ حيوان (وينه لرونکی ساکښ «ذی روح») چه په خپل طبيعی مرګ (پخپل سر) مړ شی او د ده وينه په غوښه کښی جذبه شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طيب ساکښ (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالیٰ مذبوحه ده چه يوه مسلمان د چړی په وسيله حلاله کړی وی مګر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعيت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپيځلی شوی ده نو هر هغه سړی چه دغه دواړه قسمونه سره يو شی ګڼی، هغه معتدی (له حده تيريدونکی) دی.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

او پرېږدئ تاسي ظاهره (ښكاره) ګناه او باطنه (پټه) ګناه (يعني مطلق ګناه) پرېږدئ!، بيشكه هغه كسان چه كسب كوي د ګناه (ظاهراً يا باطناً) ژر به سزا وركړه شي دوى ته په سبب د هغو ګناهونو چه وو دوى چه كسب كاوه به (ئى).

تفسير: يعني ښائى د كفارو په ښوولو او ښويولو باندى نه په ښكاره ډول (طريقه) سره عمل وكړئ او نه پخپلو زړونو كښى څه شك او شبهه پيدا كړئ! «كذا فى موضح القرآن» (لكه چه پخوا وليكل شو مشركانو مرداره حلاله ګڼله، او ويل به ئى چه: «اى مؤمنانو! هغه حيوان چه پخپله مړ كيږى د هغه وژونكى څوک دى؟» مؤمنانو به ويل چه: «الله تعالىٰ!» نو مشركانو به بيا ويل چه: «تعجب دى هغه شى چه انسان او ښكارى سپى او باز او باښه او نور ئى وژنى هغه تاسى حلال ګڼئ! او هغه چه الله تعالىٰ ئى وژنى، هغه حرام بولئ! دا ولى؟» او له داسى خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسى د ځينو ضعيف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو كښى پريوتى، نو په دغه آيت چه اوس ئى مونږ په دغه مخ كښى په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو)

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ ع

او مه خورئ تاسي له هغى (مردارى) چه نه وى ياد كړى شوى نوم د الله پر هغى باندى (عمداً) او بيشكه چه دا خوراک خامخا ګناه ده، او بيشكه شيطانان خامخا وسوسى اچوى دوستانو خپلو ته (چه كفار دى) له پاره د دى چه جګړه وكړى دغه (كفار) له تاسى سره (اى مسلمانانو!) او كه اطاعت وكړئ تاسى د دوى نو بيشكه تاسى به (هم) خامخا مشركان شئ.

تفسير: يعني مه خورئ له هغى مرى چه پرى نه وى ياد كړى شوى نوم د الله تعالىٰ نه حقيقتاً او نه حكماً مونږ حنفيان د هغى مذبوحى په مسئله كښى چه د خداى جل جلاله نوم سهواً وربانڈى نه وى اخيستى شوى دعوى كوو چه حكماً وراندى ذكر شوى دى. (يعني كه سهواً تسميه تركه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمداً ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شئ) یعنی شرک یوائې هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شروح ځینی د هرقل د حدیث په متعلق او ځینی په کتاب التفسیر کښی لیکی چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

اَوَمَنۡ كَانَ مَيۡتًا فَاَحۡيَيۡنٰهُ وَجَعَلۡنَا لَهٗ نُوۡرًا يَّمۡشِىۡ بِهٖ فِى النَّاسِ كَمَنۡ مَّثَلُهٗ فِى الظُّلُمٰتِ لَيۡسَ بِخَارِجٍ مِّنۡهَا‌ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡكٰفِرِيۡنَ مَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۲۲﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رڼړا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟ بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: پرومبی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

شخه وباسی، هغه ډله یا هغه سړی چه د جهل او ضلالت په مرګ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رڼا(رنړا) ورعطا کړی چه د هغی په لړلو سره دی د خلقو په هجوم کښې بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبلولو کښې د هغو «اولیاؤ الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښې تیرېږی، او در ګرده بدری خوری او له هغو شخه د باندی د وتلو هیڅ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رڼا(رنړا) او قبح حسن ګڼی. او داسی له سره نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابوجهل په حق کښې نازل شوی دی.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ اَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا لِيَمْكُرُوْا فِيْهَا ؕ وَمَا
يَمْكُرُوْنَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

او (لکه چی موګرځولی دی فاسقان د مکی مشران) هم داسی ګرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کښې مشران فاسقان د هغی قریبی دپاره د دی چه مکرونه (او حیلی) وکړی دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښې او نه کوی مکرونه (او حیلی) دوی مګر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو شخه داسی پلمه (تدبیر) او حیله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښې دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پخو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کوونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَاِذَا جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ؔ
اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا

صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ﴿۱۲۴﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راکړی شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورکړی شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه ږدی رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسیږی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاؤ علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه ګوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرښته راښکته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالیٰ پیغام راواوروی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالیٰ د دی عظیم الشان امانت حامل وګرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلیت سړی پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترګی متکبران، پلمه ګران، (بهانه بازان) حیله بازان او مکاران ښائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورکړی شی.

تنبیه : پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی.**(اللهم ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار)**.

فَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَّهْدِيَهٗ يَشْرَحْ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ ۚ وَمَنْ يُّرِدْ اَنْ يُّضِلَّهٗ يَجْعَلْ صَدْرَهٗ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَآءِ ؕ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وکړی ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائی (الله) د ګمراه کولو د هغه (د ایمان له لاری) ګرځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنګ نهایت تنګ ګواکی پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړی، ولی نشی ختلی ځکه زړه ئی تنګیږی. (یعنی د حق له قبوله داسی تښتی او لری کیږی چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سړی په مخکښی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته ګوری او توان ئی ورته نه رسیږی او زړه ئی ورته تنګیږی، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲۵﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيْمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿۱۲۶﴾

هم داسی (چه تنګ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لری، وربانډی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنګیږی چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږی بیا نو هم دغه سینه تنګی (ضیق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږی. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مګر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږی: هم دغسی چه پاک الله له ایمان ځنی د ویریدونکو سینه تنګوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ایمانی له وجی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او نښی وګوری نو هرومرو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائی چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنګه به خپل آیتونه او نښی ورښیو. په منځ کښی یی د مړی د حلال ګڼلو حیلی ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه ږدی او هر هغه دلیل چه واوری څه نه څه پلمه (تدبیر) او حیله جوړوی نو هغه د گمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منی او د الٰهی حکمونو اطاعت کوی، هم دا د هدایت علامه ده. څرنگه چه په دغو خلقو کښی د گمراهی نښه شته، نو پر دوی باندی به هیڅ یو آیت اثر نه کوی» باقی پاتی شوه دا خبره چه د ضلالت او هدایت د ارادی نسبت الله تعالیٰ ته شوی دی د دی په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښی خبری کړی دی، او وروسته له دی به هم حسب الموقع لازمی لیکنی کیږی، خو دغه مسئله ډیره اوږده ده او معرکة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دی موضوع کښی یوه مستقله رساله ولیکو چه د هغی له لوستلو څخه به د دی تفسیر لوستونکو ته نوری فائدی هم ورسیږی.

لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی او هم دغه «الله» ولی (مددگار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمی صافی لاری درومی، هم دی به د سلامتیا کور ته ورسیږی او پاک الله به د ده ولی او دوست او مددگار شی. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوی ولی او دوست الله تعالیٰ دی یعنی «اولیاؤ الرحمٰن» دی وروسته له دی د «اولیاؤ الشیطان» بیان کاوه شی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ۚ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْإِنْسِ ۚ

او (یاده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړی (الله) دوی ټول، (او وبه ویل شی) ای جماعته د جنیانو (د پیریانو) په تحقیق چه ډیر مو تابع کړی دی تاسی له انسانانو.

تفسیر: یعنی ای شیاطین الجن! تاسی ډیر بدبخت انسانان خپل لوری ته متوجه کړی دی او په خپله لاره مو هغه روان کړی دی.

وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ
وَّبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيْٓ أَجَّلْتَ لَنَا ۚ

او وبه وايي دوستان د دوی له انسانانو څخه، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده ځینو زمونږ په ځینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه مقرره کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کښی هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول. برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کښی له پیریانو څخه هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کښی ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر رحمة الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کښی دغه شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونیولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف وشی، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی، مگر خو پخپلو منځونو کښی مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کښی د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول او ځینی ترتیبونه مو سنجول(سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به اوسیږ تاسی په دغه اور کښی مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی. لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له سره تبدیل کیدونکی نه دی.
عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی دی چه همیشه به اوسیږ تاسی په دغه اور کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کښی به په اور کښی نه وی» چه هم دغه ترجمه غوره ده: ځینو نورو په دغه مورد کښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمة الله علیه

هغه ليکلي دي يعنى «وبه فرمائى اور دى کور ستاسى تل به اوسيږئ په هغه کښې مګر کله چه اراده وفرمائى الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بيشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډير خبردار) دی.

تفسير : يعنى د مجرمانو له جرائمو څخنى په ښه ډول (طريقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځاى او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ ع

او هم داسی (چه په دنيا کښې انسى او جنى کفار مو يو په بل باندى مسلط کړى دى په عقبا کښې هم) مسلطوو مونږ ځينى ظالمان په ځينو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسير: لکه چه تاسی د «شياطين الجن» او د دوی د انسی اولياؤ حال واوريده، هم داسی مونږ ګرد (تول) ظالمان او ګنهګاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښې يو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او ګنهکار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښې اچوو. بيا به وويل شي دوی ته داسی چه:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ

ای جماعته د جنيانو (پيريانو!) او انسانانو! آيا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بيانول به دوی پر تاسی آيتونه (احکام) زما او ويرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی شخه چه دا ده،

تفسير: پاس د پيريانو او د انسانانو د شرارت او سزا بيان ؤ، او فی الجمله د «اولياؤ الجن»

ژبنی (زبانی) معذرت هم نقل کړی شوی ۋ، اوس دا راښوولی کیږی چه د دوی هیڅ یو معذرت معقول او د اوریدلو لائق نه دی، په دنیا کښی په دوی د الله تعالیٰ حجت تمام شوی ۋ چه پر هغه باندی به دوی پخپله هم اقرار وکړی. دغه د ﴿ یٰمَعۡشَرَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ ﴾ خطاب به د قیامت په ورځ کښی وی او مخاطب پیریان او انسانان یعنی د مکلفانو توله مجموعه ده هر جماعت بیل بیل مخاطب نه دی، چه داسی اعتراض وارد شی چه رسولان خو تل په انسانانو کښی مبعوث شوی دی او په پیریانو کښی هیڅ یو رسول نه دی لیږلی شوی، نو بیا د «رسل منکم ـ رسولان له هم دا تاسی نه» ویل به څرنګه صحیح وی؟ اصل دا دی که د مخاطبینو په مجموعه کښی په ظاهری یوی نوعی کښی د رسل اتیان او راتګ متحقق شی، چه غرض ئی ګردو (تولو) مخاطبینو ته بلا تخصیص فائده رسول وی، نو تولی مجموعی ته په خطاب کولو کښی هیڅ اشکال نه پاتی کیږی مثلاً که څوک ووائی چه «ای د عربو او عجمو اوسیدونکو او د مشرق او مغرب ساکنانو! آیا هم دا ستاسی له منځه پاک الله لکه محمد صلی الله علیه وسلم کامل انسان نه دی پیدا کړی؟» د دی عبارت مطلب د هیچا په نزد داسی کیدی نشی چه یو محمد صلی الله علیه وسلم په عربو کښی پیدا شوی دی، بل ئی ښائی چه په عجمو کښی وی، هم داسی به د مشرق بیل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وی نو هلته به دا عبارت صحیح وی، علیٰ هذا القیاس دلته داسی وپوهیږئ چه د ﴿ یٰمَعۡشَرَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ اَلَمۡ یَاۡتِکُمۡ ﴾ الآیة ـ مدلول یوازی هم دغومره دی چه د جن او انس له مجموعی څخه رسول لیږلی شوی دی. پاتی شو دا تحقیق چه په هره نوع کښی بیل بیل رسول راشی، یا هر یو رسول د جن او انس ګردو (تولو) افرادو دپاره مبعوث شوی وی، نو دا آیت له دی بیانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخی ګردو (تولو) عالمانو هم دا ثابته کړی ده چه نه د هر یوه رسول بعثت عمومی دی او نه الله تعالیٰ کوم یو جن د مستقل رسول په حیث لیږلی دی د معاش او معاد په اکثرو معاملو کښی دوی حق تعالیٰ د انسانانو تابع ګرځولی دی، لکه چه د «جن» د سورت آیتونه او احادیث او نور پری دلالت کوی. دا کومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هری نوعی دپاره د همغی نوعی کوم سړی رسول ولیږل شی. باقی د انسانانو په لوری د پرښتو لیږل د رسالت په دول (طریقه) د دی په نسبت هغه انکار چه د پاک قرآن په متعددو مواضعو کښی شوی دی، د هغو اصلی منشأ هم دا ده چه عام انسان د پرښتو د لیدلو تحمل په خپل اصلی هیئت سره نشی کولی او د بی اندازی خوف او هیبت له وجی نشی تری مستفید کیدی او که د انسان په صورت راشی نو بلا ضرورت التباس واقع کیږی. په هم دی قیاس سره که د پیریانو په قوم کښی د نبوت د منصب اهلیت وی نو دوی به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث کیدل، ځکه چه هلته به هم دغه اشکال ۋ هو! د انسی رسول مبعوثیدل (راپورته کیدل) د پیریانو په لوری د دی له امله (وجی) مشکل نه دی چه د پیریانو په حق کښی د انسانانو رؤیت نه خو غیر قابل تحمل دی او نه د انسانانو صوری خوف او رعب د استفادی مانع کیدی شی. له بل لوری حق تعالیٰ خپل رسول ته داسی د زړه قوت عطا فرمایلی دی چه لکه د پیریانو د یوه هیبتناک مخلوق ویره او رعب هم هیڅ پری نه لویږی.

قَالُوْا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو وبه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ ﴿۱۳۰﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غٰفِلُوْنَ ﴿۱۳۱﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۭ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳۲﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

ګناه باندې په دنيا يا آخرت کښې ونيسي او هلاک ئې کړي نو ځکه پيغمبران او ويروونکي يې وليږل چه په ښکاره ډول (طريقه) تولو جنيانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرګند او ګرد (تول) پرې خبردار کړي بيا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وي الله تعالیٰ به له هغه سره همغسې معامله وکړي.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ ۖ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

او رب ستا غني (بې پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څښتن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه ليږلو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خليفه (ځای نيوونکي ستاسی) به کړي وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پيدا کړي ئې يئ تاسی له اولادې د قوم نورو نه، بيشکه هغه شي چه له تاسی سره ئې وعده کولی شي (چه قيامت دی) ضرور راتلونکي دی او نه يئ تاسی عاجز کوونکي (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښې).

تفسير: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسی د رسول په ليږلو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالیٰ احکام نه منئ او په سمه صافه لاره نه درومئ، نو الله جل جلاله غني دی او د تاسی او د نورو هيڅ پروا نه لري، که پاک الله اراده وکړي نو تاسی ګرد (تول) به په يوه شيبه (دقيقه) کښې له منځه يوسي او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالیٰ مطيع او وفادار وي، او دغه ستاسی بيول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هيڅ څه اشکال نه لري، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نيکونو په ځای ناست يئ، د پاک الله کار دی چه دوی ئې عقبیٰ ته بيولي او تاسی ئې په دغه دنيا کښې د دوی په ځای کښينولي يئ او ځای يې درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بيرته پاتي کيدونکي او ستنيدونکي (واپس کيدونکي) نه دی. که تاسی ئې په ځای رانه وړئ پر بل به ئې په ځای کړي. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هرومرو (خامخا) پر تاسی راتلونکي دی او تاسی تری نجات موندونکي نه يئ دغه انکار محض حماقت دی. که ګرد (تول) مخلوقات هم لاس سره يو کړي او ورته متفق شي، بيا هم دوی د الله جل جلاله د ارادې او مشيت مخه نشي نيولی.

قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿١٣٥﴾

ووايه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شئ تاسی چه څوک چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کړی یئ، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کرم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شبهی د ظالمانو پای (اخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو څو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (دیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾

وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا فَقَالُوْا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿١٣٦﴾

او مقرر کړی دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، ډیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو څنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه تاکل (مقررول). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه تاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مګر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو دیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره ګډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستنوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غني دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشی خبره دا وه چه دوی له داسی وینا ؤ څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکړ شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی تاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ط

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی ښائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه ګډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندی (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر : (« شرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شرکاء) تفسیر مجاهد رحمة الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهائی جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه ځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکۍ) د څوم له شرمه، او د خسر ګرځیدلو له عیبه، او ځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وخوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندی داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کره وشی، یا می فلانی

مراد پوره شي، نو خپل يو ولد به د فلاني بت په نامه ذبح کرم، او دغه ظلم او تيرى او بى رحمي به ئې لوى عبادت او قربت گانه، لکه چه شياطينو هم دغه بد رسم دوى ته د الٰهى خليل د سنت پشان ښايسته ورځرگند کړى ؤ، په يهودانو کښې تر يوى مودى پورى د اولادونو قتل د قربت او عبادت په ډول (طريقه) جارى ؤ چه د هغه ترديد د بنى اسرآئيلو انبياؤ عليهم السلام او علماؤ په ډير شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دى آيت کښې يې د اولاد د قتل د هغو گردو (ټولو) صورتونو شناعت بيان فرمايلى دى چه په جاهليت کښې رائج ؤ يعنى شياطينو د اولاد د قتل تلقين او تزئين د دى له امله (وجى) کاوه، چه په هغه سره په دنيا او آخرت په دواړو کښې خلق تباه او برباد کړى، او د دوى په دين کښې اختلال او جنجال پيښ کړى، هغه کار چه د ابراهيمي او اسماعيلي ملت سره بيخي متضاد او منافي دى، هغه د يوه ديني کار په شان عبادت او قربت معرفي کړى (العياذ بالله) چيرى ابراهيمي سنت او چيرى دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُۖ فَذَرۡهُمۡ وَمَا يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

او که اراده فرمايلى وى الله (په نه کولو د دى کار) نو نه به ؤ کړى دوى دا کار نو پريږده دوى او هغه چه دروغ وائى دوى (پر الله باندى).

تنبيه : هم داسى يو آيت په (۸) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړى آيت ١٤ رکوع) او په نورو ځايونو کښې هم په هم دى مضمون نور آيتونه شته، هر هغه شي چه د دغو متحد المضامينو آيتونو په تفاسيرو کښې هلته ليکل شوى دى، هغه دى دلته بيا وکتل شي!.

وَقَالُواْ هَٰذِهِۦٓ أَنۡعَٰمٞ وَحَرۡثٌ حِجۡرٞ لَّا يَطۡعَمُهَآ إِلَّا مَن نَّشَآءُ بِزَعۡمِهِمۡ وَأَنۡعَٰمٌ حُرِّمَتۡ ظُهُورُهَا وَأَنۡعَٰمٞ لَّا يَذۡكُرُونَ ٱسۡمَ ٱللَّهِ عَلَيۡهَا ٱفۡتِرَآءً عَلَيۡهِۚ سَيَجۡزِيهِم بِمَا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٨﴾

او وائى دوى چه (دغه برخه د بتانو که) چارپايان دى او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دى چه نه به خورى له دى مگر هغه څوک چه زمونږ خوښ وى په گمان د دوى سره سم او (ځينى) چارپايان دى چه حرامى کړى شوى دى شاگانى د دوى (له سوريدلو) او (ځينو نور) چارپايان دى چه نه يادوى دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښې) نوم د الله پر دوى بلکه (نوم د

بتانو پرې يادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته) په طريقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسير : مثلاً چه نارينه ئی وخوری او ښځی ئی ونه خوری. يا دی نذرانی يوازی همغه کسان وخوری چه د بتخانو مجاوران وی، دا قيود ئی يوازی په خپلو خيالونو سره د ځينو چارپايانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقفول، هم داسی يی سورلی او بار وړل هم د ځينو ساکښانو (چارپايانو) په شا حرام ګڼل، د ځينو مواشيو په نسبت ئی داسی فيصله کړی وه چه د ذبحی يا د سورلی يا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالیٰ نوم وانخيست شی، او هيڅيری د بتانو په شيونو کښی الله تعالیٰ شريک نشی. برسيره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالیٰ په لوری کاوه، ګواکی (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمايلی دی او په هم دغو طريقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصليدی شی، له داسی بدو عناوينو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی ګستاخی او سپين سترګی له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا ۖ وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په ګيډو د دی چارپايانو کښی دی خالص دی لپاره د نارينه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شريکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقرير د دوی، بيشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسير: يوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحيره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له ګيډو ځنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارينه وخوری! او ښځی دی نه خوری او که مړ ووت، تول ئی تری خوړی شی. د داسی بی سندی مسئلی د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هو! دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بيشکه الله څيښتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کښی او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کښی).

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّحَرَّمُوْا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ ؕ قَدْ ضَلُّوْا وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿١٤٠﴾

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلی ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کښی له خپلو اولادونو او اموالو څخنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بداخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کښی کیدل، نو څرنګه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوْشٰتٍ وَّغَيْرَ مَعْرُوْشٰتٍ وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهٗ وَالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ؕ كُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَاٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ ۖ وَلَا تُسْرِفُوْا ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿١٤١﴾

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انګورو له څمکی) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر څمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفی وی میوی (حاصل) د هغو (په رنګ او خوند کښی) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کښی) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کښی)، خورئ تاسی له میوی د هغی څخنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریبلو (شوکولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کړی شوی لکه انګور چه پر چیلو او نورو هسکیږی (اوچتیږی) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما ، منه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوړیدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو ځیلی (جوړنګ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیږی او خوریږی.
(﴿ أُكُلُهُ ﴾: اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خوړل کیږی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.
(﴿ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ ﴾ ، خورئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالیٰ پیدا کړی دی د هغوی له خوړلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هو! د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریبلو او تولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالیٰ دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ!. د الله تعالیٰ له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا ښرګندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقراؤ صرفیدله وروسته په مدینی منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤٢﴾

او (پیدا کړی مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خورئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کړی (درکړی دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکښان (ذی روح) میږی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او ویښتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه څملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالیٰ له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تګ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجته حرام وګرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله ئی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی څه وی چه له دی نعمتونو ځنی ئی تاسی په دنیا کښی بی برخی ګرځولی یئ؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وجی) په سخت عذاب اخته کیږئ.

ثَمٰنِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾

(الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میږو (ګډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه ګرد (تول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میږو (ګډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندی رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یئ تاسی صادقان (رښیتنی په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام ګڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په ګیده کښی دی که تاسی د ګردو (تولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وګرځوئ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام تاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړئ یا په الله تعالیٰ باندی عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووایئ دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباه کوونکی دی.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ وَصّٰىكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٤٤﴾

او (الله پیدا کړی دی) له اوښانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا دواړه نران حرام کړی دی الله که دواړه ښځی یا هغه (بچی ئی حرام کړی) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو ښځو، آیا وئ تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی ډیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تړی پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کړی خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاؤ تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی او د الله تعالیٰ حکم د انبیاؤ علیهم السلام په وسیله رارسیږی یا حق تعالیٰ بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفی دی د پخوانی شق انتفاء ته ئی په ﴿ نَبِّئُوْنِىْ بِعِلْمٍ ﴾ الآية - سره او د دوهم شق نفی ته ئی په ﴿ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ وَصّٰىكُمُ ﴾ الآية - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعواؤ کښی د افتراء او اضلال څخه ماسواء بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالیٰ باندی بهتان او افتراء تړی، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی ئی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کړی او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتړی نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چټی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُلْ لَّآ اَجِدُ فِيْ مَآ اُوْحِيَ اِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلٰى طَاعِمٍ يَّطْعَمُهٗٓ اِلَّآ اَنْ يَّكُوْنَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيْرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٤٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښې چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پورې) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مګر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلیت دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غیر کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوږی) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښې د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی ښښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکښانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښې کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول ګرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وګرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال ګڼئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (٢) جزء د البقرة په (١٧٣) آیت (٢١) رکوع او په «٦» جزء د «المائدی» د سورت په (٣) آیت (١) رکوع د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښې لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (ګډو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مګر هغه وازده چه بار کړی وه (لګیدلی وه په) شاګانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لګیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شیونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښې)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښې شته چه پاس ذکر شول، هو! د موقتی

مصالحو له امله (وجی) ځینی شیان په عارضی ډول (طریقه) سره پر ځینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان ئی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوښ، شتر مرغ، مرغاوی او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غوائی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو ئی لګیدلی نه وی یا له هډوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورګی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر ډول (طریقه) سره پرله پسی حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو ځنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا ګرد (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (٤) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راخرګند کړی!.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووایه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی څیښتن (مالک) د رحمت واسع (ډیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه ګرځاوه شی عذاب د الله له قومه ګنهګارانو (کافرانو نو مه مغروریږئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الٰهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه ګڼئ چه عذاب له تاسی ځنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۖ إِن تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ
فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک یی کړی دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کړی مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کړی ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کړی ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی څخنی وو تر هغه پوری چه وڅاکه دوی عذاب زمونږ، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمی سند چه راوباسئ تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تش گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یئ تاسی مگر خو دروغ وایئ (په الله) ووایه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی تولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو څخنی مطالبه کړی شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالیٰ ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کړی شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالیٰ اراده کړی وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو څخنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابته شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پریښی یو؟.

دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه شوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه ځړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کړی او کله چه د ده له اصلاح څخنی مأیوس شی، نو یی خوشی کوی او پریږدی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کړی، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کښی د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو څخنی آیا دا ثابتیږی چه د حکومت په نظر کښی د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږی چه دغه افعال د حکومت په نظر کښی گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کښی به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کښی د ده جرم په کومه اندازه و؟!

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نائبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو څخنی خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا ورښیی چه کوم اعمال د ده په دربار کښی غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسی او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کښی تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندی پتی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پیښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څندو (غاړو) ډک شوی ؤ او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گڼلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کښی څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کښی د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنگه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه.

پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیگڼی څخه ئی ماسواء بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د خښتی او تیږی (گټی) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکښانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابده پوری د خپلو مخصوصو او متشابه ؤ افعالو او احوالو په محدودو دایرو کښی چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کښی ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کښی مجبول او مطفور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبی تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډگر کښی نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود څخنی مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبلول هم ضروری دی دا څرنگه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کښی انسانو ته د عقلی او کسبی روحانیت په میدانونو کښی د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان گرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی څخنی داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کیږدی

که د عالم په مجموعه کښی د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کیږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کښی به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه گرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿ لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - په ویلو سره په الٰهی مشیت او رضاء کښی د تلازم اثبات کوی. څکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لازمیږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو څخنی ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿ لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کښی وړاندی کړی شی او یواځی اتکلی غشی او تخمینی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿ فَلَوْشَآءَلَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴾ کښی اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه گرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لاړ شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو څکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفی وی، څوک په نیکی پسی مندی ووهی او څوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وګرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی ډول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ که نه چه ګرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الٰهی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا ﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه ویروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیعو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربړیدلو یا مړ کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د ګردو (تولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانه ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته ګرځیدلو کښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت ګرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام وبولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی ګرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا۟
فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱلَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) راولئ شاهدان خپل هغوى چه شاهدى وركوى دوى (په دى) چه بيشكه الله حرام كړى دى دا شيونه، نو كه شاهدى وركړه دوى نو ته شاهدى مه وايه له دوى سره (مه ئى قبلوه اعتبار پرى مه كوه !) او مه كوه متابعت د آرزوگانو (خواهشونو) د هغو كسانو چه نسبت د دروغو كوى آيتونو (احكامو) زمونږ ته او د هغو كسانو چه نه راوړى ايمان (نه كوى يقين) په آخرت باندى حال دا چه دوى له ربه خپله سره برابروى (نور شيان په عبادت كښى)

تفسير: يعنى عقلى دليل خو پاس معلوم شو اوس كه پر دغه له خپله ځانه جوړ كړى تحريم باندى تاسى كوم نقلى دليل لرئ نو هغه راوړئ!، آيا له تاسى سره داسى شاهدان موجود دى؟، چه داسى بيان وكړى، چه هو! د دوى په مخ كښى پاک الله دغه شيان حرام كړى وو، ظاهره ده چه داسى واقعى شاهد چيرى پيدا كيدى شى؟ او كه دوه ، څلور داسى گستاخ، سپين سترگى او بى حياء كسان د داسى شاهدى وركولو دپاره چمتو (تيار) هم شى نو د داسى كسانو شاهدى ته له سره غوږ مه ږدئ!، او مه د دوى د خواهشونو څه پروا كوئ. تر دى ځايه پورى د هغو شيانو بيان و چه مشركانو پخپله رأيه او هوا او هوس حرام كړى وو بيا د هغو له پاره ئى له خپله ځانه حيلى، پلمى (بهانى) او باطله عذرونه وړاندى كول، وروسته له دى نه هغه شيان بيانيږى چه د پاک الله له خوا حرام شوى دى او له پخوا راهيسى يى تل حرام گڼلى او حرام پاتى دى ليكن دغه مشركان پكښى مبتلا دى.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام كړى دى رب ستاسى پر تاسى باندى چه شريكان مه نيسئ تاسى له دغه (الله) سره هيڅ شى، او (نيكى كوئ تاسى) له مور او پلار سره په نيكى كولو سره او مه وژنئ تاسى اولاد خپل له (ويرى د فقر او) خوارى نه، مونږ رزق (روزى) دركوو تاسى ته او هم دى ته،

تفسير: عربيانو به د مفلسى لامله (له وجى) ځينى وختونه خپل اولادونه وژل او ويل به ئى چه

مونږ پخپله خواړه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او وربانډی وئی خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکی خو پاک الله دی چه تاسی او هم ستاسی اولادی او هم نورو مخلوقاتو ته ئی ورکوی، په بل ځای کښی د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسی له ویری به ئی هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مګر ویریږی کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟.
څرنګه چه پخوانی طبقی ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودی فکر او سخته اندیښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال دیروالی پریشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) ئی دلته له «من املاق» سره ﴿نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ او په هغه آیت کښی ئی له «خشية املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه : په قرآن کریم کښی دری ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردګار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسی مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکی دی. نو ځکه د خالق جل وعلیٰ شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښی له ګردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی.

حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی
ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش ګلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

او مه نژدی کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدی کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسی کارونو له مبادیو او وسائلو څخنی هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسی چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ) ، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو څخنی هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسی نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل ئی) مګر (وژنئ ئی) په حقه سره

تفسیر : د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښی داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی د هغو تصریح وارده

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه ؒ هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿١٥١﴾

دا (ځلور نهی او یو امر) حکم کړی دی الله تعالیٰ تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکښی) تاسی.

تفسیر : له دی آیت څخه د دی ګردو (ټولو) شیانو حرمت ثابت شو: (١) شرک بالله (٢) له مور او پلار سره بدسلوکی (٣) قتل الاولاد. (٤) د بی حیایی ګرد (ټول) کارونه مثلاً زنا او نور (٥) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم (پلار مړی) ته مګر (ورنژدی شئ) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسیږی دغه یتیم قوت (ځلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مړی) په مال کښی بی ځایه تصرف حرام دی، هو! په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم ځلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وګرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۚ

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مګر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر : یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په ځای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالیٰ هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کښی) نو حق (رښتیا) ووایئ اګر که وی (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیڅا قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه ګرځی.

وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوْا ؕ

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر : ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدی سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۱۵۲﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِیْلِهٖ ؕ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلئ تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کږو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعمیل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کښی په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر څوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تګ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او ګمراه کیږی.

تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کښی ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصّٰكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۵۳﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ
اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۵۴﴾

دا (اتباع د سمی لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه ځان وساتئ تاسی (له ګمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه) ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت) پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر (دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر: معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾ څخه تر دی ځایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام او شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت ورونه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په ښه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل کړی.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۵۵﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک ډیر ګټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویریږئ (له عذابه او ځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسی محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال سره ستاسی په مخ کښی ځلیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دلیل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطنی برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوځی:
(ډیری ښیګڼی (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن ، د زړو سرور، د سترګو نور، معنی صورت ئی روښان)
اوس ښی او کیڼ ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالیٰ، له رحمت څخنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله څخنی دی وویریږی! او زیار (کوشش) دی وکاړی! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخی څخه مخالفت ونه کړی.

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾

(او نازل کړی ۇ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ۇ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاریٰ ۇ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ۇ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالیٰ پر شرائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورقه بن نوفل او نور له ډیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لګیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وګرځوی. مګر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناؤ سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ۇ اګر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمنتي قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ویلی شوی چه کوم آسمانی کتاب او شریعت زمونږ په لوری نه دی راغلی، او مونږ له هغو شرائعو سره چه د بل کوم مخصوص قوم له پاره لیږلي شوی دی. دومره علاقه نه لرو نو بیا به مونږ د شرائعو پر ترک ولی ماخوذ کیږو! مگر نن دوی ته د داسی حیلو او پلمو (تدبیرونو) کولو موقع نه ده پاتی، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومی هدایت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری ړومبی مستفید شی او بیا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپین نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پریواته، شمال، ښی، او جنوب، سهیل گردو (تولو) هستیدونکو ته په ډیر احتیاط او حفاظت سره ورسوی، ځکه چه دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی لیږلی شوی، او د ده مخاطب گرد (تول) جهان دی لکه چه د الله تعالیٰ په فضل او توفیق د عربو په وسیله د ملک العلام دغه آخری او عام پیغام د دنیا تولو ځایونو ته تبلیغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَاءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ

یا چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښې) که وی مونږ چه نازل کړی شوی وی پر مونږ باندی کتاب (لکه چه په دوی نازل شوی دی) نو هرومرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکی له دوی نه نو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حجت ښکاره (عربی قرآن) له رب ستاسی او هدایت او رحمت (له جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده)

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائی ستاسی په زړونو کښی داسی یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندی د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځنی زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار وربښول، نو ځکه تاسی ته له هغوی ځنی ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چه څوک ښه عمل پری کوی؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنګ کوی (ګرځی) له دی (آیتونو) څنی، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنګ کوی ګرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنګ به ئی کاوه (ګرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو څنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده څنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَفَ عَنۡهَا﴾ دوه معناګانی له اسلافو څنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَوۡ يَأۡتِيَ رَبُّكَ أَوۡ يَأۡتِيَ بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَۗ يَوۡمَ يَأۡتِي بَعۡضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفۡسًا إِيمَٰنُهَا لَمۡ تَكُنۡ ءَامَنَتۡ مِن قَبۡلُ أَوۡ كَسَبَتۡ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيۡرٗاۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓاْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پرښتی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی ځینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کښی چه راشی ځینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کښی څه خیر (نیکی)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئی دوی نه قبلوی نو ښائی چه دوی دی خبری ته سترگی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرښتی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شئ چه د قیامت له علائمو څخنی یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا راښیی چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشی او د موجوده عالم نظام سره گډوډ او ویجاړ کړ شی نو د موجوده طبیعی قوانینو په خلاف به ډیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثاله او بی ساری پیښی واقع شی چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرگند شی، غالباً له دی مقلوبی حرکت او تهقری رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کښی سره بوخت او لگیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د گډوډ او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، گواکی له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د ځنکدن او نزعی وخت شروع کیږی، او همغسی چه (عالم الصغیر» یعنی د انسان د ځنکدن په وخت کښی ایمان او توبه نه قبلیږی ځکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د گرد (تول) عالم په حق کښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابه» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب څرگندیږی: کله چه د دغو علائمو گرده (توله) مجموعه متحققه شی او دغه هلته کیدی شی چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شی نو د توبی ور تړل کیږی او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زمونږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنگ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کښی به د قیامت راتگ هم تش یو دول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرښتی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقرة په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کښی د ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ ﴾ الآیة ـ کښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شی! او د ﴿ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا ﴾ د جملی عطف پر ﴿ آمَنَتْ مِن قَبْلُ ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمة الله علیه او نورو محقیقنو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ینفع نفسا ایمانها او کسبها خیرا لم تکن امنت من قبل او لم تکن کسبت فی ایمانها خیراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کښی به ئی ایمان نه نافع کیږی او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلیږی.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه ځینی ئی منی او ځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ﴾ الآیة ـ شخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل : ﴿ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وشوئیږی نو د گمراهی لاری ډیری دی، تول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر همغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگړو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده (﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۱۳) آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفریق نه لری، د زمان او مکان او خارجی احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام راوړی ؤ د موسیٰ علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له گردو (تولو) ځنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د تولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو ځنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهٰی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیلی بیلی لاری راباسی، او د گوند (دله) او گوند بازی (دله بازی) په بلا آخته کیږی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د څادر څیروونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گرد (تول) په ﴿ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی ځنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغسی سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینگ رهی (روان) اوسیٔ! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورخرگند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که توبه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه شائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقی متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦٠﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مګر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په تزئید د عقاب)

تفسیر: په ﴿ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ اِنَّنِىْ هَدٰىنِىْ رَبِّىْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٦١﴾

ووایه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی څومره لاری چه غواړئ، جوړی ئی کړئ!، او څومره معبودان چه دروئ، وئی دروئ!، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره راښوولی ده او هغه د خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د پیغمبرانو لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن هم په ټولو عربو او ګردو (ټولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادیږی.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

ووایه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د) ژوندون زما او مرګ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به ئی د غیر الله په نامه کوله. تول مفسرین د ﴿ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «کنت نبیا و آدم بین الروح والجسد» محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبیاء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد، بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د ګرد (ټول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او له ګردو (ټولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه پخپلی ترجمی کښی د «زه له ګردو (ټولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له ګردو (ټولو) ځنی اول فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاوری په اعتبار له دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه څرګندیږی). والله اعلم.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا بی له الله غواړم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غواړم) حال دا چه هم دی رب د هر شیز دی،

تفسیر : پخوا د توحید فی الالوهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی. یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل څوک نه دی، مستعان هم بل هیڅوک نشی کیدی، ځکه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی.(﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ﴾ د الفاتحه د سورت (٤) آیت).

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٦٤﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیڅ یو نفس مګر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیڅ نفس ګنهګار ګناه د بل نفس (بلکه هر څوک خپل بار وړی)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به کړی تاسی په هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کښی په دینی امورو کښی).

تفسیر : کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کښی جګړی کولی، او ویل به ئی چه راشئ د توحید لاره پریږدئ او زمونږ د شرک په لاری رادرومئ که په دی کښی په تاسی باندی څه ګناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ (٢٠ جزء د العنکبوت (١٢) آیت (١) رکوع دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی چه د هر چا ګناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د ګناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وړی شی، باقی ستاسی دا جګړی او اختلافونه کله چه د الله تعالیٰ په حضور کښی وړاندی شی ګرد (تول) سره فیصله کیږی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- بړ) درښکاریږی) دا دنیا د فیصلی ځای نه دی. بلکه د امتحان او ازموینښت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کښی ئی خبر راکړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ګرځولي يي يئ تاسي خليفګان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځينی ستاسی د پاسه د ځينو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمويي تاسي په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بيشکه رب ستا ډير ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بيشکه الله خامخا ښه ښښونکی دی (د شاکرينو) ډير رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير : يعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خليفه ګان او نائبان درولی يئ تر څو تاسی د ده له درکړو اختياراتو څخه څرنګه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طريقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ يا ئی تاسی يو له بله نائبان او وکيلان ګرځولی يئ چه يو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کينی.

(﴿ وَرَفَعَ ﴾: او پورته کړی ئی دی ځينی ستاسی د پاسه د ځينو نورو په درجو مرتبو کښی) يعنی ستاسی تر مينځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنګونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزاياؤ. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او مميزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بيشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کړل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کړل، څوک ئی غريبان، څوک ئی ماړه کړل، څوک ئی وږی.)

(﴿ لِيَبْلُوَكُمْ ﴾ : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته يعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم يو تر کومه ځايه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بيل شی شاکر له صابره ابن کثير رحمة الله عليه له﴿ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ ﴾ ځنی هغه مختلفی درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لياقت په انسانانو کښی ايښی دی. په دی تقدير به د ازموينی حاصل داسی کيږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځايه پوری شکر باسی؟ او فقير د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرګندوی؟ وقس عليه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازمويښت کښې بيخې نالايق ثابت شي، حق تعالیٰ د ده په حق کښې «سريع العقاب» دی، او هر چا چه لږ قصور کړی وی د هغه په حق کښې «غفور» دی او هر چا چه خپلې وظيفې پوره سر ته رسولې وی د هغه په حق کښې «رحيم» دی.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملک العلام)
(و نطلب منه فی الدنيا حسن الاقدام و فی العقبا حسن الاكرام)

(سورة «الاعراف» مكية الامن آية (۱٦۳) الى غاية آية)
((۱۷۰) فمدنية وهی (۲۰٦) آيات و (۲٤) ركوعا عدد تلاوتها «۷»)
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ((۱٦۳) تر (۱۷۰) آيت پوری چه مدنی دی.)
((۲۰٦) آيتونه (۲٤) رکوع لری)
په تلاوت کښې (۷) او په نزول کښې (۳۹) سورت دی)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓصٓ ۝١ كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) کتاب دی چه نازل کړی (ليږلی) شوی دی تاته (ای محمده!) نو نه دی وی په سينه ستا کښې تنگی (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئی څوک نه منی)

تفسير : ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د «حرج» معنی په شک سره کړی ده، گواکی ﴿ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ ﴾ په له ﴿ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴾ سره يوه معنی ولری. رسول الله چه الله تعالیٰ خپل کتاب پری نازل فرمايلی دی د ده له شانه څخه لری ده چه د هغه د احکامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شک او شبهه د ده په زړه کښې لاره ومومی نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلی ظاهری معنی گانو باندی پريښی دی لکه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه اختيار کړی ده. يعنی هغه ته (چه له گردو (تولو) خلائقو څخنی غوره شوی، او کتاب الله پری نازل شوی دی) وړ (مستحق) او لائق نه دی چه د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالاتو څخنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی څخنی منقبض او زړه تنګی شی، ﴿ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعْضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهِۦ صَدْرُكَ أَن يَقُولُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴾ (۱۲ جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زړه کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرائت سره اداء کړی؟.

لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝٢

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دی چه پند ورکړی پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر : یعنی د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسی ګردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام څخنی خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝٣

متابعت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلئ تاسی.

تفسیر : ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ زائده ده،) انسان که د حق تعالیٰ د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتهاء، او د طاعت او معصیت پر نتائجو په پوره ډول (طریقه) فکر او دقت وکړی نو هیڅیری به داسی جرائت ونه کړی چه د خپل کریم پروردګار نازل شوی هدایات پریږدی او د شیاطین الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړی له تیرو اقوامو څخنی د هغو کسانو چه د الله تعالیٰ د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی یی داسی رویه غوره کړی وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکړی شوی دی. وروسته راځی.

وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَآئِلُوْنَ ۝٤ فَمَا كَانَ دَعْوٰىهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝٥

او ډير له (اوسيدونکو د) قريو (د کفارو او فجارو) ځنې هلاک کړی دی مونږ دوی نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوی اوده (غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) يا اوده (غافل) به وو په غرمه کښې (لکه قوم د شعيب) نو نه به وه وينا د دوی کله چه رابه غی دوی ته عذاب زمونږ مګر دا چه ويل به دوی بيشکه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو چه د رسولانو تکذيب مو کاوه.)

تفسير : يعنی کله چه د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصيان له حده تير شو، نو په دنيوی لذاتو او شهواتو کښې آخته او غرق او د الله تعالیٰ له عذابه بالکل بی فکره او د استراحت اخيستلو په مزو کښې دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پری نازل شو بيا نو له دوی ځنې په دی دهشتناکی منظری او هلاک کوونکی ننداری او اله ګوله کښې ګردی (تولی) لوئی او ځانمنی (لويی) او تکبر هير شول او له هر لوری د ﴿ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴾ چيغه پورته او پرته (علاوه) له زاری ننواتی او ژړا او انګولا ځينی بل هيڅ شی به نه آوريدل کيږی. ګواکی په دغه وخت کښې دوی ته واضح او ښکاره شوه او دوی پخپله اقرار کوی چه پاک الله په هيچا باندی ظلم نه کوی مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تنبيه : د ﴿ فَجَآءَهَا بَأْسُنَا ﴾ د (ف) په نسبت د مفسرينو څو اقواله دی. غالباً محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هغه د ﴿ اَهْلَكْنٰهَا ﴾ تفسير او تفصيل مقرر کړی دی. لکه چه ويلی شی «**توضأ فغسل وجهه و ذراعيه**» هغه سړی اودس وکړ نو ئی ووينځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور اعضاء په دی مثال کښې د مخ او لاسونو وينځل، د اودس کولو تفصيل او تفسير دی. هم داسی دلته د هلاک کولو د تفسير او تفصيل کيفيت په عذاب سره بيان کړ شو، والله اعلم عامو مفسرينو د دی آيت ترجمه داسی کړی ده او ډير دی له اوسيدونکو د کليو د کفارو او فجارو چه هلاک کړی دی مونږ يعنی چه اراده کړی وه مونږ د هلاکولو د دوی پس راغلی دی اهل د هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپې چه وخت د غفلت او خوب دی يا به دوی د غرمی په خوب اوده وو چه وخت د ارام او راحت دی او عذاب پکښې ډير سخت دی.

فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ۝٦

نو خامخا وبه پوښتو (په قيامت کښې) هرومرو (خامخا) هغه (امتونه) چه
ليږلي شوي دي دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئې کړی) او خامخا وبه پوښتو
هرومرو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی
چه ستاسی امتونو څرنګه اجابت وکړ؟)

تفسير : له هغو امتونو څخه چه پيغمبران پکښې مبعوث ورليږلي شوي دي پوښتنه کيږي. ﴿ مَاذَآ أَجَبْتُمُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟» او له مرسلانو څخه پوښتنه کيږی چه ﴿ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟».

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ ۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ۝٧

نو خامخا بيان به کړو مونږ هرومرو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په
علم سره او نه يو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران يو).

تفسير : يعني ستاسی هيڅ يو لوی او وړوکی دير او لږ عملونه يا ظاهری او باطني احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بی د نورو له وسيلی له يوی يوی ذری خبردار يو له خپل ازلی محيط علم سره سم ګرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طريقه) تاسی ته مخامخ کيښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا ليکلی شوی دی د يوه ويښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کيدی او د هغو په وسيله اطلاع ورکول يوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالیٰ پخپل علم کښې معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجيږی.

وَٱلْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ ۚ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ۝٨ وَمَنْ
خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ۝٩

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کښې حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د
عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (يا تللی شوی نيک عملونه) د ده
نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسيدلی (بريالی) او د هر چا چه سپک
وختل تولونه (يا تلل شوی بد عملونه) د ده (يعنی له نظره ولويد) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته(په رسولو یی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او تری انکار به یی) کاوه.

تفسیر : د قیامت په ورځ کښی د ګردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتیږی او که همغه عمل په ریا او ریب ځان ښودانی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی) نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیریږی او که حسنات ئی سپک وختل نو بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولیدل، او تلل کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «ګراموفون» کښی چه دغه ډیری لوئی او اوږدی ویناوی قید او ضبطیږی، آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر ګرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «ګراموفون» کښی سره تولیږی؟ او تل ساتله کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د ګراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته دا خبره هیڅ لری نه ده چه د ګردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار کیږدی چه په کښی ګرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بخرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راښکاره شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره کیږی چه پکښی کفتین (پلی) او شاهین (ډنډی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلوملو طریقه او اصول به څرنګه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسی عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم ئی مونږ ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولی دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کیدل زمونږ د فکر او پوهی له قوت او قدرته وتلی او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندی به چه د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندی مونږ سره له دی چه اوس په دی فانی عالم کښی هستوګنه لرو نشو پوهیدی. د هم دی وړی دنیا موازینو (تلو) ته وګورئی! چه څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چه طلا، نقره او جواهرات پکښی تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چه غلی دانی، لرګی، میوی او نور شیان پکښی تلل کیږی بله هغه عمومی تله ده چه لوی تجارتی پیتی او باورونه پری تلل کیږی (او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راښرګندوی چه د ساعت د ستنی په شان وی او بله هغه تله ده چه ښی او کیڼ لور ته په سانتیکرامونو او دیسیکرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنګر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسیره په دی «مقیاس الهوا، مقیاس المیاه، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضییق» او نور هم یو یو ډول (طریقه) موازین دی چه په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخی او د لندبلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجی ځانته راښرګندوو. ترمامیتر، زمونږ د بدن د داخلی حرارت (چه له اعراضو څخنی دی) داسی اندازه او تول راښکاروی چه اوس زمونږ په وجود کښی دومره درجه تودوخی شته، کله چه په دنیا کښی مونږ په شلهاؤ داسی جسمانی موازین وینو چه په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجی او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خبره څه اشکال لری چه دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کړی چه په هغی سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راښرګند شی. ﴿ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴾ په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم او تری به ئی انکار کاوه) او هم دا له آیتونو څخنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چه هغه ئی په﴿ يَظْلِمُونَ ﴾سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کښی او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغی ځمکی کښی، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسئ تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دی ځایه د ځینو آفاقیه ؤ او انفسیه

ؤ آیتونو ذکر او بیان شروع کیږي، چه په هغو سره له یوې لورې د حق تعالیٰ پر وجود باندې د دې جهان د کارخانې په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائي، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوري توجه ورکړې شوې ده او له بل لوري د نبوت ضرورت او د انبیاؤ علیهم السلام د راتګ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (اخر) او انجام (چه د دې سورت اصلي موضوع راښکاري) بیانیږي چه دغه آیتونه د هغو د توطیې او تمهید په دول (طریقه) مقدم کړی شوي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۱۱﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۱۲﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسي بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسي بیا وویل مونږ پرښتو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسي آدم ته. نو سجده وکړه دوی (ټولو) مګر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه ؤ دی له سجده کوونکو څخه. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعمیل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته!؟ وویل «(ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختې څخه. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئي نافرماني» وکړې! په دې ځای کښې نو ووځه (ترې) بیشکه چه ته ئې له ذلیلانو.

تفسیر : یعنې ستاسي له تخلیقه پخوا ئې ستاسي د هستوګنې، ژوندانه، خوړلو او څښلو وسایل تیار او تهیه کړي دي بیا ئې ستاسي ماده پیدا کړه او دغې مادې ته ئې داسي ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئې نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورين تصوير ته داسي روح او حقيقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسيله ستاسي پلار آدم عليه السلام «خليفة الله» او «مسجود الملائكه» وګرځيد او وجود ئې د ګردو (تولو) انساني افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بيا ئې شيطان (چه په دغه وخت كښې يې د آدم عليه السلام د تعظيمي سجدې څخه په دغه سبب غاړه غړولې وه چه زه غوره يم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره يم له ده چه پيدا كړى دى يم زه له اوره او اور لطيف علوي نوراني جوهر دى او پيدا كړى دى دى آدم عليه السلام له ختې او خته كثيف ظلماني جسم دى) ازلي مردود، وګرځاوه، ځكه چه هغه سجود د الٰهي خلافت د علامې په ډول (طريقه) ؤ، «ملائكة الله» چه وروسته له بحثه او تمحيصه او صريح امتحانه د (آدم) پر علمي فضيلتونو او روحاني كمالاتو مطلع شوي وې، ځنګه يې چه د الله تعالىٰ حكم واوريد، ګردې (تولې) په تعظيمي سجده ولويدې، او په دغه صورت سره يې د «خليفة الله» په مخ كښې د خپل (الله) سره كامله وفا شعاري او اطاعت ثابت كړ او لعين ابليس چه ناري الاصل جني ؤ مګر د ډير عبادت او نورو لامله (له وجې) د ملائكو په ډله كښې شامل كړى شوى ؤ، بالاخر د خپل اصل په لورى وګرځيد، او د ده نظر د (آدم) له مادي جوړښت څخه د ﴿ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي ﴾ تر سر او راز پورې تجاوزونه كړى شو، نو ځكه يې د حضرت الٰهي د صريح حكم په مقابل كښې د ﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ دعوى وكړه د دې په پاى (اخر) كښې ئې اباء او استكبار او د صريح قاطع نص ترديد يوازې پخپلې رأيې او هوىٰ او هوس سره وكړ، او له الله تعالىٰ سره د بحث او مناظرې د ارادې او تصميم لامله (له وجې) د هميش لپاره د قربت له مرتبې څخنې شكته ولويد او د الله جل جلاله له رحمته ډير لرې وغورځيد، في الحقيقت پر هغه شي چه شيطان ډير فخر او وياړ كاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدي هلاكت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طيش، علو او افساد دى، خلاف له خاورې چه په مزاج كښې يې استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابليس چه ناري الاصل ؤ د سجدې د حكم له آوريدلو څخه د اور تكه سره لمبه شو، او په رأى قائمولو كښې ئې تلوار او جلتي وكړه او په پاى (اخر) كښې د سرعت، تكبر او تعالىٰ له لارې د رخې (كينې) او حسد په اور كښې ولويد چه د هغه له سببه د دوزخ په اور كښې هم نسكور شو، د ده په خلاف كله چه له آدم عليه السلام څخه غلطي صادره شوه، نو دغه خاورين عنصر ته الله تعالىٰ په خپل فضل او كرم سره د عاجزې، انكسار، انقياد، استكانت او استغفار لار ښوونه وكړه، لكه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتيجه پيدا كړه، نو ځكه ويل كيږي چه لعين ابليس د خپلې مادې او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضيل او لويې په ادعا كښې وغوليد، لكه چه «حافظ شمس الدين ابن القيم رحمة الله عليه په «بدائع الفوائد» كښې په (١٥) وجوهو سره د خاورو افضليت پر اور باندې ثابت كړى دى ومن شاء فليراجعه.

﴿ فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا ﴾ الآية ـ نو نه دى لائق تاته اى ابليسه! دا كار چه تكبر لوئې

نافرمانی وکړی په دی ځای کښی نو ووځه تری بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر) یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالیٰ هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو ځای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د ډیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکښی فائز ؤ، د خپل تکبر او لویی له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبیه : د ابلیس تر یوی اوږدی مودی پوری د پرښتو په ډله کښی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبیه ده چه الله تعالیٰ په مکلفینو کښی د هیڅا فطرت حتیٰ د شیطان هم داسی نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدی په لوری تللو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (ډیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کښی انتهائی ترقی وکړی تر دی چه د ملائکو په ډله کښی هم داخل شی.

قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وګوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورځی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاځاوه شی)!. وویل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو څخنی ئی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنګه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الٰهی علم کښی موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شی کله چه د الله تعالیٰ حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کړی نو دغه عالم ئی پیدا کړ، ﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ ، (۲۸) جزء د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو ګردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالیٰ کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شی هم دغه الٰهی معرفت دی چه ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په ډیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کښی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداءالله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د ګردو (تولو) وسائلو په استعمال کښی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کښی د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسیږی او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالیٰ د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ (۱۲ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰ رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی ئی چه زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم دول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالیٰ له لوری د نیابت او خلافت په دول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراوه شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴾ (۱۵ جزء د «بنی اسرائیل» ٦٤ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالیٰ خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسیږی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وګرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنگه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندیښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو څخنی د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال ډگر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخواتیم.»

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِى لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَٰطَكَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

وویل (ابلیس) نو قسم دی په گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داړی غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورځی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِّنْ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ ؕ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ﴿١٧﴾

بیا خامخا راځم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندی یرغلونه (حملی) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،
﴿ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د لعین ابلیس اتکل او تخمین ؤ چه سم وخوت، ﴿ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيْسُ ظَنَّهٗ فَاتَّبَعُوْهُ اِلَّا فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع).

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُوْمًا مَّدْحُوْرًا ؕ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٨﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن کړی شوی مردود رټلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی) خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له) تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کښی همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیږی او د ناشکرانو کثرت به د دوزخ په برخه کیږی. ګواکی په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له دومره کثرت سره هم د «خلیفة الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۹﴾

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) ښځه ستا «حوا» په جنت کښې نو خورئ تاسی دواړه له هر ځایه (او هر شی ځنی) چه خوښه مو وشی او مه نژدی کیږئ تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شئ به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالیٰ عنها ته اجازه وه چه بی له هیڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او ودی چښی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی څخه چه د هغی خواړه د جنتی ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کیږئ! که نه نقصان به درورسیږی.
زما په فکر کښی دلته د ﴿ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴾ ترجمه داسی وکړه شی ډیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شئ تاسی له زیان موندونکو ځنی» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راځی، لکه چه ﴿ وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْـًٔا ﴾ ۱۵ جزء د «الکهف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وٗرِيَ
عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ
اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُوْنَا مِنَ الْخٰلِدِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّيْ
لَكُمَا لَمِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۱﴾ فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُوْرٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ
اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَّكُمَآ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۲﴾

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پټ کړی شوی دی له دی دواړو ځنی له غلیظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یئ منع کړی تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی څخنی مګر له دی جهته چه نه شئ تاسی دواړه پرښتی (په مرتبه یا په ښائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشئ تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کښی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی ته او مائل ئی کړل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولګیدل دواړه چه سره نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پټ کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه وئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما تاسی ته «(چه پام وکړئ پوه شئ)» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړی مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ ښائی چه دوی به داسی ګڼلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خوړلو ملائک ګرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالیٰ د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کړی وی، لیکن غالباً د ﴿ فَتَكُونَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴾ او ﴿ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴾ او نور به تری هیر شوی وی او دا به ئی هم په خیال نه وی ګرځیدلی کله چه دی د ملائکو مسجود ګرځیدلی دی نو بیا پرښته کیدلو ته څه ضرورت پاتی کیږی ﴿ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا ﴾ (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (١١٥) آیت (٦) رکوع) ښکاره ده چه امر او نهی کله خو تشریعاً وی او کله شفقتاً او دا داسی مثال لری لکه چه د اور ګادی سفر بی تکته ممنوع دی او دا قانونی حیثیت لری چه د اور ګادی د شرکت په حقوقو تاثیر آچوی او د اور ګادی په کوټو کښی داسی کتباً اعلان کیږی: (لاړی مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څرنګه چه د مریضی له تعلیل څخه څرګندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالیٰ اوامر او نواهی هم ځینی تشریعی دی چه له هغو څخه مخالفت کوونکی قانوناً مجرم ګڼلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریع منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریع نه ده او یواځی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کښی ډیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده ښایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت ، د شفقت نهی ګڼلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغې مخالفت دومره زيات شي نه وي ګڼلي خو څرنګه چه د انبياؤ عليهم السلام ډير لوړ ښوييدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظيم او زيات شميرل کيږي، نو ځکه د خپلې غلطۍ د ظاهري نقصان ګاللو (تيرولو) څخه برسيره تر يوې اوږدې مودې پورې په توبې او استغفار او په ژړا، واويلا کښې مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتيجې ته ورسيده.

(ؤ آدم د سترګو تور له انوارو د قديم
چه ويښته لوېږي په سترګو ښکاري غر غوندې عظيم)

﴿ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ ﴾ الآية - نو کله چه وڅکله دغو دواړو ميوه د دغې ممنوعې ونې نو ښکاره شول دواړو ته غليظه عورتونه د دوی.) يعنې د حکم له عدول څخه جنتي لباس له دوی څخه وويست شو، ځکه چه جنتي لباس په حقيقت کښې د ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ يو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ خيرې شوی وی. په همغه اندازه به جنتي له لباسه بې برخي کيږي، الغرض شيطان کوښښ وکړ چه آدم عليه السلام نافرمانۍ ته واړوي او په عصيان کښې ئې اخته او مبتلا کړي چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طريقه ترې وايستل شي. دا زما خيال دی. ليکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د يوه طبيعي اثر په شان ښرګند کړی او ليکلي ئې دي چه. «په جنت کښې د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالي (جامې) چه ؤ له سره نه بدليدل، ځکه چه د هغو د ايستلو لپاره هيڅ يو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء عليهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه ګناه له دوی ځنې څرګنده شوه نو بشري لوازم دوی ته پيدا او له خپلو انساني حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاء ئې وليدل.» ګواکې د دې ونې له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انساني کمزوريو لويدلې وه پورته شوه د﴿ سَوْءَةَ ﴾ په لغوي معنی ګانو کښې ډير وسعت شته د قابيل او هابيل په قصه کښې ئې «سوأة اخيه» فرمايلی دی. په حديث کښې «احدی سوأتک يا مقداد!» راغلی دی. تر اوسه د آدم عليه السلام په نظر کښې يوازې د ده سادګي او معصوميت ؤ او د ابليس په نظر کښې يوازې د هغه خلقي کمزوري وه. ليکن د **«اکل الشجرة»** څخه وروسته آدم عليه السلام هغه خپله خلقي کمزوري په خپلو سترګو وليده نو کله چه پس له دې غلطۍ څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعين ابليس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهائي نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهيد چه دغه مخلوق سره له ښوئيدلو هم زما په پنجو کښې نه لويږي ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ ښائي په هم دې لحاظ په تورات کښې (د ابن قتيبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخير والشر» په نامه سره موسومه کړی شوې وی. والله اعلم

﴿ وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ ﴾ او ولګيدل دغه دواړه چه سره نښلول ئې پر

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پټ کړی ځان خپل) یعنی بربند شول او له ډیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پټاوه. له دی نه معلومیږی. اګر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لغړ وی مګر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شئ «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یئ. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس ګردو (ټولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت ډګر زمونږ دغه ځمکه ګرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مرئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راایستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په ډول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سری د څو ورځو یا د څو کریو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مر شی نو آیا هغه به

د ﴿ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ ﴾ څخه مخالف وی؟ ځکه چه دی په دغه وخت کښې پر ځمکه نه دی. په بل ځای کښې داسی ارشاد دی چه ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ ﴾ نو هغه سری چه په ځمکه کښې مړ او په ځمکې کښې خښ نشی هغوی به څرنګه په ﴿ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ ﴾ کښې داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضايا د کليي په دول (طريقه) نه دی استعمال شوی.

يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقيق نازل کړی (ليږلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پټوی عورتونه ستاسی او «درليږلی مو دی لباس د ښايست او» د زينت کالی، او لباس (کالی) د تقویٰ (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقویٰ» خير «بهتر ډير غوره» دی (له نورو) دغه «راليږل د پوشاک» له آيتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپيژنی)

تفسير : له ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ ځنی مراد د مادی او نورو پيدا کيدل او د هغی د جوړولو د تدبير ښوول دی اګر که د ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ لفظ ډير ځلی په داسی ځايونو کښې ويل کيږی چه يو شی له پاسه ښکته خوا ته ليږل يا راوړل کيږی، مګر ډير ځلی له هغه ځنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مراديږی چه د مرتبې په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کيږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمايلی ئی دی ﴿ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْأَنْعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ﴾ يا ﴿ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾
﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ﴾ او کالی د تقویٰ چه دی دغه لباس التقویٰ ډير غوره دی له نورو) يعنی برسيره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زينت حاصليږی او ځان پری پټيږی او دول (طريقه) او سينګار پری کيږی يو معنوی لباس هم شته، چه عظيم الشان قرآن ئی ﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ﴾ بولی او د باطنی زينت او ښايست وسيله ګرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعليت درجه نه مومی چه په ده کښې ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښې دی. او د ظهور او فعليت په ډګر کښې نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کريم په ﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ﴾ سره ياد کړی دی او د باطنی زينت، ښائست او سينګار ذريعه ګرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بدنی لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامين، تطهير او تنظيف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب ليکی چه: دښمن له تاسی ځنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کښې د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښې تقویٰ او پرهیز ګاری وی. یعنی نارینه دی وریښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئې تری ښکاره شي، او نه دی خپل ډول سینګار نورو ته ښکاروی.

﴿ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴾ دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی بربنډ والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالیٰ د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر ګذار اوسئ.

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ۗ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۲۷﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کړی تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئې له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښیی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئې وینئ تاسی بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کړی شوی دی، یعنی له جنت څخه د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!.

﴿ لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ۗ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ ﴾ الآية - لپاره د دی چه وښیی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئې وینئ تاسئ،) یعنی هغه دښمن چه مونږ ته له داسی پټونی څخه ګوری، چه مونږ ئې له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئې ډیره ګرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دښمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کښې ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی ﴿ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۘ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴾

تنبیه : د ﴿ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ﴾ قضیه مطلقه ده دائمه نه ده، یعنی دیر ځلی داسی وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته ګوری له دی وینا ځنی دا خبره نه لازمیږی چه په هیڅ یو وخت کښی به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رؤیته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لنډ لیدل دی.

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَٰطِينَ ﴾ الآیة ـ بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی،) یعنی کله چه دوی له خپلی بی ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چه وروسته له دی په (۸٦۱) مخ کښی راځی ﴿ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښی هیڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملګری ګرځولی وو همغه ور ملګری کړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً قَالُوا۟ وَجَدْنَا عَلَيْهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایئ «دروغ تړئ» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بربنډ طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه شخه سلیم عقل او صحیحه فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسی شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکی او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د ګندګی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنګه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان ګرځولی دی، وګورئ له ګردو (تولو) شخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوڅ لغړ وګرځیدل، مګر هغوی د شرم او حیاء لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرګنده شوه چه بربنډتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پټولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بربنډ طواف کولو کښی د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنګه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

خومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!»

قُلْ اَمَرَ رَبِّیْ بِالْقِسْطِ وَاَقِیْمُوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۬ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴿۲۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفریط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم واړوئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولئ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کوونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان شخه» لکه چه اول ځلی یی پیدا کړی یئ تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شئ تاسی «پس له مرګه».

تفسیر : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علیٰ ما قال غیر واحد ـ العدل، و هو الوسط من کل شئ ـ المتجافی عن طرفی الافراط والتفریط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالیٰ په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفریط څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوی؟.»

غالباً محقق شیخ الهند رحمة الله علیه «مسجد» میمی مصدر ګڼلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وګرځوئ.

مګر ځینی نور مفسرین له ﴿وَاَقِیْمُوْا وُجُوْهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالیٰ د عبادت په لوری تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کږیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالیٰ لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریقی سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة السلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَاَقِیْمُوْا وُجُوْهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د ګردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندګانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالیٰ پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَاَقِیْمُوْا وُجُوْهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِیْنَ لَهُ

الدِّیْنَ ﴾ کښې مندرج دی.
﴿ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴾ لکه چه اول ځلي ئې پیدا کړی یئ تاسی له نشت نه بیا به هم داسی پیدا شئ تاسی وروسته له مرګه) یعنی لکه چه په اول کښې الله جل جلاله ستاسی له پیدا کولو څخه عاجز نه ؤ هم داسی ستاسی له اعادی او بیا ژوندی کولو څخه هم عاجز نه دی او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لاری تللو ته د دی لامله (له وجې) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری چه وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونکی دی چه په هغه کښې د دی موجوده حیات نتائج ور ورواندی کیږی نو ښائی د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکړی شی! ﴿ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ﴾

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۗ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

یوی ډلی ته هدایت وکړ (الله په توفیق د ایمان سره او) هدایت ئې نه دی کړی بلی ډلی ته چه مقرره شوی ده پر دوی ګمراهي، بیشکه چه دوی نیولی دی شیطانان دوستان (خپل معبودان) بې له الله څخنی او ګمان کوی دوی چه بیشکه هم دوی هدایت موندونکی دی (سمی صافی لاری ته او واقع کښې داسی نه ده.)

تفسیر : یعنی پر هغو باندی چه ګمراهي مقرره شوی ده هغوی هغه خلق دی چه پاک الله ئې پری ایښې او شیطان ئې خپل دوست او رفیق ګرځولی دی چه د ده په خوله کوی او خبرو ته ئې غوږ ږدی او د تعجب ځای دا دی چه سره د دی صریحی ګمراهي دوی داسی ګومان کوی چه مونږ پر سمی صافی لاری باندی روان یو او له مذهبی حیثیته کومه د عمل رویه چه مونږ اختیار کړی ده هغه ډیره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل ځای کښې یې فرمایلی دی ﴿ اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا ﴾ (١٦ جز د الکهف ١٠٤ آیت ١٢ رکوع).

تنبیه : د دی آیت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند کافر» په شان «مخطی کافر» هم چه د خپلی واقعی غلطی لامله (له وجې) باطل حق ګنی په ﴿ وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ﴾ کښې داخل دی، که دغه غلط فهمی د پوره فکر او غور نه کولو له وجې وی یا له دی سببه وی، چه اګر که ده په ښکاره ډول (طریقه) سره خپل پوره قوت، غور او فکر چلولی دی خو په مقصد نه دی رسیدلی ځکه چه پر داسی صریحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسیدلو څخنی دغه خبره څرګنده ده چه ده فی الحقیقت په استدلال او د خپل فکر په کار آچولو او استعمال کښې

تقصير كړى دى، ګواكى هغه شيان چه پرى ايمان راوړل د نجات مدار دى دومره روښانه او واضحه دى چه له هغو څخه انكار غير له عناده او د فكر او تامل له قصوره بل هيڅ شى نه دى. په هر حال شرعى كفر داسى زهر دى چه كه په قصد يا په سهوه په هر ډول (طريقه) سره چه وخوړل شى د انسان د وژلو لپاره كافى دى زمونږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دى او په «روح المعانى» كښى چه د ځينو د څه اختلافاتو نقل پر دغى مسئلى باندى كړى شوى دى له هغو څخى مراد «جاحظ» او «عنبرى» دى، چه په «اهل السنة والجماعة» كښى نه دى داخل بلكه سره له دى چه معتزله ګڼل كيږى، په خپله معتزله هم د دوى په اسلام كښى خبرى كوى نو ځكه د «روح المعانى» خاوند د دوى مذهب د نقلولو څخه وروسته داسى ليكلى دى: «ولله تعالىٰ الحجة البالغة والتزام ان كل كافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق كنار علىٰ علم».

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾

اى ځامنو د آدمه! واخلئ تاسى زينت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاكو كاليو (جامو) د عورت ستر) او خورئ او څښئ او اسراف «بى ځايه خرڅ» مه كوئ تاسى، بيشكه چه الله نه خوښوى مسرفان (بى ځايه خرڅ كوونكى)

تفسير : دغه آيتونه د هغو كسانو په ترديد كښى نازل شوى دى چه د كعبة الله طواف به ئى په بربنډه كاوه او هغه ئى لوى قربت، ثواب او پرهيزګارى ګڼله او د اهل جاهليت ځينو كسانو د حج په ورځو كښى د سد رمق څخنى زيات شى نه خوړ او د غوړيو او نورو دسوماتو استعمال به ئى پريښوده، ځينو به د وزى د غوښى او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (تول) شيان ئى راوښوده چه دا شيان له سره د نيكى او تقوىٰ خبرى نه دى. د الله جل جلاله وركړى شوى لباس (چه په هغه سره ستاسى د بدن تستر (پټول) او تزين (ښائست په عمل راځى) د عبادت په وخت كښى د نورو وختونو په نسبت لا زيات قابل الاستعمال دى، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار كښى د ده د ګردو (تولو) نعمتونو له اثر او نښو سره حاضر شى او هر هغه شيان چه الله تعالىٰ د خوراک او پوښاک لپاره دركړى دى له هغو څخنى متمتع شئ! په دى شرط سره چه اسراف پكښى ونه كړئ! د اسراف معنى له حده تجاوز، او له ميچه تيريدل دى. او هغه څو ډوله دى: لكه چه حلال حرام وګڼى يا له حلالو تير له حرامو هم متمتع شى، يا په خوړلو او څښلو كښى له حرص او بى تميزى څخه كار واخلى، او له اندازى ئى زيات وخورى، يا ئى بى له اشتهاء وخورى، يا ئى ناوخته وخورى يا دومره لږ وخورى چه د جسمانى صحت او قوت

عمل لپاره کافي نه وي، یا د صحت مضر شیان استعمال کړي او غیر ذلک. د اسراف لفظ دغو ګردو (تولو) امورو لره شاملیدی شي، بیځایه خرڅونه هم په اسراف کښي شامل دي. د هم دي تعمیم په لحاظ ځینو اسلافو فرمایلي دي (جمع الله الطب کله فی نصف آیة) الله تعالیٰ ګرد (تول) طب په نیم آیت کښي سره تول کړي دي.)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړي دي زینت د الله هغه چه ایستلی ئی دی دپاره د بندګانو خپلو؟ او (چا حرام کړي دي) پاک لذیذ شیان له رزقه ځني (چه د خوړلو او څښلو دي؟ یعني دا یو هم نه دی حرام)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زینت او طیبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دي چه ایمان یې راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دې ژوندون لږ خسیس کښي حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دي په ورځ د قیامت کښي هم دا رنګه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهیږي «پرې».

تفسیر : یعني ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم! ته دوی ته ووایه چه چا حرام کړي دي هغه زینت د الله جل جلاله چه له جامو وي که له نورو وي چه ایستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندګانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه وریښم یا وړئ او له کانونو لکه څخره. او بل پاکیزه شیان له اقسامو د روزي که د خوراک وي لکه غوښي، وازدې، غلې دانې یا د څښلو (څکلو) وي لکه اوبه، شوده، یعني دا یو هم نه دی حرام، ووایه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زینت او طیبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دي، یعني هم دوی ته پیدا شوي دي اما په دنیا کښي کفار هم تبعاً ورسره شریک دي ولي دائمي او ابدي نعمتونه خاص مؤمنانو ته دي بې شریکه په عقبا کښي هم داسې چه مونږ دغه مفصل حکم بیان کړ مفصل بیانوو باقي تول احکام د دین بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهیږي او فهمولي شي. د دنیا ګرد (تول) شیان ځکه پیدا شوي دي چه انسانان له هغو څخه په شرعي او په مناسبه طریقه ګته (فائده) واخلي او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداري او شکر ګذاري کښي مشغول اوسي، په دغه اعتبار د دنیا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطیعانو د استفادې لپاره

پیدا شوی دی هو! کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو څخنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقویٰ کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً ډیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو څخنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وګڼله شی او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱٦ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل الایمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿ خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره ډیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو څخنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه په «در منثور.» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وبال وګرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او وبال ګرځی.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره ګناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) ګناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیږلی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) ووایی تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» څخنی عامه ګناه مراده ده. او ځینی مخصوصی ګناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه ګناه ده چه د هغی تعلق د ګناه کوونکو څخه ماسواء نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښې داسې خبرې له خپله ځانه جوړې کړې چه بیخي شرعي اساس ونه لري او بیا د هغو نسبت الله تعالیٰ ته وکړي لکه چه د فحشاؤ په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نیټه) شته (د مرګ یا د عذاب که ایمان رانه وړي) نو کله چه راشي اجل (نیټه) د دوی نه به وروستې کیږي دوی (ترې) یو ساعت او نهړومبې کیږي دوی (ترې).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږي. کله چه د وعدې وخت ورسیږي نو تأخیر یې عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفي ضروري شوه مګر تقدیم ئې خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفي نه څخه څه فائده ده؟ د دې شبهې له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ منلی دی. او ځینې د ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نژدیوالي) مرادوي. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومي محاوراتو کښې د یوه شي د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښې ئې دوه خواوې وي ډیر ځله د هغې خوا نفي خو مقصوداً کیږي چه محتمل الثبوت وي، او د بلې خوا نفي چه لا له پخوا غیر محتمل وي یواځې د مبالغې، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږي. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنې د یوه شي د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښې وائي چه د هغه شي په قیمت کښې هیڅ زیادت او کمي او لاندې او باندې نشته؟ او هم دغه ئې قیمت دی! دکاندار ورته وائي هو! خانه! په دغه ویلې شوي قیمت کښې هیڅ زیادت او کمي او لاندې او باندې نشته! او هم دغه قیمت ئې واجبي او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښې مقصود بالذات (کمي) دی، مګر د (زیادت) لفظ یواځې د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغې لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دې کلام څخه اصلي غرض هم دا دی چه د الله تعالیٰ وعده هر کله چه ورسیږي بیا تأخیر پکښې نشته، او له سره وروسته کیدونکې نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښې د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفي مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځې د وعدې په ټینګوالي د زور آچولو یو اسلوب دی یعنې پر الله تعالیٰ دروغ تړونکي او د هغه د لورې د حرامو حلال کوونکي او نور متمردین دې د الله تعالیٰ پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغروریږي. او نه دې بې فکره اوسي، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالیٰ له جانبه یوه تاکلې (مقرره) موده مقرره شوې ده. هر کله چه د دوی د سزا نیټه او وعده ورسیږي نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکې ده او له سره وړاندې وروسته کیدونکې نه ده.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصۡلَحَ
فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ٣٥ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا
وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٣٦

ای ځامنو (اولاده) د آدم! که راشي تاسی ته رسولان له تاسی څخنی چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه «د کتاب» زما «یعنی شرعی احکام» نو هر څوک چه ځان وساتی (له تکذیب څخه) او اصلاح «نیک» کړی (عمل خپل) نو نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کیږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کړی آیتونو زمونږ ته او کبر «سرکشی کوی» له «قبلولو د» هغی آیتونو هم دغه کسان صاحبان «ملګری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښی تل وی.

تفسیر : ابن جریر د ابو یسار سلمی رحمة الله علیه څخنی نقل کړی دی چه دغه خطاب د ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ ﴾ الآیة ــ ګردو (تولو) بنی آدمانو ته په عالم ارواح کښی شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آیت ٤ رکوع له سیاق څخه معلومیږی ﴿ قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى ﴾ الآیة ــ او د ځینو محققینو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښی هر قوم ته شوی دی دا د هغو څخه حکایت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع ګانو څخه پخوا جریان لری د هغه د ترتیب او تنسیق څخه دغه خبره پخپله ظاهریږی کله چه آدم او حواء علیهما السلام له خپل اصلی مسکن (جنت) څخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسائی (ارام) او فراخی ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت څخه د ژوندانه د وخت د تیرولو حکم ورکړی شوی ؤ په عارضی دول (طریقه) سره محروم کړی شو. بیا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه ولیدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلافی او د آدم علیه السلام تمامی اولادی ته د پلرنی میراث د اعادی په نسبت څه هدایتونه ورکړل شی لکه چه د آدم علیه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم یی د ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا ﴾ الآیة ــ خطاب ور شروع کړ، تر دری څلورو رکوع ګانو پوری د همغو هدایاتو سلسله جاری وه. په دغو آیتونو کښی د آدم علیه السلام تولی اولادی ته چه ګواکی په یوه وخت کښی ګرد (تول) سره موجود ګڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو څخه وروسته مونږ تاسی ته د جنتی لباس او طعام په ځای د ځمکی د لباس او طعام تدبیر فرمایلی دی. اګر که د جنت خوشالی او اطمینان دلته در میسر نه دی بیا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکړی ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکړی شئ. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هوښیار اوسئ! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړی! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو ګناهونو ځنی وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالیٰ له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مګر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وګورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه دول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالیٰ په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالیٰ آیتونه تاسی ته آوروی او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ! او ناکاره کارونه پریږدئ! او تری بیزاره شئ! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیږئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسواء بل هیڅ شی نه وی، هو! که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوینی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته ګوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سواء بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاؤ او رسولانو د راتګ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

نو څوک دی دیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تړی پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتریان پر الله» وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توگه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو وبه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د صادقو او رښتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالیٰ واقعی معجزی درښیی او دلائل یی در آوروی، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا کوم رښتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو څخنی بل هیڅوک ظالم نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ ﴾ الآیة - دغه مکذبان او مفتریان پر الله وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی) یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر څومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه گرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرگه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ﴾ څخنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتیٰ اذا جاءتهم ـ الایة» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ﴾ الآیة - تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په ډیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسیږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در وبولیږ! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)، ! په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ ډیره سخته غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ گټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادریږی ﴿ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ ﴾ الآیة - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت مواقف او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیشماره ولاړ وی په یوه ځای کښې د یوه موقف او جماعت بیان راځی او په بل ځای کښې د بل جماعت او موقف ذکر کیږی.

قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ

وبه فرمائی (الله یا پرښته په قیامت کښې دوی ته) چه ننوځئ په هغو امتونو (د کفارو) کښې چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کښې،

تفسیر : (مطلب ئې دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملګرتیا د دوزخ اور ته ننوځئ)! یعنی هغه وړاندی او وروسته ګرد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کښې داخلیږی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ۭ

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کښې)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کښې یو له بله سره همدردی به چیری وی بلکه دوزخیان یو پر بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او ربړونو (تکلیفونو) کښې ډوب کړو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که مونږ په کنده کښې ولویدو. ستاسی خو سترګی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسی راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَاۗءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ڛ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝۳۸

تر هغه پوری کله چه یو ځای شی دوی په دی «اور» کښې تول نو وبه وائی وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) ړومبنیو (متبوعانو) خپلو

کښې (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) ګمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وبه فرمايي الله چه دی لپاره د هر يوه دوچند ليکن نه پوهيږئ تاسی (پری او نه خبريږئ د يو بل له عذاب نه)

تفسير : يعني په يوه حساب د پخوانيو د ګناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی ګمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د ورستنيو ګناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښې ګمراهان شول چه د پخوانيو امتونو احوال د دوی په مخ کښې ښکاره پراته وو، او دوی تری هيڅ پند او عبرت نه اخيست. يا څرنګه چه د هر دوزخي احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زياتيږی، نو ځکه ئی وفرمايل چه د هر يوه عذاب به پرله پسی برابر دوچند کيږی او لا به پسی زياتيږی، اوس د تعذيب په ابتداء کښې تاسی د تعذيب له انتهاء څخه بی خبره يئ يعني د پخوانيو د عذاب د دوچند کيدلو څخه به وروستنيو ته څه راحت، هوسائی (ارام) او شفاء نه په برخه کيږی، دا تقرير به په هغه صورت کښې موافق راځی چه د ﴿ لِكُلٍّ ضِعْفٌ ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثير رحمة الله عليه» په نزد په دی آيت کښې وروستنيو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بيشکه مونږ له پخوانيو څخه هر يوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښې ئی خبر ورکړی دی ﴿ اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يُفْسِدُوْنَ ﴾ (١٤ جزء د النحل ٨٨ آية ١٢ رکوع) ﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴾ (٢٠ جزء د عنکبوت (١٣) آية (١) رکوع) ﴿ لِيَحْمِلُوْٓا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِيْنَ يُضِلُّوْنَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٢٥) آية (٣) رکوع).

وَقَالَتْ اُوْلٰىهُمْ لِاُخْرٰىهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿٣٩﴾

او وبه وائی هغه ړومبنی «متبوعان» د دوی په حق د وروستنيو (تابعانو) د دوی کښې چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هيڅ فضل (بهتری په تخفيف د عذاب او مونږ او تاسی برابر يو په کفر کښې) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنيا کښې له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونږ د سزا د زیاتونی د خواهش څخه تاسی ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسی په عذاب کښی څه تخفیف راغی؟ نه، تاسی هم د خپلو چارو نتیجی وګالئ (برداشت کړی) او خوند ئی وڅکئ!.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو وبه نه پرانیستلی شی دوی ته ورونه د آسمان «چه پورته یوړی شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوځی اوښ په سوری د ستنی کښی، او هم داسی «لکه جزا د متکبرانو» جزا ورکوو مونږ مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کښی د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرګه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژی په حدیث کښی راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شړل کیږی چه تر ځمکی لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژی، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کښی ولوستل شی.!

﴿حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ تر هغه پوری چه ننوځی اوښ په سوری د ستنی کښی)
دا ئی «د تعلیق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کښی داسی امثال شته، چه په کښی د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسی چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوښ سره له خپل لوی جسامت د ستنی په سوم کښی سره د هغه د وړوکوالی او صغارت ننوځی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کښی داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالیٰ په جهنم کښی د دوی د «خلود» خبر راکړی دی او په علم الله کښی هم دا سزا دوی ته تاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالیٰ د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنګه واقع کیدی شی.؟

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ څخني فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستني «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر : یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه ډده به هم دوی ته راحت او هوسائی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسیر : ﴿ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبیه وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان څخني دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر : ﴿ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کینه) نه وی. او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو وررور، خپل بل خوږ وررور گوری او په لیدلو به ئی خوشالیږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپگان او اندیښنه

پیښه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو ځنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خوښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو ځنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپگان سره فرمایلی ده.

تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ هَدٰىنَا لِهٰذَا ۗ وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ ۚ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۗ

بهیږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کړو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیری او دغه لوړی مرتبی چیری؟

داالله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار   چه جزا ئی ده جنت ښائسته گلزار
خورا (دیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه   په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَنُوْدُوْٓا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۴۳﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویړیا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرښته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در ښکاره کړه او ستاسی د خپلو کوښښونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کړ. په حدیث کښې راغلي دي چه «هیڅوا لره خپل عمل په جنت کښې نه داخلوي» د دې مطلب داسې دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقي سبب عمل نه دی او فقط ظاهري سبب ئې ګڼلې شي، ځکه چه د جنت د دخول حقیقي سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښې راغلي دي او د «الا ان یتغمدنی الله برحمته» له الفاظو ځنې ظاهرېږي. هو! پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږي چه د عمل روح پکښې موجود وي. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه ګادي د الله تعالیٰ په قدرت سره درومي او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دي چه په هغو سره دغه ګادي حرکت کوي او درېږي ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې هم کوي » او غږ به وکړ شي جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسې ته ویریا لکه میراث چه ویریا وي، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسې ته میراث پاتې شو. لکه چه ستاسې برخه دوزخ هم دوی ته پاتې شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسې چه کول به تاسې په دنیا کښې چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو ځخه.

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا
رَبُّنَا حَقّٗا فَهَلۡ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقّٗاۖ قَالُواْ نَعَمۡۚ فَأَذَّنَ
مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

او غږ به وکړي صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسې چه په تحقیق مونده کړ مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړې وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آیا موند تاسې (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړې وه رب ستاسې په حقه (رښتیا) سره، «نو» وبه وائي دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسې بیا مونده!) نو غږ به وکړي یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښې. داسې چه وي دې لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندې هغه ظالمان چه اړوي دوی (خلق) له لارې د الله او لټوي دوی په دغې «لارې» کښې کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندې کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښې د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منځ کښې سره کیږي، د ړومبنیو او وروستنیو

خبرو او اترو څخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منځ کښې د دې لوری یا د هغې لوری کیږی له ورا څرګندیږی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو څخنی وروسته کیږی. نو ځکه د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منځنی خبری او اتری هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریع او ترتلو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه څه وعدی چه الله تعالیٰ د خپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسیږی نو مونږ هغه په رښتیا او ښی سمی وموندلی ای اهل الجهنم تاسی ووایئ چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په ځواب کښې پرته (علاوه) له «هو!» څخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښې به د الله تعالیٰ له لوری یو «منادی» ودریږی. او داسی غږ به کوی «اګر که ګنهګاران دیر دی» مګر د الله تعالیٰ لوی لعنت او دیره ترتنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم ګمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به ئی د حق له لاری څخه بی لاری کول او پخپلو کږو بحثونو سره به شبه ورځ په هم دغه فکر کښې وو چه سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) کږه او خرابه معرفی او ثابته کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۚ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۚ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

او په منځ کښې د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندی به سړی وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی باندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی څخنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښې په دی تصریح شوی ده «فضرب بینهم بسورله باب» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو څخنی دوزخیان بی برخی کوی او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تکلیفونو) او کلفتونو څخنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم مونږ نه لرو.

﴿ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ﴾ الایة - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی ئی

دا چه وی به په کنګرو د دی قلعی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره ګواکی) د دغه منځنی دیوال د لوړی څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمة الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زمونږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین غوندی جلیل القدرو اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو څخنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرګند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو څخنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلی څخه هم فهمیږی کله چه هغه ګنهګاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د ګاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی څخنی ړومبی جنت ته لاړ شی، ګواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وګڼل شی، همغسی چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنګه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترګی پر جنتیانو ولګیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنګه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلی، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او کله چه وګرځولی شی سترګی د دغو «اعرافیانو او وګوری» په لوری د صاحبانو «ملګرو» د اور نو وبه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیبته» ای ربه زمونږ مه ګرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : څرنګه چه اعرافیان د جنت او دوزخ په منځ کښې اوسیږی نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کښې وی. کله چه جنتیانو ته ګوری نو خوشالیږی او هیله او امید ئی پیدا کیږی او کله چه پر دوزخیانو د دوی سترګی ناڅاپه ولګیږی نو له الله تعالیٰ څخه ویریږی، او تری پناه غواړی څو دوی د دوزخیانو په ډله کښې ونه غورځولی شی (په ﴿ صُرِفَتۡ أَبۡصَٰرُهُمۡ ﴾ کښې اشاره ده دی ته چه اعرافیان عمداً دوزخیانو ته نه ګوری، بلکه بی اختیاره به ئی پری نظر واقع کیږی).

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٤٨﴾

او غږ به وکړی صاحبان د اعراف هغو سړیو ته «له دوزخیانو» چه پیژنی به دا (اعرافیان) هغوی په علامو د «ظلمانی مخونو د» هغو سره وبه وائی دا (اعرافیان دوزخیانو ته) هیڅ دفع ونه کړه له تاسی ډیر والی «د مال یا د رجالو» ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چه په دوزخ کښی معذب کیږی، د دوی په څیرو کښی به د دوزخیتوب علامی هم ښکاری. یا ئی دا مطلب دی چه دوی به داسی خلق وی چه د «اصحاب الاعراف» سره پیژندګلوی لری او په دنیا ئی لیدلی وی، نو ځکه کله ئی چه په هغه ځای کښی ووینی نو په څیره ئی پیژنی «او داسی به وائی دوی ته چه هیڅ دفع ونه کړه له تاسی څخه ډیر والی د مال یا د رجالو ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی چه کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه) یعنی د دی مصیبت په وخت کښی ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چیری لاړی؟، او په دنیا کښی هغه ځان منی او لوئی چه تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٤٩﴾

(وبه وائی اعرافیان چه) آیا دغه «په جنت کښی» هغه «ضعیفان مسلمانان» دی چه قسمونه به خوړل تاسی (په دنیا کښی) چه وبه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښې دی، او الله هغو ته فرمایلی دی چه) ننوځئ جنت ته چه نه به وی هیڅ ویره پر تاسی باندی او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : په دغه سره د «اهل الجنت» په لوری اشاره کوی او دوزخیانو ته به ویلی کیږی چه هغه ګود مات او له کاره وتلی مساکین او ضعیف الحال کسان چه تاسی هغوی حقیر او خوار او اکرب ګڼل او داسی به مو ویل چه آیا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښې فقط په هم دغسی کسانو کیږی! ﴿أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّن بَيْنِنَا﴾ نن هغو ته وګورئ چه د ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ﴾ الآیة - مصداق ګرځیدلی دی. یعنی ننوځئ په جنت کښې بی له خوف او ویری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښې اخته او مبتلا یئ ځینی مفسرین ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافیانو مقوله بولی. او ځینی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګڼی چه الله تعالیٰ به اعرافیانو ته فرمائی چه ننوځئ ای اعرافیانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ۚ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

او غږ به وکړی صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړئ تاسی پر مونږ باندی. له اوبو نه یا (راواچوئ) له هغو شیونو چه روزی کړی دی تاسی ته الله، وبه وایی جنتیان «د دوزخیانو په ځواب کښې» چه بیشکه الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هیروو (پریږدو) مونږ دوی لکه چه هیر کړی وو دوی ملاقات د ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی انکار کاوه (چه الله نه دی رالیږلی).

تفسیر : دوزخیان د ډیر اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتیانو په لوری د سوال لاس غځوی چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوئی کړئ یا له هغو نعمتونو ځنی چه الله تعالیٰ

تاسي ته درکړی دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه تری ګټه (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندی دغه ګرد (ټول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئی تماشي او لوبی جوړی کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښی ډوب او وربانذی پرسیللی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښی اخته وو او له سره د آخرت خیال ئی نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو څنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښی د ګردو (ټولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیهات په ښکاره دول (طریقه) سره پکښی بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو دیره د افسوس خبره ده چه دوی ولی تری نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (اخر) او انجام ته هیڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرته څه په لاس ورځی. ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښی بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښی چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ ؕ يَوْمَ يَاْتِیْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ
نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ
شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِیْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ قَدْ
خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۵۳﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مگر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښې دی «له ثواب او عذابه چه ورښکاره شی» په هغې ورځې کښې چه راشی عاقبت د ده «په قیامت کښې» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښې» په تحقیق راغلي وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښې)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښې ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصداق» سره مخامخ شی بیا به ئی قبلوی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ ـ یعنی په عذاب کښې اخته شی نو قبلول ئی هیڅ یوه فائده نه وررسوی. په دغه وخت کښې به شفاعت کوونکو پسې ګرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلې سزا عفوه وغواړی، خو ځرنګه چه کفارو ته داسې شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورځی نو داسې هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینې لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف ځرنګه د نیکی او د پرهیزګاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغې اسری او تمنا څنی هیڅ په لاس نه ورځی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښې لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره ځرګند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پټوی (تیاره د) شپې په «رڼا د» ورځی چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شئ چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایل) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د ګردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿قَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلۡحَقِّ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کښی له انبیاؤ او رسولانو څخه منحرف کیږی دوی به هم د قیامت په ورځ کښی د انبیاؤ علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالیٰ د حکومت د یادونی او د انبیاؤ او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاؤ د احوالو او واقعاتو یادونه کیږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کښی څرنګه شو؟ ګواکی دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کښی» یعنی په دومره وخت کښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځمکه چه دغه متعارفی ورځی او شپې خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو وریځ او اوبه بل شان دی　　قمر لمر سما غبراءئی واړه بل شان دی

په اول صورت کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو ځنی دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَإِنَّ يَوۡمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلۡفِ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ړومبنی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداده سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کښی دوی سره له خپلو ګردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿كُن فَيَكُونُ﴾ له شان سره منافی نه ده. ځکه چه د ﴿كُن فَيَكُونُ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کیږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شی د وجود له مختلفو مدارجو څخنی د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی بی د اسبابو او عللو له واسطی دفعتاً هم موجودولی شی.

﴿ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ بیا ئی استواء وکره پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شی چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شی، په هغو کښی علی الاکثر همغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی ـ مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شی، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریدلو غوږونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی ـ کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شی نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو څخنی دی او له هغو څخنی قدوس خدای قطعاً پاک او منزه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شی ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وگنلی شی. چه د صفت د خپل اصل المبدء او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقائقو کښی هم غور او خوض وکړی او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښی اخته کړی، د دی خبری څه خلاصه مو په (٦) جزء د المائده په (٦٤) آیت «٩» رکوع کښی د ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ﴾ لاندی بیان کړی ده. په ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ هم له دی سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثرو محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړی ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» گواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول راښکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنده (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ کښې دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنی د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندې کامله قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیتوب تصرفات بې له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دی، لکه چه په بل ځای کښې د ﴿ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ څخه وروسته د ﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ ﴾ الآية سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتی شوه د ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسې عقیده لرل په کار دی چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلی دی چه د هغه هیڅ صورت داسې نشی کیدی چه په هغه کښې د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی.
ای له وهمه له خیاله له قیاسه ځنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول ګرد (تول) عمرونه
مونږ لا پاتی په اول د وصف ستا کښې رب ئی پورته
(﴿ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ ﴾ پټوی تیاره د شپې په رڼا(رڼرا) د ورځې چه طلب کوی هره یوه بلې لره په تلوار سره یا لټوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل وربسې راځی لکه طالب. او پیدا کړی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری) یعنی د شپې تیاره د ورځې په رڼا(رڼرا) سره یا د ورځې رڼا(رڼرا) د شپې په تیاری سره پټوی او هم داسې پرله پسې یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوړی را اوړی، هم دا چه شپه پای (اخر) ته ورسیږی وربسې جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی وربسې سمه شپه رسیږی. د دې دواړو په منځ کښې د یوې شیبې فرق او وقفه نه راځی، ښائی په دې سره ئی داسې تنبیه فرمایلې وی: هم داسې کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالیٰ د ایمان او عرفان په لمر سره هرې خوا ته رڼا(رڼرا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رڼا(رڼرا) راښکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیارو کښې رڼا(رڼرا) او لارښوونه کوی.
(﴿ مُسَخَّرٰتٍ بِأَمْرِهِ ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله ته) یعنی هیڅ یو ستوری بې د الله تعالیٰ له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښې مشغول دی).
(﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِينَ ﴾ واوروئ! خبردار شئ! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د ګرد (تول) جهان دی.) پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښې دی، نو په دې شان د ګردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالیٰ ډیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهيت او ربوبيت او نور جلالي او جمالي صفاتو خپلو كښې جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً

بولئ تاسي رب خپل «هر وخت» په زارى عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دليل دى»،

تفسير : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د گردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دى نو پخپلو دنيوى او اخروى حوائجو کښې شائى چه په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بى له ښوولو او ريا څخه ورو ورو وباله شى! له دى نه معلوميږى چه په دعاء کښې اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښې معموله وه. په ځينو مواضعو کښې جهر او اعلان به د کوم عارض له مخى وى. چه د هغه تفصيل په «روح المعانى» او نورو کښې شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

بيشکه چه الله نه خوښوى تيريدونکى «له شرعى حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښې»

تفسير : يعنى په دعاء کښې دى د ادب له حدودو تيرى ونه کړى شى - مثلاً هغه شيان چه عادتاً يا شرعاً محال وى هغه وغواړى يا د معاصيو او لغو شيانو طلب وکړى يا داسى کوم سؤال وکړى چه د ده له شان او حيثيته سره څه مناسبت نه لرى. (يا به مراد ترى پورته كول د غږ وى يا به ډير اوږدول د دعا وى) دا گرد (تول) په «اعتداء فى الدعاء» کښې داخل دى.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او مه کوئ فساد «اى انسانانو!» په ځمکه کښې وروسته له اصلاح د دى (د انبياؤ په بعثت سره) او بولئ تاسى الله (عبادت ئى کوئ) په خوف (ويرى) سره «له عذابه د الله» او په طمع (اميد د رحمت د الله) بيشکه چه رحمت (مهربانى) د الله ډيره نژدى ده محسنانو (نيکى کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښی یی په هر حاجت کښی د الله تعالیٰ د بللو طریقه ښوولی وه، په دغه آیت کښی د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کیږی، یعنی کله چه په دنیا کښی د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شی، نو بیا تاسی په هغی کښی اختلال او اشکال مه آچوی! او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کښی لگیا او مشغول اوسئ! مه د الله تعالیٰ له رحمته مایوس او ناامیده شئ او مه د الله تعالیٰ له عذابه مامون او بی فکره وگرځئ! او مه ککړوئ خپل ځانونه په گناهونو او مه پری جرئت کوئ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په «وادعوه» کښی له «دعاء» څخه عبادت مراد شی لکه چه د صلوة التهجد په باره کښی ئی فرمایلی دی: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝٥٧ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ۝٥٨ ع

او هم دغه «الله» هغه ذات دی چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښی د رحمت د ده «(چه باران دی)»، تر هغه پوری چه راواخلی (دغه بادونه) وریځی درنی (په اوبو سره) چه روانوو مونږ دغه (وریځی زرغونولو د) هغه ځمکی ته چه مړه «وچه بی گیاه» وی پس نازلوو مونږ له دی وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسی (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مړی (له ځمکی) دپاره د دی چه پند واخلئ (او لازم دی چه غور پکښی وکړئ). او ځمکه پاکه «خوړه صالح الزراعته» راوځی زرغونه د دی «ښه کامله» په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مگر لږ ناقصه، په شان د دی (پاس مثالونو) بیا، بیا، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسی.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښی د ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمی ستوری او نورو کښی د الله تعالیٰ د ځینو تصرفاتو بیان ؤ ـ وروسته له هغه ئی خپلو بندګانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو ځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږی چه د ګردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کښی د ګردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العٰلمین د قدرت په قبضه کښی دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واوری، ږلی وورول، د راز راز (قسم قسم) ګلانو، شنیلیو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکی له استعداد سره سم پکښی کښتونه (فصلونه) د ځر ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترڅ کښی د مړو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوفهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مړو پاڅیدل یو په قیامت کښی دی او بل په دنیا کښی. یعنی په جاهل او ادنٰی خلقو کښی ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جوړ کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سری یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب ؤ هم فائده ورورسیده مګر په ناقص دول (طریقه). یعنی په دغه توله رکوع کښی دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالیٰ په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمی او لمر سره رڼا(رڼرا) کوی او له وچی ځمکی څخه شنیلی او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د ګردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنګه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمی، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم وباسی او د روحانی غذاء د تیارولو د معنوی کښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لویولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رڼرا) ورسوی او د الٰهی وحی پرله پسی بارانونه اوروی لکه چه په دغی بلی رکوع کښی د انبیاؤ د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکی په مثال کښی اشاره کړی شوی ده چه مختلفی ځمکی د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کښې ګل ترې زرغونیږي په شوره کښې ئې خوند نشته

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا
لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اِنِّيْۤ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۵۹﴾
قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖۤ اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۶۰﴾

قسم دی په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح» ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه «الله»، بیشکه زه ویریږم په تاسی باندی له عذاب د ورځی لویی «طوفان یا د قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا ګنو) تا په ګمراهی څرګنده کښی (چه پلرنی دین دی پریښی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کښی تیره شوه وروسته له آدم علیه السلام ړومبنی اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح او هدایت له پاره ولیږل شو اګر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام په اصولو کښی سره ګډ او مشترک دی د هغه مخاطبان ګرد (ټول) انسانان دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کښی ګرد (ټول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه ګرد (ټول) اولاد د توحید پر کلمه تینګ ولاړ وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو او د نوح په سورت کښی مذکور دی خلقو د هغو څیری جوړی کری، تر څو د دی د احوالو، عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشی ـ لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی تیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کښی لګیا شول چه د همغو مشرانو په نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ ـ او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئی دوی وویرول، مګر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئی لاس پوری کړ تر څو د طوفان لوی عذاب دوی ګرد (ټول) سره ونیول او همغسی چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴾ د ځمکی د مخی هیڅ یو کافر له الهٰی عذابه خلاص نشو «بستانی» پخپل «دائرة المعارف» کښی د اروپائی محققانو اقوال هم د طوفان او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړی دی نوح علیه السلام زوی د لمک زوی د متوشلخ زوی د اخنوخ یعنی ادریس علیه السلام دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۱﴾
اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۲﴾

وویل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کښی «له سره» هیڅ ګمراهی ولیکن زه یم رسول «استاځی» له جانبه د رب (پالونکی) د ګردو (تولو) عالمیانو. رسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسی ته (محض دپاره د نفع ستاسی) او پوهیږم له (جانبه د) الله (په وحی سره) په هغه چه پری نه پوهیږئ تاسی.

تفسیر : یعنی زه خو لږ څه هم نه یم بی لاری شوی، بلکه تاسی پخپله ګمراهان شوی یئ چه د پاک الله رسول نه پیژنئ! چه په ډیر فصاحت او بلاغت سره د الله تعالیٰ پیغام تاسی ته دررسوی او ستاسی ښیګڼه (فایده) غواړی او تاسی ته ډیر ښه پندونه درکوی او د الله تعالیٰ له جانبه ئی تاسی ته داسی علوم او هدایت راوړی دی چه تاسی له هغو څخه ناپوهان او جاهلان یئ!

اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوْا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۶۳﴾

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند د وحی) له لوری د رب ستاسی پر (ژبی د) یو سړی له «جنسه د» ستاسی دپاره د دی چه وویروی دی تاسی او دپاره د دی چه پرهیزګاران شئ تاسی او دپاره د دی چه پر تاسی باندی رحم وکړی شی.

تفسیر : یعنی په دی کښی کومه خبره د تعجب وړ (لائق) ده چه پاک الله هم دا ستاسی منځه یو سړی د خپل پیغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له ګردو (تولو) مخلوقاتو ځنی

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم علیه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بیا په دی کښتی څه اشکال پاتی دی چه د آدم علیه السلام له اولادی څخنی نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شی، تر څو دوی مستقیماً د پاک الله له لوری مستفیض شی، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفید وګرځی او ګرد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړی ـ چه هغوی د دغی لارښوونی او خبریدلو په اثر له «هغی» بدی او خرابی څخنی خپل ځان وژغوری (وساتی) چه په سبب د کفر او معصیت پر دوی راتلونکی دی او په دغی وسیلی سره د الله تعالیٰ د رحم او کرم مورد وګرځی، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملګری) وو په بیړی کښتی او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو یو قوم ړانده (له حقه).

تفسیر : یعنی له هغو سره د نفعی او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندیښنه نه وه. ګردو (تولو) ځانونه ړانده کړی وو، او پرله پسی په سرکشی، تکذیب او بغاوت کښی یی تینګار(همیشه والی) کاوه او له بت پرستی او نورو متمردانه حرکاتو څخنی ئی لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښی سواره شوی وو ـ نور ګرد (تول) مکذبین سره ډوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنیا کښی شته، دوی د هم دی اهل السفینی بلکه د حضرت نوح علیه السلام له ذریاتو څخنی دی. (اهل السفینه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارینه (۴۰) تنه ښځی. څینی وائی چه ۹ تنه وو دری زامن د نوح علیه السلام سام، حام، یافث او شپږ تنه نور، او تول راکبین «۱۶۰» ذوی الارواح وو،).

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

او (لیږلی ؤ مونږ قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذابه د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر : هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن ریاح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ؤ. او ځینی ئی پلار شالخ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی ځنی ؤ او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی ؤ. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه ؤ نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منتشره شوی وه. روزی ورکولو، ورولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونږ خامخا وینو تا (خبښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونږ خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر : یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پریښی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالیٰ ته کوی او مونږ له لوی عذاب څخه هم ویروی!.

قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ

أَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوٓا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَّزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۚ فَاذْكُرُوٓا آلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۶۹﴾

وویل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښې (له سره) هیڅ بې عقلي ولیکن زه یم رسول «استاځی» له جانبه د رب «پالونکی» د ګردو (تولو) عالمیانو دررسوم تاسې ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسې ته نصیحت کوونکی ښه امانت ګر یم.

آیا تعجب کوئ تاسې له دې چه راغلی دی تاسې ته ذکر (پند) له «لوری د» رب ستاسې پر «ژبه د» یوه سړی له تاسې دپاره د دې چه وویروی دی تاسې، او یاد کړئ تاسې هغه وخت چه ګرځولی وئ (الله) تاسې خلیفګان (په ځمکه کښې) وروسته له «غرقیدلو د» قوم د نوح او زیات کړی ئې دی تاسې ته په پیدائښت کښې قوت، قامت اوږدوالی، نو یادوئ تاسې نعمتونه (احسانونه) د الله ښائی چه تاسې خلاصی وموموئ! (له عذابه د الله).

تفسیر : هود علیه السلام د خپل قوم په ځواب کښې وویل زما هیڅ یوه خبره د بې عقلۍ خبره نه ده هو! هغه د رسالت منصب چه د الله تعالیٰ له خوا ماته راکړی شوی دی، زه د هغه حق اداء کوم، دا ستاسې بې عقلي ده چه خپل هغه حقیقي خیر غوښتونکی هم نه پیژنئ! چه د ده امانت او دیانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادینی او اطمینان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسې په خپلې دغې وینا سره چه ماته بې عقل وایئ خپلو ځانونو ته زیان او نقصان رسوئ آیا تعجب کوئ تاسې له دې نه چه راغلی دی تاسې ته پند له جانبه د رب ستاسې پر ژبه د یوه سړی له جنسه ستاسې دپاره د دې چه وویروی تاسې له عذابه د الله او یاد کړئ تاسې هغه وخت چه ګرځولی وئ الله تاسې خلیفګان په ځمکه کښې وروسته د غرقیدلو د قوم د نوح علیه السلام یعنی الله تعالیٰ پس له نوح علیه السلام په دنیا کښې ستاسې حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئې تاسې ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد کړی وی، او د دغې خبرې تنبیه ئې ورته ورکړې وی چه د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله (وجې) هغه پیښې چه هغوی ته ورپیښې شوی وی نه ښائی چه تاسې ته هم درپیښې شي.

او زیات کړی دی الله تاسې ته په پیدائښت کښې قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسې ډیر یو نومیالی او مشهور قوم یئ نو یاد کړئ تاسې نعمتونه د الله ښائی چه تاسې خلاصی وموموئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول او برسیره پر هغو نور بې شماره احسانات ئې ور په یاد کړل او ور په زړه ئې کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او گرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغړوئ!.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ ٱللَّهَ وَحْدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ
ءَابَآؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ
أَتُجَٰدِلُونَنِى فِىٓ أَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّا
نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ ځنډ (تاخیر) او دیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایئ: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیږوی وقس علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری د الوهیت صفات په تیږی (ګټی) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په تولو عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جګړی او بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو ګردو (تولو) جګړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی ته منتظر یم.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَمَا كَانُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کړ مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کوونکی په وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپی او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سیلئ) راغله، چه د هغی په اثر ګرد (تول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالاولیٰ» انجام ؤ. او د دغه قوم بله پیښه او څانګه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه ذکر په دغه مبارک آیت کښی راځی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ ٱللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَّبَوَّاَكُمْ
فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْ سُهُوْلِهَا قُصُوْرًا وَّتَنْحِتُوْنَ
الْجِبَالَ بُيُوْتًا ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٧٤﴾

او «ليږلى ؤ مونږ» ثموديانو ته «قومى» ورور د دوى صالح. وويل «صالح» اى قومه زما، عبادت كوئ تاسى د الله نشته تاسى ته هيڅ «حق» معبود بى له دغه «الله»، په تحقيق راغلى ده تاسى ته ښكاره معجزه له «لورى د» رب ستاسى، دا اوښه د الله ده تاسى ته نښه نو پرېږدئ تاسى دغه «اوښه» چه خورى «واښه» په ځمكه د الله كښى او مه وروړئ تاسى لاسونه دى ته په «نيت د» بدى «يعنى ضرر مه وررسوئ» نو وبه نيسى تاسى عذاب دردناك. «وويل صالح» او ياد كړئ تاسى هغه وخت چه وګرځولئ «الله» تاسى خليفګان وروسته له عاديانو او ځاى ئى دركړو تاسى ته په ځمكه كښى چه نيسئ «جوړوئ» تاسى له هوارو نرمو ځايونو د دى ځمكى هسكى (اوچتى) مانى او كنئ تاسى غرونه دپاره د كورونو، نو ياد كړئ تاسى نعمتونه د الله او مه ګرځئ «كوښښ مه كوئ» تاسى په ځمكه كښى حال دا چه قصد كوونكى د فساد يئ.

تفسير : يعنى هغه دليل چه تاسى غوښت دوررسيد. د صالح عليه السلام قوم له ده سره عهد او اقرار كړى ؤ چه كه ته د يوى غتى لوئى تيږى (ګتى) څخه يوه بلاربه اوښه راوباسى، نو مونږ به پر تاسى ايمان راوړو. الله تعالىٰ د صالح عليه السلام په دعاء هم داسى وكړه. نو صالح عليه السلام چه زوى د عبيد زوى د اسف زوى د ماسح زوى د عبيد زوى د حاذر زوى د ثمود ؤ دوى ته وويل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسى له غوښتنى سره سم هغه اوښه له دغى كلكى لوئى تيږى (ګتى) څخه راوويسته. نو اوس په ايمان راوړلو كښى ولى ډيل او تامل كوئ؟ دغه اوښه د الله تعالىٰ د قدرت او زما د صداقت نښه ده، چه زما په دعاء په غير معتاده طريقه سره الله تعالىٰ پيدا كړه ـ نو د دى د حقوقو رعايت وكړئ! مثلاً د الله تعالىٰ په ځمكه كښى د مباحو وښو له خوراكه او د وار د اوبو د چينلو څخه ئى مه منع كوئ! الغرض د الله تعالىٰ دى نښى ته چه ستاسى په غوښتنى سره په وجود راغلى ده، په بده وضع سره مه وراندى كيږئ! كه نه تاسى ته به هم خير نه در پيښيږى او ياد كړئ تاسى هغه وخت چه وګرځولئ الله جل جلاله تاسى خليفګان پس له عاديانو او ځائ دركړ تاسى ته په ځمكه كښى چه جوړوئ تاسى له هوارو نرمو ځايونو د

دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنۍ تاسی غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه ګرځئ او کوښښ مه کوئ تاسی په ځمکه کښی حال دا چه تاسی قصد کوونکی د فساد یئ یعنی مه له خیره منکریږئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښی فتنه او فساد خوروئ! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» څخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» ګڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی څخه آیا یقین لرئ تاسی په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسی ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږه په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسی په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښی هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غټانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سړی تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مګر دغه خبره یواځی تاسی ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښی دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری ـ دغه خبره خو تاسی ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریدلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسی قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلانو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۷۷﴾

نو زخمي او مړه کړه دوی اوښه او سرکشي وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وويل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ويروی مونږ تری که ئې ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسير : وائی دغه اوښه دومره عظيم الجثه لويه او ببره وه چه په هر ځنګله کښې به ځر ته ورتله نو نور مواشي به له دی ځنې ويريدل او لری به تری تښتيدل او په خپل وار به په هر يوه کوهی باندی چه دريدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئې چښلی او هغه به ئې تش او خالی پريښود: ګواکی همغسی چه د دی پيدائښت فوق العاده ؤ، ګرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئې فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئې اتفاق او تړون وکړ او بدبخت (قدار بن سالف) ئې پومبنی پړکی پری کړل او بيا يی ووژله وروسته د صالح عليه السلام وژلو ته هم تيار شول او په دی دول (طريقه) د صالح عليه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئې وکړ او دغو کفارو وويل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ويروی مونږ تری که ئې ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښې وځی چه د الله تعالیٰ له قهر او غضبه بيخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولیٰ» په شان «ثمود» هم داسی يوی مرتبی ته ورسيدل، چه د الٰهی عذاب مورد وګرځيدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۷۸﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوريدلو د سختی چيغی) نو وګرځيدل دوی «ګهيځ ـسحر» په کورونو خپلو کښې مړه پرمخی پراته.

تفسير : په بل آيت کښې ئې د دوی هلاک په «صيحی» يعنی چغی سره بيان فرمايلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډيره سخته ويروونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةَ رَبِّىْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُحِبُّوْنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۷۹﴾

نو وګرځيده (صالح) له دوی «او لاړ ترې متأسفاً» او وويل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقيق ورساوه ما تاسی ته پيغام د رب خپل او پند مې درکړ تاسی ته وليکن نه خوښوئ تاسی پند ورکوونکی.

تفسير : وائی چه حضرت صالح عليه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکی معظمی يا د شام په لوری لاړ او د خپل تګ په وخت کښی ئی د دوی د مړو انبارونه وليدل او داسی خطاب ئی وکړ لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د بدر مقتولينو ته خطاب کړی ؤ. يا يواځی د تحسر او تاسف په دول (طريقه) به ئی يو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کندوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځينی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکته ؤ يعنی کله چه ثموديانو هغه اوښه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو ويرانيستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتيب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبيه او آورول مقصود ؤ۔ چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خير غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقيقی خير غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتيجی سره مخامخ کيږی.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾

او «ياده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وويل قوم خپل ته آيا راتګ کوئ تاسی ډير بد کار «لواطت» ته چه نه دی ړومبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هيڅ يو له تولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسير : لوط عليه السلام د ابراهيم عليه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالیٰ له خوا د سدوم او د هغه د شاؤ خوا د کليو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځايونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب ګنده خلاف الفطرت او د بی حيايی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځايونو خلق نه يواځی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حيائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنيا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هيڅوک نه ؤ مبتلا او نه ترې خبر وو۔ اول شيطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسيدونکو ته وروښود، او بيا له هغه ځايه نورو ځايونو ته تيت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط عليه السلام د دوی د دغه ملعون او شنيع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبيه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پليتی او ګندګی له دنيا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیبل) په لیکونکی او تولوونکی باندی قهر راځی چه هغوی د داسی پاک معصوم او سپیڅلی رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او ګندګی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشش) ایستلی دی د داسی نامناسبو او ناولیو حرکاتو نسبت کری دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سړی غونی ځیږیږی، ویښتان ئی دریږی او زنګنونه ئی ریږدی:

﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ «۱۵ جزء د الکهف ۵ آیت ۱ رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کوونکی یئ له (خپلو) ښځو «نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه بلکه یئ تاسی یو قوم اسراف کوونکی «له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی».

تفسیر : یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی ګناه مرتکب شوی یئ، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه ؤ ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مګر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) وباسئ «وشړئ» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریی ستاسی (سدوم)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مګر ښځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر : یعنی دوی بالاخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ ګرد (تول) پلیت او نجس ګنی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی ډډه کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی ګرد (تول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسي ـ او خپل ځانونه له دغې هرې ورځنې جګړې څخه بېخي وژغوري (وساتي). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلي څخه وویست، او په دغو کلي والو ئې عذاب مسلط کړ چه ذکر ئې وروسته راځي، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنې یوازې د ده ښځه ورځنې بېله پاتې شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دې دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پېښېده، د هغې اطلاع به هم دې ښځې کفارو ته ورکوله او کفارو ته ئې د بدو کارونو په لورې ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلي دي د نارینه ؤ په شان به ښځو کښې هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر ګردو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښې مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبي په مقابل کښې ولاړ شوي وو او د ده تکذیب به ئې کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښې د دوی معاونین او مرستیالان (مدد ګاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

او اووراوه مونږ په دوی باندې باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وګوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د ګنهګارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښې مذکور دي چه دیر کلي واړول شول او د تیږو (ګټو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائي چه لوطي ته هم داسې سزا ورکړه شي. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شي او له پاسه په کانو وویشتل شي او په دیر سخت بوی ناک او ګنده ځای کښې بندي کړی شي. او زمونږ د حنفیانو په مذهب کښې دغه سزاګانې تعزیراً جواز لري نه حداً

﴿ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾ وګوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د ګنهګارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د ګناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغې بد انجام د دوی تر سترګو لاندې نه راځي، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبې په وخت کښې د لیونیانو په شان د داسې منیاهیو په کولو کښې لګیا کیږي چه له عقل او انسانیت څخه بېخي مخالف دي. لیکن عقلمن سړی ته ښایي چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړي! او د بدی بد انجام دې همیشه تر نظر لاندې ونیسي!

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ

او (لیږلی مو ؤ) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل ځای کښې ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی ـ که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښې به په تول او پیمانه کښې د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه ګرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کښې مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وجی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی ؤ.

قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ قَدْ جَآءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ

وویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکړم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو څخنی ځان وژغورئ (وساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کښې هوښیار اوسئ.

فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۸۵﴾

نو پوره کوئ تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلقو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کښې (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یئ تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چه نن زمونږ د زمانې پرهیزګاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئې د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقرره کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو- په دغو آیتونو کښې د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلقو ته د ډیر لږ مالي ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښې وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو- لوټ کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا ګرد (تول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلقو ته د دوی حقوق ورکړی - او په امانت کښې خیانت وکړی - یا په وطن کښې اله ګوله او شور ماشور جوړ کړی

وَلَا تَقۡعُدُوۡا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوۡعِدُوۡنَ وَتَصُدُّوۡنَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ مَنۡ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبۡغُوۡنَهَا عِوَجًا ۚ

او مه کینئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لټوئ تاسی دی «لاری» ته کوږوالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لرل) - یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الٰهی دین په نسبت د عیب لټولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَاذۡكُرُوۡۤا اِذۡ كُنۡتُمۡ قَلِيۡلًا فَكَثَّرَكُمۡ ۖ وَانۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُفۡسِدِيۡنَ ﴿۸۶﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو ډیر کړئ (الله) تاسی او وګورئ تاسی چه څرنګه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپیژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کښې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر ستر گو لاندی ونیسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نیولو څخه تل وویریږئ.

وَإِن كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُواْ فَٱصْبِرُواْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

او که وه یوه طائفه له تاسی چه ایمان ئی راوړی ؤ په هغه شی چه رالیږلی شوی یم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ایمان ئی نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسی «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فیصله وکړی) الله په منځ زمونږ کښی او هم دی خیر «بهتر» دی له تولو حکم (فیصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کښی »

تفسیر: یعنی هغه شی چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طریقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوته کری ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فیصله وشی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشی) ئی کړی وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعیب خامخا وباسو مونږ تا «ای شعیبه!» او هغه کسان (هم درسره وباسو) چه ایمان ئی راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راګرځئ تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعیب» آیا (ګرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اګر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه ګرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شی څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعیب علیه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شی. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښی داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعیب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشی کیدی چه معاذ الله دی ړومبی د کفارو په ملت کښی داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعیب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی ـ یعنی د عامو مؤمنانو په حق کښی هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئی مرجع ګڼلی دی او د حضرت شعیب علیه السلام له پاره ئی بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعیب علیه السلام په حق کښی د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعیب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځنی ښائی دغو کفارو ته به داسی ګمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقی راضی او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صیرورت په معنی واخیست شی کما قاله بعض المفسرین.

﴿قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ﴾ نو وویل شعیب آیا ګرځو به مونږ ستاسی دین ته اګر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه ګرځو!» یعنی د دلائلو او براهینو په رڼا (رڼرا) کښی ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اګر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه ګاره یو نو آیا تاسی بیا هم د زهرو جام په زوره پر مونږ باندی څښئ؟

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُوْنُ لَنَا أَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَا إِلَّا أَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴿٨٩﴾

په تحقیق به تړلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وګرځو مونږ په دین د تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دین» نه او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وګرځو په هغه (دین) کښی مګر کله چه اراده وفرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فیصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره بهتر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالیٰ افتراء او بهتان تړل دی. نو بیا د یو جلیل‌القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذالله له رښتیا څخه وتلی د دروغو په لوری بیرته ولاړ شی او خپلی تولی رښتینی دعواګانی چه د خپل حقانیت او د الله له لوری د خپل مامور کیدلو په باره کښی یی کولی دروغ او افتراء وګڼی.
﴿ بَعْدَ إِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دین نه» ځینو ته ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دین کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت شعیب علیه السلام او ځینی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلی او نجات ئی ور په برخه کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿ وَمَا يَكُوْنُ لَنَا أَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَا ﴾ الآیة ـ او نه ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وګرځو هغه دین کښی) یعنی په خپل اختیار یا ستاسی په اکراه او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالیٰ مشیت زمونږ د یوه تن په نسبت داسی وشی نو د ده اراده هیڅوک نشی آړولی ـ که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسی وشی نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ علم پر تولو مصالحو او حکمتونو محیط دی ـ په هر حال ستاسی له ویرولو څخه مونږ له سره نه ویریږو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او ډادینه (یقین) پر یوه الله جلا جلاله ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شی کیدونکی نه دی، هر شی چه کیږی فقط د پاک الله په مشیت او د ده د محیط علم تر اثر لاندی به کیږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو ـ ځکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی.

که شعیب که ابراهیم که محمد و

داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی

هر شیبه به پاک الله ته ژړیدل دوی

ډیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه

چه دا ویره له هر چانه بیګانه شوه

په سرو سترګو نن ژړیږه ای نادانه

ګوره بیابه په خپل ځان شی ډیر ستومانه

د حضرت شعیب علیه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاؤ علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالیٰ عظمت او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی ـ او څرنګه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له ګردو (تولو) وسائطو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه **وحده لا شریک له** ذات باندی داسی تینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعیب قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسی د شعیب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یئ.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه ګانو زوړ مذهب پریښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی ورانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له ډیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

نو ونیول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکړه»

نو وګرځیدل دوی «ګهیځ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښې مړه پرمخی پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعی څخه ظاهریږی چه پر دوی باندی دری دوله (قسمه) عذابونه لیږلی شوی وو «۱» ظله. «۲» صیحه (۳) رجفه، یعنی رومبی وریځی پر دوی باندی د ځمکی مخ داسی تک تور وګرځاوه چه په هغه کښی د اور بځرکی او لمبی هم وی ۰ بیا د آسمان له لوری سخت ویروونکی زړه خوځوونکی غږونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزله هم څرګنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب «داسی هلاک شول» لکه چه له سره نه وو اوسیدلی په دغو (کورونو خپلو) کښی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب وو دوی هم دوی زیانکاران (چه په دنیا کښی مردار او په عقبا کښی په انکار شول).

تفسیر: دوی شعیب علیه السلام او تابعان یی له کلی څخنی په ویستلو سره ویرولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئی ویل (د شعیب علیه السلام اتباع خراب کیدونکی دی.) هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چه شعیب علیه السلام د عذاب علائم ولیدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چه فرمائی

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ
فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

نومخ وګرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته «پس تاسی ایمان را نه وړ» نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. ځکه چه دوی ته ډیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنګارنګ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتائجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مګر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کینښود او له هیڅا څخه یی وانه وریده ـ بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپری ولګولی (لاسونه ولګول).
(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د ځینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار ویروی او داسی فرمائی)

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّبِىٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾
ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا۟ وَّقَالُوا۟ قَدْ مَسَّ
ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مګر وبه نیول مونږ اهل د هغی (قریی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدی د (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه ډیر شول «هم ئی مال هم ئی سړی» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاؤ د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د رېړونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری ویښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکاږی. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاتو څخه نه متاثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شي یا د عیش او ثروت په نشه کښې لا مست او بیخي غافل، زاهل او بی پروا شي، ګواکي هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسی زیاتیږي د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقي کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخي هیریږي، او داسي وائي چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده ـ او زمونږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالي به څرنګه زمونږ په برخه کیده؟، دا ګرد (تول) د زمانی اتفاقیات دی چه زمونږ اسلافو ته هم داسي پیښي ورپیښیدی.

(راځي کله خوشالي کله غمونه

همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسیږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلیږی او داسی ئی ځبیښی چه د دی ځبیښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کښې له سره نه ؤ ـ حضرت شاه صاحب څرنګه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کښې د ګناه سزا ورسیږی نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له ګناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کښې یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالیٰ هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده. لکه چه څوک زهر وخوری سم د لاسه کانګی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږی ـ او که په معده کښې ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیریږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقویٰ ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاؤ ته) نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی »لا کفر او معاصیو څخه«.

تفسیر: یعنی مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو ـ هغه کسان چه په الٰهی عذاب کښې اخته کیږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زمونږ رسولان قبول کړی وی ، او د حق په مقابل کښې ئی غاړه ایښې وی او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بچ کړی) وی ، او د تقویٰ لار ئی غوره کړی وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکی په برکاتو معمور کړی وی .
زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چه د برکت لفظ په دوو معانیو کښی استعمالیږی، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږی او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږی. لهٰذا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقویٰ په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو ورونه پرانیستلی کیږی چه دائمی او لا ینقطع وی ـ یا چه فاضله آثار ئی دیر زیات وی ـ داسی خوشالی به نوی چه مکذبینو ته د امهال او استدراج په دول (طریقه) حاصلیږی؛ او په آخره خاتمه کښی به په دنیا کښی او که نه په آخرت کښی خامخا د ده د ځان وبال ګرځی.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

آیا نو په امن کښی دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپی حال دا چه دوی اوده «غافل» وی. آیا په امن کښی دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ په څاښت کښی حال دا چه دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چه په عیش او عشرت او آرامی کښی غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لهو او لعبو کښی مشغول وی، نو په داسی وخت کښی الهٰی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راګیر کړی له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانیو اقوامو د الله تعالیٰ عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کښی هم شته ـ یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کښی هم مرکوز او متمکن دی.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ ع

آیا نو په امن کښی دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږی له مکره د الله مګر قوم زیانکاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالیٰ هغه ناڅاپه نیول چه له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږی

همغه ئی په «مکرالله ـ د الله تعالیٰ چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالیٰ له ناڅاپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږی.

(زه ئی بولمه ناپوه او ډیر بیرا
که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا)
چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله
او په طیش کښی نه ویریږی له الله)

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (ځمکی او اوسی پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائلی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د ګناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کړی دی پخوانی خلق» او مهر به ولګوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریبی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قریو»، او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کړی ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنګه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لګوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شي چه یو ځلې انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزې او دلائل وګوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښې کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجې پوری ورسیږی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لګیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضع وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لګولو څخه څه مطلب دی؟

تنبیه: له ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء علیهم السلام چه قوم د نوح ـ عاد ـ ثمود ـ لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی ګرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿ يَٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ ﴾ الآیة - یوائې د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنې ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښې ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنې لری شی ـ نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره درومم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴾ «۹ جزء د الاعراف ۱۳٤ آیت ۱٦ رکوع»
د﴿ وَإِن وَجَدْنَا ﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وګوره څرنګه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعیب علیهم السلام) له دغو ټولو څخنی موسٰی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منځ کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکذبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکره د دغه ضمنی مضمون له فراغته وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کری په ذکر کولو شروع وکره لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسٰی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وګوره ای محمده چه څرنګه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هو!) له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالیٰ تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالیٰ په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکری شوی دی.

وَقَالَ مُوسٰى يٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلٰٓى أَنْ لَّآ أَقُولَ عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيٓ إِسْرٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾

او وویل موسٰی ای فرعونه! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق ټینګ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مګر «وایم» حق (رښتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرګنده (ښکاره) معجزه له «لوری د» رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل «چه ئی بوځمه شام ته».

تفسیر: اکثرو مفسرینو د «حقیق» معنی په جدیر «لایق» یعنی په وړ سره کری ده، د(علیٰ) معنی ئی په (باء) سره اړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالیٰ په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تذبذب په ډیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رښتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باسم او د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئید او تنقیص څخه تاسی ته دروروسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۰۶﴾ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰۷﴾

وويل (فرعون) كه ئې ته «اې موسٰى!» چه راوړې دې وې كومه معجزه نو راحاضره «راوړاندې» كړه هغه (ماته) كه ئې ته له صادقانو (رښتينو په دې دعوې خپله كښې). نو وغورځوله «موسٰى» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښكاره «چه پكښې نه ؤ شك د چا».

تفسير: اگر كه حضرت موسٰى عليه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وكړل لكه چه په نورو آيتونو كښې مذكور دې - ﴿فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰٓ أَنْ تَزَكّٰى وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى﴾ خو يو لوى مهم شى دا ؤ چه بنى اسرائيلو ته چه د لويو انبياؤ له اولادى څخه وو او د فرعون له لورى لكه ذليل او سپك حيوانات گڼل كيدل او دوى ئې خپل مريان او غلامان گرځولى وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات وركړى په دغى موقع كښې ئې فرعون مخاطب وگرځاوه او دغه لورى ته ئې متوجه كړ چه بنى اسرائيلو ته له خپل قيد او بيگار څخه نجات وركړى چه دوى په آزادى - او خپلواكى سره د الله تعالىٰ په عبادت كښې مشغول شى. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شى. ځكه د دوى اعلىٰ جد (مشر نيكه) حضرت ابراهيم خليل الله له عراق څخه هجرت كړى او په شام كښې ئې سكونت اختيار كړى ؤ - وروسته له هغه د حضرت يوسف عليه السلام له سببه بنى اسرائيل (سبطيان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول - بيا څرنگه چه د دې هيواد قوم قبطيانو (فرعونيانو) پر دوى راز راز (قسم قسم) ظلمونه كول نو د دې خبرى ضرورت پيدا شو چه اسرائيليان د قبطيانو له ذلت او مرئيتوبه خلاص كړى او خپل پلرنى هيواد (د پلار وطن) ته بيرته لاړ شى.

وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَإِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

او وويست «موسٰى ښى» لاس خپل «چه ئې په گريوان كښې كيښ تخرگ (ترخ) ته وروړى ؤ» نو ناڅاپه هغه تك سپين (ځليدونكى د تعجب موجب) ؤ دپاره د كتونكو.

تفسير: يعنى خپل لاس يې په خپل گريوان كښې ننويست، او په خپل تخرگ (ترخ) كښې ئې

تینګ ونیو، او بیرته ئی وویست نو ګردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رنو سترګو سره ولید چه لاس ئی فوق العاده تک سپین، دیر ځلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رڼا (رنړا) غالب شو دغه رڼا (رنړا) او ځلیدل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. ګواکی داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رڼا (رنړا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښی سرایت کری دی.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾

وویل مشرانو له قومه د فرعونه «سره له فرعونه» چه بیشکه دا «موسٰی» خامخا جادوګر دی دیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسٰی علیه السلام له معجزاتو څخه دیر زیات وویریده او ګرد (تول) خلق ئی راغوند کړل، او ړومبی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کری چه معاذ الله موسٰی علیه السلام کوم لوی جادوګر او ماهر ساحر دی ـ ځکه هغه خوارق چه له موسٰی علیه السلام څخه ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

غواړی «موسٰی» دا چه وباسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسٰی د سحر او د کودګری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متمائل کوی او په پای (اخر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه ګرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخی کوی تاسی دغه ګرد (تول) حالات تر خپلو سترګو لاندی ونیسئ! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

وويل «قبطيانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسٰی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښې راټولوونکی «د ساحرینو». چه راولی تاته هر ساحر (جادوګر) ډیر پوه «ماهر جادوګر».

تفسیر: د جرګې او مشورې په پای (اخر) کښې دغه خبره د ګردو (ټولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون څخنې دی استدعا وکړه شي چه د دغو دواړو «موسٰی او هارون» په معامله کښې له سره تلوار ونه کړ شي د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسې کیدی شي چه محصلان دی ګردو (ټولو) ولایاتو او حکومتونو «پرګنو» ته ولیږل شي ـ او له ګردو (ټولو) ملکو څخه دی ډیر ښه کوډګران ـ او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوګران چه په سحر کښې له ده څخنې له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راټول کړل شي نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشي ـ لکه چه هم داسې هم وکړل شول.

وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرۡعَوۡنَ قَالُوٓاْ إِنَّ لَنَا لَأَجۡرًا إِن كُنَّا نَحۡنُ ٱلۡغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾

او راغلل ساحران «جادوګران» فرعون ته وویل دغو جادوګرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسٰی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿ إِنَّ لَنَا لَأَجۡرًا ﴾ په ویلو سره په ړومبنی مجلس کښې دغه خبره خرګنده (ښکاره) کړه چه د انبیاؤ علیهم السلام ړومبنی لفظ ﴿ قُلۡ مَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٖ فَهُوَ لَكُمۡۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریګری طائفې څخه نه دی.

قَالَ نَعَمۡ وَإِنَّكُمۡ لَمِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسې لره مزدوری» او بیشکه تاسې به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښې».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هرومرو (خامخا) تاسې ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسې زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښې هم داخلیدونکی یئ!

قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحۡنُ ٱلۡمُلۡقِينَ ﴿١١٥﴾

وويل جادوګرانو چه ای موسیٰ آیا ته غورځوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «ړومبی» غورځوونکی (د ړیو او همساګانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسیٰ علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورځولی وه، او هغه د الله تعالیٰ په اذن او حکم سره ښامار ګرځیدلی وه.

قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوْٓا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۱۶﴾

وویل موسیٰ ساحرانو ته «تکرما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورځوئ تاسی خپل ړی او همساګانی، نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو ړومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره قوت او قدرت وازمویئ ـ ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسیٰ علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو څخنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرګند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (ډیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.
﴿ فَلَمَّآ اَلْقَوْا ﴾ الآیة - نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د ګردو (تولو) ننداره کوونکو سترګی وتړلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل ړی او همساګانی پر ځمکه وغورځولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له ځغلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریدونکو مارونو او منګورونو څخنی بل هیڅ شی په نظر نه راته. ﴿ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴾
له دغو آیتونو څخنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لازمیږی چه د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسٰی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم ورښودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په رومبنی سنگر کښی داسی سخته بی هیلی ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰٓى اَنۡ اَلۡقِ عَصَاكَ‌ۚ فَاِذَا هِىَ تَلۡقَفُ مَا يَاۡفِكُوۡنَ‌ۚ ﴿۱۱۷﴾ فَوَقَعَ الۡحَـقُّ
وَبَطَلَ مَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ‌ۚ ﴿۱۱۸﴾ فَغُلِبُوۡا هُنَالِكَ وَانۡقَلَبُوۡا صٰغِرِيۡنَ‌ۚ ﴿۱۱۹﴾ وَ
اُلۡقِىَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيۡنَ‌ ﴿۱۲۰﴾ قَالُوۡۤا اٰمَنَّا بِرَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ۙ ﴿۱۲۱﴾ رَبِّ مُوۡسٰى وَهٰرُوۡنَ‏ ﴿۱۲۲﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسٰی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیرول «نغړودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک.
او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو.
وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسٰی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د گردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانی ئی له خپل ستونی څخه گرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیری کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښی فرعون د داسی یوی لوئی مجمع په مخ کښی ماتی وخوره، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له ډگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسٰی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښې ساحرین هم بې واکه سر په سجده پریوتل ـ د ﴿ وَأُلۡقِيَ ٱلسَّحَرَةُ ﴾ لفظ دا راښیي چه داسې یو قوي حال پر دوی باندې طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتې. د الهٰی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شي؟ وګورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالیٰ له انبیاؤ علیهم السلام سره د جنګ او جګړې او مقابلې له پاره دریدلي وو ـ وروسته له دې نه چه خپل سرونه ئې له سجدې څخه پورته کړل. اولیاءالله او کامل عارفان شوي وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا ﴾ الآیة ـ وویل جادو ګرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسٰی او رب د هارون) څرنګه چه فرعون خپل ځان ته ﴿ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴾ وویل نو دلته له (برب العٰلمین) سره د «رب موسٰی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دې سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د ګرد (تول) جهان پروردګار او پالونکی همغه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یې موسٰی او هارون علیهما السلام بې دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسې یو محیر العقول صورت علیٰ رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وګرځول.

قَالَ فِرۡعَوۡنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبۡلَ أَنۡ ءَاذَنَ لَكُمۡۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكۡرٞ مَّكَرۡتُمُوهُ فِي ٱلۡمَدِينَةِ لِتُخۡرِجُواْ مِنۡهَآ أَهۡلَهَاۖ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

وویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسې په دغه «موسٰی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسې ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسې هغه په دا ښار کښې دپاره د دې چه وباسئ تاسو له دې ښاره اهل د دې نو ژر به پوه شئ تاسې «چه زه څه درسره کوم؟»».

تفسیر: یعني دغه تاسې خو د کودګرانو «ساحرانو» یوه غوره جرګه (اتحادیه) یئ غالباً موسٰی ستاسې لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو ګردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کړل چه عام خلق تری متأثر او ودار شي د دغې ژوری پلمې (پلان) او پټ سازش نه ستاسې مقصود دا دی چې د دغه وطن اصلي اوسیدونکي قبطیان تری وباسئ او تاسې سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شئ او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلې دغې لوئې ماتې پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراګان (بې عقله) جوړ کړي (فاستخف قومه فاطاعوه) مګر له هغه شي نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالیٰ په تقدیر ورپیښ شو ـ ﴿ وَنُرِيَ فِرۡعَوۡنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا مِنۡهُم مَّا كَانُواْ يَحۡذَرُونَ ﴾

«۲۰ جزء د القصص ٦ آیة (۱) رکوع».

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

خامخا به پری کړم زه هرومرو (خامخا) لاسونه ستاسی او پښی ستاسی سره مخالفی بیا به خامخا په دار کړم زه ضرور تاسی تول. وویل جادوګرانو بیشکه مونږ په لوری د رب خپل بیرته ورتلونکی یو (پس له مرګه نو پروا نه لرو ستا له دغه تعذیبه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوی وو. جنت او دوزخ ګواکی د دوی سترګو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او دارولو څخه بیخی بی خوفه او بی پروا شوی وو ـ دوی په زړورتیا او لوړه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه مونږ ته راکړی هغه پر مونږ تیریږی ـ او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه! ته دی خپل پت او سیاست وساته! پر مونږ باندی د اخروی عذاب په مقابل کښی دنیوی عذاب ډیر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښی او رحمت په لاره کښی ډیر لوی لوی تکالیف او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دی.

(هنیئا لارباب النعیم نعیمهم
　　وللعاشق المسکین ما یتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت
　　د مسکین عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه څکی په جام د زرو
　　ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

او عیب نه ګنی «ته ای فرعونه!» له مونږه مګر دغه کار چه ایمان راوړی دی مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسی حال کښې چه مسلمانان يو «يعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسير: يعنی د هغه پاک الله د آيتونو د قبلولو له سببه چه مونږ ستا په سترګو کښې مجرم ښکاره شوی يو، مونږ له همغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چه مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کښې جميل صبر او ښه توفيق راعطا کړی او د مړ کيدلو تر وخته پوری مونږ پر اسلام مستقيم ولری، او داسی دی ونشی چه مونږ د خوف او ويری لامله (له وجی) داسی کومه خبره يا حرکت وکړو چه د تسليم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ

او وويل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آيا «ته» پريږدی موسیٰ او قوم د ده له پاره د دی چه فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کښې او پريږدی «عبادت» ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟!

تفسير: کله چه ساحرين د الله تعالیٰ د آيتونو د ليدلو په اثر پرمخی په سجده ولويدل ـ او بنی اسرائيلو سبطيانو د موسیٰ عليه السلام په ملګرتيا او اتحاد لاس پوری کړل، بلکه د ځينو قبطيانو «فرعونيانو» ميلان هم د اسلام په لوری پيدا شو نو فرعونی مشران ووېريدل او په خپلو ويناؤ سره يی فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او ګردو (تولو) ته ئی وويل چه موسیٰ او د ده قوم بنی اسرائيلو ته داسی موقع په لاس مه ورکوئ چه هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کښې شور ماشور جوړ او فساد پکښې واچوی او عام خلق خپل لوری ته متمائل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بيرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجويز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ﴾ او پريږدی عبادت ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟) فرعون خپل ځان لوی رب معرفی کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علويت» د ثبوت له پاره څه ادنیٰ ارباب هم تجويز کړی وو لکه چه د(الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤيده ده ځينی وائی چه دغه بتان د غوائی او نورو اشياؤ مجسمی وی. ځينی وائی چه په دغه کلمه ئی لمر او ستوری اراده وو ـ د ځينو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئی پر خلقو ويشلی وی. هر شی چه ؤ بلا پسی ـ خو د فرعون مقصد دا ؤ چه ګرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنیٰ رب» ووائی. او په ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾ ويلو سره به ئی د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله ـ العیاذ بالله!.

قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيِ نِسَآءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پرېږدو مونږ ښځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زورور یو.

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کری ؤ ـ چه د دوی ځامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکری ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی ـ کله چه د موسیٰ علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کری ـ نو ځکه د دوی د ویرولو او ربړولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسیٰ علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

وویل موسیٰ قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزگارانو ته «له کفر او معاصی «څخه» ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالیٰ دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وربیا) ورکوی ـ نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترگی ونیسئ ـ او تل تری ویریږئ او د صبر او تقویٰ لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یوائحی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او ځایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوٓا أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

وویل بنی اسرائیلو «موسیٰ ته» چه ایذاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسیٰ!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسیٰ) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دښمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به ګوری (الله) چه څرنګه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او ربړونو (سختو) کښی اخته یو ـ ستاسی له راتګه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیګارونه اخیسته کیدل ـ او زمونږ ځامن وژل کیدل ـ ستاسی له راتګه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کیږی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو ګرځولو) مشوری دائری دی ـ وبه ګورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخر) ته رسیږی؟.
حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته دادینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ ـ د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به ګورئ چه دغه دښمن به مو هلاکاوه شی ـ او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وګرځول شئ لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کیږی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر ګذاری وکړئ؟.
حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آورولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکی دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.
(اوس الله تعالیٰ د دښمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات راښیی نو

داسی فرمائی چه)

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾
فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِندَ اللَّهِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (ښیګڼه «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونږ لره ده هم دا «یعنی له مونږه سره لائقه ده دغه ښیګڼه (فائده)» او که وبه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسٰی باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شئ بیشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیږی «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نژدی دی چه الله تعالیٰ ستاسی دښمن هلاک کړی له دی ځایه د هغه موعود اهلاک د ځینو مبادیو تفصیل شروع کړی شوی دی. یعنی د هغه سنة الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ﴾ الآیة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالیٰ د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کړل چه د غفلت له خوبه راویښ شی او د موسٰی علیه السلام نصائح قبول کړی مګر هغوی دغو پندونو ته غوږونه کینښودل او د دغو تنبیهاتو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترګی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات وړ (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پیښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه ګرد (تول) د موسٰی او د ده د ملګرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالیٰ داسی

فرمائی ﴿ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندګانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی ـ او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر همغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسیږی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی ټاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسیږی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا۟ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِۦ مِنْ ءَايَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۲﴾

او ویل به دوی (موسیٰ ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ باندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښیی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروړاندی کړه او د حق د قبول ګرد (تول) ورونه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل ـ پس موسیٰ علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ
مُّفَصَّلَٰتٍ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿۱۳۳﴾

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرګ» او ملخان او سپږی (یا وروړی یا کونی یا بروړی) او چونګښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم ګنهګاران.

تفسیر: پس ولیږل مونږ پر دغو باندې پنځه آفتونه وار په وار.
(۱): د باران او سیلاو طوفان ﺋ چه اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پرې وریده، چه د قبطیانو په کورونو او فصلونو کښې دومره اوبه ودریدې چه په ولاړې به ئې تر مرۍ رسیدې، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئې په هسکو (وچتو) ځایونو کښې کینولي وو. او د سبطیانو کوټې به هم ورسره پیوستې وې او په هغو کښې به یو تکې اوبه هم نه ننوتلې یا د طاعون له وجې د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.
(۲): ملخ وو چه دا هم یوه هفته پرې مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوټو تیران او لاړې ئې تول وخواړه. او د سبطیانو په کورونو کښې یو هم نه ﺋ ننوتلی.
(۳): کونې یا ورږې یا پیاده ملخ وو چه د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او نګولې کښې به لویدل او په جامو کښې به ئې ګرځیدل، او چیچل به ئې او دا هم یوه هفته ﺋ له «قمل» څخه مراد بروړه «بتوکه، پیتکه» منګوړ (خمندک) او کونې (کنه) وې. لکه چه شیخ الهند رحمة الله علیه هم لیکلې دی یا سپږې یا هغه نور چنجیان دی چه په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په ګنیو» کښې پیدا کیږي، او په هغو سره غله او نور خرابیږي، یا په بدن کښې سپږې یا په کالیو (کپړو) کښې او بزې «کویه» لویږي ـ یعنې د دوی په بدنونو او کالیو (کپړو) کښې خوځندې او سپږې ولویدې، او په غلو کښې ئې بتوکې څرګندې شوې.
(٤): چونګښې (چیندخې) وې او دا هم یوه هفته وې چه په جامو او په طعام او د نګولیو په کتوو کښې او په بسترو او په خولو د دوی کښې په وخت د خبرو به وتې او ننوتې.
(٥): وینې وې چه اوبه د دوی بیخې وینې شوې. تر دې حده پورې چه که قبطي او سبطي «اسرائیلي» به په یوه لوښي سره جمع شول نو پر همغه یو جام کښې به د سبطي طرفته اوبه او د قبطي طرف ته به وینې وې. او که فرعوني به د اسرائیلي له خولې اوبه راوویستې نو د ده په خوله کښې به وینې شوې په دې حال کښې چه دا پنځه واړه نښې وې زمونږ د قدرت جدا کړې شوې یو له بله چه د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چه به پرې راغله نو ډیرې سختې سختې وعدې به ئې وکړې چه دا آفت راڅخه لرې کړه، نو ایمان به دربانډې راوړو. بیا چه ترې پورته به شو نو ویل به ئې چه ته ډیر لوی جادوګر ئې پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چه سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړي. یعنې وار په وار متدرجاً دا ګردې (تولې) علامې وروښوولې شوې. مګر دوی داسې متکبران او جرائم خوښوونکي او پاخه ګنهکاران وو، چه له سره ترې متأثر نه شول ـ او په هیڅ دول (طریقه) د اصلاح په لورې رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه ځنې منقول دی «کله چه فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادي) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «شپان» نازل کړ چه په هغه سره د دوی ګردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه ـ بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه له الله تعالیٰ څخه استدعا وکړه چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته کړی نو مونږ به ایمان راوړو او بنی اسرائیلو ته به آزادی ورکړو، او له تا سره به ئی پریږدو چه لاړ شی.

د موسٰی علیه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځای ئی حاصلاتو ته ډیر گټه (فائده) وررورسیده او ډیر زیات شول. نو فرعونیان کله چه له عذابه بی فکر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتی نشول ـ نو بیا الله تعالیٰ د دوی په تیارو کښتونو (فصلونو) باندی ملخان ورنازل کړل چه دوی د هغو له لیدلو څخه ډیر زیات وویریدل او په خپلو منځونو کښی به ئی سره ویل چه دغه نوی آفت بیا له کومه راباندی نازل شو؟ بیا ئی له موسٰی علیه السلام څخه دعاء وغوښته، او تینگه وعده ئی ورسره وکړه ـ که دغه عذاب له مونږه لری شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنی اسرائیل به خوشی کړو او مستقل به ئی وگرځوو. کله چه دغه عذاب هم له دوی ځنی لری شو ـ نو بیا سره ډاډه او مطمئن شول ـ او د گردو (تولو) وعدو ایفاء ئی هیره شوه ـ نو کله چه دوی خپل درمندونه واخیستل او توبری (بوریٔ) ئی پری ډکی کړی او په خپلو کورونو کښی ئی کیښودلی دلته د الله تعالیٰ په حکم سره په دوی کښی چنجیان سپږی «بتوکی، پیتکی» پیدا شوی بیا ئی له موسٰی علیه السلام څخه دعاء وغوښته او کلک عهد او پیمان ئی ورسره وکړ خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو ـ دوی بیا لکه پخوا په خپله وعده خلافی او سر غړونو کښی لگیا شول، دلته الله تعالیٰ د دوی د خوړو او چښلو شیان بی خونده او ورخرابه کړل، او چونگښی (چیندخی) دومره زیاتی پیدا شوی چه د خوړلو او چښلو په هر شی او هر لوښی کښی ډیری زیاتی په نظر راتلی ـ کله به چه دوی د وینا یا خوراک یا چښلو یا نورو له پاره خپلی خولی پرانیتلی، سم د لاسه به چونگښی (چیندخی) د دوی خولو ته ورتوپ کړ ـ او د چونگښو (چیندخو) له کثرته پر دوی ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راتگ ډیر سخت او مشکل شو، له بل لوری هغه اوبه چه دوی د چښلو له پاره اخیستی، د الله تعالیٰ په حکم سره به د دوی په لوښو او خولو کښی پس له رسیدلو څخه وینی گرځیدی یا به د دوی له پوزو ځنی وینی بهیدی لنده ئی دا چه دوی په خپلو خوړو، چښلو او گردو (تولو) حرکاتو او افعالو کښی به سختو ربړونو (تکلیفونو) او مشکلاتو اخته شوی وو، خو سره له هغه هم دوی له لوئی او تکبر څخه لاس نه اخیست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيۡهِمُ ٱلرِّجۡزُ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَۖ لَئِن كَشَفۡتَ عَنَّا ٱلرِّجۡزَ لَنُؤۡمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرۡسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونیانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شویو عذابونو» ویل به دوی ای موسٰی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هرومرو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقی چه پاک الله تاسی ته درښوولی دی په همغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! ـ ګواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالیٰ او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالیٰ به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی ـ او نبی ته د الله تعالیٰ په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاؤ علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه مخ واړوئ نو د الٰهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُم بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

نو کله چه لری کړ مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کړ» تر هغی نیتی پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیدلو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی «تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلائلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو څخنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثرو مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښې راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښې ورآندی وروسته نازل شوی وی، ړومبی به حضرت موسٰی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطر او مضطرب کیدل او د حضرت موسٰی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسٰی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپی پوری په گرد (تول) ښار کښې د هر سړی ړومبنی هلک مړ شو. کله چه دوی د خپلو مړو په ویر او غم کښې اخته شول نو حضرت موسٰی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلزم بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمټ له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښې غرق شول.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری گڼل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښې «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښې الله تعالیٰ ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گټور (فائده‌مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د ډیرو انبیاؤ علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر څخنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښې سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالقه» ؤ سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گټور شی، کما قال الله تعالیٰ ﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴾ «۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیة ۱ رکوع» ﴿ وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ

﴿ الْوٰرِثِيْنَ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ﴾
٢٠ جزء د القصص «٥ او ٦» آية «١» ركوع) په دغه تقدير سره د مصر ظاهری برکات خو ظاهر دی، او باطنی برکات به ئی له دی حیثیته وی چه حضرت یوسف علیه السلام هملته مدفون دی، او حضرت یعقوب علیه السلام هم هلته تشریف وړی ؤ، او په آخر کښی حضرت موسٰی او هارون علیهم السلام هم له وړوکتوبه تر زوړتوبه یوه اوږده زمانه هلته تیره کړی ده. امام بغوی «رحمه الله» د مفسرینو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښی ئی مصر او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴿١٣٧﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسیده وعده) د رب ستا چه نیکه ده «دا احسان» پر بنی اسرائیلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونیانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسیر: یعنی کله چه اسرائیلیانو د فرعونیانو پر سختو مهلکو او سپکوونکو شدائدو صبر وکړ، او د موسٰی علیه السلام له هدایت سره ئی سم له الله تعالٰی څخنی استعانت وغوښت، او د الله تعالٰی له رسول حضرت موسٰی علیه السلام سره ئی ملګرتوب وکړ نو پاک الله هغه نیکی وعدی چه له دوی سره ئی کړی وی، ﴿ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ ﴾ الآية - او ﴿ وَنُرِيْدُ أَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا ﴾ الآية - پوره کړی، او نورو ته ئی هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونیانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه ګرد (تول) تباه او خراب او پوپنا شول، د دوی تول سرایونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنګلی خرابی او ړنګی کړی شوی رښتیا ده ﴿ إِنَّ الْمُلُوْكَ إِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً أَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا أَعِزَّةَ أَهْلِهَآ أَذِلَّةً ﴾ (١٩ جزء د النمل سورت ٣٤ آیت «٢» رکوع).

وَجٰوَزْنَا بِبَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَّعْكُفُوْنَ

عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوْا يٰمُوْسَى اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ۗ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيْهِ وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳۹﴾

او تیر کړل مونږ بنی اسرائیل له بحره نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسٰی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسٰی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یئ چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «ئی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلی سری وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.

(او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسٰی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسٰی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یئ چه ناپوهی کوئ چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا گڼئ) یعنی د حق تعالیٰ د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوگنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکی چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ ډاډینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو ځنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ ﴾ الآیة - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباه او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْكُمْ اِلٰهًا وَّهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۴۰﴾

وویل «موسیٰ» آیا بی له الله ولټوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکړی تاسی ته «غوره کړی ئی یئ» پر ګردو (ټولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر ګزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکړ شی؟ او له الله تعالیٰ ځنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ! دا خو ډیر د شرم ځای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر ګرد (ټول) جهان فضیلت ښښلی دی په خپل لاس جوړ کړیو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولوېږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکړی تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَاِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَ يَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ؕ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿۱۴۱﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکړی ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی ځامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا ګردو (ټولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «٤٩» آیت (٦) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ اړوئ؟ او لرګیو او تیږو (ګټو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوٰعَدْنَا مُوْسٰى ثَلٰثِيْنَ لَيْلَةً وَّاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيْقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوْسٰى لِاَخِيْهِ

هٰرُوْنَ اخْلُفْنِيْ فِيْ قَوْمِيْ وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيْلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴۲﴾

او (یاد کړه هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسٰی سره دیرش شپې او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپې (او ورځی)، او وویل موسٰی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تګ په وخت کښی د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښی «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانیو څخنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسٰی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ!، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسٰی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښی تقدیمه کړه. الله تعالیٰ له ده سره ادنٰی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو څخنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتی او کمی نیتی له کیښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منځ کښی د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او تقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځی به بس وی که نه اکثر الاجلین (٤٠) ورځی به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به ګرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استحبابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په دول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسٰی علیه السلام ته د خپلی لور د ورکولو په وخت کښی فرمایلی ؤ، ﴿ عَلٰۤى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَاۤ اُرِیْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَیْكَ ﴾ «۲۰ جزء د القصص ۲۷ آیت ۳ رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپې وی لکه چه د البقرة په سورت کښی مذکور دی، او دلته په ﴿ فَتَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهٖۤ ﴾ کښی ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځی نوری هم وی څو اشاره وشی چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نوری هم ور زیاتی کړی شوی دی چه په دغه دول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښی اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلافو څخنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالیٰ له موسٰی علیه السلام سره

وعده وفرمایله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کړم په دغه موده کښې موسٰی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرښتو چه د ده د خولی له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متاثری شوی نو د هغه په بدل کښې لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کړه .».

﴿ وَقَالَ مُوسٰى لِأَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِي ﴾ الآية - او وویل موسٰی وررور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښې طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښې او اصلاح کړه حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښې زما برخه کار هم دا ته وکړه! ګواکی د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسٰی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسٰی علیه السلام د غیاب په موده کښې هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسٰی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکړه چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکړی نو ته ئی په اصلاح کښې کوشش وکړه!، او تل زما په طریقه سره تګ وکړه! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالیٰ مشیت وګورئ چه موسٰی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لاړ دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿ يٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزاری اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسٰی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوښښونه وکړل.

وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ۙ قَالَ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنْظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِي وَلٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰىنِي ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسٰی موعود وخت زموږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسیٰ» سره رب د دغه موسیٰ نو وویل «موسیٰ» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وګورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وګوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم ووینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسیٰ ظاهر ئی کړ نور خپل» غره ته نو وئی ګرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسیٰ بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳٤ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسیٰ نو» وویل چه پاکی ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د ځلوېښتو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ په کوم مخصوص او ممتاز رنګ سره موسیٰ علیه السلام ته د مکالمی شرف وروباښه په دی وخت کښی حضرت موسیٰ علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرۡ إِلَيۡكَ ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ ووینم!

قَالَ لَن تَرَىٰنِي وفرمایل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿ ذُو ٱلۡجَلَٰلِ وَٱلۡإِكۡرَامِ ﴾ او د **«لم یزل او لایزال»** د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالیٰ د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممتنع دی، اګر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسیٰ علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنګه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنت والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالیٰ رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممتنع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلافی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالیٰ په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱٦» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿ وَلَٰكِنِ ٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡجَبَلِ ﴾ الآیة - ولیکن وګوره ته ای موسیٰ! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم ووینی ما) یعنی ته د غره په لوری وګوره چه مونږ د خپل جمال یو بځرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترګی به

څرنګه د هغه تحمل وکړی شی؟ اګر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکی، آسمان، غرونو او ګردو (تولو) شیانو څخنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسٰی علیه السلام د هغی الهٰی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ (۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیة ۹ رکوع) ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترګو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلقت شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی ﴿ لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن ۵۷ آیت ٦ رکوع) ﴿ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴾ ۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی ځای کښی موسٰی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ ﴾ الآیة - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کړ نور خپل هغه غره ته نو وئی ګرځاوه ذری ذری برابر له ځمکی سره او پریووت موسٰی بیخوده.) د حق تعالیٰ تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالیٰ ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بځرکی بځرکی شوی ده او څرنګه چه موسٰی علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وګڼئ کله چه بریښنا پر کوم شی لوېږی هغه څرنګه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وګرځوی او هغه کسان چه د دغه ځای په شا وخوا کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی.

﴿ فَلَمَّا أَفَاقَ ﴾ الآیة - نو کله چه په خود شو موسٰی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له تولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه لیدلو ستا په دنیا کښی) یعنی الله تعالیٰ له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی او دغه فانی سترګی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه (زیاتوٶ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه کښی له ګردو (تولو) څخنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه ړومبی سړی یم چه ماته په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی په دغو ظاهری سترګو سره نشی کیدی .

قَالَ يٰمُوسٰىٓ اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَ بِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٤﴾

وفرمایل (الله چه مه خپه کیږه په نه لیدلو زما او نعمتونه می یاد کړه) ای موسٰی بیشکه ما غوره کړی ئی ته پر تولو خلقو (د زمانی ستا) په پیغامونو خپلو او په کلام خپل سره «بی له واسطی» نو ونیسه! هغه څه چه درکړی می دی تاته او اوسه له شکر ایستونکو.

تفسیر: یعنی که لیدل ونشول خیر دی! آیا دغه شرف او امتیاز خو لږ شی نه دی چه ته می خپل رسول وګرځولی او تورات می درعطا کړ او بلا واسطه می درسره کلام وفرمایه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لوری پر تا شوی دی هغه نورو ته وروسپاره!، او په هغو بندګانو کښی شامل شه! چه الله تعالیٰ د شاکرینو په امتیاز سره هغوی ممتاز فرمایلی دی.

وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا ؕ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿١٤٥﴾

او لیکلی ؤ مونږ دغه (موسٰی) ته په تختو «د تورات» کښی له هر «دینی» شی څخه موعظه «پند» او تفصیل دپاره د هر شی «له احکامو» (بیا مو وفرمایل موسٰی ته) پس واخله دا «تختی د تورات» په کامل قوت (زور، عزم، کوښښ) سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی «عمل وکړی» په ډیر غوره «احکامو» د دی ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو.

تفسیر: ځینی وائی چه تورات شریف پر دغو تختو باندی لیکلی شوی ؤ د ځینو علماؤ خیال داسی دی چه دغه تختی پر تورات علاوه وی چه د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوی وی په هر حال د خدای جل جلاله لیدل وربه برخه نشوه هغه خپګان، او تأثر چه موسٰی علیه السلام ته د خدای جل جلاله سره د نه لقاء له کبله (وجی) حاصل شوی ؤ د هغه تلافی او جبران ئی د الواحو په عطا سره وفرمایل چه پکښی هر ډول (طریقه) نصائح او د ګردو (تولو) ضروری

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».
﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ ﴾ الآیة - نو وفرمایل مونږ واخله دا تختی په قوت، کامل کوښښ سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکړی په ډیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لوېږی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هدایاتو باندی ډیر مضبوط او کلک عمل وکړی او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.
تنبیه: د ﴿ بِأَحْسَنِهَا ﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی ماسواء له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکړی شوی دی ګرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مګر ځینی ئی له ځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم څخنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او ښښل ئی عزیمت او احسن دی. ګواکی بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندی مامور کړل چه په هغو کښی ډیره سعی او کوښښ وکړی او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکړی نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کیږی یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی **«اعاذنا الله منهما»** ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو څخنی مصر یا شام مراد کړی دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه ؤ ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره ډول (طریقه) سره فرمانبرداری وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کیږی، **والراجح هوالاول کمارجحه** «ابن کثیر»

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

ژر به واړوم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره او که وويني (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که وويني لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه ځی پر هغه طریقه» او که وويني دوی لاره د ګمراهی

نو نیسي دوی هغه لاره «او طریقه د تګ خپل او ځی پری» دغه «ګرځیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی ؤ آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آیتونو له لوری وګرځوو چه په آینده کښی له هغوی څخنی د ګتی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزی چه وګوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه ځی هو! د ګمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت څخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو یی کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مګر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالیٰ په دربار کښی نه قبلیږی دوی څه چه کوی هم هغه به ګالی (برداشت کوی) او څه چه کری هم هغه به ریبی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته وررسیږی.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

او ونیوه «جوړ کړ» قوم د موسیٰ وروسته «د تللو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (ګانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره ونیو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو ځانونو».

تفسیر: دغه ګانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی څخنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی ـ لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی راغلی دی ﴿ حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا مِّنْ زِیْنَةِ الْقَوْمِ ﴾

﴿ جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ ﴾ الآیة ـ مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره، ونیو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طٰهٰ» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله ځانه جوړی شوی مجسمی څخنی، د خسی په غږ آوریدلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود ګڼی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام ؤ او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده ـ داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالیٰ جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل ځانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکښ (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی ؤ. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿ اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ﴾ غوښتنه ئی له موسیٰ علیه السلام څخه کړی وه.

وَلَمَّا سُقِطَ فِیْٓ اَیْدِیْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ یَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَیَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ ﴿۱۴۹﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق ګمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر موږ رب زموږ او ببښنه ونه کړی موږ ته «رب زموږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زيانکارانو.

تفسير: يعني د خپلو بې عقليو او کړو تللو لامله (له وجې) دوی داسې بې لارې او بې اصوله بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسٰی علیه السلام له تنبيه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوړ شو او لږ څه عقل او هوښ ئې په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرميدل او د ډير افسوس او ندامت له سببه ئې خپلې ګوتې وچيچلې او د ډيرې ويرې او خوف لامله (له وجې) د دوی له لاسونو هغه موهومه باښه والوتله، او له ډيرې وارخطائي او تاسف په داسې ويناؤ ئې خوله پرانيستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندې رحم ونه فرمائي او د ښښنې او توبې کوم صورت مونږ ته راونه ښيي، نو مونږ به يقيناً په ابدي خسران او دائمي هلاکت کښې ولويږو» (ځينو د ﴿ وَلَمَّا سُقِطَ فِىٓ أَيۡدِيهِمۡ ﴾ ترجمه داسې هم کړې ده «او کله چه وغورځولی شو خپګان او پښيمانې په لاسونو د دغو بني اسرائيلو کښې يعنې په دې کار خپل ډير پښيمان شول.»)

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او کله چه بيرته راغی موسٰی (د طور له غره) قوم خپل ته په دې حال کښې چه ډک ؤ له ډير قهر او غصې افسوس کوونکی. وويل «موسٰی قوم خپل ته» بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسې زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آيا تلوار وکړ تاسې (په دې شرک سره او پريښود تاسې حکم) امر د رب خپل «نو تاسې داسې ولې وکړه» او وغورځولې «موسٰی هغه» تختې «د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمايت د دين» او ونيوه سر د ورور خپل چه راښکود ئې هغه ځان خپل ته؛ نو ويل (هارون موسٰی ته ای) ځويه د مور زما! بيشکه چه «دغه» قوم ضعيف کړی وم زه او نژدې وو دوی چه وژلې ئې وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره !

تفسیر: کله چه موسٰی علیه السلام له «طور» څخه بیرته راغی له غصی ډک ؤ ځکه چه الله تعالیٰ په همغه «طور» کښی موسٰی علیه السلام ته خبر ورکړی ؤ چه د «سامری» له لاسه ستا قوم ګمراه شو ـ د دی خبری له اوریدلو څخه موسٰی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.
﴿ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِي ﴾ وویل موسٰی بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما وروسته له ما دا خلافت دی ـ یا وویل موسٰی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کړی دی تاسی پس له تګه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کوونکو ته ؤ. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه دول (طریقه) ځما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کړی ؤ «یعنی د الله تعالیٰ توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿ هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ ﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسٰی معبود دی.) او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي ﴾ می درته ویلی ؤ او هغه می درسپارلی ؤ په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله ـ او په ټینګه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.
﴿ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالیٰ ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالیٰ له خوا څلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالیٰ د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره ډیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویریدئ او دومره ژر مو د الله تعالیٰ قهر او غضب وغوښت ﴿ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴾ «۱۶ جزء د طٰهٰ «۸۶» آیت ٤ رکوع».
﴿ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ ﴾ الآیة ـ او وغورځولی موسٰی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راښکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسٰی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حده زیات په قهر او متاسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (دیر) دیر ځوښه (جوشه) ئی د ده ږیره او د سر ویښتان ټینګ ونیول ـ معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او ګیلی په طرز ؤ» ځکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسٰی علیه السلام څخه مشر ؤ ـ بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

ځنی دا څرنګه ممکنه ده چه د بل یو نبی الله چه د ده مشر ورور هم ؤ او سره د هغه د یوی ذری په اندازه د ده د توهین اراده وکری؟ نه د موسٰی علیه السلام له لوری دغه معامله په هغه وخت کښی شوی وه چه دی د خپل قوم له دغه بد کار څخه سخت په قهر ؤ او د بغض فی الله او غصی لامله (له وجی) بیخی بی واکه او بی اختیاره شوی ؤ او د حضرت هارون علیه السلام په نسبت ئی داسی یو خیال پیدا شوی ؤ چه ده د اسرائیلیانو د حال په اصلاح کښی خپل پوره کوښښ نه دی صرف کری حال دا چه ده ته د هغوی د اصلاح په نسبت ډیره زیاته توصیه او تاکید هم شوی ؤ ـ بیشکه چه هارون علیه السلام نبی ؤ او په عمر کښی هم هغه له موسٰی علیه السلام ځنی مشر ؤ مګر په رتبه کښی موسٰی علیه السلام له ده څخه لوی او په مذهبی او شرعی امورو کښی هارون علیه السلام د ده تابع او د وزیر حیثیت ئی درلود (لرلو) نو په دغه موقع کښی له موسٰی علیه السلام له لوری دا سخته نیونه او شدیده پوښتنه د حضرت هارون علیه السلام د مظنون تقصیر په نسبت یو قسم فعلی ملامتیا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنبه کړ شو چه د کلیم الله علیه السلام زړه د توحید له نشی ځنی په څه اندازه سرشار او د کفر او شرک له دسائسو څخه څومره زیات متنفر او بیزار دی چه په دغی معاملی کښی ډیر لږ تساهل او سکوت هم لوی جرم ګڼی او د هغه زغمل له سره نشی کولی تر دی که د یوه نبی په نسبت هم داسی وهم پیدا شی چه هغه د شرک په مقابل کښی خپل غږ نه جګوی. یا د تبلیغ په فرائضو کښی لږ څه قصور کوی نو د ده لوئی او عند الله وجاهت هم دی له هغی سختی پوښتنی څخه نشی خلاصولی په هر حال موسٰی علیه السلام په دغه حالت کښی شرعاً معذور ؤ، د دی قهر او غضب په ځوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن کښی هغه الواح «د تورات تختی» د دوی له لاسونو ولویدلی چه د الله تعالیٰ له لوری دوی ته مرحمت شوی وی چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغلیظاً هغه په القاء سره تعبیر شوی دی ځکه چه ظاهراً ئی د ﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ ﴾ امتثال ونشوی کری یا لکه چه د ځینو مفسرینو خیال دی د هارون علیه السلام په لوری د وراندی کیدلو په وخت کښی د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئی په ډیر تعجیل او تلوار سره هغه تختی په یوه لوری کیښودی. مګر څرنګه چه دغه دواړه معاملی چه د هارون علیه السلام یا د تختو په نسبت وشوی صورتاً ښی او غوره نه وی، اګر که موسٰی علیه السلام په خپل نیت معذور هم ؤ نو ځکه وروسته ئی ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي ﴾ الآیة ـ وویل او له الله تعالیٰ څخه ئی عفوه وغوښته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

﴿ قَالَ ابْنَ أُمَّ ﴾ الآیة ـ نو وویل هارون ای ځویه د مور زما! بیشکه چه دغه قوم ضعیف کری وم زه او نژدی وو چه دوی وژلی وم زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره.) اګر که هارون علیه السلام د حضرت موسٰی علیه السلام سکه ورور دی، مګر د مور د نسبت له یادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهربانی په لوری د موسٰی علیه السلام اړول دی، دی آیت کښی د هارون علیه السلام د معذرت بیان دی. حاصل ئی داسی دی (ما سم له خپله مقدوره بنی اسرائیل ډیر وپوهول، لیکن دوی زما حقانی خبرو ته هیڅ غوږ

کینښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په دله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

وویل «موسٰی» ای ربه زما ببښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم ببښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما څنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم ورو‌بښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسیږی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ٦١ آیت ٦ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزيي په دول (طريقه) پر دوی تطبيقيږي او تر قيامته په مسکنت او سپکوالي محکوم دي.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ
مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

او هغه کسان چه کوي دوی ناکاره کارونه (صغيره يا کبيره گناه) بيا توبه وباسي پس له کولو د هغو «سيئاتو» او ايمان راوړي «تصديق وکړي د تولو مؤمن به شيانو نو توبه ئی قبليږي ځکه» بيشکه چه رب ستا پس له دی «توبی» خامخا ښه ښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني پاک الله د ناکارو کارونو کوونکي ښني تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسي او په رښتيا سره ايمان راوړي، نو د ﴿ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ په دربار کښي ئی توبه قبليږي، ځکه چه د الله تعالیٰ په لوی دربار کښي هر شي زيات دی. دغه ښنه او نور په آخرت پوری متعلق دی، گواکي اشاره ئی وفرمايله چه د خسي عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښي د دوی د توبی د قبليدلو شرط گڼلی شوی ؤ. ﴿ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ﴾ (اول جزء د البقرة «٥٤» آيت ٦ رکوع)
اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذه نه ده پاتي. له دنيوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بيان په دغه ځای کښي هم داسي دی، لکه چه په ٦ جزء د المائدة په «٣٨» آيت «٦» رکوع کښي ﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا ﴾ الآية - پسی وروسته ئی ﴿ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ فرمايلي دي.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا
هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَىٰ
قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ
لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ

مِنَّآ إِنْ هِىَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

او کله چه قرار «سوړ» شو له موسٰی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریږی. او غوره کړل موسٰی له قومه خپله اویا «تنه» سړی (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونیول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسٰی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازمویښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو ښښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسٰی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضرو آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیږی چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پیښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ﴾ الآیة - آیت په دیر ښکاره صورت سره دا راښیی چه د خسی عبادت وروسته له دی پیښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ٥٥ آیت ٦ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسٰی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالیٰ خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسٰی علیه السلام د دوی له منځه اویا تنه سړی چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوړی لاړل بالاخر دوی د الله تعالیٰ خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجابه په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) وریږدیدل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مړو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پیښ شو، موسٰی علیه السلام په دیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښې په همغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندی او یوه ښه دعاء یې وکړه چه حاصل ئې داسی ؤ «ای الله العٰلمینه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتګ موجب دغه ځای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئې نیولې وی ؟ کله چه تا داسی اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنګه ګمان کیدی شی چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د ځینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «رجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښې ده ـ په داسی خطرناکو او مزلت الاقدامو مواقعو کښې یواځې ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالی (کامیاب) کیدی شو ـ او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شی چه زمونږ له ګردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بی اعتدالیو راتیر شې! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسی خطاګانو او اغلاطو مورد ونه ګرځوی! د حضرت موسٰی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه ګرد (ټول) سری وبښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلیٰ

﴿ ثُمَّ بَعَثْنٰكُم مِّنۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴾

وَاكْتُبْ لَنَا فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِى الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَاۤ اِلَيْكَ ؕ قَالَ عَذَابِىْۤ اُصِيْبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِىْ وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ ؕ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٦﴾

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښې نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښې «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه ګار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما وبه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئې»؛ او رحمت زما شامل دی هر شي ته (په دنیا کښې)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کړم په آخرت کښې» دا (رحمت) هغو کسانو ته چه ځانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰة او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکی چه ښائی حضرت موسیٰ عليه السلام د خپل امت په حق کښی د دنيا او آخرت ښيګنی (فايدی) چه غوښتل يی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په ګردو (تولو) امتونو په دنيا او آخرت کښی مقدم او فايق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمايل چه زما عذاب او رحمت د هيڅ يوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمايم، او عام رحمت می ګردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. ليکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی يا توفيق د طاعت يا رزق حلال يا مقال دی په دنيا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی » د هغو کسانو په برخه ليکلی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ويريږی او له خپلو اموالو ځنی زکوٰة اداء کوی يا د نفس په تزکيه کښی مشغول او لګيا وی او د الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری يعنی دا آخری امت پر ګردو (تولو) کتابونو ايمان راوړی. د حضرت موسیٰ عليه السلام له امت ځنی هغه کسان چه په آخری کتاب باندی ايمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کيږی او د حضرت موسیٰ عليه السلام د دعاء مورد ګرځی.

اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلٰلَ الَّتِيْ كَانَتْ عَلَيْهِمْ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

(دا متقيان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دين د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی «نوم او صفت د» ده ليکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجيل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نيکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته ګرد (تول) طيبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی) او حراموی پر دوی باندی خبیث (پلیت) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرروم له هر قوم او تبر او ملت او مذهب څخه چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لیږلی زما دی. رسول ئی وباله په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی وباله په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکونکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام ـ مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له ګیډی څخنی پیدا کیږی او د هیڅ شاګرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم په خپل ګرد (تول) عمر کښی له هیچا څخنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاګرد شوی دی. سره له هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشیر وړاندی کړی ـ د «نبی امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاؤ افتخارونو او ویاړونو پنګه ده. یا د امی نسبت د «ام القریٰ» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک شریف مولد ؤ!.

(٤): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو ـ نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی پوری چه «١٣٧٦» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماؤ د کتابونو په حواله راښوولی دی ولله الحمد علیٰ ذلک.

(٥): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه توحید او نور فضائل دی.

(٦): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی څخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(٧): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته ګرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(٨): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلیت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(٩): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه ږدی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن څخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه ګناه تری صادریده او پریکول د پلیت ځای ؤ له جامی څخه، او داسی ډیر نور سخت کارونه.

(١٠): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسیٰ علیه السلام څخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحته د عفوی او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنګی چه وه، هغه ګرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ (٦ جزء د النساء «١٦٠» آیت (٢٢) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا ګنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوائی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم راښکاره کړ. الغرض له دوی ځنی ډیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او ډیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنیفیة السمحة».

﴿ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعته د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی)، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُمِيتُ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۵۸﴾

ووایه «ای محمده ! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د ځمکی، نشته هیڅ لایق د عبادت «په حقه سره» مگر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په گردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا گردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ ؤ پوری نه دی محدود، همغسی چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول ئی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کښی نشته چه د هغه دیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی ـ هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په گردو (تولو) انبیاؤ او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَمِن قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿۱۵۹﴾

او ځینی له قومه د موسیٰ نه یو امت «تولی» دی چه لاره ښیی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منځ د خلقو کښی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اگر که اکثره یهودان د سرکښی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه ځینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کښی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تگ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَٰهُمُ ٱثْنَتَىْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ

او بیل بیل کړل مونږ دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولی تولی؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادی وی ویشل شوی دی بیا په هره قبیله کښې یو یو مشر او نقیب مقرر کړی شوی دی چه د دوی پر احوالو کتنه وکړی او تل د دوی د اصلاح خیال ولری ﴿ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ﴾

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۚ
فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ؕ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ؕ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ؕ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ؕ وَ
مَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۶۰﴾ وَاِذْ قِيْلَ
لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيْٓـٰٔتِكُمْ ؕ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۶۱﴾

او وحی «حکم» مو ولیږه موسٰی ته کله چه اوبه وغوښتی تری قوم د ده «په میدان د تیه کښې » چه ووهه په همسا خپله تیږه (ګټه) نو «چه موسٰی په همسا ووهله تیږه(ګټه)» راوخوټیدلی له هغی تیږی (ګټی) څخه دولس چینی (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوی څخه» ځای (چینه) د اوبو چښلو خپلو؛ او سیوری کړی ؤ مونږ پر دوی وریځ «په میدان د تیه کښې » او نازل (راښکته) کړی وو مونږ پر دوی من «ترنجبین» او سلویٰ (مرغان؛ نو وویل مونږ دوی ته چه) وخورئ تاسی له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته؛ او نه ؤ کړی ظلم دوی پر مونږ «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوی چه په خپلو ځانونو به ئی ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوی ته اوسئ تاسی په

دغی قریبي «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښې او خورئ تاسی له (میوو د) دی ځخه له هر ځای «او له هر شی» ځخه مو چه خوښه وی او ووایئ راوښه «گناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبي - ښار» ته سجده کوونکی نو وبه ښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات کړو محسنانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاگانی به مو وبښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوی کذا فی عامة الکتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی ځخه خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ٦۱ رکوع کښې تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کښې ئی ولولئ!.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبي «ښار» ځخه هغه چه وو په غاړه د بحر کښې کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار د ماهیانو» په ورځی د خالی کښې کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالی د دوی کښې ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښې چه

داخل به نه وو په خالي کښې نو نه به راتله (ماهيان) دوی ته هم داسې (لکه چه په خالي کښې راتلل يا په مثل د دغه امتحان) آزمويو مونږ دوی په سبب د دې چه وو دوی چه فسق به ئې کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسير: يعنې د خپلې زمانې له يهودانو څخنې د تنبيه او توبيخ په دول (طريقه) د هغه کلي د اوسيدونکو يهودانو د هغې قصې پوښتنه وکړئ! چه د داؤد عليه السلام په زمانه کښې پيښه شوې وه، د اکثرو مفسرينو په نزد له دغې قريې څخنې د «ايله» ښار مراد دی چه د قلزم د درياب پر غاړه کښې د مدين او د طور په منځ کښې واقع وه ـ د دغه ځای اوسيدونکو د سيند د نژديوالي له امله (وجې) د کبانو (ماهيانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).
حق تعالىٰ پر يهودانو د خالي «شنبې» د ورځې ښکار کول حرام ګرځولي وو د (ايله) د ښار اوسيدونکې د احکامو په عدول او نافرمانۍ عادي «روږدي» وو نو د الله تعالىٰ له لورې د دوی سخته ازموينه شروع شوه، چه د خالي په ورځ کښې داسې دير زيات کبان «ماهيان» موجود وو، چه د سيند د پاسه سطح باندې به ګرځيدل او په نورو ورځو کښې به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشې شو، او د الله جل جلاله د صريح حکم په خلاف ئې په حيله او بهانه کولو شروع وکړه ـ د سيند په غاړه کښې يې ډندونه جوړ کړل، کله چه د خالي په ورځ کبان به دغو جوړ شوو ډندونو کښې ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لارې بندولې او په بله ورځ يعنې يکشنبې کښې به ئې نيول چه د خالي د ورځې ښکار پرې صادق نشي، ګواکې دوی په دغه حرکت سره معاذ الله الله تعالىٰ تيرايسته بالاخر ئې په هم دغې دنيا کښې د دغه مخالفت سزاوې وموندې، چه مسخ شول او خورا (دير) سپک بيزوګان وګرځيدل. له دې نه ښکاره شوه چه پلمې (بهانې) جوړول حيله او مکاری د الله تعالىٰ په دربار کښې له سره نه چليږي.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له يهودانو) کله چه وويل يوې فرقې له دوی «چه نه به ئې په خپله ښکار کاوه او نه به ئې نور منع کول مانعينو ته» ولې نصيحت کوئ تاسې هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنيا کښې » يا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښې په سبب د نافرمانۍ د دوی» وويل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پيدا کولو «خپل» رب ستاسې ته او له پاره د دې چه ښايي دوی وويريږي «له عذابه».

تفسیر: معلومیږي کله چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکي پر څو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسي حالاتو کښي هم داسي کیږي.

(۱) ـ هغه خلق چه د دغي پلمي (منصوبی) په سیوري کښي ئې د الٰهي حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) ـ هغه نصیحت کوونکي چه تر آخره پوري په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) ـ هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یې کول، خو څو ورځي وروسته مایوس او د هغوی له سرکښي څخه ستړي شول او په خپل سر ئې پرېښودل.

(٤) ـ هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښي شریک شول او نه ئې د هغه په منع کولو کښي خپله ژبه خوځوله او بیخي ځان له جلا (جدا) او چپ پاتي شول ـ دغو مؤخرالذکرو ډلو به هغو ستړو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسي ویل «ولي تاسي خپل سر خوږوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښي د حق د قبلولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو څخه یوه خبره معلومیږي چه هرومرو (خامخا) راتلونکي ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخي تباه او هلاک کړي، یا به ئې په کوم ډیر سخت عذاب کښي اخته کړي، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدي.

﴿ قَالُوا۟ مَعۡذِرَةً ﴾ الآیة ـ وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسي ته او له پاره د دي چه ښایي ووېرېږي دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتي له ګناه څخه) یعني ښائي له پوهولو سره لږ څه ووېرېږي، او له خپلو بدو حرکاتو څخه ستانه (واپس) شي، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښي دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوري دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښي څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهي عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنګه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئې څه الزام دی؟ ګواکي ړومبني ناصحان خو بیخي مایوس نه وو ـ کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یې عمل وکړ چه سره له مایوسي یې هم د دوی تعاقب پرې نښود.

فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦٓ أَنجَيۡنَا ٱلَّذِينَ يَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذۡنَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ بِمَا كَانُوا۟ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

نو کله چه پرېښود دوی (لکه چه ئې هیر کړی وي) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالي کښي نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه ښکار ؤ په خالی کښې » او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ «په کولو د ښکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل ـ لکه چه له سره ئی نه وو آوریدلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښې گرفتار کړل ﴿ اَنۡجَیۡنَا الَّذِیۡنَ یَنۡهَوۡنَ عَنِ السُّوۡٓءِ ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت ځنی ستړی شوی وو او ﴿ لِمَ تَعِظُوۡنَ قَوۡمًا ﴾ الآیة ـ به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه ځنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو ـ الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه ښه لیکلی دی **(فنص علیٰ نجاة الناهین وهلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزاء من جنس العمل فهم لا یستحقون مدحاً فیمدحوا ولا ارتکبوا عظیما فیذموا** (ابن کثیر) **ورجح بعد ذلک قول عکرمة والله اعلم**
(نو تصریح وفرمایله الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کوونکو له عذابه ـ او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی ـ نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کښې شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوۡا عَنۡ مَّا نُهُوۡا عَنۡهُ قُلۡنَا لَهُمۡ كُوۡنُوۡا قِرَدَةً خٰسِـِٕیۡنَ ﴿۱۶۶﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه ښکار د ماهی ؤ په خالی کښې نو) وویل مونږ دوی ته چه شئ بیزوگان شړلی رټلی سپک کړی شوی.

تفسیر: ښائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول ـ یا دی ﴿ فَلَمَّا عَتَوۡا ﴾ الآیة ـ د تیر آیت ﴿ فَلَمَّا نَسُوۡا مَا ذُكِّرُوۡا بِهٖۤ ﴾ الآیة ـ تفسیر وگرځول شی ـ یعنی هغه ﴿ بِعَذَابٍۭ بَـِٔیۡسٍ ﴾ هم دغه له دوی ځنی د بیزوگانو جوړول وو ـ حضرت شاه صاحب لیکی چه «منع کوونکو له ښکار کوونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کښې ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کړل وئی لیدل چه په هر کور کښې بیزوګانی دی، دغو بیزوګانو خپل او پردی تول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښې لویدل او خپل تاثر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په ډیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مره شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هرومرو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه څوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالیٰ تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه ـ لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته ګرځیدلی وو ـ په آخر کښې د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو ـ بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول ـ غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه ګالل (تیرول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی ـ او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښې کله چه دغه خلق د دجال مددګاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملګرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښښونکی «د خطیاتو» ډیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسير: يعني هغوى چه له شرارته لاس وانخلي، الله تعالىٰ ځينى وختونه پر دوى باندى په هم دغه دنيا كښى عذاب نازلوى ـ او هغومره سخت او بدرنګ مجرم چه توبه وباسى او په ندامت سره د الله تعالىٰ په لورى رجوع وكړى نو د الله تعالىٰ مغفرت او رحمت هم لا يتناهى دى او په معافى كښى ئى هيڅ ځند (تاخير) نشته.

وَقَطَّعْنَٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَٰهُم بِٱلْحَسَنَٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

او متفرق كړل مونږ دوى په ځمكه كښى فرقى فرقى «چه هيڅ ملك ترى خالى نه دى» ځينى له دوى څخه نيكان دى او ځينى له دوى څخه راښكته له دى «مرتبى د صلاح» او وآزمويل مونږ دوى په نيكيو «نعمتونو لكه صحت، غنا» او په بديو «زحمتونو لكه مرض فقر» ښائى چه دوى وګرځى «الله ته».

تفسير: د يهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو كښى د بى اتفاقى او مخالفت له كبله (وجى) هر طرف ته سره تيت او پرك (منتشر) شول هيڅ يو اجتماعى قوت او شوكت ئى پاتى نشو او مختلف مذاهب پيدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدى امت ته د عبرت له پاره اورول شوى دى.» خو سره له هغه هم ځينى افراد په دوى كښى نيك هم وو. مګر اكثر ئى كافران او فاسقان وو. د دغو اكثرو له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الى الله ډيرى مواقع پيدا كړى دى ـ كله مو دوى ته د عيش او تنعم ژوندون وركړى دى ـ او كله مو دوى په سختى او تكليف مبتلا كړى دى چه ممكن دى دوى احسان ومنى، يا له سختيو څخه وويرېږى او توبه وباسى، او د الله تعالىٰ په لورى رجوع وكړى.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُۥ يَأْخُذُوهُ ۚ

نو پاتى شول وروسته له دوى نه (داسى) بد خليفګان چه وارثان شول د كتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلى دوى مبلغ «او اسباب» د دى لږى خسيسى «دنيا په رشوت د اخبارو او احكامو د تحريف په بدل» او

وائی دوی ژر به ببښنه وکړه شي مونږ ته او، حال دا که راشي دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په ړومبنیو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او ځوځات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وګرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی ـ بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او رذیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو څخنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونږ خو د الله تعالیٰ اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالیٰ به ضرور زمونږ له بی اعتدالیو څخنی راتیریږی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیږی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی ـ ګواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالیٰ څخنی مأمون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه آخیستی شوی وه داسی» چه نه به وائی دوی پر الله مګر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «ډیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابه او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالیٰ په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالیٰ جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترګی پټوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا څرنګه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت څخنی ئی سترګی پټی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ څخنی وویریږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه ځای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته څیر شی).

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتٰبِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۖ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿۱۷۰﴾

او هغه کسان «له دوی څخنی» چه ښه ټینګ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له تولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح ور اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریرانو لاره پریږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینګه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نیسی او د الله تعالیٰ د بندګی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه دول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوږو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ۚ
خُذُوا مَا آتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۷۱﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی ګواکی دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب ګمان وکړ «وویریدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسئ تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوښښ) سره او

یاد کړئ هغه احکام چه په ده کښې دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ تاسی! «له ګناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب ـ عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندی ځوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه ټینګ ونیسئ!، او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښې ویوهیږئ چه الله تعالیٰ دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «٨» رکوع کښې تیره شوی ده هلته ئی وګورئ!

وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ ءَادَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَآ أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوٓا إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو څنی له شاګانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو خپلو باندی، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» ګواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښې چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق څخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوی، چه د ګردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (ګټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب ګرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (ګټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیاؤ او مرسلانو هدایات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدی پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کښی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو ډیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د ګردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هدایاتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په ګردو (تولو) افرادو کښی وشیندلی (ونوستلی) شی څو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه شیندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی ، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملاعبو او لوبو کښی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیری بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه راښیی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زیاتره د آراؤ پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدی له تعلیمه هم دوی فطرتاً ګټه (فائده) کړی ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدایتونو تفصیل منطوی (نغختیء) او مندمج (راغوند) دی ـ او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی ـ دا د همغه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره ګوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدی باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسی متفق پاتی دی ـ او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کړی دی ـ دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لذیذو او ښو خوندورو خوړو په ترخو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د ځغلیدلو او مندو وهلو څخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده ، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن ؤ. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضرو آیتونو کښی د دی عقیدی د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندی رڼا (رنړا) اچوی.
بلاشبهه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیدی تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکنافو کښی راکری شوی دی؟ ولی همغسی چه یو خطیب، نطاق، منشی او محرر یقین لری چه هرومرو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کښی د کلماتو ادا وربښوولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تګ او ترقی کری ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د ږومبنی لفظ ښوونکی ـ او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الٰهی ربوبیت په عقیدی باندی د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه تول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کښی د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کښی هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری د هغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کښی پرله پسی شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کښی ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پتو سترګو تقلید د الحاد عذر او د خپل حقانیت دلیل ګنی د هغه په مقابل کښی د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه ګرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالیٰ د آدم علیه السلام له شا څخنی د ده اولاده او د اولادی له شاګانو څخنی ئی د دوی اولاده وویسته، له ګردو (تولو) څخنی ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاګانو کښی ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالیٰ په مطلق رب منلو کښی هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندی ئی لازم دی چه ایمان راوړی! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کښی ده او په ګردو (تولو) ژبو باندی د هغه خبره جاری ده چه د ګردو (تولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندی تول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی ـ او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کری دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل) او دپاره د دی چه دوی ښائی را وګرځی «له چتی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښې راغلی دی چه دغه قصه ئې یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهده همغسې گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۗ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٧٦﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سړی» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په خساست کښی » په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شړی» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پریږدی «او څه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له ډیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالیٰ آیات او هدایات پریښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسیٰ علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسٰی علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهٰی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله ډیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی . او د الله تعالیٰ د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو ځنی مخ واړاوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسی رهی (روان) ؤ، او شیطان ده پسی لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښی ورننووت، په دغه وخت کښی د ده حال د هغه سپی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاپی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی ـ یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسی غاپی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی ډول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سړی هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی ـ هم داسی په سفلی غوښتنو کښی ئی د سخت سا وهونکی سپی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل ـ تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښی برابر شول ﴿ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او ځړیدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسی غپیدلو په مثال کښی ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په ډول (طریقه) د ﴿ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښی د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی ډول (طریقه) ژبه یی د سپی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی ـ بد حواس او پریشان انسان په شان وئیږی او غاپی ـ العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سړی امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له ډیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهٰی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالیٰ د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یوازی علم‌الکتاب دومره نافع نه شی کیدی ، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ﴾ «۲۸» جزء د الجمعة «۵» آیت (۱) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښی لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَآءَ مَثَلًا اِلْقَوْمُ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۷۷﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب ـ غنی ـ مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مګر د دغو خلقو مثال په داسی بد دول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی ګرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال ګرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۷۸﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښیی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه ګمراه کړی (ده لره الله) نو دغه ګمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لاړ شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا
يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا
يَسْمَعُوْنَ بِهَا ؕ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترګی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوږونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» ډیر ګمراهان دی (له چارپایانو څخه) دغه کسان هم دوی دی غافلان «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿ لِيَعْبُدُونِ ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿ لِجَهَنَّمَ ﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د ګردو (تولو) له پیدا کولو څخه اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن ځرنګه چه ډیر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لیږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ﴾ خو د محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی ـ مګر په ﴿ لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښی «تشریعی غایت» او دلته په ﴿ لِجَهَنَّمَ ﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿ لَهُمْ قُلُوبٌ ﴾ الآیة ـ چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله الخ) یعنی زړه، غوږونه، سترګی او نور ګرد (تول) شیان ئی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی ـ او نه الهٰی خبری د قبول په غوږونو سره آوری. ځرنګه چه د چارپایانو (حیواناتو) ګرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او چښلو او بهیمی جذباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښی، سترګی او غوږونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لذائذو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی ـ او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی ـ ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رټلو او شړلو اوړی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غږ باندی غوږ نه ږدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواؤ څخه همغه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه څخه زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته ـ لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلقو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پریږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوږوالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکره چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماؤ او صفاتو په نسبت کوږ تګ کوی هغوی پریږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی ـ د الله تعالیٰ د نومونو او صفتونو په متعلق کوږ تګ دا دی چه په الله تعالیٰ باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی ـ او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشی ـ یا د هغو د معنی ګانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل ـ لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم ـ پلار د کرمونو او ابیض الوجه ـ سپین مخی بولی. او نصاریٰ ئی ابوالمسیح ـ پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولی ړومبنی علت بولی دغه ګرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانیږی

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

او ځینی له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیی خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په ګردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علیٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کږو تللو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه ئی اختیار کړی ده، او د همغو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راځی.

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۲﴾ وَاُمْلِيْ لَهُمْ اِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ﴿۱۸۳﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر ځلی علی‌الفور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی وروته ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الٰهی سزا ځنی بی فکره او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زړور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق ګرځوی چه په دوی باندی جاری کیدونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مګر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی ګومان کوی چه دا پر مونږ باندی د الله تعالیٰ لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالیٰ دوی د انتهائی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید ـ حیله یا پټ تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالیٰ تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هیڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی .
وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر ګهیځ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر تولی ئی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل ـ ستاسی دغه ملګری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غږیده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس ئی لولو نازل شو

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۸۴﴾ اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا فِيْ مَلَكُوْتِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ وَّاَنْ عَسٰۤى اَنْ يَّكُوْنَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ فَبِاَيِّ

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

آیا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملګری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مګر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آیا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقی سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکی کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه ګرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یئ. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د ګرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر تولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنګارنګ بیشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکی په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی ډول ډول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، وریځی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهٰذا په هغه تیاری کښی چه بعث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشی! او ښائی چه له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرګ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر ویښ شه!

بی فائدی وی بیا هیهات په سکرات

﴿ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴾ نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟)

يعني كه په قرآني آيتونو دوی ايمان رانه وړی نو په دنيا كښې بله كومه داسې خبره او كلام شته چه پر هغه باندې د دوی د ايمان راوړلو اميد وكاوه شي، داسې ويوهيږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ايمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

هر هغه چا لره چه گمراه كړي الله نو نشته هيڅ لار ښوونكي د «حق» ده ته؛ او «الله» پريږدي دوی په شرارتونو خپلو كښې په دې حال كښې چه حيران او سرگردانه گرځي.

تفسير: هدايت او ضلالت دواړه لكه نور شيان د الله تعالیٰ په قبضه كښې دي ـ كه الله جل جلاله اراده ونه فرمائي نو گرد (تول) د هدايت سامان همغسې پاتې كيږي او سړی له هيڅ لوری نه منتفع كيږي هو عادتاً هلته الله تعالیٰ د توفيق هدايت وركوي چه بنده په خپل كسب او اختيار سره پر هغې ليارې تگ وكړي او تلل پرې وغواړي او هغه چه په لوی لاس يواځې بدې او شرارت ته ملا وتړي نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندې پريږدي.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

پوښتنه كوي (منكران د قيامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قيامت چه كله به وي وخت د قيام «ښكاره كولو د هغه» ووايه «ته دوی ته» بيشكه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښكاروی دا قيامت «هيڅوک» په وخت د ده كښې مگر «ښكاروی ئې» هم دغه «الله» درونه دی (د قيامت دار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمكې كښې را به نشي دغه (قيامت) تاسې ته مگر «دريښې» ناڅاپه «بې خبره» پوښتنه كوي دوی له تا نه «ای محمده» گواكې ته مبالغه كوونكی ئې «په

سؤال کښې » له قیامته (یعنی ته عالم ئې په قیامت) ووایه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی «په دی چه علم ئې خاص الله لره دی».

تفسیر: رومبی په ﴿ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقۡتَرَبَ أَجَلُهُمۡ ﴾ کښې خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر ؤ چه هغوی ته هیڅ معلوم نه ؤ چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د گردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرگ د وخت او نیټی اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیته راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کښې قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کښې د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندی به دغه واقعه ډیره درنه وی او د هغه علم هم ډیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغی واقعی ډیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو گردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناڅاپه او دفعتاً پیښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کښې تفصیلاً مذکور دی.
﴿ يَسۡـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنۡهَا ﴾ الآیة - پوښتنه کوی دوی له تا نه گواکی ته مبالغه کوونکی ئې په سؤال کښې له قیامته یعنی ته عالم ئې په قیامت یا مهربان ئې په پوښتنه کوونکو باندی او خوشالیږی په سؤال له دی قیامته او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووایه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم ئې خاص الله لره دی.» د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه گواکی دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لگولو کښې مشغول ئې او له تلاشه وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه گرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پټ ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کښې شته چه که هر څه وغواړی هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بیشماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په ډیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مگر په دغو خبرو باندی عوام کالانعام څه پوهیږی؟.

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السُّوٓءُ ۚ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۸۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مګر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی ډیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به ؤ رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مګر «خو یم» ویروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اګر که ډیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مځکی خزائنو د کلیګانو (کنجیانو) امین ګرځولی شوی ؤ د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه ګټه (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مګر څومره چه الله تعالیٰ وغواړی هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر ګردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو ډیری هغه ښیګڼی (فائدئ) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پیښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپیښه شوه - په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«**لو استقبلت من امری ما استدبرت لما سقت الهدی** - که زه لا له پخوا پوهیدی په دغه شی باندی چه وروسته راپیښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډیره آسانی سره ممکن ؤ، له دی ګردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه ړومبنی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پیژانده، کله چه هغه ودرید او لاړ دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام ؤ دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پیښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «**ماالمسئول عنها باعلم من السائل**» ارشاد فرمایلی شوی دی - ګواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحیط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل - او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی - په هر

حال په دغه آیت کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختیار یا محیط علم د نبوت له لوازمو څخنی نه دی، لکه چه ځینی جاهلان ئې اتکلوی ـ هو! د شرعیاتو علم چه د انبیاؤ علیهم السلام له منصب او وظیفی سره ربط لری، ښائی هغه کامل کړی، او د تکوینیاتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وګڼی، عطا کوی ئې ـ په دغی نوعی کښې زمونږ پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له ګردو (تولو) اولینو او آخرینو څخنی فایق او پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بیشماره علوم او معارف مرحمت فرمایلی دی چه د هغه احصاء او شمار د تولو مخلوقاتو له طاقته وتلی دی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې یئ تاسی له نفس یوه څخه او پیدا کړی ئې ده له دی نفس څخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له دی سره، نو کله چه نارینه پته کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئې ورسره وکړه» نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو ګرځیده (تله راتله) به له دی حمل سره، نو کله چه دروند شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی نه چه قسم دی خامخا که راکړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وګرځول دوی دواړو الله ته شریکان په «نامه د» هغه کښې چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه چه دوی (او اولاده د دوی) ئې شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ ګرد (تول) انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل ـ او د آدم علیه السلام د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئې د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پيدا كړه بيا له دوى دواړو څخه نوره اولاده او ځوځات پيدا شول ـ كله چه نارينه له ښځې سره جماع كوي نو هغه ښځه بسبب خپله فطري غوښتنه حاصله كړه نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائي حالت كښې هيڅ دروندوالى نه ؤ ـ او حسب المعمول به ښځه تيريده او راتيريده او ناسته ولاړه به ئې كوله ځكه چه تشه نطفه وه كله چه ګيده ئې د ولد د لوئيدلو په سبب راپورته او شلمه (دكه) شوه نو په دې باندې هيڅوک خبر نه ؤ چه د دې په منځ كښې څه شي پټ دي. آيا انسان دى كه حيوان؟ نو نارينه او ښځې دواړو د حق تعالىٰ په دربار كښې عرض وكړ، كه ته له خپله فضله يو ښه روغ رمټ او د كار وړ (لائق) او صالح وړوكي مولود راعنايت كړې نو مونږ دواړه بلكه زمونږ نسل به هم تول ستا شكر اداء كوو ـ كله چه الله تعالىٰ د دوى دغه تمنا پوره كړه نو دوى زمونږ په وركړې شوې شي كښې د نورو د برخو په تاكلو (مقررولو) يې شروع وكړه مثلاً ځينې په دې عقيده شول چه دغه اولاد فلانى ژوندى يا مړ مخلوق مونږ ته راكړې دى. ځينى په دې عقيده نه وو خو عملاً به يې د هغه په نذر او نياز شروع وكړه يا به يې د مولود وچولى (تندى) د هغه په مخكښې په سجده كيښوده يا به يې په مولود باندې داسې نوم كيښوده چه له هغه څخه به د شرك بوى راته لكه عبد العزىٰ، عبدالشمس او نور، لنډه دا چه په دغه صورت كښې به د حقيقي منعم حق اعتقاداً يا فعلاً يا قولاً نورو ته وركول كيده.

ښه وپوهيږئ چه حق تعالىٰ د شرك د ګردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوى او اعلىٰ دى په دغو آيتونو كښې د حسن بصرى رحمة الله عليه او نورو له رايه سره موافق خاص آدم عليه السلام او حواء رضى الله تعالىٰ عنها مقصود نه دى بلكه د عامو انسانانو د حالت نقشه ايستلى شوې ده بيشكه ابتداء په ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ﴾ كښې د تمهيد په ډول (طريقه) د آدم عليه السلام او حواء رضى الله تعالىٰ عنها ذكر ؤ ـ مګر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځې ذكر شوى دى، او داسې په ډيرو ځايونو كښې كيږي چه د شخص له ذكره د جنس په لورى انتقال مرادوى لكه په ﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ ﴾ كښې هغه ستورى چه په ﴿ بِمَصَابِيحَ ﴾ سره ياد شوى دى، هغوى لويدونكي ماتيدونكي ستورى نه دى، چه په هغو د شياطينو ويشتل په عمل راځي مګر له شخص د ﴿ بِمَصَابِيحَ ﴾ څخه جنس مصابيح ته د كلام انتقال كړى شوى دى ـ له دې تفسير سره موافق په ﴿ جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ ﴾ كښې هيڅ اشكال نشته مګر له زياترو اسلافو ځنى هم دغه منقول شوى دى چه په دغو آيتونو كښې يوازې د آدم عليه السلام او حواء رضى الله تعالىٰ عنها د قصې بيان شوى دى، وائي چه ابليس د يوه نيک مخلوق په صورت حواء رضى الله تعالىٰ عنها ته راغى او دا ئې تير ايستله او وعده ئې ترې واخيسته چه كه ترې هلک پيدا شو، د هغه نوم دې عبدالحارث كيږدى، بى بى حواء رضى الله تعالىٰ عنها آدم عليه السلام هم راضى كړ ـ نو كله چه هلک پيدا شو نوم ئې عبدالحارث كيښود حارث د ابليس هغه نوم ؤ چه په ملائكو كښې په دغه نامه سره بلل كيده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعيين كښې لغوى معنى نه ده معتبره ـ او كه وى هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لورى د دې خبرى مستلزم نه دى چه «حارث» معاذ الله معبود

ګڼلي شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف ـ د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه ګواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښې د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی ـ هو! په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی دول (طریقه) سره د شرک بوی راشی ـ د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جنبی سره مناسب نه ؤ. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاؤ خورا (ډیر) لږ لغزیدل او ښوئیدل او دیر کوچنی (ووړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیروی لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښې ئی فرمایلی دی

﴿ فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ او په بل ځای کښې ئی فرمایلی دی ﴿ حَتّٰۤى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا ﴾ علیٰ توجیه بعض المفسرین هم داسی دلته هم د آدم علیه السلام د رتبې له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ د الله تعالیٰ په ورکړی شوی شي کښې د حصی په بیلولو پسی وګرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه ؤ چه داسی نوم کیږدی چه د هغه ځخه شرک وهم کیږی، اګر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی **«فقد اشرکا»** او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه ـ والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښې دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَيُشْرِكُوْنَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿۱۹۱﴾

آیا شریک ګرځوی دوی «له الله سره» هغه شي چه نشی پیدا کولی هیڅ ځیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شي «نو ځرنګه به خالق د بل چا شي»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر ؤ د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښې د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود ځرنګه کیدی شي؟

وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَاۤ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿۱۹۲﴾ وَاِنْ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ
أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ ۖ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ
بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
بِهَا ۗ قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

او طاقت نه لري دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي او که تاسی رابولئ دوی سمي صافي لاري ته نو نه کوی متابعت ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه خبره» چه آیا بولئ تاسی «دوی» او که یئ تاسی چپ «د دوی له بلنی څخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او بولئ یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو وبولئ تاسی دوی نو ودی منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یئ تاسی صادقان «رښتینی په دغه دعوی کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترګی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسی) غوږونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا شیان دوی لره نشته پس له تاسی څخه هم بدتر شول نو تاسی څنګه د دوی عبادت کوئ» ووایه «ای محمده! دوی ته» چه را وبولئ تاسی شریکان خپل (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت مه راکوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان ګرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکړی دی. هغوی ستاسی په څه کار درځي؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څخنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شي. اګر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترګی او نور

تاسي جوړ کړي دي، ليکن د دوی په اعضاؤ کښې هغه قوتونه نشته چه د هغو په سبب هغو اعضاؤ ته، اعضاء وويلي شي، او نه ستاسي په بللو سره په خپلو مصنوعي پښو راتلی شي، او نه په خپلو لاسونو سره کوم شي اخيستی شي، نه په خپلو سترګو سره کوم شي ليدلی شي، نه پخپلو غوږونو سره کومه خبره اوريدلی شي، که له ديرو بللو او غږونو څخه ستاسي ستونی څيری هم شي، خو بيا هم دوی ستاسي د غږ اوريدونکي نه دي او پری له سره درتلونکي يا ځواب درکوونکي نه دي. تاسي د دوی په مخ کښې په زوره زوره دوی وبولئ! يا په ورو ورو ورناری کړئ! يا ساکت او چپ اوسئ؟ دغه دري واړه حالتونه دوی ته برابر دي. نه له دی نه کومه فائده او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چه دوی په مملوکيت او مخلوقيت کښې ستاسي په شان عاجز او درمانده دي، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کښې هم ستاسي څخی ښکته او دير وروسته پاتي دي، نو دوی به څرنګه خدايان وګرځولی شي؟ او هر هغه څوک چه ترديد ئی وکړی ولی به نقصان ووينی؟ لکه چه د مکی معظمی مشرکانو زمونږ نبی کريم صلی الله عليه وسلم ته ويل چه تاسي زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلئ! که نه تاسي ته دی معلومه وی چه دوی به څه آفت او بلا پر تاسي نازله کړی ﴿ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ﴾ (۲٤ جزء د الزمر ۳٦ آيت ٤ رکوع) د دغه ځواب په ﴿ وَقُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ﴾ سره ورکړی شوی دی. يعنی تاسي خپل ګرد (تول) شريکان راوبولئ! او زما په خلاف ګردی (تولی) حيلی، پلمی (بهانی) او تدابير وکړئ! او پوره ئی کړئ! بيا ماته د يوی شيبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو وبه ګورم چه تاسي ماته څه ضرر رسولی شئ؟ زه ستاسي او ستاسي د معبودانو پروا نه لرم ځکه چه

إِنَّ وَلِيِّـۦَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾

بيشکه ولي «ناصر او ساتونکی» می الله دی هغه چه توته توته ئی نازل کړی دی کتاب او هم دغه «الله حمايت» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه يی جوړوی).

تفسير: يعنی هغه الله جل جلاله زما ولي ـ بادار او مرستيال دی چه پر ما باندی ئی وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی ئی فائز کړی يم. هم دغه پاک الله به زما حمايت، حفاظت او صيانت د ګردی (تولی) دنيا په مقابل کښې وکړی، ځکه چه هم دغه الله تعالیٰ د خپلو نيکو بندګانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبياؤ عليهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ

أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا ۖ
وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئې بولئ تاسې بې له الله طاقت نه لري دوی د نصرت «مرستې کولو» ستاسې او نه د ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولې شي «نو زه يې څه پروا لرم» او که راوبولئ تاسې دوی په جانب د هدايت (د سمې صافې لارې) نو هيڅ نه اوري دوی او وينې به ته «ای محمده!» دوی چه ګوري به دوی تا ته حال دا چه دوی به هيڅ نه وينې.

تفسير: يعنې په ښکاره سره دوی د سترګو خاوندان دي، خو په کښې د ليدلو قوت او د کتلو قدرت او د بينائي نور او د بصارت ظهور چيرې دی؟

(د ﴿ تَدْعُوهُمْ ﴾ فاعل که مشرکين شي نو د ﴿هُم﴾ ضمير بتانو ته راجع کيږي يعنې که وبولئ تاسې ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوري او که د ﴿ تَدْعُوهُمْ ﴾ فاعل مؤمنين شي نو د﴿هُم﴾ ضمير مشرکانو ته راجع کيږي يعنې که وبولئ تاسې ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسې بلنه نه مني).

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

ونيسه «ای محمده ! عادت د» عفوې کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نيکو کارونو) سره او مخ وګرځوه ! «په څنګ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو ليونيانو» څخه. او که باعث او تيز کړي تا «په معصيت» له طرفه د شيطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پورې بيشکه دغه «الله» ښه اوريدونکې ښه عالم دی (د تولو اقوالو په ګردو (تولو) احوالو).

تفسير: د ﴿ خُذِ الْعَفْوَ ﴾ څو معناګانې شوې دي. د زياترو حاصل دا دی چه له سختګيرۍ او تند خوئې څخنې پرهيز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښې څو د قهر او غضب له امله (وجې) دوی درڅخه تار پتار نشي او محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه معنا د «عفوې په عادت نيولو» سره تعبير کړی ده. په تيرو آيتونو کښې د بت پرستانو کوم تحميق او تجهيل چه کړی شوی ؤ. دير ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شي او نامناسب حرکات وکړي ـ يا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفوی او له خطاؤ ځنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولی خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنګ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وجی) هره ورځ دوی سره لاس او ګریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی ګرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیږی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواړی چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالیٰ سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی ـ ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعیذ د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰة له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلقو ته په نیکی سره او مخ وګرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنګ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیږی تاته ای محمده! له طرفه د شیطانه څه وسوسه چه په جګړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم
مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَٰنُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له ګناه) کله چه ورسیږی دوی ته کومه وسوسه «او ګذر» له طرفه د شیطانه، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او ویښ شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او ورونه د دوی (چه شیطانان دی) راکاږی «چلوی» دغه «کفار» په ګمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیاطینو کښی).

تفسیر: اکر که د استعاذی حکم ګردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب ړومبی یوائځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته ؤ اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کښې دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشی، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کښې واچوی هو! د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو ځنی تل په غفلت کښې نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت وربیښ شی دستی پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیږی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (اخر) او انجام ئی سترگو ته دریږی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ اړوی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کښې د الله تعالیٰ ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او ښائی دوی ته د شیطان ورونه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربښائسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کښې هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کښې هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله ځنی پناه غواړی ـ که نه په اوږده غفلت کښې لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وړی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووایه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کښې تاخیر پیښیده، نو کفارو به تمسخراً ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر گرد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿ لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي ﴾ یعنی ووایه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تکوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د ګرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواعظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمائشی معجزه ومنئ؟

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غوږ کیږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشی.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غوږ کیږدی! او د هغه آیتونه او هدایات دی د قبول په غوږ سره واوری او نوری هر قسم خبری اتری، شور ماشور او ذکر او فکر دی پریږدی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی څو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واوری، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسیږی، یا اقلاً د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشالیږی. له دغه آیت ځنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واوری! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**إذاقرأ فانصتوا** ـ کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ په ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کړی دی.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په ړومبنیو برخو د سبا کښی او په وروستنیو برخو د بیګا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توګه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لګیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کړی لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنګ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴾ (١٦ جزء د طٰهٰ سورت ١٠٨ آیت ٦ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ۩ ﴿٢٠٦﴾

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربین» دی نه کوی تکبر (لوئی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیګا په اوقاتو کښی د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربی ملائکی د الله تعالیٰ له بندګی ځنی عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کښی لګیا او مشغولی دی او هم دغه رب العٰلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العٰلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجود او وجود ځخه غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو ځخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!.

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذی الالطاف والاعطاف ونسأله لاحیائنا الاتفاق والایلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف یاغافر الاسلاف وهادی الاخلاف!)

سورة (الانفال) مدنیة الا من آیة (۳۰) الی غایة آیة «۳٦» فمکیة وهی «۷۵» آیة.
و«۱۰» رکوعات رقمها «۸» تسلسلهاحسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.
د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت ځخه د (۳٦) آیت تر آخره پوری.
چه مکی دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کښی (۸) او په نزول کښی «۸۸» سورت دی د(البقرة) له سورت ځخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا ځخه وروسته په مدینی منوری کښی نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمی مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کښی د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز ډوله استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسلو دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوائبو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کښی یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملګرو په اتفاق د ظلم او تیری هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او ګردی (تولی) ئی پر مسلمانانو باندی اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ورنه کړه، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کښی لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور ګرد (تول) دنیوی شیان هم پریږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو ځنی هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» ځنی له ګردو (تولو) نورو دنیوی تعلقاتو

ځنی تش او پاک شول. او یوازی د الله جل وعلا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبته او د اخلاص او د توحید له دولته داسی ډک شول چه ګواکی د غیر الله ځای په هغو کښی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) ـ او د وطن له پریښوولو او هجرت سره یی هم امن او هوسائی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلی

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ﴾ (١٧ جزء د الحج ٣٩ ، ٤٠ آیت ٦ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنګ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندی خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو ځخه په ناحقه مګر چه ووائی رب زموږ الله دی) د مکی معظمی ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه ځای هجوم او یرغل (حمله) وروړی. نو ځکه له هجرته وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پوری د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکی معظمی د مشرکانو هغو تجارتی روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتی ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادی حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په ړومبنی کال کښی د «ابواء، بواط، عشیره» غزاګانی او نوری وړی وړی غزاګانی او سرایا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کښی شته په هم دغی سلسلی کښی واقع شوی. د هجرت په دوهم کال کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتی قافله د ابو سفیان په مشری له شام ځخه رهی (روانه) شوی ده. د ابوسفیان دغه تجارتی قافله «جوبه» چه په هغی کښی تقریباً «٦٠» تنه قریش او یو زر اوښان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام ځنی د مکی معظمی په لوری د کاروان د بیرته راګرځیدلو خبر نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندی تعرض وکړو؟ د طبری رحمة الله علیه له بیانه سره موافق ډیرو کسانو له دغه جنګه خپل ځانونه بیرته کړل ځکه چه دوی د لوی جنګ له پیښیدلو ځخه په اندیښنه او په خطره کښی نه وو چه ښائی د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کښی کړی وه چه که کوم قوم پر مدینی منوری باندی حمله او یرغل وکړی ـ یا تاسی ته لاس درواچوی، نو موږ به له تاسی سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنګ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کښی شامله نه وه، د دغی جرګی د دی وضعیت له لیدلو ځنی ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین حوصله زیاتوونکی خطبی وویلی او ښی ویناوی ئی وکړی. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سوو او څو تنو مجاهدينو سره د قافلي په لوری رهی (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنګيدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعيت ـ سامان، اسلحی او د نورو شيانو په نسبت زيات اهتمام نه ؤ کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښی سره تول شوی وو له خپلو همغو معمولي سامانونو سره رهی (روان) شوی وو. په دی باره کښی د بخاری شريف په روايت کښی حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښی شريک شوی نه وو پر هغوی باندی کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله عليه وسلم يوازی د تجارتی قافلی د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د يوه اساسی جنګ صورت ورپيدا کړ.

ابو سفيان د رسول الله مبارک له دغی ارادی څخنی خبر شو او سم د لاسه ئی مکی معظمی » ته سړی واستاوه، له هغه ځايه تقريباً د زرو تنو لښکر چه د قريشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښی شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهيزاتو سره د مدينی منوری په لوری رهی (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کښی ؤ چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لويو لويو ائمة الکفر تر مشری لاندی لوی لښکر په ډير زور او شور او غيظ او غضب د اسلام د مقابلی له پاره را رهی (روان) شوی دی. د دی غير متوقع صورت له پيښيدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بيا خپلو اصحابو کرامو ته د دی خبری اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښی دوه جماعته ستاسی په مخکښی دی

«۱»: تجارتی قافله.

«۲»: فوځی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو توليو څخه پر يوه باندی به تاسی مسلط وګرځئ؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو دلو څخنی پر کومی باندی تعرض او يرغل (حمله) کول غواړئ!؟ او د هغه د مقابلی له پاره تيار يئ؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تياری لوی جهاد ته نه وه کړی ځينو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رايه يی ورکړه چه پر تجارتی قافلی باندی يرغل (حمله) زيات مفيد او آسان دی مګر دغه رايه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صديق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين په ډير ځوښ (جوش) سره غيرت راوړونکی نطقونه او ښی ويناوی وکړی. او ښی په زړه پوری خبری ئی بيان کړی، او ځوابونه ئی وويل. په آخر کښی حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقرير وکړ.

وروسته داسی فيصله وشوه چه د عسکريت په ډګر کښی ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښيو. څنګه چه د بدر په مقام کښی دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنايت او وربه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئی بنديان شول. په داسی دول (طريقه) د کفارو زور مات شو.

په دغه سورت کښی عموماً د هم دغی غزا جزئيات او متعلقات بيان شوی دی. هغه کسان چه داسی خيال کوی چه په دغه غزا کښی رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلی له پاره وتلی ؤ چه د تعرض په مقصد د مدینی منوری په لوری رهی (روان) شوی ؤ او د قریشو په تجارتی قافلی باندی د حملی په نیت له اوله تر آخره پوری هیڅ نه ؤ وتلی نو د دی عقیدی خاوندان فی الحقیقت غواړی چه د حدیثو، سیرو او د قرآنی اشاراتو تولی ذخیری له خپلو مجعولاتو ځنی قربان کړی.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجی) د مسلمانانو ځان او مال او هیڅ شی مامون او مصون نه ؤ پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وګڼله شی لیکن تجارتی او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجی) محفوظ او مصون نه وی مګر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، ګواکی که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخی پاتی کیږی پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده.

باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کړی د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) وروړل نه دی جائز ـ ځکه چه دغه تعرض د ﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکی معظمی کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کړی ؤ او د راتلونکی زمانی له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده ـ چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لازمیږی چه په هیڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته. د دی مسئلی تفصیل په «الجهاد الکبیر» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لازم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږی انشاءالله تعالیٰ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ؕ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ۚ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۪ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗۤ اِنْ كُنْتُمْ
مُّؤْمِنِيْنَ ۞۱ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ
قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۞۲ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا
رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۞۳ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ
دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۞۴

پوښتنه كوى دوى له تانه (اى محمده !) له «حكمه د» غنائمو څخه ووايه «دوى ته چه اموال د» غنيمتونو خاص الله لره دى او رسول (د الله) لره دى (چه تقسيم ئى كړى سم له شرعى اصولو سره) پس ووېرېږئ تاسى له الله نه او اصلاح وكړئ تاسى د هغه حال چه په منځ ستاسى كښى دى «يعنى په خپلو منځونو كښى سره دوستى وكړئ! او نزاع پرېږدئ» او حكم ومنئ تاسى د الله او «حكم ومنئ تاسى» د رسول د الله كه يئ تاسى مومنان (په حقه سره) بيشكه خبره هم دا ده چه حقانى مؤمنان هغه كسان دى كله چه ياد كړى شى (دوى ته نوم د) الله نو وېرېږى زړونه د دوى او كله چه ولوستى شى پر دوى باندى آيتونه «كلام» د الله نو زياتوى دغه (آيتونه) دوى لره ايمان (د دوى) او پر رب «پالونكى» خپل باندى توكل «اعتماد» كوى دوى. (دوى) هغه (مومنان) دى چه قائموى «سم اداء كوى سره له تولو حقوقو» دوى لمونځ او له ځينى د هغه ماله چه وركړى دى مونږ دوى ته نفقه كوى «لګوى په لاره د الله كښى» دغه كسان هم دوى دى مؤمنان په حقه سره شته دوى ته درجى په نزد د رب د دوى او مغفرت (ښښنه) او رزق نيك (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شی چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښی هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښی د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښی وړاندی تللی، او جنګونه ئی کړی وو؛ دوی د غنیمت ګرد (تول) اموال خپل حق ګانه، پاخه او سپین ږیری سری چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکړ شی هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښی حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښی دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنګه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شی. د دی حکم تفصیل به وروسته راشی.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښی له الله جل جلاله څخنی وویریږی! او په خپلو منځونو کښی دی په صلح او پخلا واوسیږی! او په وړو وړو خبرو کښی دی جنګ او جګړه نه کوی او له خپلو اراؤ او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شی، نو له خوف او هیبته دی وریږدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریدلو څخنی دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شی او دومره مضبوط او قوی دی وګرځی چه په هره معامله کښی د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشی خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښی د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال ـ دولت او ګرد (تول) موجودیت لګوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شی سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښی کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاخه مسلمانان ویلی شی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور څخنی تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضله ومنه وکرمه!

كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥ يُجَٰدِلُونَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ

إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ۝٦

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جګړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جګړه ئی کوله په کولو د جهاد کښی» ګواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرګ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرګ په سترګو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنګ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادقه وعده یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینی منوری څخه د باندی د بدر په دګر کښی په داسی وخت کښی راوویست، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنګیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رښتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تذبذب ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د اسلام د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او ګرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترګو د مرګی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنګ دګر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وګرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنګه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (اخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وګڼل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښیی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿ كَمَآ أَخْرَجَكَ ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمة الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ ﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ﴾ یو سبب ګرځولی دی. او د ابوحیان رحمة الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تقریر کښې د «روح المعاني» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړې ده، چه د ﴿ كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ ﴾ کښې د دوی یوازې خروج عن البیت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البیت» څخنی تری (دخول فی الجهاد) پورې اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښې ﴿ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ يُجَٰدِلُونَكَ فِي ٱلۡحَقِّ ﴾ او نور ګرد (ټول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی ډلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښې لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښې د(٩٨٤) مخ له «٢٢» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلی صورت په غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښې د «صفراء» په مقام کښې واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د څینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشی.

وَإِذۡ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحۡدَى ٱلطَّآئِفَتَيۡنِ أَنَّهَا لَكُمۡ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيۡرَ ذَاتِ ٱلشَّوۡكَةِ تَكُونُ لَكُمۡ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقۡطَعَ دَابِرَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلۡحَقَّ وَيُبۡطِلَ ٱلۡبَٰطِلَ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٨﴾

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اګر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتی قافلی باندی دی حمله وشی چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښی چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالیٰ رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه ټولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی ګردی (ټولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاړی چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بندیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولړزیدل. فلله الحمد والمنه!.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله دروړسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو څنی یوه په بلې پسی راتلونکی. او نه وه گرځولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مګر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مګر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «٤» جزء د آل عمران په «١٢٦» آیت (١٣) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هو! دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (٣٠٠٠) څخه تر (٥٠٠٠) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول څلی به یو زر کسیزه دله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله دله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو څنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ له لفظ څنی هم دی لوری ته اشاره وی.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿۱۱﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه واچوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمښکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کړی (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اوبه دپاره د دی چه پاک کړی تاسی په دغو «اوبو» سره او لری کړی له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واچوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کړی په هغو «اوبو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره ډیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لږ، ډیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لښکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لښکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رائی) له نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه ړومبنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چه کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ښو ځایونو او د اوبو او نورو حاکمه ؤ نقاطو باندی قبضه کړی وه. او مسلمانانو په یوه تیټ ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی ډیری داسی زیاتی شګی وی چه تګ او راتګ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی ډیری خښیدی. د ګرد او غبار او دوړؤ لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ربړ وررسیده د اوبو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان ډیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی وروا‌چولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندګان یئ نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پیښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زوړور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه ګردی (تولی) شګی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اوبه ډیری شوی او له ګرد او غبار او دوړو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لښکر ؤ داسی سختی چیکړی او ختی پیدا شوی چه دوی به درګرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی ګردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمښکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترګی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه توله شپه په عریش کښې په زارۍ او دعا مشغول ؤ په پای (اخر) کښې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه لړه پرکالی راغله، کله چه له هغې څخه ئې سترګې خلاصې شوی نو وئې فرمایل خوشحاله اوسېږه! چه جبرئیل علیه السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راځی!) کله چه له «عریش» څخه یی د باندی تشریف راووړ، نو د ﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری ؤ په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئې له بې اودسیو او زړونه ئې له شیطانی وسوسو څخنی پاک کړل. له بل لوری د شګو له کلکیدلو څخه په ظاهری دول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه تینګ او ثابت شول، او د دوی له زړونو څخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زړور شول.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرښتو ته (چه ووایېږ مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی ویره نو ووهئ تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیږونو او ووهئ تاسی له دغو «کفارو څخه هر هر بند» او تولی ګوتی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پریښودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبیٰ کښې) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وڅکئ تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کښې).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازه له دی نه ښه لګیدی شی چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی دیر مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئی اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما ګرده (توله) قبیله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو دیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل ورروسته راځی، د دوی په مقابل کښی الله تعالیٰ د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیږل. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنګیدلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینګ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیږونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توتی توتی) ئی کړئ!.

ځکه چه نن ګرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالیٰ مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه دیره سخته ویرونکی ده لیکن د هغی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهٰی عذاب څخه څه خوند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترګو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو څنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالیٰ یوه نمونه وروښووله چه که چیری شیاطین الانس والجن په داسی یوه فوق العاده دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ په مقابل کښی سره تول شی، نو الله تعالیٰ اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی یو فوق العاده دول (طریقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد وررسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو څنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پرښته دیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی څنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ویشتلی شی. دلته خو ئی په عالم تکلیف او اسباب کښی د لوی یوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ

كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿۱۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شئ تاسی (یا مخامخ شئ یا پیښ شئ په جنګ کښی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنګ په ډګر کښی » په دغه حال کښی چه دوی غونډ (او ګڼ) وی نو مه ګرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنګ کښی کفارو ته خپله شا اړول ډیره لویه ګناه او له اکبر الکبائرو ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقهاؤ مسلمانانو ته د شا آړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۱۶﴾

او هر هغه چه وګرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنګ» شا خپله مګر په دی حال کښی چه بیرته ګرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنګ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنګی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو شخه وروسته بیا حمله وروړل ډیر مؤثر وی یا جولان کوونکی وی دپاره د تودولو د جنګ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ شخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګدوی نو داسی تیښته جرم نه دی او ګناه فقط په هغه وخت کښی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د ځان د ژغورنی (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتی په نیت وی.
(وفرمایل الله که تاسی فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

نو نه دی وژلی تاسی دغه «کفار په خپل قوت سره په بدر کښی» ولیکن الله وژلی دی دغه «کفار چه مرسته (مدد) ئی تاسی ته درکړی ده» او نه دی ویشتل کړی تا «ای محمده! دغه ویشتل چه د بشر له شان څخه نه دی» په هغه وخت کښی چه (ظاهری) ویشتل کړی وو تا ولیکن الله دغه ویشتل کړی وو او(دا کار کړی ؤ الله) د دی له پاره چه وازموئی مؤمنان له نزده خپله په ازموینه «یا د دی له پاره چه احسان وفرمائی پر مؤمنانو له دربار خپل ښه احسان او انعام په اکرام د مرستی (مدد) او ولجی» نیکه سره «چه د نصرت او غنیمت نعمت دوی ته ورکړی» بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم دانا دی «په ټولو احوالو».

تفسیر: کله چه جنګ سخت شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوری یو موټی شګی وشیندلی (وغورځوله) او دری ځلی ئی «شاهت الوجوه ـ قبیح شول مخونه د دښمنانو!» وویل ـ د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شګو ذری د هر یوه کافر په سترګو کښی ولویدلی او ګرد (ټول) د خپلو سترګو په مښلو باندی لګیا شول، له بل لوری مسلمانانو سم د لاسه یرغل (حمله) وروړ، بالاخره ډیر کفار (لکه شین فصل) وریبل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائی چه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره شګی تا په خپل لاس سره وشیندلی، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسی کار نشی کولی چه د یوه موټی شګی ذری د هر یوه کافر محارب سترګو ته ور ورسوی، او د یوه مسلح لښکر د تیښتی سبب وګرځی. دا یوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه یو موټی شګی یی د ګردو (ټولو) کافرو محاربینو په سترګو کښی وغورځولی. په تاسی بی وسلی او بی سامانه او لږو مسلمانانو کښی دومره قوت او قدرت چیری ؤ چه یوازی ستاسی په مټ او زور سره کفارو داسی ماتی وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغیزه وه چه داسی متکبر او سرکشان ئی د موت او فناء او ذلت او قید په کنده کښی وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه کار ستا د لاسونو په وسیله شوی او ستا په لاسونو کښی داسی یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا

کړ شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالیٰ قدرت ظاهر شی ـ او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشی. بیشکه الله تعالیٰ د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری ـ او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ورمعلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندګانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوْهِنُ كَيْدِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۸﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفوونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالیٰ د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتاړ کړل ـ او وروسته له دی نه هم د دوی ګرد (تول) تدبیرونه خراب او سستوی.

اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ ۚ وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَ
اِنْ تَعُوْدُوْا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَّلَوْ كَثُرَتْ ۙ
وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۹﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنګه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوګرځیدئ تاسی «جنګ او کفر ته» نو مونږ به هم راوګرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اګر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شئ» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ﴾ زمونږ ستاسی په منځ کښی به دغه

فیصله کله کیږي؟ که تاسي ربښتین یئ!) که څه هم د دغي خبري پوره فیصله به د قیامت په ورځ کښي کیږي، مگر یو دول (طریقه) فیصله ئې نن د بدر په میدان کښي هم تاسي ولیده چه په څه یو خارق العاده طریقي سره تاسي ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلئ نو بهتر دی او دنیوی او اخروی گټی به ستاسي په برخه شي او که بیا هم تاسي هم داسي وجنگیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (اخر) کښي به تاسي ذلیل او خواریږئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسي دلی او لښکری که هر څومره ډیری وی ستاسي په کار به هیڅ درنشي په ځینو روایتونو کښي راغلي دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکي معظمي څخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کښي د کعبي شریفي پردی په خپلو لاسونو نیولي داسي دعاوی ئې کړی وی چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د همغي دلی روزی کړی! او فساد اچوونکی مغلوب کړی! نو په ﴿فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ کښي د هغه ځواب ورکړ شو. یعنی همغي دلی ته چه واقعي علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسي د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه گرځوئ تاسي له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسي اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئې فرمایلي وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښي اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائي چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنگه ښائی؟ څو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شي، نو ئې راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زړه په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اگر که ډیر احوال او حوادث ورته پیښ شي. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واوری او تسلیم ئې کړی نو ښائي چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښي له هغه څخه مخ وانه ړوی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په گتورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واموورید‌ه (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنگه وی چه انسان سمه خبره واوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسٰی علیه السلام ته ویلی وو ﴿ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ وامو وریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره) او د مکی معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ﴾ په تحقیق وامو وریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را اوروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی وړو.» د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهٰی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

بیشکه بدتر د تولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» گونگیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه گرد (تول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو ـ او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالیٰ گردی (تولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو څخنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ
أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

او كه معلوم وى الله ته په دوى كښې څه خير نو خامخا اورولى به يى وى دوى «په سماع قبول سره» او كه اورولى وى دوى ته (الله سره له دى چه ور معلوم دى دا چه په دوى كښې هيڅ خير نشته) نو هرومرو (خامخا) به ګرځيدلى وو دوى حال دا چه دوى به څنګ كوونكى وو «له قبوله د حق عناداً او انكاراً»

تفسير: يعنى اصلى خبره دا ده چه په دغو خلقو كښې د نيكى ريښه (ريشه) او اساس (جړ) له سره نشته. ځكه چه حقيقى نيكى هلته د انسان په برخه كيږى، چه د ده په زړه كښې د حق د غوښتلو مينه او د هداياتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لياقت وى. هغه قوم چه د حق غوښتلو هيڅ روح پكښې نه وى او د الله تعالىٰ ورعطا شوى قوتونه په خپلو لاسونو خرابوى، نو ورو، ورو په دوى كښې د حق د قبول لياقت او استعداد نه پاتى كيږى. نو ويى فرمايل چه الله تعالىٰ د دوى په زړونو كښې د خير او هدايت د قبلولو لياقت ونه ليد ـ كه په دوى كښې ئى څه لياقت ليدى ـ نو له خپل عادت سره موافق به ئى ضرور هغوى ته خپل آيتونه آورول ـ او دوى به ئى پرى پوهول. باقى په دغه موجوده حالت كښې كه دوى ته آيتونه واوروى، او دوى پرى وپوهوى نو دغه ضد او عناد كوونكى خلق سره له پوهيدلو هم د هغو قبلوونكى نه دى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو! غوږ ږدئ) حكم منئ تاسى «خاص» د الله او (حكم منئ خاص) د رسول «د الله». كله چه وبولى تاسى له پاره د هغه كار چه ژوندى كوى تاسى «په دنيوى او اخروى ژوندون سره» او پوه شئ تاسى چه بيشكه الله پرده كيږى په منځ د انسان او

د زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږئ.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او ګټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی.) نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل ګرد (ټول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همغلته خپل ځانونه ورسوی ﴿وَاعْلَمُوٓا﴾ الآیة - او پوه شئ تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منځ د انسان او زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږئ.) یعنی د الٰهی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او ځنډ (ډیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زړه باندی واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آړوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اړوی ـ او نه مهر پری لګوی. هو! کله چه بنده د اسلامی احکامو په امتثال او تعمیل کښې سستی او لتی وکری نو په سزا کښې یی هغه اړوی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کری نو مهر پری لګوی. کذا فی الموضح. ځینو ﴿يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ د قرب د بیان له پاره ګڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ (۲٦ جزء د ق سورت ۱٦ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ ګرد (ټول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پټو اسرارو څخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وراندی نشی تلی. د حق جل وعلیٰ شانه په حضور کښې ګرد (ټول) سره تولیږئ او هلته به ګرد (ټول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه ګرد (ټول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۲۵﴾

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد ګناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئی یوازی) همغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی «په کولو د ګناه سره» له تاسی ځنی خاص «او یوازی بلکه عمومی به وی»، او پوه شئ چه بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کښی).

تفسیر: یعنی (له داسی ګناه ځنی تاسی ځان ډیر ساتئ چه کوونکی او نه کوونکی دواړه پکښی لاهو کیږی لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کښی سستی) فرض ئی کړئ که د یوه قوم اکثرو افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتی شول ـ او غوږه مالی ئی غوره کړه ـ نه ئی نصیحت وکړ ـ او نه ئی تری د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دی په ضمن کښی هغه ظالمان او دغه پټی خولی خوشامندګران به ګرد (تول) سره راځی نو کله چه عذاب راشی، ګرد (تول) به علی حسب المراتب په هغه کښی شامل وی، او هیڅوک به تری نه وی خلاص له دی تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسی وی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم د منلو له پاره هم په خپله تاسی تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ ئی! که دوی ستاسی نصیحت ونه منی، نو د هغوی ځنی د خپلی بیزاری اظهار وکړئ حضرت شاه صاحب د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی «مسلمانانو ته له فساد په تیره بیا له داسی ګناه ځنی ځان ساتل پکار دی چه د هغی خراب اثر د ګناه کوونکو څخه تیریږی او تر نورو پوری هم رسیږی. پخوا ئی وفرمایل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په منلو کښی ادنٰی تاخیر او لتی ونه کړئ نه چه چیری د ځند (ډیل) کولو لامله (له وجی) ستاسی زړه وګرځی، اوس تنبیه فرمائی چه که نیک خلق لتی وکړی، نو عام خلق به هغه بیخی پریږدی، نو بد رسم به نشریږی او هر چیری به خوریږی، او د هغه ګناه او وبال به د ګردو (تولو) تر غاړه کیږی. لکه چه که په جنګ کښی یو زړور سری سستی وکړی نو بی زړه او ویریدونکی به تښتی، بیا به په لښکر داسی ماتی ګډیږی چه هغه زړور به هم د هغی له اداری څخه عاجز شی.

وَاذْكُرُوٓا۟ إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِى ٱلْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه تاسی لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوی وئ په ځمکه کښی ویریدئ تاسی له دی نه چه وبه تښتوی په جلتی سره تاسی خلق

«یعنی مغلوب به کړی تاسی قریش یا پارس یا روم» نو ځای درکړ «الله» تاسی ته او قوت ئی درکړ تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی درکړه تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له ګمانه د الله تعالیٰ په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وګورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخوری او هضم مو کړی - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپیښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنګ او جګړه ونښلی او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویږو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منګلو او مښوکو سره چیری وتښتوی مګر الله تعالیٰ تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوګنه درکړه - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور ګلوی بی ساری سلسله قائمه کړه. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنګه غیبی مرسته (مدد) دروړسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه!
د غنیمت مال او د بندیانو فدیه ئی هم درکړه الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی درعطاء کړل چه تاسی د الله تعالیٰ شکرګزار بندګان شئ.

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شي. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تګی برګی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو ګردو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندګانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بچ کړئ) په دغو کښی هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کښی مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (اخر) د هجرت په پنځم کال کښی د روغی او د دی خبری غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل حکم او منصف وګرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالیٰ عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپل ځان ته وباله ـ او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کښی څه ده؟ آیا مونږ دسعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنګه چه د ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کښی پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی ګوته راښکووله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اګر که ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپله اشاره وکړه مګر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینګ وتاړه او له خوړلو او څښلو ئی قسم وکړ ـ چه تر مرګه پوری به نه خورم او نه څښم یا دا چه الله تعالیٰ زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه همغسی تړلی ولاړ ؤ څو د ډیری لوږی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی تړلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» ډیر لوی دی. «بهتر له هر شی نه نو په طلب کښی ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالیٰ پری ازموئی نو له ډیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویریږئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څیښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! او د تقویٰ لاره غوره کړئ! نو الله تعالیٰ به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکړ او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوگنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴾ «۲۳ جزء د یٰس ۵۹ آیت ٤ رکوع» ﴿ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقویٰ له برکته به الله تعالیٰ ستاسی په زړونو کښی یو نور «رڼا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شئ! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پټه او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه ربړوی (تکلیف نه کړی) نو په ړومبنی آیت کښی ئی د خیانت منعه وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شبهاتو ـ یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی ».

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره تول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو ګرد (تول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درګرده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) ګران وی.
په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفی او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژوبل هم کړی شی!» د ځینو رأیه داسی وه چه «له وطنه دی وشړل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندیښنی څخه نجات ومومو!» په پای (اخر) کښی د ابوجهل له رایی سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د ګردو (تولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره تول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ګزار وکړی! څو بنی هاشم له ګردو (تولو) عربو سره جنګ ونه کړی شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر ګردو (تولو) قبیلو باندی وویشل شی.»
دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په ترلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالیٰ ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی تولنی په سترګو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره تول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویښته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی ګرد (تول) دښمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه.

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی کله چه الله تعالیٰ له چاسره مل وی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی. که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندی آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مګر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو.

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چټی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مګر پاک قرآن هم د ګردو (تولو) جګړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (اخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنګتنه پوری رسیدی شی، مګر ځغلیدلی نشی یو بل وویل چه ما سل ګزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا ګز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه ګردی (تولی) چټی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی ګرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

او «یاد کړه» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیري وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کاڼی له آسمانه یا راوړه «راولیږه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په ډیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لګیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره ځنډ (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کاڼو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کړی وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «٦٩» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اویا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی ګرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ د دغو کفارو بیخ او بنسټ (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (ګټې) ونه وریدی، لیکن د یوه موټی شګو په اثر چه د الله تعالیٰ له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشیندلی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (ګټو) د اورولو یوه وړوکی نمونه. ﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ ـ آیت).

«اوس الله تعالیٰ د دغی تیری ښیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ ۚ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاؤ علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب كښې مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿٣٣﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواړی.

تفسیر: یعنی په دوی کښې مستغفران دی هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوی کښې پاتې شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پرې نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی
(۱): د یو قوم په منځ کښې د رسول موجودیت
(۲): استغفار یعنی په مکې معظمې کښې دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده ـ اوس پر هغوی باندی عذاب راغی. هم داسی تر هغه پورې چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که ډیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهگارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.
«۲»: استغفار. کذا فی الموضح.
تنبیه: د ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه کړی ده د ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثرو په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العادة عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباه او بوپناه شی ـ پر دوی باندی د داسی عذاب له لیږلو څخه دوه شیان ممانعت کوی
«۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العادة مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیی قاعدی منافی نه دی.
«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکې معظمې مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کښې غفرانک! غفرانک! ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوختونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) ډیر شرارتونه وکړی نو د الله تعالیٰ له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّوْنَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا أَوْلِيَآءَهُۥٓ ۚ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او څه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام څخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کښی ښائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم څه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لاړ شی ـ بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی څخه باسی. او تل کوښښ کوی چه د الله تعالیٰ دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه موږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زموږ په واک او اختیار کښی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت څخه منع کړی. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی څخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه موږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلی څخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زموږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار ـ نو دائی راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کښی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی ـ او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا څخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتللو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه ؤ لمونځ (عبادت) د دغو «کفارو» په نزد د کعبې کښې مګر شپیلی وهل او لاسونه تکول؛ «الله فرمائی» نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کفر به مو غوره کاوه.

تفسیر: یعنی حقیقی لمونځ کوونکی له مسجده منع کوی، نو په خپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قیمت) ولری؟ د کعبې شریفې برینډ طواف کول ـ د ذکر الله په ځای شپیلی وهل او لاسونه تکول، لکه چه نن هم دیر اقوام ناقوس وهل او زنګونه شرنګول لوی عبادت ګڼی الغرض نه دوی په خپله عبادت کوی نه نور خلق پریږدی چه عبادت وکړی، او دغه بی معنی او چټی (بیکاره) خبری عبادت ګڼی. ځینی وائی چه دغه شپیلی وهل، او لاسونه تکول، د دی دپاره ؤ، چه د مسلمانانو په عبادت کښې خلل واچوی او د تمسخر او استهزاء (توکے تکالے) له لاری به ئی داسی کول والله اعلم، «نو الله تعالیٰ فرمائی کله چه ستاسی دا نیت او عمل ؤ نو پس وڅکئ عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر کښې ؛ او «زقوم» او اور او نور په آخرت کښې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی نفقه کوی «لګوی» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع کړی دوی (خلق) له لاری د الله څخه.

تفسیر: د بدر په غزا کښې د کفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستی وه چه هر یو تن به په یوه ورځ کښې ګردو (تولو) لښکرو ته دودی پخوی؛ لکه چه لس اوښان به هره ورځ د یوه له لوری حلالیدل او پر لښکرو به خوړل کیدل ـ بیا چه دوی ماتی ومونده نو د دغه مات شوی لښکر مجمع کله چه مکې معظمې ته ورسیده، ابو سفیان او د کفارو نورو مشرانو ته ئی وویل هغه مال چه تجارتی قافلی له شامه راوړی دی، هغه دی ګرد (تول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخیستلو په لاره کښې ولګاوه شی! لکه چه پر دغه خبره ګرد (تول) سره راضی شول، نو د داسی مال لګولو ذکر په دغه آیت کښې راغلی دی.

فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

نو ژر به نور هم ولګوی دغه مالونه بیا به شی «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پښیمانی چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصلیږی) بیا به په آخر

کښې مغلوب شي؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښې مړه شی) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعني کله چه په دنیا کښې مغلوب او مقهور، او په آخرت کښې معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی ګوتی چیچی - چه مال مو هم له لاسه ووت - او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه پروښی په بدر کښې او بیا په احد او نورو غزاګانو کښې د کفارو ګرد (تول) مالي او جسماني قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه ګټه (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښې له کفره توبه ګار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَ يَجْعَلَ الْخَبِيْثَ بَعْضَهٗ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهٗ جَمِيْعًا فَيَجْعَلَهٗ فِيْ جَهَنَّمَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

دپاره د دی دی چه بیل کړی الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) ځینی د ده په ځینو نورو باندی نو راجمع به کړی دا «خبیثان» تول نو وبه ئی غورځوی په دوزخ کښې ؛ دغه (خبیثان یا مال لګوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښې دی چه الله تعالیٰ به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښې به کافران خپل بدني او مالي زور لګوی، چه نیک او بد سره بیل شي، یعني د هغو په قسمت کښې چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرګ چه په کفر کښې لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) په کفر کښې مری، او تول به دوزخ ته لاړ شي. «هم دغه خبیثان یا مال لګوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعني د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ يَّنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ۚ وَاِنْ يَّعُوْدُوْا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

ووایه (ای محمده !) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واوری «بس

کړی له کفره» نو وبه ښښلی شی دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وګرځی (کلک شی په کفر او جنګ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلی، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کړی، نو ړومبی د کفر په حالت کښی څه ګناه او معاصی چه دوی کړی وی، هغه ګردی (تولی) ورمعافیږی. الاسلام یهدم ماکان قبله. هو! حقوق العباد به نه ورمعافیږی، ځکه چه د هغو مسئله خو بیله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښی یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو علیهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباه شوی دی، په دوی به هم تباهی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښی د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

او وجنګیږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښی» او شی دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شی) نو که واوړی دوی «له کفره او اسلام راوړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بینا دانا) دی. او که مخ وګرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شئ «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولیٰ «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولیٰ «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وجنګیږئ چه په ځمکه کښی فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کړی یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان وویرېږي چه که اظهار ئې وکړو وبه وژلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی څه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښې لویده، د «هسپانیې (اسپین)» مثال دنیا ته څرګند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه دول (طریقه) د(هسپانیې) مسلمانان تباه یا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال ړومبنی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالیٰ عبادت په ښه شان سره وکړی شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه د(فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښې له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم تول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستنی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالیٰ حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر ګردو (تولو) ادیانو غالب شی. ﴿ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښې وی. لکه چه د راشده ؤ خلفاؤ په وخت کښې شوی ؤ. یا ګرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښې راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القیامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښې وکتل شی!».

﴿ فَإِنِ انْتَهَوْا ﴾ الآیة - نو که واوړی دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئې کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی.» یعنی له هغو سره چه په ښکاره دول (طریقه) له کفره او شرارته بیرته وګرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالیٰ ته وروسپارل شی! هر دول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پټیږی او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفی الحدیث «**امرت ان اقاتل الناس حتیٰ یقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم واموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل**» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه ووائی دوی کلمه د **لا اله الا الله** نو کله چه وویله دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مګر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که ئې ببښی یا ئې نه ببښی).

﴿ وَإِنْ تَوَلَّوْا ﴾ الآیة - او که مخ وګرځوی دوی له ایمانه نو پوه شئ تاسی چه بیشکه الله مولیٰ، بادار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولیٰ نیک بادار ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددګار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) او حمایت باندی

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکری! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دی له سره ونه ویریږی! لکه چه د بدر په غزا کښې ئې ولیدل، چه الله تعالیٰ د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! **(علمنا ان الله مولٰینا نعم المولیٰ ونعم النصیر.)**

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَ
لِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ
السَّبِيْلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ
الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤١﴾

او پوه شئ «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شي چه په غنیمت واخیست تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی څلور برخی دی له پاره د غازیانو او صبر وکړئ پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه) هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (ډلی)؛ او الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی رسول) په حیثیت وصولوی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لگوی شی:

«۱»: په خپل ځان باندی.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.

«۳»: پر یتیمانو پلار مړیو باندی.

«٤»: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

«٥»: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور څلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیږی سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاده) ته یوه برخه ورکوله کیږی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زمونږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه ګرد (تول) سره دری کیږی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القرابت هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وګڼل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالیٰ د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بیله شی!. له ﴿يَوْمَ الْفُرْقَانِ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالیٰ خپل دیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالیٰ پر نامه «خمس ـ پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لږو دی پر دیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالیٰ په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور ګرځولی یئ هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وئ تاسی په څنډی (غاړی) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کندی هسی څنډه (غاړه) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنګ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غاړی) څخه مراد د جنګ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طیبی ته قریب ؤ هم داسی له لری څنډی(غاړی) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری ؤ، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په څوړی (خکته) د سمندر په څنده څنده (غاړه غاړه) کښی تلله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تربله مو وعده کړی وی د جنګ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنګیدلو له پاره کوم وخت او نیته مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه دله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانبه مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زړور توب ځنی ویریدل نو دواړو ته د جنګ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پیښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خبر دغه د الله تعالیٰ تدبیر ؤ که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت وربښکاره شو- هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه ډول (طریقه) سره وپیژند او وپوهیدل چه د الله تعالیٰ الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مړکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی ـ یعنی

اوس څوک چه ایمان راوړی ـ او هغه چه په کفر همغسی تینګ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د ګردو (تولو) اقوالو، ښه عالم دی په تولو احوالو) یعنی الله تعالیٰ د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وګورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنګه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جګړی به مو کولی په کار کښی «د جنګ چه تری په څنګ شوو یا ورسره جنګ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ پر مدد ـ حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو څخنی ونه ویریږی ـ لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالیٰ له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ.
﴿ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا ﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات ګڼلی وی څینو به د جنګیدلو همت کاوه ـ او څینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده ـ الله تعالیٰ رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی څخنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری څخنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ

فِيٓ أَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗاۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿۴۴﴾

او (یاد کړئ) کله چه وښوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوئ په سترګو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کړئ تاسی (الله) په سترګو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه ؤ مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی ؤ او مسلمانانو ته هم د مقابلې په وخت کښی لږ ښکاریده څو په جرأت، زړورتیا او میړانی (بهادرئ) وجنګیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سری ډیر لږ ؤ، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی ـ باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو ـ دا د هغه وخت واقعه ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول ـ بیا کله چه مسلمانانو په میړانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پرښتو د لښکر مرسته (مدد) وورورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترګو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿ وَأُخۡرَىٰ كَافِرَةٞ يَرَوۡنَهُم مِّثۡلَيۡهِمۡ رَأۡيَ ٱلۡعَيۡنِۚ ﴾ (۳) جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع».

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمۡ فِئَةٗ
فَٱثۡبُتُواْ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿۴۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شئ کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنګ درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتئ) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیږئ (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادګیرنی ته په جهاد کښی له هر

شي څخه زيات ضرورت شته د اصحابو كرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له ګردو (تولو) څخه لویه وسله هم دغه دادينه وه ! ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ٤ رکوع «۲۸» آیت)

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جګړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښې) پس بی زړه به شئ تاسی او لاړ به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنګ کښې په نصرت او حفاظت»

تفسیر: يعني ورک به شي زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لاړ شی، اقبال او رعب به مو کمیږی، او له بد رعبی څخه به وروسته فتح او ظفر څرنګه حاصلولی شئ؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښې وړاندې کیږی هغه په صبر او استقامت سره وګالئ (برداشت کړئ)! او همت او میړانه (بهادری) له لاسه مه باسئ متل دی چه (د میړونو (خاوندانو) مل الله دی). «څوک چه لری مله څه پروا کوی له غله» په دغه آیت کښې مسلمانانو ته ښوولی شوی دی چه د بری کلی ګانی (چابیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواځې په دولت، لښکر، جبه خانی، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلیږی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځی، په دغه موقع کښې می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کړم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق څخه وتلی دی «وقد كان للصحابة رضي الله عنهم فى باب الشجاعة والائتمار بما امرهم الله ورسوله به وامتثال ما ارشدهم اليه ما لم يكن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا يكون لاحد ممن بعدهم فانهم ببركة الرسول صلى الله عليه وسلم وطاعته فيما امرهم فتحوا القلوب والاقاليم شرقاً وغرباً فى المدة اليسيرة مع قلة عددهم بالنسبة الى جيوش سائر الاقاليم من الروم والفرس والترک والصقالية والبربر والحبوش واصناف السودان والقبط وطوائف بنى آدم قهروا الجميع حتىٰ علت كلمة الله وظهر دينه علىٰ سائر الاديان وامتدت الممالک الاسلامية فى مشارق الارض ومغاربها فى اقل من ثلاثين سنة فرضى الله عنهم وارضاهم اجمعين وحشرنا فى زمرتهم انه كريم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ
وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

او مه کیږئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه رآووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنې خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوی دوی (خلق) له لارې د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئې دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پرې ورکړی).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په ډیر شان او شوکت سره د بدر جنګ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویرېږی، او د عربو په نورو قبائلو باندې هم د مشرکانو ویره او اثر ولوېږی، په لاره کښې د ابو سفیان پیغام وررسید چه «قافلې له سختې خطرې څخه نجات وموندہ او درغله اوس تاسې هم د مکې په لوری بیرته ستانه (واپس) شئ!» ابوجهل په انتهائی غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رنو اوبو باندې ورسیږو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندګانې او نغمې ویونکې ښځې د خوښې او برې سندرې ووائی او په زړه پورې اتنونه پرې واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزې وکړو او تر درې شپو او ورځو پورې اوښان حلال کړو. او عربی قبائلو ته ښه میلمستیا ورکړو او داسې ښې چرچې وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښې د همیشه دپاره یادګار پاتې وی او په آینده کښې د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلې جرائت او زړورتوب ونشی کړی، دی له دې څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلې (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښې دی چه پر مخ ئې بوځی یا ئې مهمل او بی اثره وګرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه ګردی (تولی) معاملې او چارې به بالعکس او چپه کړی، لکه چه هم داسې هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کندول په سر اړولو باندې مجبور شول ـ د سرور او نشاط محافل ئې جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحې او ماتم او ویر او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکې معظمې پورې وترل شول ـ همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنې لپاره لګاوه د مسلمانانو د غنیمت نمرې او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمې غلبې د تاداو (بنیاد) تیږه (ګټه) د بدر په ډګر او میدان ودروله شوه ګواکې په دې دول (طریقه) سره په دغې وړوکی ځمکې کښې الله تعالیٰ د تولی نړی د ګردو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله ـ په هر حال په دغه آیت کښې ئې مسلمانانو ته خبر ورکړی چه جهاد یواځې د وژلو او وینو تویولو د هنګامې نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلیږی، لهٰذا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسی مه درومئ!

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی منډی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو ـ لیکن د دوی جنګ او جنجال ډیر ځلی له (بنی کنانه) سره پیښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطره پیدا شوی وه ـ نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پیدا کړی ـ دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تیږلو او همت زیاتولو له پاره د(کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرد (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پرښتی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید ـ او ابوجهل ورغږ کړ «ای سراقه! د جنګ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیری تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی ـ زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پرښتی) د الله تعالیٰ (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (رپیږی) او اندامونه می لړزیږی ـ اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته ـ زه

داریږم چه په کوم سخت عذاب او آفت کښې اخته نشم.» قتاده رحمة الله علیه وائی چه دغه ملعون دروغ وویل د ده په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره نه وه ـ هو! هغه پوهیده چه اوس د قریشو لښکری د هلاکت په کنده کښې لویدلی دی، او هیڅ یو قوی دوی نشی ژغورلی(ساتلی) ـ دا د هغه قدیمی عادت دی چه خپلو پیروانو ته کړی لاری ښیی او دوی غولوی ـ کله چه هغوی د هلاکت په کنده کښې وښویوی نو دلته خپله ښه بیرته راکاږی چه سم له هغه سره ئی دلته هم داسی وکړل ﴿يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (٥ جزء د النساء «١٢٠» آیت ١٨ رکوع ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَٰلَمِينَ﴾ (٢٨ جزء د الحشر ١٦ آیت ٢ رکوع) ﴿وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم سورت «٢٢» آیت ٤ رکوع

إِذْ يَقُولُ الْمُنَٰفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

(یاد کړئ!) هغه وخت چه ویل منافقانو (د مدینې) او هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښې مرض ؤ (د اعتقاد ضعف) چه مغرور کړی دی دغو مؤمنانو لره دین د دوی (چه سره د لږوالی او بی اسبابی پر ډیرو وسلو لرونکو ورځی؛ وفرمایل الله په ځواب د دوی کښې) او هر څوک چه توکل وکړی په الله نو (غالبیږی ځکه چه) بیشکه الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د مسلمانانو لږ جمعیت او د لوازمو او تجهیزاتو لږوالی او عمومی فقر او مسکنت، او له هغه سره د داسی زړورتوب او شجاعت له لیدلو څخه منافقینو او ضعیف القلبو کلمه لوستونکو به ویل چه دغه مسلمانان په خپل خیال پخپل دین او حقانیت باندی داسی مغرور دی، چه د مرګ خولی ته ځان ورکوی الله تعالیٰ د دوی په ځواب کښې داسی فرمائی، چه دغه غرور نه بلکه توکل دی، هغه څوک چه د الله تعالیٰ په زبردست قوت او قدرت باندی اعتماد او یقین لری او پوهیږی هر هغه شی چه د ده له جانبه کیږی، عین حکمت او ثواب دی. نو دی د حق په معامله کښې هم داسی زړور او شجاع وی.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَـٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که ووینی (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرښتې (د عزرائیل مددګاران) په دی حال کښې چه وهی به مخونه د دوی او شاګانی د دوی، او (وائی به ورته) وڅکئ تاسی عذاب د (اور) سوځوونکی (نو وبه ګوری یو له شرمه ډک حال).

تفسیر: یعنی پرښتی د ځنکدن د عذاب په وخت کښې دوی ته وائی چه اوس خو دغه درواخلئ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکئ. ډیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کښې داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کښې هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرښتو هم داسی معامله کوله. مګر د آیت الفاظ ګردو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کښې وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کښې د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کښې به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنګه مدهش وی.

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّـٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندی دی چه لیږلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندګانو خپلو (چه بی ګناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه ګرد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالیٰ له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکی نه ده ـ او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالیٰ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۵۲﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسٰی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاؤ خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی ډیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی ـ یا له انبیاؤ سره په جنگ کولو کښی تینگار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالیٰ دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۵۳﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی دی چه په تحقیق الله نه دی بدلوونکی د(هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالیٰ وربښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالیٰ په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لگوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالیٰ هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی ـ او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالیٰ د بندگانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده څخنی پټ نه دی ـ لهٰذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکی «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالیٰ ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» ـ گواکی له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿۵۴﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا ؤ) چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او غرق (ډوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) ټول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله ډوبه کړه ـ دا گرد (ټول) په هغه وخت کښی وشول کله چه دوی له الله تعالیٰ څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره ـ او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالیٰ هیڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾ اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کرت کښی او دوی نه ویریږی (له دی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل ـ نضر ـ عتبه او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی ـ او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالیٰ په نزد ډیر بد حیوانان دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښی هم داسی ؤ ﴿ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بٰلِغُوْهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ ﴾ (۹ جزء د

الاعراف ۱۳٤ او ۱۳٥ آیت ۱٦ رکوع) او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د «بني قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت ؤ چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره به ئې عهد کاوه چه مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بیا به ئې له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ویل به ئې چه عهد مو په یاد نه ؤ۔ هر کرت به ئې هم داسې کول ۔ وروسته دا راښیی چه له داسی غدارانو سره څرنګه ښائی چه معامله وکړه شي.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

نو که ومومې ته (ای محمده!) دوی په جنګ کښې پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلی. او که ویرېږې (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئې کړې ده له تا سره) د خیانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسې دول (طریقه) چه شئ تاسې او هغوی سره) برابر؛ بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

تفسیر: یعنې که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدې تر شا وغورځوی او ستاسې په مقابل کښې د جنګ میدان ته راشي، نو دوی ته داسې سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئې داسې وترهوئ چه د هغې له لیدلو څخه د دوی هغه بیرته وروسته پاتې شوی ملګری یا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلی او د عهد ماتولو جرائت ونشی کړی که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرګنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تیار دی، نو تاسې ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بیرته ورکړئ او د معاهدې د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ چه د دواړو دلو په زړونو کښې د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتې نشی او دواړه په مساویانه دول (طریقه) سره خبردار او بیدار او هوښیار اوسی، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کښې مشغول اوسی او ستاسې له جانبه څه غلا او خیانت ونشی او ګردی (تولی) معاملې سره ښکاره او صافې وی. الله تعالیٰ خیانت اګر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کښې روایت دی چه امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له «روم» سره میعادی

معاهده درلوده (لړله) د دغه میعاد په منځ کښې امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوری د پرمختګ امر وکړ، مقصد ئې داسې ؤ چه اسلامی فوځ دی د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالکل تیار اوسی، چه د معاهدې د نیټې د تیریدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتدا) وکړی، څه وخت چه دغه کار جاری ؤ، یو سپین ږیری په داسې حال کښې چه په آس سور ؤ راغی چه داسې ئې ویل «الله اکبر الله اکبر! وفاءاً لا غدراً!» یعنی عهد پوره کړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی کله چه کوم قوم سره معاهده ولرئ نو هیڅ یوه غوټه دی ونه پرانستله شی! او نه دی وتړله شی ـ تر هغه پورې چه د معاهدې نیټه پوره شی یا مقابلې ډلې ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شی!» کله چه معاویه رضی الله تعالیٰ عنه ته دغه خبر ورسید نو ژر له خپله فکره بیرته وګرځید، او چه وئې لید هغه سپین ږیری حضرت عمرو بن عنبسه رضی الله تعالیٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دی کوی ګمان هغه کسان چه کافران شوی دی چه دوی به وتښتی (له عذابه او خلاص به شی)! بیشکه دوی له سره نشی مغلوبولی (الله له تعذیب خپل)

تفسیر: د نبذالعهد هغه حکم چه پاس ذکر شو ممکن چه کفار هغه د مسلمانانو په ناپوهی او ساده توب حمل کړی او خوښ شی کله چه د مسلمانانو په دین کښې غدر او خیانت ناروا دی نو مونږ ته د مدافعې د خبرداری او بیداری پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تیاری فرصت په لاس راځی نو د هغه ځواب ئې ورکړ چه څومره تیاری او انتظامات چه وکړی، کله چه الله تعالیٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسی د مغلوبولو او رسوا کولو او په دنیا یا په آخرت کښې د سزا ورکولو اراده وکړی نو تاسی به په هیڅ یوه تدبیر سره هغه نشئ عاجزولی ـ او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطې څخه د باندی تښتیدلی شئ! ګواکې مسلمانانو ته تسلی ورکوی چه دوی دی په الله تعالیٰ اعتماد ولری او د ده د احکامو امتثال دی وکړی، نو پر ګردو (تولو) به غالبیږی «وانتم الاعلون ان کنتم مؤمنین». آل عمران ـ ١٤ رکوع ، آیت ١٣٩

وَ اَعِدُّوْا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَّمِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهِبُوْنَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ
لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۶۰﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) ځومره چه توانیږئ (جمع کولی شئ) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړ شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالیٰ د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن توپ، تینگ، راکټ، زره پوښ او نوری ارابی، آلوتکی، جنگی او گوټ، کروزر، تحت‌البحری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب گرد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الیٰ یوم القیامة ـ د آسونو په تندی کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتوونکو

د عهد یا مطلق کفار، څومره چه توانیږئ او جمع کولی شئ تاسی له قوت او اسباب د جنګ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ویروئ تاسی په دغه قوت او تیاری سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی او الله ته معلوم دی عداوت د هغوی» یعنی دغه ګرد (تول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندی د ویری، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهری سبب دی باقی د فتحی او ظفر او بری اصلی سبب خو د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ده چه د هغی بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چه تاسی ئی بالتعین نه پیژنئ، منافقان دی چه د مسلمانانی په پرده کښی ئی ځانونه پټ کړی وو، یا د (بنی قریظه) یهودان یا روم او فارس یا نور هغه اقوام دی چه له هغو سره وروسته له دی نه ستاسی مقابله واقع کیدونکی ده. ﴿وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ﴾ الآیة ـ او هر څه چه نفقه کوئ لګوئ تاسی له یوه څیزه په لاره د الله کښی پوره بدل او جزاء د هغه به درکړی شی تاسی ته حال دا چه په تاسی به ظلم ونه کړی شی د ثواب په لږ والی او د عذاب په ډیر والی) دغه د مالی جهاد په طرف اشاره ده. یعنی د جهاد په تیاری کښی هغومره مال چه تاسی ولګوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومئ! د یوه درهم په مقابل کښی اوه سوه درهم. «والله یضاعف لمن یشاء والله واسع علیم» او ډیر ځلی په دنیا کښی هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکاوه کیږی.

وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

او که میل وکړی کفار صلحی (روغی) ته نو ته هم میل وکړه دی (صلحی) ته او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویریږه له مکره د دوی) بیشکه چه دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: د مسلمانانو دغه تیاری او تجهیزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د لیدلو څخه ډیر امکان لری چه کفار مرغوب او وویریږی او صلحه، روغه وغواړی، نو تاسی ته ارشاد دی چه سم له صوابه او مصالحو تاسی هم هغوی ته د صلحی او روغی لاس وروغځوئ ـ ځکه چه له جهاد څخه وینی تویول نه، بلکه د کلمة الله اعلاء او د فتنی دفع مقصود دی. که دغه عالی مقصد بی د وینی له تویولو څخه حاصل شی، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. که داسی کوم احتمال وی چه شاید کفار د صلحی په پرده کښی غواړی چه مونږ تیر باسی نو هیڅ پروا مه کوئ او پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد وکړئ ـ

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټی مشوری اوری د الله تعالیٰ د حمایت په مقابل کښې د هیڅا بدنیتی چلیدی نشی ـ تاسی خپل نیت صاف وساتئ!.

وَإِن يُرِيدُوٓا۟ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِۦ وَبِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښې) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئې درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښې) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینی (خفه) کیږئ، د الله تعالیٰ مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه ګرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنده کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښې غیبی امداد درکړ، او په ظاهری ډول (طریقه) سره ئې د ځان جاروونکو او سر ښندونکو مسلمانانو په مټ ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مَّآ أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

او الفت محبت ئې واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښې! که لګولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی ټول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښې ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښې؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښې د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چټی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښې تصادمات او جنګونه کیدل، کله چه به د دوه ډلو په منځ کښې جنګ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینې منورې د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د ګونډی جنګونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته تږی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وړی ؤ، په دغو حالاتو کښې زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وګانه، او ګردو (تولو) سره لاس یو کړ، او د خلاف او شقاق اصول ئې ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئې سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښې په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئې د خپل مدنظر وګرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیورې به ئې تښتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو داړونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښې د الٰهی معرفت او دنیوی محبت روح وړبو کړی، او د توحید له شرابو ئې ماړه او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتړی، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئې وګرځوی چه څو ورځې پخوا له دوی څخه دیر مبغوض سړی نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکې ګردی (تولی) خزانی لګولی شوی وی، خو بیا هم داسې یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسې سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښې واچاوه، او بیا د دغو ګردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئې وګرځاوه د دوی زړونه داسې یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسې یوه وقت کښې، دوی ګرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطی کښې سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ۝٦٤

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه دوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلافو په نزد ئې مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملګرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسې کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښې یواځې الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اګر که دیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئې فرمایلی وو ﴿ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ ګواکی دا د هغه خلاصه ده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَى ٱلْقِتَالِ ۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ
عِشْرُونَ صَٰبِرُونَ يَغْلِبُوا۟ مِا۟ئَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّا۟ئَةٌ
يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

ای نبی! تیز کړه (او ترغیب ورکړه) مؤمنانو ته پر جنګ (د کفارو)؛ که وو له تاسی څخه شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکړی پر دوو سوو کافرانو (یعنی داسی جنګ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی څخه سل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعنی جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لږ یئ هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چندو دښمنانو باندی هم غالبیدی شئ سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنګیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیدی د جنګ په ډګر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرګ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د ګردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمة الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیدی د خدای له دښمنانو سره جنګ وکړو نو الٰهی تائید به زمونږ مددګار وی او له مرینی او مرګ څخه هیڅکله نه ویریږو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میړانی (بهادری) سره جنګیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنګیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکړی شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چندو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنګیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه ګرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شاوی ونه ګرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لږ تر لږه شل او په (جیش) کښی لږ تر لږه تر یو سل تنو لښکریان به ووـ وروستنی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سریه شمیر اقلاً یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی ـ د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو ځنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت راښکاریږی چه د وړومبنی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کښی د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِیْكُمْ ضَعْفًا ؕ فَاِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ یَّغْلِبُوْا مِائَتَیْنِ ۚ وَاِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ یَّغْلِبُوْۤا اَلْفَیْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِیْنَ ﴿۶۶﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کښی سستی ده نو که وو له تاسی ځنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنګ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی ځنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملګری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کښی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کښی چه مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کښی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم درووند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ یعنی الله تعالیٰ ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یواځی د خپل دوچند تعداد په مقابل کښی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تښتیدل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کښی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کښی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلادت معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی ځنی زیات افراد سپین پیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کښی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفویض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی داده، او په **(توکل علی الله)** کښی بئی لږ شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سریو ولویږی، نو په کار کوونکو کښی د عمل څوښ (جوش) زیاتوی او هر سړی له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی تولګی

باندی واچاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښی وی، او ټول سره داسی فکر کوی چه آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په همغه تناسب سره د عمل په څوښ (جوش) او حرارت او همت کښی قلت څرګندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په ړومبنیو مسلمانانو کښی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چندو کفارو سره دی جهاد وکړی، څرنګه چه وروستنی مسلمانان له دوی څخنی یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چندو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو څخنی پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کښی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنګیدلی دی. د «موته» په غزا کښی دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښی ټینګ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

نه ښائی نبی لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیه واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کښی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوئ تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیی سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالیٰ له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیه اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښی به له تاسی څخه هم دغومره سړی وژل کیږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رأی او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کښی تخییر ورکړی شوی ؤ ﴿ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ ﴾ الآیة - «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ٤ رکوع» یا په معراج کښی د رسول الله مبارک په مخ کښی شوده او شراب په دوو لوښو کښی وړاندی کړی شول، څو زمونږ پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو څخنی رأیه وغوښته.
حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه ګرد (تول) بندیان مو خپلوان او وروڼه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیه واخلو. او خوشی ئی کړو چه بیرته لاړ شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی څخنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مټ وګرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسیږی»، د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایی په لوری ؤ. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رأیه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر ګردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربړولو (تکلیفولو) او د الله تعالیٰ له لاری څخنی د خلقو د ګرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالیٰ په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالیٰ په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوائدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ څخنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لنده دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رأی په لوری ؤ، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خبری لوری ته مائل ؤ او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه رأیه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله څو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالیٰ له انتقام څخه نشی ژغورلی(ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبدبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ؤ، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیګنو له پاره دیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رأیه د الله تعالیٰ په دربار کښې غوره نه شوه په ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ کښې د دې نه غوره والی په لوری اشاره ده ـ او دغه د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین یوه سخته خطرناکه اجتهادی غلطی وګڼله شوه او هغو خلقو ته په صاف دول (طریقه) سره په ﴿ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ﴾ سره خطاب کړی شوی دی، یعنی تاسی د دنیا فانی ګټی په نظر کښې نیسئ حال دا چه باید مؤمنان باقی ژوندون په نظر کښې ونیسی. که د الله تعالیٰ حکمت مقتضیٰ شی نو ستاسی کارونه په خپل قدرت سره بی له ظاهری اسبابو هم په سر رسولی شی په هر حال په فدیه اخیستلو سره د کفارو پریښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډیره غټه غلطی وګڼله شوه. باید وویل شی چه د روایتونو له مخی یوازی دومره ثابتیږی چه حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم خاص د صله رحمی او مهربانی د ترجیح لامله (له وجی) د دوی له مشوری سره موافقه کړی وه هو! له اصحابو کرامو څخه ځینو یوازی مالی حیثیت تر نظر لاندی نیولی ؤ او زیاترو اصحابو کرامو له دینی مصالحو او اخلاقی عواملو سره ضمناً مالی احتیاجات هم په نظر کښې نیولی وو او دا مشوره ئی وړاندی کړی وه ګواکی ځینو کلاً او زیاترو جزاً مالی حقیقت په نظر کښې نیولی ؤ د لږی مالی ګټی له کبله (وجی) هر څومره چه وی په «بغض فی الله» کښې قصور، او له اصلی مقصد (جهاد) څخه غفلت کول، او د اویا تنو مسلمانانو په وژلو باندی په خپل اختیار راضی کیدل، د اصحابو غوندی مقربینو له عالی شان او جلیل منصب څخنی منافی ګڼلی شوی دی نو ځکه په دغو آیتونو کښې سخته عتاب آمیزه لهجه اختیار کړی شوی ده په حدیث کښې راغلی دی، په کوم جنګ کښې د یوه مجاهد سر زخمی شو۔ دلته دغه زخمی ته د غسل ضرورت هم ورپیښ شو، څرنګه چه د اوبو استعمال ده ته ډیر مضر ؤ نو له خپلو ملګرو څخنی یی د مسئلی پوښتنه وکړه دوی ورته وویل چه د اوبو په موجودیت کښې مونږ تاته هیڅ لاره نشو ښوولی، دغه مجروح ولمبل، او د دغو لمبیدلو په اثر مړ شو. کله چه په دغی واقعی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مطلع شو، نو ئی وفرمایل «قتلوه ـ قتلهم الله ـ الحدیث» له دی نه ظاهره شوه چه که اجتهادی غلطی ډیره واضحه او خطرناکه وی، نو پر هغه عتاب کیدی شی ـ ګواکی داسی معلومیږی چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف کولو کښې قصور کړی دی.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

که نه وی ازلی حکم له جانبه د الله چه ړومبی لیکل شوی دی (په لوح محفوظ کښې) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په عوض د) هغی (فدیی) کښې چه اخیستی ده تاسی عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی دغه غلطی په خپل ذات کښې داسی وه چه هغوی دنیوی مال او متاع په نظر کښې

نیولی وو داسی مشوره ئی ورکړی وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکړی شوی وی خو لومړی د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کړی دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وګرځی

(۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.

(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کړی، د هغه مرتکب نه په عذابوی.

(۳): د اهل البدر ګردی (تولی) خطاوی ئی ورمعافی کړی دی.

(٤): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کړی شوی ده یعنی په فدیه سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً ﴾ ۲٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ٤

(٥): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.

(٦): له دغو بندیانو څنی د ډیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری ډیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وحی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وګرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئی نه وی نو د راتللو امکان ئی ؤ»

تنبیه: درسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کړی شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾ ع

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویریږئ له الله بیشکه الله ښه ښښونکی د (خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له ږومبنی عتاب او تهدید څخه مسلمانان دومره وویریدل چه ویې ویل ښایي د غنیمت په اموالو کښې چه د بندیانو فدیه هم پکښې شامله ده لاس ونه وهل شي نو په دغه آیت کښې ئې تسلي وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښې سره ئې خورئ ـ هو! په جهاد کښې غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئې دومره په نظر کښې نیول نه دی پکار چه له عالي مقاصدو او کلي مصالحو څخه سترګې پټې شي، بیشکه د موقتي حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسی ځنې یوه غلطي وشوه مګر په خپله په مال کښې څه خبث او پلیتي نشته نو د الله تعالیٰ څخه وویریږئ او له مخالفت نه ئې ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسی غلطي درمعافوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّمَن فِي أَيْدِيكُم مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

ای نبی! ووایه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسی کښې دی له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسی کښې کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسی ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) څخه چه اخیستی شوی دی له تاسی نه او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله ښه ښښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسی «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او حبس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په تولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لري هغه بندیان چه اسلام ئې راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شي، یا هغه فدیه درنه کړی چه دوی ئې ضامنان شوی دی پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئې واخیست له دوی په ورځ د بدر کښې چه اویا تنه ئې تری مړه، او اویا تنه ئې بندیان کړل. یعنی که بیا ئې خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مآل د بندګانو خپلو، حکیم دی په ټولو

اوامرو او نواهیو کښې ځینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کړی ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کښې ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیه چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کړی، او ستاسی پخوانی ګناهونه به وبښی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تګی کړی وه، یعنی د ﴿أَلَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کړی ؤ، یا ځینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کښې عهد کړی ؤ چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کښې به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاتړلی راغلی دی، او د هغه انجام ئی په خپلو سترګو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کښې دی. وروسته له دی نه هم د تګی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلی پټی خبری او نیتونه نشئ پټولی او نه د هغه د حکیمانه ؤ انتظاماتو مخه نیولی شئ. حضرت شاه صاحب لیکی د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی ځنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بیشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباه شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم
مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی «مهاجرینو ته» او مددګاری ئی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان ځینی د دوی

دوستان دی د ځينو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولايت (نصرت او ارث) د دوی څخنی هيڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته (مدد) وکړی دغه (غير مهاجر مؤمنان د کفارو په جنګ کښی) له تاسی څخنی په دين کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دين کښی) مګر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورتګ) پر هغه قوم باندی چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه ليدونکی دی (په پټو او ښکاره ؤ پوه).

تفسير: په دغو بنديانو (قيديان) کښی ځينی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ئی هجرت نه ؤ کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آيت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب ليکی چه د حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم اصحاب دوه فرقی وی مهاجرين (کور او کهول پريښوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (ورورولی) قائمه کړی وه د آيت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله عليه وسلم سره حاضر دی د دوی ګردو (تولو) صلحه او جنګ سره يو دی. د يوه موافقت د ګردو (تولو) موافقت او د يوه مخالفت د ګردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ يوه له بل څخه ميراث هم وړ. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسيږی چه هلته د کفارو زور او تسلط وی، يعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنګ کښی د دارالاسلام اوسيدونکی مسلمانان (مهاجرين او انصار) نه شريک کيږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه يا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعميل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنګ هم کولی شی، هو! دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دينی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول په کار دی مګر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی ميراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرينو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هو! کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه گرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربړوی (تکلیفوی) ئی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملگری او مددگار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوښښ ونه کری چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملگری او مددگار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیږی (یعنی موجبات به ئی پیدا کیږی) یعنی ضعیف مسلمان مأمون نشی پاتی کیدی او حتیٰ د ایمان ویره ئی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی.
اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاری ئی کړی ده (له رسول الله او مهاجرنیو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (بښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملگری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو څخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ ۚ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړ وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملګری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندی ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه ګرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنګ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکړی نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که څه هم له نورو سره ملګرتیا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنیة الا الآیتین الأخریین فمکیتان وهی مائة وتسع وعشرون آیة وستة عشر رکوعا رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی (۱۲۹) آیتونه او (۱٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبه یا د براءة) سورت د هجرت په اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک څه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښې دی درج کړی شی. له دی نه ظاهریږی چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښې ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښې د دغه سورت په شروع کښې ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښې د ده او د (انفال) په منځ کښې فصل کړی شوی دی چه نه په پوره دول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښې مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کړی شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه ګواکی (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کړ. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او تینګی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیږه (ګټه) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښې د ﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍ ﴾ په مقابل کښې د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی دول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروری د تینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیرة العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښې دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکی معظمی او نورو ځایونو څخنی ئی هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ ﴾ . هو! د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښې د اسلامی موالاتو او اخوت د کړیو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څخنی یوه خبره ضروری ده. یا د عربو ګرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پریږدی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښې دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کړی او د جزیرة العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کړی چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً ګرده (توله) جزیرة العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځی چه نور ادیان پکښی نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د ډیر تینګ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکړی شی. دغه دوهم صورت

هم داسی یوه وسیله وه چه په هغی سره ورځ په ورځ د فتنې او فساد بیخونه ایستل کیدل، او د اسلام مرکز د کفارو له داخلی فتنو ځنی بیخی پاک او صاف کیده او د هری ورځی له وعدی ماتولو او د ظلمونو له کولو څخه بیخی مأمون او مطمئن گرځیده، او تمامی دنیا ته په خپل عالم نیوونکی اخوت کښی د داخلیدلو بلنه ورکول کیده، د دغه اعلیٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم کال کښی اول قدم د (بدر) د میدان په لوری واخیست چه بالاخره د هجرت په اتم کال کښی د مکی معظمی لویی فتحی ته منتهی شو. هغه فتنی چه د اسلام په اشاعت یا حفاظت کښی مزاحمی کیدی، د مکی فتحی له مینځه یوړی، نو ضروری وه چه د ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ ﴾ په امتثال سره د اسلامی اخوت مرکز او د حکومت مستقر (جزیرة العرب) د فتنی او فساد له جراثیمو څخه بیخی صاف او پاک کړی شی څو له هغه ځایه گردی (تولی) دنیا ته د اسلامی دیانت او د حقیقی تهذیب د دعوت په وخت کښی تقریباً گرد (تول) جزیرة العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شی، او هیڅ یوه داخلی کمزوری او بی اتفاقی مینځ ته رانشی څو د خارجی مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعیت ته نقصان ونه شی رسولی، د هر دول (طریقه) فساد او فتنی څخه د جزیرة العرب د پاکولو او د دی له پاره چه اسلامی مرکز د اسلامی عامی وروری د بلنی له پاره مساعد شی لازم ؤ چه د اسلامی دعوت خالص مرکز په اسلامی رنگ سره رنگ کړی شی چه د ده د قلب او ځیگر ځنی د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل کوم غږ پورته نشی او د دنیا غوږونو ته ونه رسی او دغه گرده (توله) جزیره د تول جهان معلم او هادی شی او د کفر او د ایمان جگړه تل تر تله په دی ځای کښی خاتمه ومومی او توله دنیا د اسلام په نور سره منوره وگرځی.

د (براءة) د سورت د مضامینو حاصل هم دا دی چه په څو ورځو کښی د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر دول (طریقه) دسیسو کفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لکه یو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم کښی د هدایت رنا (رنړا) او د عالم نیوونکی اسلامی اخوت د انتشار کفیل او ضامن وگرځید فلله الحمد علیٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت کښی د هغه شی ابتداء چه شوی ده د (التوبة) یا (براءة) په سورت کښی هغه انتهاء ده، نو د دی اول او آخر تناسب په لحاظ (براءة) د (انفال) د تکملی په شان ملحق کړی شوی دی په دغه سورت کښی د تسمیی د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلی شوی ده چه تسمیه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کښی چه د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلی معاهدی ماتی کړی وی، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلی دی او له هم دی امله (وجی) ده ته مخزیه مشرده، منکله، او فاضحه هم ویلی شی د دی سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلی دی (علی الاکثر قاریان د دغه سورت په ابتداء کښی داسی وائی)

اعوذ بالله من النار ومن شرالكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللموٴمنين.

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ①
فَسِيْحُوْا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ
وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكٰفِرِيْنَ ②

(دا) بيزارى (يا صاف ځواب) دى له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو كسانو ته چه عهد ورسره كړى دى تاسى له مشركانو نو ګرځئ تاسى په (دغه) ځمكه كښې څلور مياشتې او پوه شئ (اى مشركانو په دى!) چه بيشكه تاسى نه يئ عاجز كوونكى د الله (د عذاب خپل چه شوكت مهلت ئې دركړ) او (پوه شئ په دى چه) بيشكه الله رسوا كوونكى د كافرانو دى.

تفسير: د هجرت په شپږم كال كښې د حديبيې په مقام كښې كومه معاهده چه د نبى كريم عليه افضل الصلواة والتسليم او د قريشو په منځ كښې وشوه نو بنى خزاعه د مسلمانانو او بنى بكر د قريشو په حليفانو كښې شامل شول بنى بكرو د معاهدى څه پروا ونه كړه او پر بنى خزاعه ۆ ئې حمله وكړه او قريشو په وسلو او نورو شيانو له دوى سره كومك (مدد) وكړ، او د دى له امله (وجى) قريش او د دوى حليف دواړه د حديبيې پر معاهده قائم پاتى نه شول چه د هغه په مقابل كښې د هجرت په اتم كال نبى كريم صلى الله عليه وسلم پر مكې معظمې باندى حمله وكړه او هغه ئې په آسانى سره فتح كړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو ميعادى او غير ميعادى معاهدى وې چه له هغوى څخه ځينې په خپلو معاهدو ولاړ وو، ډير قبائل داسى هم وو چه له هغوى سره هيڅ يو قسم معاهده نه وه شوى د دغه سورت مختلف آيتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوى دى. په ړومبنيو آيتونو كښې غالباً د هغو مشركينو ذكر دى چه له هغو سره خو معاهده شوى وه مګر غير ميعادى، دوى ته خبر وركړ شو، چه مونږ وروسته له دى نه له تاسى سره معاهدى ته دوام نه وركوو او ماتوو ئې او تاسى ته څلور مياشتې مهلت دركوو چه په دغه موده كښې به يا په اسلامى اخوت كښې داخليږئ، يا به دغه وطن پريږدئ او د ايمان او توحيد له مركز څخه به وځئ، يا به د جنګ له پاره تياريږئ؟ ليكن ښه وپوهيږئ چه تاسى د الله تعالىٰ مشيت او اراده له سره نشئ منع كولى، كه تاسى اسلام رانه وړئ، نو الله تعالىٰ به مو په دنيا او آخرت كښې رسوا كړى او تاسى په خپلو تدابيرو او حيلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولى، باقى هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوى، ممكن

چه هغوی ته هم د ځلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنګه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د ګردو (تولو) قبائلو په منځ کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه) امیر الحجاج ؤ،

وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيْٓءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ڏ وَرَسُوْلُهٗ ۭ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۭ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۙ﴿٣﴾

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بیزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بیزاره دی) نو که توبه وویسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ واړاوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شئ (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یئ عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) ئی ځکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (یوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجة الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا ئی په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالیٰ هغه اراده چه کړی ئی ده (د جزیرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدی سزا هرومرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکی معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی ؤ چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، څو دغه خبره لا

ځرګنده او واضحه شي، چه له دغسي خلقو سره هيڅ قسم معاهده باقي نه ده پاتي.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیڅ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیچا سره (ستاسی له دښمنانو ځنی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تماميدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی)

تفسير: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادی وه بیا دوی پری تینګ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیڅ قصور نه ؤ کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمره او بنی مدلج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم همغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

نو کله چه تیری شوی (څلور) میاشتی حرامی نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی او نیسئ (بندیان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاګانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د څارلو او تیریدلو کښې نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشې کړئ تاسې لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی) د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغته وروسته د مستثنٰی منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له د غو عهد ماتوونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی او له هغوی سره سم د لاسه جنګ کیدی شی خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وجی) پر دوی باندی له فوری حملی څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښی په جنګ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وجی) د عامو خلقو په منځ کښی ولی تشویش پیدا شی؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښی د قتال حرمت په دوی کښی معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر دول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسی دی خپل ترون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیرة العرب د تطهیر په مقصد له جنګ کولو څخه چاره نشته، نو هغه ګردی (تولی) معاملی چه په جنګ کښی کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پټونو کښی غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهراً له کفره توبه وباسی او په اسلامی اخوت کښی داخل شی، چه د هغه لویه نښه د لمانځه اداء او د زکوٰة ورکره ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه ګرځوی پاتی شوه باطنی معامله هغه الله تعالیٰ ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت څخنی معلومه شوه، که کوم سری کلمه ووایی، او لمونځ ونه کړی یا زکوة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شی. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلواة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وجی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئی ووهی او بیا دی ئی تر هغه پوری په بندیخانه کښی بندی وساتی چه یا له ترک‌الصلوٰة څخه توبه وباسی یا همغلته مړ شی په هر حال هم داسی پریښودل ئی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوٰة مانعین د دوی له اموالو څخنی دی حکومت جبراً زکوٰة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنګیږئ نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنګ هم وکړ شی! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هغه جهاد چه د زکوٰة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښی مشهور او معروف دی.

وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ
ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ۝٦

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړی له تا(له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واوری دی کلام د الله بیا ورسوه، ته دی ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نهووړ) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوی له خپلو کفریاتو څخنی توبه وکړی او په اسلام کښی داخل شی نو په امن کښی به شی، ممکن ؤ چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لری کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی چه ته دغسی کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالیٰ کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوګنی او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو ګردو (ټولو) کافرانو په شان دی دغه د امن ورکولو حکم ځکه ورکړی شوی دی چه له اسلامی اصولو او حقائقو څخنی دغه وګړی نه دی خبر، نو ښائی هغوی ته حق په ډیر واضح او ښه ډول (طریقه) سره ورښکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسی معاند پاتی شول نو د ﴿ قَدْ تَبَيَّنَ ٱلرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَيِّ ﴾ څخه وروسته په دین کښی څه زور او زیاتی او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشی.

كَيۡفَ يَكُونُ لِلۡمُشۡرِكِينَ عَهۡدٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِۦٓ
إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۖ فَمَا ٱسۡتَقَٰمُواْ
لَكُمۡ فَٱسۡتَقِيمُواْ لَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ۝٧ كَيۡفَ وَإِن
يَظۡهَرُواْ عَلَيۡكُمۡ لَا يَرۡقُبُواْ فِيكُمۡ إِلّٗا وَلَا ذِمَّةٗۚ يُرۡضُونَكُم
بِأَفۡوَٰهِهِمۡ وَتَأۡبَىٰ قُلُوبُهُمۡ وَأَكۡثَرُهُمۡ فَٰسِقُونَ ۝٨

ځرنګه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعنی نه به وی) مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو څو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسئ تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) ځرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شی د دوی پر تاسی نه ګوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به دربانذی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه ځرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په ربړولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو ځرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوښوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لتوی ځرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتوونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منځ کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی تګانو او بد عهد قوم سره ځرنګه د الله تعالیٰ د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه) ، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پیښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلیتی او نجاست ککره او داغی شی الله تعالیٰ ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا(۹) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۚ
إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا
وَلَا ذِمَّةً ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

پیرودلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله څنګ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه ګوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وګری (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالیٰ احکام او هدایات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالیٰ په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هغی لاری باندی تللو ته نه پریږدی نو دوی د عهد ماتولو له ګناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنګه تینګ پاتی کیږی؟. نه ګوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان وررسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او تړون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ
مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

نو که توبه وویسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوٰة نو ورونه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښې او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکمونه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښې کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولګول) په دین ستاسی کښې نو وجنګیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واوړی (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوٰة او نور) په ځای کړی نو نه یوازی په آینده کښې مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښې به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق ګرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی.
او هغه ګردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پخوا له دی نه ئی کړی وی تول ورمعاف کیږی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی (چه دوی د شریعت په حکم ورونه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښې مسلمان بریښی او په زړه کښې یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګڼئ! مګر دوست او معتمد ئی مه ګرزوئ!.)
(او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولګوی په دین ستاسی کښې ای مؤمنانو، نو وجنګیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه ؤ» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او ګستاخی کولو او عیبونو لټولو باندی ئی دوام وکړ، نو وپوهیږئ چه دغسی وګړی (خلق) او عالم «ائمة الکفر- د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسیږی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وګرځی.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوٓا أَيْمَانَهُمْ
وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ

﴿أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ ⑬

آیا نه جنگیږئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنګیږئ) له داسی قوم سره چه مات کړی دی دوی قسمونه خپل او قصد کړی دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکی نه) حال دا چه هم دوی شروع کړی دی له تاسی سره (جنګ او ماتول د عهد) اول کرت آیا ویریږئ تاسی له دوی نه، نو الله ډېر لایق دی په دی سره چه وویریږئ تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کړی وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؤ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کړی وه (حال دا چه دوی قسمونه کړی وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه تړو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنګ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکی معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د وژلو سبب شول، ﴿إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ﴾ الآية - (١٠ جزء د التوبة سورت ٤٠ آیت ٦ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنګ په نیت لاړل او د حدیبیی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؤ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا﴾ الآية - څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنګیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو څخی ویره وی، نو مؤمنانو لره له ګردو (تولو) څخه زیات د الله تعالیٰ خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالیٰ ویره په زړونو کښی راشی نو بیا ګردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب څخی ویره او لړزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالیٰ له مشیت څخه پرته (علاوه) لږه ګټه (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

وجنگیږئ تاسی له دغو «کفارو» سره «ای مؤمنانو» چه په عذاب کړی دوی الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو «کفارو» باندی او شفاء ورکړی «زخمی» سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی زړونه د دوی). او لری کړی (بوځی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء څخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره پر هغه چه اراده وفرمائی «د هدایت ئی» او الله ښه عالم دی «په تولو احوالو او اشیاؤ» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو ځنی ظاهرېږی کله به چه کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب او عداوت کښی له حد او اندازی څخه تیری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندی نازلیده چه په هغه سره به د دوی د گردو (تولو) مظالمو او کفریاتو یو ناځاپی خاتمه راتله ﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت ٤٠ آیت ٤ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام ډیر سخت مهلک او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره ډیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی معذبینو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده ـ د جهاد د مشروعیت اصلی غرض او غایه دا ده چه مکذبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالیٰ د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د مجرمینو تذلیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوړی ډیره زیاته کیږی او د وفادارو بندگانو نصرت او غلبه علانیه ظاهرېږی د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو څخه یخیږی چه هغه وگړی (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندی ئی ظلم، تیری، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندی ئی ملندی وهلی نن د الله تعالیٰ په تائید او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانیت ته سپارلی شوی دی، د کفر او باطل د شوکت او ننداری له لیدلو څخه اهل الحق پخسیدل او ویلیدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام ئی نشو اخیستلی او له دی سببه د دوی په سرونو کښی قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلی شوندی هم نشوی خوځولی اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومی آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښی هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبی دروازی پرانستلی دی او ډیر ممکن دی چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړی او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شی لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښی هم داسی وشول چه په لږه موده کښی ګرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی په هر یوه حالت باندی ډیر ښه پوهیږی، په حکمت سره معامله کوی. او په هره زمانه کښی د هغه د اقتضاء سره سم احکام لیږی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

آیا ګمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) داسی چه (هم داسی) به پریښبود شئ؟ حال دا چه له سره نه دی معلوم کړی الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد ئی کړی له تاسی څخه او چه نه دی نیولی دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پټو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چه کوئ (ئی) تاسی (د نیکی او بدی).

تفسیر: (آیا ګمان کوئ ای مومنانو چه له قتاله ویریږئ یا ای منافقانو داسی چه پری به ښود شئ په دی حال سره یعنی داسی له سره ګمان مه کوئ، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسی الله تعالیٰ منظوره کړی او جلا (جدا) به نه کړی په تاسی کښی مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائی یعنی هغه کسان ډیر دی چه په خولی سره د ایمان او بندګی دعوی کوی خو که دوی د امتحان پر محک (کرکانی) باندی ونه

سولول شي نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئې له سره نه څرګندېږي د جهاد په ذريعه الله تعالىٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموي چه څومره مسلمانان داسې دي چه د ده په لاره کښې خپل سر او مال جارولو او ښندلو ته تيار دي؟ او پرته (علاوه) له الله تعالىٰ او رسول الله صلى الله عليه وسلم بل هيڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصي يار نه ګرځوي، اګر که هغه ډير نژدې خپل او قريب ئې هم وي هم دغه داسې يو معيار دى چه په هغه سره د مؤمنانو ايمان تلل او وزن کيږي تر هغه وخته پورې چه جهاد ونشي تش د خولې په خبرو او د ژبې په جمع او خرچ سره برې نه حاصليږي بيا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شي پر هغه هم الله تعالىٰ ښه خبردار دى چه هغه د صدق او اخلاص له مخې شوى دى؟ يا د ښودنې او ريا له کبله (وجې) شوى؟ د هر چا چه هر دول (طريقه) عمل وي سم له هغه سره به په آخرت کښې معامله ورسره کيږي. رښتيا خبره ده (د هر چا عمل د لارې مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَٰجِدَ اللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِالْكُفْرِ ۚ أُولَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى النَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْءَاخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَوٰةَ وَءَاتَى الزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُولَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

نشته مشرکانو ته «يعنې ناروا دي يا نه دي له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کړي مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وي دوى پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دي عملونه د دوى «چه ايمان نه لري» او په اور کښې به دوى هميشه وي. بيشکه هم دا خبره ده چه ودانوي «په عبادت ناسته ولاړه په تعمير سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ايمان ئې راوړى وي په الله او په ورځې آخرې «د قيامت» او قائموي «سم ادا کوي سره له تولو حقوقو» لمونځ او ورکوي زکوٰة او نه ويريږي «په ديني امورو کښې له هيچا» مګر له الله څخه، نو اميد دى چه دغه کسان به وي له سمې لارې موندونکو څخې.

تفسیر: پخوا ئې فرمايلي وو چه مسلمانان بې له امتحانه هم داسې خوشې نشي پاتې کيدلې بلکه په لويو لويو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمي ښکاره او دا به څرګنده شي چه د ګردی (تولی) دنيا پر تعلقاتو باندې الله او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته څرنګه ترجيح ورکوی؟ په دغې رکوع کښې ئې دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقيقتاً د هم داسې اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتې کيدی شي. د مساجدو حقيقي ودانی دا ده چه په هغو کښې د يوه الله عبادت د هغه له شانه سره لايق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکي په کثرت سره پکښې موجود وی څو بې له څه ممانعت او تکليف څخه د الله تعالیٰ په ياد مشغول اوسي، له بربادو او لغوياتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکينو څخه کله حاصليدی شي؟ وګورئ چه د مکې معظمې مشرکينو په ډير فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متوليان او خادمان بلل ـ مګر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تيرو (ګتو) ډير بتان ئې په کعبې شريفې کښې ايښي وو او د همغو نذرونه او نيازونه به ئې ورکول او د دوی نذرونه به ئې پر خپلو غاړو اخيستل. ډيرو کسانو به لوڅ پوڅ (بربنډ) طوافونه کول ـ د ذکر الله په ځای به ئې شپېلې وهل او لاسونه به ئې تکول، او د الله تعالیٰ رښتينو بندګانو ته به ئې اجازه نه ورکوله چه هلته ورشي. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجيانو ته به ئې د څښلو اوبه ويريا ورکولې ـ يا به ئې د حرم شريف ډيوی لګولې ـ يا به ئې په کعبې شريفې پردی ځړولې ـ يا به ئې د ضرورت په وخت کښې د هغې د نړيدلو او لويدلو ځايونو ترميم او ودانولو ته توجه کوله ـ مګر دغه اعمال ګرد (تول) بې روحه او بې معنی وو ـ ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحيح معرفت نه دی حاصل ـ نو په هيڅ يوه عمل کښې د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شريک له د منبع الکمالات ذات نشي کيدی ـ نو ځکه د کافر هيڅ يو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لايق) نه دی هم دغه ئې په ﴿ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ ﴾ سره تعبير وفرمايه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئې په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لايق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بيا خاص د مسجد الحرام حقيقي تعمير (ودانی) وکړی شي ـ دغه کار يوازې د هغو کسانو دی چه له زړه ئې پر الله تعالیٰ او د آخرت په لويه ورځ ايمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښې تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شريعته زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ويريږی، نو ځکه د مساجدو د صيانت او تطهير لامله (له وجې) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تياروی ـ داسې مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شي د الله تعالیٰ مطيع او حکم منونکي دی، د هغو منصبي فرض دا دی چه مساجد ودان وساتي، او په دروغو د مساجدو د تعمير دعوی کوونکي اګر که ئې خپلوان (اهل القرابت) هم وی، د هغه ځايه دی د باندې وشړی، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

اَجَعَلۡتُمۡ سِقَايَةَ الۡحَآجِّ وَعِمَارَةَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ كَمَنۡ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ وَجٰهَدَ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ‌ؕ لَا يَسۡتَوٗنَ عِنۡدَ اللّٰهِ‌ؕ وَ اللّٰهُ لَا يَهۡدِى الۡقَوۡمَ الظّٰلِمِيۡنَ‌ۘ ﴿۱۹﴾

آیا گڼلی «گرځولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په» ورځی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کړی وی په لاره د الله نه دی برابر دوی په نزد د الله او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو په دی باندی ډیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو۔ او دوی ته اوبه او ډودی او کالی (کپړی) ورکوو۔ د مسجد الحرام ترمیم یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیږی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم دغه شان کړی وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو ځلی څو تنو مسلمانانو په خپلو منځو کښی جګړی سره کولی لومړنی وویل چه زماپه خیال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجیانو ته د اوبو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته ډیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، ډیوی ئی لګول، حاجیانو ته اوبه او ډوډی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له ګردو (ټولو) عبادتونو او اعمالو ځنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دوی باندی په قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی یئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدی ناست یئ ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ ۔ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو۔ نو د دغی خبری پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿اَجَعَلۡتُمۡ سِقَايَةَ الۡحَآجِّ وَعِمَارَةَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ﴾ الآیة ۔ یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیڅ یو سره نشی برابر کیدی (نو د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی) راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور ځواب هم وشی چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د ګردو (ټولو) عبادتونو روح دی ۔ بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اوبو باندی

د تېرېو مړول يا د مسجد الحرام خدمت يو بې تاداوه (بنياده) او بې روحه عمل دی نو دغه بې روحه او بې سا عمل د يوه ژوندی او دائم عمل سره څرنګه برابری کولی شی ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ﴾ (۲۲ جزء د فاطر ۲۲ آيت ۳ رکوع) او که يوائې د مؤمنانو يو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ايمان بالله ذکر به د جهاد فی سبيل الله د تمهيد له پاره وی ـ اصلی مقصود د جهاد او د نورو لويو لويو اعمالو د افضليت بيان فرمايل دی. د ايمان په ذکر سره ئې تنبيه وفرمايله چه بې له ايمانه د خدای جل جلاله په لار کښې جهاد يا بل کوم عمل هيڅ ګټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لويو لويو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ايمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهيږی چه د سليم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بی ځايه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسيدی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی «په تولو مؤمن به شيانو» او هجرت ئې کړی دی او جهاد ئې کړی دی په لاره د الله کښې «د دين د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښې ئې لګوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښې ئې قربانوی» ډير لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجې په نزد د الله او هم دغه «ستايل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسيدونکی زيری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښې نعمتونه هميشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه هميشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښې تل تر تله بيشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډير لوی.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چه هر څومره اراده وفرمائی ورکوی ئې ـ په ړومبنی آيت کښې د دريو شيانو ذکر و «۱»: ايمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندی د دريو شيانو بشارت ئې هم مرحمت وفرمايه: «۱» رحمت. «۲»: د خدای رضا. «۳»: په جنت کښې تل پاتی کيدل. ابوحيان رحمة الله عليه ليکی

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه څوک چه ایمان نه لري نو په آخرت کښې د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی څخه بې برخې پاتې کیږي او «رضوان» چه ډیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی ګردو (تولو) خوندونو او تعلقاتو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښې د حصول له پاره خپله انتهائي قرباني وړاندې کوی نو ښائي چه د هغه صله او انعام هم انتهائي وی، او هغه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتې شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورني او وطن د پریښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیری ورکړی شوی دی چه ستا له وطنه ډیر ښه وطن او ستا له کوره ډیر ښه کور درکول کیږي چه پکښې همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښې اوسیږي او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَابَآءَكُمْ
وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ
وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۲۳﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او ورونه خپل دوستان که محبوب ګانه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستي وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښې ئې دا راښوولې وو چه جهاد او هجرت له ډیرو لویو او افضلو اعمالو څخنی دی. او ډیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښې د اقاربو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د وروړګلوی تعلقات خللونه واقع کوی. نو ځکه ئې وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان څخنی کفر ډیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنګه خپل عزیزان ګڼی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سری له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی ـ نو دغسی سری خپل ځان ګنهګاروی او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ
بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ووایه «ای محمده! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه ګټلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداګری» چه ویریږئ تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه ځایونه د هستوګنی چه خوښوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راولی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی ـ د آرام لرونکو ځایونو ځنی به ووځو او په بی راحته او نا آرامو ځایونو کښی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالیٰ له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لټانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی ـ هغه کسان چه د مشرکانو په موالاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الٰهی احکامو تعمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شئ او غویی له لکئ څخه ونیسئ او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شئ ـ او له جهاده غافل شئ ـ نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کړی چه له هغه څخه به له سره نشئ بچ کیدی ـ تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وګرځئ!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

خامخا په تحقیق مدد کړی دی له تاسی سره الله په ځایونو ډیرو کښی او «خصوصاً» په ورځ د حنین کښی کله چه تعجب کښی واچولئ ډیر والی ستاسی نو د فع نه کړ «ډیر والی» له تاسی څنی هیڅ شی «له حملی د دښمن نه» او تنګه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمکه سره د ارتوالی د دی بیا شا کړه تاسی «دښمن ته» حال دا چه شا ګرځوونکي «تښتیدونکی» وئ بیا راولیږه الله تسکین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی» پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډګر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته وګرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښکری «د ملائکو» چه نه وی لیدلی تاسی دا لښکری او په عذاب ئی کړل هغه کسان چه کافران شوی ؤ او هم دا (تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت کښی مؤمنانو ته نه ښائی چه د کور ـ کورنی ـ ورورئ ـ مالونو ـ ملکونو او نورو شیانو څه خیال او پروا وکړی دلته خبرداری ورکوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښکری جمعیت او کثرت باندی غرور او تکبر وکړی، ځکه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالیٰ په مرسته (امداد) او مدد پوری تړلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو کښی هم کړی ده ـ هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نضیر، حدیبیه او نورو کښی ستاسی په برخه شوی دی هغه او نور امداد چه څینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه ګرد (تول) تش د الٰهی امداد او د غیبی تائید محصول ؤ ـ او اوس په آخره کښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد نښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راورسید چه د هوازن او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښکر سره تول او تیار کړی دی، او غواړی چه په ډیره دبدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړی ـ نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکی معظمی د فتحی له پاره له مدینی منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکی معظمی د فتحی په وخت کښی مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو ـ دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامی لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهی) کیږی ـ د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ ډیر لږ وو نو په هغه وخت کښی به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میړنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کښی ناوړه واقع شول دوی لا د مکی معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی ډلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئی پر سر ترلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنګ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنګ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوښانو ـ آسونو ـ مواشیو ـ او د خپلو کورونو ګرد (تول) پند پند مالونو او اسبابونو سره د جګړی ډګر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلی د غشو ویشتلو په فن کښی په ګرد (تول) عربستان کښی شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کښی ډیر تینګ، تینګ ځایونه نیولی او په کښی پټ ناست وو.

په صحیحینو کښی د «براء ابن عازب» روایت دی چه په ړومبنی معرکه او جنګ کښی کفارو ماتی وکړه او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترڅ کښی د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کړل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبله او شور ماشور جوړ شو او په یوه شیبه کښی له څلورو خواؤ لکه ږلی غوندی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه ټینګول مشکل شول، ړومبی «طلقاء» وتښتیدل ـ وروسته له هغه د نورو پښی هم ولړزیدلی او وښوئیدلی ـ او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنګه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کښی دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصری لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالیٰ عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم تول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنګ په میدان کښی پاتی شول ـ چه دوی ګرد (تول) د غره په شان ټینګ او ثابت ښکاریدل ـ دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زمونږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکړه او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترګو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث ټینګ نیولی ؤ ـ د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواوٶ څخه د غشو باران وریږی ـ اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی ـ مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته. د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر څو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تښتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسی خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی ئی د الهٰی محبت شغلی بلی دی ـ او په ژبه ئی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب اناابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم ـ

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله ـ ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشئ! او زما په لوری رادرومئ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.»

بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمرة» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوږونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سړی اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا ډیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به ئی هملته خوشی پریښودل او ځان به ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شگی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری ئی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی ـ له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شگو له اثره خپلی سترگی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی ئی حمله ور وړه او آناً فآناً مطلع صافه شوه، او ډیر تښتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول ـ او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! ـ او په زرهاوٶ بندیان د پاک رسول په مخ کښی تړلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿ فَسُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٢٧

او بیا به رجوع وکړی الله «د توبی په قبول» پس له دی «د حنین له جنګه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی«د رجوع» او الله ډیر ښونکی (د خطیئاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه ورپه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُواْ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلیت» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویریږئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیان کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په تولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیرة العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله ـ او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلیږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راځی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلیت او ګنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو ځنی هم ثابته ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیرة العرب ځنی د ګردو (تولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په دول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیرة العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافرۍ په ډول (طریقه) په عارضي صورت د حرم مځکې ته لاړ شي نو تللی شي په دې شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه ګڼي باقي د حج او د عمرې په قصد د هیڅ یو کافر داخلیدل نه دي جائز، کما ورد في الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةً ﴾ الآیة ـ او که ویرېږئ تاسی له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړي تاسی الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائي د غنا ستاسی بیشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي» حرم شریف ته د مشرکینو د تګ او راتګ له بندیدلو څخه مسلمانانو ته داسی اندیښنه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوي چارو کښې به لوی تاوان راورسیږي ـ او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دې نه به ئې نه راوړي ـ نو ځکه ئې تسلي وفرمایله چه تاسی له دغو خبرو څخه مه ویرېږئ ځکه چه ستاسی غنا یوازې د «رب الاعلیٰ» په مشیت پورې موقوفه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو په هغه کښې به هیڅ ځنډ (تاخیر) رانشي لکه چه هم داسی هم وشول، الله تعالیٰ ګرد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتي مالونو راتلل شروع شول ـ ښه بارانونه واوریدل، چه د هغو لامله (له وجې) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازې پرانستل شوی. د کتابیانو او نورو ځنې د جزیې پیسی ورجاري شوی، الغرض الله تعالیٰ له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غناء اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالیٰ هیڅ یو حکم له حکمته خالي نه دی.

قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾

وجنګیږئ تاسی له هغو کسانو سره چه نه راوړي ایمان پر الله او نه په ورځې آخرې باندې «ځکه چه په پاک محمد ئې ایمان نه دی راوړی» او نه حرام ګڼي دوی هغه چه حرام کړي دي الله «په قرآن کښې» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښې» او نه قبلوي دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دي» چه ورکړي شوی دی دوی ته کتاب «جنګ ورسره کوئ» تر هغه پورې چه ورکړي دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وي.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاریٰ ؤ» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا ؤ چه

د عربستان خاوره د مشركانو له وجود څخه بيخي پاکه شي ليکن په دغه وخت کښې د يهودو او نصارئ ؤ په حصه کښې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کښې د زور او قوت خاوندان نشي، او د اسلام د خپريدو (خوريدو) او ترقي په لاره کښې خند نشي ـ نو ځکه اجازه ورکړې شوه که دغه کتابيان تر لاس لاندې رعيت پاتې کيږي او جزيه ورکول قبلوي نو هيڅ مضائقه نشته قبول ئې کړئ نو په دغه وخت کښې دې اسلامي حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړی ـ که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشركانو ؤ «يعني جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائي په الله او د آخرت په ورځ باندې ايمان نه لري، نه د الله تعالىٰ او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو څه خيال او پروا کوي. محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم خو لا څه چه دوی په رښتيا سره د خپل منلي نبي حضرت عيسٰى عليه السلام په پيريو کښې راغلي ؤ او نه دغه دين مني چه اوس محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هيڅ يو حقاني دين باندې هم قايل نه دی. او په دغه کوښښ کښې لگيا دي چه د الله تعالىٰ لگولې ډيوه رڼا (رنړا) د خولې په پوکولو سره مړه کړي. لکه چه ژر به ئې ذکر وشي که داسې خبيثان نالائقان هم داسې خوشې پريښودل شي نو په ملک کښې د فتنې ـ فساد ـ کفر ـ تمرد او بغاوت لمبې پر له پسې پورته کيږي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

او وائي يهودان چه عزير ځوی د الله دی او وائي نصرانيان چه مسيح ځوی د الله دی دغه چټې (بيکاره) وينا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائي ئې بې دليله» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوي وو پخوا «له دوی يعني پلرونه د دوی»؛ هلاک دې کړي دوی له الله چه څرنگه گرځولې شي دوی «له سمې لارې څخه».

تفسير: له رواياتو څخه معلوميږي چه په دغه وخت کښې د ځينو يهودانو داسې عقيده وه چه حضرت عزير عليه السلام د الله تعالىٰ ځوی دی. ليکن دغه عقيده د عامو يهودانو نه وه ـ بلکه په وروستنيو زمانو کښې خو ځينو علماؤ ليکلي دي چه اوس هيڅ يو يهودي پر دغې عقيدې نه دی پاتې که د نبي صلى الله عليه وسلم په عهد کښې د يهودانو کومه فرقه په دې خبرې قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کښې يهودانو د قرآن د حکايت تکذيب کړی وی ـ لکه چه

د ﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو ځنی «عدی بن حاتم» اعتراض کړی ؤ چه «هیڅوک احبار او رهبان رب نه ګڼی» چه د هغه ځواب نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم داسی ورکړ چه وروسته راځی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیر علیه السلام د خدای ځوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هو! همغسی چه د زمانی په تیریدو ډیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو ډیر ثقه بزرګ مرحوم حاجی امیر شاه خان ویل چه د «فلسطین» او نورو ځایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی دی چه هغوی ته به ئی د دی رنګ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.

﴿ يُضَاهِـُٔوْنَ قَوْلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا له دوی» یعنی د مسیح د ابنیت «ځویتوب» او الوهیت «خدائی» او نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کړی ده لکه چه د «٦» جزء د المائدة په «١٦» او «١٧» آیت «٣» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کړی دی.

﴿ قٰتَلَهُمُ اللّٰهُ ﴾ الآية ـ هلاک دی کړی دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنګه ګرځولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنګه چپ کړی شوی دی له لاری د حق نه.» یعنی الله تعالیٰ دی دوی ووژنی او غارت دی کړی «او لعنت دی پری نازل کړی» چه سره د توحید د صافی او زوروری رڼا (رڼرا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ
ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوْٓا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ سُبْحٰنَهٗ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٣١﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله «چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح ځوی د مریمی «هم په خدائی نیسی چه د الله ځوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه دی شوی دوی ته «په توریٰت او انجیل کښی» مګر د دی چه عبادت وکړی دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مګر خو هم دی دی؛ پاکی ده الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند گانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری(ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله ـ او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه ـ او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فائدی او د جاه او رتبی په مقابل کښی به ئی شرعی حکمونه بدلول ـ لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریع» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کښی هم داسی تشریح فرمائلی وه. او له حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه څخنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مړ کړی نور (رڼا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مگر دا چه پوره کړی نور «رڼا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اگر که بد گڼی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راڅرگندی شوی دی، بیا نو دغه گدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تلی او خوریدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رڼا» بی رونقه «تته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سړی غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رڼا (رڼرا) مړه یا تته کړی هر څومره که دی وسوځی ـ او خپل ځان نینی، نینی کړی ـ مگر بیا هم د الله د دین نور په پوره دول (طریقه) سره خوریږی ـ او خپلو پلوشو او وړانگو سره نړی روښانوی.

چه رب بل کړی غټ څراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کړ ـ نو به سوځی خپله ږیره

او دا ځکه چه د رب څراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لنبه شی مستدیره.

هُوَ الَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِالۡهُدَىٰ وَدِينِ الۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ الۡمُشۡرِكُونَ ﴿٣٣﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اګر که آسمانی هم وی» او اګر که بد ګنی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی لله الحمد په ښکاره دول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان ـ او د ایمان او تقویٰ پر لاره تینګ او سم روان ـ او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محوه کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیدونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ الۡأَحۡبَارِ وَالرُّهۡبَانِ لَيَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ النَّاسِ بِالۡبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِۗ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهٰی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی د علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کښې جعلي اسناد او ساختگي روايات او بدې چارې ورښيي ـ او د خپل سيادت او رياست د تينګولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فريب په جال کښې بندوی او له سمې لارې څخنې ئې ستنوی(واپس کوی). ځکه که عوام د دوی له جاله ووځی ـ او حق دين اختيار کړی، نو پر دوی ګردی (تولې) ګټې دريږی. دغه حال مسلمانانو ته آوراوه شي چه مسلمانان هوښيار او خبردار شي، چه د امتونو او د اقوامو د خرابي او تباهي ډير لوی سبب د دريو جماعتونو خرابي او ګمراهي او د خپلو فرائضو پر يښودل دی «۱»: علماء «۲»: مشايخ. «۳»: اغنياء ـ رؤساء له دوی څخنی د دوو ډلو ذکر پخوا له دی نه تير شو د دريم جماعت «رؤساؤ» ذکر وروسته راځي. ابن المبارک څومره ښه ويلي دی. «وهل افسدالدين الاالملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان چه خزانه کوی سره زر او سپين زر او نه لګوی هغه په لاره د الله کښې «د دين د ترقي له پاره» نو زيرې ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسير: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوی ـ اګر که په حلاله طريقه سره هم وی خو د الله تعالىٰ په لاره کښې ئې نه صرفوی. «مثلاً زکات نه ورکوی ـ واجبه حقوق ترې نه باسي» د دوی سزا دغه ده. نو د دې له مخې د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به ئې پټاوه يا حق به ئې بدلاوه، او بالمقابل به ئې ګټې کولې او بډې به ئې خوړې او د خپل رياست د قيام د حرص او طمعې له پاره به ئې عوام الناس د الله تعالىٰ له لارې څخه ستنول(واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت وبال او د ځان جنجال نشي.

يَّوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوْبُهُمْ وَظُهُوْرُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُوْنَ ﴿۳۵﴾

په هغې ورځې چه سختي سرې به کړې شي دغه خزانې په اور د جهنم «دوزخ» کښې نو داغلې به شي په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی «او ويلې به شي ورته» دا هغه شي دی چه خزانه

کړی وه تاسی دپاره د نفسونو «ځانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښې اوس درته بلا شوه په عقبا کښې».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښې د مال د لګولو په نسبت څه وویل شي نو د ده په وچولی (تندی) کښې ګونځې پیدا کیږی، او که ډیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آړوی او خپل اړخ ورګرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورګرځوی او خپله مخه نیسی او ځی ـ نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه تول کړی مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی ـ او خپله سزا په ښه شان سره ومومی.

إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثۡنَا عَشَرَ شَهۡرٗا فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوۡمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ مِنۡهَآ أَرۡبَعَةٌ حُرُمٞۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُۚ فَلَا تَظۡلِمُواْ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمۡۚ وَقَٰتِلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ كَآفَّةٗ كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ كَآفَّةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښې دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښې هغه ورځ «وخت» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» څنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوئ ظلم په دغو کښې په ځانونو خپلو «په کولو د ګناه» او جنګونه کوئ تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره تول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښې» لکه چه جنګونه کوی دوی له تاسی سره تول له څرمی(سیلمی)؛ او پوه شئ چه بیشکه الله سره له پرهیزګارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښې ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ۆ بیا

په دی رکوع کښی ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده، ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملا ئکة الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ ؤ کښی د مسیح علیه السلام د «ابنیت - ځویتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او رهبانانو د الهیٰ شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کړی دی یعنی احبار او رهبانان رشوت «بډی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام ګرځول او د دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «٨» جزء د الانعام په ١٣٧ او ١٣٨ آیت ١٦ رکوع کښی مفصل تیر شوی دی -او دلته هم د هغه یو مثال بیانیږی په عربو کښی له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو څنی په څلورو میاشتو کښی وینی تویول، جدال او قتال قطعاً بندیږی چه دغو ته به ئی «اشهرالحرم - محرم الحرام او رجب المرجب وی» چه په هغو کښی به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سړی به په دغو میاشتو کښی د خپل پلار په قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت کښی دغه څلور میاشتی «اشهر الحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی ؤ - او یو تر بله په جدال او قتال کښی مشغول وو - او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون تابع نه وو، نو د «نسیء» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلی په اشهرالحرم کښی د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سږکال مونږ دغه «محرم» له «اشهرالحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام ګرځوو - او په بل کال کښی به ئی ویل چه سږکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله ګڼو او په دغه دول (طریقه) به ئی په هر کال کښی د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په تعیین کښی به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له تحقیقه سره سم د «نسیء - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په «صفره» کښی کیده - او د هغه صورت همغه ؤ چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه لیکلی دی هغه ړومبی سړی چه دغه رسم ئی جاری کړی دی «قلمس» کنانی ؤ. بیا دغه رسم د ده په اولاده کښی نسلاً بعد نسل جاری شو، په آخر کښی د ده له نسله د «کنانی له قبیلی څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت ؤ چه په هر کال کښی به ئی د حج په موسم کښی اعلان کاوه چه سږ کال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه کیدله او په عمومی دول (طریقه) به خلقو هغه مانه ګواکی د جاهلیت په زمانه کښی د کافرانو

د کفر او گمراهي د زیاتوالي سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کناني» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکړی ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دوارو دلو په مینځ کښی مشابهت وښئی او ﴿ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ ﴾ الآية - د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د ډیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقرری شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهرالحرم - د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ﴾ الآية - نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره تول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت څخنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده - او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ۖ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» ډیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شي په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریږدی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعنی کافران خراب کار ښه گڼی کله چه د دوی پوهه منقلبه او چپه شی نو د نیکی سمه صافه لاره به له کومه ومومی؟ په دغه آیت کښی د «نسیء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښی ولیکل شو چه د ﴿ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ﴾ تر آیت لاندی شوی دی.
تنبیه: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبیسی» ورځی په هر څلورم کال کښی زیاتوی هغه په «نسیء» کښی نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسیء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښی د کال د میاشتو عددونه بدلول ـ مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئی څوارلس میاشتی جوړولی ـ یا به ئی په حساب کښی داسی بی انتظامی پیښوله چه له ذی القعدی څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هم «چه امیر الحاج ؤ او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لاړل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښی اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیئته ـ الحدیث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو گردو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شی تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښی «غزا ته» درانه «او مائل» کیږئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضی شوی یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښی مگر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شی د تیری رکوع

د ۱۰٦۸ مخ کرښی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآیة - څخه د کتابیانو په مقابل کښې د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کښې هغه ضمني مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ګواکې هغه ګرد (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.
د مکې معظمې د فتحې او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصراني باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینې منورې باندې د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کښې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وګڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کښې ونیسي، او پخوا له دې نه چه دوی اسلامي خاورې ته پښه وراندې کړې د هغوی مدافعه وکړی شي، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومي دول (طریقه) ګردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شئ! سخته تودوخه او قحطي وه، خرماوې (کجورې) پخیدو ته نژدې شوي وې سیورې ډیر ښه لګیده، نو په دغسې وخت کښې دومره اوږده مسافه پرې کول او نه یواځې د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامي مرکز څخه لرې، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کښې جګړه کول کوم آسان امر او د لوبو کار نه ؤ. په دغسې یو ستر اقدام او لوی مهم کښې پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسې حوصلې خاوند نه ؤ چه په هسې سر جاروونکې اقدام ځغرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمې (منصوبې) او بهانې جوړولې او خپل ځانونه ئې له جنګ څخه ایستل ځینې مسلمانان هم په داسې سخت وخت کښې له داسې یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کښې وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یواځې څو تنه په شمار سرې پاتې شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف څخنې بې برخې کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدې له (۳۰۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهي (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کښې ئې سنګرونه ونیول او د «روم» د قیصر په نامه ئې یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئې ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کښې ځای ونیوه، مګر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتې شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دې ارادې څخه خبر شول نو دغه خبره ئې د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مګر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مګر اسلام ئې رانه ووړ- لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې د «شام» ګرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونیول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راووړ - الله تعالیٰ په تولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینې منورې منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه ځو تنه صادقان مسلمانان چه يواځې د سستي لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللي، ډير زيات پښيمانه ارمانجن او خفه وو. د دې رکوع له شروع څخه تر ډيره ځايه پورې د هم دغو واقعاتو ذکر دی. مګر زياتره د منافقينو د بدو حرکاتو بيان کړی شوی دی په ځينو ځايونو کښې مسلمانانو ته خطاب او د منافقينو احوالو ته اشاره شوی دی.
په دغه آيت کښې مسلمانانو ته ډير زيات تشويق، ترغيب، تحضيض ورکړی شوی دی؛ او دا ئې ښکاره کړی ده - چه د لږ څه عيش او آرام له پاره جهاد پريښودل ګواکې له لوړې څخه د ژورې په لورې له لويدلو سره مرادف دی د صادق مؤمن په نظر کښې د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل کښې هيڅ اهميت او وقعت ښائې ونه لري. په حديث کښې راغلي دي که د الله تعالیٰ په نزد د دنيا وقعت د ماشي د وزر په اندازه وی، نو هيڅ يو کافر ته به ئې يو غړپ اوبه هم نه ورکولې.

إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

که ونه وځئ تاسې «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ» نو په عذاب به کړي الله تاسې په عذاب دردناک سره او بدل به راولي «بل» قوم چه غير له تاسې وی او نه به رسوئ ضرر تاسې دغه الله «يا رسول الله» ته د هيڅ شي؛ او الله پر هر شي «چه اراده وفرمائی» ښه قادر دی.

تفسير: يعني د الله تعالیٰ کار پر تاسې نه دی موقوف، که تاسې سستي وکړئ نو الله تعالیٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دين د خدمت له پاره ودروی، او تاسې به له دغه سعادت څخه بې برخې پاتې شئ، چه دغه ستاسې زيان دی.

مه پږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک ملک پږدی احسان په تا چه کوی خدمت د ملک

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۗ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٤٠﴾

که ونه کړئ تاسي مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړي ځکه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلي وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوویست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوي وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښې وو کله چه ویل «محمد» ملګري خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښې؛ نو نازل کړ «راولیږه» الله تسکین «رحمت ډاډینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسي» لښکرو سره چه نه لیدلي تاسو هغوی او وګرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوي دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لوړه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوي دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسي نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسي موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسي وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار ځخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ. ځو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو ځخه په تنګ شوي وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرګه پر دغي خبري غوته شوي وه چه «له هری قبیلي ځخه دی یو یو ځلمی منتخب شي! او هغوی تول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښې دی په خپلو تورو پر محمد باندی ګزارونه وکړی ځو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر تولو باندی دیت واوړی، او ګرد (تول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړي، او د بني هاشمو له لاسه دا ونشي چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د ګرد (تول) قبائلو سره جنګ وکړی او د ګرد (تول) عربستان دښمنی ځان ته وګتي او قصاص پری واخلي په هغه شپه کښې چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملي کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شي او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوي وو، په دیر

احتیاط د هغو خاوندانو ته ورسوی، او حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته ئی تسلی ورکړه چه ته په ډیره دادینه او اطمینان سره زما په بستره څمله او یقین ولره چه ستا یوه ویښته ته به هم څه زیان او ضرر ونه رسیږی. وروسته له دے نه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسی حال کښی ووت چه «شاهت الوجوه»یی ویل او د دوی په سترګو کښی ئی خاوری شیندلی. او حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه ئی له خپل ځان سره ملګری کړ، او له مکی معظمی څخنی څو میله لری لاړ او د «ثور» په غار کښی ئی «چه سری په نیم ساعت کښی له مکی معظمی نه هلته رسیږی او پر یوه لوړ غره باندی واقع دی» ځای ونیوه دغه غار د دی غره په سر په یوی لوئی مجوفی تیږی (ګتی) کښی دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره یواځی «په لاندینی برخه کښی ئی» یوه داسی تنګه لاره وه چه انسان په ولاړی یا ناستی نشو ورننوتلی او تش په تتر «سینه» سره سړی پکښی ننووت نو ړومبی حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه غار کښی ننووت، او هغه یی ښه پاک او صاف او ګرد (تول) سوری ئی په زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره یا خوځنده تری رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوی زړوکی خلاص شول او یو سوری پاتی شو، نو په هغه کښی ئی خپله پښه کیښوده کله چه د دی غار ګرد (تول) داخلی انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته ئی عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ،رسول الله مبارک د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه پر ورانه خپل مقدس سر کیښود، او استراحت ئی وفرمایه په دی وخت کښی مار د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پښه وچیچله سره د دی چه د صدیق په پښه بلکه په ګرد (تول) وجود کښی د دی مار د چیچلو څخه ډیر سخت درد او سوی ؤ مګر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښی څه خلل واقع نشی کله چه پاک رسول الله خپلی سترګی پرانستلی.، او دغه پیښه ورته معلومه شوه، نو د خپلی مبارکی خولی ئی لاړی د صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پښی پوری کړی، چه د هغو په اثر ئی باذن الله سم د لاسه شفا وموندله.
له هغه لوری کفار د هغه «قائف ـ پل وهونکی» په لارښوونه چه د قدمونو په پیژندلو کښی ډیر ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لټولو پسی رهی (روان) شول. او هغه د دوی د قدمونو نښی تر غاره پوری ورسولی مګر د الله تعالیٰ په قدرت د هغه غار په لاره کښی غنی «عنکبوت» خپله لویه تنسته وځغلوله او هندسی اشکال ئی تری جوړ کړل او وحشی کوتری هلته ځاله جوړه کړه او هګی ئی پکښی وکړی د دی وضعیت له لیدلو څخه ګردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وګانه، او په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چه دغه د غنی ځاله خو دومره پخوانی راښکاری چه هدو د محمد صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلی شوی وی او که څوک په دغه غار کښی ننوتلی وی، نو دغه تارونه به ولی روغ پاتی کیدل؟ او دغه هګی به څرنګه نه ماتیدلی؟
ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته دننی له لوری د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ویره کښی ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزیز آغا او بادار او لوی سردار د سیدالابرار او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسیږی، او د دښمنانو بد نظر پری ونه

لګیږی، چه د هغه په مقابل کښی دنیا او مافیها هیڅ دی او په خپله صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لګه خپل ځان ترې جار (قربان) کړی ؤ؛ نو له ډیری ویری ئی وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شي ـ او د خپلو قدمونو په لوری وګوری ـ نو مونږ به ووینی» پاک رسول الله وفرمایل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوؤ په نسبت چه دریم ئی الله تعالیٰ دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بیا له چا څخه ویریږی؟» په دغه وخت کښی پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائید وکړ.
او دغه د الله تعالیٰ د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غنی په هغو تارونو سره چه ﴿اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ﴾ ئی فرمایلی دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډیرو لویو مضبوطو کلاګانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وګرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی ګرد (ټول) تدبیرونه ئی له خاورو سره برابر کړل.
دوی تر دریو ورځو پوری په دغه غار کښی اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدینی منوری په لوری روان شول او په سلامتی او عافیت سره هلته ورسیدل.
بیشکه د کارونو په انجام کښی د الله تعالیٰ کلمه علیا کیږی او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوی دی او د پاک الله هیڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی.
تنبیه: ځینو د ﴿وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوری غزاګانی مراد کری دی، چه په هغو کښی د ملائکو نزول شوی دی، مګر له ظاهری سیاقه همغه ښکاری، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾

ځئ تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) دغه تګ غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که یئ تاسی چه پوهیږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً وثقالاً) یعنی سواره او پلی (پیاده) ماړه او عاجزان ـ زاړه او ځلمیان (سپک او درانه ـ روغ او رنځوران ـ بی وسلی او وسله والا ـ خواران او چاخ ـ مریونه او اصیلان ـ بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کښی چه وئ ښایی چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لښکر

کشي په وخت کښې هيڅ يو عذر او پلمه (بهانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توښه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلاء د كلمة الله ځکه چه دغه ستاسې تګ غزا ته ډير غوره دی تاسې ته) يعني هم له دنيوي او هم له اخروي حيثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ
وَلَٰكِنۢ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی ؤ دوی ستا وليکن لرې شوی دی په دوی باندې هغه مسافه (نو ځکه ئې مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلي وو مونږ له تاسې سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بيشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دی اظهار کښې)

تفسير: دا ئې منافقينو ته وفرمايل چه که سفر سپک وی او بې له رېړه غنائم او ولجې د دوی لاس ته ورځې يا ئې توقع وی نو په تلوار سره ورد رومی ليکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئې په مخ کښې وی نو ځانونه ترې بيرته کاږی او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کښې نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی.
(وسيحلفون ـالاية ـ او ژر به قسمونه وکړی منافقين په الله کله چه تاسې دوی ته بيرته راشئ له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلي وو مونږ له تاسې سره غزا ته) يا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی يادوی او راز راز (قسم قسم) حيلې، پلمې (تدبيرونه) او بهانې کوی چه تاسې هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدينې منوری کښې پاتې شی يا ستاسې د بيرته راتګ په وخت کښې په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی څو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالىٰ جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پټ نشي پاتې کيدی. دغه نفاق او تيرايستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کښې د ځان وبال او د روح جنجال ګرځی.

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ
الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۴۳﴾

عفوه وکړه الله له تا نه، د څه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتی کیدلو او ولی دی پری نښودل) تر هغه پوری چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښی) او معلوم کړی وی تا دروغجنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندی کوی. کله چه دوی مدینی منوری د پاتی کیدلو اجازه له تا څخه غواړی نو تاسی د دوی له مکر او کید او نفاق څخه سترګی پټوئ او داسی ګڼئ چه د هغوی په رفاقت او ملګرتوب کښی پرته (علاوه) له فساده بل هیڅ کومه ښیګڼه (نفع) او ګټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجی) تاسی هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسی دوی ته اجازه نه وی ورکړی نو هغه به ډیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورتګ ستاسی په اجازه پوری موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورتګ توفیق له سره نه ؤ. هو! ستاسی په مخ کښی به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښی هیڅ ګناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضرو مصالحو په اعتبار زیات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئی خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفوی لفظ خامخا د ګناه په مقابل کښی استعمالیږی. ځینو محققینو د «عفاالله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښی یوازی د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مګر له اسلافو څخه هغه څه منقول دی چه مخکښی مو بیان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینی مفسرین د «لم اذنت لهم» ترجمه داسی کوی ولی دی اذن ورکړ د پاتی کیدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دی ورته نه کاوه او ځینی ئی داسی کوی ولی اذن ورکړ تا دوی ته د پاتی کیدلو د غزا نه بی مهلته بلکه مهلت به دی کړی ؤ په دی اذن کښی).

لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۴﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿۴۵﴾

نه غواړي اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دي په الله او په ورځی آخري (د قيامت په پته او ښکاره په وروسته پاتي کيدلو له دي نه) چه جهاد وکړي دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهيزګارانو (ځان ساتونکو له بيرته پاتي کيدلو څخه) بيشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړي له تا نه (ای محمده د تخلف) هغه کسان چه ايمان نه لري (په پته) په الله او پر ورځی آخري باندي (چه قيامت دي) او چه شکمن دي زړونه د دوی (د دين په حقانيت کښي) نو دوی په شک خپل کښي سرګردانه (او متحيره) دي.

تفسير: يعني هغه کسان چه په زړونو کښي ئي د ايمان او تقویٰ نور او رڼا (رنړا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقي په ډول (طريقه) دغسی اجازه وغواړي. د هغوی حال خو داسي دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آيت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعينهم تفيض من الدمع حزنا الا يجدوا ما ينفقون» کښي ئي بيان راځي يعني که د وسائلو او وسائطو د نشتوالي او د نورو معاذيرو له امله (وجی) د «في سبيل الله جهاد» له شرفه محروميږي نو د هغه فضل او شرف د فوتيدلو له سببه د هغوی سترګي له اوښکو څخه ډکيږي. او بي حيايي سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتني) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله په وعدو يقين نه لري او په اخروی ژوندون ئي څه باور نه وي او د الله تعالیٰ جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بري په نسبت شوي دي تل د شک په نظر ګوري.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هرومرو (خامخا) تيار کړي به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تياري وليکن نه ؤ خوښه کړي الله پورته کيدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وويل شول دوی ته چه کينئ تاسي له (کور) کيناستونکيو (ښځو، هلکانو، سپين ږيرو) سره

تفسير: هغوی هيڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئي څه

سامان او اسباب تیار کړی وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کښې به د دروغو عذرونو پسې مندی نه وهلی، خبره دا ده چه الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کښې نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنې او فسادونه به ئې پورته کړی وی او د نه ورتګ په صورت کښې به هغوی ته دغه خبره څرګنده شي چه مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بخرکی په اندازه هم د هغوی د نه تللو څخه څه اندیښنه او پروا نه لری، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کښې له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت وبال د هم دوی په غاړه دی. ګواکی هغوی ته تکویناً وویل شول چه ځئ له ښځو ـ سپین ږیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لټانو سره په کورونو کښې ننوځئ. او دا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو عذرونو په ځواب کښې هغوی ته په کور کښې د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د تکویناً قید هم دومره ضروری نه دی.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسی کښې نو نه به ؤ زیات کړی دوی تاسی ته (هیڅ شی) مګر شر ، خرابی، فساد او چغلی او خامخا چابکی به کړی وه دوی په منځ ستاسی کښې (په چغلی او نورو بدیو کښې) حال دا چه غوښتله به دوی تاسی ته فتنه (ستاسی په منځ کښې د دښمنی په اچولو او له کافرانو څخه ستاسی په ویرولو کښې)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسی سره تللی وی نو د خپل جبن، بی زړه توب او ویری له سببه به ئې د نورو غړی هم سست کړی وی او یو له بل سره به ئې د اچولو له امله (وجی) د مسلمانانو په منځ کښې جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کښې به ئې کوښښونه کول او د دروغو افواهاتو په وسیله به ئې مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د ګټی او فائدی هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه ؤ بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنې اچولو زیاته اندیښنه موجوده وه، نو د هم دغو. سببونو له امله (وجی) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورنه کړ چه له تاسی سره غزا ته لاړ شی.

وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او شته په تاسې کښې جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکې د خبرو د دوی په ضرر ستاسې) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنې اوس هم جاسوسان یا ځینې داسې ساده او احمقان په تاسې کښې شته چه د هغوی خبرې اوری او لږ ډیر ترې متاثر کیږي «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسې فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسې سره د داسې جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، څو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو تینگ عزم، شجاعت میړانه (بهادري)، زورورتوب او نور محامد وگوري او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئې خبر ورکړي څو د هغوی پر زړونو ئې د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسي.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

خامخا په تحقیق لټولې وه دوی فتنه (خرابي) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښې) او اړولې ئې وو تاته ټول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پورې چه راغی حق (رښتیا وعده ـ د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم ـ دین) د الله حال دا چه دوی بد گڼونکي وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښې داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړ، د مدینې منورې یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) فتنې، حیلې او پلمې (منصوبې) جوړولې او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئې ډیر تدبیرونه او چلونه وکړل مگر څه وخت چه په بدر کښې د کفر او شرک ډیرې لويې ستنې ولویدلې او د کفارو غټان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکي ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابي) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه ـ یعنې داسې ښکاري چه نور د دې کار مخه نیول گران او مشکل دی.» لکه چه ډیر خلق وویریدل او د ویرې له امله (وجې) ئې تش په خوله د کلمې په ویلو پیل (شروع) وکړ مگر څرنگه چه د دوی په زړونو کښې کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیرې چه به ئې د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښې سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاري او فتنه او شرارت کومه نوې خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسې ؤ. د «احد» په جنگ کښې هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لارې څخه

بیرته راګرځیدلی وو او د «خندق» په غزا کښې به ئې ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجعوا» مګر په پای (اخر) کښې دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت ومومند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائی اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتی کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګمراهی) کښې (نو الله وفرمایل چه) خبردار شئ چه په ګمراهی کښې (لا له پخوا) لویدلی دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښې پریږدئ چه د روم ښځې دیری ښکلی او پیمخی دی که زما سترګی په هغوی ولګیږی نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته می مه بیایئ چه د ګمراهی په کوهی کښې ونه لویږم. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بی زړه توب، ویری، کفر او په دروغجنی پرهیزګاری باندی د پردی په اچولو سره لا د ګمراهی په کنده کښې لویدلی دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښې لویدونکی دی. ځینو دغه آیت د ګردو (ټولو) منافقانو په حق کښې ګڼلی دی. او د «ولا تفتنی» څخه ئې دا مطلب اخیستی دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښې مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئې په «الا فی الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

که ورسیږی تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه ښیګڼه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له ډیره حسده) او که ورسیږی تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه سختی (لکه زخم یا مرګ) نو وایی دوی په تحقیق نیولی ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنګ ته

لاړ نشوو) او شا ګرځوي دوی (ځي ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسي ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کړیدل او سوځیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت وررسیده مثلاً ځینی مسلمانان به شهیدان یا ټپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندی پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کړی ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښي هم داسي یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لاړ نشوو. مطلب دا چه هم داسي تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لاپی به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتڼونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَّنْ يُّصِيبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ
مَوْلٰىنَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿٥١﴾ قُلْ
هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ
نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖٓ
اَوْ بِاَيْدِيْنَا ۖ فَتَرَبَّصُوْٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُوْنَ ﴿٥٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مګر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښي ووایه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوئ مونږ ته(یعنی نه کوئ) مګر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته ګرځیدونکی

نه ده او نه په دنیا کښې د هغه چاره کیدی شي مګر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کښې خپل حقیقي مولیٰ او رب، الله تعالیٰ جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلې غاړې د ده د فیصلې او حکم په مقابل کښې ایښې دي او هیڅ یوه سختي مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشي منع کولی او مونږ یوازې په هم دغه الله تعالیٰ جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالیٰ جل جلاله دغه عارضي سختي په آخرت کښې په یقیني ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنیا کښې هم په راحت او خوښۍ سره بدلوی. په دغه صورت کښې تاسي زمونږ په نسبت د دوو نیکیو څخه ضرور د یوې نیکۍ هیله (ارزو) او امید کولی شئ! که د الله تعالیٰ جل جلا له په لاره کښې ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږی او که بیرته روغ رمټ راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږی لکه چه په صحیح حدیث کښې راغلی دی چه الله تعالیٰ جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کښې داسی انتظار لرو چه د دوو خرابیو څخنی به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږی، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وجی) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شي یا به الله تعالیٰ جل جلا له تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړی چه په هغه به رسوا شئ او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شي، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شي چه په مونږ او تاسی کښې د کوم یوه خاتمه او انجام ښه دی؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کښې دی.

قُلْ أَنفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾

ووایه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان ئې چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شي له تاسی؛ بیشکه چه تاسی یئ یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومی ښځو فتنه ئې پلمه (بهانه) کوله دا ئې هم ویلی ؤ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تلی ـ لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئې داسی ورکړ چه د بی اعتقادانو مال نه قبلیږی، په خوښۍ سره ئې لګوی یا په ناخوښۍ ځکه په خوښۍ سره د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې د مال لګولو توفیق په دوی کښې نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښۍ سره څه مال د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې ولګوی نو الله تعالیٰ جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب ئې په وروستنی آیت کښې راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقٰتُهُمْ اِلَّآ
اَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَبِرَسُوْلِهٖ وَلَا يَاْتُوْنَ الصَّلٰوةَ
اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۵۴﴾

او نه دی منع کړی دوی له دی چه قبول کړی شی له دوی نفقی (ورکړی) د دوی (هیڅ شی) مگر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مگر په دی حال چه دوی سست وی او نه لگوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مگر په دی حال کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو ورته اشاره کړی ده چه د کافرانو هر یو عمل مړ او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لگول دغه گرد (ټول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ؕ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
بِهَا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۵۵﴾

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (ډیر) مالونه د دوی او نه (ډیر) اولاد د دوی (ځکه چه دغه گرد (ټول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکړی دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمټ سری صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلاط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگڼئ! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاهلو زهرو په شان دی، څرنگه چه کافران د دنیا په حرص او

مينه کښې غرق او ډوب وي نو ځکه لومړی د هغې په تولولو کښې بې حده ربړونه (تکليفونه) ګالي (برادشت کوي)، بيا که لږ څه زيان وروړسيږي نو څومره مينه او محبت چه له دغو شيانو سره لري هم هغومره غم او درد هم ور رسيږي او هيڅ وخت يې د هغه له فکر، انديښنې او خفګان څخه زړه نه خالي کيږي نو بيا کله چه مرګ دوی له دغو محبوبو شيانو څخنې جلا (جدا) کوي نو د دغه وخت د صدمې، حسرت او افسوس کولو اټکل ډير ګران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنيا عاشق او حريص ته هيڅکله حقيقي هوسايي (ارام) اساسي اطمينان نه په برخه کيږي لکه چه د (اروپا) او (امريکا) او نورو ډيرو لويو لويو پانګو (سامايه) لرونکو (سرمايه دارانو) ويناوې په دغې خبرې شاهدي دي. پاتې شول مؤمنين چه مال او اولاد او نور دنيوي شيان خپل معبود او د ژوندون اصلي نصب العين نه ګڼي، څرنګه چه د دوی په زړونو کښې د دنيا د محبت مرض نه وي نو ځکه دغه شيان د هغوی په حق کښې نعمت او له دين سره د مرستې (مدد) ذريعه ګرځي، برسيره په دې زياتره کافران د مال او اولاد په ډير والي مغروريږي او په کفر او طغيان کښې ئې لا پسې شدت او زياتوالي راځي او د دې خبرې سبب ګرځي چه هغوی تر آخرې سلګۍ پورې کافر پاتې وي او د مدينې منورې د منافقانو حال چه د هغو په حق کښې دغه آيتونه نازل شوي دي هم داسې ؤ چه په ناخوښۍ سره به ئې په جهاد او نورو ځايونو کښې د رياء او نفاق له پاره مالونه لګول او د دوی په اولادونو کښې ځينې داسې مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبي کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم سره به ئې يو ځای په جهاد کښې ګډون کاوه. دغه دواړه شيان د منافقانو د زړه له هيلو څخه بيخي مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنيا کښې عذاب ګرځيدلي وو.

حضرت شاه صاحب ليکي (يعنې تعجب مه کوه چه بې دينانو ته ولې الله تعالیٰ جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کړی دی؟ د بې دينانو په حق کښې اولاد فساد او مال وبال او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پريشان اوسيږي او له سره تر مرګه پورې د هغه له فکره او ذکره نه خلاصيږي څو چه توبه وکړي يا نيکي او تقوىٰ ځان ته غوره کړي).

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

او قسمونه کوي په الله چه بيشکه دوی خامخا له (ډلې) ستاسې (مسلمانانو) څخه دي حال دا چه نه دي دوی له (ډلې) ستاسې څخه (د باطني کفر په

سبب) ولیکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویریږی (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پټ شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو(او د پناه نو) خامخا ګرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به منډی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پړی شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راګرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسی معامله کیږی لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسی «مسلمانانو» له ډلی څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا بیخی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پټیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له ګردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته منډی وهی ځرنګه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِن لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستاپه (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیږی (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، ګواکی له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا ځرګندیږی چه د ایمان مدعی لره نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا۟ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ
سَيُؤْتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ﴿٥٩﴾

او كه په تحقيق دوى راضي شوي وى په هغه (مقدار د ولجى (غنيمت) او صدقى) چه وركړى ؤ دوى ته الله او رسول د دغه (الله) او ويلى وى دوى كافى (بس) دى موږ ته الله ژر به راكړى موږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنيمته) بيشكه موږ الله ته رغبت (تمه) كوونكى يو (چه پخپل فضل سره موږ له صدقاتو بى پروا وګرځوى نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسير: يعني ډيره ښه طريقه خو دا ده هر شي چه الله تعالىٰ جل جلاله د خپل رسول صلى الله عليه وسلم په لاس چا ته وركړ سري دى پر همغه راضي او قانع اوسى! او يوائحي په الله تعالىٰ جل جلاله دى توكل كوى! او داسي عقيده دى ولري كه د پاك الله جل جلاله اراده وى نو په آينده كښي به د خپل فضل او مرحمت نور ډير شيان هم ورته وركوى. مطلب دا چه نه ښائى دنيوى فانى متاع ته ستركي ونيسي او لازم دى چه هر انسان يوازى د مهربان الله جل جلاله غوښتونكى وى او هر هغه ظاهرى او باطنى دولت چه د الله تعالىٰ جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له درباره ورته ورسيږى په هغه دى خوشاله او داډه اوسى.

إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا
وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِى سَبِيلِ
ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

بيشكه هم دا خبره ده چه صدقى (زكات صرفيږى) لپاره د فقيرانو او مسكينانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصيل د صدقى) او هغو ته چه الفت (آشنائى) اچولى شي په زړونو د دوى كښي (له اسلام سره) او (صرفيږى) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مكاتبانو) كښي او پور وړو (تاوان موندونكو) او (صرفيږى) په لاره د الله كښي او (صرفيږى لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وى)؛ (مقرره او لازم كړى شوے ده دغه) فريضه (زكات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنګه چه د صدقو په ویش کښې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو ځکه خبرداری ورکوی چه د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقرره کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) او د هغه فهرست ئی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس ورکړی دی چه له هغه سره ئی سم ویشی او د هیچا د غوښتنی تابع نشی کیدی. په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پریښی بلکه بالذات ئی په خپله د هغه د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) چه دغه اته دی

۱ـ فقراء (چه له هغوی سره څه شی نه وی)

۲ـ مساکین (چه له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).

۳ـ عاملین (چه د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).

٤ـ مؤلفة القلوب (هغه کسان چه د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کیږی یا په اسلام کښې کمزوری وی یا نور داسی. د اکثرو علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفة القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی.)

٥ـ فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئی کړی یا ئی وپیری (واخلی) او بیا ئی آزاد کړی یا د بندیانو ـ قیدیانو ـ فدیه ورکړی او خوشی ئی کړی.)

٦ـ غارمین (هغه کسان چه پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجی) تر بار لاندی لویدلی وی.)

۷ـ فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی.)

۸ـ ابن السبیل (د هغه مسافر او پردیسی سره مرسته (مدد) کول چه د سفر په حالت کښې د نصابو مالک نه وی. اګر که په خپل کور کښې د مال او شتو خاوند هم وی.)

د حنفیانو په نزد تملیک په هر صورت کښې ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهی په کتابونو کښې وکتل شی!.

وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ النَّبِيَّ وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ
قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ

وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ ۚ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

او څېښی له دوی هغه کسان دی چه آزار رسوی دوی نبی ته او وائی چه دغه (رسول تول) غوږونه دی (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دی آوریدونکی د نبی نیکی (خبری) ستاسی دی باور یقین لری دی په (کلام د) الله او باور کوی دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دی) رحمت دی دپاره د هغو کسانو چه (یوائځی ئی په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دی له تاسی او هغه کسان چه آزار رسوی رسول الله (محمد) ته مقرر دی دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کښی)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښی سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئی بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسی خبری مه کوئ! نه چه ستاسی دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوی به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښی د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو ځانونو پاکی او براءة به ورڅرګند کړو ځکه چه هغه خو تول غوږونه دی، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئی منی، په خبرو د ده تیرایستل دومره ګران نه دی. خبره داسی وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلی حیا، وقار او کریم النفسی له کبله (وحی) سره له دی چه دروغ به ورته څرګند معلومیدل خو بیا به ئی هم د هغه د ویونکی پت او عزت ساته او نه به ئی رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئی له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسی ګڼل چه ګواکی رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دی پوهیدلی، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوی ځواب داسی ورکوی «که دی بیخی غوږ دی خو ستاسی د خیر او ښیګڼی له پاره دی، د نبی الله صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسی دپاره ډیر ښه دی او که نه ړومبی نه تاسی نیول شوی وی او دغه هم ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسی په خپله پوه شئ او د هغه له امله (وحی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبی صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسی پر دروغو خبرو د دی له پاره نه ده چه دوی په رښتیا ستاسی خبری یقینی او واقعی ګڼی بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی. هو! ستاسی په منځ کښی د هغو کسانو په حق کښی چه د ایمان مدعیان دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دی ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوی او نه ئی رسوا کوی مګر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پټ نه دی، پس شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائی یا د دوی په نسبت «هواذن» وائی او ځوروی ئی نو د سختو سزاؤ منتظر اوسی!

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۶۲﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه ؤ څو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخی نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او یوازی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسی دی ولویږی.

اَلَمْ يَعْلَمُوْۤا اَنَّهٗ مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ ﴿۶۳﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوایی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُوْرَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِیْ قُلُوْبِهِمْ ؕ قُلِ اسْتَهْزِءُوْا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُوْنَ ﴿۶۴﴾

ویرېږي دغه منافقان له دې نه چه نازل کړی شي پر دغو (مومنانو د قرآن داسي یو) سورت چه خبروي دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښي دي (خو سره له هغه هم استهزاء کوي)؛ ووایه (ای محمده! دوی ته توبیخاً) چه کوئ تاسي (دغه) مسخري (چه په سزا ورسیږئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسي) چه ویرېږئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښي د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسي به ئې د تمسخر غږونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئې توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسي خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوږونو ته ورسیږي نو داسي به ئې ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخي غوږ غوږ دی مونږ د ده په مخکښي هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنګ ورکړو هغه ئې اوري او هرومرو (خامخا) ئې قبلوي هم. مګر څرنګه چه زیاتره وخت د الله تعالیٰ جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسي قرآني سورت نازل شي چه زمونږ پټی خبری او نیتونه څرګند کړي. اصلي خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لړزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسي کرامت له لیدلو څخه ډاډه کیدل مګر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښي لویدل نو ځکه ئې وفرمایل چه ښه خو داسي ده چه تاسي هم داسي توکی کوئ! او ملنډی وهئ! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هواذن» ووایئ! او ډاډه اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شي ضرور څرګندوی چه تاسي تری ویریږئ او هغه ستاسي د مکر او فریب او خداع ګرد (تول) تارونه شلوي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړې ته له دوی نه (چه تاسي ولي استهزاء کوئ په دې حال چه دوی تبوک ته تلل) نو ضرور به وائي خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبي مو کولي؛

تفسیر: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کښي ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسي وویل «دغه سړی محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ چه د شام د قصرونو او د روم د

ښارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنګ هم د عربو په جنګونو قیاس کړی دی، مونږ یقین لرو چه سبا به ټول د رومیانو په مخ کښې لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خیته ور، ډارن او دروغ جنان دی څرنګه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنګیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا ډول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کړی کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یارسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د ټوکو او ساعت تیری په ډول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی ټوکه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنډه شی.

قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری وئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د ټوکو او مسخرو او ساعت تیرولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشی؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الٰهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د ټوکو په ډول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلیتی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفوه وکړو مونږ له یوی ډلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی ډلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو ګناهګاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هیڅ فائده په لاس نه ورځی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق) وی هغه به خامخا ور رسیږی هو! که اوس

هم څوک د زړه په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلی الله تعالیٰ جل جلاله هغه بښی یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسی فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږی.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ؕ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ؕ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۶۷﴾

سړی منافقان او ښځی منافقاتی ځینی د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر او نفاق کښی ګرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوی پر منکراتو (بدیو چه ښیی ئی نورو ته) او منع کوی دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسی دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړی دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخی کړی دی دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی دی له دائری د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غړوونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دی چه د دوی نارینه او ښځی سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوی، شپه او ورځ په دی هڅه کښی دی چه هر دول (طریقه) حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړی کړی او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړی، د پیسو لګولو په اصلی ځایونو کښی خپل موتی کلک نیسی. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبی چاته څه خیر او ښیګڼه رسیږی او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسی پری ایښی ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پری ایښی دی، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیری غورځول کیږی د هغه ذکر په وروستنی آیت کښی راځی.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۙ﴿۶۸﴾

وعده کړی ده الله له منافقانو سړیو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښی هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښی به هم د الله تعالیٰ جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ؕ فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یئ چه پخوا له تاسی څخنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خوندونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغی ئی گټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ

نو گټه (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او ډوب شوی تاسی په باطلو کښی په شان د هغو کسانو چه ډوب شوی وو په باطلو کښی پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصوره غافل شوی یئ! او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی تول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات ؤ خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی(ساتلی) ، نو تاسی پر کوم شی باندی ډاډینه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یئ؟.

أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخی دی له هره بابه).

تفسیر: یعنی هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب ؤ لکه چه دوه رکوع ړومبی په (٥٤) آیت کښی د (فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ۚ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو اړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلۍ) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرګ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباه شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښي تیري شوی دی.

اَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ‌ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلٰـكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ ۝٧٠

چه راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی (نو تکذیب وکړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئی کاوه په دوی ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ جل جلاله هیڅوا ته بی سببه او بی ځایه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی ګناهونو بوخت (مشغول) او لګیا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتُ بَعۡضُهُمۡ اَوۡلِيَآءُ
بَعۡضٍ‌ۘ يَاۡمُرُوۡنَ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ الۡمُنۡكَرِ
وَيُقِيۡمُوۡنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤۡتُوۡنَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيۡعُوۡنَ اللّٰهَ
وَرَسُوۡلَهٗ‌ ؕ اُولٰۤـئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ اللّٰهُ‌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ۝٧١

او سړی مؤمنان او ښځی مؤمنانی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (او په ایمان کښی تول سره یو شان دی) حکم کوی دوی په نیکیو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بدیو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له تولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بیشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښی) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسير: د دغې رکوع په سر کښې د منافقانو صفتونه بیان شوي وو، دلته د مقابلې په ډول (طريقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو يعنې منافقان خلق له نيکۍ څخه منع کوي، او د بدۍ په لوري ترغيب ورکوي او مومنان خلق له بدۍ نه ژغوري (بچ کوي) او د نيکۍ په لوري ئې تشويق کوي د منافقانو موټی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانيستي دي. منافقان د شومتيا له امله (وجې) خپل مال نه لګوي او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقې او خيرات ورکوي، له منافقانو څخه بيخي الله تعالیٰ جل جلاله هير دی ولې مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوي او په ټولو معاملو کښې د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تګ کوي، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصي رحمت وړ (لائق) او مستحق وګرځيدل.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۷۲﴾ ع

وعده کړې ده الله له نارينه ؤ مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کښې او (وعده کړې ده الله) د ځايونو پاکو (چه ثابت دي) په جنتونو د تل اوسيدلو کښې؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډيره لويه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډير لوی.

تفسير: يعنې د ټولو دنيوي او اخروي نعمتونو څخه ډير لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښي ده جنت هم له هم دې امله (وجې) غواړي چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښې مومنانو ته هر ډول (طريقه) جسماني او روحاني نعمتونه او خوشالي ورکوي مګر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقيقي محبوب دائمي رضاء وي. په صحيح حديث کښې راغلي دي چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتيانو ته غږ کوي چه (ای جنتيانو!) جنتيان به په ځواب کښې عرض وکړي (لبيک) بيا به پوښتنه وکړي چه (هل رضيتم - آيا اوس خوښ شوي يئ؟) جنتيان به داسې عرض کوي (ای پروردګاره! ولې به نه يو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائي انعام او مهرباني پر مونږ کړې ده) بيا به داسې پوښتنه وشي

(هل اعطیتم افضل من ذلک؟ ـ هر هغه شیان چه تر اوسه پوری تاسی ته درکړی شوی دی آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شی د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتیان به سوال وکړی چه (یاالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانیو څخه به بل کوم غوره، اعلیٰ او خورا (ډیر) ښه نعمت وی؟) دلته به الله تعالیٰ جل جلاله فرمائی ـ (احل علیکم رضوانی فلا اسخط علیکم بعده ابدا ـ خپله دائمی رضاء او خوښی تاسی ته درلیږم چه له هغه وروسته به هیڅ خفګان او ناخوښی نه وی.

رزقنا الله وسائر المؤمنین هذه الکرامة العظیمة الباهرة

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شی په دفع کولو کښی انتهائی کوښښ کول دی، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسیف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی.
نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشی! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخی ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندی هم (بالسیف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنګه چه د ـ تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخی ښکاره شوی ؤ نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لوړی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فطرتاً ډیر حلیم او خورا (ډیر) نرم خویه او مهربان ؤ لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایی ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ﴾ (٤ جزء د آل عمران (١٥٩) آیت (١٧ رکوع) د الله تعالیٰ له جانبه پری حکم شوی ؤ «واخفض جناحک لمن اتبعک من المؤمنین (١٩ جزء د الشعراء (٢١٥ آیت ١١ رکوع»

څرنګه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کښې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفوه کوله او ورنه تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کښې کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحیائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسی حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کښې سختی اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځی.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۖ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ
فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

قسمونه خوری دوی په الله باندی چه نه دی ویلی دوی (دا خبری چه تاته دررسیدلی دی) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لګاوه دوی (په الله او رسول الله) مګر له دی جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وګرځی دوی (له توبی) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کښې (په وژلو) او په آخرت کښې (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کښې هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مدد ګار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کښې یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښې به راشی کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن ګانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

« و هموابمالم ینالوا » - او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور ونه رسیدل دوی هغه ته) یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) تړلی وو، د شپی په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوښانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ونه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی تولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایئ، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جگړه او جنگ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغواء باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکره لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿ وَمَانَقَمُوٓا ﴾ الآیة - او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته) یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوږی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تگی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربړولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی تړلی وی نو که دوی اوس هم توبه وباسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په مخ به هیڅوک نه مومندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سړی د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ
اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّآ اٰتٰىهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧٦﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عهد ئی کړی ؤ له الله سره قسم دی چه خامخا که راکړی (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خیراتونه به ورکوو هرومرو (خامخا) (زکوٰة به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هرومرو (خامخا) له صالحانو څخه نو کله چه ورکړ (الله) دوی ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئی اختیار کړ په هغه (مال) او بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه دوی څنګ کوونکی ؤ (له حقه).

تفسیر: (ثعلبه بن حاطب) نومی انصاری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زما په حق کښی دعا وکړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (ای ثعلبه! هغه لږ شی چه ته پری د الله تعالیٰ شکر اداء کری ښه دی له هغه دیر شی څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشی کړی) ده بیا همغسی غوښتنه وکره، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (آیا ته دا نه خوښوی چه زما د سنت او د عمل طریقه غوره کړی؟) خومره چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دی منع کاؤ د ده تینګار (ضد) لا زیاتیده او وعده ئی وکره (که الله تعالیٰ جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند کړی. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء کوم) بالاخر رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده په حق کښی دعا وکره چه د هغی په اثر د ده په بیزو کښی دومره برکت او کثرت پیدا شو چه دی د خپلو دیرو رمو له امله (وجی) له مدینی منوری څخه د باندی ووت او په یوه کلی کښی ئی هستوګنه غوره کره او د دیرو مالونو او شتو له امله (وجی) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئی د جومی او جمعی لمونځونه پریښودل، څو ورځی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د زکات اخیستلو عامل ورغی نو ده وویل چه (زکات خو د جزیی خور ښکاری) یو دوه ځلی ئی نن او سبا وویل او بهانه به ئی کوله بالاخر ئی د زکات له اداء څخه په صاف دول (طریقه) سره انکار وکړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی وضعیت (حالت) په مقابل کښی دری ځلی (ویح ثعلبه) وفرمایل او دغه آیتونه نازل شول کله چه د ده ځینو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه ناږره، سره له زکوٰته ورحاضر شو، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه الله تعالیٰ جل جلاله ستا د زکات له قبلولو نه منع کری یم!» ده د دی خبری په اوریدلو په شور ماشور او ژړا او واویلا

شروع وکړه ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوری د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننگ خبره وه (ثعلبه) د بدنامی له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مگر په زړه کښې ئی نفاق پټ ؤ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مگر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښې د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې مړ شو.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿۷۷﴾

پس وگرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښې (چه هیڅ به لری نشی) تر (هغی) ورځی پوری چه یو ځای کیږی به له الله سره (په قیامت کښې) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د شرگندی وعده خلافی او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښې قایمه شوه او تر مرگه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سړی شه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی گرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام شخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کیږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۷۸﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعده خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پټو (نیتونو) د دوی او په پټو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پټو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر دول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبوریت له امله (وجی) مال وړاندی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملګرو سره کومه مرکه، جرګه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعده او بیا په ویره سره د زکات وړاندی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

اَلَّذِیۡنَ یَلۡمِزُوۡنَ الۡمُطَّوِّعِیۡنَ مِنَ الۡمُؤۡمِنِیۡنَ فِی الصَّدَقٰتِ وَالَّذِیۡنَ لَا یَجِدُوۡنَ اِلَّا جُهۡدَهُمۡ فَیَسۡخَرُوۡنَ مِنۡهُمۡ ؕ سَخِرَ اللّٰهُ مِنۡهُمۡ ۫ وَلَهُمۡ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ﴿۷۹﴾

هغه منافقان چه عیب وائی په (ډیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مګر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د تبوک د لویی غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه به کاله کښی موندل هغه ټی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکوونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه ډیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبحاب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی ګټل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره ځپل ځان ښیی او ځان په وینو لړلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیمانی خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او ډیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخری کولی. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» ـ الله تعالیٰ جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکړی) که څه هم ظاهراً دوی څو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پټه کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) تولی ریښی او رګونه پری کیږی او دوی ته ډیر دردناک عذاب تیار دی.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٨٠﴾

ښښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه ښښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که ښښنه وغواړی ته دوی ته اویا کرته نو له سره به ښښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه ښښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او ښښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فائدی ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه ښښی. دا پیښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مړ شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاړی ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پریښودل شوی یم چه ښینه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه ښینه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گټه (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی ښایی چه زما دا کار د نورو په حق کښې گټور ثابت شي. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شي لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اویا ځلی استغفار سره هغه ته ښینه کیدلی نو ما به له اویا ځلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) گواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گټور نه گڼه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازی د (بغض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه ښېنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مری د گټی (فائدی) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښې نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علیٰ احد منهم مات ابدا ولا تقم علیٰ قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښې له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گڼله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښې او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښې یا مؤمنانو ته) چه مه ځئ تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښې ووایه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښې ئی گډون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږی او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تښتی لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی،
دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه گټه (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.
داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه بښله شی.
﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴾
«٥ جزء د النساء (٦٤) آیت (٩) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.
(وقالوا لا تنفروا فی الحر ـ او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځئ تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.
﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ ـ ووایه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

﴿ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ ٨٢

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
فَقُل لَّن تَخْرُجُوا۟ مَعِىَ أَبَدًا وَلَن تُقَـٰتِلُوا۟ مَعِىَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ
رَضِيتُم بِٱلْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْخَـٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو یو خلقو څخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواړی دوی له تا څخه د وتلو (بلی غزا ته) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځئ تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیری جنگ ته) او له سره به ونه جنگیږئ په ملگرتیا زما د هیڅ دښمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یئ په کیناستو (او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسئ تاسی سره د بیرته پاتی شویو (ښځو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن ؤ چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتگه پخوا مړه شی نو ځکه ئی «الی طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواړی نو ته دوی ته داسی ووایه بس دی ستاسی میړانه (بهادری) او توره ښه راڅرگنده شوه او ستاسی د زړونو حال لا ړومبی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشئ! او نه د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی څه میړانه (بهادری) ښوولی شئ نو د بی لاسو او بی پښو ضعیفانو او ناتوانو سپین ږیرو او هلکانو، جونو او ښځو سره په خپلو کورونو کښی کینئ او هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کړی ډیر ښه دی چه پر همغه حالت باندی ومرئ! څو د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅکئ!.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ
إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی هیڅکله او مه دریږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کړی دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه به احتیاطاً د هغه سړی په جنازه کښی ګډون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ګډون نه ؤ کړی ځکه چه حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډیرو منافقانو نومونه ورښوولی وو او ښه ورمعرفی کړی وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) ؤ.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کړی دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوندن) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومری)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملګرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پریږده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (ښځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په تینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکی د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنګ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو ښځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنګ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له تولو مخنی وړاندی وړاندی ځی ﴿ فَإِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ ﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع)

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمیږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرٰتُ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۗ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٨٩﴾

ليکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ايمان لرونکي دي له ده سره جهاد ئې وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دي ښيګڼې (فائدې) او دغه کسان هم دوی دي په مراد رسيدلي (برياليان). تيار کړي دي الله دوی ته جنتونه چه بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو (ځلور قسمه) ويالې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کښې؛ دغه (ننوتل د جنت) بري دی لوی (په نفس او شيطان).

تفسير: دلته الله تعالیٰ جل جلاله د منافقينو په مقابل کښې د مخلصينو بيان فرمايي چه وګورئ دغه دي د الله تعالیٰ جل جلاله وفادار بندګان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښې نه په خپل ځان اړ (ايسار) دي او نه خپل مالونه منع کوي بلکه له سر او مال دواړو تير دي او که هر څومره سخت خطرونه موجود وي، دوی د اسلام حمايت او د رسول الله صلی الله عليه وسلم ملګرتيا کوي او هر ډول (طريقه) قرباني او ځان جارولو ته حاضر او تيار وي. نو بيا که د داسې خلقو له پاره فلاح او بري نه وي نو د چا له پاره به وي؟.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا
اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٩٠﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکي له (صحرائې) اعرابو څخه دپاره د دې چه اذن ورکړ شي (د پاتې کيدلو) دوی ته او کيناستل هغه کسان چه دروغ ئې ويلي وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ايمان کښې)؛ ژر به ورسيږي هغو کسانو ته چه کافران شوي دي له دوی څخنې عذاب دردناک.

تفسير: يعنې همغسې چه د مدينې منورې په اوسيدونکو کښې منافقان هم شته او مخلصان هم، داسې په کليوالي ناپوهو اعرابو کښې هم هر راز (قسم) خلق پيدا کيږي. له هغو څخنې ئې دلته دوه قسمه ذکر دي. د مخلصينو کليوالو ذکر د دغې رکوع په پای (اخر) کښې په ﴿ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ الآية - (٩٩) آيت کښې راځي دلته د کليوالو د هغو

دوو ډلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د ډلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څني د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له ګډون څخه معذور وو که ړومبنی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او شودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو ړومبی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ د منافقانو دغو دواړو ډلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو ډلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د توبی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ وعید به یوازی د هم دوی په حق کښی وی. نو ګواکی د ړومبنی ډلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولګوی دوی (په غزا کښی) هیڅ ګناه (له غزا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه ښښونکی (د ګناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زړښت کمزوری چه عادتاً په

هیڅ صورت له سری څخه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنی وی لکه ناجوړتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی څه رنګه چه د تبوک په غزا کښی مجاهدین ډیر لری او اوږده سفر ته تلل او په جبری ډول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلی د نشتوالی عذر هم معتبر او معقول ګڼه کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی.

﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ او الله جل جلاله ښه ښښونکی د ګناهونو ډیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام ټول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کښی د نه ګډون له امله (وجی) هیڅ الزام نشته که له داسی مخلصانو څخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د ښښونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار څخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وبښل شی او له ګناهونو څخه بی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾

او نشته (ګناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کړم تاسی په هغه نو بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه سترګی د دوی بهیدی (یعنی تویولی) له اوښکو له جهته د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه څه چه ئی ولګوی (په جهاد کښی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم په زړونو کښی له الله تعالیٰ جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیڅ قوم او ملت په تاریخ کښی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وګورئ چه خپل ځانونه، مالونه او ګرد (ټول) شیان ئی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی بیخی لګول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښی وو، او ډیرو لویو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په ډیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسي مواردو کښې يو پر بل باندې وړاندې کيدل او مسابقه ئې کوله، او بې قدرت او ناتوانه اصحابو رضي الله تعالىٰ عنهم له ډير غم، اندیښنې او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړي وو چه په مونږ کښې ولې دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسيله د خپل حقيقي محبوب په لاره کښې د ځان جارولو او قرباني ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندې کړو. په صحيح حديث کښې راغلي دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د (تبوک) مجاهدينو ته وويل تاسي په مدينه کښې داسي يو قوم پريښې دی چه له تاسي سره د هر قدم په اجر او ثواب کښې شريک دی، هر هغه قدم چه تاسي د الله تعالىٰ جل جلاله په لاره کښې اخلئ يا له کومې بيديا څخه تيريږئ يا چه په کومه لوړه خيژئ! يا کومې ژورې ته ښکته کيږئ! نو هغه قوم په دغو ګردو (ټولو) مواقعو کښې له تاسي سره ملګري او يو ځای دی، دا هغه خلق دي چه د حقيقي مجبوريتونو له امله (وجې) ستاسي له ملګرتوبه بيرته پاتې شوي دي د (حسن) په (مرسل) کښې د دغه مضمون له بيان څخه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم د هم دغه آيت تلاوت کړی دی ﴿ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ ﴾ الآية .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ
يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا
مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتي په هغو کسانو ده چه اذن (د بيرته پاتې کيدلو) غواړي له تا نه حال دا چه دوی غنيان وی، راضي شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بيرته شوو(ښځو، جونو) او مهر لګولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهيږي (په خپلې بدې خاتمې).

تفسير: يعني له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوی او په ډيره بې غيرتي دغه شرم او عار په ځان اخلي، د ښځو په شان په کور کښې ناست باهوګان په لاس کوی، په تل او هميشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسي مسخ او توريږي چه په کښې د ښو او بدو عيب او هنر، پوهه او تميز نه پاتې کيږي کله چه د ډيرې بې شرمۍ او بې عزتي له سببه کوم انسان په دغې اندازې ليونی او پاګل شي چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوی او خوښيږي نو دلته ښائي وپوهيږئ چه د ده په زړه باندې د الله تعالىٰ جل جلاله مهر لګيدلی دی العياذ بالله.

يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَّا
تَعْتَذِرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ۚ وَ
سَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٤﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقین) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوګرځئ تاسی (له تبوکه) دوی ته ووایه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (ځینو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووینی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووینی چه له خپل نفاقه راګرځی که نه ګرځی بیا به بیرته بوتلی شئ تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پټو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدینی ته راستانه (راواپس) شئ، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه :«یا رسول الله! زمونږ نیت هم دا ؤ چه له تاسی سره لاړ شو، مګر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووایئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه ګرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څرنګه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آیا دغه ګرد (تول) دعاوی به په رښتینی صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پټه خبره او عمل یا نیت پټ پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د ګردو (تولو) خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښکاره ډول (طريقه) سره درظاهروي، او د هغه سره موافق به تاسي سره معامله او جزا سزا به درکړه شي.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

ژر به قسمونه خوري دوی پر الله تاسي ته کله چه بيرته راشئ تاسي (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنګ وکړئ تاسي له (عتاب د) دوی نه، نو څنګ وکړئ تاسي له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بيشکه چه دوی پليت دی او ځای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسير: د «تبوک» د بيرته راتلو په وقت کښي به منافقينو د دروغو قسمونه خوړل، او له هغو دروغو پلمو (تدبيرونو) او حيلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض ؤ چه رسول الله صلی الله عليه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ويلو سره راضي او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتيا او پوښتنه عائده نشي. او د پخوا په شان هم داسي معامله په ابهام کښي پټه پاتي شي، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالیٰ فرمائي چه دغه بهتر دی چه تاسي له هغو سره څه تعرض مه کوئ! ليکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی څخني راضي او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهايت پليتي او شرارت لامله (له وجی) دی. دغه خلق دومره نجس او پليت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکي او صفائي هيڅ توقع نشي کيدی (او په وينځلو سره نه پاکيږی)، نو ستاسي عتاب هم دوی ته هيڅ فائده نه رسوی) لهٰذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائي بيخي لری وغورځولی شي! او له دوی څخه بيلتون ډير ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوګنی ځای ته هرومرو (خامخا) رسوی.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

قسمونه خوري دغه (منافقان په دروغو سره) تاسي ته لپاره د دی چه راضي

شئ تاسي له دوی نه، نو که راضي شئ تاسی له دوی نه (په قسم سره) نو بيشکه الله نه راضي کيږی له قومه فاسقانو

تفسير: د منافقينو لوی کوښښ په دی کښې دی چه په مکر او فريب او کذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړی، فرض ئی کړئ که په چل او فريب او بهانو سره مخلوق راضي شي نو له هغه ځينی څه فائده در رسيدی شي؟ کله چه پاک الله له ده څخه راضي نه وی. د الله تعالیٰ په دربار کښې هيڅ قسم چل ول، مکر فريب، نه چليږی ګواکی تنبيه فرمائی له هغه قوم ځنی چه الله تعالیٰ راضي نه وی، نو هيڅ يو قانت مؤمن هم له هغه ځنی له سره راضي کيدی نشی، نو ځکه ښائی چه دغه خبری او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه وويستلی شی. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلی الله عليه وسلم او د نورو مسلمانانو خوښی غواړی که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له سره د دی خبری دليل کيدی نشی چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وی.
حضرت شاه صاحب ليکی: «د هر هغه سړی حال چه معلوم وی چه منافق دی، نو د ده له لوری تغافل روا دی. ليکن دوستی، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

اَلۡاَعۡرَابُ اَشَدُّ كُفۡرًا وَّ نِفَاقًا وَّ اَجۡدَرُ اَلَّا يَعۡلَمُوۡا حُدُوۡدَ مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوۡلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ﴿۹۷﴾

(ځينی له صحرائی) اعرابو ډير سخت دی له جهته د کفره او له جهته د نفاقه (له ښاريانو نه) او ډير لائق دی له دی سره چه پوه نشی دوی په حدودو د هغو (احکامو) چه نازل کړی دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی)

تفسير: تر دی ځای پوری د مدينی منوری د منافقينو او د مخلصينو مؤمنينو احوال بيان شو، اوس د کليوالو صحرائيانو د څه حال ذکر فرمائی چه په دوی کښی هم څو ډوله (قسمه) خلق دی: کفار، منافقين، مخلصين مسلمانان څرنګه چه د کلی اوسيدونکی په قدرتی ډول (طريقه) سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وی، (لکه چه په حديث کښی راغلی دی:«**من سکن البادية جفا**» او د علم او د حکمت د مجالسو ځنی د لريوالی لامله (له وجی) د تهذيب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا (رنړا) ډيره لږه قبلوی، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفارو او منافقينو څخه ډير سخت دی. هغو ته داسی مواقع ډير لږ په لاس ورځی چه د علم او د صلاح د خاوندانو په صحبت کښی پاتی شی او د ديانت او د تهذيب هغه قوانين او قواعد زده کړی، چه

د الله تعالیٰ له جانبه پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت هم داسی یو شی دی چه د انسان زړه نرموی، او مهذب ئی ګرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه هم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری یوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائمو او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکره په پټو سترګو تګ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غټ زړه‌توب ذکر په متعددو احادیثو کښی راغلی دی. په یو حدیث کښی دی چه یوه اعرابی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بچو) سره مینه او محبت هم کوئ؟» خدای ګو چه مونږ هیڅ کله له خپلو هلکانو سره مینه او محبت نه کوو!»رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:«زه څه وکړم چه پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ایستلی دی» «والله علیم حکیم»او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی د الله تعالیٰ علم د بنی‌آدمانو پر ګردو (ټولو) طبقاتو محیط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابلیتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب لیکی: «د اعرابو په طبیعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شدید وی، نو الله تعالیٰ حکمت والا دی چه له دوی څخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

او ځینی له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نیسی (ګڼی شمیری) هغه شی چه لګوی (ئی په لاره د الله کښی (محض یو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د ګردشونو د زمانی (چه ګوندی دربانذی چپه شی) پر هم دوی دی وی ګردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: یعنی په «منافقینو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالیٰ په لاره کښی څه شی ولګوی. نو په داسی کراهیت سره ئی لګوی، لکه چه دوی کومه جریمه (جرمانه) ورکوی یا تاوان ګالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم ګردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی باندی خوښی وکړو، او د خوشالی اتڼونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی ګردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسیږی او دغه منافقان ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی. الله تعالیٰ د هر یوه خبری او دعاوی

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د برې اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

او ځینې له (صحرائی) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځې آخرې (چه قیامت دی) او نیسی (ګڼی شمیری) هغه شی چه لګوی (ئې په لاره د الله کښې) (اسباب) د نژدې والی په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شئ چه دغه (نفقات یا صلوٰة سبب د) نژدې والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښې بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) ډیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو ننداره راښوولی ده، چه په هم دغه ځیرو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی‌لارو کلیوالو او صحرائیانو کښې چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجې) د دی خبرې له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالیٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښې داسې عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو ګردو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښې هر شی چه لګوی. خالص د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د ګټلو په غرض ئې کوی. الله تعالیٰ دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوګانو) کښې حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښې کړی وی (یعنی د الله تعالیٰ قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښې داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترګو ئی ګوری، چه هر کله کوم سړی ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښې دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالیٰ رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ
اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ
جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٠٠﴾

او هغه وړاندني اولني (ايمان لرونكي) له مهاجرينو نه او له انصارو نه او (نور) هغه كسان چه متابعت كړي دي دوى د (سابقانو) په احسان (نيكى) سره راضي شوي دي الله له دوى نه (په قبول د طاعت سره) او راضي شوي دي دوى له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تيار كړي دي (الله) دوى ته جنتونه چه بهيږي لاندې د (ونو او مانيو د) دوى (څلور قسمه) ويالي چه تل به وى دوى په هغو كښې هميشه، دغه (رضا او جنت) برى دى ډير لوى.

تفسير: د «اعرابو مؤمنانو» د ذكر وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنينو د زعماؤ او اعيانو او مشرانو څه ذكر هم وكړ شي يعنى هغه مهاجرين چه په هجرت كښې ئې د سبقت او اوليت او اولويت شرف حاصل كړى دى، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت كښې د سبقت او اوليت او اولويت افتخار لرونكي دى. الغرض هغو كسانو چه د حق په قبوليت، او د اسلام په خدمت كښې هومره چه د تقدم او وړاندې والى حصه او برخه آخيستى ده، بيا هغه خلق چه له ښو كارونو او حسن نيت د اسلام د دغو مقتداپانو متابعت او پيروى كوى، هم دغو ګردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالىٰ رضا او خوښى او حقيقى برى حاصل شوى دى، همغسى چه هغوى په پوره خوښى او خوشالى او د قلب په انشراح سره د الله تعالىٰ د تشريعى احكامو او د تكوينى قضاؤ په مقابل كښې خپلې غاړې ږدى، په همغه ډول (طريقه) الله تعالىٰ هم دوى ته د خپلې خوښى او رضا سند ورعطا كوى، او په غير محدود انعام او اكرام ئې سر لوړوى.

تنبيه: د اسلافو مفسرينو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعيين كښې مختلف دى. ځينى وائى چه هغه مهاجرين او انصار مراد دى چه پخوا له هجرته په اسلام سره مشرف شوى دى د ځينو په نزد هغه ذوات مراد دى چه د دواړو قبلو (بيت الحرام او بيت المقدس) په لورى ئې لمنځونه كړى دى ځينى وائى د «بدر» تر غزوى پورى ګرد (تول) مسلمانان «سابقين الاولين» دى. ځينى تر «حديبيى» پورى اسلام لرونكي د ده مصداق دروى. او ځينو مفسرينو دا رأيه ده چه ګرد (تول) مهاجرين او انصار د اطرافيو او وروستنيو مسلمانانو او راتلونكو نسلونو په اعتبار سابقين الاولين دى. زمونږ په نزد په دغو اقوالو كښې دومره تعارض نشته «سبقت» او «اوليت» خو اضافى شيان دى. يو سړى يا يو جماعت د يوه شى په اعتبار سابق، او د بل شى په نسبت لاحق كيدى شى.

لکه چه مونږ پاس په دغه تفسير کښې اشاره وکړه، هر هغه شخص يا جماعت په هره درجه کښې چه سابق او اول شو په همغه اندازه د الله تعالیٰ د رضاء مستحق او په حقيقي بری کښې ئې برخه مونډلې ده ځکه چه د «سبقت» او «اوليت» په شان په رضاء او برى کښې هم ډير مدارج پيدا کيدی شي. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ۖ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

او ځينی له هغو کسانو چه په شاؤخوا د تاسی (اهل المدينی) کښې دی له (صحرائی) اعرابو ځنې منافقان دی، او ځينی له خلقو د مدينی نه (يو قوم دی چه) عادت ئې نيولی دی پر منافقت نه پيژنې ته دوی، مونږ عالمان يو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بيا به بوتلل شی دوی عذاب ډير لوی ته.

تفسير: پخوا له دی نه د کليوالو اعرابو ذکر جاری ؤ، په منځ کښې د مؤمنينو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرينو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آيت کښې خاص د «مدينی» او د هغی چارچاپير د اوسيدونکو بيان دی، يعنی ځينی له اهل المدينی او د هغی د شاؤخوا ساکنين په نفاق سره عادی او روږدی شوی دی. او پر هغه ټينګ ولاړ دی ليکن دغه نفاق دومره غريق او عميق دی چه سره له دغه قرب مکانی او د نبی کريم صلی الله عليه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسی بالتعيين او په قطعي طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشی، مطلع کيدی. د هغو په پوره ډول (طريقه) سره تعيين او معلومول يواځی د الله تعالیٰ په علم کښې شته. څرنګه چه د عامو منافقينو پته او سراغ له څيرو شوندو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه مونډل کيږی ﴿ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عميق (ډونګی) دی چه له هسی ظاهری علائمو سره د دوی پرده نه لری کيږی.

«سنعذبهم» الايت ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بيا به بوتلل شی عذاب ډير لوی ته چه هغه) لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾ (٦ جزء د النساء (١٤٥) آيت (٢١) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلی په عذاب کښې مبتلا کيږی يو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنيوی ژوندون کښې ور رسيدونکی دی مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له یوه روایته سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سریو نومونه ئی په زوره وریاد کړل او وئی فرمایل چه «اخرج فانک منافق ـ ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب ؤ یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب گرځولی شوی دی : ﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ الآية ـ یا ځنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی مبتلا شوی د ذلت په مرگ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کینی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او گوتی سره چیچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان ؤ. زما په نزد دغه گرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

او (ځینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په گناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) گډ کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پښیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه ښښونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردین دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پټوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری ځینی هغه مسلمانان دی چه له هغو ځنی د بشریت په مقتضیٰ که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو گناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره گډوډ (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پښیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه ؤ اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰة، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه گرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرينو ليکلي دي چه دغه آيت د حضرت ابولبابه او د ده د څو نورو ملګرو په حق کښې نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسائی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول ليکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله عليه وسلم د بيرته راتګ څخه خبر شول، نو په ډير ندامت او افسوس سره دوی ګردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستنو پورې کلک وترل، او ګردو (تولو) قسم سره ياد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله عليه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او ګناهونه مو ونه بښی مونږ به هم داسی کلک ترلی ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله عليه وسلم دوی په داسی حال کښې وليدل نو ئی وفرمايل والله تر څو چه الله تعالیٰ د دوی د پرانيستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانيستلی بالاخر دغه آيت نازل شو نو رسول الله صلی الله عليه وسلم د هغو غوتی وپرانيستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصيدلو څخه وروسته د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالیٰ په لاره کښې ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آيت نازل شو.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰة يا خيرات)

تفسير: محقق شيخ الهند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰة» سره کړی ده ليکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شی چه زکوٰة او نورو نافله ؤ صدقاتو لره هم شامل شی نو ښه به وی ځکه چه له اکثرو روايتونو سره سم دغه آيت د هم هغو سريو په حق کښې نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ړومبنی فائدی کښې نقل شوی دی هو د الفاظو د عموميت په لحاظ د دغه حکم مقصوريت او حصرولو ته د نص په مورد کښې څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالیٰ عنهم د زکات په مسئله کښې هم دغه آيت وړاندی کوی.

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

چه ښه پاک کړی ته دوی له ګناهونو (يا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسيله او دعا (د نيکی) دوی ته، بيشکه چه دعا ستا تسکين دی دوی ته، او الله ښه آوريدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو

(تولو) احوالو).

تفسير: په «توبه» سره ګناه معافيږي، يعني مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کيږي ليکن يو قسم باطنى کدورت او ظلمت او نور (چه د ګناه د طبيعي اثراتو څخه ده) ممکن دى چه پاتي وى، چه بالخصوص له صدقى او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کيږى، نو په دى لحاظ سره ويلى شو چه صدقه د ګناهونو له اثراتو څخه سړى بيخي پاک او صاف ګرځوى او د اموالو برکت زياتوى. (د «زکوٰة» لغوى معنى «نماء» يعنى زياتيدل دى) او په صدقه کولو کښې يوه لويه فائده دغه وه چه متصدقينو ته به رسول الله صلى الله عليه وسلم دعاوى کولى چه په هغو سره به د متصدق زړه ډاډه، او قلبي سکون او اطمينان به ورحاصليده، بلکه د نبى کريم صلى الله عليه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقينو تر اولادو او احفادو پورى هم رسيده. اوس هم د ائمه ؤ په نزد مشروعه ده چه امام المسلمين د صدقه کوونکو په حق کښې په دى حيث چه دى د نبى صلى الله عليه وسلم وارث دى دعاء وکړى. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوٰة» د لفظ استعمال دى ونه کړى چه لفظ د صلوٰة د نبى کريم صلى الله عليه وسلم مخصوص حق ؤ.

أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

آيا نه پوهيدل دغه (تائبان) په دى چه بيشکه الله هم دى قبلوى توبه له بندګانو خپلو او آخلى ، قبلوى، صدقات (زکوٰتونه خيراتونه) او (نه پوهيږى په دى چه) بيشکه الله هم دى ښه توبه قبلوونکى ښه رحم والا دى.

تفسير: يعنى د توبى او د صدقاتو قبلول يواځى د الله تعالىٰ په اختيار کښې دى. ځکه چه همغه ته ښه معلوم دى چه کوم يوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعايته سره سمه توبه ايستلى، يا صدقه ئى ورکړى ده. لکه چه پخوا له دى نه پر ځينو باندى عتاب صادر شوى دى او د هميشه لپاره د دوى د صدقاتو منل مردود درولى شوى دى. او د دوى په حق کښې دعا او استغفار هم بى فائدى ښوولى شوى دى. بلکه د دوى جنازه کول هم ممنوع ګرځولى شوى دى د دغو کسانو ذکر چه دلته کړى شوى د هغو توبه ئى منظوره او د صدقاتو د قبوليت حکم ئى ورکړ چه رسو ل الله صلى الله عليه وسلم د دوى په حق کښې (حياً او ميتاً) دعا وکړى.

وَقُلِ ٱعْمَلُوا۟ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۖ

وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

وواپه (اې محمده ! دوی ته) عمل کوئ تاسي (د څه شي چه مو زړه وي) نو ژر به ويني الله عمل ستاسي (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم ويني) او مؤمنان (به هم ويني نيک او بد عملونه ستاسي)، او ژر به بيا بوتلی شئ تاسي (په بعث سره) عالم د پټو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به کړی (الله) تاسي په هغه سره چه وئ تاسي چه کول به مو (نو جزا به درکړی).

تفسير: يعني په توبه او نورو شيانو سره ستاسي تير تقصيرات معاف شول وروسته به وليده شي چه تاسي تر کوم ځای پورې د صدق او استقامت عملي ثبوت راوړاندی کوئ؟ که په دغه جهاد کښي له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دی نه نور جهادونه هم کيدونکی دی، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدينو خلفاؤ په مخ کښي به له تاسي څخه امتحان واخيسته شي او وبه کتل شي، چه تاسي څه دول (طريقه) عمل کوئ؟ بيا به په قيامت کښي له پاک الله سره مخامخ کيږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به وموموئ ځکه چه همغه پر ګردو (تولو) پټو او ښکاره ؤ شيانو او ظاهرو اعمالو او باطني نياتو باندی خبردار او مطلع دی. او له هر يوه سره د ده د واقعي حالت سره موافق معامله کوی (د دی آيت دغه تقرير د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم کړی شوی دی، ځکه چه اوفق بالسياق دی والله اعلم).

وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

او نور کسان دی (له دغو پاتي شويو له غزا نه) چه وروسته کړی شوی دی (له قبول د توبی) دپاره د امر (حکم) کولو د الله (په دوی کښي) يا به په عذاب کړی (الله) دوی يا به مهرباني وکړی پر دوی (په عطا د توفيق د توبی)، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير: د اهل المدينې څخه دلته د يوه وړوکي جماعت ذکر فرمائی. اصلي خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوی متخلفين يعني هغه کسان چه په «تبوک» کښي نه ؤ شريک شوی دری قسمه وو: (١): منافقين چه د شک او نفاق لامله (له وجی) بيل پاتي شوی وو. (٢): هغه لټان چه د

ستي او ځان هوسائی (اسانتيا) لامله (له وجې) په غزا كښې نه ؤ شريک شوی، بيا په دوی كښې هم دوه قسمه سړی وو علی الاکثر هغه كسان وو چه د پاک رسول صلی الله عليه وسلم د بيرته راتللو په وقت كښې دوی خپل ځانونه د مسجد په ستنو پوری تړلی ؤ چه د هغو ذکر په پخوانيو آيتونو كښې تير شو. يوائې يو جماعت د دری سړيو داسی ؤ چه نه دوی خپل ځانونه په ستنو وتړل او نه كوم عذر او بهانه ئی وروړاندی کړه او يوائې همغه حقيقی واقعه ئی بی له تزئيده او تنقيصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ كښې عرض کړه. نو د دوی په باره كښې دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآية ـ آيت نازل شو. يعنی د دوی په معاملی كښې اوس تعطيل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حكم ته منتظر اوسئ يا به الله تعالیٰ هغو ته سزا وركوی يا به ئی ښښی او معافوی بی ئی د دغو واقعاتو او د دری واړو نومونو تفصيل د وروستنی ركوع په خاتمه كښې شروع كيږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ۖ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

او (ځينی) هغه (منافقان) دی چه نيولی (جوړ كړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د كفر او دپاره د بيلتون آچولو په منځ د مؤمنينو كښې او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنګ ئی كړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرومرو (خامخا) دوی چه اراده نه ده كړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هيڅ څيز) مګر د (خصلت) نيک، او الله شاهدی اداء كوی چه بيشكه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو كښې).

تفسير: پخوا له دی نه د هغو كسانو ذكر ؤ چه له دوی ځنی په ظاهر كښې يو خراب كار (تخلف عن الجهاد) شوی ؤ. مګر د اعتقاد په صحت او د خطاء د اعتراف په وسيله هغو ته معافی او ښښنه وشوه. دلته د داسی يوه جماعت ذكر دی چه په ښكاره سره هغوی ښه كار (تعمير د مسجد) كړی دی، ليكن د بد اعتقادی لامله (له وجې) هغه د دوی د ځان وبال وګرځيده. دغه واقعه داسی وه كله چه نبی كريم صلی الله عليه وسلم له مكی څخه هجرت وكړ، او مدينی ته ئی عزيمت او قصد وفرمايه، نو د مدينی څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی كښې ئی واړول او څو ورځی وروسته ئی د مدينی منوری ښار ته تشريف راوړ او (د نبوی مسجد) ئی

تعمير کړ په هغې محلې کښې چه پخوا دوی آړولي ؤ او لمونځ ئې کړی ؤ خلقو یو مسجد ودان کړ چه د «قباء د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به علی‌الاکثر د خالي په ورځ کښې هلته تله، او دوه رکعته لمونځ به ئې کاوه او د هغه ډیر فضایل به ئې بیان فرمایل. ځینو منافقینو نه غوښتل چه د پخوانیو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدې یو بله ودانې د مسجد په نامه جوړه کړي. او خپل جماعت سره بیل کړي. او ځنی ناپوه او ساده مسلمانان یي هم د مسجد قباء څخه بیل او له خپلو ځانونو سره یې مل کړل فی الحقیقت د دغه ناپاک تجویز اصلي محرک یو (خزرجي) سړی (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرته دغه سړی نصراني شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئې غوره کړی ؤ. د مدینې منورې د شاؤخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبیله د ده د زهد او فقیری معتقدان وو او د ده ډیر زیات عزت، تعظیم او احترام به ئې کاوه. د رسول الله د بختور قدوم څخه وروسته چه په مدینې منورې کښې د ایمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رڼا (رڼړا) شوله، نو د داسې فقیرانو کلائین هم ویلې شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رڼا (رڼړا) په مقابل کښې د مړی شوی ډیوی په رڼا (رڼړا) پسې څوک ګرځي؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د لیدلو څخه ډیر زیاد خفه شو، او د حسد او رخې (کینې) په اور کښې نیني نیني شو. هغه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمایل چه: «ماله خپله ځانه سره حقیقي او صحیح ابراهیمي ملت راوړی دی.» ابو عامر وویل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قایم وم، لیکن تا له خپل لورې په ابراهیمي ملت کښې مخالف شیان ګډ کړي دي. رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډیر زور سره د هغه تردید وفرمایه. بالاخر د ابوعامر له ژبې دغه خبره ووته «هر یو چه له مونږ ځنې دروغجن وي پاک الله دې هغه له وطنه لرې یواځې او ګوښې (بیل) په غربت او مسکنت کښې مړ کړي!» رسول الله مبارک وفرمایل «آمین» یعنی الله تعالیٰ دې هم داسې وکړي. د «بدر» د غزوې څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترګې وسوځولې نو ابوعامر وارخطا شو او مکې معظمې ته وتښتید د دې دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل ولمسوي او پورته ئې کړي. او د اسلام د جنګ لپاره ئې تیار کړي لکه چه د «احد» په غزوه کښې هم دغه ابو عامر هم له قریشو سره راغلی ؤ او د مقابلې د شروع کیدلو څخه پخوا راوړاندې شو او د مدینې انصارو خصوصاً خزرجیانو ته ئې چه د جاهلیت په عهد کښې د ده لوی مریدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لورې ئې د دوی میلان وغوښت مګر دغه احمق په دې نه پوهیده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښې هغه پخواني جادو او کودی کله چلیدی شي، بالاخر انصاریانو چه پخوا له دې نه ده ته «راهب» ویل داسې جواب ئې ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالیٰ دې ستا سترګې له سره نه رڼوي! مونږ به څرنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم پریږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مایوس کوونکي جواب له اوریدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسې ئې وویل ای محمده وروسته له دې نه هر هغه قوم چه ستا مقابلې ته راشي، او ستا په مخ کښې ودریږي، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنګ ته حاضریږم لکه چه د «حنین» تر جنګه پورې دی بی له ناغې د کفارو په ملګرتوب له مسلمانانو سره جنګیده په «احد کښې د هم ده د شرارت لامله (له وجی) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدې سترګی ورسیدی ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښې په پټه سره یوه کنده کنستلی وه چه همغلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه ښیره ژوبله، او مبارک غاښ ئی په شهادت ورسیده د (حنین) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هیڅ یوه عربی قوه د مسلمانانو په مخ کښې نشی دریدلی نو په تیښتی سره ئی ځان (شام) ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته ئی خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لښکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلی ته راتلونکی یم چه د سترګو په رپیدو کښې به ئی د ده ګردی (تولی) هیلی (امیدونه) او چاری له خاورو سره برابره وی، او مسلمانان به بیخی لتاړ او خواروزار کړی (العیاذ بالله) تاسی فی‌الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راټول شئ او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پوری خبری او مشوری وکړی شئ او زما قاصدان هملته تاسی ته خطونه او پیغامونه دررسوی او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنی او د هستوګنی لپاره وی د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښې د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په مخ کښې داسی بهانه وکړه شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالیٰ چه زمونږ نیتونه بد نه دی خو د باران او یخنئ او نورو لامله (له وجی) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب‌الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پورې تلل دیر سخت او مشکل دی. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کوونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنګی شکایت لری شی، که تاسی یو ځلی هلته ولاړ شئ او لمونځ ادا کړئ نو ستاسی دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شی» او دغه غوښتنه ئی د دی لامله (له وجی) وکړه چه ځینی ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښې ونښلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښې د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئی فرمایل که الله تعالیٰ اراده وکړی نو د بیرته راتګ په وقت کښې به داسی کیدی شی. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخی مدینی ته نژدی شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دی کښې ئی د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندی رسو ل الله صلی الله علیه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوته ئی وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (١)مالک بن خشم (٢) معن بن عدی (٣)عامر بن سکن (٤)وحشی ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئی د خداع او فریب له لوری مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکی سره ئی بیخی هوار کړئ دوی علی‌الفور د هغه حکم په تعمیل په هغه عمارت اور ولګاوه، او له هغه څخه ئی د ایرو او سکرو لوئی ډیری جوړی کړی په دی ډول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر ګرد (تول) ارمانونه د دوی په زړونو کښی پاتی شول او ابو عامر پخپلی دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرين) کښې يوائې او گوښې (بېل) د پرديسی توب په مرگ سره مړ شو ﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ .
په دې آيت کښې د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

مه درېږه ته په دغه (مسجد کښې دپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه اېښې شوی دی (تاداو «بنياد» ئې) پر تقوىٰ (پرهيز گارى) له اولى ورځې ډېر لايق د دی دی چه ودرېږې ته په هغه کښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښې هسې سړی دی چه خوښوی دوی دا چه ښه پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاساتو نه)، او الله خوښوی ښه ځان پاکوونکی (چه ډېر ثواب ورکوی).

تفسير: يعنی په دغه مسجد کښې چه د هغه تاداو (بنياد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخالفت باندی اېښې شوی دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه درېږئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائق) هغه مسجد دی چه د هغه تاداو (بنياد) له اولى ورځې راهيسی پر تقوىٰ او پرهيز گاری قائم شوی دی (اعم له دی چه د نبوی مسجد وی که د قباء مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او باطنی نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوښوی. په حديث کښې راغلی دی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکيزه‌گی څه خاص اهتمام کوئ چه پاک الله ستاسی د تطهير مدح فرمايلی ده؟» دوی ووېل چه «مونږ وروسته د لوټی د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» يعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه برسيره دغو خلقو د دی شی اهتمام د عادت څخه زيات کاوه. له دی نه ظاهرېږی چه په دغه آيت کښې د قباء د مسجد ذکر دی. ليکن په ځينو روايتونو کښې بالتصريح راغلی دی چه د ﴿ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماؤ پر دغه ډېری خبری کړی دی. مونږ د صحيح مسلم شريف په شرح کښې د دی په متعلق خپل ناقص خيال ظاهره او په روايتونو کښې سره تطبيق کړی دی. دلته د هغو بياناتو د تذکر ځای نشته.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

آیا نو هغه څوک چه ایښې ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ایښې ئی وی تاداو،«بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاړی د کندی باندی (هسی غاړه چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نړیدونکی نو ونړیږی (دا غاړه د کندی په سیند کښې) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښې او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضاء غوښتلو باندی وی، هغه ډیر مستحکم او ټینګ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پاڼ (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وړی وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پاڼ (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه څپه ورورسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښې لویږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بی‌انصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسی ویجاړ او شاړ پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شبهی، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښې مګر چه ټوټې ټوټې شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسير: د «ريبت» ترجمه ئې په «شبهه» سره کړې ده چه له هغې څخه مراد نفاق دی. يعنې د دغه بد عمل اثر داسې شو چه تل د هغو په زړونو کښې (تر هغه پورې چه مرګی دوی توټې توټې نه کړي) نفاق ټينګ او قايم پاتې کيږي لکه چه د دې سورت په ابتداء کښې تير شوي دي
﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾
ځينو مترجمينو د «ريبت» معنی په چخيدو او ويريدلو سره کړې ده. يعنې هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړ کړې وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو ګردو (ټولو) ناپاکو مقاصدو ته ئې خاتمه ورکړه. چه د هغه خيال د تل دپاره د هغو په زړونو کښې لکه اغزي غوندې چخيده. والراجح عند السلف هوالاول كما حكى ابن كثير رحمة الله عليه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

بيشکه چه الله پيرودلي (آخيستلي) دي له مؤمنينو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښې ښندي (قربانوي) په عوض د دې چه بيشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پيرودل (اخيستل) په دې شان دي چه) جنګونه کوي دوی په لاره د الله کښې نو (کله) وژني مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوري) وژلې شي دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندې وعده حقه په توريت کښې او په انجيل کښې او په قرآن کښې، او څوک دی ښه وفا کوونکي په وعدې خپلې سره له الله څخه (بلکه هيڅوک نشته) نو خوشاله شئ تاسې (اې مؤمنانو) په بيع ستاسې باندې هغه چه معامله کړې ده تاسې له الله سره په هغې (بيع او شری سره)، او دغه (بيعه چه ده) هم دغه بري دی ډير لوی.

تفسير: له دې نه زيات ګټور او فائده من تجارت او عظيم الشان بري به څه شی وي چه زمونږ د حقيرو ځانونو او فاني مالونو خريدار الله قدوس ګرځيدلی دی. زمونږ ځان او مال چه

في‌الحقیقت د همغه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنیٰ ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلیٰ مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترګو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئی وصف نه وی آوریدلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه دراوه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالیٰ «بایع» او مونږ مشتریان کیدو نو په دغه کښی د الله تعالیٰ تلطف او نوازش له حده تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د همغه الله دی) د جنت په شان یو بی‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص ګرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راښکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا ښښی نور شیان بی حده او ویریا ښښی

بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه وباسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ښائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴾ یعنی مقصود د الله تعالیٰ په لاره کښی د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شئ د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی ډول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق ګڼل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه ګټوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ ﴾ یعنی د ثمن او د زړو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالیٰ په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالیٰ څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالیٰ پور (قرض) د نورو څخه په زرهاؤ درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنګه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالیٰ دی پخپل فضل اوکرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په ډله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالىٰ د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونكو خصلتونو سره فرمائى چه پاس ئى د دوى د جهاد تمثيل په بيع او شرى سره فرمايلى)

اَلتَّآئِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ الْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

(دوى) توبه كوونكى دى (له معاصيو) عبادت كوونكى شكر كوونكى (الله ته په اخلاص) بى تعلق پاتى كيدونكى دى (د دنيوى لذائذو نه) ركوع كوونكى دى سجدى كوونكى دى (په لمونځونو خپلو كښى حكم كوونكى دى په معروف (ښيګڼو- ښو) او منع كوونكى دى (خلقو لره) له منكرو (بدو كارونو (او ساتونكى دى د حدودو د الله (يعنى د احكامو ئى چه عمل پرى كوى) او زيرى وركړه (اى محمده) مومنينو ته (چه موصوف دى په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسير: ځينى له «السائحون» څخه «روژه نيوونكى» مرادوى، ځكه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانيو لذائذو، نفسانى مرغوباتو ځنى بى تعلقه وى او د روحانى مدارجو او ملكوتى مقاماتو سير كوى. د ځينو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دى چه د خپلو كورونو او كهولونو څخه بى تعلقه شوى دى، او په «اسلام» كښى ئى هستوګنه كړى ده. ځينى له دى څخه «مجاهدين» اراده كوى ځكه چه مجاهد له خپله ځانه بى تعلقه كيږى، او د الله تعالىٰ په لاره كښى د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځى. د ځينو په رايه كښى دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دى چه وطن، كور، كهول، راحت او نورو ګردو (تولو) شيانو څخه تيريږى، او د علم د طلب لپاره پرديسى كيږى، او د مسافرى سختى، ستومانى، ګالى (برداشت كوى) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه فرمايلى ده په هغه كښى د دغو ګردو (تولو) اقوالو ګنجايش شته. مګر د اكثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمايلى دى «ښائى د بى تعلقه پاتى كيدلو څخه دا مراد وى چه په دنيا پورى زړه ونه تړى».

(﴿ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾ دوى سجده كوونكى دى په لمونځو خپلو كښى امر، حكم كوونكى دى په معروف او ښيګڼو (نيكو) او منع كوونكى دى خلقو لره له منكرو او بدو كارونو ځنى) يعنى د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ځانونه هم اصلاح کوی او سنبالوی. ګواکې د دوی کار د خالق تعالیٰ عبادت او د خلق الله خیر غوښتنه ده (﴿ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ او دوی ساتونکی دی د حدودو د الله یعنی د احکامو ئی چه عمل پری کوی. او زیری ورکړه ای محمده مومنینو ته چه موصوف په دغو صفاتو دی په جنت سره) یعنی د نیکی او بدی هغه حدود چه الله تعالیٰ معین فرمایلی دی له هغه څخه دی تجاوز ونه کړی لنده ئی دا چه بی له شرعی حکمه دی هیڅ یو کار ونه کړی. دغه ګرد (تول) صفات د هغو مؤمنینو دی چه خپل ځانونه او مالونه ئی پر الله تعالیٰ پلورلی (خرخ کړی) دی.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۱۳﴾

نه دی (لایق او روا) نبی ته او (نه دی لایق او روا) هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی دغه چه مغفرت وغواړی دوی دپاره د مشرکانو او اګر که وی دا (مشرکان) خاوندان د خپلوی وروسته له دی خبری چه ښکاره شی دوی ته چه بیشکه دوی صاحبان دی د دوزخ (او په کفر مړه دی)

تفسیر: هر کله چه مؤمنینو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعالیٰ پلورلی (خرخ کړی) دی، نو دغه خبره ضروری ده چه له نورو ګردو (تولو) څخنی ځانونه راتول کړی او یوائحی پاک الله ته خپل ځان وسپاری. له اعداءالله ؤ څخه دی چه د هغوی دښمنی له الله سره او جهنمی او دوزخیتوب ئی معلوم شوی دی، د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوی. اګر که دغه د الله تعالیٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نګور، تره او تربور، نیکه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وی. ځکه هغه چه له الله تعالیٰ څخه باغی او د ده دښمن وی نو هغه د مؤمنانو څرنګه دوستان او خپلوان کیدی شی؟ نو د هر هغه چا په نسبت چه داسی معلومات حاصل شی چه بالیقین دوزخی دی اعم له دی چه د الله تعالیٰ په وحی سره وی یا چه په ښکاره ډول (طریقه) سره پر کفر او شرک کښی مړ شی نو د دوی په حق کښی استغفار او د ښښنی غوښتنه منع ده په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور حضرت بی بی آمنی په باره کښی نازل شوی دی، په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه د رسول الله مبارک د تره ابوطالب په حق کښی نازل شوی دی، او ځینو داسی نقل کړی دی چه مسلمانانو وغوښتل چه د خپلو هغو مشرکینو پلرونو لپاره چه مړه شوی دی استغفار وغواړی. نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول. په هر حال د دی آیت شان نزول هر څه چه وی حکم خو هم دغه دی چه د هغو کفارو او مشرکینو په حق کښی چه د هغوی خاتمه پر کفر او شرک

باندې معلومه شي، استغفار ناجائز دی.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامي علماؤ اقوال ډیر سره مختلف دي. ځینو د دوی پر ایمان او نجات باندې مستقلې رسالې لیکلې دي. او د حدیثو شارحانو پرې محدثانه او متکلمانه بحثونه کړي دي. د احتیاط او سلامتۍ ښه طریقه او لاره په دغې مسئلې کښې دا ده چه سړی پکښې چپ وي، او سکوت غوره کړي، او په داسې دقیقو، باریکو مباحثو کښې دی د ډیرې شیرنې (تحقیق) څخه احتراز وکړي، او ځان دې وساتي. د داسې مسائلو حقیقت یوازې پاک الله ته معلوم دی. او همغه د ګردو (تولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

او نه وه بښنه غوښتل د ابراهیم دپاره د پلار خپل مګر په سبب د وعدې چه کړې وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهیم) سره (چه مسلمانیږم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهیم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله (چه مړ شو په کفر کښې) نو بیزاره شو له هغه، بیشکه ابراهیم خامخا ډیر آه کوونکی (په زړه پوست) ډیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها اياه» ترجمه ځینو داسې کړې ده: کړې وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کښې راغلي دي کله چه د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئې حضرت ابراهیم علیه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئې وفرمایل: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾ یعنې زه د الله تعالیٰ له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغې وعدې سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کښې د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دې مطلب داسې نه دی چه ابراهیم علیه السلام د یوه هسې مشرک لپاره بښنه غوښتې چه هغه د شرک په حالت کښې قایم ؤ. نه غرض ئې داسې ؤ چه هغه ته داسې یو توفیق ور په برخه شي چه د شرک له حالته ووځي، او د اسلام په غیږ کښې ننوځي او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافې سبب شي. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهیم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کښې ولوست نو د دوی په زړونو کښې هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائي چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کښې استغفار وکړو. د دې خبرې جواب الله تعالیٰ داسې ورکړ چه ابراهیم علیه السلام د خپلې یوې وعدې په بناء یوازې تر هغه وقته پورې د خپل

پلار لپاره ښېنه غوښتله، چه په يقيني دول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوی چه د ده پلار (آزر) پر كفر او شرک او د الله تعالىٰ پر دښمنى باندى مرى ځكه چه پخوا له مرگه احتمال ؤ چه توبه وباسى، او په اسلام مشرف شى، او وبښلى شى. نو كله چه ابراهيم عليه السلام ته دغه خبره څرگنده (ښكاره) شوه چه د هغه خاتمه په كفر او شرک سره وشوه او تر مرگه پورى ئى د الله تعالىٰ د دښمنى څخه لاس وانه خيست نو ابراهيم عليه السلام هم ترى بيخى بيزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئى ترک كړل. پخوا ئى د زړه د نرمى او شفقت لامله (له وجى) دعا كوله. كله چه د توبى او د رجوع گرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خير غوښتلو څخه لاس واخيست او دغه حادثه ئى د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حديث كښى راغلى دى چه په محشر كښى به حضرت ابراهيم عليه السلام عرض كوى چه :يا اله العٰلمينه! تا زما سره داسى وعده فرمايلى وه چه ابراهيم به نه رسوا كوم مگر له دى نه به بله كومه رسوائى وى چه نن زما پلار د گردو (تولو) خلقو په مخ كښى په دوزخ كښى غورځاوه شى په دغه وخت كښى به د ده د پلار څيره مسخ كيږى، او د كوږ (ضبع) په شكل به اوړى او پرښتى به په كشولو (راښكلو) سره هغه د جهنم په لورى بيائى. ښائى دغه به د دى لامله (له وجى) وى چه خلق ئى ونه پيژنى. ځكه چه د رسوائى دار او مدار پر پيژندلو باندى دى. كله چه د پيژندگلوى آثر په منځ كښى پاتى نشى او څوک ونه پوهيږى چه څه شى ئى په دوزخ كښى وغورځاوه نو بيا به د هغه ځوى ولى رسوا كيږى؟

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًۢا بَعْدَ اِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١٥﴾

او نه دى الله چه بى لارى كړى هيڅ يو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئى وښووله دوى ته (د اسلام) تر هغه پورى چه بيان كړى دوى ته هغه څيز چه ځان ترى وساتى (او دوى بيا ځان ونه ساتى)، بيشكه الله پر هر څيز باندى ښه عالم دى.

تفسير: يعنى د حجت له اتمامه وړاندى او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هيڅوک نه گمراه كوى. گمراهى دغه ده كله چه الله تعالىٰ خپل احكام په صاف او ښكاره دول (طريقه) بيان كړى او بيا د هغه امتثال ونشى، گواكى اشاره ئى وفرمايله هغو كسانو چه پخوا له ممانعته ئى د مشركينو لپاره ښېنه غوښتلى ده پر هغو باندى هيڅ يوه مؤاخذه نشته. ليكن وروسته له خبريدلو څخه داسى كار كول گمراهى ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، ژوندی کول او مړه کول کوي، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددګار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندګانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطره د هغه په تعمیل او اجراء کښې بوخت (مشغول) او لګیا شي. او په هغه کښې د هیڅا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ
بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنګسی (او سختی) کښې وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاږه شی زړونه د یوی ډلی له دوی (له متابعته د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کړه الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنګسی کښې هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توښې چه دوو تنو به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوښ به ئې حلال کړ، او د هغه په رطوباتو به ئې ساعت تیراوه، لنډه ئې دا چه) د دې مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوې زمانه ده چه په هغې کښې څو ډوله (قسمه) مشکلات راټول شوي ؤ، سخته ګرمي، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغې زمانې د عظیم الشان يو سلطنت سره مقابله او پرې د اسلامي لښکر تعرض بيا د ظاهرې بې سروسامانۍ داسې حالت ؤ چه يوه يوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازيانو باندې ويشله کيده په آخره کښې دې خبرې ته هم وار ورسيده چه ډيرو مجاهدينو به فقط يوه دانه خرما په خوله څبيښله او بيا به ئې پرې اوبه څښلې بيا د اوبو د فقدان او نشتوالي لامله (له وجې) د اوښانو د فضلاتو په لندبلو (رطوباتو) به ئې ساعت تیراوه. سورلې په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به يو اوښ وررسيده چه په نوبت سره به يو سوريده او بل به ترې ښکته کيده. د همغه ايثار جذبه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامي ډير يو وړوکي جماعت ته داسې قوت او قدرت ور په برخه کړې شوي ؤ چه په هغه سره د دنيا پر ګردو (ټولو) اقوامو باندې غالب او ګرد (ټول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رڼرا) سره روڼ شو. لله الحمد والمنه!

﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٖ مِّنۡهُمۡ﴾ الآية ـ وروسته له هغه چه نژدې شوي ؤ چه کاږه شي زړونه د يوې ډلې له دوی له متابعته د نبي صلى الله عليه وسلم بيا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی بيشکه چه الله پر دوی باندې ډير مهربان دی زيات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالیٰ مهرباني او مراحم په محمد صلى الله عليه وسلم بيشماره دي او د دوی له برکته پر مهاجرينو او انصارو هم د الله تعالیٰ مخصوصه توجه او مهرباني ده چه دوی ئې په ايمان او عرفان مشرف فرمايلي دي د نبوي اتباع او د في سبيل الله جهاد او د مهمو امورو، د لويو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفيق ئې وربښلی دی. بيا په هسې مشکل وقت کښې چه د ځينو مؤمنينو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختيو له هجومه پرکيدل او لړزيدل او نژدې ؤ چه د نبي له رفاقته وروسته پاتې شي. الله تعالیٰ بيا پر دوی مهرباني وکړه او لاسونه ئې ونيوه چه دوی له سره پر داسې خطراتو او وساوسو باندې عمل ونه کړي او محفوظ ترې پاتې وي او د مؤمنينو همتونه ئې مضبوط او د دوی ارادې ئې لوړې کړې.

وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيۡنَ خُلِّفُوۡا ؕ حَتّٰۤى اِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ الۡاَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ اَنۡفُسُهُمۡ وَظَنُّوۡۤا اَنۡ لَّا مَلۡجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ اِلَيۡهِ ؕ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوۡبُوۡا ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيۡمُ ﴿۱۱۸﴾

او (خصوصاً) پر هغو درې تنو چه بيرته پاتې شوي وو (له قبوله د توبې) تر هغه پورې چه تنګه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بې التفاتۍ د خلقو) سره

له ارتوالی د دی (ځمکی) او تنګ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او یقین ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مګر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه وباسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رټلی ترټلی به ګرځیدل تر هغه پوری چه تنګه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری سړی کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان ؤ خو د ځان آسانی او هوسائی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکته محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د ځینو صحابه ؤ غوندی خپل ځانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندی ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستنو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذين خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنګه چه د تبوک مهم جنګ ډیر سخت او ربړ پیښوونکی ؤ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو (ټولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، ګرد (ټول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لګیا وو مګر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوټه کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به ګډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار ؤ او د یوه په ځای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللي وم چه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم له حضوره د دیرش زرو اسلامی مجاهدینو د کوچیدلو (روانیدلو) حکم صادر شو، په دغه وقت کښی هم زه په دغه چرت (خیال) کښی وم اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم تللی دی، خو زه هغوی سره ملگری یم هره ورځ به می ویل چه نن به ځم او صبا به ځم په هم دغه نن او صبا کښی ډیری شپی تیری شوی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم (تبوک) ته ورسید نو ئی وفرمایل «مافعل کعب بن مالک څه وکړه کعب ځوی د مالک؟» د بنی سلمه یو سړی وویل «یا رسول الله عیش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه ورکوی چه له کوره د باندی ووځی» معاذ بن جبل رضی الله تعالیٰ عنه وویل چه «تا ډیره بده خبره وکړه قسم په الله خورم چه مونږ په کعب کښی پرته (علاوه) له نیکی بل هیڅ شی نه دی لیدلی» رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه گردی (تولی) خبری په سکوت واوریدی کعب رضی الله تعالیٰ عنه وائی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تشریف وړلو څخه وروسته ډیر زیات وحشت ماته له دغی خبری څخه پیدا شو چه په گردی (تولی) مدینی منوری کښی پرته (علاوه) له منافقینو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هیڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه کښی راز راز (قسم قسم) خبری تیریدی او پرله پسی هر قسم پلمی (بهانی) می جوړولی چه د رسول الله مبارک په حضور کښی به داسی وایم هغسی به وایم او په یوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا رامعلومه شوه چه رسو ل الله صلی الله علیه وسلم په خیر او عافیت سره بیرته تشریف راوړونکی دی. نو زما له زړه څخه گرد (تول) دروغ او فریب محوه شو او دغه می په خپل زړه کښی غوته کړه چه پرته (علاوه) له رښتیا څخه بل هیڅ شی د ده په دربار کښی په کار نه راځی او نه می ژغورلی (بچ کولی) شی رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد کښی تشریف درلود (لرلو) د دوی په حضور کښی د اصحابو لویه مجمع مشرف وه منافقینو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړولی او په هغو سره بی ئی خپل ځانونه له تنقیداتو څخه ژغورل (بچ کول) دلته زه د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم دوی ماته په غضب سره گډ مسکی شول او په تبسم سره ئی زما د غیر حاضری پوښتنه وکړه ما عرض وکړ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که په دی وقت کښی زه د دنیادارانو ځنی د کوم یوه دنیادار په مخ کښی وی نو تاسی به لیده چه په څه طلاقت او سلاست او غوړی ژبی سره به می د دروغو پلمی (بهانی) او حیلی او حوالی جوړولی او ځان به می بیخی صاف و پاک گرځولی ۇ مگر دلته خو معامله داسی یوه پاک ذات سره ده چه که زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وگرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالیٰ ئی له رښتیا خبری ځنی خبروی او په گردو (تولو) حقائقو ئی مطلع کوی او له ما ئی خفه کوی په خلاف د هغه په رښتیا ویلو کښی اگر که لږه شیبه تاسی له ما څخه خفه کیږئ او زه هم ناچاره ستاسی دغه خفگان پر ځان آخلم لیکن هیله (خواهش) او امید لرم چه د الله تعالیٰ له لوری به د دغه خاتمه ښه کیږی او بالاخر هم دغه رښتیا ویل به می د الله تعالیٰ او د رسول الله له قهره او غضبه وژغوری (بچ کری) یا رسول الله! اصلی واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غيرحاضری هيڅ يو عذر نشته. په هغه وقت کښې چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وقته څخه ماسواء په بل وقت کښې ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی ، زه مجرم يم! تاسی واک (حق) او اختيار لرئ چه هر ډول (طريقه) حکم زما په نسبت صادروئ رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چه «هم دغه يو سړی دی چه رښتيا خبره ئی وکړه ښه ده! ځه! او د الله تعالیٰ فيصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاڅيدم او له تحقيقه راڅرګنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن اميه) او (مرارة بن الربيع) دغه دواړه سړی د واقعی په اظهار کښې ما غوندی دی نو زمونږ دری واړو په نسبت رسول الله صلی الله عليه وسلم امر صادر کړ چه هيڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او تول دی تری بيل شی. لکه چه وروسته له دی نه هيڅ يوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښې کيناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واويلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضريدم او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شوندو ته به می کاته چه آيا زما د سلام د جواب په مقابل کښې خوځيږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله عليه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دير) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منځ کښې يو ورځ يوه سړی د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښې زما په دغه مصيبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کړی شوی وو. او ماته ئی بلنه راکړی وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما ډير ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کيږی کله چه می هغه خط له سره تر پايه ولوست په زړه کښې می وويل چه په دغه کښې هم زما بله آزموينه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښې می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلويښتو ورځو د رسالت له درباره يو نوی بل حکم راورسيده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بيل شم لکه چه خپلی کدی ته می وويل چه ته دی خپلی پلارګنی کره لاړه شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فيصله صادريږی ته هملته اوسه له ګردو (تولو) څخه لويه انديښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښې مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښې (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به ځما تر مړينی پوری له ما سره هم دغه وضعيت (حالت) کوی. او ځما مړی ته به هيڅوک نه نژدی کيږی لنده دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصيبت او ابتلا کښې اخته وم د پاک الله ځمکه سره له ډير ارتوالی پر ما تنګه شوه بلکه د ژوندانه ډګر هم پر ما باندی بيخی تنګ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرګ څخه سخت ښکاريده. چه يو ناڅاپه د «سلع» د غره له لوری يوه چغه وشوه «يا کعب بن مالک! ابشر يا کعب ځوی د مالک زيری دی په تا خوشاله اوسه» د دی غږ اوريدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولويدم، معلوم شو چه د شپی په آخره شومه کښې د پاک الله له لوری نبی عليه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زمونږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لويو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه يو

سور زما په لوري په منډه راغی، او دغه بشارت ئې ماته ورساوه مګر بل یوه سړی په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوري هم دغه زیري راباندې وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښې رارسیدلی وو، ما کالي (جامې) له ځانه وویستل او زیری راکوونکی ته مې ورکړه او هغه مې تینګ په غیږ کښې ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شوم خلق ډلې ډلې راتله او ماته ئې تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه زما مخ ته ودریده، او مصافحه ئې راسره وکړه. د رسول الله څیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسې ځلیده. او وئې فرمایل چه: «الله تعالیٰ ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه : «د دغې توبې تتمه دا ده چه زه خپل ګرد (ټول) مال او شته د الله تعالیٰ په لاره کښې صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «ټول نه لږ څه د ځان لامله (له وجې) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور ګرد (ټول) مې صدقه کړل څرنګه چه یوازې د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه مې له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښې به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پیښ شول. مګر لله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاؤ څخه مې ژبه نه ده اړولی. او انشاء الله تر هغه پوري چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغې واقعې په لوري په دغو آیتونو کښې اشاره کړې شوې ده. ګواکې پر دغو دری واړو باندې د الله تعالیٰ ډیره لویه مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئې وربښلی ؤ، او له نفاقه ئې ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پرې دا وشوه چه د نصوح د توبې توفیق ئې هم ور په برخه کړ او بیا ئې خپل لوري ته وبلل، او د هغو ګرد (ټول) تقصیرات ئې ورمعاف کړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویرېږئ تاسې له الله (او هسې مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئې دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وګورئ چه دغه دری سړی د رښتیا ویلو په سبب وبښل شول او مقبول وګرځیدل (او همیشه اوسئ تاسې له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښې) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالیٰ ویره ئې له خپلو زړونو څخه وویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم او ملګرو سره ملګری اوسئ! او مخالفت ترې مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وائی

چه حضرت علي ترى مطلوب دى. على الاكثر دغه صادقين، راشده خلفاء بولى په تفسير وحيدى كښې ليكلى دى چه سيد علامه رحمة الله عليه ويلى دى له دى آيت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دى).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

نه دى روا دپاره د خلقو د مدينى او هغه چاته چه چاپير د دوى دى له (صحرائى) عربو څخه دا كار چه بيرته پاتى شى دوى (يعنى نه دى بيرته پاتى كيږى) له رسول د الله نه (په تلو د غزا كښې) او نه (دا چه) مينه به كوى دوى په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زيات وبولى او خپل ځانونه د جهاد له شدائدو څخه وساتى) دغه (وجوبى متابعت او نهى د مخالفت) په سبب د دى دى چه بيشكه دوى چه دى نه رسيږى دوى ته تنده او نه ستومانى او نه لوږه په لاره د الله كښې او نه ږدى دوى قدمونه پر كوم ځاى (له ځايونو د كفارو داسى قدمونه) چه په قهر سره راولى (دغه قدمونه) كفارو لره او نه رسيږى دوى هيڅ دښمن ته په رسيدلو سره (چه وژل يا بنديان كول يا لوټ كول د هغو دى) مگر ليكلى شوى دى دوى ته په سبب د هر يوه له دغو مذكوره‌ؤ شيانو عمل نيک، بيشكه چه الله نه خرابوى اجر (ثواب) د نيكى كوونكو.

تفسير: يعنى داسى نه دى په كار چه رسول الله صلى الله عليه وسلم تكليفونه او ربړونه (زحمتونه) وگالى (برداشت كړى) او مونږ په آرامى او هوسائى(آسانۍ) سره كينو. په حديث كښې راغلى دى چه ابوخثيمه رضى الله عنه هم د «تبوک» له غزوى څخه بيرته پاتى شوى ؤ. او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روانيدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په يوه گڼ يخ

سوری کښې پر خپل پالنګ باندې وغځیده د ده خپله ښځه چه ډیره حسینه او جمیله وه په مخ کښې ګرځیدله او په شاؤخوا ځمکې باندې ئې اوبه شیندلې او ښه ئې یخه کړې وه او بیا ئې پرې پوځې (بوریا) وغوړوله د خرماؤ تازه واښکې (وړې) ئې په مخ کښې ورته کیښودل یخې اوبه او نور خوندور خواړه ئې ورحاضر کړل یو ناڅاپه ابوخثیمه رضی الله تعالیٰ عنه د دې عیش او استراحت د سامان د لیدلو څخه وترهیده او د بریښنا په شان د ده په وجود کښې یو اور بل شو او له خپله ځانه سره ئې وویل: توبه له دغسې ژوندون چه زه په یخ سوری کښې ناست یم او یخې اوبه څښم او د یخې ویالې او سیوری او باغ او میوې څخه مستفید کیږم او د پاک الله محبوب رسول صلی الله علیه وسلم په داسې سخته ګرمۍ او تودې سیلۍ کښې د تندې او لوږې په شدت په ډاګ او چول بیابان، کندو او رغو کښې غزا ته رهي (روان) دی. په مجرد د پیدا کیدلو د دې خیال سم د لاسه خپل د سورلۍ اوښه ئې وغوښتله او چاړه ئې په خپل غاړه کښې واچوله او نیزه ئې په لاس کښې واخیستله او د غازیانو د پلو په کرښو رهي (روان) شو. د ده اوښه ډیره ګرندۍ د باد په شان تله بالاخر د غازیانو له لښکر سره یو ځای شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم له لرې څخه ولید چه یو سور د شګو پر کوړیو ډیر ژر ژر رادرومي نو وئې فرمایل: «کن ابا خثیمه ـ شه ابو خثیمه» یعنې ابو خثیمه دې وی، لږ څه وروسته ګردو (تولو) ولیده چه همغه سور ابوخثیمه ووت رضی الله تعالیٰ عنه وعن سائرالصحابة و رضوا عنه.

﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ﴾ الآية ـ دغه وجوبي متابعت او نهي د مخالفت په سبب د دې دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوږه په لاره د الله کښې او نه ږدی دوی قدمونه په کوم ځای له ځایونو د کفارو داسې قدمونه چه په قهر راولي دغه قدمونه کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دښمن ته په رسیدلو سره چه وژل یا بندیان کول یا لوټ کول د هغو دی مګر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره وؤ شیانو عمل نیک بیشکه چه الله نه خرابوی اجر او ثواب د نیکی کوونکو.) سره له دې چه په دغو پیښو کښې اکثره شیان لکه لوږې، تندې رسیدل او تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالل (برداشت کول) اختیاری امر نه دی. سره له دې د جهاد د نیت په برکت د دغو غیراختیاری شیانو په مقابل کښې هم صالحه اعمال د دوی د حسناتو په دفتر کښې لیکلی کیږی او په هغو باندې پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

او نه لګوی دوی (په جهاد کښې) هیڅ یوه نفقه وړه (یعنې لږه) او نه لویه او نه قطع کوی هیڅ یو میدان (یا کنده یعنې ځمکه په کفارو پسې) مګر

خو ليکلي شي (ثواب د) هغه دوی ته (دغه ليکل) لپاره د دی دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډيرو ښو نيکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې (په لاره د الله کښې)

تفسير: (يعني نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتي تمرې، يا نعل د آس يا کوم پاو غله يا ميوه لکه ابو عقيل رضی الله تعالیٰ عنه په شان او نه ډيره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمٰن رضی الله تعالیٰ عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه ليکلی کيږی دوی ته ثواب د هغه او دا ليکل لپاره د دی دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډيرو غورو او نيکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې په لاره د الله کښې) يعني د دير ښه عمل به ډيره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازيانو لوی عزت په ژوندون د دی دنيا او آخرت

کله چه پر متخلفينو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښې سره وويل چه که پس له دی نه بيا غزا پيښه شوه نو تول به ځو له ځرمی (سيلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آيت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ
مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی تول له ځرمی «سيلمی» (غزا يا د علم طلب ته په هر وقت کښې)، نو ولي نه ځی له هری ډلی له دی مؤمنانو نه يو تولی (او نور دی پاتي شي په کور) دپاره د دی چه پوه پيدا کړی دغه (تلونکی) په دين کښې او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بيرته راشي دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وويريږی (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصيو)

تفسير: په تيرو رکوعاتو کښې «جهاد» ته د تللو فضيلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر ۇ. ممکن ۇ چه چا داسی گڼلی وی چه تل په هر جهاد کښې د گردو (تولو) مسلمانانو وتل فرض العين دی، په دغه آيت کښې ئې وفرمايل چه تل دغسی عمومي وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه تول مسلمانان سره يو دم د جهاد لپاره ودريږی او ور ووځی بلکه دا مناسب دی چه له هری قبيلی او هر قوم څخه يو دله «جهاد» ته ووځی او نور گرد (تول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښی مشغول او لگيا اوسی. اوس که نبی کريم صلی الله عليه وسلم په خپل نفيس نفس «جهاد» ته تشريف يوسی، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ځی دوی به د نبی الله په صحبت کښی په سلهاؤ حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دينيه ؤ احکامو پوه او علم به حاصل کری، او د بيرته راتگ په وخت کښی به خپلو پاتی شويو اقوامو ته د خپل زيات علم او تجربی په بناء له نيکی او بدی څخنی خبر ورکوی او فرض ئی کریځ که رسول الله صلی الله عليه وسلم په خپله په مدينی منوری کښی تشريف ولری نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللی. د دوی له صحبته مستفيد کيږی، او د دينی خبری ورځنی زده کوی. او د مجاهدينو په غياب کښی به هغه د وحی او معرفت خبری چه اوريدلی او زده کری ئی دی، هغه به مجاهدينو ته د بيرته راتگ په وقت کښی آوروی، او دوی به پری پوهوی د آيت په الفاظو کښی د عربی ترکيب په اعتبار دواړه احتماله شته کما فی روح المعانی وغيره. حضرت شاه صاحب ليکی: «ښائی چه له هره قومه څخه خلق او سری د پاک رسول صلی الله عليه وسلم په صحبت کښی واوسی چه دينی علم زده کری. او نورو پاتی شويو ته ئی هم وروښيی. اوس رسول الله مبارک په دغی دنيا کښی نه دی موجود ليکن دينی علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائی دی. او جهاد هم فرض کفائی دی. هو! که په کوم وقت کښی د امام له لوری نفير عام وشی، نو فرض العين گرځی په «تبوک» کښی هم دغه صورت ؤ نو ځکه د هغو کسانو څخنی چه بيرته پاتی شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حيان رحمة الله عليه په نزد دغه آيت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښی دی د جهاد او طلب العلم د آيتونو په منځ کښی دا مناسبت دی چه په دواړو کښی خروج فی سبيل الله دی او د دواړو غرض او غايه د دين احياء او د کلمة الله اعلاء ده. په يوه کښی (چه جهاد دی) د توری په ذريعه او په بل کښی (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبی او نورو په وسيله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا۟ فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

ای هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) جنگ کوئ تاسی له هغو خلقو سره چه نژدی (او خرمی) دی تاسو ته له کفارو او ودی مومی دوی په تاسی کښی کلکوالی (زيږ والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شئ (ای مؤمنانو) چه بيشکه الله له پرهيزگارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښی)

تفسير: جهاد فرض كفائي دى چه له طبيعي ترتيبه سره موافق پرومبني له هغو كفارو سره وكړ شي چه مسلمانانو ته ډير نژدې وي، بيا له هغو سره چه دوى ته نژدې وي، هم داسې درجه په درجه ښائي چه د جهاد حلقه او دائره وسيعه او ارته شي. د نبي كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او د راشده‌ؤ خلفاؤ رضى الله تعالىٰ عنهم جهاد په هم دغه ترتيب سره شوى دى. په دفاعي جهاد كښې هم د فقهي عالمانو هم دغه ترتيب غوره كړى دى. چه پر هغه اسلامي ملك باندې چه كفار چپاو (حمله) وروړى د هغه ملك په مسلمانانو واجب دى چه د هغو دفاع وكړي. كه هغوى كافي نه وى يا لټي (ناراستي) يا سستي كوى، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبيږي چه دوى ته متصل او نژدې پراته وى كه هغه هم كافي نه وى. نو بيا پر هغو هم لازميږي چه له دوى سره متصل پراته وى هم داسې كه ضرورت واقع شي نو درجه په درجه له مشرقه نيولى تر مغرب پورې به جهاد پرله پسې فرضيږي.

«وليجدوا فيكم غلظة ـ او ودى مومى دغه كفار په تاسې كښې اى مسلمانانو كلكوالى تندى زيږ والى او هم په اقوالو هم په افعالو كښې او د جنګ په وقت كښې ښائي چه بالخاصه له تاسې څخه صبر او شجاعت او ميړانه (بهادرى) ښكاره شي او سختى راولئ تاسې پر كفارو باندې. په رښتيا سره چه) د مؤمن شان دا دى چه د خپل اسلامى ورور په مقابل كښې نرم بردبار وى او د الله تعالىٰ او د رسول الله د دښمنانو په معاملې كښې ډير كلك، تند، ځيږ او شديد وى. تر څو د هغه د نرمي او سستي له ليدلو څخه دښمنان پرى زړور او جرئ نشى: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (٦ جزء د المائدى ٥٤ آيت (٨) ركوع) ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ (٢٦ جزء د الفتح ٢٩ آيت (٤) ركوع) ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (١٠ جزء د التوبة ٧٣ آيت (١٠) ركوع)

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ او پوه شئ اى مؤمنانو چه بيشكه الله له متقيانو پرهيزګارانو سره دى په اثابت حفاظت او اعانت كښې) يعنى د الله تعالىٰ ځينې ويريدونكو كسانو ته نه ښائي چه له هيڅ كوم يوه كافر قوم څخه وويريږى يا د هغو په مقابل كښې ځان ښكته وګڼي او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالىٰ څخه وويريږى، تر هغه وقته پورې او په همغې اندازې دوى په كفارو باندې برى او غلبه مومى اى پاك الله ته زمونږ زړونه له خپلې ويرې او مينې څخه ډک کړې!

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ فَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمۡ زَادَتۡهُ هَٰذِهِۦٓ إِيمَٰنٗاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَزَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا وَهُمۡ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم

مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

او كله چه نازل كړى شى كوم سورت (برخه د قرآن) نو ځينى له دغو منافقانو هغه دى چه وائى (په منځ خپل كښى تمسخراً) كوم يو دى له تاسو چه زيات كړ هغه ته دى سورت ايمان (وفرمايل الله) نو هر څه هغه كسان چه ايمان لرونكى دى نو زيات كړ (دغه سورت) دوى ته ايمان حال دا چه دوى خوشاليږى. او هر څه هغه كسان چه په زړونو د دوى كښى مرض (د نفاق، شك او كفر) دى نو زياتوى (دا سورت) دوى ته ګندګى پر ګندګى د دوى (چه كفر او شك دى) او مرى دوى په دى حال چه دوى كافران دى.

تفسير: هر كله چه كوم قرآنى سورت نازليده نو منافقينو به په خپلو منځونو كښى يو له بله سره، يا له ځينو ساده او ضعيف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لورى ويل: څرنګه صاحبه! په تاسى كښى د كوم كوم سرى ايمان دغه سورت در زيات كړ؟ مطلب به ئى داسى ؤ چه معاذ الله په دغه سورت كښى څه شى ايښى دى؟ او كوم حقائق او معارف پكښى شته چه د ايمان او ترقى موجب وګڼل شى؟ پاك الله د دوى د دغى وينا داسى جواب وفرمايه: بيشكه چه د مؤمنانو ايمان ته د الله تعالىٰ د كلام له آوريدلو څخه ترقى، تازه‌ګى او تزئيد ور په برخه كيږى او د هغو زړونه مسرور او منشرح كيږى هو! د هغو كسانو په زړونو كښى چه د كفر او نفاق رنځورى او ګندګى وى. نو د دوى په رنځورى او ګندګى كښى تزئيد كيږى، تر دى حده پورى چه دغه رنځورى به د دوى ساه وباسى بيا به ئى پريږدى.

د باران طبع ښكاره ده بى له ده نه هيڅ ژوند نشته
باغ كښى ګل ترى زرغونيږى په ښورى كښى ئى خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طريقه) سره د دى آيت تقرير كړى: «يعنى د الله تعالىٰ كلام چه د هر مسلمان د زړه د خطرى سره موافق واقع كيږى، نو دوى خوښيږى، او وائى سبحان الله! دغه آيت زما ايمان او يقين لا زيات كړ. هم داسى كله چه په كوم سورت كښى د منافقينو پټ عيوب ښكاره شى، نو دوى له ډيرى شرمندګى ځانونه ناغرضه اچولى وائى بيشكه دغه كلام زمونږ يقين او ايمان زيات كړى دى. ليكن څرنګه چه دغه وينا له خوښى او انشراح څخه نه وه او يوازې د خجالت د لرى كولو لپاره ئى ويل نو ځكه ئى داسى توفيق ونه موند چه وروسته توبه وكړى او په اخلاص د زړه او رښتيا سره د حق پيروى وكړى. بلكه لا له پخوا څخه زيات د خپل عيب د پټولو په فكر او تدبير كښى لويدل. هم دغه دى په ګندګى باندى ګندګى عيب والاؤ ته لازم دى چه د نصيحت له آوريدلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وكړى نه دا چه بالعكس له ناصحه خپل ځان پټ كړى.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

آيا (فکر نه کوی) او نه ګوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښې یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښې یو ځلی یا دوه ځلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه کښې غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښې مبتلا کیږی. یا د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرګندیږی یا د جنګ او جهاد په وخت کښې د دوی ویره، بی‌زړه‌توب او نفاق او د زړه خیره ښکاره کیږی مګر دوی داسی بی‌حیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترګی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاتو بیا هم په سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او نصیحت قبلوی.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انصَرَفُوا ۚ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښې عیب وی د منکرینو) نو وګوری ځینی د دوی ځینو نورو ته (په قهر له آوریدلو د عیبونو خپلو، حال دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو پاخیدل به) بیا به لاړل (له مجلسه)، ګرځولی دی الله زړونه د دوی (له تولو نیکیو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په ګټه (فائده) او تاوان خپل)

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه ګرځی الله تعالیٰ د دوی زړونه ګرځولی دی چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبلول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسی ته يو رسول له جنسه ستاسی چه ډير سخت درونډ دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکليف مومئ (له هغه) ډير حرصناک دی په (هدايت د) تاسی خاص پر مؤمنينو باندی نهايت شفيق ډير مهربان دی.

تفسير: (يعني خامخا په تحقيق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، يا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، يا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای قريشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاځی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، ديانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف يئ (چه ډير سخت او درونډ دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لويږئ پری تاسی) يعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکليف يا سختی رسيږی، هغه پر ده باندی ډير سخت او درونډ دی په هری ممکنی طريقی سره رسول الله هم دا غواړی چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنيوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دين چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکليفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصيحت کوی چه «يسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلقو».
«حريص عليکم» الايه ـ ډير حرصناک دی په هدايت د تاسی ای مؤمنانو يعنی په ايمان او صلاحيت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانيو امتونو وی نهايت شفيق او مهربان دی) يعنی ستاسی د خير غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتياق او بيقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری منډی وهی هغوی له ملاوو څخه پرله پسی نيسی او د هغه څخه ئی ستنوی (منع کوی). د ده لوی کوښښ او آرزو دا ده چه د الله تعالیٰ بنده‌گان اصلی ښيگنو (نيکو) ته ورسيږی، او حقيقی بری ومومی د جهاد او د نورو مقصد هم يواځی وينی تويول نه دی. بلکه د مجبوريت په حالت کښی د ډيری سختی جراحی (آپريشن) په وسيله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثيم تری تعقيم او رټل کيږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.
کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خير غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ايماندارانو پر حال بی‌اندازی شفيق او مهربان دی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

نو که وګرځيدل دا (خلق له ایمان راوړلو په تا باندی) نو ووایه کافي دی
ماته الله نشته هيڅ لايق د عبادت مګر هم دی، (خاص) پر هم ده توکل
(اعتماد) کړی دی ما حال دا چه هم دی رب (مالک) د عرش عظيم دی.

تفسير: يعنی که ستاسی د دی عظيم الشان شفقت او خير غوښتلو او زړه سوی قدر، خلق ونه کړی نو هيڅ پروا نشته فرض ئی کړئ که ګرد (تول) جهان له تاسی څخه مخ وګرځوی نو يواځی پاک الله تاته بس او کافي دی، چه ماسوا له هغه بل هيڅوک نه د عبادت او د بنده ګی وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کيدی شی، ځکه چه د ځمکی او آسمان سلطنت او د عرش عظيم (شهنشاهی تخت) مالک هم دی دی او ګردی (تولی) نفعی او اضرار، هدايت او ضلالت د هم ده په قدرت کښی دی.

فائده: په ابو داؤد شريف کښی له ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ عنه څخه روايت دی: هر هغه سړی چه صبا او بيګاه اوه اوه ځلی ﴿ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴾ ولولی، الله تعالیٰ به د ده د ګردو (تولو) هومو او غومو دپاره کافي شی باقی د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصيلاتو د لوستلو شوق وی، نو د هم دی آيت په ذيل او لمن کښی دی د «روح المعانی» مضامين ولوستل شی!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالیٰ وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا براءة من النار انک انت التواب الرحيم.

سورة يونس مكية وهی مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا
عدد تلاوتها «۱۰» وعدد نزولها «۵۱» نزلت
بعد بنی اسرآئيل

د «يونس» سورت مکی دی يو سل او نهه آيتونه او يوولس رکوع لری. په تلاوت
کښی (۱۰) او په نزول کښی (۵۱) سورت دی د «بنی اسرائيل»
له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ①

دغه (سورت) آيتونه دی د کتاب (قرآن) ډک له حکمته

تفسير: دغه آيتونه د داسې مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئې د دی لامله (له وجې) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبديلي او تحريفه محفوظ دی علوم ئې له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه ډير زيات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئې له دی سببه ښه او جيد دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئې هم بيخی ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه عليم او حکيم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړی دی نو ولی به هم داسی نه وی.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾

آيا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ يو سړی ته له (ښتينو د) دوی نه چه ووېروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زيری ورکړه هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی دی چه بيشکه شته دوی ته مرتبه لويه ښتينی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بيشکه دغه (محمد) خامخا کودګر دی ښکاره

تفسير: يعنی په دغه کښی د حيرانتيا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدايت لپاره همغسی يو انسان مامور کړی، او هغه ته ئی خپل داسی پيغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله عليه وسلم ګرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالیٰ د احکامو منونکو ته زيری او بشارت ورکړی چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نيکو اعمالو په برکت په ايمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډيرو لويو مرتبو او خورا (ډيرو) هسکو درجو ته رسيږی. او ډير اعلیٰ سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی ليکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم چه په تحقيق دا سړی خامخا ساحر او کودګر دی ښکاره) يعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثريت او بی نهايته بلاغت له سببه کودی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کودګر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذٰلِكُمُ اللهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝٣

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه (په کامله قدرت خپل سره) په شپږو ورځو کښی بیا ئی استویٰ وکړه پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی) مګر وروسته له اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شپږو ورځو سره برابر ؤ (په تعین د مقدار د دغو (٦) ورځو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورځو د دنیا دی چه متقرر ؤ په علم د الله کښی) او یوه ورځ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره اخیسته کیږی. ګواکی په شپږو زرو کالو کښی اسمان او ځمکه او نور ګرد (تول) سره تیار شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ؤ چه په یوه آن کښی ئی ګرد (تول) مخلوقات پیدا کړی وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی ښائی چه خپلو بندګانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی تأنی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاضطرار بلا اختیار فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره تړلی دی هر کله چه وغواړی او په هر ډول (طریقه) چه وغواړی همغسی ئی کوی.

«ثم استوی علی العرش» بیا ئی استویٰ وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (٧) رکوع کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.

«یدبرالامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د ګردو (تولو) مخلوقاتو تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.

«ما من شفیع الامن بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی مګر شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

څخه امکان نه لري او هیڅوک بې د الله تعالیٰ د ارادې څخه د سپارښت دپاره هم شوندې نشي خوځولی.

«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دې صفاتو رب ستاسې دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو) یعنې ښه فکر وکړئ چه د داسې رب څخه ماسواء چه صفات ئې پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندګۍ او عبادت وړ (لائق) وي؟ بیا نو تاسې څرنګه جرائت او ځغردې (ضد) کولې شئ چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو څخه محض د وهمونو او ګمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

خاص هم ده ته ورتله ستاسې دی د تولو وعده کړې ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوي دا مخلوق بیا ژوندي کوي ئې (پس له مرګه) لپاره د دې چه جزا ورکړي هغو کسانو ته چه ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (ډیره) وړه نیکي هم نه ضائع کیږي)، او هغه کسان چه کافران شوي دي شته دوی ته څښل له ایشیدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنې له هم ده څخه ستاسې ابتداء او د هم ده په لوري ستاسې انتهاء ده او په آخر کښې تول د ده په لوري ورتلونکي یئ بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو څخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ
يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلئ د) لمر روڼ (ځلیدونکی) او (تیکلئ د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر) سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات روڼ او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رڼا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رڼا (رنړا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رڼا (رنړا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی څخنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رڼا (رنړا) البته د لمر له رڼا (رنړا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رڼا (رنړا) ته وائی «ضیاء» او »ضوء» د هغی د انتشار (خوریدلو) نوم دی. د لمر د رڼا (رنړا) انتشار څرنگه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل»- او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه) یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰی عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴾ (۲۳ جزء د یٰسٓ شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلمواعددالسنین والحساب» - لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر گرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنگه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیهؤ احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه ؤ شرعیه ؤ امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی.)

«ما خلق الله ذلک الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چټی (بیکاره) شی او کیف ما اتفق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده.

«یفصل الآیات لقوم یعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پرې پوهيږي) يعنې پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له كتلو څخه د پاک قادر حكيم الله سراغ او پته لګوي او د مادياتو له انتظامه د روحانياتو د عالم په متعلق هم اندازه لګوي. چه په هغې روحاني دنيا كښې څرنګه لمر او سپوږمې پاک الله پيدا كړې دي او هم دغو ته انبياء او مرسلين وائي.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ⑥

بيشكه په اختلاف د شپې او ورځې كښې (چه تل اوږديږي او لنديږي او يوه په بلې پسې راځي يخ او ګرميږي او په هغو څيزونو كښې چه پيدا كړي دي الله په آسمانونو كښې او ځمكه كښې خامخا دلائل دي (د قدرت) دپاره د قوم چه ويريږي (له رحمانه او ځان ساتي له عصيانه).

تفسير: بلا شبهه د دنيا په هر وړوكي او لوی شي كښې د الله تعالیٰ د وجود او د وحدانيت دليل موجود دي

وفي كل شئ له آية تدل علىٰ انه واحد

په هر شي كښې دي دليل چه الله دي بې مثيل

هم داسې يو بل آيت په (٢) جزء د «البقرة» په (١٦٤) آيت (٢٠) ركوع كښې تير شوی دي چه د هغه په ذيل كښې په بسط او تفصيل دغه د قدرت نښې بيان شوې دي.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ⑦ أُولَئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ⑧

بيشكه هغه كسان چه نه لري اميد د ملاقات زمونږ (او له آخرته منكران دي) او خوښ دي په دې ژوند لږ خسيس او آرام ئې نيولی (راضي شوي دي) په دې (ژوند پورې او له حشره غافلان دي) او هغه كسان چه دوی له آيتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دي. دغه مذكوره كسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښې مشغول او لګیا شول چه له آخرته او د الله تعالیٰ د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بې‌پروا شول او هم دغه د څو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وګرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چټی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لویی کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ ګران او مشکل نه دی.
«اولئک مأوٰهم النار» الایه ـ دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره ګټلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وبه ښیی دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په باغونو د آرامی (ډک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رڼرا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالميانو دی.

تفسير: يعنی کله چه جنتيان د جنت نعمتونو او د الله تعالیٰ فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او کله چه د پاک الله څخه د کوم شی د غوښتلو مينه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طير) يا ميوه يا بل شی ئی وليد او ورته ئی رغبت پيدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوريدلو سره متصل پرښتی به هم همغه شی علی‌الفور ورحاضر کړی. گواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنيا کښی هم د لويو سريو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د ميلمه خوښ شی او تش ئی ستاينه (صفت) وکړی، نو غيرتمن کوربه زيار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه ميلمه ته ورحاضر کړی.

«دعوٰهم فيها سبحنک اللهم» ـ وينا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره يادوو تا ای الله! او پيشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی.) يعنی جنتيان به د ملاقات په وقت کښی يو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنيا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرښتو سلام اچول جنتيانو ته بلکه بالذات د الله تعالیٰ له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحيم» (٢٣ جز، د يٰسين شريف (٥٨) آيت ٤ رکوع «والملٰئکة يدخلون عليهم من کل باب سلام عليکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (١٣ جز، د الرعد (٢٣) آيت ٣ رکوع).

«وآخر دعوٰهم ان الحمد لله رب العٰلمين» ـ او خاتمه د دعا او وينا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاينی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالميانو دی.) وروسته د جنت له رسيدلو څخه دنيوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په يوه «سبحٰنک اللهم» ويلو سره هر شی سم د جنتيانو له غوښتنی سره وررسيږی، نو د دوی د هری دعا او وينا خاتمه به په «الحمد لله رب العٰلمين» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑪

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نيکی لره نو خامخا راليږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پريږدو مونږ هغه کسان چه نه لری اميد دوی د ملاقات زمونږ (په قيامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسير: دوه آيته پخوا له دی نه ئی فرمايلی ؤ، هغه کسان چه په غفلت کښی لويدلی دی، او زمونږ د اخروی ملاقات هيله(آرزو) او اميد نه لری، د هغوی د هستوګنی ځای دوزخ دی. دلته دا ښوول کيږی چه الله تعالیٰ په دنيا کښی دا مجرمين فوراً نه نيسی بلکه مهلت ورکوی. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسی دی چه ډير ځلی بيباکه او بی حيا کيږی او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه کوی مثلاً وائی ﴿ اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آيت ٤ رکوع) کله د دنيوی حوادثو څخه په تنګ کيږی او د خپل ځان يا د اولاد او نورو په حق کښی ښيری کوی. لکه چه له تجربی څخه ظاهر دی نو اوس که الله تعالیٰ سم د دوی له غوښتنی سره فوراً لاس په لاس عذاب يا بدی ژر هغو ته وروروسوی، څومره چه دوی ژر د نيکی د رسيدلو غوښتنه کوی، نو د بدی له وبال څخه يوه لحظه هم فرصت نه مومی او د ژوندون مزی به ئی هغه ګړئ وشليږی مګر د الله تعالیٰ له درباره په نيکی او بدی کښی مصلحت سره موافق تاخير او تحمل کيږی څو نيکان تربيت ومومی او بدکاران په غفلت کښی ولويږی او د هغو د شرارت جام تر څندو (غاړو) پوری ډک شی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

او کله چه ورسيږی انسان ته ضرر (تکليف) نو بولی مونږ (لپاره د دفعی د ضرر) (پروت) په اړخ خپل يا ناست يا ولاړ (يعنی په هر حال)؛ نو کله چه لری کړو له ده څخه ضرر تکليف د ده نو درومی (پاتی کيږی په کفر خپل باندی) لکه چه نه ئی وو بللی مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر (تکليف) ته چه رسيدلی ؤ ده ته، هم داسی (په مثل د دی تزئين) ښائسته کړی شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه(عصيان) چه وو دوی چه کاوه به ئی (چه دعا ده په شدت کښی او ترک ئی دی په راحت کښی).

تفسير: يعنی انسان اول د خپلی بيباکی څخه پخپله د عذابونو غوښتنه کوی او پخپلی ژبی بدی غواړی مګر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چه که لږ څه تکليف ور ورسيږی نو ژر تر ژره ويريږی، او زمونږ په بللو سره پيل (شروع) کوی. او تر هغه وقته پوری چه پری مصيبت وی. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت کښی پاک الله يادوی او تری استمداد غواړی مګر کله چه

تكليف ترى لرى كړ شي نو ترى هغه ګردى(تولى) ويناوى او حذر او زارى هيريږى او داسى يو وضعيت ښكاروى چه ګواكى ده له سره الله تعالىٰ ته خپل احتياج او اړتيا (مجبورى) نه وه وروړاندى كړى او پخپل همغه تكبر، غرور، لوئى، غفلت او د ځانمنى(خودنمائى) په نشو كښى مست ګرځى او په همغه ضد، عناد لګيا اوسيږى، چه پخوا له دى نه پكښى اخته او مبتلا ؤ. په حديث كښى راغلى دى چه ته په عيش او عشرت هوسائى (خوشالى) او آرامى كښى خپل الله يادوه! نو الله تعالىٰ به هم تا په سختيو او مصيبت او تكليف كښى (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) يادوى. د مؤمن له شانه دا دى چه په هيڅ وقت كښى پاک الله نه هيروى. تل په سختى او مصيبت كښى صابر او په وقت د عيش او فراخى او وسعت كښى شاكر اوسيږى او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء كوى. دا همغه شي دى چه د هغه توفيق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه كيږى.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړى ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (اى مكى والو) كله چه ظلم ئى كړى ؤ او حال دا چه راوړى وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهرى معجزى او له سره نه وو دوى چه ايمان ئى راوړى وى، هم داسى (په مثل د دغى سزا) سزا وركوو مونږ قوم مجرمانو(كافرانو) ته.

تفسير: يعنى كه سم د هغو د غوښتنى سره ژر عذاب ورنشى يا خو ترى تكليف او مصيبت لرى شى، نو ښائى چه بى فكره نشى ځكه د ظلم او شرارت او بى ايمانى سزا هرومرو(خامخا) ژر يا په ځنډ(ايسارتيا) وررسيدونكى ده. سنت الله له قديمه راهيسى په هم دى باندى جارى دى، كله چه خلقو سره له دى چه د انبياؤ او مرسلينو ښكاره دلايل او معجزى ئى وكتلى، خو وروسته له هغه ئى هم ظلم او تكذيب ته ملاوى وتړلى او په هيڅ ډول(طريقه) د ايمان او تسليم په لورى متمائل نشول، نو هغوى آسمانى عذاب هلاک كړى دى. او تل مجرمينو ته په يوه قسم نه په بل قسم سزا رسيدلى ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

بيا مونږ وګرځولئ تاسى (اى محمدى امته!) خليفګان په ځمكه كښى وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دى چه وګورو مونږ (په ښكاره هم) چه

ځرنگه عمل کوئ تاسی (د نیکی که د بدی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو په ځای تاسو ته ئی د ځمکی په سر هستوگنه درکړه. تر څو وکتل شی چه تاسی تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پیژنئ، او اداء کوئ ئی؟ او د الله تعالیٰ له رسولانو سره څرنگه معامله کوئ؟ نیک که بد؟ هر ډول(طریقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسی سره مناسبه معامله کوله کیږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم یا له رسول کریم یا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

او کله چه ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زموږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری امید د (اخروی) ملاقات زموږ چه راوړه یو (بل) قرآن چه غیر وی له دی قرآن نه یا ئی بدل کړه (چه د بتانو عیبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووایه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائیږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله متابعت نه کوم زه مگر د هغه (حکم) چه رالیږلی شوی دی ماته (بی له زیادت او نقصان)، بیشکه زه ویریږم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورځی لوئی.

تفسیر: د پاک قرآن عمومی پند او نصیحت خو کفار ډیر خوښوی لیکن هر کله چه د بت پرستی یا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کاوه شی نو کفار متوحش او ترهور کیږی. او په ډیر نفرت او کراهیت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووایه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامین نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کیږی نو دومره برخه ئی ښائی چه هرومرو(خامخا) اصلاح او ترمیم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلقو له ذهنیت څخه دغه غوښتنی دومره زیاتی مستبعدی نه ښکاری چه د تیږو(گټو) او لوتو په بتانو باندی ئی د خدائی تصرفات، اختیارات تقسیم کړی ؤ چه یو رسول

هم د داسی تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کړی. یا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په دول(طریقه) وی. په هر حال د دی تحقیقی جواب دا دی چه پخپله نی پاک الله داسی فرمائی: (ووایه ای محمده دوی ته چه نه ښائیږی ماته چه بدل کړم دغه قرآن بیشکه زه ویریږم که نافرمانی وکړم د رب خپل په تبدیل د قرآن سره د عذاب د ورځی لوئی) یعنی د کومی پرښتی یا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوری د الله تعالیٰ په کلام کښی ترمیم وکړی. یا ئی یو تکی یا حرکت تبدیل یا لاندی باندی کړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده هغه وحی چه الله تعالیٰ له لوری راشی هغه بی له تزئیده او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئی وکړی رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ د وحی تابع وی الله تعالیٰ د رسول تابع نه دی چه ځرنګه کلام چه تاسی غواړئ همغسی د الله تعالیٰ له درباره ئی راوړی د الله تعالیٰ په وحی کښی له ادنیٰ څخنی ادنیٰ تصرف قطع او پریکول ډیر لوی معصیت او سخته ګناه ده بیا هغه معصوم بنده‌ګان انبیاء علیهم السلام چه له ګردو(تولو) څخه زیات له الله تعالیٰ څخه ویریږی هغوی داسی معصیت ربی او نافرمانی ته کله نژدی ورتلی شی په ﴿ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴾ کښی ګواکی پر دغو خوښی غوښتونکو باندی تعریض وکړ شو چه د داسی سختی نافرمانی کولو لامله(له وجی) ښائی د لویی ورځی له عذابه ډیر زیات وویریږی.

قُل لَّوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوۡتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَدۡرَىٰكُم بِهِۦۖ فَقَدۡ لَبِثۡتُ فِيكُمۡ عُمُرًا مِّن قَبۡلِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که اراده فرمایلی وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسی او نه به عالمان کړی وی (الله) تاسی په دی (قرآن) نو په تحقیق اوسیدلی وم زه په تاسی کښی ډیر عمر (چه ٤٠ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آیا نو عقل نه لرئ تاسی.

تفسیر: یعنی هر هغه چه د الله تعالیٰ اراده ده همغه زه ستاسی په مخ کښی لولم او هومره چه د ده اراده وی ځما په وسیله تاسی پری خبروی. که د ده اراده پرته(علاوه) له دی نه وی، نو ځما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بیا هغه د ده په لوری منسوب کړم، آخر ځما څلویښت کاله عمر ستاسی تر سترګو لاندی تیر شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښی تاسی ته ځما د ګردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربی او معلومات حاصل شوی دی ځما صداقت، عفت، امانت، دیانت، او نور حسنه اخلاق په تاسی کښی ضرب‌المثل دی، ځما امی‌توب او د کوم معلم په مخ کښی د شاګردی دپاره نه کیناستل، یوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بیا چا چه تر څلویښت کلنی پوری نه کومه قصیده لیکلی وی او نه

په مشاعراتو کښې شریک شوی وی او نه ئې چیری کوم کتاب پرانستلی وی او نه ئې قلم په لاس کښې اخیستی وی او نه په کومی مدرسی، مکتب، او نورو کښې د لوستلو دپاره ناست وی او یو ناڅاپه داسی یو کلام جوړ کړی چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوکت، جزالت، سلاست، روانی او د اسلوب په جدت کښې ګرد(تول) پیریان او انسانان عاجزان کړی او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کښې د ګرد(تول) جهان علم او عرفان بیرته پاتی شی. او داسی مکمل او عالم نیوونکی د هدایت قانون د انسانی نوعی په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ کښې ګرد(تول) پخوانی قوانین منسوخ او رد او ناچل شی. د لویو لویو قومونو او ملکونو په مړو قالبونو کښې نوی او تازه روح پوکی، او د ابدی حیات او نوی ژوندون سامان ور برابر او تیار کړی. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه کښې راتلی شی؟ تاسی ته ښائی چه په ښه ډول(طریقه) سره فکر وکړئ هغه پاک او صاف انسان چه تر ځلویښتو کلونو پوری ئې پر هیڅ بنی آدم پوری دروغ نه دی ویلی، نو آیا هغه به یو ناڅاپه یو ځلی څرنګه دومره جسارت وکړی شی چه (معاذ الله) په پاک الله پوری دروغ ووائی، او افتراء پری وتړی؟ ناچاره ښائی دغه خبره ومنله شی هغه د الٰهی کلام چه زه ئې تاسو ته آورومه د هغه په جوړولو یا رسولو کښې زه له سره اختیار نه لرم هر هغه شی چه پاک الله اراده وکړی، هغه تاسی ته زما په ژبی سره آوروی. په هغه کښې د یوه تکی یا د کسری یا د فتحی د تبدیل حق هم هیڅ یوه سړی ته نه دی حاصل (نو آیا پس تاسی عقل نه لرئ او نه پوهیږئ چه ما له ځانه نه دی ساز کړی دغه قرآن. او ولی به زه تړم دروغ په الله تعالیٰ پوری ځکه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا نه چه تړی پر الله باندی دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته (بلکه نشته)، بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی مجرمان (کافران له عذابه).

تفسیر: یعنی ګنهګارانو او مجرمانو ته حقیقی بری، فتحه او ښیګڼی(فائده) نشی حاصلیدی اوس تاسی پخپله فیصله وکړئ چه ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته ئې منسوب کړم، نو ما غوندی بل هیڅوک ظالم نشی کیدی. لیکن له هغه دلیل څخه چه په تیر آیت کښې تیر شوی دی، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالکل باطل دی. نو کله چه زما صداقت ثابت او تاسی د جهل او یا د عناد لامله(له وجی) د الله تعالیٰ کلام دروغجن کوئ، نو اوس د ځمکی په مخ کښې له تاسی څخنی هیڅوک لوی ظالم نشی کیدی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰؤُلَآءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ قُلْ
أَتُنَبِّئُونَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ
سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۸﴾

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیڅ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او نه نفع رسولی شی دوی ته(که ئی عبادت وکړی) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت ګران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیڅری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پریښی او د داسی شیانو عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیڅ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کړی دی، مګر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامله(له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووایه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهٰذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کړی اصول حق ثابتول. ګواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیڅ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیڅیری د هغه وجود نشته. که وی نو هرومرو(خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او نه ؤ دغه خلق مگر امت يو (متفق په يو دين د اسلام) نو اختلاف وكړ دوی! او كه نه وی هغه كلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخير د جزا) نو خامخا به حكم كړی شوی ؤ په منځ د دوی كښې په همغه څيز كښې چه په هغه كښې اختلاف (جګړی) كوی دوی.

تفسير: ممكن ؤ چه مشركينو به ويل چه كه الله تعالىٰ دغه امر ستاسی په دين كښې منع كړی وی زمونږ په دين كښې ئی خو نه دی منع كړی. د هغه جواب ئی وركړ چه د الله تعالىٰ دين له ازله تر ابده پوری تل يو دی. په حقه ؤ اعتقاداتو كښې هيڅ يو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ كښې ګمراهان او بې‌لياری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالىٰ د دوی د پوهولو او پر حقه لياره راوستلو لپاره انبياء ئی ليږلی دی په هيڅ يوه زمانه او په هيڅ يوه ملت كښې الله تعالىٰ شرک نه دی جائز كړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو يو له بل سره اختلافات او جګړی ولی يو ځلی نه وركوی؟ نو ځكه دا ئی بالجبر نه دی لری كړی چه د پاک الله په علم كښې دغه خبره فيصله شوی ده چه دغه دنيا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فيصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته كسب او اختيار وركړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ايښی دی چه دوی د عمل هره لياره چه غواړی، اختيار كړی. كه دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری كړی شوی نه وی نو د ګردو(تولو) اختلافاتو فيصله به يو ځلی كيده. (ځينی د «امة واحدة» ترجمه داسی هم كوی: او نه وو آدميان مگر خو تولی يو متفق په كفر باندی نو ورته وليږل پاک الله انبياء پس سره مختلف شول دوی چه ځينو ايمان راووړ لكه اتباع د ابراهيم عليه السلام او ځينی همغسی پاتی شول لكه نمروديان په كفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «يو تولی متفق په يو دين د اسلام» سره شوی ده لكه پخوا د قتل د هابيل يا پس له طوفانه)

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله كړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بيشكه هم دا خبره ده چه (علم د

غيب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه راليږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بيشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرينو څنی يم (ستاسو عذاب ته).

تفسير: يعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو څنی يوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډير دلائل لا له پخوا څخه ليدلی دی، د فرمائشی معجزو ورښکارولو ته هيڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفيد دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، ورښکاروی ئی. الله تعالیٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعيت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «يعنی که ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهيږو چه د تاسی خبری رښتيا دی. نو وئی فرمايل چه پاک الله به دغه دين روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپيښوی او بربادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتيا ښنه يو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپيښ شی نو خبره بيخی فيصله کيږی حال دا چه د فيصلی ورځ په دغی دنيا کښی نه ده.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّن بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِي آيَاتِنَا ۚ قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾

او کله چه ور وڅکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسيدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مکر (بد ويل حيله جوړول) په (دفع د) آيتونو زمونږ کښی، ووايه (ای محمده ! دوی ته چه) الله ډير جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بيشکه رسولان (کرام الکاتبين) زمونږ ليکی مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسير: حق تعالیٰ په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له ډيری ويری ئی رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ايمان راوړو. د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بيخی لری شوه. نو بيا دوی په همغو شرارتونو باندی پيل (شروع) وکړ. او د الله تعالیٰ د آيتونو په تکذيب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالیٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالیٰ انعامات

ئی له ظاهری اسبابو او حیلو او محض بی‌اصولو خیالاتو او اوهامو په لوری نسبت کړل. نو د هغه جواب ئی ورکړ چه ښه ده تاسی ښه مکر او فریب او حیله بازی وکړئ. مګر په یاد ئی ولرئ چه ستاسی دغه حیله بازی یو په یو لیکله کیږی او هغه ګرد(تول) دفتر به د قیامت په ورځ ستاسی په مخ کښی کیښود کیږی. بیا کله چه ستاسی هیڅ یوه حیله بازی له پرښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالیٰ د محیط علم څخه به څرنګه خارج پاتی کیدی شی؟ تاسی په خپل مکر او حیله بازی مغرور یئ حال دا چه د الله تعالیٰ جوابیه مکر (پټ تدبیر) ستاسی له مکره او تدبیره ډیر ژر او سریع‌الاثر دی.

پاک الله د مجرم د کسب او اختیار دائری ته استدراجاً دومره وسعت ورکوی چه دی د غفلت په نشو کښی بیخی مست او بیخوده او د سزا له تصوره هم بالکل بی پروا شی. کله چه ئی د شقاوت جام تر خندو (غاړو) پوری ډک شی نو ئی یو ناڅاپه کلک تر ستونی نیسی. لهٰذا عاقل ته ښائی چه د الله تعالیٰ د نرمی، تحمل او زړه خوښوونکو حالاتو د لیدلو څخه مغرور نشی ځکه چه ده ته نه دی معلوم چه ورسته د دغی نرمی څرنګه سختی راتلونکی ده. حضرت شاه صاحب بیان کری دی چه «د سختی په وقت کښی د انسان نظر له اسبابو نه پورته کیږی او یوائحی د الله تعالیٰ په لوری وی. هم دا چه د سختی زمانه تیره شوه او کار ئی تر سره ورسیده، بیا ئی الله تعالیٰ هیرېږی او په اسبابو او وسائلو پوری اسره کوی او له سره نه ویرېږی چه الله تعالیٰ به بیا همغسی د تکلیف او سختی یو سبب ورپیدا کری. د هم دغه خالق الافلاک په بالغه قدرت او قاهره قوت کښی د ګردو(تولو) وسائلو او اسبابو واک(مجاز) او اختیار دی. لکه چه وروسته د بحری سفر په مثال کښی ئی یو صورت داسی بیان فرمائی.

هُوَ الَّذِيْ يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ حَتّٰىٓ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ ۚ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ
وَّجَآءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّظَنُّوْٓا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا
اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ
مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۲۲﴾ فَلَمَّآ أَنْجٰىهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ ۗ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى أَنْفُسِكُمْ ۙ مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۫
ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۳﴾

الله هغه ذات دی چه ګرځوی تاسی (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سیند په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پوری چه سواره شئ، په کشتیو کښی، او روانه شی (دا بیړی) سره له دغو (خلقو چه ناست وی پکښی) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شی په هغه سره نو راشی هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جګړ) او راشی دوی ته موج (چپی د سیند) له هر ځایه (او له هر لوری) او وګڼی دوی دا چه بیشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک) دعا وکړی وبولی دوی الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکی وی ده ته دین خپل (او وائی) قسم دی که نجات دی راکړ مونږ ته له دی (سختی) نو خامخا به شو مونږ هرومرو(لازماً) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړی دوی ته (الله له غرقه او وچی ته راشی) ناڅاپه دوی فساد شرارت کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره، ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسی پر نفسونو (ځانونو) ستاسی ده (اوس کوئ تاسی دا) عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسیر: په ابتداء کښی هوا ښه نرمه، او د بیړیو کشتیو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وی. مسافران په کښی خاندی، لوبی کوی او په ډیره آرامی او هوسائی (خوشالئ) سره پکښی ناست وی. یو ناڅاپه یو زورور طوفان (څپان) پیدا شی، او د څلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړی، او له کشتی یا له جهازه سره ئی وهی نو کله چه دغه د لوی سیند (بحر) مسافران وبوهیږی چه له هره لوری د مرګ موجباتو راچاپیر کړی یو او د تښتیدلو او وتلو هیڅ کومه لار نه ده پاتی، نو دوی فرضی او مصنوعی معبودان پریږدی، او یوائځی واحد لوی الله د خپل نجات دپاره رابولی، لکه چه د انسانی د اصلی فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څیز څخه مایوس شی، نو خاص د الله تعالیٰ بندګی ځان ته غوره کوی او ډیر پوخ عهد او کلکه وعده وکړی چه که له مصیبته پاک الله ماته نجات راکړی، نو زه به ئی شکر کوونکی تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لوری ته نه ورځم او عصیان او طغیان ته به نه نژدی کیږم، لیکن هر کله چه لږ څه امن او دادینه (قلاری) ئی ور په برخه شی، او وچی ته ئی پښه ورسیږی، نو په شرارتونو باندی لاس پوری کوی، او په ملک کښی شور او شر او فتنه او فساد اچوی، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پیمان ټینګ نه پاتی کیږی.

تنبیه: په دغه آیت کښی د اسلام هغو مدعیانو ته لوی عبرت دی چه د جهاز د طوفانی کیدلو په وقت کښی هم د واحد احد الله څخه مخ آړوی، او له غیر الله څخه مدد غواړی. او هغوی

خپلی مرستی(مدد) ته رابولی. د مکی معظمی د فتحی څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکی معظمی څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لږ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هیڅ په کار نه درځی»
عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.
ای الهٔ العالمینه! که می ته له دغه مصیبته وباسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د تولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.
﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ﴾ الآية ـ ای خلقو! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو وبال پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی گټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورتگ دی. هلته به ستاسی گرد(تول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا دربښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنگه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ
بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ
ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ
أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ
تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

كښي) پشان د اوبو دي چه نازلي كړي دي مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شي په (سبب د) دي اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمكي له هغه (قسم) چه خوري ئي بنيادمان (لكه غلي ميوى سابه) او چارپايان (لكه انواع د وښو)، تر هغه پوري كله چه واخيست ځمكي زينت خپل او ښه ښايسته شي (په اقسام د نباتاتو، اشكالو او رنګونو) او ګمان وكړي خاوندان د دي (ځمكي) چه بيشكه دوى قادر دي (په هر شانتي ګټه(فائده) اخيستلو سره) په دي ځمكه باندي ناڅاپه راشي دي (ځمكي) ته امر (حكم) زمونږ د شپي يا د ورځي (په خرابي د دي غلو او ميوو) نو وګرځوو مونږ دغه (فصل د ځمكي) (لكه) ريبلي شوى (له بيخه لوړولي) ګواكي نه ؤ (دغه كښت په دغي ځمكي كښي) پرون، هم داسي (لكه مذكوره بيان) په تفصيل سره بيانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فكر كوى (په مثال كښي او عبرت ترى اخلي).

تفسير: ځيني د «فاختلط به نبات الارض» معنى د پيداوارو كثرت اخيستى دى. ځكه هر كله چه د ځمكي پيداوار زيات قوى كيږي، نو يو جزء ئي له بل سره ګډيږي او يو له بله سره نښلي. ځيني علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخيستى ده، دغسي معنى ئي كړي ده چه د ځمكي زرغونه له اوبو سره ګډ او مركب كيږي، ځكه چه د نباتاتو غذا ګرځي د شيخ الهند رحمه الله تعالىٰ له صنيع څخه مترشح كيږي چه له اختلاطه داسي مراد آخيستى دى چه د ځمكي او اوبو د يو ځاى كيدلو څخه هغه نباتات چه راوځي په هغه كښي د انسانانو او حيواناتو غذا مخلوطه او ګډه وده وي. مثلاً د غنمو په بوټي كښي دانه د بنيادمانو غذا ګرځي او واښه ئي هم د حيواناتو آذوقه كيږي هم داسي په ونو كښي هم ميوى او پاني وي چه د دوى خوړونكي هم سره بيل انواع لري، او سره جلا جلا(جداجدا) دى.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا ﴾ الآية - تر هغه پوري چه واخيست ځمكي زينت خپل او ښائسته شي په اقسام د نباتاتو، اشكالو او رنګونو او ګمان وكړي خاوندان د دي ځمكي چه بيشكه دوى قادر دي په هر شانتي ګټه اخيستلو سره په دي ځمكه باندي) يعني مختلفو الوانو او اشكالو نباتاتو د ځمكي مخ مزين او ښائسته كړي وي او كښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسي تيار شوي وي چه په هغه د هغوى د خاوندانو پوره ډاډينه (تسلي) او اعتماد پيدا شوى وي چه اوس له هغه څخه د فائدى آخيستلو پوره وقت او نيته رارسيدلى ده

﴿ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا ﴾ الآية - ناڅاپه راشي دي ځمكي ته حكم زمونږ د شپي يا د ورځي په خرابي د دي غلو او ميوو، نو ګرځوو مونږ دغه فصل د ځمكي لكه ريبلي شوى له بيخه لوړولي ګواكي نه ؤ دغه كښت (فصل) په دغي ځمكي كښي پرون، هم داسي لكه مذكوره بيان په تفصيل سره بيانوو مونږ دلايل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فكر كوى په مثل كښي او عبرت ترى اخلي) يعني

ناڅاپه د الله تعالیٰ په حکم د شپې یا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سیلۍ یا ږلۍ یا ملخ یا نور وروړسیږي، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخي داسې پنا کړي ګواکې له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوې کټ مټ (هوبهو) د هم دې په شان د دنیا ژوندون هم مثال لري. اګر که دغه ژوندون ډېر حسین او ترو تازه په نظر راشي، تر دې چه بې وقوف خلق د دې په رونق او ښائست باندې مین او مفتون شي، او اصلي حقیقت بیخي هیر کړي. لیکن د هغه د زرغونتیا، ښائست، زینت د شو ورځو له مخې دې چه ډېر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږي حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انساني حیات منطبق کړي دې. یعني د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوي عالمه) راځي. او په خاورین کالبوت کښې ننوځي او هلته قوت مومي او د دغو دواړو ګډون ښخه آدمي په وجود راځي. بیا په انساني او حیواني دواړو کارونو کښې مشغولیږي. کله چه پر هر هنر او کار کښې پوره شو، او د دې د متعلقینو اطمینان او اعتماد پرې پیدا شو ناڅاپه مرګي ورسیږي، چه هغه دغه ګردې(تولې) روغې جوړې کړې لوبې پای (انجام) ته رسوي. او ورانوي ئې بیا داسې بې نامه او بې نښانه کیږي ګواکې په ځمکه کښې له سره ژوندون او ودان شوې نه ؤ.

فائده: «لیلاً او نهاراً»- په شپه او ورځ کښې» ئې ښائي د دې لامله(له وجې) فرمایلي وي چه شپه د غفلت وقت وي او په ورځې کښې خلق عموماً ویښ وي مطلب ئې دا دې کله چه د الله تعالیٰ حکم راورسیږي بیا که څوک ویښ وي که اوده. غافل وي که هوښیار هیڅ یو سرې په هیڅ یوه حالت کښې د هغه مخه نشي نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا إِلٰى دَارِ السَّلٰمِ ۖ وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

او الله بولي (بندګان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دې)، او لاره ښیي هغه چاته چه اراده وفرمائي(د هدایت د ده) لارې سمې ته (چه اسلام دې).

تفسیر: یعني د دنیا پر زائل او فاني ژوندون مه نازیږئ، او مه پرې تیر وځئ! او د دارالسلام یعني د جنت په لورې راشئ! پاک الله تاسې د سلامتي کور ته بولي او تر هغه ځایه پورې ئې د رسیدلو لیار هم درښوولې ده همغه کور دې چه اوسیدونکې ئې له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشاني، تکلیف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو ښخه صحیح او سالم پاتې کیږي، او پرښتې پرې سلام آچوي او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفې وررسیږي.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

(شته) دپاره د هغو كسانو چه نيكي ئي كړي (ايمان ئي راوړي) نيكه (جزا جنت) او زيادت (له اجره هم شته)، او نه به پټوى مخونه د دوى هيڅ تور ګرد او غبار او نه هيڅ ذلت (رسوائى)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دى، هم دوى په دغه جنت كښې تل اوسيدونكي دى.

تفسير: يعني ښه كار كوونكو ته هلته ښه ځاى (جنت) وررسيږى او له هغه څخه څه زيات هم ور په برخه كيږى يعني د الله تعالىٰ رضاء او د ده لقاء (ديدار، رزقنا الله تعالىٰ) د «زيادت» تفسير په لقاء الله سره په څو صحيحه ؤ احاديثو كښې وارد شوى دى. او له ډيرو صحابه ؤ او تابعينو رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين څخه منقول دى حضرت صهيب رضى الله عنه وائى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست، او وى فرمايل: كله چه ګرد(تول) جنتيان په جنت او تول دوزخيان په دوزخ كښې داخل شي، نو يو غږ كوونكى به غږ وكړى: «اى جنتيانو ستاسى دپاره د الله تعالىٰ يوه وعده باقي ده چه هغه اوس پوره كيدونكي ده.» جنتيان به وائى چه «هغه څه شي دى؟ آيا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنګه نه ده درنه كړى؟ آيا زمونږ مخونه ئى سپين او نورانى نه دى كړى؟ آيا ده مونږ له دوزخه نه يو ژغورلى(بچ كړى)؟ او جنت غوندى يو لوى مقام ته ئى نه يو داخل كړى»؟ (بلكه دغه ګرد(تول) شيان شوى دى. او هيڅ يو ئى نه دى باقى) دلته د دوى له منځه به پرده لرى كړه شي او جنتيان به د الله تعالىٰ په لورى نظر وكړى نو قسم په الله دى چه د الله تعالىٰ له هر قسم وركړيو شويو نعمتونو څخه جنتيانو ته د الله تعالىٰ د لقاء دولت به زيات محبوب او مطلوب وى. او د دى په اندازه به بل هيڅ شي د دوى په سترګو كښې ښه نه ورځى او د دوى سترګى به نه يخوى او نه ئى زړنوى پاک الله مو دى خپله لقاء پخپل فضل او كرم سره روزى كړى او سترګى مو دى رونى او زړونه مو دى پرى خوښ كړى آمين ثم آمين.

﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ ﴾ الآية ـ او نه به پټوى مخونه د دوى هيڅ تور ګرد او غبار او نه هيڅ ذلت رسوائى، دغه محسنان صاحبان د جنت دى هم دوى په دغه جنت كښې تل اوسيدونكي دى) يعني د عرصات په محشر كښې همغسى چه د فجارو كفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خوارى او رسوائى نښې او آثار به ښكارى، بالمقابل د هغه به د جنتيانو څيرى ډيرى نورانى، ښايسته او رونقدارى وى. او بيخى د ملاحت او صباحت څخه به ډكى وى.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۢ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۗ مَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوْهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا ۗ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پټوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذابه د) الله هیڅ ساتونکی ګواکی پټ کړی شوی دی مخونه د دوی په قطعو (ټوټو) د شپی سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیئان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی به دغه دوزخ کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لړه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی ببښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.
(﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پټوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی خیری به دومره توره تیاره وی ګواکی د توری تیاری شپی توروالی د دوی په مخونو باندی لګیدلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ثُمَّ نَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُمْ مَّا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۲۸﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق ټول بیا به ووایو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (ټینګ ودریږئ) په ځایونو خپلو کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله ځامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصاریٰ ؤ په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» ؤ، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی ؤ. یا اصنام او اوثان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو ګردو(ټولو) ته به پخپلو ځایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشی.

فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (ځان ځانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منځ کښی په بیلتون لوېږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی تړلی وو، هغه ګرد(ټول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو ځنی ډیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایئ چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو دپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه ؤ. نو په حقیقت کښی هغه بندګی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه ګانه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی ځیری یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوښه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوی که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی‌العقولو مخلوقاتو له لوری وګڼل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندګی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(ګټی) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿قَالُوٓا۟ أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنطَقَ كُلَّ شَىْءٍ﴾ (٢٤ جزء د حٰم السجده ٢١ آیة (٣) رکوع).

هُنَالِكَ تَبْلُوا۟ كُلُّ نَفْسٍ مَّآ أَسْلَفَتْ وَرُدُّوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ

مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ۝٣٠

په دغه ځای کښې به ښکاره ومومي (او وڅکي) هر يو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئې ليږلي دي او بيرته به بوتله شي دوی الله ته چه مولیٰ د دوی د حق (او واقعي واکدار د دوی دی) او ورک به شي له دوی نه هغه دروغ چه ؤ دوی چه جوړول به ئې (له شفاعت د بتانو)

تفسير: يعنې ګرد(ټول) دروغ او بې‌اصله توهمات به بيخي له منځه ورک شي. او هر څوک به په رأى‌العين ګوري چه پرته(علاوه) له هغه حقيقي مالک څخه د بل په لوری د رجوع کولو ځای نشته، او د هر يوه سړي به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندې علم ورسيږي، چه هغه څومره وزن او اندازه لري.

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝٣١

ووايه (اې محمده! دوی ته) څوک رزق روزي درکوي تاسې ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکې (په نباتاتو) بلکه آيا څوک دی چه مالک دی د (پيدا کولو د) غوږونو او د سترګو او څوک دی چه راوباسي ژوندی (لکه بچي، مؤمن، عالم، کښت) له مړي (لکه هګی، کافر، جاهل، دانه)؟ او راوباسي مړی (لکه نطفه) له ژوندي (لکه حيوان)؟ او څوک دی هغه چه تدبير کوي (د هر کار په منځ د خلقو کښې)؟، نو ژر به ووائي دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (اې محمده! دوی ته) نو آيا نه ويريږئ تاسې (له عذابه د الله).

تفسير: د آسمان له لوري باران، او د لمر حرارت او رڼا(رنړا) او نور رارسيږي، او د ځمکې مواد له هغو سره ګډيږي، او په دغو وسائلو سره د انسان روزي او رزق ورمهيا کيږي. (بلکه آيا څوک دی چه مالک دی د پيدا کولو د غوږونو او د سترګو؟) يعنې په داسې عجيبه او غريبه محيرالعقوله طريقه سره کوم ذات ستاسې غوږونه او سترګې پيدا کړي دي، بيا ئې د دوی د

حفاظت سامان پیدا کړی دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو ګردو(ټولو) انسانی قواؤ حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.
(او څوک دی چه راوباسی ژوندی لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت (فصل) له مړی لکه هګی، کافر، جاهل، دانه، او راوباسی مړی لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی څنی حیوان بیا له حیوان څنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی دول(طریقه) سره د هغه سړی یا قوم څنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامله(له وجی) موت طاری کوی. (او څوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منځ د خلقو کښی) یعنی د دنیا د ګردو(ټولو) کارونو تدبیر او انتظام څوک کوی؟ (په جواب کښی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مګر ګمراهی نو کوم خوا ته ګرځولی شئ تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله ګڼئ، بیا نو ولی نه ویریږئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود ګرځوئ؟ ښائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق‌الکل مالک‌الملک رب مطلق او علی‌الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته ګرځئ؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پریښودل او دروغو پسی سرګردانه ګرځیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او ډوب دی په کفر کښی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسير: يعني الله تعالىٰ په ازل کښې د دغو متمردينو او سرکښانو په قسمت کښې ايمان نه دی ليکلی، چه د دوی د ايمان د نه ليکلو سبب د الله تعالىٰ په علم کښې د هغو سرکښې او نافرمانی ده. په دی شان د الله تعالىٰ ښکلی خبره پر دوی د فسق او نافرمانی لامله(له وجی) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ۚ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٣٤﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا شته له دی شريکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه پيدا کړی دی خلق په اول کښې بيا ژوندی کړی دوی (پس له مرګه) ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه الله اول پيدا کوی خلق بيا ژوندی کوی ئی (بعدالموت) نو کوم لوری ته آړول کيږئ تاسی (له سمی لاری، چپی ته؟).

تفسير: تر دی ځايه پوری د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذکر دی يعنی کله مو چه اعتراف وکړ چه د ځمکی او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حيات او د ګردو(تولو) پيدا کوونکی او اداره کوونکی هم دغه پاک الله دی، نو ظاهر دی چه د مخلوقاتو بيا پيدا کول او وروسته له مرګه بيا ژوندی کول او د دوی اعاده هم د همغه فعل کيدی شی بيا د انبياؤ عليهم السلام په ژبو کله چه دوی په خپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوی د هغه په تسليم کښې څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لوری کومی خوا ته تاسی درومئ؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ۚ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ۗ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ ۟ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٥﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه آيا شته له دی شريکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه لاره وښيي حق ته؟، (بيا هم) ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه الله لاره ښيي حق ته، آيا نو هغه څوک چه لاره ښيي حق ته ډير لايق دی د دی

چه متابعت ئی وکړی شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مګر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنګه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کښی د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. یعنی همغسی چه ړومبنی پیدا کوونکی او وروستنی ژوندی کوونکی همغه یو الله تعالیٰ دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحیح او رښتیا لار ښوونکی دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کښی لوی دی که ووړکی. ګرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدایت او لار ښوونه باندی ښائی چه ګرد(تول) لاړ شی. مسکین بت په څه حساب کښی دی چه چاته لار ښوونه وکړی. یا دی پخپله بی د بل چا له هدایته او مرستی(مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندګانو په حق کښی د قبول قابله او وړ نه ده چه ګوندی الله تعالیٰ بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بیا دا څومره بی‌انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پریږدی او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسی لویږی او د هم دوی اسره او هیله(امید) ونیسی یا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادریانو او نورو په خولو او ښوونو د ړندو په شان تګ کوی او در ګرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «یهدی» په اصل کښی «یهتدی» ؤ. بیا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کښی مدغم شو او «هـ» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنین رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مګر د (فاسد اټکل) ګمان، بیشکه ګمان (اټکل) نه بی پروا کوی (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بیشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (ئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسیر: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معید» او «هادی» همغه الله تعالیٰ دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کوونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کښی کوم دلیل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پریږدی او د ګمراهی او ضلالت په کوهی کښی ځانونه اچوی، رښتیا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چټی(بیکاره) او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کښی څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُّفْتَرٰى مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيْقَ الَّذِىْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيْلَ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۷﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحته، بلاغته او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شي غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښې د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښې (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښې ئې فرمایلي ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار راښیی. په هم دی مناسبت ئې دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښې همغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښې د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هو! زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاعت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راڅرګندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسواء الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښې پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئې محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئې نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالیٰ نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښې د ده او په صدق ئې هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښې ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الٰهی‌توب له دی نه ظاهر دی چه د ګردو(ټولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه دول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانوونکی دی د هر هغه څیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه نشته هیڅ شک په دی کښې چه راغلی دی له جانبه د پروردګار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښې په نهایت اجمالی دول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئې بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه کتاب کښې هیڅ یوه عاقل او پوه ته د شک او شبهې هیڅ ځای او گنجایش نه دی پاتی او دغسی جامع، بلیغ او ډک له حکمته او بلاغته او مشعشع او د صداقت او حقانیت له رڼا(رنړا) څخه ډک یواځې هم دغه د رب العالمین کلام کیدی شي او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آیا وائی دوی چه (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه، (قرآن)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نو راوړی یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښې) او راوبولئ تاسی هغه څوک چه ستاسی له لاسه کیږی (دی معارضې ته دپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغه دعوی د افتراء کښې).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وی. نو تاسی هم چه ما غوندی بشر یئ گرد(ټول) سره راټول شئ او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکی او لوستونکی او امیان سره راغونډ شی، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندی راوراندی کړی، نو وپوهیږئ چه قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی. چه د هغه مثال نور خلق جوړولی شی. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوری کوم مخلوق داسی حوصله وکړی شی.
قرآن کریم خو هغه کتاب دی چه پکښې تهذیب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سیاست، معرفت، روحانیت، تزکیة النفوس، تنویرالقلوب، الغرض د وصول الی الله لاری او د خلق الله د تنظیم او رفاهیت د چارو هغه گرد(ټول) قوانین او اصول شته چه په هغو د عالم د تخلیق غرض تکمیل او پوره کیږی او د هغه په ترتیب او تدوین کښې د یوه امی قوم د یوه امی فرد څخنی هیڅکله داسی امید نشی کیدی بیا د دغه گردو(ټولو) علومو او هدایاتو تکفل سره، د دی کتاب غلغله آچوونکی فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکی) طرز بیان د سیند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانی، او د اسالیب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهی توب شان او شوکت، دا گرد(ټول) داسی شیان دی چه هغو په ډیر زور او شور او لوړ غږ سره گرد(ټول) جهان ته د مقابلی اعلان ورکړ له هغه وقته راهیسی چه د لوی قرآن جهان ښائسته کوونکی جمال د غیب له مخی نقاب لری کړ او د آدم اولاد ئی له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسی همغه دعوی ده چه زه د الله قدوس کلام یم او همغسی چه د الله تعالیٰ ځمکی په شان بله ځمکه او د الله تعالیٰ د لمر په شان بل لمر او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه گرد(ټول) جهان عاجز او حیران دی همغسی د الله تعالیٰ د قرآن په

شان د بل بیان د اتیان څخه هم ټول جهان عاجز او حیران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوی، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوی او د مقابلی او مناقشی په جوش کښی به خپل ځانونه په مرګ کښی غورځوی، او د خپلی مرستی(مدد) لپاره د دنیا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوی، مګر هیڅ یوه حیله (مکر) ، هیڅ یو تدبیر او هیڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښی نه چلیږی. او خوشی به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښی آچوی. او متاعب پر ځانونو اخلی مګر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهی او سرګردانی، بل هیڅ شی به د دوی په برخه نه کیږی او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وی: ﴿ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰۤى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرآئیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلی مو په هغی رسالی کښی چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوری خبری کړی دی شائقین دی هغه ووائی. (بیا دوی یو سورت هم را نه وړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوْا بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَاْوِيْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ۝۳۹

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاؤ) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وګوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاؤ)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتری» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوی چه په سره سینه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړی! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشئ پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوری کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښی په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځینی له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوی. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښی دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکړی دی، د هغو وقوع تر نن پورې نه ده شوې، نو ځکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږي مګر لږ فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنګه کیدی شي؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شي نو شي دی (مګر خو د تکذیب وجه نشي کیدی).

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

او ځینی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځینی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی څنی ځینی کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترګی واړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږي (بلکه په کفر به ومری) پاک الله پر هغو ګردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوی. (ځینی د دی آیت ترجمه داسی کوی: او ځینی له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لری په دی قرآن چه له جانبه د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پټ په زړه کښی او اظهار ئی له دیره عناده نه کوی، او ځینی نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لری په دی قرآن له دیر جهل او ناپوهی.)

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل ځما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یئ له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی وواییٔ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مګر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهیږئ نو اوس زمونږ او ستاسی لیار سره بیله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار یئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی چه: «معاذالله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلطه درورسوم نو زه به ګنهګاریږم او که زه ئی په رښتیا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه ګناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هیڅ ډول(طریقه) نقصان نه دی» (ځینی وائی چه دا آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۲﴾
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿۴۳﴾

او ځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوږونه نیسی تاته (تمسخراً یا ظاهراً)، آیا نو ته آوروی (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اګر که وی دوی چه هیڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او ځینی له دوی هغه دی چه ګوری تاته (د سر په سترګو) آیا نو ته به لاره وښیی (مادر زادو) ړندو ته او اګر که وی دوی چه هیڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: ځینی خلق اګر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات ګوری، مګر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوږونو او د زړه په سترګو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کنو زړونو او کنو غوږو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کانه توب لامله(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق لیار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی لیکی: «یعنی غوږونه لری او په خپلو سترګو سره په دغی توقع ګوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر ځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده ځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخی دی، نو تاسی په څه ډول(طریقه) سره دوی ته خبری آورولی او ورښکاره کولی او حق پری قبلولی شئ؟.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۴۴﴾

بيشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هيڅ قدر وليکن خلق پر نفسونو (ځانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاهيو کښې په کار آچوی).

تفسير: يعنی د هغو په زړونو کښې چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصير دی چه په خپلو بې‌اعتداليو او غلط کاريو سره ئې خپلې ادراکی قوی تباه کړی دی، که نه په اصل فطرت کښې هر انسان ته الله تعالیٰ د پوهيدلو او قبلولو استعداد ښئلی دی.،

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع کړی کفار حال دا لکه چه مدار نه ؤ کړی دوی (په دنيا يا په قبر کښې) مګر په قدر د يوه ساعت له ورځې پيژنی به دوی يو تر بله پخپلو منځونو کښې (په دغی ورځې کښې)، په تحقيق زيانمن شوی دی هغه کسان چه تکذيب ئې کړی دی د ملاقات د الله او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسير: يعنی د محشر د هولناکو اهوالو او حوادثو د ليدلو څخه د ګرد(تول) عمر عيش، عشرت، آرمتيا او هوسائی (خوشالی) دومره حقيره او قليله په نظر ورځی چه ګواکی په دنيا کښې ئې د يوه ګړی څخه زياته هستوګنه نه وی کړی، او افسوس به کوی چه ګرد(تول) عمر می خومره په فضول او بيکاره تير شوی دی لکه چه سړی يوه ګړی يا دوه ګړی هم داسی په چتی(بيکاره) او چپو خبرو اترو کښې تيروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د ليدلو څخه داسی خيال کوی چه ګواکی په دنيا کښې دومره زيات نه دی پاتی شوی او دغه ويروونکی وقت يو ناڅاپه رارسيدلی دی هلته تش يو ساعت يا دوه ساعته پاتی شوی يم، او دغه دی چه سم د لاسه دلته رسيدلی، او په دغو ربړو (تکليفونو) کښې اخته شوی يم کاشکی د هغه ځای د قيام مدت می لږ څه دير وی. او دغی بدی ورځې ته دغسی ژر نه وی رسيدلی. ځينی مفسرين وائی چه د برزخ (قبر) هستيدلو مدت به ورته لکه يوه ګړی ښکاری والله اعلم.
(په دی حال کښې چه پيژنی به دوی يو تر بله سره پخپلو منځونو کښې اما دا معرفت به په وقت د خروج کښې وی له قبورو، او بيا چه له هوله د قيامته سختی پری ديره شی نو دا تعارف به سره ورک شی، او يو له بله سره به) هيڅ مدد ونه کړی شی. او نفسی نفسی غږونه به پورته

کیږی. ورور به ورور او پلار به د څوی په کار نه ورځی: ﴿ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴾ (١٨ جزء د المؤمنون (١٠١) آيت (٦) رکوع) ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴾ (٣٠ جزء د عبس د سورت ٣٤ آيت)(به تحقيق زيانکاران دی هغه کسان چه نه منی ملاقات د الله تعالیٰ يعنی منکران دی د حشر له حسابه او نه دی دوی لاره موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصديق ئی کړی. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بيخی په فائدو کښی ګټور دی.

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او که وښيو خامخا تاته څينی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وګوری په حيات خپل کښی) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذيب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بيا راتله د دوی دی بيا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذيب به تاته دروښيو په آخرت کښی)

تفسير: يعنی هغه وعدی چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور ګرځولو کړی دی اګر که د هغو څينی وعدی تر يوه حده پوری ستاسی په موجوديت پوره درښوولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفريت يا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه يقينی دی چه هغه ګرد(تول) پوره کيدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنيا کښی سزا ورنه کړه شی نو په آخرت کښی به وررسيږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تښتيدلی شی او د ګردو(تولو) بيرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو ګرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب ليکی: «د اسلام غلبه تر يوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کښی په ظهور ورسيده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو کښی وشوی ګواکی په «نتوفينک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دى نو كله چه را به غى (دوى ته) رسول د دوى (او دوى به ونه مانه) نو حكم به وكړ شو په منځ د دوى كښې په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مكذبين هلاكيدل) حال دا چه دوى به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب كښې).

تفسير: پخوا له دى نه د دى امت او د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ذكر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه راښيى چه هر جماعت او هرى فرقى ته د الله تعالىٰ پيغام رسوونكى رسول (استاځى) ورليږلى شوى دى تر څو د الله تعالىٰ حجت تمام شي. د حجت د اتمامه څخه پخوا هيڅا ته عذاب نه وركاوه كيږى خلق عمل لا له پخوا څخه كوى مگر په دنيا كښې هغو ته سزا وروسته د رسول د رسيدلو او د حجت له اتمامه وركوله شي. د الله تعالىٰ له لورى ظلم، تيرى او بې‌انصافى نه ده چه بى د پخوا خبرولو او الزام آړولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوى فيصله واوروى په قيامت كښې سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوى دعوى وړاندى كيږى، او د دوى د هر هر فرد بيل بيل جرمونه توضيح كيږى او شاهدان تيريږى، او له هر قوم سره به د دوى رسولان وړاندى كيږى، او د دوى د بياناتو د آوريدلو څخه وروسته به په ډير ښه انصاف سره فيصله صادريږى: ﴿ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِاْىٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَاۤءِ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴾ (٢٤) جزء الزمر (٦٩) آيت (٧) ركوع) مجاهد او نورو دغه آيت د قيامت پر احوالو حمل كړى دى.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٨﴾

او وائى دوى (په مسخرو يا په استبعاد) كله به وى دغه وعده كه يئ تاسى (اى رسوله اى مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده كښې نو رائى‌ولئ)

تفسير: يعنى د عذاب د راتللو څخه كوم ويرول چه كيږى دغه بيخى دروغ او بى اصله دى كه واقعى ته رښتينى ئى نو ولى هغه عذاب نه راولى؟ آخر دغه وعده به كله پوره كيږى؟

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِىْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۭ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ۭ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٤٩﴾

ووايه (اى محمده !) نه يم مالک دپاره د ځان خپل (د دفع كولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعی مګر د هغې (نفعی او ضرر) چه اراده وفرمائی الله، لپاره د هر امت یوه نیټه ده (د هلاک)، کله چه راشي هغه اجل (نیټه د مرګ) د دوی نو نه به وروستي کیږی دوی (د دغې نیټې خپلې) یو ساعت (یوه ګړی) او نه ړومبی کیږی دوی (پرې)

تفسیر: یعنی د عذابونو او نورو درلیږل د الله تعالیٰ کار دی، او هغه ځما په قبضه او اختیار کښې نه دی. زه خو د خپلې نفعې او نقصان یواځې دومره مالک یم چه هومره د الله تعالیٰ اراده او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکی یا د بدی د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره یو مدت او میعاد د الله تعالیٰ په علم کښې مقرر دی، کله چه هغه میعاد پوره شی، نو هغه وقت به ورسیږی د بنو د یوه رپ په اندازه تخلف پکښې نه کیږی، الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسی ته هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی هغه وقت چه د الله تعالیٰ په علم کښې غوته او تاکلی(مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کیږی او پوره په همغه وقت کښې رسیدونکی او ورځکیدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴾ او ﴿ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معین وقت کښې راتلل مقرر او معین او غوته شوی دی په کنایه کښې د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه وی. فتنبه له

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وینئ تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته) که راشی تاسو ته عذاب د الله د شپې یا د ورځې نو څه به وی هغه (عذاب) چه په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا له هغه څخه مجرمان (ګنهګاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی که د شپې اوده وی، یا د ورځې کله چه په دنیوی کارونو کښې لګیا وی، که یو ناڅاپه د الله تعالیٰ عذاب ئې ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کښې جلتی هم وکړی نو څرنګه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا د وقت د پوښتنې کولو څخه څه فائده وررسیږی؟ شیخ الهند رحمة الله علیه د ﴿ مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسې لیکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کښې کومه د خوښې داسې خبره او د خوند واقعه ده؟ چه د هغې په وسیله مجرمین د هغې مطالبه په جلتي او تلوار سره وکړی، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسې خوفناک شی په مطالبه کښې څرنګه تلوار او جلتي کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا ۋ چه هغه د راتلونکې سزا له تصوره لړزیدی او د ویرې لامله(له وجې) مړ کیدی (البحر المحیط).

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسې په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسې چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتي کوله

تفسیر: یعنې د عذاب دغه ژر غوښتنه د دې لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کښې متیقن کیدل نو فائده ئې ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئې کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئې یقین راشی نو څه فائده به ور ورسیږی په دغه وقت کښې به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیږی چه ښه اوس خو تاسې قائلان شوئ، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت ۋ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به در ونه رسیږی.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن (۸٤-۸۵) آیت (۹) رکوع).

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئې کړی وی وڅکئ عذاب (دائم) د همیشګۍ، آیا سزا به درکولی شی تاسې ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسې چه کول به مو (یا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغې چه وئ تاسې چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسير: هغه كفر او شرک او تكذيب مو چه كولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وڅکئ! دغه به په قيامت كښي وويله شي.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

او پوښتنه كوی له تا نه چه آيا حق دی دا (قرآن يا دعوی د نبوت يا عذاب؟ كه مسخری كوی؟)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! قسم دی وی زما په رب خپل چه بيشكه دغه خامخا حق دی، او نه يئ تاسی عاجزوونكی (د الله چه له عذابه ئی ځان خلاص كړئ).

تفسير: يعني د غفلت په نشه كښي بی سده شوی په تعجب سره پوښتنه كوی چه آيا دغه خبره رښتيا ده چه مونږ وروسته له مرګه بيا ژوندی كيږو؟ او د دائمی عذاب خوند به وڅكو؟ آيا په رښتيا سره وروسته له بڅركی كيدلو او له خاورو سره ګډيدلو به بيا له نوی سره ژوندی كيږو. (ای محمده!) تاسو وفرمايئ دوی ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پيښه خو هرومرو(خامخا) باليقين كيدونكی ده ستاسی ګډ كيدل په خاورو كښي او بڅركی بڅركی كيدل الله تعالىٰ له دغه څخه نه شی عاجزولی چه د پخوا په شان بيا تاسی همغسی پيدا كړی او د شرارتونو خوند مو دروڅكوی. ممكن نه دی چه تاسی د ده د قبضی څخه بهر لاړ شئ يا چيرته په تيښته سره وتښتئ، او (معاذالله) پاک الله عاجز كړی شئ.

تنبيه: د دی آيت سره مشابه دوه نور آيتونه په پاک قرآن كښي شته يو د «سبا» په سورت كښي ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ ﴾ دوهم د «تغابن» په سورت كښي ﴿ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ دغه دواړه د قيامت او معاد په متعلق دی. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آيت حافظ ابن كثير رحمة الله عليه د معاد په متعلق ايښی دی.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ۗ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

او كه بيشكه (مملوک شی) دپاره د هر نفس چه ظلم ئی كړی وی (پخپل ځان باندی په كفر او شرک سره) هغه چه دی په ځمكه كښي نو خامخا به فديه وركړی دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او وبه مومی دوی (په زړونو خپلو كښي (په ترک د ايمان) پښيمانی كله چه ووينی دوی عذاب او

فیصله به وکړه شي په منځ د دوی (یعنی د خلائقو) کښي په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وي.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکي د مخ ګردي(تولي) خزاني د ده په قبضه کښي وي، نو کوښښ به وکړي چه هغه تول ورکړي او د الله تعالیٰ له عذابه ځان وژغوري(بچ کړي) (کله چه دوی لره مالکیت د «مافی الارض» نشته، نو فدیه ورکول هم نشته او له عذابه هم نجات نه مومي. او ښکاره به کړي دوی پښیماني یا پټه به ئي کړي او وبه مومي دوی په زړونو خپلو کښي پښیماني په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئي پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومي دوی په زړونو خپلو کښي درد او پښیماني او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږي، او غواړي به چه نور خلق د دوی پر دغي پښیماني خبر نشي مګر بالاخر بې‌اختیاره به هغه ښکاروي او په هغه وقت کښي به ووائي: ﴿ يَٰحَسۡرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنۢبِ ٱللَّهِ ﴾ او ﴿ يَٰوَيۡلَنَا قَدۡ كُنَّا فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا ﴾

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ أَلَآ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ۝٥٥

واورئ خبردار شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښي دی (سره له آسمانونو او ځمکي ملکاً و خلقاً و عبیداً) واورئ خبردار شئ چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږي (پري)

تفسیر: یعنی په ګرد(تول) جهان کښي یواځي د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراآت کیږي او هیڅ یو مجرم به تري ونشي تښتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شي. (او نه الله تعالیٰ له چا فدیه قبلوی ځکه چه دی غني او بې‌پروا دی له هر چا او هر شیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائي واورئ خبردار شئ چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږي په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمي او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږي نو ځکه هر څه ئي چه په ژبه راځي همغه وائي، او د چتي(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسي او هر څه ئي چه په زړه ګرځي، او له خولي ئي وځي همغه کوی او وائي ئي.

هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٦﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیږئ (په قیامت کښې لپاره د جزا)

تفسیر: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم ځلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٧﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء(دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو (چه دی په سینو (د خلقو کښې د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر: دغه گرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو څخنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصول الی الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ د رحمت وړ(لائق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښې د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سړی چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو گردو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظة» په لفظ کښی اشاره ده

(۲) خپل باطن د فاسدهؤ عقائدو او ردیهؤ ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(۳) خپل نفس په حقهؤ عقائدو او فاضلهؤ اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(٤) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زمونږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو واړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۭ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ۝۵۸

ووایه (ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسئ) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دین) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دی خوشحاله شی مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) ډیر غوره دی له هغو مالونو چه جمع کوی (ئی) دوی.

تفسیر: یعنی ووایه ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسئ په هغه فضل د الله تعالیٰ سره چه په تاسی دی چه هغه قرآن کریم یا معرفه یا خلود دی یا لقاء او رضاء د الله تعالیٰ ده او په رحمت او مهربانی د الله تعالیٰ سره چه پر تاسی دی، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دی پس په دی رالیږلی.شوی ښائی چه خوشاله دی شی دوی ځکه چه دا مذکور ډیر غوره دی له هغو فانیه ؤ اموالو څخه چه جمع کوی ئی دوی ځکه چه دنیوی مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښیدل هم محمود دی او هم مذموم. پر کوم نعمت له دی حیثیته خوښیدل چه د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ئی ومومی محمود دی. لکه چه دلته فرمائی ﴿ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ﴾ او پر دنیوی حطامو او اموالو خوښیدل او پری تفخر او ځان لویول خصوصاً دغسی خیال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لیاقت راحاصل شوی دی ډیر بد او مذموم دی قارون د خپل مال او دولت په نسبت ویلی ؤ ﴿ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰي عِلْمٍ عِنْدِيْ ﴾ د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ وَابْتَغِ فِيْمَآ اٰتٰىكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ﴾ الآیة - (نو بائده ده چه خوشاله دی شی مؤمنان په دی ځکه چه دغه مذکوره شیان چه قرآن عظیم الشان او اسلام او نور مقدسات دی ډیر غوره او خیر دی له هغو اموالو چه دوی ئی تولوی) یعنی اصلی څیز د الله تعالیٰ فضل او رحمت دی. ښائی چه تل هغه ولتوی، مال او دولت جاه او حشم او نور ګرد(تول) د هغه په مقابل کښی هیڅ دی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَي اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ۝۵۹

ووایه آیا وینئ تاسی (یعنی خبر راکړئ ماته د) هغه څیز چه نازل کړی دی الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو ګرځولی دی تاسی له دغه رزق څخه (ځینی) حرام او (ځینی) حلال، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا الله اذن کړی دی تاسی ته (په دغه تحلیل او تحریم کښی نه) بلکه په الله پوری دروغ

تړئ تاسی (له ځانه).

تفسير: يعنی پاک قرآن چه د نصيحت، شفاء او هدايت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لايق دی. د الله تعالیٰ د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تميز په هم دغه سره کيدی شی، دغه بابيزه (خوشی) خبری او واهيات دی چه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پيدا کړی ده، بيا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهواؤ چه په هغو کښی يو شی حلال او بل شی حرام دروی. آيا تاسی د دی خبری څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله ځانه د تحليلولو او تحريمولو په نسبت فيصلی کوئ؟ آيا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شئ چه الله تعالیٰ داسی حکم مونږ ته راکړی دی؟ يا هم داسی له خپله ځانه پر الله تعالیٰ دروغ تړئ؟ په وروستنی آيت کښی ئی په صاف ډول(طريقه) سره اشاره فرمايلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علی‌الله بل هيڅ شی نه دی.

تنبيه: د هغو شيانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تير شوی دی.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

او څه شی دی ګمان د هغو کسانو چه له ځانه تړی پر الله باندی دروغ په ورځ د قيامت کښی (چه څه به ورسره وکړی الله)، بيشکه الله خامخا څيښتن (خاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسلو او انزال د کتابونو او تاخير د عذاب)، وليکن اکثره خلق نه وباسی شکر (په دغو نعماؤ)

تفسير: يعنی دا خلق د قيامت په نسبت څه خيال کوی؟ چه له دوی سره به څه قسم معامله کيږی په سختی سره به ونيول شی؟ که ورو به خوشی کړل شی؟ عذاب او رېړ(تکليف) نه به وګالی(برداشت کړی)؟ که نه؟ په څه څه خيالاتو کښی ډوب تللی دی؟ ښائی چه دوی دغه خبره ښه په ياد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کيږی، هغه خامخا دوی ته رسيدونکی ده او له سره هغه بيرته کيدونکی نه ده (بيشکه چه الله تعالیٰ خامخا څيښتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخير د عذابونو وليکن زيات د خلائقو نه وباسی شکر په دغو نعماؤ او له زړه ايمان نه راوړی). يعنی الله تعالیٰ پخپل فضل سره خلقو ته په دنيا کښی ډير مهلت ورکوی. او له ډيرو تقصيراتو څخه ئی تيريږی. ليکن ډير خلق د الله تعالیٰ د دغه اغماض او تلطيف په مقابل کښی د شکر ايستلو او متنبه کيدلو په ځای لا زيات زړور(دلير)

او بې خوفه کيږي بالاخر دوی بيخي د سزا ورکولو وړ(لائق) او مستحق ګرځي.
پاک الله ډير له هر چا سره الطاف او مواساء کړي
که له حده بنده تير شي نو ئې خوار سپک رسوا کړي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

او نه ئې ته (مشغول) په کوم کار کښې (له خپلو کارونو) او نه لولې ته (هيڅ آيت، سورت) له دې نه (يعنې) له قرآنه او نه کوئ (اې انسانانو کوم کار) له کارونو څخه مګر اوسو مونږ پر تاسې شاهدان (ساتونکي) کله چه مصروف (بوخت) اوسيږئ تاسې په هغه کښې! او نه غائب کيږي له ربه ستا په اندازه د يوې ذرې (واړه ميږي يا پوتې د ګرد نه) په ځمکه کښې او نه په آسمانونو کښې او نشته ډيره وړوکې له دغې ذرې څخه او نه ډير غټ (له دې نه) مګر (دا ټول ليکلي پراته دي) په کتاب واضح (ښکاره په لوح محفوظ) کښې

تفسير: پخوا له دې نه د قرآن کريم د اوصافو بيان ؤ چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پورې ځليدونکې نور او رڼا(رنړا) هدايت د قلوبو شفاء، عظمیٰ نعمت، کبریٰ رحمت دی. بيا ئې اشاره وفرمايله چه د هدايت او بصيرت د دغسې صافي رڼا(رنړا) څخه سترګې پټول، او د خپلو اوهامو او خيالاتو په تيارو کښې د خلقو بې لارې تلل او پاک الله باندې افتراء ترل. او د الله تعالیٰ د فضل او انعام بې قدرې او ناشکرې کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آيت کښې دغه تنبيه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښې دي؟ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم څه شان دی؟ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم دې شپه او ورځ د حقيقي مالک د وفادارې او خلائقو د همدردې د هغو عظيمو شيونو مظهر چه کيږي بالخاصه د دوی هغه امتيازی شان چې د پاک قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښې ظاهريږي يعنې د پاک قرآن په وسيله هغه جهاد چه دوی يې کوی هغه ټول به الله تعالیٰ په حضور کښې دی او خلق هغه ښې يا بدې معاملې چه کوی هغه هم ټولې د الله تعالیٰ په حضور کښې ظاهرې پرتې دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښې

لاس پورې کوي او په هغه کښې مشغول او لګیا کیږي اګر که د دوی په فکر او خیال د پاک الله فکر او تصور هم تیر نشي لیکن الله تعالیٰ یې له ابتدا څخه تر انتها پورې ګورې (فان لم تکن تراه فانه یراک) په زمکه او آسمان هر څرې چه د یوې ذرې په اندازه یا له هغه څخه وړوکې یا لوی کوم شي هم وي هغه ټول د الله تعالیٰ په علم محیط کښې شته او له سره تري نه غائبیږي بلکه د الله تعالیٰ د علمه راښکته هم د ټول (ما کان وما یکون) حال په کتاب مبین یعني لوح محفوظ کښې ثبت دی چه هغه د تدبیر په عالم کښې ښایي د الله تعالیٰ د علم صفحه وویلی شي کله چه له الله تعالیٰ نه هیڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پټه نه ده نو د دغه مکذبینو او معاندینو معاملات او احوال څرنګه پټ پاتي کیدی شي بیا د جزا د ورځي د کاروائي په نسبت څه خیال کوي؟ دوی دی ښه وپوهیږي چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښې پروت دی هلته هیڅ یو خیانت او غله نشي چلیدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کیږي هم هغسې چه د دښمنانو تولي معاملي دده په حضور وي بالمقابل د دوستانو په ډیرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم علیم او خبیر دی

اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکې آیت کښې خپلو دوستانو ته دغه زیري آوروي

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

واورئ خبردار شئ چه بیشکه دوستان د الله نیشته هیڅ قسم یره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کیږي (هیڅري له فوت د کوم مامول نه)

تفسیر: ابن کثیر رحمة الله علیه د حدیثیه ؤ روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چه اولیاءالله(د الله دوستانو) ته به په آخرت کښې د محشر د اهوالو او یرو څخه هیڅ خوف او یره نه وي او نه د دنیا د پریښودلو څخه دوی خفه کیږي ځني مفسرینو دغه آیت عام ایښی دی یعني په هغو به د اندیښنی او د پریشانی او د حوادثو وقوع په دنیا کښې او نه په آخرت کښې وي او نه د کوم مصلوب فوتیدلو څخه به مغموم او متاثر کیږي ګواکې د خوفه د الله خوف یا له غمه د آخرت د غم نفي مراده نه ده بلکه په دنیا کښې د دنیاوي خوف او غم نفي مراده ده چه د هغي احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کیدی شي چه هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پیښیږي او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لري او د تولو تکوینیه ؤ واقعاتو په نسبت داسې اعتقاد لري چه هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبني وي نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه رسوي زما په نزد «لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» مطلب دی داسې واخیست شي چه په اولیاءالله هیڅ یو خوفناک شي(هلاکت یا معتدبه نقصان) په دنیا او آخرت کښې واقع کیدونکې نه دی فرض یې کړئ که په دنیا کښې صورتاً کوم نقصان هم وریپښ شي مګر څرنګه چه د نتیجي له مخي هغه د ده په

حق كښې د عظيمې نفعې ذريعه ګرځي نو ځکه هغه ته معتدبه نقصان نشي وئيلې پاتې شو د
کوم دنياوي يا اخروي وجوهو له امله(وجې) دوی ته په کوم وخت د خوف او يرې لاحق کيدل
نو هغه به ددې آيت د تقريره سره څه منافات نه لرې ځکه چه دا آيت يواځې دغه خبر راکړی
دی چې په دوی به کوم خوفناک شې نه لوېږی دا يې نه دی وئيلې چه هغو ته به په هيڅ وخت
کښې خوف او يره نه لاحقه کيږی. شائې د لايحزنون په مناسب د لا يخافون نه فرمايل او د لا
خوف عليهم تعبير په اختيارولو کښې هم دغه نقطه وی باقې د لايحزنون تعلق زما په خيال د
مستقبل سره دی يعنې د مرګ په وخت کښې او د مرګ څخه وروستو به دوی نه غمجن کيږی
لکه چه فرمايلې دی ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾
٢٤ جزء د حٰمٓ السجده ٣٠ آيت ٤ رکوع او فرمايلې دی ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ
الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ ١٧ جزء د الانبياء ١٠٣ آيت ٧ رکوع والله تعالىٰ اعلم بمراده.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دی چه ايمان لرې او وی دوی چه ځان ساتې (له معاصيو او يريږی له الله نه)

تفسير: دا د اولياءالله تعريف فرمائې يعنې متقې مومن د الله تعالىٰ ولې دی پخوا له دی نه په څو ځايونو کښې معلوم شوی دی چه د ايمان او تقوىٰ ډير مدارج دی نو د ايمان او تقوىٰ هره درجه چه په هر چا کښې موجوده وی په هغې درجې به د ولايت يوه برخه ورثابتيږی مثلاً لس شل او سل روپې هم مال دی او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، يو لک، يو مليون هم مال دی ليکن په عام عرف کښې د لس او شل او سل روپې لرونکې مالک ته شته من او مالدار نه وئيل کيږی تر څو چې معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وی هم داسې وپوهيږئ چه ايمان او تقوىٰ هم په هره مرتبه کښې چه وی هغه د ولايت يوه شعبه ده او په دی حيثيت ټولو مومنانو ته فی الجمله ولې وئيل کيدی شی ليکن په عرف کښې ولې هغه ته وئيلې شی چه پکښې د ايمان او تقوىٰ يوه خاصه درجه وموندلې شی په حديثو کښې د ولايت څه علامات او آثار ذکر شوی دی مثلاً د هغو د ليدلو څخه د پاک الله ذکر په ياد راشی يا له خلق الله سره به دوی بې لوثه محبت او مينه ولرې عارفينو هر يو سم د خپله مذاقه سره د ولې تعريفونه کړی دی چه د هغو د تفصيل ليکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۶۴

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښې او په آخرت کښې، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالىٰ) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعني هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښې خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښې په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرګ او په آخرت کښې چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعني هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښې دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هو!) اولیاؤ ته په دنیا کښې څو ډوله(قسمه) بشارات دی مثلاً حق تعالىٰ هغو ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیری ورکړی دی یا به پرښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿ وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ (٢٤ جزء د حٰم السجده (٣٠) آیة (٤) رکوع) یا به ډیر رښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالىٰ نور بندګان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شپږ څلویښتمی اجزاؤ څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښې د الله تعالىٰ له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښې، او کله له خواصو څخنی تجاوز کوی په عوامو کښې هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مګر په اکثریه ۇ روایاتو کښې د ﴿ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ تفسیر په صالحه ۇ رؤیاؤ سره کړی شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کښې منصوص دی. ﴿ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴾ او په حدیث کښې هم دغه تفسیر منقول دی.
(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعني د الله تعالىٰ خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارات ئی چه راکړی دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۶۵

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او داروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسير: له پاسه د مكذبينو اعداؤ ذكر كيده بالمقابل ئې د مصدقينو احباؤ تذكره فرمائې او د دوی د دواړو دارينو د محفوظيت بشارت آوروی. په دغې سلسلې كښې رسول الله ته هم تسلي وركوی، چه تاسې د احمقانو او شريرانو له خبرو څخه مه خفه كيږئ! گرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالىٰ په قدرت كښې ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائيد سره حق غالب او منصور او مخالفين به ذليل او رسوا كړی، الله جل وعلىٰ شانه د دوی خبرې ښې آوری او په گردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَخۡرُصُونَ ﴿٦٦﴾

واورئ خبردار شئ چه بيشكه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو كښې دی (لكه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمكه كښې دی (لكه انسانان، پيريان سره له آسمانونو او ځمكې ملكاً خلقاً او عبيداً) او نه كوی متابعت هغه كسان چه بولی (عبادت كوی) دوی غير الله د هغو شريكه نو (چه په واقع كښې شريكان نه دی له الله سره)، متابعت نه كوی دوی د (هيڅ شی) مگر د گمان (خپل چه دا بتان شريكان دی د الله) او نه دی دوی مگر دروغ وائی (اتكلونه چلوی په دی نسبت د شرک كښې).

تفسير: يعنې په گردو(تولو) آسمانونو او ځمكو كښې د واحد احد الله سلطنت دی. گرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالىٰ مملوک او مخلوق دی د مشركانو دغه غير الله بلل او دوی د خدائی حصه دار گرځول. يوازې په توره تياره كښې غشی وهل او واهی، تباهی خيالات دی د دوی په لاسونو كښې نه كوم حقيقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تيارو كښې خپل سرونه او پښې ژوبلوی.

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ لِتَسۡكُنُواْ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبۡصِرًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَسۡمَعُونَ ﴿٦٧﴾

الله همغه ذات دی چه گرځولی ئې ده تاسې ته شپه (تياره) دپاره د دی چه

آرام شئ تاسی په دی کښې او (ګرځولی ئی ده) ورځ ښوونکی (روښانه)، بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښې خامخا ډیر دلایل (د قدرت او وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوږونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورځې او د نور او ظلمت پیدا کوونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د ګردو(تولو) متقابلو اشیاؤ خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه ورځ راولی او د لمر په رڼا(رنړا) کښې ګرد(تول) هغه شیان صاف په نظر راځی چه د شپې په تیاره کښې نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا(رنړا) وځلیږی چه خلقو ته د وصول‌الی‌الله پوره سمه لیاره ښوونکی دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ۖ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍۭ بِهٰذَا ۚ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۸﴾

وائی کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښې) پاک دی الله (په پاکی)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ برهان حجت سند په دی (چه الله تعالیٰ ولد نیولی دی)، آیا وایئ تاسی پر الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښې د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله تعالیٰ ځوی تاکلی (مقرر کری) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی دول(طریقه) «مسیح» معاذالله صلبی ځوی وګنی، نو له دی نه لویه ګستاخی او سپین سترګی او کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزه دی. که له ځوی څخه مراد متبنی وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وګرځوی؟ آیا معاذ الله له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا دا چه د زوړتوب او حرج په وقت کښې ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی خو له دغو ګردو(تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی‌پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

ځای کښې ده ته محتاج دی. دی به ځوی، لمسی، متبنی(ځوی نیوی) او نورو ته څرنګه احتیاج او اړتیا (مجبوری) ولری. ګرد(ټول) شیان د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کښې د داسی نسبی علائقو ګنجایش او ځائیدل له کومه کیږی؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالیٰ په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله ځانه تړی پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذابه او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کښې بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرګه) بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ دروغ تړونکی اګر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کښې مزی کوی او بالاخر ئی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کښې د نهایت سخت عذاب خوند وڅکی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کښې) او پند درکول زما (تاسی ته) په آیتونو د الله (او بی موجبه می آزاروئ) نو خاص په الله باندی توکل کړی دی ما نو راغوند (او کلک) کړئ تاسی کار خپل او (راتول کړئ) شریکان خپل بیا دی نه وی کار ستاسی په تاسی باندی پټ (یعنی تول ښکاره راپسی ملا وتړئ) بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر څو خلاص شی زما دغه اقامت او ستاسی دغه محنت)

تفسیر: یعنی ای محمده اهل د مکی معظمی ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ورمعلوم شی چه مکذبینو او مفتریینو ته حقیقی بری او فتحه نشی حاصلیدی او د دوی مندی او ښائست او سینګار یوائی د څو ورځو له مخی وی. او په پای (انجام) کښی په ابدی هلاک باندی منتهی کیږی د مکی معظمی هستیدونکو ته ښائی چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی څو تری عبرت حاصل کړی. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسی ملا تړلی وی او له خپلو شرکیاتو ځنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسی کیدی شی چه د نوح علیه السلام د تکذیب کوونکو وشو. او هم د دی واقعی له بیانولو څخه د نبی علیه السلام تسلی ورکول دی چه تاسی د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زیات خفه او متاثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبی ته داسی حوادث ور د مخه شوی او تولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلی ده. مګر په آخر کښی فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباه او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسی مفصل بیان څخه ښائی دغه خبره ورزده کړی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له امی‌توبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکښی د یوی دقیقی له مخی هم شاګردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاخه احوال بیان فرمائی چه ظاهراً بی له تعلیمه او طویلی استفادی هغسی وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږی چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئی ښوونکی دی چه د ګردو(تولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئی د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿ اِذۡقَالَ لِقَوۡمِهٖ ﴾ الآیة ـ کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی داسی کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسی اوږدوالی د مدت د اقامت زما په تاسی کښی او دا ځکه چه نهه نیم سوه کاله ئی دوی ته د دین دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ئی ډیری جفا او سختی لیدلی وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئی درکوم تاسی ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالیٰ په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بی موجبه راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالیٰ می توکل کړی دی په دفع د شر ستاسی کښی پس راغوند او محکم کړئ کار خپل او راګرد (راتول) کړئ مشرکان خپل او هغه شریکان خپل چه تاسی له الله سره مقرر کړی دی یعنی تول قوت خپل راغوند کړئ! بیا دی نه وی دا کار ستاسی په باب زما کښی په

تاسي پټ يعني تول راپسي په ښکاره ملا وتړئ! بيا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسي زړه غواړي، او هيڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته!) يعني ستاسي د خوښي او خفګان او د موافقت او مخالفت د يوى ذرى په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبياؤ عليهم السلام په شان زما هيله(اميد) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. كه تاسي زما په پوهنه او پند نه پوهيږئ، يا ئې نه منئ نو واک(اختيار) لرئ زه خو د خپل منصبي فرض په ادا کولو کښي هيڅ قصور نشم کولی. كه تاسي زما دغه وضعيت بد منئ او دښمني راسره كوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شيان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشي غورځولی هر هغه شي چه ستاسي په امکان کښي شته په ډير شوق او مينه سره ئې پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرګې او مشورې وکړئ! او کوم تجويز پوخ يا کومه خبره غوته کړئ! د خپل د کار ملګري، بلکه فرضي معبودان مو هم راټول کړئ او ټول سره لاس او فکر يو کړئ! او پر يوه غير مشكوک او غير مشتبه رأى قائم شئ! بيا په خپلو متفقه ؤ طاقتونو سره هغه راجاري کړئ! او د يوى شيبې مهلت راته مه راکوئ! نو بيا وګورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښي د ګردي(تولى) دنيا قوتونه او تدبيرونه څرنګه بيکاره او لتاړه او څنګه ئې بخرکې په هوا الوځي؟

فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

نو كه وګرځيدئ تاسي (له پنده او وئې نه منئ) پس نه ده غوښتي ما له تاسو څخه هيڅ اجر (مزدوري) نه دى اجر ځما (په دى چه بولم تاسو ايمان ته) مګر پر الله دى او امر (حكم) شوى دى ماته په دى چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ايښودونكو څخه الله ته).

تفسير: يعني ستاسي په مقابل کښي نه د جاني او بدني تکاليفو څخه ويريږمه او نه د مالي نقصان څه فكر او انديښنه راسره شته زه د تبليغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسي څخه نه غواړم چه دغه انديښنه راته پيدا شي چه ستاسي په خفګان به زما تنخا بنده شي. يا كم له کمه تاسي ته به د داسي وينا موقع په لاس درشي چه زما ګرد(تول) جداوجهد د مال له حرصه او د پيسو په طمع دى. زما اجرت او مزدوري د هغه لوى ذات په ذمه ده چه زه ئې كار كوم. او احكام ئې په ځاى راوړم. كله چه زه د هغه امر منونكى يم او خپل مفوضه خدمت بى له خوفه او خطره پاى (انجام) ته رسوم، نو څرنګه ممكن دى چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (ورونه) نه راپرانيځي؟

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَٰهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا
ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

نو نسبت د دروغو وکړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښې (له غرقه) او وګرځول مونږ دوی خلیفګان (د غرق شویو په ځمکی کښې) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښې) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وګوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وګوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاؤ کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښې ګرد(تول) مکذبین سره ډوب شول یوازې نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی څخنی پاتی شو. او د ډوب شویو خلقو په ځای کښې هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښې هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ
فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ
قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

بیا لیږلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهیم، لوط، شعیب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ایمان ئی راوړی وی په هغو (دینیهؤ اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو)) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لګولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لګوو مونږ زړونو د تیریدونکو (له شرعی حدودو).

تفسير: يعنى د نوح عليه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهيم، شعيب او نور انبياء عليهم السلام ئې د خپلو اقوامو په لورى سره له ښكاره ؤ نښو او دلائلو ليږلي ؤ، ليكن د هغه جهالت او كفر په حالت كښې چه دغه خلق د خپلو انبياؤ د بعثت څخه پخوا وو. او د هغو شيانو په سبب چه پخوا له دى نه ئې پرله پسى د انبياؤ تكذيب كرى وو بيا ئې دا توفيق ونه موند چه د نورو انبياؤ چه د تشريف راوړلو او د دوى د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهيږى او اسلام ومنى بلكه د هغو صحيحه ؤ اصولو تكذيب چه پخوا له دى نه قوم د نوح كرى وو. دوى گردو(تولو) هم د هغو د منلو څخه انكار وكړ. او همغه يوه «نه» چه يو ځلى د ړومبنيو د خولى څخه وتلى وه، ممكن نه ؤ چه بيا د نورو وروستنيو له خولو په «هو!» سره بدله شي. دوى هم په همغى بى ايمانى او تكذيبـالحق تر آخره پورى كلك ولاړ وو.
هغه كسان چه د حق په تكذيب او عداوت كښى ئې تيرى كرى دى، د هغو په زړونو باندى د مهر لگولو هم دغه صورت كيدى شي چه اول تكذيب كوى. بيا پر هغه داسى ضد او اصرار كوى چه محض د دشمنى او عناد رويه ځان ته غوره كرى. تر دى ځايه پورى چه د دوى د زړونو گردى(تولى) قواوى ورانيږى. او د حق د قبول استعداد پكښى بيخى نه پاتى كيږى.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوسٰى وَهٰرُوْنَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ بِاٰيٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿٧٥﴾

بيا وليږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسىٰ او هارون (دواړه ورونه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښكاره معجزو زمونږ نو تكبر وكړ دوى او وو دوى قوم مجرمان (كافران زړور په گناهونو).

تفسير: يعنى جرائم كوونكى خلق وو. د نافرمانى خوى (رشه) د حق قبلولو اجازه كله وركوى؟ تكبر مانع شو چه د الله تعالىٰ دلائل او نښى وكتلى شي. يا د الله تعالىٰ د رسولانو خبرو ته غاړه كيږدى: ﴿ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴾
١٩(جزء د النمل ١٤ آيت اوله ركوع) هم دغه تكبر وو چه د فرعون له خولى څخه ئې دغه الفاظ وويستل: ﴿ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا وَّلَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (١٨) آيت (٢) ركوع)

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا إِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧٦﴾

نو كله چه راغى دوى ته حق (رښتيا خبره) له نزده زمونږ نو وويل دوى

بيشکه دا خامخا سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسير: يعنی د «عصا» او د «يدبيضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د ليدلو او د موسیٰ عليه السلام زښته زيات تاثيردارو خبرو د آوريدلو څخه ئی وويل چه: «دغه ګرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خيال کښی د ګردو(تولو) فوقالعاده شيانو آخری درجه هم دغه جادو کيدی شو.

قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾

وويل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آيا وايئ تاسی دغه حق (رښتينی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آيا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نيران)

تفسير: يعنی حق ته جادو وايئ آيا جادو داسی کيدی شی؟ او آيا جادوګر، کوډګر څرنګه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بريالی(کامياب) کيدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپير (امتياز) نه کول، د دوی د لندو پوهيدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژيړو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رنا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره ګواهی موجوده ده، چه کوډګری او شعبده‌بازی له سره له دوی سره هيڅ يو نسبت نه لری. نو بيا نبی‌الله ته «ساحر» ويل په کومی اندازی بيحيائی او ليونتوب دی.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا
وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وويل فرعونيانو (موسیٰ ته) آيا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واړوی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه يو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسير: يعنی معاذ الله ته د دنيا حريص او بدنيت ئی يو سياسی تحريک په مذهبی رنګ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلوميږی چه له مذهبی حيثيته يو لوی انقلاب جوړ

کړي، او په دغه ملک کښې خپله سرداري او حکومت ټينګ کړي. او د دې ځاى پخوانى سرداران (قبطيان) برطرف کړي نو په ياد ئې ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کيدونکى نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دې له سره مشرتيا تسليموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

او وويل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولئ تاسى ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وى.

تفسير: دغه د موسىٰ عليه السلام د تقرير جواب ؤ يعنى پاتي شوه د سحر او د معجزې جګړه د هغې تصفيه هم عملاً کوو چه د دې ملک ډير لوى ماهر کودګران راټول کړل شي. بيا دغه کودګران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلې ننداري درښکاره کړي نو ګرد(ټول) به سره ووينى چه تاسى نبيان يئ؟ که (معاذالله) کودګران؟ نو ځکه د فرعون په توله پاچاهى کښې سرى خواره شول او هر لورى ته نو محصلان لاړل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کودګران چه هر چيرى وموندل شي ژر دې راحاضر کړل شي! د دې مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تيره شوى ده هلته دې وکتله شي.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضې ميدان ته) وويل دوى ته موسىٰ چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئې) غورځوونکى يئ.

تفسير: په بل ځاى کښې مذکور دى چه کودګرانو له موسىٰ عليه السلام څخه پوښتنه کړې وه چه ته دې خپله ننداره پخوا راښيې؟ که ئې مونږ اول دروښيو؟ د دوى په جواب کښې موسىٰ عليه السلام وفرمايل: «د هر هغه شي ښوونه مو چه په زړه کښې وى، ړومبى تاسى هغه راوښيئ!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندى غورځول، او مغلوب او مقهور او ويجاړ ښرګندول ئې لا زيات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوى.

فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ ۖ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پړی او همساګانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه
څيز چه راوړی دی تاسو هغه يوازی سحر دی (نه بل شی)، بيشکه چه الله ژر
تباه کوی دغه (سحر)، بيشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسير: کودګرانو خپل پړی او همساګانی پر ځمکه وغورځولی او په تخيل او نظربندی سره ئی ليدونکو ته داسی ورځرګند(ښکاره) کړل چه ګواکی ګرد(تول) ميدان له ژونديو مارانو، منګورانو څخنی ډک دی. نو موسیٰ عليه السلام وويل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدګرانو به هغه ته جادو ويل» (بلکه جادو او کودی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بيشکه چه الله تعالیٰ ژر تباه کوی دغه سحر او بيشکه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو) يعنی بس دی! تاسو خپل ګرد(تول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوبی داسی ورانی او خرابی کړی، چه بيا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظير او مثال او جوړه نشی جوړيدی، ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شريرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړی. يا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ
إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ
وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

او (بيا ژر) رښتيا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دين دی) په کلماتو
(او حکمونو) خپلو سره او اګر که ئی بد ګنی مجرمان (کافران) نو ايمان
نه ؤ راوړی (ړومبی) په موسیٰ باندی مګر څو اولادو (ځلميانو) له قومه د ده
سره د ويری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښويوی،
او بيشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او
بيشکه چه دی خامخا له حده تيريدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د
خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسير: بنی اسرآئيلو د فرعونيانو له لاسه سخت مصيبتونه او ربړونه(تکليفونه)، ذلت او سپکتيا

ګاللي(برداشت کولي) او د همغو ړومبنيو پخوا ويلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائيلي نبي مبعوث شي. موسیٰ عليه السلام سم په همغه شاني تشريف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښې وو. نو ځکه ګرد(تول) «بني اسرآئيل» په قدرتي دول(طريقه) سره د موسیٰ عليه السلام بعثت يو نعمت عظمی ګانه او د زړه له صدقه ئې موسیٰ رښتينی شماره او د هغه عزت او حرمت ئې په انتهائي درجه سره کاوه مګر ډير سړی له فرعونه او له فرعونيانو سردارانو ځنې ويريدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښې په شرعيه ؤ اصولو سره ئې ايمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئې منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو ګرد(تول) به سره مسلمانيږی د بني‌اسرائيلو لږ څه ځلميانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ويرې سره ئې د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. څو شميرلي او غوره شوی قبطيان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښې کله چه د موسیٰ عليه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بني اسرائيلو ګرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نژدی په شپږو لکو بالغو نارينه ؤ پوری رسيدل دلته د هغو د ابتدائي قصی بيان دی.

﴿ عَلٰى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ﴾ الآية - سره د ويرې له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښويوی او بيشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښې او بيشکه چه دی خامخا له حده تيريدونکو څخه ؤ تر دی حده چه د خدائي دعوی ئې هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد يا خپله د فرعون حکام او عمال دی. يا خو د بني اسرائيلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف يا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تبر ئې د فرعون د مخالفت څخه ويرول او تخويف ئې کاوه. او ربړولو (تکليف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ايمان راوړلو د خبر آوريدلو ځنې دوی ته سختی ايذاوی او ربړونه (تکليفونه) ورکول، چه د همغو ربړو (تکليفونو) له ويرې ممکن وو چه ځينی ضعيف‌القلب کسان به د حق له لاری ښوئيدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښې او بيشکه چه فرعون خامخا له حده تيريدونکو څخه ؤ تر دی حده پوری چه د خدائي دعوی ئې هم وکړه) يعنی د دوی ويريدل هم دومره بی ځايه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښې په ملک کښې د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډير زيات او خورا(ډير) زورور ؤ او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغيان له حده متجاوز شوی ؤ او د ده لاسونه د کمزورانو د ربړولو (ازارولو) او تعذيب لپاره بيخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۸۴﴾

او وویل موسیٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چه آثار د خوف ښکاره شو) ای قومه ځما که یئ تاسی چه ایمان مو راوړی دی پر الله (چه خیر او شر او نور هر شی د ده په قدرت دی) نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که یئ تاسی مسلمانان(حکم منونکی د الله)

تفسیر: یعنی د خوف او ویری هیڅ ضرورت نشته د یوه فرمان منونکی مؤمن کار دا دی چه د خپل مالک پر قوت معتمد وی. هر هغه څوک چه د پاک الله پر لامحدود قدرت او رحمت متیقن وی دی په هری معاملی کښی یقیناً په الله تعالیٰ اعتماد او توکل کوی. او د دغه اعتماد اظهار هلته کیدی شی چه بنده خپل ځان بیخی پاک الله ته وسپاری او د ده پر حکم رفتار او تگ وکړی. او په گرد(تول) جداوجهد کښی یوائی په هم ده باندی نظر ولری.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

نو وویل دوی خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه زمونږه مه گرځوه مونږ (سبب د) فتنی (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام پر نصیحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او وی ویل چه بیشکه زمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالیٰ باندی دی او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړی چه زیات له دی نه مو په عذاب نه کړی. په دغه شانی چه دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوی، او زمونږ له لاسه د دوی په مقابل کښی هیڅ شی نه وی پوره په دغه صورت کښی زمونږ دین هم په ویره او خطر کښی دی او دغه ظالمانو او نورو لیدونکو ته د داسی خبرو او لافو او باتو وهلو موقع هم په لاس رائی چه که مونږ پر حق نه وی روان، نو پر تاسی به ولی د داسی تسلط او تفوق خاوندان اوسیدو؟ او تاسی به ولی دومره ذلیل او ښکته او ناتوانان پاتی کیدئ؟ دغسی چتی(بیکاره) خیالات به دغه گمراهان لا پسی گمراه او بی لاری کوی. گواکی له یوه حیثیته زمونږ وجود به د هغوی لپاره فتنه وگرځی.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نجات راکړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم کافرانو نه.

تفسیر: یعنی د دوی له غلامی او محکومی ځنی مونږ ته نجات راکړه! او د آزادی او خپلواکی

او استقلال له دولته مو ماړه او خوشحال کړه!

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى وَاَخِيْهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ قِبْلَةً وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۷﴾

او وحی وکړه مونږ موسیٰ ته او وورور د ده ته داسې چه جوړ(مقرر) کړئ تاسې د پاره د قوم خپل په مصر کښې کوټې (دپاره د عبادت) او وګرځوئ کوټې خپلې (مخامخ) قبلې (ته) او سم ودروئ(ادا کوئ) تاسې لمونځ، او زيرې ورکړه (ای موسیٰ) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکی «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو چه د بنی‌اسرائيلو قوم دی له هغوی سره ګډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښې دی بيل اوسيږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښې ستاسې قوم په ظاهری دول(طريقه) هم له آفتونو څخه بيخی بيل اوسی» مفسرين له ﴿ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوْتًا ﴾ څخه دغه مراد آخيستی دی چه په خپلو کورونو کښې اوسيږئ! او له دغو څخه ځينی کوټی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمايل چه) فرعون ګرد(تول) مسجدونه او معابد خراب کری وو. هيڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښې دی داسې ځايونه د لمانځه لپاره تيار کری چه قبلې ته مخامخ وی. او لمونځ مه پريږدئ چه د همغه په برکت سره مو نصرت په برخه کيږی ﴿ وَاسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکې معظمې کښې د مسلمانانو حال هم داسې وو. (﴿ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ او زيری ورکړه ای موسیٰ مؤمنانو ته) په دنيا کښې د فتح او نصرت او په آخرت کښې په نجات او د الله تعالیٰ په خوښی او رضاء.

وَقَالَ مُوْسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ زِيْنَةً وَّاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِكَ ۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۸۸﴾

او وویل موسیٰ (تضرعاً) ای ربه زمونږ بیشکه تا ورکړی دی دی فرعون او سردارانو د ده ته زینت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسیس کښی ای ربه زمونږ (ورکړی دی دی دوی ته دغه اموال) دپاره د دی چه گمراه کړی دوی (خلق) له لیاری ستا نه ای ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی او سختی راوله په زړونو د دوی نو ایمان نه راوړی دوی تر هغه چه ووینی دوی عذاب دردناک

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان رونق، آسایش، سینگار دی ورکړی دی مثلاً د صورت ښائست، سورلی، عمده پوښاک، اثاث‌البیت او نور او د مال او د دولت خزانی د سرو او د سپینو زرو درنگونه (کانونه) او نور دی وربښلی دی.

که په (لیضلوا) کښی لام د تعلیل دپاره ونیسو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه په تکوینی دول(طریقه) سره دغه سامان دغو شریرانو ته ځکه ورکړی شوی دی چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شی. او نور وگړی (خلق) هم بی لاری کړی. او په بدو کارونو کښی ئی ولگوی. او په خلاص زړه او پرانیستلی لاس هر څه چه غواړی همغه وکړی. بیا به په آخر کښی ورښکاره شی چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئی هیڅ نه دی په کار ورغلی کله چه د خیر او شر خالق پاک الله دی. او ظاهر دی چه د الله تعالیٰ هیڅ یو کار له حکمته او مصلحته تش نه دی نو لامحال په «خلق الشر» کښی هم د عالم د مجموعی په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وی، نو همغه حکمت شریرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښی هم منطبق کړئ

﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ ۱۵ جزء د سبحن الذی (۲۰) آیة (۲) رکوع)

﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴾

(٤ جزء د آل عمران (۱۷۸) آیة (۱۸) رکوع) ځینو مفسرانو په «لیضلوا» کښی لام د «عاقبت» لپاره اخیستی دی لکه چه په «فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا وحزنا» کښی لام د «عاقبت» لپاره دی، نو په دغه وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه دغه ساز او سامان ئی ځکه ورکړی وو، چه په خیریه ؤ امورو کښی ئی ولگوی. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقیقی منعم په ښه شان سره وپیژنی او د الله تعالیٰ له شکر کوونکو بندگانو ځنی شی. مگر په خلاف د هغه دوی له خپلی بدبختی د الله تعالیٰ د دغو نعمتو سره نور خلق بی‌لاری او گمراهان کړل او په دغه لاره کښی په خلاص زړه او لاس داسی بی پروا لگوی. لکه چه ئی خاص هم دغه کار لپاره ورکړی وی. پر دغه تفسیر هیڅ یو اشکال نه واردیږی.

کله چه موسیٰ علیه السلام تر یوی اوږدی مودی پوری هر راز (قسم) هدایت وکړه او عظیم الشانی معجزی ئی ورښکاره کړی مگر د معاندینو جحود او عناد لا پسی زیاتیده تر دی حده پوری چه د تجربی، یا د صحبت د طول یا د الله تعالیٰ د وحی په وسیلی په پوره دول(طریقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ایمان راوړونکی نه دی. نو دلته د دوی د هلاکت لپاره ئی دعاء وکړه څو

د دوی له پلیتی څخنی دنیا ژر پاکه شي او نور د دوی له بدی خاتمی څخنی د عبرت درس واخلي موسیٰ علیه السلام داسي ښیري وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندی داسي سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښی ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شي کړی! او فقط په همغه وقت کښي دوی ته یقین حاصل شي چه د عذاب‌الیم ننداری پخپلو سترګو وګوری! دغه ښیري د دوی په حق کښي داسي وګڼئ لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعي فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د ریښتینی ایمان امید له هغو څخه نه کیده مګر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ څخنی لری کړی شي! دلته به هغه عذاب له دوی څخنی دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښیرا ئی ځکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شي. او د دوی زړونه دی سخت اوسیږی څو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شي».

قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

وفرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو څخنی معلومیږی چه حضرت موسیٰ علیه السلام به ښیری کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی.
یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښي څه ځند(ایسارتیا) دریښکاره شي، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښي هم داسي چه ته ئی غواړی کیدونکی دی، مګر له ویریدلو او وارخطا کیدلو څخنی هیڅ شي په لاس نه درځی.

وَجَٰوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا

حَتّٰٓى إِذَآ أَدْرَكَهُ ٱلْغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِىٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا۟ إِسْرَٰٓءِيلَ
وَأَنَا۠ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

او تیر کړل مونږ بني‌اسرائیل له بحره (د قلزم روغ رمټ) نو چه پسی ورسیده په دوی پسی فرعون او لښکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (ډوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مګر یوائځی هغه ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بني‌اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاړه ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د پرښتی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له څو لکو بني‌اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو نو یو زورور لښکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه څو دوی د ده د ظلم له منګلو څخه خلاص نشی. کله چه بني‌اسرائیل د (قلزم د بحیری) څنډی(خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لښکر راته. موسیٰ علیه السلام دوی ته تسلی ورکره. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منځ کښی دوولس وچی لاری د پاک الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل ګرد(تول) سره له بحره پوری وتل. د بل لوری فرعون سره له خپلو لښکرو د «قلزم» څنډو (غاړو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه رهی(روان) کړل. کله چه ګرد(تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شئ، سم د لاسه د اوبو هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه ګرد(تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کښی ډوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس ډوبیږم، نو ډیر زیات ویریده او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه ګوندی د بني‌اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان» د لفظ د آوریدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمټ می له اوبو وباسی. دلته د پاک الله داسی ارشاد صادر شو: ﴿ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ ﴾ الآیة - یعنی تا په ګرد(تول) عمر کښی مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین‌الیقین سره ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی‌اعتباره دی
﴿ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَٰنُهُمْ لَمَّا رَأَوْا۟ بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِۦ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴾ (٢٤

جزء د المؤمن (٨٥) آية ٩ ركوع).

اى ناپوهه! نن ژړا كره پخپل ځان
ځنكدن كښى بيا سود نه كړى هيڅ ارمان

تنبيه د قبض روح او د عذاب د معاينى په وقت كښى ايمان راوړلو ته د «غرغرى ايمان يا د بأس ايمان يا د يأس ايمان» وائى چه زمونږ د «اهل السنتو والجماعتو» په نزد نافع نه دى. شيخ عبدالوهاب شعرانى رحمة الله عليه په «اليواقيت والجواهر» كښى د «فتوحات مكيه» څخه عبارت نقل كړى دى، چه په كښى د فرعون د ايمان په نسبت هم دغه تصريح ده. په ديباچه كښى ئى ليكلى دى چه د فتوحات په نسخو كښى ملحدانو او زنادقهؤ ډير عبارتونه په دسيسه باندى خراب كړى دى. هغه ډيره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغى كښى د دغو عباراتو هيڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم
فائده: په آخر وقت الله تعالىٰ د فرعون له خولى څخه د «آمنت» لفظ وويست، او د حضرت موسىٰ عليه السلام د هغى دعا د مقبوليت اثر ئى ورو ښود: ﴿فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ
آيَةً ۚ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

نن ورځ به خلاصى دركړو تا ته په بدن ستا سره (بى روحه او وبه دى باسو له بحره لوخ لغړ) دپاره د دى چه شى ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځى (لوى) آيت (دليل د عبرت)، او بيشكه چه ډير له خلقو د آيتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دى (چه توجه پرى نه كوى).

تفسير: په «موضح القرآن» كښى دى: «هم داسى چه د فرعون بى وقته ايمان راوړل بى فائدى ؤ همغسى پاک الله د ده له مړ كيدلو څخه وروسته د هغه بدن ئى له بحر څخه د باندى د شګو په سر وغورځاوه چه بنى اسرائيل ئى وګورى، او شكر وباسى، او نور وروسته راتلونكى د ده له حال عبرت واخلى كه نه د هغه د مړى د نجات څه فائده متصوره وه. لكه چه ايمان ئى بى فائدى ؤ همغسى بى فائدى نجات ئى هم په برخه شو، د جديدهؤ تحقيقاتو له مخى ثابته شوى ده چه د فرعون كالبوت تر نن ورځى پورى همغسى محفوظ پاتى دى. ليكن د قرآنى الفاظو صحت د دى خبرى پر ثبوت نه دى موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ
فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

او خامخا په تحقيق ځاى وركړ مونږ بنياسرائيلو ته (پس له اهلاكه د فرعونيانو) ځاى د صدق (رښتينى لايق په مصر او شام كښى) او غوره رزق روزى مو وركړه دوى ته له طيباتو (پاكيزهؤ څيزونو لذتناكو) نو اختلاف ونه كړ دوى (په دين كښى) تر هغه پورى چه راغى دوى ته علم (پر احكامو د تورات او دوى پكښى تغير وكړ)، بيشكه رب ستا حكم (فيصله) به وكړى په منځ د دوى كښى په ورځ د قيامت كښى په هغه څيز كښى چه وو دوى چه په هغه كښى به ئى اختلاف كاوه (له احكامو د دين څخه).

تفسير: يعنى فرعون ئى هلاک او بنى اسرائيلو ته ئى ړومبى د مصر مملكت وركړ بيا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) ئى وويستل او د شام مملكت ئى هم وركړ دغه دواړه ملكونه ودان، زرغون او سيراب (ماړوب) دى چه پكښى ښائسته او لذيذ شيان په افراط سره پيدا كيده. الغرض بنىاسرائيل ئى په حلالو او طيبو نعمتونو بيخى ماړه او ډک كړل.

﴿ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ﴾ الآية - پس اختلاف ونه كړ دوى په دى كښى يا پشان د سيد المرسلين كښى تر هغه پورى چه راغى دوى ته علم په احكامو د تورت يا په محمدى صفاتو او بيا دوى تغير او تبديل په دغو دواړو كښى وكړ بيشكه چه رب ستا حكم به وكړى په منځ د دوى كښى په ورځى د قيامت كښى په هغه څيز كښى چه وو دوى چه په هغه كښى به ئى اختلاف كاوه.) يعنى د مادى انعاماتو او اكراماتو سره په دينى او روحانى نعمتونو سره ئى هم سرلوړى وركړه، د تورات شريف علم ئى وركړ چه په كښى د دين اصول او فروع بيان شوى ؤ. او د پخوانيو او وروستنيو په نسبت ئى اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحهؤ حقائقو د خبريدلو څخه وروسته دغه وړ(مستحق) او لايق نه ؤ چه دوى په داسى صافو شيانو كښى اختلاف وكړى. او پخپلو منځونو كښى سره مناقشى او جګړى وكړى او د ګوند او ګوندبازئ په نحوست (شومتيا) كښى سره آخته شى مګر دوى سره د صحيح علم د لرلو او صادق خبر د رسيدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو كښى مبتلا او هر ډول(طريقه) مناقشى ئى پيدا كړى او پرله پسى په نفاق او تفرقه اچولو كښى لګيا دى. په ځينو احكامو كښى ئى له خپل نبى موسىٰ عليه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وكړل لكه چه د غوا د حلالولو په واقعى كښى چه په مخ كښى

تير شو. وروسته د نورو انبياؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبيين سيدالمرسلين صلى الله عليه وسلم د رسالت ځينې له دوى څخه تصديق وكړ. او على الاكثرو ئې تكذيب وكړ، حال دا چه د دوى په متعلق پر ډيرو پخوا ويلو مطلع شوى وو. بلكه د محمدى صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبي آخرالزمان د راتګ منتظران وو. او له مشركانو سره به ئې ويل چه مونږ به د آخرالزمان نبي سره ملګرى كيږو او تاسى به هم سمى لارى ته راولو نه يوازې په هم دغى مسئلى كښې اختلاف واقع شو بلكه دوى پخپل مذهب كښې زيات تحريفات وكړل او د هغه اصول او فروع ئې سره بدل كړل او ورو ورو په دوى كښې ډيرى فرقى پيدا شوى. د مسيح عليه السلام څخه درى سوه كاله وروسته (قسطنطين اعظم) چه يو فلسفى مزاجه پاچا وو، د نفاق له لارى د نصرانيت په دين كښې داخل شو نو پادريانو د (قسطنطين) له خاطره نوى قوانين وضع او نوى شريعت ئې جوړ كړ (قسطنطين) پادريانو ته لوئى لوئى ګرجى معابد او مشاهد تعمير كړل او د مسيحى دغه نوى دين ته ئې (چه اصلى د مسيحى دين ئې آړولى او وران كړى ؤ) ښه اشاعت وكړ. پرته (علاوه) له څو تارك‌الدنيا راهبانو چه له كليو او ښارونو څخې جلا(جدا) او بيل په بيديا او ځنګلونو او غرونو كښې اوسيدل، بل هيڅوک د مسيحى په اصلى دين پاتى نشو د صليبونو عبادت د مشرق (لمرخاته) په لورى لمونځ كول په كليساؤ د مسيح او بي‌بي مريمى د تصاويرو تعظيم او تكريم كول د خنزير او نورو محرماتو حلال ګڼل او د هم دى په شان نورو تحريفاتو د مسيحى دين اصلى حقيقت بيخى له منځه ورک او مسخ كړ. او هم دغه مسخ شوى مسيحيت په ګردى(تولى) دنيا كښې خور شو. په هم دغى زمانى كښې په شام، روم، بيت المقدس او الجزيره او نورو كښې د نصرانيانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد كښې د محمدى اصحاب معظم رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين په توره دغه ممالک د نصرانيانو له قبضى څخه وويستل شول ولله الحمد والمنة.

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ
ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ
فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ
يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

نو كه فرضاً ئى ته (يعنى امت ستا) په شک کښې له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الكتابو نه)، خامخا په تحقيق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کیږه ته(يعنى امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کیږه ته (يعنى امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آيتونو د الله نو به شی ته (يعنى امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله يا لوح محفوظ کښې) پر دوی کلمه(حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه ووینی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښې)

تفسير: اگر كه ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښې د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د يوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلى الله عليه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښې څرنگه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی(تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو څخنی زیات تینگ یقین د آوریدونکو په زړونو کښې پیدا کوی، دی به څرنگه هغه په خپله ژبه دروغ گڼی؟ څو آيته وروسته ښکاره فرمائی ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى ﴾ الآية - دغه آيت صاف راښيی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپلی غیر متزلزلی او کلکی او قاطعی عقیدی سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آيتونو کښې د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری ړومبی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کړیو واقعاتو کښې څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! يعنى هغه خلق چه پر سابقه ؤ کتابونو پوه دی او علم لری له هغو څخنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښې څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښیی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبهه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا څخنی بل هيڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیږلی شوی کلام دی چه په کښې د شک او تردد هيڅ ځای نشته که د دغو چتی(بیکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښې به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزاع جگړی(جدل) ته ورسیږی بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسیږی، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هیڅ نه دی. له تکذیبه وروسته یوه بله درجه ده چه د هغی په رسیدلو سره پر زړه مهر لګیږی او د پرله پسی تکذیب کولو څخه د قبول الحق استعداد بیخی په هغو کښی نه پاتی کیږی داسی سړی که د دنیا ګردی(تولی) نښی وګوری خو بیا هم ایمان نه راوړی د ده یقین به هلته راځی چه عذاب‌الیم وګوری خو په دغه وقت کښی به دغه یقین هیڅ یوه فائده ور ونه رسولی شی.

فائده: له «کلمة ربک ـ د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی. ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ یعنی دوزخ به له پیریانو او انسانانو څخنی ډکوم پر هغو خلقو چه له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی ثابته شوی ده دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾

نو ولی نه وه اهل د یوی(نافرمانی) قریی چه ایمان ئی راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولی وی ورته ایمان د (اهل د) دی (قریی) مګر قوم د یونس کله چه ایمان راوړ هغو (په لیدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته کړ مونږ له دوی نه عذاب و ذلت په دی ژوندون لږ خسیس کښی او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرګ پوری.

تفسیر: یعنی هغومره کلی چه د انبیاؤ د تکذیب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجی) د پاک الله د عذاب مستوجب شوی دی د هغو له منځه هیڅچا ته د داسی ایمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوری(بچ کړی)، یواځی د یونس علیه السلام د قوم یو مثال شته، چه هغو په ایمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالیٰ د هغه رسیدونکی عذابه ژر نجات ورکړ چه بیخی د دوی په سر وګرځیده نو پاک الله د ایمان راوړلو په برکت په دنیوی ژوندانه کښی له دوی څخنی هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ او تر هغه وقته پوری چه دوی په دنیا کښی اوسیدل، دوی ئی د دنیوی فوائدو او برکاتو څخنی منتفع کړل. مفسران نقل کوی چه حضرت یونس علیه السلام په (موصل) کښی د (نینویٰ) خلقو ته مبعوث شو. د دی ځای خلق بت پرستان وو. یونس علیه السلام متصلاً تر اوو کالو پوری هغوی ته پند او نصیحتونه کول مګر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کیښود یوماً فیوماً د دوی انکار او تکذیب لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام په تنګ شو. نو دوی ته ئی ښیری وکړی (که له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د درى ورڅو په منځ كښې پر تاسو باندى عذاب راتلونكى دى) كله چه دريمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه كښې له دغه كلى څخه ووت د سپيده داغ په مهال (وخت) كښې د عذاب آثار او علائم ورښكاره شو په آسمان كښې تكه توره ويروونكى وريځ وخته چه له هغى څخه سخت دود او لوګى پورته كيده او خوريده او كليو او كورونو ته نژدى راته تر دى چه د كورونو چتونه ئى بيخى تياره شول. د دغو اثارو د ليدلو څخه كله چه د دوى يقين پر خپل هلاكت راغى نو د يونس عليه السلام په لټولو پسى ولويدل هر كله چه هغه ئى ونه مونده نو ګرد(تول) خلق سره له ښځو وړوكيو بلكه له خپلو بودګانو(څاروو) او مواشيو سره د باندى بيديا ته ووتل او په خلاص زړه او صافى عقيدى ئى د پاك الله په لورى رجوع وكړه. او له ډيرى ويرى ئى ژړل او چغى ئى وهلى او په ډيره تضرع او اخلاص سره ئى د الله تعالىٰ په دربار كښې دعاوى كولى له څلورو خواؤ دآه ؤ او بكاؤ غږونه پورته كيدل. او ګردو(تولو) به سره ويل چه «**آمنا بماجاء به يونس** ايمان مو راوړى دى پر هغه څه چه يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړى دى» حق تعالىٰ په سبب د دغى تضرع، بكاء، واويلا پر دوى باندى رحم وفرمايه او د عذاب هغه آثار ئى چه ورڅرګند(ښكاره) كړى ئى وو بيرته لرى كړل له دى ځايه وروسته د سلفو علماؤ دلته دوه قوله دى اكثر علماء وائى چه تر دغه وقته پورى دوى د اصلى عذاب معائنه نه وه كړى او تش د هغه د علائمو او آثارو په ليدلو باندى پوه شوى وو. د داسى وقت ايمان شرعاً معتبر او نافع دى هغه «ايمان بأس» چه مقبول او معتبر نه دى له هغه څخه مراد دا دى چه عين عذاب وګورى او په كښې اخته شي او بيا ايمان راوړى لكه چه فرعون د سيند په موجونو او څپو كښې راګير شوى ؤ او هلته ئى اقرار وكړ د ځينو علماؤ په نزد د يونس عليه السلام د قوم ايمان هم د فرعون په شان د «بأس» ايمان ؤ چه د عمومى ضابطى سره موافق ښائى چه نه به نافع كيده ، ليكن الله تعالىٰ محض په خپل فضل او كرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم ايمان ته اتبار وباښه د فرعون د ايمان په شان مردود ئى ونه فرمايه. بيا په دى كښې سره اختلاف دى چه آيا د دوى د ايمان اعتبار يواځې په دنيوى ژوندانه پورى محدود ؤ چه په دنيا كښې هغه راتلونكى عذاب له هغو ستون (واپس) شو. يا په آخرت كښې هم د نجات موجب ګرځى؟ (ابن كثير رحمة الله عليه) دغه دوهم احتمال ته ترجيح وركرى ده. يعنى په دنيا او آخرت په دواړو ځايونو كښې به مفيد او معتبر وى والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهايت لطيف او دقيق طرز د دى آيت تفسير كرى دى «يعنى په دنيا كښې د عذاب په ليدلو سره يقين كول د هيچا په كار رانغى مګر د يونس عليه السلام د قوم، ځكه چه پر هغو عذاب لا نه ؤ رسيدلى، د حضرت يونس عليه السلام د جلتى او عجلت لامله(له وجى) محض د عذاب صورت ورښكاره شو (څو د دوى په نظر كښې د يونس عليه السلام خبره بى حقيقته څرګنده نشى) كله چه هغو ايمان راوړ نو نجات ئى ومونده او د عذاب صورت هم ترى لرى شو هم داسى د مكى معظمى د مشركينو ايمان هم قبول شو او امان ئى ور په برخه شو كله چه اسلامى مجاهدين د دوى د قتل او لوټ لپاره تللى وو» د حضرت يونس عليه السلام پاتى قصه د الصافات په سورت

او نورو ځايونو كښي راځي.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا ۭ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾

او كه اراده فرمائلي وى رب ستا (ايمان د تولو خلقو) خامخا ايمان به راوړى وى هغو كسانو چه په ځمكه كښي دى تولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره كوى (بى له ارادى ځما) خلق تر هغه چه شي دوى (تول) مؤمنان (يقين لرونكى) بلكه نه ئى شي

تفسير: يعني تاسي داسي قدرت نه لرئ چه په زور او زياتي د چا په زړه كښي ايمان واچوئ، كه الله تعالىٰ اراده فرمائلي وى نو د ګردو(تولو) انسانانو په زړونو كښي ئى ايمان اچولى شو. مګر څرنګه چه په متعددو مواضعو كښي تقرير كړى شوى دى، كله چه داسي كول د الله تعالىٰ د تكويني حكمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځكه ئى ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او نه دى (ممكن) لپاره د هيڅ نفس دا چه ايمان راوړى مګر (ممكن دى) په اذن (اراده) د الله، (او اراده كوى الله ايمان د ځينو) او آچوى پليتي (غضب خپل) په هغو كسانو چه نه چلوى عقل (او فكر په دلائلو او آيتونو د الله كښي)

تفسير: بى د الله تعالىٰ له مشيت او توفيقه او تكويني حكم هيڅوک ايمان نشي راوړى او دغه حكم او توفيق د همغو په حق كښي كيږى چه د الله تعالىٰ د قدرت په نښو او آيتونو غور او فكر وكړى. او له عقله او فهمه كار واخلي، هغه كسان چه د پوهيدلو او سنجولو (غور كولو) تكليف پر ځان نه تيروى، نو الله تعالىٰ دوى همغسي د كفر او شرک په نجاست كښي دوب او ككړ پريږدى.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۭ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠١﴾

ووايه (اى محمده ! دى مشركانو ته) چه وګورئ چه څه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دى په آسمانونو او ځمکه کښې، او نه دفع کوى (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (آوريدل د کلام د) ويروونکيو له هغه قوم څخه چه ايمان راوړونکى نه دى دوى.

تفسير: يعنى د غور کولو او پوهيدلو لپاره په آسمان او ځمکه کښې د الله تعالىٰ د قدرت، حکمت، توحيد، تفريد او نورو ډيرى نښې موجودى دى بلکه هره ذره، هر بخرکى، هر پانه د ده پر توحيد دلالت کوى

هر پانه هر بخرکى په نظر کښى د هوښيار

د الله د پيژندلو لوى دفتر دى لوړ آثار

ليکن هغه چه د کومى خبرى منونکى او تسليم کوونکى نه وى نو د ده لپاره دغه ګردى(تولى) نښې او دلائل بيکاره دى. او د ويروونکو انبياؑ تنبيه او تخويف هم پر دوى غير مؤثر ثابتيږى.

فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ
قُلْ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿١٠٢﴾

نو آيا انتظار کوى دا (مشرکان په سبب د تکذيب ستا، بلکه انتظار نه کوى هيڅ شيز ته) مګر (انتظار کوى) په شان د هغو بدو ورځو(وقايعو) د هغو کسانو چه تير شوى دى پخوا له دوى نه، ووايه (اى محمده ! دوى ته) نو انتظار کوئ تاسى بيشکه زه هم له تاسى سره له انتظار کوونکو څخنى يم.

تفسير: د داسى ضدى او معاند قوم لپاره چه د هيڅ يوه دليل او نښې منونکى نه وى، نو هيڅ شى نه دى باقى پرته (علاوه) له دى نه چه تيرو مکذبينو هغه آفات او حوادث چه نازل شوى دى، دوى دى هم د همغه په انتظار کښې اوسى. نو ښه خو دا دى چه تاسى او مونږ دواړه سره ګډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنى فيصله وړاندى شى.

ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾

بيا نجات ورکړ مونږ رسولانو زمونږ ته او هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړى وو هم داسى (چه نجات ورکړ مونږ هغو ته)، ثابته ده پر مونږ (تلطفاً دا چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسير: يعنى همغسى چه له پخوانيو قومونو سره زمونږ عادت جارى وو چه مکذبين به مو هلاکول او انبياء او مؤمنينو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسى د موجوده‌ؤ او مستقبلو مؤمنينو په نسبت زمونږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښى د عذاب اليم څخه او په دنيا کښى به د کفارو له مظالمو او سختيو څخه مامون او مصؤن وى. ولى شرط دا دى چه مؤمنين، صادق مؤمنين وى. يعنى د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وى چه په پاک قرآن او په حديث کښى د مؤمنينو په نسبت بيان شوى دى.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى
شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ
وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ووايه (اى محمده !) اى خلقو که يئ تاسى په شک کښى له دينه زما (چه صحيح دى که غلط) نو (ئى درښکاروم چه) عبادت نه کوم زه د هغو (بتانو او نورو) چه عبادت (ئى) کوئ تاسى غير له الله څخه وليکن عبادت کوم زه د الله هغه چه وفات کوى تاسى (وباسى روح ستاسى په شدت سره)، او امر حکم شوى ماته داسى چه يم له مؤمنانو (يقين لرونکو) نه. او (داسى حکم راباندى شوى) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دين ته) حال دا چه مائل ئى له باطلو اديانو څخه (حق دين ته)، او مه کيږه (يعنى نه دى کيږى امت ستا) له سره له مشرکانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سيوا) له الله هغه چه نفع نه رسوى تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولى شى تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکړ عبادت د غیر الله نو بیشکه ته هم په دغه وقت کېښی ئی له ظالمانو

تفسیر: یعنی که زما طریقه او دینی مسلک ستاسی په فکر کښی ځای نه دی نیولی او تاسی پری نه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی یئ، نو زه د خپل دین اصل‌الاصول (چه خالص توحید دی) درښیم او درپوهوم ئی خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بیزار یم، چه د هغو اختیارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښی وګرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختیار) کښی ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وقته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښی پریږدی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئی درځنی راکاږی ګواکی د موت او حیات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختیار کښی دی، د همغه عبادت کیدی شی نه یواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښی هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وی، او په ظاهر او باطن کښی پر دغه حنیف دین چه د ابراهیم خلیل الله دین دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک نښی او آثار ښائی بیخی له منځه ورک وی، همغسی چه عبادت د همغه «وحده لاشریک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوی ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نیکی او بدی او نور ټول یواځی د ده په واک(اختیار) او قبضه کښی دی. د مشرکینو په شان له داسی شیانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هیڅ یوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظیم (یعنی د شرک) یوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله علیه وسلم څخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظیم الشان شخصیت په لحاظ به هغه خورا(دیر) لوی ظلم وی.

وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ۝١٠٧

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کوونکی د هغه (هیڅوک) مګر هم دی دی، او که اراده وکړی تاته د خیر (لکه صحت او غنا) نو نشته هیڅ منع کوونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسیر: کله چه د دغو شیانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمایل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی‌الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیږلی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه څخه نشی محرومولی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ
ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا
يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده !) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره ومونده (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندی وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسیر: یعنی حق په واضح دول(طریقه)، سره له دلائلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی) . او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لاړ شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالهانده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سړی وسنجوی (معلوم کړی) ! او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لازم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسنده وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سړی نه دی درلیږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلی. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلل پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسئ! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لګیا اوسئ! او پر هغو شدائدو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیږی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکړی. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة یونس علیه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فلله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکیة الا الآیات ۱۲ و ۱۷ او ۱۱٤ فمدنیة وهی مائة وثلث وعشرون آیة وعشر رکوعات عدد تلاوتها (۱۱) وعدد نزولها (۵۲) نزلت بعد سورة یونس علیه السلام
د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱۲ و ۱۷ ۱۱٤ آیتونو چه مدنی دی (۱۲۳) آیتونه (۱۰) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱) او په نزول کښی (۵۲) سورت دی وروسته د یونس له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الر ۚ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم هغه عظیم الشان او جلیل القدر کتاب دی چه ګرد(تول) آیتونه ئی د لفظی او معنوی او نورو حیثیتونو بیخی ثابت، قائم، آزمویلی شوی دی. تللی (وزن کړی شوی) او ښه سنجولی (تحقیق) شوی دی، نه په هغه کښی څه تناقض شته او نه کوم مضمون ئی د حکمت او واقعیت په خلاف دی. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په یوه توری او حرف ئی څه تنقید او اعتراض کیدی شی هر هغه مضمون ئی چه په هر عبارت سره اداء فرمایلی دی، محال دی چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبیر وکړی شی. د الفاظو قباء د معانیو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنګه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قیمتدارو پندونو او نصیحتونو چه دغه قرآنی آیات مشتمل دی او هغه دلائل او براهین چه د دعاویو د اثبات لپاره استعمال شوی دی. هغه ګرد(تول) د علم او حکمت په تله کښی تللی شوی دی قرآنی حقایق او دلائل داسی مضبوط او محکم دی چه هر څومره زمانه تیره شی او شپی او ورځی سره وچورلی د هغو د بدلیدلو یا غلط کیدلو هیڅ امکان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخیص ئی کړی دی او تر قیامته پوری په مخکښی راتلونکی تغیرات او حوادث ئی من کل‌الوجوه ازمویلی او تللی او داسی یو معتدل او ابدی روحی غذا ئی د قرآنی مائدی په ذریعه تولی دنیا ته وړاندی کړی دی چه د تناول کوونکو لپاره په هر وقت او هر حالت کښی مناسب او ملائم دی. سره د دغو ګردو(تولو) حکیمانه ؤ ښیګنو (فایدو) داسی هم نه دی چه د اجمال او ابهام له سببه کتاب د معما او چیستان(معمی) او قیصی شکل ئی غوره کړی وی. بلکه د معاش او معاد تمام مهمات ئی ښه په ښکاره صاف ډول(طریقه) سره بیان کړی او ګرد(تول) لوستونکی ئی پری پوهولی دی او موقع په موقع ئی د توحید دلائل، احکام، مواعظ، قصص او نور شیان په ډیر ښه صورت او قرینی سره بیل بیل ایښی دی او د ګردو(تولو) ضروریاتو کافی تفصیل ئی بیان فرمایلی دی. په نزولی حیثیت کښی هم دغه حکمت مرعی دی چه تول قرآن یو ځلی نه دی نازل شوی. بلکه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آیتونو نزول شوی دی د پاک قرآن دغو ګردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعی ډول(طریقه) سره چه انسان ورته ګوری حق حیران پاتی کیږی مګر د حیرت ځای نه دی که د مطلق حکیم، او د برحق خبیر په کلام کښی دغه ګرد(تول) حکمتونه او محاسن سره مجموع نه وی، نو د هغه توقع په بل کوم کلام کښی کیدی شی؟ بلکه له سره نشی کیدی.

أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ

چه عبادت مه کوئ (د هیچا) مګر (یوائځی) د الله،

تفسیر: یعنی د دی محکم او مفصل کتاب د نازلولو لوی مقصد دا دی چه ګرد(تول) عالم

يوائحى د الله واحد د عبادت په لورى متوجه شي، او د هغه بلنه نورو ته وكړى او طريقه ئى وروښيي. نو د دغه عظيم او جليل مقصد لپاره ړومبى انبياؤ تشريف راوړى ؤ
﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ﴾ (١٧ جزء د الانبياء (٢٥) آية (٢) ركوع)
﴿ وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٣٦) آية (٥) ركوع)

إِنَّنِي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ ﴿٢﴾

(او ووايه اى محمده) چه بيشكه زه تاسى ته له (طرفه د) الله ويروونكى يم (له جحيمه) او زيرى وركوونكى يم (په نعيم سره)

تفسير: يعنى هغه چه كتاب الله ومنى، او شرك او كفر پريږدى او د الله واحد احد صمد عبادت وكړى نو ده ته د دارينو د فلاح زيرى او بشارت آوروى او هغه چه نه ئى منى او كفر او شرك ځان ته غوره كوى، نو هغه د الله تعالىٰ له عذابه ويروى.

وَأَنِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ يُمَتِّعۡكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى وَيُؤۡتِ كُلَّ ذِي فَضۡلٖ فَضۡلَهُۥۖ وَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ كَبِيرٍ ﴿٣﴾

او (پس له توحيده امر كوم) چه مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تيرو ګناهونو) بيا رجوع وكړئ الله ته (په طاعت سره له ګناه نه) چه فائده دررسوى تاسى ته په نفع غوره سره تر هغى نيتى تاكلى (مقرر كړى) شوى پورى او ور به كړى (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او كه وګرځيدئ تاسى (اى كفارو له اسلامه) نو بيشكه زه ويريږم پر تاسى له عذابه د ورځى لوئى نه (د قيامت).

تفسير: هغه څوک چه د خپلو پخوانيو تقصيراتو معافى وغواړى او د مستقبل لپاره د الله تعالىٰ په لورى د زړه په صدق سره رجوع وكړى نو دنيوى ژوندون ئى په ښه ډول(طريقه) تيريږى. ځكه چه قانت مؤمن په هر حال كښى د پاک الله فضل او كرم ته لوى لوى اميدونه، هيلى (ارزوګانى) او اسرى كوى. دى د الله تعالىٰ د رضاء غوښتلو او د مستقبل د عظيم الشانى خوشالى او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسيږي چه د دی دنيا له ډيرو ربړو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کيږي. دی چه کله خيال کوی چه زه په خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح دول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظيم د لوی څښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کيږی، نو پخپل بری او د حق تعالیٰ په وعدو اعتماد کوی او د هغه زړه د مسرت له جوشه ترپيږی، او په سخت غورځنګ کښې اوسيږی او ده ته د دی دنيا په لړه پنګه(منافع) کښې هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کيږی. چه پاچاهانو ته له بيشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزائنو څخه نشی حاصليدی بلکه په ځينو اوقاتو کښې د دی دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دی هغه خوند او مزه مومی چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشی محسوسولی:

څوک چه الله پيژنی له سر او زر تيريږی
له کور کهول او مال و ملک تر خپل تبر تيريږی
روغ ليونی تری کړی جوړ دواړه جهان وربښی
له دوو جهانه ليونيان يی لکه نر تيريږی
دوی رنج کښې ګنج په غم کښې خوند مومی الله غواړی تل
رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تيريږی
په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه!
فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تيريږی

﴿ وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ او ور به کړی الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه) يعنی هومره ئی چه عمل ور زياتيږی په همغه اندازه د الله تعالیٰ له فضله زياته برخه مومی په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنيا کښې زيات طمانيت او دادينه (سکون) ورپه برخه کيږی.

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا ﴾ الآية ـ او که شا وګرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه يا له متابعته ځما پس بيشکه زه ويريږم په تاسی له عذابه د هغی ورځی چه لويه ده چه ورځ ده د قيامت) يعنی که زما خبره نه منئ نو د قيامت عذاب يقينی دی. باقی داسی فرمايل چه زه ويريږم په تاسی، له دی نه مقصود د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم عمومی شفقت او د خلائقو سره د همدردئ او خواخوږئ اظهار دی (تولوا په اصل کښې «تتولوا» ؤ بيا يوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾
أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ
ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسي دى، او الله په هر څيز باندى ښه قادر دى (چه اراده وفرمائى نو ستاسى اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شئ بيشكه دا (كفار دوه قته كوى) تاووى سينى خپلې (او پټوى عداوت د رسول په زړونو خپلو كښى) لپاره د دى چه پټ كړى (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شئ په هغه وقت كښى چه واغوندى دوى جامې خپلې عالم دى (الله) په هغه څيز چه پټوى ئى دوى (په سينو خپلو كښى) او هغه څيز چه ښكاروى ئى په ژبو خپلو) بيشكه الله ښه خبردار دى په پټو خبرو د سينو (هم)

تفسير: د سزا وركولو لپاره دغه خبره ضرورى ده چه مجرم حاضر وى، حاكم ته د سزا وركولو پوره قدرت او قوت او كامل اختيار حاصل وى. مجرمينو ته پر گردو(تولو) كارونو او اجراآتو ئى علم حاصل وى. په «اليه مرجعكم» كښى دا راښوولى شوى دى چه مجرم او غير مجرم گرد(تول) د پاک الله په دربار كښى حاضرېږى. په «وهو علىٰ كل شى قدير» كښى ئى د عمومى قدرت او اختيار بيان ئى فرمايلى دى او د «الا انهم يثنون» څخه تر «بذات الصدور» پورى د ده د محيط علم وسعت ظاهر شوى دى چه پر پاک الله ظاهرى او باطنى گردى (تولى) خبرى يو شان ته ظاهرى او هيڅ يو شى ترى پټ نه دى. او پر هر شى باندى ښه پوه او خبردار دى، تر دى پورى چه د زړونو د كومى له پټو خبرو، نياتو او اراداتو څخه هم باخبر دى. نو بيا مجرم خپل جرم په څه دول(طريقه) له ده څخنى پټولى شى.

تنبيه: د دى آيتونو په شان نزول كښى مفسرين اختلاف لرى. ډير صحيح روايت د ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه څخه په «بخارى شريف» كښى شته چه پر ځينو مسلمانانو شرم او حياء دومره زياته غلبه كړى وه چه د استنجاء، جماع او نورو بشرى ضرورياتو په وقت كښى به د خپل بدن د كومى برخى د بربند پريښودلو څخه ډير زيات شرميدل چه پاک الله مو وينى. كه چيرى ځانونه ئى بربندول نو د حياء د غلبى لامله(له وجى) به پرمخى لويدل او خپل غليظه عورت به ئى په دى دول(طريقه) سره پټاوه چه خپله سينه به ئى پرى تاووله. كله كله داسى آثار د غايت تأدب مع الله او د حياء د غلبى لامله(له وجى) كيدى شى داسى كسانو ته د «صوفيه ؤ» په اصطلاح كښى «مغلوب الحال» وائى. څرنگه چه د صحابه ؤ رضى الله عنهم په كومه مسئله كښى داسى غلو او تعمق راتلونكى ملت په ضيق او حرج كښى اخته او مبتلا كولى شو. نو ځكه لوى قرآن په «الا حين يستغشون ثيابهم» د دوى اصلاح وفرمايله يعنى كه د ضرورت په وقت كښى د بدن د بربندولو لامله(له وجى) له الله تعالىٰ څخه شرميږئ نو ځكه خپل تترونه(سينى) پرى ښكته كوى نو غور وكړئ چه په دغه حالت كښى چه ډير كالى (جامى) مو آغوستى او ښه مو ځانونه پټ كړى وى نو آيا ستاسى پټ او ښكاره او نور د پاک الله څخنى پټ دى؟ كله چه د انسان هيڅ شى په هيڅ وقت كښى او په هيڅ دول(طريقه) له الله تعالىٰ څخنى نشى پټيدلى نو بيا د

بشري ضروورياتو په وقت کښې له دومره غلو شخه کار آخيستل ښه کار نه دی. واضح دی وی چه د آيتونو په ربط کښې دغه خبره ضروری ده چه د يوه آيت مضمون د بل آيت له مضمونه سره مناسبت ولری او د نزول د سبب سره ئې مناسبت ضروری نه دی.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِي كِتٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾

او نشته هیڅ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښې مګر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً ترحمأنه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، تول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښې دی.

تفسیر: رومبی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بیان ؤ. دا د همغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکنی (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د ګردو (تولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً وررسیدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی ګرد (تول) د روزی رسولو ابواب او ورونه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښې پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عادیهؤ اسبابو کښې محصور او مقید ونه ګنه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د ګردو (تولو) ذوی‌الارواحو (روح لرونکی) او ساکښانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو ګردو (تولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنګه ممکن کیدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآیة - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه) حضرت شاه صاحب لیکی «مستقر» هغه ځای دی چه هستوګنه پکښې کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښې سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآیة ـ کښې د دنیوی ژوندون بیان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون تول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی . د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښې د مفسرینو دیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښې څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښې ګرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د ګرځیدلو او تللو په پای (آخر) کښې د هستوګنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښې هر چیری چه

انسان اوسیږی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خښیږی هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمة الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی. عطاء رحمة الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار گاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو گردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کذائی هیئت پوری رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.

﴿كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ تول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی) یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبیر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِن بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٧

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا تول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یئ پس له مرگه نو هرومرو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مگر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (٥٤) آیة (۷) رکوع کښی تیر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندی) یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کښې د ګردو (تولو) اشیاؤ د ژوندانه ماده ګرځیدونکی شوی «وجعلنا من الماء کل شئ حی» (۱۷ جزء د الانبیاء (۳۰) آیة (۳) رکوع) په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ عرش د دی د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دی. ګواکی دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت ئی ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د ربالعرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دی والله اعلم.

یعنی د دی ګرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دی. چه تاسی تر کوم ځای پوری په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کښې غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت ځان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینی ځای دی، ستاسی حقیقی مالک مو ګوری چه په تاسی کښې کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینی ځای دی نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاکرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسیږی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دی. یعنی د مکی معظمی کفار چه مشرکان دی یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کښې یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دی، چه له هغه ځنی ډیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مګر په یاد ئی ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپوری کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

او قسم دی چه خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پوری نو هرومرو (خامخا) به وائی دوی (استهزاءً) څه شی بند کړی دی دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شئ واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالیٰ له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه رانازلیږی؟ او د څه لامله (له وجی) ځنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالیٰ د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسیږی چه هیڅوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپیر کړی شئ، او ګرد (ټول) به فنا کیږئ.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نزده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راتول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا نااميده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنیآدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالیٰ د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم رېړ (زحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلی (مایوسه) او نااميده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هرومرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاړی سختی (چه رارسیدلی وی) له ما څنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کوونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبته وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه کړی نو بیا داسی گڼی چه گواکی اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه وموندله، او بیا هغه پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی مستیږی، او فخر او تکبر او ځانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار ؤ چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالیٰ شکر به ئی اداء او د ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

مګر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه (عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه څنی د الله تعالیٰ هغه بندگان مستثنیٰ دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه ؤ اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه ادنیٰ ئی جنت او اعلیٰ ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلده حوره
سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره
نه به ئی درد نه به ئی مرگ نه به خفگان وی
دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره
چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی
نو د خلد حوری به ئی ووځی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدۡرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٞۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښائي ته به پريښودونکی ئی (يعني مه پريږده) ځينی د هغه قرآنه چه وحی کولی شي تاته او تنګيدونکی ده په (تبليغ د) هغه سره سينه (زړه) ستا (له دی ويری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازله شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) يا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرښته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بيشکه هم دا خبره ده چه ته ويروونکی ئی (له جحيمه نه ځارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شي باندی وکيل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه ويريږه له عناد د دوی نه).

تفسير: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له ترديده او بدو ويلو ځخه ډير په قهريدل او په غيظ او غضب راتلل د مشرکيت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحميق (حماقت) او تجهيل کيده، په همغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځيدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شي او د دغی اساسی او لوئی مسئلی په تبليغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل ځخه دی کار واخلی. کله چه له دی لوری مايوس او بی‌هيلی (نااميده) شول نو تش د ربړولو (تکليفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجيبو چتی (بيکاره) غوښتنو پسی لګيا شول، مثلاً ويل به ئی چه ته خو رښتين او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښائی چه د مال او دولت لويه خزانه راغلی وی يا له آسمانه له تا سره يوه پرښته راتلی چه هر چيری به درسره د تصديق دپاره تللی وی ﴿لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصديق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بيا ئی مونږ ځرنګه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بيکاره غوښتنو ځخه ډير زيات مغموم او متأثر کيده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خيال هم په زړه کښی تير شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختيارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائيږی چه اوس دغه د نرمی وضعيت زيات مؤثر او مفيد واقع شي. يا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راځخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر يوه حده پوری پوره کړ شي، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شي. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ګرده (توله) دنيا د باطل پرستی له شورماشور ځخنی ډکه وه او ګرد (تول) مشرکين په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لګيا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف يو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم ځخه د حق غږ پورته کيده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تينګی کلاوی ګردی (تولی) سره

خوځیدی. دوی له څلورو خواوُ د موذی دښمنانو په احاطه او چمبو کښی لویدلی ؤ. څینو به دروغجن باله، څینو به پری طعنی ویلی او څینو به پری توکی او مسخری کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میرانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهری اسبابو څخه لری شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځی د پاک الله په غېږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښی تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کښی دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چټی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کښی د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وګرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الٰهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطره درکری دی چه ته د هغه څینی برخی د دی خلقو له خرافاتو څخه تنګ زړه شوی پریږدی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنګی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالیٰ ته وروسپاره چه ګرد (تول) شیان هغه ته سپارلی شوی او د ده په واک (اختیار) کښی دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کښی مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولئ هغه کسان چه توانیږئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کښی). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شئ (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شئ په یقین سره او پری ثابت پاتی شئ) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، نو آیا یئ تاسی مسلمانان (غاړه

ایښودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسئ په اسلام)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی هم کړی ده «نو که جواب در نه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شئ ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شئ تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مګر هم دی، آیا نو یئ تاسی مسلمانان غاړه ایښودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائښی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو ګردو (تولو) څخه لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کوونکی یئ، ګرد (تول) سره راتول شئ! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره ګرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولئ، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان ګڼئ او که ونه کړی شئ، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یوائحی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه ګرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی.
یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالیٰ کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه ؤ دلائلو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یئ؟.
تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو ګواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَٰلَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یوائحی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسير: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه ځی. بلکه د دنیا څو ورځی ژوندون او فانی دول او سینګار ئی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جداوجهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یوائځی د دنیوی فوائدو حاصلول ئی تر سترګو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ئې راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو ګردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی ئی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څخنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه ځی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او ګردی (تولی) مطالبی او غوښتنی ئی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مړ کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی ئی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تاکلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزئیده او تنقیصه برابره وررسیږی
﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا﴾
(١٥ جزء د بنی اسرائیل (١٨) آیت ٢ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی ؤ، یا صدقه او جهاد دی کړی ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مګر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به ئی (په دنیا کښی).

تفسير: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او رياكاران مسلمانان به تر محدوده مدت پورې په دوزخ كښې پاتې كيږي. هو! كه الله تعالىٰ ځنې مؤمنان محض پخپل فضل او كرم سره وبښي، نو هغه بيله خبره ده.
(او خراب شو هغه نيک عمل چه كړې ۇ دوی په دنيا كښې او باطل دی هغه كار چه وو دوی چه كاوه به ئې) يعنې په دنيا كښې كوم كارونه چه تاسې د دنيوی اغراضو دپاره كړی ۇ وروسته د آخرت له رسيدلو شخه درښكاريږی چه هغه ابته (خراب) او برباد تللی دی، او د رياكارۍ او د دنيا خوښولو په سلسله كښې ظاهراً هغه نيكى او محاسن چه كړې ئې وې هغه ګرد (تول) سره خراب او توی ځی او هلته به ئې هيڅ يو شی په كار نه ورځی.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَـٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

آيا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلی دليل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) كتاب د موسیٰ (توريت شاهد ۇ) په دی حال كښې چه پيشوا او رحمت ۇ، (مؤمنانو ته دغه توريت ايا هغوی د دنيا غوښتونكو سره برابر دی؟ بلكه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه كسان ايمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه كافر شو په دی (قرآن) له ګردو (تولو) فرقو (د كافرو) څخه نو اور (د دوزخ) ځاى د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورځی) نو مه كيږه په شک كښې له دی) قرآن يا موعد نه) بيشكه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا وليكن اكثر د خلقو نه راوړی ايمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسير: يعنې دغه سړی او هغه رياكار دنيا پرست چه پخوا ئې ذكر وشو څرنګه برابريدی شي؟ له سره نه دی برابر له «بينه ـ صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلی او صحيح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حواليو له حالاتو او خيالاتو ځنې متأثر نشي او هغه د اسلام او د توحيد او د قرآن سمه لاره ده ﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَـٰكِنَّ

﴿أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (٢١ جزء د الروم (٣٠) آيت (٤) ركوع) او په حديث كښې راغلى دى «**كل مولود يولد على الفطرة فابواه يهودانه او ينصرانه او يمجسانه ـ الحديث**» او «شاهد منه» گواه د پاک الله له لورى لوى قرآن دى چه گواهي وركوى چه د فطرت پر دين توحيد او اسلام باندى تلونكى بيشكه پر سمه لاره تلونكى دى. او همغه قرآن چه پر خپل حقانيت باندى هم پخپله گواه دى د لمر دليل پخپله دى لمر.
څرنگه چه د پاک قرآن راوړونكى حضرت جبرئيل امين عليه السلام او آخيستونكى ئې حضرت محمد امين عليه السلام دى، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ويلى شى بلكه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دى چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مباركه ژبه، نورانى څيره او له نورو گردو (تولو) شيانو څخه ئې معلوميږى او هر يو بيل بيل شهادت وركوى. د هغه دين حامل چه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دى هغه حقيقتاً بيخى حق او رښتيا دى. وروسته د «ومن قبله كتاب موسىٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دى چه پخوا له قرآنه هره وحى چه پر هر نبى راغلى ده هغه هم د فطرت د دين پر صداقت گواه ده خصوصاً هغه عظيم‌الشان كتاب توريت چه پر موسىٰ عليه السلام نازل شوى دى پخوا له قرآنه هغه يو لوى شاهد د هغو خلقو پر حقانيت ښائى وويلى شى چه د فطرت د دين پر صافه لاره تلونكى دى.
﴿أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ الآية ـ دغه كسان چه په دليل روان دى ايمان لرى په دى قرآن الخ) يعنى يهود او نصارىٰ،بت پرست،عرب عجم،ايشياء افريقا امريكا يورپ استريليا او نور له هرى فرقى او هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وى، تر څو پاک قرآن ونه منى، نو له سره ئې نجات په برخه كيدى نشى لكه چه د صحيح مسلم او د نورو په احاديثو كښې رسول الله صلى الله عليه وسلم په ډيره تصريح او تعميم سره دغه بيان فرمايلى دى.
﴿فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ﴾ الآية ـ نو مه كيږه ته په شک كښې له دى قرآن يا موعود څخه الخ) دغه خطاب هر هغه سرى ته دى چه پاک قرآن آورى، يا خو ئې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خطاب فرمايلى دى او ذاتاً د نورو خلقو او وگړو آورول مقصود دى چه د قرآن عظيم الشان په صداقت والى او منزل من الله والى كښې قطعاً د شک او شبهې ځاى او گنجائش نشته. نو هغه كسان ئې چه نه منى هغوى احمقان يا معاندان دى.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ
أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه تړی له ځانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تړونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی تړلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شئ لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آړوی خلق له لاری (د دین) د الله او لټوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوږوالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سری څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالیٰ باندی دروغ وتړی، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالیٰ څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در گرده (تولـه) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ﴾ الآیة - دغه دروغ تړونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رءوس الاشهاد وړاندی کیږی او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهدی ورکوونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ تړلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ دا د حق تعالیٰ ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالیٰ کلام دروغ گڼی او له گردو (تولو) څخه زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لاړ نشی، او په دغه تلاش او لټولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کږه وږه ثابته او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ۘ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

دا کفار نه دي دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه (دنیا کښې په تیښته سره) او نه به وي دوی ته غیر له الله هیڅ دوستان (چه عذاب ترې دفع کړي که اراده وفرمائي بلکه) دوچند به کړ شي دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئې وي د آوریدلو (د حق د زړه له کونوالي) او نه وو دوی چه لیدلي ئې وي (دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالي).

تفسیر: یعني په دومره وسیعې او ارتې ځمکې کښې نه چیرې تښتیدی شي. او نه په کوم ځای کښې پټیدی شي، او نه به ئې څوک مددګار او حمایت او مرسته (مدد) کوونکي کیدی شي. چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوري (بچ کړي). ځکه چه دوی هم پخپله بې لارې او ګمراهان شوي دي، او هم نور خلق ئې ګمراهان کړي دي ﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾ نه وو دوی چه طاقت ئې وي د آوریدلو د حق د زړه له کونوالي او نه وو دوی چه لیدلي ئې وي دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالي یعني په دنیا کښې داسې ړانده او کانه شوي دي چه نه د حق د خبرو د اوریدلو توان لري او نه د الله تعالیٰ د قدرت دلائل او نښې لیدلي شي، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دي چه د هدایت سمه صافه لاره ومومي.
حضرت شاه صاحب د دې مطلب داسې بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالیٰ باندې دروغ ویلي دي او بې اصله او فضول خبرې ئې د ده په لوری منسوبې کړې دي یا ئې له کوم ځایه راوړي دي؟ له غیبه ئې نه دي آوریدلي او نه ئې له غیبه لیدلي دي، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

هم دوی دي هغه کسان چه زیان ئې رسولي دي نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئې تړل (چه بتان زمونږ شفاعت ګران دي)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پېښول دغه دي چه په ابدي او دائمي عذاب کښې اخته او ګرفتار شول او د دوی ګردي (تولي) دروغي دعاوي دلته نسیاً منسیاً او ورکې شوي دي.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْٓا اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٣﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښې هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښې همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښې ئې د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغیر) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئې ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ۚ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۚ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٤﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د ړانده او د کانه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟ بلکه نه دی سره برابر)، آیا نو نه آخلئ پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښې نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین ړانده او کانه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئې وفرمایل ﴿ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنګه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترګو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښې تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنګه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښې وراندی کوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوئ تاسی عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) څخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درښیم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلک عذاب د نازلیدلو اندیښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی.

﴿ أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ﴾ مه کوئ عبادت د بل چا بی له الله! یعنی د (ود) او (سواع) او (یغوث) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدئ! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شئ! که نه د غیر الله له عبادت څخه د بیرته نه گرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی څخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کوونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم دوب او مغروق شو.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مگر یو بشر پشان زمونږ (بل څه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کړی ستا (هیچا) مگر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیڅ بهتری بلکه گمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجنانو

تفسير: يعني ښائي چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل كښې د كومې ښكاره نښې او امتياز لرونكى وى. ليكن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئې. او د آسمان پرښته نه ئې چه د هغې په مقابل كښې خامخا انسان خپل سر ښكته كړى، بيا په بشريت كښې هم ته داسې يو سړى نه ئې چه په تا كښې كوم خاص تفوق او لوئى پر مونږ باندى وى، مثلاً لوى دولتمن، يا د شان او شوكت خاوند، يا د حكومت او قوت مالک اوسې. هغه كسان چه ستا پيروان او تابعان شوى دى هغو هم گرد (تول) سره داسې خواران او غريبان او مفلسان او رذيلان دى چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبرى كول شرم او ننګ بولو. نو آيا په گردو (تولو) انسانانو كښې هم دا ته پيدا شوى ئې چه د الله تعالىٰ د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وې؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پيدايښت) خلق (رشه، خوى، عادت) او په نورو شيانو كښې له هيڅ پلوه له تا څخه كم نه يو، نو ولې زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوى منصب د رسالت باندى منتخب او غوره نشو؟ يا لږ تر لږه ستاسې تابعين او پيروان ښائي چه كوم معزز او لوى سړى خو وى. ښه د دغو جولايانو، موچيانو او ډمانو تابع كيدل تاسې لره د فضل او شرف څه موجب كيدى شي؟ او څرنګه د صداقت دليل جوړيدى شي؟ د داسې سطحى او سپكو او تيتو خلقو چه د هغو سپكوالى او رذالت بيخى ښكاره او عيان دى، بې له فكره او انديښنې، او بې له غور او تامل په ظاهرى او سرسرى ډول (طريقه) سره ايمان راوړل، ستاسې له كمالاتو څخه نه حسابيږى، بلكه زمونږ خيال خو داسې دى چه ته سره د ملګرو دى دروغجنان يئ تاسې يوه خبره جوړه كړى ده او څو بې وقوفانو ستاسې له «هو» سره هو كړى او يو له بل سره مو خبره يوه كړى ده، څو په دى وسيلې سره يو نوى تحريک جوړ كړئ چه په دغه صورت سره يو امتياز او لوئى او مشرتيا حاصله كړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقرير ماحصل ؤ نوح عليه السلام كوم جواب چه دوى ته وركړى دى، دا دى

قَالَ يٰقَوۡمِ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ كُنۡتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنۡ رَّبِّىۡ وَاٰتٰىنِىۡ رَحۡمَةً مِّنۡ عِنۡدِهٖ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ ؕ اَنُلۡزِمُكُمُوۡهَا وَاَنۡتُمۡ لَهَا كٰرِهُوۡنَ ﴿۲۸﴾

وويل (نوح) اى قومه زما آيا وينئ خبر راكړئ تاسې (ماته) كه يم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښكاره حجت) له ربه خپله او راكړى ئې وى ماته رحمت له نزده خپله نو پټ كړى شوى دى (حقيقت د دى دليل) پر ستر‌گو د تاسې، آيا مجبور كولى شو مونږ تاسې په قبول د هغو سره (بلكه نه شو) حال دا چه تاسې دغه (برهان) لره بد ګڼونكى كوونكى يئ:

تفسیر: (یعنی غوښتونکی ئی نه یئ او پری خفه کیږئ هو!) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ځنی ښائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، ډیرو ښو ملکاتو، تقویٰ، د الله تعالیٰ ویره، حق خوښول، له خلائقو سره ډېردمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ؤ آیتونو او نښو له وړاندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالیٰ هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالیٰ د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالیٰ خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه ګرد (تول) شیان په ما کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسی چه ړوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترګی هم د الله تعالیٰ د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره یئ چه خپلی سترګی ورته نه غړوئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی ګورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترګی ړندی یا ترلی شوی دی.

وَيٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مَالًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۚ وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْۚ إِنَّهُم مُّلَٰقُواْ رَبِّهِمۡ وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ ﴿٢٩﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مګر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جګړه به وکړی له ما سره که دوی وشړم) ولیکن زه ګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ (له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی څخه څه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنګه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل ګنئ، نو ښه ویوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه يم چه د ايمان د دولت پنګی (سرمايه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پريشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وګورم يا هغوی لکه د حيواناتو په شان تيل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشړم. دوی به يوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفيږی، او زما شکايت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنياداړانو په خاطر مونږ وفاداران غريبان ئی له خپله حضوره لری کړی وو. زه د ظاهری وضعيت په خلاف به څرنګه پوهيدی شم چه د هغوی ايمان يواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څيرول او د هغه ليدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته يواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهيږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿ وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ ﴾ او ليکن زه ګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان يئ له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) يعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه ګوری، او يواځی د دوی ظاهری پريشانی، مسکنت ته ګوری او حقير او خوار ئی ګنی. او داسی مهمله او چټی (بيکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کړه چه مونږ تاته راشو. آيا غربت او حلال کسب څه عيب او نقصان لری؟ هم داسی شيان خو له سره د حق د قبلولو په لاره نه مزاحم کيږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، څکه د «هرقل» په حديث کښی راغلی دی چه د انبياؤ متبعين ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهيږئ چه ګرد (تول) سره د الله تعالیٰ په حضور کښی توليږئ، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاريږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چټی (بيکاره) يو د جاهليت فخر او غرور وو.

وَيَٰقَوۡمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمۡۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝٣٠

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشړم زه دوی (بلکه هيڅوک ئی نشی کولی)، آيا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلئ تاسی.

تفسير: يعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعايت زه د الله تعالیٰ مخلصو بندګانو ته څه ووايم يا ئی وشړم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ
ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٞ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزۡدَرِيٓ أَعۡيُنُكُمۡ

لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۭ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ښ اِنِّىْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝۳۱

او نه وایم زه تاسو ته چه ما څخه خزانې د الله دي او نه (وایم دا چه) پوهیږم په غیب باندې (په علم‌الیقین سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرښته یم او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو) چه سپک ورته ګوري ستر ګې ستاسي چه له سره به ورنه کړي دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوی کښې دی، (که زه دغه ووایم) نو زه په دغه وقت کښې خامخا له ظالمانو څخه به یم

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلي ؤ «چه ته خو زمونږ په شان یو بشر ئې، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لرې» نو نوح علیه السلام د دې خبرې جواب په ډیر متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتیاز چه تاسو ئې لیدل غواړئ زه ئې مدعی نه یم بلا شبهه زه خو یو بشر یم پرښته نه یم نه الله تعالیٰ خپلې ګردې (تولې) خزانې زما په تصرف او اختیار کښې ایښې دي او نه ئې د غیب پر ګردو (تولو) خبرو مطلع کړی یم. لیکن سره د دغو ګردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسي په شان له سره داسي نشم ویلې چه هغه خلق چه ستاسي په نظر کښې معیوب او حقیر دي (یعنې زه او زما ملګري) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅ کله څه خیر او ښېګڼه (فائده) نشي ورکولې مثلاً له هغو څخه ئې ځینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی او نور ئې د ایمان او عرفان په دولت سره ګټور (نفع مند) کړي دي. ښه ویوهیږئ چه الله تعالیٰ د دوی د زړونو پر استعدادونو او کیفیاتو ښه پوهیږي، او هر یوه ته د ده له استعداده سره مناسب فیض وررسوي، او د دوی له باطني احوالو او کیفیاتو سره موافق معامله ورسره کوي. پاک الله هغه خاصه مهرباني چه له ماسره یا د زما له ملګرو سره ئې فرمایلې ده هغه ستاسي له ستر ګو ځني پته ده. که زه داسي ووایم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقیر، فقیر، ذلیل او ګوډ او مات ښکاري، الله تعالیٰ هم چه د بواطنو او پتو احوالو ځني ښه عالم او پوه او ښه خبردار دی هغوی ته هیڅ یو عزت او شرف نه دی وربښلی، نو دغه به نهایت د بې اصولۍ او ناانصافۍ خبره وي»

تنبیه: د دې آیت ابتدائي درې جملې په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آیة (٤) رکوع کښې تیرې شوي دي د هغه ځای په تفاسیرو کښې دي بیا ولوستلې شي.

قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۳۲

وويل (كفارو) اى نوحه په تحقيق جگړه دى وکړه له مونږ سره پس ډيره دى کړه جگړه زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئى کوى ته له مونږ سره که ئى ته له صادقانو (رښتيا ويونکو په دى وعيد خپل کښى)

تفسير: حضرت نوح عليه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوى کښى شپه او ورځ په پته او په ښکاره هغو ته پند او نصيحت کاوه او د هرى شبهى جواب ئى ورکاوه د تبليغ، تفهيم، بحث، مناظرى، خبرو اترو سلسله جارى وه، په دغو جگړو کښى په سلهاؤ کلونه تير شول کفار د نوح عليه السلام د دغو حقانى مباحثو او د شپى او د ورځى ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنگ) شول او گردو (تولو) سره وويل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتيا سره ته رښتيا وائى نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ويروى! څو دغه د هرى ورځى جگړه بيخى پاى (آخر) ته ورسيږى او دا مناقشه بالکل ختمه شى.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

نو وويل نوح بيشکه هم دا خبره ده چه رابه ولى تاسى ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائى (د راوستلو ئى اوس يا وروسته) حال دا چه نه يئ تاسى عاجز کوونکى (د الله په دفع د عذاب په زور يا په تيښتى سره)

تفسير: يعنى د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښى نه دى څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائى نو عذاب نازلوى، زما فرض يوازى خبرول دى پاتى شو عذاب هغه خو داسى هولناک او عظيم الشان شى دى چه د هغه راوړل، يا ئى مخه بيرته آړول، دواړه د بشرى له قوى څخه خارج دى، کله چه الله تعالىٰ مشيت وفرمائى نو څوک ترى نشى تښتيدلى او نه ترى چيرى پټيدى شى. داسى څوک دى چه (معاذ الله) پاک الله سترى او ستومان کړى او ځان ترى وژغورى (بچ کړى).

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

او نه نفع در رسوى تاسى ته نصيحت زما که اراده وکړم زه چه نصيحت

وکړم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه ګمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شي)، او خاص هم ده ته بيرته بيولی کيږئ (پس له مرګه په قيامت کښی)

تفسير: يعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپين سترګی او انتهائی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرګنديږی چه د الله تعالیٰ اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی ګمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شئ، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالیٰ اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصيحت او خير غوښتنه مو وکړم. او تاسی ته ګته (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لويږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکيت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هيڅوک ئی مخه نشی نيولی. د ګردو (تولو) رجوع او ورتګ د هم ده په لوری دی همغه د ګردو(تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب ليکی تر دی ځايه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح عليه السلام د قوم ؤ، همغه د محمد رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلم د قوم هم ؤ. ګواکی دغه ګرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو يوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منځ کښی بيان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

(وفرمايل الله) بلکه آيا وائی دوی چه له خپله ځانه يی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووايه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بيزاره (غير مسئول) يم له هغی ګناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسير: دغه خبری اتری د مکی معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله عليه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح عليه السلام کتاب نه ؤ راوړی چه د نوح عليه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) ليکن ځينو مفسرينو دغه آيت هم د نوح عليه السلام د قصی جز ښوولی دی. يعنی د نوح عليه السلام قوم وويل هغه خبری چه نوح د الله تعالیٰ په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځينی وائی چه دغه وينا خو د مکيانو ده له پاک رسول صلی الله عليه وسلم سره مګر د هغه

تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصې سره ؤ. ګواکې هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښې په دغو قصو کښې له سره حقیقت نشته او اصل نه لری.
﴿ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي ﴾ الآیة - ووایه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی ګناه چه تاسو ئې کوئ) قرآن ته د (مفتری) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښې پرومبی تیر شوی دی دلته ئې آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الٰهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره څو څو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه ګناه چه تاسی ګټلی ده د هغې وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویریږئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښې ولویږئ ما کافی او پوره تبلیغ کړی او ځان می بریٔ الذمه ګرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه ګناه خو زما په غاړه کښې لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مګر هغه چه په تحقیق ایمان ئې راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئې (او رسول ئې درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح علیه السلام د سلهاؤ کلونو د ربړ (تکلیف) تیرولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښې شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر- زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښې چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو ګردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیږی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالیٰ د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو ګردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شریرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

او جوړه کړه ته بيړۍ په اعين (يعنى په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبرې ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوي دي، چه بيشکه په دوى باندې حکم کړې شوی د غرقيدلو (نجات ئې نشته)

تفسير: حق تعالىٰ نوح عليه السلام ته وفرمايل چه زما په اعين يعنى زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نګرانى کښې او زمونږ د حکم، تعليم، الهام، او پيغام سره سم يوه بيړۍ تياره کړه! ځکه چه عنقريب د اوبو يو ډير سخت طوفان (ځپان) راتلونکى دی چه په هغه کښې دغه ګرد (تول) ظالمين او مکذبين باليقين ډوبيږي او د دوی په حق کښې دغه حکم او فيصله حتماً او جزماً منطبقه کيدونکى ده ته د هيڅ يو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه ګرځوه! ځکه چه راتلونکى عذاب له سره منع کيدونکى نه دى بلکه بيخى قطعى او حتمى دى. کله چه حضرت ابراهيم عليه السلام د لوط عليه السلام د قوم په حق کښې د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسې ارشاد شوی ؤ ﴿ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا ۖ إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴾ د هود ۷ رکوع آيت ۷٦ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ
قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

او جوړوله (نوح) بيړۍ حال دا هر کله چه تيريدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو يا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخرې به ئې کولې په دغه (نوح) پورې، نو وويل (نوح) که مسخرې کوئ تاسې پر مونږ پورې نو بيشکه مونږ به هم مسخرې وکړو په تاسې پورې لکه چه اوس مسخرې کوئ تاسې (پر مونږ پورې)

تفسير: وايي چه دغه بيړۍ، د څو کلونو په مدت کښې تياره شوه، او بيړۍ نه وه بلکه يو لوى جهاز ؤ چه پکښې څو طبقې او بيلې بيلې درجې وې مفسرينو د دې په تفاصيلو کښې ډير اغراق او مبالغې او عجيب او غريب روايات بيان کړي دي چه له هغو څخنى على الاکثر اسرائيليات هم دي چه وګورئ له نبوته د ده کار ترکانى ته ورسيد. کله به ئې چه دغه عجيب شى (بيړۍ)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له ډوبیدلو څخه به مونږ بچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریدلو څخنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لګیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین ږیری ته وګوریٔ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی ډوب تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له ډوبیدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی باندی خندل چه مرګ د دوی پر سر باندی څوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما باندی د ناپوه او احمق خیال کویٔ او راپوری خاندیٔ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی باندی وخاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیږیٔ.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾

نو ژر به وپیژنیٔ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا باندی نازلیږی؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ ۚ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مګر مه سوروه

هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وقته پوری د بیړی په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق گردو(تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور وورېږئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی گردی (تولی) اوبه وخوتوه او پرښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شئ»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکی له سطحی د زوررورو او سختو خوتیدونکو چینو او تندوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د ډوډی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی ډک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د ډوډی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان نښه تاکلی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیړی کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحار د سپیده داغ رنا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رنا ډیره ښه وځلیږی «ابوحیان رحمة الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شدته څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شدته کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «**وهذا قول جمهورالسلف وعلماء الخلف والله اعلم**».

﴿ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیړی کښی له هری نوعی نافعی د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکښانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیړی کښی ئی سواره کړه!

﴿ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیړی کښی مگر مه سوروه هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو) یعنی دغه مقدره او مقرره شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی ځنی هم دغه مور او ځوی دواړه بیل او په طوفان کښی دوب شوی دی.
﴿ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلٌ ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مگر خو لږو خلقو) یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام ؤ او یوه ئی مسلمانه ښځه او دری ئی ځامن سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳٦ نارینه ۳٦ ښځی چه دا ټول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ٱرْكَبُوا۟ فِيهَا بِسْمِ ٱللَّهِ مَجْر۪ىٰهَا وَمُرْسَىٰهَآ ۚ إِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شئ پر دغی (بیړی او وایئ) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه ښونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شئ! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د ډوبیدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمټ او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتئ او نورو نقلیه ؤ وسائلو باندی د سوریدلو په وقت کښی ښائی چه «بسم الله» وویلی شی.

وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَٱلْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبْنَهُۥ وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ يَٰبُنَىَّ ٱرْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾

او دی (بیړی) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کښی په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقته) ځوی خپل ته حال دا چه ؤ هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوړیه زما راځه سور شه! (په بیړی کښی) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیرولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریدلو نوح علیه السلام خپل ځوی (یام ـ

کنعان) ته ورغږ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نورې کورنئ څخه بیل او له کفارو سره ایل او غیل (ملګری) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملګرتوب پرېږده له مونږ سره راشه! څو له دغه لوی مصیبت څخه نجات ومونډلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئی ورغږ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئی کافر ګڼانه مګر داسی هیله (امید) او توقع ئی درلوده (لرله) ښائی چه د دغو هول‌ناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښی د دخول لامله (له وجی) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئی داسی کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئی د اجمال په سبب پری منطبق نه وی ګڼلی والله اعلم.

قَالَ سَاٰوِيْٓ اِلٰى جَبَلٍ يَّعْصِمُنِيْ مِنَ الْمَآءِ ۗ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيْنَ ﴿۴۳﴾

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندی چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښی موج (چپه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسی خیال کاوه لکه چه سری د عادی او معمولی سیلاب (ځپان) په اوقاتو کښی پر کومه لوړه (اوچته) خیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومی لوړی (اوچتی) څوکی د غره وخیژم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ ﴾ الآیة - نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورځ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پری او وئی ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښی لویدلی ئی، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالیٰ د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی مونډلی. هو! د همغه چا په برخه کښی نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پری وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنګامه او انتقام په مقام کښی به پر غتو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښی لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چپه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئی د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسی امر صادر شو)

وَقِيلَ يَٰٓأَرۡضُ ٱبۡلَعِي مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقۡلِعِي وَغِيضَ ٱلۡمَآءُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ وَٱسۡتَوَتۡ عَلَى ٱلۡجُودِيِّۖ وَقِيلَ بُعۡدٗا لِّلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

او وویل شو چه ای ځمکی جذب کړه (بیرته شکته ونغړه) اوبه خپلی او ای آسمانه بندی کړه (اوبه خپلی) او کمی کړی شوی اوبه (له مخ د ځمکی) او پوره کړ شو هغه حکم (د اهلاک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیړی پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه ګواکی د آسمان ګرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د ځمکی ګردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اوبه وختلی او هغه ګرد (تول) پکښی دوب او پټ شول. بی د کشتی له سورو شخه نورو ګردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرۡ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت ۲٦ آیت دوهمه رکوع) ښیرا کړی وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته ځمکی ته امر ورکړ چه اوس دی خپلی اوبه بیرته درجذبی کړه، او درکش ئی کړه!، او ای آسمانه نور بس کړه او مه وریږه! او ای وریځو لری شئ!، نو بیا شه مجال ؤ چه دغو ګردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کړی او په تعمیل کښی ئی د یوی لمحی دیل او معطلی کړی وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیړی د (جودی) پر غره باندی ودریده چه د ځینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شئ! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسئ!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر ګردی (تولی) دنیا باندی ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی ؤ؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مګر په یاد ئی ولرئ چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د ځینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو شخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی شخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم ګرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی شخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلاک د تعذیب

په دول (طریقه) نه ؤ، بلکه همغسی چه پاک الله د نورو طبعیه ؤ اسبابو په وسیله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذریعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم څه مهال (وخت) چه سیلاب (ځپان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښی ځومره حیوانات او وړوکی او نور مره کیږی.

وَنَادٰى نُوحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِىْ مِنْ اَهْلِىْ وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۗ اِنِّىْۤ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٤٦﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ویل ای ربه زما بیشکه چه ځوی زما له اهله زما څخه دی او بیشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له تولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بیشکه چه هغه ځوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنین دی) بیشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څیز چه نه وی تاته په هغه څیز کښی څه علم پوه، بیشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلانو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسیر: نوح علیه السلام دغه عرض په کوم وقت کښی کړی دی؟ د کنعان له ډوبیدلو څخه پخوا؟ یا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقی اوضاعو او اطوارو د لیدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن ګڼلی وی یا به ئی کافر پیژندلی وی. او د رب‌العزت جل جلاله په دربار کښی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن ګڼلی وی، او له غرقیدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کیفیت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له ډوبیدلو څخه وروسته دغه وینا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقیقت د معلومولو په غرض خپل خلجان یا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. یعنی یا الله العالمینه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق علیه القول» په استثناء کښی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بیا د هغه د مغروقیت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هیڅچا ته له سره داسی کوم خیال نشی پیدا کیدی چه معاذ الله تا

وعده خلافي کړې ده. ته «احکم الحاکمين» او مطلق شهنشاه ئې که څوک ستا د احکامو په راز وپوهيږي او که نه پوهيږي په دواړو صورتونو کښې هغه حق دی او هيڅوک هيڅ حق نه لرې چه ستا د فيصلې په مقابل کښې دم ووهلی شي يا تا په وعده خلافي مجبور کړي. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقيد وکړی شي. فقط د قلبي اطمينان دپاره د استعلام او استفسار په ډول (طريقه) د دغې واقعي راز معلومول غواړم. جواب ئې داسې واوريد چه دی ستا له هغې کورنۍ څخه نه ؤ چه د دوی د نجات وعده درسره شوی وه، بلکه په «الامن سبق عليه القول» کښې شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئې د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صريحو آثارو د موجوديت سره د يوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لرې، او تر اوسه پورې د هغه حال تاته مشتبه دی. د هغه سرې واقعي احوال چه تاته نه وی معلوم، نو د هغه په باره کښې له مونږه داسې نامناسبه رعايت، يا دا ډول (طريقه) کيفيت مه غواړه! مقربينو ته وړ (مستحق) او لائق نه دی چه بې له فکره او انديښنې، او وړاندی او وروسته کتلو، د ادب ناپيژندونکو جاهلانو په شان خبرې وکړي.

ډير افسوس دی د ازل په بد قسمت
چه بدليږی نه د چا په شفاعت
چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه
پخپل ځان ويره کوه په هر ساعت

د دې آيت دغه تقرير په هغه صورت کښې دی چه نوح عليه السلام کنعان مؤمن ګڼلی وی. او که ئې کافر ګڼلی وی نو ښائی د دې غوښتنې يا سؤال به دغه منشاء وی چه د انجاء په ذکر کښې څرنګه چه اهل ئې له عامو مؤمنينو څخه بيل ذکر فرمايلی ؤ. له هغه څخه نوح عليه السلام داسې خيال کړی ؤ چه زما اهل ته له دغه دنيوی عذاب څخه د محفوظيت شرط ايمان نه دی. او «الامن سبق عليه القول» مجمل ؤ نو ځکه ئې مصداق تعين نشو کړی. بناء عليه د پلارتوب د شفقت په جوش کښې ئې عرض وکړ چه «يا اله العالمينه!» زما ځوی يقيناً زما په اهل کښې داخل دی چه د هغه د نجات وعده تا فرمايلې ده. نو بيا ولې هغه غرقاوه شي. يا غرق کړی شوی دی؟ جواب وروريسد چه ستا ړومبی مقدمه «ان ابنی من اهلی» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنې (بچ کولو) وعده چه شوی ده، دی په هغې کښې نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چارې ډيرې خرابې دی او هم د «الامن سبق عليه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دي؟ نو بيا د هغه شي علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسې جګړې په رنګ سره سؤال يا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي

بِهٖ عِلۡمٌ ؕ وَاِلَّا تَغۡفِرۡ لِیۡ وَتَرۡحَمۡنِیۡۤ اَكُنۡ مِّنَ الۡخٰسِرِیۡنَ ﴿۴۷﴾

وویل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکړم له تانه د هغه څیز چه نشته ماته په هغه څیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «انسان د همغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی څان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه گوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکړم له تانه د هغه څیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت وویریده او ډیر وریږدیده (ورپیده)، او ژر ئی توبه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وځی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړی چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِیۡلَ یٰنُوۡحُ اهۡبِطۡ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكٰتٍ عَلَیۡكَ وَعَلٰۤی اُمَمٍ مِّمَّنۡ مَّعَكَ ؕ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمۡ ثُمَّ یَمَسُّهُمۡ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ﴿۴۸﴾

وویل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیړی) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر خو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسیږی دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیړی څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملگرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویجاړه شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینګار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ ګواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر ګردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مګر ځینی فرقی به هلاکیږی.

تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

دغه (قصه د نوح) له ځینو اخبارونو د غیب ده چه رالیږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه ؤ اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوروی. (او له ځینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده).
همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملګرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملګرو مستقبل هم ډیر روڼ او له بری او کامیابی څخه ډک دی. تاسی د کفارو پر ایذاؤ صبر وکړئ مه ویریږئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۖ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

او لیږلی ؤ مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یوائی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یئ تاسی مګر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایئ) چه د تیږو (ګټو) بت هم بااختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښې هم د هود د قوم قصه تیره شوې ده.

يٰقَوْمِ لَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱلَّذِى فَطَرَنِىٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسې پر دې تبليغ د رسالت څه اجر (مزدوري)، نه دی اجر (مزدوري) زما مګر پر هغه الله چه پيدا کړی ئې يم زه، آيا نو عقل نه کوئ تاسې (چه حق له باطل او رښتين له دروغجن څخه بيل کړئ).

تفسير: يعني ستاسې مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د ګردو (تولو) دنيوي ضرورياتو او د اخروي اجرونو او ثوابونو کفيل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پيدا کوونکی دی. دغه خبره هر يوه نبي خپل قوم ته کړې ده څو پند او نصيحت ئې بې لوثه او مؤثر شي، او خلق د هغه ربړ (تکليف) او محنت په دنيوي طمعي محمول ونه کړي. يعني تاسې دومره ناپوه او غبي يئ چه په دومره غټې خبرې باندې هم نه پوهيږئ چه هغه سړی ته چه بې له طمعې او بې له غرضه تش د زړه سوی او د خير غوښتلو له سببه ستاسې د دارينو د فلاح خبرې کوي، خپل دښمن او بدخواه ګڼئ، او له هغه سره تل منګولې لګوئ او په جګړه ورسره اخته او بوخت يئ.

وَيٰقَوْمِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بيا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه ليږي (الله له جانبه د) آسمان پر تاسې (باران) اوريدونکی (په شيبو شيبو) او در زيات به کړي الله تاسې ته قوت پر قوت ستاسې او مخ مه ګرځوئ تاسې (له ايمانه او توبې) حال دا چه ګنهګاران اوسيږئ.

تفسير: د دغې جملې تفسير د دغه سورت په ۳ آيت اوله رکوع يعني په شروع کښې تير شوی دی. يعني موقع په موقع ښه بارانونه اوروي څرنګه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شيونو سره ډيره مينه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ايمان راوړلو همغسې ظاهري فوائد

او برکات ئې بيان فرمايلي دي چه د دوی په حق کښې په خصوصي دول (طريقه) سره د تشويق او ترغيب موجب شي. مفسرين ليکي چه دغه خلق له دريو کالو د وچکالي (سوکړې) او د باران د امساک په مصيبت کښې اخته ؤ، هود عليه السلام وعده وکړه که تاسې ايمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصيبت به له تاسې څخه لرې کيږي. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کيږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوړی مومئ مالي او بدني قوت به مو زياتيږي په اولاد به مو برکت شي په خوبنې او خوشالي کښې به مو ترقي وشي، او له مادي قوت سره په روحاني او ايماني قوت کښې به مو هم اضافه کيږي. په دې شرط سره چه د پاک الله په لوري رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالیٰ له اطاعته او انقياده مخ ونه ګرځوئ.

قَالُوا يٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ بِتَارِكِيٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٣﴾

وويل دوی ای هوده نه دی راوړی تا مونږ ته دليل ظاهر او نه يو مونږ پريښودونکي د (عبادت د) خدايانو خپلو له جهته د وينا ستا او نه يو مونږ تا باندې ايمان راوړونکي (په نبوت ستا).

تفسير: يعني دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشي ده چه دوی ويل چه تاسې کوم واضح سند او دليل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبي چه د پاک الله له جانبه د نبوت پر عهده فائز کيږي. نو ضرور دي چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حديث کښې دي «د هر نبي الله سره چه مبعوث شوی دی داسې واضحه نښه هم ليږلې شوې ده چه که انسان پرې ايمان راوړي، راوړی ئې شي» نو ځکه يقيناً ويلی شي چه هود عليه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندې کړې وي مګر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوري او بې حيائي لامله (له وجې) هغه نه وي منلې. او هم داسې به ئې ويل چه تاسې کومه ښکاره نښه نه ده راوړې ښائي چه داسې مراد به ئې درلود (لرلو) چه داسې نښه دې نه ده راوړې چه دا ګرد (تول) له ورميږو (مرو) څخه ونيسي. او پر ايمان راوړلو ئې مجبور کړي په هر حال مونږ تش ستا په وينا سره خپل معبودان نشو پريښودی، او ستا پر رسالت له سره ايمان نشو راوړی.

إِنْ نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ ۗ قَالَ إِنِّيٓ أُشْهِدُ اللّٰهَ

وَاشْهَدُوٓا أَنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ
عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم ۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

نه وايو مونږ (د تا په حق کښې) مګر (دا لفظ وايو) چه رسولی دی تاته ځينو خدايانو زمونږ څه ضرر (ليونتوب)، نو وويل هود بيشکه زه شاهد کوم الله او شاهدان شئ تاسی (هم) چه بيشکه زه بيزار يم له هغو خدايانو چه شريکوئ ئی (له الله سره). غير له الله نو حيلی (تدبيرونه) جوړی کړئ تاسی (هلاک) زما ته تول بيا نو مهلت مه راکوئ ماته بيشکه ما توکل کړی دی پر (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هيڅ تلونکی (ذی روح خوځيدونکی په ځمکه کښی) مګر هم دغه (الله) دی نيوونکی له (ويښتو د وچولی (تندی) د ده، بيشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی. (يا په حقی لاری سړی برابروی).

تفسير: دغه چټی (بيکاره) خبری چه ته ئی کوی، او ګرد (تول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی او له خپله ځانه سره ئی دښمنان کوی. زمونږ خيال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم يوه څه رنځ يا ربړ (تکليف) درپيښ کړی وی او له تا څخه ئی ليونی او پاګل او مجنون جوړ کړی دی (العياذ بالله) ته چه د ليونيانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بی‌ادبو او سپين سترګيو او ګستاخيو په بدل کښی سزا درکړی ده چه اوس بيخی د ليونيانو په شان خبری او اتری کوی نو هود عليه السلام د دغو مشرکانو په جواب کښی يوه خورا (ډير) موثره ترديديه وينا وکړه چه لنده ئی دا ده هغه بيچارګان د تيږو (ګټو) او نورو شيانو بتان ماته څه ربړ (زحمت) او تکليف رارسولی شی تاسی چه له ګردو (تولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له فوجونو سره يو ځای پر ما يواځی يو سړی په پوره قوت، او قدرت ګرد (تول) سره په يوه وقت کښی ناڅاپه حمله او يرغل راوړئ، نو يقين وکړئ چه زما يوه ويښته ته به هم څه نقصان او زيان ونشئ رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو دروغو معبودانو څخه قطعاً بيزاره يم. تاسی ګرد (تول) سره راتول شئ، او هغه ربړ (تکليف) او ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شئ راورسوئ او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښی مه کوئ او نه يوه شيبه مهلت راکړئ او ښه وپوهيږئ، چه زما اعتماد پر همغه (وحده لاشريک له الله) دی چه زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اګر که تاسی له بدفهمی څخه نشئ

پوهیدی چه نه یوائحی زه او تاسی بلکه هر ووړکی او لوی شی چه په ځمکه کښی ګرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، ګرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی کواکی د دوی د سرونو د ویښتو سرونه هم د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په همغه لوری ئی په کشولو سره بیائی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسیږی رسوا کیږی بلاشبهه زما پروردګار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندګانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالیٰ په حضور رسیږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

نو كه مخ واړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وګرځوی رب زما (رابه ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ څیز، بیشکه رب زما پر هر څیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریدلو که بیا هم د الله تعالیٰ وحدانیت او زما رسالت نه منئ، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشئ رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتمبګی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی ګرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه ورانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وګرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیږی په یاد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشئ ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان همغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا هُودٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَنَجَّيۡنَٰهُم مِّنۡ عَذَابٍ غَلِيظٖ ۝٥٨

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځی مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښې مو لیکلی دی. کورونه ئی ګرد (تول) سره ونښیدل سقفونه (چتونه) پشتونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او دیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښې به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملګری چه په آخره کښې تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلۡكَ عَادٞۖ جَحَدُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَعَصَوۡاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٖ ۝٥٩

او دغه (په قبرونو کښې پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی ورانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترګو وګوره! چه د هغو عادیانو د هستوګنی ځای دی چه د دوی مشرانو په دیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.

تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د ګردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی ګرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښې سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

او ولیږلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شئ بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شئ چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی ګرځی، هر چیری چه لاړ شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا ﴾ الآیة ـ

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم همغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولیٰ او بل اخریٰ نو ځکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴾ (۲۷ جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولیٰ مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

او (لیږلی ؤ مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یوائی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یئ تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئې ومنئ) بيا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بيشکه رب زما ډير نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.،

تفسير: د دوی قصه هم په ٨ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښی تيره شوی ده. يعنی ړومبی ئې آدم له خاوری څخه پيدا کړ، بيا ئې له ځمکی څخه اغذيه پيدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پيدا کيږی او د انسان د پيدا کيدلو ماده ده. يعنی پيدا ئې کړل، باقی ئې پريښودل او د بقاء سامان ئې ور برابر کړ د ځمکی د ورانولو ترکيبات ئې وروښوول، او تدابير ئې ور الهام کړل. کله چه هغه داسی يو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ايمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو ګناهونو ځنی چه کړی ئې دی توبه وکړی، دی مونږ ته ډير نژدی دی او زمونږ هره خبره پخپله آوری او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شی هغه آوری او قبولوی ئې.

قَالُوا۟ يَٰصَٰلِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَآ ۖ أَتَنْهَىٰنَآ أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِى شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

وويل ثموديانو ای صالحه! په تحقيق وی ته په مونږ کښی اميد کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت يعنی له تانه مو د پوهی هيله (اميد) درلوده «لرلو») آيا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئې کاوه پلرونو زمونږ او بيشکه مونږ خامخا په شک کښی لويدلی يو له هغه توحيده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کښی

تفسير: يعنی له تا څخه زمونږ هيله (طمع) او اميد داسی کيده چه ته به په راتلونکی زمانی کښی داسی لوی فاضل او ښه سړی کيږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسيږی. او د ملک او د قوم به د سترګو تور وګرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاريدل او د ګردو (تولو) توقع داسی کيده چه په قريب مستقبل کښی به لويه فائده له تا ځنی نورو ته راورسيږی. په تدبير، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کيږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمايت او تائيد کښی به زيار (کوشش) کوی! په رښتيا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مبغوضه وه او عمومی مذهب څخه بيل او جلا (جدا) ګرځيدی، خو بيا هم مونږ ستاسی په فطری قابليت او طبعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هيله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوخوالي او د تجربې د زیاتوالي به ته دا خپله رویه پرېږدې، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسې خبرو باندې شروع وکړه چه د هغو په آوریدلو سره زمونږ پر هغه ګردو (تولو) هیلو (ارزوګانو) او امیدونو د مایوسۍ اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمي مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه ګرد (تول) توقعات دي په خاورو او ایرو کښې وغورځول! آیا ته دا غواړې چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور ګرد (تول) خپل پخواني معبودان پرېږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسې مسلک اختیارول سخت شبه ناک ځیز دی، چه زمونږ زړونه ئې له سره نه مني په «موضح القرآن» کښې دي «ته داسې هښیار راښکاریدې چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مګر ته ئې اوس ورانوی».

قَالَ يٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِنْ كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتٰنِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ اللهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسې یعني خبر راکړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل او راکړی ئې وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به مې کړی) له عذابه د الله که نافرماني وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښې او عجب دا چه زه بولم تاسې الله ته او تاسې مې بولئ بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعني ستاسې د شک او د شبهې لامله (له وجې) زه یوه داسې صافه او سمه لاره څرنګه پرېښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه راکړی ده او پخپل عظیم رحمت ئې د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئې کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغړوم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښې چه زه ئې په رسولو سره مامور شوی یم سستي وکړم او وئې نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنې څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرماني وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښې او عجب دا چه زه بولم تاسې الله تعالیٰ ته او تاسې مې بولئ بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسې ماته غیر له نقصانه یعني د دې په ځای چه تاسې د خپل صادق خیر غوختونکي او محسن قدر وپیژنئ ماته داسې مشوری راکوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامي دعوت له چارو څخنې لاس واخلم. او له دې پلوه ماته داسې لوی زیان رارسوئ چه تلافي ئې له سره نه کیږي. ځینو اسلافو د دې جملې مطلب داسې اداء کړی دی چه «ستاسې له دغو خبرو او اترو څخنې په ما کښې بل هیڅ شی نه زیاتیږي پرته (علاوه) له دې یقینه چه تاسې خپل

نقصان کوئ» مگر له سیاقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده.

(کله چه قوم د صالح علیه السلام پس له ډیری جگړی نه له صالح علیه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوښه د ګټی نه راووته، او صالح علیه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونیوه نو په باب د اوښی کښی ئی وصیت وکړ او داسی ئی وویل:)

وَيٰقَوۡمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمۡ اٰيَةً فَذَرُوۡهَا تَاۡكُلۡ فِيۡۤ
اَرۡضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوۡهَا بِسُوۡٓءٍ فَيَاۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ قَرِيۡبٌ ﴿۶۴﴾
فَعَقَرُوۡهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوۡا فِيۡ دَارِكُمۡ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ‌ ؕ ذٰ لِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوۡبٍ ﴿۶۵﴾

او ای قومه زما دا اوښه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پریږدئ دا (اوښه) چه خوری (څری) په ځمکه د الله کښی (له مباحو وښو څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو وبه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسی). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو وویل صالح فائده واخلئ تاسی په کورونو خپلو کښی دری ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتګ د عذاب په څلورمی ورځی کښی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکښی نشته.

تفسیر: له حضرت صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع.

فَلَمَّا جَآءَ اَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صٰلِحًا وَّالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مَعَهٗ
بِرَحۡمَةٍ مِّنَّا وَمِنۡ خِزۡىِ يَوۡمِئِذٍ‌ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الۡقَوِىُّ الۡعَزِيۡزُ ﴿۶۶﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغي ورځی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شی څخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورځی له رسوائی څخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾
كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

او ونیول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا ګهیځ (سحر) وګرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنګنونو پړمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واوریځ خبردار شئ چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واوریځ خبردار شئ لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بی‌نامه او بی‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکی «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپی ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی ځیګرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدنی (رپیدنی)سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو څخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وګرځیدل چه تاسی ئی احوال آوریځ ښائی چه عبرت تری واخلئ.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا ۖ
قَالَ سَلَامٌ ۖ فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق راغلی وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهیم ته په زیری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهیم) سلام (دی وی پر تاسی) نو ځند (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رائی وړ (دوی ته) خسی وریت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یواځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهیم علیه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط علیه السلام د قصی بیانول دی. څرنگه چه په دغی قصی او د ابراهیم علیه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیی په شان د ابراهیم علیه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام د ترور ځوی ؤ چه د ده په ملگرتوب ئی له عراقه هجرت کړی ؤ د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهیم د لوط علیهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلی کښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او ښایستوو حسینو او جمیلو ځنکیانو (هلکانو) په شکل د لوط علیه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته زیری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل گرځولی دی. او په دغه زوړتوب کښی د حضرت بی‌بی ساری له گیډی څخه هلک ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط علیه السلام د قوم د شریرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهیم او حضرت لوط علیهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهیم علیه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شیبه (لحظه) کښی ابراهیم علیه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط علیه السلام هم دوی نه ؤ پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل ؤ، گواکی تنبیه ورکړه شوه چه انبیاؤ علیهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاؤ د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه ځان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهیم علیه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلمستیا سررشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څربه او چاخ خسی ئی ورته حلال کړ او وریته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّاۤ اُرْسِلْنَاۤ اِلٰى قَوْمِ لُوْطٍ ؕ۝۷۰

نو کله چه ولیده (ابراهیم) لاسونه د دوی چه نه رسیږی دغی (وریتی غوښی) ته نو ناآشنا ئی وګڼل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریږه بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کړو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی وروړاندی کوو او دوی تش لاس هم نه ور وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه ګواکی هغه د کوم بد قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام وویریده چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هرومرو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما څخنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿ اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُوْنَ ﴾ (۱٤ جزء د الحجر ٥٢ آیت ٤ رکوع) یعنی مونږ له تاسی څخنی په اندیښنه کښی لویدلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مګر حضرت شاه صاحب زما په نزد ډیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پرښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر ګرځیدلی ؤ او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) ؤ د دی طبیعی اثر هم دغه ؤ چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی داریږو والله اعلم.

(ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره باندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریږه ! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباه کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَامْرَاَتُهٗ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ۝۷۱

او ښځه د دغه (ابراهیم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف یا هلاک د کفارو) نو زیری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د) اسحٰق، او بیا پس له اسحٰق په (تولد د لمسی د ده) یعقوب

تفسیر: حضرت بی‌بی ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلمنو د خدمت کولو، یا د بل کوم کار دپاره هلته ګوښی (بیله) ولاړه وه، د دی ویری د لری کیدلو لامله (له وجی) خوشاله شوه او وی خندل. الله تعالیٰ پر دغی خوښی نوری خوشالی هم د پرښتو په ژبه ور واورولی چه ته په هم دغه عمر (منګ) کښی د اسحاق علیه السلام په شان یو ځوی مومی او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندی یو لمسی به هم درعطاء شی چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بنی‌اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زیری حضرت بی‌بی ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهیم علیه السلام یو بل ځوی اسمٰعیل علیه السلام د حضرت بی‌بی هاجری له ګیدی لا له پخوا موجود ؤ. د بی‌بی ساره هم دغه تمنا وه که چیری زه هم د ځوی مور شمه مګر د زوړتوب له سببه بیخی بی هیلی (ناامیده) او مایوسه شوی وه. نو دغه ده چه په دی مهال (وخت) کښی ئی داسی زیری واورید. ځینی علماؤ د بی‌بی ساره د خندلو نور توجیهات هم کړی دی مګر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.
علماؤ له (ومن ورآء اسحٰق یعقوب) څخه داسی استدلال کړی دی چه حضرت اسحٰق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يٰوَيْلَتٰىٓ ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِىْ شَيْخًا ؕ اِنَّ هٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيْبٌ ﴿۷۲﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا ځیږومه زه (ولد) حال دا چه زه زړه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهیم) میړه (خاوند) زما دی زوړ (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زړو) یو شی دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسیر: دلته «یٰویلتیٰ» داسی یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښی ښځی د حیرت او استعجاب په مواردو کښی «ویش» وائی. یعنی دا ډیر د حیرانی او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوړتیا کښی وړوکی وځیږوم، وائی چه د بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښی د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنی هم متجاوز ؤ.
یعنی که داسی وشی چه زه په دغه زوړتوب د ځوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخی یوه نوی او

عجيبه او غريبه خبره به وى

قَالُوٓا أَتَعۡجَبِينَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۖ رَحۡمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٞ مَّجِيدٞ ﴿٧٣﴾

وويل دغو (ملائكو) آيا تعجب كوى له امره (حكمه) د الله؟ رحمت د الله وى او بركتونه د ده دى وى پر تاسى اى خاوندانو د كورونو (د خلت او نبوت)، بيشكه چه الله ښه ستايلى شوى ښه لوئ والا دى.

تفسير: يعني پر هغي كورني باندى چه پاک الله دومره رحمتونه او بركات ورنازل كړى وى او تل ئى دوى د معجزاتو او خوارقو د ليدلو مورد ګرځولى وى، آيا دغه خبره هغوى لره د تعجب وړ (مستحق) او لائق كيدى شي؟ بلكه هم دغه د هم دوى تعجب كول پخپله د تعجب وړ (لائق) دى. دوى لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دى بشارت د آوريدلو په مقابل كښى ئى د الله تعالىٰ تحميد او تمجيد كړى وى چه ګردى (تولى) لوئ او ښيګڼى (فائدى) د ده په ذات او په دربار كښى سره مجموع دى.
تنبيه: ځينى محققين ليكى چه په لمونځونو كښى هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دى آيت څخه اقتباس شوى دى.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنۡ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلرَّوۡعُ وَجَآءَتۡهُ ٱلۡبُشۡرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِي قَوۡمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبۡرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٞ مُّنِيبٞ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبۡرَٰهِيمُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَآۖ إِنَّهُۥ قَدۡ جَآءَ أَمۡرُ رَبِّكَۖ وَإِنَّهُمۡ ءَاتِيهِمۡ عَذَابٌ غَيۡرُ مَرۡدُودٖ ﴿٧٦﴾

نو كله چه لاړه له ابراهيم څخه ويره او راغى ده ته زيرى (د ځوى او اهلاک د قوم د لوط) نو بيا ئى جګړه كوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د قوم د لوط كښى بيشكه ابراهيم خامخا تحمل والا آه كوونكى لوى نرم زړه رجوع كوونكى ؤ (الله ته). اى ابراهيم واوړه له دى جګړى څخه، بيشكه شان دا دى په تحقيق راغلى دى امر حكم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بيشكه دوى راتلونكى دى دوى ته عذاب چه نشى بيرته ګرځولى (له دوى

نه په هیڅ شان).

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه له دی لوری مطمئن شو، نو فوراً د لوط علیه السلام د قوم په مسئله کښی له پرښتو سره ئی بحث شروع کړ چه د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کښی بیان فرمایلی ده چه پرښتو ابراهیم علیه السلام مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو د اهلاک دپاره راغلی یو، ابراهیم علیه السلام وویل چه په هغه کښی خو پخپله لوط علیه السلام موجود دی، بیا د یوه نبی په موجودیت کښی هغوی څرنګه وژلی کیدی شی؟ پرښتو وویل چه مونږ پر ګردو (تولو) هغو کسانو خبر کړی شوی یو چه هلته اوسیږی، لوط علیه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لری کاوه شی، او وروسته له هغه عذاب نازلیږی. په تفاسیرو کښی د بحث هغه تفاصیل چه بیان شوی دی الله تعالیٰ پری ښه خبر دی، چه تر کومه ځایه پوری به صحیح وی. په هر حال دغه بحث ئی مبالغتاً د «یجادلنا» په لفظ سره تعبیر وفرمایه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځی چه ابراهیم علیه السلام د خپل فطری شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او کرم لامله (له وجی) د هغه قوم پر دغه حالت وویریده او د پاک الله په دربار کښی د هغوی د سپارښت کولو په فکر کښی ولوید، نو داسی جواب واورید چه له دغه خیاله تیر شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام ډک شوی دی، اوس د پاک الله صادر شوی حکم بیرته نشی ګرځیدی. او خامخا هغه عذاب واقع کیدونکی دی، او د هیچا په سپارښت یا دعا او نورو اسبابو سره نشی لری کیدی.

وَلَمَّا جَآءَتۡ رُسُلُنَا لُوطٗا سِيٓءَ بِهِمۡ وَضَاقَ بِهِمۡ ذَرۡعٗا وَقَالَ هَٰذَا يَوۡمٌ عَصِيبٞ ۝٧٧

او کله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوی ښائست ئی ولید) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه له جهته د دوی سینه د ده (چه څه بی عزتی دوی ته ونه رسی) او وویل لوط دغه یوه ورځ ده ډیره سخته.

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او د ډیرو ښکلو پیمخو ځنکیانو (هلکانو) په شکل سره متشکلی شوی وی. په اول کښی حضرت لوط علیه السلام دوی ونه پیژندلی چه پرښتی دی، بلکه د عادی میلمنو په شان ئی وګڼلی. له بل لوری د هغه قوم بی حیائی او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئی هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کښی ولوید، چه دغه بدکاران او شریران زما په دغو میلمنو پسی هم رالویږی، او دوی به راځخه بی عزته او بی پته کوی، د میلمنو پریښودل هم ورته مشکل ؤ، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبیثانو له لاسه هم ورته ګران ښکاریده ګواکی د ګرد (تول) قوم د جنګ او جګړی د پیرودلو (اخیستلو) وقت

ور د مخه شوی ؤ.

وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ
بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ۝٧٨

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راځغاست (بی اختیاره ځغلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکړ) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونی زما دی (په نکاح ئی واخلئ) چه دوی ښی پاکی دی تاسی ته نو وویریږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سړی پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف‌الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی ؤ هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتګه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره ځغلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راځی هغه ګرد (تول) مونږ ته راپریږده! څو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!.
حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پت ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکړ او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونی تاسی ته حاضری دی په نکاح سره ئی اخیستی شئ. او په حلالی طریقی سره تری متمتع کیدی شئ! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لائق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقه پریږدئ، او په داسی خلاف‌الفطرت او چتلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی‌عزتی کټ مټ (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سړی هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبیه: که د «هئولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونی مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونی ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومی محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران ګردی (تولی) جونی خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلبی لونی مرادی وی، نو ښائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سړیو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنګ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توګه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهائی تواضع ورښکاروله څو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سړی توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریدلو سره لږ څه مړاوی او سست شی او له خپله زوره ولوېږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وګرځی مګر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوږونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترګی او بیباکه ګرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

وویل قوم د لوط هرومرو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غږیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهائی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی می لرلی». یعنی زما قوم او تبر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید** الله تعالیٰ دی پر لوط علیه السلام رحم وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تبر خاوندان ؤ.

قَالُوا يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓا۟ إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ ٱلصُّبْحُ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی کښی او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یئ؟ مطلق مه پریشانیږئ! مونږ د الله تعالیٰ رالیږلی شوی پرښتی یو. چه د دوی د اهلاک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښی راغلی دی کله چه دغو شریرانو ورونه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگړ ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی څخنی جدا کړ. او خپل مټ ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په اثر گرد (تول) سره ړانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتیٔ! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران راښکاریږی». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دی له دی ځایه تشریف یوسه او خپلو ملګرو ته هدایت ورکړه! چه په ډیر تلوار سره دی درومی او هیڅ یو له دوی ځنی دی بیرته مخ نه ګرځوی. او نه دی ګوری هو! یوائځی ستا ښځه دی له تا سره لاړه نشی یا به بیرته مخ ګرځوی او ګوری به او په دی ډول (طریقه) به په دغه عذاب کښی اخته کیږی. چه پکښی هغه ګرد (تول) قوم اخته کیدونکی دی وائی چه دغی ښځی خپل قوم د دغو میلمنو په راتګ مطلع کړی ؤ. بیا لوط علیه السلام وویل چه تر صباح پوری خو ډیر وقت دی. نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه ای لوطه! آیا نه دی صباح نژدی؟ بلکه نژدی دی! یعنی خوشاله شۀ. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کیدلو هیڅ دومره ځند (ایسارتیا) نه دی پاتی هم دا چه صباح شو په ګهیځ (سحر وختی) کښی دوی ګرد (تول) سره وژلی کیږی.

فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ مَّنْضُوْدٍ ﴿٨٢﴾ مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ۗ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴿٨٣﴾

نو څه وقت چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دی (ښار) ښکته طرف ته (یعنی نسکور کړ مونږ پر دوی دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندی کانی له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندی باندی (پرله پسی). (داسی ګټی چه) نښی کړی شوی وی په نزد د رب ستا، او نه دی دا (ګټی یا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لری.

تفسیر: یعنی جبرئیل علیه السلام د دوی کلی پورته، او تر آسمانه پوری ئی نژدی ورسول او بیا ئی له هغه ځایه چپه کړل او په دغه ډول (طریقه) هغه ګرد (تول) کلی سره لاندی باندی شول، بیا د دوی د نکایت او ذلت او رسوائی د تکمیل دپاره له پاسه پر دوی کرتکانی او تودی دوزخی تیږی (ګټی) هم وورولی شوی، او هغه کسان هم پر هم دغو تیږو (ګټو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندی په نورو ځایونو کښی اوسیدل (العیاذ بالله)

تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسی ورکړی شوی ده چه پورته خوا ئی ښکته او ښکته خوا ئی پورته کړی شوی ده، هغه د دوی د هغه ظاهری شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لری.

د «منضود» معنی محقق شیخ الهند رحمة الله علیه «لاندی باندی» سره کړی ده ځینو ئی معنی پی درپی او مسلسلی او پرله پسی د تیږو (ګټو) وریدل آخیستی دی.

«مسومة» یعنی کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندی وه چه هغه ئی له نورو تیږو (ګټو) څخه ممتازه اوښکاروله، چه دغه د الله تعالیٰ د عذاب تیږه (ګټه) ده. ځینی وائی چه پر هری تیږی (ګټی) د هغه سړی نوم لیکلی ؤ چه هغه پری واژه کیده. او د هغه د اهلاک سبب ګرځیده والله

اعلم.

﴿ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴾ يعنى دغه د لوط د قوم واقعه د زمانى په اعتبار هم قريب دى ځكه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح عليه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پيښه شوى ده. او د مكان په اعتبار هم ځكه چه د دوى كلي د مدينى منورى او شام تر منځ ؤ، تيريدونكو قافلو او جوپو به د هغوى ورانى او نړيدلى كورونه او كندرى ليدلى يا د «وما هى من الظلمين ببعيد» د جملي مطلب دا دى چه داسى عذاب له هسى ظالمانو كافرانو څخنى اوس هم دومره لرى نه دى ښائى چه دوى تل د پاک الله له قهره وويريږى د دى قصى ځينى اجزاء پخوا له دى نه د الاعراف په سورت كښى تير شوى هلته دى بيا ولوستل شى!

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ وَلَا تَنقُصُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ ۚ إِنِّىٓ أَرَىٰكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾

او (ليږلى ؤ مونږ ښار يا اولاده د) مدين ته (قومى) ورور د دوى شعيب، وويل (شعيب) اى قومه زما عبادت كوئ (يوائحى) د الله نشته تاسى لره هيڅ (برحق) معبود بى له دغه (الله)، او مه كموئ پيمانه او تله بيشكه چه زه وينمه تاسى په خير (خوشاله ماړه په شتو) او بيشكه زه ويريږم پر تاسى (په سبب د دى خيانت) له عذابه د ورځى چاپيريدونكى (په تاسى پورى په سختى او عذاب سره).

تفسير: دغه قصه په ٨ ؤ ٩ جزء د الاعراف د سورت ١١ ركوع كښى پخوا هم تيره شوى ده يعنى كله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسائى (آرام) درعنايت كرى ده، نو ډير وويريږئ چه د عصيان او نافرمانى لامله (له وجى) هغه له تاسى څخه وانه خيسته شي او دغه خوښى او خوشالى مو سلبه او دنيوى او اخروى عذاب دربانډى مسلط نشى ځكه چه تاسو گرد (تول) په خير او عافيت يئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت يئ، او له سره اهل د حاجت نه يئ نو ولى داسى خيانت كوئ.

وَيَٰقَوْمِ أَوْفُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

او ای قومه زما پوره ورکوئ تاسی پیمانه او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسی خلقو ته څیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوئ تاسی (خرابی) په ځمکه کښې په دغه حال کښې چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ؤ هغه اصلاح کړئ! ﴿ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴾ او مه لتوئ خرابی په ځمکه کښې په دغه حال کښې چه فساد کوونکی یئ) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو ډولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښې فتنه او فساد مه آچوئ او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو داړی اچولی او په امانت کښې به ئی خیانت کاوه.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوئ په خیانت سره) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیږی یا په کښې د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښې چه په ښه ډول (طریقه) سره پیمانه او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر وررسیږی.

وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منهیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَن نَّفْعَلَ

فِيٓ أَمۡوَٰلِنَا مَا نَشَٰٓؤُاْۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلۡحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ۝٨٧

نو وويل قوم د ده ای شعیبه آیا دغه ډیر لمونځ کول ستا (درښیی) امر کوی تاته په دی چه پریږدو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریږدو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د ډیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) کولی، چه «بس کره صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په ګرد (تول) قوم کښی هم دا یواځی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران ګرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام ډیر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چه:«ښائی ستا دغه ډیر لمونځ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ ځنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کړی او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه ؤ مالونو کښی لری کړی. بس ته دی خپل لمونځ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تللو کښی ستا د مداخلی هیڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکی «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» ځینو مفسرینو ﴿ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلۡحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کړی، بلکه پر واقعیت ئی حمل کړی دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سړی ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چټی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوّٗا قَبۡلَ هَٰذَآۖ أَتَنۡهَىٰنَآ أَن نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا ﴾ الآیة -

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنۡهُ رِزۡقًا حَسَنٗاۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُۚ إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُۚ وَمَا تَوۡفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ۝٨٨

وویل شعیب ای قومه زما آیا وینئ تاسی (خبر راکړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبه د رب خپل او راکړی ئی وی ماته له درباره خپله رزق روزی ښائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکړم له احکامو د الله؟ بلکه نه ښائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکړم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) څو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حلالی طریقی سره ئی روزی عطا کړی ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کړی دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالیٰ فهم او بصیرت راکړی وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشئ لیدلی، او په دولت او شته والی ئی موړ کړی یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یئ، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان ړوند شم، او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریږم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُ ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکړم له تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه گوندی زه پخپله ئی وکرمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کړم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارکالدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کړم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا ړومبی د هغو په تعمیل کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشئ اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿ إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ ﴾ الآیة - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی څو چه توان کیږی زما او نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسیږی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه گرد (تول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره گرد (تول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر همغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ
قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ؕ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ﴿۸۹﴾

او ای قومه زما حاصل دی نه کړی تاسی ته دښمنی (ستاسی) ما لره دا خبره چه ورسیږی تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی ؤ قوم د نوح ته (چه غرق ؤ) یا قوم د هود ته (چه سخت باد ؤ) یا قوم د صالح ته (چه زلزله وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی څخه (ای کفارو دومره) لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلئ)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کښی داسی حرکات مه کوئ، چه تاسی د هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د ډیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شئ! د نوح، هود او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گردو (تولو) څخه وروسته په هم دغی نژدی زمانی کښی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کښی موجود وی نو دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب څخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشئ اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری نه په زمان سره نه په مکان کښی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلئ!

وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ﴿۹۰﴾

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی گناهگار هم وی کله چه دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړی او معافی بښنه تری وغواړی نو ئی پخپل فضل او کرم سره بښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا

لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۫ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿۹۱﴾

ووېل قوم (د ده په جواب کښې) ای شعیبه نه پوهیږو موږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئې وائې (موږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه موږ خامخا وینو تا په موږ کښې کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښې له موږ سره شریکان دی) نو خامخا سنګسار کړی به وی موږ ته او نه ئې ته پر موږ هیڅ قدر عزتناک (او ګران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر ګردو (تولو) شیانو دیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله (له وجی) به ئې داسی خبری کولی چه موږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته څه وائې او د مجنونبانو په شان تل ګړیږې او په خپل سر ویږیږې العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی به همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿ وَاِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ﴾ او بیشکه موږ خامخا وینو تا په موږ کښې کمزوره ضعیفه ناتوانه) یعنی یو کمزور او بی حقیقته سړی ته نه ښائی چه ګرد (تول) عالم له خپل ځان سره دښمن کړی، بلکه ورته لازم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په ربړو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرګ په خوله کښې ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او ګټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر ړوند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښې په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترګو په لیدلو کښې څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښې د حضرت یعقوب علیه السلام سترګی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښې نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به دیر ژړل تر دی چه د سترګو په لیدلو کښې ئې نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیبه! ته ولی دومره ژاړې؟ د جنت شوقمن ئې؟ که له دوزخه ویرېږې؟» عرض ئې وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښې ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړې؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته درمبارکه شی، ای شعیبه! ځکه می خپل کلیم موسیٰ علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروبښله! والله اعلم بصحته!.

﴿ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښې له موږه سره شریکان دی نو خامخا سنګساره کړی به وی موږ ته او نه ئې ته پر موږ هیڅ قدر عزتناک ګران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د ټبر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسیږی، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنګسار کړی وی.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَ اتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؕ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۹۲﴾

وويل (شعيب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډير عزيز (مخور) دی پر تاسی له الله، او ګرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هيڅ پروا ئی نه کوئ)، بيشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسير: يعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعايت وړ (لائق) او مستحق بولئ مګر د دی لامله (له وجی) می هيڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درليږلی شوی يم، او صاف او صريح دلائل او نښی د خپل تصديق دپاره درښيم ګواکی د تاسی په سترګو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زيات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هير کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هيروئ تاسی فرمان د لوی اکبر
بی فائده می يادوئ کهول تبر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده
چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هيروی، او وروسته د شاڼ خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په ياد ولری چه د دوی ګرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالیٰ د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسيږئ يوه شيبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه يئ.

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ۭ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ
مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۭ وَارْتَقِبُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿٩٣﴾

او ای قومه زما عمل کوئ په ځای خپل (یعني په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راځی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعني ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینګ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شي چه له مونږ څخنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته ګورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاۗءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۭ اَلَا
بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿٩٥﴾

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو خلاص کړ مونږ شعیب او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو ګهیځ (سحر وختی) وګرځیدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنګنونو خپلو. (داسی تباه شول) لکه چه نه وو اوسیدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شئ واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صیحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعیب علیه السلام د قوم په صیحه (سخته چغه) سره هلاکیدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښې د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعرآء» په سورت کښې «عذاب یوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئې دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه دغه دری واړه عذابونه د دی قوم په حق کښې سره جمع شوی ؤ بیا په هر صورت کښې د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښې ؤ چه هغو خلقو شعیب علیه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملګری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئې دروښوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسئ، د همغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شئ. کله چه دلته د هغو د سختو بې‌ادبیو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئې د هغه په مقابل کښې د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، ګواکی د الله تعالیٰ د عذاب په یوی چغی کښې د هغو ګرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکی شوی. د «الشعراء» په سورت کښې د دوی دغه قول نقل کړی دی ﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّـٰدِقِينَ ﴾ یعنی که ته رښتینی ئې، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه ټوټه راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښې د «عذاب یوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَـٰتِنَا وَسُلْطَـٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَٱتَّبَعُوٓا۟ أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَآ أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه ؤ حکم د فرعون برابروونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له نهو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) نښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ ءَايَـٰتٍ ﴾ کښې شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئې چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چه موسیٰ علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښې د الله تعالیٰ د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کړی ؤ. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښې راځی، او ممکن دی چه له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښې حضرت موسیٰ علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین څو څو کرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالیٰ د نبی علیه السلام خبره وانه وریده، او د همغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئې تګ

او عمل كاوه حال دا چه د فرعون هيڅ يوه خبره داسي جوته او صحيحه نه وه چه د هغې په قبلولو سره انسان نيكي او ښيگڼه (فائده) حاصله كړى شي.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴿٩٨﴾

مخكښې به شي (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قيامت كښې نو ننه به باسي هغوى په اور كښې، او بد ځاى د ورتلو (د دوى هغه) دى چه وروستل شي دوى (هغه ته چه اور دى).

تفسير: يعني همغسې چه فرعون دلته په كفر او تكذيب كښې د دوى امام او قائد ؤ په قيامت كښې به هم د هغو امام او قائد وي. هغو خلقو چه په دنيا كښې د ړندو پشان د فرعون تقليد كاوه دوى به د ده تر شا تر اخرى منزل (جهنم) پورى ورسيږي، دا همغه كنده ده چه هلته به د يخو اوبو په ځاى دير سوځوونكي ايرى كوونكي اور وررسيږي.

وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهٖ لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُوْدُ ﴿٩٩﴾

او وروپسې لگولى شوى دى په دغه دنيا كښې لعنت او په ورځ د قيامت (هم)، بد انعام دى (هغه چه دوى ته) وركړى شوى (دى).

تفسير: يعني تر څو چه دنياوى خلق به پر فرعون او فرعونيانو لعنت ليږي بيا په قيامت كښې د ملائكة الله او اهل‌الموقف له لورى به هم پر دوى لعنت وريږي. الغرض د لعنت سلسله به پر دوى پرله پسې جريان لرى او هيڅ به ترى نه بيليږي. گواكې استهزاء دغه يو انعام دى چه د هغه پر چارو ورته وركړى شوى دى.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَّحَصِيْدٌ ﴿١٠٠﴾

دا (تيرى شوى خبرى) له (جملى د) احوالو د قريو دى چه بيانوو مونږ هغه پر تا باندى چه ځينى له هغو قريو ولاړى دى (كندوالي د دوى او اهل ئې هلاک دى) او ځينى ئې ريبلى شوى دى (سره د اهل خپل لكه كښت (فصل) چه په لرونو سره ريبلى شوى وى).

تفسير: يعني د هغو قومونو قصې چه مونږ تاسى ته دروااورولي چه په څه شاني هغوى د انبياؤ

علیهم السلام تکذیب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکره؟ او بیا څرنگه تباه شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مگر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ ﴿١٠١﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) ولیکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدایانو د دوی هغه چه بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هیڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدایانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشی، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه دول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی رءوس‌الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی دیر داده او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هیڅ پکار وره نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی ور وراندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی وربه برخه شوه. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو په تکذیب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ؕ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ ﴿١٠٢﴾

او پشان د هم دغو (نیولو) نیول د رب ستا دی کله چه ونیسی الله اهل د قریو حال دا چه دا (اهل د قریو کافر) ظالم وی، بیشکه نیول د الله ډیر دردناک سخت زورور دی.

تفسیر: یعنی ظالمانو ته تر ډیره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کیږی کله چه په هیڅ ډول (طریقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلی نو تر مری ئی نیسی او خفه کوی ئی. که مجرم وغواړی چه لږ څه ربړ (زحمت) او تکلیف راورسیږی یا له دغه مصیبت او جنجال څخه خپل ځان وژغوری (وساتی) نو دغه خیال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

بیشکه په دی (مذکوره ؤ قصو) کښی خامخا ډیر عبرت دی دپاره د هغه چا چه ویریږی له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه جمع به کړی شی په دی کښی ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته ټول مخلوقات

تفسیر: یعنی هر کله چه په دنیا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبیاؤ پر تکذیب سختی سزاوی ورکولی کیږی، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه خالص (دارالجزاء دی) څومره سختی سزاوی به وررسیږی؟ او د ژغورنی (بچ کیدو) صورت به ئی څه وی؟ هغه عقلمن سړی ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او تری ویریږی په دغه څیز کښی لوی عبرت او نصیحت دی. یعنی د ګردی (تولی) دنیا فیصله په یوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کیږی چه ټول اولین او آخرین سره ټول شی او هیڅ یو تن به غیر حاضر پاتی کیدی نشی ګواکی د الله تعالیٰ جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کیدلو لویه او وروستنی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مګر دپاره د پوره کیدلو د نیتی معلومی (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښې کوم میعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کیدونکی دی. او بیا هغه لویه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخیر څخه داسې مه اټکل کوئ چه دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

په هغه وقت کښې چه راشي (هیبت د) قیامت نه کوی خبری هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینی له دغو خلقو به بدبخته او (ځینی به) نیک‌بخته وی.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافعه هم وی، بی د الله تعالیٰ له اذنه او حکمه نشي ویلی. او د محشر په ځینو مواقفو کښې خو مطلقاً یو حرف هم بی له اذنه او اجازی له خولی نشي ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمَٰوَٰتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَٰوَٰتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کښې به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کښې جګ (وچت) سخت غږ او ټیټ نرم غږ (لکه د خرو). همیشه به وی دوی په دغه اور کښې څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعیره زمهریر ته)، بیشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذیب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوی دی نو په جنت کښې به وی همیشه به وی په هم دغه جنت کښې تر څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاءالرحمٰن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بی انتهاء (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شي. یوه دا چه هومره مدت چه آسمان او ځمکه په دنیا کښی پاتی وی، تر همغه مدت پوری اشقیاء په دوزخ کښی او سعداء په جنت کښی اوسیږی. مګر هغه چه د زیادت اراده وکړی رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چه مونږ له طویلو شخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاؤ خوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کښی راځی.·. نو ځکه ﴿ مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کښی د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چه ورته لامحدوده زمانه ښائی وویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چه هغه ئی په ﴿ مَاشَآءَ رَبُّكَ ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چه د ﴿ مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیستی شي یا له آسمانه او ځمکی شخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم ٤٨ آیت ٧ رکوع) مطلب ئی داسی شو چه اشقیاء په دوزخ کښی او سعداء په جنت کښی تر هغه وقت پوری اوسیږی چه د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مګر که اراده ئی وکړی رب ستا نو موقوفوی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چه د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کښی دی، مګر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا شخه فرمایلی ده چه د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل‌الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَمَاهُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ ﴾ د البقرة آیت ١٦٧ (٢٠) رکوع او ﴿ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَاهُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا ﴾ د المائده آیت ٣٧ ٦ رکوع او ﴿ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَاهُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴾ د البقرة آیت ١٦٢ (١٩) رکوع او ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ ٥ جزء د النساء ١١٦ آیت ١٨ رکوع، او پر هم دغه د ګرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه شه چه د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چه د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالیٰ توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د شه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «**عصاة الموحدين**» مسئله یعنی هغه مسلمانان چه د خپلو ګناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کښی غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چه یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ شخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کښی ﴿ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ﴾ او د اشقیاؤ په ذکر کښی ﴿ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴾ ارشاد فرمایلی وی، شو

معلوم شي چه ځيني اشقياء به له دوزخه ايستل کيږي. مګر هيڅ يو سعيد به له جنته نه ايستل کيږي.

تنبيه: په «الا ما شاء ربک» سره ئې تنبيه فرمايلې ده چه د پاک الله په هميشه پاتې کيدلو او د مخلوق په هميشه پاتي کيدلو کښې فرق شته. د کوم مخلوق هميشه پاتې کيدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشيت موقوف دی. الله تعالیٰ هر وقت چه وغواړی فناء کولی ئې شي. او هم دا ئې راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالیٰ د اختيار او مشيت تابع دی او د «اريه سماج» او د نورو له عقيدی سره موافق الله تعالیٰ پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

پس مه کيږه ته (يعني نه دی شي امت ستا) په شک کښې له هغو بتانو چه عبادت ئې کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مګر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بيشکه چه مونږ پوره ورکوونکی يو دوی ته د برخې د دوی (له عذابه) بې له نقصانه (کامله تامه).

تفسير: يعني د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لويدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسيدل، داسې يو شي نه دی چه پری انسان وغوليږي او په شبهه کښې ولويږي دغه خلق د خپلو پلرونو او نيکونو په بې اساسه تقليد کښې مشغول او لګيا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځي؟ يقينا دغو تولو ته په آخرت کښې پوره سزا وررسيږي چه پکښې هيڅ زيادت او نقصان به نه وی. ګواکې د «غير منقوص» لفظ د «عطآء غير مجذوذ» په مقابل کښې ايښې شوی دی. بعض مفسرين وائي چه په دنيا کښې د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسيږي. بيا د شرک پوره سزا هم مومي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (توريت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توريت) کښې، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه ړومبی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخیر د جزا تر قیامته پورې) نو خامخا فیصله به شوې وه په منځ د دوی کښې (په دنیا کښې)، او بیشکه دوی خامخا په شک کښې دي له دې (قرآنه) پراته دي په داسې شک کښې چه غورځوونکې د زړونو دي په اضطراب کښې)

تفسیر: موسیٰ علیه السلام ته ئې کتاب ورکړ، او راوئې لیږه، نو بنی‌اسرائیلو پخپلو منځونو کښې اختلاف سره وکړ. ځینو هغه ومانه او ځینو تری سر وغړوه لکه چه نن ورځ د لوی قرآن په نسبت هم داسې اختلاف د انسانانو په منځ کښې شته. بیشکه چه پاک الله د دې خبرې قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ور نه کړې. یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د ګردو (ټولو) مکذبینو فوری استیصال او ټولې جګړې له یوې مخې لرې کړې. مګر د ده تکوینی حکمت د دې خبرې اقتضاء ونه کړه یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او ټاکلې (مقرر کړې) شوې ده چه انسان ته ئې تر یوه خاص حد پورې د کسب او اختیار آزادی او خپلواکي ورکړې ده، او د امتحان په میدان کښې ئې خوشې کړې دی، او ورته ګورې چه دی په کومه لاره درومي؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طریقه) سره پیژني، او د پاک الله د رحمت او کرامت ور (لائق) او مستحق ګرځي؟ که کږه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوی او د صحیح فطرت لارښوونې ته څه اهمیت نه ورکوی او خپل ځان د الله تعالیٰ د غضب او سخط مظهر ګرځوی ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسې ایښی شوی دی چه دی د نیکی او بدی. په اختیارولو کښې بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لازمی نتیجه دا ده چه په دنیا کښې د خیر او شر او د نیکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاری او تل ارتباط ولرې چه وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بیل کړل شي څو د ﴿ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ﴾ سره د ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴾ والا خبره هم پوره شي. غالباً دا هغه لفظ دی که ئې نه وی فرمایلی نو د ګردو (ټولو) اختلافاتو خاتمه به بیخی یو ځلی سره کیده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهیدلو لامله (له وجې) په شک کښې لویدلې دي. چه وروسته له دې نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږی که نه؟

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

او بیشکه هر فرقه (د مؤمنینو او د کافرینو) ځنی قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئې) دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی تراوسه پورې هغه وقت نه دی راغلی چه د هر یوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شي او د هغو د استيفاء مراتب اجراء شي. ليکن کله چه وقت ئې راشي نو يقيناً د يوې يوې ذرې حساب به هم وکړې شي نه ښائي چه د عذاب له تاخيره داسې وپوهيدې شي چه هغه ستاسې له اعمالو څخه خبردار نه دې.

ځينې مفسرين وائي چه «لما» په اصل کښې «لمن ما» ؤ. چه لام ئې قسميه او «من» ئې جاره او «ما» ئې موصوله ده يعنې «والله لمن» «الذين» بيا دا نون ميم شو. نو درې ميمه جمع شول. نو يومبې ترې حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

نو مستقيم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړې شوې دې تاته او (هم مستقيم او ثابت دې اوسي) هغه څوک چه توبه ئې ايستلې ده لتا سره او مه تيرېږئ له حده، بيشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئې تاسې ښه ليدونکې (بينا) دې.

تفسير: يعنې ته د دغو مشرکينو په جګړو او دعواؤ او دنګلونو کښې خپل ځان مه غورځوه ښائي چه تاسې او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئې توبه ايستلې ده او ستاسې رفاقت او ملګرتوب ئې غوره کړې دې او د پاک الله په لورې ئې په صدق سره رجوع کړې ده، د الله تعالیٰ پر احکامو په نهايت ميرانې (بهادرئ) او استقلال او استقامت سره تل ټينګ او کلک ولاړ اوسئ! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبليغ او نورو ګردو (تولو) شيانو کښې له افراطه او تفريطه بيل اوسئ! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهې (روان) شئ! په هيڅ يوې معاملې کښې د افراط او تفريط خوا مه نيسئ او له شرعي حدودو د باندې مه وځئ! او يقين ولرئ! چه الله جل وعلا هره شيبه (لحظه) ستاسې اعمالو ته ګورې.

وَلَا تَرْكَنُوٓا۟ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

او مه مائلېږئ تاسې (په دوستې سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئې کړې دې نو وبه رسيږې تاسې ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وې تاسې ته پرته (علاوه) له الله هيڅ دوستان (چه ومو ساتې له عذابه) بيا به ونه کړه شي درسره مرسته (مدد).

تفسیر: پخوا په «ولا تطغوا» کښې ئې له حده د باندې او بهر وتلو څخه منع کړې وه. اوس دا راښيي چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائي چه د تاسې لږ میلان، رجحان او نوروي د دوى له موالاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهري تشبهو، د عمل اشتراک او له هرى خبرى څخه حسب المقدور محترز او حتى الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسې ونه نغاړي. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسې ته بل هیڅوک مدد نشي رسولى او نه د الله تعالىٰ له لورى به تاسې ته مدد دررسیږي.

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾

او قائم کړه (سم ودروه سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځې او په ساعاتو له شپې (چه نژدې وى ورځې ته)، بیشکه چه نیکى (پنځه وقته لمونځ) لرې کوى بدى (کوچنى (واړه) ګناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دى دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه تیتوئ! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنې صباح، ماښام، او د شپې په تیاره کښې په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډیره لویه ذریعه ده.

تنبیه: د ورځې د دوه طرفونو یعنې طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دي یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شي چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وى. او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کښې فجر، ظهر، او عصر درې واړه لمونځونه داخل دي. ګواکى ورځ ئې په دوو برخو سره ویشلې ده چه ړومبى برخه ئې فجر او وروستنى برخه ئې چه له نصف النهار څخه شروع کیږي او په غروب ختمیږي د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلي دي له «وزلفاً من الیل» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دي «ابن کثیر رحمة الله علیه» دغه احتمال لیکلي دي چه له «طرفى النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفاً من الیل» څخه به تهجد مراد وى. ځکه د اسلام په ابتدا کښې هم دغه درې واړه لمونځونه فرض شوى ؤ او وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتې دوو سره د درې نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ﴾ بیشکه چه نیکى پنځه وقته لمونځ لرې کوى بدى واړه ګناهونه، دغه فرمان او وعده پند دى دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکى) یعنې د لمونځونو قائمول د الله تعالىٰ یادونه ده لکه چه په بل ځاى کښې ئې فرمایلي دي ﴿وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ لِذِكْرِىٓ﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونی شیز دی، چه ښائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او ګمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری واړو کښی ښائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰة او صبر ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ ۱۹ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰة نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم وررسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له اهله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مګر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښي او وو دوی ګنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئې راواوروه او مونږ محمدی امت ته ئې ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښي «امر بالمعروف» او «نهي عن المنکر» کوونکي ښائي چه ډیر وی پخوانی اقوام ځکه تباه او فنا شول چه په عمومي ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښي مست او بي خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښي معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااثرو سریو چه په دوی کښي لږ څه د خیر اثر باقي ؤ، د دغو منکرانو له ممانعته سترګی پټي کړی او هیڅ به ئې ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیانه د دنیا اخلاقي حالت داسي خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکي هیڅوک نه ؤ څو تنو شمیرلیو شویو سریو اګر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مګر په نغاره خانه کښي څوک د طوطي غږ اوریدی شي. نتیجه ئې داسي شوه چه منع کوونکي له عذابه محفوظ پاتي شول، او نور ګرد (تول) قوم سره تباه او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکي «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنګه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښي دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خیست شي او منع ئې ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهي عن المنکر» ترک کړی او پریږدی نو قریب دی چه الله تعالیٰ داسي یو عمومي عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واورئ خبردار شئ ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښي (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (٤) ترک د نهي له منکراتو دی، نو ښائي چه تاسی ځان وساتئ له دغو ځلورو څخه اخته او مبتلا نشئ په استیصال او بیخ کنی سره.

مملکت سره له کفره پاتي کیږی　　　　د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو　　　　تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعني د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شي او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک ئی کړی. عذاب هلته نازلیږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوْنَ مُخْتَلِفِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ ﴿۱۱۹﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هرومرو (خامخا) به ئی ګرځولی ؤ دا خلق ټول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مګر هغه څوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه ئی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه څو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبلولو او نه قبلولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مګر فی‌الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښی نه پیدا کیده. نو ځکه ئی په ﴿ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالیٰ د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنیٰ دی ﴿ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ الآیة ـ او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالیٰ د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشی نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څیښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالیٰ د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لاملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریعی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ٥٦ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض ئی دا دی چه د

تشریعي مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکی، او پرېښودونکی دواړه جماعتونه داسي موجود وي چه د الله تعالیٰ د جمالیه ؤ او جلالیه ؤ یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وګرځیدی شي.

د قدرت په ګارخانه کښي ګافران هم پکارېږي
څوک به سوځي په دوزخ کښي که لهب او بوجهل نه ؤ
د اغزو ګلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار
چه کارغان پر اغزو کیني، بلبل ګل ته کړی چغهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداده او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د ګلانو ډول ډول ډېر ښائسته کړی باغ اطراف
ننداری د دنیا کیږی، په جګړو په اختلاف

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښي حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د ډیرو انبیاؤ او رسولانو قصي مذکوری شوی. اوس د سورت په خاتمه کښي د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعني د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له آوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږی. او محمدی امت ته داسي تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښي د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی ابناء په پخوانیو زمانو کښي په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښي لوېږی او کله چه ګوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو ړومبنیو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی‌الحقیقت په لوی قرآن کښي د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښي وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښي ولری. نو هرومرو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښي لیدل کیږی مولیٰنا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښي یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾
وَانتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

او ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوړی چه عمل وکړئ پر ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی که تاسی زما خبره نه منئ، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی تینگ ودریږئ زه هم پر خپل ځای تینگ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو په انتظار کښی یئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په څو ورځو کښی به درښکاره شی چه دغه د ظلم سپینه اوښه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿ وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ﴾

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکی (هم) او خاص هم ده ته بیرته گرځولی شی امر (کار د بندگانو) تول نو عبادت کوه د الله (چه مرجع د تولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا بی‌خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت کښی لگیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان هیڅ یوه پټه او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پټه، او د گردو (تولو) معاملاتو بیرته ورتگ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی گرد (تول) سره وپوهیږی چه څرنگه په خبط او خطاء کښی لویدلی او سخت تیروتلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل وکړئ! ځکه چه الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه ؤ اعمالو څخه بی خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسی د زوړتوب آثار ډیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «**شیبتنی هود واخواتها** د هود سورت او د ده نورو خویندو په زوړتوب کښی اچولی یم» هغه آیت چه زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین ږیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿ فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاْ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالیٰ الاستقامة علیٰ دینه وسنة نبیه صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله الکرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة یوسف مکیة الا الآیات ۱، ۲، ۳، ۷ فمدنیة وهی (۱۱۱) آیة
و (۱۲) رکوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود

د «یوسف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱ ؤ ۲ ؤ ۳ ؤ ۷ آیتونه چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری. په تلاوت کښی (۱۲) او په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د یونس له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓر ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ① إِنَّآ أَنزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ②

دا (مخکښی آیتونه چه لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چه هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چه مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چه قرآن عربی دی دپاره د دی چه تاسی پوه شئ (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چه له ګردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او ډکه د شوکته او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوی ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چه په دنیا کښی به ړومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په ځلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښې ئې اشاره فرمايلې ده چه ستاسې په ژبه د قرآن د نزول يوه وجه دا ده تاسې چه د رسول الله مبارک قوم يئ اول د ده د علومو او معارفو خوند وڅکئ! او بيا ئې نورو ته وروڅکوئ! لکه چه هم داسې هم وشو. ابن کثير رحمة الله عليه ليکي «**انزل اشرف الكتب باشرف اللغات علىٰ اشرف الرسل بسفارة اشرف الملئكة وكان ذلک في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فكمل من كل الوجوه** نازل کړې شوې دې غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربي ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئيل دی) او ؤ دا انزال په غوره حصو د ځمکې کښې او اول د انزال ئې په غوره د مياشتو د کال کښې ؤ چه مياشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هرې لورې څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ﴿۳﴾

مونږ بيانوو (لولوو) پر تا باندې ډيره ښه قصه له ټولو قصو (ځکه چه خاوند ئې ښه دی) په سبب د وحي زمونږ تاته دغه قرآن او بيشکه شان دا دی چه وې ته پخوا (له نزوله) د دې قرآن خامخا له ناخبرانو (په دې قصې)

تفسير: يعني د همغې وحي په ذريعه چه د قرآن کريم په صورت پر تا نازليږي مونږ يو نهايت ښه بيان پر حسين طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځنې تر اوسه پورې ته هم لکه د خپل قوم بې خبره وې اګر که دغه واقعه د تاريخ په کتابونو کښې او په (بائبل ـ انجيل) کښې پخوا له دې نه مذکوره وه. مګر محض د يوې افسانې په صورت وه. قرآن کريم د هغې ضروري او مفيدې اجزاء په داسې يو عجيب او غريب او بليغ او مؤثر ترتيب او اصول سره بيان فرمايلې دي چه په هغه سره نه يوائې د پخوانيو تذکره ليکونکو پر قصور ئې اطلاع فرمايلې دی بلکه موقع په موقع د اعلىٰ نتائجو په لورې ئې هم لارښوونه کړې ده او د قصې په ضمن کښې ئې د علومو او هداياتو ابواب پرانستلي دي. دغه خبره چه د الله قدوس تقدير هيڅ يو شي نشي ګرځولی او کله چه الله تعالىٰ پر چا باندې د فضل او کرم اراده وکړي، نو که ګرد (ټول) جهان هم سره لاس يو کړي نو پخپلو ګردو (ټولو) امکاني تدابيرو هم هغه نشي محرومولی. صبر او استقامت د دنيوي او اخروي کاميابي او برې کلي او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غير له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انساني عقل داسې لوی شريف جوهر دی چه د هغه په وسيله انسان پر ډيرو مشکلاتو غالبيږي. او خپل ژوندون پرې ښائسته او ښه کوي. اخلاقي شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښې هم معزز او موقر ګرځوي. پر دغه او د دغه

قسم نورو ډيرو حقائقو باندی د دی احسن‌القصص په ضمن کښې تنبيه فرمايلی ده مفسرينو د دی سورت په شان نزول کښې څو روايتونه نقل کړی دی چه د ګردو (تولو) له يو ځای کولو څخه دا معلوميږی چه يهودانو د مکی معظمی د مشرکانو په ذريعه زمونږ له رسول صلی الله عليه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهيم عليه السلام او د ده ځامن خو په شام کښې اوسيدل. نو بيا بنی‌اسرائيل مصر ته څرنګه ورسيدل؟ چه په هغه کښې د موسیٰ عليه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسيد. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی يوی ښی مفصلی تاريخی واقعی آوريدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی ډک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښې د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کيدونکی وه هغه له څو جهاتو د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښې د تسکين او اطمينان موجب او د دوی د قوم په حق کښې د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصيل سره قرآن کريم بيان وفرمايله څو سائلينو ته معلوم شي چه اسرائيل يعنی يعقوب عليه السلام او د ده د اولادی د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت يوسف عليه السلام واقعه ده چه بيا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسیٰ راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطيانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَٰجِدِينَ ﴿۴﴾

(ياد کړه) هغه وقت چه وويل يوسف پلار خپل (يعقوب) ته ای پلاره زما بيشکه ما وليدل (په خوب کښې) يوولس ستوری او لمر او سپوږمی وليدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسير: يعنی يوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښې سرونه ښکته کوی او راتيتيږی دغه خوب ئی په هلکتوب کښې ليدلی ؤ. هو! د پوهی او بری نښی، آثار او علامی د وړکيو په سترګو کښې له ورا بريښی.

قَالَ يَٰبُنَىَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا۟ لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۵﴾

وويل (يعقوب) اى بچوريه زما مه بيانوه (مه ښكاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حيله (تدبير) به وكړى دوى (هلاک د) تاته په حيله (تدبير) كولو سره، بيشكه چه شيطان انسان ته دښمن دى ښكاره (نه چه د دوى په زړونو كښى كينه واچوى تاته)

تفسير: يعنى شيطان هر وقت انسان ته په پټونى كښى ناست دى او په زړونو كښى وسوسى ورآچوى ورونه به ستا په خلاف درته پورته كوى. ځكه چه د ده د خوب تعبير دير ظاهر ؤ او د يوسف عليه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له كورنى ځنى وو، د داسى يوه واضح خوب په تعبير پوهيدل دومره مشكل نه ؤ. چه يوولس ستورى ئى يوولس ورونه دى، او سپوږمى او لمر مور او پلار ئى دى. ګواكى دوى ګرد (تول) به په كوم وقت كښى د يوسف عليه السلام د شان د عظمت په مقابل كښى سرونه ښكته كوى. لكه چه د دى سورت په آخر كښى ﴿ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗا ﴾ په ويلو سره دغه لورى ته اشاره وكره.
معلوميږى چه حضرت يعقوب عليه السلام له دى خوبه پخوا هم دغه خبره محسوسه كړى وه چه له يوسف عليه السلام سره ئى خصوصى محبت كاوه چه د هغه له ليدلو څخه د ده علاتى ورونه پټ په زړونو كښى سره سوځيدل او له ده سره به ئى رخى (كينى) كولى، نو ځكه يعقوب عليه السلام ته داسى يو خيال پيدا شو، كه هغوى دغه خوب واورى نو لا د حسد او رخى (كينى) په اور كښى به د دوى زړونه سوځى او شيطان به د دوى په زړونو كښى لا د حسد او رخى (كينى) لمبى بلى او وچتى كړى امكان لرى چه دوى داسى حركت وكړى چه په هغه كښى د يوسف عليه السلام اذيت او پخپله د دوى د رسوائى او بد انجامى موجب وى نو ځكه يعقوب عليه السلام يوسف عليه السلام منع كړ چه خپل خوب دى نورو ورونو ته مه ښكاروه تر دى چه يوسف عليه السلام ته ئى اجازه ور نه كړه چه خپل سكه ورور «بنيامين» ته هم د هغه خوب ذكر وكړى اګر كه له هغه ځنى د كومى خرابى انديښنه نه وه ليكن ممكن ؤ چه هغه ئى په بى احتياطى سره نورو ته ووائى، او په دى دول (طريقه) دغه خبره په خلقو كښى خوره او شائع شى.
تنبيه: حافظ ابن تيميه رحمة الله عليه په يوى مستقلى رسالى كښى ليكلى دى چه نه قرآن نه لغت نه عقلى اعتبارات او نه بل شى د دى خبرى تائيد كوى چه **«اخوان اليوسف انبياء»** ؤ او نه رسول الله مبارک داسى فرمايلى دى، او نه له اصحاب الكرامو ځنى كوم يو د دغى خبرى قائل ؤ. په رښتيا سره عقوق الوالدين، قطع‌الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مريى ځرګندول او پلورل (خرڅول) ئى او د دارالكفر په لورى ئى ليږل. بيا صريح دروغ ويل او حيلى او پلمى (تدبيرونه) جوړول او نور داسى شنيعه حركات ځرنګه د يوه نبى په طرف، اګر كه پخوا له بعثته هم وى، منسوبيدى شى. (العياذ بالله) هغه كسان چه د اخوان اليوسف عليه السلام د نبوت خيال ځرګندوى له هغوى سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل كوم دليل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلبي اولاد نه دي بلکه اقوامو او اممو ته وائي او د بني‌اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښې وشو.

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

او هم دا رنګه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وبه ښیی تاته څه له ګرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحٰق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.)

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښې تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ﴾ او وبه ښیی الله تعالیٰ تاته له ګرځولو د خبرو د خپلو ځایونو ته) مثلاً د رؤیاؤ تعبیر یعنی چه د خوب پیښه واوری، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښې ولګوی یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتائجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله ؤ کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه ګرد (تول) شیان د «تاویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شي.

﴿ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښې به هم برخه ورته ورکوی. او له شدائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښې به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ ﴾ لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحٰق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خیست، او د خپل پلار اسحٰق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دښمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کړی. حضرت اسحٰق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی‌اسرائیلو د گردو (تولو) انبیاؤ سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحٰق بن ابراهیم**

تنبیه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کړی دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لږ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر تولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض وررسوی.

لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٌ لِّلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسی گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوریدلو څخه په زړونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک تینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امیتوبه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایی چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکی قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی دیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه دول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربړونه (تكليفونه) ئى وررسول او د ده په اهانت او استخفاف كښې ئى هيڅ قصور او كمى ونه كړ بالاخر يو ورځ داسى هم راغله چه د يوسف عليه السلام په لورى سره له ندامته او احتياجه راغلل. او الله تعالىٰ يوسف عليه السلام ته د دين او دنيا اعلىٰ مناصب ور په برخه كړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت كښې له خپلو ورونو له جرائمو ځنى سترګى پټى كړى، او په ډير لوى زړه سره ئى د دوى كرد (تول) قصورونه ورمعاف كړل. عيناً په هم دغه ډول (طريقه) د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم قومى ورونو د دوى په نسبت هم ناپاكى پلمى (تدبيرونه) او حيلى جوړى كړى. درد او ربړ (تكليف) ئى ور ورساوه. پر عزت، پت او حيثيت ئى حملى وكړى څو ئى مجبور كړ چه خپل وطن هم پريږدى ليكن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونكى وه كله چه دى له وطنه جدا شو. او د برى او د شان د رفعت لمر ئى روڼ وځليد، او څو كاله وروسته د مكى معظمى د فتحى هغه تاريخى ورځ ورسيده چه په هغى كښې دوى د خپلو ګردو (تولو) قومى او وطنى ورونو له تيرو تقصيراتو څخه ورتير شول او عيناً همغه د حضرت يوسف عليه السلام كلمات ﴿ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ﴾ ئى وفرمايل او پر هغو ګردو (تولو) تقصيراتو ئى د عفوى قلم راكښو.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي
ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَ
تَكُونُوا مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ ﴿٩﴾

(ياد كړه) هغه وقت چه وويل دغو (لسو ورونو يو بل ته) خامخا يوسف او ورور ئى (بنيامين) ډير ګران دى پلار زمونږ ته له مونږ ځنى حال دا چه مونږ ډله يو قوتناكه (د مينى وړ)، بيشكه پلار زمونږ خامخا په خطا ښكاره كښې دى (نو پر دغه خبره ئى سره تړون وكړ) ووژنئ يوسف يا وغورځوئ تاسى هغه په كومى ځمكى (لرى) كښې چه وزګار (او خالص) شى تاسى ته مخ (د توجه) د پلار ستاسى، او شئ به تاسى وروسته له دى (كار) يو قوم صالحان.

تفسير: حضرت يعقوب عليه السلام له حضرت يوسف عليه السلام او د ده د عينى ورور «بنيامين» سره زيات محبت كاوه. ځكه چه دوى دواړه له خپلو نورو علاتى ورونو ځنى وړوكى ؤ. او د دوى مور هم مرحومه شوى وه او خاص د حضرت يوسف عليه السلام په نسبت د فراست له نوره، يا له ربانى الهامه پوهيدلى ؤ چه د ده مستقبل ډير روڼ او ځليدونكى دى او د نبوت د كورنى سلسله د ده له ذاته سره تړلى ده او پخپله د يوسف عليه السلام ښائسته صورت او سيرت،

ظاهري او باطني کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصي محبت خپل لوري ته ورجذباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو ورونو ډیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سري خو مونږ یو او زمونږ دله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفۍ په وقت کښې هم په کار ورتلي شو. له دغو وړوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشي کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئې ویل چه دی په دغه معامله کښې په سخته غلطۍ او صریحه خطا کښې دی. او د خپلې نفعې او نقصان صحیحه موازنه نه کوي.

﴿ اِقْتُلُوْا يُوْسُفَ ﴾ الآية - ووژنئ تاسې یوسف یا وغورځوئ تاسې هغه په کومې لرې ځمکې کښې چه وزګار او خالص شي تاسې ته مخ د توجه د پلار ستاسې) یعنې د حسد او رخې (کینې) اورونه د دوی په زړونو کښې دننه لګیدل. بالاخر دوی به خپلو منځونو کښې سره مشوری وکړی چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښې امکان نه لري چه د خپل لوی پلار خصوصي محبت او توجه مونږ خپل لوري ته کش کړی شو. نو ځکه ښائي چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسوو یا خو دی ووژلي شي یا دی په کوم لرې ملک کښې وغورځاوه شي. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشي کله چه دی نه وی نو د پلار ګرده (توله) توجه به زمونږ په لوري متوجه کیږي او د ده د ګردو (تولو) مهربانیو یواځې مونږ حقداران پاتې کیږو د «بنیامین» معاملې ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئې د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه ګاڼه.

﴿ وَتَكُوْنُوْا مِنْ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ﴾ او شئ به تاسې وروسته له دې کار یو قوم صالحان) یعنې یو ځلې د قتل او نورو ګناهونو ارتکاب واقع کیږي، او وروسته د هغه له فراغته بیا به توبه کوو او ښه نیک سړي به کیږو یعنې هم په رندانو کښې رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتكونوا من بعده قوما صالحين» معنی داسې اخیستې ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زمونږ ګرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږي، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لنډ او مایوس کیږي، او یواځې زمونږ پر سرونو به راکش کیږي.

قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ وَاَلْقُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ۝۱۰

وویل یوه ویونکي له دوی څخه چه مه وژنئ یوسف (چه لویه ګناه ده) او (بلکه) وغورځوئ تاسې هغه په تیاره بیخ د ګمنامې کوهې کښې چه وائې خلې ځیني تیریدونکي (د لارې چه کوم لرې ملک ته ئې یوسي) که یئ تاسې کوونکي (د دې بیلتون).

تفسير: داسي ويونكى «يهودا» ؤ يعني وژل ئي لويه ګناه او غته خبره ده، او زمونږ مقصد بى له قتله هم حاصليدى شي كه تاسي د يوسف عليه السلام بيلتون له دى ځايه غواړئ نو آسان صورت ئي دغه دى چه له كلي څخه ئي لرى په كوم تياره ګمنامه كوهي كښى وغورځوئ.
ابوحيان رحمة الله عليه له ځينو اهل‌اللغت څخه نقل كړى دى چه «غيابت الجب» هغي تاخچي او نورو ته وائي چه په كوهي كښى له اوبو څخه لږ څه پاس ئي جوړ كړى وى. غرض ئي داسي ؤ چه هرومرو (خامخا) د عمداً هلاكولو ګناه په سر اخيستل نه دى پكار، او په دغسي يوه كوهي كښى له غورځولو څخه وروسته ممكن دى چه كوم مسافر په هغه تير شي، او له ده ځني خبر شي او ترى وئي كاږي. نو په دغه صورت كښى زمونږ مقصد پخپله حاصليږى او په ناحقى وينى مو لاسونه نه ككړيږى ګواكى منكور (مار) وژلى كيږى او همسا نه ماتيږى. (پس دوى تول سره په دى متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾

نو وويل دوى اى پلاره زمونږ څه باعث دى تا لره چه امين نه ګرځوى ته مونږ پر يوسف باندى حال دا چه بيشكه مونږ ده ته خامخا نصيحت ګران (خير غوښتونكى) يو.

تفسير: له دى نه معلوميږى چه پخوا له دى نه هم دوى داسي غوښتنه له خپله پلاره كړى وه مګر د دوى زړه مطمئن نه ؤ چه يوسف عليه السلام له هغوى سره پريږدى.

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾

وليږه دى له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخورى ډيرى ميوى او لوبى وكړى او بيشكه مونږ ده لره خامخا ساتونكى يو (له هر تكليفه).

تفسير: يعني د داسي پيمخى، ښايسته او قوى هلك ګرد (تول) قواء له كوره كښيناستو څخه له كاره وځى. مناسب دى چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شي. او هلته د صحرائى ګلانو ښه سيلونه وكړى، او ميوى ئي وخورى، او ښى لوبى وكړى، او توپونه او مندى ووهى او وځغلى، او نور ښه جسمانى ورزشونه وكړى. وائى چه د هغوى لوبى مندى وهل او غشى ويشتل ؤ. او برسيره پر هغو د وړكيو دپاره تر مناسبى اندازى پورى لكه چه ابوحيان رحمة الله عليه ليكى لوبى او مستى كول د نشاط او خوښى او خوشالى سبب دى. الغرض د يوسف عليه السلام د صحرا بيولو اجازه ئي په ډيرى زوروری غوښتنى سره له يعقوب عليه السلام څخه وكړه، او په

نهايت مؤكده طريقه سره ئې ورته اطمينان ورکړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرينو ليکلي دي چه دوی يوسف عليه السلام بيل ليدلی او لمسولی ئی ؤ څو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هرومرو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شي.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾

وويل (يعقوب) بيشکه زه چه يم خامخا غمجنوی مې دا چه بيول د تاسی دی يوسف لره او ويريږم له دی نه چه وبه خوری يوسف لره ليوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان يئ.

تفسير: يعني د يوسف عليه السلام بيلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زيات غمجن کوی او پر هغه برسيره له دی نه هم ويريږم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه کوم ليوه يا بل کوم داړونکی ئی در څخه ونه داړی. او وئی نه خوری. ليکی چه په هغی صحرا (بيديا) کښی ليوان ډير زيات ؤ. حضرت شاه صاحب ليکی «څرنگه چه دوی وروسته له دی نه د ليوه بهانه جوړوونکی ؤ نو د هم دی لامله (له وجی) د يعقوب عليه السلام په ژبه کښی هم د ليوه ويره ولويده» د ځينو محققينو خيال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ فرمايل د حضرت يعقوب عليه السلام په شان د يوه نبی د توکل او تفويض له درجی څخه لږ څه نازله خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسيد چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره تينگه کره او همغه انديښنه چه ده وړښکاره کړی وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکړ او همغسی يوه پلمه (بهانه) ئی ورجوړه کره.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بيا ورونو د يوسف) وويل قسم دی که وخوری يوسف لره ليوه حال دا چه مونږ ډله قوتناکه يو نو بيشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له زيان کارانو (عاجزانو) څخه يو.

تفسير: يعنی که زمونږ په شان د يوی قوتناکی ډلی په موجوديت کښی زمونږ وړوکی ورور ليوه وخوری، نو وپوهيږئ چه مونږ له کاره وتلی او بيکاره ځلميان يو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو يولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی يو وړوکی

هلک د لیوه خولی. ته ورسیږی او که داسی کومه پیښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل گرد (تول) شیان له لاسه ورکړی دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چه بوتلو دوی یوسف لره (نو ئی ډیر په تکلیف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تیاره بیخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ یوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکینوو دغه ورونه) چه ته به خامخا خبر ورکړی دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهیږی (چه ته یوسف ئی).

تفسیر: مفسرینو ډیری داسی ضمنی قصی په داسی درد زیاتوونکی او رقت غورځوونکی ډول (طریقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوریدلو څخه د تیری (گتی) زړه هم خوږیږی او د هغو لوستل سړی ډیر ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحیح وی. لوی قرآن د خپل خاص نصب‌العین په اعتبار دا قسم تفصیلاتو ته زیاته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د یادولو وړ (لائق) گڼلی ده. څکه چه له دغو اجزاؤ سره هیڅ یو مهم مقصد نه دی تړلی. قرآن کریم د خپل سامعینو په زړونو کښی هغه رقت پیدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ایمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حیواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطباؤ زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمنی خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا ښوده چه د یوسف علیه السلام ورونه په لطائف‌الحیل سره له پلاره څنی یوسف علیه السلام یوړ. او سم له تړلی شوی قرارداده د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتیبات ئی ونیول. په دغه وقت کښی مونږ یوسف علیه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندی له سره نور خلق ونه پوهیدل چه بیخی مه ویریږه څکه چه داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په یادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی یو لوړ (اوچت) مقام او لویه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پیژندلی. یا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پیژندلی. دغه غیبی اشاره په خوب کښی شوی یا په ویښه کښی؟ د الهام په ذریعه شوی که د پرښتی په وسیله؟ د دغه تفصیل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له لیدلو څخه دا ویلی شو چه د وحی راتلل په څلویښت کلنی پوری نه ده موقوفه څکه چه د حضرت یوسف علیه السلام عمر په دغه وقت کښی ډیر لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیگا (په تیاره کښی) چه ژړل ئی (په دروغو سره)

تفسير: ځو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښی راغلل، چه د ورځی په رڼا کښی د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکاریده، او د شپی تور تکری (ځادر) تر یوی اندازی پوری د بی حیائی، بی رحمی. او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولی شی.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنګه ښه فرمایلی دی چه «د یوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سړی په تشی ژړا سره رښتین نشو ګڼلی.»

قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئۡبُۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښی او پریښود مونږ یوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وخوړ ده لری لیوه، او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اګر که یو مونږ رښتینی.

تفسير: یعنی مونږ په حفاظت کښی هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په مندو او غشو ویشتلو کښی، نو چه لږه شیبه زمونږ سترګی تری واوښتی لیوه راغی او یوسف ئی له مونږ ځنی وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لږه موقع کښی له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیږی او علی‌الفور یوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴾ او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اګر که یو مونږ رښتینی هم) یعنی د یوسف په معامله کښی لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یئ! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رښتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښی زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یئ په هیڅ شان.

وَجَآءُوْ عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍؕ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًاؕ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌؕ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ۝۱۸

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوئ (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځکوړی (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوښښ کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راولی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لړلی دی. نو وویل یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی، بلکه ښائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوئ، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سړی چه په شام کښی ناست له مصر څنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه وږم باندی پوهیده، هغه وځکوړی (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د وینی ګمان کولی شو. څکه په مجرد د آوریدلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیسه سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په دیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم څیرلی او شلولی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناؤ خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف دول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه ګردی (تولی) ستاسی حیلی او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوښښ کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهروئ په داسی شان راښکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

مي په برخه شي. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کښې په پوره ډول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږي، او د یوه تاکلی (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبته به نجات مومي. فيالحال له لتولو. او د انتقامي تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځي. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښې نه لویږي. البته زما نور ځامن په ګرد (تول) جهان کښې رسوا کیږي. او امکان لري چه دوی په قهر او غضب کښې پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړي. کذا قال امامنا الرازي رحمة الله علیه في تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَآءَتۡ سَيَّارَةٞ فَأَرۡسَلُواْ وَارِدَهُمۡ فَأَدۡلَىٰ دَلۡوَهُۥۖ قَالَ يَٰبُشۡرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٞۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ١٩

او راغله قافله (له مدین چه مصر ته تله) نو ولیږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (ځوړنده) خوشي ئی کړه بوکه خپله (په کوهي کښې نو ونښت یوسف په دغې بوکې پورې کله چه وئی لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د یوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائي چه تر دري ورځو پورې یوسف علیه السلام په هغه کوهي کښې د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښې دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهي کښې ډوډی، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشي، او د کوم بل ملک مسافر ئی تري وباسي، او له ځان سره ئی بوځي او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شي، رښتیا ده چه «د غلیمانو (دښمنانو) په سترګو اغزی ښکاری ګل» بالاخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهي له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهي ولوید نو یو سړی ئی د اوبو آخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت یوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغې بوکې کښې کیناست او پرې ئی په خپل لاس تینګ ونیو. او له کوهي څخه ووت کله چه د بوکي کشوونکی سترګې پرې ولګیدی نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولې څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرخول) کیږي!.

﴿وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةٗ﴾ او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طریقه)) یعني بوکه کشوونکي

د دغی خبری له خپلو نورو ملګرو څخه پټولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو ګرد (تول) به راسره شریکیږی ښائی چه داسی ئی ورښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرڅ کړم.)

یعنی د ورونو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشړی او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرڅ کړی) الله تعالیٰ اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وګرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه ګردی (تولی) چاری ئی په یوه شیبه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر ګردو (تولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍۭ بَخۡسٖ دَرَٰهِمَ مَعۡدُودَةٖ وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او وپلوره (خرڅ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی ورښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنګه چه د ده عادت دی چه تل تیښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلئ) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شئ. مګر دیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه دیرو یا کمو ئی وپیرود (خرڅ کړ) ، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی) وررسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿ وَكَانُواْ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرڅولو) څخه مه متعجب کیږه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وګڼلی ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرڅولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریدلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرڅ کړ) . والظاهر هوالاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِيْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ۚ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۡ وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ؕ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۱﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی ؤ یوسف او ؤ له (اهله د) مصره ښځی خپلی ته چه په عزت لره ځای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی کوه !) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی ځوی (چه دواړه اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه او عزیز مو مهربان کړی ؤ پر ده) ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی) ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه ځای قائد او مدارالمهام ؤ) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا راعیل ته وویل «چه دغه هلک دیر غوره محبوب، هوښیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنګه چه اولاد نه لرو، دی د خپل ځوی په ځای ودروو.

﴿ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ ﴾ الآیة - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او عزیز مو پری مهربان کړ. ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه د مصر کښی دپاره د دی چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د ورونو د حسد او رخی (کینی) له ربړو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او د مصر د عزیز کره مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او په دغه دول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز ځای ورکړ. او د مصریانو په سترګو کښی

مو هغه وجيه او محبوب وگرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقياتو او اعتلاۆ د اساس په منزله وگرځي، او د بني اسرائيلو دپاره د مصر د هستوگنې وسيله شي. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزيز سره واوسيږي، او له لويانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړي څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو وپوهيږي او د گردو (تولو) خبرو پر ځايونو باندې د لګولو او کولو کامله سليقه او تجربه حاصله شي.

تنبيه: د دې سورت په اوله رکوع کښې د «تاويل الاحاديث» لفظ تير شوی دی د هغه تفسير دې هلته بيا ولوست شي.

﴿ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه هيڅوک ئې نشي رد کولی ليکن زيات خلق نه پوهيږي په دې) يعنې ورونو غوښتل چه يوسف عليه السلام ښکته وغورځوی ليکن پاک الله يوسف عليه السلام د عزت آسمان ته وخيژوه. زيات کسان له خپلو لنډ ليدلو څخه نشي ليدلی چه د انساني تدابيرو په مقابل کښې د الله تعالیٰ تدبير او اراده څرنگه غالبيږي او برې مومي؟.

﴿ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴾

او کله چه ورسيد يوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسې جزا (بدل) ورکوو نيکوکارانو ته

تفسير: يعنې څه مهال (وخت) چه د يوسف گرد (تول) قواء د کمال حد ته ورسيده نو د پاک الله له درباره د عظيم علم او حکمت فيض ور ورسيد. نهايت مشکله عقدې (غوټې) ئې په خپل رسيدونکي فهم سره حل کولی په ډيره ښه توگه (طريقه) او پوه سره ئې د خلقو جرگې او جگړې سره جوړولې. پر ديني دقائقو په ښه ډول (طريقه) سره پوهيده. کومه خبره ئې چه په ژبه سره ويله. هغه به ئې عملاً هم کوله او نورو ته به ئې ورښوولـه د بې عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علم الشرائعو پوره ماهر ؤ. علم الرؤيا او د خوب تعبير د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، يا د صالحينو په تقليد او توفيق پر ازلي نوائبو او حوادثو صابر وي. عمده اخلاق او ښې رشې (عادتونه) او معاملې ئې ځان ته غوره کړې وي، نو ځکه الله تعالیٰ پرې داسې انعام فرمائي.

(کله چه يوسف عليه السلام کور د عزيز ته راغی، او عشق د زليخا نهايت ته ورسيد، نو خپل مراد ئې ترې طلب کړ،)

﴿ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِىْ هُوَ فِىْ بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ ﴾

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۚ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ ۖ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فریب وکړ ده لره هغه (ښځې) چه دغه یوسف په کور د هغې کښې ؤ دپاره د نفس د ده او کلکې ئې پورې کړې تولې دروازې او بیا وویل دغې ښځې هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پورې چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئې کړې ده ساتنه زما) نو زه به ولې خیانت کوم په اهل د ده کښې،) بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومي ظالمان) چه د نیکۍ په ځای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبیه الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (ښځې) زلیخا د ده په مخ کښې د دیر مزلةالاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کړه.
یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه.
او د زړه ورلو، او مینه کښولو او سد لری کولو ګرد (تول) سامان او اسباب ئې تول کړل. او غوښت ئې چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جنباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښې او د زلیخا انتهائی مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په ګوښه (بیله) کوټه کښې په خپله د ښځې له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو ګرد (تول) ورونه ئې وتړل. له بل لوری د ځلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه ګرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د ډیرو لویو زاهدانو تقویٰ هم ګرد ګرد آلوزی. مګر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنګ سره ئې رنګین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنګه به د شیاطینو په چمبو (فریبونو) کښې راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووایه چه «په الله پورې پناه نیسم» سم له لاسه ګرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی ګرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالیٰ پناه ونیوله په هغه د بل هیڅا وار نه چلیږی.
﴿ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پورې الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مربی دی چه ما په دیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښې ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندی څرنګه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکۍ او ښیګڼې (فائدې) او بری مخ نشي لیدلی. او څرنګه چه د مجازی مربی دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو ویوهیږه چه له هغه حقیقی مربی څخه په څه اندازه مونږ ته لازم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

وكړو. چه هغه رب العالمين دى او محض پخپل فضل او كرم سره ئى زمونږ تربيت فرمايلى دى، او خپل نور مخلوقات ئى زمونږ د خدمت او راحت دپاره درولى دى.
تنبيه: ځينو مفسرينو د «انه ربى» ضمير د الله په لورى راجع كړى دى.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقيق قصد كړى ؤ دغه (يوسف) ته (د جماع) او (يوسف) به قصد كړى وى دى ښځى ته كه نه وى ليدلى يوسف برهان (قاطع دليل) د رب خپل، هم داسى (ساتلى دى مونږ يوسف په عصمت سره) دپاره د دى چه وګرځوو مونږ له ده څخه بد او ناكاره فعل (چه خيانت او زنا ده)، بيشكه دغه (يوسف) له بندګانو مخلصو (غورو پاكو) زمونږ څخه ؤ.

تفسير: ځينو مفسرينو د ﴿ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ﴾ الآية - داسى ترجمه كړى ده او خامخا په تحقيق ښځى فكر كړى ؤ د يوسف او يوسف فكر كړى ؤ د ښځى يعنى زليخا د يوسف عليه السلام د راګيرولو فكر وكړ، او يوسف عليه السلام داسى فكر وكړ چه زه د ښځى د مكر په لومه (دام) كښى ونه نښلم. كه يوسف عليه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وى معاينه كړى، نو استقامت او ثابت قدمى به ئى مشكله وه. ځينو مفسرينو «وهم بها» ئى له «ولقد همت به» څخه بيل كړى دى. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئى متعلق كړى دى لكه چه په «ان كادت لتبدى به لولا ان ربطنا علىٰ قلبها» تركيب كښى دى. په دغه وقت مقصود د يوسف عليه السلام په حق كښى د «هم» ثابتول نه، بلكه نفى كول دى، او ترجمه به ئى داسى كيږى. چه ښځى د يوسف عليه السلام اراده وكړله، او يوسف عليه السلام به هم د ښځى اراده كړى وى. كه د خپل رب قدرت او حجت ئى نه وى ليدلى. ځينى په «هم بها» كښى د «هم» لفظ ئى د رغبت او طبعى ميلان په معنى اخيستى دى. يعنى د يوسف عليه السلام په زړه كښى بى اختياره څه رغبت او ميلان پيدا شو. لكه چه روژه‌دار ته په ګرمى كښى د يخو اوبو په لورى طبعاً رغبت پيدا كيږى. ليكن دى نه د هغو د څښلو اراده كوى او نه دغسى بى اختيارى رغبت چندانى مضر دى. بلكه سره له طبيعى رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزيد اجر او دير ثواب موجب ګرځى، هم داسى وپوهيږه چه د داسى قوى اسبابو او دواعيو په موجوديت سم له بشرى طبعى سره بى‌اختياره او بى‌ارادى د يوسف عليه السلام په زړه كښى د كوم قسم رغبت او ميلان احساس پيدا كيدل نه له عصمته سره منافى ده او نه ئى مرتبه ښكته كوى. بلكه په «صحيح مسلم شريف» كښى د ابوهريره رضى الله تعالىٰ عنه حديث دى «كه د بنده ميلان د كومى بدى په لورى وى

خو پر هغه عمل ونه کړی نو د ده د حسناتو په دفتر کښې يوه نيکي ليکله کيږی» الله تعالیٰ فرمايي چه هغه سره له رغبته او ميلانه زما له ويرې هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظی اشتراکه د زليخا «هم» د يوسف عليه السلام له «هم» سره لکه د ځمکی او آسمان فرق لری. نو ځکه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په يوه لفظ کښې سره جمع نه کړل، او نه د زليخا د «هم» په شان د يوسف عليه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل کړل. بلکه په سياق او لحاق کښې ئی ډير دلائل د يوسف عليه السلام پر طهارت او نزاهت قائم کړل. چه له غور کوونکو څخه پټ نه دی. تفصيلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدين رازی په «تفسير کبير» او نورو تفاسيرو کښې شته.

«برهان» دليل او حجت ته وائی. يعنی که يوسف عليه السلام په دغه وقت کښې د خپل رب دليل نه وی ليدلی، نو پر قلبی ميلان به ئی تګ کاوه. ښه! نو دليل څه ؤ؟ د زنا هغه عين‌اليقين حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ يا هغه دليل دی چه يوسف عليه السلام د بی‌بی زليخا په مقابل کښې وويل چه ﴿إِنَّهُ رَبِّىٓ أَحْسَنَ مَثْوَاىَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ﴾ ځينی وائی چه په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ په قدرت خپل پلار ئی وليد چه ولاړ دی، او له حيرته خپلې ګوتې چيچی، يا پر کوم غيبی ليک ئی نظر ولويد چه په هغه کښې د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان يوازې د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه يوسف عليه السلام زمونږ له غورو بندګانو څخه ؤ، يا ئی جبرئيل وليد. يا غږ پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی!. لهٰذا هيڅ يوه وړوکی او لويه بدی، اګر که د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسيد.

کله چه يوسف عليه السلام د زليخا نه په تيښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسيده نو په حکم د الله تعالیٰ سره به ورته پخپله بيرته کيده او زليخا هم داسی ورپسی ځغاسته تر اوومی دروازی پوری

وَٱسْتَبَقَا ٱلْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُۥ مِن دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا ٱلْبَابِ ۚ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَن يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او سره منډی وهلی دواړو دروازی ته او څيری کړ (ښځی) کميس د دغه (يوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه ميره (خاوند) د زليخا (عزيز) سره دروازی څخه، ووېل (زليخا عزيز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی کړی ده په اهل ستا د بدی مګر دا چه بندی کړ شی يا عذاب دردناک دی.

تفسیر: وړاندې یوسف علیه السلام ؤ چه ژر ور وړاندې ځي او د باندې لاړ شي او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کښې وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کښې ولویده، نو ټینګ ئې ونیو، او خپل لورې ته ئې راکش کړ. په دغه کش او کوک (راښکلو) کښې کمیس وشلید مګر یوسف علیه السلام په هر دول (طریقه) چه ؤ له کوټې څخه د باندې ووت. نو له یوې خوا دوی دواړه سره وړاندې او وروسته په دروازه کښې ورسیدل او له بلې خوا د زلیخا میړه (خاوند) د مصر عزیز هم راورسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وړانستله. زلیخا الزام پر یوسف واړاوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړې وه، نو د داسې سړي سزا ښائي دا وي چه په بندي خانه کښې وغورځاوه شي یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلې (مقرر) شي.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَن نَّفْسِي ۚ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا
إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِن
كَيْدِكُنَّ ۖ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا ۚ
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ ۖ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (یوسف) چه هم دې طلب (او فریب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهدي ورکړه (یوه تې رودونکی) شاهد له کورنې د زلیخا څخه (داسې چه ای عزیزه وګوره) که ؤ کمیس د یوسف څیرې کړې شوې د مخې له خوا نو رښتیا وائي زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که ؤ کمیس د دغه (یوسف) څیرې کړې شوې د شا له لورې نو دروغ وائي زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چه ولید (عزیز) کمیس د یوسف چه څیرې شوې دی د شا له لورې نو وویل (عزیز) چه بیشکه دغه (یو فریب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فریب د تاسو ښځو ډیر لوی دی. ای یوسف! واوړه له دې کاره (او پټ د زلیخا وساته، او بیا ئې زلیخا ته وویل) او مغفرت وغواړه ګناه خپلې ته بیشکه چه

ته ئې (اې زليخا!) له خطاكارانو.

تفسير: اوس نو يوسف عليه السلام ناچاره شو چه اصلي خبره ورښكاره كړي چه زليخا اراده كړې وه چه زما نفس زما له واكه (اختياره) وباسي، زه وتښتيدم او ځان مې ترې وژغوره (بچ كړو). دغه جګړه لا پاى (آخر) ته نه وه رسيدلې چه د زليخا له كورنۍ څخه يو شاهد په عجيبي طريقي سره د يوسف عليه السلام په حق كښې شاهدي وركړه له ځينو روايتونو څخنې معلوميږي چه دغه شاهد يو تې رودونكى هلك ؤ چه د الله تعالىٰ په قدرت د حضرت يوسف عليه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښكارولو دپاره په غږيدلو پيل (شروع) وكړ. او ځينې علماء وايي چه هلك نه ؤ بلكه كوم پوه سړى ؤ چه داسې يوه پټه او نښه ئې ور وښوده والله اعلم كه شاهد تې رودونكى هلك ؤ لكه چه په ځينو معتبرو روايتونو كښې دي نو په دغه صورت كښې هم دغه د يوه تې رودونكي وينا او داسې شاهدي وركول چه په خاتمه كښې د يوسف عليه السلام په حق كښې مفيد شي بالاستقلال د يوسف عليه السلام د صداقت دليل ؤ. د كميس له وړاندې يا له وروسته څيريدلو له شهادته په زائد ډول (طريقه) د يوې علامې او قرينې په شان ښائي وګڼلى شي او كه كوم پوه سړى ؤ نو په ښكاره سره داسې معلوميږي چه دى به په خارجي طريقي سره د حال په حقيقت مطلع شوى وي. مګر ده په نهايت پوه په داسې يو اصول سره شاهدي اداء كړه. چه هغه د بې طرفانو په نزد هم ډيره معقوله وه ځكه كه سم د ښځې له دعوى سره «معاذ الله» يوسف عليه السلام د دې په لوري اقدام كړى وي، نو د ده مخ به د ښځې په لوري وه، نو ښكاره ده چه په دغه كش كوك (معارضه) كښې د يوسف عليه السلام كميس به هم د مخې له لوري څيرى شوى ؤ او كه د يوسف عليه السلام وينا صحيحه ده چه ښځې زه خپل لوري ته بللم او زه د دروازې په لوري وتښتيدم او دې زما د نيولو په مقصد زما تعاقب وكړ، نو ښكاره خبره ده چه د ده كميس به د شا له لوري څيرى شوى وي. ځكه چه په دغه صورت كښې يوسف عليه السلام د دې په لوري له سره متوجه نه ؤ بلكه هغې ته ئې خپله شا ګرځولې په تېښته ؤ په هر حال كله چه وليد شو چه كميس د مخې له لوري نه بلكه د شا له لوري څيرى كړى شوى ؤ نو عزيز وپوهيد چه دغه ګرد (ټول) د ښځې مكر او فريب دى. يوسف عليه السلام هيڅ قصور نه لري لكه چه ښكاره ئې ووېل چه د زليخا دغه ډك له فريبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځې ئې كوى. نو عزيز له يوسف عليه السلام څخه استدعاء وكړه چه څه تير شوي دي، هغه هېر كړه! او وروسته له دې نه د دې خبرې ذكر مه كوه! چه د سختې رسوائي او بدنامې موجب دى. او زليخا ته ئې ووېل چه له يوسف عليه السلام څخه يا له خدايه د خپل قصور معافي وغواړه! چه باليقين هم دا ستا قصور دى.

اګر كه عزيز ډير تاكيد كړى ؤ په يوسف باندې د پټولو د دې خبرې، اما داسې خبرې كله پټې پاتې كيږي نو دا خبره د مصرې ښځو په خولو كښې پريوته. او د زليخا د بدنامې آوازه لاړه او خوره شوه لكه چه وائي

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰىهَا عَنْ نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۭ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾

او ووېل يو شو ښځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) كښې چه ښځه د عزيز طلب كوی مريی خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقيق خيری كړی ده پرده د زړه د دی ښځی له جهته د محبت (د يوسف يعنی ننوتلی دی محبت د يوسف په غلاف د زړه د زليخا كښی)، بيشكه مونږ خامخا وينو زليخا په گمراهی ښكاره كښی (چه خپل ميړه (خاوند) لری او مريی پسی گرځی).

تفسير: يعنی ورو ورو د ټول ښار په ښځو كښی داسی وينآوی شروع شوی چه د عزيز ښځه پر خپل ځلمی كنعانی غلام مفتونه او مينه شوی ده، او غواړی چه وئی لمسوی او پر خپل ځان ئی وغولوی او د هغه نفس د ده له واكه (اختياره) وباسی، د دی مرئی مينی د هغی د زړه په منځ كښی ځای نيولی دی. حال دا چه د داسی يوه معزز منصبدار ښځی ته دغسی يو حركت ډيره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مريی مينه شی او تری خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فكر په دغی معاملی كښی زليخا په علانيه غلطی او ښكاره ناپوهی كښی ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ ۡ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ۭ اِنْ هٰذَآ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿۳۱﴾

نو كله چه واوريد (زليخا غيبت) مكر (فريب) د دوی، نو وليږه (زليخا يو شوک) دغو (طعنگرو ښځو) ته او تيار ئی كړ دغو ښځو ته مجلس (يا ميلمستيا يا بالښتونه چه ډډی پری واچوی) او ور ئی كړی هری يوی ښځی ته له دغو (ښځو) نه چړوكۍ او ووېل (زليخا يوسف ته) راووځه په دوی (نو راووت) نو كله چه وليد دوی دغه (يوسف) نو ډير لوی ښائسته ئی وموند (هک پک پاتی او ځانونه تری هير شول) او غوڅ ئی كړل لاسونه خپل او ووېل دوی پاكی ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ

کړی دی) نه دی دغه (ځلمی) انسان، نه دی دغه (ځلمی) مګر پرښته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناؤ ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پټی پټی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، ګواکی دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوږونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کریدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کړی، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کړی چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وګرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کړی. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کړی وی، او هغوی د دی د دغو پټو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کړی وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کړی وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿ اَرۡسَلَتۡ اِلَيۡهِنَّ ﴾ الآیة - نو ولیږه زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته) یعنی ښځو ته ئی بلنه وکړه او میلمستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د مأکولاتو او خوړو په منځ کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چړوکیو سره ګریدل. یا پوټکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (ټولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چړوکۍ ورکړه شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (ټول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونیول. حضرت یوسف ته چه هم هغلته چیری نژدی موجود ؤ غږ وکړ چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (ټولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی‌هوشی او بی‌حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. ګواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراوه، چه د هغه ځلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترګی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (ټول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرښتی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿ وَقُلۡنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ﴾ الآیة - او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسې صورت ئې هم جوړ کړی دی نه دی دغه ځلمی انسان، نه دی دغه ځلمی مګر پرښته ده لويه) يعنې د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرښته معلوميږی يو چا ډير ښه ويلی دی:

قوم اذا قوبلوا كانوا ملائكة

حسناوان قوتلوا كانوا عفاريتا

ښيتانه دی پرښتی په محل د عيش عشرت کښې

توريالیان دی لکه ځمريان په ډګر د جنګ غيرت کښې

يا هغه حياء او عفت چه د ده له څيرې او وضعيت او هيئت څخه راڅرګنديده، او د هغه د ليدلو څخه ئې داسې وويل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرښتی په شان راښکاری. (بيا چه زليخا دا ښځی وليدی چه له ډير حيرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾

نو وويل (زليخا دغو ښځو ته) دا همغه ځلمی دی چه ملامته کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښې، او خامخا په تحقيق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئې وساته (او زما مطلب ئې ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وايم زه) نو خامخا به بندی (قيد) کړی شی هرومرو (لازماً) او خامخا شی به دی له ذليلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښې)

تفسير: اوس زليخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنيعو غشی بيرته پر هم دوی ورغوځار کړی ګواکی په دغه وقت کښې ﴿ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ﴾ په ويلو سره د يوسف صفت وکړو د دی تولنی د رنګ او وضعيت له ليدلو څخنی زليخا بيخی ځان له لاسه ورکړ او د هغې پيښی ګرد (تول) واقعات ئې په ښکاره ډول (طريقه) سره تکی په تکی وويل «چه بيشکه ما غوښت چه د دی کنعانی ځلمی زړه په لاس راوړم مګر دغه د پاک الله بنده په داسې ډول (طريقه) سره خپل ځان له ما څخنی وژغوره (وساته) او لاس ئې له ما څخنی ووينځه چه زه ورته حقه حيرانه يمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بيان تاسی ته له سره نشم کولی» ګواکی الله تعالیٰ د ګرد (تول) ښار د خواصو ښځو په تولنه کښې د حضرت يوسف عليه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئې ور وړاندی کړ د زليخا حال په دغه وقت کښې همغسی ؤ لکه چه چا ويلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق واشرح هواک فکلنا عشاق

﴿ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ ﴾ الآیة - او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کړ شی هرومرو (لازماً) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار ؤ څو د هغوی زړه‌خوږی او همدردی حاصله کړی شی. او لږ څه په تحکمی ډول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت ؤ چه هغه وویرېږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غړوی. او ځان دی ورته سنبال کړی حال دا چه

نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی

کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولاګۍ خپلی که نه بندی (قیدی) کیږی او ربړونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وګرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه ګرځوی ته له ما څخنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وګرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره څه خبری او اتری به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی ګردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی ویرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیری کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربړونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کړی او بل هیڅ یوه ګټه (فائده) درته نه رسوی» وایی چه په ښکاره ډول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مګر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کړی کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او ګردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی ئی د احدیت له درباره غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العٰلمینه! ما د دوی له مکرونو او فریبونو ځنی وژغوره (وساته)! که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیښیږی، نو زه په ډیری خوشالی سره هغی بندیګری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویریږم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکړم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرګندوی چه د انبیاؤ علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغروریږی، بلکه د عصمت او عفت پر هغی منشأ «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئی ګرځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو (ټولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی ئی په عصمت او عفت په پوره ډول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیڅ‌ا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر ئی پری ونه کړ.

(بیشکه الله تعالیٰ ښه آوریدونکی د ټولو اقوالو ښه عالم دی په ګردو (ټولو) افعالو) یعنی د ګردو (ټولو) دعاوی ښی آوری، او تری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالیٰ د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب ئی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی ؤ. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اګر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سړی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده **اللهم انی اسالک الصبر** ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «**سالت الله البلاء فاساله العافية** تا له الله تعالیٰ ځنی د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو تری عافیت وغواړه!»

ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُۥ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکۍ د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هرومرو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندی کړ شو يوسف)

تفسير: يعني سره له دی چه د حضرت يوسف عليه السلام د برائت او نزاهت ډير دلائل ئی ليدلی ؤ بيا هم دوی په دغه کښی مصلحت وليد چه تر يوی مودی پوری يوسف عليه السلام بندی کړی، څو عام وګړی او خلق داسی وګڼی چه هم دغه يوسف پړ ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه ګواکی هغه تخويف او ويرول چه د زليخا له لوری په بنديتوب سره ورکړی شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بنديګری څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدنامی ورکيږی او هم تر يوی مودی پوری به يوسف د دوی له سترګو څنی پټيږی. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بنديتوبه داسی وی چه ګوندی يوسف عليه السلام د لړ څه رېړ (تکليف) ګاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طريقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزيز او د نورو مقصد به له دغه بنديتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک يا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ۚ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَعْصِرُ خَمْرًا ۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِيْ خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۗ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيْلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٦﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه ځلميان، وويل يو له دی دواړو بيشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوړوم انګور دپاره د شرابو، او وويل هغه بل چه بيشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کړی می ده د پاسه په سر خپل ډوډی چه خوری مرغان له هغی (ډوډی)، خبر کړه ته مونږ په تعبير د دی (هر يوه خوب)، بيشکه مونږ وينو تا له نيکو کارانو (له بنديانو سره يا د بنديخانی يا له ښو علماؤ د تعبير څخه).

تفسير: يعني په هم دغو ورځو کښی دوه ځلمی بنديان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی څخنی يو د مصر د باچا (ريان بن الوليد) ډوډی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلودله (لرله) بنديان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت يوسف عليه السلام د مروت، امانت، رښتيا ويل، ښه اخلاق، زيات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبير، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بنديان هم له حضرت يوسف عليه السلام سره ډير مأنوس (روږدی) شول او د ډير محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقی وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه ګورم ځما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښې خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښوکو سره ټونګی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سری لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مګر چه خبر به کړم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پریښي می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام ړومبی هغوی ته تسلی ورکړه چه هرومرو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوړو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آوروم او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته نه کومه ځایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه زه کوم کسب ګر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحٰق، حضرت یعقوب غوندی انبیاؤ او مرسلانو د توحید پر دین ځم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زمونږ له ګردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو څیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه ګرځوو نه په ذات کښې نه په صفاتو کښې نه په افعالو کښې نه په ربوبیت او معبودیت کښې. یواځې د هغه په حضور کښې سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندی توکل او اعتماد کوو. او خپل مرګ او ژوندون او نور تول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاؤ هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندیگری (قیدئی) په مصیبت کښې گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راشه! په دغه وقت کښې ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! ړومبی دوی ته دینی خبری ورونیه بیا ئی د خوب تعبیر ووایه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به درمعلومیږی څو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسی، او ښه غوږونه ورته کیږدی.

تنبیه: دیرو مفسرینو د ﴿ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کړم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. گواکی ړومبی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. څو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع‌فی‌النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ﴿ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ ﴾ شیخ الهند رحمة الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکی «حق تعالیٰ په قید کښې دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه ړومبی هغوی ته دینی خبری وښیی او وروسته د خوبونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وقته پوری به هغه هم درونیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَاءِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ لَنَا أَن نُّشْرِكَ بِاللَّهِ مِن شَيْءٍ ۚ ذَٰلِكَ مِن فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحٰق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کښې، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه وباسی (په دی راتلو د انبیاؤ).

تفسیر: یعنی زموږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندی زموږ قایم پاتی کیدل نه یوائحی زموږ په حق کښی بلکه د گرد (تول) جهان په حق کښی فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمی کورنی له انوارو څخه روحانی گردی (تولی) رڼاوی خوری او نورانی ډیوی لگیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالیٰ د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کړی. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾

ای دواړو ملگرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښی) ډیر قوی غالب دی (پر تولو او په هر څیز کښی).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کړی دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښی نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر گردو (تولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښی نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تښتیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پړ ئی کړی. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښی کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَ
اٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ
اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٠﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مگر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالیږلی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی ځایه له خپل ځانه څه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سړی وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیږلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿وَسۡـَٔلۡ مَنۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلۡنَا مِن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ءَالِهَةً يُعۡبَدُونَ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٤٥) آیت (٤) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوړه ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سړک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالیٰ پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ فَتَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِن رَّأۡسِهِۦۚ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ٱلَّذِي فِيهِ تَسۡتَفۡتِيَانِ ﴿٤١﴾

ای دواړو ملگرو زما د بندی خانی! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو وبه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوٰی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په ویښتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان ډوډی خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی خیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کيدی. لکه چه هم داسی هم وشو او ساقی د زهرو ورخښولو له تهمته بيخی پاک او بریء ووت او نانوائی (دودی پخونکی) د خپل جرم په سزا غرغره، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

او وويل يوسف هغه يوه ته چه يقين ئی درلود (لرلو) چه بيشکه دی خلاصيدونکی دی له دی دواړو نه (چه ساقی دی) چه ياد کړه (مظلوميت زما) په نزد د مالک بادار خپل (چه خوشی می کړی له بنده) نو هير کړ تری شيطان يادول د يوسف هغه بادار خپل ته نو پاتی شو يوسف په بندی خانه کښی څو کاله (يعنی اوه کاله).

تفسير: دلته ظن د يقين په معنی دی لکه چه په ﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ﴾ کښی دی يعنی يوسف عليه السلام د دغو دواړو په منځ کښی د هغه په نسبت چه متقين ؤ چه بریء کيدونکی دی کله چه له بندی خانی څخه ووت ووويل چه د باچا په مخ کښی زما يادونه هم وکړه چه داسی يو بی قصوره سری د کلونو کلونو راهسی په بندی خانی کښی پروت دی. د مبالغی هيڅ ضرورت نه دی زما کوم حال او احوال چه تا پخپلو سترګو ليدلی دی کټمټ (هوبهو) همغه ووايه!.
﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية ـ نو هير کړل تری شيطان يادول د يوسف بادار (آقا) خپل ته الخ) يعنی شيطان د دغه خلاص شوی بندی په زړه کښی مختلفی وسوسی او خيالات وغورځول، او داسی ئی غافل کړ چه د خپل دغه لوی محسن «يوسف عليه السلام» تذکره ئی تر کلونو کلونو پوری ونه کړه او له سره ئی په ياد هم پاتی نشو. او بالنتيجه يوسف عليه السلام څو کاله نور هم په بندی خانه کښی پاتی شو له ډيرو مدتونو څخه وروسته کله چه باچا يو خوب وليد چه د هغه په تعبير باندی هيڅوک ونه پوهيدل نو دلته د دغه سری (ساقی) يوسف په ياد شو. لکه چه وروسته راځی ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ﴾ الآية ـ د هيرولو نسبت د شيطان په لوری ځکه وکړ شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذريعه ده چه د نسيان سبب ګرځی. د حضرت موسیٰ عليه السلام د سفر ملګری هم ويلی ؤ ﴿وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الکهف (٦٣) آيت ۹ رکوع) ليکن په هر شر کښی الله تعالیٰ کومه د خير خوا هرومرو (خامخا) ږدی. دلته هم اګر که د نسيان نتيجه د بنديګری د تطويل په صورت راڅرګنده شوه خو بيا هم د حضرت شاه صاحب د نکتی له پيدا کولو سره سم داسی يو تنبيه ورته وشوه چه يو نبی لره نه ښائی چه تش پر ظاهری اسبابو او وسائلو زړه وتړی بلکه ابن جرير او بغوی او

نورو له ځینو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿ فَأَنسَٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ ﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. ګواکی ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت ؤ چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی ؤ یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم ؤ چه ګرد (تول) ظاهری اسباب او وسائل ئی پریښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شدائدو د کشف په وقت کښی له خلقو څخه د ظاهری استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقربینو ته سیئات ګرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاؤ علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه ډول (طریقه) تقصیر اوړی. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبیاؤ رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنګه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ویل د عزیمت خلاف ؤ، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د ډیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیږی. په حدیث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندی که ئی نه وی ویلی چه «زمایادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به ؤ پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ﴿٤٣﴾

او وویل باچا (ریان ورروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څربی (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څربی اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وږی شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای ډلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یئ تاسی چه د خوب تعبیر کولی شئ.

تفسیر: یعنی ومی لیده چه هغه وچ وږی له هغو شنو وږو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی ؤ چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصی او ظاهری عروج سبب شو د یوسف علیه السلام په قصه کښې ئې ځای په ځای داسی تنبیه هم فرمایلی ده چه د کومی خبری د پری کیدلو چه د پاک الله اراده تلی وی، نو په غیر متوقعی طریقی سره د هغه داسی اسباب او وسائل ورتولوی چه د هغه په لوری له سره د انسان فکر او خیال هم نه وی تللی.

﴿ إِن كُنتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴾ که یئ تاسی چه د خوب تعبیر کولی شئ!) یعنی که په دغه فن کښې څه پوهه او مهارت لرئ. نو څما د دغه خوب تعبیر وکړئ! او مطلب ئې راوښیئ!

قَالُوٓاْ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ ٱلْأَحْلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

نو وویل (دغو درباریانو) دا ګډوډ (تخیلی) خوبونه دی، او نه یو موږ په تعبیرونو د خوشی خیالی خوبونو باندی پوهیدونکی

تفسير: معلومیږی چه هغه خلق له دی فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلی ناپوهی په اقرار کښې وشرمیدل. او داسی یوه خبره ئی جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشی چتی (بیکاره) او پریشان خیالات دی. چه ډیر کله انسان ته د خوب په حالت کښې داسی ګډوډ خیالات او چرتونه ورپیښیږی چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دی. او نه موږ د داسی خوبونو په تعبیر کښې څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبیر تر اصولو لاندی نه راځی. (کله چه باچا په دی خوب خپل کښې ډیر فکرجن شو او ساقی د تولواک (باچا) له دغی اندیښنی څخه متحسس شو نو یوسف علیه السلام ئی وربه یاد شو.).

وَقَالَ ٱلَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِۦ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

او وویل هغه سړی چه خلاص شوی ؤ له هغو دواړو (یعنی ساقی) او په یاد ئی شو (یوسف) پس له ډیری مودی چه زه به خبر کړم تاسی په تعبیر د دی خوب نو ولیږئ تاسی ما (یوسف زندانی ته).

تفسير: اوس د خوب په سلسله کښې د هغه ساقی چه له بندیګری، څخه خوشی شوی ؤ حضرت یوسف علیه السلام په یاد کښې راغی ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئی وویل که ماته لږ څه تر بندی خانی پوری د تللو اجازه راکړه شی، نو زه به ډیر ژر د دی خوب ډیر صحیح تعبیر تاسی ته راوړم. په بندی خانه کښې یو مقدس پرښته صورت بزرګ

شته چه په علم‌التعبير کښې ډير ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبير دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضريږم وروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د تولواک (باچا) ساقی د يوسف عليه السلام په خدمت کښې مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورڅخه وکړه.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

ای يوسفه! ای ډيره رښتينه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواوو څربو کښې چه وخوری دی څربو لره اووه (نوری) خواری غواوی او په اووو وږيو شنو کښې او اوو نورو وچو وږيو کښې (چه له هغو شنو چاپير دی) ښائی چه زه بيرته لاړ شم (سره له تعبيره) خلقو ته (چه باچا او درباريان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبير د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسير: د ﴿أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ويلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتيا يئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هرومرو (خامخا) کيږی. هيله (اميد) شته چه هر هغه تعبير چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کټمټ (هوبهو) همغسی کيږی څو زه بيرته لاړ شم سره له تعبيره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په ډير ښه تعبير او د هغه په ذريعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ راښکاروی چه د انبياؤ عليهم السلام د صدق او ديانت نقش په څه ډول (طريقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کښې وهلی کيږی.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

وویل (یوسف) چه کرئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسی په ډیر زیار (کوشش) سره ډیر، نو هر هغه چه وریبل تاسی نو پریږدئ هغه غله په وږی خپل کښی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک کړئ). بیا به راشی وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چه وبه خوری (اهل د دی اوو سختو کلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره کړی وی تاسی دپاره د دی مگر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشی وروسته له دی (کلونو د قحط) یو کال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه کښی به فریاد رسی وکړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی کښی به ونښیځی (نچوړ کړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: یوسف علیه السلام د خوب د تعبیر په وربښوولو کښی نه څه ځند (ایسارتیا) ولګوه او نه ئی کوم شرط ورته کیښود او نه ئی هغه سری شرمنده کړ. چه ته می وروسته له دغومره کلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاؤ علیهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځی د خوب تعبیر غوښتی وو. مگر ده دری شیان ورعطاء کړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د یوسف علیه السلام د کلام حاصل داسی دی چه اووه غتی څربی غواوی او اووه شنه وږی هغه اووه کلونه دی چه په کښی پرله پسی متواتر خوښی او هوسائی (آرام) به وی د ځمکو حاصلات به ډیر کیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده کوی. وروسته له دی نه به اووه کلونه قحط راځی چه په هغه کښی هغه ګردی (تولی) پخوانی ذخیری خوړلی کیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځی د راتلونکی کال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی کیږی دغه اووه کاله همغه خواری غواوی او وچ وږی دی چه څربی غواوی او شنه وږی به خوری او ختم کوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن کښی یوسف علیه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علیٰ خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په ړومبنیو اوو کلونو کښی هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په کفایت شعاری سره ئی ذخیره وکړئ هومره غله مو چه د خوړلو او کرلو لپاره په کاریږی هغه بیله کړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خورئ او نوری غلی همغسی په خپلو وږیو کښی پرږدئ چه له چنجیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشی که داسی ونه کړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره ګرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو کلونو قحطی څخه کوم کال چه راځی. په هغه کښی به د الله تعالیٰ له خوا ستاسی فریاد رسی کیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. کښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په ډیر افراط سره پیدا کیږی. د ساکښانو (ذی روحو) غلانځی به له شودو ځخه ډکیږی. له انګورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچوړونکو) شیانو ځخه به خلق شراب جوړوی دغه وروستنی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. ځکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

او وویل باچا راولئ تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاځی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لاړ شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کړی ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایاؤ خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی‌الفور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سړی دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکړم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیته سره ئی عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهی پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مګر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له ډیر اعلاالاعلی دنیوی عزت او وجاهت ځخه هم ډیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو ډیره لږه بدګمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی ډیر زیات اشکال او سخت ضرر پیښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی ځخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی ګری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو ډیر امکان لری چه ډیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو ځخه بیا څه استفاده وکړی، بیا به کومه حیله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کړی. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لاړ شه او تری پوښتنه وکړه چه «آیا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلمستیا په موقع کښې ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندګلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هرومرو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درخرګنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «**لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی** که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنګ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د ربالعزت په دربار کښی دی. مولٰینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مګر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملګری) وی او د اصلی مکر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پټ فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله ښکاره شی. کذا فی الموضح.

لنده ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له ګردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْـَٔـٰنَ حَصْحَصَ ٱلْحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿٥١﴾

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رښتینو) شخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کړ چه ګواکی دی له دی پیښی نه لا له پخوا شخه خبر دی څو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته ځغرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهاره له بندی خانی شخه وتل نه خوښوی. او په ﴿ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴾ فرمایلو سره د دوی کید راښکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو شخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی.
د ګردو (تولو) ښځو له متفقه شهادت شخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف دول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مګر دی کله داسی یو سړی دی چه زما په لمسولو سره تیروځی یا پښه ئی ولغزیږی.
بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیږه چه ښځی په خپلی ګناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض شخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت ګرانو (او په مقصد ئی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او ګرد (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو ګردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودریذ.
کله چه له دغو خبرو شخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفْسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٥٣

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مگر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنگه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سړی هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرگند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم ـ دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاؤ علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ ـ که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوامه» گرځی ـ نو الله د ده گرد (تول) پخوانی تقصیرات ښئی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یئ د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی.
تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه او ابن کثیر رحمة الله علیه او نور له ﴿ ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ ﴾ څخه تر ﴿ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راودته عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مگر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونهغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده ـ ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختگ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمة الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی ـ لیکن د﴿ لِيَعْلَمَ ﴾ او د﴿ لَمْ أَخُنْهُ ﴾ ضمائر د عزیز

په ځای د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طریقه) سره اقرار کوم څو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلطه خبره نه کومه ـ او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾

او وویل باچا چه راولی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کړم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زمونږ خاوند د مرتبی آمانتگر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ ـ کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئې ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسیږئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه ـ او دی ئی خپل مصاحب وگرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ښایی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی) ، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

وویل(یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکی(د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوائدو، نو باچا یوسف ته د خزائنو کنجی گانی وروسپارلی او د سلطنت تول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طریقه) سره کولی شم ـ او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابه او کتابه هم ښه باخبره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکی اداری امور په خپل لاس کښی

واخيستل څو په دغه وسيله سره عامةالناس ته پوره ګټه (فائده) ورسولی شي ـ خصوصاً په راتلونکی قحط کښې په ډير ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړی شي ـ او د حکومت مالي وضعيت په ښه ډول (طريقه) سره ټينګ او مضبوط وساتلی شي. له دی نه ظاهريږی چه انبياء عليهم السلام دنيوی عقل هم پوره لری او دغه هم څرګنده (ښکاره) شوه چه د خلائقو د خدمت لپاره ماليانی په چارو کښې لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لری. که يو سړی سره له نيک نيتئ داسی وګڼی چه د هغه منصب لپاره زه اهل يم ـ او له نورو څخنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړيږی، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجی) که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړی کولی ئې شی، او که حسب الضرورت خپل د ځينو حسنه ؤ خصالو او حميده ؤ اوصافو بيان او تذکره هم وکړی، نو دغه به په کومی ناجائزی مدحی کښې نه وی شامل او نه به په ممنوعه تزکيه د نفس کښې داخل وی ﴿ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴾ د عبدالرحمٰن بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه له يوه حديثه معلوميږی «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شی، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندی اچولی کيږی (او غيبی اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوی) او دغه په هغه وقت کښې ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالی د خوښولو او نورو دنيوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په ځمکه (د مصر) کښې، چه ځای به ئې نيوه (يعنی اوسيده) له دغی ځمکی (د مصر) څخه هر چيرته چه به ئې خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمايو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نيکو کارانو)

تفسير: يوسف عليه السلام هر چيری چه غوښته ښکته کيده ـ او هر هغه شی ئې چه زړه غوښته په ئې تصرف کاوه ـ ګواکی «ريان بن وليد» په نامه سره باچا ؤ او په حقيقت کښې يوسف عليه السلام باچاهی کوله او د «عزيز» په نامه سره يادېده لکه چه وروسته له دی نه راځی. ځينی علمآء ليکی چه باچا د يوسف عليه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کښې د مصر پخوانی عزيز مړ شو ـ نو د هغی ښځی (زليخا يا راعيل) نکاح له دوی سره وتړله شوه ـ والله اعلم ولی محدثين پر دغه خبره باندی اعتماد نه لری.

وَلَاَجۡرُ الۡاٰخِرَةِ خَیۡرٌ لِّلَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَکَانُوۡا یَتَّقُوۡنَ ﴿۵۷﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر(ډیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزگاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیگڼی (فائدی) لیاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی ـ اعم له دی چه ثروت (مالداری) وی یا حکومت ـ عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت ـ قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه گرد (ټول) شیان ورعنایت فرمایلی شوی ؤ پاتی شول د آخرت اجرونه هغه یو ایماندار او پرهیزگار ته هلته له دنیوی اجرونو څخه خورا (ډیر) بهتر اجرونه ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی
«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه ډول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنگه ورته عزت وباښه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی ځمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته ټول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزگری (زمیدارئ) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله ـ او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوښان دپاره د ځان او یو اوښ دپاره د (بنیامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَآءَ اِخۡوَةُ یُوۡسُفَ فَدَخَلُوۡا عَلَیۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهٗ مُنۡکِرُوۡنَ ﴿۵۸﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القران» کښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو ورومبنیو کلونو کښی ئی ښه ودانی وکړه او د

گردو (تولو) ځمکو غلي او داني ئې راغونډي او ذخيره ئې کړی، بيا د قحط په اوو وروستنيو کلونو کښې يو متوسط نرخ ئې وټاکه (مقرر که) او هغه به ئې پر مصريانو او نورو پرديسيانو برابر پلورلي (خرخولي) مگر پرديسيانو ته ئې سري په سر له يوه اوښ بار (ځتی) څخه زيات نه ورکاوه نو په دغه وسيله سره خلق الله له قحط څخه نجات ومونډ ـ او د باچاهی خزانه ډکه شوه او په هر لوری کښې دغه انگازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښې ارزانه ده نو ځکه د ده ورونه هم د غلي پيرودلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هيئت او قيافه او وضع او قطع کښې دومره تغيير او تبديل نه ؤ شوی دلته يوسف به هم پرله پسې د خپلو ورونو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقيق) کوله ـ او وروسته له هغه ځای د رسيدلو څخه د دوی د نامه او د نښې پوښتنه به ئې هم کړې وی ـ لکه چه د سلاطينو او اعيانو ملا قات کښې عموماً دغه اصول جريان لری لکه چه په ځينو تفاسيرو کښې راغلي دی چه هغوی يوسف عليه السلام ته خپل نوم او صفات بيان کړل ـ څرنگه چه يوسف عليه السلام د بيلتون په وقت کښې دير وړوکی ؤ، او هم د ده ورونو فکر او خيال دی لوری ته نه تلو چه گوندی دا به يوسف عليه السلام وی ـ او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسي جرائت کولی شي چه له دوی ځنی د هغوی د نامه نسب او نورو شيانو پوښتني وکړی شي نو ځکه دوی يوسف و نه شو پيژندلی.

وَ لَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾

او کله چه تيار کړ (يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وويل (يوسف ورونو خپلو ته) چه راولئ تاسی ماته هغه ورور ستاسی چه له پلار ستاسی دی! آيا نه وينئ تاسی چه بيشکه زه پوره درکومه پيمانه او زه غوره د ميلمستيا ورکوونکو يم.

تفسير: حضرت يوسف عليه السلام د خپلو ورونو ښه ميلمستيا عزت او مدارات وکړه ـ او د سري په سر يو اوښ بار غله ئې دوی ته ورکړه د دغه عالي اخلاق او خاصي مهرباني د ليدلو په اثر وائي چه دوی داسي غوښتني وکړی چه زمونږ يو علاتي ورور (بنيامين) ځمونږ د سپين ږيری غمجن پلار له لوری د ده د خدمت او تسکين دپاره په (کنعان) کښې پاتي دی ـ ځکه چه د ده بل عيني ورور يوسف عليه السلام چه پر پلار بې‌اندازی گران ؤ ډيره موده پخوا له دی نه په کومي بيديا کښې هلاک دی ـ که د (بينامين) د برخي غله هم مونږ ته مرحمت وکړی شي نو ډيره مهرباني به وی يوسف عليه السلام وفرمايل چه په دی ډول (طريقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی ځکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حيواناتو کله چه

تاسی بیا راځئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یئ چه زه پوره ورکومه پیمانه او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پیښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِن لَّمۡ تَأۡتُونِي بِهِۦ فَلَا كَيۡلَ لَكُمۡ عِندِي وَلَا تَقۡرَبُونِ ﴿٦٠﴾

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاتی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانه (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی ګڼلی شی چه تاسی دروغ وایئ او خلاف الاصول د یوه اوښ خته (بار) وړل مو مقصد دی ـ نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتګ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُواْ سَنُرَٰوِدُ عَنۡهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَٰعِلُونَ ﴿٦١﴾

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو(د دی کار).

تفسیر: یعنی اګر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) دیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو دول (طریقه) په دغه مقصد کښی بری ومومو.

وَقَالَ لِفِتۡيَٰنِهِ ٱجۡعَلُواْ بِضَٰعَتَهُمۡ فِي رِحَالِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَعۡرِفُونَهَآ إِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٦٢﴾

او ویل (یوسف) مریو(پیمانه ګرو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنګه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پټه سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا(پنګه

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لاړ شي دوی اهل خپل ته ښائیږی چه دوی
به بیا بیرته راشي(او را به ولی ورور زما)

تفسیر: یعنی کومه پنگه (سرمایه) چه دوی ورکری وه، او د هغې په بدله کښې ئی غله پیرودلی (اخستلی) وه حکم ئی ورکړ چه هغه دی هم په پټه سره د دوی په اسبابونو کښې بیرته کیږدی ـ ځو کله چه بیرته خپل کور ته وررسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وگوری چه له غلی سره د هغوی پنگی (سرمایی) هم بیرته ورکړی شوی دی چه بیا دوهم ځلی راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شي ـ او پخپلو زړونو کښې ووائی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیدلو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واوړی او که پنگه (سرمایه) ئی په لاس وی نو هرومرو (خامخا) به بیا راځی ـ نو ځکه ئی هغه پنگه (سرمایه) ورمسترده کړه ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو ورونو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروته او کرمه لری لیده نو ځکه ئی بیرته ورمسترده کره.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَبِيهِمْ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
ٱلْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَآ أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾

نو کله چه بیرته وگرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ
منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیمانه (که راسره لاړ نشي (بنیامین) نو
ولیږه له سره وروږ زمونږ چه پیمانه واخلو(هم د ده او هم خپله) او بیشکه
مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن قَبْلُ
فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَٰفِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾

وویل (یعقوب) آیا امینان کړم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان
گرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مگر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کړی می وئ تاسی پر ورور د ده(یوسف) پخوا له دی نه(یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه یئ) نو الله خیر(ډیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی ډیر مهربان د تولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی څرنګه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمټ وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلتون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰۤاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿۶۵﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنګه (سرمایه) خپله چه بیرته رالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنګه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کړی شوی ده مونږ ته او(بیا ځو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوښ) پیمانه ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پریښودل نه دی په کار ـ په هر ډول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پریږدئ چه لاړ شی. ځینو د ﴿ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کړی ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ ـ لهٰذا ضرور دی چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لاړ شو او د ګردو (تولو) برخی له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِيْ بِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ

يُحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٦٦﴾

وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه لیږم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه راکړئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به راولی ماته هرومرو (خامخا) دی مګر که چاپیر والی وکړ شی پر تاسی باندی (چه مړه یا مغلوب شئ) نو کله چه ورکړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل(یعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی ګرد (تول) سره مړه او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لندون مه کوئ، سره د دی پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په ډول (طریقه) ئی وفرمایل ﴿ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه ګرد (تول) پاک الله ته سپارو ـ که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدی وکړه، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوخ کوئ ـ لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی ـ که د پاک الله اراده نه وی نو ګرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چتی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «ظاهری اسباب ئی پاخه کړل ـ او توکل ئی پر الله وکړ ـ هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٦٧﴾

او ویل (یعقوب) له شفقته ای ځامنو زما مه ننوځئ تاسی(مصر ته) له دروازی یوی (چه نظر وانخلئ) او ننوځئ(دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مګر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام ورونه اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترګی به د دوی پر لاره لګیدلی وی ـ اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ ـ (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه ډیر زیات کاوه، هم له خپلو ورونو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهو ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل ـ خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترګی هرومرو (خامخا) اړولی کیږی ـ «**العین حق**» نظر لګیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شئ او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځئ ـ نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شئ او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی ګرځولی ـ په ګردو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیږی ـ زمونږ دغه ګرد (تول) انتظامات د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لټول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجائز درولی دی ـ انسان ته لازم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مګر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. ګواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالیٰ پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا ۚ وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه ځایه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځئ) نه ؤ دغه ننوتل له بیلو بیلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله څخه هیڅ څیز لیکن یو حاجت چه په نفس د یعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بیشکه دغه (یعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی لیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په دی چه نه اوړی تقدیر په تدبیر).

تفسیر: یعنی څرنګه ئی چه ویلی ؤ همغسی ننوتل ـ اګر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترګو ور ونه رسید لیکن له بل لوری تقدیر ور ورسید چه (بنیامین) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هو! تقدیر نه دفع کیږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدیر یقین او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کیدی شی لیکن بی علمه سری پر یوه پوهیږی او له دوهمه بی خبره پاتی کیږی ـ یا بیخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقدیره منکریږی ـ یا پر تقدیر باندی د یقین لرلو معنی داسی ګڼی چه ګرد (تول) اسباب معطل کړل شی ـ البته عارفان او پوهان تقدیر او تدبیر دواړه تولوی ـ او هر یو هغه پر درجه ږدی .
نه پرانیځی په ترون سره ترنه
خو ترون لره په کار دی بیا ترنه »

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ
أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر یوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنیامین) وویل(یوسف په عبرانی ژبه پته بنیامین ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا(یوسف) نو مه خفه کیږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام (بنیامین) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور(یوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علاتی ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرګند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل ـ یا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لتا سره کومه سختی کړی ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کیږه ـ اوس وقت را رسیدلی دی چه زمونږ دغه ګرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی ـ او وروسته

له سختیو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پت را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکی، «پر دغه ورور چه یوسف علیه السلام پر مینه او محبت سره رابللی ؤ نور ورورنو ته حسد او رخه (کینه) وریبدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لګیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس یوسف علیه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت یوسف علیه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیږم نو یوسف علیه السلام وویل چه پلار لا له پخوا هم ځما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښی به لا ویرجن شی آما خو به یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کیښوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلقو د) قافلی (ودریږی چه) بیشکه تاسی خامخا غله یئ.

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی ـ او د سفر ګرد سامان ئی ور تیار شو ـ نو یو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنیامین) په اسباب کښی کیښود (چه د زرو یا زبرجلو په جواهرو جراؤ ؤ بیا چه غله ډیره ګرانه شوه نو هغه ئی پیمانه کړه څه مهال (وخت) چه کاروان (جوپه) له ښاره د باندی ووته نو پیره‌داران د هغه جام په لټولو پسی ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پیدا شوه ـ څرنګه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پیره‌دارانو وریسی ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودریږئ چه تاسی یقینا غله په نظر راځئ .

تنبیه: که دغه لفظ یوسف علیه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی ـ تاسی خو هغه سړی یئ چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مرئی په نامه ویریا(مفت) خرخ کړ.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾

وویل (ورونو د یوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د یوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لټوئ ئی؟)

تفسير: يعني مونږ ولي خامخا غله بولئ؟ كه ستاسي كوم شي ورك شوی وی، نو هغه راوښيئ مونږ خو چيری لری نه يو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راولټوی

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

وويل دوی ورک کړی دی (لټوؤ) مونږ پيمانه د باچا او دی هغه چاته چه را ئی وړه پيمانه بار د يوه اوښ او زه په دی (بار) ضامن يم (چه ور ئی کړم پيدا کوونکی ته

تفسير: پيره دارانو وويل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام يا د غلی پيمانه لټوو چه ورک شوی دی (يعني پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پيمانی کار هم انجام مومی. كه كوم سړی ئی بی له حيلی او حجته راحاضر او راوړی نو د اوښ د ختی (بار) غله به ورانعام او وروبښو او زه ئی ذمه وار يمه چه ور رسوم به ئی.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾

وويل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقيق پوه يئ تاسی چه نه يو راغلی مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرګز(نه يو مونږ غلا کوونکی) د دی جام.

تفسير: يعني په مصر کښی زمونږ وضعيت او ګذاره ګردو (ټولو) خلقو ته په عمومی دول (طريقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکی نه يو ـ او که وائی نو د خپلو اوښانو خولی به مو ولی تړلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هيڅ يو شرارت نه دی کړی او نه د فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی يو ـ او نه د غلو له کورنی څخه يو او که وی نو له کنعانه به مو هغه پانګه (سرمايه) بيرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِن كُنتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾

نو وويل (بيا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام يا د سارق) که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لټوو که دغه مسروقه مال له تاسی څخه ووت، نو بیا به څه ووایئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وی ؟

قَالُوا جَزَآؤُهُ مَن وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَآؤُهُ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وویل(بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانه) په بار د ده کښی نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا څخه چه د غلا مال ووځی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی ـ د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو ـ او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ څخه ووځی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئی تری واړول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ
اسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا
كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ اللَّهُ نَرْفَعُ
دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لټولو د) بارونو د دوی ړومبی له باره د ورور د ده(لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیمانه) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنګه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مګر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبې د هر چا چه اراده وفرمايو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوى دى (ان تر الله پورى خو له الله سره نه برابر شته او نه ترى پورته).

تفسير: يعنې د دغو ويناؤ څخه وروسته محافظينو دوى د مصر عزيز يوسف ته بوتلل ـ او دغه ګرده (توله) پيښه ئې ور واوروله. يوسف عليه السلام د تفتيش او تحقيق امر صادر کړ ـ ړومبى ئې د نورو ورونو د بارونو په سپړدلو شروع وکړه او د دوى څتې بسترى څورى او نور ئې وليدل خو له دوى څخنې هغه جام را ونه ووت ـ بالاخر د بنيامين د اسبابو د لټولو وار راغى او هغه جام ترى راووت.

﴿ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ ﴾ الآية ـ هم دا رنګه تدبير حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده يوسف ته نه ؤ يوسف داسې چه ونيسى مريى ورور خپل په دين او قانون د باچا د مصر کښې مګر چه اراده وفرمايله الله چه دغه تدبير ئې وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کښې وهل او عذابول او دوچنده ترى مسروقه مال اخيستل ؤ نه مريى ګرځول يعنې د ده د ورونو له ژبې څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځى، هغه غلام وګرځوه! نو پر هم دغى ونيوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسې تدبير نه کيده چه پخپلو اقرارونو کښې سره راګير شى نو د مصرى قانون له مخې هيڅ يو داسې کوم صورت چه د هغه له مخې د بنيامين د بيرته ستنولو (راواپس کولو سند کيدى شو نه ؤ موجود

(﴿ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ﴾ ـ پورته کوو مونږ مرتبې د هر چا چه اراده وفرمايو مونږ د پورته کولو ئې) يعنې د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائى حکمت او تدبير ورښيى يا په خپل لطيف تدبير سره لوړتيا ورکوى وګوره هغه ځلميان چه په غلا سره ئې له خپله پلاره يوسف غلا کړ ـ او په څو روپو ئې وپلوره (خرخ کړو) نن د غلو په حيثيت د يوسف په مخ کښې ولاړ دى ښائى په دى ډول (طريقه) سره د دوى د پخوانيو غلطيو کفاره وى

(﴿ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴾ ـ او د پاسه د هر خاوند د علم لوى عالم دى ان تر الله پورى خو له الله تعالىٰ سره نه برابر شته ـ او نه ترى پورته) يعنې په دنيا کښې له يوه انسان څخه زيات پوهنده دوهم څخه دريم ښه پوهنده او خبردار دى اما د ټولو پوهانو سره پورته يو لوى او پوهه شته چه هغه ته عالم الغيب والشهاده وائى.

تنبيه: واضحه وى چه په دغه ټوله واقعه کښې هيڅ يو لفظ د يوسف عليه السلام له ژبې څخه له واقع څخه مخالف نه دى وتلى ـ او نه د شرعى څخه مخالف کوم حرکت ترى صادر شوى دى فقط يواځې توريه ئې کړى ده د «توريه» مطلب دا دى چه کومه داسې خبره ووائى يا ئې وکړى چه د هغه د ليدلو يا آوريدلو څخه ذهن ته يو ظاهرى او نژدى مطلب راشى ليکن د متکلم مقصد بل داسې يو شى وى چه له ظاهرى او قريبى مطلب لرى وى ـ که دغه «توريه» د کوم نيک او محمود مقصد لپاره وکړى شى، نو د هغه په جواز بلکه په محموديت کښې هيڅ د شبهې ځاى

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی - د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی ورونه هم سره یو ځای ووینی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کندو او ژورو څخه ووځی ږومبی د ده د علاتی ورونو - بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او ګرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی - او له بل لوری د یوسف له ورونو څنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربړونه (تکلیفونه) وګالی (برداشت کړی)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی - او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی - چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریئ» په نسبت هدایت ورکړی شوی ؤ چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه - بلکه طبعاً داسی صورتونه څرګند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت - راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پته خبره به څرګندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پته وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پټ په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوئ (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکی ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرګندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرینو په دغی موقع کښی دیری قصی بیانی کړی دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کړی وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ ﴾ الآیة - نو پټه وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کړه هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پټ په زړه خپل کښی چه تاسی دیر بد یئ له جهته د مرتبی چه وررور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کړ) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل ځان وساته - ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پټی خبری په څرګندیدلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پټه وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرګند (ښکاره) نه کړ - بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولئ - حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کړی ده چه خپل وررور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو وپریا سودا کړی دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ شَرٌّ مَّكَانًا ﴾ الآیة - څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا دیر بد خلق یئ - اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو - اوس چه مو د یوه وررور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرګند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیګناه وررور ئی هم ملوث کوی، ګواکی غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین یئ - همغه به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی

(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سریو ته ورکړ - نو وررونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ ۖ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زوړ دیر معمر (چه پس له یوسفه له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (یرغمال او دی راپریږده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی زمونږ سپین ږیری پلار ته به سخته صدمه وررسیږی. ځکه چه هغه زمونږ له ګردو (ټولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی وررور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یوائی پر هم ده وه - تاسی که د ده په ځای له مونږ ځنی یو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسی دیره لویه مهربانی وی - تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کړی دی ـ نو مونږ امید لرو چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلی کوئ.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ ﴿۷۹﴾

وویل(یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو مونږه (بیگناه) مگر(به نیسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په نزد د هغه،(که ونیسو په ځای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالیٰ له دی نه پناه نیسو چه بی له سببه د یوه په ځای بل ونیسو ـ مونږ خو یواځی همغه سړی راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه بنیامین دی چه د عینی وروروليځ لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗۤ ﴾ په ځای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په ځای بل څوک ونیسو نو بیشکه چه مونږ به دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو ـ نو ستاسی له خیاله او قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيْرُهُمْ
اَلَمْ تَعْلَمُوْۤا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ
وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ
حَتّٰى يَاْذَنَ لِيْۤ اَبِيْۤ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۸۰﴾

نو کله چه نا امیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د بنیامین) نو گوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی ؤ(پخپلو منځونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی) آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی(په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښې او اوس دا حادثه راپیښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښې، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکی (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن راکړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم راکړی الله ماته (په وتلو سره له مصره پا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه(الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿ مَافَرَّطْتُمْ ﴾ کښې «ما» زائده ده ځینی وائی مصدریه ده او کیږی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام څخه دغه جواب واورید او مأیوس شول، نو له ډلی څخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښې ئی سره مشوره وکړه د اکثرو رأیه پر دغه قرار ونیوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښې هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخیستی ؤ ـ او د هغه جواب څه ووایو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښې شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتی به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتللو حکم راکړی، یا په دغه منځ کښې د پاک الله تعالیٰ له لوری بله کومه فیصله وشی، مثلاً له تقدیره زما د مرگ نیته پوره شی او مړ شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښې ئی ړومبی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿ لَاتَقْتُلُوْا يُوْسُفَ ﴾

ارْجِعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْكُمْ فَقُوْلُوْا يٰٓاَبَانَآ اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حٰفِظِيْنَ ﴿۸۱﴾

بیرته لاړ شئ تاسی پلار خپل ته نو ووایئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا(بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پټ کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی گرد (تول) لاړ شئ او د خپل پلار په حضور کښې

عرض وکړئ چه دغسی یوه واقعه راپیښه شوه چه له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چه دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟
حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ ـ او له دی نه نه وو خبر چه (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی ـ یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار وروړښووله، او له دی نه نه وو خبر چه زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریی(د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چه وو مونږ په هغه کښی او(پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چه مونږ مخ کړی ؤ(راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سړی ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چه هلته دغه واقعه پیښه شوی ده ـ او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخی ثابته شی چه مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو.
(الغر ض چه راغلل دا ورونه په حکم د مشر ورور خپل سره چه روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چه پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

وویل(داسی نه ده چه تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار(چه اراده مو ورته کړی وه)، نو(اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چه الله راولی ماته دوی تول، بیشکه دغه الله جلجلاله هم دی دی ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا(چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ﴾ ترجمه مفسرینو په څو دوله (قسمه) سره کړی ده چه هغه دلته لیکله

کیږی
(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیڅاته به څه نه وایم».
(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».
(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راځی»
(٤): «نو اوس له هم دغه صبر ښخه زما کار جوړیږی».
(٥): «پس صبر دی ماته ښه».
(٦): «پس ښائی ماته صبر نیک»
(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».
(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی‌اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ. لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی ـ ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځامنو له خپله ځانه جوړی کړی ـ او پخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. ګواکی د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی ـ او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی ـ کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پټ کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ ـ که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم ـ او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم ـ د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطره هلته پاتی دی ګرد (تول) ماته راولی ـ او تول سره راتول کړی شی ـ او زه د ګردو (تولو) له احواله باخبره شم پا ک الله له تولو امورو څخه ښه عالم ـ او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی ـ چه په هر قسم مأیوسی ـ او په هر ډول (طریقه) احوال سره هم د انبیاؤ علیهم السلام قلوب نه بی هیلی (ناامیده) کیدی شی ـ او دوی تل د الله تعالیٰ پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی ـ او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰاَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيْمٌ ﴿٨٤﴾

او مخ وګرځاوه (یعقوب) له دغو(ځامنو خپلو) نه او وی ویل او افسوسه او غم زما پر(بیلتون د) یوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپینی شوی دواړه سترګی د دغه (یعقوب) له غمه نو دی ډک ؤ له قهره(او پټ ئی ځغموونکی ؤ.)

تفسیر: د دی نوی زخم له رسیدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بیا تازه شو ـ او بی‌اختیاره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ های افسوس پر یوسف» یعنی ای افسوسه زما پر یوسف راحاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپینی شوی دواړه سترګی د یعقوب علیه السلام له غمه یعنی بی‌رونقه یا بی‌نوره شوی. **علی اختلاف القولین.** پس دغه یعقوب ډک ؤ په زړه کښی د قهره د ځامنو نه خو وئ ځغملو او پټ ئی وساتلو په حدیث کښی دی «**نحن معاشر الانبیاء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل**» یعنی د انبیاؤ جماعت د پاک الله له جانبه په ډیرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی ـ بیا د امتحانونو ډیر اقسام دی حق تعالیٰ هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د یعقوب علیه السلام په زړه کښی ئی د یوسف علیه السلام فوق‌العاده مینه وغورځوله ـ بیا داسی پوه ـ هښیار ـ محبوب ـ او مطلوب هلک ئی چه د ابراهیمی کورنی غته سترګه او رڼه ډیوه وه، په داسی یوی دردناکی طریقی سره له ده ځنی بیل کړ ـ او سره له دی نه چه د یعقوب علیه السلام غم ویشتلی ځیګر ـ او زخم خوړلی تتر ـ او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بیا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وویل، او نه ئی د شکایت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخیستلو ـ او د خپل زړه تشولو په فکر کښی ؤ ـ او نه د غم او خفګان خبری به ئی له خولی څخه وتلی ـ هو کله چه دی د غم او اندیښنی له لاسه ډیر کریده او ویلی کیده، نو د ده د زړه بخار د سترګو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړیده. تر شلهاؤ کلونو پوری دی سره له دغو ژړیدونکو سترګو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لګیا ؤ او له ده هیڅ یو خلل او بی انتظامی په هیڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه یوسف علیه السلام په فراق کښی پخسیده، او له سترګو څخه ئی اوښکی توئیدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نیاز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت ـ او د اوښکو تویولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعیف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصیرت» نور به لا پسی زیاتیده ـ د بیتابیو او د اضطراباتو هغومره سخت طوفانونه چه پری راچلیده ـ ده به هومره خپل زړه تینګاوه او پر خپل ځیګر (ینه) به ئی پښه کیښوده ـ او له ژبی څخه به ئی تش یو «اف» هم نه ایسته. د (بنیامین) له بیلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بریښ ورسیده، نو دلته بی‌اختیاره هم دغه د ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ ای افسوسه او غم زما په بیلتون د یوسف»

الفاظ ئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه ئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلا م د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوْا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ یُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِیْنَ ﴿۸۵﴾ قَالَ اِنَّمَاۤ اَشْكُوْا بَثِّیْ وَحُزْنِیْۤ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۶﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه ئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفګان خپل طرف د الله ته (یواځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القران» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر راښیی؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رنځ (تکلیف) ئی راکړی دی ـ او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی ـ او ضرور به ورسره وینم. او د ده هغه لیدلی خوب هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده ـ و به ګورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځندیږی (ایساریږی) ؟».

یٰبَنِیَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ یُّوْسُفَ وَاَخِیْهِ وَلَا تَایْئَسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا یَایْئَسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾

ای ځامنو زما، لاړ شئ نو لټونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه نا امیده کیږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه نا امیده کیږی له فیضه د الله څخه مګر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له مهربانی او فیضه نااميده کيدل د کافرانو دود (طریقه) دی چه هغوی د ده له لوی رحمت او کامل قدرت څخه صحیح معرفت نه لری. د یوه مسلمان کار دا وی چه که د غرونو د پښتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مأیوس کوونکی حالات هم ورپیښ شی خو بیا هم د پاک الله د رحمت امیدوار اوسی ـ او په امکانی کوښښ کښی بی‌همتی او بی‌زړه‌توب نه کوی نو ځئ د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولګوئ او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولټوئ ـ د الله تعالیٰ له رحمته هیڅ لری نه دی چه مونږ بیا سره راټول کړی د دریم ورور ذکر ئی ښایی د دی لامله (له وجی) ونه فرمایه چه هغه پخپل اختیار یواځی د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی ؤ که بنیامین خلاص شی، نو هغه به بلا سببه ولی هلته پاتی کیږی.

(بیا ورونه د یوسف علیه السلام دریم کرت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو کله چه ورننوتل ورونه پر یوسف نو وویل دوی(یوسف ته) چه ای عزیزه، رسیدلی ده مونږ ته او اهل(عیال) زمونږ ته سختی(او لوږه) او راوړی ده مونږ پنګه (سرمایه) ناقصه نو پوره راکړه مونږ ته پیمانه او خیرات وکړه پر مونږ(په قبول د نقصان یا تزئید د احسان) بیشکه چه الله جزاء(بدل د دارینو ورکوی خیرات ورکوونکو ته.

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونی سره د مصر په لوری بیا روان شول، څرنګه چه د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو ړومبی د هغه چا(بنیامین) د نجات په فکر کښی ولویدل چه ځای ئی معلوم ؤ او څرنګه چه د قحط له سببه غلی ته هم د دوی ډیر ضرورت ؤ نو داسی ئی سره وټاکل (مقرر کړل)، ښائی چه عزیز ته په دی لوری هم توجه ورکړو ـ که د راکړه او ورکړه په معاملو کښی مو عزیز پوست او نرم وموند، نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو لکه چه ړومبی خبری دوی له عزیز سره داسی وکړی

ای عزیزه، په دی ورځو کښی د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر کورنی ډیر زیات تکلیف او زحمت تیریږی زمونږ د کورونو مال او اسباب ګرد (تول) وپلورل (خرڅ) شول ـ اوس ډیره لږه بیکاره او حقیره پنګه (سرمایه) پاتی ده چه هیڅوک ئی نه اخلی هغه مو د غلی پیرودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلا قو، له لویو مکارمو او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله (امید) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شیانو ته مه ګورئ، او د دغو لږو شیانو په بدل کښې د پخوا پشان د غلې پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئې کړی، دغه رعایت په حقیقت کښې یو راز (قسم) خیرات دی چه تاسی ئې پر مونږ کوئ، برسیره په دی د خیرات په توګه (طریقه) هم څه شی راکړئ چه الله تعالیٰ درسره ښه وکړی،

حضرت یوسف علیه السلام د دغه احوال له اوریدلو څخه بی‌اختیاره په ژړا شو ـ او د ده د شفقت ـ رحم ـ عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوتیده او د سترګو له لاری په بهیدلو شوه او په دغه وقت کښې د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته وربښکاره کړ ـ چه زه څوک یم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسیدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار دپاره تمهید دی.

تنبیه: ځینو د«تصدق» معنی مطلق احسان اخیستی دی. لکه چه د **«قصر الصلوٰة»** په حدیث کښې دی **«صدقة تصدق الله بهاعلیکم»**

(کله چه یوسف علیه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئې ولیدلی نو لکه چه پخوا مو ولیکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پټولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُم مَّا فَعَلْتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾

وویل(یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهیږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له یوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رټلی مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دی دواړو په منځ کښې مو بیلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښې چه تاسی ناپوهان وئ، یعنی د ځلمیتوب په نشو کښې بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل ـ یا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د وروروئ او دا ئې په طریقه د نصیحت ورته ویل نه دپاره د راښکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو دیره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه تول عمر د رېړو (تکلیفونو) او شکایتونو دپاره یو توری ئې هم پخپله ژبه را نه ووړ او دومره سوال ئې هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کښې شلهاؤ کلونو پخوانی احوال یو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازنې څخه د الله تعالیٰ د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شی چه پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کښې اشاره شوی ده ـ بیا د سؤال اسلوب ئې داسی نرم او لطیف اختیار کړی

دی چه په هغه کښې له جرمه زیات د معذرت خوا، خورا (دیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجی) ؤ ـ تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ویلو سره ئی پرده له مخه بیرته کره ـ کله چه د دوی نظر پری ولگیده او وئ پیژاند نو

قَالُوٓا أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِى قَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَآ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

وویل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی یوسف وویل (هو!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی دیر سخت ویریدلی وی ـ چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرگنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنگه چه دوی د یوسف علیه السلام فوقالعاده مراحم او له (بنیامین) سره ئی خصوصی سلوک لا له پخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال په دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی ـ چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی ـ کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح دول (طریقه) سره دوی ته ورواندی کړی وی ـ یا ئی تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئی پوښتنه وکړه « ﴿ءَإِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ﴾ ـ رښتیا اوښیه آیا هم دا ته یوسف ئی ؟» نو وویل یوسف علیه السلام چه هو! په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئی سره یو ځای کړو او همغه الله بیلتون په گدون ـ ذلت په عزت ـ تکلیف په راحت ـ تنگی په فراخی ـ طیش په عیش بدلوی ـ هغه ته چه د مربی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربښلی دی.او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصيبت او له معصيت پس بيشكه الله نه ضائع كوى اجر بدل عوض د نيكو كارانو حضرت شاه صاحب ليكى «پر هر هغه چه تكليف واقع شو ـ او له شرعى حدودو څخه د باندى ونه ووت او ونه ويريد نو بالاخر له بلا څخه زياته عطا وركوله كيږى بيا چه ورونو يوسف عليه السلام وپيژندلو ـ نو هيبت او خجالت پر دوى غالب شو ـ نو

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِـِٕيْنَ ﴿۹۱﴾

وويل(ورونو د يوسف هغه ته) قسم دى پر الله خامخا په تحقيق غوره كړى ئى ته الله پر مونږ(په صورت او سيرت) او بيشكه چه وو مونږ خامخا له خطا كوونكو(په هغه عمل كښى چه كړى ۋ مونږ له تا سره).

تفسير: يعنى الله جلجلاله تاته له هر حيثيته پر مونږ درجه او فضليت دركړى دى ـ ته د هم دى مقام وړ (قابل) او لائق وى ـ مونږ له خپلى غلطى او تيرى ستا قدر ونه پيژنده بالاخر ستا خوب رښتيا او زمونږ حسد او رخه (كينه) بيكاره ښكاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۹۲﴾

وويل(يوسف ورونو خپلو ته) نشته هيڅ ملامتى (زور او نه الزام له جانبه ځما) پر تاسو نن ورځ مغفرت دى وكړى الله تاسى ته (چه مقر شوئ په ګناه خپلى) او هم دى دى ښه غوره مهربان د تولو مهربانى كوونكو.

تفسير: يوسف عليه السلام له سره داسى اراده نه درلوده (لرله) چه دومره يوه خبره هم له خپلو ورونو څخه واورى، نو وئ فرمايل چه دغه تذكرى مه كوئ! زه نن پر تاسو هيڅ ملامتى نه اړوم او ستاسى ګرد (تول) اغلاط مى دربښلى دى ـ هغه لفظ چه ما ووايه يوائځى د الله تعالىٰ د احسان او د صبر او تقوىٰ د نتيجى د ظاهرولو په نيت سره مى ووايه، وروسته له نن ورځى ستاسى د تقصير ذكر به هم نه كيږى. زه دعا كوم چه پاك الله ستاسى دغه خطاوى چه كړى مو دى در وبښى، ځكه چه هغه ډير مهربان دى له تولو مهربانى كوونكو او دغه ځما مهربانى هم يوه پلوشه ده د ده د مهربانيو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در كښى راوړى
اعتراف پخپل تير شوى قصور راوړى
رب له تولو مهربانو زيات ارحم دى
په هغه چه په اخلاص له بدو واوړى

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلي او دادګیرنی څخه وزګار شو نو د خپل مهجور او سپین ږیری پلار له حال څخه ئی هم تپوس او پوښتنه وکړه چه څرنګه دی؟ دوی وویل چه له ډیری ژړا سترګی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ يَاْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٩٣﴾

یوسئ قمیص زما دغه(قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه ګرځی بیا لیدونکی او راشئ تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کښی د شام په لوری نشم درتلی ـ تاسی لاړ شئ او والدین سره له تولو ګردو نورو متعلقینو می دلته راولئ ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی ـ نو اوس له خیره سره دلته راشئ چه له ما سره لږ څه معاش وګورئ او مونږ ګرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او ګډون څخه متمتع او ګټور شو څرنګه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی ورپاتی ـ یا ئی په لیدلو کښی څه فرق پیدا شوی دی ـ نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئی فرمایل چه دا قمیص ځما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی ؤ له ځان سره یوسئ او ځما د پلار په سترګو ئی ومښئ نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکی «د هر مرض دپاره الله تعالیٰ یوه دوا مقرره کری ده، څرنګه چه د ده بصارت د یوه سری له بیلتون څخه تللی ؤ ـ نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو ـ دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئی ونه بولئ، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره ځینی ړانده یو ناڅاپه د سترګو خاوندان شوی دی.کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيْرُ قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّيْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ﴿٩٤﴾

او کله چه بیا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وویل پلار د دوی (یعقوب خپلو مصاحبینو ته په کنعان کښې) بیشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د یوسف که چیری نسبت د کم عقلی(د زوړوالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالیٰ قدرت ته ګحیر شئ (غور وکړئ) چه یوسف علیه السلام په مصر کښې موجود دی ـ او یعقوب علیه السلام په کنعان کښې ـ خو په دومره کلونو کښې هیڅیری یعقوب علیه السلام ونه ویل چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه رارسیږی ـ ځکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه ؤ رسیدلی ـ اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوته شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی ـ او د یوسف علیه السلام قمیص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د یوسفی قمیص ښه وږمه یعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا یوه واقعه لا څه ـ بلکه دغه ګرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو یوه لویه مرقع ده، د یعقوب علیه السلام پشان یو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښې هستوګنه ولری ـ او د یوسف علیه السلام پشان یو جلیل القدر ذات په مصر کښې حکومت وچلوی او یوسف علیه السلام ورونه څو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د یوسف علیه السلام کره میلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل‌جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاؤ کلونو پوری بیل وساتی، او د وینی په اوښکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکمیل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه‌لپه هر تقدیر نو وویل پلار د دوی یعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښې ورسره ناست وو چه بیشکه خامخا زه مومم بوی د یوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وایئ چه ته اوس زوړ شوی ئی ـ نو فضول او چټی (بیکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ویلو سره شرمیږم، ځکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسیږی او تاسی ګرد (تول) به سره ووایئ چه دغه سپین ږیری ته وګورئ چه بیخی بی سده (بیهوشه) او پاګل شوی دی او اپلتی وائی او چټی (بیکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوډاتوب) خوبونه وینی.

قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴿٩٥﴾

وویل(حاضرینو یعقوب ته) قسم دی پر الله بیشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرګردانی پخوانی خپلی کښې(همغسی لا پروت) یې.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام مینه او محبت ـ او د هغه د بیا ژوندی کیدلو ـ او بیا ورسره د لیدلو او ملاقات کولو یقین ستا په زړه کښې ځای نیولی دی او د همغو پخوانیو خیالاتو هوا ده چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه ستا دماغ (سپږمو) ته رسیږی او له ډیره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی ـ او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلْبَشِيرُ أَلْقَىٰهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ فَٱرْتَدَّ بَصِيرًا ۖ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندی نو وګرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل(یعقوب) آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیږم له(ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وګرځیدل ـ او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو ـاو بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیږم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه ؤ ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه ـ یا ئی خپلو ځامنو ته ویلی ؤ چه د یوسف علیه السلام له لټولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ ګرد (تول) سره راتول کړی ګورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بیا نو ورونه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا ٱسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾

وویل(ورونو د یوسف) ای پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د ګناهونو زمونږ بیشکه چه مونږ ؤ خطا کوونکی (ګنهګاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وښکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالیٰ څخه زمونږ د دی ګناهونو ښښنه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه ړومبی مو تاسی وبښئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځکه څو چه تاسی مونږ ونه بښئ نو الله تعالیٰ به مو څرنګه وبښی.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيٓ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

وویل (یعقوب ځامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او ګړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپی یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ؤ یا ئی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د ښښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په ګده سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ٱدْخُلُوا۟ مِصْرَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ ﴿٩٩﴾

نو کله چه رانوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کړل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شئ (له هری سختی).

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلا ر ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ ـ په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو ـ او دلته ئی د توړئ (خاله) ذکر دی ـ ځکه چه عرب توړئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی ـ او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شئ، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسیږئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. ګواکی د ﴿ ادْخُلُوا مِصْرَ ﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسیږئ!.

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰٓاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ ۫ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ۭ وَقَدْ اَحْسَنَ بِيْٓ اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَجَاۗءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ نَّزَغَ الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَاۗءُ ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۝١٠٠

او پورته ئې کړل مور پلار خپل(کښېنول له ځانه سره) پر تخت خپل او پريوتل(دغه «۱۱» ورونه او والدين) دغه(يوسف ته) سجده کوونکي، او وويل(يوسف) اې پلاره زما دا(سجدې) بيان (تعبير) دی د هغه خوب زما (چه ليدلی مې ؤ) پخوا له دې نه په هلکتوب کښې په تحقيق وګرځاوه دا خوب رب زما حق (او رښتينی)، او په تحقيق احسان انعام ئې کړی دی له ما سره کله چه راوئ ايستم زه له بنديخانې (يا کوهی نه) او را ئې وستئ تاسې له ميرې (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شيطان په منځ زما او په منځ د ورونو زما کښې، بيشکه رب زما چه دی باريک تدبير والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائي، بيشکه الله هم دی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير: يوسف عليه السلام له خپل طرفه د خپلو والدينو تعظيم وکړ۔ او دوی پر خپل تخت (پلار) کښېنولو ۔ ليکن څرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللې وه چه د يوسف عليه السلام تعظيم به پر دوی کوی نو له هغه ځنې ممانعت د يوسف عليه السلام له لاسه کله پوره کيدی شو، نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول ورونه د يوسف عليه السلام په مخ کښې په سجده ولويدل دغه تعظيمي سجده وه چه د حافظ عماد الدين ابن کثير رحمة الله عليه له وينا سره د ادم عليه السلام له زمانې راهيسې د مسيح عليه السلام تر زمانې پورې جائزه وه، او يوائځې محمدي شريعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله ۔ لکه چه ډير احاديث پرې شهادت ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمة الله عليه ﴿وَاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ﴾ الآية ۔ څخه د دې د حرمت په نسبت اشاره ايستلې ده، ځينو مفسرينو په دغه ځای کښې له سجدې ځنې د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړې او تش سر ښکته کول او يوائځې لږ څه ټيټيدل ترې اخلي. ځينې وائي چه دغه سجده د يوسف عليه السلام دپاره نه وه، بلکه د يوسف عليه السلام له عظمت او

عزت ليدلو لامله (له وجى) د پاک الله په دربار كښې د شكر اداء كولو سجده وه نو په دغه تقدير دغه لام به سببى وى چه په ﴿ وَخَرُّوا۟ لَهُۥ سُجَّدًا ﴾ كښې دى يعنى د يوسف عليه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار كښې دوى د شكرانى سجدى وكړى.

تنبيه: تعظيم او عبادت دواړه سره بيل شيان دى. د غير الله تعظيم په كلى ډول (طريقه) نه دى ممنوع هو! د غير الله عبادت جلى شرک دى، چه د هغه اجازه د ستر ګو د يوى رپى په اندازه هم نشته، او نه كيدى شى. «**سجود العبادة**» يعنى د غير الله مستقل او مالک ګڼل په نفع يا په ضرر كښې په هره درجه چه وى، او ورته سجده كول جلى شرک دى، چه د هغه اجازت په هيڅ يو سماوى شريعت او هيڅ يو موحد ملت دپاره نه دى شوى. هو! «**سجود التعظيم**» يعنى پرته (علاوه) له پاسنى عقيدى محض د تعظيم او تكريم دپاره سر په سجده كيدل په سابقه ؤ شرائعو كښې جائز ؤ ـ خو محمديه شريعت علىٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسليمات د هغه بيخ پرى كړ ـ پر دغه موضوع حضرت شاه ولى الله په «حجة الله البالغه » كښې د شرک پر اقسامو كوم دقيق بحث چه كړى دى ـ د هغه كتل پكار دى

(﴿ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ ﴾ الآية ـ او وويل يوسف عليه السلام اى پلاره ځما دا سجدى بيان او تعبير دى د هغه خوب زما چه ليدلى مى ؤ پخوا له دى نه په هلكتوب كښې په تحقيق وګرځوه دا خوب رب ځما حق (ربتينى) يعنى په دى كښې زه هيڅ مداخله نه لرم څرنګه چه زما د هغه خوب د تعبير پوره كيدل ضرورى ؤ، نو پاک الله هغه پوره كړ ـ او تاسى ګردو (تولو) ته ئى دروښود او په تحقيق احسان ئى كړى دى له ما سره كله چه راوئى ايستم زه له بنديخانى يا له كوهى نه او رائى وستئ تاسى له ميرى او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولى وه شيطان په منځ ځما او په منځ د ورونو ځما كښې بيشكه رب ځما باريک تدبير والا دى لپاره د هغه چه اراده وفرمائى بيشكه دغه الله هم دى ښه عالم په ټولو احوالو ښه حكمت والا چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى. د الله تعالىٰ د احساناتو ذكر ئى وفرمايه او د ده هغه لطيف تدبير ته ئى توجه وكړه چه الله زه په څه لطيف ډول (طريقه) له بنديګرى څخه وويستم، او د دى مملكت مختار عزيز ئى وګرځولم ـ او د هغى جګړى څخه وروسته چه د شيطان له لورى زمونږ ورونو په منځ كښې لويدلى وه كله چه هيڅ هيله (طمعه) او اميد زمونږ او ستاسى د بيا ليدلو نه وه ـ بيا ئى څرنګه د ليدلو او سره د يو ځاى كيدلو اسباب او وسائل راغونډ كړل ـ په دغى موقع كښې يوسف عليه السلام د خپلو هغو مصائبو تكاليفو هيڅ يو شكايت او ذكر ونه كړ ، چه پرى تير شوى ؤ ـ بلكه د ورونو د واقعى په لور يى هم په داسى يوه عنوان سره اشاره وكړه چه په هغه د هيڅ يوى ډلى تقصير او زيادت ورڅرګند (ښكاره) نشو ـ څو د ده ورونه د هغه له اوريدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشى «الله اكبر!» داسى عالى اخلاق پرته (علاوه) له انبياؤ عليهم السلام په بل كوم يوه كښې پيدا كيدى شى؟.

رَبِّ قَدْ اٰتَیْتَنِیْ مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِیْ مِنْ تَاْوِیْلِ الْاَحَادِیْثِ ۚ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۫ اَنْتَ وَلِیّٖ فِی الدُّنْیَا وَ الْاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِیْ مُسْلِمًا وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۱﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی ماته څه له ګرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کوونکیه د اسمانونو او د ځمکی (بی له نمونی) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفیسر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی‌الحال د موت تمنا وکړله ـ یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم.
تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَیْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا مُسْلِمِیْنَ ﴾ یا حضرت مریمی ویلی ؤ ﴿ یٰلَیْتَنِیْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْیًا مَّنْسِیًّا ﴾ جزء (۱۶) د مریم سورة رکوع ۲ آیت (۲۳) ـ او د معاذ رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی دی **«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضنی الیک غیر مفتون»**.
د احمد په مسند کښی حدیث دی **«یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن»**.
حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه **«اللّٰهم خذنی الیک فقد سئمتهم وسئمونی»** کله چه د امام بخاری جګړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو **«اللّٰهم توفنی الیک»** په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سړی به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلازلو له لیدلو څخه به وائی **«یا لیتنی مکانک** ـ کشکی ای مړیه! زه ستا په ځای وی».
(﴿ وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴾ ـ او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه پخپل مرض‌الموت کښی فرمایلی ؤ **«اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ»** حضرت شاه صاحب لیکی «کامل علم ئی وموند ـ او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیږی» ګواکی له ﴿ وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پورې يوسف عليه السلام په ملکيه ؤ انتظاماتو مشغول ؤ وروسته د هغوی له وفاته ئې هغه پخپل واک (اختيار) پرېښود. مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړی ؤ - چه زما مړی دی شام ته يوړ شي - او هلته دې دفن کړ شي! لکه چه د دوی جنازه هم هغلته يوړه شوه. حضرت يوسف عليه السلام ويلي ؤ چه «يوه داسې زمانه به هم راشي چه بني‌اسرائيل به له مصر څخه ووېستل شي - نو په دغه وقت کښې دې زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره يوسي» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسیٰ عليه السلام سره له بني اسرائيلو له مصره ووت، نو د حضرت يوسف عليه السلام تابوت ئې هم له خپلو ځانونو سره يووړ. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْٓا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ ﴿۱۰۲﴾

دغه (قصه د يوسف) له خبرو د غيبو ده چه (اعجازاً) وحيه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وې ته (ای محمده !) له دغو(ځامنو د يعقوب) سره کله چه دوی راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د يوسف په کوهي کښې) حال دا چه دوی مکر فريب کاوه (له يوسف سره نو چه تا غوندی امي په دې سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسير: يعنې کله چه د يوسف عليه السلام ورونو دی له پلاره د بېلولو، او په کوهي کښې د غورځولو دپاره مشوری او تدابير جوړول، او پخپلو منځونو کښې سره جرګې کولې، او خبرې سره غوټه کولې، تاسې له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبرې به مو اوريدلې - او هغه حالات به مو کتل - نو بيا داسې صحيح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له وحيې څخه تاته چا درښوولي دي؟ تاسې په رسمي دول (طريقه) لوستونکې او ليکونکې نه يئ او نه له کوم ظاهري معلم څخه مو څه استفاده کړې ده، نو بيا دغه ګرد (تول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصيل په (بائبيل - انجيل) کښې هم نشته تاسې ته ماسواء له الله تعالیٰ څخه بل کوم سړی درښوولي دي؟.

وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

او نه دي زياتره خلق او اګر که حرص وکړې ته (ای محمده ! په ايمان راوړلو د دوی) ايمان راوړونکي (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ ډول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

او نه غواړی ته (ای محمده !) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مگر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د ټولو خلقو(جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی ـ تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخاه ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کړی ـ پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکړه ـ او پرله پسی یی کوئ.

وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریږی پری (او په سترگو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو نښو ځنی تل څنگ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همغسی چه د تنزیلیهؤ ایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیهؤ ایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالیٰ د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی ـ که په ایات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه گټه او فائده به تری وررسیده ـ کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مگر په دی حال کښی چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبی سره گرد (تول) وائی چه خالق او مالک همغه الله تعالیٰ دی مگر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدائ حصه داران گرځوی ـ لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښی دا الفاظ ویل «کقول مشرکی العرب: لبیک اللّٰهم لبیک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک» ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی ـ ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی ـ ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدائ اختیارات ورکړی دی ډیرو کسانو د تعزیه داری ـ مجاوری قبر پرستئ ـ پیر پرستئ د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړنه او خرابه کړی ده ـ څومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ ـ الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی ډیره گرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان ډیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدی او عمل په درجه کښی د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. **(اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)**

اَفَاَمِنُوْٓا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَّ هُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۰۷﴾

آیا نو په امن کښی دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریدونکی پټوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی‌فکره، او بی خوفه ولی کیږی ـ آیا دوی د الله تعالیٰ له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۫ عَلٰى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِيْ ۭ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تينگ پرې ولاړ يم او) بولم زه تول خلق طرف د(توحيد) د الله ته په بيان (او ښكاره دليل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پيروی کوی زما ، او پاک دی الله (له شركه او ولده او نورو عيبونو) او نه يم زه له شريک نيوونکيو (په الله پورې).

تفسير: يعني زما لاره هم دغه د خالص توحيد سمه صافه لاره ده ـ زه ګردې (تولې) دنيا ته دعوت ورکوم چه ګرد (تول) چتي (بيكاره) خيالات او اوهام پرېږدی ـ او د يوه واحد احد الله تعالىٰ لورى ته راشي! د ده توحيد د ده د صفاتو او كمالاتو او د احكامو او د نورو صحيح معرفت حاصل، او صحيحه لاره پيدا كړى! ـ زه او زما ملګرى پر هم دغى سمى صافي لارى باندى رهى (روان) يو ـ او د حجت او برهان ـ او بصيرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسي يو نور او رڼا راعطا كړى ده چه په هغى سره زما او زما د ګردو (تولو) ملګرو دماغ منور او روښان شوى دى دلته له سره د ړندو تقليد او پيروى نشته. د خاص توحيد تلونكى پخپل هر قدم كښي پخپل باطن كښي د معرفت او بصيرت خاصه رڼا او د عبوديت محضه خاص لذت محسوسوى ـ او په ډير اخلاص او صميميت (عزم) سره داسي مخلصانه نارى وهى ﴿ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴾ !

كله چه كفارو وويل چه الله تعالىٰ څخه خو ډيرى ملائكى دى نو هغه ئى ولى نه راليږلى چه ته او نور سړى ئى راليږلي يئ نو دغه آيت نازل شو

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰٓۗ أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۗ وَلَدَارُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ١٠٩

او نه ؤ ليږلي مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مګر سړى (بنيادم نه ملائک نه جن نه ښځى) چه وحي به كوله مونږ دوى ته له اهل د قريو(او ښارونو نه له صحرايانو او بيابانيو) آيا نو نه ګرځى (دا كافران) په ځمكه (ملكونو) كښي پس ودى وينى دوى (په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تير شوى دى له دوى نه، او خامخا كور د آخرت (جنت) ډير غوره دى دپاره د هغو كسانو چه ځان ساتى (له شركه او له نافرمانى او ويرېږى له الله) ، ايا نو تاسى عقل نه چلوئ (په بهترى ئى) .

تفسیر: یعني پخوا له دی نه هم مونږ له آسماني پرښتو څخه کوم نبي نه دی منتخب کړی ـ او نه لیږلی ـ پخواني انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انساني کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سړیو څخه ؤ ، نو بیا وویني ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کښې څرنګه شو؟ حال دا چه په دنیا کښې علی‌الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی ـ البته د آخرت ښیګڼه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتي . دغه د مکې معظمې کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلي.

تنبیه: له دې آیت څخه دغه خبره راوځي چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلې ـ حضرت بي‌بي مریمې ته پاک قران د «صدیقې» مرتبه ورښلې ده، او هم له دې آیت څخه ظاهریږي چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبي نه دی معبوث شوی. پس ښائي چه مغروره نشي معاندان د زمانې ستا ای محمده! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کښې مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئې مؤخر کیده .

حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا جَآءَهُمْ نَصْرُنَا ۙ فَنُجِّيَ مَنْ نَّشَآءُ ؕ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۱۱۰﴾

تر هغه پورې چه نا‌امیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او ګمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی ته په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دې وقت کښې) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعني رسولان او مؤمنان)، او نشي دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم ګنهګارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعني د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ ـ پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړی شوی ؤ ـ او د عذاب په راتللو کښې به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخي یاغي او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شرارتونه او بغاوتونه به ئې کول ـ او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخي مایوس کیدل ـ او له بل لوری به الله تعالیٰ هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زيات اوږده مدت پورې به هم د عذاب هيڅ يوه نښه او آثار دوی ته نه ښرګنديدل (ښكاره كيدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبياؤ دپاره نااميدی ښښونكې او بې‌هيلې كيدونكي ؤ. د دغې منظرې له ليدلو څخه كافرانو به په يقيني ډول (طريقه) سره داسې خيال كاوه چه له انبياؤ سره هغه وعدې چه د دوی د نصرت او مرستې (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه ګردې (تولې) چټې (بيكاره) او دروغ دی ـ د عذابونو او نورو ګرد (تول) چل ول او مكر او فريب تش زمونږ د ويرولو دپاره ؤ. هيڅ لرې به نه وی چه په داسې مأيوس كوونكو او اضطراب غورځونكو حالاتو كښې د انبياؤ عليهم السلام په زړونو كښې به هم داسې خيالات راغلي وی چه په هغه رنګ او ډول (طريقه) سره چه مونږ د عذاب وعدې له خلقو سره كړې وی ښائي صحيحې نه وی؟ يا د وساوسو او خطراتو په درجه كښې به بې اختياره داسې وهم ور پيدا شوی وی چه هغه وعدې چه زمونږ د نصرت او د منكرينو د هلاكت په نسبت كړی شوی وی آيا هغه به نه پوره كيږي؟ لكه چه د البقرة په (٢٦) ركوع كښې ئې فرمايلي دی ﴿ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ﴾ كله چه د مجرمينو بې خوفي ـ او د انبياؤ عليهم السلام تشويش تر دې اندازې ورسيد نو په دغه وقت كښې يو ناڅاپه آسماني مدد راغی بيا د هر څا په نسبت چه د الله تعالىٰ اراده وشوه يعنې فرمان وړونكي مؤمنين يې محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمينو بيخ يې وويست.

تنبيه: د الله تعالىٰ له غير محدود رحمت او مهربانۍ څخه مأيوسي كفر دی. ليكن د ظاهري حالاتو او اسبابو په اعتبار مأيوسي كفر نه ده. يعنې داسې ويلې شي چه مثلاً د هغه څيز په نسبت تر هغه ځای پورې چه د ظاهري اسبابو تعلق دی مأيوسي شته ـ ليكن د حق تعالىٰ له كامل رحمت څخه مأيوسي نه ده پكار. په ﴿ حَتّٰۤى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ ﴾ ايت كښې هم دغه مأيوسي مراد ده چه د ظاهري حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د كفارو له ايمان او اصلاح څخه مأيوس شوی دی كه نه انبياء عليهم السلام د الله تعالىٰ له رحمت څخه كله مأيوس كيدی شي

تنبيه: د كفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وايه شي په حق د عامو مسلمانانو كښې كفر نه دی. او نه په كومه درجه د ايمان يا د عصمت منافي ده په حديث كښې راغلي دی چه اصحابو كرامو رضی الله عنهم اجمعين عرض وكړ «يا رسول الله ! مونږ پخپلو زړونو كښې بې اختياره داسې شيان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل كښې مونږ دغه بهتره ګڼو چه وسوځيږو او تک تور سكاره وګرځو» نو رسول الله مبارک وفرمايل «آيا تاسې داسې شيان پخپلو زړونو كښې مومئ؟» دوی عرض وكړ چه «هو!» نو ئې وفرمايل «**ذالک صريح الايمان** » دغه ښكاره ايمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ
تَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾ ع

خامخا په تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاؤ یا اممو) کښې عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسې خبره چه له ځانه په دروغو ویلې شوې وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښې) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئې راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسير: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه ځخه عقلاء او پوهان سبق واخلی او نه دی دغه قران یوه داسې خبره چه په دروغو ویلې شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښې او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان ئې راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښې قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړې کړی خبری نه دی د ګردو (ټولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره دول (طریقه) سره بیان کوونکی دی ځرنګه چه ایمانداران له هغه ځخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښې په خاص دول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءالیل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا لاعلینا امین

تمت سورة یوسف علیه السلام بعون الله تعالیٰ

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ٣١ و٣٢ ولو ان قرانا الى)
(فكيف كان عقاب اياتها (٤٣) ركوعاتها (٦) رقمها (١٣) تسلسهاحسب النزول(٩٦)
نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت مدني دى. پرته (علاوه) له دوو ايتونو څخه چه ٣١ و ٣٢ دى او له «ولو ان قرانا» څخه نيولى تر «فكيف كان عقاب» پورى دى. ايات ئى (٤٣) او ركوع ئى (٦) په تلاوت كښى (١٣) ـ په نزول كښى(٩٦) سورت دى او وروسته د محمد «صلى الله عليه وسلم» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى

الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ①

دا ايتونه د كتاب (قران) دى، او هغه كتاب چه نازل كړى شوى دى تاته له (طرفه د) رب ستا حق دى وليكن زيات خلق نه كوى يقين پرى (چه له جانبه د الله دى).

تفسير: يعنى هر هغه شي چه په دغه سورت كښى لوستل كيږى، هغه ګرد (ټول) د عظيم الشان كتاب ايتونه دى دغه كتاب چه پر تا د الله تعالىٰ له لورى نازل كړى شوى دى يقيناً حق او صواب دى ليكن ډير د تعجب او حيرانى ځاى دى چه د داسى صافو او واضحه ؤ حقائقو له منلو څخه هم اكثر خلق انكار كوى.

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاۗءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره وړ (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ ـ او لطف په دی کښی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکیی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی‌سامان چت درولی شوی دی ـ پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی‌ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (١٧) د حج په (٦٥) اية ٩ رکوع کښی فرمائی ﴿ وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾ که د اجسامو د راښکوولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری ـ ځکه چه راښکوولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی‌نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالیٰ عنهما والحسن وقتادة وغیر واحدرضی الله عنهم «**انهم قالوا لها عمد ولکن لا تری**» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «**استواء علی العرش**» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف » په (٥٤) اية (٧) رکوع کښی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ ﴾ الآیة ـ ـ او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کښی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کښی پوره کوی ـ یا د ﴿ لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز ـ اذلال ـ احیاء ـ امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی ـ ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره ـ مدبر ـ ویښ ـ مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریږدی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسائی رسولو څخه سترگی پټولی شی ـ نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خاوند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسې مهمل پرېږدي نو ضروري ده چه يوه ورځ وفادارانو ته د وفادارۍ صله ور ورسيږي او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورپه غاړه شي نو هر کله چه په دغه ژوندون کښې مونږ د مطيع او عاصي په مينځ کښې داسې صاف او ښکاره عادلانه تفريق او توپير (فرق) ونه کړو، نو باليقين دغه خبره د تسليم وړ (لائق) ګرځي چه وروسته له دې ژوندانه هرومرو (خامخا) يو بل عالي او اساسي ژوندون هم شته چه په هغه کښې ګرد (تول) سره د سماوي عدالت په مخ کښې حاضر او درولی کيږي ـ او د ګردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتيجه به ګوري ـ او د هغو د ثمراتو خوند به څکي.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۖ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ
يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَ
فِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ
صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا
عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولې ئې ده ځمکه او پيدا ئې کړه په دغې ځمکې کښې غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو ميخونو په شان ولاړ دي) او وياله (د اوبو)، او هرو قسمو ميوو نه ئې پيدا کړي دي په دغې ځمکې کښې جوړه دوه (لکه سور سپين ـ ژير تور ـ خواږه تروه ـ واړه غټ)، پټوي په تياره د شپې سره ورځ ، بيشکه په دې مذکوره ؤ خبرو کښې خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوي (په مصنوعاتو د الله کښې). او په ځمکه کښې توټې دي (مختلفې) څنګ په څنګ پيوستي يو له بل سره او (نور) باغونه دي(په دې ځمکې کښې) له انګورو او کښتونه (فصلونه) دي او ونې د خرما دي چه ځينې له يوه بيخه پورته شوی دي او ځينې ځان ځان ته بيخ لري چه اوبه کولې شي په اوبو يو قسم سره او غوره کوو ځينې له هغو څخه په ځينو نورو باندې په خوراک (خوند ـ رنګ او وړم

کښې) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاؤ) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښې.

تفسیر: یعنی (او دغه الله همغه ذات دی چه غوړولی ده ځمکه او پیدا ئې کړه په دغې ځمکې کښې ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ځای کښې کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیږی او له هرو قسمو میوو نه ئې پیدا کړی دی په دغې ځمکې کښې جوړه دوه یعنی لوی، وړوکی، خواږه او تروه ـ تور ، سپین ، ګرم ـ یخ ـ او سم له جدیدهؤ تحقیقاتو سره په هر یوه کښې نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (٥٤) آیت (٧) رکوع کښې پخوا له دی نه لیکلې شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو (وچتو) اسمانونو په مقابل کښې د تیتی ځمکې بیان هم ذکر کړ ـ له اسمان سره د لمر او سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تګ سره بیل دی ـ او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی ـ د یوی تودی او تیزی اشعی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغې بلې د یخی او سپکی روښانی ضیا او وړانګی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راځی. هم داسی دلته د ځمکې د مختلفو احوالو او له هغې سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه ـ چیری غر ولاړ دی. چیری سیند بهیږی ـ هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښې هم د شکل ـ صورت ـ رنګ ـ خوند ـ وړوکوالی ـ او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښې هم اختلاف دی ـ کله ځمکه د ورځې له رڼا څخه رنه کیږی ـ کله شپې تک تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او غریبه منظره خو دا ده چه د ځمکې هغه څو قطعې چه یوه له بل سره نښتی دی یا څنګ په څنګ سره پرتی دی ـ او ځینی ئې متی او ځینی ئې شګلوږی ـ او ځینی ئې خورا (ډیری) ناپاکی ـ او ځینی ئې پاکی ـ او ځینی د کرلو وړ (لائق) او ځینی ئې د نیالګیو (بوزغلی) د کیښولو لائقی ـ او ځینی ئې خوږی او ځینی تروی دی دغه تول په یو اوبو سره سیراب (پیُ) کیږی ـ او د یوه لمر پلوشی اشعه ګردو (تولو) ته وررسیږی ـ او یوه هوا د ځمکې پر مخ چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلفې میوی او ګلان تری پیدا کیږی او یو له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښې دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی ورته هک پک حیران پاتی کیږی ـ غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو څخه پوهیږی چه له همغې یوی د رحمت له وریځې څخه اوبه څښونکې دی، یا له همغه یوه د هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رنیږی، نو له هم دغې رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا له هدایت او لارښوونی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی ، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم زبردست لاس له اسمانه تر ځمکې پوری د ګردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښې داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل دائره او د اثر منطقه ډیر کلک او مضبوط حد بندی او ویش سره ترلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

ته دغه کار به څه اشکال لری چه مونږ وروسته له مړه کیدلو څخه بیا ژوندی کړی ـ او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیی څخه هر خیر او شر هغه مستقر ته ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعه العقول سبحان من بقدرته یعجز الفحول)

وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ

او که تعجب لری (ای محمده ! له دی نه چه دوی تا نه منی) نو لا عجیبه ده (دا) خبره د دوی چه (وائی) آیا کله چه شو مونږ خاوری آیا شو به مونږ خامخا په پیدایښت نوی کښی،

تفسیر: یعنی له دی نه به زیاته عجیبه خبره څه وی چه هغه ذات چه ړومبی یو شی جوړ کړی وی نو هغه به بیا په دوهم ځلی جوړولو باندی ولی قادر نه وی؟ (العیاذ بالله)

أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلْأَغْلَـٰلُ فِىٓ أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ۝٥

دوی همغه کسان دی چه کافران شوی دی په رب خپل او هم دغه گمراهان دی چه د اور طوقونه به وی (په قیامت کښی) په غاړو د دوی کښی او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی به په دی اور کښی همیشه وی.

تفسیر: گواکی دغه خلق له «**بعث بعد الموت**» څخه انکار کوی، او د پاک الله له مالک الملکوتۍ او شهنشاهۍ څخه منکریږی ـ نو د داسی باغیانو انجام لازم دی چه هم داسی وشی چه د دوی په غاړو کښی د اور طوق او غاړکۍ او په لاسونو او پښو کښی ئی الچکۍ او بیړۍ واچولی شی، او په هغی ابدی بندیخانی کښی وغورځول شی چه په حقیقت کښی د هم داسی مجرمانو دپاره جوړه کړی شوی ده

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلٰتُ ۭ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰي ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۶﴾

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی (که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیگڼی(فایدی) ور په برخه شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په پخوانیو دروغجن کوونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر ډیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه غرق ـ خسف ـ زلزله ـ صیحه ـ مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری گوری او پرله پسی تری تیریږی تر هغه پوری چه د مظالمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی ـ نو په دغه وقت د ده له تباه او سپیره کوونکی عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ وَّلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿۷﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښووونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او نښی چه مونږ ئی غواړو ـ ولی نه نازلیږی ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جلجلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی ـ هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه ورښکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی ـ ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوروئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! پرومبی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر(ویروونکی) راتلو چه له هغوی ځنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه نښه چه معاندین وغواړی هغه به هرومرو (خامخا) ورښکاره‌وی . هو! د پاک الله لاره هغوی ته ورښوول د دغو انبیاؤ کار ؤ ـ چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده. هو! دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او گردی (تولی) دنیا دپاره هادی یئ !.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۖ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او(الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی ځیږوی) او(الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة)، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمگړی؟ ښه دی که خراب؟ **و غیر ذلک من الاحوال** دغه گرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی **من حیث الا عضاء والعدد والمدة)** یعنی د حاملی په گیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د گردو (تولو) اسرارو ـ اسبابو ـ اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر څیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتي ـ هم داسې هغه آيات او نښې چه الله تعالیٰ د انبياؤ عليهم السلام د تصديق دپاره نازلې کړې دي په هغوی کښې خاصه اندازه ـ مصالح او حکمتونه ملحوظ ؤ او دي په هر وقت او په هره اندازه چه د بنيادمانو له استعداد سره صلاحيت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نښې يې ورڅرګندې کړې دي او په هغو کښې هيڅ تقليل نه دی واقع شوی باقي د قبلولو او منتفع کيدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسې دی لکه چه د حامله ؤ او اميدوارو په ګيډو کښې د مواليدو احوال د تربيت او استعداد په تفاوت او توپير (فرق) سره مختلف وی.

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

عالم دی په پټو او ښکاره ؤ چه (ګردو (ټولو) څخه) ډير لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښې).

تفسير: دغه د الله تعالیٰ د علم د لامحدوده وسعت او احاطې بيان دی يعنې د ټولې دنيا هيڅ يو پټ او ښکاره شی له هغه څخه پټ نه دی، او ګرد (ټول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندې دی.

سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَ مَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۢ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌۢ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

يو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پټوی خبره (په زړه خپل کښې) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه پټيدونکی دی په شپه کښې او هر هغه څوک چه ظاهروونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښې.

تفسير: د الله تعالیٰ د علم عموم ئې بيان کړ ـ او د مقام په مناسبت د مکلفينو د خاصو احوالو په نسبت دا راښيي چه ستاسې پر هر قول او فعل زمونږ علم محيط دی، هره هغه خبره چه تاسې پخپلو زړونو کښې پټه کړئ يا ئې په ورو سره ووايئ يا په علانيه او په چغه سره ناری کړئ يا کوم کار د شپې په تياره کښې په پټه سره وکړئ! يا دا چه په ورځ په ډانګ پيلی (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئې ووايئ په ګردو (ټولو) احوالو او ټولو حيثيتونو الله تعالیٰ خبردار او د ده د علم په اعتبار سره يو برابر او يو شان دی ځينې مفسرين دغه آيت پر درې راز (قسم) سريو مشتمل راښيي

(۱): ﴿ مَّنۡ أَسَرَّ ٱلۡقَوۡلَ ﴾ (هغه چه خبره پټوی)
(۲): ﴿ وَمَن جَهَرَ بِهِۦ ﴾ (هغه چه ښکاروی ئی)
(۳): ﴿ وَمَنۡ هُوَ مُسۡتَخۡفِۭ بِٱلَّيۡلِ وَسَارِبُۢ بِٱلنَّهَارِ ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښی پټوی مثلاً هغه غل چه د شپی د مخی غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښی ئی ښکاروی مثلاً په ورځ کښی لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه ګرد(ټول) پاک الله ته یو شان معلوم دی. لنده ئی دا چه هیڅ قول او فعل چه پټ وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالیٰ نه بلکه ګرد (ټول) سره ورښکاره دی

لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٞ مِّنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ سُوٓءٗا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴿١١﴾

انسان لره (له جانبه د الله ملائکی دی) نوبت په نوبت راتلونکی دی یوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بیرته ګرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی (مدد ګار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالیٰ پرښتی ماموری دی ـ چه له هغوی ځینی د ده ګرد (ټول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکی، او ځینی د الله تعالیٰ له حکم سره سم ذریعه ګرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالیٰ له بندګانو څخه ولری ـ همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالیٰ عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالیٰ څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترګی ناتوانه دی او نه ئی شو کتلی ـ لیکن د الله تعالیٰ د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږی بیشکه چه الله تعالیٰ تغییر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغییر ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلی هغی ساتنی او مهربانی سره چه تل د ده له لوری کیږی هیڅ یو قوم محروم او بی برخی نه ګرځوی تر هغه وقته پوری چه دوی خپل ښه تګ ـ طاعت او عبادت ـ جمیله عادت او حسنه رویه نه وی بدله کړی ـ او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت ـ قبیحه اخلاق ـ معصیت سره بدل کړی نو داسی آفت پر دوی نازلیږی چه له سره بیرته ګرځیدونکی نه وی، او نه د هیچا مدد هلته په کار ورتلی شی.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون راښیی نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښی تل د اکثریت او غلبی لحاظ وی

(د تیرو ښه ژوندون هلته بد اوړی

چه ښه پریږدی او بدیو ته تول واوړی)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه درښیی تاسی ته برق بریښنا (چه نښه د باران ده دپاره د خوف (او ویرولو د هغه چا چه ضرر ورسوی) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده وررسوی او پیدا کوی) راپورته کوی وریځی درنی (په اوبو په هوا کښی).

تفسیر: پخوا د بندګانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکی دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی ـ په هم دی مناسبت دلته د قدرت د ځینو داسی نښو په لوری توجه ورکړی شوی ده چه په هغو کښی په یو آن کښی تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته ـ یعنی کله چه بریښنا بریښی نو خلق هیلمن (امیدوار) کیږی چه اوس به باران اوریږی او پرله پسی ویره هم ورته پیدا شی چه د هغه په اثر چیری تندر او تکه (چرق) ونه لویږی او د هلاکت سبب ونه ګرځی کله چه درنه وریځ له اوبو ډکه راشی، نو خلق پری خوشالیږی چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وګرځی او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولویږی چه چیری د اوبو طوفان ځپان رانشی، او د ربړ (زحمت) او تکلیف موجب نشی عیناً هم داسی انسانانو لره ښائی چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شی، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بی فکره نشی .

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِى اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ الْمِحَالِ ۝١٣

او تسبیح وائی رعد (پرښته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وائی نوری ګردی (تولی) پرښتی له ویری (او له هیبته د الله) نه او لیږی (الله) تندرونه نو رسوی (غورځوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جګړه کوونکو باندی یا سخت دی نیول د ده)،

تفسیر: یعنی غوریدونکی وریځ یا پرښته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید وائی لکه چه په (١٥) جزء د بنی‌اسرائیل په (٤٤) آیت په (٥) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰکِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِیْحَهُمْ ﴾ او ګردی (تولی) پرښتی له هیبته او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبیح او تحمید کښی مشغولی او لګیا دی.

تنبیه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځی تحقیقات دا دی چه په وریځو کښی د کهربائیه (بجلئ) موجبه قوت موندلی کیږی، او په ځمکه کښی د کهربائیه سالبه قوت دی هغه وریځ چه له ځمکی سره زیاته نژدی وی، نو په هغی کښی کله نا کله د ځمکی سالبه کهر بائیه قوت سرایت کوی بیا پر دغی وریځی باندی ډیر ځلی هغه وریځ تیریږی چه په هغی کښی موجبه کهر بائیه قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهر بائیه» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر یو پخپل ځان هغه بل کهر بائیه قوت جذبوی خو دغه دواړه کهر بائیه قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وریځ کله چه یو د بل کهر بائیه قوت خپل لوری ته راکاږی نو د دغو دواړو له یو ځای کیدلو څخه شدید حرارت پیدا کیږی او له دی شدید حرارت څخه د دغو دواړو وریځو د حجم په تناسب یوه اور تویوونکی لمبه راپورته کیږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بریښنا او رڼا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرایته هوا کښی پیدا کیږی «رعد» وائی د «کهر باء» دغه اور تویوونکی شراره کله وریځی او هوا هم څیروی (شلوی) او لاندی لویږی چه له هغی څخه نهایت غریب او عجیب افعال او آثار مشاهده کیږی ـ علاوه پر دی هغه عمارتونه غورځوی ـ غرونه سره څیروی (شلوی) د ساکښانو (جاندارو) او ذوی‌الارواحو د هلاکت موجب ګرځی. ځینی اوقات لیدلی شوی دی چه هغه په نهایت احتیاط سره د یو سړی له بدن څخه کالی (جامی) راکاږی، او د یوی ونی پر ځانګه ئی ږدی، مګر د اغوستونکی جسم ته هیڅ یو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فرید وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له لیدلو څخه سړی ته داسی خیال پیدا کیږی چه د بریښنا په دغی اور غورځوونکی لمبی کښی ذی شعور او ذی‌اختیار قوت شته چه په غیر مرئی‌طریقی سره کار کوی. مونږ دی ته نه یو اړ (محتاج) او نه

څه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریې څخه انکار وکړو لیکن پر دغې خبرې پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بائیه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده ـ دغه ګرد (تول) شیان چه مونږ ئې وینو، هغه خو یوائې ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پټ حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عمومو افکار او آراء نه وررسیږی ـ یوائې هغه ذوات چه د باطنی سترګو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئې بیانوئ مثلاً د کهر بائیه ؤ قوت موجبه او سالبه توب او نور د هغه علم هم د څو طبیعی حکماؤ څخه ماسواء بلا واسطه بل هیڅا ته نه دی ور څرګند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاؤ علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجرباتو وکړی شی، نو یقین دی چه دغه ګرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو څخه دغه خبره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعیه ؤ نوامیسو په شان د وریځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی وریځی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لګیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د وریځو او د ځمکی او نورو د کهر بائیه ؤ مدبر کومه غیر مرئیه پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار څه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بائیه شراره» وایئ کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو څخه پیدا کیږی، لهٰذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «**مخاریق من نار** ـ د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربړ (تکلیف) او اشکال در پیښیږی ـ په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غږ سره تعبیر وکړی، نو دغه به ډیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یوائې صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کړی یو ـ نو څه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراوه شی. علامه محمود الالوسی رحمة الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کړی دی فلیراجع

(﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآية ـ او لیږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سړی ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپينو؟، كه د مسو ؟ العياذ بالله. درې ځلې همغه خبره ئې وكړله دريم ځلې كله چه هغه دغه چتي (بيكاره) خبرې وكړې نو يو ناڅاپه يوه وريځ پورته شوه، او على الفور تندر (تكه) پرې ولويده او د هغه كوپړې ئې له سر څخه جلا (جدا) كړه په ځينو رواياتو كښې راغلي دي چه عامر بن طفيل او اربد بن ربيعه د رسول الله مبارك په خدمت كښې حاضر شول او وې ويل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسې اسلامي خلافت مونږ ته ورسپېرې، رسول الله صلى الله وسلم د دوى له دغې غوښتنې څخه انكار وفرمايه دوى دا خبره وكړه او له مجلسه پاڅيدل او وې ويل چه مونږ به د مدينې وادي ستاسې د مقابلې دپاره له سپرو او پليو (سورو او پيادو) څخه ډكه كړو رسول الله صلى الله وسلم وفرمايل چه پاک الله به د هغوى مخه ونيسي او د مدينې انصار به د هغوى مقابلې دپاره ووځي دوى دواړه لاړل په لار كښې پر «اربد» باندې تندر او تكه ولويده او «عامر» يمن شو او په طاعوني خارښت (گرگ) سره په هلاكت ورسيد. فائده د رعد د غږ اوريدلو په وقت كښې ښائې چه داسې وويل شي **«سبحان من يسبح الرعد بحمده و الملائكة من خيفته»**

اللهم لا تقتلنا بغضبک و لا تهلكنا بعذابک و عافنا قبل ذالک.

لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ۗ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ۗ وَمَا دُعَآءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿١٤﴾

خاص هم دغه (الله) ته دى دعوت (او بلنه) د حق او هغه شيان چه بلنه (عبادت كوى كفار د هغوى) بې له دغه (الله) نه قبلوى دوى (جواب نه وركوى دغه اشياء) دغو بلونكو ته په هيڅ شى سره مگر داسې قبلول لكه قبلول د غځوونكى د دواړو (لاسونو غوړوونكى د) ارغويو خپلو طرف د اوبو ته (د كوهى بې رسى او بې بوكى) دپاره د دې چه ورسېږى دغه اوبه خولې د ده ته حال دا چه نه دى دغه اوبه رسيدونكى خولې د ده ته او نه ده دعا د كافرانو (بتانو لره) مگر په زيان او بطلان كښې دى.

تفيسر: يعنى د هغه ذات بلل پكار دى چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دى د عاجزانو د بلنې څخه څه فائده په لاس درځي؟ ماسواء له الله جل‌جلاله څخه بل څوک دى چه د هغه په قبضه كښې ځما يا د بل چا څه نفع او ضرر وى؟ د غير الله بلل خپل مدد لپاره داسې دى لكه چه كوم تږى د كوهى او څاه پر سر كښې ودرېږى او خپل لاسونه اوږده كړى، او د اوبو په لورى خپل

دواړه ارغوی وغوړوی او خوشامد وکری چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښې هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تلی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی ځینی خو محض خیالات او اوهام دی ـ او ځینی پیریان شیطانان دی ـ او ځینی داسی شیان دی چه په هغو کښې ځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی څخه څه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښې داخل وی.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظِلٰلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿۱۵﴾ السجدة

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (تعبداً و انقیاداً سره له اسمانونو او ځمکو ځینی) په خوښه او(ځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښې (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه چه پر الله تعالیٰ باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر ږدی او حکم ئی منی ـ او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غوړیږی هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی ـ یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالیٰ د تکوینی حکم څخه نشی خارج کیدی ـ د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښې گرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی ـ د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کیڼ په لوری میلان، گرد (تول) د الله تعالیٰ په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښې د سوری امتداد او انتشار ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۭ قُلِ اللّٰهُ ۭ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖٓ أَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ۭ

ووایه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کوونکی) د

اسمانونو او د ځمکې، ووايه (اى محمده! په جواب كښې) چه الله دى! (ځكه چه بل جواب نشته) ووايه (اى محمده! دوى ته كله چه تاسى پړه او ملزم شوئ) نو آيا پس نيولى دى تاسى بى له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دى مالك (نه لرى اختيار دوى) دپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر(د دفع كولو)،

تفسير: يعنى كله چه د ربوبيت اقرار يوائځى د پاک الله دپاره كوئ، نو بيا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مربيانو تجويز د څه دپاره كوئ؟ حال دا چه هغوى د يوى ذرى په اندازه هم د نفعى او د ضرر مستقل اختيار او واک (مجاز) نه لرى .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ۙ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّورُ ۗ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا برابر دىړوند (چه كافر دى) او ليدونكى (چه مومن دى) . بلكه آيا برابرى دى تيارى (چه شرک او انكار دى) او نور رڼا (چه توحيد او معرفت دى ؟ (بلكه نه دى سره برابر ،)

تفسير: يعنى د موحد او د مشرک په منځ كښې داسى يو فرق او توپير (تفاوت) شته لكه د ليدونكى او ړانده او د توحيد دوستان داسى وګڼئ لكه نور (رڼا) او ظلمت (تياره) نو آيا يو ړوند مشرک چه د شرک په ظلماتو كښې پروت وى ـ او هر لورى ته لاس او پښى اچوى هغه مقام ته رسيدى شى چه هلته هغه موحد رسيږى چه د فهم او بصيرت او د ايمان او عرفان په رڼا كښې د انسانى فطرت په سمه صافه لاره روان وى . له سره دغه دواړه پر يوه نتيجه نه شى رسيدى.

أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ
قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

آيا ګرځولى دى دوى الله لره شريكان چه پيدا كول ئى كړى دى په شان د پيدا كولو د دغه (الله) نو بيا مشتبه شوه (پيدا كول د دى شريكانو سره د) پيدائښت (د الله سره) پر دوى باندى ، ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله پيدا كوونكى د هر څيز دى او هم دى دى يو قوى غالب (پر هرڅيز او هر چا).

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گرد (تول) مخلوقات پیدا کړی دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کړی دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدائ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی ـ بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد ـ احد ـ صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائ پر تخت کښینول څومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ
أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا
يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَٰعٍ زَبَدٌ
مِّثْلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَٰطِلَ ۚ فَأَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ
فَيَمْكُثُ فِى الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

نازلی کړی دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خوړونه په اندازه (د دکیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځگ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گانی یا نور اسباب ځگ (خیره) په شان د هغه (ځگ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځگ او خیری نو لاړ به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفعی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیږی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خوړونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خوړ کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لږ ـ او په لوی کښی دیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری ـ خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گدون څخه خړ او مکدر او

خيرن كيږي ـ بيا دغه خره او خيري او ځګ ئي پرسيږي ، او د اوبو په سر راپورته كيږي لكه چه پر سخت تود اور كښي سور او سپين زر مس ژير ـ قلعي ـ جست ـ اوسپنه فلزات او نور معدنيات ويلي كوي چه ګاني (كالي) ـ لوښي ـ وسلې توري ـ چړې چوړكي ـ چاكوګان ـ بياتيګاني (قينچۍ)ـ تبي ـ نغري ـ هركاري ـ توپ ـ توپك ـ تينكونه ـ طياري ـ جهازونه ـ موټر ـ ريل ـ يوم ـ تبر او نور د معاش لوازم ـ اسباب او شيان تري جوړ كړي ، نو په هغه كښي هم داسي لوخره او ځګ پورته كيږي ـ مګر لږ څه وروسته هغه وچيږي يا خوريږي ـ او هغه ځګ او خيري ئي تري لري او ورك شي ـ او هغه چه اصلي او كارامد شي دی يعني اوبه يا ويلي شوي معدني فلزات خالص اوبه به په ځمكه يا د ځمكي د خاوندانو په لاس كښي باقي پاتي كيږي چه له هغه څخه په مختلف ډول (طريقه) سره خلق منتفع كيږي ، هم دغه مثال دی د حقو او د باطلو ـ كله چه اسماني وحيي سره حق دين نازليږي نو د بنيادمانو زړونه هر يو د خپل ظرفيت او استعداد سره سم له هغه څخه فيض حاصلوی بيا نو حق او باطل يو له بل سره نښلي ، نو دوړي او خيري پورته كيږي ـ او په ظاهر كښي باطل د هم هغه خيري او ځګ په شان حق باندی راخيژي ليكن د هغه دا جزوي جوش او پرسيدل سطحي او عارضي او بی بنياده شي دی ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هيڅ يوه نښه اثر او پته نه پاتي كيږي او الله خبر دی چه چيری ځي ؟ او هغه اصلي او د كار شي چه د هغو ځګونو لاندی پټ ؤ يعني حق او صداقت پس همغه پاتي وي . وګورئ چه د پاك الله بيان كړی مثالونه څرنګه عجيب وي ؟ او په څومره يوی مؤثري طريقي سره مو پوهوی چه كله په دنيا كښي حق او باطل كذب او صدق سره ونښلي يعني د دغو دواړو په منځ كښي جنګي مقابله كيږي نو اګر كه د څو مودی له مخی باطل پاس او پرسيدلي په نظر راځي ، ليكن بالاخر باطل سره تيت او پرك (منتشر) او همغه حق ظاهر ـ غالب او بريالي (كامياب) په نظر راځي ، نو هيڅ يو مومن ته نه ښائي چه د باطلو پر عارضي بری او ننداری وغوليږي هم داسي څه وخت چه د كوم انسان په زړه كښي حق ځای ونيسي نو كه د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولګوی ، او خپل قوت ښكاره كړي ، نو نه ښائي چه سری تری ويريږي ـ ځكه چه لږ څه مدت وروسته دغه ځګ او پرسيدل پخپله ورك كيږي او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتي كيږي . په پخوانيو آيتونو كښي كله چه د توحيد او شرك سره مقابله كړی شوی وه ، په دغه مثال كښي د حق او باطل د مقابلي كيفيت ئي راوښووه او د دواړو انجام بيخي په واضح ډول (طريقه) سره اوس بيان فرمائي

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ

شته لپاره د هغو كسانو چه حكم قبول كړی دی دوی د رب خپل (جزا) نيكه (چه جنت دی)،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل ئی اختیار کړ ـ نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی ټول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره (او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی) نو خامخا به فدیه ورکړی دوی په هغو (تولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابه) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د ګردی (تولی) دنیا خزائن له نقده ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا تول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه ګرد (تول) د خپل ځان په فدیه کښی ورکوو چه د هغه په بدل کښی له عذابه خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات ومومو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی ـ په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی ـ او تنقیدات کیږی ـ او جزا به پری ورکولی کیږی

أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کړی شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا
دی چه دی ړوند وی (د زړه په سترګو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه
خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ ړوند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویږی او جګیږی (وچتیږی) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترګی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیږی .

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کړی دی) او نه ماتوی دوی (هغه) تینګ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر(حکم) کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په ټولو مومن به شیانو باندی) او ویریږی دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاؤ علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه ګرد (ټول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی ـ او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالیٰ سره یا د ده له بندګانو سره ئی تړی مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی یعنی صلةالرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوقالعباد له حقوقالله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت تینګ او قائم ساتی . یا د انبیاؤ علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویریږی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه د قیامت یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له تصوره داریږی . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی ـ او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی دوب تللی وی چه آیا هلته ځما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کیږی او څما وضعیت به په دغه وقت کښې څه وی ؟.

وَالَّذِيْنَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ
يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له تولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لګوی په لاره د الله کښې) ځینی له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار(د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښې او (ننوځی به پکښې بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اګر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شدائدو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ۔ له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښینښود ۔ او د معصیت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالیٰ د رضاء او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ ۔ او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښې خلق ورته ډیر صابر او مستقل مزاج ووائی ، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ ۔

او د صابرانو په شان کیناست
(او نفقه کوی لګوی په لاره د الله کښې ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره) پټه ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پټه سره خیرات ورکول افضل دی ـ الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښې وی
(او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشی ، نو دی تری تیرېږی ، وربښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی شخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی ځنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی ـ که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د هغه په مقابل کښې ښه کار کوی یعنی تری توبه وباسی او د هغی ګناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه ؤ اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

خوک چه دفع د بدی کړی په نیکی سره ای یاره
او کوی دی تل تر تله په دنیا کښې اته کاره)
د بدی په ځای نیکی کړی او د ظلم په ځای عفوه
او د قطع په ځای وصل کړی د الله رضاء دپاره
او که شی تری معصیت ژر طاعت وربسی وکا
او که خوک ئی کړ محروم نو دی ورکړی بیشماره
او که شی تری کوم ګناه نو دی توبه وباسی جلته
او که ووینی منکر نو کوی منع له بدکاره
او که مات شی په کوم جنګ کښې د کفارو له لښکره
نو بیا بیرته شی راستون او نه ویرېږی له کفاره
خوک چه دا اته افعال کا اته ورونه د جنت ژر
پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره

﴿ يَدۡخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ ﴾ الآية ـ چه ننوځی به دوی په هغه کښې او ننوځی به پکښې بل هغه خوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اګر که عمل ئی د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښې به همیشه اوسیږی او پرښتی به ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته چه سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء ـ پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په هغه کښې امهات ـ میندی هم شاملی دی ـ د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چې داسې کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالي به هم حاصل وي چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکۍ لامله (له وجې) د جنت د دخول لائق شوي وي . ګرد (تول) سره یو ځای کیږي ، تر دې که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وي نو حق تعالیٰ پخپله مهربانۍ سره د هغه رتبه هم لوړوي (وچتوي) ، او دغه کامل سړي سره ئې نژدې کوي لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښې راغلي دي ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ﴾ له دې نه معلومه شوه چه بې له ایمان او بې له صالح عمله محض د کاملینو قرابت کافي نه دی هو! که ایمان او صالح عمل موجود وي نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقي ممکنه ده والله اعلم

﴿ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴾ او پرښتې به ورننوځي پر دوی سره له تحائفو او زیرې او رضوان له هرې دروازې د ماڼیو د دوی .) په صحیح حدیث کښې د جنت اته وروڼه بیان شوي دي . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکې پرښتې به له هر طرفه سره له تحائفو او هدایاؤ راحاضریږي . په احادیثو کښې دي چه له خلق الله ځنې ړومبې به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښې داخلیږي چه په سختیو او مصائبو او جنګونو کښې حاضر شوي دي ، او د دښمن په مخ کښې په ډېر شجاعت او حمیت سره درېدلي دي ، او د هر هغه حکم د تعمیل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کېده او د دوی دنیوي حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښې پاتې شوي وفات ئې موندلې وي . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښې وفرمائي ځما هغه بندګان چیرې دي راحاضر دي شي ! چه ځما په لیاره کښې جنګیدلي دي . او ځما لپاره ئې تکالیف ګاللي (برداشت کړي) دي او جهاد ئې کړی دی ـ ځئ بې فکره او اندیښنې په جنت کښې داخل شئ ! بیا پر پرښتو حکم کیږي چه ځما د دغو بندګانو په حضور ورحاضرې شئ ! ـ او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادې په طریقه نه اعتراضاً داسې عرض کوي الٰها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو ـ آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکي یو حکم راکوې چه د دغو د ځمکو هستیدونکو په حضور کښې ورحاضرې شو ـ او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږي چه هو! دا ځما د هغو بندګانو څخه دي چه پر توحید باندې ئې خپل ځانونه جار (قربان) کړي دي ـ او سره له دې چه د دوی زړونه له دنیوي ارمانونو څخه ډک ؤ ـ دوی ځما په لیاره کښې جهاد کړی دی ، او هر تکلیف ئې په ډېرې خوښۍ سره پر خپل ځان اخیستی دی د دې خبرې د اورېدلو په اثر ګردې (تولې) پرښتې به له هر لوري د دوی په خدمت کښې حاضریږي ـ او وائي ﴿ سَلَامٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ . په حدیث کښې دي چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښې د شهیدانو پر قبورو تشریف وروړ ، او داسې به ئې فرمایل «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبى الدار» او د هم دې پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر ـ عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لوري هم کېده

وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

او هر څه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (په قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعداؤ او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیاؤ عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی . د اشقیاؤ کار دا دی چه له الله تعالیٰ سره بد عهدی کوی . د هغو شیانو د وصل او پیوند کولو حکم چه صادر شوی وی ، هغه ماتوی . په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی . پر خپل ځان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالیٰ له رحمته لری غورځولی شوی دی او له ډیرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسیدونکی دی.

اَللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی ـ او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالیٰ په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په ډول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی ـ او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی ـ څو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی . هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته ـ چه هلته به هر سړی د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معيار له سره نشي كيدي

وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾

او خوشاله شوي دي (كفار) په دي ژوندون لږ خسيس ، او نه دی دا ژوندون لږ خسيس په (مقابل د) آخرت كښې مگر لږ متاع (حقير مال)

تفسير: يعني هغه خپل مقصود گڼي . تكبر لوئ او ځانمنمي (خود نمائي) كوي حال دا چه د آخرت په مقابل كښې د دنيا ژوندون بيخي هيڅ او لاشي دی لكه چه يو سړی خپله گوته د سمندر په اوبو لونده كړی ، نو هغه لوندوالي چه د ده گوتي ته رسيږي د سمندر په مقابل كښې هيڅ حقيقت نه لري نو د دنيا حقيقت د آخرت په مقابل كښې دغومره هم نشته . لهٰذا عقلمنو لره ښائي چه پر فاني باندي باقي مقدم كړی . حقيقت دا دی چه دنيا د آخرت مزرعه ده ، او دنيا بالذات پخپله مقصود نه دی ـ نو لازم دی چه د دی ځای له سامانونو او وسائلو څخه داسي تمتع او استفاده وكړی شي چه هغه په آخرت كښې د برى او كاميابي ذريعه وگرځي لكه چه لويو اصحابو رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين كړی وو .

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾

او وائي هغه كسان چه كافران شوي دي ولي نه ده راليږلي شوي پر دغه (محمد) باندی (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئي غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (اي محمده دوی ته بيشكه الله گمراه كوي هغه څوك چه اراده وفرمائي (د گمراهي ئي) او هدايت كوي په طرف خپل (سمه صافه لاره ښيي بې د ليدلو د ايت) هغه ته چه رجوع وكړی (الله ته)،.

تفسير: مشركينو به په سلهاؤ معجزی او نښي كتلي مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چه هغه معجزه او نښه چه مونږ ئي غواړو راوښيه ـ مثلاً د مكی معظمي غرونه څمونږ له شاؤ خوا څخه لری كړه ! چه د كرلو او زراعت لپاره څه وسعت پيدا شي ـ يا ځمكي څيری كړه چيني او ويالي راوبهوه ! يا څمونږ پخواني مشران بيا راژوندی كړه ! او له مونږه سره ئي په خبرو او اترو راوله الغرض كومه داسي يوه معجزه راوښيه چه مونږ په ايمان راوړلو باندی مجبور كړی . نو د هغه جواب داسي وركوی چه بيشكه الله تعالىٰ د داسي معجزی او نښي پر ښوولو

قدرت لری لیکن د ده حکمت او عادت د دی خبری مقتضی نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکمیل وکړی ـ د انبیاؤ علیهم السلام د تصدیق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زائدی نښی او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کیږی ـ د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترګی واړوئ یوائحی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت یو عظیم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لیاره رانغلئ ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قدیمی قانون سره د پاک الله مشیت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی لیاره چه ګمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوئ معجزی او نښی د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ ـ نو دی سم له خپله عادته سره تاسی پر مخ بیائی او تر حقیقی کامیابی پوری مو د رسیدلو لیاری درښیی ـ کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بیا د فرمائشی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کیږی بلکه د هغو په نه درښولو کښی ستاسی فائده ده څکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائشی معجزی هلته ښوولی کیږی کله چه د کوم قوم تباه او سپیره کول مقصود وی په حدیث کښی دی چه الله تعالیٰ فرمایلی دی «ای محمده ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائشی معجزی هم دوی ته ورښیو ـ که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بیا داسی یو سخت عذاب به پر دوی نازلیږی چه په دنیا کښی بل هیڅ نه وی راغلی ـ او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پریږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ ـ لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کوونکو څخه ډیر کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی او ارام نیسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسیر: دا د الله تعالیٰ په طرف د رجوع کوونکی بیان دی . یعنی د چا چه د ایمان دولت په برخه کیږی نو له ذکر الله یعنی د الله تعالیٰ له یاده اطمینان او دادینه (سکون) حاصلوی ـ څکه چه له ګردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د یقین کیفیت پیدا کیږی او شیطانی شبهات او وسوسی لری کیږی ـ او سکون او اطمینان ورمیسر کیږی ، له یوه جانبه که د الله تعالیٰ عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشیت پیدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العٰلمین لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامان وررسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او یوائحی د پاک الله په لوری ګرځی ، او د همغه په لوئی‌او قدرت باندی څان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَىِٕنُّ الْقُلُوْبُ ﴿٢٨﴾

واورئ خبردار شئ چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت ـ منصب ـ جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی ـ یوائې له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبیٰ (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبیٰ» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبیٰ» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذٰلِكَ اَرْسَلْنٰكَ فِيْٓ اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَآ اُمَمٌ لِّتَتْلُوَا۟ عَلَيْهِمُ الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ۗ قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

هم دا رنګه (لکه چه مو لیږلی وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن ، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمٰن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مګر یوائې هم دی دی ،

پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لیاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لیار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کړی ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کړی دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا تاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی
(﴿ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ ﴾ حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن باندی) یعنی رحمٰن پخپل کامل رحمت دغه عظیم‌الشان قران نازل کړی دی ﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة اللعالمین ګرځولی او لیږلی ئی ! مګر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی تړلی دی . د رحمٰن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمٰن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیږی . نو ځکه د «حدیبیه» په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ لیکلو باندی جګړی وکړی .
﴿ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا وَمَا الرَّحْمٰنُ ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱٦) اية (٥) رکوع د لوی قرآن اومه سجده
(﴿ قُلْ هُوَ رَبِّيْ ﴾ الآية - ووایه ای محمده دوی ته چه دغه رحمٰن رب ځما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مګر هم دی دی پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع ځما ده) یعنی له هغه رحمٰن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه ځما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴾
(۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د ځلورمی سجدی څخه وروستی آیت)
زما ابتداء او انتهاء ګرد (ټول) د همغه الله تعالیٰ د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (نا امیده) او مایوسه یم

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا ؕ

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مړی (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسير: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی ـ لکه چه په یو حدیث کښی پر «زبور» شریف د قران د لفظ اطلاق شوی دی ـ یعنی که کوم داسی یو کتاب لیږلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی دول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وخوځول ـ د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کړه او د الله تعالیٰ د معرفت چینی ئی ورڅخه راوبهولی ـ او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کښی پر دوی پری کړی ـ په مړو قومونو کښی او په مړو زړونو کښی ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته ـ کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی دول (طریقه) سره هم هغه ګرد (تول) شیان تاسی ته دربښیی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی نوی حجتونه او کاږه بحثونه به ونه کړئ ـ تاسی داسی ضدیان او سرکشان یئ چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه ګرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په قدرت او واک (اختیار) کښی دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو ګمراه بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی ـ لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کښی د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيْعًا ؕ

آیا لا نا امیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کښی چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مګر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسير: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی ګوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی ـ نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالیٰ اراده پر دغه تللی وی چه دوی ګرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی ګرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت څخه مخالف دی ـ الله جل‌جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواړی چه تری منتفع شی ـ نو څه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کړی شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کړی ـ نو موږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر ګرد (تول) عالم باندی هرومرو (خامخا) ورقبلوو ځکه چه د ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ مصداق هم هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾ ع

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کړی دی (د عناد او تکذیب نه) زړه تکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیچری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی ـ دوی خو به داسی هغه ومنی چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاؤ خوا خلقو ولویږی او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړی ـ مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سړی مړه شی ، یا ئی څه سړی بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منګلو کښی ولویږی ـ دغه سلسله به تر هغه وقته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی ـ یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیرة‌العرب د شرک له ګندګی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده ـ او هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده ـ ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شئ ـ لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سرایا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی ـ له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د ګردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی وی له (نورو ډیرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشرت کښې) بیا می ونیول دوی (په عذاب سره) نو څرنګه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی ډیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسیدلو کښې څه ځند (ایسارتیا) وشی نو داسی مه ګڼئ چه نجات مو وموند پخوانیو مجرمینو ته هم ډومبی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونیول شول نو وګورئ چه په داسی بده ورځ آخته شول چه تر ننی ورځی پوری د دوی د تباهی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندی جاری دی.

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندی) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او ګرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) چه واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښې لیدی شی او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلیږی که څوک لږ څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښې ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شی، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شی؟ او چیری تری تښتیدلی شی؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیږو (ګټو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شی چه دوی نه لیدلی شی او نه آوریدلی شی ـ او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شی او نه

څه ګته (فائده) وررسولی شي - او نه ئي څه اختيار شته ډير تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجوديت سره دوی د داسی عاجز او حقير مخلوق په مخ کښې ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهيت اختيارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خيال) ورسپاری؟ آيا د دی ظلم دپاره څه حد او انتهاء شته چه د عليم الکل او په ګردو (تولو) صفاتو سره موصوف الله شريکان داسی شيان وګرځولی شي چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهيږئ هر هغه څه چه تاسی په پټه يا په ښکاره سره کوئ هغه ټول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکيت ګستاخيو څخه بی خبره نه دی او ژر يا په ځنډ (ايسارتيا) هغوی ته هرومرو (خامخا) سزا ورکوی.

(﴿ قُلْ سَمُّوهُمْ ﴾ ووايه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلئ تاسی نومونه د دوی او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آيا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟) يعنی لږ څه خو وړاندی لاړ شئ او د دغو شريکانو نومونه خو واخلئ! او سراغ او پته ئی راوښيئ! آيا د پاک الله د دغو صفاتو له آوريدلو څخه چه پاس مو واوريدل کوم حياءداره سړی به د هغو ټيږو (ګټو) نوم هم اخيستی شي! او که کوم مشرک له بی حيائی څخه د «لات» او «عزیٰ» نوم واخلی نو آيا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شي؟.

أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ

بلکه آيا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښې (يعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمیٰ کوی دوی شرکاء) په ظاهره وينا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسير: يعنی پاک الله ته د ټولی ځمکی په مخ کښې د خپل الوهيت هيڅ يو شريک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آيا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شئ؟ چه ده ته نه دی معلوم ؟ العياذ بالله.

تنبيه: د ځمکی قيد ئی ځکه ولګاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو ډيره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحيان رحمة الله عليه د (لايعلم) ضمير د (م) په طرف اړولی دی يعنی آيا الله ته دغه خبره ښوولی شئ چه ستا په الوهيت کښې حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

(﴿ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ﴾ بلکه مسمیٰ کوی دوی شرکاء په ظاهره وينا سره بی له اعتباره د معنی) پخوا ئی وفرمايل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښيئ! بيا ئی تنبيه وفرمايله چه د هغه شی چه په واقع کښې له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنګه اخيستی شئ اوس دا راښيی چه د کوم شيز پاک الله ته شريک پيدا کول تش الفاظ محض او يو غږ دی چه د هغه

لاندي هيڅ يو حقيقت نشته له مجردو ظنونو او تخمينو او باطلو اوهامو څو بې‌معنی الفاظ له سره بامعنی نه شي کيدی. ښائي په ﴿ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ﴾ کښې دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئې کوی، که د ړندو له تقليده او تعصبه تش کړی شي او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمير به هم له دغو لغوياتو او چټی (بيکاره) خبرو څخه انکار کوی ـ نو د دی له امله (له وجی) ښائي چه ووبلی شي چه دغه ګردی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمير او د بشريت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ

(داسی نه دی) بلکه ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دين څخه) ،

تفسير: يعنی هيڅ هم نشته ـ د شرک په حمايت کښې د دوی دغه مستعدی او د توحيد په مقابل کښې دغومره جداوجهد تش د نفس او د شيطان فريب دی چه هم دغه دوی د حق له لياری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿۳۳﴾

او هر څوک چه ګمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هيڅ لار ښووونکی (د سمی صافی لياری) .

تفسير: يعنی هر هغه چا ته چه الله تعالیٰ د هدايت توفيق ور نه کړی دی به څوک په سمه لياره راوستی شي ! او الله تعالیٰ همغه ته توفيق ور په برخه کوی چه پخپل اختيار د هدايت وروړنه پر خپل ځان نه تړی .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿۳۴﴾

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لږ خسیس کښې (په قتل ، حبس ، قحط او نورو ربړو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا)، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پریږدی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا ۚ

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (څلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله)،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی وررسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة» (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ اية ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوا ۖ وَّعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

دا(جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښې ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسائی (آرام) ښونکی وی نه به هیڅکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی ـ او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمساولا زمهریرا» (د الدهر(۱) رکوع ۱۳ اية ۲۹ جزء) او عاقبت کښې ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل‌جلاله څخه ویریږئ شرک او کفر پریږدئ په دغه آیت کښې د اهل‌الحق او د اهل‌الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښې سره بیان وفرمایه **و بضدها تتبین الاشیاء**

وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُّنْكِرُ بَعْضَهٗ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالیږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او ځینی له فرقو (د اهل الکتب) څخه هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات ـ انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالیږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوښیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) ګڼی باقی په یهودو او نصاریٰ ۇ کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاؤ په تعریف او تعظیم کښی رطب‌اللسان دی ، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی
﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا ﴾ (د المائده ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .
(او ځینی له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د ځینو شیانو څخه انکار کړی دی ـ او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراؤ او اهواؤ په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمائلی دی .

قُلْ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ اُشْرِكَ بِهٖ ؕ اِلَيْهِ اَدْعُوْا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿۳۶﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د تولو په عقبیٰ کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندګی

کوم چه هغه ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی ـ د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری ګرد (ټول) جهان ته دعوت ورکوم ، او ښه پوهیږم چه ځما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښې ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم ـ او همله ته ځما د هستوګنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور ګرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا وَاقٍ ﴿۳۷﴾

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانبه د الله څخه هیڅ ولی (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه ړومبی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښې دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لوړ (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسی چه هر نبی ته په همغه ژبه کښې کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی ـ بلاشبهه د دی عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ ـ وسیع جامع ـ منضبط ـ واضح او پرمغز وی او د پرشوکت توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکة اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .

(﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ ﴾ الآیة ـ او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانبه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ولی یار مددګار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالیٰ تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری متمائل شوئ نو د هغه له وباله څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق ګردو (ټولو) طالبانو ته دی ـ اګر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لاربنوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په څو نورو ځایونو کښې د ده اشباه او نظائر تیر شوی دی .

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَّذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿۳۸﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ډیر رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لکه چه رالیږلی مو ئی ته) او ورکړی ؤ مونږ دوی ته ښځی او اولادونه ، او نه ښائیږی دپاره د هیڅ رسول (او نه توانیږی) دا کار چه راوړی داسی یوه معجزه (چه خلق ئی غواړی) مګر په اذن (تقدیر) د الله سره ، دپاره د هر وقت او حادثی یو حکم دی (چه پخپله نیته همغسی کیږی).

تفسیر: یعنی عربی رسول ته نوی کتاب او نوی احکام ورکول او مبعوثول کومه نوی او عجیبه خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پیدا کوی ـ آخر مونږ پخوا له دی نه هغه انبیاء علیهم السلام چه لیږلی دی ، هغوی د اسمان پرښتی نه وی . او د هم دی دنیا له هستیدونکو څخه انسانان ؤ ، چه ډوډی به ئی خوړه او خپل ګرد (تول) ضروریات به ئی پخپلو لاسونو سره پوره کول ـ او د ښځو او وړوکیو خاوندان به ؤ ـ په دوی کښی هیڅ یوه د دی خبری قدرت نه درلود (لرلو) چه هرومرو (خامخا) همغه خلقو ته وروښیی چه هغوی ئی غواړی بلکه د موجوده رسول الله په شان هر شی کښی د پاک الله اذن ته منتظر ؤ ـ او همغه معجزی به ئی ورښولی ـ او همغه احکام به ئی اورول چه د هغه اذن د الله تعالیٰ له درباره کیده . د الله تعالیٰ د اذن حال دا دی چه د ده په دربار کښی د هری زمانی او هر قرن په تناسب سره بیل بیل احکام لیکلی شوی دی ـ او یوه داسی وعده تاکلی (مقرر کری) شوی ده چه د هغی د اړولو او تبدیلولو صلاحیت نه انبیاؤ ته شته او نه پرښتو ته ـ بیا کله چه هر نبی د خپلی زمانی سره مناسب احکام راوړی ، او د خپل صداقت ورښوولو دپاره د عمومو د غوښتنو تکمیل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وی ـ او نه ئی خپل ځان د بشریه ؤ حوائجو او معاشرتی تعلقاتو څخه بی پروا او پورته ظاهر کری وی ، نو د هم دغو شیانو موجودیت په محمد رسول الله کښی د دوی له نبوت څخه د انکار دلیل څرنګه کیدی شی ؟.

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ ۚ وَعِنْدَهٗۤ اُمُّ الْكِتٰبِ ﴿۳۹﴾

محوه کوی الله هغه چه اراده وفرمائی (د امحا ئی) او ثابتوی (هر هغه چه اراده وفرمائی د اثبات ئی) او په نزد د الله اصل د هر کتاب (علم الله یا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکښی لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت ـ یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی ـ او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په ځای د بل قوم د درولو ـ او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پریښوولو ـ او سره د موجودیت د شرائطو د یوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کښی دی ـ د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کښی دی او د ګردو (تولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» ووایه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تعبیر څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکی «په د نیا کښی هر شی په اسبابو سره دی ـ ځینی اسباب ښکاره ځنی پټ دی ـ د اسبابو تاثیر یوه طبیعی اندازه لری ـ کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی څخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسی پریږدی ـ انسان کله په ګټو (شګو) سره مری ـ أو کله مردک او ګولی څخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالیٰ په علم کښی شته چه هغه له سره نه بدلیږی . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول ـ یو هغه چه بدلیږی ـ او بل هغه چه نه بدلیږی هغه «تقدیر» ته چه بدلیږی «معلق» او هغه ته چه نه بدلیږی «مبرم» وائی

له هغو احادیثو او آثارو څخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده ـ د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالیٰ په مستقل تفسیر کښی لیکل شی . که الله تعالیٰ توفیق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَٰغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به ووینی) یا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دی تعذیبه د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسي په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسي له وفاته ئي وروسته ظاهره کړو ـ نه ښائي چه تاسي د هغو د ظهور په فکر کښي ولویږئ ـ او نه هغو خلقو لره لازم دي چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شي ـ د الله تعالیٰ په علم کښي د هر شي دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکاریږي تاسي د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله ګورو او خلاصوو ئي .

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهٖ ؕ وَهُوَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۴۱﴾

ایا نه ګوري (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکي (د دوی) ته چه کموو ئي (فتحه کوو ئي مسلمانانو ته) له څندو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائي) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله ډیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښي هم).

تفسیر: یعني د مکي معظمي د ځمکي په شاؤ خوا کښي د اسلام اثر خوریږي ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږي ـ د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښي د اسلام نور او تاثیر ځای نیسي ـ د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښي مفتوح شوی دی ـ هم داسي مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو ـ او قوت او قدرت ئي کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیي چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سړی پر دی ښه پوهیږي په هغه تګ چه نن اسلام پرې پر مخ ځي ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشي نیولی ـ لهٰذا د خاتمي خیر او ښیګڼه (فایده) په هم دی کښي ده چه هغه راتلونکی شي ، راغلي او واقعي شي وګڼي

(﴿ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ ﴾ الآیة ـ او الله تعالیٰ حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائي الخ) یعني د الله تعالیٰ تکویني حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئي چه وقت راشي ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشي نیولی ، او نه د یوی شیبي (لحظي) دپاره ئي ملتوی کولی شي .

(﴿ وَهُوَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴾ او الله تعالیٰ ډیر ژر دی حساب د ده) یعني څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشي ، نو بیا به هیڅ ډیر او ځند (تاخیر) نه لګیږي ـ یا هغه شي چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وبوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ۖ يَعْلَمُ
مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾

او په تحقیق مکر فریب کړی ؤ (له خپلو انبیاؤ سره) هغو (کفارو) چه پخوا له دغو (کفارو) څخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو تولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) مکر او فریب بی اثره پاتی کیږی ـ یا دا چه الله تعالیٰ د دوی هغه گرد (تول) فریب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کښی خفیه تدبیر ته وائی . که د بدی دپاره وکړ شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره وکړ شی ښه دی ـ یعنی دوی په پته پته سره ناپاکه تدابیر وکړل ـ لیکن د الله تعالیٰ تدبیر پر گردو (تولو) باندی غالب شو او سر چپه (البته) هغه گرد (تول) تدابیر پر دوی باندی غورځوی . «ولا یحیق المکر السیئ الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) اية (٥) رکوع)

﴿ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس) یعنی چه له هغه څخه هیڅ یو حرکت او سکون پټ او ښکاره کار نه دی پټ ـ د ده په حضور کښی د هیچا مکر او فریب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندی ډیر بدمزه خوند وڅکوی .

﴿ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کښی کفار چه چاته به وی ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستنی عافیت قدر ورښکاریږی او سخت سخت مصیبتونه او ربړونه (تکلیفونه) به وگالی (برداشت کړی).

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

او وائي هغه كسان چه كافران دي (تاته اى محمده !) چه نه ئې ته ليږلى شوى (د الله له لورى په نبوت سره) ، ووايه (اى محمده دوى ته) بس كافى دى الله شاهد په منځ زما او ستاسى او بل (كافي دى په شاهدى كښې) هغه څوک چه په نزد د ده علم د كتاب دى (جبرئيل).

تفسير: يعنى ستاسى له تكذيب څخه هيڅ نه كيږى ، ځكه چه الله قدوس زما د صداقت لوئ لوئ نښې درښيى ـ قرآن كريم چه د الله تعالىٰ كلام دى لكه چه پخپل كلام الله توب باندى شهادت وركوى هم داسى زما د نبوت پر حقانيت هم شاهد دى ـ كه سترګى وغړوئ نو په سختو ناموافقو حالاتو كښې د صداقت په داسى ښه شان سره خوريدل ـ او د دښمنانو تر زړونو پورى دغه خپل اثر غورځول ـ او د دروغو مغلوب او مقهور كيدل ـ او په يوه لورى سره غونديدل او د اسلام نور موفقيت د الله تعالىٰ له جانبه زما پر حقانيت باندى ښكاره دليل او شهادت دى ﴿ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتٰبِ ﴾ . او بل كافى دى په شاهدى كښې هغه څوک چه په نزد د ده دى علم د كتاب يعنى د لوح محفوظ دغه جبرئيل او مؤمنان دى يعنى هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانيت مطلع دى ، دى هم د دى شاهد دى چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دى جوړ كرى لكه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو يا عالم په علم د لوح محفوظ لكه جبرئيل عليه السلام او هم هغه كسان لكه عبدالله بن سلام او ملګرى د دوى چه له پخوانيو سماويه ؤ كتابونو ـ او د هغو له پخوانيو ويلو څخه اطلاع لرى ، د هغو زړونه ګواهى وركوى چه محمد صلى الله عليه وسلم سم له همغه پخوا ويلو سره سم تشريف راوړى دى چه په سلهاؤ كلونو پخوا له دى نه موسٰى او عيسٰى عليهما وعلىٰ نبينا الصلوٰة والسلام فرمايلى ؤ .

«اى الله العٰلمينه! ته شاهد اوسه د هغه شى شهادت چه تا او ستا كتاب لرونكو وركرى دى دغه عاجزان او خاطيان هم د زړه له كومى او په پوره صداقت همغه شهادت اداء كوى

فاكتبنا مع الشاهدين والصادقين والشاكرين
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفيقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ٢٨ و ٢٩ فمدنيتان
وهى اثنتان و خمسون آية و سبعة رکوعات رقمها (١٤) تسلسلهاحسب النزول (٧٢) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٢٨) او (٢٩) آیتونو څخه چه مدنی دی. (٥٢) آیته او (٧) رکوع لری . په تلاوت کښی (١٤) او په نزول کښی (٧٢) سورت دی . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی

الٓرٰ ۚ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى
النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۙ ① اللّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا
فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدِ ۙ ②
الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ
سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ؕ اُولٰٓئِكَ فِىْ ضَلٰلٍ ۭ بَعِيْدٍ ③

(دا قرآن) یو کتاب دی چه نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته دپاره د دی چه راوباسی خلق (په دی کتاب سره) له تیارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته په اذن (اراده ، توفیق) د رب د دوی (طرف د) لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دی هر هغه چه په اسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو) او خرابی (عذاب ، مصیبت ، اور) دی دپاره د کفارو له عذابه سخته ، هغه کفار چه خوښوی (او غوره کوی له ډیره حماقته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی (خلق) له لاری د الله (چه دین او متابعت د رسول الله دی) او لټوی دوی دغی لاری ته کوږوالی ، دغه کسان په ګمراهی لری کښی دی

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کوونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع‌الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی ـ او مقصد ئی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم ـ تور وی که سپین ـ مزدور وی که په شتو معمور ـ باچا وی که رعایا گرد (تول) سره د جهالت له لوگیو ـ دوړو ـ خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو) یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لاړ شئ چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبه ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾ او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابه سخته) یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿ الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ﴾ الآیة ـ هغه کفار چه خوښوی غوره کوی له ډیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لټوی دوی دغی لیاری ته کوږوالی دغه کسان په گمراهی لری کښی دی له حقه) دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی برستن او نیالی (تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی ـ او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی ډوب تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوښی شوی لاری څخه ئی منع کړی ـ نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب وباسی او د همغه سمه صافه لاره کږه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی‌الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او ډیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتگ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترگی خلاصیږی .

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِۦ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ ٱللَّهُ

مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو ګمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د ګمراهی ئی) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم‌الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیږلی او رسولی دی ـ کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی ړومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیږله کیږی څو د الله تعالیٰ د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اګر که د جهان ګرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی ړومبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه ئی په یاد او محفوظ کړی، څو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنګ سره رنګ کړی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو ـ عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمة الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول ـ په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالیٰ د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل ـ بلکه عموماً د دینیه ؤ او ادبیه ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ حجت پر بندګانو په اتمام ورسید ـ او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو څخه د مسستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علیٰ ذلک. په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راځی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

(﴿ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی ئی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت ئی او هم دغه الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کړی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واړاوه ، هغه مو په گمراهی کښی پریښود الله تعالیٰ زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو ځای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پریږدی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ اللَّهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسیٰ په ښکاره معجزو زمونږ چه راوباسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او ورياد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسیٰ علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسعه ؤ آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات ئی وربه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شدائدو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالیٰ دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی ئی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالیٰ پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کمامرفی الجزء - (۹) والایة (۱۳۷) والرکوع (۱٦) من سورة الاعراف)

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾ .

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
أَنجَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ
يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ
مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ⑥

او (ياد کړه) هغه وقت چه وويل موسىٰ قوم خپل ته ياد کړئ نعمت د الله (چه احسان ئې کړى دى) پر تاسى کله چه خلاص ئې کړل نيکونه د تاسى له تابعانو (عملى) د فرعون څخه چه رساوه به ئې تاسى ته بد سخت عذاب او ذبح کول (وژل) به ئې واړه ځامن ستاسى او ژوندى به ئې پريښودى دپاره د خدمت لونى ښځې ستاسى؛ او په دى (حلالولو يا خلاصولو يا تولو کښې نصرت مصيبت يا نعمت يا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسى ډيره لويه.

تفسير: مثلاً له تاسى څخه ئې مريان جوړ کړى ۋ ـ او پر تاسى ئې سخت سخت بيګارونه اجرا کول ـ او ذبح کول وژل به ئې واړه ځامن ستاسى او ژوندى به ئې پريښودى دپاره د خدمت لونى ښځې ستاسى او په دى حلالولو يا خلاصولو يا تولو کښې مدد مصيبت نعمت يا ابتلاء وه له جانبه د رب ستاسى ډيره لويه چه تاسى ئې د مريتوب له ذلته وويستلئ او د خپلواکى آزادى له دولت څخه ئې مستفيد کړئ.

د «بلا» اصلى معنى ازموينه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښې د بندګانو ازموينه په صبر او شکر کښې ده ﴿ وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ﴾ (١٧) جزء د الأنبيا (٣٥) اية ٣ رکوع ﴿ وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ﴾ (٩ جزء د الاعراف (١٦٨) اية ٢١ رکوع) کله چه د فرعونيانو څخه نجات لوى نعمت ۋ نو دلته ئې ازموينه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه د معنى د حاصل په دول (طريقه) «بلاء» ئې په «مدد» سره تعبير کړى دى هم داسى بل آيت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښې تير شوى دى ـ ښائى هلته دى د هغو فوائد ولوستل شى!.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ
لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ⑦

او یاد کړه هغه وقت چه خبر درکړ تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کړم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکړه تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده ـ یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه «که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کړ ! نو خامخا روحانی او جسمانی ـ اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کړم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکړئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی ـ او د ناشکری مزیده سزا به بیله درکړه شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکړه مگر سائل هغه کجوره وانخیسته ـ یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالگر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکړه ـ ده وویل «سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاریی ته امر ورکړ چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بی‌بی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا أَنتُمْ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شئ (بیقدری وکړئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) ټول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) ټل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . «صحیح مسلم شریف» یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی «ای زما بندگانو ! که تاسی گرد (ټول) پخوانی او وروستنی جن او انس ټول د یوه ښه پرهیزگار سړی په نمونه شئ نو له هغه څخنی هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستنی جن او انس سره ټول

يو ځاى شئ او په فرض محال د يوه بدترين انسان په شان شئ (العياذ بالله) نو له هغه ځنى د يوى ذرى په اندازى زما په مملكت كښى هيڅ نقصان نه واقع كيږى .

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۛ لَا
يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ۚ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ
وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَدْعُوكُمْ
لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ
قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا
عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾

آيا نه دى راغلى تاسى ته خبر د هغو كسانو چه (تير شوى دى) پخوا له تاسى نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دى) او ثمود (چه قوم د صالح دى) او هغه كسان چه ؤ پس له دوى ځخه چه نه دى خبر پر دوى (هيڅوک) مګر يو الله ، چه راوړى وو دوى ته رسلانو د دوى ښكاره دلائل (د قدرت) نو رد كړل (وګرځول دغو كفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (يا په خولو د انبياؤ كښى چه ونه غږيږى) او وويل دوى چه بيشكه مونږ كافران شوى يو په هغه چه ليږلى شوى يئ تاسى په هغه سره او بيشكه مونږ خامخا په شبهه شک كښى يو له هغه (توحيد) نه چه بولئ تاسى مونږ هغه ته (په داسى شک) چه واقع كوونكى دى (زمونږ په اضطراب او خلجان كښى). وويل رسولانو د دوى آيا په (وجود د) الله كښى شبهه شک دى (هسى الله چه) پيدا كوونكى د اسمانونو او د ځمكى (او مافيهما) دى (بلكه شک نشته)،بولى تاسى (لره الله په ژبه زمونږ ايمان ته) دپاره د دى چه وبښى تاسى ته بعضى له ګناهونو ستاسى (چه حقوق الله دى) او چه مهلت دركړى تاسى ته (له

عذابه) تر وقته معينه پورى (چه وقت د نزعى دى) ، ووبل (كفارو) چه نه يئ تاسى مگر آدميان پشان زمونږ (نو ولى به تاسى انبياء گنو) اراده لرئ تاسى د دى چه منع كړئ واړوئ مونږ (په دعوى د نبوت سره) له هغو شيانو څخه چه ؤ چه عبادت به كاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته كوم برهان ښكاره (حجت واضح په صحت د دى دعوى او استحقاق د فضل خپل).

تفسير: دا د موسىٰ عليه السلام د كلام تتمه ده ـ يا هغه ئى پريښى حق تعالىٰ دغه محمدى امت ته خطاب فرمائى ـ په هر حال په دى كښى ئى ښوولى دى چه هغه بى شماره اقوام چه پخوا له دى نه تير شوى دى د هغوى تفصيلى اطلاع او احوال بى له الله تعالىٰ څخه هيچا ته معلوم نه دى ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد ډير مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئى واخيستل ، او بقيه ئى په «والذين من بعدهم» كښى درج كړى تنبيه فرمائى چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوى دى ، آيا د هغو احوال تاسى ته نه دى رسيدلى ؟ د تعجب ځاى دى چه پخوا له دى نه دومره اقوام سپيره او تباه شوى دى ، او د دوى له حال څخه تراوسه پورى تاسى ته عبرت نه دى حاصل شوى .

تنبيه: ابن عباس رضى الله عنه ﴿ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ﴾ ولوست او وى ويل **«كذب النسابون»** يعنى د انسابو د پوره معرفت دعوى كوونكى دروغجنان دى ـ عروة بن الزبير فرمائى چه مونږ هيڅوك داسى نه دى موندلى چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقيقى طور د نسب حال او احوال راوښيى والله اعلم .

(﴿ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ﴾ الآية ـ چه راوړى وو دوى ته رسولانو د دوى ښكاره دلائل د قدرت نو رد كړل ، وكرځول دغو كفارو لاسونه خپل په خولو خپلو يا په خولو د انبياؤ كښى چه چپ شئ نور څه مه وايئ) يعنى كفار له ډيره غيظه او غضبه خپلى گوتى چيچى . په بل ځاى كښى ئى فرمايلى دى ﴿ عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ﴾ يا د انبياؤ د خبرو له اوريدلو څخه له نهايت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدى ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لورى وړى او اشارى كوى چه بس دى اوس خو چپ اوسئ لـ يا زمونږ له دى ژبى څخه ماسوا له دى جوابه د بل كوم شى د اوريدلو توقع مه كوئ چه وروسته له دى نه بيان راغى يا د نبى الله د خبرو د اوريدلو په وقت كښى خندل ، او كله د خندا د مخى نيولو لامله (له وجى) پر خپلو خولو به ئى خپل لاسونه كيښودل . او دا هم ممكن دى چه د «ايديهم» ضمير د كفارو په لورى او د «افواههم» د رسل په طرف راجع وى يعنى دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبياؤ پر خولو كيښودل ، چه هغوى بيخى هيڅ شى ونشى ويلى . يا به دواړه ضميرونه د «رسل» په طرف وى يعنى د سختى بى ادبى او گستاخى له امله (له وجى) د انبياؤ لاسونه اخلى او په زوره ئى د دوى پر خولو باندى ږدى د ځينو په نزد دلته له «ايدى» څخه مراد نعمتونه دى . يعنى هغه عظيم الشان نعمتونه چه انبياؤ عليهم السلام دوى ته وروړاندى كړى ؤ مثلاً د الله تعالىٰ شرائع او نور ، دوى د هغو بيقدرى او

ناشکری وکړه او بیرته ئی ور وغورځول ـ ، او هیڅ یو ئی ونه مانه ـ لکه چه زمونږ په محاورو کښی هم ویلی کیږی چه د هغه سړی هغه شی ئی د هغه په مخ کښی ور وواهه یا می د هغه خبره بیرته په خوله ور ووهله یا می لنډه کړه ـ په هر حال هره معنی چه واخیسته شی ، د ګردو (ټولو) حاصل هم دغه دی چه دوی د الله تعالیٰ د نعمت ناقدری وکړه او د انبیاؤ علیهم السلام دعوت ئی قبول نه کړ ـ بلکه له هغو سره ئی په ډیری بیقدری او سپین سترګی او ګستاخی سره معامله وکړه

(﴿ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ ﴾ آیا په وجود د الله کښی شبهه شک دی هسی الله چه بی له نمونی پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکو او مافیهما دی ؟ بلکه د ده په واجب الوجودی کښی له سره شک او شبهه نشته!) یعنی د الله تعالیٰ وجود او وحدانیت خو داسی یو شی نه دی چه په هغه کښی د شک او شبهی لږ څه ځای او ګنجائش وی پخپله انسانی فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوی چه د دغه مشین پرزی د وجود په قالب او سانچه کښی اچوونکی او بیا ئی جوړوونکی او په نهایت محکمی او منظمی طریقی سره چلوونکی قوت او قدرت ښائی چه ډیر قوی او نهایت زبردست وی چه په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک (اختیار) او قابو کښی ساتی ـ نو ځکه خورا ډیرو لویو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنګ د دغی خبری له اعترافه چاره نشته هغه لوی الله چه اسمانونه او ځمکی او نوری کړی ئی پیدا کړی دی هغه الله تعالیٰ له ګردو (ټولو) وړوکو بتانو او معبودانو څخه په ډیره لوړه (اوچته) مرتبه کښی دی . د انبیاؤ علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چه د انسانی فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالیٰ د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لګولی او پیدا کړی ده نو بیا ولی د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کښی خپل ځان غورځوی او خښوی ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لویی قیصی او معمی جوړوئ ؟ انسانی ضمیر ، د بشریت وجدان شهادت اداء کوی چه د یوه قادر مطلق او عالم الکل الله تعالیٰ له موجودیت سره د کومی تیږی (ګټی) یا ونی یا انسانی تصویر یا فلکی ستوری یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کښی شریکول ، د فطرت د غږ بندولو یا خرابولو سره مرادف دی ، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کښی معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی چه د هغه تلافی د ده مخلوق د خدایانو په جمعیت سره کوی.

(﴿ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ ﴾ الله بولی تاسی په ژبه ځمونږ ایمان ته دپاره د دی چه مغفرت وکړی تاسی ته بعضی له ګناهونو ستاسی چه حقوق الله دی) یعنی مونږ نه رابولو فی‌الحقیقت زمونږ په ذریعه پاک الله تاسی د خپل په طرف رابولی چه د توحید او ایمان پر لاره لاړ شئ! او د ده د قرب تر مقام پوری ځان ورسوئ! ـ که تاسی له خپلو دغو حرکاتو څخه لاس واخلئ! ـ او د ایمان او ایقان طریقه ځان ته غوره کړئ! ـ نو له ایمان راوړلو څخه پخوا ستاسی ګرد (ټول) ګناهونه (په استثناء د حقوق العباد او زواجرو) درمعافوی بیا وروسته له ایمان راوړلو څخه هر رنګه عمل مو چه وکړ ـ د هغه په موافق له تاسی سره معامله کیږی .

(﴿ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ او چه الله مهلت درکړی تاسی ته له عذابه تر وقته معينه پورې چه وقت د نزعې دی) يعني په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کيدلو په صورت کښی له ژر تباه کيدلو څخه به محفوظ پاتی کيږئ! او هومره مدت چه په دنيا کښی پاتی کيږئ، په سکون او اطمينان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ﴾ وويل کفارو چه نه يئ تاسی مگر آدميان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبياء وگڼو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واړوئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شيانو څخه چه ؤ پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) يعني ښه ! د الله تعالیٰ بحث پريږدئ - او د خپل ځان په نسبت ووايئ! آيا تاسی د اسمان پرښته يئ! يا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه يئ! کله چه بل هيڅ شی نه يئ - او فقط زمونږ په شان بنيادم يئ نو بيا په څه ډول (طريقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو يقين وکړو - ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قديمی مذهب څخه مخ واړوو - او ستاسی تابعان شو - نو زړونه مو جمع کړئ - چه دغه به له سره نه کيږی . که تاسی د خپل امتياز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کاميابی او بری غواړئ نو داسی کوم يو ښکاره سند او د الٰهی فرمان راوښيئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هرومرو (خامخا) خپلی غاړی کيږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره نښی راوښيئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ
عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

وويل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه يو مونږ مگر آدميان يو په شان ستاسی وليکن الله احسان کوی (په ايمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمايلی دی)، . او نه ښائی مونږ ته (او نه توانيږو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسير: يعني د تاسي دغه خبرى گردى (تولى) داسي دى چه نه مونږ پرښتى يو او نه بل كوم مخلوق بلكه په نفس د بشريت كښې مونږ ستاسي پشان يو ليكن د بشر د نوعى په افرادو كښې د احوالو او مدارجو په اعتبار آيا د ځمكى او د اسمان توپير (فرق) او اعتبار نشته ؟ ـ آخر دا خو تاسي هم گورئ چه الله تعالىٰ د جسمانى ـ دماغى ـ اخلاقى او معاشى حالاتو په اعتبار ځينو انسانانو ته پر ځينو نورو څومره فضيلت او عظمت وربښلى دى ـ بيا كه داسي وويلى شي چه پاک الله خپل ځينى بندگان د دوى د فطرى قابليت او اعلىٰ ملكاتو په سبب د روحانى كمال او باطنى قرب هغه لوړ مقام ته رسولى دى چه هغه ته د «نبوت» يا «رسالت» منصب وائى ، نو په دغه كښې څه اشكال او استبعاد دى په هر حال د نبوت له دعوى څخه دغه نه لازميږى چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل كوم نوعيت دعوى كوونكى يو . هو ! دومره قدر ثابتيږى چه الله تعالىٰ له خپلو بندگانو څخه ځينو ته پر ځينو داسي خصوصي احسان فرمايي چه هغه په نورو كښې نه وى (لكه نبوت ـ رسالت ـ ولايت ـ علميت ـ درايت ـ كفايت ـ اهليت)

(﴿ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأۡتِيَكُم بِسُلۡطَٰنٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِ ﴾ او نه ښائى مونږ ته او نه توانيږو دا چه راوړو مونږ كوم برهان فرمان مگر په اذن او حكم د الله تعالىٰ سره ـ او خاص پر الله ښائى چه توكل دى وكړى مؤمنان) يعني اوس پاتى شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالىٰ په حكم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه نښى او دلائل درښولى دى **كما قال** ﴿ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ ﴾ د هر هغه سرى زړه چه د هغه منل وغواړى ، نو د ده د اطمينان دپاره هغه بس او كافى دى ـ پاتى شو ستاسي د غوښتنو پوره كول نو دغه شي د الله تعالىٰ په اختيار كښې دى زمونږ په قبضه او واک (اختيار) كښې نشته او نه زمونږ تصديق په دغه پورى، عقلاً مربوط دى ـ پاک الله سم له خپل حكمت سره د هر هغه سند او معجزى اراده چه وفرمائى ، تاسو ته به ئى درښيى د غوښتلو شويو معجزو له ليدلو څخه ايمان په لاس نه درځى ـ او خاص د الله تعالىٰ په وركړه سره په برخه كيږى لهٰذا ښائى چه يو ايماندار پر دغه اعتماد وكړى ـ او كه بيا هم تاسي دغه خبره نه منئ ـ او زمونږ په عداوت او ايذاء رسولو ځان تياروئ ، نو زمونږ توكل او اعتماد د همغه الله تعالىٰ پر مهربانى او امداد دى .

وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدۡ هَدَىٰنَا سُبُلَنَاۚ وَلَنَصۡبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيۡتُمُونَاۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

او څه عذر دى مونږ ته په دى كښې چه توكل به نه كوو پر الله حال دا چه ښوولى ئى دى مونږ ته لارى (د دين) زمونږ ، او قسم دى چه صبر به وكړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسي مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دى توكل وكړى متوكلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنګه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو .(او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راورسوئ ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لوېږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلی شی .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۖ
فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ
مِن بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هرومرو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وګرځئ تاسی هرومرو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویرېږی له درېدلو په مخ زما کښی او ویرېږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د تو کل او استقامت خبری پرېږدئ! او خپله زیاته لوئی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پټه خوله او قرار له مونږ سره ګډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ ځنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی تول زمونږ له ملکه د باندی لاړ شئ! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شړو. پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنګه دوی له دی ملکه وباسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شي راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانوو ـ وګورئ چه د مکی معظمی کفارو د هميشه دپاره نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او نور مسلمانان له هغه ځايه وويستل ـ چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسيله وګرځيده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هيڅ يو اثر او نښه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمايله چه او خامخا به اوسوو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته له اهلاله د دوی
(﴿ ذٰلِكَ لِمَنۡ خَافَ مَقَامِیۡ وَخَافَ وَعِیۡدِ ﴾ دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ويريږی له دريدلو په مخ ځما کښی او ويريږی له وعدی د عذاب ځما نه يا) دغه پاس ذکر شوی بری او کاميابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ويريږی ـ او داسی ګڼی چه الله جل‌جلاله زمونږ ګرد (تول) حرکات تل وينی ـ او يوه ورځ به هرومرو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی دريږو، چه هلته به د ده د بی‌ځاری عذاب څخه د نجات او خلاصيدلو هيڅ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَاسۡتَفۡتَحُوۡا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيۡدٍ ﴿١٥﴾ مِّنۡ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسۡقٰى مِنۡ مَّآءٍ صَدِيۡدٍ ﴿١٦﴾ يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيۡغُهٗ وَيَاۡتِيۡهِ الۡمَوۡتُ مِنۡ كُلِّ مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ‌ ؕ وَمِنۡ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيۡظٌ ﴿١٧﴾

او فيصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبياؤ نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زيانکاره نااميده شو هر يو متکبر سرکښ (ضدی عناد کوونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرګه او په کښی سوځی) او ورڅښولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وينی سره ګډی وی او د دوزخيانو له ګيډو نه بهيږی) چه غړپ غړپ به ئی (په تکليف سره) څښی او نه به وی نژدی چه تير کړی هغه (زوی په آسانی سره له ډير تريخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرګ له هر طرف (او له هر ځايه) حال دا چه نه به وی دی مړ کيدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډير سخت وی.

تفسير: يعنی انبياؤ له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فيصلی طالبان شول ـ لکه چه نوح عليه السلام ويلی ؤ ﴿ فَافۡتَحۡ بَيۡنِیۡ وَبَيۡنَهُمۡ فَتۡحًا وَّنَجِّنِیۡ ﴾ او لوط عليه السلام وويل ﴿ رَبِّ نَجِّنِیۡ وَاَهۡلِیۡ مِمَّا يَعۡمَلُوۡنَ ﴾ شعيب عليه السلام عرض کړی ؤ ﴿ رَبَّنَا افۡتَحۡ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَ قَوۡمِنَا بِالۡحَقِّ ﴾ او موسیٰ عليه السلام دعاء فرمايلی وه ﴿ رَبَّنَاۤ اِنَّكَ اٰتَيۡتَ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَاَهٗ ﴾ الآية ـ او کفارو کله چه

وليدل چه له دومره طويل مدت راهيسى مونږ له عذابه ويرول كيږو ـ ليكن د هغه هيڅ يوه نښه او آثار نه ښكاره كيږى (شكاره كيږى) نو په تمسخر او استهزاء سره ئى په داسى ويناؤ سره خوله ويرانيستله ﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱٦) آية ۱۲ ركوع) او ﴿ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ (۹ جزء ۳۲ آية د الانفال ۲ ركوع) دغه خو د قريشو مقولى وى. د نوح عليه السلام قوم ويلى ؤ ﴿ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا ﴾ د شعيب عليه السلام قوم وويل ﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا ﴾ و غير ذلک الغرض د دواړو طرفو د فيصلى د ژر صادر كيدلو تقاضا وشوه

(﴿ وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴾ او نامراده زيانكاره نا اميده شو هر يو متكبر سركښ ضدى عناد كوونكى له حقه سره) يعنى په مجرد د دى چه د انبياؤ له لورى د الله تعالىٰ په دربار كښى داسى عرض او استدعا وشوه چه يو ناڅاپه د الله تعالىٰ مدد راغى ـ او هر يو سركښ او ضد كوونكى نامراده شو ـ او ګرد (تول) هغه خيالات چه دوى پخپلو ماغزو كښى پخول په يوى نيونى سره له منځه لاړل او ورک شول ـ نه دوى پاتى شول او نه د دوى توقعات ـ او ګرد (تول) سره يو ځاى سره سپيره او فناه شول .

(بد عمل بده وينا ځيږوى سخته بلا

هلاک كړى تل هلاكو ريز مريز كړى تل چنګيز)

(﴿ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴾ چه وړاندى د ده دوزخ دى او پس له مرګه پكښى سوځى او ورڅښولى به شى پرى په زوره له اوبو چه زوى او وينى سره ګډى وى او د دوزخيانو له ګيډى څخه بهيږى) يعنى دغه خو د دى دنيا عذاب ؤ ـ وروسته له دى د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوى پكښى غورځول كيږى او سوځى چه د تږى كيدلو په شدت كښى زوى يا د زوو په شان اوبه پر دغو كفارو وڅښول شى.

(﴿ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ﴾ چه ګوټ ګوټ به ئى په تكليف سره څښى او نه به وى نژدى چه تيرى كړى هغه زوى په آسانى سره له ډير تريخوالى او بدبوئى) يعنى پخپلى خوښى سره ئى كله څښلى شى. په حديث كښى دى چه پرښتى ئى د اوسپنى په ګرزونو سره په سر وهى او په زوره ئى پرى څښى او په خوله كښى ئى ورتويوى څه مهال (وخت) چه دوى خپلى خولى ته ورنژدى كوى نو د هغه د حرارت له شدته د دوى د دماغو او د ماغزو تر پوتكى پورى هم بيل شى او لاندى ځوړند شى ـ كله چه هغه د دوى خولى ته ورسيږى نو د دوى له ستونى (حلق) څخه تيريږى او هلته بند پاتى كيږى ـ په ډير مصيبت او ربړ (تكليف) سره ئى يو يو ګوټ يو يو غړپ، له ستونى (حلق) څخه تيروى ـ كله چه هغه د دوى نس كښى ولويږى نو سم له لاسه د دوى كلمى توتى توتى غوڅى شى او د باندى ترى ولويږى ﴿ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴾ (۲٦ جزء د محمد (۱۵) آية ۲ ركوع)

﴿ وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ ﴾ (١٥جزء د الکهف (٢٩) آیة ٤ رکوع) **اعاذنا الله منها وسائر المؤمنین.**
(﴿ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ ﴾ الآیة ـ او را به شی ده ته سختی د مرگ له هر طرفه او له هر ځایه حال دا چه نه به وی دی مړ کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په مخ د ده کښې به عذاب ډیر سخت وی) یعنی د دوی څښتل به څه وی؟ ـ له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سکرات طاری وی ـ له شپږو جهاتو (اطرافو) به پر دوی سخت مهلک عذاب مسلط شی او پری نازلیږی ـ پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی ـ لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه ورکړی ـ له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسی راځی
﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ﴾ (٥ جزء د النساء ٥٦ آیة ٨ رکوع)
﴿ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴾ (٣٠ جزء د الاعلیٰ (١٣آیة ١ رکوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

مثال (حال ـ صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عملونه د دوی په شان د (ډیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادریږی دوی د هغو عملونو چه کړی دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه گمراهی ده لری (له حقه)

تفسیر: ځینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښې ډیر ښه ښه کارونه د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کړی دی زمونږ ښه اخلاق په خلقو کښې مشهور دی ـ له ډیرو خلقو سره مو په مصیبت او تکلیف کښې مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی ـ او په یوه نه یو صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آیا دغه گرد (تول) کړی او په نورو کولی او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثیل سره ورکړ ـ یعنی هر هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښې داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښې د ایرو بځرکی الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی ـ حال دا چه داسی یوه موقع به وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گنی ، هغه د ایرو د دیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیږی ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خوږو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موړ وی

د بی وزلو زړه تری سوړ وی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره گډ او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری گردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښیی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول ـ یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنگه ویلی شئ چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ ـ او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن
شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ۖ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ
صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ (٢١) وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ
إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ
لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا
تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم ۖ مَّا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ ۖ
إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ (٢٢)

او ظاهر به شي (خلائق له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو وبه وائی کمزوران (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوئ به ئی کوله (په کفر کښی) چه بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کښی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه شیز ، نو وبه وائی (دغه مشرکان) که هدایت کړی (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت (لارښوونه) به کړی وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ ځای د خلاصی . او وبه وائي شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کښی) بیشکه چه الله وعده کړی وه له تاسی سره (په دنیا کښی) وعده د حق (چه بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کړی وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف می وکړله تاسی سره (په وعده کښی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه ؤ ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چه وبللئ ما تاسی (گمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابه خلاصوونکی) ستاسی او نه یئ تاسی فریاد رس (له عذابه خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) ځنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به گرد (تول) خلائق کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی گرد (تول) سره تولیږی ، نو وبه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس یئ تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذابه د الله څخه د څه څیز ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی ؤ ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه گته (نفعه) او فائده راورسوئ! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورتگه وکړی - یا به د حشر په میدان کښی ووائی - ابن کثیر رحمة الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآیة - وغیر ذلک من الایات والله اعلم

(﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ﴾ نو وبه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ) یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره بیولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی ډوب کړئ - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذابه ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښیو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری : نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه گته (نفعه) او فائده رارسیږی او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآیة - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لاړ شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کښی دی ککړ کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذابه

ژغورنه (نجات) مو په برخه شي ـ دلته لعين ابليس دوی ته به داسې يوه وينا وکړي چه د هغې حاصل دا دی «بيشکه الله تعالیٰ د صادق‌القولو انبياؤ په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسې رښتيا وعدې فرمايلې وې چه د هغوی صداقت په دنيا کښې د دلائلو او براهينو له مخې ثابت ؤ ـ او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی ـ ما د هغه په مقابل کښې تاسې ته د دروغو خبرې او غلطې وعدې کړې وې چه د هغو کذب او دروغ هم په دنيا کښې په ادنیٰ فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کيدی شو ـ او دلته خو ستاسې تر سترګو لاندې د هغې بدې نتيجې راڅرګندې (ښکاره) دی ـ له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ ـ او نه داسې بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زياتې سره مې تاسې داسې يوې وړوکې خبرې ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی ـ بلاشبه ما تاسې ته د بدئ تحريک کړی دی ـ او تاسې ته مې د خپلې دلې په لورې د راتلو بلنه کړې ده تاسې پخپله په منډه او ډيرې خوښې زما په لورې راوڅغليدئ ـ او هر لورې ته چه ما تاسې راوغوښتئ ـ تاسې همغه لورې ته په ډيرې خوښې او مينې روان شوئ ـ که ما تاسې اغواء ، ګمراه او بې لارې کړئ ـ نو تاسې ولې پرانده شوئ ؟ نه مو دليل واوريد ، نه مو برهان وليد ـ نه په دعوی باندې وپوهيدئ ـ او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل ـ سترګې مو پټې کړې او زما تر شا مو منډې وهلې د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندې زيات الزام او ملامتې واړوئ ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تير ايستولو جرم پر خپل ځای پاتې دی ـ ليکن زما پر مجرمولو تاسې کله پاک او برې کيدی شئ نن تاسې ته مدد رسونه چيرې ـ پخپله له تاسې څخه مدد اخيستل هم امکان نه لري ـ مونږ او تاسې دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښې نيولې کيږو ـ هيڅ يو به د بل په داد او فرياد نه شي رسيدی ـ تاسې له خپله حماقته په دنيا کښې زه د الله تعالیٰ شريک ودرولم يعنې ځينې مستقيماً د شيطان په عبادت کښې لګيا شول ـ او ډير کسان د شيطان پر خبرو داسې وغوليدل ـ او د ده د احکامو انقياد ئې په داسې ډول (طريقه) سره وکړو چه هغسې د الله تعالیٰ د احکامو اطاعت او انقياد به ئې کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسې پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بيخې منکر او بيزاره يم . يا «بما اشرکتمون » کښې باء سببيه واخيسته شي ، او داسې مطلب ترې وويست شي «تاسې ماته د خدائ رتبه راکړه او له دې سببه مو له ما ځنې هم ډير لوی کافر جوړ کړ ـ که چا زما خبرو ته اهميت نه ورکاوه زما په عبادت کښې نه لګيا کيده ، نو زه به د کفر او طغيان دغې درجې ته کله رسيدم ـ نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائي چه د خپلو اعمالو او د کړيو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وګالې (برداشت کړي) ـ ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هيڅ شې مو په لاس نه درځي» .

په تير آيت کښې د ضعفاؤ او متکبرينو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخيانو د خورا (ډير) لوی مشر لعين ابليس تقرير او وينا نقل فرمائي ـ کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځايونو کښې يو شان وه نو ښائي ځکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کښې د هغه ذکر کول ضروري معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصوره او اندیښنی د شیاطین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وګرځوی .

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

او داخل به کړی شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په هسی) جنتونو کښې چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو (څخلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کښې داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی (به په وقت د ملاقات کښې) په دغه جنت کښې لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په ډول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکی چه په دنیا کښې «سلام» دعاء ده د سلامتیا غوښتلو دپاره ـ او په آخرت کښې سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله الاالله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی څښ وی (په ځمکه کښې) او څانګی ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ، چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوتی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکی چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وګورئ او غور وکړئ څرنګه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکړی هغومره په سلهاؤ دقائق مسلسلاً تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه ـ د الله تعالیٰ د معرفت خبری ـ ایمان او ایمانیات ـ قرآن ـ حمدـ او ثنا ـ تهلیل ـ تسبیح او رښتیا ویل ګرد (تول) سره داخل دی .
په اکثرو روایاتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده ګواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .
(﴿ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴾ چه بیخ د دی خښ وی په ځمکه کښی او ښانګی ئی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د ځمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی ـ او د هغی ښانګی اسمان ته رسیدلی دی یعنی ښانګی ئی ډیری لوړی او د ځمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ﴾ چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «ثمر» ورکوی او «تمر» ئی خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا ئی فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کښی ګهیځ (سحر) او ماښام به یری تازه میوی ځوړندی وی په «کلمة خبیثة» کښی د کفر کلمه ـ دروغی خبری ـ او هره هغه خبره چه د الله تعالیٰ له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علیالاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنګی تربوز ابوجهل) مرادوی ـ ګواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکی څخه وځی ګواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته راښکته کیږی او د. صالحه ؤ اعمالو ښانګه عین د قبول تر اسمانه پوری لګیږی
﴿ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) اية ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوږو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوږه او خوندوره کیږی ـ الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائداری سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی ـ د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولګولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی ـ د لږ څه فکر کولو په اثر غلط راښکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رښتیا په شان پر خپلو پښو نشی تلی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه د صوفیه ؤ په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی ـ چه دلته د هغو د نقلولو ځای او ګنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴿۲۷﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرګ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبیٰ کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدموی ـ پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی ګډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طیبی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی ـ په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی ـ او هر رنګه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی ـ په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشی ـ د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش ورونکی وی ـ په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میرانی ـ ثبات او استقامت ذریعه ګرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبیٰ کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی ـ دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل ـ او په آخرت کښی هم ښوئیږی ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

(﴿ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی نعمت د الله په ناشکری سره(په اختیار د کفر) او راښکته کړی دی دوی قوم خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی ، او بد ځای د قرار او هستوګنی دی (دا دوزخ) او ګرځولی ۇ دوی الله ته شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله ووایه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلئ تاسی (په شهواتو سره په دنیا کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رئیسان چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ۇ . یعنی الله تعالیٰ پر دوی څومره انعام او احسان فرمایلی دی ـ د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم لیږلی دی ـ قرآن ئی نازل کړی دی ـ د بیت الحرام مجاوران ئی ګرځولی دی ـ د عربو مشرتیا ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه د الله تعالیٰ پر ناشکری ئی ملاوی وتړلی او د ده خبری ئی دروغ وبللی ـ د ده له رسول سره وجنګیدل ـ په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو ځانونو سره یو ځای بیولی د هلاکت په کنده کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ ﴾ او ګرځولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالیٰ نه) یعنی که دوی د الله تعالیٰ له نعمتونو او احساناتو څخه متاثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر ګزاری او اطاعت شعاری کښی لګیا وی نو ډیر به ښه ۇ ـ مګر دوی داسی ونه کړل ـ بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ ـ او د پاک الله په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول ـ چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ۇ ـ او هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ۇ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ ـ څو په دغی سلسلی کښی له خپلو ځانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی ـ او ګمراهی ته ئی واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راګیر کړی

(﴿ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾ ووایه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلئ تاسی په شهواتو سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بیوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښې راګير کړئ ، او څو ورځې ښه عيش او عشرت او دنيوي ښې مزې او خوښي وکړئ مګر تر کله پورې ؟ بالاخر تاسې به د دوزخ په اور کښې تل اوسيږئ ، ځکه چه د هسې دنيوي عيش او عشرت نتيجه به هم دا وي ـ ګواکې دغه جمله داسې شوه لکه چه يو طبيب له يو بد پرهيز مريض څخه خفه شي او ورته ووائي «کل ما تريد فان مصيرک الى الموت ـ څه چه دې زړه غواړي وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه وباسي»

قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَيُنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

ووايه (اى محمده) هغو بندګانو زما ته چه ايمان ئې راوړى دى چه سم دې دروي (ادا کړي) لمونځ او ورکړه دې کوي ځينې له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ يا واجب) پخوا له راتلو د هغې ورځې چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پيرودل (اخستل) په هغې کښې او نه دوستي.

تفسير: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصينو مؤمنينو د تنبيه دپاره ئې داسې وفرمايل څو دوی په پوره دول (طريقه) سره وپښ شي ، او د عبوديت په وظائفو کښې يوه ذره هم فرق او توپير (تفاوت) رانه ولي ـ په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړي ، چه هغه ډير ښه عبادت دی ـ لمونځونه دې د هغو له حقوقو او حدودو د رعايت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړي ـ د پاک الله له ورکړې څخه يوه برخه خفيه يا علانيه پر مستحقينو ولګوي . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښې چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکرې کښې ډوب تللي دي ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ايستلو سره خپله مستعدي څرګندو (ښکاره) کړي

﴿ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴾ پخوا د راتللو د هغې ورځې چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پيرودل (اخستل) په هغې کښې چه مقصر څه ورکړي او ځان پرې واخلي او نه به پکښې دوستي وی کفارو لره چه ګوندې خلاص شي د چا په دوستي سره) يعنې لمونځ او فى سبيل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځي بيع او شرى او تش د دوستي او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځي ـ نه به هغه څوک نيک عمل پيرودی (اخستلی) شي ـ او نه به داسې کوم دوست او خپلوان پيدا کيږي چه بې له ايمانه او صالح عمله تش د دوستي د تعلقاتو لامله (له وجې) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلي . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر ؤ ـ بیا د مومنینو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر گزاری په لوری ئی تشویق ورکړ ـ وروسته د الٰهیه ؤ نعماؤ څخه د څو عظیم‌الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی ـ څو د هغو له اوریدلو څخه مؤمنینو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشی او کفار هم غور وکړی او پخپلو زړونو کښی وشرمیږی چه دوی څرنگه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت څخه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کښی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول ـ او امکان لری چه د هغو له اوریدلو څخه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو څخه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو نښو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو څخه وویریږی ، او مسلمان شی .

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ
مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ
بِاَمْرِهٖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ ﴿۳۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
دَآىِٕبَیْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ ﴿۳۳﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا
سَاَلْتُمُوْهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او نازلې کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رایستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو څخه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کړی (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لگولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول) افراد د) نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

دی

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اوبه رانازلی کړی یا ئی دا مطلب چه د ورښت (باران) په نزول د بخاراتو او نوررو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی سماوی اسبابو لره هم دخل شته ـ وګورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمی وړانګی (ضیاء) د ستوری ځلیدل ـ د هوا چلیدل ـ د اوبو بهیدل د اور بلیدل ـ د ځمکی غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی ګټی او منافع رسوی؟ وګورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاؤ په شان پر اور ورکوونکی هنداری (شیشه اتشی) هم لویږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی‌دول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی ـ سپوږمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږی ـ هم داسی که وریځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئی‌طریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته ؟،

(﴿فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ﴾ نو رایستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو !) یعنی الله تعالیٰ د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب ګرځی ـ او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ﴾ او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه وګرځی په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوی وړوکی بیړی باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالیٰ په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپیږو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیړی یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوی لوئ وچی څخه ئی بلی لوئ وچی ته هم بیائی

(﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ﴾ او مسخر کړی لګولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکښی کوئ ـ او نفع پری اخلئ) یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل ـ اګر که د بیړی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لګیا دی ـ هم داسی لمر او سپوږمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی ـ او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) راښکاریږی ـ یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راځي او ځي ـ دغه ګرد (تول) شيان اګر که په دي معنی ستاسی په تصرف او اختيار کښی نشته چه کله مو او چيری مو چه زړه وغواړی ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثيراتو مخه ونيسئ، خو بيا هم تاسی داسی ډير تصرفات او تدابير په کار اچولی شئ چه د هغو تاثيراتو څخه بيشماره فوائد حاصل کرئ او لکه چه کوئ ـ د انسانی تصرفاتو او تدابيرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنيا په يو نه يو خدمت کښی مشغول او لګيا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو ـ او دوی سرګردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

اور او باد او خاوره باړه سپوږمی او لمر دواړه

شپه ـ ورځ ـ تاوده ـ ساړه اسمان ځمکه لوی واړه

بوخت ځمونږ په چارو واړه خورو ميوی دانی نور خواړه

يو هوسا ـ ارام ـ ماړه لوی څښتن ته کيږدو غاړه

(﴿ وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ﴾ الآية ـ او درکړی دی تاسی ته ځينی له هر هغه څيز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) يعنی هغه شيان چه تاسی د حال يا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی دول (طريقه) تاسی ګردو (تولو) ته مو درکړه .
(﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ ﴾ او که وشميرئی تاسی تول انواع او ګرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وبه نه شميرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) يعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بيشماره او غير متناهی دی چه که تاسی ګرد (تول) سره يو ځای شئ ـ او په اجمالی دول (طريقه) سره د هغو په شميرلو سره پيل (شروع) وکرئ ـ نو ګرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کيږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدين رازی رحمة الله الباری د الله تعالیٰ د نعماؤ په بی شمارتيا ـ او علامه ابو السعود د هغو د غير متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمايلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفيد اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطويل ځای نشته .
(﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴾ بيشکه انسان خامخا لوی ظالم ډير ناشکره دی) يعنی د انسان په جنس کښی ډيره زياته بی انصافی او بی شکری او بيقدری شته چه سره د دومره بيشماره احساناتو له ليدلو بيا هم د حقيقی منعم حق نه پيژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه ځما وګرځوه دا ښار (د مکې) امن والا او لرې وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعنې د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ کښې شوی ۇ هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسې د هغه د اولادیت لامله (له وجې) د کعبة الله او لوی حرم مجاوران شوی یئ، هغه د دې کعبې اساس خاص پر توحید ایښی ۇ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جل‌جلاله دغه د مکې معظمې ښار ودان کړ ـ او په دغو کلکو پرښو (ګټو) او شګلنو ځمکو کښې د ظاهری او باطنی نعمتونو انبارونه ئې جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا ځنې په داسې حال کښې لاړ چه داسې دعاوی او وصیتونه یې کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړی ـ اوس تاسې ته فکر کول او شرمیدل په کار دی چه تر کومه ځای پورې مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستې ده او تر کومه حده پورې مو د الله تعالیٰ پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا ﴾ الآیة ـ ای ربه ځما وګرځوه دا ښار د مکې معظمې امن والا او وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنې مکه معظمه «حرم آمن» وګرځوی لکه چه الله تعالیٰ مأمونه هم وګرځوله او هم زه او هم ځما اولاده د تل دپاره د بت پرستی څخه وژغوری (محفوظ کړی). او ترې مو لرې وساتې غالباً دلته به له اولاده ځنې خاص صلبی اولاد مراد وی نو ځکه د دوی په صلبی اولاد کښې دغه مرض رانغی او که عام ذریات ترې مراد وی، نو ویلی کیږی چه دغه دعاء د ځینو په حق کښې نه ده قبوله شوی ـ سره له دې چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول ۇ مګر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو ځنې پخوا سرې خپل ځان ته دعاء وکړی. دا راز (قسم) دعاوی چه له انبیاؤ څخه منقولې دی په هغو کښې دغې خبرې ته هم اشاره ده چه د انبیاؤ عصمت هم د دوی له لورې نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالیٰ له حفاظته او صیانته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کښې التجاء کوی چه هغه د دوی د عصمت (تلطفاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوی د معظمې مکې د ودانی او د کعبې شریفې د تعمیر څخه وروسته کړی دی په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵)رکوع کښې د کومو دعاؤ چه ذکر شوی دی، هغه ئې د کعبې شریفې د بناء په وقت د اسمٰعیل علیه السلام په معیت فرمائلی دی. او دغه دعاوی ئې ډیره موده وروسته په

سپين پيرتيا كښې كړي دي

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَن
تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ
ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ
وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

اى ربه ځما بيشكه دغو (تيرو (كتو) بتانو) لغزولي دي ډير له خلقو (چه سبب د گمراهي د دوى شوى دى) نو هر چا چه متابعت كړى دى ځما نو بيشكه هغه له (اهل د ملت) ځما دى، او هر چا چه نافرماني كړى ده ځما نو بيشكه چه ته ئى ښه ښښونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) اى ربه ځمونږ بيشكه چه ما اوسولى دى ځينى له اولاد خپل (چه اسمٰعيل او اولاد ئى دى) په داسى يوه وادى (ناو) كښې چه نه دى خاوند د كښت (فصل) په نزد د كوټى ستا چه حرمت (عظمت) والا ده اى ربه ځمونږه (ومى اوسول دوى دلته) د دى دپاره چه سم ودروى (اداء كړى سره له تولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (مائل كړه) زړونه د ځينو خلقو په مينه چه راځغلى (په محبت سره ميلان كوى) دوى ته او رزق روزى وركړه دوى ته له هر قسمه ميوو څخه دپاره د دى چه دوى شكر وباسى.

تفسير: يعني هغو كسانو چه د خالص توحيد لپاره غوره كړى ده او ځما خبرى ئى منلى دى، هغه زما په ډله كښې شامل دى. او هغه كسان چه ځما خبرى ئى نه دى منلى او ځمونږ له لياري څخه بيل شوى دى، نو ته دوى ته پخپلى مهرباني او ښښني سره د توبى توفيق وركولى شى ـ كه ستا لطف او مهرباني وى نو هغه به هم ايمان راوړى، او خپل ځان به د خصوصى رحمت او ابدى نجات مستحق گرځولى شى ـ يا دا مطلب چه ته قدرت لرى چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت كښې وښښې اگر كه ستا له حكمته د هغه وقوع ونشى.
تنبيه: د «المائدة» د سورت په آخر كښې د حضرت خليل د دى قول او د حضرت مسيح عليه

السلام په مقوله کښې مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی.
(﴿ رَبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ ﴾ الآية - ای ربه څمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی څینی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښې چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوټی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام څکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښې وو. د الله تعالیٰ په حکم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښې د د والدی (بی‌بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاګ او ډبر ډګر (میدان) کښې پریښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلی څه خلق هلته ورسیدل څکه چه الله تعالیٰ د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول - او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همغلته مسکون شول کله چه اسمٰعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلی کښې ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ او د دی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو څوی په دغه لامزروعه (بی کرونده) او ډاګ ډبر میدان کښې ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی - او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر ګزاری کښې مصروف شی» پاک الله دغه ګردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرګونو زرګونو انسانان له ګرده (توله) جهانه هلته سره تولیږی - او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښې دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخی کښې د هغه ساری او نمونه لږ وی - حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښې یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له څینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښې « ﴿ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ ﴾ د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه ګرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعۡلَمُ مَا نُخۡفِي وَمَا نُعۡلِنُۗ وَمَا يَخۡفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿٣٨﴾

ای ربه څمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئی مونږه او په هغه چه

ښکاره کوو ئې، او نه دی پټ پر الله باندې هيڅ څيز (نه) په ځمکه کښې (له سفلياتو نه) او نه په اسمان کښې (له علوياتو نه).

تفسير: يعني په ځمکه او اسمان کښې هيڅ له تا څخه پټ نه دی، نو بيا ځمونږ ظاهر او باطن له تا ځنې څرنګه پټ او مخفي پاتې کيدی شي؟ داسې چه فرمايلي دي «هغه چه پټوو ئې مونږ او هغه چه ښکاره کوو ئې» په دغه کښې د مفسرانو څو اقوال دي ـ ليکن د تخصيص هيڅ وجه نه ده الفاظ عام دي چه ګردو (ټولو) ښکاره ؤ او پټو شيانو ته شامل دي.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه فرمائي «په ظاهر کښې دعاء ئې د ګردو (ټولو) دپاره کړې ده ليکن په زړه کښې ئې دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائلې ده»

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ وَهَبَ لِيْ عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَسَمِيْعُ الدُّعَاۗءِ ﴿٣٩﴾

(ټول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلي دي ماته سره له زوړ والي اسماعيل او اسحاق، بيشکه چه رب زما خامخا ښه اوريدونکی د دعاء دی.

تفسير: يعني په زوړتوب کښې اسحٰق عليه السلام د «ساری» او اسمٰعيل عليه السلام د «هاجرې» له ګيډې څخه په غير متوقعه ډول (طريقه) سره دي راعنايت فرمايلي دي لکه چه د اولاد په متعلق ځما د ﴿ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴾ دعاء دي واوريده ـ دغه دعاء هم راقبوله کړه! اسمٰعيل عليه السلام په ۹۹ کلنې او اسحٰق عليه السلام په ۱۱۲ کلنې ابراهيم عليه السلام ته عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ ڰ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاۗءِ ﴿٤٠﴾

ای ربه ځما وګرځوې ما هميشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له ټولو حقوقو ئې) او ځنې له اولادې ځما (هم کلک کړې پر لمانځه) ای ربه زمونږ او قبوله کړې دعاء ځما.

تفسير: يعني ځما په ذرياتو (اولاد) کښې دې داسې خلق تل وي چه په ښه ډول (طريقه) لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئې له ټولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کړې دعا ځما تولو.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ ع

اى ربه څمونږ ښښنه وکړی ماته او مور او پلار ځما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قيامت کښې) چه قائميږی حساب.

تفسير: دغه دعاء ئې غالبأ پخوا د خپل پلار د مړ کيدلو چه د کفر په حالت مړ شو او وروسته دی پرې خبر شو، فرمايلې ده ـ نو مطلب به ئې داسې وی چه هغه ته د اسلام هدايت ورکړی!. او د قيامت په ورځ ئې د مغفرت وړ (لائق) او مستحق وګرځوی! او که د مړ کيدلو څخه ئې وروسته دعا فرمايلې وی، نو ښائی تر هغه وقته پورې به دی نه وی مطلع کړی شوی چه کفار د مغفرت وړ (لائق) نه دی. عقلأ د کافر مغفرت تر څو چه نقل نه وی وارد شوی محال نه دی، خو سمعأ ممتنع دی ـ نو د ده علم به پر سمع باندی موقوف وی. او پخوا له سمع ـ عقلی امکان به معتبر وی . ځينو اهل التشيع داسې ليکلې دی چه په قران کښې چه د ابراهيم عليه السلام پلار ته کافر ويلې شوی دی، هغه د ده حقيقی پلار نه بلکه تره يا بل کوم لوی سړی د ده له کورنی څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُوْنَ ۵ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ
لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيْهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِيْنَ مُقْنِعِيْ
رُءُوْسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۚ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَآءٌ ﴿٤٣﴾

او مه کوه ګمان (ای انسانه) په الله چه غافل (بې خبره) دی له هغو کارونو چه کوی ئې ظالمان، بيشکه هم دا خبره ده چه وروستې کوی دوی هغې ورځې ته چه خلاصی به پاتې وی (له ډيرې ويرې) په هغه کښې سترګی چه، منډې وهونکی به وی دا (مخلوقات) چه جګ (وچت) نيوونکی به وی د سرونو خپلو (په طرف د بلونکی محشر کښې) بيرته به نه ګرځی دوی ته رپول د سترګو د دوی، او زړونه د دوی به تش وی (له عقله او فهمه له ډيرې ويرې).

تفسير: يوه رکوع پخوا د ډيرو عظيمه ؤ نعماؤ د ذکر کولو په منځ کښې ئې فرمايلې ؤ «﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴾ ـ بيشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډير ناشکره دی» وروسته له هغه د حضرت ابراهيم عليه السلام قصه ئې واوروله او د مکې معظمې کفارو ته ځينی خصوصی نعمتونه

ور په یاد کړه ـ او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کښې تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کښې څه څنډ (ایسارتیا) وشی، نو داسی ئی مه ګڼئ چه الله تعالیٰ د دوی له حرکاتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباه ئی کړی ـ دی ډیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلی یا د جرائمو په ارتکاب کښې تر دی حده پوری ورسیږی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کښې هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: د ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یو خیال ئی په زړه کښې پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کښې داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کښې سترګی) یعنی د قیامت په ورځ کښې له ډیر هول ـ هیبت او دهشت څخه سترګی به هم داسی ردی بدی او تیغی پیغی راښکاری، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پټولی

(﴿مُهْطِعِينَ﴾ الآية ـ مندی وهونکی ځغاستونکی به وی دا مخلوقات چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کښې بیرته به نه ګرځی دوی ته رپول د سترګو د دوی ـ او زړونه د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له ډیری ویری) یعنی په محشر کښې له سختی پریشانی خوفه ـ حیرته او اندیښنی ګرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کښې چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راګرځی بیرته په طرف د دوی سترګی د دوی او هم داسی ګرد (تول) سره سترګی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په ډیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترګی لګیدلی وی، او له سره به له هغه ځایه بل ځای ته نه ورګرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلاً به همغی یوی نښی ته ګوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل ځان ته ګوری ـ د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلی (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی ـ او د دهشت او خوف له فرطه به سخت ترپیږی، او در ګرده (تولـه) به غورځنګ وهی او الوځی ـ الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او ډیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کښې په (۱۷) جزء د «الانبیآ» په (۱۰۳)آیة (۷) رکوع کښې داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾.

وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ
ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ

او ویروه (ای رسوله څما) خلق له هغې ورځې څخه چه را به شي دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرګ دی) نو وبه وائي هغه کسان چه ظلم ئې کړی دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه څمونږ وروستی کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نیتی نزدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) څخه یا خو د قیامت ورځ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکراتو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب څخه د هلاک کیدلو ورځ اراده کاوه شي.

﴿ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآية ـ وو به وائي هغه کسان چه ظلم ئې کړی دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکړه مونږ ته تر نیتی نژدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښې د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښې وی نو ئې مطلب ظاهر دی چه اوس څو ورځې نوری هم مونږ ته مهلت راکړه! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو ـ یعنی د حق دعوت قبلوو ـ او د انبیاؤ متابعت اختیاروو کما قال الله تعالیٰ ﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا ﴾ (۱۸ جزء د «المومنون» ۹۹ ـ ۱۰۰ آیة ٦ رکوع) او که د دوی دغه مقوله د قیامت په ورځ کښې وی، نو په دغه صورت کښې به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وګوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره‌وو کما قال الله تعالیٰ

﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» (۱۲) آیة (۲) رکوع).

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ
الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئی تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابه او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بی‌پاکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی ـ او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی. ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (١٤ جزء النحل(٣٨) آية (٥) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی (﴿ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآية ـ او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاؤ خواؤ کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل ـ حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی ـ مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری تینګ ولاړ دی ﴿ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴾ (٢٧ جزء د القمر آية (٥) (١) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له ځایه به بیرته شي له دغه مکره غرونه (له خپله ځایه).

تفسیر: یعنی ګردو (تولو) پخوانیو او وروستنیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاؤ په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی ګرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالیٰ په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴾ او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ځایه به بیرته شي له دغه مکره غرونه له خپله ځایه)، یعنی دوی ډیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مکر د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هغه ګرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ځایونو څخه وخوځولی شي؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شي؟ حاشاوکلا - د دی تفسیر سره موافق په

﴿ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ ﴾ کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د ﴿ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ اية (٤) رکوع) سره به مشابه وی. ځینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه دوی ډیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هیڅ ثابت شو - اګر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غټ او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل ځایه بیرته کولی شوی او له خپله ځایه ئی لړزولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ

نو مه کوه ګمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا ﴾ او په ﴿ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ﴾ او نورو آیتونو کښی کړی شوی ده.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

بیشکه الله ډیر غالب ښه قوی دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د انتقام(سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پریږدی.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودریږی خاص) الله ته چه یو ښه غالب ډیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی ـ یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی ـ او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی څو کرتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسیږی والله اعلم د «وبرزوا لله جمیعاً د مخامخ دریدلو» مطلب به ﴿ فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا ﴾ الآیة ـ په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾

او وینی به ته دغه ګنهګاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غاړکیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی تړلی کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ﴾ (٢٣ جزء د الصافات (٢٢) آیة (٢) رکوع) ﴿ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴾ ٣٠ جزء د التکویر ٧ آیة).

سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

قمیصونه د دوی له نانزړو به وی

تفسير: چه پکښې اور په ډيره جلتي او سرعت اثر کوي او سخت بدبوئي(ددوزي) ترى خيژي، بيا څرنگه چه د جهنم اور دى همغسى د هغه ځاى نانزرو يا ځرنه (گوگړ) هم وگڼئ.

وَتَغْشٰى وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾

او پټ به کړى مخونه د دوى اور (د دوزخ)

تفسير: مخ چه د حواسو او مشاعرو ځاى، او د انسان په ظاهرى اعضاؤ کښې له گرد (تول) ؤ څخه اشرف عضو دى، نو ځکه ئى په خصوصيت سره ذکر کړ، لکه چه په بل ځاى کښې په ﴿ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ﴾ کښې د قلب ئى فرمايلى دى.

لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

(راوځى له قبورو دپاره د دى) چه جزاء ورکړى الله هر يوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړى وى بيشکه الله ډير ژر دى حساب (د ده)

تفسير: يعنى د هغى خبرى په مخ راتلل بالکل يقينى دى، او هغه له سره لرى مه گڼئ کما قال الله تعالىٰ ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء (۱) آية (۱) رکوع) يا ئى دا مطلب کله چه حساب اخيست کيږى، نو بيا په هغه کښې هيڅ ځنډ (ايسارتيا) نه کيږى د گردو (تولو) اولينو او آخرينو، پيريانو او انسانانو د ذرى ذرى عمل حساب کتاب به ډير ژر کيږى ـ ځکه چه نه پر الله باندى کوم شى مخفى دى ـ او نه دى يو شان (شى) له بل شان (شى) څخه مشغولولى شى ﴿ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ﴾ (۲۱ جزء د لقمٰن ۲۸ آية (۳) رکوع).

هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوْا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوْا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

دغه قران خبر رسونه ده (کافى ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پرى واخلى) او لپاره د دى دى چه وويرولى شى (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهيږى دوى په دى باندى چه بيشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوبه ویښ شئ او له الله څخه وویرېږئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلئ او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهیم علیه السلام ولله الحمد والمنه)

سورة «الحجر» مکیة الاآیة (۸۷) فمدنیة وهی تسع و تسعون آیة)
وست رکوعات رقمها (۱۵) تسلسهاحسب النزول (٥٤) نزلت بعد سورة یوسف علیه السلام
د «حجر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی
(۹۹) آیت او (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۵) او په نزول کښی(٥٤) سورت دی وروسته د یوسف علیه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانوونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف ـ دلائل ئی روښان ـ احکام ئی معقول ـ د اعجاز وجوه ئی واضح ـ او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واوری.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ②

ډير ځلي به آرزو (تمنا) کوي هغه کسان چه کافران شوي دي(چه ويني خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکي وي دوي مسلمانان

تفسير: که نن منکرينو د قرآن عظيم او د اسلام په شان د الله تعالیٰ د عظيم الشان نعمتونو قدر ونه کړ ليکن داسي يو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاړی، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکي مونږ مسلمان کيدو ـ هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آيت په تفسير کښی مفسرينو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن الانباری) له قوله سره موافق هغه عام ايښی دی يعنی په دنيا او آخرت کښی په هغو مواقعو کښی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کاميابی مناظر او مظاهر وردمخه شي په هره موقع کښی کفار د خپل پاتی کيدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کيدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کيدلو حسرت او واويلا به کوی په دغه سلسله کښی ړومبنی موقع خو د «بدر غزوه» وه چه هلته د مکی معظمی کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غيبی تائيداتو د ليدلو څخه پخپلو زړونو کښی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرين فقراء او د اوس او خزرج بزګران ئی پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قريشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ۔ افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم يو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقياتو په هر منزل کښی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د نااميدی د اوښکو بهولو موقع ور ورسيده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودريږی، او د عالم غيب حقائق د دوی تر ستر ګو لاندی راشی، نو دلته به له ډيره غمه خپلی ګوتی چيچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی؛ خو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کيدی شوی له دے نه لويه يأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمة الله عليه په حديث کښی راغلی دی چه نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم فرمايلی دی چه «ځما د امت ډير سری د خپلو ګناهونو له سببه په جهنم کښی لويږی او تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ اراده وی، هلته به اوسيږی نو بيا به مشرکين دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ايمان او توحيد تاسی ته څه فائده دروړسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښی پراته يئ! نو د دی پيغور له سببه پاک الله به هيڅ يو موحد په دوزخ کښی نه پريږدی» د دی فرمايلو څخه وروسته نبی کريم دغه آيت ولوست «ربما يود الذين کفروا لو کانو مسلمين» ګواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانيدلو تمنا کوی.

ذَرۡهُمۡ يَأۡكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلۡهِهِمُ ٱلۡأَمَلُۖ فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ٣

پریږده دوی (ای محمده) چه خوری او گټی فائدې اخلی او مشغول کړی دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت خپل.

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د دوی په فکر کښی مه لوېږئ!، بلکه څو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهائمو (چارپایو) په شان وخوری وڅښی، او په زړه پوری مزی وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی امیدونه وتړی عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه گرد (تول) حقائق به هلته څرگند شی او د پخوانیو او وروستنیو گرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه قدر حقیقت ئی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به ئی په آخرت کښی کیږی. د «ذرهم» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پری کړه له دوی نه او هم دی ته ئی ایله (خوشی) کړه چه لکه بهائمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او گرځی

وَمَآ أَهۡلَكۡنَا مِن قَرۡيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٞ مَّعۡلُومٞ ٤

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مگر خو دپاره (د هلاک) د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالیٰ په علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیره او نه تیرواته او نه غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو ځلی گرد (تول) سره سپیره او تباه شوی دی. موجوده کفار دی هم په دغه امهال او تاخیر باندی نه مغروریږی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَّا تَسۡبِقُ مِنۡ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسۡتَـٔۡخِرُونَ ٥

نه ړومبی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسير: يعني د مهلکه ؤ اممو په منځ کښې څه تخصيص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال يا د موت او حيات دپاره کوم ميعاد او نيته چه مقرره ده، هغه دی يوی رپی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کيدی نشي (بلکه په هغه وقت کښې هرومرو (خامخا) هلاک کيږی نه تری ړومبی او نه وروستی کيدی شی).

وَ قَالُوْا يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْ نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُوْنٌ ⑥

او ويلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړيه چه نازل کړی شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرينو) بيشکه ته خامخا ليونی ئی.

تفسير: د مکی معظمی مشرکين به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طريقه سره ويل يعنی «ته له ګردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو ګردو (تولو) ته احمق او جاهل وايی، بلکه ګردی (تولی) دنيا ته د ويری پيغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب يم او يو وقت به داسی راشی چه منکرين به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره ليونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوروی ئی د ليونيانو له چتی (بيکاره) او چپوله (ګډو وډو) له وينا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العياذ بالله)

لَوْ مَا تَاْتِيْنَا بِالْمَلٰۤئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ⑦

ولی نه راولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذيب او تکذيب څمونږ په تصديق د تا) که ئی ته له صادقانو(رښتينو په دغه دعوی کښې).

تفسير:يعنی که د احديت په دربار کښې تاته دومره قرب حاصل دی او له ګردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طريقه) سره ئی ستاسی تصديق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کښې به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰۤئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْۤا اِذًا مُّنْظَرِيْنَ ⑧

(نو په جواب کښې الله فرمائی) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مګر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به وی په دغه وقت کښې مهلت ورکړی شوی (یعنی د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوی هم فی الحال عذاب نازلیږی.

تفسیر: یعنی د قبول کوونکو دپاره اوس ښائسته ډیری نښې شته ـ پاتې شو هغه کسان چه د دوی اراده داسی نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوی به ئې د پرښتو د راتګ په وقت کښې هم نه منی نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبیږی؟ الله تعالیٰ پرښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض دپاره لیږی هم داسی خوشې چتې (بیکاره) د هغوی تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وی عادت الله عموماً داسی جریان لری ـ کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښې له خپله حده تیری کوی ـ او د تفهیم او هدایت ګرد (تول) مراحل خاتمه مومی، نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک دپاره ورلیږی ـ نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کیږی ـ که سم ستاسی له غوښتنې سره پرښتې ولیږلې شی نو له هغه څخه یواځې هم دغه مقصد کیدی شی چه تاسی ښائی بلا تاخیر هلاک کړی شئ چه هغه فی الحال (د الله تعالیٰ) له حکمته سره موافق نه دی. ځکه چه تر اوسه پوری ئې وقت نه دی راغلی ـ دغه خو هغه آخری صورت دی چه نور ګرد (تول) منازل سره طی کیږی. او د ګردو (تولو) چارو تر ختمیدلو څخه وروسته په ظهور رسیږی.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

بیشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکی یو (له تزئیده تنقیصه او نورو).

تفسیر: یعنی ستاسی استهزاء او تعنت ـ او د قرآن راوړونکی په لوری د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشی غورځولی ـ په یاد ئې ولرئ چه د دغه قرآن شریف نازلوونکی مونږ یو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنې ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخیستې ده ـ په هغه شان او هیت سره چه هغه نازل شوی دی ـ او بی له یوه ادنٰی تغییر ـ تبدیل ـ تحریف او د فتحې ـ کسری ضمې او نورو د اړولو او راړولو څخه ګرد (تول) عالم ته په کمال د صحت رسیدلی دی ـ وروسته له دی نه هم رسیږی ـ د ژبی د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تګ او ترقی وکړی ـ خو د پاک قرآن په صوری او معنوی اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږی، ډیر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښینولو یا ورکولو کښې ډیر زیار (کوشش) وکړی ـ لیکن د هغه یو تکی به هم تری نشی لری کولی ـ د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالیٰ دغه عظیم

الشانه وعده په داسی درستی او صفائی او حیرت غورځوونکی طریقی سره تکمیله او پوره شوی ده او پوره کیږی به ـ چه د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«میور» وائی «تر هغه ځایه پوری چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنیا کښی هم داسی یو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کښی له هر قسمه تحریفه پاک او سپیڅلی پاتی وی».

یو بل اروپائی محقق لیکی «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولی وتلی الفاظ ګڼو ـ لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام ګڼی ـ» واقعات دا راښیی چه پر هره زمانه کښی د علماؤ داسی یو غفیر جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالیٰ ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضی (نه ختم کیدونکی) عجائبو حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط ـ او قاریانو د اداء د طرز ـ او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسی حفاظت کړی دی چه د نزول له وقته تر اوسه پوری د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمه یا نور هم نه دی تبدیل شوی ځینو خدای ښښلیو د قرآن رکوع شمیرلی دی. ځینو د هغه آیاتونه حساب کړی دی ـ ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی ـ حتیٰ چه ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو تکی هم شمیرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصی «برهان الدین کشککی» ته داسی یو توفیق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کریم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً ځما د دغه تصنیف له تشرفه هر قاری کولی شی چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآنی ارشاد او احکام پیدا کړی مثلاً د الله جل وعلا یا د محمد صلی الله علیه وسلم ـ آدم ـ نوح ـ ابراهیم ـ لوط ـ صالح ـ هود ـ اسحاق ـ اسماعیل ـ یعقوب ـ یوسف ـ موسیٰ ـ داود ـ سلیمان علیهم السلام او د توحید ـ لمونځ ـ زکٰوة ـ روژه حج بیع ـ شری ـ نکاح ـ طلاق ـ یا د نورو دینی یا دنیوی چارو په نسبت د قرآن کریم په کومو کومو آیتونو او سورتونو کښی تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانی څخه تر نن ورځی پوری هیڅ یوه شیبه او ګړی به داسی نه وی تیره شوی چه په هغه کښی د زرګونو او لکونو په شمیر د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو یو اته ـ یا لس کلن ووړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاتو څخه ډک وی او د دوی دپاره یوه اجنبی ژبه ده داسی په یاد لری چه په ښه ډول (طریقه) سره ئی لولی او آوروی ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کښی په دغه عمر او منګ کښی داسی شیان نشی یادولی، او نه ئی داسی لوستلی شی که بیا په کوم مجلس کسی د کوم وجیه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتی شی یا په اعرابو کښی ئی څه التباس تری واقع شی نو تر یوه ووړکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نیولی شی حتیٰ چه له څلورو خواؤ پری د تصحیح غږونه کیږی او امکان نه لری چه هغه لوستونکی همغسی پخپل سر او خوشی پریږدی چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کښی ګردو (تولو) خلقو

ليدلي او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ⑩ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ⑪

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په تولیو د پخوانیو (خلقو) کښې او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پورې به ئې مسخرې کولې (لکه چه کوی ئې کفار په تا پورې).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښې ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته تسلي ورکړې شوې ده چه تاسې د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوې پیښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسې وه کله چه کوم نبي علیه السلام دوی ته راته ـ نو په هغه به ئې مسخرې او توکې کولې کله به ئې ورته لیونی ویل ـ کله به ئې خپه کاوه او چټي (بیکاره) اوږدې او ساره غوښتنې او مطالبې به ئې ترې کولې. فرعون د موسیٰ علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (٢٧) آیة (٢) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړې وه ـ لکه چه قریشو ځمونږ له رسول څخه کوله ﴿ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٥٣) آیت ٥ رکوع).

كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ⑫

هم داسې (لکه چه ننه ایستلې ؤ مونږ تمسخر د انبیاؤ په زړونو د پخوانیو کفارو کښې) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانې ستاسې کښې هم).

تفسیر: یعنې هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی ـ مونږ د دوی په زړونو کښې هم داسې د تکذیب او استهزاء عادت ټینګ کړی دی ـ لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیارې د الله تعالیٰ وحی ورځي، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویږي.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوړی په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روږدی او عادی شوی دی. او سنة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردین هلاک او رسوا کیږی ـ او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهدی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضیٰ خپله (کومه دروازه له آسمانه پس تل ګرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه تړلی شوی دی سترګی ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او ګرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لګیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی ـ ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وګنی ـ او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی ځینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پرښتو دلی پیری ورکوی

وَزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِينَ ﴿١٦﴾

او ښائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلی)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپی چه وریځی او دوړی او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بیشمارو واښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کوونکی په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کوونکی ته په هغه کښی د الله تعالیٰ د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره نښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پرښتو راښکته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د خیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت ډیری نښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی ـ روښانو مثالونو او ښکاره ؤ نښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنٰهَا مِنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾
إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس وریسی شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیاطینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی ګزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهائی کوښښ په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پرښتو پيرى درولى شوى دى - چه كله شياطين داسى كوښښ وكړى نو له پاسه د اور په لمبو وويشتلى شى، له قرآنى نصوصو او د نبوى له احاديثو څخه معلوميږى چه د تكوينى امورو په نسبت كله چه په آسمانونو كښى د كومى فيصلى اعلان كيږى او پاک الله په دغه سلسله كښى پرښتو ته وحى ليږى، نو هغه اعلان په يو خاص كيفيت له پاسه تر ښكته پورى درجه په درجه راځى، تر څو چه د دنيا آسمان ته ورسيږى. د«بخارى شريف» د يوه روايته سره مطابق په «عنان» وريځو كښى پرښتى د هغه مذاكره كوى، او شياطين زيار (كوشش) كوى چه د دغو معاملاتو په متعلق غيبى معلومات حاصل كړى.

همغسى چه نن ورځ كوم پيغام د بيسيمو (وائرلس) تليگرافو په ذريعه ليږلى كيږى، او له هغه څخه خلق په لياره كښى د جذب كولو او اخيستلو تدبير كوى، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پرى لويږى - او د دغو غيبى پيغاماتو غلا كوونكى مجروح يا هلاكوى - په دغه كش او كوک (مندو رامندو) كښى چه په كومه يوه يا نيمه خبره باندى شيطانان پوهه حاصلوى نو دوى د هلاكيدلو څخه د مخه په ډير عجلت او تلوار سره ئى نورو شياطينو ته وررسوى او هغه ئى خپلو نورو انسانى دوستانو ته د وررسولو كوښښ كوى، كاهنان د هم دغه نيمگړى او ناتمامى خبرى څخه په سلهاؤ دروغ له خپله ځانه جوړوى او په عوامو كښى ئى د غيبى اخبارو په نامه خوروى. كله چه يوه نيمه خبره ئى رښتيا وځى، نو د دوى معتقدان هغه د دوى د رښتينى په ثبوت كښى ور وړاندى كوى، او له هغه سلهاؤ خبرو څخه چه دروغ ثابتيږى اغماض او تغافل كوى.

(۱). تنبيه: قرآن او حديث د دغو واقعاتو په بيانولو سره تنبيه وركړى ده چه له ادنٰى څخه ادنٰى، او له وړوكى څخه وړوكى د صداقت او رښتيا سرچينه هم د ملكوتو په همغه عالم كښى ده. د شياطين الجن والانس په خزانو كښى پرته (علاوه) له كذبه او افتراء بل هيڅ څيز نشته - او هم دا ښكاروى چه آسمانى انتظامات دومره مكمل دى چه هيڅ يو شيطان د دى خبرى مجال او توان نه لرى چه هلته قدم كيښودى شى - يا سره له انتهائى جد او جهد د هغه ځاى پر انتظاماتو او فيصلو او بروجو كوم معتدبه لاس او غلبه پيدا كړى. پاتى شوه هغه يوه نيمه جمله چه دوى ئى د دى لورى او د هغه لورى له پرښتو څخه آورى، او بيا له هغه ځايه ئى په مندو سره تښتوى نو د دى په نسبت د الله تعالىٰ اراده پر دغه نه ده تللى چه هغه قطعاً بنده كړى شى او كه د الله تعالىٰ اراده پر دى باندى تللى وى، نو هغه به ئى هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالىٰ له حكمته سره موافقه نه وه، د شياطين الجن والانس په نسبت دى عليم او خبير دى چه هغوى له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوړى او له دومره طويل مهلت وركولو او د اغواؤ او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندى د لاس وركولو څخه د څه نه څه حكمت د وجود څخه هيڅوک نشى انكار كولى هم داسى حكمت دلته هم وگڼئ

(۲). تنبيه: شياطين د شهابو په ذريعه هلاكيږى مگر همغسى چه د «جنوبى قطب» كاشفين او د«هماليى» د ډيرى لوړى څوكى صاعدين د خپلو تحقيقاتو او تتبعاتو په لياره كښى مره كيږى

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د ليدلو څخه د هغه کار شا او تعقيب نه پرېږدی نو پر هم دغه باندی د شياطينو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قياس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حديث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شياطينو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډير مصالح هم تړلی وی ـ او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخيست کيږی والله تعالیٰ اعلم

وَالْأَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهُ بِرٰزِقِينَ ﴿٢٠﴾

او ځمکه غځولی (غوړولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورځولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه ميخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شي اندازه کړی شوی څخه. او پيدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معيشت او هغه شيان چه نه يئ تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عيال اولاد حيوانات او نور او مونږ ئی رازق يو).

تفسير: يعنی نوکران، چاکران، حيوانات او نور چه له هغو څخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾

او نشته هيڅ څيز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره(نه لږ نه ډير سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسير: يعنی هر هغه څيز په هر مقدار سره چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی پيدا کوی ئی، نه څه ربړ (زحمت) او تکليف ورپيښيږی، او نه پکښی ستړی کيږی، له يوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شيان موجوديږی. گواکی د گردو (تولو) شيانو خزانه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر څيز سم له حکمته د يوه معين نظام لاندی په تاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئيده (زياتی) او تنقيصه (کمی) پرله پسی راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنٰكُمُوْهُ وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ ﴿٢٢﴾

او راليږلي دي مونږ بادونه بلاربوونکي (ونو او وريځو لره يا پخپله بلاربه) پس نازله كړې (ليږلې) ده مونږ له آسمان (له وريځو) څخه اوبه نو وڅښولې مونږ تاسې ته دغه اوبه او نه يئ تاسې دغو اوبو لره خزانه كوونكي ساتونكي بلكه مونږ ئې درساتو).

تفسير: يعني اوروونكي هواوې درنې درنې وريځې له اوبو څخه ډكې راولي، چه له هغه ځنې اوبه وريږي، او په ويالو، چينو او كوهيو او نورو كښې سره توليږي، او ستاسې په كار درځي ـ كه د الله تعالىٰ اراده وي، نو هغه به ئې د څښلو وړ (لائق) نه وي پريښې، ليكن ده د خپلې مهربانۍ څومره خوږې او لطيفې اوبه ستاسې د دولسو مياشتو د ضروورياتو دپاره د ځمكې په مساماتو كښې جمع كړې دي؟. ﴿وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ﴾ او نه يئ تاسې دغو اوبو لره خزانه كوونكي ساتونكي بلكه مونږ ئې درساتو يعني نه د پاسني اوريا(باران) خزاين ستاسې په قبضه كښې دي، او نه د لاندني چينې او كوهي مخازن ستاسې په اختيار كښې دي، كله چه الله تعالىٰ اراده وفرمائي داسې اوريا (باران) ورروي چه تاسې ئې مخه نشئ نيولي ـ او نه ئې سم له خپلې غوښتنې سره وروليشئ ـ او كه د كوهي او چينې اوبه وچې كړي ـ يا ئې داسې ښكته بوځي چه ستاسې لاس ور ونه رسي، نو تاسې به څرنگه پرې قدرت او لاس حاصل كړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَنَحْنُ الْوٰرِثُوْنَ ﴿٢٣﴾

او بيشكه مونږ خامخا هم دا مونږ ژوندي كول او هم وژل كوو او هم دا مونږ وارث باقي پاتي كيدونكي يو (پس له فنا د عالميانو هم).

تفسير: يعني دنيا به فناء كيږي او يو الله تعالىٰ به پخپلو كاملو صفاتو سره باقي پاتي كيږي حضرت شاه صاحب ليكي «هر څوك مري او د هغه گټلي او اموال د پاك الله د قدرت په لاس كښې پاتي كيږي.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِيْنَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِيْنَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته رومبنی له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستنیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پیښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کښی له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی
تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کښی وی که په موت کښی وی په اسلام کښی وی که په نیکو کاری کښی وی، د لمانځه په صفوفو کښی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کښی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به راتولوی دوی (په محشر کښی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کښی سره تولوی او په دغه کښی هیڅ اشکال نشته ـ د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کښی ـ د سمندرو په ژورو کښی ـ او په فضاء کښی او هوا کښی ـ الغرض په هر ځای کښی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه ؤ آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه ؤ آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کښی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکمالاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره رومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کښی مو سره راتولول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (١) «صلصال» یعنی هغه کرنګیدونکی خته چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښې پیدا کیږی ـ چه هم دغه ئی په بل ځای کښې «کالفخار» فرمایلی دی. (٢) «حمامسنون» یعنی هغه سخا شوی خته چه تری بدبوئی خیژی. داسی خیال کیږی چه ړومبی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښې وپوکل شی. په «روح المعانی» کښې د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصورمن ذلک تمثال انسان اجوف فیبس حتی اذانقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فیه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکی «خاوره ئی په اوبو کښې خوشته کړه ـ او خمیره ئی پورته کړه چه د تنګهار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښې پاتی شو؛ هم داسی ګرم کړ شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښې پاتی وی». راغب اصفهانی رحمة الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښې تنبیه کوی چه «حمامسنون» او «طین لازب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی ـ او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښې هم پخه شوی ده ـ هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ٢٧ جزء د الرحمٰن په ٤ آیت اوله رکوع کښې فرمایلی دی

﴿ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴾ د راغب رحمة الله علیه دغه مضمون ډیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه مونږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَآنَّ خَلَقْنٰهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُوْمِ ﴿٢٧﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴾ (٢٧ جزء د الرحمٰن (١٥) آیت اوله رکوع) یا داسی وبوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه مونږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښې غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښې د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښې ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنګیدونکو وچو څخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختتی سخا شوی څخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښی له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځئ تاسی ده ته په دی حال کښی چه سجده کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وګرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښی به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښی به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه ګرد (تول) ورته سجده وکړئ.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښی ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښی ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمة الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رڼا (رڼرا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رڼا (رڼرا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښی حلول کوی ـ او نه د هغه نور او رڼا (رڼرا) له هغه څخه بیلیږی، بلکه له ځمکه څخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رڼا (رڼرا) اداره او زمام د ده په قبضه کښی دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداه نفع حاصلوی، نو له وراء الوراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښی له خپل روح څخه وپوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنګه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِ ۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى ﴾ کښی وکری شی.»

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿٣٠﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ اَبٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مَعَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُوْنَ مَعَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِّاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهٗ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ ﴿٣٣﴾

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کرت). مګر خو ابلیس؛ (چه له ډیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) ؤ تا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟. وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لائق د دی کار) چه سجده وکړم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنګیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف څیز جسمانی کثیف څیز ته څرنګه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر
چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر
امانت دی کار د ځمکی اور خائن دی
له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٣٤﴾ ۙ

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی ځایه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له تولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه ځای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلی شی. ګواکی په دغه لفظ سره د هغی شبهی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدی څخه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوړی او افتخار ورکړی، هو! ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمر او مقدر دی.

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطانه) لعنت تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطانه! د قیامت تر ورځی پوری د الله تعالیٰ له رحمته لریوالی، او د بندګانو له لوری به هم لعنت درباندی وریږی، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته ـ ځکه چه په آخرت کښی به هر سری همغه ریبی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووایه چه د قیامت تر ورځی پوری به لعنتونه پری وریږی، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الیٰ یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾
إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما پس وګوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورځی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورځی د وقت معلومه (فناء د مخلوقاتو) پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وقته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان وباسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاؤ څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

وويل (ابليس) اى ربه څما قسم دى ما لره په ګمراه كولو د تا ما لره چه خامخا ښائسته به كړم هرومرو (خامخا) (ګناهونه) دوى ته په ځمكه كښې او خامخا زه به ګمراهان كړم هرومرو (خامخا) دوى ټول. مګر خو هغه بند ګان ستا له دوى څخه چه خالص كړى شوى دى (له ګناهونو)

تفسير: يعنى انسانانو ته به د دنيا پسرلى ورښكاروم ـ او د نفسانى غوښتنى په حال كښې به ئى راګيروم ـ او ستا د مخصوصو او منتخبو بندګانو څخه ماسواء نور ګرد (ټول) به له ليارى څخه بى ليارى كوم. لعين ابليس دغه كلمات د انتقام په جوش كښې ويلى دى چه مطلب ئى داسى ؤ چه زه خو ستا هيڅ شى نشم درخرابولى، ليكن په هغه سبب چه زه لرى غورځولى شوى يم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پورى به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت كښې په دغه موضوع مونږ څه ليكلى دى هغه دى بيا ولوست شى!.

قَالَ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

نو بيا وفرمايل (الله) دغه (اخلاص په عمل كښې) لياره ده تر ما پورى برابره.

تفسير: يعنى بيشكه د بندګى او اخلاص لياره سمه برابره تر ما پورى رسيږى ـ او هم دغه څما صافه او سمه لياره ده چه پكښې هيڅ لوړه (پورته) ژوره (ځكته) او كاږه واږه نشته، او هر چا چه د عبوديت او اخلاص طريقه اختيار كړه، همغه به د شيطان لعين له تسلط نه مأمون پاتى كيږى ـ او هر څوك چه د هغه ملعون متابعت كوى، له هغه سره به دوزخ ته ځى، ځينو مفسرينو ﴿ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴾ پر تهديد حمل كړى دى ـ يعنى اى ملعونه! ته چه خلق له سمى ليارى څخه بى ليارى كړى چيرى به ئى بيايې؟ هغه به كومه لياره وى چه بالاخر څما په لورى نه راځى؟ بيا څما له سزا څخه ځان ژغورلى (بچ كړى) چيرى به تلى شى؟ په دغه وقت كښې دغه كلام به داسى وى لكه چه وائى «**افعل ماشئت فطريقک على**» لكه چه د «الفجر» په (١٤) آيت (٣٠) جزء كښې هم فرمايلى دى ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

بیشکه خاص بندګان ځما چه دی نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غلبه په ګمراه کولو) مګر هغه څوک چه متابعت کوی ستا له ګمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندګانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیڅ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیڅ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هو! هر هغه څوک چه پخپله ګمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بربادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (٤) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه
﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ﴾

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملګریو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی ګرد (تول) به همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (ګمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او باندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (٤) حطمه (٥) سقر (٦) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر ګردو (تولو) طبقاتو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکی «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه وروانه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

ځکه زیاد وی چه ځینی موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کښې داخلیږی، باقی په عمل کښې دروازې سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾

بیشکه ځان ساتونکی (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کښې به وی او په چینو کښې به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنوبو څخه پرهیز کوی دوی به حسب المراتب په باغونو کښې اوسیږی، چه هلته به په ډیری ښې قرینې او نزاکت او لطافت سره چینې او ویالی بهیږی د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کښې د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ ﴿٤٦﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځئ دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کښې چه په امن به یئ (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له ګردو (تولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم ـ او په مستقبل کښې به د تل دپاره له هر قسمه بد فکری او پریشانی او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطری وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾

او وبه باسو (لری به کړو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کښې دی له کینې څخه حال دا چه (لکه) ورونه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زرو جړاو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کښې به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږی، او له ګردو (تولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکیږی، او وروسته له هغه چه په جنت کښې داخلیږی. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوی، بلکه ګرد (تول) لکه ورونه او خواږه ملګری په انتهائی محبت او الفت سره اوسیږی، او هر یو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډیر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ٥ رکوع کښی هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنت به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتری کوی ـ د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښی به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښی به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښی هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیچری.

تفسیر: په حدیث کښی دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنت اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمټ او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه رېړ (تکلیف) او زحمت درپیښیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندګان څما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه ښښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب څما هم دغه عذاب ډیر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کری ده چه په هر صورت کښی د الله تعالیٰ د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالیٰ اصلاً پر خپلو ګردو (ټولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکری، او په حقیقت کښی اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا ګردی (ټولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سری چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی وروته بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین څرنګه ښه فرمایلی دی.
په تهدید که چاړه وکاړی د حکم

کرو بیلن به شي گرد (تول) سره صم وبکم

که د لطف وکرم عام وکړي يوست

عزازيل هم وائي ماته به څه ورسي رست

وروسته له دې نه د داسې یوې واقعې بیان فرمائي چه په هغې کښې د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښې زیرې ورکوي، او په بل ځای کښې تیږې (ګټې) ورورې، څو معلوم شي چه د الله تعالیٰ دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی ـ نو بندګانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شي، او نه بیخي نا امیده او مأیوس شي.

وَنَبِّئْهُمْ عَن ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلمنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتې وې).

تفسیر: میلمه ئې ځکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښې د هغو په نسبت د میلمنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتې دی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾

کله چه ننوتلی دغه (پرښتې) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی دوډی ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسې څخه ویریدونکي یو.

تفسیر: په بل ځای کښې ئې فرمایلي دي «و اوجس منهم خیفة» یعنې ویره ئې په زړه کښې پټه کړه، نو ویل کیږي چه په ابتداء کښې ئې د هغې ویرې په پټولو کښې کوښښ وکړ، او بالاخر ئې نشوه ساتلی او په ژبه ئې هم ورظاهره کړه. یا به ئې مطلب داسې وي چه سره د هغې د پټولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښې داسې څرګند (ښکاره) ؤ چه ګواکې د حال په ژبه سره به ئې ویل چه زه خو له تاسې څخه ویریږم دغه ویره د څه لامله (له وجې) وه؟ د هغه تفصیل او د دغې واقعې پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه ګردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښې ولوست شي!.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

نو وویل (ملائکو) مه ویریږه بیشکه چه مونږ زیری کوو تاته په هلک ډیر پوه هوښیار سره (کله چه بالغ شی).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوړوالی کښی مونږ تاسی ته د الله تعالیٰ له جانبه د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنګه؟ هلک! چه ډیر هوښیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزیږی؛ ﴿وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰٓ أَن مَّسَّنِيَ ٱلْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری راکوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوړوالی نو په کومه وجه تاسی زیری راکوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده ډول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زوړتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرګنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة ورسیږی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیرنه کښی د تعجب لهجه اختیاروی څو خبر ورکوونکی په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه ډول (طریقه) سره تکرار کړی - او دی ئی په ښه څیر سره بیا هم واوری چه په هغه کښی نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تأویل او التباس جنجال پاتی شی - ګواکی د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریدلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم ویښ؟ چه زه آورمه دا زیری
چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووایه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمة علیه) الفاظ دا دی «**قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققاللوعد فاجابوه مؤکدین لما بشروه به تحقیقا وبشارة بعد بشارة**» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولواالعزمو انبیاؤ له شان څخه بلکل خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکی «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشَّرْنٰكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿٥٦﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د نااميدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امیده) او څوک دی؟ چه نااميده کیږی به له رحمته د رب خپل (نه نااميده کیږی هیڅوک) مګر خو ګمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی نااميده کیدی، نو انبیاؤ علیهم السلام ته به معاذ الله څرنګه له هغه تردد پیښیږی محض د عادیه ؤ أسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی رامعلوم شو - او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوړوالی کښی به زه د اولاد پلار کیږم؟ حضرت شاه صاحب لیکی «له عذابه د الله نه ویریدل او د الله تعالیٰ له فضله نااميده کیدل دواړه د کفر خبری دی».
یعنی د وروسته خبر یوائحی الله تعالیٰ ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کیږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو ګناهګاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٧﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته ځئ).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یئ؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یئ؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غټ کار لپاره هم راغلی دی.
ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کښی تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سړی په زړه کښی ویره او خوف پیدا کیږی؟ هرومرو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوٓا۟ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾
إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَآ ۙ إِنَّهَا لَمِنَ ٱلْغَـٰبِرِينَ ﴿٦٠﴾

نو وویل (ملائکو) چه بیشکه مونږ رالیږلی شوی یو(اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مګر آل د لوط چه بیشکه هرومرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د تولو (له عذابه) مګر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی)

تفسير: یعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی.
تنبيه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذابه راغلی وی ـ کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی ډول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ ـ او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الاية د الله تعالىٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَآءَ ءَالَ لُوطٍ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٦٢﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیږلی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یئ بل رنګ (نا آشنا ویروونکی).

تفسير: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوئ چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا څما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه ـ یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکاریږئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وګورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (ووړکو) او ښکلو هلکانو ګمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿ قَالَ لَوْ أَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً أَوْ ءَاوِىٓ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنګ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب ډول (طریقه) سری راښکاریږئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستړی ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی ځما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جِئْنَٰكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾

وویل (پرښتو نه یو مونږ ناآشنا ډارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښی به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویریږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښی دا خلق له تا سره جګړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در ګرده (توله) دوی ویروی، او دوی پرله پسی تری انکار کوی.

وَأَتَيْنَٰكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٦٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښی).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شئ! دغه بالکل داسی پخه او غوټه شوی خبره ده چه پکښی له سره د درواغو احتمال نشته.

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَٰرَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توټه د شپی او ته (هم ځه) وروسته په دوی پسی او نه دی ګوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویریږی) او ځئ تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپی لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له ګردو (تولو) څخه وروسته لاړ شئ څو پوره مطمئن شئ چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغولیږئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرځوی ـ او وروسته به نه گوری ـ په دی ډول (طریقه) به د ﴿ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ ﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له ځایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځئ تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخلیږی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د گهیځ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صباح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به گرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسیږی ـ ځکه چه په بل ځای کښی د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاوخوا کښی سره ورغوند شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿ وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ ﴾ الآية ـ کښی واو د مطلق جمع لپاره دی ـ دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوست شی!.

قَالَ إِنَّ هَٰؤُلَآءِ ضَيۡفِي فَلَا تَفۡضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُخۡزُونِ ﴿٦٩﴾

وویل (لوط) چه بیشکه دا کسان میلمانه ځما دی نو مه شرموئ ما(په رسوائی د دوی ځکه چه د میلمه فضیحت د کوربه رسوائی ده) او وویریږئ تاسی له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسی ما (د میلمنو په مخ کښی).

تفسیر: یعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله څخه وویریږی او دا بی ځایه کارونه پریږدئ او دا میلمانه مه خپه کوئ! ځکه چه زه په تاسی کښی اوسیږم نو تاسی ښائی چه ځما د پت (غیرت) او آبرو خاطر او لحاظ وکړئ! زه به د دغو میلمنو په نظر کښی څومره حقیر شم، کله چه دوی وپوهیږی چه په دغه کلی کښی یو سړی هم د ده عزت نه کوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوٓاْ أَوَلَمۡ نَنۡهَكَ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٧٠﴾

بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟.

تفسیر: یعنی مونږ تا نه بی عزته کوو او ته پخپله ځان بی عزته کوی، کله چه مونږ ته منع کړی وی چه ته هیڅ یو پردی او پردیس پخپل کور کښی مه میلمه کوه! مونږ اختیار لرو چه له باندی راتلونکو مسافرانو سره هر هغه کار چه څمونږ زړه غواړی وکړو نو بیا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه ځنکیان (هلکان) درکره ساتی، او ځان فضیحت کوی» له دی نه دا مترشح کیږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنیعه افعال اجراء کول او حضرت لوط علیه السلام به حتی المقدور د غریبانو او مسافرانو حمایت او پلوی (مدد) ئی هم کوله او د دغو نالائقانو له حرکاتو څخه به ئی ژغورل (بچ کول).

قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيٓ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾

وویل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونی ځما که یئ تاسی کوونکی (د نکاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ څه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکرئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه څما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی څما پر وینا عمل وکرئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لاړ شئ، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا څومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککروئ!.

لَعَمۡرُكَ إِنَّهُمۡ لَفِي سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿٧٢﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا) ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د ګمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او پرانده شوی وو ـ دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه ـ دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کری وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جګړی کولی ـ او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت وریځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرګ د دوی پر دغه وضعیت وخندیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کری ـ ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کری وی ـ د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ﴿٧٣﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسير: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلاء مقطوع مصبحین» په تفسیر کښې کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او ووَرول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو څخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنګسار) نوم ښکلی ؤ). بیشکه چه په دغه (مذکور کښې چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښې تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښې هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځی په فراست سره د کوم شی سراغ لګوی. په حدیث کښې راغلی دی «**اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنور الله**» په ځینو روایتونو کښې د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل وویریږئ چه مومن د الله تعالیٰ له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښې (ځمونږ د ضیاؤ الملة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمٰن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلفون او تیلګراف کښې وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لګوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښې د عبرت ډیری نښې او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښې انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښې دغه ګرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سړی مغرور شی ـ او نه له انبیاؤ علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾

او بیشکه دغه (قریی) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښې.

تفسیر: له مکی معظمی څخنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چپه (روان) شویو ښارو کندوالی

به نظر راتللی ﴿وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (٢٣ جزء د الصافات (١٣٧ - ١٣٨) آيت (٤) ركوع).

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝٧٧﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښې خامخا دليل (د قدرت) دی مؤمنينو ته.

تفسير: يعنی د هغو کندوالو له ليدلو څخه بالخصوص مومنينو ته عبرت حاصليږی ځکه چه هغوی پوهيږی چه د قوم لوط عليه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښې دغه ښارونه سره د وسيدونکيو د هغو له يوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنينو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چه د هغو د ليدلو څخه داسی ووائی چه دغه ورانی محض اتفاقی يا طبيعی - يا د بخت او طالع (بدبختی) يا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

﴿وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ۝٧٨﴾

او په تحقيق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنګل (له قوم د شعيب) خامخا له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسير: د «ځنګل» وسيدونکی. يعنی د شعيب قوم چه د «مدين» په ښار کښې اوسيدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنګل (بن) ؤ - او ممکن دی چه ځينی خلق به هلته هم اوسيدل ځينی وائی چه «اصحاب الايکه» او «اصحاب المدين» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعيب عليه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو ګناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پيمانه کښې فريب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښې تيره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

﴿فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ۝٧٩﴾

نو انتقام واخيست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بيشکه دا(ښارونه د لوط او شعيب) خامخا پراته دی په لياره لويه ښکاره کښې.

تفسير: يعنی د شام او حجاز پر هغی لياری چه د لوط عليه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعيب عليه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحٰبُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٨٠﴾

او خامخا په تحقيق دروغجن شميرلي ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده يعنى ثموديانو) د الله رسولانو لره.

تفسير: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثموديان» دي چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدينې منورې په شمال کښې واقع دی، او د دوی په لوری حضرت صالح عليه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وګانه. چه هم دغه يوه نبي ته د دروغو نسبت کول ـ ګواکی ګردو (تولو) انبياؤ ته د دروغو نسبت کول دی.

وَاٰتَيْنٰهُمْ اٰيٰتِنَا فَكَانُوْا عَنْهَا مُعْرِضِيْنَ ﴿٨١﴾

او ورکړې دي مونږ دغو (ثموديانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ ګرځوونکی.

تفسير: يعنى هغه اوښه چه له تيږې (ګتې) څخه ايستلې شوې وه او برسيره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوْا يَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا اٰمِنِيْنَ ﴿٨٢﴾

او وو دوی چه توږلې کينودلې به ئې له غرو څخه کوټې په دې حال کښې چه په امن کښې به وو (په هغو کښې له هره آفته).

تفسير: يعنى پر دنيوي ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لويې د ښکارولو دپاره ئې غرونه توږل، او لوی عاليشان منازل به ئې جوړول، او داسې به ئې ګڼل چه مونږ له سره له دې ځايه بل چيرې تلونکی نه يو، او پخپلو منځو کښې به ئې سره ويل چه «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښې هيڅ يو آفت او مصيبت له سره نه وی رارسيدونکی».

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِيْنَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٤﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کښې چه داخلیدل دوی په صبا کښې نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چه وو دوی چه حاصلول به ئې (چه تینګی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال ـ دولت ـ مستحکم عمارات ـ جسمانی قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی ـ د دوی قصه هم پخوا تیره شوی ده. په حدیث کښې دی چه نبی کریم د تبوک د تګ په وقت کښې کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئې پخپل څادر پټ کړ، او د خپلی سورلی تګ ئې تیز کړ ـ او اصحابو ته ئې امر وکړ ـ چه «د معذب قوم په کلیو کښې مه ننوځئ! مګر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژاړئ ـ او که ژړا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیږی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئې مسلمانانو ته ادب وروښود چه سړی ښائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلی، او د پاک الله له ویری څخه لړزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه ګڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ ﴿۸۵﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منځ د دوی کښې دی مګر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلی له مکذبانو څخه) نو څنګ وکړه ته له دوی نه په څنګ کولو نیکو سره (یعنی عفوه ورته وکړه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د پخوانیو امتیانو حال ئې واوراوه چه دا جهان هم داسی تش نه دی ـ او پر سر ئې یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر شیز تدارک کوونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنګ کیدلو امر ئې هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی ـ او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تینګ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جګړی کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته ـ اوس نو د وعدی لاری ته ګوره ـ او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه ـ او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی ښه پیدا کوونکی ډیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایذاؤ له ګردو (تولو) ځخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی ګواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کړی یئ آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی ـ دی د هغو له هر جزء ځخه ښه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به ګرد (تول) سره تولوی لکه چه په ٢٣ جزء د یٰسین په (١٨) آیت (٥) رکوع کښی ئی فرمایلی دی
﴿ اَوَلَيْسَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴾ الآیة ـ

وَلَقَدْ اٰتَيْنٰكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِىْ وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکړی دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا ـ ډیر ـ لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغومره لوی نعمت ته وګوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!».
تنبیه: د «سبع المثانی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه ځخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم ځو ځو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریٰت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کړی، په صحیحه ؤ احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثانی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکړی شوی دی او دغه وړوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه ګواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن ګنلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یوائځی په هم دغه سورت کښی شته ـ برسیره په دی د «مثانی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کړی شوی دی، ﴿ اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ كِتٰبًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِىَ ﴾ الآیة ـ (٢٣ جزء د الزمر (٢٣) آیة (٣) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثانی» وویلی شی مګر په دغه ځای کښی د «سبع المثانی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثانی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله ځما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد ځمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ

مه راکاږه او مه پورته کوه سترګی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین - یهود - نصارىٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځنی ژوندانه سامان چه ورکړی شوی دی، هغه ته مه ګورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکړی شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیږی .او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لګاوه. دوی پریږدئ چه څو ورځی مزی وکړی. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالىٰ قرآن ورکړی او دی د نورو نعمتونو هوس کوی ګواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

او خفګان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانیږی - تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کوئ! او معاندینو پسی خپل ځان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کوئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی - له دوی سره د ملاطفت، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!.

وَقُلْ إِنِّىٓ أَنَا ٱلنَّذِيرُ ٱلْمُبِينُ ﴿٨٩﴾

او ووایه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ښکاره یم (له عذابه د الله).

تفسیر: یعني که ئې منئ یا ئې نه منئ زه د الله تعالیٰ پیغام صاف صاف تاسې ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ښکاره ډول (طریقه) سره آګاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکي «ستا کار د زړونو اړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شي هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئې غم مه خوره!».

كَمَآ أَنزَلْنَا عَلَى ٱلْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ ٱلَّذِينَ جَعَلُوا۟ ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

(درکړی مو دی تاته سبع المثاني یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه ګرځولی ئې وو (دغه) قرآن ټوټی ټوټی (چه ځینی ته به ئې شعر او ځینی ته به ئې سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلی دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» څخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئې کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهواؤ سره موافق ولویږی، نو ئې منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئې منی - مطلب به ئې داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثانی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئې - او همغسی چه پخوانیو انبیاؤ ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلاوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» څخه یهود او نصاریٰ - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئې ځیری کړل - ځینو ویلی دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئې تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئې آوریدل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئې چه «البقرة» یا «المائده» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو ګانه چا به د لیونیانو د اپلتو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو ګردو (ټولو) ته ئې خبر ورکړ چه زه تاسی ګرد (ټول) له داسی عذابه ویروونکی یم. لکه چه تیقناً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل ګواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاؤ په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کړی وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول - دوی سماوی کتابونه توتی توتی کړی وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾ هم تاسی ویروی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کښی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کړی دی ﴿ تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ﴾ (١٩ جزء د النمل (٤٩) آیة (٤) رکوع) ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾ ١٤ جزء د النحل ٣٨ آیة (٥) رکوع ﴿ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم (٤٤) آیة (٧) رکوع.) ﴿ أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ﴾ (٨ جزء د الاعراف ٤٩ آیة (٦) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ الربع

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کړی ؤ؟ او انبیاؤ سره څرنګه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کړی وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کړی؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کښی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو ـ تاسی بی خوفه او خطره خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه ویښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبا کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء ـ او له الله تعالیٰ سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالیٰ ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم ـ زړه تنگه شئ، نو تاسی هغوی ځنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالیٰ په تسبیح او تحمید کښی مشغول شئ! د الله تعالیٰ ذکر ـ لمونځ ـ سجده ـ د الله تعالیٰ عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلٰوة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به وریپښیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل. ﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴾ (۲۹ جزء د المدثر ٤٦ ؤ ٤٧ آیة ۲ رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «اما هو فقد جاءه الیقین وانی لارجو له الخیر». د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مرینی تر وقته پوری د الله تعالیٰ په عبادت

کښې مشغول او لګیا اوسه!.

د الله په لیار کښې زیار (کوشش) کوه په فکر د عقبیٰ شه!
د مرینی تر سلګی پوری په ذکر د مولیٰ شه!

ځینو عارفینو په دغه ځای کښې له «یقین» څخه د «قلبیه کیفیت» معنی مراد اخیستی ده د دی توجیه په «روح المعانی» کښې مذکوره ده هلته دی وکتله شي.

تمت سورة الحجر. ولله الحمد والمنة وهوالمسئول ان یتوفانا علیٰ اکمل الاحوال و احسنها فانه جواد کریم ملک بر رب رءوف رحیم

سورة «النحل» مکیة الا الایات الثلاث الاخیرة فمدنیة وهی مائة وثمان وعشرون آیة وست عشر رکوعات رقمها (١٦) تسلسلهاحسب النزول (٧٠) نزلت بعد الکهف
د (النحل) سورت (مکی) دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو چه (مدنی) دی یو سل او اته ویشت آیتونه
او شپاړس رکوع لری. په تلاوت کښې شپاړسم او په نزول کښې اویایم سورت دی وروسته د (الکهف)
له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار مه کوئ تاسی هغه ته (ای کفارو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د دغه حکم د وقوع وقت قریب رارسیدلی دی، چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور ـ او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وی، او هغوی ته به په دنیا کښې د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښې د ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسیږی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه ښائی راغلی وګڼلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی دول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی ځنډ (تاخیر) هم ولګیږی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په دی ضمن کښی ځینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی ﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَآ أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ (٢١ جزء د العنکبوت (٥٣) آیت ٦ رکوع) ﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَآ إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴾ (٢٥ جزء د الشوری ١٨ آیة ٢ رکوع)

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

پاکی ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لیاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پریږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالیٰ شریکان بولئ له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ②

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندګانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاؤ ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مګر هم دا زه یم نو وویریږئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی ځینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوری په ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ رَصَدٗا﴾ کښی ئی اشاره کړی ده (٢٩ جزء د الجن ٢٧ آية ٢ رکوع).

﴿بِالرُّوحِ﴾ سره له روح او اسرارو د وحی یا سره له نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه ژوونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالیٰ هغه وحی مراده ده چه د الله تعالیٰ له لوری انبیاؤ ته په غیر مرئی طریقی د یوی سری او پټی خبری په ډول (طریقه) راتله، لکه چه په ٢٤ جزء د المؤمن په ١٥ آیت دوهمه رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿يُلۡقِي ٱلرُّوحَ مِنۡ أَمۡرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ لِيُنذِرَ يَوۡمَ ٱلتَّلَاقِ﴾ او په (٢٥) جزء د الشوریٰ (٥٢) آیت (٥) رکوع کښی یی فرمایلی دی «وکذلک اوحینا الیک روحا من امرنا» د قرآن یا د الٰهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښی دغه اشاره ده چه همغسی چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالیٰ د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿مِنۡ أَمۡرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦٓ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی د نبوت ئی له بندګانو خپلو) هغه بندګان انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر ګرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿ٱللَّهُ أَعۡلَمُ حَيۡثُ يَجۡعَلُ رِسَالَتَهُۥ﴾ جزء(٨) (د الانعام ١٢٤آیت ١٥ رکوع) ﴿ٱللَّهُ يَصۡطَفِي مِنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلٗا وَمِنَ ٱلنَّاسِ﴾ (١٧ جزء د الحج (٧٥) آیة (١٠) رکوع) ﴿أَنۡ أَنذِرُوٓاْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هیڅ برحق معبود مګر هم دا زه یم نو وویریږئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید - د تقویٰ په لوری دعوت، دغه علی الدوام د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام مشترکه او متفقه نصب العین (ایدآل) دی. ګواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانیږی.

خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّۚ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ③

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (مشرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئی داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راځی چه د ګردو (تولو) کائناتو سلسله ښائی یواځی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښی وی - او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښی د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او تینګ انضباط به په دغومره مدت کښی له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئی پخپلو منځونو کښی سره تصادم او تکر خوړلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتي - لکه چه په (١٧) جزء د الانبياء په (٢٢) آية (٢) رکوع کښې راغلي دی ﴿ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ﴾ او په (١٨) جزء د المؤمنون په (٩١) آية (٥) رکوع کښی داسی يو آيت لولو ﴿ وَمَا كَانَ مَعَهُۥ مِنْ إِلَٰهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴾

خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ④

پيدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منيو) نه نو ناڅاپه دغه (انسان) سخت جګړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسير: يعني د علوياتو او سفلياتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پيدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالیٰ د عجيبو او غريبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به دربښکاره شي ستاسی اصل څه ؤ؟ يو داسی بی سا څاڅکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ- او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ - او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جګړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شي - يا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وګوره چه الله تعالیٰ د هغه ناڅيزه څاڅکی څخه څرنګه يو ښه شي جوړ کړی دی؟ او څنګه يو عجيب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلیٰ قوتونو او کمالاتو ئی فائض کړی دی؟ هغه چه د يوه حرف په ويلو قادر نه ؤ وګوره چه اوس څنګه ښی ويناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنیٰ حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو- او حجت او دلائل ايستلو قدرت پکښی پيدا شوی دی - حتیٰ په ځينو اوقاتو له مخلوقه تير شوی - تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی تينګ دريږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په ياد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلْإِنسَٰنُ أَنَّا خَلَقْنَٰهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِىَ خَلْقَهُۥ قَالَ مَن يُحْىِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴾ (٢٣ جزء د يٰسين شريف ٧٧ ، ٧٨ او ٧٩ آيتونه ٥ رکوع).

وَٱلْأَنْعَٰمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَٰفِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ⑤

او چارپايان ئی پيدا کړی دی (الله) دغه (چارپايان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له يخنی) او (نوری ډيری) نفعی او له ځينو دغو (چارپايانو) څخه خورئ تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اوښ ـ غويي ـ میږه(ګډه) ـ اوزه (بیزه) او نور ئی درپیدا کړل. (چه د هغو له وړیو او ویښتانو او نورو څخه کمبل چکمن ـ جرابی ـ شړی ـ تکر (څادر) ـ تغر ـ لمسی کیږدئ ـ او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شیان جوړوئ ـ برسیره په دی د هغوی شودی څښئ ـ او د بزګری چاری تری آخلئ ـ د غوړيو کچو ـ کرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حیواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنګیږی ـ او تاسی پری سوریږئ ـ او سوداګری او کراکښی پری کوئ) د دوی له څرمنی څخه څرنګه ښه ښه او بیش قیمته اسباب او سامان تیاروئ ـ د هغو حیواناتو غوښی چه خورئ په هغو کښی هیڅ کوم معتد به بدنی یا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښی او وازدو څخه څومره استفادی کیږی؟ او د څومره غریبانو نسونه پری مړیږی؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئی خورو، د هغو په تیاری کښی تر کومه اندازی پوری د دغو حیواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ⑥

او شته تاسی ته په دغو (چارپایانو) کښی زیب زینت کله چه بیرته ئی کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئی د څر لپاره بیایئ.

تفسیر: کله چه مواشی او حیوانات په کورونو کښی ولاړ وی ـ یا په صحراؤ کښی سره تیت او پرک (خواره واره) او په څر کښی لګیا او له سترګو څخه لری وی، نو په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ د انعام داسی ښکاره او صافه مظاهره نه کیږی څه مهالی چه دوی ګهیځ (سحر وختی) په اوله د ورځی کښی د څر لپاره له کورونو وځی یا ماښام وروسته د څریدلو او ګیدی مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوری راځی، نو یوه عجیبه رونق او خوښی، او ډیره ښه ننداره او خوشالی تری محسوسیږی ـ نه یواځی خاوند د خپلو دغو مالونو د لیدلو څخه خوښیږی، بلکه نور کسان هم د هغو له لیدلو څخه خوشالیږی ـ او یو له بله سره وائی چه پاک الله هغه سری ته څومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ
الْأَنفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ⑦

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وئ تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مګر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودګان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی ـ دا د الله تعالیٰ څومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی ـ او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده څو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړئ ﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴾ (۲۳ جزء د یٰسین شریف (۷۱ و ۷۲) آیة (۵) رکوع)

وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً ۚ

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سوریږئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوئ پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سوریږئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی.

تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر ښتلی ـ قیمتداره، ګرندی، چالاک او ښکلی وی ـ حتیٰ ځینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه ځغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یئ ـ په دغه کښی هغه ګرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی.
(او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثرو مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او ځینی د لارو څخه کږی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سوریږئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی ـ دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ ـ اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو ـ یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده ـ د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرخشی (خطری) تر الله پوری رسیږی ـ لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندی به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهواؤ او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهانده او سرګردانه ګرځی ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ﴾ (٨ جزء د الانعام ١٥٣آیت ١٩ رکوع) شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او ځینی لاری کږی هم دی» ځما نیکه مولٰینا مراد علی کاموی رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کږی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝٩

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی تولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه ګرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولګوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه ګرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندی مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ⑩

الله هغه (ذات) دی چه نازل کړی رالیږلی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو څخه څښل او له دغو اوبو څخه ونه (واښه) هم ده چه په دغو وښو کښې څروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو څښلو قابل ئی وګرځاوه ـ او له هغه څخه ئی ونی واښه او نور نباتات زرغون کړل چه پکښې ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ⑪

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما ګانی او (تاکونه د کورو) انګورو او له هر قسمه میوو څخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره ؤ اشیاؤ) کښې خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښې).

تفسیر: یعنی له یو رنګ اوبو څخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنګ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښې غور کوونکی ته د الله تعالیٰ د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی نښې دی چه له یوی ځمکې ـ یو لمر ـ یوی هواء او یوه رنګ اوبو څخه څرنګه ډول ډول (قسم قسم) ګلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ؕ

او مسخره کړی ئی ده (په کار ئی لګولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپوږمي، او ستوري مسخري (په کارونو کښې لګولی شوی) دی په امر حکم د دغه (الله) سره.

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتي دي څو دنیوي کاراوبار پرې وچلیږي او خلق سکون او آرام ترې حاصل کړي شي ـ هم داسې لمر او سپوږمۍ هم تر یوه معین نظام لاندې راښکاري او پټیږي ـ د شپې او د ورځې د دغه تګ او راتګ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بیشماره فائدې تړلې دي، بلکه که په غور سره ولیده شي نو بې له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالیٰ پخپل کامل اقتدار سره لمر ـ سپوږمۍ او نور ګرد (تول) ستوري ئې د ادنٰی مزدورانو په شان ځمونږ په کارونو کښې لګولي دي ـ مجال نشته چه دوی لږ څه سستي وکړي یا غاړه ترې وغړولی شي لیکن څرنګه چه له لمر او سپوږمۍ سره ځمونږ اړه بالکل په صریح ډول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره ځمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائي د هم دی لامله (له وجې) هغه ئې بیل کړل ـ او تر بل عنوان لاندې ئې بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾
وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ۗ

بیشکه په دغو (علویه ؤ تصرفاتو) کښې خامخا ډیر دلائل(د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښې)، او (مسخر کړی ئې دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غوړولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کښې حال دا چه مختلف دی سره رنګونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعنې هغه لوی او لوړ ذات چه اسماني شیان ئې ستاسې پکار لګولي دي، همغه ستاسې د فائدې دپاره په ځمکه کښې هم مختلف قسم نباتات پیدا کړي دي چه په ماهیت ـ شکل ـ صورت ـ رنګ ـ بوی منافع او خواصو او نورو ګرده (توله) کښې یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیٰحده دي په دغه کښې ګرد (تول) حیوانات نباتات ـ جمادات ـ بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي
سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۚ

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښې خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسی له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راوباسی تاسی (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) ګانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیړی رهی (روانه) په دغه (بحر) کښې (چه څیروی په تنتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپی وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښې د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښې لګولی دی چه په هغه کښې بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ اـ او ډیره لذیذه او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه ځینو برخو څخه مرغلری درمرجان ـ حجرالبحر ـ او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه ډیری قیمتداری ګانی او زیورات تیارېږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وګورئ! چه د هغه په مقابل کښې د ډیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او واښه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیړی څرنګه دغه موجونه څیروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالیٰ په فضل سره ډیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالیٰ احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښې شکر وباسئ!.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئی دی په ځمکه کښې بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه ښوريږی (چپه نشی ځمکه) پر تاسی باندی او (پيدا کړی دی الله په دی ځمکه کښی) ويالی او لياری لپاره د دی چه لياره وموموئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسير: يعنی الله تعالیٰ پر ځمکه ډير درانه لوی لوی غرونه ايښی دی، څو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی ـ له رواياتو او آثارو څخه معلوميږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځيده او در ګرده (توله) لړځيده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پيدا کړل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځيدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کړی دی چه د غرونو وجود تر ډيره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فيه ده له هغه سره دا آيت نفياً يا اثباتاً هيڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسيله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿ وَأَنْهَٰرًا ﴾ او پيدا کړی دی الله په دغه ځمکه کښی ويالی) يعنی د ويالو او سيندونو او نهرونو سرچينه چيری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او ميدانونو څخه تيريږی او په سلهاؤ او زرهاؤ ميله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کليو او ښارونو ته رسيږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کړی شوی ده.

﴿ وَسُبُلًا ﴾ او پيدا کړی دی الله لاری) چه پری وکولی شئ چه له يوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شئ.

وَعَلَٰمَٰتٍۚ وَبِٱلنَّجۡمِ هُمۡ يَهۡتَدُونَ ١٦

او (پيدا کړی دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لياری) او په ستوريو سره دغه (لار تلونکی) لياره مومی.

تفسير: يعنی غرونه چينی ـ ونی ـ د شګو غوندی ـ الغرض د مختلفو اقسامو علايم ئی قائم کړی دی چه د هغو په وسيله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او نښه وموندلی شی. ما پخپلو سترګو ليدلی چه ځينو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بويولو سره د ليارو نښی پيدا کړی دی.

﴿ وَبِٱلنَّجۡمِ هُمۡ يَهۡتَدُونَ ﴾ او په ستوريو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) يعنی د شپی په وقت کښی لويو سيندونو او لويو بيابانونو په سفر کښی د ځينو ستوريو په ذريعه د لاری درک او طرف معلوموه شی ـ هغه ليار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسيله کيږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ⑰

آیا هغه (ذات چه هر شي) پیدا کولی شي (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشي پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلئ تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنئ! او په خالق ایمان راوړئ!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشي یوه پښه بلکه د اوربشي یوه دانه یا د شګی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، ډیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی ګستاخی او سپین سترګی ته وګورئ چه څومره د وقاحت او قباحت خبره ده؟. او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنګه کاوه شي؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑱

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیرزو کړی دی) نو نه به ئی شئ شمیرلی (نو څرنګه به ئی شکر اداء کړی شئ)؟ بیشکه چه الله خامخا ښه ښښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له ډیرو څخه لږ شی ؤ ـ نور د الله تعالیٰ دومره نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بیشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنګه ادا کیدی شي؟ لهٰذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی ـ پاک الله له هغه څخه تیریږی ـ او د لږ شکر په مقابل کښی ډیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی ـ یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سړی چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شي ـ الله تعالیٰ د هغه پخوانی تقصیرات ښښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مبذول فرمائی ـ بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخی او محروم نه ګرځوی او په زرهاؤ اقسامو نعماؤ ئی فائضوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَ مَا تُعْلِنُوْنَ ⑲

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پټوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه ښکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له ګردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو څخه هم خبردار دی چه کوم سړی د الله تعالیٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو جوارحو (اعضاو) سره شکر وباسی؟ او کوم یو سړی داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د نعمت د حق ادا کولو څخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره ؤ دلائلو او نعمتونو له آوریدلو څخه کوم سړی له زړه او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو څخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟. د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ⑳

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی پیدا کولی دوی هیڅ څیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو څه تذکره پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الکل او خالق الکل، شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه ډکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَآءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۙ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ㉑

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالیٰ څخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه ګرد (تول) مړه (بی ځانه) دی اعم له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرګان چه مړه شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه حضرت مسیح روح القدس او ملائکة الله علیهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه ځینی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنگه الله ویلی شی؟ او څرنگه د عبادت لائق کیدی شی؟. ﴿ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرگان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړاوه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادنٰی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی - لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غوږ ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاؤ علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر ښکته کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی گرځی؟.

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

رښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پټوی ئی دوی او هغه (جنگ او جگړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غړوونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسير: يعني ښه وپوهيږه چه کبر او غرور او لوئي کوم ښه او غوره شي نه دي او تاسي به د هغه نتيجه هرومرو (خامخا) ګورئ ـ د توحيد هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښي ساتئ او هغه غرور ـ تکبر او ځانمنمي (خودنمائي) چه تاسي د هغې اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طريقو سره کوئ دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښي دي او هغه به د هر يت او ښکاره جرم سزاء درکوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او کله چه وويلی شي دغو (متکبرانو) ته څه شي دی هغه چه نازل کړی ليږلی دی رب ستاسي (په محمد باندي) نو وائي دوی (دغه) خوشي افساني د پخوانيو (خلقو) دی،

تفسير: يعني که ناواقفه سړی د تحقيق په غرض ـ يا واقف سړی امتحاناً له دغو مکذبينو څخه پوښتني کوي، يا دغه مکذبين پخپلو منځونو کښي يو له بله سره د تمسخر او استهزاء په دول (طريقه) سؤال کوي چه «ووايئ ستاسي رب څه شي نازل کړی دی؟» مطلب ئې دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله عليه وسلم ئې د پاک الله له لوری منزل بولي، ستاسي په نزد څه شي دی؟ او محمد صلی الله عليه وسلم په دغه دعویٰ کښي تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائي (معاذالله) په قرآن کښي نور څه شته؟ ماسواء له دی نه چه د پخوانيو کتابونو او پخوانيو ملتونو څه قديمي بی سنده (د توحيد ـ نبوت ـ جنت ـ دوزخ ـ او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصي پکښي نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۙ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

(نو الله فرمائي دا وينا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلي پيتی (د ګناهونو) خپلو پوره په ورځ د قيامت کښي او (هم داسي واخلي) له پيتی (د ګناهونو) د هغو (کسانو) چه ګمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، واوريئ خبردار شئ چه بد دی هغه څيز چه باروی ئې دوی (پر شاؤ خپلو)

تفسير: يعني له دغی وينا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهميته

ښکاره کړی او خپل نور ملګري هم بې لیاري کړي او په دي دول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پیتی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پري بار کړي چه دوی ئې ګمراهان کوي. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو درونډ بار پخپلو سرونو باندی بار کړی دی؟. په حدیث کښی راغلی دی **«ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل آثام من اتبعه لا ینقص ذلک من اثامهم شیئا»** قال الله تعالیٰ

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت (۱۳) آیة اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

په تحقیق مکر کړی ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناګانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوټو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راځی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو ګمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا پرومبنیو اقوامو هم د انبیاؤ علیهم السلام په مقابل کښی هم داسی تدابیر کړی وو ـ هغوی د مکر او تلبیس ډیر لوی عمارات درولی وو ـ بیا څه مهال چه د الله تعالیٰ حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول ـ بالاخر د الله تعالیٰ په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانی او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کړی وو د دوی د فناء او اهلاک سبب وګرځیدل ـ بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی دول (طریقه) سره هم لاندی باندی کړل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسُّوْٓءَ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۷﴾

بیا په ورځ د قیامت کښې به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان ځما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاؤ او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښې وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک ـ انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځې او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل ځمونږ له انبیاؤ سره جنګ او جګړی کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿ هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۹۳ آیة (۵) رکوع).

﴿ فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ﴾ (۳۰ جزء د الطارق (۱۰) آیة (۱) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښې د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی ـ یا له رسوائی څخه په جهنم کښې له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پتو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ۱۹۲ آیت ۲۰ رکوع

﴿ قَالَ الَّذِيْنَ ﴾ الآیة ـ وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء ـ علماء چه بیشکه خواری د نن ورځې او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی.) یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وګورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځې ګردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځې د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۸﴾ فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۲۹﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکې په دی حال کښې چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایئ) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کښې) (نو وبه ویلی شي دغو ظالمانو ته) چه ننوځئ اوس تاسي په دروازو د دوزخ کښې چه همیشه اوسئ په هغه کښې؛ نو خامخا بد ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعني کفر او شرک ئی اختیار او پخپل حق کښې ئی خرابی وکړه، آخر په دغه حالت کښې د موت پرښتی د دوی د روح وشکلو دپاره راغلی. خلاصه دا چه خاتمه ئی د کفر او شرک په حالت کښې وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کښې به دغه ظلام (وړاندی به کړی روغه او اطاعت او وبه وائی نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی) یعني په دغه وقت کښې به د دوی ګرد (تول) تکبر، لوئی، او ځانمنمی (خودنمائی) لری شي او له هغو ګردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کښې کول، ځان ناګاره او بیخبره آچوی او تپ تری منکریږی او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائی به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴾
(٢٨ جزء د المجادله (١٨) آیت دریمه رکوع).
(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شي نو وبه فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایئ! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسي معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسي چه کول به مو په دنیا کښې).
یعني آیا تاسي په درواغ ویلو سره پاک الله غولوئ؟ چه د ده په محیط علم کښې ستاسي ګرد (تول) حرکات دی نن ستاسي هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالیٰ له سزا څخه نه پاتي کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسي پکښې د خپلو اعمالو خوند وڅکئ!.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۚ قَالُوا خَيْرًا ۗ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ ۚ

او وبه ویل شي هغو کسانو ته چه ځان ئی ساتلی له شرکه (او ویریږی له الله) چه څه څیز دی هغه چه نازل کړی دی رب ستاسي؟ نو وائی دغه (مؤمنان) چه (رالیږلی ئی دی ځمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کښې نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کښې ئی د متقینو (پرهیزګارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کیږی چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدی او آدابو به ووائی چه «څمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (ډیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د همغی نیکی خوندوره ثمره وررسیږی او د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کیږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) ډیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ

او خامخا ډیر ښه سرای د پرهیزګارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او ماڼیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی چه وی به(تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیګڼو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د ډیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (ډیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواړی، هلته به ور ورسی
﴿ وَفِيْهَا مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ وَاَنْتُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴾

كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٣١﴾ الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِيْنَ يَقُوْلُوْنَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٣٢﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزګارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندی ننوځئ! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو ګردو (تولو) خلقو ته چه له کفره ـ شرکه فسوقه او عصیانه پرهیز کوی هم داسی ښه بدل وررسیږی، د دوی ځانونه د موت تر وقته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دوړو او ګردونو څخه پاک وی او د الله تعالیٰ د صحیح معرفت او محبت له وجی په ډیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کوونکی ته ورسپاری (او د ځنکدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځئ جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کښی) له یوه حیثیته په روحانی ډول (طریقه) انسان وروسته له مرګه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کښی داخلیږی ـ هو! له جسمانی حیثیته په پوره ډول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی.
یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی ـ باقی حقیقی سبب د الله تعالیٰ حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «**الا ان یتغمدنی الله برحمته**»

هَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ تَاۡتِيَهُمُ الۡمَلٰۤـئِكَةُ اَوۡ يَاۡتِىَ اَمۡرُ رَبِّكَؕ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا(دپاره د اهلاک د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کښی هیڅ فکر او غور نه کوی. یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالیٰ له حکمه سره موافق قیامت قائم شی ـ یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ور ورسیږی او په موچنو او پنو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی ـ حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی ـ بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشی او پخوا د عذاب له راتګه (راتلو) د نجات تدبیر وشی.

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللّٰهُ وَلٰـكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ ﴿۳۳﴾ فَاَصَابَهُمۡ سَيِّاٰتُ
مَا عَمِلُوۡا وَحَاقَ بِهِمۡ مَّا كَانُوۡا بِهٖ يَسۡتَهۡزِءُوۡنَ ﴿۳۴﴾

په شان د دغی (کفر او تکذیب) کړی ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلی ؤ دوی ته هغه شی چه رسیدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی مسخری کولی.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لویدلی وو، او په باطل خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لګیا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د توبی په وقت کښی ئی توبه ونه ایستله، او تر آخره پوری د انبیاؤ علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت تینګ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالاخر څه ئی چه کړی وو، همغه ئی په مخه کښی ورغلل ـ او جزاء ئی وموندله، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پری مسخری کولی، پخپلو سترګو ئی ولیدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الټه) پر هم دوی واقع شوی، او هیڅ یوه د تیښتی لیاره ئی ونه مونده چه پری چیری وتښتی ـ او د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا ئی ومونده ـ او هغه ئی وریبل چه کرلی یی وو ـ پاک الله له دوی سره معاذ الله څه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کیدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هیڅا ته هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِن دُونِهِ
مِن شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئی اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هیڅ څیز.

تفسیر: له دی ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږی چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبيت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئې دا ده که د غيرالله عبادت يا د ځينو حيواناتو (لکه بحيره ـ سائبه او نور) حراموك داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وې چه بېخې پاک الله نه خوښولې، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئې وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالىٰ له مرضي څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو ـ يا به ئې مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو ـ کله چه داسې نه کيږي، نو دغه د دې خبرې دليل دې چه دغه چارې د الله تعالىٰ خوښې دې د الانعام په ١٤٨ آيت (١٨) رکوع د ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ ﴾ الآية ـ تر آيت لاندې ځمونږ د دغه مبارک تفسير کوم تقرير چه مونږ کړې دې، په هغه کښې د مشرکينو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بيان شوې دې، ښائي چه هغه دې بيا هلته ولوست شي.

كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړې وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تير شوي) وو، نو آيا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هيڅ) مګر رسونه ښکاره(چه سمه صافه لياره خلقو ته ورو ښيي).

تفسير: يعنې د مشرکينو دغه وينا غلطه ده چه ځمونږ دغه اعمال د الله تعالىٰ له لورې نه دي ممنوع شوي، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبياء عليهم السلام لېږلي دي چه د هغوی کار او وظيفه هم دغه وه چه خلق له شرکيه ؤ اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړي او په ښکاره او صاف ډول (طريقه) سره اعلان وکړي چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پرې رضاء دي؟ کوم کوم افعال ئې نه دي خوښ؟ او له دوی ځنې به د هر يوه انجام څرنګه وي؟ باقي دغه خبره چه خلق يې ولې په تکويني ډول (طريقه) مجبور ونه ګرځول چه له سره ئې د بدی لياره نشوی اختيارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالىٰ له حکمته سره منافي وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښې ليکلې ده، پاتې شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبياؤ خبرې ونه منې، ښائي چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شي نو ډيرو اقوامو ته په دنيا کښې سختې عبرتناکې سزاوې هم ورکړې شوې دي لکه چه په پخوانی آيت کښې مذکور دي. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروري نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شي او مجرم ته د يوې شيبې (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شي، او نه ورته د توبې او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شي. حضرت شاه صاحب ليکي «دغه د ناپوهانو خبرې دي چه دغه کار که الله نه خوښوی، نو ولې مونږ د هغه کولو ته پرېږدی؟ آخر د هرې فرقې په نزد ځينې کارونه خراب وي، نو دوی ئې ولې پرېږدي چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی ـ د هر چا په قسمت کښې چه هدایت ؤ هغه ئی ومونډ، او هر هغه چه خرابیدونکی ؤ، خراب شو ـ الله تعالیٰ ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجمله د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پرېږدی او د لوتو او تیږو (ګټو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی ـ بلکه په هر طرف کښې د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښې یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یوائځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابته شوه پری ګمراهي (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وګرځئ تاسی په ځمکه کښې (ای مشرکانو!) نو وګورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاؤ؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښې مو په هر امت او قوم پخوانیو کښې یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښې ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښې دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښې مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښې ولیږلی شی ـ د هغه ورلیږل ګواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښې نه وی نو داسی سری ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم ګرد (تول) په دغه کښې داخل دی.»

إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

که ته ډیر حرص وکړی (ای محمده!) پر هدایت (لیار ښوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښیی لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددګارانو (مانع له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کړی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی ښودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالیٰ له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی ـ ستاسی دغه ډیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات وریسی گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ۚ
بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کړی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مړ شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کړی) بلکه ژوندی به ئی کړی (ځکه چه وعده ئی کړی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن ډیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرګه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابه څه ویره ده؟ د دوی دغه ګردی (تولی) بابیزه (ډاګی) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خوړلو څخه د الله تعالیٰ هغه پخه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هرومرو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابته حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ ـ هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازه او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «**بعث بعد الموت**» څخه انکار نشی کولی. «**الناس اعداء ما جهلوا**».

(او دغه بیا وروسته له مړ کولو څخه بیا ژوندی کول)

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

دپاره د دې دې چه بیان (او ښکاره) کړي الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جګړې کوی دوی په هغه کښې او (بل) د دې لپاره دې چه پوه شي هغه کسان چه کافران شوی دی (په دې خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دې انکار کښې له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتګ عین حکمت دی که وروسته له مرګه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښې هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلي شي د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنګه ظاهریږي؟- د دغه ځای د جګړو قاطعه فیصله خو هم هغلته کیږي او هلته به منکرینو ته معلوم شي چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخي صحیح او رښتیا وی، او قسم خوړونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دغه جهان کښې د ډیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د ګردو (تولو) جګړو تحقیق پکښې وشی او رښتینی له دروغجن څخه بیل شي او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووایو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شي (نو د مړو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دې نه مقصد یوازې هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادې څخه د یوې ثانیې دپاره هم د مراد تخلف نشي کیدی او د ارادې څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغې جملې خلاصه ده.

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۭ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰي رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه هجرت ئې کړی دی په (لیاره د) الله کښې وروسته له هغه چه ظلم پرې وکړی شو نو خامخا ځای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښې ښه (ځای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوښښ او صبر به ئې کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئې کړی دی (په طاعت او په مصیبته) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلې (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجې اظهار) دپاره **«بعث بعد الموت»** ضروری دی ـ د الله تعالیٰ ښه وفادار بندګان چه په دغې دنیا کښې ډیر مصائب او شدائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئې وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئې صبر او حوصله وکړه ـ تر دی حده پورې چه مجبوراً خپل کور خپلوان ـ کهول دوستان ـ عزت آشنایان ـ راحت او ګرد (تول) شیان ئې د الله تعالیٰ په لیاره کښې پریښودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفادارۍ ـ صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی ځنې ژوندی پاتې کیږی نو په هم دغې دنیا کښې د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومی او خوند ئې څکی. یعنی خپل کور کهول پریښوونکو ته د هستوګنې نور ډیر ښه ځای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی ورونو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور وروڼه ـ له روزی څخه ئې بهتره روزی ـ له عزته ئې ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئې له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئې حاکم او د متقیانو به مشر او امام ګرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښې ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادته محروم دی) خپل ګرد (تول) کور کهول پریږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره تیاریږی.

تنبیه: د آیت پر عمومو الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ **(و هو منقول فی روح**

المعانی عن بعضهم) عامو مفسرینو دغه آیت د هغو اتیاؤ اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په حق کښې ایښی دی چه د مکی معظمی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنگ شوی وو او ړومبی ئې د **(حبشستان)** په لوری هجرت کړی وو ـ ځکه چه د اکثرو په نزد دغه آیت مکی دی چه د منوری مدینی له هجرته څخه پخوا نازل شوی دی. دغو مهاجرینو ته بالاخر پاک الله د هستوگنی دیر ښه ځای په (مدینی منوری) کښې ورکړ رضی الله عنهم و رضوا عنه!.

﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ مهاجرین هغه کسان دی چه صبر ئې کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یا آفرین دی وی پر هغو مهاجرینو باندی چه صبر یې کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی). یعنی له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیری څخه ونه ویریدل او د محبوب وطن او د گرانو خپلوانو او اقاربو د بیلتانه پروا ئې ونه کړه او د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء له لیاری څخه ونه ښوئیدل او له گردو (تولو) څخه ئې وشکاوه او خپله علاقه ئې یواځی له پاک الله سره ونښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه ؤ مواعیدو ئې اعتماد وکړ ـ تر هغه پوری چه وئی لید، هر څوک چه خپل ځان پاک الله ته سپاری، نو پاک الله به څرنگه پری خپل لطف او کرم نه مبذولوی؟.

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مگر سړی (ستا په شان له انسانانو) چه وحی به کوله مونږ دوی ته نو پوښتنه وکړئ تاسی له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماؤ او پوهانو یا له اهل الکتاب نه) که یئ تاسی چه نه پوهیږئ (لیږلی وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره ؤ معجزو او په کتابونو سره او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دی چه بیان کړی ته خلقو ته هغه چه نازل شوی دی (په دی قرآن کښې) دوی ته او (بل دپاره د دی) چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی (پکښې چه دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاؤ الله علیهم السلام مظلومانو ملگریو ته چه د صبر او توکل په لیاره ثابت قدم وی په دواړو دارینو کښې بری او کومک ورکول څمونږ کوم نوی عادت نه دی. پخوا له دی نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کښې رسولان لیږلی دی چه د هغو کار دا ؤ چه د الله تعالیٰ له

احکامو او د نیکی او بدی له انجامو خلق خبردار کړی ـ اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاؤ پر تاریخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آیا په رښتیا سره په تیرو پیړیو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوی دی؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنګه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنګه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنګه ېنا شوی دی؟

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾ جزء (٩) (د الاعراف ١٣٧ آیت (١٦) رکوع) مونږ له ﴿ أَهْلَ الذِّكْرِ ﴾ څخه خاص اهل الکتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الکتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی **قال الرمانی والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان ـ فالذکر بمعنی الحفظ** محقق محمود الحسن شیخ الهند **رحمة الله علیه** هم د «**اهل الذکر**» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده ـ او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؤ په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالیٰ اعلم.

﴿ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارؤ معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ ﴾ الآیة ـ او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته ـ او بل دپاره د دی چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح دول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه ؤ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاؤ د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالیٰ د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوبه ویښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاؤ علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی ـ ستاسی کار دا دی چه د دنیا ګردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره دول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَن يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾

آیا نو په امن کښې شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئی کړی دی ناکاره، له دی نه چه ډوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شي دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راځی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاؤ او د دوی د امتونو د احوالو د آوریدلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښې د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه ګرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالیٰ دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښې ډوب کړی ـ یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او ګمان کښې هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښې کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د ګرځیدلو د دوی (په ځمکه) کښې نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله).

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی ـ یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی ـ پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تګ راتګ او په کاروبار کښې یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی ـ الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښې د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړئ.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویرول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسير: يعني يو ناڅاپه به ئې وانخلي ـ بلکه له خبرولو ښخه وروسته او د عذابونو د مباديو د ليږلو ښخه پسته په داسې يو حالت کښې ئې نيسي چه خلق پرې خبر او ترې اطلاع ومومي او د عذابونو آثار وګوري او طبعاً وويريږي. يا د شاؤ خوا نور خلق، په سماويه ؤ عذابونو کښې اخته وګوري او په ويره کښې وي ليکن دغه خوف محض طبيعي وي او د توبې او ندامت سره نه وي چه د عذاب دافع کيدې شي ـ ځينو د «تخوف» معنی «تنقص» اخيستې ده ـ چه ورو ورو کمول دي ـ يعني دغه هم ممکن دي چه دفعتاً ئې هلاک نه کړي او ورو ورو تاسې کموي او تيتوي مو.

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾

نو بيشکه رب ستاسې خامخا ښه مهربان دی (پر بندګانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: يعني الله تعالیٰ هر شی کولی شي ـ مګر ولې ئې نه کوي؟ د ده نرمي او مهرباني مانع ده چه پر مجرمينو يو ناڅاپه عذاب نازل کړي. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضي دی چه مجرمينو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شي ـ يا خو دغه جمله يوائحې له ﴿ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ ﴾ سره متعلقه ده ـ په هغه تقدير سره چه ﴿ تَخَوُّفٍ ﴾ د تنقص په معنی واخيست شي ـ نو مطلب به ئې دا شي چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئې نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دي، که نه په يوه آن کښې ئې هم پنا او خراب او تباه کولی شي.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

آيا نه ګوري دوی هغه ته چه پيدا کړي دي الله له کومه شيزه چه ګرځي سيورې د هغه له ښي طرفونو او کيڼ طرفونو (يعنې له هر طرفه) ښخه په دې حال کښې چه سجده کوونکي دي (دغه سيورې) الله ته حال دا چه دغه سيورې عاجزي کوونکي دي الله ته.

تفسير: يعني کله چه په تکويني دول (طريقه) هر شی د پاک الله په مخ کښې عاجز ـ مطيع او منقاد دی، تر دې چه د سايه دارو شيانو سيورې هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوړديږي او لنديږي او په دی لوری او په هغه لوری ځی راځی، نو بيا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم يو قوت او طاقت نيولی شي؟ هر انسان لره ښائی چه په خپل واک او اختيار د الله تعالیٰ د تشريعی احکامو په مقابل کښی غاړه کيږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «هر شي په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سيوری هم ولاړ وی ـ کله چه لمر واوړی نو سيوری هم ورسره اوړی بيا پسی په اوړيدو اوړيدو له ځمکی سره سم شي ـ لکه چه په لمانځه کښی له قيامه سړی رکوع ته او له رکوع څخه سجدی ته ځی، هم داسی هر شي پخپله ولاړ وی او په خپل سيوری سره لمونځ کوی ـ په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کيڼ خوا ته اوړديږی».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٩﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شيان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شيان چه په ځمکه کښی دی له ګرځيدونکو (تلونکو په ځمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لوئی سرکښی د الله تعالیٰ له عبادته).

تفسير: اول د هغو ولاړو شيانو ذکر وشو چه سيوری لرونکی وو، دلته اوس د عمومو ذوی الارواحو بالخصوص د پرښتو د سجدی په بيان تنبيه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښی سر په سجده دی او هيڅ قسم تکبر، غرور او لوئی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالیٰ په مخ کښی د عجز او نياز سجده پردی. حضرت شاه صاحب ليکی «مغرورو خلقو ته سر کيښودل پر ځمکه ډير سخت او مشکل ښکاری او نه پوهيږی چه د بنده لوئی فقط په هم دغه سجده کښی ده. **«من تواضع لله رفعه الله»**.

يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿٥٠﴾ السجدة

ويريږی دا(ملائک) له رب خپل (چه اعلیٰ دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شي.

تفسير: يعنی پرښتی سره له دومره قربه او وجاهته د خپل الله تعالیٰ له لوئی او له جلاله ويريږی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کيږی هغه علی الفور اجرا کوی په **«موضح القرآن»** کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه ځما د سر له پاسه الله تعالیٰ دی او خپل

ځان ښکته ګڼي هم دغه د پرښتو سجده هم ده او د نورو تولو هم.»

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾

او فرمايلي دي الله مه نيسئ تاسي معبودان دوه بيشکه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دی يو، نو خاص له ما څخه پس وويريږئ تاسي راڅخه.

تفسير: يعني کله چه ګرد (تول) د آسمانونو او د ځمکو مخلوق د يوه الله جل وعلا په حضور کښې په تکويني دول (طريقه) بی اختياره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دی نو بيا په عبادت کښي ئی بل شريک له کومه پيدا شو؟ هغه پاک الله چه د ګرد (تول) جهان مالک او مطاع دی ښائی چه يوائځی د همغه عبادت وکړی شي او خاص د همغه څخه خوف او ويره په کار ده.

وَلَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا ۚ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خاص هم دغه (الله) لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښي دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښي دی (له علوياتو او سفلياتو سره له آسمانونو او ځمکو ملکاً، خلقاً، عبيداً) او خاص هم ده ته دی طاعت (عبادت عدل) واجب لازم هميشه؛ نو آيا غير له الله څخه ويريږئ تاسی (له بل چا).

تفسير: يعني په تکويني دول (طريقه) هر څيز خاص د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت مجبور دی ﴿ اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴾ (٣ جزء د آل عمران ٨٣ آيت ٩ رکوع) يا دغه مطلب دی چه تل د الله تعالیٰ عبادت لازم دی ﴿ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ﴾ (٢٣ جزء د الزمر ٣ آيت ١ رکوع) او ځينی د «**دين**» معنی په «**جزاء**» سره اخيستی ده يعني د نيک او بد دائمی بدل د همغه يوه الله تعالیٰ له جانبه رارسيږی (نو د بل چا څخه به ولی ويريږو) والله اعلم

وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسیږی تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د همغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د همغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده ـ لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیږی نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو څخه لاس وباسی او یوائحی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، گواکی انسانی فطرت شاهدی ورکوی چه د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیڅا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع ـ نقمت (عذاب) او نعمت (چه پټ وی یا ښکاره ـ وړوکی وی یا لوی ـ دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی ـ داخلی وی یا خارجی ـ جلبی وی یا سلبی او هر قسم نقمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاؤ حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویریږی ـ یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی څخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شئ تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسی لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د همغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقیقي محسن احسان ومانه او نه ئی د دغی اندیښنه وکړله ـ چه زه به د ناشکرۍ په سزاء کښې ونیول شم ـ یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وګرځی، ګواکې هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالیٰ فرمایلی ؤ بیخی د هغه په انکار باندی تینګ ودرید. بهتر دی چه ښو ورځی هغوی ته مهلت ورکړ شی چه په دغه دنیا کښې ښې مزی وکړی او خوندونه ئی وڅکی ـ بالاخر به دوی ته معلومیږی چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنګه ورکوله شی.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۗ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروی دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږی (علم نه لری) یوه برخه له څیزونو د هغو څخه چه ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شئ تاسی هرومرو (خامخا) (په قیامت کښې) له هغه چه یئ تاسی چه دروغ تړئ (چه بتان مو خدایان دی).

تفسیر: دغه ئی هغو ته وفرمایل چه په خپل کښت او کار کښې ـ په تجارت او صنعت کښې ـ په مالداری او جهانداری کښې ماسواء له الله څخه د نورو دپاره نذر او نیاز منی (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ٨ جزء) د «الانعام» په (١٦) رکوع کښې تیر شو. له ﴿ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دی چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبری ـ خپل معبودان یا د نفعی او ضرر مالکان ګڼل ـ حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ ـ بیا دغه شرکاءئی هم د دبرو (ګټو) له بتانو څخنی تجویز کړل چه له هر قسم علم او شعور څخه بی برخی دی ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾
﴿ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴾ ـ قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شئ له هغه دروغو چه تاسو ویل) یعنی په قیامت کښې به د دغه افتراء او د دروغو تړلو پوښتنه هرومرو (خامخا) له تاسی څخه کیږی ـ چه د الله تعالیٰ په ورکړی مال کښې مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښې شریک او سهیم ګرځول؟ باقی چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دی آیت په ذیل کښې نه راځی.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروی (دا کفار) الله ته لونی پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروی) ځان ته هغه څيز چه د دوی خوښ وی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دغه پاک او منزه دی چه اولاد ورته ثابت کړی شی بیا په تیره لونی تعجب دی چه دغه خلق د حق تعالیٰ په نسبت څرنګه جراءت کوی، په دغه آیت کښی د«بنو خزاعه) او د «کنانه» د قبیلو رد وشو - چه پرښتو ته ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله)

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

او کله چه خبر ورکړی شی یو تن د دغو (کفارو) ته په (پیدا کیدو د) لور سره نو (توله ورځ) وګرځی مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دی ډک وی له قهره (خپلی ښځی ته چه لور دی ولی راوړه؟).

تفسیر: یعنی د خپلو ځانونو دپاره د لونو په پیدا کیدلو خوښ او راضی نه دی هر کله چه غواړی ځامن غواړی.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ

پټ ګرځی له قومه (خپله) له سببه د ناخوښی د هغه شی څخه چه خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتی (دی) هغه لور سره د سپکوالی او که ئی ومندی (ژوندی) په خاوره کښی)؟

تفسیر: له دوی څنی که کوم یوه ته خبر ورکړی شی چه تا ته لور شوی ده نو له ډیر نفرت او غم او اندیښنی څخه ئی وچولی (تندی) تریو شی او ګرده (توله) ورځ له ډیره خفګانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځی او زړه ئی پخسیږی چه دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه رابانډی راغی؟

﴿ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ﴾ الآیة - آیا دی وساتی هغه لور سره د سپکوالی؟) یعنی له دغه رسمی او عرفی ننګ او عار له تصوره چه که دغه لور می ژوندی راپاتی شی نو بل څوک به می ځوم کیږی نو زه به هغه وقت کښی چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چیری به پټ ګرځم؟.

﴿ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ﴾ الآیة - او که ئی ومندی ژوندی په خاوره کښی) یعنی شپه او ورځ په فکر او تردد کښی مصروف او تجاویز جوړوی چه آیا زه دغه دنیوی عار قبول او دغه جینۍ

پرېږدم چه ژوندون وکړي؟ یا ئې په ځمکه کښې خښه کړم؟ یعني وئې وژنم ـ لکه چه د جاهلیت په زمانه کښې ډېر غټ زړه او ظالم سړي به خپلې جینکۍ وژلې یا به ئې ژوندې په ځمکه کښې خښولې ـ کله چه اسلامي دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئې له منځه ورک کړ ـ او په داسې ډول (طریقه) ئې سره قلع او قمع وکړه ـ چه وروسته له اسلامه په ګرد (تول) ملک کښې د دغې بې رحمۍ یوه پېښه او مثال هم ورانډې نه شو ځینې د ﴿ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ﴾ معنی داسې کړې «بندیانې ساتې جینکۍ په ذلت او خوارۍ سره» یعني د ژوندې پاتې کېدلو په صورت داسې ذلیله معامله به ئې له دوی سره کوله لکه چه ئې له سره اولاد بلکه انسان هم نه وي.

أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه چه حکم کوي دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیرې فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه ځنې زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالیٰ ته ئې د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «**اناث**» چه له هغو شخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، ګواکې دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالیٰ ته ئې ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړي ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوي غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او ګستاخیو او سپین سترګیو په بد انجام باور نه لري، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دي چه د درد ـ رنځ ـ او د ضعیفۍ په وقت کښې په ښه او په کار ئې ورشي ـ دوی لره په کار دي چه له خپلو ځامنو شخه مدد او مرسته (امداد) وغواړي، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجې د جونو وژل د دوی دود او دستور دی ـ بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام شخه چه مقرر دی له سره ځان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر ډول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت ښائی چه د هم دوی په طرف وکړی شی ـ د الله تعالیٰ په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د ځامنو او د لونو د تجویز ډیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالیٰ دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ شخه اعلیٰ او له هر لوړ او لوی شی شخه لوړ او لوی وی.

﴿ وَهُوَالْعَزِيْزُالْحَكِيْمُ ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، څو په سمه لیاره راشئ او د اصلاح او توبی رویه ځان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٦١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی شخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) وړمبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ خلقو ته د دوی پر گستاخی ـ تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د وړو او لړو خطاؤ شخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی **(کلکم خطاءون)** کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کړل شی، نو یوازی د معصومو انبیاؤ د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائدی وی ـ ځکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالیٰ د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کړ نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مړی؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغی دنیا هر یو ونیسی او سم د لاسه سزا ورکړی ـ نو د دغی دنیا ګرده (توله) سلسله به سره وشلیږی او په څو دقیقو (شیبو) کښی به دغه دنیا پنا شی. مګر مجرمینو ته د توبی او اصلاح وار او موقع ورکوی او تر موعوده وقته پوری ئی خوشی پریږدی ـ او مهلت او وار ورته ورکوی ـ کله چه هغه تاکلی (مقرر کړی) نیټی ته ورسیږی ـ نو بیا هغه یوه ثانیه (ربه) نه وړاندی او نه وروسته کیدی شی.

تنبیه: ځینی مفسرین له ﴿ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَابَّةٍ ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوی ـ که دغه صحیح وی، نو مطلب بیخی واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتی. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ۖ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

او ثابتوی دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئی ګنی (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونی یا شریکان) او بیانوی ژبی د دوی دروغ (چه داسی وائی) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښی)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور(د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منده بیولی شی بیا هلته په اور کښی پریښودلی شی.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دوی ئی بد ګنی او د خپلو ځانونو دپاره ئی نه غوره کوی لکه جینکۍ ـ یا په خپل ملک کښی د کوم پردی شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوری سپکی معاملی نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوی.

﴿ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ﴾ او بیانوی ژبی د دغو مشرکانو دروغ چه داسی وائی بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښی) یعنی سره له داسی ګستاخیو او سپین سترګیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښی د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصی رښتیا وی، نو هلته به هم ښی مزی کوو لکه چه په ٢٥ جزء د حٰم السجده په (٥٠) آیت (٦) رکوع کښی داسی یو آیت شته

﴿ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِن بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِندَهُ لَلْحُسْنَىٰ ﴾

﴿ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور د دوزخ الخ) یعنی سره له داسی ګستاخیو هسی باطلی آرزوګانی لرل د دی خبری دلیل دی چه د هغوی دپاره هیڅ یوه ښیګڼه (فائده) او نیکی نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او ځغلولی شی او کله چه هلته ورسیږی او پکښی ولویږی، نو ګواکی بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکی دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم ځو حال دا چه دوی ورځ په ورځ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالیٰ لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د ګستاخیو او چټی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلٰوة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنګی شئ! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ۔ لیکن تل هم داسی پیښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورځرګند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسی پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تګ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالیٰ په عذاب کښی اخته او ککړ دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملګری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی ۔ او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی ۔ هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسون ګمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملګری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾

او نه دی نازل کړی (رالیږلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مګر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (څیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په تولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په ډیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جګړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - ګواکی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د ګردو (تولو) منازعو او جګړو سمه او صافه فیصله آورولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندګانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ!
﴿ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د ګردو (تولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د همغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په تولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللَّهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

او الله نازلی کړی (لیږلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی ګواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی
﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوږونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان ـ عالمان او مړ ژوونه ژوندی کوی که ئی د زړه په توجه او انصاف سره واوری.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی ډیر لوی عبرت؛ چه درڅښوو مونږ تاسی ته له هغه ځینو څیزونو څخه چه دی په ګیډو د هغو (لنګو څاروو کښی) له منځه د غوشائیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنګه او بویه د غوشائیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوښه ـ غوا ـ میښه او نور حیوانات چه بوس، پروړ او واښه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په ګیډو کښی لوېږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی ـ قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لګولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی ـ او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رګونو کښی ئی خپروی (خوروی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب ګرځی ـ له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه ګرځیدلی ده، د دغو دوو ګنده ؤ شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاروی چه نهایت پاک طیب سپیځلی او خوندور شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه ـ یعنی شوده ـ شراب نبیذ او شات ـ په ٢٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (١٥) آیت ٢ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى ﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه ډیر لوی لوی نعمتونه دی هغه ګرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مراحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. ګواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری راښکاره شوه چه هغه الله تعالیٰ چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هرومرو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او له میوو د خرماګانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در ښبوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ ـ او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت ـ نبیذ ـ سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی ـ د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لا نه ؤ حرام شوی ـ او شراب څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل ـ د شرابو څښل وروسته له هجرته حرام شو ـ بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی ـ خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿ سَكَرًا ﴾ څخه وروسته د ﴿ وَرِزْقًا حَسَنًا ﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «**رزق حسن**» اطلاق نه دی موزون.

﴿ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُونَ ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی.) دلته د ﴿ يَعْقِلُونَ ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «**سکر**» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیدل د عقلاؤ کار دی. او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحٰى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعنی د انګورو د پورته کولو دپاره هغه چیلی او اچی (څپرونه)چه تاسی ئی جوړوئ یا هغه عمارتونه چه خلق ئی تیاروی. د شاتو مچۍ د ور په زړه کښی اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسی جوړ شوی دی چه سره د ادنیٰ حیوانتوبه په نهایت کاریګری ډیری چالاکی ـ ښه شعور ـ اعلیٰ ادراک ـ نری صنعت خپلی شکرګنی (ګبینونه) د غرو او ونو په سوریو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښی تیاروی ـ او نوری تولی مچۍ د یوی لوئی مچۍ تر حکم لاندی په ډیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی ـ د دوی مشر ته «**یعسوب**» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه ځاله (شکر ګنی) جوړوی، نو د دغی ځالی تولی خونی د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر ـ منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو ګردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئی غوره کړی وی، نو خامخا به په منځ کښی څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی ـ فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښی هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَٰتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

بیا نو خورئ تاسی (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځئ (الوځئ) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده (صافه او خلاصه درښکاری) راوځی له ګیډو د دوی د څښلو (شی شات) چه مختلف دی رنګونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښی شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښی خامخا ډیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئی عقل چلوی).

تفسیر: ﴿ كُلِي ﴾ او ﴿ فَاسْلُكِي ﴾ ګرد (تول) تکوینی اوامر دی. یعنی فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او ګلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونده کړی. لکه چه دغه مچۍ له خپلو ځالو څخه راوځی او له هر راز (قسم) ګلانو او میوو خپله غذا په ځبیښلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیږی.

﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ نو ځئ الوځئ او تګ کوئ په لیاره د رب خپل په دغه حال کښې چه آسانه ده صافه او خلاصه دربنکاری) یعنی د غذاء حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بیرته راتللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښې نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچئ خپلی د غذاء لټولو پسی بعض اوقات ډیرو لرو ځایونو ته ځی - او بیا بلاتکلفه خپلی شکرګنی (ځالی) ته برابر بیرته راځی - او لږ شانی هم تری لیار نه ورکیږی - او نه تری هیریږی. ځینی د ﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقرری کړی دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د ګلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وځبیښه! او پخپله فطری قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!.

﴿ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ ﴾ راوځی له ګیډو د دوی د څښلو شی شات چه مختلف وی رنګونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنګونو شاتونه تری وځی سپین، سره او ژیړ. وائی چه د رنګونو اختلاف پر موسم - غذا- او د مچیو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښې څرګندیږی (ښکاریږی) . والله اعلم.

﴿ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ﴾ په دغو شاتو کښې شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په ډیرو ناجوړیو کښې له یواځی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دواء سره د ګډیدلو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله ګرځی. په حدیث کښې راغلی دی چه یو سړی د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) ډیر سخت په تکلیف ؤ - د ده ورور ته ځمونږ پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وڅښولی شی کله چه شات پری وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښې لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کره چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ځما د ورور د نس ناستی لا پسی زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**صدق الله وكذب بطن اخيک**» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور ګیډه دروغجنه ده بیا ئی پری وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ - نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کره - بالاخر د دریم ځلی شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباؤ له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه ځینی اوقات په ګیډه کښې «**کیموس**» فاسدیږی چه د ګیډی هر راز (قسم) رسیدلی غذاء او خواړه او دواء فاسدوی - نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی - نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی څو هغه فاسد «**کیموس**» ووځی. د شات په مسهل توب کښې هیڅ شک نشته - ګواکی د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه - د مامون الرشید په زمانه کښې کله چه «**شمامه عبسی**» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طبیب «**یزید بن یوحنا**» په مسهل د هغه علاج وکړ - او هم دغه وجه ئی ورڅرګنده (وربنکاره) کره - د نن پرون طبیبان هم

د «**استطلاق البطن**» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید ښئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو د وتلو دری نښی راوښودی د حیواناتو له ګیدو د وینی او د غوښیو له مادی څخه شوده ـ د نشی له مادی (کجورو او انګورو) څخه پاکه روزی ـ د مچئ له ګیدی څخه شات. په دغو درو واړو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلانو په اولاده کښی عالمان پیدا کوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾

او الله پیدا کړی یئ تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او ځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زوړ) پس له علمه چه ئې درلود (لرلو) په ځلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئې وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجی نښی ئې بیانی کړی او په هغوی یی مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه ړومبی هیڅ شی نه ؤ پاک الله هغه ته خارجی وجود وروباښه ـ بیا ئې وواژه او هغه وربښلی ژوندون ئې تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی ـ او ځینی پخوا له مړینی په زوړوالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه ګرد (تول) هوش ـ سد ـ حواس ـ قواء بیخی زائلیږی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئې هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد ـ احد ـ خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی ـ هر کله او په هره انداز ـ هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئې وفرمائی ورکوی ئې ـ د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به ړومبی کامل سړی پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی ـ والله اعلم.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ۗ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٧١﴾

او الله فضل (زيادت) ورکړی دی ځينی ستاسی ته پر ځينو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکيت او مملوکيت) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زيات ورکړی شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (يعنی له خپلو ځانونو سره ئی نه شريکوی) آيا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آيا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شريکان ثابتوی).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ راکړی روزی او ښنه د تولو دپاره يو شان او يو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت ځينو ته پر ځينو نورو فضيلت ورکړی دی ـ ځينی ئی داسی مالداره او با اقتداره ګرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی دير مريان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذريعه روزی وررسيږی ـ يو خو هغه مريان دی چه بالذات د يوی پيسی يا د ادنٰی اختيار مالکان نه دی ـ او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترګی په لياری دی نو آيا په دنيا کښی داسی کوم بادار په خپل ځان به داسی پيرزو او لورينه وکړی چه مريی يا نوکر يا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئيتوب او نوکری ـ په حالت کښی د خپل بادار په دولت ـ ثروت ـ عزت ـ ښځی او نورو کښی برابر شريک شی؟ د مريی حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئيتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وګرځولی شی خو بيا هم دی د هغه شی مالک نه ګرځی ـ او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کيږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بيشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائميږی، مګر په دغه وقت کښی هغه مريی، مريی نه دی پاتی. په هر حال د مرئيتوب کيفيت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کيدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکيت او مملوکيت کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کيدی نو بيا د حسرت او حيرت ځای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبوديت او نورو کښی څرنګه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شيان د حقيقی مالک شريک او سهيم تاکلی (مقرر کړی) کيږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک گڼي او پرې داسي اقرار کوي «**الا شريكا هولک تملكه وماملک**» آیا د حقیقي منعم د نعمتونو شکریه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښي ستاسي وچولي (تندی) تریو کیږي او غږي مو وهلي کیږي او دیر پرې خپه کیږئ له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکړی شي، ـ همغسي چه په روزي او نورو شیانو کښي الله تعالیٰ ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی او گرد (تول) ئي سره په یوه درجه کښي نه دي ایښي، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښي هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لري.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾

او الله پیدا کړي دي تاسي ته له جنسه ستاسي ښځي (چه زړه مو ورسره آرام شي) او پیدا کړي ئي دي تاسي ته له ښځو ستاسي ځامن او لمسي (یا لوني یا ځومان چه ستاسي د نوعي د بقاء ذرائع دي) او روزي رزق ئي درکړی دی تاسي ته له طیباتو پاکیزه ؤ (خوندورو شیانو نه چه ستاسي د شخصي بقاء وسائل دي) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړي او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږي، او عبادت کوي دغه (کفار) بې له الله د هغه (څیز) چه نه لري هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزي ورکولو) له آسمانونو (په ورولو سره) او له ځمکي (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لري (دغه باطل معبودان د هیڅ شي).

تفسير: یعني له هم دغي انساني نوعي څخه ستاسي ښځي ئي پیدا کړي څو ستاسي په منځ کښي الفت او مؤانست قائم وي او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شي

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ﴾ (٢١ جزء د الروم (٢١) آیت (٣) رکوع) ﴿ أَفَبِٱلْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ ﴾ آیا نو دغه کفار پر باطلو معبودانو ایمان راوړی او په نعمت د الله تعالیٰ چه اسلام دی دوی کافران کیږی؟) یعنی د بتانو احسان منئ چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ کړی ـ یا ځامن درکړی ـ یا روزی در ورسوی چه دغه ګرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتیا سره د دغو شیانو درکوونکی دی د هغه شکر نه اداء کوئ کذا فی الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونکی یئ ـ او د الله تعالیٰ د ډیر لوی نعمت (چه د رسول الله مبارک هدایات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذریعه ده نه منی «**الا کل شئ ماخلا الله باطل**».

﴿ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة ـ او عبادت کوی دغه کفار بی له الله تعالیٰ څخه د هغه څیز چه نه لری هیڅ واک او اختیار دپاره د دوی د رزق او روزی ورکولو له آسمانه او له ځمکی) یعنی نه له آسمانه د باران ورولو اختیار لری ـ او نه له ځمکی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختیار) کښی شته نو بیا په معبودیت کښی د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنګه کیدی شی؟.

﴿ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴾ او نه طاقت لری او نه توانیږی دغه باطل معبودان د هیڅ څیز) یعنی نه فی الحال دغه اختیار ور حاصل دی او نه په فی المآل کښی د دغه قوت او قدرت خاوندان کیدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوا۟ لِلَّهِ ٱلْأَمْثَالَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

نو مه بیانوئ (مه لګوئ) تاسی الله سره مثالونه (شریکان په خدایی کښی)؛ بیشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (که نه داسی به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چه حقیقی مالک خو الله تعالیٰ دی، دغه کسان د الله تعالیٰ په دربار کښی مختار دی او زمونږ کارونه هم دغو پوری اړه (احتیاج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسیدی. نو دغه مثال بیخی غلط دی چه انسانان دی د احدیت له درباره سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالیٰ هر شی پخپله کوی اعم له دی چه بالواسطه وی یا بلاواسطه او هیڅ یو کار ئی هیچا ته داسی نه دی ورسپارلی لکه چه دنیوی سلاطین خپلو ماتحتو ـ حکامو ته اختیارات ور تفویض کوی چه تفویض ئی په اراده او اختیار سره وی، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کښی آزاد او مختار دی. د کوم شوریٰ ـ اعیان ـ وزیر ـ معین ـ نائب الحکومه مجلس مشوره قاضی او حاکم د فیصلی په وقت کښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل څوک ـ د هغې واقعي له جزوياتو او فيصلې ځخه پوره خبردار وی، نه په هغه وقت کښې په جزئي ډول (طريقه) سره د باچا مشيت او ارادې ته د هغې فيصلې په صدور کښې څه دخل شته ـ دغه صورت د الله تعالىٰ په دربار کښې له سره نشته. بلکه هر يو لوی او وړوکی کار او له ادنىٰ ځنې ادنىٰ جزئي شي ـ که د اسبابو په واسطه سره وی که بلا واسطه د ده د محيط علم او مشيت او ارادې سره سم واقع کيږی، نو بناء پر دی پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دی چه د هر کلي او جزئي خالق ـ فاعل او حقيقي مؤثر، همغه پاک الله تعالىٰ وبولی او يواځې بې له مله او شريکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپيژنی. او پر هم دغه اعتقاد ټينګ او کلک ولاړ وی.

تنبيه: له ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنه او نورو اسلافو ځخه د ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسی هيڅ شي د پاک الله سره مماثل مه بولئ!»

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ بيشکه الله تعالىٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسی او تاسی نه پوهيږئ که نه داسی به مو نه کوله) يعنې تاسی په دغه نه پوهيږئ چه الله تعالىٰ دپاره کوم مثال ښائي وړاندی کړی شی چه د اصل الحقيقت او صحيح مطلب په تفهيم کښې ممد او معاون وی او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پيدا نه کړی ـ که صحيح مثال غواړئ نو وروسته له دی نه دوه مثالونه بيان فرمائلی کيږی ـ تاسی هغه په ډير غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثيل پر غرض او غايه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپيژنئ! اول مثال تری دغه دی

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَن رَّزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

تړی (بيانوی) الله يو مثال چه مريي وی مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر يږی په هيڅ شي (له نفعې او ضرره) او بل هغه څوک وی چه رزق روزی ورکړی وی مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزی ښه (ډير مال بې له شرکته) نو دغه سړی نفقه کوی له هغه ماله په پټه او ښکاره؛ آيا برابريږی سره دوی (نه برابر يږی) ټوله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څيښتن (مالک) د ټولو نعماؤ دی)؛ بلکه زياتره يعنې ګرد (ټول) د دوی سره نه پوهيږی (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسير: يو سړی چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مريی او مملوک وی او هيڅ دول (طريقه) قدرت او اختيار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه ګرد (تول) تصرفات غير معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختياره سړی دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت ديره روزی رزق او مقدرت وربښلی دی ـ چه له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر دول (طريقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په دير اخلاص ئی صرفوی او هيڅوک د هغه لاس نشی نيولی آيا دغه دواړه سړی سره برابر کيدی شی؟ هم داسی وپوهيږئ چه الله تعالىٰ د هر څيز حقيقی مالک دی ـ او تول تعريفونه او ښيګڼی (فائدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هيڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختيار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د دبری (ګتی) يا د ختو يا د نورو يو داسی بت برابروئ . چه هغه د هيڅ يو څيز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابريدی نو بيا حقيقی مملوک به څرنګه د حقيقی مالک شريک کيدی شی؟ په دی باندی هم ښه وپوهيږی، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ايمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کښی ئی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسيمولو ذريعه ګرځولی دی آيا دی له هغه پليت مشرک سره چه د بت بنده او د اهواؤ او اوهامو غلام ـ او له مقبوله عمله بيخی تش لاس وی برابريدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره يو ځای دريدلی شی؟ کلا! والله!. دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ۭ هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝۷۶

او بيانوی الله يو مثال چه دوه سړی وی چه يو له دوی نه ګونګ (چاړا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادريږی په هيڅ څيز حال دا چه دغه ګونګ بار (پيتی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چيرته چه وليږی (بادار) دغه (مريی) نه راوړی نه راځی په خير سره (بلکه شر ورته رسوی) آيا برابريږی دغه (ګونګ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلقو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لياره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسیر: څوک چه ګونګی وی نو په لازمی ډول (طریقه) سره کوڼ به هم وی ـ ګواکی دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوټ هم وی چه هیڅیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه ګونګ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی ئی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته ئی چه مولیٰ ولیږی دغه کوڼ او چاړا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه ئی ولیږی، یا ئی متوجه کړی، هیڅ قسم ښیګنه (نفع) او فلاح نشی وررسولی (او کار ئی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابریږی دغه ګونګ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسوونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره وربښیی او روانوی ئی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کړی بت ته العیاذ بالله د خدائی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ړوند او کوڼ مشرک چه د الله تعالیٰ پیدا کړی روزی څخه خوری او د یوی کوډی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنګه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالیٰ دوه مخلوق یو تیټ او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه ګونګی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښیی او دی پخپله هم د الله تعالیٰ په بندګی قائم دی ـ د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کوڼ چاړا بیرا مریی؟»

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او ټینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَاۤ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۷۷﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مګر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترګو بلکه دا له هغه څخه هم ډیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسير: یعنی ګرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سړی حال د بل سړی له حاله بی انتهاء اختلاف لری. ګرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی ـ د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالیٰ سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بیله معامله کوی ـ او پر مختلفو احوالو به مختلفی نتیجی مرتب فرمائی.

(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مګر په مثل د رپولو د سترګی بلکه هغه قیام ډیر نژدی دی له دغه رپولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتګ مستبعد مه ګڼئ ـ پاک الله تعالیٰ ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی ـ کله چه د ګردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترګو د یوه رپ په اندازه به هم څه ځند (درنګ) نه لګیږی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفة العین کښی به ګرد (تول) جهان بیا موجودیږی.

تنبیه: د ﴿ كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترګو په رپولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «**لمح البصر**» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالیٰ پر اراده د مراد ترتیب هرومرو (خامخا) فوری او آنی دی.

(بیشکه چه الله تعالیٰ پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی ـ ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی ـ او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

او الله راوویستئ تاسی له نسونو (ګیډو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوږونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ ـ پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د متمتع کیدلو وسائل هم دی ـ که سترګی ـ غوږونه ـ عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د ګردو (تولو) ترقیاتو ورونه به بندیدل هومره چه انسان وړوکی لوئیږی، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوئیږی او پسی زیاتیږی ـ نو د ده شکر ګزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لګولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیستی نه داسی چه د احسان منلو په ځای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کوډړو او د ډبرو (ګټو) د بتانو عبادت وکړی.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

آیا نه ګوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مګر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترګی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائلی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی ـ او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه ـ لکۍ ـ منګلی ـ مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی ـ او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی ـ او د هغو د الوتلو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی ـ او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترګی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له کیدی څخه هیڅوک له خپله ځانه سره هیڅ شی نه راوړی، د کتلو اسباب سترګی - غوږونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو ګردو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی همغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کښی د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟.»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْۢ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَآ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوتو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنی (یعنی د خښتی تیږی (ګتی) - لرګی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومئ تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په ډیره ځاے کښی) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو ګډو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوښانو) او د ویښتو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه(د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وقته د مړ کیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیږو (ګتو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړیو او د نورو کیږدی او تمبوګان او خیمی جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودروئ - او هر وقت چه مو زړه غواړی راټول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیږدئ. ځینو د ﴿ يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کښی او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کښی سپک وی او هیڅ تکلیف او رنړ (زحمت) نه درپیښوی. (او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (ګډی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوښان دی او ویښتو وچغنو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وقته د مړکیدو ستاسی یا تر وقته د مړکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو څخه څومره د هستوګنی او هوسائی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وقته یا تر اوږده مدته (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږی. که پاک الله مونږ او

تاسی او نورو ته ترقي كوونكي زړه او دماغ او ستركي او غوږونه (او نور حواس او جوارح) نه وي راكړي نو آيا دغه سامان به ميسر كيدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ تَقِيْكُمُ الْحَرَّ

او الله پيدا كړي دي تاسی ته له هغو شيزونو شخه چه پيدا كړي ئی دي سيوري مثلاً د وريځو ـ ونو ـ عمارتونو ـ غرونو او نورو سيوري د قدرت له قانونه سره سم پر ځمكه لويږي چه په هغه كښی (د حرارت په اوقاتو كښی) خلق آرام او هوسائی (آسانی) كوی او (الله) پيدا كړي دي تاسی ته له غرونو شخه ځايونه د پټيدلو (ګاری او سمڅی چه هلته مو سرونه ننباسئ او له بارانه له، لمره يا له دښمنانو او نورو شخه مو ځانونه ساتلی شئ) او (الله پيدا كړي دي تاسی ته) قميصونه (د پنبی وړيو كتانو او نورو) چه ساتی تاسی له ګرمی نه.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكی «همغسی چه د ګرمی په موسم كښی د ګرمی شخه د ځان ساتلو وسائل شته د يخنی په موسم كښی د يخنی شخه د ځان ساتلو وسائط هم شته خو كله چه په هغه ملک كښی ګرمی زياته وه د هغه ذكر ئی په خصوصيت سره وفرمايه»

وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ

او (الله پيدا كړي دي تاسی ته) قميصونه (د اوسپني او ځغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنګه ستاسی؛

تفسير: يعنی زره او ځغری چه په جنګونو كښی خلق له زخمی (ټپی) كيدلو شخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چړو او تورو له ګزاره مو ژغوری (بچ كوی).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾

هم داسی (چه تير نعمتونه ئی تمام كړي دي) پوره كوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنئ).

تفسیر: یعنی وګورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی درښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر ډیر عجیب او غریب تصرفات کولی شئ نو بیا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائلی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ٦ جزء د المائدة په ٣ آیة اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾
ضرور دی چه د جهان ګرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کیږدی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾

نو که شا وګرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوریدلو بیا هم د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هیڅ غم او اندیښنه مه کوئ! تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائلی ده ـ او په ډیر صراحت او ښه وضاحت سره مو ګردی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ ع

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه ځینی بندګان شکر ګزار هم دی ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴾ (٢٢ جزء د السباء (١٣) آیة (٢) رکوع) لیکن د اکثرو دغه حال دی چه سره د الله تعالیٰ د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالیٰ له شکر ګزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی ـ او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، ګواکی له زړه پری پوهیږی او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾

او (وویروه ای محمده! دغه کفار له هغی) ورځی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام راښیی. یعنی په یاد ئی ولرئ چه هغه ورځ هم راتلونکی ده چه ګرد (تول) پخوانی او وروستنی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستنی عدالت کښی سره ودریږی او د هر امت نبی به د ګواه په ډول (طریقه) درولی کیږی څو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکړی چه کوم یوه څه معامله کړی ده؟ او د الله تعالیٰ د پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاؤ سره ئی څرنګه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کښی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شوندی پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وقته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شوندی وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای «**دار الجزاء**» دی او «**دار العمل**» نه دی چه اوس په پښیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وبښلی شی.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾

او کله چه ووینی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (درونډ عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کښی څه تقلیل واقع کیږی ـ او نه به په منځ کښی څه

وار او مهلت ورکړ شي سم د لاسه به په بل عذاب کښې اخته کیږي. ځینو د ﴿ وَلَاهُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴾ څخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د لیدلو څخه وروسته د یوی دقیقی (منت) دپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کیږي. او جهنم علی الفور ګرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسی غوته (حمله) اچوی او اوچت ئی راپورته کوی او ځان ته ئی راجذبوی لکه چه یو قوتناک مقناطیس د اوسپنی نری بخرکی په ډیر سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاږی یا لکه چه ډیر وږی چرګ دانی له ځمکی څخه تولوی او پخپله ژبه ئی نغاړی ګواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَ إِذَا رَاَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا شُرَكَآءَهُمْ قَالُوْا رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا الَّذِيْنَ كُنَّا نَدْعُوْا مِنْ دُوْنِكَ ۚ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٨٦﴾

او کله چه ووینی هغه کسان چه شرک ئی (غوره) کړی دی شریکان (بتان وغیره) خپل نو وبه وائی دغه (مشرکان) ای ربه ځمونږ دا دی شریکان (خدایان) ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنیا کښی د دوی) بی له تا نه نو وبه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یئ.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب ئی داسی وی چه مونږ بالذات بی قصوره یو، یا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بیرته به وغورځوی خبره د دوی او دا بتان به هم الله تعالیٰ ګویان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یئ) یعنی تاسی دروغجنان یئ چه مونږ مو د پاک الله شریکان درولی وو ـ مونږ کله تاسی ته ویلی ؤ چه ځمونږ عبادت وکړئ فی الحقیقت تاسی یوائځی د خپلو اوهامو او د چټی (بیکاره) خیالاتو په عبادت کښی لګیا وئ چه هغه هیڅ اصل او حقیقت نه درلود (لرلو) یا د پیریانو او شیطانانو عبادت به مو کاوه مګر هلته شیطان هم په داسی وینا سره له دوی نه ځان بیلوی ﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم (٢٢) آیة (٤) رکوع) الغرض هغه شیان ئی چه خپل معبودان ګرځولی وو هغوی ګرد (تول) به د خپل د بیلتون او بیزاری اظهار او اعلان له هغو سره کوی څوک به په رښتیا سره او څوک به په دروغو سره ـ تیری (ګتی) او د نورو شیانو بتان خو د دغه خبری څخه په قطعی دول (طریقه) خپله بیخبری ښکاروی، ملائکی او انبیاء او صالحین به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندګی اقرار کوی پاتی شول شیاطین اګر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بیا

هم له هغه څخه مشرکين به په کلي دول (طريقه) سره مايوس کيږي او پخپلو منځونو کښې به سره وائي چه نن ځمونږ هغه لوی رفيق هم ځمونږ په کار رانغی او زړه مو پرې ښه نشو.

وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝٨٧

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښې صلحه (او اقرار به وکړی په ګناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسير: يعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وقت کښې غائبيږی ګرد (تول) به عاجز او مقهور کيږی او د الله تعالیٰ په حضور کښې به د اطاعت او انقياد اظهار کوی ﴿ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا ﴾ (١٦) جزء د مريم (٣٨) آيت (٢) رکوع).

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ۝٨٨

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنيا کښې) له لياری د الله زيات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښې) يو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسير: يعنی يو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالیٰ له لياری څخه منع کړی دی. يا يو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعميم باندی. بهرحال له آيت څخه معلوم شو چه څرنګه په جنت کښې د اهل الجنت منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښې به هم د دوزخيانو مدارج له کميت او کيفيت او نوعيت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۗ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّ
هُدًى وَّرَحْمَةً وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿٨٩﴾

او (یاد کړه ای محمده دوی ته) هغه ورځ چه راپورته به کړو مونږ په هر امت کښې یو شاهد (نبی) په (ویلو او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا(هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لیږلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته).

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ (لائق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښې بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د ځینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د ګردو (تولو) شهداؤ دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړی دی. په حدیث کښې دی چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارک په حضور کښې وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه ؤ اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی ـ او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او ښښنه غواړی.

﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ ﴾ الآیة ـ او په تدریج سره نازل کړی، (لیږلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی په قرآن کښې تمام د هدایت علوم ـ او د دین اصول ـ او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښې د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو ـ په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیږلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم ډیره درنه او ثقیله .وی ـ ګواکی د ﴿ شَهِيْدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ﴾ څخه وروسته ﴿ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ ﴾ ئی فرمائلی ـ د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسؤلیت په لوری ئی لطیفه اشاره وفرمایله ﴿ فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ﴾ جزء (٨) (د الاعراف ٦ آیت (١) رکوع) ابن کثیر رحمة الله علیه دغه لړ څه په تفصیل سره بیان کړی دہ.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د ګرد (تول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندګانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری اوروی.

إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَانِ وَإِيتَآئِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه ؤ کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شئ» فرمایلی ؤ - دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغوند کړی دی - ګواکی هیڅ یوه داسی عقیده - نیک خلق - عمل - معامله - ښه - او بد به نه وی چه امراً یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی.

ځینی علماء لیکی که د پاک قرآن بل آیت نه وی - نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شئ» د تثبیت دپاره هم کافی ؤ.

ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمه الله).

د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.

(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی -

(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد - اعمال - اخلاق - معاملات جذبات - د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم ډیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی - او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلطف او ترحم عادت ځان ته غوره کړی - د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی - الله تعالیٰ هغه ګوری - او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکئ) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیګڼی (نیکۍ) په صورت وررسیږی! لکه چه د «صحیح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کښی راغلی دی - «**الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک**» او په ۲۷ جزء د «**الرحمٰن**» په ٦٠ آیت ۳ رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ ﴾

(۳): «ایتاء ذی القربیٰ» یعنی ورکړه او احسان او ښیګڼه (نیکی) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالیٰ خوښ دی. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دی - لیکن د اقاربو حق دی له اجانبو څخه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منځ کښی قائم کړی دی د هغه رعایت دی خامخا وکړی شی! بلکه له اقاربو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مستقله نیکی ده - چه ښائی د اقاربو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. ګواکی وروسته له »احسان« د «ذی القربیٰ» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان ګردو (ټولو) لره یو شان دی، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کښی د زیات رعایت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هیرول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیرول دی. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندی نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومی نوری فطری ښیګڼی او نیکی داسی په دنیا کښی به پاتی وی چه د دغو دری فطری اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فلله الحمد والمنه!.

﴿ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِ ﴾ الآیة - یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی (۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغی» یعنی ځکه چه د انسان په وجود کښی هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه ګردی (ټولی) خرابی او بدی پیدا کیږی.

(۱): شهوانی بهیمی قوت.

(۲): شیطانی وهمی قوت.

(۳): سبعیه غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحیائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحیح عقل انکار وکړی - ګواکی چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکیه عقلی قوه پره شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړی - او د ځیروونکو ځناورانو په شان ځیرولو داړلو - شکولو او ځغلیدلو پسی ولویږی او د نورو د ځان یا د مال - یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسی حرکات د خپلو ګردو (ټولو) اقسامو سره د سبعه غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږی. الحاصل په دغه آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده تر هغه پوری

چه انسان دغه دری واړه قواء اداره نه کړی ـ او په خپل قابو کښې ئې ونه ساتی او ملکیه عقلی قوه پر دغو نورو قواؤ حاکمه ونه ګرځوی له سره پاک او مهذب کیدی نشی.! اکثم بن صیفی رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت کریمه د آوریدلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل «زه ګورم چه دغه رسول صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) عمده ؤ او اعلیٰ ؤ اخلاقو حکمونه صادروی او له تیتو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوی نو د ده په منلو او اطاعت کښې جلتی وکړئ»! «**فکونوافی هذا الأمر رؤوساً ولا تکونوا فیه اذناباً**» تاسی په دغه سلسله کښې سر شئ! او لکئ مه کیږئ!» حضرت عثمان بن مظعون رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه د دی آیت د آوریدلو څخه ځما په زړه کښې ایمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبت می په زړه کښې تینګ شو.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

او وفا کوئ تاسی په عهد د الله کله چه په خپلو منځونو کښې سره عهد وتړئ او مه ماتوئ تاسی قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محکم کولو د هغو (په قسم سره) حال دا چه په تحقیق ګرځولې دی تاسی الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)؛ بیشکه الله ته معلوم دی هر هغه څه (هم) چه کوئ ئې تاسی.

تفسیر: په پاس آیت کښې د دری شیانو د کولو یا د پرېښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینی افراد بالتخصیص بیان فرمائی یعنی د عهد د ایفاء تاکید ـ د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چه دغه شی علاوه پر دی چه فی نفسه مهتم بالشان دی، د هغه وقت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب ؤ او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بری او کامیابی باندی لویدونکی ؤ نو ځکه ئې حکم وکړ ـ لکه چه د الله تعالیٰ نوم یادوئ او قسمونه پری خورئ او معاهده پری تړئ نو د الله تعالیٰ د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سړی سره مو معاهده وی (په دی شرط چه خلاف الشرع نه وی) نو ستاسی او د هر مسلمان وظیفه دا ده چه هغه پوره کړئ ـ اګر که د هغې په ایفا کښې ډیر مشکلات او مصاعب هم درپیښ شی ـ ځکه چه وائی «د نرانو وینا پخه کلا ده» خصوصاً چه د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد شوی وی او په قسم سره کومه معاهده هم تړلی شوی وی نو ښائی چه وپوهیږو د قسم یادول داسی دی لکه چه په هغه معامله کښې پاک الله شاهد کړئ ـ یا ئې ضامن وګرځوئ ـ الله تعالیٰ ته دغه خبره هم ډیره ښه معلومه ده چه تاسی ئې ولی شاهد دروئ؟ او په دی هم ښه خبردار دی چه

تاسي تر کوم ځای پوري د هغه د شهادت لحاظ کوئ ـ كه تاسي خيانت او بد عهدي وکړه نو الله تعالىٰ د خپل محيط علم سره سم تاسي ته سزا درکوي، ځکه چه ستاسي هيڅ قسم پټه او ښکاره خبره ـ مکر ـ فريب او دغابازي تري پټ نه دي او مخفي نه پاتي کيږي.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۚ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

او مه کيږئ تاسي (په نقض د عهد کښي) په شان د هغي (ښځي) چه بيرته په ئي اومه کول تارونه وريشلي خپل وروسته د محکم والي (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توټي توټي وی حال دا چه نيسئ تاسي عهدونه خپل دخل (پلمه تګي مکر خيانت) (يو له بل سره) پخپلو منځونو کښي په سبب د دي چه شوه به يوه ډله دغه (ډله) ډيره زياته له هغه بلي ډلي څخه (نو تاسي به خپل عهد ماتوه له يوي ډلي سره به يو ځای کيدئ) بيشکه هم دا خبره ده چه آزموئي تاسي الله په (وفا د) دغي (وعدي) سره؛ او خامخا بيان به کړي هرومرو (خامخا) (الله) تاسي ته په ورځ د قيامت کښي هغه شي چه وئ تاسي چه په هغه کښي به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسير: يعني له عهد تړلو څخه وروسته د هغه ماتول داسي د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وريشي وغړي بيا دغه خپل جوړ، تيار وريشلي شوی تار يا اوبدلي يا ګنډلي کالي (کپړي) د ماښام په وقت کښي بيرته اومه کړي يا ئي بيخي وشلوي يا ئي وشکوي او توټي توټي ئي کړي لکه چه په مکي معظمي کښي يوی ليوني ښځي (ريطه بنت سعده نامي) به هم داسي کول. مطلب ئي دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو ګڼل چه هر کله مو زړه وغواړي همغسي ئي وريشئ او هر کله چه مو زړه وغواړي د خپلو ګوټو په يوه ادنىٰ حرکت ئي وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت انديشي او ليونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پيمان ته اعتبار نشي پاتي، نو د دنيا نظام بيخي خراب او مختل کيږي ـ د هم دغه قول او اقرار له پابندي څخه د عدل تله سمه او برابره دريدلی شي ـ هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ اړوي او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسي تل ګرځي نو د دوی په نزد د معاهدي ماتولو دپاره تړلي کيږي او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ووينی نو ګرد (تول) معاهدات څيروي او د رديو په توکرئ کښي ئي غورځوي (پاک الله د دي بد عادت) په نسبت داسي فرمائي معاهدي او

قسمونه د فریب ـ دغابازی مکاری پلمی (تدبیر) او حیلی آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهلیت عادت ؤ څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوته کوله ـ خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورتله، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه گرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمټ (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿ اِنَّمَا يَبۡلُوكُمُ اللّٰهُ بِهٖ ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی څنی د ځینو پاس خیژول او د ځینو لاندی غورځول دغه گرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ـ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی ـ د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی ـ هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ﴾ الآیة ـ او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرگنده (ښکاره) شی ـ کله چه د ضعف او طاقت گردی (تولی) جگړی صافی او پری کړی شی.

وَلَوۡ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمۡ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنۡ يُّضِلُّ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَهۡدِىۡ مَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَلَتُسۡـَٔلُنَّ عَمَّا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ۝٩٣

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا گرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو تولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) گمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شئ تاسی هرومرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به وپوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله ـ مگر

حکمت ئې د دې خبرې مقتضىٰ نشو، لکه چه مو په څو څو مواقعو کښې دغه تقرير کړې دې.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي ـ «له دې نه معلومه شوه چه له کافر سره دې هم غدر
او بد عهدې ونه کړې شي کفر په دغو خبرو نه لرې کيږي ـ مګر د دغې چارې د کولو ګناه او
وبال د ده پر عامل لويږي.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا أَيۡمَٰنَكُمۡ دَخَلَۢا بَيۡنَكُمۡ فَتَزِلَّ قَدَمُۢ بَعۡدَ
ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُواْ ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمۡ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۖ وَلَكُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ٩٤

او مه نيسئ تاسې قسمونه خپل (وعدې خپلې) دخل (مکر او فريب) پخپلو
منځونو کښې نو وبه ښوييږئ قدم (ستاسې د لياری د اسلامه) وروسته له
ټينګيدو د هغه نو وبه څکئ غم او رنځ (په دنيا کښې په سبب د منع راوړلو
د تاسې او) په سبب د منع کولو ستاسې نورو خلقو لره له لياری د الله نه
(يعنې د وفا نه په وعدې باندې) او شته تاسې ته عذاب لوی (ای متخلفينو د
وعدې په آخرت کښې).

تفسير: يعنې په عهد ماتولو او قسم يادولو سره د بدعهدې لياره مه پيدا کوئ او په دې سره
اسلامي قوم مه بدناموئ چه ستاسې له دغسې خراب او ټيټ (لاندې) سپک وضعيت د ليدلو څخه
يقين راوړونکې به په شک کښې لويږي او غير مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس)
کيږي او پر تاسې د الله له لياری د امتناع ګناه په غاړه کيږي چه د هغه سزا به ډيره سخته وي.

وَلَا تَشۡتَرُواْ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ ثَمَنٗا قَلِيلًاۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ
إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٩٥

او مه پيرئ (مه اخلئ) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قيمت لږ؛ بيشکه
هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښې دې همغه خير (غوره) دې تاسې ته که
چيرې يئ تاسې چه پوهيږئ (پخير خپل).

تفسير: پخوا له دې نه پخپلو منځونو کښې د قول ماتولو ذکر ؤ ـ اوس د الله تعالىٰ سره د قول
ماتولو ذکر دې يعنې د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ څکه چه بالاخر دغسې مال د

ځان وبال گرځي هر هغه شي چه د شرعي سره موافق ستاسي په لاسونو کښې راشي همغه بهتر دی کذا فی «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی ځکه قلیل وفرمایه چه که گرد (تول) جهان هم ورکړ شي، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښې قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسي سره دی فناء کیږی او هغه (خزانی د رحمت) چه الله سره دی باقي دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبریائی درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکیو سره چه وو دوی (په دنیا کښې) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقي پریښوودل او د فاني او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ پر عهد ثابت قدم پاتي کیږی او گرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسي ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونږ له درباره ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٧﴾

هر چا چه وکړ نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طیبه (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکیو) سره چه وو دوی (په دنیا کښې) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښې د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر ؤ ـ دلته د گردو (تولو) صالحه ؤ اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی ـ حاصل ئی دا دی هر

هغه نارينه يا ښځه چه په نيکو کارونو کښې معتاد شي په دې شرط سره چه هغه کار يواځې صورتاً نه؛ بلکه حقيقتاً نيک وي يعنې د ايمان او د صحيحه معرفت روح پخپل منځ کښې ولري، نو مونږ به هغه ته هرومرو (خامخا) پاک ـ صاف ـ مطهر ـ او خوندور ژوندون ورعنايت کوو. مثلاً په دنيا کښې حلاله روزي قناعت ـ د زړه غناء سکون ـ طمانيت ـ د ذکر الله لذت ـ د الله تعالیٰ د محبت خوند ـ د عبوديت د فرض په اداء کښې خوښې او د کامياب مستقبل د تصور هغه مزه ـ او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت کوو چه يو عارف ته مو ځکلې ۇ ـ او د هغه په توصيف او ستاينه کښې ئې داسې ويلې ۇ

د سنجرۍ چترۍ په شان مې دې مخ تور شي!
که مې په زړه کښې وي هوس د سنجرۍ باچاهي
د نيمې شپې چه مې موندلې باچاهي ده څه وقت
په يوې اوربشې به نه پيرم د «نيمروز» باچاهي

رښتيا ده! «**اهل الليل في ليلهم الذ من اهل اللهو في لهوهم**!» نو ځکه يو لوی جناب ويلې دي چه که سلاطين پر دغه کيف خبر شي چه د شپې پاسيدونکيو او د شپې ويښ کښيناستونکو ته څرنګه عجيب لذت او ښه دولت حاصليږي، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخيستلو کښې به ئې هم داسې فوجونه ايستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخيستلو پسې لښکر وباسي، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خوندور ژوندون له هم دې ځايه شروع کيږي ـ وروسته د قبر د رسيدلو څخه د هغه رنګ لا ښائسته او منور کيږي. او هغه اخروی انتهاء پر همغه طيبه حيات کيږي چه د هغه په نسبت داسې ويلې شوی دي
«**حيات بلا موت وغنیٰ بلا فقر و صحة بلا سقم وملک بلا هلک و سعادة بلا شقاوة**» رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه اياها!.
تنبيه: په دغه آيت کښې ئې دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کښې د ښځو او د نارينه ۇ نيکي او کاميابي دپاره يوه ضابطه ده يعنې نارينه او ښځه بې له امتيازه د خپل حسب الحال سره سم په نيکي کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شي.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولې (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شيطان رټلی شوی (په شعلو سره).

تفسير: په حديث کښې راغلي دي «**خيركم من تعلم القرآن وعلمه** ـ ډير غوره له ستاسې

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورښیئ» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کښې پر ښو کارونو د دوو ځلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ ـ نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی څو کوم سړی د بی احتیاطی د دغه ډیر ښه کار له اجره بی برخی پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی ـ د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کښې دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د ګردو (تولو) نیکیو سرچینه ده هرومرو (خامخا) ممانعت کوی او په سره سینه ورته نشی کتلی ـ او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کښې ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی ـ له دغو ګردو (تولو) مغوی (تښتونکو) تدابیرو او په مخ کښې راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی ـ کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو ړومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کښې دی ځای ونیسی ـ اصلی استعاذه (په پناء کښې راتلل) په زړه سره کیږی ـ مګر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کښې په ژبی سره هم «**اعوذ بالله من الشیطٰن الرجیم**» ویل ضروری دی.

تنبیه: (څرنګه چه د پاک قرآن ابتداء په «**تعوذ**» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «**تعوذ**» ووائی. د «**تعوذ**» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رټلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کړی عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعلان له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلک هلاکا سره کیږی).

إِنَّهُۥ لَيْسَ لَهُۥ سُلْطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان یی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی ـ که داسی کوم سړی تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضیٰ د شیطان په پلمه (تدبیر) کښې ولویږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشی قایمولی ـ او ډیر ژر به د ده سترګی د هم دغی استعاذی پر برکت خلاصیږی ـ او غفلت به ئی نه متمادی کیږی ـ لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (٢٤) رکوع ٢٠١-٢٠٢ آیت کښی راغلی دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ﴾

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ ع

بیشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شریک ګرځوونکی دی (د بل شی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په لوی لاس شیطان خپل ملګری او رفیق وګرځوی او د دی په ځای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شیطان زړه تړی او پری مطمئن او ډاډه کیږی ـ ګواکی شیطان له الله تعالیٰ سره شریک دروی ـ یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوی ـ نو پر داسی افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر ډول (طریقه) ئی چه زړه وغواړی د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نڅوی او ګډوی ـ او هر لوری ته چه زړه ئی وشی بیائی ئی.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ ۙ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

او کله چه بدلوو مونږ (راولیږو کوم ناسخ) آیت په ځای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه رالیږی نو وائی دا (کفار نبی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ تړونکی ئی (په الله)؛ (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زیات د دوی نه پوهیږی (په حکمت د نسخی).

تفسیر: پخوا ئی حکم ورکړ چه د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وقت کښی د شیطان رجیم له تګی توری څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروراندی نه کړی ـ دلته د هغه د ځینو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پیدا کوی. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو یو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آيات نازليده مثلاً په اول کښې ئې د کفارو له قتاله ممانعت فرمايلې ؤ ـ څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر وکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. يا په ابتداء کښې ئې حکم فرمائلې ؤ ـ ﴿ قُمِ الَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلًا نِّصۡفَهُۥٓ ﴾ الآية ـ لږ مدت وروسته په همغه «معظمه مکه» کښې دغه آيت نازل شو ﴿ عَلِمَ أَن لَّن تُحۡصُوهُ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۖ فَٱقۡرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ ﴾ الآية ـ کفارو د داسې احکامو د آوريدلو څخه اعتراض کاوه ـ چه دغه څرنګه د پاک الله کلام کيدی شي؟ آيا الله تعالیٰ (معاذالله) له بيخبرۍ څخه د هغې يوې خبرې حکم درکړی ؤ؟ بيا چه خبر شو نو بل حکم ئې صادر کړ؟ معلوميږي چه دغسې خبرې ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالیٰ کلام له سره پر دغسې احکامو نشي مشتمليدی چه يوه ورځې يو شي ووائې ـ او بله ورځ بل شي ووائې ـ ممکن ؤ چه هم داسې وساوس او شبهات شيطان د ځينو مسلمانانو په زړونو کښې القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسې اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسې ته د نسخې حقيقت معلوم وی، نو له سره به مو داسې الفاظ له خپلې ژبې څخه نه وی ايستلی، د نسخې مطلب تش هم دغومره دی چه د يوه ميعادی حکم د ميعاد د پوره کيدلو څخه وروسته بل حکم وليږلی شي ـ آيا که يو طبيب د لسو يا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجويز کړی ـ او وروسته له هغه د مسهل تجويز وکړی ـ نو دغه تجاويز د هغه طبيب پر لا علمی محمول کاوه شي؟ يا که هغه سړی چه داسې خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالیٰ ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښې چه هر حکم ئې نازل فرمايلی دی همغه درست او صحيح دی ـ يعنی هغه روحانی غذاء يا دواء چه تجويز کړی شوی ده ـ تر کوم حده پوری د روحانی مريضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلۡ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلۡقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِٱلۡحَقِّ لِيُثَبِّتَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهُدٗى وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُسۡلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبريل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانيت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدايت دی او زيری (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسير: يعنی دغه ځما يا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکی پرښتی) جبريل الامين په ذريعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمايلی دی ګواکی ﴿ مِن رَّبِّكَ ﴾ ئې وويل او تنبيه ئې وفرمايله چه د دغه لوی قرآن نازلوونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئی په داسی یوی حیرت انگیزی طریقی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو شخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل ئی ﴿ رُوحُ القُدُس ﴾ گرځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت ـ او د ملکیه ؤ صفاتو مجسمه وی ـ لکه چه وی گوری چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئی ځکه نازل فرمائلی چه تینگ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو شخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئی پخیږی چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور شخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائی څرنگه چه حالات ځمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوروی.

وَلَقَدۡ نَعۡلَمُ أَنَّهُمۡ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٞۗ لِّسَانُ ٱلَّذِي يُلۡحِدُونَ إِلَيۡهِ أَعۡجَمِيّٞ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيّٞ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی کړکیچونو شخه بیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه **(العیاذ بالله)** لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی ـ که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی ـ ځکه چه ستا امی توب خو گردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه ئی لاس پر کوم کتاب لگیدلی وی او نه ئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلویښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر وړکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) ـ او د ادبی قوت او قدرت او ملکی خاوندان وو، نو څرنگه گمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلمه یو ناڅاپه به ئی داسی کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلوونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی ـ لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسی ووائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری وړښودی او دغسی معجز کلام به ئی ورجوړاوه ـ نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بی نهایته قابلیت شخه د دغه عظیم الشان قرآن پشان یو مستطاب کتاب تیار شوی دی ـ د ده په نامه د منکرینو په زعم اختلافات ؤ د جبر ـ یسار ـ عائش ـ یعیش ـ څو تنو عجمی مریو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانیت پرینبی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ ـ وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل ـ یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی څمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لوېږی ـ تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی شه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ غږ سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض شخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت شخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ ـ او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمه امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سړی دغه عالی خبری ورښیی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی. کوم یو بشر او انسان نه ؤ ـ بلکه هغه څمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿ الرَّحْمَٰنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴾

﴿ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ ﴾ الآیة ـ ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی کړکیچونو شخه بیخی مبراء ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ شه کولی شئ چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راتول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی ـ نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو شخه د عربو تول شعراء ـ فصحاء ـ بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی ـ مریی شخه څرنگه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سړی بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا څمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیی دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلائلو له وجوده که یو سړی دغه خبره په خپل زړه کښی تینګه کړی ـ چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیی او هغه ګردی (تولی) قواوی تری سلبوی څومره چه ویوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سړی تل له هدایته بی برخی پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق ګرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تړی دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿ إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ ﴾ حال دا چه ستاسی امانت ـ صداقت ـ او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ ـ آیا د دروغو ویونکو څیره ـ طور ـ طریقه خبری او اتری هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاؤ دود او دستور دی ـ هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَن كَفَرَ بِاللَّهِ مِن بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾

هر څوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه څوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویله) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه څوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه دیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی ـ په منځ کښی په ﴿ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ ﴾ الآیة ـ کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رڼا (رڼرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) دیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د دیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی ـ بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی ـ بلکه خامخا مسلمان گڼلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرگ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی ـ لکه چه د حضرت بلال ـ حضرت یاسر ـ حضرت سمیه ـ حضرت حبیب بن زیدالانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی ـ ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠٧﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت ـ او بیشکه الله نه ښیی لیاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وګرځوی ـ د بری او کامیابی لیار کله په برخه کیږی ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر څوک چه له ایمانه غاړه غړوی ـ یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وګڼی هغه ته به د آخرت ښیګڼه (فائده) څنګه ورسیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٠٨﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوږونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترګو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبیٰ).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ ګرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوږونو د حق غږ د آوریدلو ـ او پخپلو سترګو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو ـ د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٠٩﴾

دا خبره واقعي ده بلا شبهه چه بيشکه دوی په آخرت کښې هم دوی دی زيانکاران (چه عمر ئې حبطه لاړ).

تفسير: يعنې هغه کسان چه د خپلو بې اعتداليو او غلط کاريو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباه او بيکاره کړی وی ـ او تش دنيا ئې د خپل مقصود کعبه گرځولې وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنۢ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَـٰهَدُوا وَصَبَرُوٓا إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دی بيا بيشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئې کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بيا جهاد ئې کړی دی او صبر ئې کړی دی بيشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: په مکې معظمې کښې ځينې کسان د کافرانو له ظلم او تيری څخه ښوئيدلي وو يا تش په ژبه ئې د کفر لفظ ويلی وو ـ وروسته له هغه ئې هجرت وکړ او جهاد ئې وکړ او په ډير استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتې شول کله چه دوی دومره په اسلامي کارونو کښې برخه واخيسته، نو هغه تقصير ئې ورمعاف شو او د الله تعالیٰ مهربانی پری مبذوله شوه.
يو بزرگ ؤ چه «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» نوميده د ده پلار «ياسر رضی الله تعالیٰ عنه» وه چه دغه ميره (خاوند) او ښځه د کفارو د ډير ربړولو (تکليفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجې) اگر که شهيدان شول ـ خو بيا هم د کفر يو لفظ ئې هم ونه وايه ـ دغه د مسلمانانو ړومبی ويني دی چه د اسلام په لياره کښې توئې شوی ـ ليکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» د خپل ځان له ويری هغه لفظ ووايه ـ خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله «صلی الله عليه وسلم» په حضور مشرف شو ـ نو دلته دغه پاس آيت نازل شو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين.

يَوْمَ تَأْتِى كُلُّ نَفْسٍ تُجَـٰدِلُ عَن

نَّفۡسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا عَمِلَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١١١﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه را به شي هر یو (نیک او بد) نفس چه جګړه (سوال او ځواب) به کوي لپاره د (نجات د) ځان خپل او پوره به ورکړ شي هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړي ئې دي حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شي (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشي ویلی. مور - پلار - خور - ورور - ښځه - اولاد - احباب او اقارب هیڅوک به نه پکاریږی . هر سړی به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه دول (طریقه) د خپل ځان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل ځان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جګړی به کوی - چه د ځان دپاره نجات حاصل کړی.
﴿ وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ ﴾ الآیة - او پوره به ورکړی شي هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئې دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شي په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا قَرۡيَةٗ كَانَتۡ ءَامِنَةٗ مُّطۡمَئِنَّةٗ
يَأۡتِيهَا رِزۡقُهَا رَغَدٗا مِّن كُلِّ مَكَانٖ فَكَفَرَتۡ بِأَنۡعُمِ
ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلۡجُوعِ وَٱلۡخَوۡفِ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١١٢﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی (د اهل) د دی ډیره پریمانه له هر ځایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وڅکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوږی او ویری (چه لوږه او ویره ئې پری لازمه او محیطه وګرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی.

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دښمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په دیر امن او هوسائی (آرام) سره به ئې ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلې ـ دانې ـ میوې او نور ور راوړلې کیدې او هر څیز به ئې په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلي وسیدونکو د الله تعالیٰ د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوي خوندونو کښې داسې مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستې کښې حقیقي منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښې ئې بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالیٰ د دغې ناشکرۍ او د نعمت د کفران خوند پر دوی وڅکاوه چه د امن او هوسائی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزۍ د دیروالي او پریمانۍ په ځای د لوږې او قحط په مصیبت کښې ئې داسې اخته کړل، لکه چه کالي (کپړې) د خپل اغوستونکي چپ چاپیر احاطه کوي او یوه شیبه لوږه او ویره ـ قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الهند د دې آیت ترجمه داسې فرمائلې ده «او ښیی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دې ته د فراغت روزي له هر ځایه بیا ناشکري ئې وکړله د الله د احسانونو بیا وڅکاوه پر دې باندې الله خوند چه د دې د اهل د ځان کالي (جامه) شوه لوږه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١١٣﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئې وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوږې او ویرې) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهري نعمتونو چه پاس مذکور شول یو دیر لوی او مهم باطني نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ ـ یعنې د دوی له قومه او له نسبه ئې یو داسې رسول ورلیږلی وو ـ چه د هغه د اتباع په وسیله ئې د الله د خوښې دیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله او هم داسې پرله پسې په کندو او ژورو کښې لویدل، بالاخر د قدیمي سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهگاران د الله تعالیٰ په عذاب کښې اخته او دوی ئې سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پر مخ تګ ونه کړی شو ـ ځیني مفسرین وائي چه په دغه آیت کښې د کوم معین کلي تذکره نه ده محض د تمثیل په دول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوي کلي لا علیٰ التعین حواله ئې ورکړې ده، یا خو د داسې یو فرضي کلي وجود ئې فرض کړی او د مکې معظمې کفارو ته تنبیه ورکړې شوې وه چه که تاسې هم داسې وکړئ نو تاسې سره به هم داسې معامله

کيدی شي نو د کفران نعمت او د رسول الله د تکذيب او عداوت له سزا څخه مه بيفکره کيږئ! د ځينو علماؤ په نزد په دغه مثال کښې له کلي څخه مراد مکه معظمه ده چه هلته هر قسم امنيت او طمانيت ؤ او سره له دي چه يوه غير ذی زرع وادی وه خو راز راز (قسم قسم) ميوی دانی غلې او نور د دی په لوری راښکودلی کيدی ﴿ اَوَلَمۡ نُمَكِّنۡ لَّهُمۡ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجۡبٰٓى اِلَيۡهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىۡءٍ ﴾ (٢٠ جزء د القصص (٥٧) آية (٦) رکوع) مگر مکيانو (مکی والؤ) د دغو نعماؤ هيڅ قدر ونه پيژندو، په شرک او عصيان او بيحيائی او اوهام پرستی کښې لگيا او منهمک شول، بيا الله تعالیٰ له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په بعثت سره دوی ته ور وليږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذيب کښې هيڅ کمی ونه کره ﴿ اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ بَدَّلُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ كُفۡرًا وَّاَحَلُّوۡا قَوۡمَهُمۡ دَارَ الۡبَوَارِ ﴾ (١٣ جزء د ابراهيم د سورت (٢٨) آيت (٥) رکوع) بالاخر الله تعالیٰ د امن او اطمينان په ځای د مسلمانانو مجاهدينو ويره د دوی په زړونو کښې واچوله او د فراخی او پريمانی روزی په ځای اوه کاله قحط ئی پر دوی مسلط کړ چه په هغه کښې د سپيو او نورو مردارو تر غوښو پوری هم دوی وخوړل بيا د «بدر» په غزا کښې د اسلامی غازيانو له لاسه پر دوی د الله تعالیٰ عذاب ورگډ شو دلته خو داسی وشو ـ د بل لوری هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تيری څخه پکو (تنگ) شوی وو ـ د ديرو مصائبو او زړه تنگی لامله (له وجی) خپل کور او کهول به ئی پريښودل او تښتيدل، نو دغو کسانو ته پاک الله له پخوا څخه د هستوگنی دير ښه ځايونه ور په برخه کړل ـ او د دښمنانو له خوفه ئی مامون او مصئون کړل د روزی ورونه ئی پری ورپرانستل، پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئی فتح او بری ورپه برخه کړ بلکه دوی ئی د اقليمونو باچا او د متقيانو امام وگرځاوه ښائی د هم دی لامله (له وجی) په دغو آياتونو کښې د مکيانو (مکی والؤ) حال ئی واوراوه او په ورستنيو آياتونو کښې په ﴿ فَكُلُوۡا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ﴾ کښې ئی مسلمانانو ته خطاب فرمايلی دی چه تاسی له داسی حرکاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه پر مکيانو (مکی والؤ) مصائب نازل شوی وو.

فَكُلُوۡا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاشۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ اِنۡ كُنۡتُمۡ اِيَّاهُ تَعۡبُدُوۡنَ ﴿١١٤﴾

نو خورئ تاسی له هغو (طعامونو) څخه چه درکړی تاسی ته الله حلال طيب پاکيزه او شکر وباسئ (قدر وپيژنئ) د نعمت (احسان) د الله که يئ تاسی چه خاص هم ده ته عبادت کوئ (او فرمان ئی منئ).

تفسير: يعنی هر څوک چه د الله تعالیٰ د عبادت مدعی وی ده لره دغه خبره وړ (مستحق) او

لاځقه ده چه د الله تعالیٰ د ورکړی نعمت او حلالی او طیبی روزی څخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر گزاره بنده شیـ حلال دی حرام نه گڼی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدایاتو په تعمیل کښی دی ډیر زیار وکاږی!

(د حلالو او طیبو او پاکیزه ؤ شیانو د استعمال له احکامو څخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالیٰ د حرامو اشیاؤ ذکر فرمائی څو د هغو له استعماله ځانونه وژغورلی(وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفافه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «**البقرة**» او د «**الانعام**» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی ځمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل ځان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو گردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکی چه د لوږی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا

حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۠ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١٧﴾

او مه وایئ تاسی له وجی د بیانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ بیشکه هغه کسان چه تړی دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذابه د آخرت؛ دغه چه بهتان تړلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی بی له کوم شرعی مستنده د کوم شی په متعلق خوله سپړدل او داسی ویل چه حلال دی یا حرام ډیر سخت جسارت او کذب او افتراء ده. حلال یا حرام خو همغه شیان کیدی شی چه هغه ته پاک الله حلال یا حرام فرمایلی وی ـ که کوم سړی محض پخپلی رأیی سره کوم شی حلال یا حرام وتاکی (مقرر کړی) او د هغه نسبت الله تعالیٰ ته وکړی (لکه چه د معظمی مکی مشرکانو کول) او د هغه ذکر د «**الانعام**» په سورت ځمونږ د دی مبارک تفسیر کښی پخوا له دی نه تیر شو نو هغوی فی الحقیقت پر الله تعالیٰ بهتان تړلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدایت راکړی شوی دی چه ښائی هیڅکله داسی رویه ځان ته اختیار نه کړو او هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام کړی حرام ئی وګڼو او بی له شرعی مأخذه پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لګوو.

﴿ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۠ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ دغه چه بهتان تړلی وو دوی پر الله تعالیٰ د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک) یعنی د معظمی مکی مشرکین چه ځمونږ لوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معاذ الله مفتری وویل په یاد دی ولری چه هغوی پخپله مفتریان دی ـ دوی د کذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال یا حرام وائی او د هغه حلت یا حرمت نسبت پاک الله ته کوی دوی ته به عنقریب معلومیږی چه د دغسی رویی د اختیارولو څخه دوی هیڅ یوی ښیګڼی (فائدی) ته نشی رسیدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنیوی مزی وکړی او د دغه لږ خسیس ژوندون څخه دی لږ څه خوندور شی بیا به دوی په هغه دائمی بندیخانی کښی اچول کیږی چه هغه هم دوی ته بیخی آماده او تیار دی.

وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَا
ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١١٨﴾

او پر هغو كسانو چه يهودان شوی دی حرام كړی دی مونږ هغه څيزونه چه بيان كړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم كړی مونږ پر دوی (په دی تحريم سره) وليكن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم كاوه (په علمی عصيان سره).

تفسير: د دغه بيان د الانعام د سورت د ٨ جزء په (١٤٦) آيت (١٨) ركوع د ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا ﴾ الآية ـ آيت په تفسير كښی تير شوی دی هلته دی بيا وكوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته يا كوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترتله تر يوه معينه وقته پوری حرام كړی وی هغه عين حكمت او صواب دی هيڅ يو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه كښی تصرف وكړی او حرام حلال يا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾ ع

بيا بيشكه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو كسانو ته چه ئی كړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بيا توبه وباسی وروسته له كولو د هغه (بد عمل) او نيک كړی عمل خپل بيشكه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت كوونكی دی (د خطيئاتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: مثلاً حرام ئی حلال يا حلال ئی حرام وگڼل په «نادانی سره» ئی ځكه وفرمايل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احكامو څخه غاړه غړوی اگر كه ئی عملاً او په قصد سره هم وكړی هغه هم فی الحقيقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او كوی ئی. كه عاصی لږ څه له عقله كار واخلی ـ او د گناه بدو نتايجو ته وگوری او تصور ئی وكړی نو له سره به د معصيت په لوری اقدام ونه كړی د جزء (٤) «النساء» د سورت په (٣) ركوع ١٧ آيت كښی هغه تعليقات چه پر ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ﴾ باندی ليكلی شوی دی ښائی چه هغه دی بيا يو ځلی دلته هم ولوست شی.
﴿ ثُمَّ تَابُوا ﴾ الآية ـ بيا توبه وباسی وروسته له كولو د هغه بد عمل او نيک كړی عمل خپل، بيشكه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت كوونكی دی د خطياتو ډير رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) يعنی له كفرياتو څخه له توبی ايستلو او په اخلاص سره په

مسلمانيدلو ـ او په مستقبل کښې د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالیٰ د توبې کوونکو ګرد (تول) تير ګناهونه ښښي اګر که ډيرې سختې او غټې ګناوې هم وي.
(پاک الله ګردو (تولو) ګناهګارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسې ډاډينه او اطمينان ورکوي)

آدوب شويه! په ککړو ـ آ تور مخيه ماته راشه!
بت پرست ئې! که کافر ئې ـ که ئې ګبر! ماته راشه!
هيڅوک نه کرم نا اميده ـ زه ښښونکی لوی الله يم!
که توبې دې زرکرته ماته کړې ـ ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه ګټه (فائده) نشته معصيت کښې!
ګناه مه کړه! متقي شه! چه ځای ومومې جنت کښې!

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بيشکه چه ابراهيم ؤ (اصلي او اساسي) پيشوا (جامع د تولو نيکيو لکه يو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنيف (مائل له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قريش وائي)،

تفسير: دلته الله تعالیٰ جل وعلا د عربو د مشرکينو د شرکياتو په ترديد کښې د امام الموحدين ابو الانبياء حضرت ابراهيم خليل الله عليه وعلیٰ ذريته ونبينا الصلواة والسلام طور او طر يقه را په يادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذريې او ځوځات (نسل) شخه وو ـ او خپل ځانونه ئې پر ابراهيمي دين باندې سم او برابر ګڼل ـ حال دا چه دوی د ابراهيمي دين سره له لرې هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا ورښيي چه ابراهيم عليه السلام د موحدينو امام د ګردو (تولو) نيکيو معلم ـ د تولې دنيا په مقابل کښې يواځې پخپل سر د يوه عظيمه امت په برابر ولاړ ؤ او د دوی په مبارک ذات کښې پاک الله هغه ګرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړی ؤ چه په يو لوی مجمع کښې په متفرق ډول (طريقه) سره مونډلی کيږي.

ليس علی الله بمستنكر ـ ان يجمع العالم في واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر شيز
چه دی تول پخپل قدرت کړی ګرد (تول) عالم په يو سړی کښې
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته
چه دی ځای کړی سيند له شيرمی په يو دم پر يو ګړی کښې
ابراهيم عليه السلام د الله تعالیٰ داسې کامل او مطيع او فرمان منونکی بنده ؤ چه له ګردو

(تولو) ځنی شکولی او يواځی له الله تعالیٰ سره ئی نښلولی او ډير خاص مخلص مسلمان ؤ ممکن نه ؤ چه ده کوم څيز بی د الله تعالیٰ له حکمه محض له خپل لوری حلال يا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله څرنگه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکينو په کلی او جماعت کښی وسيدل هم نه خوښول - نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل ځانونه «حنيف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهيمی دين يو) شرم او ننگ پکار دی چه څرنگه پر الله تعالیٰ بهتان تری؟ آيا د حلالو حرام گڼل، يا د حرامو حلال درول او د شرک په حمايت کښی له انبياؤ سره جنگيدل د يو «حنيف» او ابراهيمی سری له شان سره مناسبت لری؟ په ياد ئی ولرئ چه د حلالو او حرامو په بيان کښی او د دين په اصولو کښی - اصل خو هغه ابراهيمی ملت دی چه د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصيل دپاره محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم تشريف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دين د ابراهيم عليه السلام تگ وکړئ نو محمدی صلی الله عليه وسلم طريقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۚ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾

(ؤ ابراهيم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی ؤ (الله) دغه (ابراهيم لره په نبوت سره) او برابر کړی ؤ (الله) دغه (ابراهيم) سمی لياری (د توحيد او اسلام) ته.

تفسير: يعنی ابراهيم عليه السلام د الله تعالیٰ شکر گزاره بنده ؤ - تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی يئ - لکه چه د ﴿ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً ﴾ الايت په تفسير کښی شکلی شوی دی نو تاسی څرنگه د ابراهيم عليه السلام په دين او ملت او لياره کښی يئ؟ (چه حق پريږدئ او باطل خوښوئ له توحيده مخ اړوئ او شرک او کفر پسی ځغلئ - حال دا چه حضرت ابراهيم عليه السلام) د کامل توحيد او تسليم او رضاء پر سمه لياره روان ؤ - او الله تعالیٰ ده ته ډيره سمه صافه لياره ورښوولی وه او دی ئی پری روان کړی ؤ.

وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (يعنی ابراهيم ته د خپل د الوهيت له درباره) په دغه دنيا کښی نيکی او بيشکه دغه (ابراهيم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لويو درجاتو د خاوندانو) څخه دی

تفسير: (نيکی) يعنی نبوت - پراخه روزی - اولاد - وجاهت - (يا جميل ذکر يا نيک اولاد يا

نبوت د محمد صلى الله عليه وسلم يا) عمومي مقبوليت چه گرد (تول) اديان بالاتفاق د ده تعظيم كوى او هره فرقه هم دا غواړى چه خپله سلسله حضرت ابراهيم عليه السلام سره ولگوى (او بيشكه چه پخپله ابراهيم عليه السلام په آخرت كښى هم خامخا له صالحانو د لويو درجاتو له خاوندانو څخه دى) يعنى هغه دعاء چه ده پخپل حق كښى كړى وه ﴿ وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴾ هغه قبوله شوه بيشكه چه دى په آخرت كښى هم د صالحينو په اعلىٰ طبقه كښى به شامل وه چه هغه د انبياؤ عليهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بيا وحى (حكم) وكړ مونږ تاته (اى محمده! داسى) چه متابعت وكړه (په توحيد كښى د (دين د) ابراهيم چه حنيف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دى له مشركانو (لكه چه قريش ئى مشرك بولى).

تفسير: د دى بيان د «الانعام» په سورت د ﴿ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ آيت باندى څمونږ دى تفسير كښى تير شو هلته دى بيا ولوست شى، مقصد دا دى چه به حلت او حرمت او دينى خبرو كښى ابراهيمى ملت او دين اصل دى. په منځ كښى يهودو او نصارىٰ ؤ ته د هغوى حالاتو په مناسبت مخصوص احكام وركړى شوى دى بالاخر محمد صلى الله عليه وسلم ئى مبعوث كړ، څو هغه اصلى ابراهيمى دين بيا له سره ژوندى او روښانه كړى چه له غفلته او تحريفه او بى ځايه تصرفاتو څخه بيخى ضايع شوى ؤ او د شرك گرد (تول) رګونه پرى كړى. په حديث كښى راغلى دى **«بعثت بالحنيفية السمحة»** د دى داسى پوره شرح او تفصيل حضرت شاه ولى الله په **«حجة الله البالغه»** كښى فرمايلى دى چه د لوستلو وړ (لائق) دى.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بيشكه هم دا خبره ده چه مقرر كړى شوى دى (تعظيم د ورځى د) خالى (په عبادت سره) پر هغو كسانو چه اختلاف يى كړى وو پكښى او بيشكه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړي په منځ د دوی کښې په ورځ د قیامت کښې په هغه څیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئې اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنې په اصلي ابراهیمي ملت کښې د خالي (شنبې) د ورځې حکم نه ؤ ـ چه پر مونږ محمدي صلی الله علیه وسلم امت باندې هم نه دی. هو! په منځ کښې یهودانو د خپل نبي موسیٰ علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالي ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئې تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښې دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شي! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامنونکي په دنیا کښې بیزوګان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښې کیږي، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور ګرد (تول) اختلافات او جګړې هم سره فیصله کیږي مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودي ګانه او ځنو به نصراني باله، حال دا چه الله تعالیٰ دوی پوهولي دي چه ابراهیم علیه السلام حنیفي مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښې د دغو ګردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږي او هر سړي به پخپلو سترګو سره ګوري چه کومه یوه ډله په غلطه تینګه وه؟ او کومه یوه په غلطه لیاره روانه وه.

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۖ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمی خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه ګمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښې ئې مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلي ابراهیمي ملت او دین سره راغلی دی که تاسې د برې او کامیابۍ غوښتونکي یئ او د «حنیفیت» په دعوی کښې رښتین یئ نو پر دغه سمې، صافې لیارې لاړ شئ! په ادْعُ إِلَىٰ

سَبِيلِ رَبِّكَ ﴾ الآية - كښې تر آخره پورې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکاوه کیږی چه ښائی خلق په څه دول (طریقه) په سمې لیاری باندې راولی؟ او د هغه دری طریقی ئې راښودلی دی (١): حکمت (٢): حسنه موعظه (٣): جدال بالتی هی احسن

(١): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخې خبرې - محکمې اترې - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او رڼا (رنړا) کښې هغوی ته لیار ښوونه وشی - چه د هغو په آوریدلو او لیدلو او پوهیدلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کیښودی شی او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کښې پړی او مړی ولویږی او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالیٰ د وحی له بیان کړیو حقائقو یو بخرکی هم تبدیل ونه کړی شی.

(٢): «حسنه موعظه» له هسې مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کوونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه ډک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکړی شی، ډیر ځلی داسی واقع کیږی چه د تیږو (ګټو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مړو زړونو کښې نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مړ او له کاره لویدلی قوم د هغه پند په اثر د یوه واښه په مرسته (مدد) ولاړیږی - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځغلی - بالخصوص هغه کسان چه ډیر عالی دماغ او ذکی او فهیم هم نه وی - مګر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کښې لری په دوی کښې د موثرو پندو او مواعظو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شی چه هغه د ډیرو لوړو عالمانه ؤ تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هو! په دنیا کښې تل ترتله داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کښې جګړې وکړی - او کاږه واږه بحثونه وکړی - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبهات پیدا او احاطه پری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږی، نو ځکه ئې ﴿ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ وفرمایل.

(٣): «**جدال بالتی هی احسن**» یعنی که داسی کومه موقع درورانِدی شی نو په ډیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئې سمې لیاری ته دراوړوئ او ښائی چه خامخا زړه خوږوونکی او ربړوونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږی او معامله طول ته رسیږی - ښائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیږوالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندی څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ ﴾ الآية - بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په ورښولی لیاری باندی لاړ شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه څوک ئی منی؟ او څوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وګړو(کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلی. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) محمونږ رسول خلق عظیم ـ نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم
وی به تل صبر کول کار د تسلیم ـ بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مګر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانیږی) او مه کیږه په زړه تنګی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسیر: یعنی پر مظالمو او شدائدو صبر کول ـ آسان کار نه دی، که الله تعالیٰ چاته توفیق ور په برخه کړی نو صبر او تحمل ئی هم ور په برخه کیږی او کولی شی چه ربړ (تکلیف) او ظلم وګالی (برداشت کړی) او آه ونه کاږی!.

کاږو بلاء مومو جفا ـ صبر او حمد کوو تل
د بد په ځای کوو نیکی ـ دغه عادت دی ځمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بیشکه الله ملګری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزګاری کوی (له کفر او معاصیو او ویریږی له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسیر: یعنی انسان هومره چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او تقویٰ او پرهیزګاری او نیکی اختیار کړی، هغومره د الله تعالیٰ امداد او اعانت ورسره وی، نو داسی متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنګی کیدل یا غمجن والی نه دی په کار ځکه چه الله تعالیٰ دغه عاجزان او ضعیفان.هم له متقیانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمائی.

تمت سورة النحل بعونه وتوفیقه ولله الحمد.

سورة «بنی اسرائیل» مکیة الا الایات ۲٦و ۳۲و ۳۳و ۵۷ ومن آیة ۷۳
ای غایة ۸۰ فمدنیة وهی (۱۱۱) آیة و (۱۲) رکوعاً
نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها(۱۷) وعدد نزولها (۵۰)
د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ۲٦ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ ـ او له ۷۳ آیتونو څخه تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری.
وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰) سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِیْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ①

پاکی د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپی کښی له (منځه یا له څنګه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصیٰ پوری هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ) چه (هلته) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلائلو (د قدرت) خپل، بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو «تولو» اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او ځمونږ ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده ګڼی د الله تعالیٰ د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ مشکل نه دی.

﴿ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَيْلًا ﴾ الآیة ـ چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپی ـ الخ) یعنی یواځی د شپی په یوی محدودی برخی کښی خپل ډیر مخصوص او خورا (ډیر) مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمه تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيٰتِنَا ﴾ کښی اشاره فرمايلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت‌المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او ډک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی وربښوول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریږی چه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم تر سدرة‌المنتهیٰ پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴾
(۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیة (۱) رکوع) د

علماؤ په اصطلاح له مکی معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدرة‌المنتهیٰ پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیږی.

د (معراج) احادیث تقریباً دیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلافو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم په ویښه (بجسده‌الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پیښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىْٓ اَرَيْنٰكَ ﴾ الآیة - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیڅا قول داسی نه دی چه (معراج) د ویښتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: **«ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلاخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقا للعادة و محلا للتعجب ایضا الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه»** بیشکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالیٰ عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مګر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیڅیری د ویښتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښوئیدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په دول (طریقه) ومنلی شي نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. ځکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصي دول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید ـ استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د ډیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او ډیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «**ثم اصبحت بمکة**» یا «**ثم اتیت مکة**»یا د صباح په وقت کښی بیرته مکی ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکی معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟. او د شداد بن اوس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپی له مخی تاسی پخپل ډیره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟

سفر وکاوه موسی طور سینیٰ ته سفر وکاوه ادریس عیسٰی سما ته
محمد وخوت بالذاۃ «عرش اعلیٰ» ته مقرب «قاب قوسین او ادنیٰ» ته
فکر وکره ته بیان د «ما اوحیٰ» ته له زړه ځیر شه ته برهان د «ما یغشیٰ» ته

زمونږ په نزد د «اسریٰ بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالیٰ خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مکی معظمی څخنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سری د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکری چه« ای موسیٰ ځما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مصره وباسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکهف» په سورت کښی چه حضرت موسیٰ د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی ـ نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شي چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په دول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وړاندی کړی دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لهٰذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخسیته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هو! د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښې معلومیږي مګر محدثین پر دغه خبره ګرد (تول) سره متفق دي چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښې د هغه روایت د استناد قابل نشي کیدی. حافظ ابن حجر رحمة الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښې د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلي دي او دا ئي ښوولي ده چه د ده د روایت مطلب داسې کیدی شي څو د عمومي احادیثو څخه مخالف نشي. مونږ دا قسم تفاصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښې دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوي دي دلته تش دومره ښوولی کیږي چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د ویښتوب په حالت کښې (بجسده‌الشریف) واقع شوي ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسې واقعات په خوب کښې هم دوی ته ورښوولي شوي وي نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

ویلی کیږي چه په یوه شپه کښې دومره اوږده مسافه به ئې څرنګه طی کړې وي؟ یا د ناري او زمهریري کرې څخه به څنګه تیر شوي وي؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنګه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښې مذکور دي څنګه به د تسلمیدلو وړ (لائق) او قابل وي؟ لیکن تر نن پورې د ډې خبرې هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلقو دغه دعوی تسلیم هم کړه شي چه دغه تک شین موجود په واقع کښې تشه فضا او هغه فی‌الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وي؟ آیا دوی داسې ادعا هم کولی شي چه د دغه تک شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشي منلی کیدی؟

پاتي شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښې دومره یو طویل سفر طی کول به څرنګه وي؟ نو ګرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرره شوی. له نن (۱۳٦٤هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسې یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکي موټر به جوړیږي. یا به داسې طیاري (الوتکې) هم وي چه تر لسو زرو فیټو پورې جګ (وچت) ختلی شي د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلي ؤ؟ د نار کره نن ورځ د یوه بی‌معنی لفظ په شان ګڼلی کیږي. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښې منصوبیږي چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریري رود نه کوي دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطې مشین د لیدلو څخه انساني عقل بیخي هک پک او حیران پاتي کیږي ځمکي یا لمر ته وګورئ چه په (۲٤) ساعتو کښې څومره مسافه وهي؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منټ) کښې له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږي د وریځو بریښنا په مشرق کښې بریښي او په مغرب په یوه طرفة العین کښې لویږي (د اروپا خبري مونږ په ایشیا کښې آورو د ایشیا او اروپا پیښې په افریقه او استریلیا کښې خلق آوري او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښې خبریږي او عکسونه په (تلویزیون) کښې ګورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لرې ځایه

څخه غورځی او په یوه ربه کښی یوه لویه جزیره له څرمی (سیلمی) څخه محوه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښی غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنګل، ګرمی یخنی، د مسافی لریوالی او نور د یوی خاشی او خځلی په اندازه هم اثر نشی غورځولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته وربښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښی داسی د بریښنا په شان تګ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور ګرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلٰوة والتسلیم په ډیر راحت او تکریم سره د سترګو په یوه ربولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا ﴾ الآیة - سره شروع فرمایلی ده څو هغه خلق چه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لنډ لیدلو او تنګ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښی محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه ګستاخیو، او عقلی لیونتوب څخه وشرمیږی (او دلته دی د خپل استدلال چړی لا څه، بلکه د منطق او فهم ډال دی هم هیسته وغورځوی!)

په هر چا باندی د توری ګزار نشی ځینی ځای کښی غورځول د سپر ښه دی.

﴿ ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآ ﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل) یعنی په هغه ملک کښی چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالیٰ ډیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاؤ او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه ګرد (تول) کمالات چه د بنیاسرائیلو په انبیاؤ او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښی سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنیاسرائیلو مبذول شوی ؤ، بنیاسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښی مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښی د ګردو (تولو) انبیاؤ امامت وفرمایه. ګواکی د انبیاؤ هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د ګردو (تولو) اقوالو ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعنی اصلی آوریدونکی او لیدونکی الله تعالیٰ دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د وربښوولو اراده وفرمائی وربښیی ئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیعه احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښی «بی بصر» والا سترګو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَاٰتَيۡنَا مُوۡسَى الۡكِتٰبَ وَجَعَلۡنٰهُ هُدًى لِّبَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ اَلَّا تَتَّخِذُوۡا مِنۡ دُوۡنِىۡ وَكِيۡلًا ؕ ②

او ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنی‌اسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسئ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسیٰ علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصیٰ» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد اقصیٰ» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنی‌اسرائیلو کومی مختلفی دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنی‌اسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک ګرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنی‌اسرآئیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی ـ نو الله تعالیٰ به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد اقصیٰ» له قولیته به هم محرومه شی.

﴿ اَلَّا تَتَّخِذُوۡا مِنۡ دُوۡنِىۡ وَكِيۡلًا ﴾ چه مه نیسئ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیږئ! او د الله تعالیٰ څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه ګنئ! او تل پر همغه الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةَ مَنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوۡحٍ ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَبۡدًا شَكُوۡرًا ③

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر وباسئ بیشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابه ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کړی دی مه ئی هیروئ. وګورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یئ څرنګه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

او قطعی حکم لیږلی ؤ مونږ بنی‌اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هرومرو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سرکښی به وکړئ تاسی هرومرو په سرکښی ډیره لویه سره.

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنی‌اسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالیٰ له جانبه د دردناکو سزاؤ خوند ورڅکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کړل مونږ پر تاسی بندګان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنګ سخت وو نو ګرد (تول) ګرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او ګرد (تول) ئی سره لوټ او تالا کړل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ

بیا بیرته وګرځوله (او درکړه) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شئ) پر دوی او مرسته (مدد) مو وکړه له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره او وګرځولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکړه او د توبی او انابت طریقه مو غوره کړه مونږ بیا تاسی ته پر دښمنانو بری او کامیابی درکړه. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونیږی تل غنم　غنم نه کیږی له اربشو　نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده　نیکی وکړه نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاته غافل مشه　له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندګان مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک (خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنګونه خړ او مخونه مو خراب کړل او په مسجد اقصیٰ بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباه کړل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه وموندله.

عَسٰی رَبُّكُمْ اَنْ يَّرْحَمَكُمْ ۚ وَاِنْ عُدْتُّمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ حَصِيْرًا ۝۸

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وګرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوګرځو (عقوبت ستاسی ته) او ګرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی‌اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داؤد علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی‌اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شئ نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغسی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له ړومبنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۵۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباه او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِيْ لِلَّتِيْ هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِيْنَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيْرًا ۝۹

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښیی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی‌اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی‌اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم‌الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیی او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهٰذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکرئ! او پر دغه محمدی سم صفا سړک باندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تګ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم‌الشان بشارات آوروی. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی ډوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَّاَنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٠﴾ ع
وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِ ۭ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُوْلًا ﴿١١﴾

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواړی) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنګی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیګنو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات اوروی. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو ګردو(تولو) خبرو د آوریدلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترګی پټوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او ګناهونو په طرف ورځغلی او مندی وریسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:
﴿ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴾
ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه!» ځینی بیوقوفان له ډیره قهره او غضبه ریږدی (رپیږی). او شین او سور ګرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بې له پوهيدلو او سنجولو (غور كولو) ښيرا كوي، ځينې د دنيا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوي. او په حلالو او حرامو او په هره يوه طريقه سره چه لاس ئې ور ورسيږي د هغه په لوري منډې وهي او نه پوهيږي چه د دغه ښايسته او زړه وړونكي شي لاندې مار يا لړم پټ دي چه بالاخر سرې د هلاكت په كنده كښې غورځوي. حقيقت دا دى چه بنيآدم د خپل تلوار او جلتي او د وړاندې او وروسته نه كتلو څخه د يو شي په ظاهري ښائست او سينگار، او وضعيت او هيئت غوليږي او د هغه پر بدو نتائجو هيڅ غور نه كوي پس هره خبره چه كوم وقت سانحه شوه في‌الفور ئې وائي، يا په منډو يو لوري ته ځي او دى ته ئې فكر او فهم نه وي چه پښه ئې پر څه لگيږي. كه انسان عجلت او جلتي پريږدي او له تدبر او متانت څخه كار واخلي او د هر كار عاقبت او انجام ته وگوري، نو له سره دغسې اغلاط او خطاوې ورڅخه نه صادريږي.

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوْا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ۭ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنٰهُ تَفْصِيْلًا ﴿۱۲﴾

او گرځولي ده مونږ شپه او ورځ دوه دليله (د كامله قدرت خپل) نو محوه كړه مونږ علامه د شپې او وگرځوله مونږ علامه د ورځې روښانه (چه هر شي پكښې ليدل كيږي) لپاره د دې چه طلب كړئ تاسې (په رڼا د ورځې كښې) فضل له رب خپل او (دپاره د دې) چه معلوم كړئ وپوهيږئ تاسې (په دغه اختلاف د دې شپو او ورځو كښې) شمار د كلونو او حساب (د اوقاتو) او هر څيز (چه تاسې ورته اړ «مجبور» يئ) بيان كړى دى مونږ هغه په بيانولو واضحو سره،

تفسير : د شپې تياره، د ورځې رڼا، د دغو دواړو څخه كله د يوه لوئيدل او كله د بل، بيا د شپې له مخې د مياشتې ورو ورو لوئيدل، او د سپوږمۍ ورو ورو وړيدل، د سپوږمۍ تته يخه وړانگې او د لمر تيزي او تودې پلوشې، دغه گرد (تول) د الله قدوس د كامله قدرت نمونې دي چه د دوى ځنې د هر يوه نظام علٰيحده او مستقل دى، او له هره يوه سره په زرهاؤ فوائد او مصالح تړلي دي او د دغو گردو (تولو) مجموعي نظام سره بيل دى چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پورې د نهايتو مضبوطو اصولو او ټينگو قوانينو لاندې دور او حركت كوي. ﴿ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ ﴾ : نو محوه كړه مونږ علامه د شپې) يعني د شپې نمونه تياره او وركه ده او سپوږمۍ روښنايي د لمر په اعتبار سپكه روښنايي او لږ څه تياره ښكاري لكه پخپله د سپوږمۍ

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً ﴾ الآیة - او وګرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه ؤ (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لګیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لټولو پسی لویږی او په رنګارنګ کارونو کښی مشغولیږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپی له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه ګرد (ټول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترګی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تګ او راتګ او کاروبار کښی سره بوخت او لګیا په نظر راځی.

﴿ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپی او د ورځی د تګ او راتګ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور ډیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) یئ بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لګولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالیٰ د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقرره کړی ده لکه چه د شپی او د ورځی اندازی مقرری دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وړدیږی او ګرد (ټول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیګا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر څخنی پس ته د شر راتګ هم داسی وګڼئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپی پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د ګرد (ټول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپی په شان وګڼئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف دول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالیٰ انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، څو دوی د دغی شپی په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښیی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشی. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شبهو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زمونږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاړی غړوندئ او غاړکئ وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرګندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کیږی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سړی بی تکلفه لوستلی شی.
﴿ فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾ (۲٦) جزء د «ق» ۲۲ آیة ۲ رکوع) په هغه
وقت کښی چه خپل ګرد (ټول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنګ وګوری نو داسی به وائی:
﴿ مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَّلَا كَبِيرَةً اِلَّآ اَحْصٰهَا ﴾ (۱۵ جزء د الکهف ٤۹ آیة ٦
رکوع)

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ طٰٓئِرَهٗ فِىْ عُنُقِهٖ ۗ وَنُخْرِجُ لَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتٰبًا يَّلْقٰىهُ مَنْشُوْرًا ﴿۱۳﴾
اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ۗ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ۗ﴿۱٤﴾

او هر انسان لازم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی، او راوبه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو ځای به شی وبه وینی هغه غوړیدلی. (او وبه ویلی شی ده ته) ولوله (دا) کتاب د تا (عمل نامه خپله) ، کافی (بس) دی هم دا ځان ستا نن ورځ پر تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر : یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندی ګرځیدلی دی چه له سره تری نه بیلیږی. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کیږی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه ده پخپل ګرد (ټول) عمر کښی کړی دی، ټول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سړی به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر و چه په دنیا کښی الله کتاب لوی قرآن لیږلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کیږی.

مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۗ
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۗ

هر چا چه سمه صافه لیاره ونیوله نو بیشکه هم دا خبره ده چه سمیږی دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره ورښولی ده، اوس که څوک پر هغی ځی که نه ځی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقی نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سړی د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه باریږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر : یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره دول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او دیر توثیق د انبیاؤ په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وړاندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده څو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی)

تنبیه : دلته مفسرانو د «اصحاب الفترة» او وړکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق وکړی دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شی پر (ذمه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له ګډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بدعملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباه کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناڅاپی دفعتاً نه نیول کیږی، او نه هلاکیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائبینو په ژبه د الله تعالیٰ احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر تولو لویږی خو هرومرو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالیٰ پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاړی غړوی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسموموی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبیه : وقال بعض السلف ان الامر فی قوله تعالیٰ ﴿ اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا ﴾ امرتکوینی قدری بالفسق. وقوله تعالیٰ ﴿ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ﴾ معناه نفی الامر التشریعی، فلا منافاة ، فافهم

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری ګرد (تول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سلهاؤ کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مګر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی ګرد (تول) په طوفان (ځپان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ ﴾ الآیة ـ او کافی بس دی رب د تا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا ګناهونو ته ګوری او د هغه ګرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره دول (طریقه) ورڅرګند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسی معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وګرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شړلی شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلقو څخنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرګردانه ګرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. څو د دوی د جداوجهد او د فانی نیکیو فانی ثمره ور ورسیږی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی څو په پوره دول (طریقه) تر څخندو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د ورښوولی لیاره باندی په عملی ډول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احدیت په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

هر یوه (له دغو طلب ګرو د دنیا او عقبیٰ) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبیٰ دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ سم له خپله حکمته او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت ګردو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالیٰ په عطاء کښی هیڅوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد شخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بخښښ دروازی او ورونه نه پری تړلی کیږی.

اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيْلًا ﴿٢١﴾

وګوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښې راغلي دي چه د جنت په دواړو درجو کښې به د ځمکې او آسمان تفاوت وي. لاندنی وسیدونکو ته به باندنی وسیدونکی داسې ښکاري لکه چه مونږ ته له ځمکې څخه په افق کښې ستوري بریښي. پخوا ئې راښوولي ؤ چه د جنت دغه درجې د هغو کسانو په برخه کیږي چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقې مندې وهلي وي او لازمه کوښښ او زیار (محنت) ئې ورښکلي وي. په ورستینو آیاتونو کښې تر لرې ځایه پورې د آخرت د سعې طریقه راښوولې شوې ده چه د هغې په تعمیل سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږي. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه قول دی چه «حق تعالیٰ د (تورات) گرد (تول) اخلاقي تعلیم د بنیاسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کښې داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دې سورت له دریمې رکوع له سره څخه شروع کیږي.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دې ونیو) نو (عاجز) به کینې (تل په دوزخ کښې) ملامت کړی شوی (د خلقو) بې ملگرې (بې برخې کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنې شرک داسې ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالیٰ او د هغه پرښتې، بلکه د دنیا د گردو (تولو) پوهانو په نزد تاسې مذموم او ملزم گرځئ! لکه چه نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کښې چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرگو کښې د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لورې رانژدې کیږي. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف‌المخلوقات انسان دپاره به دغه ډیر د ذلت او رسوائی موجب وي چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښې سر په سجده ولویږي، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنې لاس وغځوي چه هغه ئې پخپله تورلی او جوړ کړی وي. هغه کسان چه پاک الله پریږدي او د غیر الله په مقابله کښې سرښکته کوي. نو بې نیازه الله جل جلاله د حقیقي نصرت او برکت دروازه پر دوی تړي او د کمزورۍ او بیکسۍ په حالت کښې ئې پریږدي. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښې چه دې امداد او اعانت ته ډیر اړ (مجبور) او محتاج وي. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړي. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۭ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿٢٤﴾

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مګر یوائحی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرومرو (خامخا) ورسید تا څخه (حدودود) زوړوالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رټه دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوړه) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووایه او ربه ځما مهربانی (او ببښنه) وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مګر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په څو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسی د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړی» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکی کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مړکیدلو څخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړی، او د دوی دپاره دعاء وغواړی، او حتی‌المقدور د هغو عهد پوره کړی او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلة‌الرحمی او ښیګڼی (نیکی) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا﴾ الآیة - او که چیری ورسید هرومرو تا څخه حدود د زوړوالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رټه دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته ادبناکه.) په زوړتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنګی او پریشانه کیږی او په زوړوالی کښی هوښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادتمن اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څخه زړه تنګه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رټل او ناکاره خبری کول چیری ، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه وباسی! چه د زړه تنګی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره دول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمة الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتری وکړی لکه چه یو خطاکاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما یبلغن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نون د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ الآیة - او ښکته کره دپاره د دی داوړو والدینو وزر (اوږه) د تواضع له مهربانی او ووایه ای ربه! مهربانی او ښښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی ښبلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالئی او د ښیګڼی (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرګونو آفاتو او حوادثو څخه ځما د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی په فکر او کوښښ کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوړوالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالیٰ د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لیار له مسافی نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښې دی، که یئ تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی ډیر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښې تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی‌الواقع تاسی نیک او سعادتمن یئ! او د الله تعالیٰ په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالیٰ به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض ئی کړئ که کوم وقت د نیک نیتی ، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی څنی د مور او پلار د خدمت څخه څه شیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله ډیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کړی په اخلاص د ما مضی عذابه څخه به شی خلاص

تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښې وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښې روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښې ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح‌المعانی کښې هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!.

وَاٰتِ ذَا الۡقُرۡبٰى حَقَّهٗ وَالۡمِسۡكِيۡنَ وَابۡنَ السَّبِيۡلِ وَلَا تُبَذِّرۡ تَبۡذِيۡرًا ﴿۲۶﴾

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښې بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدلو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الۡمُبَذِّرِيۡنَ كَانُوۡۤا اِخۡوَانَ الشَّيٰطِيۡنِ‌ ؕ وَكَانَ الشَّيۡطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوۡرًا ﴿۲۷﴾

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی ورونه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښې)، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی ځایه لګول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه په عصیان او اضلال کښې صرفوی، دی هم د الله تعالیٰ ورکړی نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښې لګوی.

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربیٰ مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووایه هغوی ته خبره پسته خوږه.

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالیٰ په نزد چه د امید کوونکی ناامیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالیٰ سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالیٰ ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالیٰ زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه ابته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه ګرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیامه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کښېنی به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښې) بی ماله پښیمانه شوی (په اسراف کښې).

تفسیر: یعنی چه ګرد (تول) ورته مخ واړوی چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکړه دی ولی وکړه چه ته پخپله محتاج او ناداره پاتی شوی؟ الغرض په هره معامله کښې د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راتولوه ئی چه ستا له غاړی سره ولګیږی. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسی خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځی او ستا لاس همغسی خلاص پاتی شی (ابن کثیر رحمة الله علیه) لیکی «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندی داخل دی. په حدیث کښې راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجیږی هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.)

مه دی تره لاس په غاړه پوری له ډیر بخله
او مه ئی پرانیځه له حده زیات په ورکړه او سخا
څوک چه منځنی کړی ګزاره له هره بابه
نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنګوی (ئی په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنګی ئی)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندګانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی ستاسی له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسی غنیان کیږئ. او نه به نور فقیران ګرځی او نه ستاسی له سخاوته هغه غنی کیږی. او نه تاسی فقیران کیدی شئ، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو رالیږل د هغه مالک علی‌الاطلاق په لاس دی ستاسی کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی د محتاجو د لیدلو څخه ته ډیر مه وار خطا کیږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په ذمه دی. لیکن دغه خبری نبی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه څخه چه مال نه وځی هغه باندی نبی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هو! حکیم هم گرمی والا ته یخه دواء ورکوی، او یخنی والا ته توده دواء.»

﴿إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا﴾ بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی نبی فرمایلی دی چه ځما ځینی بندگان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وگرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی ، او د هغه بالعکس ځینی کسان می غنی گرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د ځینو اشقیاؤ په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنگسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَـٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَـٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنگه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (گناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواړه او لگښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرگندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفیسر : یعني زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ!. په «ولا تقربوا» کښی د زناء له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتئ) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربته لری ګرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او ډیر قسم جنګونه او جګړی تری پیدا کیږی، او د ګردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی.
حضرت شاه صاحب لیکی «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سړی به د بل سړی پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته ګوری،» د امام احمد رحمة الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سړی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه ګرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی ګستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توری او نورو په نسبت خوښوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوښوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروریانو، توریګانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوښوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده ګناه ورمعافه کړه! او زړه ئی ورپاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سړی داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل».

«اللهم صل علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آل سیدنا محمد وعلیٰ اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ﴿٣٣﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حقه سره (چه ارتداد او زناء مع الاحصان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښی راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مګر په دری صورتونو کښی (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محصن زانی. (۳) د هغه سری چه دین پریږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا ﴾ الآیة ـ او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلی او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښی له حده تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی!، یا نور بی ګناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوږونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!.

﴿ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی.) یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښی دی هیڅ قصور ونه کړی!. بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښی له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی!. یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښی مه کوئ) مګر په هغی طریقی سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښی)، تر هغه پوری چه ورسیږی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ!. هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښی هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مړی) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان وپوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښې گرد (تول) عهدونه داخل دي. که له الله تعالیٰ سره وکړي شي يا له بندگانو سره مشروط په دې چه غير مشروع نه وي. حضرت شاه صاحب ليکي «له چا سره د صلحې قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدي کول ضرور گناه ده او د هغه وبال خامخا پر مستخلف لوېږي.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾

او پوره ورکوئ تاسې پيمانه هر کله چه پيمانه کوئ تاسې او تول کوئ تاسې په تله (وزن) برابر سره (چه پکښې کوږوالي نه وي)، دغه (پوره کول د کيل او وزن) خير ډير غوره او خورا (ډير) ښه دي له خيانته له جهته ده مآل (او عاقبت).

تفسير : يعني د وزن په وقت کښې ډنډې مه وهئ! په تللو او پيمانه کولو کښې له تزئيد او تنقيصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کيږي، او پکښې گډودي راځي د شعيب عليه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دې نه تيره شوه د هغوی ډيره لويه عملي گناه هم دغه بيان شوې ده. په رواياتو کښې راغلي دي. «د هر هغه سړي چه پر حرامو قدرت ومومي او محض د الله تعالیٰ له ويرې هغه ونه کړي نو الله تعالیٰ پخوا له آخرته په دنيا کښې د هغه نعم البدل ورعطاء کوي.
(دغه پوره کول د کيل او وزن خير، امانت، ډير غوره او خورا (ډير) ښه دي له جهته د مال او عاقبت) يعني اگر که دغابازي اول لږ څه چليږي مگر کله چه خلق پرې خبريږي، نو بيا ورسره معامله نه کوي او په سپکه ورته گوري. او پوره حق‌ورکونکي ته گرد (تول) خلق په درنو سترگو گوري او ښه سړي ورته وائي او تجارت او معامله ئې په ښه شان سره چليږي.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

او مه کوه پيروي (تعقيب) د هغه کار چه نه وي تاته په هغه پوه (قول وي که فعل)، بيشکه غوږ او سترگه او زړه هر يو له دغو (دري واړو) دي له هغه څخه پوښتنه کړې شوی (په قيامت کښې چه تا په دنيا کښې ولې گناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پټو سترګو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلی! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اټکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی!. په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لګول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سری د ربړولو (تکلیف رسولو) پسی لویدل، یا چټی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قائمول، د پلرونو او د نیکونو چټی (بیکاره) تقلید پسی لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف‌الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرګندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه ګرد (ټول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولرئ! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو ګردو (ټولو) قوتونو په نسبت به سؤالونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کښی لګولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

او مه ګرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په دربولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جګولو (وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په دربولو سره ځمکه څیریدی شی، او نه د غاړی له هسکولو (اوچتولو) او د تنتر د باندی ایستلو څخه سری د غرونو په قدر جګیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پرسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

ګرد (ټول) دغه (١١ امرونه ١٢ نهی ولاتجعل نه تر دی ځایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب العٰلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د اله العٰلمین نارضائی او خفګان او بیزاری دی.

ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ

دا (ټول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا ګرد (ټول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه ګرد (ټول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالیږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِيْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿٣٩﴾

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رټلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده څو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالیٰ د خالص توحید سره وی.

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ؕ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾

آیا نو غوره کړی یئ تاسی رب ستاسی په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لوڼی)، بیشکه تاسی چه یئ خامخا وایئ خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په ډیره سپکه کورئ ډیر جسارت او لویه سپین سترګی او ګستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مګر تیښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنګارنګ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بی‌لیاری په لوری مندی وهی او ورځغلی.

قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لټولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنګ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران راښیئ که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت څرنګه خوښاوه، ښائی چه ګرد (ټول) به تولیدل او د الله تعالیٰ د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهائی درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسی ګرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالیٰ د ګردو

(تولو) (انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک شخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿۴۳﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۭ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿۴۴﴾

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لویئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالیٰ پاکی او ښیگڼه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری وپوهیدی شئ، او که کوم سړی سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

﴿ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه گرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین‌سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شئ! لیکن الله تعالیٰ تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه وباسئ نو ښښی مو هم.

وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُوْرًا ﴿۴۵﴾

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښې چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوی، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښې نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښې د غور کولو یا د رسالت تر درباره پورې د رسیدلو څه ضرورت به ورپاتې وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بې فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښې ځرولی (لگولی) کیږی.

وَّجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهٗ وَلَّوْا عَلٰٓي اَدْبَارِهِمْ نُفُوْرًا ﴿۴۶﴾

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښې یواځی (په توحید سره بې له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښې چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : پرمبې دغه ذکر ؤ چه دوی د رسول الله د صداقت پورې نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پورې هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښې داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښې دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوټه کښې ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئې بند وی او د دغی کوټی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار گواکی د لمر د رڼا اثر هیچیری نشته.

﴿ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوږونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئې واوری، نو گواکی اوریدونکی

نه دی.
تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوښی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:
﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾
« (۲٤) جزء د حٰم السجده آیت (٥) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تښتیدل پر انبیاؤ الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.
﴿ وَإِذَا ذَكَرْتَ ﴾ الآیة - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته ګرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیږی او تور ورڅخه خوری او شا تری آړوی او تښتی، هو! که د دوی د معبودانو تذکره وشی، نو ډیر خوشالیږی
﴿ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾
(۲٤ جزء د الزمر (٤٥) آیة (٥) رکوع).

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره(دا قرآن چه استهزاءده) کله چه غوږ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پټی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مګر د یوه سړی چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریدلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لاړل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووایو؟ بالاخر دا ئی سره غوته کړه چه پر دغه سړی جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی ګواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کوډی) اثر شته.
تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیږی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیڅ قسم سحر په هیڅ یوه درجه په عارضی دول (طریقه) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کودی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوری یواځی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو ګمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر : یعنی کفارو به ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیڅ یوه خبره به تینګ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوجهده، د طعن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هدوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندی) کړی شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر : یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول خو هرومرو (خامخا) تعجب راوړونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ ګورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هدوکی تری پاتی کیږی چه لږ موده وروسته هغه هدوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره ګدودیږی آیا کوم هوښیار

او پوه سړی داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هډوکی د وړو او د خاورو بخرکی به بیا سره راټولیږی او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښی بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتیږی چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا ۖ قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ ۖ قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شئ تاسی تیږی(ګټی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه ډیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړی پس له مرګه)، ووایه (ای محمده !) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کړی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له ډار استهزا۔ او تعجبه) او وبه وائی دوی (تمسخراً) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووایه (ای محمده ! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوړی او د خاورو بخرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هډوکو دوړی نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیږی (ګټی) یا اوسپنی وګرځی، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شئ، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شئ! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (ګټی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وګرځی، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول ډیر سهل او آسان کار دی.

﴿ فَسَيَقُولُونَ ﴾ الآیة - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړی پس له مرګه ووایه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کړی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت) یعنی هغه ذات چه ړومبی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړئ ، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مړی د لاش اجزاء راجمع کړی او بیا ژوندون ورعنایت کړی؟.
﴿ فَسَيُنْغِضُونَ ﴾ الآیة - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وبه وائی دوی تمسخراً کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته‌ؤ هدوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپوکلی شی؟ او کله به مړی له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.
﴿ قُلْ عَسَىٰ ﴾ الآیة - نو ووایه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی څکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ګواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ

په هغه ورځ کښی چه وبولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یئ الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به ټول مړی له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راټولیږی، هیڅوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضریږی اګر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

او ګمان به کوئ (له ډیر هیبته) چه ځنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی مګر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات ځنډ (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القران) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شدته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ ګنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقدنا» د یٰسین شریف (٤) رکوع).

وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿٥٣﴾

او ووایه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندګانو ځما ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منځ د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنګی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوږوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د ګټی (فائدی) په ځای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل ځوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنګ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ۖ إِن يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِن يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ۚ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مرګ کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکی: «په مذاکراتو کښی حق والا سړی قهرجن کیږی کله چه وګوری بالمقابل سړی هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښیی.»

وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ عَلٰى بَعْضٍ وَّاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿۵۵﴾

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښې دی او چه په ځمکه کښې دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاؤ ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور.

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سړی مو چه مناسب وګانه د بنی‌آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکی: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر ګردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهٰذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داؤد علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحدیث کان لا یفراذالاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف‌الامم‌توب مشتمل ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیة ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ فَلَا يَمْلِكُوْنَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيْلًا ﴿۵۶﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه ګمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کری چه دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښې یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لږ څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لږ څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لټوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویریږی دوی له عذابه د دغه (الله نو څنگه ئی بولئ خدایان)، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق د دی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښې روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښې د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښې قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښې دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرښتو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (ټولو) عابدین په دغه کښې شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښې ډیر زیات لویدلی دی او لټوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوښښ په هم دی کښې دی چه د الله تعالیٰ د قربت په حاصلولو کښې کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښې دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم څو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزهؤ معبودانو حال د الله تعالیٰ په مقابل کښې داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالیٰ خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالیٰ خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښې فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ ﴾ الآية - او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریږی دوی له عذابه د دغه الله الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی گرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او لړزیږی او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَاِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا شَدِيْدًا ؕ

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مگر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابو ونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو دوله (قسمه) اخستی شی:
(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تباه او خرابوه شی که د دوی گناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلاوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابده پوری به ئی گناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.
(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیږلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلاء کښی مبتلاء شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنگه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿ حَتّٰۤى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ﴾ (۲٤ جز د المومن ۳٤ آیة ٤ رکوع) وفی الحدیث (کلما هلک نبی جاء نبی آخر).
(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو گناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وڅکی.
په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی گواکی هغه ئی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا ﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴿۵۸﴾

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښې لیکلی شوی.

تفسیر : یعنې دغه فیصله بیخي حتمي او قطعي ده چه د الله تعالیٰ په علم کښې طی شوی ده او په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشي نیولی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښې یو خو کله چه وقت راشي هیڅوک به هیڅا ته پناه نشي ورکولی ﴿لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ﴾

﴿وَمَا مَنَعَنَا أَن نُّرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ﴾

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزی (چه دوی ئې غواړی) مګر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښې دی چه د مکې معظمې خلقو څمونږ له رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کړه! یا دغه غرونه څمونږ له شاؤ څخه لری کړه! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه تری سازه کړه! وغیر ذالک ، که داسی دی وکړه نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښې دغه آیت نازل شو یعنې د دغې فرمائشي معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسې معجزی ورښوولی وی خو هغوی نه یواځې ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښئ کښې ئې لا پسې ترقي وکړه آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسې شوه چه هغوی بیخي سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسې دغه غوښتنې هم پوره کړی شي نو د الله تعالیٰ په علم کښې شته، بلکه ستاسې له احوالو هم ظاهریږی چه تاسې بیا هم منونکی نه یئ، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلي اهلاک وی چه هغه د دوی په حق کښې خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسې نه ده چه د تیرو اقوامو او اممو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شي او بیخي تباه کړل شي. پخوانیو امتونو ته د فرمائشي معجزو ښوول پر دغه بناء جائز ایښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباهي د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لائق) نه وه او د وروستنیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونې ورښوول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشي معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسې کیږی لکه چه په دغه آیت کښې د همغو تاریخي نظائرو په طرف اجمالي اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشي معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکړ (او بالیقین ئې کوئ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسې هم

وشی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لیږل موقوف کړی شوی دی.

وَاٰتَيۡنَا ثَمُوۡدَ النَّاقَةَ مُبۡصِرَةً فَظَلَمُوۡا بِهَا ؕ

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوښه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاک د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیږی (ګټی) څخه یوه اوښه راوباسه. پاک الله هغه اوښه ئی له هغی پرښی (ګټی) څخه درویسته مګر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترګی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوښه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنګه چه واقع شو هغه ګردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان کذب بها الاولون) یوه نمونه وروړاندی کړه.

وَمَا نُرۡسِلُ بِالۡاٰيٰتِ اِلَّا تَخۡوِيۡفًا ﴿۵۹﴾

او نه لیږو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مګر دپاره د ویرولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق‌العادهٔ معجزاتو د لیږلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهرهٔ قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویریږی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی‌الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لیږل چه مصلحت دی هغه برابر لیږلی شوی دی.

وَاِذۡ قُلۡنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ ؕ

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : ښائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښې دغې خبرې خطور کړی وی چه د دغو فرمائشي معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشي او داسي به وائي که دی په رښتیا سره نبي وی نو څمونږ له غوښتنې سره به ئې سم معجزې راښودلې وی نو ځکه ئې مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت ګرد (تول) خلق احاطه او راګیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندې وتلی نشي. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شي او ګرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښې دی تاسې د دوی د دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسې هیڅ یو شی نشي خرابولی تاسې په خپل کار کښې مشغول او لګیا اوسئ! او د دوی فیصلې بیخي مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشي معجزو د لیدلو هم ستاسې د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه څمونږ له سزا او پوښتنې څخه خلاصیدونکی یا تری چیری تښتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقي پریښودل مصلحت دی؟ لهٰذا تاسې خپل ځان په دغو جګړو او جنجالونو کښې له سره مه اخته کوئ! دغه ګرد (تول) څمونږ تر محاصرې لاندې دی بالاخر دوی به مسلمانیږی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ

او نه ده ګرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولې مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترګو سره په شپه د معراج کښې) مګر ازموینه دپاره د خلقو د (مکې).

تفسیر: له نظارې څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پرې باور وکړ او وئې منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَ الشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِى الْقُرْاٰنِ ؕ

او (هم دا رنګه فتنه ګرځولې ده مونږ) هغه ونه چه پرې لعنت کړی شوی دی په قرآن کښې،

تفسیر : یعنې د (زقوم ونه) چه په قرآن کښې ویلې شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وګرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کښې به ونه ځرنګه زرغونیږی؟ دغه هم (لکه همغه د معراج نندارہ) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو ځخه اندازه وکړئ چه د خوراقو په تصدیق کښې د طبائعو احوال ځرنګه دی؟.

وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

او ویروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه ویرول) مګر طغیان سرکښی لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری ځخه تش وی له ویرولو ځخه هم نه ویریږی بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کښې پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی ځخه د فرمائشی معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله (توقع) او امید لرل، چټی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ
أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځې ابلیس (چه سجده ئی ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کښې) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په ځو ځایونو کښې تیره شوی ده دلته په هغې باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له ویراندی وروسته کولو ځخه منل (د پرښتو له طرفه) او په هغه کښې شبهې پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د همغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کښې ئی کاږه بحثونه کول مګر په یاد ئی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ
ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

وویل (ابلیس) خبر راکړه ماته دا (سړی) چه بهتر کړی دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کړم تر ورځی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هرومرو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پریږدم او باقی گرد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سړی لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوئی او فضیلت بښلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره.

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه ځه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطانه) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئی لگوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالیٰ د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاږه (راتول کړه گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسير : يعني خپل گرد (تول) زور او قوت ولگوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تگ (وړاندی تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصيت کښي گرد (تول) جنگيدونکی شيطانان دی که سواره دی يا پلی(پياده) ، جنی وی، که انسی، پخپلو شيطانی چارو بوخت (مشغول) او لگيا شی!؟.

وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شريک شه له دوی سره په مالونو کښي او په اولادونو کښي .

تفسير : يعني په زړه کښي دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شاني چه زړه دی غواړی ترغيب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښي هم تاته برخي درکړی. يعني دغه شيان په ناجائزو طريقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښي ئی ولگوئ.

وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شيطان مگر (په) مکر باطل (او فريب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسير : يعني چه شيطان انسان ته زرغونه باغونه ورښيی د ده په مکر او فريب او پلمو (تدبيرونو) کښي راتلل د احمقانو کار دی د شيطان گرد (تول) مواعيد پر دغابازی او فريب مبتنی دی لکه چه په قيامت کښي دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهيم ٤ رکوع (١٣ جزء) آية رقم (٢٢)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ۚ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

بيشکه (خاص) بندگان ځما چه دی نشته تاته (ای شيطانه) پر دوی هيڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافی دی رب ستا (ای شيطانه) وکيل ساتونکی (د خالصو بندگانو خپلو له شره ستا)

تفسير : يعني هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شيطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راوباسی.

رَبُّكُمُ الَّذِیْ یُزْجِیْ لَكُمُ الْفُلْكَ فِی الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیړی (جهازونه) په بحر کښی.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالیٰ د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کړه چه په هغه کښی یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیڅوک د ګردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه

عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره! پخپل لاس ګته ! ځان ساته تل له پوره!

لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ ط

له پاره د دی چه ولټوئ (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی‌الاکثر په لوی قرآن کښی روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده. د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندګی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِیْمًا ﴿۶۶﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِی الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّآ اِیَّاهُ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُوْرًا ﴿۶۷﴾

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسیږی تاسی ته سختی په بحر کښی (او ویریږئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مګر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات وموند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقی (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښی پرله پسی د الله تعالیٰ په یادونه کښی ؤ هم دغه چه د ګودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولګیده

نو بیا بیخی بی فکره کیږی او هغه گردی (تولی) پیښی ئی هیری شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیرول به نور څه وی؟.

أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یئ تاسی له دی نه چه ډوب کړی تاسی په یو طرف د ځمکی وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په څندو (غاړو) په وچه کښی مو ډوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شئ! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلاک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هلته مو وژنی.

أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ

یا ولیږی پر تاسی سخت باد وروونکی د وړو کانو بیا ونه مومئ تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یئ تاسی (بلکه مأمون مه اوسئ) له دی نه چه بیا راننه باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کرت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپیښ کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاجه د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

نو ناڅاپه راولیږی پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی ګرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند) کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طیباتو پاکیزه ؤ شیانو او غوره کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو (ډیرو) سره.

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنایت فرمایلی دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسائلو سره بی تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شی، له قسماقسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم) لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه السلام ئی د پرښتو مسجود وګرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د ګردو (ټولو) مخلوقاتو سردار او بادار غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکوره ؤ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښې په دغه بحث کښې سره لګیدلی دی چه آیا پرښته افضله ده؟ که انسان پر پرښتو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی ځمونږ د حنفیانو دغه رأیه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو ګردو (تولو) پرښتو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرښتو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښې نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښې وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښې له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ئی ښښلی ؤ هغه ئی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ئی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ئی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضریږی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه. مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره. او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴾ (۲۰ جزء د القصص (٤۱) آیت ٤ رکوع) او په حدیث کښې راغلی دی« لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښې د ګردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښې او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کیڼ لاس کښې وررسیږی ګواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره. «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښې د عمل‌نامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښې ئی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ئی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښې سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ئی لیدلی وی په آخرت کښې هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښې به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿ هَآؤُمُ اقۡرَءُوۡا كِتٰبِيَهۡ ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آیة (۱) رکوع) راشئ! ځما دغه کتاب ولولئ باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت کښې بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنده ئی دا چه په آخرت کښې به له هر چا سره همغه معامله وکړه شي چه وړ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شي پر دوی باندی په اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماؤ کښې وی). یعنی د خرماؤ د زړیو په چاودو کښې چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیږی د هر یوه د زیار (محنت) او کوښښ بدل په پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته ګټه (فائده) ثمره دوی ته رسیږی.

وَمَنۡ كَانَ فِيۡ هٰذِهٖۤ اَعۡمٰى فَهُوَ فِى الۡاٰخِرَةِ اَعۡمٰى وَاَضَلُّ سَبِيۡلًا ﴿۷۲﴾

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښې ړوند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کښې هم ړوند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د نجات او بری) له لیاری (د ړندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه ړانده پاتی وی. او هلته به آخرت کښې د جنت د لیاری له لیدلو څخه هم ړانده او ډیر لری تری پاتی کیږی «موضح القرآن» دغه د «اصحاب الیمین» په مقابل کښې د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیلا» مطلب داسی اخیستی دی چه په دنیا کښې د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښې له هغه څخه هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښې د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَاِنۡ كَادُوۡا لَيَفۡتِنُوۡنَكَ عَنِ الَّذِيۡۤ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ لِتَفۡتَرِىَ عَلَيۡنَا غَيۡرَهٗ ۖ وَاِذًا لَّاتَّخَذُوۡكَ خَلِيۡلًا ﴿۷۳﴾

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واړوی تا له هغه (قرآن) څخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت کښې به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته دوست.

تفسیر : له دغو باطنی ړندو ځخه ځینی شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترګی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وګوریٔ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متمائل کړی چه د الله تعالیٰ هغه وحی او احکام چه پر تاسی ئی لیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدیٔ یا ئی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته وروړاندی کاوه. کله به ئی ویل چه مونږ به له ځرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن ځخه تش همغه برخه لری کړیٔ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړیٔ نو خامخا هغوی به تاسی خپل تینګ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړیٔ او یوه ئی ځما په یوه موتی کښی بل ئی ځما په بل موتی کښی راکړیٔ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ځیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی ځو ئی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم   ځو مطلب ته ورسیږم
یا به سر ورکړم په لیار کښی   یا به خپل یار ته رسیږم

وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَٰكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾
إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

او که نه وی مونږ تینګ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته ځه لږ (میلان) (او که لږ ځه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق ځکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب د مرګ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) ځخه دی چه ادنیٰ راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید ئی زیات کړ نو له ادنیٰ ځنی ډیر ادنیٰ مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) ئی وفرمایه او د هغه وقوع ئی لا لږ کړ یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی ئی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالیٰ پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی ځخه ډیر لږ ځه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښی ونه مونده شو. له دی نه ظاهرېږی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښی د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری ؤ. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښی ښه دقیق او ښه ځیر شی) نو په دغو کښی هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی. مقربینو ته همغسی چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښی راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیږی. لکه چه ځمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ﴾ (۲۱ جزء د الاحزاب (۳۰) آیة (٤) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښی او په برزخ کښی او په آخرت کښی دوچنده عذاب ورڅکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښی په ګوندو او ځنګنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښی غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «**اللّٰهم لا تکلنی الی نفسی طرفة عین** » ای الها! د سترګی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه!» یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښی می وساته!.

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلٰفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۷۶﴾

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا وخوځوی تا له ځمکی (د مکی یا د مدینی) له پاره د دی چه وباسی تا له دغی (ځمکی په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښی (که ته ئی ایستلی وی) نو درنګ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مګر لږ (مدت).

تفسیر : یعنی غواړی چه تاسی په تنګ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی وباسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینی ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښی په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباه او فنا شو او بالاخر په دیر لږ مدت کښې نه یواځې په معظمه مکه په توله جزیرة العرب کښې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيْلًا ﴿۷۷﴾

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقې ځمونږ ده) په هغه چا کښې چه پر تحقیق لیږلي ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومې ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاري دی کله چه په کوم کلي یا ښار کښې د الله تعالیٰ نبي ته ئې هستوګنه نه ده ورکړې نو پخپله د همغه ځای وسیدونکي نه دي پاتې شوي.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ

قائموه (سم ودروه له تولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیارې د شپې پورې (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا۔ کړه!)

تفسیر : یعنی د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پرې مه خرابوئ تاسې تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسې یو شیز دی چه انسان ته پر ګردو (تولو) مشکلاتو او نوائبو (تکالیف) برې او غلبه ورکوي: ﴿ وَاسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دې تفسیر . په ﴿ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ ﴾ کښې د ماز پښین، مازدیګر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمنځونه راغلل د جمع بین الصلوٰتین له مسئلې سره د دې آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعې اشاره ترې واخیستله شي نو دوه نه بلکه د څلورو لمنځونو د جمع کولو مشروعیت به له دې نه ووځي هو! د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط ترې کیدی شي چه په ظهر کښې تعجیل او په عشاء کښې تاخیر ښائي چه مستحب وي الا لعارض.

وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ؕ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا ﴿۷۸﴾

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونځ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ورحاضریږی ملائک د شپی او د ورځی).

تفسیر : ښائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورځی د پرښتو په منځ کښی سره مبادله واقع کیږی» لهٰذا په دغو دوو وقتونو کښی د ورځی او د شپی د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیګڼی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پرښتی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تګ راتګ په وخت کښی ستا بندګان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سړی زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿۷۹﴾

او په (یوه توته د) شپی کښی خوب پریږده او ویښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتی عبادت دی خاص تاته ښائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «یعنی له خوبه راویښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له ګردو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له ګردو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکوو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی.
(مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او ګرد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالیٰ به هم د دوی تعریف کوی. ګواکی د محمدیت د شان ظهور به په پوره دول (طریقه) سره کیږی.
تنبیه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحهؤ احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبریٰ شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِیْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

اَخْرِجْنِیْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّیْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا ﴿۸۰﴾

او ووایه (ای محمده !) ای ربه ځما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینی ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکی نه) او وګرځوه ما لره له جانبه خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیری چه زه رسولی کیږم (مثلاً مدینی منوری ته) په نهایت پت، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چه د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چه ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکی څخه) نو هغه دی هم په پت، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چه دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شی! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر ځوړند او ښکته وی!. او داسی غلبه او تسلط راعنایت کړه چه له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی څو د حق کلمه علیا. او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کښی هر یو قانون چه وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوی درجی پوری د حکومت مدد ضروری دی څو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چه سره د دلائلو او براهینو له آوریدلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیة ۳ رکوع کښی فرمایلی دی ﴿ لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاْسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ﴾ الآیة -

وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۭ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ﴿۸۱﴾

او ووایه (ای محمده ! دوی ته کله چه بیرته ننوتی مکی ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تیښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمی مکی کښی شوی ؤ چه هلته په ښکاره دول (طریقه) سره د حق د غلبی کوم سامان نه ؤ یعنی ووایه ای محمده ! لوی قرآن چه مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وپوهیږئ چه اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تښتیدلو پیښه یوازی له مکی معظمی څخه نه بلکه له ګردی (تولی) جزیرة العرب څخه په عمل راځی په حدیث کښی راغلی دی کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښی په بری ننوت نو په دغه وقت کښی د کعبی شریفی په چار چاپیر کښی دری سوه او شپیته بتان په یوی لښتی سره پر ګردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسی به ئی فرمایل

﴿ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ﴾ ﴿ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴾
نو هر بت به پرمخې لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسې یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبې څخه تښتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځي!» والحمد لله علیٰ ذلک.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ﴿۸۲﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پرې اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مګر زیان (هلاکت چه ایمان پرې نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنګه چه د حق له راتګه باطل تښتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیږی نو روحانی امراض هم لرې کیږی او له زړونو څخه د باطلهٔ عقائدو او ذمیمهٔ اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنځوری بیخی محوه او ورکوی بلکه ډیر اوقات د هغه له مبارک تأثیر بدنی صحت هم حاصلیږی لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښې د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له ګردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالیٰ په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماؤ افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجی سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لرې تری وتښتی په همغه اندازه په زیان وموموی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لرې کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبة په (۱۶ رکوع) ۱۳۵ آیت کښې پاک الله فرمائی ﴿ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوْا وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴾

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوْسًا ﴿۸۳﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وګرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ ګرځولو (له کبره)، او کله چه ورسیږی ده ته شر بدی نو شی دی نا امیده.

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیږی او د عبودیت له فرائضو څخه ځان وباسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به ګرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. ګواکی په دواړو حالاتو کښی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مأیوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً ځکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له ګردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کیږی نو په دغه وقت کښی ډیر سخت مأیوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلی او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ ؕ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيْلًا ﴿۸۴﴾ ع

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقی چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تګ کوی او په همغه کښی محو او لګیا وی. لیکن په یاد ئی ولرئ چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکنات برابر ګوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تګ کوی او په کوم کوم شی کښی په څه اندازه چپ (کوږ) تګ کوی؟ یا په کږه لیاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ ؕ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده !) له (کیفیته د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایته سره موافق دغه سؤال د مدینی منوری یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینی په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږی چه په معظمه مکه کښی قریشو د یهودانو په مشوری دغه پوښتنه کړی ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښی اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.
دلته د دی سؤال له اندراجه به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروری مسائلو کښی د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جګړی کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطنی ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ﴾ (٢٥ جزء د الشوریٰ (٥٢) آیة (٥) رکوع) ﴿ يُنَزِّلُ الْمَلَٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ ﴾ جزء (١٤) (د النحل ٢ آیت (١) رکوع) مګر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیری فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاؤ د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدینی منوری د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کوونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غتو خبرو او په نهایت واضحؤ حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب ځما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مګر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښی دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ورونه‌ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاؤ هم له مخلوق سره داسی دقیقی خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالیٰ په حکم سره یو شی په بدن کښی لوېږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم خیژی او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښې عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئې دلته چه څه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کړو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښې د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د ډیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او شائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهی او حقیقت پوری د رسیدلو دعوی خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم ځما په نزد له قرآنیه ؤ آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښې علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ ﴿ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ٦ رکوع) ﴿ ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ١٤ آیت ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾ جزء ١٤ (د النحل ٤٠ آیت (۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیږی او په ارواحو کښې د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیږی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه ځایه پوری رسیدلی ؤ چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی.

«یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده ﴿ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ﴾

(۳) : مګر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کړی او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ **فان العلم قد اتاه من مفیض آخر وهو قلیل فی جنب علم الله تعالیٰ** کما قال الله تعالیٰ ﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي ﴾ الآیة - جزء ١٦ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ﴾ جزء ۲۱ (د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علیٰ تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقولهم «لن نومن لك حتیٰ تفجرلنا من الارض ینبوعاً» الآیة ﴿ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴾ انسانی روح اګر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښې ډیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو ګردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لاړ شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آر یه‌ؤ له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ څخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راځی؟.

(٤) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه څخه د کمالاتو سلب وکړی اګر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ دغه څو اصوله چه مونږ بیان کړل اهل الفهم ته تری نسق الایات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یوائځی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی ډیره مرسته (مدد) وشی د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاؤ ځایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماؤ کافی کلام کړی دی، لیکن دلته ځما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیٰحده علیٰحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منځ کښی څه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. ړومبی ئی وفرمایل ﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ﴾ جزء ٨ (الاعراف ٥٤ آیت ٨ رکوع) دغه څو «خلق» شو په منځ کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرګندیږی (ښکاریږی)، بیا ئی وفرمایل ﴿ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ﴾ جزء ٨ (الاعراف ٥٤ آیت ٧ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسی چلوی چه هغه ته تدبیر او تصریف ویلی شو، دغه څو «امر» شو. ﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ ﴾ جزء ٢٨ (د الطلاق ١٢ آیت ٢ رکوع).

ګواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وګڼئ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لګولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپړی جوړوی) . او بل ئی اوړه کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی ډیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریږولی شی او ځای په ځای په کښی لګولی شی بیا دغه ګردی (تولی) پرزی سره ترلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه ګرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شیبه کښی هغه ګرد (تول) ساکن او بی حرکته او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لګیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت ئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه څراغونو، دیوو، ګرویو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنګ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرګنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریژول او جوړول او بیا د هغه ګردی (تولی) پرزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لګول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالیٰ د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) مشینونه جوړ کرل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړوکی او لویه پرزه ئی په سمه برابره اندازه جوړه کړه. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیرا) بیا ئی هغه ګردی (تولی) پرزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ﴾ جزء ۸ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه ګرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولګولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کره شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿ٱلْخَٰلِقُ ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ﴾ جزء ۲۸ د الحشر ۲۴ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث « خلق الجنة وبرأ النسمة» وفی سورة الحدید (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وقتادة والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (ځه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ﴾ جزء ۲۳ (د یٰسین ۸۲ آیت ٥ رکوع) په بل ځای کښی په دیر وضاحت سره د (کن) امر ئی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ٥۹ آیت ٦ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُن فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصریف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووایم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالیٰ له قدیمهؤ صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه ګرد (تول) صفات (مثلاً حیات. سمع. بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمة الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی تینګ ودریږو.

د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په دیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى﴾ ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾

﴿يُلْقِى ٱلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ﴾ ﴿يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ﴾

او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصریف په هغه طریقه

سره وکړی شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهٰذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالیٰ د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی ښائی ځکه ﴿ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي ﴾ کښی هغه ئی ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی ځکه په ﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴾ کښی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کښی کیښود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالیٰ له شأنه څخه د صدور په وقت کښی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. ګواکی له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی‌الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجندة» بیشماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د وړکیو او لویو بیشمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو ګرویو او قمقمو کښی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنګ او هیئت اختیاروی. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اختیارولی شی؟ دا دغسی وګڼئ چه ګرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښی وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ځمری، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له ویښیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیږی.

فی‌الحقیقت الله تعالیٰ د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښی اچوی او په هغه کښی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د ویښتوب په عالم کښی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کښی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقی (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل وعلا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالیٰ په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پرښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور ګرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالیٰ امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالیٰ امر له هغه څخه پاک او اعلیٰ وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښی، احراق،

سوځیدل، تودوالی او نور ګرد (تول) آثار محسوسوحال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیی له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر ګرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کړل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیهٔ حقائقو په پوره ډول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر ئی له اوهامو او له تولو قال ؤ قیله
خاوری دی په سر شی دا څما په دی خیال ؤ دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثرو قدیمی حکماؤ او د صوفیه ؤ مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رأیه ده په دغه کښی څما په نزد فیصل قول همغه دی چه بقیة السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

(۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه څمونږ مادیه ابدان.

(۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.

(۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیته له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء ئی د مجرده ؤ جواهرو په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه ؤ په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترګی، غوږونه، پوزه. لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیږی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکیفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب ګرځی ګواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» ئی د ﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا ﴾ په تفسیر کښی نقل کړی دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مګر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب ګرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه ؤ (پلوشو) په وسیله څمکه تودوی لکه چه می په ننني اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیارهوانانو پخپل سر طیاری الوځولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب ئی کړی دی چه تری ډیر تعجب راوړونکی نتائج څرګند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه ؤ سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه دک

ؤ چه پر هغو تاکلیو (مقرر کړی شوی) ځایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه.»
دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیٰحده ؤ او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو ځای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه ! آ ړومبیه ته له تولو!
تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !
سامو پته ده په ځان کښی ته ئی پټ ځمونږ په سا !
آی په پتو کښی تل پته! آ ځمونږ د ساؤ سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی گواکی تر هغه پوری ژوندی گڼلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شی.
هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالیٰ هو الملهم للصواب

وَلَئِنۡ شِئۡنَا لَنَذۡهَبَنَّ بِالَّذِیٓ اَوۡحَیۡنَآ اِلَیۡكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَیۡنَا وَكِیۡلًا ﴿۸۶﴾
اِلَّا رَحۡمَةً مِّنۡ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ فَضۡلَهٗ كَانَ عَلَیۡكَ كَبِیۡرًا ﴿۸۷﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پرې مو ښود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئې سردار کړی د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاؤ. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئې هم) تاته درکړی دی او بل ئې دغه قرآن کریم درته درکړی دی او بیا تر قیامت ئې ستا په امت کښې باقي پریښی دی یعنې د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکړی دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی او د لږ څه مودی له مخې هغه در څخه واخلی. نو بیا به ئې بل څوک نشي درکولی، لیکن د الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی ډیره زیاته ده نو ځکه ئې دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښې نشته چه هغه در څخه بیرته واخلی او یوائځې د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه ګرد (ټول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰۤى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴿۸۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خامخا که یو ځای (راټول) شي (ګرد) انسانان او (ګرد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښې) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شي ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښې کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښې ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰۤى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۸۹﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښې (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پرې واخلی) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین ځو ځو ځلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول لیکن اکثرو احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په ځای د هغه پر ناشکری ګردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن
نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده !) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (وباسی) مونږ ته له ځمکی (د مکی تل بهیدونکی خوتیدونکی) چینه (چه تل د که وی له اوبو او له سره نه وچیږی) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انګورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه ګمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راولی ته الله او پرښتی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.
په ﴿ تُسْقِطَ السَّمَاءَ ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السباء» د سورت په (۱) رکوع کښی

داسی ارشاد شوی دی ﴿ اِنۡ نَّشَاۡ نَخۡسِفۡ بِهِمُ الۡاَرۡضَ اَوۡ نُسۡقِطۡ عَلَيۡهِمۡ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ﴾
الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وړو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکی د مکی چینه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راولی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی وواڼی او پرښتی هم علی رءوس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وړو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژئ! او له هغه ځایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلۡ سُبۡحَانَ رَبِّيۡ هَلۡ كُنۡتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۳﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡۤا اِذۡ جَآءَهُمُ الۡهُدٰۤى اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوۡۤا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۴﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلقو لره له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر : یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در گرده (تولو) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنگه د الله تعالیٰ رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته راښکته کوله.

قُلۡ لَّوۡ كَانَ فِي الۡاَرۡضِ مَلٰٓـئِكَةٌ يَّمۡشُوۡنَ مُطۡمَئِنِّيۡنَ لَنَزَّلۡنَا عَلَيۡهِمۡ مِّنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُوۡلًا ﴿۹۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی په ځمکه کښې پرښتې (په بدل د انسان) چه ګرځیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندې له آسمانه یوه پرښته رسول.

تفسیر : یعنې که دغه ځمکه د بنی آدمانو په ځای د پرښتو کلې او د هستوګنې ځای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرښته نبی ګرځولی او لیږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرښته خپل اصلي صورت سره ولیږله شي نو زړونه او سترګی له سره د هغې د لیدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشي نو خلق به په اشتباه کښې لویږي دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښې تیر شوی دی. هغه دی ولوست شي!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع
د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع
که وینا وی د توتا که د مینا
لاغ ئې شمیرې هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًۢا بَصِيْرًا ﴿۹۶﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منځ ځما او په منځ ستاسی کښې، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهرو د دوی).

تفسیر : هغو کسانو چه داسی به ئې ویل ﴿ اَوْ تَاْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا ﴾ یعنې که الله له مونږ سره مخامخ شي او ځما تصدیق وکړی نو هله به یې ومنو نو ئې وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره ځما تصدیق کوی ځکه چه هغه علیم او خبیر دی او ګوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او ځما له هغو ګردو (تولو) مصائبو څخه چه ئې تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پته او ښکاره ئې کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او ځما په لاس او ژبه متمادیاً داسی علمي او عملي نښې ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومي قدرتي قانون څخه ډیر لوړ او عالي دی. هغه ځما مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع‌الاثر ګرځوی او تکذیب کوونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دی عمل سره بیخی تاسی فلاح نشئ موندلی آیا دغه د الله تعالیٰ له جانبه فعلي ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښې صادق یم؟ آیا له یوه مفتری سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟.

وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِهٖ ۗ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره وښودله الله نو همغه د سمې لیارې موندونکی دی، او هر څوک چه ئی گمراه کړی (الله) نو له سره به نه مومې ته دوی ته نور دوستان بې له دغه (الله څخه چه سمه لیاره وروښیی)،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پورې رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سړی به ئی په سمه لویه لیار کښې بیولی شی؟.

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ عُمْيًا وَّبُكْمًا وَّصُمًّا ۗ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۗ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيْرًا ﴿۹۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښې (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه ړانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) ځای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبې د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په ځینو مواطنو کښې به کفار پر خپلو مخونو نسکور ړانده او گونگیان او کانه کړی شوی بیولی کیږی. په حدیث کښې راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنگه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کړی. پاتی شو دوزخیانو سر پ ځیری کشول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو څخه وی ﴿ يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ ذُوْقُوْا مَسَّ سَقَرَ ﴾ ۲۷ جزء د القمر (٤٨) آیة (۳) رکوع).
﴿ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ ځای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبې د دوزخ زیات به کړو دوی ت اور تیز) یعنی نه پریږدی چه له معینی اندازی څخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوځیږی او د دوی په تکلیف کښې څه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا ﴾ جزء ٥ (د النساء ٥٦ آیت ٨ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوز د اور لمبه لږه کینی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوْٓا
ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿٩٨﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو ځمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هدوکی او خاوری ریژیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره.

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کښی په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترګو سره وګوری چه څرنګه سوځیږی او بیا له سره پوستکی ورتیاریږی.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى
اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيْهِ فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٩٩﴾

آیا نه ګوری دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیته) چه نشته هیڅ شک په هغه کښی نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مګر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره).

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ ﴾
(۲٤ جزء د المؤمن (۵۷) آیة (٦) رکوع) بیشکه چه الله تعالیٰ تاسی او نور ګرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کښی) یعنی ښائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه ګرد (تول) سره مره شوی دی هغوی به اوس څرنګه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا ګردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿ وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مګر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحهؤ مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کښی همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږی او لږ څه هم په لیاره نه راځی.

قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ خَزَآىِٕنَ رَحْمَةِ رَبِّيْٓ اِذًا لَّاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ۭ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوْرًا ﴿١٠٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شئ د خزانو د رحمت د رب ځما نو په دغه وقت کښی هرومرو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۭ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيْرًا قُلْ لَّىِٕنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓي اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ ﴾ الآیة - الله تعالیٰ پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی.» په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتائجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم‌الشان رحمت او عدیم‌النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه ځخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات ځخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندیښنه ورته پیښیدی شی چه هغه بل به ځما په ورکړه او امداد ځما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت ځخه بخل او تنگ‌زړه‌توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی ځخه دومره ویریږی چه ځما گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ ځما سیال او شریک یا له ما ځخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الٰهیه رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیرزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غټانو ځخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتداره دولت د «بنی هاشم» یو دریتیم ته ورسیږی، دغه د الله تعالیٰ فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو ډکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب ځخه د الله تعالیٰ فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا وررسیږی. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر ارت زړه د انسانی په بنی‌نوع ئی لگوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا ﴿۱۰۱﴾

او البته په تحقيق ورکړي دي مونږ موسیٰ ته نهه معجزې ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بني اسرائيلو څخه کله چه راغی (موسیٰ) دوی ته نو وويل دغه (موسیٰ) ته فرعون بيشکه زه گمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړي شوی.

تفسير : يعني همغسې چه پاک الله تاسې ته ای محمده صلی الله عليه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظيم قرآن عنايت کړی دی او نور ډير مراحم ئې هم پر تا مبذول فرمايلي دي. هم داسې مونږ پخوا له دې نه موسیٰ عليه السلام ته له ښکاره نښې او معجزې د ده د حاله سره مناسب عنايت فرمايلي دي څه وخت چه ده بني‌اسرائيلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بښلو دپاره تشريف راوړی وو. که ئې غواړې نو د بني‌اسرائيلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئې گوره چه تر کومه ځايه پوري صحيح دي.

تنبيه : هغه نهه معجزې دا دي: يد بيضاء، عصا، سنين، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځينو تفاسيرو کښې د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلي دي) د الاعراف د «سورت په ۱۶ رکوع څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ ﴾ الآية - په تفاسيرو کښې مو د هغه تفصيل ليکلی دی هلته دي وکوت شي.

په مسند احمد شريف او ترمذي شريف او نورو کښې په يوه حديث کښې دي چه يهودانو څمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د تسع ايات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمايل:
هغه احکام دا دي : شرک مکوئ! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وينه مه تويوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بې گناه مه نيسئ چه حاکم يې قتل کړي پر عفيفه‌ؤ ښځو تهمت مه لگوئ له جهاده مه تښتئ! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب تول کيدی شي لسم حکم (ای يهودانو!) تاسې ته مخصوص ؤ چه د شنبې په ورځې له حده مه تيريږئ! يهوادنو! د دغو خبرو د اوريدلو څخه څمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم تصديق وکړ.
حافظ عماد الدين رحمة الله عليه ابن کثير ليکي چه په دغه حديث کښې «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سياق له سره هغسې نه غواړي چه ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ ﴾ الآية - څخه مراد دغه نهه احکام واخيست شي. وروسته د فرعون او د موسیٰ مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمايلي دي داسې اقتضا- لري چه له «آيات» څخه هغه معجزې او

نښي مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونيانو ته ورښوولي شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لګیږی او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونيانو د کونیه ؤ آیاتونو په متعلق وروښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمة الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کښې د وصایاؤ په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښې هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئې ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. ګواکې تنبیه ئې فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کښې دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات ګټور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ ﴾ الآیة - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل ځای کښې راغلی دی ﴿ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِیْٓ اُرْسِلَ اِلَیْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیة (۲) رکوع) ګواکې له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَاِنِّیْ لَاَظُنُّكَ یٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا ﴿۱۰۲﴾

وویل (موسیٰ بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نهه معجزی هیڅوا) مګر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا ګمان کوم پر تا ای فرعونه د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر : یعنی اګر که ستا ژبه انکار کوی مګر ستا زړه ډیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم‌الشان نښان ستا د سترګو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکی حقیقی مالک دی. اوس که کوم سړی عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَیْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ﴾ ۱۹ جزء د النمل (۱٤) آیة اوله رکوع).

فَاَرَادَ اَنْ یَّسْتَفِزَّهُمْ مِّنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ جَمِیْعًا ﴿۱۰۳﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دې چه وخوځوی او آرام پرېږدی او لرې کړی دوی له ځمکې (د مصر) نو ډوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو ټول.

تفسیر : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسیٰ علیه السلام اثر زیاتیږی نو داسی اندیښنه ور پیدا شوه چه بنی‌اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئې د هغوی په زیات ربړولو (تکلیف کولو) شروع وکره او داسی ئې مقرره کره چه دوی په مصر کښې په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پرې نښودل او د قلزم په بحیره کښې مو گرد (تول) هغه ظالمان ډوب کړل.

وَّقُلْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ لِبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِیْفًا ﴿۱۰۴﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسیږ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښې نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښې حساب ته یو ځای) گډوډ، .

تفسیر : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئې د هغوی د مرئیتوبه نجات درکر، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زړه غواړی په ډیر آزادی او هوسائی (ارام) سره تلی شئ. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تباه شوی دښمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادریږی.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه. یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پریږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له ګردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم‌الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لیږلی دی. او پوره په همغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منځ کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی:
﴿ فَاعْلَمُوٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱٤ آیت

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿۱۰۵﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه!.

وَقُرْاٰنًا فَرَقْنٰهُ لِتَقْرَاَهٗ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَّنَزَّلْنٰهُ تَنْزِيْلًا ﴿۱۰۶﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توته توته لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی. لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ ((۲۳ جزء د ص (۲۹) آیة (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی څو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریدونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی. او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنګه حالات به راوراندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدایات صادریده څو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د ګردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی ګرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بی موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖۤ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا ؕ اِنَّ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖۤ اِذَا یُتْلٰی عَلَیْهِمْ یَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿۱۰۷﴾ وَّ یَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَاۤ اِنْ کَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زنو (وچولو (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلافولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منئ که ئی نه منئ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویهؤ کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی. دوی دغه پاک کلام د آوریدلو څخه پرمخی پر خپلو زنو سرونه په سجده ږدی او وائی سبحان الله دا څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالیٰ هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسیٰ علیه السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی‌اسرائیلو زه به ستاسی په ورونو (بنی اسمٰعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی متوجه.

وَیَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ یَبْکُوْنَ وَ یَزِیْدُهُمْ خُشُوْعًا ﴿۱۰۹﴾ السجدة

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړی دوی (د الله له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کیږی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کښې تزئید کوی. کله چه سر په سجده پړدی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کښې تزئید پیدا کیږی د اذقان (زنو) په لفظ کښې ښائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کښې زیاته مبالغه کوی. ګواکې خپلې زنې هم پر ځمکه لګوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجه څخه کنایه وی والله اعلم.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَیًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی

ووایه (ای محمده ! دوی ته) وبولئ تاسی الله یا وبولئ تاسی رحمٰن، هر یو نوم ئې چه وبولئ (او واخلئ تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنې) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کښې د صلوٰة ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالیٰ له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمٰن» نوم په دوی کښې دومره مأنوس نه ؤ. البته په یهودانو کښې د «رحمٰن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کښې هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کښې ئې لری د بل لوری (مسیلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمٰن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمٰن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئې ځنې خوړ او په وحشت کښې به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبې څخه ئې «رحمٰن» اوریده نو په خپلو منځونو کښې به ئې ویل: چه محمد موږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسویٰ د الله څخه «رحمٰن» ته هم غږ کوی. یهوادنو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کښې ولې د «رحمٰن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په موږ کښې شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کښې ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمٰن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماؤ د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لازمیږی او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولې په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږئ چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنیٰ دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلئ او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بدلیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنک واحد   وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیهؤ صفاتو او تنزیهیهؤ اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو ګردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیهؤ صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الاهو (۲) الرحمٰن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (٤) الملک جل جلاله (٥) القدوس جل جلاله (٦) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (۱٤) المصور جل جلاله (۱٥) الغفار جل جلاله (۱٦) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (۲٤) الرافع جل جلاله (۲٥) المعز جل جلاله (۲٦) المذل جل جلاله (۲۷) السمیع جل جلاله (۲۸) البصیر جل جلاله (۲۹) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (۳٤) العظیم جل جلاله (۳٥) الغفور جل جلاله (۳٦) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (٤۰) المقیت جل جلاله (٤۱) الحسیب جل جلاله (٤۲) الجلیل جل جلاله (٤۳) الکریم جل جلاله (٤٤) الرقیب جل جلاله (٤٥) المجیب جل جلاله (٤٦) الواسع جل جلاله (٤۷) الحکیم جل جلاله (٤۸) الودود جل جلاله (٤۹) المجید جل جلاله (٥۰) الباعث جل جلاله (٥۱) الشهید جل جلاله (٥۲) الحق جل جلاله (٥۳) الوکیل جل جلاله (٥٤) القوی جل جلاله (٥٥) المتین جل جلاله (٥٦) الولی جل جلاله (٥۷) الحمید جل جلاله (٥۸) المحصی جل جلاله (٥۹) المبدی جل جلاله (٦۰) المعید جل جلاله (٦۱) المحی جل جلاله (٦۲) الممیت جل جلاله (٦۳) الحی جل جلاله (٦٤) القیوم جل جلاله (٦٥) الواجد جل جلاله (٦٦) الماجد جل جلاله (٦۷) الواحد جل جلاله (٦۸) الصمد جل جلاله (٦۹) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (۷٤) الاخر جل جلاله (۷٥) الظاهر جل جلاله (۷٦) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرءوف جل جلاله (۸٤) مالک الملک جل جلاله (۸٥) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (۸٦) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المغنی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (۹٤) الهادی جل جلاله (۹٥) البدیع جل جلاله (۹٦) الباقی جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله(۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شانه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذافی الجلالین، واقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

او ډیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښې او مکوه ډیر نرموالی په هغه (قرائت) کښې او ولټوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښې یوه لیاره (متوسطه).

تفسیر : یعني په جهري لمانځه کښې (او هم داسې په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کښې هم نه دیر په زور سره غږیدل په کار دي او نه دیر په ورو سره وئیل لازم دي بلکه منځنی، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کښې دي کله چه په مکه معظمه کښې قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکی او د هغه راوړونکی او هم ویونکی په نسبت او شان کښې چتې (بیکاره) خبرې او اپلتې (خرابی) ویلې نو ځکه رسول الله په دیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعني نه دومره په زور ئې ولوله؟ چه مشرکین ئې په خپلو کورونو او مجالسو کښې واوری (د تبلیغ وقت مستثنیٰ دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئې ولوله چه پخپله ستا ملګری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشي. افراط او تفریط دواړه پریږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغې سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخي ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَمْ یَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ یَکُنْ لَّهٗ شَرِیْکٌ فِی الْمُلْکِ وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ وَلِیٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَکَبِّرْهُ تَکْبِیْرًا ﴿۱۱۱﴾

ووایه (ای محمده !) چه ټوله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئې دی نیولی ځوک ولد (لکه چه یهوادن وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کښې (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته ځوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوئ کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئې وفرمایه او سورت ئې ختم کړ. یعني ګرد (ټول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالیٰ دپاره دی چه په خپلو ګردو (ټولو) صفاتو او کمالاتو کښې واحد دی او له هر راز (قسم) عیبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخي پاک او منزه دی. د ده په ذات کښې هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شي. له بل چا ځنې په مدد اخیستلو کښې دری احتماله کیدی شي، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتې شي لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کښې له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کښې د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه ګواکی په «لم یتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم یکن له شریک فی الملک» سره د دوهم او په «لم یکن له ولی من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «کبره تکبیرا» کښې ئې د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه.

یعني انسان ته لازم دی چه د الله تعالیٰ پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلیٰ وګڼی. او لطف دا دی چه په «لم یتخذ ولداً» کښی د نصاریٰ او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیری د یعقوب د بیری په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکی «هیڅوک ئی مددګار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددګار وغواړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملګرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفیقه فلله الحمد والمنة والصلوٰة والسلام علیٰ صاحب الاسراء وعلیٰ آله النجباء واصحابه الاتقیاء وتابعیهم الاصفیاء

سورة الکهف مکیة الا آیة (۲۸) ومن آیة (۸۳) الی غایة (۱۰۱) فمدنیة وهی مائة وعشر آیات واثنا عشر رکوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (٦۹) نزلت بعد الغاشیة

د کهف سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس رکوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (٦۹) سورت دی وروسته د «الغاشیة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه ډیر مهربان خورا (ډیر) رحم والا دی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ عَلٰی عَبۡدِهِ الۡکِتٰبَ وَلَمۡ یَجۡعَلۡ لَّهٗ عِوَجًا ۟ ؕ ۱

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه ئی دی ګرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلیٰ ځنی د اعلیٰ تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او ډیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ئی له ګردو (ټولو) څخه اعلیٰ او اکمل کتاب ئی نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی ئی په ډیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته. عبارات ئی په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب ئی ډیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نهایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیڅ قسم افراط او تفریط هیڅ قسم اثر او شائبه پکښی نشته.

قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښی نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابه سخته (چه راتلونکی دی) له جانبه د الله.

تفسیر : یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکذبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبیه : ځینو د «قیماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه ویښته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کښی ونه مومئ مګر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قیما علیٰ سائر الکتب السماویة» د ګردو (تولو) سماویه ؤ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لګوونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښی قایم ساتونکی دی.» او مسلم وائی «قیما بمصالح العباد » د ګردو (تولو) بندګانو د تولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغوونکی دی.» په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښی هیڅ د شبهی ځای نشته.

وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾
مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښی دائم قائم بلاانقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر : په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَّيُنۡذِرَ الَّذِيۡنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۗ ۴

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له ډیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالیٰ دپاره د اولاد په تجویز کښی له ګردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاریٰ» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهریږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکة الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. ګواکی دلته د اولاد تجویز کوونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاریٰ ؤ ته په اخص الخصوص سره تنبیه ورکړی شوی ده.

مَا لَهُمۡ بِهٖ مِنۡ عِلۡمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمۡ ؕ كَبُرَتۡ كَلِمَةً تَخۡرُجُ مِنۡ اَفۡوَاهِهِمۡ ؕ اِنۡ يَّقُوۡلُوۡنَ اِلَّا كَذِبًا ۵

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووځی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مګر دروغ (ډیر غټ).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کښی ؤ چه د هغوی په عمیاء تقلیدسره داسی غټی خبری له خپلو خولو څخه راوباسی. ګواکی دوی د الله تعالیٰ د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی ګستاخی او سپین سترګی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خبره بی پروا راوباسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفۡسَكَ عَلٰۤى اٰثَارِهِمۡ اِنۡ لَّمۡ يُؤۡمِنُوۡا بِهٰذَا الۡحَدِيۡثِ اَسَفًا ۶

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د ګرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وړی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له ډیره غمه.

تفسير : يعني كه دغه كافران قرآني خبرى نه مني نو تاسى د دوى په چرت (فكر) او غم كښي خپل ځان مه كړوئ! او مه له سره ويلي كيږئ! تاسى د تبليغ او دعوت فريضه اداء كړى او كوئ ئي. كه ئي څوک نه قبلوى نو تاسي لره نه ښائي چه خپل ځان دومره وكړوئ! او دومره غمجن شئ! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسي وينا په كار ده چه مونږ پخپلو دغو كوښښونو كښي ولي بريالى (كامران) او كامياب نشو كيدى. تاسي خو په هر حال كښي بريالى (كامياب) يئ! هغه د دعوت، تبليغ او د خلائقو سره د همدردى او خواخوږى كارونه چه تاسي انجاموئ هغه ستاسى د مراتبو ترفيع او د مدارجو د ترقى ذرائع دى كه اشقياء هغه نه قبلوى نو په دغه كښي د هم دغو خساره او تاوان دى.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ⑦

بيشكه مونږ (چه يو) گرځولي مو دى هر هغه څيز چه دى پر ځمكه زينت (ښائست رونق) دپاره د دى (ځمكي او اهل د ځمكي) دپاره د دى چه ازموينه وكړو پر دوى چه كوم يو له دوى څخه ډير غوره دى له جهته د عمل.

تفسير : يعني د هغه د رونق په طرف مندى وهي. يا هغه پريږدى او آخرت اخلي په ځينو رواياتو كښي راغلي دى چه ابن عمر رضى الله تعالىٰ عنه پوښتنه وكړه يا رسول الله صلى الله عليه وسلم «احسن عملا» كوم دى؟ وئى فرمايل «احسنكم عقلا و اورعكم عن محارم الله واسرعكم فى طاعته سبحانه وتعالىٰ» د هر چا پوه چه ډيره ښه وى او له حرامه زيات پرهيز كوى او د الله تعالىٰ د حكم منلو په طرف ډير ژر درومى».

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ⑧

او بيشكه چه مونږ خامخا گرځونكي يو د هر هغه څيز چه پر دغه (ځمكه دى) ډاگ (صاف ميدان) وچ كلک (صاف پرى كړى شوى دى يعني خاورى پرتي پر ځمكه توتي توتي).

تفسير : يعني يوه ورځ به دغه گردى (تولي) وني، واښه، شينكي او نور د ځمكي موجودات تولوه شي او د ځمكي څخه تش تور ډاگ ډبر ميدان جوړيږى هغه كسان چه د دى په ښايست او ډول سينگار خوښ او غوليږى هغوى دى ښه وپوهيږى چه دغه زرق او برق او ډول ډيل ږرق او ږروق پاتي كيدونكي شى نه دى. د دنيا هومره دنيوى ساز او سامان چه سره تول كړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکی مخ لاله او گلزار جوړ کړئ تر هغه پوری چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یواځی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قربان) کړی او د حق د لیاری د تللو څخه ئی هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخویف او ترهیب او ویری څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه ښوئیږی. په دغه سلسله کښی وړاندی د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوئ. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغروریږی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی گرد (تول) سره کنډ او کپر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د گردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه گردی (تولی) جگړی سره فیصله کیږی.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُوا۟ مِنْ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ⑨

آیا گمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حده زیاته عجیبه وگڼئ، د ځمکی، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی تینگ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر گردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاؤ علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو دلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پوری د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمڅی) تر خوله پوری راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته گرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان دلی ته نه یواځی په «جزیرة العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیشماره شیان د «اصحاب الکهف» له قصی څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟.
اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په دول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه څه وه؟ د ﴿ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی ئی ګڼئ! د هغه څنی ډیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکهف» اول مجملاً بیا مفصلاً بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا ډیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی ئی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالیٰ له خشیته او د تقویٰ له نوره ډک ؤ. الله تعالیٰ دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودریدل او په ډیر جسارت او میړانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿ لَن نَّدْعُوَا۟ مِن دُونِهِۦٓ إِلَٰهًا ۖ لَّقَدْ قُلْنَآ إِذًا شَطَطًا ﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی ګرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترګی پټی کړی او څو ورځی ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

خو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره ئی غوته کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه مونږ د جنګ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځمونږ د قدمونو د خوئیدلو ویره او خطره شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه ووځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجوړ کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو ګرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی ئی پناه ونیوله او له خپلو ملګرو څخه یو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځمونږ د تولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځمونږ تعقیب او پلتنه (تحقیق) کیده او زمونږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پته او سراغ وروښیی. دوی په هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالیٰ پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سړی ډیر تلاش او پلتنه (لتون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او سړی ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رأئی سره سم د ښیښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ ځای کښې کیښود شو څو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تښتیدلی دی چه سره له ډیر لټولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرګند (ښکاره) شی. دغه ځلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښې اختلاف دی. ځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمة الله علیه د قرائنو له مخی دی ته ترجیح ورکری ده چه د «اصحاب الکهف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه : «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښې چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکهف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښې لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مګر محقق شیخ الهند رحمه الله ړومبنی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کری دی، د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښې نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکهف» په تذکره کښې د هغه حواله هم ورکری شوی ده او فی‌الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تښتیدلی وو او په یوه سوری کښې ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه ډبره (ګټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کره. په دغه وقت کښې هر سری خپل د عمر د ډیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله ارتیده. «امام بخاری رحمة الله علیه» د «اصحاب الکهف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کری دی. او په هغه کښې ئی د دغو دری واړو سریو قصی مفصل درج کری دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کری وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کری دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سریو قصه ئی بیان کره والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾

یاد کره هغه وقت چه رجوع وکره هغو ځلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه څمونږه راکړه مونږ ته له خپله نزده رحمت (چه پری پټ شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کړه مونږ ته له دی کاره څمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوږونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی څو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوږونو وټپول چه تر کلونو کلونو پوری په همغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوږونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ لِنَعْلَمَ اَیُّ الْحِزْبَیْنِ اَحْصٰی لِمَا لَبِثُوْٓا اَمَدًا ﴿۱۲﴾

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو ډلو مختلفو په څنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالیٰ دوی ویښ کړل. څو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی ویښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او ګردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او څینی ئی مدت لږ ښیی. او څینی ئی ډیر څرګندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد ګڼلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راویښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جګړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ فِتْیَةٌ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًی ﴿۱۳﴾

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی ځلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدایته.

تفسیر : یعنی د ایمان څخه زیات درجه ئی ورته ورکړه چه د اولیاؤ درجه ده.

وَّرَبَطۡنَا عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ

او ټینګ تړلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسیر : یعنی زړونه مو قوی کړی ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کیښود او خپله خبره ئی صافه وویله.

اِذۡ قَامُوۡا فَقَالُوۡا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ لَنۡ نَّدۡعُوَاۡ مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اِلٰهًا لَّقَدۡ قُلۡنَاۤ اِذًا شَطَطًا ﴿۱۴﴾

کله چه پاځیدل (پس له ماموریدلو د کفر په سجدی سره) نو وویل دوی رب ځمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له همغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهیت سره وباله نو) خامخا په تحقیق ویلی به وی مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر : یعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهیت» او «ربوبیت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دی.

هٰۤؤُلَآءِ قَوۡمُنَا اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ لَوۡلَا يَاۡتُوۡنَ عَلَيۡهِمۡ بِسُلۡطٰنٍۢ بَيِّنٍ ؕ فَمَنۡ اَظۡلَمُ مِمَّنِ افۡتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ؕ ﴿۱۵﴾

دا کسان قوم ځمونږ نیولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا څخه چه تړی پر الله دروغ (چه شریکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسیر : لکه چه موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکین هم پخپله دعوی کښی رښتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پښه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالیٰ دپاره شریک دروی.

کله چه دقیانوس اصحاب الکهف ته دری ورځی مهلت ورکړ او دوی پخوا د تمامیدلو د دری ورځو وتښتیدل نو (یملیخا) چه مشر د دوی ؤ په منځ کښی د لیاری کښی ئی وویل خپلو ځینو نورو ځلمیانو ته داسی:

وَاِذِ اعۡتَزَلۡتُمُوۡهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُوۡنَ اِلَّا اللّٰهَ فَاۡوٗۤا اِلَى الۡـكَهۡفِ يَنۡشُرۡ لَـكُمۡ رَبُّكُمۡ مِّنۡ رَّحۡمَتِهٖ وَيُهَيِّئۡ لَـكُمۡ مِّنۡ اَمۡرِكُمۡ مِّرۡفَقًا ﴿۱۶﴾

او کله چه په څنګ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی بی له الله نو ځای ونیسئ تاسی هغه غار ته (او دیره شئ پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تیار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د ګزران (او خوشالئی).

تفسیر : یعنی «کله چه د مشرکانو له دینه مونږ بیل یو نو په ظاهری دول (طریقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بیل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه ګوښه (بیل) شو نو ښائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلت عظمته په طرف رهی (لاړ) شو او د هغه رحمت او تلطف ته امید واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشوری وکړی په پای (اخر) کښی لاړل او د غره په سمڅی کښی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمۡسَ اِذَا طَلَعَتۡ تَّزٰوَرُ عَنۡ كَهۡفِهِمۡ ذَاتَ الۡيَمِيۡنِ وَاِذَا غَرَبَتۡ تَّقۡرِضُهُمۡ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمۡ فِىۡ فَجۡوَةٍ مِّنۡهُ‌ؕ ذٰلِكَ مِنۡ اٰيٰتِ اللّٰهِ‌ؕ

او وینی به ته لمر کله چه راخیژی نو میلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لویږی نو پریږدی دوی (او تری تیریږی) کیڼ طرف ته او دوی په ارت میدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره ځای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د ځای د تنګوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه ربړ (زحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿۱۷﴾

هر چاته چه سمه صافه لیاره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه ګمراه ئی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست لیار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی لیار ښوونه ګرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وګوره څه مهال (وخت) چه ګرده (توله) دنیا سره ښوئیدلی وه «اصحاب الکهف» ئی څرنګه د هدایت په لیاره تینګ او ثابت قدم کړل او په ظاهری دول (طریقه) ئی هم څرنګه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی لیار ښوونه وکړه.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ ۖ وَّنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِيْنِ وَ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ ۚ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿۱۸﴾

او ته به ګمان کوی په دوی (که چیری ئی ووینی) چه ویښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کیڼ اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنګلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

ته دوی ته او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ به وگرځوی ته له دوی ښخه په تیښته او خامخا ډک به کړی شی ته له دوی نه له ویری.

تفسیر : وائی چه د دوی سترگی به د خوب په وقت کښی هم خلاصی وی او د دومره یو طویل خوب هیڅ یو اثر د دوی په ابدانو کښی نه ښکاریده. نو ځکه هر چا به چه دوی ته کاته نو داسی ئی گانه چه دوی ویښ دی. او الله تعالیٰ دغو ویدو ځلمیانو ته شان. هیبت او جلال ورویاښه. او دوی دغه د هستوگنی ځای ته ئی دومره دهشت او عظمت ورکړ چه هیچا به ورته نه شو کتلی، او نه به ورنژدی کیدلی شو څو خلق د هغه د ځای ښخه ننداری جوړی نه کړی او هلته بنداری ونه تړی او دوی ناآرامه او بی هوسا (بی آرامه) نه کړی د دوی پسی یو سپی هم رهی (روان) شوی ؤ چه د دغو نیکانو اثر پر دغه سپی هم ورسیده. او تر سلهاؤ کلونو پوری ژوندی پاتی شو. اگر که د سپی ساتل بد دی. لیکن په ملیاردو بدانو کښی یو ښه هم شته. او خورا (زیات) ډیر هسی بدان چه د خپلو بدو اعمالو له کبله (وجی) له سپی او نورو حیواناتو ښخه هم ښکته او خراب وو د نیکانو او ښو میرو (خاوندانو) له برکته د عزت او عظمت او رفعت خاوندان شوی دی. او بالعکس د نیکانو له کوره او کهوله ډیر کسان پخپل ځان حیران پاتی شوی دی.

ځوی د نوح چه له بدانو سره مل شو.
کورنی صفت ئی ورک شو دی ځپل شو.
د اصحاب الکهف سپی چه څو ورځی
پل د نیکو کښی رهی شو وصف ئی بل شو .
ښوک چه ښه گرځی ښه وینی پاک الله به تری خوشال شی.
ښوک چه بد گرځی بد پرځی د غلو مل ته وینه غل شو.

وَكَذٰلِكَ بَعَثْنٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوْا بَيْنَهُمْ ۭ قَالَ قَاۗىِٕلٌ مِّنْهُمْ
كَمْ لَبِثْتُمْ ۭ قَالُوْا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۭ قَالُوْا رَبُّكُمْ
اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ ۭ فَابْعَثُوْٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ
اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ
مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾

إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ۝٢٠

او هم داسی (لکه چه ویده کړی وو مونږ اصحاب الکهف) ویښ کړه مونږ دوی چه پوښتنه وکړی پخپلو منځونو کښې، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه څومره مدت مو تیر کړی دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کړی ده مونږ یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کړی دی تاسی نو ولیږئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی ښار ته نو ودی ګوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وړی تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کښې) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیڅ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنګسار به کړی تاسی یا به بیرته وګرځوی دوی تاسی په دین خپل کښې او له سره به خلاص نه شئ تاسی (او ښه به ونه مومئ) په دغه وقت کښې هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنګه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کښې ویده کړی ؤ همغسی ئی دوی په مقرره وقت کښې راویښ کړل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منځونو کښې ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونږ به څومره مدت ویده شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورځ» یعنی ډیر لږ ویده شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درځی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم ډیر ښه رسیږی چه مونږ څومره مدت ویده شوی یو. اوس کار کوئ، یو سړی ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیږئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلی. او رائی وړی مګر دغه ضروری ده چه دغه سړی دی په ډیر هوښیاری سره لاړ شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکړی چه هیڅ یوه ښاری ته څمونږ پته او نښه څرګنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونږ خبردار شی نو مونږ به سنګسار کړی. یا به مونږ په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونږ ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اګر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولواالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : څما په نزد ﴿ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی ؤ. رښتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٍ ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وګنئ لکه چه د جزء (۱۸) «المومنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (٦) رکوع کښی دی
﴿ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٍ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ﴾

وَكَذَٰلِكَ أَعۡثَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ لِيَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ لَا رَيۡبَ فِيهَآ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ

او هم داسی (لکه چه مو ویښ کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی باندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کښی (او خبر کړل مونږ دغه خلق په اصحاب الکهف) کله چه جګړی کولی دوی په منځ خپل کښی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی ځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار ګرد (تول) شیان د ده په نظر کښی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کښی څو قرنه تیر شوی ؤ، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د کومی زمانی دی؟ او ګرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم ځایه کومه قدیمی خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کښی ورسیده او هغه همغه پخوانی لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناځاپه په دغه کال کښی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابته شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر ډلی څخه دی. په دغه وقت کښی په دغه ښار کښی د «بعث بعد الموت» په نسبت سخت جګړه نښتی وه چا به ویل چه د مړ کیدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله تعالیٰ مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه : ځینو د ﴿ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالیٰ د

«اصحاب الکهف» له حاله په هغه وقت کښې خلق خبر کړی ؤ نو ځکه د «اصحاب الکهف» په نسبت جګړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (ګدوډ) شوی وو. چیری لاړل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لاړل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور ګرد (تول) سره مره او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښې به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالیٰ د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه ګرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا ۖ رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هرومرو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښې وکړی شی.)

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکهف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نږدی په کوم مناسب ځای کښې د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرینو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښې به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښې شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سړیو «چه د اصحاب الکهف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوته کړه چه دغه غار ته نږدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکهف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی دول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښې د «اصحاب الکهف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

ژر به وائي (يعقوبيه چه دوی) دري دي څلورم د دوی سپی د دوی دی، او وبه وائي (نسطوريه چه دوی) پنځه دي شپږم د دوی سپی د دوی دی، ويشتل (او ويل بی له نښې بی دليله) په غيب سره.

تفسير : يعني سامعين به د «اصحاب الكهف» د قصی له آوريدلو څخه وروسته لکه چه د خلقو عادت دی اتکلی غشی ولی يو به وائي چه دوی دری وو، څلورم د دوی سپی ؤ. بل به وائي چه دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښيی. ليکن دغه گرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک يی د نښې له تاکلو (مقررولو) څخه تيږی (گتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ويلو کښې برسيره په جهل د رسول الله صلی الله عليه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وگورو محمد صلی الله عليه وسلم په دغه معامله کښې څه فرمائي؟ څکه احتمال لری چه يهوادنو د هغو صحيح تعداد اوه ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَّثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّىٓ أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً ظَٰهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿۲۲﴾

او وبه وائي (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب زما ښه علم لری په شمير د دوی نه پوهيږی په (شمير د) دوی مگر لږ (د خلقو) نو جگړه مه کوه (ای محمده!) په باب د دوی (يعني اصحاب الكهف) کښې مگر جگړه ښکاره او فتوی مه غواړه په باب د دغو (اصحاب الكهف) کښې له دغو (کتابيانو) څخه له هيڅ يو (څکه چه ته پخپله پری خبر ئی په وحيه سره)

تفسير : يعني په دی قسم غير معتد به خبرو کښې زياتی جگړی کول او ترديد، فضول او لاحاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالیٰ راښودلی ده له هغی څخه د زيات تحقيقاتو پسی لويدل او هغومره ترديد چه الله تعالیٰ فرمايلی دی له هغه څخه زيات ترديد او جگړی نښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکهف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجۡمَۢا بِٱلۡغَيۡبِۖ﴾ وفرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښې «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښې شته. او د ﴿وَثَامِنُهُمۡ كَلۡبُهُمۡۚ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواکې دغې خبرې ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعې له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښې دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَآئِلٞ مِّنۡهُمۡ كَمۡ لَبِثۡتُمۡۖ﴾ څخه د یوه تن قول راخرګند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا﴾ الآية - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولګیده له «قالوا ربکم اعلم، الاية» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی دول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنیٰ پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښې چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښې د خوګیانو په کږه کښې لیکلی دی او بیا په (۱۳٤۰) هـ کښې د لاهور په دین محمدی پریس کښې چاپ شوی دی د اصحاب الکهف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د ښی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (٤) مرنوش (٥) دبرنوش (٦) شازنوس (دغه دری تنه د کیڼ لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمخ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَاْيۡءٍ إِنِّي فَاعِلٞ ذَٰلِكَ غَدًا ۝٢٣ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلۡ عَسَىٰٓ أَن يَهۡدِيَنِ رَبِّي لِأَقۡرَبَ مِنۡ هَٰذَا رَشَدٗا ۝٢٤

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښې چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مګر (متصل ورسره ووایه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شي او ووایه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښیی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښوونی (او نیکه لیاره).

تفسیر: د «اصحاب الکهف» قصه په تاریخی کتابونو کښې له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سړی تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده وفرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم دیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لگیا شول بالاخر د الله تعالیٰ له جانبه دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (اخر) کښی ئی نصیحت هم ورعلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿ إِن شَاءَ اللَّهُ ﴾ څخه نه ځانی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿ إِن شَاءَ اللَّهُ ﴾ ووایه! او امیدوار شه چه الله تعالیٰ به ستا درجه له دی نه لا زیاته کری. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکهف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کری لکه چه د «ثور» په غار کښی وشو یا د کهف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه وباسی چه خلقو ته ئی بیان کری.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾

او مدت تیر کری وو دغو (ځلمیو) په غار کښی دری سوه کاله (شمسی) او زیات کری ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښی ویده وو. او په قمری سره (٩) کاله نور زیات شو (په دغه کښی د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لږ څه له خوبه ویښ شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه دغه (٣٠٩) کاله د دوی د ویښیدلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پیښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښی یو سری د دوه سوه او دوه پنځوس (٢٥٢) کلنی عمر کښی شته چه اوس د خپلی څلیرشتمی (٢٤) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځند (تاخیر) کری وو په هغه کښی)، خاص هم ده لره دی پټ (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکنینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعني مؤرخین د دوی د ویدیدلو او د بیا ویښیدلو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له کردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکې د ګردو (تولو) پټو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترګی څخه نه شي تیروتی.

مَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِى حُكْمِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعني همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر ګردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿ لَهُۥ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَٱتْلُ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ
وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

او ولوله (ای محمده! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلوونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکهف» په قصه کښی ئی فرمایلی و ﴿ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً ظَٰهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلټنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لګیا اوسئ! یعني هغه جامع او مانع او کافي او شافي کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واړوی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکهف) وگورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو تینګ ولاړ وو نو دوی ته ئی څرنګه ښه ځای پخپل فضل او مرحمت سره ورعنایت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ

او صبر (بند او تینګ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر : یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسیږی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اګر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار. صهیب. بلال. ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!.

وَلَا تَعْدُ عَيْنٰكَ عَنْهُمْ تُرِيْدُ زِيْنَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریږی (وړاندی دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر : یعنی د دغو غریبانو او مات زړو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غتو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی ځکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنګار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان. تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکهف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کوونکو او د دنیا د طالبانو پای (اخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

او اطاعت مه کوه (مه اوره خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره ځمونږ او متابعت ئی کړی دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه ږدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لګیا دی. د الله تعالیٰ په عبادت کښی تکبر، لویی، ځانمنی(خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اګر که دوی ظاهراً ډیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو ځینو صنادیدو او غتانو ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاؤ خوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه ګرد (تول) سره اوږه‌ګان (خوار) دی لری کړئ. څو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» ګواکی مسلمانانو ته اوږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آورئ! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنګ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فائدی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پریښودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿ مَعَاذَاللهِ ﴾ بدګمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به ډیر زیات وی چه اوس د دغو څو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!.

وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبه رښتیا رښتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو هیڅ پروا نه لری هر څه نفع یا نقصان چه پیښیږی هغه به یواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه ځیر شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بیانیږی. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چتی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وګرځی. هو! یواځی دنیوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

بیشکه چه مونږ تیار کړی مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکړی (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خټ) چه وریتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د ګرمی له شدته به تږی کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچټ (خیری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وریتی او تناکی وهی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ ځنی ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیږی او پوره بدل به ورکړی شی.

أُولَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمُ ٱلۡأَنۡهَٰرُ يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوګنی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (څو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه څوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوګانو او وریښمنی جامی او هم داسی د جنت پر ګردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل څوک پوهیدی شی چه ځمونږ له فهمه دیر لوړ او په محسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَيَلۡبَسُونَ ثِيَابًا خُضۡرٗا مِّن سُندُسٖ وَإِسۡتَبۡرَقٖ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نریو وریښمو او له پریرو (غتو) وریښمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نریو وریښمو او استر ئی د پریرو (غتو) وریښمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالیٰ ﴿ بَطَآئِنُهَا مِنۡ إِسۡتَبۡرَقٖ ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمٰن (٥٤) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او وریښمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کښی ور رسیږی هر څوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِۚ نِعۡمَ ٱلثَّوَابُ وَحَسُنَتۡ مُرۡتَفَقٗا ٣١

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښې پر تختو باندی، ښومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او ښومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) ځای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکتو او پالنګونو تکیه لګولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او وښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښې د دنیا بی‌ثباتی. او د کفر او تکبر بدانجامی. او د ایمان او تقویٰ پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښې دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښې حاصله ده.

جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَّحَفَفْنٰهُمَا بِنَخْلٍ وَّجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿۳۲﴾

چه ګرځولی (ورکړی وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انګورو (تاکونه) او پټ کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښې کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښې ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) ګرد (تول) تیار له همغه باغ ځخه حاصل واخلی.

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْـًٔا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بیږوده پاتی ؤ یا په یوه کښی دیری ونی وی او په بل کښی کمی.

وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿۳۳﴾

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویاله،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویاله په ډیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی ډیر ښکلی او فرحت زیاتوونکی او ښائسته کری وه. او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندی خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندیښنه به ورسره نه وه.

وَّكَانَ لَهٗ ثَمَرٌ ۚ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لګولی ؤ یا ئی ګڼلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه ډول (طریقه) سره ومونده او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د ډیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿۳۴﴾

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملګری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او ډیر عزتناک یم له جهته د سریو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سری ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسائی (آرام) به ولی ځما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُشْرِكْ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴾ معلومیږی چه د هغه غریب ملګری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبې کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښې ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سړی، ملاتړ او هر څیز کښې زیات یم. نو څرنګه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او نادار به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهٗ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ۚ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښې مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی ګڼل. او د الله تعالیٰ پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر ګڼلو.

قَالَ مَآ اَظُنُّ اَنْ تَبِيْدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًا ۙ﴿۳۵﴾ وَّمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّدِدْتُّ اِلٰى رَبِّيْ لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿۳۶﴾

وویل چه زه نه کوم ګمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیڅیری او نه کوم زه ګمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په ګمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هرومرو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او ګرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباه او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مړ کیدلو څخه وروسته د هډوکی بخرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او موږ به د پاک الله په مخ کښې وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راورسیږی. که زموږ دغه حرکات د الله تعالیٰ خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښې به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکی د دی دنیا راحت او هوسائی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسائی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چرچی کوم.

قَالَ لَهُۥ صَاحِبُهُۥ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَكَفَرْتَ بِٱلَّذِى خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّىٰكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافرسره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب زما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه. بیا ته ئی د ځمکی د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاڅکی ناڅیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی درښیلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غټ انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه به دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَآ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل(هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلیږی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴾ په ځای ﴿ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده وفرمائی عطا کوی ئی. څه زور او قوت چه په مونږ کښې شته هغه د ده له امداد او اعانته راحاصل دی. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو په یوه شپه کښې هغه ګرد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښې راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور ځای کښې په خوښی، آرام سره ځان مومی نو هم دغه لفظ دی ووائی ﴿مَاشَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ﴾

اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿۳۹﴾ فَعَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ﴿۴۰﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ لَهٗ طَلَبًا ﴿۴۱﴾

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (ځوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب ځما راکړی ماته (په دنیا په آخرت کښې خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وګرځی (باغ ستا) ډاګ میدان ښویی (چه ښوئیږی پری سړی) بی زرغونه یا صبا ته وګرځی اوبه د دی باغ وچی ډوبی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی ډوبو اوبو لره په لټولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوربوړکی (ګرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتائجو په سزا کښې ستا دغه باغ ډاګ ډبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښې ونه بهیږی.

وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وګرځید په وقت د سبا کښې چه اړوه ئی څټ او مخ د ارغویو خپل (له خپګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مښل. او هک پک پاتی ؤ.

عَلٰى مَآ اَنۡفَقَ فِيۡهَا وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوۡشِهَا

پر هغه مبلغ چه لګولی ۇ پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی ۇ پر ځیلو (مناګانو د تاکو کورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «آخر د ده پر باغ باندی هم هغسی وشوه چه د دغه بنه سړی له خولی څخه وتلی ۇ په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او ګرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری ډیرئ ئی تری جوړه کړه. مال ئی لګولی ۇ د پنګی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنګه او ګته اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل».

وَيَقُوۡلُ يٰلَيۡتَنِىۡ لَمۡ اُشۡرِكۡ بِرَبِّىۡۤ اَحَدًا ﴿۴۲﴾

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (څو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مګر څه په کار دی اوس ژړا او انګولا لوښی مات او غوړی توی شو په بیدیا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالیٰ له ویری نه ۇ بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء ۇ.

وَلَمۡ تَكُنۡ لَّهٗ فِئَةٌ يَّنۡصُرُوۡنَهٗ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنۡتَصِرًا ﴿۴۳﴾

او نه ۇ ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه ۇ دی پخپله مددګار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی ګوند (پارتی) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالیٰ سره ئی شریک درولی ۇ. او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالیٰ د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی.

هُنَالِكَ الۡوَلَايَةُ لِلّٰهِ الۡحَقِّ ؕ هُوَ خَيۡرٌ ثَوَابًا وَّخَيۡرٌ عُقۡبًا ﴿۴۴﴾

په دی وقت کښی ګرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبته (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکړی هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کښې د هم ده واک او اختیار چلیږی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښې څه مداخله وکړی یا څه ګوتی پکښې ووهی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ الرِّيٰحُ ؕ

او وښیه بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازګی او سرعت د زوال کښې) په مثل د هغو اوبو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اوبه له (طرف د) آسمانه نو ګډ یو بل سره ګدوډ شی په سبب د دی (اوبو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وګرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع‌الزوال ښایست او سینګار مثال داسی وګڼئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر ګڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او ګډه وډه زرغونتیا پکښې پیدا شی، ډیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترګو کښې ډیر ښه ښکاره شی. مګر څو ورځی وروسته هغه تک زیړ واوړی او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکړی. بالاخر په یوه وقت ګرد (تول) سره لو او قطع او پری او وریبل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښې والوځولی شی. د دنیا د سترګو غولوونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینګار هم داسی وګڼی چه د څو ورځو له مخی ډیر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښې والوځی او ګرد (تول) سره لری او پری شی. او داګ ډبر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ﴾ کښې اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسير : يعني هر كله چه اراده وفرمائى ژوندى ئى كړى (موضح القرآن) يا دا چه زرغونول او ذرى ذرى كول او آلوځول، ګرد (ټول) د ده په واک (اختيار) او قدرت كښې دى.

اَلۡمَالُ وَ الۡبَنُوۡنَ زِيۡنَةُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَاۚ وَالۡبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيۡرٌ عِنۡدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيۡرٌ اَمَلًا ﴿۴۶﴾

مال (د دنيا) او ځامن (چه پكښې اخروى مفاد نه وى) زينت (رونق) ښائست د دى ژوندون لړ خسيس دى، او (په اعتبار د جزاء) باقى پاتى كيدونكى نيک (عملونه) خير غوره دى په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خير) غوره دى له جهته د اميد.

تفسير : يعنى وروسته له مرګه مال او اولاد او نور هيڅ په كار نه راځى او يواځى هغه نيک كارونه په كار راځى چه د هغو اثر يا ثواب مستقبل ته پاتى كيدونكى وى. په حديث كښې دغه كلمات طيبات **(سبحان الله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله)**له باقيات الصالحات څخه فرمايلى شوى دى. دغه محض د مثال په ډول (طريقه) دى. كه نه ګرد (ټول) حسنه اعمال په دى كښې داخل دى. په «موضح القرآن» كښې دى ﴿ وَالۡبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ ﴾ دا دى چه داسى يوه علم ښوونه وكړى چه جارى وى يا كومه نيكه طريقه وچلوى، يا مسجد، يا كوهى، يا سراى، يا باغ يا كومه مزرعه وقف كړى، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه وركړى، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پريږدى، نو دغه ګرد (ټول) داسى ښه اعمال دى چه پر هغو باندى د الله تعالىٰ له جانبه ښه بدل موندلى كيدى شى. او انسان پرى عمده توقعات قائمولى شى. د دنيا پر فانى او زائل خوشالى طويل او عريض اميدونه تړل د عقل او هوش كار نه دى.

وَيَوۡمَ نُسَيِّرُ الۡجِبَالَ وَ تَرَى الۡاَرۡضَ بَارِزَةً ۙ

او (ياد كړه) هغه ورځ چه وران به كړو غرونه او ګورى به ته (اى انسانه!) ځمكه ښكاره (صاف ميدان)

تفسير : يعنى كله چه قيامت راشى نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله ځايه آلوځولى شى بلكه دغه لوى او درانه غرونه هم لكه تكولى شويو وړيو غوندى په هوا كښې سره ګرځى او آلوځى الغرض د ځمكى دغه ګردى (ټولى) لوړى او ژورى (نشيب وفراز) به سره سمى برابرى

او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَّحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿۴۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعُرِضُوْا عَلٰی رَبِّكَ صَفًّا ؕ لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۫ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا ﴿۴۸﴾

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او وبه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلئ تاسی مونږ ته (یوائحی لغړ بربند) لکه چه پیدا کړی وئ مونږ تاسی ړومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه ګمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه وبه نه ګرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریع او توبیخ په دول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ ګڼلی نو نن تاسی هغه ګرد (تول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پریښی؟ او دغسی لوغ لغړ چیری درومئ؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وئ ړومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به ګرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس ګوری به ته ګناهګاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له ګناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښې د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویرېږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیږی؟.

وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (څمونږ) چه نه پرېږدی (گناه) وړه او نه لویه (گناه څمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او وبه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښې په خپل مخ کښې) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښې)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وړه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښې مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکی).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښې ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښې تصرف وکړی څکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گڼلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پرېږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښې خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهرو او په تریاقو کښې دی په آخرت کښې به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علانیه ډول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاته غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ
فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ ۗ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۚ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه ووېل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسي (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مګر (ونه کړه سجده) ابلیس، وه دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجدی)، آیا پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ) غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دښمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمٰن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پیریانو له نوعی ؤ ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د پرښتو په ډله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرښتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله تعالیٰ د حکم منلو څخه ئی غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر وګاڼه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دښمن او د ده اولاد او اتباع څرنګه خپل رفیق ملګری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په دول او سینګار مغروریدل او د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان غواړی چه مونږ بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لاړ نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونږ څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام واخلی. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دښمن څخه خپل ځان وساتی. هغه کسان چه پر دنیوی متاع مغروریږی او ضعیفان خوار او حقیر ګڼی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)، غوړ، او لوړ (وچت) بولی ګواکی هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د ملائکو له نوعی څخه ښودلی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته له هغه ابن کثیر رحمة الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکی ته او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکی د ګمراه کوونکو مټ بازو (مددګار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کښی نو ولی تاسی ئی امر، حکم منئ؟)

تفسیر : یعنی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو په وقت کښی مونږ دغه شیاطین نه ؤ رابللی چه راځئ ځما کار وګورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی څخه د تکوین او ایجاد په عالم کښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د ځمکی او آسمان د پیدائښت په وقت کښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه ؤ او په خپله د دوی د پیدائښت په وقت کښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنګه پیدا کړی شی؟ یا ستا نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لږ خو راشئ! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مټ او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم دغو بدبختانو او اشقیاؤ څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندګان له لیاری څخه بې‌لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملګری او مددګار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا۟ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ شریکانو ځما ته هغه چه ګمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس وبه بولی دوی هغوی نو جواب به ورنه کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی) او وبه ګرځوو مونږ په منځ د دوی کښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی ؤ هغوی ته ناری کړئ څو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی ګردی (تولی) کلاتی ویلی کیږی (او د دوستی تول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿۵۳﴾

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او ښښنی امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لویږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿۵۴﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی.)

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله ؤ سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کړی وړی خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنګ او جګړه کوی. کله چه په خبرو او جګړو سره څه ونشی کړی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿۵۵﴾

او نه دی منع کړی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) ښښنه وغواړی له رب خپل مګر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د ړومبنیو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی ځند (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالیٰ دوی په کلی دول (طریقه) سره سپیره او تباه کړی. او که ئی تباه نه کړی نو اقلا د الله تعالیٰ د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترګو په مخ کښی ودراوه شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکی: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مګر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترګو سره وګوری.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواړی او دوی ووایی عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء وومی.

وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

او جګړې کوي هغه کسان چه کافران شوي دي په باطله سره دپاره د دې چه ورک او لرې کړي په دې سره حق رښتیا خبره او نیولي دي آیتونه (د قرآن) ځما او هغه شیان چه (پرې) ویرولي شوي وو دوی مسخره.

تفسیر : یعني په دروغو جګړه ئې نښلولې او کاږه بحثونه ئې غوښتل چه د حق غږ شکته کړي او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوي خو داسې به له سره نه کیږي.
(او نیولي دي آیتونه د قرآن ځما او هغه شیان چه دوی پرې ویرولي شوي وو مسخره) یعني د الله تعالیٰ له کلام سره مسخرې کوي او ملنډې پرې وهي کله چه دوی د الله تعالیٰ له کلامه ویراوه شي نو پرې خاندي او مسخرې کوي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړې شوي وي ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وګرځوي مخ له هغه (فکر پکښې ونه کړي او پند ترې وانخلي) او هیر کړي هغه عملونه چه وړاندې لیږلي لاسونو د ده (چه کفر او معاصي دي)،

تفسیر : یعني کله له هیرې هم داسې یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندې لیږي د هغه سزا به څه وي؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَن يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

بیشکه مونږ ګرځولي مو دي پر زړونو د دوی پردې دپاره د دې چه پوه نشي پر دغه (قرآن) او (ګرځولي مو دي) په غوږونو د دوی کونوالي، او که ته راوبولې دوی په طرف د سمې لیارې پس له سره هدایت نه مومي دوی په دغه وقت کښې هیچیرې.

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غوړځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو ځرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُم بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ

او رب ستا ډیر ښونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو ګناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او ډیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریږی او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی څو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږی نو د هغه تیر ګناهونه ښښلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَل لَّهُم مَّوْعِدٌ لَّن يَجِدُوا مِن دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تأخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وخوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کړ. او مقرره کړی وه مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیته (معلومه).

تفسیر : یعني د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وګورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنګه پخپل معین وقت کښې سره تباه او برباد کړل شوی؟ هم داسې تاسې ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښې تاسې ته د الله تعالیٰ له عذابه هیڅیری د پناه ځای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ځلمی (خادم) خپل ته چه تل به ځمه تر هغه پوری چه ورسیږم ځای د یو ځای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به ګرځم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر ګڼل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئې ویل چه دوی مه پریږدئ چه له تاسې سره کښینی. څو مونږ له تاسې سره کښینو. د هغه په نسبت ئې د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئې د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجې) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصې ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندګان اګر که له نورو څنې افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه ګڼی او کله چه په سهو او تیروتلو سره ځان غوره وګڼی نو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.
په حدیث شریف کښې راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سړی له دوی څخه پوښتنه وکړه چه:
«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په مخ کښې به له تاسې څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»
موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اګر که په واقع کښې صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاؤ څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښې د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښې د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښې غیر مرغوبه (ناپسنده) واقع شوه. اګر که مراد ئې صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومه داسې ظاهریده چه د ځمکی په مخ کښې من کل الوجوه دی خپل ځان اعلم الناس ګڼی.
د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئې د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسې به ئې ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندګان ډیر دی له ګردو (تولو) څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازله شوه چه په هغه ځای کښې چه دوه سیندونه سره یو

ځای ګډیږي د هغه سره نژدې ځمونږ داسې یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دي؟) ځینې وائي چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دي. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو ځای کیږي. ښائي چه له ګډیدلو څخه قرب مکاني مراد دی. یعنې چیرې چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتې کیږي. د ځینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دي. د ځینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه ځای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښې توئیږي. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته نښه او سراغ وښوولی شي څو زه هلته لاړ شم او څه علمي استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لټولو پسې ووځه! او یو وریت کړی مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیرې چه هغه وریت کړی کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه ځمونږ هغه بنده همغلته موجود دی. ګواکې له مجمع البحرین په چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شي هم دغه ځای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلې شوې ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایته په سفر شروع وکړه او خپل ملګري ځلمي خادم ته ئې وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیږم. فرض ئې کړه که کلونه او قرن هم تیر شي زه بې د دغه مقصد له حصوله له مسافرته لاس نه آخلم.»

تنبیه : له ځلمي څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښې د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښې (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

بیا کله چه ورسیدل ځای د یو ځای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښې هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښې (په شان د) سرنګ (کوڅه).

تفسیر : هلته ورسید او د لوئ تیږې (ګټې) په څنګ چه ترې لاندې د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وریت کړی مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښې چه د سرنګ په شان به ئې لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښې د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دې وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت ئې څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام ویښ شي دغه قصه ورته ووائي او دغه پیښه

ورته وښيي. کله چه موسیٰ عليه السلام وينې شو نو سم د لاسه ودريد او په تګ ئې پيل (شروع) وکړ خدای زده چه موسیٰ عليه السلام د ويښيدلو او رهی (روان) کيدلو په وقت کښې يوشع عليه السلام په کومو خيالاتو کښې ډوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کيدلو د پيښې قصه ئې هيره شوه. په رواياتو کښې راغلی دی کله چه د موسیٰ عليه السلام يوشع عليه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکيدات کول يوشع عليه السلام له خولی دا خبره ووته چه د يوه مهی ساتنه دومره لويه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکيدونه کوی. لهٰذا ده ته هم تنبيه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډير وړوکی کار کښې هم پر خپل ځان بی د الله تعالیٰ له فضله تکيه او اعتماد ونه کړی!

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿۶۲﴾

نو کله چه تير شول (له مجمع البحرين څخه) ووېل (موسیٰ) خپل ځلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقيق پيښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډيره سختي.

تفسير : موسیٰ عليه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښې نه ؤ ستړی شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تګ کښې ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّیْ نَسِيْتُ الْحُوْتَ ۫ وَ
مَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ ۚ

ووېل (ځلمی) آيا وليد (خبر شوی) کله چه ځای ونيوه مونږ هغی لويی تيږی (ګټی) ته (چه د چينی په څنګ کښې وه) نو بيشکه ما هير کړ (بيان د حال د) مهی او هيره نه کړه له مانه دغه (پيښه) مګر شيطان چه ياد کړم هغه (تاته)

تفسير : يعنی د مطلب خبره هيرول او په عين موقع کښې د هغه يادونی څخه ذهول د شيطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِى الْبَحْرِ ۖ عَجَبًا ﴿۶۳﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۖ

فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿۶۴﴾

او ونیوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښې دیره عجیبه. وویل (موسیٰ) هم دغه (ورکول او هیرول د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوګرځیدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿۶۵﴾

پس ومونډل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندګانو ځمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نزده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانبه خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ؤ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؤ اسرارو له علمه ئی وافره حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښې اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښې نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د ځینو خصوصیه ؤ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائلی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؤ جزئیاتو) یو علم ماته راښئلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «ځما او ستا بلکه د ګردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښې ئی هغه څاڅکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفهیم دپاره ۆ که نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د څاڅکی سره بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه څه مشابهت لری».

قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو څو ورځی به له تاسی سره اوسیږم او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی ۆ چه دی له ما سره نشی اوسیدی. ځکه چه خضر علیه السلام مامور ۆ چه د کونیه ۆ واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل ۆ د هغوی تعلق له تشریعیه ۆ قوانینو او کلیاتو سره ۆ. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه ۆ خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر دیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ به سره بیلیږو.

قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعده کولو په وقت کښې د دغې خبرې تصور هم له موسیٰ علیه السلام نه امید نشو کیدی چه د داسې یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسې یو حرکت لیده کیږی چه علانیه نه یوائحې د موسوی شریعت بلکه د عمومی شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعی وعدی څخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی څما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پوری چه زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعنی که کومه خبره په ظاهری ډول (طریقه) سره ناحقه په نظر درشی نو علی‌الفور پر ما باندی تنقید ئې مه کوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کړم.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا
قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾

پس دواړه روان شول تر هغه پوری چه سواره شول په بیړی کښې (او بلې غاړی ته نژدی شول) نو سوری کړه (خضر) هغه (بیړی) ، وویل (موسیٰ) آیا سوری دی (کړه دا بیړی) لپاره د دی چه غرق کړی اهل د دی خامخا په تحقیق دی وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپیژند او تری ئې اجرت او باړه ونه غوښت او ویړیا ئې له سینده پوری ویست. نو د هغه احسان په بدل کښې د دغه نقصان د لیدلو څخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره ډول (طریقه) سره ساحل ته نژدی شوی وه. چه دا ئې سوری کړه نو څکه خلقو له ډوبیدلو څخه نجات وموند او تخریق ئې هم په دغه صورت سره و چه یوه دړه (تخته) ئې ویسته یعنی عیبجنه ئې کړه.

قَالَ اَلَمۡ اَقُلۡ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِىَ صَبۡرًا ﴿۷۲﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذۡنِىۡ بِمَا نَسِيۡتُ وَلَا تُرۡهِقۡنِىۡ مِنۡ اَمۡرِىۡ عُسۡرًا ﴿۷۳﴾

وويل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه هیر کړی می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار ځما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما ګرم او ملامت کړی نو ځما ملګرتوب به له تاسی سره مشکل شي. دغه ړومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علیٰ ای حال له بیری نه ښکته شول.

فَانۡطَلَقَا حَتّٰۤى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ ۙ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پیښ شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر) هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لوبی کولی د دوی له منځه یو هلک ئی چه ډیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه ځایه په تلوار سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ. د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه ټول مفسرین هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ اَقَتَلۡتَ نَفۡسًا زَكِيَّةً ۢ

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی ګناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ ګناه نه اوری. دغه لفظ ظاهراً د هغه په عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اګر که نورو ته د تأویل ځای پکښی شته.

بِغَيۡرِ نَفۡسٍ ؕ لَقَدۡ جِئۡتَ شَيۡــًٔـا نُّكۡرًا ﴿۷۴﴾

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وړ (لائق) (ودی کړ) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کښی هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کښی نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

د قرآن کریم د وقوفو رموز (نښې)

ـ د هرې ژبې ویونکي چه کله خبرې کوي نو چیرته دریږي او چیرته نه دریږي، کله ډیر او کله لږ ایساریږي او په دې ودریدو او نه دریدو کښې د خبرې پوره بیان او مفهوم کښې ډیر لوی دخل دی.

د قرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجې نه أهل علمو د دریدو او نه درید و نښې (علائم) مقرر کړي دي چه هغې ته د قرآن مجید د وقوفو رموز وائي.

ضروري خبره ده چه د دې عظیم کتاب لوستونکي د دې رموزو پوره خیال وساتي او هغه رموز دا دي.

○ ـ چیرته چه خبره پوره شي هلته کښې وړه غوندې دائره وي، دا په حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د (ة) په هیئت کښې لیکلې شي او دا د وقف تام علامه ده په دې باندې دریدل پکار دي، اوس ة خونه شي لیکلی مګر وړه غوندې حلقه اچولې شي دې ته آیت وائي.

م ـ داد وقف لازم علامه ده په دې باندې هرو مرو (خامخا) دریدل پکار دي أو که چیرې څوک ونه دریدنو احتمال

لري چه دخبري مطلب به بل څه شي ددي په پښتو ژبه کښې داسي مثال پوهيدل پکارده چه چاته و ويلي شي :
(پاسه ـ مه کينه) چه پکښې د پاسيد و امر او له کينا ستو نهي ده نو په ـ پاسه ـ باندي دريدل لازم دي او که چيري متکلم و نه دريد نو مخاطب به داسي وګڼي چه (پاسه مه ـ کينه) چه په هغه کښې به د ودريدو نه نهي او دکيناستو د امر احتمال کيګي او يقيناً دا به د قائل د مطلب خلاف وي.

ط ـ داد وقف مطلق علامه ده په دي باندي دريدل پکاردي دا علامه هلته وي چه کوم ځاي مطلب نه پوره کيګي او ويونکي مزيده هم څه ويناکول غواړي .

ج ـ داد جائز وقف علامه ده دلته کښې دريدل غوره او نه دريدل جائز دي .

ز ـ داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دريدل غوره دي .

ص ـ داد مرخّص وقف علامه ده دلته پيوست (يوځاي) لوستل پکاردي ليکن که چيري څوك ستړي شي او ودريګي نو هغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په (ص) پيوست لوستل د (ز) په نسبت ترجيح لري

صلے ـ داد الْوَصْلُ أَوْلىٰ (يعني وصل غوره) اختصار دي دلته پيوست لوستل غوره دي .

ق ـ داد قِيْلَ عليه الْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پكار نه دى.

صل ـ داد قَدْ يُوْصَلُ علامه ده دلته كله ودريدى شى اوكله نه ليكن دريدل غوره دى .

قف ـ داد قِفْ لفظ دى چه معنى ئ ده ودريگه اودا علامه هلته استعماليگى چه دلوستونكى دپيوستى وينا احتمال وى.

س ياسكته ـ داد سكتے علامه ده دلته لګ وخت دريدل پكاردى خوچه تنفّس باقى وى (يعنى ساماته نه شى) .

وقفه ـ دا اوگدى سكتے علامه ده دلته دسكتے په نسبت ډير دريدل پكاردى ليكن چه تنفّس جارى وى (يعنى ساماته نه شى) په سكته اووقفه كښى دافرق دى چه سكته كښى لګ وخت او په وقفه كښى ډير وخت ودريدى شى .

لا ـ دلا معنى چه نيشته داعلامه كله خود آيت پورته وى او كله دعبارت دننه كه دعبارت دننه وى نودريدل بالكل نه دى پكار اوكه د آيت پورته وى نوبيا اختلاف دى .

دځينو په نزد دريدل او دبعضو په نزد نه دريدل روادى خوكه ځوك ودريد ياونه دريد په دى سره مطلب كښى څه خلل نه واقع كيگى وقف هلته نه دى پكار چه د عبارت دننه ليكلى وى .

ك ـ دادكَذٰلك علامه ده يعنى چه كوم رمز (نسبه) دى ك نه

وراندی لیکلی شوی ده دلته کښې دی همغه وګڼل شی.

٥ ـ داددی علامه ده چه په دی ځای دغیرکوفیینو په نزد آیت ده که چاوقف وکړ نوداعادی (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

∴ ـ داد دریو ټکو (نقطو) وقف نښې دی راځی دی ته معانقه ویلی شی کله خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی.
ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوی او حکم ئې داده چه په دی دواړو وکښې په یو باندی دریدل پکاردی په بل نه او په وقف کښې درموز و(نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکاردی.

داوّل جلد فهرس

له (۱) تر (۱۵) پارے

دسورة الفاتحہ له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت دسورة الکهف

دسورت شماره	دسورت نامه	دصفحے رقم	دپارے شماره
۱	سُوْرَةُ الفَاتِحَة	۱	۱
۲	سُوْرَةُ البَقَرَة	٥	۱ - ۲ - ۳
۳	سُوْرَةُ آل عِمْرٰن	۲٤۳	۳ - ٤
٤	سُوْرَةُ النِّسَاء	٤۲۳	٤ - ٥ - ٦
٥	سُوْرَةُ المَائِدَة	٥۸۱	٦ - ۷
٦	سُوْرَةُ الأَنْعَام	۷۲٤	۷ - ۸
۷	سُوْرَةُ الأَعْرَاف	۸٤۲	۸ - ۹
۸	سُوْرَةُ الأَنفَال	۹۸۳	۹ - ۱۰
۹	سُوْرَةُ التَّوبَة	۱۰٤٤	۱۰ - ۱۱
۱۰	سُوْرَةُ يُونس	۱۱٥۷	۱۱
۱۱	سُوْرَةُ هُود	۱۲۳۱	۱۱ - ۱۲
۱۲	سُوْرَةُ يُوسُف	۱۳۱۱	۱۲ - ۱۳
۱۳	سُوْرَةُ الرَّعد	۱۳۹۲	۱۳
۱٤	سُوْرَةُ ابْراهيم	۱٤۳۲	۱۳
۱٥	سُوْرَةُ الحِجْر	۱٤۷۰	۱۳ - ۱٤
۱٦	سُوْرَةُ النّحل	۱٥۰۸	۱٤
۱۷	سُوْرَةُ بنىٓ اسرآءيل	۱٥۹۸	۱٥
۱۸	سُوْرَةُ الكهف	۱٦۷۸	۱٥ - ۱٦

بحمد الله تعالى وتوفيقه

انتهى المجلد الأول

من الجزء (١) إلى (١٥)

من بداية سورة الفاتحة إلى نهاية الآية (٧٤) من سورة الكهف

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) ته ورسید له (۱) تر (۱۵) پارے
دسورة الفاتحه له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت
دسورة الکهف

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذا المجلد الأول من المصحف
الشريف وترجمة معانيه وتفسيره في مجمع
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة
المصحف الشريف بالمدينة المنورة بإشراف
وزارة الحج والأوقاف في المملكة العربية
السعودية عام ١٤١١هـ

حقوق الطبع محفوظة

لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوے الله په مرسته
او توفیق سره دا روميي جلد د قرآن
کریم سره د ترجمے او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښی د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
د اشراف او مشرئ تر لاندے
چاپ ته اورسید
کال ١٤١٤هـ

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
المراقبة النهائية
رقم ١٠٢٠١

د چاپ حقوق محفوظ دی
په حق کښی د حرمینو شریفینو د خادم پادشاه فهد
د قرآن کریم د چاپ خانے (ص ب ٣٥٦١) مدینه منوره

(٢٢٥/٤٠٠٠) (٤) (٠١)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر
په پښتو ژبه کښې

رومبی جلد

له (۱) نه (۱۵)

پاره پورې

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى اللغة البشتو

المجلد الثاني

من الجزء

(١٦) إلى (٣٠)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ

إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

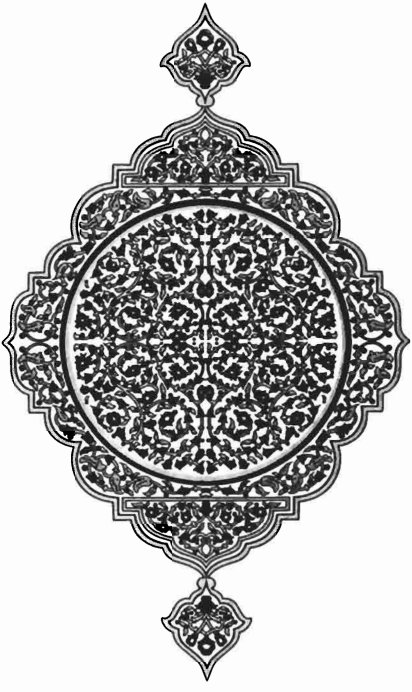

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د
قرآن کریم
ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

دویم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

دد قرآن حکیم او دد پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر کولو سعادت د حرمينو شریفينو خادم پادشاه
فهد بن عبد العزيز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال (اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان .وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د كتاب الله ناشر او د سعودي عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن كريم د طباعت او په مختلفو ژبو كښې د دے د ترجمو د چاپ كولو او تقسيمولو احكام جاري كړي دي. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره كښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه كړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ كار په دغه ستره مطبعه كښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامي په دے خبره د خوشحالي اظهار كوي چه د خادم الحرمين الشريفين د احكاماتو په رڼا كښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونكو ته دا ترجمه او تفسير وړاندي كوي چه په پښتنو كښې د «تفسير كابلي» په نوم شهرت لري او دا تفسير د پاك و هند دوو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندي او علامه شبير احمد عثماني په اردو ژبه كښې ليكلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولگي پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه كښې بعضے تكي گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت كښې ئے استعمال كم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامي مكة المكرمة د پاكستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا كار وسپاره چه هغه دي په دے تفسير كښې د گرانو تكو سره خوا په خوا په قوسينو كښې د هغے مترادف الفاظ وليكي چه د پاكستان او افغانستان د عامو لوستونكو دپاره آسان شي. د ترجمے او نظرثاني دا ټول كار د الله په فضل د «رابطے» د نگراني لاندي سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندي كوي چه ترجمه كه هر څومره په كوشش سره وكړے شي خو بيا هم د قرآن كريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅري نشي كيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د كتاب الله ترجماني ده او انسان د نقص نه خالي نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونكو ته خواست كوو چه هغوي د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه كولو دپاره خپل آراء او مستند علمي تجاويز رابطه عالم اسلامي ته راولېږي چه په راتلونكي چاپ كښې د هغے نه استفاده وكړے شي.

والله الموفق وهوالهادي إلى سواء السبيل

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

دَ

قُرْآنْ كَرِيم

ترجمه او تفسير

په پښتو ژبه کښې

دويم جلد

له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

چاپ خانه د حرمينو شريفينو د خادم
پادشاه فهد د قرآن کريم د طباعت لپاره

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾

نو وويل (خضر موسٰی ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات دروړاندی کیږی چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو.

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾

نو وویل (موسٰی) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملګرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام داسی تخمین فرمائلی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډیر دروند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویله چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملګری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی ـ او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی ـ ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائلی دی.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میلمستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا وموند دوی (دواړو) په هغه

کلی کښې یو دیوال چه اراده ئې وه چه ونړیږی (یعني نژدی ؤ لویدلو ته) پس سم کړ (خضر) هغه دیوال (په یو شان ترمیم سره)

تفسیر: یعني یوه کلی ته ورسیدل او د هغه له خلقو سره ئې ملاقات او کتنه وکړه ـ او داسی به ئې گڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د میلمنو سلوک وکړی او دوډی به ورکړی ـ مگر دغه سعادت د هغوی په برخه کښې نه ؤ ـ او دوی د موسٰی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقربانو د میلمستیا څخه انکار وکړ. نو د داسی معاملی د لیدلو څخه داسی په کار ؤ چه پر داسی تنگ زړه او بی مروته خلقو دوی په قهریده. مگر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه. د دوی یو لوی دیوال ځوړند او کوږ شوی ؤ. او نژدی ؤ چه ونړیږی او خلق د هغه د چار چاپیره لری گرځیدل. حضرت خضر علیه السلام لاس او پښې ورلوڅی (متی ونغاړلی) کړی او هغه ځوړند دیوال ئې ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئې وساته.

تنبیه: په «حتیٰ اذا اتیا اهل قریة» د اهل لفظ ئې ښائی د دی جهته راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتگ محض علی سبیل العبور او مرور نه ؤ او نه په داسی یو صورت سره ؤ چه د دی ځای د هستیدونکو څخه بل په کوم سرای یا حجره کښې ئې اړولی وو. بلکه قصداً یې د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمایلی دی او په ﴿ اِسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا ﴾ کښې دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصریح، د دوی د مزید تقبیح دپاره دی یعني هغو هستیدونکو چه دوی ته لازم ؤ چه د دغو معظمو میلمنو میلمستیا ئې کړی وی، دوی مسافران او کوچیان نه وو چه داسی عذر او پلمه (بهانه) به ئې وړاندی کوله چه ځمونږ کور او کلی دلته نشته نو ستاسی میلمستیا به څرنگه وکړی شو؟

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾

وویل (موسٰی خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخیستلو د اجر) نو خامخا به دی اخیستی وی (په سازولو د دی دیوال) مزدوری.

تفسیر: یعني د دغه کلی خلقو د میلمنو حق ونه پیژند چه ځمونږ میلمستیا ئې کړی وی تا ولی خوشی ویړیا د دوی ځوړند دیوال ورتینگ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخیستی وی نو ځمونږ خوراک او نور ضروریات به تری په لاس راتله او دغو تنگ زړو بخیلانو ته به هم تری لږ څه تنبیه کیده. گوندی دوی به پر خپلی دغی بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرمیدل.

قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

وویل (خضر موسٰی ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا
کښې اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسٰی!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی
شو تا طاقت په هغه باندی د صبر.

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما ځنې تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده ـ او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته درښکاره کړم ـ چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښې له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی.
حضرت شاه صاحب لیکی «په دغه مرتبه کښې موسٰی علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه ـ څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مذاقه سره برابر نه دی. د موسٰی علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او ګټی وررسیدی ـ او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سوری کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه
کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښې.

تفسیر: یعنی په سیند کښې محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی ګیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لړ څه لری له دوی نه یو
پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سوری کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښې د بیګار په دول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښې د هغه پاچا سړی په بیړی پسی راځی. کله چه هغه سوری او عیب ژنه ومومی نو د هغی د

اخیستلو څخه به سترګی واړوی. په ځینو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیړی ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیړی د مسکینانو ▪ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ▪ ډیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویریدو مونږ له دی چه وبه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اګر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مګر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یواځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه ځینی آثار اهل البصیرت ته هم ورڅرګندیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وګرځید. د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالیٰ حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطره او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی ورپه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملینونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی وړکیو چه بنیاد او اساس ئی په خراپه او غلطه لویدلی وی د هغو ګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو ګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (١٧) جزء د الانبیاء (٢٣) آیت (٢) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیدی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سړي څخه چه الله تعالیٰ «**خالق الکل**» او «**علیم او حکیم**» منی د تکویناتو په متعلق په دې قسم سره په زرهاؤ سؤالونه کیدی شي چه د هغوی جواب د هیچا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هیڅ شي نشي کیدی. دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه ورښوول مقصود ؤ چه د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه ؤ مصالحو احاطه د هیچا له لاسه نه ده پوره کله د یوی واقعي ظاهري صورت په ظاهر کښې خراب او قبیح او بې موقعه راښکاري. لیکن هغه څوک چه د دغې واقعي په باطني اعماقو او زوایاؤ باندې معلومات لري هغه پوهیږي چه په دغه کښې ډیر حکمتونه او مصالح پراته دي خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بیړی دړه ورماته کړه. حال دا چه هغوی له ده سره ښه او احسان کړی ؤ او بلا اجرت ئې دی پر بیړی سور کړی ؤ. یو لوبې کوونکی ښکلي پیمخې هښیار هلک ئې خوشي چټي(فضول) او بیگناه او خطاء وواژه چه په ظاهر کښې دغه حرکت نهایت خراب او قبیح حرکت څرگندیده (ښکاره کیده) دیوال ئې سم او ساز کړ چه ظاهراً ئې پر هغو کلیوالو احسان وکړ. چه هغوی په ډیری بې مروتي له دوی سره معامله کړی وه که پخپله خضر علیه السلام په آخر کښې خپل د دغو اعمالو توجیهات نوی بیان کړی. نو تر نن ورځې پوری به گرد (تول) جهان د چرت په سیند کښې ډوب ؤ. یا «العیاذ بالله خضر علیه السلام به ئې د طعن او تشنیع هدف گاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالیٰ د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ورکړي دوی ته رب د دوی (خیر بهتر غوره) له دې هلک څخه په پاکۍ (صلاح) کښې او ډیر نژدې به وی له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنی د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتې شو او هغه صدمه چه دوی ته ورسیده الله تعالیٰ اراده لري چه د هغې تلافي په داسې یوه مولود سره وکړي چه په اخلاقي صفاتو او مزایاؤ د هغه مقتول هلک څخه ډیر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهرباني مورد وگرځي. او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولري او په ډیر تعظیم او ښه سلوک وروړاندې کیږي وروسته له هغه الله تعالیٰ هغوی ته یوه صالحه جینۍ ورعطاء کړه چه له یوه نبي سره په نکاح منسوبه شوه. او یو بل نبي د دې له گیدی څخه پیدا شو چه بالوسیله یو لوی امت د دوی په برکت د سعادت مفخرت ومونډ.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي
الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ
رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ
وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر څه (هغه) دیوال (نړیدونکی چه ساز می کړ) پس ؤ د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کښې او ؤ لاندی د هغه (دیوال) خزانه د دغو دواړو او ؤ پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب د تا چه ورسیږی (دغه دواړه) قوت (د ځلمیتوب) خپلو ته او بیا ئی راوباسی هغه (خښې کړی شوی) خزانی خپلی (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب د تا، او نه دی کړی ما دغه تیر اعمال (چه تا ولید) له خپله ځانه (او په حکم او فکر خپل) دغه دی (دری واړه) جوابونه د هغو پیښو چه طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنی که هغه دیوال لویده نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چه تری لاندی خښه کړی شوی وه راڅرګندیده. او بدنیتو خلقو به هغه رایستله د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی ؤ. د هغه د نیکی په رعایت د الله جل‌جلاله اراده داسی وشوه چه د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شی. نو ما د الله جل‌جلاله په حکم هغه دیوال سم کړ. چه هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا ومومندلی شی. وائی چه په دغه خزانه کښې برسیره پر نورو اموالو یوه د سرو زرو تخته هم وه چه پری «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم» ښکلی شوی ؤ. نو ای موسٰی علیه السلام هر هغه کار چه د الله تعالیٰ په حکم اجرا شوی وی عبادت دی او پر هغه باندی مزدوری (باړه) اخیستل د مقربانو کار نه دی.

تنبیه: د دی قصی په شروع کښې د حضرت خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چه مونږ ښکلی دی هغه دی بیا دلته یو ځلی ولوست شی. وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځی. چه دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړی وه. د«روح» په متعلق لازمه جواب د «بنی اسرائیل» په سورت کښې تیر شو. د «اصحاب الکهف» د قصی په نسبت د هم دغه «الکهف» د سورت په ابتداء کښې معلومات ورکړ شو. دغه دی چه د دریم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد کیږی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوی مشرکان (په ښوولو د یهودانو) له تا نه له قصی د ذوالقرنین؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څه احوال؛ بیشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښی او ورکړی ؤ مونږ ده ته (له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لیاره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وائی چه د دنیاء دواړو څندو (مشرق و مغرب) ته تللی ؤ. ځینی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.
ځینی وائی کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا له دی نه ړومبی تیر شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله علیه» په «فتح الباری» کښی په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دوهم قول ته ترجیح ورکړی ده.
د روایاتو له مجموعی څخه ظاهریږی چه «ذوالقرنین» د حضرت ابراهیم علیه السلام معاصر ؤ - او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ - چه د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښی بری په برخه شو. او پر محیرالعقولو فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر علیه السلام د ده وزیر ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن شریف د خضر علیه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بیان فرمائی د عربو قدیمی شعراؤ پخپلو اشعارو کښی د «ذوالقرنین» نوم په ډیر لویئی او عظمت سره یاد کړی دی او د ده پر عربیت ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهریږی چه دغه «ذوالقرنین» د تاریخی عهد څخه پخوا کوم جلیل القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د یوه راز (قسم) مشابهت له سببه «ذوالقرنین» ویلی وی اوس د قدیمه ؤ آثارو اروپائی ماهرین د قدیمی سامی عربو د داسی عظیم الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لګولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاریخی اوراقو کښی له سره نشته. بلکه د ځینو ممتازو او مشهورو سلاطینو د نومونو د تذکری پوری هم په تاریخی کتابونو کښی نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهیم علیه السلام په عهد کښی ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ویلی کیږی چه د دنیا ړومبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانین د بابل په مناره (څلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انګلیسی ترجمه ئی شائع شوی ده - د پخوانیو کتباتو څخه د ده عجیب او غریب عظمت ثابتیږی په هر حال «ذوالقرنین» به د هم دغی کورنی ځنی د کوم پاچا نوم وی.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونیوله ده لیاره (او هغه اسباب چه وئی رساوه مغرب ته) تر هغه پورې چه ورسید ځای د پریوتلو د لمر ته نو وئی مونده دغه (لمر) چه ډوبیده په (لویه) چینه کښې (لکه سیند ډک) له تورو ختو.

تفسیر: یعنی د سفر ترتیب او تجهیز او سر رشته ئې وکړه (او پیروی وکړه ذوالقرنین د هغې لیارې چه د مغرب په لورې تله تر هغه پورې چه ورسید ځای د پریوتو د لمر ته نو ذوالقرنین وموند دغه لمر لره چه ډوبیده په یوه لویه چینه کښې لکه سیند ډک له تورو ختو) یعنی داسې ئې په نظر راغی لکه چه په سمندر کښې سفر کوونکو ته هم ښکاری چه لمر له اوبو څخه وځی او په اوبو کښې ډوبیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی. «ذوالقرنین ته داسې شوق پیدا شو چه وګوری چه د دنیا ودانی تر کومه ځایه پورې اوږده شوی ده. نو د مغرب په طرف کښې تر هغه ځایه پورې ورسید چه چیکړه او دلدل ؤ چه پرې نه انسان او نه پیرې تیریدی شو ـ نو د الله تعالیٰ د ملک حدود ئې معلوم نشو کړی».

وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۬ؕ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

او وئی مونده نژدې هغه ته یو قوم (د کفارو)؛ وویل مونږ ای ذوالقرنینه یا خو په عذاب کړه دغه خلق (که ایمان رانه وړې په قتل سره) یا ونیسه په دوی کښې یوه ښه لیاره (که ایمان راوړې په ارشاد او نصیحت سره).

تفسیر: یعنی «ذوالقرنین» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت ورکړ ـ لکه چه هر پاچا او حاکم ته په نیکو او بدو باندې داسې قدرت حاصل وی. که غواړی خلق عذابوی او ځان ته بدنامی حاصلوی ـ او که غواړی عدل او انصاف او نیکی اختیاروی او خپل د خیر ذکر باقی پریږدی یا به ئې دا مطلب وی چه هغه خلق کافران وو ـ مونږ «ذوالقرنین» ته اختیار ورکړ ـ چه که وغواړی هغوی ووژنی یا ړومبئ د اسلام په لورې دعوت او بلنه ورته ورکړی. نو «ذوالقرنین» دغه دوهم شق اختیار کړ.

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ إِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ

أَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ۨالْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

نو وویل (ذوالقرنین) هر څه هغه څوک چه ظلم ئی وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنیوی عذاب) بیا به بوتلی شی (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبٰی کښی). او هر هغه چه ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نیکه (په دارینو کښی چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسیر: یعنی په آخرت کښی به نیکی ومومی او په دنیا کښی مونږ پر دوی څه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووایو نو په سهولت او نرمی سره ورته وایو فی الحقیقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بدانو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نیکانو سره لطف او نرمی کوی ـ لکه چه «ذوالقرنین» هم دغه طریقه ځان ته غوره کړی وه.

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

بیا ئی ونیوله بله لیاره (او هغه اسباب چه رساوه ئی مشرق ته).

تفسیر: یعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز، ترتیب او سر رشته مشغول شو ـ په لوی قرآن او حدیث کښی دغه نه ده تصریح شوی چه د «ذوالقرنین» دغه گرد (ټول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سیر او سیاحت په ډول (طریقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښی دی به پر هغو اقوامو هم تیر شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځینی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنین» ئی یو زورور پاچا لیدلی او گڼلی وی، د ظالمانو په مقابل کښی به ده ته خپل عرضونه او فریادونه وړاندی کړی وی چه د هغو گردو (ټولو) انسداد به «ذوالقرنین» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کړی وی ـ لکه چه اوس د «یاجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

تر هغه پورې کله چه ورسید ځای د راختلو د لمر ته نو وئې موند هغه (لمر) چه راخوت پر یوه قوم باندې چه نه وه ګرځولی مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسير: یعنی د مشرق په انتهاء کښې ئې داسې قوم ولید چه د لمر اشعه (پلوشې) مستقیماً بې له ممانعته او بې له حجابه ورسیدې دا خلق به وحشیان او ځنګلیان وې ـ د کور جوړولو او د چت پټولو چل به ئې هم نه ؤ زده یا به پکښې دود (رواج) او دستور نه وو ـ لکه چه اوس هم په ډېرو وحشیو او ځنګلیو او ځینو کوچیانو کښې هم دغه دود او دستور او رواج لیده کیږي.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

هم داسې ؤ (حال د ذوالقرنین چه مذکور شو) او په تحقیق احاطه کړې وه مونږ په هغه شي باندې چه د ده څخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبرداریٔ.

تفسير: یعنی د «ذوالقرنین» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کیفیت چه بیان کړې شو هغه په واقع کښې هم داسې دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ ـ او هغه حالات چه ده ته وروړاندې شوي دي ـ پر هغو ګردو (تولو) ځمونږ علم محیط دی. ښائی چه مؤرخینو به په دغه مورد کښې بل څه ویل ـ او هغه به في الحقیقت هم دغومره قدر وی چه وفرمایه شو. ځینو مفسرینو د «کذلک» مطلب داسې اخیستی دی هغه رویه چه «ذوالقرنین» د مغربي اقوامو په نسبت اختیار کړې وه کټمټ (هوبهو) هم هغه رویه ئې د مشرقي اقوامو سره هم اختیار کړې وه (والله اعلم).

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ
وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بیا ونیوله ده بله لیاره (او تیار ئې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چه ورسید منځ د دواړو غرونو ته نو وئې موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چه نه ؤ نژدې (اکثر د دوی) چه وپوهیږي په خبره (د ذوالقرنین) باندې.

تفسیر: دغه دریم سفر ئې پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کړی ؤ مفسرین دغه ته د شمالي سفر وائي خو په قرآن او حدیث کښې د هغه څه تصریح نشته.
تنبیه: د دغه قوم او «یأجوج، مأجوج» په منځ کښې به دغسې دوه غرونه حائل ؤ چه پر هغو به ختل ناممکن ؤ خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښې به کومه دره وه ـ چه له هغې خلاصي لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راتلل ـ او خلق به ئې شکول ـ او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتي به ئې پرې کولې ـ او بیرته به تلل.

قَالُوا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یأجوج او مأجوج فساد کوونکي دي په ځمکه کښې پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دې کار چه جوړ کړې ته په منځ ځمونږ او په په منځ د دوی کښې یو دیوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسې خیال پیدا شوی وی چه ځمونږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئې عرض وکړ چه «یأجوج، مأجوج» ځمونږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځي مونږ وژني، او ځمونږ مال او شته تالا کوی او مونږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسې ځمونږ او د هغوی په منځ کښې کوم ټینګ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه مونږ پرې محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لګښت چه وشي مونږ د هغه مال تأدیې ته حاضر یو ـ ښائي چه تاسې دغه مصرف زمونږ د مالیې او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.
تنبیه: «یأجوج مأجوج څوک دي»؟ په کوم ملک کښې اوسیږي؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنې دیوال) چیرې دی؟ دا هغه سوالات دي چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دي. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یأجوج مأجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښې یو برزخي مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلي دي او «نووی» په فتاوی کښې له ګردو (ټولو) علماؤ څخه نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهي کیږي، مګر د مور له لوری بي بي حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته نه رسیږي. ګواکې دوی له نورو انسانانو سره یوائې په پلار کښې شریکان دي څه عجب

چه «لوی دجال» چه تمیم داری هغه په کومه جزیره کښی بندی او مقید لیدلی ؤ. د هم دغه قوم څخه وی ـ کله چه حضرت مسیح علیه السلام چه محض د یوه آدمی زاد بی بی مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها له بطنه د ملکیه ؤ نفخه ؤ په ذریعه پیدا شوی دی او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنی په دغه وقت کښی به دغه قوم «یأجوج مأجوج» هم پر دنیا خروج کوی ـ او بالاخر به د مسیح علیه السلام په فوق العاده دعاء مری.
اوس دغه قوم چیری دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنی دیوال چیری واقع دی؟ نو هر هغه شوک چه دغه گرد (تول) اوصاف ـ تر خپل نظر لاندی ونیسی چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنی د دیوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه ؤ احادیثو کښی شته ـ نو هغه به وائی د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رایه سره ورکری ده ـ پر هغو د دغو اوصافو مجموعی څنی یو وصف هم نه موندلی کیږی ـ لهٰذا هغه خیالات صحیح نه ښکاری ـ او له صحیحه ؤ احادیثو څخه انکار ـ یا د نصوصو بعیده تأویلات له دی نه خلاف دی. پاتی شوه د مخالفینو دغه شبهه ـ چه مونږ گرد (تول) د ځمکی مخ لتولی دی مگر هیڅیری د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلی؟
نو د دغی شبهی د جواب دپاره ځمونږ مؤلفینو د پتی او نښی ښوولو دپاره ډیر زیار (محنت) او کوښښ ایستلی دی خو د دی صحیح جواب هم دغه دی ـ چه «علامه آلوسی بغدادی» ورکری دی
«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممکن دی چه ځمونږ او د هغه په منځ کښی په دغه حاضره زمانه کښی لوی لوی سیندونه حائل وی ـ او په هغه وقت کښی له کومی لوئی وچی سره لکه (سائبریا) او (امریکا) به نښتی وی ـ او داسی دعوی چه مونږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضیاً وآتیاً محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی. عقلاً جائز دی هم هغسی چه له نن ورځی (۱۳۲۳ ش) تر نژدی پنځه سوه کلونو د مخه پوری د امریکی براعظم نه ؤ راڅرگند شوی اوس هم ویلی شو چه ممکن دی داسی بل کوم براعظم هم موجود وی چه تر اوسه پوری به مونږ له هغه څنی معلومات نه لرو. او امکان شته چه لږ وقت وروسته یا به مونږ هلته ورسیږو ـ یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوی.
د سمندر د دیوال تحقیقات چه د« آستریلیا » په شمال مشرقی ساحل واقع دی او څه وقت پخوا له دی نه د یو برطانوی سائنس دان «ډاکتر سی ایم بنگ» تر کتنی او هدایاتو جاری وو دغه دیوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کښی تر دوولسو میلو پوری عریض او زر فیته ارتفاع لری، چه پری ډیر مخلوق هستوگنه لری هغه ډله چه د دغه کار دپاره روانه شوی وه خپل یو کلنی تحقیقات ئی پای (اخر) ته رسولی دی چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږی او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوی دنیا معلومیږی. بیا نو څرنگه داسی دعوی کیدی شی چه مونږ پر گردو (تولو) بریه ؤ او بحریه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کری دی! په هر حال کله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعیه ؤ دلائلو ثابت دی د دی دیوال څخه سره د هغه د اوصافو خبر راکړی دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصدیق وکړو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترګی په لیار ولرو چه د مشککینو او منکرینو علی‌الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الایام ما کنت جاهلا ▪ ویاتیک بالاخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس نه پوهیږی ▪ درڅرګند به ئی زمان کړی لکه لمر بیا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب ځما خیر ډیر غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زیار (محنت) ځما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی یو پریړ (او محکم) دیوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډیر دی مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تیرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ
انفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ایښودلی چه) برابر شو دا دیوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وویل (ذوالقرنین) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وګرځوله دغه (اوسپنه) اور وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی دیوال زیړ (ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ړومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کیښودی ـ او یو له بل سره تینګی او کلکی ئی کړی ـ څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنګ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسید (نو پری لرګی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لګولو او پو کولو کښې راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په یوه آن او یوه شیبه کښې له یوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې یو ځلې ولګیږي او بیا ژر ترې لرې او ګوښه شئ) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او ګرد (تول) سره یو جسم شوه ـ په دغه وقت کښې ویلې شوه ژیر ئې پرې راتوئې کړه ـ چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښې ننوتل ـ او بیخې ئې نژدې او پیوست کړه او ګرده (توله) سره یو شوه ـ او د یو سخت غرنۍ دیوال پشان وګرځید ـ دغه ګرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښې ظاهراً د یوه خارق العاده طریقې سره به انجام موندلې وی چه ښایی هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وګڼله شی ـ یا ممکن دی چه په هغه وقت کښې به داسې اقسام آلات او اسباب موندلې کیده چه پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسیږي.

فَمَا اسْطَاعُوٓا أَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَاعُوْا لَهٗ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وی د دوی چه وخیژی پرې (او ښکاره شی پرې له جهته د لوړوالی (دنګ والی) او ښویوالی) او نه به طاقت وی د دوی دغه (غره) ته د سورې کولو (له جهته د سختوالی او پریړوالی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ فی الحال یأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه دیوال سورې کړی یا ئې ونړوی او ترې تیر شی.

قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّيْ ۚ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّيْ جَعَلَهٗ دَكَّآءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّيْ حَقًّا ﴿٩٨﴾

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د سد) او اقتدار ځمونږ په جوړلو د هغه یو رحمت دی له جانبه د رب ځما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبیلو) نو وبه‌ګرځوی دا (سد) هوار برابر له ځمکې سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتیا ثابته).

تفسیر: یعنی محض د الله تعالیٰ په مهربانی دغه سد قائم شو او تر معینه میعاده پورې به قائم پاتې شی له صحیحه ؤ احادیثو څخه معلومیږي چه د حضرت مسیح علیه السلام د نزول او د دجال د قتله وروسته قیامت ته نژدې د یأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لرې کړ شی ـ او دغه دیوال به دوی ونړوی او په هومره یو کثیر تعداد به دوی ترې ووځی او

راتوئیږی چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم - گرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلی عاجزیږی - حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شی چه ځما له خاصو بندگانو سره پر «طور» باندی لاړ شه - بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی - نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی - او گرد (تول) سره یو ځلی مړه کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو - نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا (٩٩)
وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا (١٠٠)

او پری به ږدو ځینی د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له ډیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شی په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیشماره تعداد غند، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په دول (طریقه) راوځی او راتوئیږی. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به گرد (تول) مخلوقات سره گدود او خلط ملط شی - جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبله به جوړه شی - بیا به د قیامت علائم ښکاره شی - او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوکله شی. وروسته له هغه به گرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په ډگر کښی سره راتولیږی. او وړاندی به راځی - او دوزخ به د کفارو په مخ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترگو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی - او اوس هغه پرده تری لری شوی ده.

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

هغه کافران چه وی (د زړه) سترګی د دوی په پرده کښی (له ډیره غفلته) له یاده ځما او وو دوی چه نه توانیدل اوریدل (د کلام د حق له جهته د بغض د نبی).

تفسیر: یعنی پخپله د دوی د عقل سترګی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری لیدلی وی ـ او باور او یقین ئی پری راوړی وی ـ او د الله تعالیٰ په یاد کښی لګیدلی وی ـ او له ډیره ضده او عناده د هیڅا خبره ئی نه آوریده ـ او هغه چه بل چا ده ته ورښوده پر هغه پوهیدلی وی.

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا
عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی د دی چه نیسی دوی بندګان ځما (عیسیٰ ـ عزیر ـ ملائک) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلکه) بیشکه مونږ تیار کړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د کافرانو پړاو (یا میلمستیا)

تفسیر: آیا منکرین داسی ګمان کوی چه ځما د خاصو بندګانو مسیح علیه السلام عزیر علیه السلام روح القدس علیه السلام ملائک د عبادت کولو په سبب به دوی د خپل حمایت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حرکاتو څخه د بیزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل کښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودریږی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فکر او خیال کښی مغرور پاتی شئ چه په عقبیٰ کښی به تاسی ته څه سزا نه درکوله کیږی بلکه په عذابیږئ او دوزخ تاسی ته تیار او په انتظار دی) یعنی په دغه چرت ـ خیال او فریب کښی مه اوسیږئ! هلته به هیڅوک ستاسی پوښتنه هم نه کوی. هو! مونږ ستاسی دپاره میلمستیا تیاره کړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسم عذابونو څخه (اعاذناالله منها).

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبر کړو تاسی په ډیرو سختو زیانکارانو باندی له جهت د عمله؛ دوی هغه کسان دی چه ورک (او توی تللی) دی منډی (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوی ګمان کوی د دی چه بیشکه دوی ښه کوی کار (او عمل او په واقع کښی داسی نه ده).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی له ګردو (تولو) څخه په زیاته خساره کښی به هغه کسان وی چه د دوی ګرد (تول) فعالیت ـ مساعی او ځغلیدل یوازی د دنیا دپاره ؤ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ؤ ـ محض دنیوی ترقیات او مادی کامیابی به ئی خپله لویه ترقی او معراج ګانه (**کمایفهم من الموضح**) یا به ئی دا مطلب وی چه هغه کارونه چه دوی په دنیوی ژوندون کښی نیک او ښه ګڼل اعم له دی نه چه هغه به په واقع کښی ښه ؤ یا خراب هغه ګرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بیکاره ثابت شول ـ او تول محنتونه ئی توی او برباد لاړل او ګرد (تول) سره خراب شول.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾

دغه کسان (چه بیرته یاد شول) هغه کسان دی چه کافران شوی دی په آیاتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنیا کښی) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښی) پس باطل خراب شول عملونه د دوی پس وبه نه دروو دپاره د دوی په ورځ د قیامت کښی تله (ځکه چه حسنات نه لری یا تله د نفعی به دوی ته نه دروو).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ د قدرت دلائل ومنل او نه ئی داسی خیال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښی حاضریږو. (نو د داسی کسانو ګرد (تول) زیار (محنت) بیکاره ثابتیږی، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بی اثره دی. او په ابدی ژوندون کښی له سره په کار نه ورځی ـ نو اوس د دوی دپاره پرته (علاوه) له کفریاتو او سیآتو یوه پله (پټ) څرنګه تلله شی؟ وزن (تلل) خو د موازنی دپاره وی ـ او موازنه د متقابلو شیانو کیږی ـ دلته خو د سیآتو بالمقابل یو

حسنه هم نشته نو بیا وزن به د څه دپاره وی؟ یا دا چه وزن شته مگر دوی ته دغه وزن هیڅ گټه (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زیان رسوی او ښه پری ملزم کیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوٓا اٰيٰتِىْ وَرُسُلِىْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نیولی ؤ دوی آیاتونه (د قدرت) ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسیر: یعنی هغه ټوکی مسخری مو چه کولی او ملنډی مو چه وهلی ـ اوس د هغو خوند وڅکئ!

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ ـ غوره) بهتر ځای د هستوګنی (میلمستیا پیشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه ګرځیدل (او وتل بل ځای ته).

تفسیر: یعنی نه به تری مړیږی او تل تر تله به په هم هغه ځای کښی خپل اوسیدل او هستوګنه غواړی ـ او شیبه په شیبه په تازه نعمتونه وررسیږی ـ او له سره داسی کوم فکر او خیال به دوی ته نه پیدا کیږی چه مونږ به له دغه ځایه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّىْ

لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّىْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سیاهی دپاره (د لیکلو) د کلماتو د رب ځما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب ځما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غیر متناهی دی) او

اګر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسیر: قریشو د یهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الکهف» او د «ذوالقرنین» په نسبت سؤال کړی وو ـ د دغه سورت په ابتداء کښی د «اصحاب الکهف» او په آخر کښی ئې د «ذوالقرنین» قصه تر هغه ځایه پوری چه د قرآن په موضوع پوری متعلق وه بیان وفرمایل. او د «روح» په متعلق ئې د «بنی اسرائیل» په سورت کښی وفرمایل!
﴿ وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ اوس د سورت په خاتمه کښی دا راښیی چه د الله تعالیٰ د علم او حکمت کلام او خبری بی انتهاء دی، هغه خبری چه ستاسی له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لائقی دی هغه مو دروښودی، دغه د الله تعالیٰ د معلوماتو په مقابل کښی دومره هم نه دی لکه یو څاڅکی د اوبو د سمندر (لویو سیندونو) په مقابل کښی فرض ئې کړئ که د سمندر د ګردو (ټولو) اوبو څخه سیاهی جوړه شی ـ او په هغی د الله تعالیٰ د خبرو په لیکلو لاس پوری کړی شی ـ او هغه د سمندر اوبه بیخی وچی شی ـ او بیا دوهم ځلی او دریم ځلی بیا دغه سمندر ډک او تش شی ـ نو دغه ګرد (ټول) سمندرونه به وچیږی ـ مګر د پاک الله جلت عظمته واعظم برهانه خبری او کلام نه ختمیږی ـ له هم دی ځایه وپوهیږئ چه د عظیم الشان قرآن او نورو سماویه ؤ کتابونو په ذریعه اګر که ډیر وسیع علم په ډیر زیات مقدار چاته ورکړ شی نو هغه هم د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښی قلیل دی اګر که فی حد ذاته ورته کثیر هم ویلی شو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ
يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾ ع

ووایه (ای محمده!) بیشکه هم دا خبره ده چه زه یو بشر سړی یم پشان ستاسی چه وحی راځی ماته چه بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی معبود دی یو پس هر څوک چه وی چه امید لری د (اخروی) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائی چه (تل) عمل وکړی عمل صالح (ښه) او نه دی شریکوی په عبادت د رب خپل کښی هیڅوک.

تفسیر: یعنی زه ستاسی پشان یو بشر او انسان یم ـ خدای نه یم ـ چه اصلاً او ذاتاً ګرد (ټول) علوم او کمالات ماته حاصل وی. هو! الله تعالیٰ جل‌جلاله حقانی علوم او قدسی معارف ماته وحی رالیږی چه په هغه کښی اصل الاصول علم التوحید دی. د هغه په طرف زه ګردو (ټولو) ته دعوت ورکوم ـ هغه څوک چه د الله تعالیٰ د لقاء شائق وی ـ یا د ده سره مقابل کیدلو څخه خائف وی نو د هغه دپاره پکار دی چه ښه ښه کارونه او اعمال له شریعته سره موافق وکړی! او د الله

تعالیٰ په بندګی کښې هیڅوک په هیڅ یوه درجه کښې ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنی د جلی شرک په شان د ریاء او نور خفی شرک څخه هم ځان وساتی ځکه په هر عبادت کښې چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږی.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کښې ئی اشاره فرمایلی ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الکهف بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد.

سورة مریم مکیة الا آیتی (٥٨) و (٧١) فمدنیتان وهی ثمان وتسعون آیة
وست رکوعات رقمها (١٩) تسلسلها حسب النزول (٤٤)
نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٨) او (٧١) آیتونو څخه چه مدنی دی
اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کښې (١٩) او په نزول کښې
(٤٤) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ۝١ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّآ ۝٢

(دغه چه بیرته لوستلی کیږی) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاؤ څخه دی. په بخاری شریف کښې راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د ګټی ډوډی به ئی خوړله ـ د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (٤) رکوع ځمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کښې لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!.

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ۝٣

کله چه غږ (سوال) ئې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کښې).

تفسیر: وائې چه د شپې په تیاره او په خلوت کښې په ورو غږ سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه ـ ځکه چه داسې دعاء له ریاء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (٧ رکوع) ﴿ اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ﴾ ښائی دغه خیال ئې هم په زړه کښې ګرځیدلی وی چه زه په دغه زوړوالی کښې څوی غواړم ـ که راپه برخه نشی نو آوریدونکی خلق به راپورې خاندی برسیره په هغه په زوړتوب کښې طبعاً غږ هم ورو کیږی ـ او په طبیعی ډول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ
شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝٤

وویل (زکریا پخپله دعاء کښې) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی تول هډوکی له ما څخه او شعلی وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیچیری نه یم پاتی شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی ـ ځما د سر په ویښتانو کښې د زوړتوب سپینوالی ځلیږی ـ او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالیٰ تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی ګرځولی یم ـ نو اوس په دغه آخری وقت او زوړوالی کښې به زه څرنګه ګمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبلوی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخی او بی هیلی (ناامیده) وګرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿ وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾ معنی داسی اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښې هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائلی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحاصل کړی دی.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَّرَآءِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ۝٥ يَرِثُنِي

وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝٦

او بیشکه زه ویریږم له دی خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) څما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه څما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دینی امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دینی امور) او میراث یوسی (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وګرځوی دی ای ربه څما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او تربوران به نا اهله وی ـ او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لیاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی.
﴿ وَكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا ﴾ او ده ښځه څما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).
یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم ـ او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د وړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی ـ څما له لاسه په دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی ـ زړه می غواړی چه یو داسی لائق څوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام ـ او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی ـ او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.
تنبیه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاؤ علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی ـ د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د«کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی ـ لهٰذا متعین دی چه په ﴿ يَرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی ـ څکه ظاهر دی چه د ګرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یوائځی د زکریا علیه السلام څوی به څه ډول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد ـ څکه چه دغه په ګرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه څوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ ـ داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

ځما له کوره ونه وځي ـ او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي، نهايت سپک او تيت خيال دی ـ د انبياء عليهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډير لری دی چه د دنيا د رخصت کيدلو په وقت کښې د دنيوی حقير متاع په فکر او چرت کښې ولويږی ـ چه دغه به چيری لاړ شي؟ او له چا سره به وی؟ او لطف په دغه کښې دی چه حضرت زکريا عليه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکاني (نجاری) په کار کښې به مشغول ؤ ـ او د هغې د معمول څخه به ئې خپلې شپې او ورځې تيرولې ـ او قوت لايموت به ئې حاصلاوه نو ښه دغسې يو سپين ږيری متوسط المال نبی ته به څرنګه داسې يوه مفکوره او غم او انديښنه پيدا کيدی شي چه ځما څلور پيسې دی ځما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښې ونه لويږی (العياذ بالله).

﴿ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾ او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی «رضی» په وزن د «فعيل» دی په معنی د مفعول چه راضي کړی شوی دی).

يعنې داسې يو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو ـ اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او ځما او د ګردو (تولو) صالحانو خوښ او پسند وی.

يٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ ٱسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَل لَّهُۥ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ۝٧

ای زکريا بيشکه مونږ زيری درکوو تاته په يو داسې هلک چه نوم ئې يحيٰی دی نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسير: يعنې دعا ئې قبوله او د هلک زيری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالیٰ پخوا له تولده په (يحيٰی) سره وفرمايله ـ او اسم هم داسې عجيب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هيچا نه ؤ ايښې شوی ځينو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبيه) سره اخيستی ده يعنې په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تير شوی ـ ښائی چه دغه مطلب وی چه له زوړ نارينه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پوری داسې يو هلک نه دی پيدا کړی شوی ـ يا په ځينو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت ـ او د بکاء غلبه او نورو) کښې د هغه مثال پخوا له دی نه نه دی تير شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلٰمٌ وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ ٱلْكِبَرِ عِتِيًّا ۝٨

وويل (زکریا) ای ربه څما څرنګه به وی ما لره هلک او ده ښځه څما شنده
او په تحقیق رسیدلی یم زه له ډیر زوړوالی نه ډیر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده ـ کله چه کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زیری واوری نو د زیات طمانیت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کیږی ـ او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی ـ او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی ـ نو د حضرت زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم هم دا ده ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپیدا نشو ـ خو کله چه ئی واوریده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ⑨

وفرمایل (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وویل) فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقیق پیدا کړی می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده ـ په هم دغسی حالاتو کښی ته د هلک پلار کیدونکی ئی ـ او دغه د الله تعالیٰ مشیت هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی.
﴿ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾ الآیة ـ فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وینا ده.) یعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالیٰ جلجلاله ته هغه او نور ګرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی ـ نو د الله تعالیٰ د عظیمه ؤ قدرتونو په مقابل کښی هر شی آسان دی ـ انسان دی ړومبی خپل وجود ته وګوری چه دی پخپله په یوه زمانه کښی هیڅ یو شی نه ؤ ـ تر دی حده پوری چه له سره د نامه او نښی خاوند هم نه ؤ ـ نو الله تعالیٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بیا هم دغه مطلق قادر چه یو محض لاشی څیز څخه شی جوړوی ـ آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړی شندی ښځی څخه یو هلک نشی پیدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ⑩

وویل (زکریا له ډیری خوشالی) ای ربه ځما وګرځوه ماته یوه نښه وفرمایل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبری نشی کولی له خلقو سره دری شپی (او ورځی پرله پسی) په دی حال چه روغ او جوړ به اوسی (بیخی کامل الخلقت بی له ګونګ والی)

تفسیر: یعنی سره له صحته او روغوالی هر کله چه دا تا ونشوی کولی چه له خلقو سره خبری اتری وکړی نو هلته وپوهیږه چه حمل قرار نیولی دی. د دی قصی په متعلق مفصل بیان په آل عمران کښی شکلی شوی دی هلته دی په (٤) رکوع ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی ولوست شی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجری یا معبد) څخه پس اشاره ئی وکړه دوی ته داسی چه تسبیح وایئ تاسی په صبا او بیګا کښی.

تفسیر: یعنی کله چه هغه وقت ورسید ـ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه ـ نو له خپلی حجری څخه د باندی ووت ـ او خلقو ته ئی په اشاره سره وویل ـ چه صبا او بیګا تاسی پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کښی مشغول او لګیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وی ـ یا د الٰهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئی غوښتی وی چه نور خلق هم د ده د حال سره شریک شی ـ ځکه چه پر زکریا علیه السلام حکم شوی ؤ لکه چه د آل عمران په سورت کښی راغلی دی چه په دغو دریو ورځو کښی په ښه شان سره الله تعالیٰ یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به ئی ښائی د دی لامله (له وجی) اختیار کړی وی چه علی الاکثر د عجیبه ؤ او غریبه ؤ مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وقت کښی سړی ﴿سُبْحٰنَ اللهِ﴾ وائی (وفرمایل الله پس له تولد د یحیٰی چه)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ۗ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾

ای یحیٰی واخله دغه کتاب (توریت) په قوت (د زړه سره) او ورکړی ؤ مونږ دغه یحیٰی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کښی چه دی هلک ؤ.

تفسیر: یعنی توریت او نوری آسمانی صحیفی چه پر تا یا پر نورو انبیاؤ نازلی کړی شوی دی په ښه مضبوطی او کوښښ سره ئی ټینګ کلک ونیسه! او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه ! او هم یی پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښی اقدامات وکړه ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د علم الکتاب په ښوولو کښی مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره ـ یعنی پلار ئی زوړ او ځوی ئی ځلمی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښی الله تعالیٰ ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلی وه. وائی یو ځلی هلکانو یحیٰی علیه السلام ته وویل «راځه چه لوبی سره وکړو!» یحیٰی علیه السلام وویل «مونږ د دی دپاره نه یو پیدا شوی چه لوبی وکړو!» د ډیرو علماؤ په نزد الله تعالیٰ د خپل عمومی عادت په خلاف یحیٰی علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښی نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ۗ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَّبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحیٰی لره رحمت مهربانی) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکی (له معاصیو) او ؤ (یحیٰی) پرهیزگار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکشه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یحیٰی علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقی او پرهیزگار ئی گرځولی ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه «یحیٰی نه کله گناه کړی وه او نه ئی د گناه اراده فرمایلی وه. د الله تعالیٰ له ویری به ئی تل ژړل او د ده پر بارخوگانو (رخسارو) د اوښکو لیاری له ورا ښکاریدی» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د هیلی (امید) او ارمان وړکی اکثریه هم داسی وی. لیکن یحیٰی داسی نه ؤ» **الصلوٰة والسلام علیٰ یحیٰی وعلیٰ محمد المصطفیٰ!**

وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلام دی وی پر دغه (یحیٰی له جانبه د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چه مری به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شی دی ژوندی **(له عذابه د قیامت)**.

تفسير: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لیږی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَمُوتُ﴾ ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وقته نیولی د موت تر وقته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحیٰی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ ۘ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمی کله چه په څنګ شوه (لاړه) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (ډډه) وه.

تفسير: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره ـ هم دغه د دی ږومبنی حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه ګوښه (بیله) شوه ـ او داسی یو عمارت ته لاړه چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله ګرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق ليکلی دی).

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ۫ فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقة د نورانی ځلمی).

تفسير: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنکی (هلک) او نوی دیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهائی عفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحْمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

نو وویل (مریمی دغه ځلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمٰن له تا نه که ئی ته پرهیزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښی داسی وګڼله چه دغه کوم سړی دی - په تنهائی کښی یو ناڅاپی د یوه سړی سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بی‌بی مریمه سخته وویریده - او د خپلی ساتنی او پت په فکر کښی ولویده. مګر معلومیږی چه د دغی پرښتی پر څیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د ځلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وګڼه چه «زه ستا له طرفه رحمٰن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکی او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرګندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی - او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته ګوری».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وبښم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه - که ځما په نسبت ستا په زړه کښی کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کړه! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانبه (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرښته یم - او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کړم په ﴿غُلَٰمًا زَكِيًّا﴾ کښی دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه ؤ صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

وویل (مریمی له ډیره تعجبه) څرنګه به پیدا شی ماته ځوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیچیری بدکاره.

تفسیر: د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښې الله تعالیٰ دغه یقین ورپیدا کړ چه بیشکه دغه پرښته ده مگر دغه تعجب ورپیدا شو هغه جینئ چه له سره میړه (خاوند) نه لری چه په حلاله طریقه د دی سره ئې مساس کړی شوی او بدکاری ئې هم نه ده کړی چه په حرامه طریقه سره به ئې هلک حاصل کړی وی. نو دی ته د دغه رهبانیت په حالت کښې پاکیزه ولد به څرنگه وربه برخه کیدی شی؟ لکه چه حضرت زکریا علیه السلام له دی نه په لړ عجیب بشارت باندی سؤال کړی ؤ.

قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ

نو وویل (جبرئیل مریمی ته کار) هم داسی دی (لکه چه ته وائی لیکن) فرمایلی دی رب د تا دغه (کار) پر ما باندی آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چه حضرت زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی ؤ (د هم دغه سورت) (١) رکوع او هم دغه تفسیر کښې دی بیا ولوست شی.

وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

او چه وگرځوو مونږ دغه (هلک لویه) علامه دلیل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دی (پیدا کیدل د ده بی له پلاره) یو کار مقرر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنی دغه تولد هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او لا له پخوا څخه دغه امر طی او حکم د واقع کیدلو پری شوی دی چه له سره پکښې تخلف نه واقع کیږی او څمونږ حکمت د دغی خبری مقتضی دی چه بی د بشر د مسی محض د یوی جینئ له وجوده هلک پیدا کړو. او هغه لیدونکو او اوریدونکو دپاره څمونږ د عظیمه ؤ قدرتونو څخه یو لوی دلیل دی څکه چه گرد (تول) انسانان د نارینه ؤ او د ښځو له یو ځای کیدلو څخه پیدا کیږی. آدم علیه السلام مو بی د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی. او بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها مو یوازی د نارینه له وجوده پیدا کړی ده. څلورم صورت ئې هم دغه دی چه د مسیح علیه السلام په وجود کښې ظاهر شو چه بی د نارینه له وجوده یوازی د ښځی له وجوده موجود شی. او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسیح علیه السلام وجود د الٰهیه ؤ قدرتونو یو دلیل دی او د الله تعالیٰ له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مريمه) په دغه (عيسٰى) سره نو په څنګ شوه سره له دغه (عيسٰى) يو ځاى لرى ته.

تفسير: وائى چه پرښتى وپوكل، نو هغه حامله شوه. **وفي البحر: وذكروا ان جبرئيل عليه السلام نفخ في جيب درعها اوفيه وفي كمها والظاهر ان المسند اليه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا** (صفحه ١٨١ مجلد ٦) **كما قال في آدم عليه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم**

يعنى څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعى وقت ورنژدى شو، نو له ډيره شرمه او حياء له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او كوم لرى ځاى ته لاړه ښائى چه دغه ځاى به هم هغه وى چه ورته «بيت لحم» وائى دغه ځاى د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرى دى. ذكره ابن كثير رحمة الله عليه عن وهب رحمة الله عليه.

فَأَجَآءَهَا الْمَخَاضُ إِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ يٰلَيْتَنِىْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مريمه درد د لنګيدلو (مضطربتاً «پريشانئ په حال») په ويخ د ونى د خرما ته (لپاره د تكيى، كله چه عيسٰى متولد شو) وويل (مريمى له ډيرى حياء) كشكى كه مړه وى زه پخوا له دى حاله او وى زه (اوس يو څيز) هير شوى بيخى له زړونو وتلى.

تفسير: يعنى د لنګوالى د درد له شدته د يوى زړى خرما ونى ويخ ته چه په يوه اوچته ځاى كښى ولاړه وه. پناه ئى يووړه (او هلته پته كيناسته) په دغه وقت كښى د درد له تكليفه او د يواځى والى او بيكسى او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالى لامله (له وجى) او له تولو څخه زيات داسى مشهوره پاكه صافه عفيفه جينئ له دينى حيثيته د مستقبل بدنامى او رسوائى انديښنى او تصور څخه سخته ناقراره او پريشانه وه ـ تر دى پورى چه د هم دغه كرب او اضطراب په غلبه كښى يو ناڅاپه داسى يوه جمله يى هم له خولى ووته ﴿ يٰلَيْتَنِىْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴾ كشكى زه له دى شيبى څخه لا له پخوا مړه شوى وى او په دنيا كښى ځما نوم او نښان نه وى پاتى ـ څو په هيره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلى، د اضطراب

کرب او اندیښنی له شدته هغه زیری او بشارات چه د پرښتی له خوا دی ته ورکړی شوی وو تری بیخی هیر شوی وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتی) دغی (مریمی) ته له لاندی طرفه د دی چه مه خپه کیږه په تحقیق ګرځولی ده رب د تا لاندی (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسٰی دی). او وخوځوه (وښنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندی پر تا خرما پخی لوندی تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونی تر ویخ لاندی (پټه) ناسته وه ـ لږ څه اوچت ؤ ـ له دی نه د ښکته ځای څخه بیا همغی پرښتی ورغږ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیږه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهری او باطنی اطمینان حاصل کړه ښکته وګوره چه پاک الله خاص تاته څرنګه چینه یا نهر جاری کړی دی ـ چه تری وڅښی ـ او ستا د خوراک دپاره پاس وګوره ـ چه (له دغی وچی کلکی د خرما د ونی څخه چه ته په ویخ کښی ئی پټه ناسته ئی) څنګه پخه تازه ـ پسته خرما سم د لاسه پیدا کړی ده ـ څو ئی وښندی او تری وخوری».

تنبیه: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسٰی علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمی صدیقی نس ئی مراد کړی او) د «سری» معنی یی په چینه سره کړی ده ـ ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولی شوی ده ـ او خرما هم بی‌موسمه په وچی ونی لګیدلی ده د دغو خوارقو د لیدلو د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکی په دغه حالت کښی دغه شیان بی‌بی مریمی ته نافع او مفید هم ؤ ـ او دی ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو ځکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه.)

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رڼی) یخی کړه سترګی خپلی (په عیسٰی او خوشحاله شه).

تفسیر: یعنی پخه تازه خرما وخوره! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو څخه وڅښه! او خپل پاک او مطهر ووړکی ته ګوره! او خپلی سترګی دی پری یخی او رنی کړه! او د وروسته غم مخوره! چه الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چه د عیسٰی د تولد پوښتنه ئی در څخه کوله) نو ووایه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمٰن ته روژه (له کلامه) پس.له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره!

تفسیر: یعنی که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسٰی علیه السلام د ځیږیدلو په نسبت څه) پوښتنه وکړه نو ته د لاسونو او د سترګو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً الله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی ـ د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ ـ او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووایه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکړه او بیا داسی ووایه. او ﴿إِنسِيًّا﴾ قید ئی ښائی ځکه لګولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم (﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ﴾ په اصل کښی «**ان ما ترئیین**» دی چه د«**ان ما**» نون شرطیه مدغم شوی دی په «**ما**» زائده کښی «**ترئیین**» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابه د «**فتح**» نه چه «**ع** او «**ل** تری حذف او فتحه د «**ع**» لاره «**ر**» ته او «**ن**» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «**ی**» د ضمیر مکسوره شوه له جهته د التقاء د ساکنین).

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسٰی) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسٰی په غیږ کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسٰی علیه السلام ئی پخپلی غیږ کښی ونیو ـ او د خپل قوم په مخ کښی راغله ـ نو ګرد (ټول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک ـ حیران او متحیر پاتی شول ـ او

گردو (تولو) په داسې ويناؤ خوله وپرانستله، اې مريمې تا بلاء وکړله ـ او داسې غټه خبره دې پيدا کړه ـ نو ژر شه ووايه چه دغه ساختګي شي دې له کومه راوړ له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چه يوه پيغله بې ميړه جينئ (چه تر نن پورې به لا حائضه هم نوې شوې) داسې دعوې وکړي چه د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ۝٢٨

اې خورې د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدۍ او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟)

تفسير: يعنې پرې بدګمانه شول او داسې ئې ورته ووېل چه ستا مور او پلار او کورنۍ او کهول له قديم الايامه تر اوسه پورې په عفت او عصمت او طهارت معروف دي نو په تا کښې دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نيکانو له اولاده ؤ څخه د بدۍ صدور د حيرت او تعجب وړ (لايق) دی.
تنبيه: بي‌بي مريمې رضي الله تعالىٰ عنها ته ئې «اخت هارون» ځکه ووېل چه د حضرت موسٰی د ورور هارون عليه السلام له نسله وه ګواکې له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی ـ لکه چه ﴿وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ﴾ کښې هود عليه السلام ته د «عاد» ورور ويلی دی حال دا چه «عاد» د دې قوم د اصلي مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنی ئې واخيسته شي لکه چه له ځينو صحيحه ؤ احاديثو څخه ظاهرېږي چه د بي‌بي مريمې رضي الله تعالىٰ عنها دغه ورور يو صالح سړی ؤ ـ نو د کلام حاصل داسې شو چه «اې مريمې ستا پلار متقي او مور دې عابده او ورور دې صالح او پاس نسب دې عين «هارون عليه السلام» ته رسېږي ـ نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسې بد کار ولې ښکاره شو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وکړه (مريمې) هغه ته (چه له دغه عيسٰی سره وغږېږئ!)

تفسير: يعنې صديقې مريمې رضي الله تعالىٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکي په لوري (چه ئې په خوله کښې ؤ او د خلقو دغه ګردې (تولې) خبرې ئې په ځير سره اورېدې) اشاره وکړه چه تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ۝٢٩

نو وویل (خلقو) څرنګه خبری وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښې وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنی سره له دغسې شرمناکه حرکته دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهی او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واورئ! ښه نو د یوه داسی نوی ځیږیدلی هلک سره به مونږ څرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبیه: ﴿ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ کښې د ﴿ كَانَ ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسٰی علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښې «صبي» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښې داسی مضامین ډیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ یا ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ﴾ یا ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴾ او نورو کښې «د ﴿ كَانَ ﴾ استعمال د داسې مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیدلو سره نه وی منقطع شوی - او دلته د ﴿ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ په تعبیر کښې دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په دول (طریقه) وراندی کری وه - یعنی نه صرف عیسٰی علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسې نوی ځیږیدلی وی - او په غیږ کښې پروت تی رودنکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وویل (عیسٰی) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کښې هم دغه خبری او اتری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسٰی علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښې ئی وکړه - د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ - چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «زه بنده د الله یم» یعنی نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم - لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده - لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره ړومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«او ګرځولی ئی یم نبی» یعنی مفتری او کاذب نه یم لکه چه یهودان ګمان کوی.

تنبیه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښې د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کړی شوی دی - هغه دی هلته ولوست شی - د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی - مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حديث په خلاف د حضرت مسيح د تكلم في المهد څخه انكار كوي حال دا چه د دوى په لاس كښي د نصرانيانو د عمياء تقليد څخه ماسواء بل هيڅ يو دليل نشته.

وَّجَعَلَنِي مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

او گرځولي يم زه (الله) بركت ناك په هر ځاى كښي چه اوسيږم او تاكيدى حكم ئې فرمايلى دى ماته په لمانځه سره او په زكٰوة سره تر څو چه زه يم ژوندى.

تفسير: يعني تر څو چه ژوندى يم ـ د هر وقت او د هر ځاى سره مناسب د هر قسم صلٰوة او زكٰوة حكم چه شوى وى، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعايت سره ئې برابر تل ادا كوم. لكه چه په بل ځاى كښي د مؤمنينو په نسبت فرمايلى دى. ﴿ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ ﴾ د دې مطلب داسې نه دى چه په هر آن او هر وقت كښي تل لمونځ به كوي بلكه مراد ئې دا دى چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حكم شوى وى تل په مداومت سره د هغه حكم تعميل كوى او د هغه بركات او انوار تل پر دوى محيط او چاپير وى. كه كوم سړى داسې ووائى «څو چه مونږ ژوندى يو پر لمانځه ـ زكٰوة ـ روژه ـ حج او نور مامور يو» نو آيا د هغه مطلب به داسې اخيست كيږى چه هر يو مسلمان مامور دى چه تل هر ساعت لمونځ وكړى ـ او هر ساعت زكٰوة وركړى ـ (كه د نصاب مالک وى كه نه وى) هر وقت روژه ونيسى ـ هر وقت حج وكړى ـ د حضرت مسيح عليه السلام په متعلق هم د «مادمت حيا» مطلب هم داسې واخيست شي. په ياد ئې ولرئ چه د «صلٰوة» لفظ يوازې له هم دغه اصطلاحى لمانځه سره نه دى مخصوص. لوى قرآن له ملائكو او انسانانو څخه تير شوى د گرد (تول) جهان په طرف هم د «صلٰوة» نسبت كړى دى ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴾ ء (١٨ جزء د «النور» ٤١ آية ٦ ركوع) او دا ئې هم راښودلي دى چه د هر شي د تسبيح او د صلٰوة په حال باندى يوازې پخپله پاک الله پوهيږى چه د كوم يوه صلٰوة او تسبيح په څه ډول (طريقه) سره دى؟ هم داسې د «زكٰوة» معنى هم اصلاً طهارت ـ نمو ـ بركت او مدح ده، چه له دغو ځني د هر يوه معنى استعمال په قرآن او حديث كښي په خپلو خپلو مواقعو كښي شوى دى. په هم دغه ركوع كښي د حضرت مسيح په نسبت د ﴿ غُلٰمًا زَكِيًّا ﴾ لفظ تير شو ـ چه له «زكٰوة» څخه مشتق دى او يحيٰى عليه السلام ته ئې وفرمايل ﴿ وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ د «الكهف» په سورت كښي دى ﴿ خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ﴾ دلته هم د «زكٰوة» معنى هم داسې عمومي اخيستي شي ـ او ممكن دى له

﴿ وَاَوْصٰنِیْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ څخه «**اوصانی بان آمر بالصلٰوة والزکٰوة**» مراد وی لکه چه د اسمٰعیل علیه السلام په نسبت فرمائلی دی ﴿ وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ﴾ بیا د «اوصانی» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایصاء» له وقته پری تعمیل شروع شی. او هم ډیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» څخه د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی ـ لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جلجلاله د جابر رضی الله تعالیٰ عنه پلار پس له شهادته ژوندی کړ ـ او وئی فرمایه چه «له ما څخه څه څیز وغواړه»! هغه عرض وکړ «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کړه ـ چه په هغه کښی بیا ستا په لیاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون څخه یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی ـ او د حیات مطلب په «لوکان موسٰی او عیسٰی حیین ـ الخ کښی هم دغه حیات وګڼئ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِیْ ؗ وَلَمْ يَجْعَلْنِیْ جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم ګرځولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ ـ نو یوائی د مور نوم ئی واخیست. دغه ګردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کړی دی لکه چه په ﴿ اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکړه چه د دغو ګردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو ـ او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کړل شول ـ په ډیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لګولی شوی ؤ ـ اول خو د داسی ووړکی وینا ـ او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ ـ بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی ـ نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ يَوْمَ وُلِدْتُّ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

او (وويل عيسٰی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چه ځیږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذابه د نزعی او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت

تفسیر: د دی جملی سره سمه بله هم دغسی جمله پخوا له دی نه د حضرت یحیٰی علیه السلام په ذکر کښی مذکوره شوه ـ د دغو دواړو په منځ کښی هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالیٰ له لوری کلام ؤ او دلته د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی هم هغه خبری ویلی شوی دی ـ او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دی.

(او فرمائی الله د هغه صفت چه مو اوس وکړ)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عیسٰی ځوی د مریمی دی (فرمایلی دی الله په شان د عیسٰی کښی) خبره حقه رښتیا هغه چه په دی کښی سره جګړی کوی (خلق).

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام شان او صفت هم دغه دی چه پاس بیان شو په یوه رښتیا او ښکاره خبره کښی خلقو چتی(فضول) جګړی او مناقشی پیدا کړی دی. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئی پکښی درولی دی چه یو تری خدای جوړوی ـ بل ئی د الله تعالیٰ ځوی ګڼی ـ بل یی کذاب او مفتری بولی ـ بل د ده پر نسب او نورو طعنی وهی ـ رښتیا خبره خو هم دغه ده چه ښکاره کړی شوه چه مسیح علیه السلام خدای نه دی بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده دی ـ کاذب او مفتری نه دی ـ بلکه یو رښتین نبی دی. د ده حسب او نسب ګرد (تول) سره پاک دی ـ الله تعالیٰ ده ته «**کلمة الله**» فرمایلی دی. او ممکن دی د ﴿ قَوْلَ الْحَقِّ ﴾ معنی هم دغه «**کلمة الله**» وی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

نه ښائیږی الله ته دا چه ونیسی ولد (هیڅوک) پاکی ده ده ته (له نیولو د

ولد) هر کله چه حکم وکړی دی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه وائی هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شی.

تفسیر: هغه ذات ته چه د ده د یوه (کن ـ شه!) ښخه هر شی موجودیږی د ځوی او لمسی څه ضرورت لاحق دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت کښی ورسره کومک او مرسته (مدد) کوی؟ یا د مشکلاتو په وقت کښی به ئی لاس سپکوی؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتی؟ او که داسی کومه شبهه درپیدا شوی وی چه عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کیږی نو د حضرت مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿ كُن فَيَكُونُ ﴾ په جمله کښی راغی. یعنی داسی مطلق قادر ته دغه څه اشکال لری چه یو هلک بی له پلاره پیدا کړی؟ که عیسایان الله تعالیٰ د مسیح پلار او صدیقه مریمه د ده مور ګڼی نو العیاذ بالله د میره (خاوند) او د ښځی د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوی؟ سره له دی چه پلار ئی ودروی نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسی نه وی چه بالعموم په والدینو کښی دی نو بیا په بی پلاره پیدا کولو کښی به څه اشکال وی؟

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

او (وویل عیسیٰ) بیشکه الله رب ځما دی او رب ستاسی دی پس عبادت کوئ تاسی د الله؛ هم دغه لیاره سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاریٰ په باب د عیسیٰ کښی) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابی ده دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی له حاضریدو د هغی ورځی ډیری لوئی (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د حضرت مسیح علیه السلام مقوله ده ـ ګواکی پخوا له دی نه د حضرت مسیح هم هغه خبری چه له ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ ښخه نقل کړی شوی دی دا د هغه تکمله شوه په منځ کښی د مخاطبینو د تنبیه دپاره له ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ﴾ ښخه د الله تعالیٰ کلام ؤ. ځما په نزد بهتر دا دی چه دغه د ﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ ﴾ الآیة ـ سره ولګولی شی ـ یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کښی د مریمی او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چه شوی دی ـ وائی وروه! او ووایه چه ځما او ستاسی رب الله دی. یوائځی د هم دغه عبادت وکړئ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالیٰ د توحید داسی سمه صافه لیاره درښوولی ده چه هیڅ لوړه، ژوره (نشیب و فراز) کوږوالی نه لری ـ او

گردو (تولو) انبیاو د هم هغه په طرف لیار ښوونه کړی ده ـ لیکن خلقو ډیری فرقی جوړی کړی دی او بیلی بیلی لیاری ئی ایستلی دی ـ نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوی نو هغوی ته د ډیری هولناکی ورځی (قیامت) له تباهی څخه خبردار کیدل په کار دی چه خامخا راتلونکی دی.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

څه ډیر ښه اوریدونکی به وی دوی او څه ډیر ښه لیدونکی (به وی دوی په هغی ورځی کښی چه رابه شی دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په گمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی نن چه اوریدل او لیدل مفید دی دوی بیخی کانه او ړانده شوی دی ـ او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوی د دوی سترگی او غوږونه خلاصیږی او په دغی ورځی کښی به داسی خبری اوری چه زړونه ئی تری پرق چوی او داسی مناظر او ننداری به گوری چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی ځیری تکی توری الوځی **(نعوذ بالله منه!)**

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ

او وویروه ته دوی له ورځی د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړی شی کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیری مواقع وردمخه کیږی او آخری موقع به هم هغه وی کله چه مرگ د یوی گډی پشان راوستی شی او د جنت او د دوزخ په منځ کښی د گردو (تولو) په مخ کښی په داسی حال کښی چه گرد (تول) به ورته گوری ذبح کاوه شی ـ او داسی یو غږ به کیږی چه «جنتی دی په جنت کښی او دوزخی دی په دوزخ کښی د تل دپاره پاتی وی، وروسته له دی نه به مرگ هیڅ‌چا ته نه راځی» نو په دغه وقت کښی کافران بالکل نا امیده کیږی او د حسرت لاسونه به سره مښی او گوتی به چیچی.

څه په کار ده اوس ژړا او انگولا ـ لوښی مات او غوږی توی شول په بیدیا

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

حال دا چه دوی (په دنیوی) غفلت کښی دی او دوی ایمان نه راوړی

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی دوی د داسی ورځی په راتګ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښی مخمور پراته دی او په ډیره درنه هیره کښی لویدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قیامت د لویو مصائبو سره مخامخ کیږی ـ نو دلته وائی کشکی هلته مو سترګی خلاصی کړی وی او پخپلو نفعو او زیانونو پوهیدلی وی مګر د دغی ورځی حسرت او افسوس دوی ته هیڅ په درد نه خوری ځکه

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بیغم ▪ الآن قد ندمت وما ینفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو هم دا مونږ وارث کیږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسیر: یعنی د هیچا مال او ملک به باقی نه پاتی کیږی، هر شی به مستقیماً د خپل حقیقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څیز کښی به هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره پکښی تصرف کوی ـ د دنیا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښی غورځولی یئ وارث او مالک یوائی هم هغه وحده لاشریک له الله تعالیٰ پاتی کیږی. د مال او د ملک ګرد (تول) طویل او عریض دعوی کوونکی تول د فناء او زوال په کنده کښی غورځاوه شی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۚ

او یاد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ابراهیم

تفسیر: په تیره رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام او د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بیان او د نصرانیانو تردید وکړی شو چه دوی یو انسان د رحمٰن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښی د مکی معظمی د مشرکینو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه اوروله شی ـ چه دی عین تر خپل پلار سره څرنګه او د شرک پر خلاف کلک ودرید او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه که له شرکه لاس واخلئ ـ او

د وحدت پر سمه لیاره روان شئ! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئی بی اثره ولید نو وطن، اقارب او گرد (تول) هیواد والا ئی هم پریښودل، او محضاً لله ئی هجرت اختیار کړ. د مکی مکرمی مشرکانو داسی دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادی او د هم هغه پر دین قائم دی نو دا ئی هغوی ته وروښوول چه ستاسی د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول (طریقه) وه؟ که د آباؤ او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسی یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه گانو نه هم هغسی مرور او بیزاره شئ ـ لکه چه ابراهیم علیه السلام تری بیزاره شوی ؤ.

اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډیر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخی رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره گردو (تولو) ته ښیی. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړی ته وائی چه د ده په زړه کښی د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وی. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسیږی هغه بلا توقفه د ده په زړه کښی ځای ونیسی ـ او بیخی د شک او تردد ځای او گنجائش پکښی پاتی نشی ـ ابراهیم علیه السلام په هری یوی معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئی وروسته د«صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئی هم تصریح وکړه ـ له هم دی ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «**نحن احق بالشک من ابراهیم**» او نورو روایاتو کښی د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحی څخه مفهومیږی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوی ته د هغه څیز چه نه اوری او نه وینی او نه دفع کولی شی له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی هغه چه گوری او آوری او په مشکلاتو کښی هم پکار راځی ـ مگر واجب الوجود نه وی د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دی چه د یوی بی ځانه تیږی (گټی) یا بی روحه بت چه نه لیدی شی او نه اوریدی شی او نه څموږ څه په کار راځی او پخپله څموږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو ـ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سرې کار له سره نشي کیدی.

یَٰٓأَبَتِ إِنِّي قَدۡ جَآءَنِي مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَمۡ يَأۡتِكَ فَٱتَّبِعۡنِيٓ أَهۡدِكَ صِرَٰطٗا سَوِيّٗا ﴿٤٣﴾

ای پلاره ځما بیشکه زه چه یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چه نه دی راغلی تاته نو متابعت وکړه ځما چه وبه ښیم تاته لیاره سمه برابره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی او د شریعت له حقائقو ځخه ئی واقف کړی یم که ته ځما متابعت وکړی نو زه به دی پر داسی سمی صافی لیاری بیایم چه د الله تعالیٰ تر رضاء پوری رسیږی پرته (علاوه) له دی نه نوری ګردی (تولی) لیاری داسی خرابی او کږی دی چه پر هغو باندی له تللو ځخه هیڅوک بری او نجات نشی موندلی.

یَٰٓأَبَتِ لَا تَعۡبُدِ ٱلشَّيۡطَٰنَۖ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ كَانَ لِلرَّحۡمَٰنِ عَصِيّٗا ﴿٤٤﴾

ای پلاره ځما مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)؛ بیشکه شیطان دی له رحمٰن ځخه ډیر نافرمانه (سرکشه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطانی اغواء او لمسون کیږی ـ او شیطان د دغه حرکت له لیدلو ځخه ډیر زیات خوشالیږی نو په دی لحاظ ګواکی د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی او د شیطان عبادت ګواکی د رحمٰن ځخه انتهائی نافرمانی ده. ښائی د﴿ عَصِيّٗا ﴾ په لفظ سره دی لوری ته هم توجه ورکړی وی چه د شیطان د ړومبنی نافرمانی اظهار په هغه وقت کښی شوی ده چه ستاسی د پلار آدم علیه السلام په مقابل کښی د تعظیمی سجدی حکم ورکړی شوی ؤ لهٰذا د آدم علیه السلام اولادی ته د ډیر شرم او ننګ ځای دی چه د رحمٰن ځخه مخ واړوی او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوی ـ یا هغه قدیمی ازلی دښمن خپل معبود وګرځوی.

یَٰٓأَبَتِ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٞ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيۡطَٰنِ وَلِيّٗا ﴿٤٥﴾

ای پلاره ځما بیشکه زه چه یم ویریږم له دی نه چه وبه رسیږی تاته عذاب له رحمٰن څخه (لامله «له وجی» د متابعت د شیطان) پس شی به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی د رحمٰن د عظیمه ؤ رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر ګردو (تولو) بندګانو ئی شفقت او مهربانی وی لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده چه هم دغه حلیم رحیم او کریم الله تعالیٰ هم په قهر نشی او پر تاسی کوم سخت آفت نازل نه کړی چه په هغه کښی د اخته کیدلو لامله (له وجی) تل تر تله د شیطان رفیق او ملګری شئ یعنی د کفر او شرک له مزاولته په مستقبل کښی د ایمان او توبی توفیق درپه برخه نشی ـ او د اولیاء الشیاطین په ډله کښی شامل شی ـ او په دائمی عذاب کښی وغورځاوه شی عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستی ده لیکن حضرت شاه صاحب لیکی. ـ «یعنی د کفر له وباله که کوم آفت راشی نو له شیطانه به مدد غواړی یعنی له بتانو څخه ـ اکثر خلق په هم دغسی وقت کښی شرک کوی» والله اعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځونکی ئی ته له (عبادت د) معبودانو ځما ای ابراهیمه، که منع نشوی ته (له دی کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو (خامخا) تا په تیږو (ګټو) (یا بدو خبرو) سره او ترک می کړه (او لری شه له مانه) ډیر مدت (چه ضرر می در ونه رسیږی).

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له آوریدلو څخه وروسته ده ته وویل «معلومیږی چه ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقیده ئی بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پریږده ـ که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه آوری بلکه ځما په لاس به سنګساریږی که خپل خیر غواړی نو له ما څخه تر یوه مدت (مادام العمر) لری شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنګ وګورم ـ او پخوا له دی نه چه زه پر تا لاس پورته کړم ته له دی ځایه لری شه!»

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکی د خبرو) دی وی په تا باندی.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی لکه چه ځمونږ په محاوراتو هم په داسی مواقعو کښی داسی ویلی کیږی چه که هغه خبره یا کار داسی وشی نو ځما درته سلام دی لکه چه په (٢٠) جزء د القصص په (٥٥) آیت (٦) رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «معلوم شو که په دینی خبره مور او پلار خپه شی او خپل ځوی له کوره وباسی او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا تری بیلتون اختیار کړی نو دغسی هلک نه عاق کیږی».

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (څو مسلمان شی)؛ بیشکه چه الله دی پر ما ډیر مهربان.

تفسیر: امید شته چه پاک الله پخپله مهربانی به ځما د پلار گناه معافوی حضرت ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمایلی وه لکه چه د استغفار په وقت کښی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ مرضی ورمعلومه شوه نو استغفار ئی موقوف کړ ـ دغه بحث د توبی (براءة) په سورت په ١١٣ آیت (١٤) رکوع کښی د دی آیت په فائده کښی تیر شوی دی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾ هلته دی د دی تفسیر کښی ولوست شی.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنگ به شم له تاسی (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسی ئی عبادت کوئ غیر له الله او عبادت به کوم (یواځی) د رب خپل امید لرم د دی چه نشم زه په عبادت د رب خپل کښی بدبخته (نا امیده لکه چه تاسی شوی یئ).

تفسیر: کله چه ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسی نه لویږی بلکه بالعکس ځما ویرولو او ډارولو ته هڅه هم کیږی نو اوس زه پخپله ستاسی په دغه کلی کښی نه پاتی کیږم او تاسی سره

له ستاسی باطلو معبودانو پریږدم ـ او له دی وطنه هجرت کوم ـ څو له تاسو څخه ګوښی (بیل) کینم ـ او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم ـ د الله تعالیٰ له فضله او کرمه کامل امید شته چه زه د ده بندګی وکړی شم او پکښی محروم او ناکامه پاتی نشم ـ کله چه په غربت او بیکسی کښی هم د ده عبادت وکړم ـ او د الله تعالیٰ لوی دربار ته دعاء وکړم ضرور ئی مستجابوی ـ ځکه الله سمیع او بصیر او علیم دی او ستاسی د تیږو (ګټو) او لرګیو باطل معبودان داسی دی چه هومره ناری ورته ووهئ او ورته وژاړئ خو بیا هم ستاسی دعاوی نه آوری او په درد مو نه خوری.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چه په څنګ شو (ابراهیم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څیزه (چه دوی ئی) عبادت کاوه غیر له الله نه نو وبښل مونږ ده ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب؛ او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی ؤ مونږ نبی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لیاره کښی ئی هجرت وکړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لری ولوید الله تعالیٰ ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل چه د غریب الوطنی وحشت تری لری شی ـ او هلته انس او سکون حاصل کړی. ښائی دلته ئی د حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وی فرمایلی چه هغه له ده سره نه ؤ ـ بلکه دی یی په وړوکتوب له خپله ځانه بیل کړی ؤ ـ او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکی ده.

تنبیه: حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام ځوی او حضرت یعقوب د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ـ چه له هم دغی سلسلی څخه د بنی اسرائیلو سلسله پیدا کیږی او د هم دغو په اولاده کښی په زرهاؤ انبیاء پیدا شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او ښښلی ؤ مونږ دوی (دری واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او ګرځولی وه مونږ دوی ته (یعنی ابراهیم او ځامنو ته ئی) ژبه د صدق ریښتینی (یعنی د نیکی) ډیره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنی ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه ـ او په دنیا کښې ئې د ده خبره پورته کړه ـ او د تل دپاره ئې د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په ګردو (تولو) مذاهبو او مللو کښې د ده تعظیم او توصیف کیږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کښې تل داسی لولو. **اللّٰهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید** ـ فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغی دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائلی ئې ﴿ وَاجْعَلْ لِّيْ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴾

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰى

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) موسٰی

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کښې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسٰی علیه السلام بیان کیږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کښې وکړه! ځکه چه دی د اسحٰق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلی یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسی چه د حضرت یحیٰی او عیسٰی علیهما السلام په تذکره کښې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکری څخه د مکی معظمی د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسی د حضرت موسٰی او حضرت هارون علیهما السلام له تذکری څخه ښائی یهودانو ته د دی خبری ښوونه مقصود ده ـ چه وګورئ قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی ـ نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارو او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمٰعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجی) وروسته د حضرت موسٰی علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په لوری ګرځولی شوی دی.

اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا (٥١)

بیشکه چه دی ؤ خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او ؤ دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاؤ کښې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کښې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی ـ یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږی په شرعیاتو کښې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقييد او نور په رسولانو پورې څه تخصيص نه لرى، عام انبياء هم هغه كولى شى باقى پر غير الانبياء باندى د رسول او مرسل اطلاق لكه چه د قرآن په بعض مواضعو كښى موندل كيږى د دغه مصطلح معنى په اعتبار نه دى او هلته نور حيثيات معتبر دى. والله اعلم.

وَنَادَيْنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

او نداء كړې وه مونږ دغه (موسٰى) ته له جانبه د(غره د) طور چه (د موسٰى) ښى طرف ته ؤ او رانژدې كړى ؤ مونږ دى حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبرې كولى.

تفسير: يعنى څه مهال (وخت) چه موسٰى عليه السلام د اور ځليدل محسوس كړل نو د «طور» د غره په هغه مباركه او ميمون جانب كښى ورسيد چه د موسٰى عليه السلام د ښى لاس پر طرف كښى واقع ؤ نو الله تعالىٰ نداء او غږ پرې وكړ ـ او د همكلامى شرف ئې وروباښه تفصيل ئې د «طٰه» په سورت كښى راځى ـ وائى چه موسٰى عليه السلام په دغه وقت كښى له هر جهته او د هر ويښته له بيخه د پاک الله كلام اوريده چه ئې د پرښتى له واسطى كيده او په روحانى دول (طريقه) سره دومره قرب او علو ورحاصل شوى ؤ چه د هغو غيبى اقلامو غږونه يې هم آوريده چه پرې تورات ښكلى كيده وحى ئې ځكه «پته خبره» وفرمايله چه په دغه وقت كښى كوم بل انسان په دغه استماع كښى ورسره شريک نه ؤ ـ اګر كه وروسته له هغه نور خلق هم پرې خبر كړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهُۥ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

او ښښلى ؤ مونږ دغه (موسٰى) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبى ؤ (ځما او وزير ؤ د موسٰى).

تفسير: يعنى هارون عليه السلام د حضرت موسٰى عليه السلام په كار كښى مددګار شو ـ ځكه چه دى ئې پخپله غوښتى ؤ ـ لكه چه په (٢٠) جزء د «القصص» په (٣٤) آيت (٤) ركوع كښى راغلى دى ـ ﴿ وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴾
او په (١٦) جزء د «طٰه» د سورت (٢٩- ٣٠) آيت (٢) ركوع كښى مذكور دى
﴿ وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى هَٰرُونَ أَخِى ﴾ الآية ـ نو الله تعالىٰ د موسٰى عليه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون عليه السلام ئې نبى وګرځاوه او د ده د اعانت او تقويت (وزارت) دپاره ئې ورمقرر كړ هسى خو په عمر كښى هارون عليه السلام له موسٰى عليه السلام څخه ځلور

کاله مشر ؤ. وائی چه هیڅوا په دنیا کښې د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسیٰ علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِسْمٰعِيْلَ إِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) اسمٰعیل بیشکه چه دی ؤ صادق (رښتنی) په وعده کښې او ؤ رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمٰعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحٰق علیه السلام ظاهرېږی ځکه چه هغه یی یواځی په نبی سره یاد کړ - او اسمٰعیل علیه السلام ته یی رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښې حدیث دی «**ان الله اصطفیٰ من ولد ابراهیم اسمٰعیل** - د ابراهیم له اولادی څخه الله تعالیٰ اسمٰعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمٰعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلیٰ مورث او ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی - اسمٰعیل علیه السلام ته ئی ابراهیمی شریعت ورکړی ؤ - د ده صادق الوعدتوب مشهور ؤ - له الله یا د الله تعالیٰ د بندګانو سره به ئی کومه وعده چه کوله هغه به ئی هرومرو (خامخا) پوره کوله - ده له یوه سری سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځی - زه هم دلته درته ګورم - وائی چه هغه سری تر یوه کاله پوری رانغی - او ده هملته ورته کاته - له نبی کریم څخه هم منقول دی - چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحمساء ویلی ؤ چه تاسی هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم - دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو - کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل - چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو رائیسی په هم دی ځای کښې درته منتظر وم» د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د وعدی انتهائی صداقت په هغه وقت کښې ظاهر شو - کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ئی وویل ﴿ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيْٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ جزء (٢٣) (د الصافات (١٠٢) آیت (٣) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ئی په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او ؤ دی چه حکم به ئی کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوٰة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجی) له ګردو (تولو) څخه ړومبی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلی هم چلیږی نو ځکه د(طٰهٰ) په (٨) رکوع کښې

ویلی شوی دی ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ او د تحریم په (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾ او پخپله نبی کریم ته هم د الشعراء په (۱۱) رکوع کښی هم داسی ارشاد شوی دی چه ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ ځینی وائی چه له (اهل) ځنی د دوی گرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی د «اهله» په ځای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت ئی کول ـ او په خپله د حمیده ؤ اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ادریس بیشکه چه دی ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی.

تفسیر: راجح دا ده چه ادریس علیه السلام د حضرت آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کښی تیر شوی دی ـ وائی چه په دنیا کښی د نجومو او د حسابو علم ـ او په قلم سره لیکل کالی (کپړی) گندل ـ تلل (وزن) او پیمانه کول (کیل) او د هغو آلاتو او تیرو (گتو) ترتیبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی ـ والله اعلم. د معراج په شپه کښی د نبی کریم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښی شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمری مرسل دی).

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای ډیر اوچت (جنت) ته.

تفسیر: یعنی د قرب او عرفان ډیر اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی ـ ځینی وائی چه ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی او هلته تر نن پوری ژوندی دی. ځینی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خیژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی ـ د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډیر اسرآئیلیات نقل کړی دی ـ چه پر هغو ګردو (تولو) «ابن کثیر رحمة الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِن ذُرِّيَّةِ ءَادَمَ وَمِمَّنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوحٖ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡرَٰٓءِيلَ

دغه (مخکښې مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسیٰ نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاؤ څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیړی کښې لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسیٰ عیسیٰ).

تفسیر: یعني د هغو انبیاؤ ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی ـ پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالیٰ د انعاماتو باران کړی دی. دغه ګرد (تول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسواء له ادریس علیه السلام باقی ګرد (تول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښې مونږ هغوی سواره کړی وو ـ او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذریې څخه دی لکه اسحٰق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمٰعیل علیه السلام محمد علیه الصلوٰة والسلام ـ او ځینی د اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسیٰ ـ هارون ـ زکریا ـ یحییٰ علیهم السلام.

وَمِمَّنۡ هَدَيۡنَا وَٱجۡتَبَيۡنَآۚ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُ ٱلرَّحۡمَٰنِ خَرُّواْۤ سُجَّدٗاۤ وَبُكِيّٗا ۩ ٥٨

او له هغه چا نه چه لیاره مو ښوولې وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه وبه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمٰن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژړیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: («بکی» په اصل کښې بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او یی سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئی یی شو او په یی کښی مدغم شو او ماقبل ئی مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو.) یعنی د حق په طرف ئی هدایت وکړ ـ او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئی غوره او پسند کړل سره له دی چه د دوی مقام اوچت دی ـ او د معراج کمال ته هم رسیدلی دی ـ خو د عبودیت او بندګی پشان کښی کامل دی کله چه د الله تعالیٰ کلام آوری ـ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږی او په نهایتی عاجزی ـ خشوع ـ خضوع سره په سجده لویږی ـ او د پاک الله په یاد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آیت باندی دی هرومرو (خامخا) سجده وکړه شی، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په تقلید او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شی ـ په روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» سورت ولوست ـ او سجده ئی هم وکره ـ وروسته ئی وفرمایل «**هذا السجود فاين البكى؟** ـ دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئی چیری ده؟» ځینو مفسرینو له (آیات الرحمٰن) څخه آیات السجود ـ او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کری ده ـ مګر ظاهر خو هغه دی ـ چه پخوا مو د هغه تقریر وکړ ـ په حدیث کښی راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! ـ او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعیت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خلیفګان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به یو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تیر شوی بیان د پخوانیو حال ؤ ـ د ورستنیو حال دا دی چه د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښی دوب تللی دی ـ او د الله تعالیٰ له عبادته غافل شوی دی ـ لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئی ځینی خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوی دی. ځینی سره له دی چه په فرضیت ئی قائل دی خو نه ئی کوی ـ او که یی کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو ـ حقوقو او آدابو رعایت یی نه کوی ـ له دوی ځنی به هر یو بیل بیل درجه په درجه د خپلی ګمراهی نتیجه وګوری چه څنګه د دوی د خساری او نقصان سبب ګرځی؟ او څرنګه په ډیر سخت عذاب کښی اخته کیږی؟ حتیٰ چه ځینی د دوی د جهنم په هغی ډیری بدی وادی کښی غورځول کیږی چه د هغی اسم هم (غی) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ
ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾

مگر هغه چا چه توبه ئی وویستله او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځی په جنت کښی او ظلم به پر دوی ونه کړی شی هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبی دروازه خو د داسی مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت گنهگار وی او د زړه په صدق سره توبه وباسی او د ایمان او صالح عمل لیاره غوره کوی او خپل اعمال او افعال اصلاح کوی او سم درست ئی ساتی ـ نو د جنت دروازی دوی ته پرانستلی دی ـ وروسته له توبی څخه هر هغه ښه عمل چه وکړی د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کښی هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږی ـ او نه ئی کوم قسم حق ضائع کیږی ـ په حدیث کښی راغلی دی **«التائب من الذنب کمن لا ذنب له** ـ له گناه څخه توبه کوونکی داسی دی لکه چه له سره ئی گناه نه وی کړی» **«اللّٰهم تب علینا انک انت التواب الرحیم»**

جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِى وَعَدَ ٱلرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعْدُهُۥ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئی کړی ده رحمٰن له بندگانو خپلو سره په غیب باندی (چه نه دی لیدلی دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځی به ورته (اهل ئی).

تفسیر: کله چه بنده بی د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاؤ علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړی ـ او بی له لیدلو د الله تعالیٰ عبادت کوی ـ نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسی اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلی ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والی نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کښی هم نه دی تیر شوی ـ او هغه هرومرو (خامخا) وررسیدونکی او پوره کیدونکی دی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ گرد (تول) مواعید حتمی الوقوع قاطع او لا یتغیر دی.

لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَٰمًا ۖ

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښی چتی(فضول) خبره مګر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښی به لغو ـ بی باکی ـ بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی ـ هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د(السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښی صبا او بیګا.

تفسیر: له صبا او بیګا څخه د جنت صباء او بیګا مراد دی ـ هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی ـ چه په هغه سره شپی او ورځی صبا او بیګا مقرر کړ شی ـ بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیګا تعیین او تحدید کیدی شي. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیګا روزی به وررسیږی ـ او د یوی شیبی له مخی به هم د لوږی تکلیف نه احساس کیږی ـ دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالیٰ ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښی راغلی دی «**یسبحون الله بکرة وعشیا** ـ جنتیان به صبا او بیګا د حق تعالیٰ جلجلاله تسبیح وائی» ګواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزګار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه ړومبی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښی دغه تملیک له ګردو (تولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښی نه د فسخی احتمال شته ـ او نه د بیرته اخیستلو ـ او نه د ابطال ـ او نه د اقالی امکان پکښی پیدا کیدی شي.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکی) مګر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چه په مخ څمونږ کښی دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه وروسته څمونږ دی (له تیرو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښی دی او نه دی رب ستا هیروونکی (د تا).

تفسیر: یو څلی جبریل علیه السلام تر څو ورځو پوری رانغی ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض ؤ ـ کفار په داسی ویناؤ خولی وپرانستلی چه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو ـ بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله ـ او په حدیث کښی راغلی دی ـ چه دوی وفرمایل «**مایمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا** ـ هومره چه ته راځی ـ له هغه څخه زیات ولی نه راځی؟» الله تعالیٰ لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کښی داسی ووایه ﴿ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالیٰ کلام شو ـ د جبریل له طرفه ـ لکه چه په ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ کښی مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طریقه ښوولی ده ـ جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندګان یو ـ بی د الله تعالیٰ له حکمه خپله بنه هم نشو خوځولی ـ څمونږ صعود او هبوط ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اذن او حکم پوری تړلی دی ـ هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وګنی مونږ ته د ښکته کیدلو حکم راکوی څکه چه د هری زمانی (ماضی ـ مستقبل ـ حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم یواځی هم ده سره دی ـ او هم دی د هر څیز مالک او قابض دی ـ او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښی پرښته رسول ته ښایی ولیږله شی؟ ـ دیره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختیار نه لری چه هر چیری ئی زړه وغواړی لاړ شی ـ او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی ـ یا کوم یو ځان ته وغواړی د الله تعالیٰ هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی ـ تیرواته ـ سهو ـ نسیان ـ خطاء ـ غفلت او نور پکښی نشته او نه دغه شیان د ده تر دربار پوری رسیدی شی. مطلب دا دی چه د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ (تاخیر) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبیه: «په مخ کښی څمونږ او وروسته څمونږ» آسمان او ځمکی ته ویلی دی چه د راښکته کیدلو په وقت ځمکه مخ کښی او آسمان وروسته ـ او د پورته کیدلو په وقت آسمان مخ کښی او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکی او د ماضی زمانه مخ کښې تيره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښې واقع ده.

دوهمه تنبيه: پخوا ئې فرمائلی ؤ چه د جنت وارثان اتقياء (له الله څخه ويريدونکی پرهيزګاران) دی په دغه آيت کښې ئې دغه اوښودل چه ويره ښائی له هم هغه ذات څخه وکړه شی چه ور (مستحق) او لائق د دی کيدی شی او د ده په قبضه او واک کښې ګردی (تولی) ازمنی او امکنی دی - او بی د ده د حکم او اجازی څخه ديره لويه پرښته هم خپله بنه (پر) نشی خوځولی - انسان ته لازم دی چه د جنت ميراث وړل غواړی نو د پرښتو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطيع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنيا کښې خپل مخلص بندګان نه هيروی نو په هغه دنيا کښې به هم دوی نه هيروی - او هرومرو (خامخا) ئې جنت ته رسوی - هو! دغومره دی چه هر شی يو وقت لری، په جنت کښې د هر يو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښې وی - او هم هغسی چه دلته پرښتی د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معينو اوقاتو کښې راځی - په جنت کښې هم جنتيانو ته روحانی او جسمانی غذا پر خپلو مقرره ؤ اوقاتو کښې راځی.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکی دی او (رب) د هغو شيانو دی چه په منځ د دوی کښې دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښې (په طاعت - مصيبت او له معصيته)؛

تفسير: يعنی د هيچا د ويلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندګی کښې تينګ اوسه! چه د ګرد (تول) جهان رب دی - او د خورا (زياتو) ډيرو صفاتو او ستايلو څيښتن (خاوند) دی.

هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

آيا پيژنی ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه يی لری).

تفسير: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی - يعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښې د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هيڅوک نشته نو د بندګی لايق هم بل هيڅوک له سره نشی کيدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وائی (له بعثه منکر) انسان آیا کله چه مړ شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیږم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرګه پیښیدونکی وی ـ هغه کسان چه پس له مرګه بیا ژوندون محال او مستبعد ګڼی ـ دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیږی ـ یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرګه چه ځمونږ هدوکی هم وراسته او رژیږی ـ او له خاورو سره ګډیږی ـ آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوی (له بعثه منکر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کری ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غټه خبره باندی هم نه پوهیږی چه څو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالیٰ دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوی ـ پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کری شی؟ او متفرقه اجزاء ئی بیرته راتول کری؟ آدمی ته لا د ده د ړومبنی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنګه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ جزء ٢١ (د الروم ٢٧ آیت ٣ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (تول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کښی حاضرولی شی چه دوی ئی اغوا کری وه ـ او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر گونډو پراته (له ډیر هیبته)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویری له ولاړی څخه لویږی او په قراره سره به کیناستی هم نه شی نو هم دغه شو پر گونډو باندی پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ
عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هری فرقی نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمٰن باندی له جهته د سرکشی (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دی له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه ـ دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شی ـ بیا به دوی کښی هر یو چه د خورا (ډیر) ډیری سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وی نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښی دی ـ او له گردو (تولو) مجرمانو څخه به ړومبی په اور کښی غورځاوه شی.

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسی مگر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیریږی او کافر تری لویږی). دی (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقینی حکم پری کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزگاری ئی کړی ده او پری به ږدو ظالمان په دوزخ کښی پر گونډو پریوتلی.

تفسير: يعني د هر يوه نيک او بد - بري او مجرم - مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم ياد فرمايلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تيريدونکی دی ځکه چه د جنت د تللو ليار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی - پر دغه باندی د هر سړی لامحاله تيريدل دی. د الله تعالیٰ څخه ويريدونکی مؤمنان هر يو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحيح او سلامت تيرېږی او گنهگاران به تری ښوئيږی او لاندی به په دوزخ کښی لوېږی (العياذ بالله) بيا څه مدت وروسته هر يو سم له خپله عمله سره او هم د انبياؤ او ملائکه ؤ او صالحينو په شفاعت او بالاخر مستقيماً د ارحم الراحمين په لطف او مهربانی دغه گرد (تول) گناه گاران چه په رښتيا او صحيح اعتقاد سره ئی طيبه کلمه لوستی ده له دوزخه ايستلی کيږی - او يوازې کافران به پکښی باقی پاتی کيږی - او د دوزخ خوله به تړله کيږی - له ځينو رواياتو څخه معلوميږی چه د دوزخ په اور کښی به هر يو سړی داخلاوه شی - مگر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کيږی او دوی به بی له انديښنی او تردد تری تيريږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدين رازی رحمة الله عليه پخپل لوی او په زړه پوری تفسير کښی د دغه دخول ډير حکمتونه بيان فرمايلی دی فليراجع.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آيتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ايمان ئی راوړی دی چه کوم يو له دغو دواړو فرقو څخه خير بهتر غوره دی له جهته د مقامه او ډير ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسير: يعني کفارو د لوی قرآن د آياتونو له آوريدو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی - د استهزاء او تفاخر په ډول (طريقه) غريبو مسلمانانو ته به ئی ويل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد يئ هر شی چه په آخرت کښی وراندی کيدونکی دی - د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کيدونکی دی آيا ځمونږ ننني عمارت - اثاث البيت - د هستوگنی سامان - او د ژوندون وسائل او ډول او ډيل (سنگار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی - جرگی او مجالس ستاسی له مرکو جرگو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ يقيناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل يو خو ستاسی له اهل

الحق څخه مونږ ډیر خوښ ـ هوسا (ارام) او د سرېو او ملاترو خاوندان یو ـ آیا هغه کسان چه څمونږ له خوفه او ویری نن د صفا د غره په کندو کښی پټیږی ـ او هلته د نظر بندو پشان ګوښی (بیل) ناست وی صبا به په یوه توپ سره جنت ته رسیږی او دوی داسی ګمان کوی چه مونږ په دوزخ کښی لویږو؟ بلکه نه دی داسی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَٰثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی چه هغوی ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سینګار) او منظری.

تفسیر: دا د هغوی د خبری جواب ورکړ چه پخوا له دی نه ډیر اقوام تیر شوی دی چه په دنیوی ساز او سامان او نور شوکت او شان کښی پر تاسی ډیر اوچت او غوړ او وړ (لائق) وو مګر څه مهال (وخت) چه هغوی د انبیاؤ په مقابل سرکشی، تکبر، تفاخر او لوئی خپل کار او شعار ښکاره کړ نو الله تعالیٰ د هغوی بیخ او بکر له سته وویست او د دنیا په نقشه کښی د هغوی نوم او نښان پاتی نشو نو انسان ته لازم دی چه د دنیا په فانی عیش او نشاط او زائل جاه او جلال او بیکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولیږی. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنمه (مغرور) دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانیت په لته وهی که پاک الله د هلاکت د نهنګ یوه ګوله له دوی نه سازه کړی نو دغه مال او دولت او دنیوی عیش او عشرت د دوی د مقبولیت او ښه انجام دلیل له سره نشی کیدی.

قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی په ګمراهی کښی پس زیاتوی (اوږدوی) ده ته رحمٰن په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه په خپله ګمراهی او ضلالت کښی لویدلی وی ـ هغه هم هغسی پریږده! ځکه چه دنیا د امتحان ځای دی ـ دلته هر چا ته فی الجمله د هر عمل دپاره آزادی ورکړی شوی ده ـ د الله تعالیٰ د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او اراده هره یوه لیاره ځان ته غوره کړی ـ وروسته له دی نه چه دی د نیکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندی خبر کړ شی ـ دی پر همغی خوښی کړی لیاری تر یوه حده پوری آزاد او خپلواک پریښودی شی چه لاړ شی. نو ځکه هر څوک چه د بدی پر لیاره درومی پس د هغه په حق کښی

د دنیا مرفه الحالي او د عمر اوږدوالي او نور د هلاکت او تباهي علائم وګڼل شي ـ ځکه چه نیک او بد ګرد (تول) سره مخلوط او ګدوډ دي ـ او په آخرت کښې به په پوره ډول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کیږي ـ او اصلي نیکي یا بدي به هر چا ته هلته وررسیږي.

حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ۗ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾

تر هغه پورې کله چه وګوري دوی هر هغه شي چه وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وقت کښې چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعني کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوري ګڼي ـ او خپل ځانونه مغرور ـ طاقتور ـ او لوی بولي او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او ګوندونو (دلو) باندي نازیږي او افتخار کوي ځکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پریښي دي ځه مهال (وخت) چه دوی له ستوني څخه ونیول شي ـ او په دنیوي عذاب یا اخروي عقاب ککړ او اخته شي ـ نو هلته به ورته معلوم شي چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کښې د دوی ساز او سامان ـ اولاد ـ لښکر او نور شیان هیڅ په کار او ښه ور نه شي.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾

او زیاتوي الله (په دنیا کښې) هغو کسانو ته چه سمه صافه لیاره ئې موندلې وي هدایت ثبات او یقین؛ او باقي پاتې کیدونکي (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دي له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعني دغه دنیوي رونق د الله تعالیٰ په دربار کښې له سره په کار ورتلونکي شي نه دي ـ

او يواځې حسنات او نيکي د ده په دربار کښې ذی مقدار او قيمتدار دی. په آخرت کښې د هری نيکی بدل او جزاء په دير ښه صورت سره ورکوله کيږی.

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آيا پس ليدلی دی تا هغه څوک چه کفر ئی اختيار کړ په آيتونو (د قدرت) ځمونږ او وائی خامخا راکول کيږی (په آخرت کښی) ماته مال او ولد (ځوی لور).

تفسير: يعنی سره له کفره تاسی يو جرئت او ځغرد (ضد) وليد چه يو مالدار کافر يو پښ (لوهار) ته وويل چه ته که له مسلمانی څخه انکار وکړی نو ستا مزدوری (باړه) به درکړم ـ دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښی وويل ـ که ته د هم دغه مقصد دپاره مړ او بيا ژوندی شي خو بيا به هم زه پر اسلام نه منکريږم. نو په دی باندی دا آيت نازل شو؛ اخروی مال او دولت د ايمان او توحيد په بدل ورکول کيږی. کافران غواړی چه دنيوی دولت په عقبٰی کښی هم د دوی په برخه شي ـ يا سره له کفره د اخروی عيش او تنعم څخه هم برخه ومومی چه پکښی مزی وکړی. نو دغه له سره کيدونکی نه دی.

أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آيا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غيب يا اخيستي ده په نزد د رحمٰن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کيږی په آخرت کښی هم).

تفسير: يعنی په داسی يقين او وثوق سره چه دغه دعوی کوی ـ آيا ده له غيبه خبر موندلی دی؟ يا ئی د الله تعالیٰ څخه وعده اخيستی ده؟ ظاهر دی چه له دغو دواړو څخه يو هم نه دی. د يوه ګنده او چټل کافر به څه قدر او حيثيت وی چه هغه به تر دغو غيبياتو پوری ځان ورسولی شي ـ پاتی شوه د الله تعالیٰ وعده ـ هغه خو له هغو خلقو سره کيدی شي چه هغوی خپل عهدونه پوره کړی دی ـ او ﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ﴾ ئی ويلی او د صالح عمل امانت ئی له الله تعالیٰ سره ايښی وی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دی داسی (چه دوی وائی يعنی نه ورکول کيږی دوی ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائي او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چه د یوه د پاسه به بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعني دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کښې شامل کړی شي او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شي.

وَّنَرِثُهٗ مَا يَقُوْلُ وَيَأْتِيْنَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئې د ځان) وائي او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئې خپل وائي» یعني مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به تری بیل کړل شي او په قیامت کښې به دی یواځې حاضرېږي نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا

او نیولي دي (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دې چه شي دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دي داسې (لکه چه دوی ئې ګڼي)،

تفسیر: یعني برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي چه هغوی به دوی ته د الله په حضور ډیرې لوئې درجې ورکوي ـ حال دا چه له سره داسې کیدونکې نه دي ـ او دغه نشه یوه چتې (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کښې ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعني هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زارۍ اعلان وکړي ـ او د دوی په مقابل کښې به ودرېږي ـ او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وګرځی ـ لکه چه په ٢٦ جزء د الاحقاف (٦) آیت (١) رکوع کښې راغلی دی.

﴿ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیږلی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په ګناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او ګمراه کوی ـ او د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی نڅوی (ګډوی) ـ هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په ګمراهی کښې زیادت او غلو وکړی ـ نو تاسی هغوی پریږدئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښې تلوار مه کوئ! الله تعالیٰ د دوی رسی سسته کړی ده ـ او دوی ئی سر خوشی پریښی دی ـ ځو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی ـ د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل ځمونږ له لوری شمیرلی کیږی ـ او د دوی دیر ادنیٰ عمل او حرکت هم ځمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیدی ـ د ګرد (تول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په مخ کښې کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزګاران رحمٰن ته سواره میلمانه بللی شوی او شړو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلی(پیاده) تږی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چه څاروی دنګر او حیوانات د تندی په حالت کسی د اوبو د ګدر په لوری په مندو او تلوار ورځغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمٰن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالیٰ د شفاعت وعده فرمائلی ده لکه ملائکی ـ انبیاء ـ صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوځولو توان هم نه لری. او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شی چه د هغوی په حق کښی د سپارش کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوی ده ـ د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمٰن ولد (ځوی لور).

تفسیر: ډیرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو ـ لیکن یوه ډله داسی هم وه چه د الله تعالیٰ دپاره ئی د اولاد تجویز هم کړی ؤ ـ مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړی دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمٰن ته ولد (ځوی لور).

تفسير: يعني دغه داسي درنه خبره ويلي شوې ده او داسي يوه سخته بې ادبه کلمه او توري له خولي څخه ايستلي شوي دي ـ چه د هغه له اوريدلو څخه آسمان ـ ځمکه ـ غرونه ـ د هول او هيبت او ويرې لامله (له وجې) لوېږي ـ چوي ـ توټې توټې او تکر تکر کېږي. نو هيڅ بعيد نه دي که پر دغه گستاخي د الله تعالىٰ غضب په جوش راشي ـ نو گرد (ټول) عالم به سره لاندې باندې او تر آسمان او ځمکې پورې هم سره لړزېږي او پرخچې ئې الوځي ـ محض د الله تعالىٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بيهودگيو او چټي (فضول) خبرو يو ځلي گرد (ټول) عالم نه اړوي ـ او گرد (ټول) سره سپيره او پنا نه کوي ـ د هغه قدوس الله تعالىٰ پر توحيد چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (ټول) علويات او سفليات شهادت ورکوي د انسانانو دغي سپين سترگۍ او جسارت ته وگورئ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتياج ثابتوي (العياذ بالله) نو فرمائي الله تعالىٰ چه.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښائي رحمٰن ته چه ونيسي (دي څوک) ولد (لور ځوی).

تفسير: يعني د الله تعالىٰ د تقديس او تنزيهه او د غناء له کماله دا خبره منافي ده چه څوک خپل اولاد وگرځوي بنا پر هغه غرض چه نصرانيان د اولاد قائل شوي دي يعني د «کفاره» مسئله کله چه الله تعالىٰ د «رحمٰن» په صفت سره وپيژني او وئې مني نو بيا دغه ضرورت له سره نه پاتي کېږي.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دي ټول هغه (گرد شيان) چه دي په آسمانونو کښې او ځمکه کښې مگر راتلونکي دي رحمٰن ته په دغه حال کښې چه بنده وي هر يو (نه ولد)؛

تفسير: يعني گرد (ټول) د الله تعالىٰ مخلوق او د ده بندگان دي او د ده د بندگۍ په صفت سره د ده په حضور کښې حاضرېږي ـ نو بيا بنده څرنگه ولد کيدی شي؟ ـ کله چه گرد (ټول) ده ته محکوم او محتاج وي نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتياج ولري.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقيق احاطه کړې ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شميرلي دي (الله) دوی (تول من حيث الاشخاص والانفاس والافعال او نورو) په شميرلو سره. او دا تول چه دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قيامت کښې يواځې.

تفسير: يعني د بشر يو فرد هم د الله تعالیٰ له بندګۍ څخه نشي خارجيدی، او ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښې جره او يواځې حاضريږي په دغه وقت کښې به له ګردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بيل کړی شي ـ او فرضي معبودان ـ ځامن ـ لمسي ـ پلار ـ مور او نور به ئې هيڅ په کار نه ورځي.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دي او کړي ئې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوی دوی ته رحمٰن دوستي محبت (په زړونو د خلقو کښې).

تفسير: يعني دوی ته به خپل محبت ورکوی يا په خپله به له دوی سره محبت کوی يا د خلقو په زړونو کښې به د دوی محبت غورځولی کيږي. په حديث کښې راغلي دي چه که الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی نو رومبی جبريل عليه السلام خبروی چه زه د فلانی بنده سره محبت کوم ـ نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبريل عليه السلام په آسمانونو کښې د دغې خبرې اعلان خوروی؛ له آسمانونو ځنې دغه خبره راښکته کيږي او ځمکې ته رسيږي او د ځمکې په خلقو کښې د دغه بنده په برخه کښې حسن القبول حاصليږي يعني بی تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی ترلی له ده سره مينه او محبت کوی مګر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحينو مؤمنينو او الله منونکو خلقو سره دی ـ د دوی په زړونو کښې اول د ده محبت اچولی کيږي ـ وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصليږي ـ که نه په ابتداء کښې محض د عامو په طبقه کښې حسن القبول حاصليدل او بيا د ځينو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمائل کيدل د مقبوليت عند الله دليل نه دی ـ ښه پرې وپوهيږئ.

تنبيه: دغه آيت مکي دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښې داسې وعده کړې شوې وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسې دول (طريقه) سره پوره شوه چه ګرده (توله) دنيا متحيره او متعجبه شوه. الله تعالیٰ د دوی داسې محبت او الفت د خپلو بندګانو په زړونو کښې وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظير له سره نه پيدا کيږي.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکړی په دی سره پرهیزګارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره دول (طریقه) سره پرهیزګارانو ته بشارت آوروی او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره دیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کرهار کرښهار) او د تکبر او لوئی دیر نری آواز (بنهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباه کوونکو عذابونو کښی اخته شی ـ او په یوه رپه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مریم بحسن توفیقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً وآخراً

سورة «طٰهٰ» مكية الا آيتي (١٣٠) و (١٣١) فمدنيتان وهي مائة وخمس وثلاثون آية وثماني ركوعات رقمها (٢٠) تسلسلهاحسب النزول (٤٥) نزلت بعد سورة مريم
د «طٰهٰ» سورت مكي دی پرته (علاوه) له (١٣٠) او (١٣١) آيتونو چه مدني دی يو سل او پنځه ديرش آيتونه اته ركوع لری. په تلاوت كښی (٢٠) او په نزول كښی (٤٥) سورت دی. وروسته د «مريم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

طٰهٰ ﴿١﴾ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىٓ ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿٣﴾

نه دی نازل كړی مونږ پر تا باندی قرآن دپاره د دی چه مشقت محنت پر خپل ځان بار كړی مگر (نازل كړی دی مونږ) تذكره پند دپاره د هغه چا چه ويريږی (له الله نه)

تفسير: يعني لوی قرآن ځكه نازل شوی دی چه د هر چا زړه چه نرم وی او له الله تعالیٰ څخه ويريږی دی د قرآنی بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل كړی ـ او د قرآن كريم له روحانی فيوضاتو او بركاتو څخه بی برخی او محروم پاتی نشی ـ او داسی كوم غرض نشته چه د پاک قرآن په نزول سره تاسی خامخا په كوم شاقه محنت او شديد تكليف كښی اخته كړی او نه دغه مقدس قرآن داسی يو شی دی چه (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بی برخی يا محروم او ناكامه پاتی شی ـ بلكه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام گرځی تاسی د دغو مكذبينو د خبرو د آوريدلو څخه له سره خفه ملول او تنگ زړه مه كيږئ! او نه هغوی پسی دومره ربړ (زحمت) او تكليف پر خپل ځان تيروئ حق او حقانيت خوښوونكی او منونكی هرومرو (خامخا) بريالی او كاميابيږی تاسی په متوسط دول (طريقه) سره په عبادت او رياضت كښی مشغول او لگيا اوسئ! په ځينو رواياتو كښی راغلی دی چه په ابتداء كښی رسول اكرم صلی الله عليه وسلم د شپی د مخی تر ډير وقته پوری په قيام او د پاک قرآن په تلاوت كښی مشغول او لگيا ؤ ـ كفارو به د دوی د دی محنت او رياضت د ليدلو څخه داسی ويل چه «محمد د دی قرآن له نزوله سره په سخت تكليف او مصيبت كښی لويدلی دی» نو د دغی خبری جواب په دغو آياتونو كښی وركړی شوی دی چه فی الحقيقت پاک قرآن شقاء او زحمت نه بلكه شفاء او نور او رحمت دی هر څوک دی له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وی هغومره دی ولولی ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ مزمل».

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ۝٤

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جل‌جلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترګو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غړوی.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۝٥

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمٰن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (٦) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبی په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. **من شاء فليراجع.**

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ۝٦

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثریٰ پوری د ګردو (تولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردی (تولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا ـ وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثریٰ ـ لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وی.

وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهٗ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ۝

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده ـ نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پټه خبره او په ډیره پټه (له هغی پټی نه هم).

تفسیر: ړومبی د عمومی قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښی د الله تعالیٰ د علم د وسعت او پراخی تذکره ده یعنی هر هغه خبره چه په زور سره وویله شی هغه به څرنګه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتی کیدی شی چه هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه له ډیرو زیاتو پټو خبرو هم ښه معلوم دی او تری خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په ګوښی (بیل) او یواځی ځای کښی په ډیر ورو وویل شی یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښی ګرځیدلی وی او لا د قول او عمل مرتبی ته نه جهراً او نه سراً رسیدلی وی یا تر اوسه هیڅ په زړه کښی هم نه وی ګرځیدلی او وروسته له دی نه ګرځیدونکی وی د الله تعالیٰ علم پر دغو ګردو (ټولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښی ذکر په جهر سره منقول دی ـ یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی نو هغه به له دغه نهی له عمومه مستثنیٰ وی.

اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۝

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مګر یواځی هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښی د الله تعالیٰ هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالیٰ خالق الکل علی الاطلاق مالک ـ رحمٰن ـ مطلق قادر ـ د علم المحیط څیښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وی ـ ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښی د عبودیت او د بندګی سر ښکته نه کړ شی ځکه چه نه یواځی پورته ذکر شوی صفات بلکه ګرد (ټول) عمده صفات ښه نومونه ـ د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شی ـ نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښی تعدد راځی. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالیٰ بلنه به د

توحید له دعوی سره مخالف وی.

وَهَلْ أَتٰكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

او آیا راغلی ده (یا په تحقیق راغلی ده) تاته قصه د موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه راهیسی د حضرت موسٰی علیه السلام قصه په دیر بسط او تفصیل سره بیانوی تر څو چه آوریدونکی وپوهیږی چه نبی کریم صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته د قرآنی وحی راتګ کومه نوی او عجیبه خبره نه ده ـ څرنګه چه پر موسٰی علیه السلام وحی نازله شوی وه پر دوی هم نازله شوی ده ـ هم هغسی چه د موسٰی علیه السلام وحی پر توحید او نورو اسلامی تعلیماتو شامله وه د دوی په وحی کښی هم پر هم دغو شیانو تاکیدات صادر شوی دی ـ هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسٰی علیه السلام د حق په تبلیغ کښی برداشت کری دی د همغو برداشت کول پر دوی هم دی ـ هم هغسی چه بالاخر بری او غلبه د موسٰی علیه السلام په برخه شوه د دوی په برخه هم کیدونکی ده. او لکه چه د موسٰی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول ـ یقیناً د محمد علیه الصلوٰة والسلام دښمنان هم مخذول او مقهور ـ او دوی به هم غالب او منصوریږی. په دغه مناسب د موسوی نبوت ابتدائی قصه بیان فرمائی ـ څو پری رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلی او ښه داده شی.

إِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتٰهَا نُودِيَ يٰمُوسٰى ﴿١١﴾

کله چه ولید (موسٰی) اور نو وی ویل اهل خپل ته واوسئ (تاسی دلته) بیشکه ما ولید (یو) اور ښایی ما لره چه زه راوړم تاسی ته له هغه اوره کومه لګولی لنبه یا وموم زه په اور باندی لیار ښوونکی (چه لیار راوښیي) پس کله چه راغی هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړی شو (داسی) چه ای موسٰی.

تفسیر: د دی قصی مختلفی اجزاء د القصص، طٰهٰ او الاعراف د سورتونو څخه جمع کیدی شی دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بیرته ورتګ واقعه مذکوره ده ـ په (مدین) کښی د حضرت موسٰی علیه السلام نکاح د حضرت شعیب علیه السلام د لور سره تړلی شوی وه او لس کاله هلته مقیم پاتی شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستنیدلو او بیرته راتللو اراده ئی وکړه ـ د ده سره د ده حامله (امید واره) ښځه د (حضرت شعیب علیه السلام لور بی بی صفورا رضی

الله تعالیٰ عنها) هم وه. شپه توره تیاره وه - او یخنی او ساړه هم شدت درلود (لرلو) - له دوی سره د پسو (ګډو) رمه هم وه - په دغه حالت له دوی څخه لیاره هم ورکه شوه - او پسونه (ګډان) هم سره تیت او پرک (منتشر) شول. په عین زمان کښې (بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها) د ولادت او د لنګون په درد هم اخته شوه او هلک یی پیدا شو - په دغې توری تیاری یخی شپې کښې هیڅری د تودیدلو اور هم نه ؤ پیدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لګیده - په دغو مصائبو او تیارو کښې یو ناڅاپه له لری څخه یو اور په نظر راغی چه هغه فی الحقیقت دنیوی اور نه ؤ - د الله تعالیٰ د جلال نور یا ناری حجاب ؤ (چه د هغه ذکر د مسلم په حدیث کښې راغلی دی) موسیٰ علیه السلام پر ظاهری اور ګمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها ته یی وویل تاسی هم دلته کینئ زه ځم څو له هغه اوره تاسی ته یوه لمبه یا سکروټه راوړم - یا له هغه ځایه د لیاری پته او سراغ ولګولی شم، او کوم لیاره ښوونکی هلته ومومم.

وائی څه مهال (وخت) چه حضرت موسیٰ علیه السلام هغه پاک میدان ته ورسید یوه عجیبه نظاره او ننداره ئی ولیده په یوه تکه شنه ونه کښې په ډیر شدت سره اور بل دی - او ډیری لوئی لمبی تری پورته کیږی - خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زیات دغه ونه تکه شنه او ډیره ښکلی ښکاری او تولی پانی او څانګی ئی په ډیر لطافت او نظافت، طراوت سره ځانګی - او سره ښوریږی او په هره اندازه چه د دی ونی شین والی او طراوت او ښکلیتوب زیاتیږی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسی شدت کوی.

موسیٰ علیه السلام قصد وکړ چه دغی ونی ته نژدی شی که د دغی ونی کومه لښته یا څانګه وسوځی او لاندی ولویږی نو زه ئی واخلم - لیکن په هره اندازه چه موسیٰ علیه السلام دغه اور ته نژدی کیده - په هم هغه اندازه دغه اور تری لری کیده - او کله چه وویرید - او وئی غوښت چه تری وتښتی - نو اور په ده پسی راته او تعاقب ئی کاوه - د هم دغه حیرت او دهشت په حالت کښې یو غږ پورته شو - چه ﴿إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ﴾ الآیة - ګواکی د دغی ونی نه په دغه وقت د بیسیم تیلیفون د آلی پشان بلا تشبیه د یوه خوش آوازه سری په شان غږ پورته کیده - امام احمد رحمة الله علیه له وهب رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل کړی دی - کله چه موسیٰ علیه السلام د ﴿يَٰمُوسَىٰٓ﴾ غږ واورید - نو څو ځلی یی «لبیک» وویل او عرض ئی وکړ چه «زه ستا غږ آورم او د راتګ احساس دی کوم - مګر نه دی وینم چه چیری ئی» وائی چه موسیٰ علیه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ویښته څخه یی د الله تعالیٰ کلام آوریده.

إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخۡلَعۡ نَعۡلَيۡكَ إِنَّكَ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوٗى ﴿١٢﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼی خپلی بیشکه ته چه ئی په کنده پاکه د طوی کښې ئی.

تفسير: «طوی» د هغه میدان نوم دی ښائی چه دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک ؤ یا اوس متبرک شوی دی. د موسٰی علیه السلام پڼی (یا به) ناپاکی وی نو ځکه پری وویستلی شوی (یا ئی تواضعاً او ادباً) پری وویستلی باقی هغه موزی ـ ماسی ـ پڼی (څپلی) چه پاکی وی له هغو سره لمونځ کیدی شی د دی موضوع پوره مسائل دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی ئی ته (په رسالت) پس غوږ کیده هغه حکم ته چه وحی کیږی (تا لره).

تفسير: «ما غوره کړی ئی ته» یعنی په ګرد (تول) جهان کښی می هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمی شرف لپاره انتخاب او غوره کړی نو ځکه هغه احکام چه وروسته له دی نه درکول کیږی هغه په غور او دقت سره واوره او پری عمل وکړه!

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه الله یم نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه ځما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (یادونی) ځما.

تفسير: په دغه کښی ئی د خالص توحید او د هر قسم بدنی او مالی عبادت حکم وکړ. څرنګه چه لمونځ اهم العبادات دی د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو او په دی باندی ئی تنبیه فرمایلی ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالٰی یادول دی ګواکی له لمانځه څخه غافلیدل. د الله تعالٰی له یاده غافلیدل دی او د ذکر الله په متعلق ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ ﴾ یعنی که په هیره او خطاء سره د الله تعالٰی له یاده غافل شی نو هر کله مو چه په یاد درشی هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم داسی دی چه که په خپل وقت کښی د غفلت او نسیان لامله (له وجی) پاتی شی، نو هر کله مو چه په یاد درشی قضا ئی راوړئ! **«فليصلها اذا ذكرها»**

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بیشکه قیامت راتلونکی دی زه اراده لرم د دی چه پټ کړم دغه (وقت د راتللو د قیامت)

تفسیر: یعنی اراده لرم چه د هغه د راتګ وقت له ګردو (تولو) څخه مخفی او پټ وساتم. تر دی که له خپل ځان څخه می هم د هغه اخفاء ممکن وی نو له خپل ځانه به می هم پټاوه ـ لیکن دغه له سره امکان نه لری وفیه من المبالغة کما فی الحدیث «**لا تعلم شماله ماتنفق یمینه**» او کما قال البرهان.

ننګ او غیرت ډیر لرم مخ به ئی پټ ساتمه

کانه کړم تول غوړونه ـ غږ به ئی پټ ساتمه

او که ډیر زیات مصالح د هغه د اظهار باعث نه کیده ـ نو دغومره اجمالی اظهار چه کړی شوی دی، هغه به هم نه وی اظهار شوی.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾

دپاره د دی چه جزا ورکړه شی هر نفس ته په هغو عملونو چه کوی ئی (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دی دپاره هم ضروری دی چه هر سړی ته د هغه د نیکی او بدی جزا ور ورسیږی ـ او د مطیع او عاصی په منځ کښی هیڅ قسم التباس او اشتباه نشی پاتی دغه وروسته له عبادت او توحیده، د معاد د عقیدی تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

پس نه دی بندوی نه دی منع کوی تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چه نه لری ایمان په هغه او متابعت کوی د خواهشو خپلو (که منع راوړی) پس ته به هلاک شی.

تفسیر: یعنی نه دی اړوی تا له ایمان راوړلو څخه یعنی پر قیامت باندی د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه ـ کله چه الله تعالیٰ موسیٰ علیه السلام ته نصیحت کړی دی چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغی خبری ضرورت شته چه هرومرو (خامخا) دی خپل ځان د

بدانو له مصاحبته وساتی. کذا فی الموضح غرض دا دی چه د دنیا پرست کافر چاپلوسی او زیات پوستوالی غوږ مښل او مداهنت دی نه اختیاروی! که نه اندیښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولوېږی. العیاذ بالله.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾

او څه څيز دی دغه په ښی لاس د تا کښی ای موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه د رسالت د منصب تمهید شروع کیږی کله چه موسٰی علیه السلام ئی سره د معجزاتو فرعون ته لیږه ـ نو ځکه ړومبی د همسا د معجزی ذکر فرمائی ـ له دغه سؤاله چه ستا په لاس کښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسٰی علیه السلام د ده د همسا په حقیقت او منافع ښه خبردار او مستحضر کړی څو هغه خارق العادت شی چه وړاندی کیدونکی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحکم دول (طریقه) سره اوقع فی النفس شی ـ یعنی هغه ته ښه وګوره ـ او سره لاندی باندی ئی کړه او ښه ورته ځیر شه ـ او بیا ووایه چه ځما په لاس کښی څه شی دی؟ که هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار ګرځیده. نو امکان ؤ چه داسی یو وهم به ورته پیدا کیده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخیستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

نو وویل (موسٰی) دا همسا ځما ده چه تکیه کوم پر دی او وهم (شندم) په دی سره (پاڼی د ونی چه توئی شی) پر ګډو ځما (چه وئی خوری او پری ماړه شی او دی ما ته په دغه (همسا) کښی مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دی کښی هیڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی ـ چه تل ئی په خپل لاس کښی ګرځوم ـ او پری تکیه کوم او خپلو پسو او ګډو ته پاڼی پری شندم. دښمن او موذی ځناوران پری شړم او دفع کوم ئی ـ او نور ډیر ضروری کارونه هم پری انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

(بيا) وفرمايل (الله) چه وغورځوه دغه (همسا) اى موسٰى پس وئى غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار ؤ ژوندى چه منډى ئى وهلى (ځغليده).

تفسير: يعنى په مجرد د دى چه همسا ئى پر ځمكه وغورځوله ـ دغه همسا د اژدها په شكل واوښته ـ چه د ډير نرى مار په شان په ډيره جلتى سره ځغليده ـ موسٰى عليه السلام د دى يو ناڅاپه د دغه انقلابى وضعيت له ليدلو څخه د بشريت په مقتضاء وويريد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴿٢١﴾

(بيا) وفرمايل (الله موسٰى ته) ونيسه دا (همسا) او مه ويريږه! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شكل ړومبنى خپل ته.

تفسير: يعنى كله چه بيرته په لاس درشى دغه ښامار بيا هغه همسا كيږى. وائى چه اول ځلى موسٰى عليه السلام نشو كولى چه وئى نيسى ـ بالاخر ئى لاس پخپل څادر كښى وپيچه (پټ كړو) او د ښامار نيولو پسى يى ځغرد (كوشش) وكړ ـ دلته پرښتى ورته وويل اى «موسٰى عليه السلام! كه پاک الله دى ونه ساتى نو دغه زړوكى به دى له دغسى لوى ښامار څخه څرنګه ساتلى شى ـ موسٰى عليه السلام وويل نه! خبره داسى نه ده ـ زه ضعيف مخلوق يم او له ضعفه پيدا شوى يم» نو بيا موسٰى عليه السلام هغه زړوكى د ښامار په خوله كښى پريښود ـ او لاس ئى پرى واچاوه ـ په مجرد د دى چه لاس ئى پرى ورسيد ـ بيرته همسا وګرځيده.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

او پيوست كړه (ښى) لاس خپل تخرګ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځى تک سپين (روښانه) بى له عيبه (د برګوالى)

تفسير: يعنى خپل لاس په تخرګ (ترخ) كښى ننه باسه ـ او بيا ئى له ګريوانه وباسه! نو دغه لاس به دى تک سپين او روښانه ښكارى او دغه سپين والى د برص (برګوالى) او نورو عيبو له پلوه به نه وى چه عيب وګڼل شى.

آيَةً أُخْرَى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دى چه وښيو تاته ځينى له هغو

معجزاتو چه ډیرې لوئې دي

تفسیر: یعنې د همسا او بیضاء لاس معجزې له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي چه د هغو ورښودل تاسې ته منظور دي.

اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِىْ صَدْرِىْ ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بیشکه چه هغه باغي شوی دی (تجاوز ئې کړی دی له حدوده د بندګۍ) وویل (موسٰی) ای ربه ځما پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسیر: یعنې حلیم ـ بردبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چه د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نشم ـ او د رسالت په تبلیغ کښې له هغو مصاعبو سره چه مخامخ کیږم او هغه متاعب چه ځما په مقابل کښې راځي له هغو څخه ونه ویریږم ـ بلکه په ارت زړه او رانه وچولي (تندی) ئې وګالم (برداشت کړم) او متحمل ئې شم.

وَيَسِّرْ لِىْٓ اَمْرِىْ ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم امر ځما (چه تبلیغ دی)

تفسیر: یعنې داسې وسائل او وسائط راغونډ کړه چه په هغو سره دغه عظیم الشان کار راته سهل او آسان شي.

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِىْ ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِىْ ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبې ځما چه وپوهیږي خلق په خبرو ځما (په وقت د تبلیغ کښې).

تفسیر: ژبه ئې په وړوکیتوب کښې سوځیدلې وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسیرو کښې لیکلې شوې ده) او په صاف ډول (طریقه) سره ئې خبرې نشوې کولې نو ځکه ئې دغسې دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّىْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِىْ ﴿٢٩﴾ هٰرُوْنَ اَخِى ﴿٣٠﴾

او وګرځوه ماته يو وزير (مرستي «مددګار») له اهله ځما هارون (چه دی) ورور ځما

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کښې له حضرت موسٰی عليه السلام څخه لوی وو.

اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِیْ ﴿۳۱﴾ وَاَشْرِكْهُ فِیْٓ اَمْرِیْ ﴿۳۲﴾

قوی کړه په ده سره ملا ځما او شريک کړه دغه (هارون له ماسره) په دی کار ځما کښې.

تفسير: يعنی د دعوت او تبليغ په کارونو کښې يو د بل سره معين مددګار ـ ملا تړی او مرستی (مدد) اوسو.

كَیْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۳﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۴﴾

دپاره د دی چه تسبيح ووايو ستا (تسبيح ډيره) او يادوو تا په ذکر ثناء ډيره

تفسير: يعنی دواړه سره يو ځای شو، د دعوت او تبليغ په مواقعو کښې په ډير زور او شور سره ستا پاکی او کمالات بيان کړو ـ او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبی تقويه او د زړه ډادينه حاصله وی نو په خپلو کورونو او ځايونو کښې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿۳۵﴾

بيشکه ته چه ئی ئی ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار ليدونکی ئی.

تفسير: يعنی ځمونږ ګرد (تول) احوال ته په ښه شان سره ګوری او دغه دعاوی چه زه کوم هم درته ښی معلومی دی، چه د هغو مقبوليت تر کوم ځای پوری به مفيد وی؟ که ته ځمونږ پر حال او استعداد په ښه شان سره نه وی خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دی مونږ ولی غوره کړی وی؟ او د يوه سخت دښمن په لوری به دی ولی ليږلو؟ يقيناً دغه کار چه تا کړی ډير مناسب او په ځای او مطابقاً للحال دی فرمايلی دی.

قَالَ قَدۡ أُوتِيتَ سُؤۡلَكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

وفرمایل الله په تحقیق درکړی شوی تاته سؤال د تا ای موسٰی.

تفسیر: یعنی کوم شیان چه تاسی وغوښتل د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته درکړل شول.

وَلَقَدۡ مَنَنَّا عَلَيۡكَ مَرَّةً أُخۡرَىٰٓ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی ؤ مونږ پر تا یو کرت بل (پخوا له دی نه)

تفسیر: یعنی مونږ خو یو ځلی بی غوښتلو پر تا لوی احسان کړی دی ـ نو اوس که یو مناسب شی له مونږ څخه وغواړی ولی به ئی نه درکوو.

إِذۡ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾

کله چه وحی کړی وه مونږ مور ستا ته (الهاماً یا په خوب کښی) دغه چه اوس اوراوه شی.

تفسیر: یعنی په خوب یا ویښتیا او بیداری کښی. د الهام په دول (طریقه) یا په هم هغه وقت کښی د کوم مجهول الاسم نبی په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلیږلی ؤ چه د هغه لیږل مناسب ؤ (د دی تفصیل څلور سطره لاندی په ﴿ أَنِ ٱقۡذِفِيهِ ﴾ الآیة - کښی مذکور دی).
تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسٰی علیه السلام د مور نبوت نه ثابتیږی لکه چه د پاس تقریر څخه ظاهر دی ځکه چه نبی هغه دی چه د الله تعالیٰ له طرفه ورته د احکامو وحی راشی او د هغه په تبلیغ مامور وی ـ او دلته دغه تعریف نه صادقیږی.

أَنِ ٱقۡذِفِيهِ فِي ٱلتَّابُوتِ فَٱقۡذِفِيهِ فِي ٱلۡيَمِّ فَلۡيُلۡقِهِ ٱلۡيَمُّ
بِٱلسَّاحِلِ يَأۡخُذۡهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُۥۚ

چه وغورځوه دغه (موسٰی) په تابوت (صندوق) کښی (پس بیا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سیند کښې پس ودی غورځوی هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کښې چه) ونیسی دغه (موسٰی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعني موسٰی علیه السلام ئی (چه په دغه وقت کښې نوی ځیږیدلی هلکی ؤ) په صندوق کښې واچاوه! هغه صندوق ئی په سیند کښې خوشی کړ! پر سیند باندی مونږ داسی یو حکم صادر کړی دی چه دی دی په دیر حفاظت سره پر کومه وچه وباسی ـ او هلته به دی داسی یو سری راپورته کوی چه هم به ځما دښمن وی او هم به د دی هلک. واقعه دا ده چه د منجمانو په وینا په دغه کال کښې فرعون ګرد (تول) هلکان به سره تولول او له یو سره به ئی وژل کله چه موسٰی علیه السلام پیدا شو د ده والده وویریده چه که د فرعون سری خبر شی نو دغه ځما هلک به هم ووژنی او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښوی چه دغه مو ولی راښکاره نه کړ ـ نو په دغه وقت کښې د الله تعالٰی له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو او د موسٰی علیه السلام والدی دی په یو سر تړلی صندوق کښې په سیند کښې لاهو کړ ـ له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللی وه نو دغه صندوق په دغه ویاله کښې راغلی په وچه کښې ونښت یا د فرعون د باغ په حوض کښې ودرید ـ د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضی الله تعالٰی عنها) چه یوه دیره عفیفه عابده اسرآئیلی میرمن وه له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست ـ او د فرعون مخ ته ئی ورووراندی کړ او ورته وی ویل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی پشان وروزو (وپالو) فرعون هم د دی هلک د لیدلو څخه خوښ شو او مینه ئی پری راغله ـ مګر د ده د ځوی ګرځولو څخنی ئی انکار وکړ ـ (لکه چه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی) مګر د بی بی آسیی رضی الله تعالٰی عنها له خاطره به ئی د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله او په دی شان د الله تعالٰی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

تنبیه: فرعون ته ئی د الله تعالٰی دښمن ځکه وویل چه دی د حق دښمن ؤ ـ او د الله تعالٰی په مقابل کښې یی د الوهیت دعوی کوله ـ او د موسٰی علیه السلام دښمن ئی ځکه وویل چه ده فی الحال د ګردو (تولو) اسرآئیلی هلکانو سره ئی سخته دښمنی کوله ـ او په مستقبل کښې خاص له موسٰی علیه السلام سره په علانیه دول (طریقه) سره د دښمنی اظهار کوونکی ؤ.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولی می ؤ پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چه ګرد (تول) خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعني مونږ له خپل لوری په دغه وقت کښې د مخلوق په زړه کښې ستا محبت وغورځاوه چه هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړی. یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالیٰ محبوب وگرځیدی ـ نو له هر چا سره چه پاک الله محبت وکړی بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلِتُصۡنَعَ عَلٰى عَيۡنِيۡ ۝٣٩

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشی په لیدلو ځما سره.

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض ؤ چه ځمونږ تر کتنی او نګرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شی ـ او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپی او ورځی دی تیرولی ـ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی.

اِذۡ تَمۡشِیۡۤ اُخۡتُكَ فَتَقُوۡلُ هَلۡ اَدُلُّكُمۡ عَلٰى مَنۡ يَّكۡفُلُهٗ ؕ فَرَجَعۡنٰكَ اِلٰۤى اُمِّكَ كَىۡ تَقَرَّ عَيۡنُهَا وَلَا تَحۡزَنَ ؕ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلټنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رڼی) شی سترګی د دی (او خوشاله شی په لیدلو د تا) او خفه نشی.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسیٰ علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی ډوبه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسیٰ علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولټوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالیٰ په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسیٰ علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه ډیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسیٰ علیه السلام خور (بی‌بی مریمی) چه د ده په تکل کښی وه (بی‌بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی ـ نو زه به یوه ډیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلی یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شی وخوری او له لوږی

ځخه ورته څه زیان او ضرر ونه رسیږی او په ښه شان سره ئی وروزی او پالنه ئی وکړی» پری حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئی راوله! دا لاړه او د موسٰی علیه السلام مور ئی ورته راوسته او هغه ئی په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه ـ او ده د هغی تی واخیست ـ او په غړکهار سره ئی په تی رودلو باندی شروع وکړه ـ د فرعون په کور کښی ډیره خوښی او خوشالی پیدا شوه ـ او ګرد (تول) د دغه هلک د موندلو ځخه په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیدل ـ د موسٰی علیه السلام مور وویل چه زه دلته نشم پاتی کیدی که ماته اجازه راکړه شی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئی روزنه او پالنه وکړم ـ بالاخر د فرعون له طرفه د دائی په توګه (طور) د دغه هلک په تربیت ماموره شوه او دی ئی بیرته خپل کور ته راوُست ـ او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربیت کښی ئی لاس پوری کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا یو (قبطی) سړی پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسیر: دغه پورته قصه د القصص په سورت کښی راځی ـ خلاصه ئی دا چه د ځلمیتوب په وخت کښی د موسٰی علیه السلام له لاسه یو قبطی وژلی شوی ؤ ـ موسٰی علیه السلام وویرید چه د ده په قصاص کښی هم په دنیا او هم په عقبٰی کښی زه مأخوذ کیږم ـ نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پریشانیو ځخه نجات ورکړ. د اخروی پریشانی ځخه په دی ډول (طریقه) چه د توبی توفیق ئی ورو باښه چه قبوله هم شوه ـ او له دنیوی ځخه په دی ډول (طریقه) چه موسٰی علیه السلام ئی له مصر وویست او مدین ته ئی ورساوه چه هلته د حضرت شعیب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئی په بل ځای کښی راځی.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا

او ومی ازمویلی ته (په قسما قسم) ازموینی سره.

تفسیر: یعنی ستا امتحان د الله تعالٰی له طرفه په څو څو ځایونو کښی واخیست شو او ته په کښی بریالی (کامیاب) ثابت شوی.

تنبیه: مفسرینو په دغه موقع کښی د حدیث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالٰی عنه یو نهایت طویل روایت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه الفاظ دا دی «**وهو موقوف من کلام ابن عباس ولیس فیه مرفوع الا قلیل منه وکانه تلقاه**

ابن عباس رضي الله عنه مما ابيح نقله من الاسرائيليات من كعب الاحبار وغيره والله اعلم وسمعت شيخنا الحافظ ابا الحجاج المزى يقول ذلك ايضا»

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِيٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٠﴾

پس واوسیدې ته څو کاله په اهل د مدین کښې بیا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کړې ۇ او د رسالت لائق دې) اې موسٰى

تفسیر: یعني اوس د مدین د راوتلو په وقت کښې لیاره دې غلطه کړه ـ او له تقدیره دلته ورسیدې چه د دې ځاې وهم او گمان هم ستا په فکر کښې نه ۇ.

له موسٰى نه کړې پوښتنه د الله د لطف احوال
ځې دې اور پسې الله ئې رسالت بښې جلال

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾

او جوړ کړې (غوره کړې) ئې ماته دپاره د ځان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعني د خپلې وحې او رسالت دپاره ئې تیار ـ او په خپلو خواصو او مقربینو کښې ئې داخل کړې او ځرنگه ئې چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئې وفرمایله.

اذْهَبْ أَنتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (اې موسٰى) او ورور د تا په معجزو ځما سره او سستي مه کوئ په یاد ځما کښې.

تفسیر: یعني د هغه کار دپاره چه ته جوړ کړې شوې ئې اوس ئې وقت راغلې دې چه ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته درکړې شوې دې د ضرورت په وقت کښې ئې ظاهر کړې ـ کله چه موسٰى علیه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وقت کښې ویلې ۇ ـ ﴿ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴾ نو ځکه ئې دلته په ﴿ وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعني د الله تعالىٰ د نامه په تبلیغ کښې په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کښي عموماً او د دعوت او تبليغ په وقت کښي خصوصاً پاک الله په کثرت سره يادوئ ـ چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د برى او کاميابى لويه وسيله او د دښمن په مقابل کښي مهمه وسله ده

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۴۳﴾

لاړ شئ (تاسى دواړه) فرعون ته بيشکه چه دى باغى شوى دى په دعوى د الوهيت سره

تفسير: پخوا ئې د ورتګ حکم ورکړى ؤ ـ اوس ئې مقابل وروښود چه چيرى؟ او چاته ورتګ دى؟ او دغه جمله د مخ کښي راتلونکى جملي تمهيد دى.

فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿۴۴﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښائيږى چه دى پند واخلى (که ستا رسالت ورته محقق شى) يا وويريږى (له الله که متوهم شى)

تفسير: يعنى د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وقت کښي ـ پستى آسانه ـ رقت راوړونکى ـ جګى جګى خبرى وکړه ـ اګر که د ده د تمرد او طغيان لامله (له وجى) د قبول هيله (ارزو) او اميد نشته خو بيا هم تاسى داسى خيال وکړئ ممکن دى چه هغه له فکره او غور څخه کار واخلى ـ او دغه پند او نصائح پرى اثر وغورځوى يا د الله تعالىٰ د جلال او جبروت د آوريدلو څخه وويريږى ـ او د طاعت او انابت په لورى متمائل شى ـ او په خبرو او اترو کښي ديره نرمى وکړى ـ له دى توصيبى څخه د دعاتو او مبلغينو دپاره دير لوى دستورالعمل په لاس راځى لکه چه کښي داسى صاف ارشاد شوى دى ﴿ اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ﴾ جزء ١٤ د النحل په (١٢٥) آيت (١٦) رکوع

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿۴۵﴾

وويل (دواړو ورونو) اى ربه څمونږ بيشکه مونږ ويريږو چه تلوار به وکړى پر مونږ (په عقوبت سره) يا به لا نافرمان شى (چه ستا په نسبت به بدى خبرى وکړى).

تفسير: يعني د هغه د ويريدلو انديښنه به خو وروسته له دى نه وى ـ سم د لاسه پر خپل دغه بى سرو سامانى او د فرعون هغه جاه وجلال ته چه گورو نو ويرېږو چه هغه څمونږ د داسى خبرى د آوريدلو دپاره به له سره تيار او آماده هم نه وى ـ او كه آماده وى ممكن دى چه څمونږ د پوره خبرى د آوريدلو نه پخوا په چتى ۇ (فضولو) خبرو باندى خوله وسپړى ـ يا څمونږ د خبرو له آوريدلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شى ـ او ستا په شان كښى به زيات سپين سترگى او گستاخى وكړى ـ يا پر مونږ باندى لاس وغځوى چه په دغو گردو (تولو) احتمالاتو كښى اصلى مقصد له لاسه وځى.

تنبيه: د موسٰى عليه السلام د دى خوف او د شرح الصدر په منځ كښى هيڅ سره منافات نشته كاملين د بلاء له نزوله پخوا ويرېږى ـ او استعاذه كوى ليكن څه مهال (وخت) چه په بلاء كښى مبتلا شى ـ نو په پوره صبر ـ استقامت ـ حوصله ـ ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله كوى.

قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

وفرمايل (الله) مه ويرېږئ (تاسى دواړه). بيشكه زه له تاسى سره يم (په معاونت او نصرت) آورم او وينم (په ښه شان سره ستاسى اقوال او افعال هم)

تفسير: يعني هغه خبرى چه ستاسى او د ده په منځ كښى كيږى ـ يا هغه معاملات چه در وړاندى كيږى ـ هغه گرد (تول) زه آورم او وينم ئى ـ زه هيڅ له ستاسى نه يم جلا (جدا) او تل څما نصرت او حمايت له تاسى سره دى ـ خوف او ويره هيڅ مورد نه لرى ـ او نه ښائى چه تاسى په دغه فكر كښى واوسى.

فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡۖ

پس ورشئ (تاسى دواړه) ده ته پس ووائى چه بيشكه مونږ يو رسولان د رب ستا نو وليږه (اى فرعونه) له مونږ سره بنى اسرآئيل (اولاده د يعقوب) او مه په عذابوه دوى (په سختو تكاليفو سره)

تفسير: په دغه كښى د درى شيانو په طرف دعوت وركړى شوى دى

(١): د فرعون او د نورو مخلوقاتو كوم رب شته چه رسول ئى راليږلى دى.

(٢): مونږ دواړه د هغه رسولان يو ـ لهٰذا څمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائى چه وكړى شى گواكى په دغه جمله سره د ايمان د اصل په لورى دعوت وركړى شوى دى ـ هم دغه ئى په «والنازعات» (ديرشم جزء كښى) داسى ادا كړى دى« ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴾

﴿ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴾

(٣): هغه شی دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کښی واقع شو ـ یعنی د بنی اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقت راوړونکی غلامی څخه. مطلب ئی دا دی چه پر دغی شریفی او نجیب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډیر ذلیل او حقیر مرئیتوبه ئی آزاد او خپلواک کړئ ـ او له مونږ سره ئی پریږدئ چه هر چیری مو چه زړه غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپی او ورځی تیری کړو.

قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقیق راغلی یو مونږ تاته سره له معجزی له جانبه د رب ستا؛

تفسیر: یعنی ځمونږ دغه د رسالت دعوی بی دلیله نه ده ـ بلکه پر خپل صداقت د الله تعالیٰ د قدرت معجزی او دلائل هم راسره شته.

وَٱلسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِىَ إِلَيْنَآ أَنَّ ٱلْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتی ده (له عذابه) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمی صافی لیاری. بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بیشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذیب کوی (د رسولانو) او مخ ګرځوی (له اسلامه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ځمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لیاره لاړ شی ـ نو د هغه دپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کیږی. او هر څوک چه تکذیب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب یقینی دی ـ اعم له دی نه چه یواځی اخروی عذاب وی یا په دنیا کښی هم ورته ورسیږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کښی شئ او هره لیاره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمین پیغام ئی ورساوه

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وويل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسی ای موسٰی

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی راښیئ هغه څوک دی؟ او څرنګه دی؟ ـ له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ ـ یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربړولو (تکلیف ورکولو) دپاره کړی وی.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِيٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾

وویل موسٰی رب ځمونږ هغه ذات دی چه ورکړی ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لیاره هم ورښوولی ده (د ګزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل ـ صورت ـ قوی ـ خواص او نور عنایت فرمایلی دی ـ او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کړی دی چه هغه لره لازم ؤ ـ بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ ـ هغه یی ورمهیاء کړی دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو ـ او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لیاره ورښوولی ده ـ بیا داسی یو تینګ نظام ئی راښوولی ـ مونږ ته ئی هم هدایت راکړی دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو **فلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که وړوکی ته الله تعالیٰ تی رودل ونه ښیی نو څوک ئی ورښوولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ فِيْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسٰی) چه علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب ځما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی «که د الله تعالیٰ پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی ځنی دیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله ـ او قبول ئی نه کړل؟ آیا پر هغو ګردو (تولو) باندی ئی عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبی ئی نو د ګردو (تولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هرومرو (خامخا) معلوم وی» دغه ګرد (تول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسیٰ علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چتی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی ـ حضرت موسیٰ علیه السلام وفرمایل چه انبیاؤ ته د ګردو (تولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم یوازې د الله تعالیٰ کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه ئی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالیٰ د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یوی شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی ئی وی د هغو ګردو (تولو) د یوی یوی ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی ئی ښکارولی شی.

الَّذِیۡ جَعَلَ لَکُمُ الۡاَرۡضَ مَهۡدًا وَّ سَلَکَ لَکُمۡ فِیۡهَا سُبُلًا

هغه الله چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوړیدلی) او روانی کړی ئی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو ـ سیندونو ـ او غرونو له منځه ئی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه ځایه بل ځای ته ئی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتګه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَّ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخۡرَجۡنَا بِهٖۤ اَزۡوَاجًا مِّنۡ نَّبَاتٍ شَتّٰی ﴿۵۳﴾

او نازلی کړی دی مونږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو مونږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له ګیاو (شنیلیو) څخه رنګ په رنګ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) شنیلی ـ او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور ئی پیدا کړی دی.

کُلُوۡا وَ ارۡعَوۡا اَنۡعَامَکُمۡ ؕ

وخورئ تاسی تری او څروئ (پکښی) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعنی ښی او عمده غذاوی تاسی خورئ ـ او هغه شیان چه ستاسی نه په کاریږی هغه پر خپلو چارپایانو خوروئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښی) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل ئی ځکه وفرمایل څو د دهریانو سترګی خلاصی شی یعنی د ده تدابیرو او قدرتونو ته وګورئ که تاسی عقل لرئ نو وبه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالیٰ وجود او د توحید په لوری توجه ورکړی شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښی د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یئ مونږ تاسی (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښی ننه باسو تاسی (په مرګ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسی کرت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو (تولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه ؤ (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی ـ وروسته له مرګه هم په عمومی ډول (طریقه) ګرد (تول) انسانان وراندی یا وروسته له خاورو سره ګډیږی. هم داسی د قیامت په وقت کښی هم دغه اجزاء چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی بیا سره تولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مړی چه په قبرونو کښی ښخ وی بیا ژوندی تری راپورته کیږی.

وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقیق ورښوولی (ورپیژندلی) وی مونږ دغه (فرعون لره) معجزی (د قدرت خپلی) تولی (د فرعون له حاله سره مناسبی) نو تکذیب ئی وکړ (د معجزو) او منع ئی راوړله (له ایمانه په هغو باندی)

تفسیر: یعنی د هغو آیتونو ورښودل چه منظور ؤ هغه گرد (تول) ئی وروښوول. مثلاً د عصاء القاء یدالبیضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصیل ـ
خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسی پر خپل انکار، جحود او تکذیب تینگ ولاړ ؤ.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

وویل (فرعون) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه وباسی مونږ له ځمکی ځمونږ په سحر خپل ای موسٰی

تفسیر: دغه خبره ئی خپل قوم قبطیانو ته ځکه وویله څو هغوی ته د موسٰی علیه السلام په مقابل کښی نفرت او اشتعال ورکړی یعنی د موسٰی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چه د جادو په زور مونږ د دی ملک څخه وشړی ـ او د کوډگری په داسی ننداری د عوامو جمیعت له خپله ځانه سره ملگری کړی ـ او په دغه چل د قبطیانو پر گردو (تولو) املاکو او اموالو قابض شی.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَٱجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دی سحر پس مقرر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کښی یوه وعده چه نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وگرځوه ځای د وعدی) یو ځای هوار (متوسط په منځ د طرفینو کښی).

تفسیر: یعنی ته پخپله په دغه اراده کښې له سره نشې کامیابیدی له مونږ سره ډیر لوی لوی کوډگران شته ښه خو به دا وی چه ته له هغوی سره مقابله وکړی ـ پس په هره ورځ او هر ځای کښې چه ته له هغوی سره مقابله کول غواړی د هغه د تعیین اختیار تاته (درکاوه کیږی) او دا ضروری ده هر هغه وقت چه معین کیږی ښائی چه له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږی ـ او داسی ځای دی وټاکل شی چه هلته د دواړو طرفینو دپاره یو شان سهولت حاصل وی. او په منځ کښې واقع وی او په کیناستلو کښې د راعی او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکی او د لوی هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) سره نه وی ـ او هره یوه دله په ډیره آزادی او خپلواکی سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پکښې وکړی شی. او میدان هم خلاص ـ ارت ـ صاف او هوار وی؛ څو گرد (ټول) کتونکی هر شی بی تکلفه ولیدی شی او ټول مشاهدات په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وویل (موسیٰ) وقت د وعدی د تاسی ورځ د جشن (د قبطیانو) ده او دا چه راټول به کړل شی خلق په وقت د څاښت کښې.

تفسیر: یعنی د انبیاؤ په کارونو کښې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وی. د دوی گرد (ټول) معاملات ښکاره ـ واضح ـ او صاف وی ـ موسیٰ علیه السلام وفرمایل «ښه په هم هغه ورځ کښې چه تاسی لویه میله او رسمی جشن کوئ په هم هغه ورځ کښې څه مهال(وخت)چه لمر ښه پورته راشی ـ نو دغه د مقابلی نمائش (ښودنه) هم شروع شی ـ یعنی په دغه میله کښې په هر ځای او هر وقت چه ډیر خلق سره راټول شوی وی په رڼا(رڼرا) ورځ کښې دی دغه مقابله وکړله شی ـ څو کتونکی ډیر زیات وی او د ورځی په رڼا(رڼرا) کښې هر څوک هر شی په ښه شان سره وگوری او هیڅ یوه اشتباه په منځ کښې واقع نشی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په لویه مجمع کښې له مقابلی څخه د دواړو طرفینو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوی د گردو (ټولو) خلقو په مخ کښې پره او مغلوب شی ـ او هغو غوښته چه هغه پر او مغلوب شی د ټولو وگرو په محضر کښې ـ د دغه جشن انعقاد چه د فرعون کلنی ؤ د مصر په گردو (ټولو) ښارو کښې مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وگرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول ئی کړل (اسباب آلات) د مکر فریب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوگرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغی خبری د غوته کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کودګرانو د تولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ ۔ او په داسی وسائلو او وسائطو پسی ولوید چه د هغو په اثر کودګران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په ډیر قوت او طاقت سره په هم هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کودګرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کړی شوی وی او دوی ګرد (ټول) په دی باندی ګمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه موسیٰ علیه السلام ته ماتی ورکړئ ګواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُم بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسیٰ (نازل دی کړی الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه تړئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کړی تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسیٰ علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ ۔ کله چه کودګران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ ۔ نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه ګورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالیٰ د قدرت نښی او معجزی او د انبیاؤ علیهم السلام معجزو ته سحر ویل ۔ او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وړاندی کول، ګواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی ۔ بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی ۔ او د دوی بیخ او بکر وباسی ۔ او بنیاد او اساس ئی ور وران کړی.

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کښی (دغو جادوګرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منځ خپل کښی).

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کودګرانو په جرګه کښی سخته ویره

او اندیښنه ورپیدا شوه ـ او پخپلو منځونو کښې ئې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ ـ چه مونږ له دغه سړی سره څه وکړو د ده خبرې د کوډګرانو په شان له سره نه معلومیږی الغرض پخپلو منځونو کښې ئې سره بحث او مذاکرې کولې ـ او له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوی په ګوښې (بیل) مرکو او جرګو مشغول شول. بالاخر وروسته له ډیرو مناظرو ـ مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبرې او اترې ئې وکړې چه وروسته راځې.

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دی اراده لری دوی دواړه چه وباسی تاسی له ځمکی (ملک) د تاسی په سحر خپل سره او بوځی (محو کړی دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسی چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښې دغه «ان» مخفف دی له مثقلی څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیې او د مخففې پرې داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسی ستاسی کوم دین او رسوم جریان لری هغه له منځه لری کړی او خپل دین او طور او د جادو او کوډو فن هم رائج کړی چه د هغه په زور په دغه ملک کښې ستاسی عزت (پت) او کمائی (ګټه) شته هم دغه دواړه وروڼه غواړی چه له تاسی څخه وشکوی او یواځی هم دا دواړه پرې قابضان شی.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسی (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد (تول) یو ځای شئ! ـ او د دوی د ړه کولو تدبیر وکړئ! او دفعتاً داسی حمله پرې وروړئ! چه په یو وار کښې د دوی قدمونه وښوئیږی او وپرځیږی ـ چه د نن ورځی جګړه فیصله کوونکی جرګه ده ـ د نن ورځی بری دائمی کامیابی او د تل بری دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شی نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږی.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوْا

وويل (كودګرانو) اى موسٰى يا به ته غورځوى (اول همسا خپله) او يا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورځوى (همسا خپله) وويل (موسٰى) بلكه وغورځوئ تاسى ړومبى (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسير: موسٰى عليه السلام په ډيرى بى پروائى سره جواب ورکړ چه نه ړومبى تاسى خپلى ننداری راوښيئ او خپلى چارى مو راښکاره کړئ! ځو د باطل د زور آزمويلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طريقه) سره درښکاره شى ـ دغه قصه د الاعراف په (۱۲) رکوع کښى پخوا له دى نه هم ليکلى شوى ده هلته دى ولوسته شى.

فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پړى د دوى او همساګانى د دوى په خيال كښى راوستى كيدى دغه (موسٰى ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسى چه بيشكه دغه (ماران دى چه) منډى وهى (او ځغلى).

تفسير: يعنى د ساحرينو له نظربندئ څخه موسٰى عليه السلام ته داسى په نظر ورځى چه ګواكى دغه ګرد (تول) پړى او همساګانى د مارانو (منګورانو) په شان منډى رامنډى وهى ځغلى او راځغلى او په واقع كښى خبره داسى نه وه.

فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ خِيْفَةً مُّوْسٰى ﴿٦٧﴾

بيا ومونده په نفس خپل كښى ويره موسٰى (چه خلق به د سحر او معجزى فرق ونشى كړى او ګمراه به پاتى شى).

تفسير: يعنى د كودګرانو د دغى چارى د ليدلو څخه ناپوهان تير نه وځى او حمقا ونه غوليږى او د سحر (كودو) او د معجزى په منځ كښى به سره فرق ونه كړى شى ـ نو په دغه صورت كښى به د حق غلبه نه واضح كيږى. د خوف دغه مطلب د وروستنى جواب څخه ځرګنديږى

(ښکاريږي).

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ويل (موسٰی ته) مه ويرېږه (په زعم خپل) بيشکه ته چه ئې هم دا ته ئې دير غالب.

تفسير: يعني ويره له خپل زړه ځخه وباسه! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کښې ځای مه ورکوه! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) حق ته برې او غلبه ورکوی او تل ئې په ارتقاء او اعتلاء کښې ساتي (او په دې کښې پنځه مبالغې دی (١) حرف د تحقيق. (٢) تکرار د ضمير. (٣) تعريف د جزاء (٤) لفظ د علو (٥) صيغه د مبالغې).

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شي چه په ښي لاس د تا کښې دی چه له حلق ځخه ښکته تير کړي هغه شيان چه دوی جوړ کړي دی (او خپلې گيډې ته ئې وغورځوی)

تفسير: يعني خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه گردې (تولې) کودې او پلمې يوه نمرې او گوله کړي ـ او ميدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بيشکه هغه شي چه جوړ کړي دي دوی (او ميدان د مقابلې ته ئې حاضر کړي دی) مکر د ساحر دی؛ او برې نه مومي ساحر (کودګر) هر چيرته چه راشي (او وی).

تفسير: يعني د کودګرانو کودې ـ سحر ـ جادو او نورې پلمې (تدبيرونه) چه څومره دی او تر هرې اندازې پورې چه ورسيږي د حق په مقابله کښې له سره برې نشي موندلی ـ او نه پخپله کودګر هيڅ چيرې فلاح موندلی شي نو ځکه په حديث کښې د کودګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.
(کله چه وغورځوله موسٰی عليه السلام همسا خپله او تير کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلې گيډې کښې

ثُمَّ اِنِّىْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًاۙ ۝۸

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرګو کښی می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښی می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ اِنِّىْۤ اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَ اَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًاۙ ۝۹

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرګو او مجامعو څخه می هم ګوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنده ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًاۙ ۝۱۰

نو ومی ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیت کړئ او له هغه څخنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی ګناهونه او قصور ښښل کیږی ځکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه ګرد (تول) پخوانی ګناهونه به درمعافوی.

يُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًاۙ ۝۱۱ وَّ يُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ
وَّ بَنِيْنَ وَ يَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّ يَجْعَلْ لَّكُمْ اَنْهٰرًاؕ ۝۱۲

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه ښیرږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودګان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شنډی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنډه ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.
تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿۱۳﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروښښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګیډه کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنګونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مرینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بنو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړی رااوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿۱۵﴾
وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿۱۶﴾

آیا نه گورئ تاسی څرنګه پیدا کړی دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی (یعنی یو د بل د پاسه) او ګرځولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی رڼا (رڼړا) روښانه او ګرځولی ئی دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رڼړا) ته چه تیزه او توده وی او د راتګ په سبب ئی د شپی تیاره ورکیږی ښائی ځکه ئی په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه ـ او د سپوږمی رڼا (رڼړا) ته ښائی ځکه په رڼا (رڼړا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی ډیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وګڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سړه او تته سرد ـ کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿۱۷﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسی (یعنی پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له ځمکی څنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعنی له ځمکی څخه ئی په ډیر پوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری څخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه څخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو څنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿۱۸﴾

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرګه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی تاسی (له قبورو څخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعنی وروسته له مړینی څخه بیا له خاوری سره ګډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه څنی راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿۱۹﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿۲۰﴾

او الله ګرځولی ده تاسی ته ځمکه غوړولی فرش تر څو چه لاړ شئ تاسی له دغی (ځمکی) نه پر لارو لویو ارتو باندی.

تفسیر: یعنی پر هغه باندی کینئ ـ ګرځئ ـ لاندی ـ باندی ورشئ او اوده شئ په هر لوری ئی ارتی لاری درایستلی دی. که یو سری وغواړی او لازم وسائل ورسره وی نو په توله ځمکه باندی چورلیدی شی او د لاری د نشتوالی لامله (له وجی) به هیڅ یو مشکلات نه ورپیښیږی.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وویل نوح ای ربه ځما بیشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه او متابعت ئی وکړ د هغه چا چه نه ئی دی زیات کړی ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هیڅ بابت کښی) پرته (علاوه) له زیانکاری ګمراهی.

تفسیر: یعنی د خپلو مشرانو خبری ئی واوریدی چه د هغوی په مال او اولاد کښی هیڅ یو ښه والی او بهتری نشته. بلکه دوی پر هغوی باندی ورغوند شول او د هم دی لامله (له وجی) هم مشران له دین څخنی بی برخی شول او هم ئی د ډیر تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوی) مکر ډیر لوی.

تفسیر: یعنی ګرد ئی وپوهول چه د هغه خبره ونه منی او راز راز (قسم قسم) تکلیفونه ور ورسوی.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پریږدی تاسی (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی د خپلو معبوادنو په عبادت او حمایت باندی تینګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شی چه تر سلهاؤ کلونو پوری هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئی وصیت کاؤ چه ښائی هیڅوک د دی سپین ږیری نوح خبری وا نه وریځ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی ټینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوی!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پریږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږی) او مه (پریږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږی) او مه (پریږدئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږی).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئی یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» ـ «برهما» ـ «اندر» ـ «شیو» ـ «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئی د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئی د هغوی په بندګی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلٰلًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کشران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مګر خو ګمراهی هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکی یعنی سرګردانه ګرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو ګمراهی لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئی د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځی. مفسرین لیکی چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت ځنی بیخی بی‌هیلی او نا امیده شو. که دا مأیوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته ورښکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښې راغلي دي. ﴿ اَنَّهٗ لَنْ یُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوْا یَفْعَلُوْنَ ﴾
په هر حال د داسې مايوسي په وقت کښې د قهر او غضب لامله (له وجې) هسې ښيرا کول مستبعد نه دي. حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله ليکي «کله چه د کوم سړي يا جماعت د سمي لارې له راتللو ځنې بيخي بې هيلې توب (نااميدي) او مأيوسي وليده شي او پيغمبر د هغوی د استعداد په پوره ډول (طريقه) سره تحقيق وکړي او ځان پرې په ښه شان سره خبر کړي ـ او بيا ورښکاره شي چه خير د نفوذ گنجائش په هغوی کښې مطلق نشته. بلکه د هغه وجود لکه يو فاسده عضو داسې دي چه په يقين سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په داسې وقت کښې د هغه د پرې کولو او د هستي د صفحې ځنې د محو کولو ځنې سوا بل کوم علاج نه ليدل کيږي. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسيله دي هغوی فناء کړل شي او د دوی قوت دي مات کړ شي تر څو د هغه بد اثر متعدی نشي او نورو ته سرايت ونه کړي. که نه وروستني صورت ئې هم دا دی چه له الله تعالیٰ څخه داسې غوښتنه وکړه شي چه د هغه وجود له دنيا څخه واخله! او د هغه د وژونکيو جراثيمو ځنې نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائي ﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ یُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآية ـ　به هر حال د نوح عليه السلام دا ښيرا او د موسیٰ عليه السلام هغه ښيرا چه د يونس عليه السلام په سورت کښې تيره شوه له هم دې قبيلې څخه ده . والله اعلم.

مِمَّا خَطِيْٓئٰتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنيا کښې په ډيرو دريابی اوبو کښې) نو داخل به کړل شي (آخروی) اور ته .

تفسير: يعنې ځپان (طوفان) راغی او په ښکاره ډول (طريقه) د لوی بحر په اوبو کښې ډوب شول خو په رښتيا سره د برزخ عذابونو ته ورسيدل چه وروسته متصل د آخرت اور هم هغوی ته تيار دي.

فَلَمْ یَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بيا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددگاران (چه له عذاب څخه ئې خلاص کړي).

تفسير: يعنې هغه بتان ود ـ سواع ـ يغوث او نور د دوی د دې اړتوب (مجبوريځ) په وقت کښې هيڅ په کار ورنغلل او نه ئې مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسې بې له پوښتنې او بې

له پالنی په بد وضعیت سره مړه شول او د خولی خبره ئی په خوله او د زړه خبره ئی په زړه کښې پاتی شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾

او وویل نوح ای ربه ځما مه پریږده! پر ځمکه باندی له کافرانو څخه هیڅ اوسیدونکی (یا ګرځیدونکی او ټول هلاک کړه) بیشکه ته که چیری پریږدی ته دوی نو ګمراهان به کړی دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځیږوی دوی مګر خو فاجر بیباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعنی یو کافر هم ژوندی مه پریږده! ځکه چه له دوی څخنی هیڅ یو کافر د دی خبری لایق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پریښود شی. که له دوی څخنی کوم یو ژوندی پاتی شی نو ځما تجربه دا راښیی چه د هغه له نطفی څخه به هم بی‌حیا بیباک د حق منکر او بی شرم او ناشکره ځوځات (ذریه) پیدا کیږی او تر هغه پوری چه له دوی څخنی یو سړی هم پاتی وی نور خلق نه پریږدی چه په سمه لاره راشی او ګرد (ټول) به سره ګمراهان کړی.

رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ؕ

ای ربه ځما وبښنه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځی کور بیړی مسجد ځما ته حال دا چه ایمان لرونکی وی او (وبښه) ګرد (ټول) ایمان لرونکی نارینه او ګردی (ټولی) ایمان لرونکی ښځی.

تفسیر: یعنی که سم ځما د مرتبی سره له ما نه کوم تقصیر شوی وی هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ایمانداران چه ځما په کور یا بیړی ـ یا مسجد کښی دی د هغوی ګردی (ټولی) خطاوی ورمعاف کړه! بلکه تر قیامت پوری هرڅومره نارینه او ښځی چه د ایمان په شرف رسیدلی وی هغوی ګرد (ټول) وبښه! ای اله! د نوح علیه السلام د دعا په برکت دا عاصی او خاطی بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښی! او بی له دنیوی او آخروی

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾ ع

او مه زیاتوه (ای ځما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مکية وهی ثمان وعشرون آية و فيها رکوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤۰) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آيته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤۰)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحی راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت ځما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کړی دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وګوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرگز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا گردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه گنو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په ډول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرگی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه گمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ﴿٤﴾

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسی) بیشکه شان دا دی چه ویل به ناپوه څمونږ (ابلیس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسیر: یعنی څمونږ په منځ کښی هغه بیوقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چتی (بیکاره) خبری له خپل ځانه جوړؤی او لوئی ئی کری وی د هغوی په منځ کښی له ګردو (تولو) څخه لوی ناپوه ابلیس دی. ښائی خاص هم دغه شیطان د (د سفیه) له لفظ څخه مراد وی.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿٥﴾

او بیشکه مونږ ګمان کاوه چه هیڅکله به نه وائی انسانان او پیریان پر الله باندی دروغ.

تفسیر: یعنی څمونږ په خیال کښی داسی راتلل چه دومره زیات انسانان او پیریان چه په دوی کښی لوی سړی او پوهان هم شته څرنګه سره یو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری جوړوی او داسی جرأتونه کوی په هم دی چرت (خیال) کښی مونږ لاره غلطه کړه. اوس د پاک قرآن له اوریدلو څخه هغه ګردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښکاره شوی او د خپلو مشرانو د بیلزوم تقلید څخه مو ځانونه وژغورل (وساتل).

وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

او بیشکه شان دا دی چه ؤ به ډیر سړی له انسانانو څخه چه پناه به ئی غوښتله په سړیو له پیریانو څخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشی (په سبب د استعاذی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسیر: په عربو کښی جهالت ډیر و ـ له پیریانو ځنی به ئی د پټو خبرو پوښتنی کولی او د هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به ئی. کله به چه د کومی جوپی (قافلی) پړاو یا د تیریدلو لاره پر کومی ویروونکی کندی یا ځای باندی لویده ویل به ئی چه مونږ د دی ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کښی ننوځو او ننګ ورړو چه د دی سیمی د پیریانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د ډیرو سړیو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مړی هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی ټول له مړینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!.

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا
وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن
يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنگی

پیری دریدلی دی چه هیڅ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واوری او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغې باندی د اور لمبه او انګار وریږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّاَنَّا لَا نَدْرِیْۤ اَشَرٌّ اُرِیْدَ بِمَنْ فِی الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿۱۰﴾

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل څمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم تول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیڅ نشی ویلی.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿۱۱﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد (تول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان ـ ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی ډول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه ښونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنۡ لَّنۡ نُّعۡجِزَ اللّٰهَ فِی الۡاَرۡضِ وَلَنۡ نُّعۡجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پټیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعۡنَا الۡهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځند (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنۡ یُّؤۡمِنۡۢ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخۡسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی ورواړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرګی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردګار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ دړی او د جهنم خس وایه شی.
تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی ګویا د ﴿وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا﴾ عطف پر ﴿اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښوود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د ګټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی څمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښی ښه ترقی او زیادت لیده کیږی؟ یا په کفران د نعمت کښی اخته شوی هغه اصلی سرمایه او پنگه هم له لاسه وباسی؟ په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه په دی وقت کښی د مکیانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجی) او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ښیرا په وسیله څو کاله قحط (سوکره) ولویده خلق له وچکالی څخه پریشان شوی ؤ نو ځکه ئی وفرمایله که گرد (تول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږی او تول د الله تعالیٰ په سمه لاره تگ وکړی لکه چه مسلمانان پیریان هغه ځان ته غوره کړی دی نو دا قحط او سوکره لری کیږی او د رحمت له وریدو او باران څخه به گرد (تول) ملک خړوب او زرغونیږی او پر دوی به روزی فراخیږی.

وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوی له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئی کړی (الله) عذاب سخت ته.

تفسیر: یعنی که سړی د الله تعالیٰ له ذکر او یاده مخ واړوی هغه ته به هیڅ دادینه (سکون) او خوشالی نه په برخه کیږی او تل به د هغه تگ په داسی یوه لاره باندی وی چه له پریشانی او له ربړو (تکلیفونو) څخه ډک وی او عذاب ئی گړی په گړی زیادت مومی.

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحی راغلی ده ماته) دا چه بیشکه مسجدونه (او د سجدی اعضاء) دپاره (د یاد) د الله دی نو مه بولئ تاسی (په دغو مساجدو کښی) سره له الله بل هیڅوک.

تفسیر: اگر که الله تعالیٰ گرده (توله) ځمکه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړی ده ـ لیکن په خصوصیت سره هغه ځایونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره جوړ شوی دی هغه لره زیات امتیاز دی هلته تللی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډیر بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوری راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئی مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښی چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائحی د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کښی پر ځمکه باندی ایښودل کیږی په دی وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه ښائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښی راښکته کړی شی.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

یَدْعُوْهُ کَادُوْا یَکُوْنُوْنَ عَلَیْهِ لِبَدًا ﴿۱۹﴾

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ؤ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق ډلی ډلی په ګڼ دول (طریقه) پر دوی باندی توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د مینی او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښی بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ؤ دوی چه کیدل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه تری چه مونږ ستا مددګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّیْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿۲۰﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعني کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښې دومره هجوم او بیره (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغې باندی تاسی خفه یې زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم ـ زه خو یواځی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه گڼم ـ نو په دی کښې د جنګ او جګړی سبب څه شی دی؟ که تاسی ګرد (ټول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئې ولرئ چه ځما توکل یواځې پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بې نیاز دی

قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعني دا ځما په اختیار کښې نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان دروړسوم. ګردی (ټولی) ښیګڼی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښې دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ ۙ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرګز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعني تاسی ته ځما ګټه (فائده) رسول چیری ځما خپله ګټه (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښې نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښې څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِسٰلٰتِهٖ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښې دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجی) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښې پاتی کیدی شم.

وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ﴿۲۳﴾

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښې همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعني زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګنی محمد او نور مسلمانان.

حَتّٰۤى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا ﴿۲۴﴾

تر هغه پوری چه ووینی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئې ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښې چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعني تاسی چه سره راغونديږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئې لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلۡ اِنۡ اَدۡرِیۡۤ اَقَرِیۡبٌ مَّا تُوۡعَدُوۡنَ اَمۡ یَجۡعَلُ لَهٗ رَبِّیۡۤ اَمَدًا ﴿۲۵﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نژدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقرره کړی ده ده لره رب څما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فی‌الحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی راکړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که څو مدت څخه وروسته؟ ځکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی تاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته ورښکاره کړی دی. دا له هغو پټو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عٰلِمُ الۡغَیۡبِ فَلَا یُظۡهِرُ عَلٰی غَیۡبِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ اِلَّا مَنِ ارۡتَضٰی مِنۡ رَّسُوۡلٍ فَاِنَّهٗ یَسۡلُكُ مِنۡۢ بَیۡنِ یَدَیۡهِ وَ مِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مګر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه ځنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکیٔ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاؤ په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی ګوری که له هغه ځنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وګڼی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.
تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی
﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او بریکړه وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مكية الا الآيات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهى عشرون آية و ركوعان رقمها (۷۳) تسلسلهاحسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۰ ؤ ۱۱ ؤ ۲۰) یته څخه چه مدنی دی شل آیته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی
(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دی وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۙ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کښی (له هیبته د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائی سورتونو څخنی دی چه په مکه کښی نازل شوی دی. په صحیحو روایاتو کښی دی چه په شروع کښی کله چه د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن ریږدیده نو دوی خپلی کورنی ته وفرمایل (زملونی زملونی! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ!) لکه چه دوی په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالیٰ په دی سورت کښی او په لاندنی سورت کښی څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هم دی نامه سره یادوی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه قریش په «دارالندوه» کښی تول شوی ؤ او د دوی په نسبت ئی مشوری سره کولی چه د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شی ځینو ئی «کاهن» ځینو ئی «مجنون» ځینو ئی «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوی خبری باندی د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو - په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لوری ئی رجحان حاصل شو. کله چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دی جرگی څخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئی خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام ډول (طریقه) سره د غم او خپگان په وقت کښی هم داسی وضعیت له ښه سړیو څخنی لیده کیږی. نو په دی مناسبت سره حق تعالیٰ د تأنیس او ملاطفت دپاره په دی عنوان سره ورته خطاب فرمائی لکه چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم یو ځلی حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته هم داسی خطاب فرمایلی ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوی له کوره مرور شوی او د مسجد پر ځمکی باندی غځیدلی و.
حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه په دی سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوی دی. گواکی دا سورت د هغه سړی سورت دی چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنگ او شکل غوره کوی. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سړی ته

وایه شی چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنئ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کړی.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ۙ﴿۲﴾

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مګر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ۙ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینی د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۭ﴿۴﴾

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسې لوستلو ښخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندې زیات اثر کوي او په شوق او ذوق کښې زیادت راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝

بیشکه مونږ غورځوونکې یو پر تا باندې قول درونډ (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندې)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی ریاضت وکړه چه درونډ پیتی دی آسان شي!» او هغه پیتی (بار) داسې دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګانه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دی نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر درونډ او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلي دي چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندې ډیره سختي او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولې کیدل. که د وحی په وقت کښې پر هر یوه بوده (ښاروی) باندې سور ؤ هغه به د دوی د سورلي توان نه درلود (لرلو). یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندې و په دی وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډیره باره ماتیږي . برسیره په دی په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دی لاری کښې ګردی (تولی) سختي په روڼ تندی سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندې درونډ و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندې هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دی ګردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندې امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندې د شپې له لوری مشغول شئ! او د دی خاص عبادت په انوارو باندې خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دی عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

ډیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپې له مخې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی ډیر دروند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږی او خوب او آرام او نوری نفسانی غوښتنی خرابیږی او د شپې په منځ کښې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوی او هغه خبری چه له ژبې څخه راوځی په ذهن کښې ښه ځای نیسی ځکه چه په دی وقت کښې شورماشور نه وی او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږی.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿۷﴾

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځې کښې شغل دی په کارونو اوږدو کښې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کښې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسی په مخ کښې دی اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطی عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجی) ځینی د شپې چاری پاتی کیږی نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځې له مخې هم کیدی شی.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿۸﴾

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلی کیږی خو په زړه کښې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډیره زیاته وساتئ!. او په تللو او راتللو ناستی ملاستی کښې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (ټولو) تعلقاتو ځني ځان وساتئ! او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقی ټینګی ولرئ.! یا داسی ووایئ چه ښائی ګرد (ټول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښې مدغم شی چه صوفیه د هغه تعبیر بی له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)) یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښی» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. گواکی اشاره ئی وکړه چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا ۝٩

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مگر خو هم دی دی یواځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندگی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سړی ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکړی.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيْلًا ۝١٠

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسير: ښه پريښوول دا دي چه اول په ښکاره ډول (طريقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پته سره د هغوی له احوال څخني خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وايی؟ او پاک الله ځرنګه يادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکايت د نورو په مخ کښی ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخيستلو پسی وګرځئ!. او نه د ويلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښی د خپګان اظهار وکړئ!. دريم دا چه سره د بيلتانه او مفارقت د هغوی په نصيحت کښی قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طريقه) چه کيدی شی د هغوی په هدايت او لارښوونه کښی سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی له ګردو (تولو) څخه يوائحی شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په ياد ئی ولرئ چه دا آيت مکی دی او د قتال آيت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾

او پريږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسير: يعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنيا کښی په عيش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهيږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بيشکه په نزد ځمونږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښی) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښی (چه د زقوم او ضريع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسير: يعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهيږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العياذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښی دی چه وخوځيږی ولړځيږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډيری روانی شوی (تيت پيت (خواره واره) له ډيره هيبته).

تفسیر: یعني د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسي شروع کیږي کله چه د غرونو بیخونه سست شي او په خوځیدو او لړځیدلو سره توټي توټي والوځي او داسي راښکاره شي لکه د شګي دلي چه څوک به قدم پرې نشي ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسي ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسي باندی (په ورځي د قیامت کښي)

تفسیر: یعني دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښي شاهدي ورکوي چه کوم سړي د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ⑮

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسي ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. ښائي چه دا د هغي پیشګوئي په لوری اشاره وي چه د (سفر استثناء) په تورات کښي مرقومه ده چه «زه په هغوی کښي له وروڼو د تاسي یعني د بني اسمٰعیل څخني تاسي غوندي یو نبي پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ⑯

نو عصیان نافرماني وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختي سره ونیول او د غرق له لاری ئي حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولي نه نیسي چه له ګردو (ټولو) پیغمبرانو څخني افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ⑰

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیرې کافران منکران شئ (تاسې په دنیا کښې) له (عذاب د) هغې ورځې څخه (چه له هیبته) به وګرځوي هلکان واړه سپین ږیرې (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې که په دنیا کښې خلاص شوئ نو په آخرت کښې به څرنګه خلاصیږئ چه د هغې ورځې د ډیر اوږدوالي سختوالي لامله (له وجې) به هلکان زاړه کیږي. که څه هم په حقیقت کښې خو هلکان نه زاړه کیږي خو د هغې ورځې د سختې اوږدوالي اقتضاء به هم داسې وي.

السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعْدُهٗ مَفْعُوْلًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوي په سبب د هیبت شدت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغې ورځې سره) کیدونکې خامخا.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ وعده ضروري ده اګر که تاسې هغه ډیره لرې وګڼئ او غیر ممکنه ئې وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۱۹﴾ ع

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکې تذکره پند دې (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوي (چه) نیسي رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودې نیسي).

تفسیر: یعنې نصیحت کړې شوې دې نو اوس که څوک خپله فائده غواړي پر هغه نصیحت باندې دې عمل وکړي! او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې کړي او ملجاء دې ونیسي! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږي بلکه په هغه کښې ستاسې ډیرې فائدې او ګټې دې نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.
تنبیه: د شپې د ویښیدلو امر چه د دې سورت په شروع کښې یاد شو تقریباً تر یوه کال پورې وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکې آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ

وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاخیږی لمانځه ته په شپه کښی لږ له دوو برخو د شپې څخه او نیمه برخه د شپې او دریمه برخه د شپې او (هم دا رنګه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښی له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسی او ستاسی ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخی کله مو تر دریو برخو د شپې پوری د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښی راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښی د شپې د ډیرو ودریدلو لامله (له وجی) پړسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینی حضراتو به خپلی څنی (ویښته) پاس په سقف او چت کښی تړلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښی هغه کش او دوی ویښ شی.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپې چه پورته کیږئ پکښی په هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لندوی او برابروی ئی خپل ګرد (ټول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښی چه کله نیمه او کله دری برخی او کله دوه برخی او کله پر ګردی (ټولی) شپې پوری اوږدیږی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښی چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق وباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یواځی د هغه له مهربانئ څخه و اګر که ځینی کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په ټاکلی (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کیږی. نو د دې تکالیفو لامله (له وجې) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسې په دې ډول (طریقه) سره تر آخره پورې نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وی پا دی ځیږی! او هر څومره ئې چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئې چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښې ولولی!. نو اوس پر محمدی امت باندې نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئې د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئې ټاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی ځنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښې لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنګونه به کوی دوی په لاری د الله کښې نو لولئ تاسی (په لمانځه کښې) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له تولو حقوقو ئې) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسې کښې به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښې جنګونه کوی نو سره له دې حالاتو د شپې ویښیدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئې هغه پر تاسی باندې تخفیف کړ او وئې فرمایل چه په لمانځه کښې هومره قرآن چه لوستلی شئ وئې لولئ! او پر خپلو ځانونو باندې نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل مالونه ولګوئ! چه د دې چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی.
تنبیه: په ړومبنیو اصحابو باندې تر یوه کال پورې په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دې جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د ګرد (تول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئې درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسې رنګ سره رنګ

کړل شي چه ګرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړی ـ او دا قدسیه نفوس د ټول امت د اصلاح پیتی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شي. والله اعلم.

وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ؕ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه په هم دغه عموم کښې داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ؕ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئی مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښې کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (ټول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښې ستاسی په کار درځی.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾ ع

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني تاسي ګرد (تول) شرعي حکمونه په ځای راوړئ! او بيا د الله تعالیٰ له حضوره معافي وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وي بيا هم له هغه څخه ځه نه څه ګناه او خطاء کيږي. څوک به دعوی وکړلی شي چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندګی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وي دغومره دی خپل ځان قاصر ګڼي او د خپلو تقصيراتو مغفرت او ښښنه دی غواړي. ای ښښونکيه پخپل فضل او کرم سره څمونږ ګردی (تولی) خطاوی او تقصيرات راوبښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مكية وهي ست وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آيته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٤) او په نزول کښی (٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝٢

ای په جامه کښی نغښتونکيه (له هيبته د وحی) پورته شه! (له ځايه د خوبه خپله) نو وويروه (خلق له عذابه د الله که ايمان رانه وړی).

تفسير: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسير دی څمونږ دغه تفسير کښی ولوستله شي يعني د وحی له ثقاله او د پرښتو له هيبته نه ښائی چه تاسي وويريږئ يا ودار شئ؟ د تاسي کار خو دا دی چه ګردی (تولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ايښی دوی له الله څخه وويروئ او د کفر او د معصيت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

او رب خپل پس په لوئی سره يادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښی پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له گردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښی یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د گردو (تولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او گندگی گناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو گناهونو څخه په څنگ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښی حکم شوی دی چه گرد (تول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی ځنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو ځنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنی له بدو اخلاقو ځنی د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د گندگی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له گندگی ځنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښی د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

او مه کوه داسی (لړ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکره باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښی تاسی ته

پیښیږی د هغه په مقابل کښې له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لاری ته سترگی ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلی صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومی. د دی آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دی حقیر په خیال دغه تفسیر بی تکلف دی.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩

کله چه پو کړه شی په صور (شپیلی) کښې نو د هغه (وقت د) پوکی په دغه ورځ کښې ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنی د هغې ورځې په واقعاتو او پیښو کښې د صور نفخ او د شپیلی پوکل گواکی یوه مستقله ورځ او ځان ته پیښه ده چه له سره تر پایه پوری به له مشکلاتو څخه ډکه وی.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندی نه به وی آسانه (په دوی باندی هغه ورځ).

تفسیر: یعنی پر منکرانو کافرانو باندی به هیڅ ډول (طریقه) آسانی نه وی. بلکه د هغی ورځی سختی به لحظه په لحظه پر هغوی باندی زیاتیږی پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختی هم ووینی خو د څه مدت له مخی به وی او وروسته له هغه به بیا په دی باندی ډیره آسانی شی.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١

پریږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی می دی یواځی (بی له ماله او بی له مددگاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له گیډی څخه یواځی او جره راځی مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشی راوړی. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وی چه د هغه په باره کښې دا آیات نازل شوی دی. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوی ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښې یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسی منکرانو په معاملو کښې چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی گردی (تولی) خبری ماته پریږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایی چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ﴿۱۲﴾ وَّبَنِيْنَ شُهُوْدًا ﴿۱۳﴾

او بیا می ورکړځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئی تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرګو او مرکو کښی به ئی د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤو او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی ډیر سړی ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئی د پلار له مخی څخه غائب شی.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ﴿۱٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښی ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کړی و لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګڼه.

ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ﴿۱۵﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی څخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او ډوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سړی پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکی نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِـَٔايَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾

نه کوم داسی (چه مال رجال او نعماء ئی ډیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو ځمونږ لره عناد کوونکی مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو ځنی ولید ځوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسی توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاؤنه پاخه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو ځنی د وروسته پرله پسی د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنګ او فقیر شو او په ډیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خیژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید ځوی د مغیره ته ډیر په لوړه (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (ډیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «صعود» په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خیژول کیږی او بیا د هغه له څوکی ځنی راښکته رغړول کیږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.
تنبیه: ولید یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مګر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریشو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه ګرد سره راټول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی ځینو ویل چه شاعر دی او ځینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه « زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم ډیری آوریدلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت » خلقو وویل «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی ورانه کړه او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کوډی دی چه له بابلیانو ځنی نقل شوی دی » حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریدلو په وقت

کښې ویلی و چه دا نه کوډی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مګر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسې یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلی شي (ملعون د کړ شی) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعنی دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسی ئې غوره کړه چه قرآن کوډی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسی وکړ چه سم د هغوی له خوښی سره ئې یوه هسی خبره وویله چه ګرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوټه کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعنی ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسی شا واړوله لکه چه د یوه منفور شی په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښی لامله له هغی وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځی ـ او په یقین سره دا د سړی خبره ده چه د جادو په ډول (طریقه) پلار له ځوی

- میره (خاوند) له ماندینی (شخي) - دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!».

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصۡلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو ځنی هم دا معنی منقوله ده مګر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سرِیو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ﴾ - پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښې د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنډه ئې دا چه په جهنم کښې د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفې چارې او دندې دی چه د هرې یوې دندې (وظیفې) په ځای راوړل د یوې پرښتې تر کتنې لاندې کیږي. په دې خبرې کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته چه پرښتې د ډیر زور او قوت خاوندانې دی او د یوې پرښتې له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتې کیږي. خو په یاد ئې ولرې چه د هرې پرښتې قوت په همغې دائرې کښې محدود دی چه دا په هغه کښې په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سریو ارواح او ساوې په یوه دقیقه (لحظه) کښې ایستلې شي مگر د ښځو په ګیډو کښې د یوه ورو کې ساه نه شي اچولې. حضرت جبریل علیه السلام په یوې لمحې او ربې کښې وحی راوړې شي خو باران ورول د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدې نشي او سترګې اوریدې نشي اګر که هر یو له دوی ځنې پخپلې مخصوصې وظیفې او دندې کښې که هر څومره سخت هم وی کار کولې شي لکه غوږ کولې شي چه په زرهاؤ غږونه واوري او دومره ستړی نشي ـ او سترګې په زرهاؤ رنګونه وویني او په لیدلو ئې چندان ستړی نشي هم داسې که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندې مقرره کیږي نو د دې له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندې عائد کیږي ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دې د استعداد له دائرې څخه د باندې دی ممکن نه دی نو ځکه د دې نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښې شته نولس مسؤلې لوئې پرښتې مقررې شوې عالمانو د دې عددونو په حکمتونو باندې ډیرې خبرې کړې دی مګر د دې احقر په خیال کښې د حضرت شاه صاحب کلام په دې مورد کښې ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً ص

او نه دی ګرځولې مونږ خازنانې مؤکلانې د دوزخ مګر پرښتې (ډیرې قوتناکې)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملنډې ئې پرې وهلې او ویل به ئې چه څمونږ شمیر له زرګونو څخه زیات دی نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولې شي؟ که هغوی ډیر زور ولرې نو هرومرو (خامخا) څمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې یوه پرښته نشي وتلې. یوه غیږ باسې (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځې د دې نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده » نو په دې مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دوږی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَاجَعَلْنَاعِدَّتَهُمْ إِلَّافِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِيمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ ځکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یوائی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دی ځنې د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دی دواړو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتې کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځی او غولیږی. او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شي اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ څخه منافقان یا ضعیف الایمان سری مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان ځنې مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العیاذ بالله).

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

هم داسی (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه څیز ځنې یو بداستعداده سری گمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغې څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان تینگیږی او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مگر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بی‌شمیرو لښکرو شمیر یوائحی هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتی خو یوائحی د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشرانی دی.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پری پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یوائحی د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپی باندی کله چه شا واړوی او په گهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (دیر) لوی ویروونکی او دیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښی ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو څخنی یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی څخنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښی لوېږی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ ګردو (ټولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکی شی دی څرنګه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښی ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره ګواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رڼرا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی ګروېندی به وی (په سقر کښی). مګر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښی چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښی د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کښی ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښی د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودریږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښی ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یواځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښی خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره ګرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو یا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښی.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه ګنهګاران په دوزخ کښی اچولی شوی دی نو دوی د دی ګنهګارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

څرنګه د دوزخ په اور کښې لویدلی یئ؟.

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنیا کښې) له لمونځ کوونکیو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکینانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډیرو خبرو کوونکیو او وو به مونږ (په دنیا کښې) چه دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) یقینی خبره (مرګ).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپیژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخیست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کیناسته تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کیواته (ونختل) او له ګردو (تولو) څخه لویه خبره دا ده چه هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتیا خبری دروغ ګڼلی تر څو چه د مرګی په کنده کښې ولویده او پخپلو سترګو ئی ولیده او په هغو ګردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کښې به هیڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کیږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دی چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کښی دی او ښه پندونه هم اوری خو هیڅ نه متأثر کیږی بلکه د هغو له اوریدلو ځنی هم غاړه غړوی.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکی دوی (صحرائی خره) ګوره خر دی تښتیدونکی چه تښتی له ځمری (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنی د حق او حقیقت د شورماشور له اوریدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غرمبیدلو څخه لکه ځنګلی ګدی او وحشی خره لری تښتی.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړی هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شی ده ته پاڼی خوری شوی (په متابعت د محمد کښی).

تفسیر: یعنی نه غواړی چه د پیغمبرانو خبری واوری بلکه له دوی ځنی د هر سړی غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندی د الله تعالیٰ صحیفی رانازلی شی او دی هم پیغمبر وپیژنده شی لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲٤ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ﴾
یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسیله د الله تعالیٰ له لوری یوه داسی لیکه راشی چه په هغی کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وی لکه چه د بنی اسرآئیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی دی ﴿ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ ﴾

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسی نه ده (ور به نه کړی شی دوی ته دا پاڼی) بلکه نه ویریږی دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنی هیڅ کله به داسی نه کیږی ـ ځکه چه نه په هغو کښی دا لیاقت شته او نه د دی خبری د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعنی که چیری دغه پاڼی هم دوی ته ورکړی شی نو بیا هم دوی ایمان نه راوړی نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویرېږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشی نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویرېږی نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یوائځی تعنت او ملندی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت څمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِيْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴾

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ۚ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿٥٥﴾

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د تولو د ښیګڼو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾ ع

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویرېږو) او اهل د ببښنی (چه ببښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ څخه وویرېږي نو دی به ئې ګرد (تول) ګناهونه وبښي او د هغه توبه به ومني. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به دی ځای کښې د منهیي حاشیي په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «**قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شئ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویرېږي او له ما سره دی بل څوک شریک ونه ګڼي کله چه بنده له ما څخه وویرېږي او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوري (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئې ګناهونه وبښم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم ټینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی تول ګناهونه راوبښي.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (٤۰) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښې (۷۵) او په نزول کښې (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډېر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئې د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مړینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا څو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان څیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شی باندی د هغه د ښیګڼی (فایدی) او ندرت ورښوولو دپاره. لکه چه وائی چه د فلانی په قسمت باندی قسم یاد کړئ! بیا بلغاء د دی خبری رعایت هم کوی چه د مقسم به او مقسم علیه په منځ کښی څه مناسبت هم وی ـ او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای کښی خامخا مقسم به د مقسم علیه دپاره شاهد وګرځاؤ شی لکه په دی بیت کښی

هومره ستا د توری د ښیګڼی (فایدی) یم زیمنه

لوړمه په سر دی چه سر می دی درښکته

په دی بیت کښی د خپل سر تیتوالی او د خپل محبوب په سر باندی لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامی شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالیٰ پر بل شی باندی قسم یادول حرام کړی دی. خو د الله تعالیٰ شان له بندګانو څخنی جلا (جدا) او بیل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم یادوی او عموماً پر هغه شیانو باندی قسم یادوی چه د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقیع او مهتم بالشان وی. یا مقسم علیه لپاره په ډول (طریقه) د شاهد او حجت ودراوه شی. دلته د قیامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهایت وقیع او مهتم بالشان او عظمت له حیثیته دی او په هغه مضمون باندی ئی چه قسم یاد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قیامت دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندی اګر که کوشش ئی کړی وی په نیکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسیر: محققینو لیکلی دی چه د سړی نفس یو شی دی خو همغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار دری نومونه لری. اول که نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی خوښی ورته حاصله وی ـ او د شریعت په پیروی کښی ئی اطمینان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئنه» وائی لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آیت کښی ئی لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ﴾ دوهم که نفس د سفلی عالم په لوری مائل وی او په دنیوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو کښی مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئی رغبت او د شریعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائی. ځکه چه هغه سړی ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښی مشغول او بوخت شی. لکه چه د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښی څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِيۡ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيۡ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلی په لوری میلان کوی او په شهوت او غضب کښی اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لری تښتی او که کومه خرابی یا تیرواته تری وشی نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامة» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د سری نفس په اول کښی په لوبو او مزو کښی ډوب وی ـ او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی ـ نو داسی نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی ـ ښه او بد پیژنی ـ نو له بدو ځان ساتی ـ او کله په غفلت کښی بیا په بدو پسی مندی وهی ـ خو بیا چه ویښ شی ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی ـ نو داسی نفس ته (نفس لوامة) وایه شی ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شی ـ او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی ـ او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو څخنی پخپله لری تښتی ـ او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته رېږ (زحمت) او تکلیف رسیږی ـ نو داسی نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شی (انتهٰی بتغییر یسیر) دلته ئی په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کښی په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښی به راڅرګندیږی (ښکاریږی).

اَيَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ؁

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګوډ او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بڅرکی هم په خاورو او نورو کښی ګډوډ شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلٰی قٰدِرِيۡنَ عَلٰۤی اَنۡ نُّسَوِّيَ بَنَانَهٗ ؃

هو! (بلکه جمع به ئی کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر تول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتی بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو څخنی دی او د هر څیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه څمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه څما بندونه خوږیږی. او له هغه څخه مراد ګرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکیتوبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو څکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه څیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاءً چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت څخه انکار کوی ـ او دوهم څلی ژوندون محال ګڼی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نبښی ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بیپروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی ځای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو څکه له داسی خیال څخه ئی زړه تل په ډډه ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی څه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیټه ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رڼرا) ئی لاړه شی).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د جلالی تجلی له سببه سترگی تیغی وخیژی او د حیرت او ویری لامله (له وجی) ئی سترگی خری پاتی شي او لمر به هم سر ته دیر نژدی راشی او سپوږمی بی نوره شي سپوږمی ئی ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمری حساب لامله (له وجی) هغی ته په دیر زیات اهتمام سره کتل ـ او د هغی له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢

او جمعه شي لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قیامت کښی یا جمع شي په تور والی کښی په تلو د رڼا (رنړا) د دواړو سره یعنی په بی نوری او تت والی کښی به دواړه سره شریک او مله وی). نو وبه وائی (کافر) انسان په دغه ورځی کښی چیرته ځای د تیښتی شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتی نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغی ورځی کښی ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شي او جزاء ورکړه شي).

تفسیر: یعنی اوس خو وائی چه هغه ورځ چیری ده؟ او په هغه وقت کښی به له ویری بدحواس کیږی او داسی به وائی چه نن زه چیری وتښتم؟ او په کوم ځای کښی پټ شم؟ نو داسی ارشاد به کیږی چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنی وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسی نشی خلاصولی او نه پناه درکولی شي نن گرد (تول) د خپل پروردگار په مخ کښی حاضریږی او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښی ودریږی او هغه هره فیصله چه وغواړی د هر چا په حق کښی ئی کوی.

يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣

خبر به کړ شي انسان په دغی ورځی (د قیامت) کښی په هغو (اعمالو) چه مخ کښی ئی لیږلی دی (نیک وی که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئی پری ایښی وی (نیک وی که بد).

تفسیر: یعنی گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال ښه وی که بد وی هغه ته ورښرگندیږی (ښکاریږی) او پری پوهیږی.

بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيْرَةٌ ﴿۱۴﴾ وَّلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيْرَهٗ ﴿۱۵﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که څیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د ګردو (تولو) ورتګ د ده په لوری دی وپوهیږی. که څوک ووائی چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا ګردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ ﴾ الآية - سره اخیستی دی یعنی په وړښولو باندی هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی - او راز راز (قسم قسم) حیلی وروړاندی کړی - لکه چه کافران به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه دول (طریقه) سره پوهیږی. اګر که د نورو په مخ کښی حیلی او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی ؤ نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾
فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبی د پرښتی) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل پړومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحی ئی په ښه دول (طریقه) په یاد پاتی وی. مګر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه پړومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه دول

(طریقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهیدلو کښې به هم دوی ته لږ دیر دقت پیښیده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل چه په دی وقت کښې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته تاسي بالکل د زړه له کومې د وحي اوریدلو ته متوجه شئ! او داسي اندیښنه مه کوئ! چه دا به مي نه یادیږی ـ او بیا به ئې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئې په څه دول (طریقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سینه) کښې حرف په حرف تولول او ستاسي له ژبې څخه د باندی راایستل ـ او په خلقو ئې لولول ځما کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوری تاسي ته ولولي ـ نو تاسي چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئې واورئ! ـ د هغه اوریدل د هغه یادول ـ او د هغه علومو او معارفو ورونه درخلاصول او ستاسي له ژبې څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (تول) ځمونږ له کارونو څخني دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم یوه معجزه شوه چه یو ځلی ګرده (توله) وحي له سره تر پایه پوری واوری ـ او یو توری ئې هم له خولې څخه ونه باسي ـ او نه ئې ضبط او ګردان کړی ـ خو د پرښتي له ورتګ څخه وروسته پوره وحي لفظ په لفظ په پوره ترتیب سره بې له کومې فتحي او ضمي او نور د تزئید او تنقیص ولولي ـ او وئې لولوی ـ او وئې پوهوی دا په دی دنیا کښې یوه وړوکی نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾ څخه ده یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحي د پرښتي له ورتګه وروسته په پوره ترتیب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومې ادنیٰ خطاء او تیروتو د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په تتر (سینه) کښې تولوی ـ نو آیا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندګانو پخوانی او وروستنی هغه ګردی (تولی) چاری چه ښائی ځینی ئې د هغوی د کوونکی له فکره هم وتلی وی ـ ګرد (تول) سره تول کړی او په یوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وړواندی کړی او په هغه باندی هغوی ګرد (تول) سره ښه وپوهوی. او هم داسي د هدوکی منتشر ذرات او رژیدلی بځرکی سره راتول کړی؟ او بیا له نوی سره هغه ړومبنی انسان ورځني پیدا کړی؟ بیشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لویو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾

نه دی داسي (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسي ځغلیدونکی (ژر فاني کیدونکی دنیا) او پریږدی تاسي آخرت (چه باقي او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هیڅ عمل نه کوئ)

تفسیر: یعنی ستاسي دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندی مبني نه دی بلکه د دی سبب د دنیا انهماک دی. کله چه دنیا نقدی او ژر رسیدونکی شی دی نو ځکه ئې تاسي غواړئ. آخرت تاسي پور (قرض) ګڼئ او پریږدئ ئې او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښې ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت څمونږ دغه متبرک تفسیر کښې مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښې جلتی کوی چه هغه یو مثال اوس په ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اګر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾

ځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښې ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښې ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترګی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رنی وی. له قرآن کریم او متواترهٔ احادیثو څخنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښې به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو ګمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښې نه دی. **اللّٰهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾

او ځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښې به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د ګاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری ګڼئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندی شروع کیږی تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږی ګواکی د هر سړی مرګ هغه لره د لوئی ورځی (قیامت) یوه وړوکی نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شی او چنغرک هډوکی د تتر (سینی) او ورمیږ ته ورسیږی ـ او سا ئی په مری کښی ونښلی ـ نو وپوهیږه چه د آخرت منزل ئی شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلی شی (یعنی وبه وائی هغه څوک چه چاپیر له مریضه دی) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندی چه جوړ شی او روح ئی بیرته ور وګرځی) او یقین کړی هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندی راغلی) دی وقت د فراق جدائی (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسی مایوسی په وقت کښی د طبیبانو او ډاکټرانو له لاسه هیڅ شی نه وی پوره کله چه خلق له ظاهری علاج او تدبیر ځنی عاجز شی نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښی لویږی او یو له بل سره وائی «خانه! کوم داسی ښه سړی راولئ چه په دی رنځور څه دم او دعاء وکړی. ګوندی وی چه جوړ شی ځینو اسلافو ویلی دی چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځی او له دوی سره داسی وائی چه د دی مړی سا څوک وباسی او وړی ئی؟ د رحمت پرښتی؟ که د عذاب؟ نو په دی تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق ګڼه کیږی چه معنی پاس ختل دی او د (رقیه) ځنی به نه وی چه معنی ئی دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړی هغه محتضر چه بیشکه په ده باندی راغلی دی وقت د فراق جدائی له دنیا او خپلوانو) یعنی مړ کیدونکی به وپوهیږی چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځنی بیلیدونکی دی. یا ئی دا مطلب چه سا ئی له بدنه تلونکی ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاویږی یوه پنډی (د ده) له بلی پنډی (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنی په ځینو اوقاتو کښی د موت د سکراتو لامله (له وجی) یوه پنډی له بلی پنډی سره لګیږی. او هم د بدن د لاندنی برخی ځنی د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلی ځینی بیلول به د ده په واک (اختیار) کښی نه پاتی کیږی نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی شخه بیواکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت شخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروړاندی کیږی یوه دا چه له دنیا ځنی داسی درومی چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم ګرد (تول) ځنی پاتی کیږی ـ غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی ـ او خپلوان ئی خفه کیږی ـ او په رنځ او خپګان کښی لویږی. بله ئی له دی ځنی دیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. ګواکی اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوری شروع شو مګر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت شخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾
ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مګر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وګرځاؤ (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د ریښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او دیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝۳۴ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝۳۵

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرګ) پس وړ لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وړ لایقه ده تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وړ لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالیٰ د نوی نوی سزا وړ (لائق) او مستحق نه وی.

تنبیه: ښائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وړ (لائق) ګڼی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ﴿ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ﴾ کښی اشاره ده والله اعلم.

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ۝۳۶

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چتی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی ګڼی چه دی به هم داسی چتی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مرینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو ګرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ۝۳۷ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ۝۳۸
فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ۝۳۹ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى
اَنْ يُّحْـيِۦَ الْمَوْتٰى ۝۴۰

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) یو څاڅکی له منی څخه چه تویوه شی (اچوه شی پر رحمونو د ښځو کښی). بیا و دی یوه توته د وینو نو پیدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او ښځه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی څخنی د غوټه شویو وینو په شکل ګرځی بیا الله تعالیٰ د دی د پیدایښت ګرد (ټول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او ټول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د یوی بیځانی نطفی څخنی یو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څخنی دوه ډوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی ګرد (ټول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القیامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنیة وهی (۳۱) آیة ورکوعان رقمها (۷٦)
تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٦) او په نزول کښی (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلۡ اَتٰی عَلَی الۡاِنۡسَانِ حِیۡنٌ مِّنَ الدَّهۡرِ لَمۡ یَکُنۡ شَیۡـًٔا مَّذۡکُوۡرًا ①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسي یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئې نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت شیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئې څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئې هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شي.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه ګډوډه شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو ډولو (قسمونو) اوبو څخنی ئې پیدا کړ.
تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخنی روغه ده نو ځکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شي. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝٢ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝٣

ازمایو ئې نو وموګرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئې د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او ګرځولو څخه ئې هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترګو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. ګواکی نور ګرد (ټول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.
تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شي او امتحان تری واخیست شي او ولیده شي چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو ځکه هغه ته ئې د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروښښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.
﴿ اِنَّاهَدَيْنٰهُ ﴾ الآية - بیشکه مونږ ورښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی ړومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه ځنی - بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی ګرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاؤخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه ګرد (تول) په یوه لاره باندی پاتی نشول. ځینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژندہ - او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ۝٤

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو ځنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جګړی د اورونو په لګولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی - او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی - ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝٥
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو ځنی چه وی ګډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندګان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی ګډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او وږم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُوْنَهَا تَفْجِيْرًا ۞ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو) انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم وروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.

﴿ يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو)

یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی څیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُوْنَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهٗ مُسْتَطِيْرًا ۞

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُوْنَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا وَّ اَسِيْرًا ۞

او (ابرار) ورکوی طعام خواړه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چه دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دی او ډیر خواهش ئې ورته کیږي په ډیر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئې ورکوي.

تنبیه: بندي عام دی مسلمان وي یا کافر. په حدیث کښې راغلي دي چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندي وي ښائي چه له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو ځنې ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان ورور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شي نو دا آیت مریي او پور وړي (قرضداري) لره هم شامل کیدی شي ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ۝٩
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ۝١٠

(وائي ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسي ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسي څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي (غمجني) ډیرې سختې تریو مخي نه

تفسیر: یعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسي ویونکي وي او که چیرې مصلحت وي او لازم ئې وګڼي د قال په ژبې سره ئې هم ویلي شي.

﴿ إِنَّا نَخَافُ ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي غمجني ډیرې سختې تریو مخي نه).

یعني ولې به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو ځنې وروسته به ولې د بدل او شکریې هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغې لوی ورځې څخه ویریدونکي یو چه هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندې وي مونږ په ډیرې مینې او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا ځمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلي کیږي؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتې وي او بالعکس دا اعمال ځمونږ د ځان وبال نه شي.

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿١١﴾

نو وبه ساتي دوى لره الله (په سبب د حسناتو د دوى) له شره سختى د دغى ورځى او ملاقى ور به کړى دوى ته تازګى او حسن د مخونو (او خوشالى د زړونو).

تفسير: يعني له هغه شي ځني چه دوى ډير ويريدل الله تعالىٰ دوى له هغه ځني محفوظ او مأمون وساتل او د هغوى مخونو ته ئى ښائست او تازګى او زړونو ته ئى خوښى او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿١٢﴾

او جزاء به ورکړى دوى ته (الله) په سبب د صبر د دوى (تول نعماء د) جنت او (جامى) وريښمينى.

تفسير: يعني کله چه دى خلقو د دنيا پر تنګسى او سختيو باندى صبر کاؤ ـ او له ګناهونو او معاصيو ځني ئى ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښى قائم اوسيدل نو ځکه الله تعالىٰ د هغوى د آرام او راحت دپاره دوى ته د جنت ښه نعماء ـ اعلىٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتيانو يو بل ښه وضعيت داسى بيان فرمائى:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ ۚ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿١٣﴾

حال دا چه تکيه کوونکى به وى په هغه (جنت) کښى پر تختونو باندى د باچايانو او تولواکانو په ډول (طريقه) نه به وينى دوى هلته شمس لمر (ګرمى) او نه زمهرير (ساړه يا به نه وينى په دغه جنت کښى لمر سپوږمى چه رڼا (رنړا) به ئى له بل ځه وى).

تفسير: يعني د جنت موسم به ډير معتدل او برابر وى نه د تودوخى او نه د يخنى او نه به نور څه ربړ (زحمت) او تکليف هلته وى.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿١٤﴾

حال دا چه نژدى به وى پر دوى باندى سيورى (د ونو) د هغه او مسخرى

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانگی د خپلو میوو سره دوی ته ډیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورځوړندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانگی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رنړا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنړا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنړا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۠ مِن فِضَّةٍ

او گرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او گلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او ډیر سپین بی داغه او خوښی ښتونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه خپلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لوږیږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او گرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کیږي به جنتیانو ته په جنت کښې جامونه د شرابو چه وي به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتي) زنجبیل.

تفسیر: یعني د شرابو جام یو هغه و چه د هغه ګډ جنتي کافور دی. دوهم ئې هغه دی چه زنجبیل (سوند) ورسره ګډوی مګر دا د دی دنیا زنجبیل او سوند ونه ګاڼه شي ځکه هغه یوه چینه ده چه «سلسبیل» نومیږي د سوند تأثیر تود دی او په غریزیه حرارت کښې انتعاش پیدا کوي ـ او عرب هغه ډیر خوښوي.
په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چینې ته «زنجبیل» وائي. د نیکانو په جامونو کښې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي په اصل کښې دا چینه لویو عالي مقامو مقربینو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنت کښې چه) نوم ئې ایښودلی شوی دی په سلسبیل سره (چه د حلقه آسانه لنیٖنه تیریږي).

تفسیر: د سلسبیل معنی صافي بهیدونکی اوبه دی. کذا فی الموضح. او ځکه ورته «سلسبیل» وائي چه آسانه تیریږي له حلقه او ډیرې لذیذې او خوندوري دي په څښلو کښې او هر چیرته چه د جنتي زړه وغواړي همغلته ورته بهیږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ

او ګرځي پر دغو جنتیانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال د ځوانۍ باندې).

تفسیر: یعني تل به هلک پاتې کیږي یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږي او تل ترتله د هغوی په خدمتاتو کښې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی ګنی به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری ګرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښی ښکاریږی له مرغلرو منظومو او پیلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

او هر کله چه وګوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لاروله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښې به څه عظیم‌الشان نعمتونه او څومره لویه لاروله بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غټو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غټ) دوه ډوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوګان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ ګانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاوه شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه وروراندی کیږی.

وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښناک ښه پاکيزه)

تفسير: يعني له ګردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوری ورکاوه شي چه نه په کښي نجاست وی او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئي وی او د هغه له څښلو ځني به زړه پاک او ګيډه صفا کيږی. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسي عرق او خولي وځي چه د هغه وږمه او خوشبوئي به د مښکو په څير زړونه خوشوی.

إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائي الله دوی ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسي لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسي) او دی سعي عمل زيار (کوشش) ستاسي مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندی (ای محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښي دپاره به ويلي شي چه دا ستاسي د اعمالو بدل دی ستاسي زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعي مو ومنلي شوی ـ د دی زيری له آوريدلو ځني به جنتيان لا خوشيږی.

﴿ إِنَّا نَحْنُ ﴾ الآية ـ بيشکه مونږ نازله کړی مو دی په تا باندی ای محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شي او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندی ښه وپوهيږی او معلوم ئي کړی چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږی ـ که په داسي پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښي تينګ پاتي شو نو تاسي د خپل پروردګار په حکم باندی همغسي تينګ ودريږی او د وروستني فيصلي انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا أَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی څخنی د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبه او ولید او د قریشو نور کفار تاسی ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه درښیی او په دی تحریص ـ تطمیع سره غواړی چه تاسی د تبلیغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تیروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسی شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ (سبا) او بیګا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) یادوه! ګردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲٦﴾

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکره! ښائی چه له دی څخنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح څخنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر ډیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شئ! که له ړومبی «فاسجد» څخنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی څیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کښی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګڼی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ اَسۡرَهُمۡۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پائ (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سری راولو چه ګرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره - پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی - د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوشی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په ګمراهی کښی پریږدی.

يُّدۡخِلُ مَنۡ يَّشَآءُ فِىۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمِيۡنَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا اَلِيۡمًا ﴿٣١﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق وروبښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وګرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیة الا آیة (٤٨) فمدنیة وهی خمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٧٧) تسلسلهاحسب النزول (٣٣) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (٢) رکوع لری

په تلاوت کښی (٧٧) او په نزول کښی (٣٣) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ۙ‏ ﴿١﴾ فَالۡعٰصِفٰتِ عَصۡفًا ۙ‏ ﴿٢﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګرندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع تړلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جکړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په نارو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) تړلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (تول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی - بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (تولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء څنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو څنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴾

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه ړومبنیو څلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی ګرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چه ستوری تور شی رڼا (رڼړا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان خیری کړ شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رڼا خریر کیږی آسمان به توتی توتی را لویږی او د خیریدلو له وجی به په هغه کښی ورونه او کړکی څرګندیږی

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چه غرونه والوځولی شی (وایستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کښی الوځی او دی خو او هغی خوا ګرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چه د پیغمبرانو وقت وټاکلی (مقرر) شی (او جمع کړل شی دپاره د شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته ټاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په دربار کښی حاضر شی.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت) د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په هغی کښی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿۱۴﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۵﴾

او څه شي پوه کړی ئې ته چه څه ده ورځ د فيصلې افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ويونکيو لره (په ورځې د قيامت باندې).

تفسير: يعنې هيڅ مه پوښته چه د فيصلې ورځ به څرنګه وي؟ بس دومره وپوهيږه چه دروغ ويونکيو لره به د تباهی ډيره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکليفونو) سره به په کښې مخامخ کيدونکی وی ځکه چه د هغه څيز له ليدلو څني چه د دوی په فکر او خيال کښې هم نه ؤ تير هر کله چه ورسره مخامخ شي سخت وار خطاء کيږی او د حيرت او ندامت لامله (له وجې) ئې حواس خرابيږی.

اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۷﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿۱۸﴾

آيا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق ړومبنې بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذيب سره بيا ورليږو په هغو پسې وروستنې (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسير: د قيامت منکرانو داسې ګڼل چه د دنيا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طريقه) پای (آخر) ته رسيږی؟ او څرنګه به باور کيدی شي چه دا ګرد (ټول) بنی آدمان به په يوه ورځ کښې سره مړه ـ او انسانی نسل به بيخی فنا کيږی؟ دا دوزخ او عذاب ويرول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی راښکاری ـ نو د دی چټی (بيکاره) خبرو په جواب کښې فرمائی چه پخوا له دی څخه ډير خلق مړه شوی دی ـ او ډير اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی ـ د ورستنيو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه څمونږ قديمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهيږئ چه د دی پيړی کفار به هم په همغو پخوانيو کفارو پسې شړو. هغه لوی ذات چه په بيلو بيلو زمانو کښې ئې لوی لوی مضبوط او ټکړه سری وژلی دی ـ او ډير طاقتور مجرمان ئې هلاک کړی دی ـ نو آيا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په يوه وقت کښې د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول يو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئې شي.

﴿ سبحان ذی العزة والعظمة والکبریاء والجبروت﴾

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتګ ئی د دی لپاره دروغ ګڼه چه ګرد (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به ګرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښې ګرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِىْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿٢١﴾
اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٢٢﴾

آیا نه یئ پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) ځنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری تینګ کښې (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښې ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرْنَا ۖ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ﴿٢٣﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه تیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه تینګ او مضبوط ځای (رحم) کښې چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی څمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مرینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستی دی یعنی «اندازه مو کړ» او مونږ یو ښه اندازه کوونکی یو چه په دومره مدت کښې له مونږ ځنی هیڅ یو ضروری څیز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝٢٤

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسی به ئی ویل کله چه مونږ په خاورو کښې داسی ګدود شو چه ځمونږ د هډوکو بڅرکی بیخی نری او ګرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه دول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښې به دوی پخپلو دی چتی (بیکاره) او پلیتو شبهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان ګوتی به په غاښونو وچیچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسی فرمائی):

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ۝٢٥ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ۝٢٦

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژوندیو لره او مړیو لره (په ګیده نس خپل کښې).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکی کښې خښیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوګنی ځای دی. نو آیا بیا دوهم کرت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا ۝٢٧

او پیدا کړی دی مونږ په دی (ځمکه) کښې غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو څښلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغی ځمکی کښې مو لکه غر غوندی دروند او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږي. او په هم دی ځمکې کښې مو د اوبو چینې در بهولې دي چه د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل تر تلله بهیږي او په دیر سهولت سره ئې څښونکی خړوبیږي ـ پس هغه الله تعالیٰ چه په دې حقیرې ځمکې کښې ئې پخپل قدرت سره داسې متضادې نمونې راښولې دي او د موت او حیات او د سختۍ او نرمۍ دیرې منظرې او ننداري ئې راوړاندې کړې دي نو آیا هغه د حشر په میدان کښې د سختۍ او د نرمۍ او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداري نشي راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښې چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء ګرد (تول) سامان او وسیلې شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ ګڼل څرنګه جائز کیدی شي؟.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چه داسې ئې ګڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښې به د ګردو (تولو) رومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دې اندازه مختلفې او متضادې چارې څرنګه پای (آخر) ته رسیږي او وبه ویل شي دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځې کښې داسې چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

ځئ لاړ شئ! هغه څیز ته چه وئ تاسې چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کښې به منکرانو ته داسې ویل کیږي. بیا به وویل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چه:

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسې! هغه سیورې ته چه خاوند د دریو خاښونو څانګو دی.

تفسیر: له قتادة رضي الله تعالیٰ عنه او نورو ځنې مروي دي چه د کافرانو د سیورې دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږی وائی چه دا لوګی به داسی وی چه له هر یوه منکر به له دری خواؤ راچاپیر وی - یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په ډیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو څخه منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بڅرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ راالوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بڅرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیړو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾ مطلب به داسی وی چه ډېرمبی به د اور هغه بڅرکی او سکروټی له مانی سره برابری وی بیا به ماتی او وړی شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿ جِمٰلَتٌ صُفۡرٌ ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړی ده هغه زياته ښه لګيږی ځکه چه له روايتونو څخه دا ثابته شوی ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دی لامله (له وجی) «صفر» وائی چه هغه عموماً زيړوالی ته مائل وی. والله اعلم.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۴﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ويونکيو لره (د داسی عذابونو).

تفسير: چه داسی به ئی ګنل چه قيامت نه دی راتلونکی او که را هم شی نو مونږ به هلته په آرام او هوسائی (راحت) کښې يو.

هٰذَا يَوۡمُ لَا يَنۡطِقُوۡنَ ﴿۳۵﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفيدی) خبری نه کوی (پکښې کفار يا به نشی نيولی هيڅ حجت پر الله باندی).

تفسير: يعنی منکران به ځينو مواطنو کښې بالکل خبری ونه شی کړی او په هغو مواطنو کښې چه وينا کوی هغه به نافع نه وی. نو په دی لحاظ سره به د هغوی ويل او نه ويل ګرد (تول) سره برابر وی.

وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُوۡنَ ﴿۳۶﴾

او اذن حکم به ونه کړ شی دوی ته چه عذر وغواړی (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوی).

تفسير: ځکه چه د معذرت او د توبی د قبليدلو وقت تير شوی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ويونکيو لره (په دغی ورځی د قيامت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی گڼلی وی چه که هسی کومه موقع راوړاندی شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او نټواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فیصلی ده تولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه گرد (تول) سره راتول کړو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا گرد (تول) مو دلته سره راتول کړی اوس دی یو له بله سره جرگی او مشوری وکړی هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه ځمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کړی او راودی ښیی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پټولو کښی ډیر تدبیرونه کړی ؤ نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کړی وه چه هغوی به مونږ په هر ډول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترگو خو د دوزخ د پرښتو شمیر نولس اوریدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِىْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهيزګاران ويريدونكي به (د جنت د ونو) په سيورى كښې وى.

تفسير: يعنې ويريدونكى له عذابه د الله چه كوى پرهيز له كفر او عصيان څخه پرومبى د عرش بيا د جنت په سيوريو كښې به وى.

وَّعُيُوْنٍ ﴿۴۱﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿۴۲﴾ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۴۳﴾

او په (غاړه د) چينو كښې به وى او په (منځ د) ميوو كښې به وى له هغه قسمه چه غواړى ئې دوى (او وائى به مومنانو ته پرښتې چه) خورئ تاسى او څښئ تاسى (اى متقيانو) په داسى حال كښې چه لذت اخيستونكى او هضميدونكى به يئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسى چه كول به مو (په دنيا كښې)

تفسير: د مكذبينو په مقابل كښې ئې دا د متقينو حال بيان وفرمايه ځكه «الاشياء تعرف باضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۴۴﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۵﴾

(لكه چه جزاء مو متقيانو ته وركړه) بيشكه مونږ دا رنګه ښه بدل وركوو نيكانو ته (پس نيكى دى كوى چه ښه جزاء بيامومى دغسى) افسوس هلاك خرابى ده په دغى ورځى كښې دروغ ويونكيو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسير: چه په دنيا كښې به ئې مسلمانانو ته ويل كه له مرينى څخه وروسته بيا ژوندون وى نو هلته به هم مونږ له تاسى څخه ښه يو اوس چه هغوى تاسى په عيش او عشرت كښې وينى او خپل ځانونه په تكليف او زحمت كښې مومى نو دوى ته لا زيات رنړ (تكليف) رسيږى او رسوا او ذليل كيږى. او وائى به منكرانو ته پرښتى داسى چه:

كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ﴿۴۶﴾

خورئ تاسو ! او نفع اخلئ (ای مکذبانو له نعمتونو د فانی دنیا) لږی ورځی بیشکه یئ تاسی مجرمان (ګنهګاران په عقبیٰ کښی).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځی نوری هم مزی وکړئ! آخر به د دی خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول (طریقه) له تاسی څخنی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی ګواکی «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری راښکاره ئی کړه چه د هغه په پوره کولو کښی کوشش وکړ شی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش ـ عشرت ـ ساعت تیری او لذتونو کښی ډوب تللی وی ـ له دی څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسی ته د ګلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښی اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرۡكَعُواْ لَا يَرۡكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښی) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ لمونځ وکړئ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښی رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښی غاړه نه ږدی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسیر: په هغی ورځی کښی به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښی مو ولی د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی سرښکته نه کړ که مو په دنیا کښی د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښی سر تیټ کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِاَيِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۰﴾ ع

پس په کومی خبری باندی وروسته ما سوا له دی (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندی ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسیر: یعنی له قرآن مجید ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دی باندی باور نه کوی نو پر کومی خبری به ایمان راوړی آیا له دی پاک قرآن ځنی وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښی دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاکتبنامع المؤمنین)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة

سورة النبإ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸)
نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آیة (۲) رکوع لری په نزول کښی (۸۰) او په تلاوت کښی
(۷۸) سورت دی
وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿١﴾

له څه شی څخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم څیز په تحقیق او تفتیش کښی مشغول دی؟ آیا په هغو کښی داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډیرو پوښتنو څخه په هغه څیز باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښی او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولی دومره ځنډیده (ایساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهیږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقریب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووینی او پری وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ﴿٢﴾ الَّذِىْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ﴿٣﴾

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قیامت یا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښی مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانیت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښی په هغی کښی اختلاف او شخړه

(جګړه) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دي په انکار او په شک کښې يا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو تولو. مؤمنانو دپاره د زيادت د ويرې او کافرانو له جهته د مسخرې نه ځوک ئې راتګ منې ځوک ئې نه منې ځوک ئې په خيال کښې ورته تللې دې ځوک وائې جسم پورته کيږي ځوک وائې ګرد (تول) رنځ او خوند په روح او په سا باندې تيريږي او په جسم پورې هيڅ ځيز اړه (مجبوری) نه لرې ځينې وائې قيامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوی او ځينې وائې نشته او ځينې شک کوی په واقع کيدو ئې او په نه واقع کيدو ئې. او نورې دا راز (قسم) جګړې.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دی کوی(دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهيږی (دا کافران په عذاب د انکار باندې) بيا هيڅکله دی نه کوی (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهيږی (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندې چه حق دی په هغه وقت کښې چه مړه شي او وځکې عذاب.

تفسير : يعنی پيغمبرانو د دنيا له اوله تر اوسه پورې خلق ډير پوهولی دی خو خلقو هيڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولی اوس نژدې ده چه هغه ويرونکي ننداره هغوی ته په مخ کښې راشي نو هلته به وپوهيږی چه د قيامت لويه ورځ څه شی ده؟ او د هغې پوښتنې او جګړې په څه ډول (طريقه) دی؟.

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ﴿٦﴾

آيا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنې د خلقو).

تفسير : چه خلق په سکون او اطمينان پرې ولګوی او هستوګنه پرې وکړی او په آرامی او هوسائی (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړی.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿٧﴾

او (آيا نه دی ګرځولې مونږ) غرونه ميخونه (بلکه ګرځولې دی مونږ غرونه د ځمکې ميخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسیر : لکه چې یو شی د میخونو په وهلو سره تینګیږي او نه سره بیلیږي او نه له خپل ځای ښخه دی خوا او هغې خوا ته خوځیږي هم دا راز (قسم) د ځمکې هغه ابتدائي خوزیدل او سره بیلیدل د غرونو د شته والي په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئې په ښکاره ډول (طریقه) یو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

او پیدا کړی یئ مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د نارینه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تیرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دریمی رکوع ۲۱ آیت ځمونږ د دغه تفسیر کښی داسی یو آیت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ یا به له ازواج څخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شیان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسیر : یعنی سړی چه په اوږدی ورځی کښی له ډیر کاراو بار او خوځیدو ستړی ستومانه کیږي نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتیا ئې لرې کیږي ګواکی خوب د آرامی او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم یادیږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر څیز په تیاری خپلی سره).

تفسیر : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپی تیاره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټیدلو وړ (لائق) وی زیاتره ئې د شپی په تیاره کښی کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طریقه) هم سړی له ورځی څخه زیاتره د شپی له مخی د یخنئ او نورو شیانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کیږي.

وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾

او گرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسیر : زیاتره هر راز (قسم) چاری او گټی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او اړتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپی او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسیر : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیریو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کندو په کښی نشته او داسی تینګ او کلک دی چه له سره نه نړیږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿١٣﴾

او گرځولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) ډیوه روښانه .

تفسیر : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَّأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسیر : څڅیدونکی وریځی یا څڅولی هواوی.

لِّنُخْرِجَ بِهِۦ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّٰتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او واښه او باغونه يو له بل سره ګڼ نژدی.

تفسير : يعنی خورا (دير) ګڼ باغونه يا دا چه په يوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کړی دی.

تنبيه : د قدرت عظيم الشانی نښی ئی ويلی او ښکاره کړی ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آيا بيا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آيا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لويه دنيا او دير شيان هم داسی ګډوډ پريږدی، هيڅ نتيجه او ګټه (فائده) تری څرګنده (ښکاره) نشی؟ په رښتيا سره ښائی چه د دنيا د دی طويلی سلسلی او اوږد لړ پايی او د دی ګډو وډو شيانو کومه ښکاره نتيجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وايو. لکه چه وروسته تر خوبه ويښتيا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهيږی. چه په دنيا پسی د آخرت راتلل هم يقينی دی.

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَٰتًا ﴿١٧﴾

بيشکه ورځ د فيصلی (په مابين د خلقو کښی قيامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسير : د فيصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بيخی په کښی بيليږی چه په هيڅ دول (طريقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کيږی. هره نيکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتياز او افتراق په دی دنيا کښی نشی کيدی. ځکه چه د دی دنيا ګرد (تول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ويديدل، ويښيدل، ورځ، وريا، باغ، نارينه ښځه ووړکی او نور د ښو او بدو سريو په منځ کښی سره ګډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه يو رنګ منافع او ګټی اخلی. نو ځکه د دی شيانو د بيلولو دپاره يوه بيلوونکی ورځ يوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعين او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معين او تاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعريف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَأْتُوْنَ أَفْوَاجًا ۝١٨

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپيلي) کښې نو راځئ به تاسي ډلي ډلي (له قبرونو نه موقف ته)

تفسير : يعني ډير زيات غوندونه او فرقي سره توليږي چه د هغوی ويشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پوري تړلي او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝١٩

او پرانستلي خيري به شي آسمان (په دغه ورځ د قيامت کښې) نو شي به دروازی دروازی.

تفسير : يعني آسمان به داسي وپرانيستلي او توتي توتي شي چه له لری به دروازی پکښې ښکاری د دي خبری تائيد په يوه بل آيت سره هم کيږی چه د فرقان په دريمی رکوع ځمونږ دغه متبرک تفسير کښې ئی داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا ﴾

وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝٢٠

او روان به کړل شي غرونه نو شي به لکه سراب (شګی ګل ځليدونکي ځمکه لکه اوبه).

تفسير : لکه چه په ځليدونکو شګو باندی له لری ځخه د اوبو ګمان کيږی هم داسي په هغو غرونو باندی فهم اتکل کاوه شي ځکه چه هغه به غرونه نه وی بلکه د شګو ګل (سراب) به وی.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝٢١ لِّلطّٰغِينَ مَاٰبًا ۝٢٢

بيشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تيريدونکيو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنی ځای دی

تفسير : يعني دوزخ د شريرينو په انتظار کښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنی ځای دی يا بيشکه دوزخ ځارونکی دی او ځای د تيريدلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تير شي او کافر به پکښې پريوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ٢٣

څند (ایسارتیا) کوونکی به وی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې ډیری زمانی (بلکه همیشه به په کښې پاتی کیږی.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئی نشته سره له دی چه ډیری زمانی او پیړی تیریږی خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږی.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ٢٤ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ٢٥

نه به څکی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې سره (هوا اوبه) او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسائی (آرام) مومی، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږی یواځی تودی اوبه وررسیږی چه له هغو څخه د هغوی خولی سوځی او کولمی ئی پری کیږی او له ګیدی څخه د باندی لویږی او بل هغه تکی زیری بهیدونکی زوی وررسیږی چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځی الله تعالیٰ مو له دی او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) څخه وساتی.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ٢٦ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ٢٧
وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ٢٨

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښې) چه نه ویریده امید هیله ئی نه لرله د حساب (ځکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئی ګڼل آیتونه ځمونږ

تفسیر : یعنی د هغه شي چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئی چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئی بلله پخپلو سترګو ئی ولیدله اوس ګورو چه دوی څنګه تکذیب او انکار کوی.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شميرلى دى مونږ هغه په ليكلو سره (په لوح محفوظ كښې لپاره د جزاء).

تفسير : يعنى هر څيز د الله تعالىٰ په ازلى او ابدى علم او پوه كښې شته او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر كښې ليكلى دى هيڅ يو شه او بد كار د الله تعالىٰ د علم له احاطى څخه د باندى نه دى د يوى وړى او ذرى پوښتنه او شمير هم كوى. او وبه ويل شى دغو منكرانو سركشانو ته په آخرت كښې په وقت د وقوع د عذاب كښې پر دوى باندى د الله اكرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسى چه

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅكئ (سزا خپله) چه له سره نه زياتوو مونږ پر تاسى پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندى).

تفسير : يعنى همغسى چه تاسى په تكذيب او انكار كښې تيرى او وړاندى تګ كوى نو كه بى واكه مرګ او مرينه. تاسى ته درپيښه شى تل به مو هم دا وړاندى تګ وى. اوس د لويو ربړو (تكليفونو) خوند وڅكئ! مونږ به هم ستاسى عذاب داسى زياتوو چه هيڅ تخفيف او سپكتيا به په كښې نه وى. او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب دركاوه كيږى. او دغه آيت ډير سخت دى له آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو كښې اوس الله تعالىٰ اعظم برهانه و اعلى شانه د مؤمنانو كرامت داسى بيان فرمائى

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بيشكه خاص متقيانو ته (په آخرت كښې) ځاى د خلاصى برى كاميابى دى باغونه (د ميوى) او د انګورو (ونى) دى او پيغلى انارتيونى همځولى دى.

تفسير : يعنى داسى انارتيونى پيمخى پيغلى چه دوى د خپل پيغلتوب، وروستنى ميچ ته رسيدلى وى. او ګردى (تولى) په يوه عمر (منګ) او يوه ونه وى متقيانو ته ورعنايت كيږى.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ۝٣٤

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسیر : یعنې د پاکو خوړوبې (شراب طهور) په څنډو (کنارو) اوښتې جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ور څښولې کیږي.

لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ۝٣٥

نه آورې په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټې (بیکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر : یعنې په جنت کښې چټې (بیکاره) خبرې اترې نه وي. او ملندې نه پکښې اوریدلې کیږي. درواغ او فریب او درغلې (خیانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پیښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ۝٣٦

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنې د یوې یوې ذرې شمیر به کیږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دي چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یواځې د الله تعالیٰ رحمت او لورینه (مهرباني) ده کنه د هیچا په الله تعالیٰ باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سرې د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او ربړو (تکلیفونو) څخه ځان وژغورې (وساتي) نو دا خو لوی برې او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت څمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مګر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد ګرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه دیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مګر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (دیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

ښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره ښتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاری لره!.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسیر : یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۚ يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ
يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسیر : یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة النازعات مکیة وهی ست و اربعون آیة و فیها رکوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکی دی (٤٦) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۹) په نزول کښی (۸۱) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکيو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل (او قسم دی) په ملائکو آسان وښکونکيو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)

تفسير : يعني قسم دی په هغو پرښتو باندی چه د کافرانو په رګونو کښی ورننوځی او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډيره سختی سره وباسی يا قسم دی په ستوريو ځغليدونکيو باندی له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دی په ملائکو وښکونکيو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)
يعنی هغه پرښتی چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانيځی او بيا دوی په ډيری خوښی سره د پاکی نړی په لوری ورځغلی. خو په ياد ئی ولرئ چه دا ذکر د روح دی او د بدن نه دی لنده ئی دا چه ښه سری په ډيری خوښی سره د پاکی نړی په لوری ورځغلی او بد سړی تری تښتی نو ئی په راښکودلو سره بيرته بيائی يا قسم دی په هغو ستوريو باندی چه وځی له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿٤﴾

او (قسم دی) په تيزو غوټه وهونکيو (ملائکو په تعميل د احکام الله) تيز غوټه وهل نو قسم دی په وړاندی کيدونکيو (ملائکو) باندی وړاندی کيدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسير : يعنی هغه پرښتی چه روح له ځان سره اخلی او د ځمکی څخه د آسمان په لوری په داسی سرعت او سهولت سره ځغلی لکه چه بی له کوم تکليفه په اوبو باندی ګرندی لامبو وهی بيا نو د دی ارواحو په باره کښی هر هغه امر چه د الله تعالىٰ له خوا کيږی د هغه په ځای راوړلو ته په ډير شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلی يا قسم دی په تسبيح ويونکی باندی په تسبيح ويلو سره يا په هغو ستوريو باندی قسم دی چه وړاندی کيږی يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ۝۵

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوی چارو کښي جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسی لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر : یعني وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت که د ثواب حکم کیږی که د عقاب د دی دواړو احکامو تدبیر او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حکم په کولو سره مشغولیږی، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندی مسلطی دی، ښکاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی کلمو د تعیین په نسبت نوری خبری او اتری هم ډیری کیږی او د هغو په تعیین او تاکلو (مقررولو) کښي ډیری ویناوی دی نو خو مونږ د الله ښښلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری لیکلی دی لکه چه پاس مو په ترجمه کښي اشاره وکړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی یعني قسم دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسو لپاره د حساب او کتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۝۶ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۝۷

هغه ورځ چه ولړځیږی لړځیدونکی (چه اوله شپیلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونکی (چه ثانی نفخه ده)

تفسیر : یعني د قیامت ورځ کښي به ولړځیږی غرونه او ځمکه له اول ځلی شپیلی او صور له پوکلو څخه. حضرت شاه صاحب لیکی چه پرله پسی ځمکه لړځیږی ډیرو مفسرینو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپیلی اخیستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو کښي به څلویښت کاله وی چه په اوله شپیلی سره تول مخلوقات مری او په دوهمه شپیلی سره به گرد (تول) مخلوقات بیا ژوندی کیږی.

قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ۝۸ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝۹

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغی ورځی کښي به بی قراره رپیدونکی ویریونکی وی. سترگی د هغو به سپکی ذلیلی ښکته وی (له ویری).

تفسیر : یعني د پریشانی او ویریدلو له سببه به زړونه رپیږی او ځانونه به لړځیږی د دوی سترگی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی گردی (تولی) نښی به په هغوی کښی له لری ښکاری.

يَقُولُونَ ءَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ ءَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾
قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وگرځولی شو په رومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وگرځو مونږ هدوکی زاړه ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه (گرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښی گرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسیر : یعنی د هدیری په ژوره (خکته) کښی له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنګه مونږ ژر تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هدوکی کښی به بیا څنګه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه سخت مه گڼئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی کیږی گرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د ځمکی (پس له مرگه).

تفسیر : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم گڼی یعنی منکر خلق دا خبره ډیر سخته گڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د یوی سلگی وهلو په میچ دا گردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په پوکلو سره بی له ډیله گرد (تول) پخوانی او وروستنی مړی له ځمکی څخه د حشر په ډگر کښی سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته وربه یادوی چه په جهان او

نړۍ کښې یو لوی متکبر او خورا (دیر) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرینو ته دا پیښه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسیدلی دی؟.

هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ مُوۡسٰى ﴿۱۵﴾

آیا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بیشکه رسیدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسیٰ (چه پری متسلی شی ای محمده! او زیری ورکړی مؤمنانو ته په نعیم او منکرانو ته په جحیم).

تفسیر : دا قصه په څو څو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده. یعنی په تحقیق راغلی ده تاته خبره د دغه موسیٰ.

اِذۡ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالۡوَادِ الۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۶﴾

کله چه ور غږ کړ دغه (موسیٰ) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طویٰ کښې.

تفسیر : یعنی د طور له غره سره نژدی. او موسیٰ ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمایه چه.

اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۱۷﴾ فَقُلۡ هَلۡ لَّكَ اِلٰٓى اَنۡ
تَزَكّٰى ﴿۱۸﴾ وَاَهۡدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخۡشٰى ﴿۱۹﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بیشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووایه ورته آیا مینه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره درونبیم تاته طرف د رب ستا ته پس وویریږی ته (له عذابه).

تفسیر : یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغی باندی له تللو څخه ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت تینګ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یواځی د بنی‌اسرآئیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه ته ئی لویه معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه له همسا څخنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه مانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښی ولګید چه ډیر سری سره راتول کړی او کودګران ولتوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (تول) ساحران) راتول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (تولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښې دوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښې سوځی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښې خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریږی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښې دیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښې لږ څه د الله تعالیٰ ویره وی.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښې استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی دیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه گران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښې ولی تردد او شبهه لرئ!. جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسیر : یعنی په آسمان کښې فکر ووهئ! چه څومره زیات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبېي عیبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول (طریقه) انتظام او تدوین او ترتیب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوریو څخه څومره ګټې (فائدې) اخلی؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شیانو کښې ورځنۍ ګټور کیږئ! د آسمان ننداری ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بیل بیل ځیر شئ چه څرنګه دربنکاری. او د تعجب او د حیرت وړ (لائق) در بریښي؟.

وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا ﴿۳۰﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پیدایښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسیر : یعنی د ځمکې او د آسمان له منځه کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کښې څه خبرې شوي دي ځمونږ د دغه تفسیر د حٰمٓ السجدة سورت وګورئ!.

تنبیه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د یوه شي له خپل اصلي ځای څخه بیرته کول او په بل ځای کښې کېښودل لیکلي دي. نو ښائي له دې لفظ څخه دلته د هغو تحقیقاتو په لوری اشاره وي چه نن ورځ د پوهانو تحقیقات دې ځای ته رسیدلی دی چه ځمکه په اصل کښې د کوم لوی سماوي جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بیله شوې ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لپر څه نور تشریح داسي فرمائي

اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰىهَا ﴿۳۱﴾

را ایستلی دی (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې او واښه ورشو د دې.

تفسیر : یعنی الله تعالی سیندونه او چینې بیولي دي او د هغو اوبو په وسیله ئې قسم قسم نباتات، واښه پیدا کړي دي

وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ﴿۳۲﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسیر : چه له خپل ځای څخه نه خوځیږی. او د ځمکی مخصوص اضطرابات او خوځیدل ئی هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکی او جریان د اوبو پری او ایستل د محصولاتو تری کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

دپاره د نفعی ستاسی او دپاره د نفعی د چارپایانو ستاسی (ای بندګانو ځما!)

تفسیر : یعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حیواناتو چاری به څرنګه پوره کیدی؟ د دی ګردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسی د اړتیاؤ (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری ګتی مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقیقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیدلو هدوکیو کښی هم روح پوکلی شی ښائی چه سړی د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده ګرد (تول) اعمال وروړاندی شی او د افسوس او د حسرت ګوتی وچیچی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راشی آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورتګ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښی) او څرګند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئی (د لیدلو خاوند وی).

تفسیر : یعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راویست شی چه هر لیدونکی به ئی وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړې وی (په کفر سره) او غوره کړې ئې وی ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندی).

تفسير : يعني دنيا ته پر آخرت باندی ترجيح ورکوی او هغه ښه گڼی او غوره کوی ئې او آخرت بالکل هيروی.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بیشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنی ځای دی او هر هغه څوک چه ویریږی له ودریدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړی ئې وی نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بیشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنی ځای دی.

تفسير : يعني هغه څوک چه د دی خبری لامله (له وجی) ويريږی چه زه يوه ورځ د الله تعالیٰ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره دريږم. او د دی ويری لامله (له وجی) ئی د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئی ومنل. او له نواهيو څخه ئی ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځای خامخا په جنت کښی دی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوی له تا څخه (ای محمده! منکران) د قیامت چه کله به وی وقوع د هغه (قیامت).

تفسير : يعني ای محمده! منکران پرله پسی له تانه دغسی پوښتنی کوی چه آخر هغه ګړی کله راځی؟ او قيامت به کله راښکاره شی؟ او حساب او کتاب به کله قائميږی؟.

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهیدلو څخه د هغه (قیامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قیامت چه کله به وی)

تفسیر : یعنی د هغه پوره وربنوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنی وشی هیڅچا ته دا پته خبره ښکاره کیدونکی نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالیٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه له ډیرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسیدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور ګرد (تول) خلق تری بی خبر دی.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخۡشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بیشکه ته (ای محمده) ویروونکی ئی د هغه چا چه ویریږی له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

تفسیر : یعنی ای محمده ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو ویرول دی که د چا په زړه کښې د بلی ورځی څه ویره وی یا د آخرت د ویری استعداد پکښې وی نو هغه به ویریږی او د قیامت له خوفه ورته تیاری کوی ګواکی ستا د ویرولو د نتیجی اعتبار یواځی د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د ګټی (فائدی) اخیستلو امید وی او اهلیت ئی لری، که نه نااهل سری له انجامه غافل شوی هم داسی په فضولو بحثونو کښې لویږی چه قیامت به کله او په کوم تاریخ او په کوم کال کښې واقع کیږی؟.

كَأَنَّهُمۡ يَوۡمَ يَرَوۡنَهَا لَمۡ يَلۡبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوۡ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواکی دغه (منکران) په هغی ورځی کښې چه وويني دغه (قیامت داسی به ګڼی) لکه چه نه ئی ؤ کړی ځنډ (ایسارتیا) (په دنیا یا قبورو خپلو کښې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځی یا په قدر د څاښت.

تفسیر : یعنی اوس خو شور لګوی چه د قیامت په راتلو کښې ولی دومره ځنډ (ایسارتیا) او ډیل وشو؟ ولی ژر نه راځی؟ مګر په هغه وقت کښې به دوی ته څرګنده (ښکاره) شی چه قیامت خورا (ډیر) ژر راغلی او هیڅ معطلی او ډیل په کښې پیښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة عبس مکیة وهی (٤٢) آیة وفیها رکوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مکی دی (٤٢) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښې (٨٠) په نزول کښې (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښې یو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته ورآړوله چه «یا رسول الله د دی آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښې داسی کومه خبره هم تیره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښې مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه ډول (طریقه) وپوهولی شم ګوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښې خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعلیم حاصل کړی هغه نه ګوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نیسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښې ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښې راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې راتللو نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فیه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓی ① اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰی ②

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وګرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښې)

تفسیر : یعنی د پیغمبر په وچولی (تندی) کښې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځې ولویدی او خپل مخ ئې تری واړاوه او ښائی چه ده ته د دی ړانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا خبره ګواکی د نورو په مخ کښې له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه ګله ده نو ځکه ئې د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښې ئې پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت نښه ده چی د عتاب په وقت کښې هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښې د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شي. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ﴿٤﴾

او څه شي پوه کړی ئې ته (ای محمده له احواله د دی ړانده) ښائی چه هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعنی هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښې ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شي پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾

او هر هغه څوک چه استغناء ئې کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښې ئې) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسیر : یعنی هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی ګرځی او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شي او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولوېږي. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شی. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شي چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لوېږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (ډیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی څو متکبرانو غټانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخۡشَىٰ ﴿٩﴾

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویرېږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویرېږی یا له دی څخه ویرېږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کېږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویرېږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لوېږی یا له کوم شی سره ونه لګېږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کېږی چه غلیمان (دښمنانان) په لاره کښی ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنۡهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت وموند رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودی منی دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعنی که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولی او د هغه پند ته غوږ کښینږدی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ. پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومی تبلیغ او پند ووایئ که څوک خپله گټه (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودی لولی او عمل دی پری وکړی.

فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښی) چه پورته دی په قدر او عظمت کښی پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعنی آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښی نهایت معزز او لویه مرتبه لری او په پاکو پاڼو کښی لیکلی شوی دی او په ځمکه کښی هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (دیر) زیات عزت او احترام ساتی او په دیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښی ږدی.

بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعنی هلته ئی پرښتی لیکی او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پاڼو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (دیر) لویو سریو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نفس او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَآ أَكْفَرَهُ ۝١٧

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسیر : یعنی د قرآن کریم غوندی د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت ئی ونه پیژندہ او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هیڅ اندیښنه ونه کړه چه.

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝١٨ مِنْ نُطْفَةٍ

له څه شی څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری د منی) څخه.

تفسیر : یعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پیدا شوی دی؟ د یوه ناڅیز او بی قدر څاڅکی له اوبو څخه پیدا شوی دی چه هیڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختیار) او نور په کښی نه و. او دا ګرد (تول) شیان الله تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقیقت داسی ښکاری آیا ده ته دا لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه وربښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقیقت او د الله دا ګرد (تول) انعام او اکرام هیر کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وینا مورد وګرځی؟ څوک چه خپل ځان او حقیقت نه پیژنی او د الله تعالیٰ د دی ګردو (تولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوی نو داسی احسان هیروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ۝١٩ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ۝٢٠

پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هیئت او صورت اندامونه د مور په نس کښی) بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګیدی د موره).

تفسیر : یعنی لاسونه، پښی او نور ګرد (تول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه یوه څاڅکی اوبو څخه د مور په نس کښی د احسن الخالقین توب په اقتضاء په یوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړی او هیڅ یو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی وررونغ کړی. بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته یعنی د ایمان او د کفر د ښو او د بدو پوه ئی

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئې په آسانۍ سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښې ئې کېښود ده لره.

تفسیر : یعنی وروسته له مړینې څخه د هغه مړی د ښښولو هدایت ئې ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائې (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئې) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه یو ځلې انسان ته حیات او بیا ممات ورکوي او ښښوي ئې اختیار لري چه هر وخت ئې وغواړي بیا ئې ژوندی کړي او له قبره ئې وباسي ځکه چه اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوي او دنیا ته ئې راولي بیا ئې وژني او برزخ ته ئې بیائي او بیا ئې ژوندی کوي او د حشر په میدان کښې ئې ودروي. نو د داسې قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (ټول) امور ئې په واک او اختیار کښې دي آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سړی لره ښائي؟ بلکه هر انسان ته لازم دي چه د رب المنان د احسان قدر وکړي.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾

بیخي نه دی کړي (کافر) هغه شي چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعنی سړي هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئې چه ورکړی وي تر اوسه پورې ئې په ځای نه دی راوړی.
تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعنی کله چه غواړي هغه ژوندی کوي او پورته کوي ئې. اوس داسې نه کوي ځکه چه د دنیا د ودانۍ په نسبت د ده حکم (کوني) او (قدري) دی او دا ئې تر اوسه پورې پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلۡیَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿۲۴﴾

نو ودی گوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مړ کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبۡنَا ٱلۡمَآءَ صَبّٗا ﴿۲۵﴾ ثُمَّ شَقَقۡنَا ٱلۡأَرۡضَ شَقّٗا ﴿۲۶﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی وابنه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارئی) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنۢبَتۡنَا فِیهَا حَبّٗا ﴿۲۷﴾ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ﴿۲۸﴾ وَزَیۡتُونٗا وَنَخۡلٗا ﴿۲۹﴾ وَحَدَآئِقَ غُلۡبٗا ﴿۳۰﴾ وَفَٰكِهَةٗ وَأَبّٗا ﴿۳۱﴾ مَّتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿۳۲﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انگور او منه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه گڼ (له جهته د دیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) وابنه (ومو کړل دغه تول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿۳۳﴾

نو کله چه راشي سخت آواز غوږونه کنوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : یعنی داسی سخت غږ چه په هغه غوږونه کڼیږی له دی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ
وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ویری چه بل څوک څما نیکی وانخلی یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خندیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : یعنی د مؤمنانو له ځیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ډیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او تروالی.

تفسیر : یعنی د کافرانو په ځیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئی ښی توری کری.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه تول (تورمخی) هم دوی دی (بی شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنی بی حیا کافرو ته هومره چه وویل شی دوی له خپلی خبری څخه نه اوړی، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوئی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کښی خیانت او تری انکار کوی څرنګه چه دوی جمع کری دی کفر سره له فجوره نو جمع به کری الله تعالیٰ توروالی د مخونو سره ئی ګرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التكوير مكية وهي تسع و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقمها (٨١) تسلسلها حسب النزول(٧) نزلت بعد سورة تبّت

د «التكوير» سورت مكی دی (٢٩) آیة یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٨١) په نزول کښی (٧) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شی (نور ئی لاړ شی).

تفسیر : ګواکی د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رڼا ورڅخه وځی ونغښتلی شی او لمر به بی نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوری خړ شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولویږی او رڼا به نه لری.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝٣

او کله چه غرونه روان کړل شی.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږی او په هوا کښی به الوځی او ګرځی به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝٤

او کله چه د لسو میاشتو بلاربی اوښی خوشی کړی شی (اوښبانه به ورسره نه وی).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بودهؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وی او له هغی د شودو او جونګی (بچی) ځیګیدلو هیله (امید) نژدی وی پر دوی دیر ګرانه وی خو د قیامت د ویروونکی زلزلی په وخت کښی به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شی یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وی چه د داسی عزیز او ګران مال له احواله به غافل وی یا دا چه وریځ به معطله کړه شی له بارانه. یا ځمکه پاتی کیږی له فصله دا خبر چه «د ریلونو او موترو او د طیارو او د نورو عصری نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشی تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝٥

او کله چه وحشی ځناوران راټول کړل شی (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلی ځناوران به چه تل د سړیو له ویری لری تښتی له دیری ویری ښارونو ته راځی او له کورنیو بودهؤ (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم دیر ځلی د خوف او ویری په وقت کښی هم داسی لیدل کیږی څو کاله پخوا له دی نه د (هند) ګنګا او جمنا په سیند کښی سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړی او په هغه باندی سړیو بودهؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه ټینګ نیولی دی او یو په بل باندی څه تعرض نه کوی هر یو د خپل ځان په فکر کښی دی پرته (علاوه) له دی د یخنۍ په وخت کښی کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی ځیرونکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چه بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا ډیر سخت ګرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په ډول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ربړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وګرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولګی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چه له جینئ ژوندی خښه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی ګناه وژلی شوی ده (دا جینئ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینئ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی خښوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنګه به خپله جینئ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن کریم خبر ورکړ چه د دې مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کښې پوښتنې وشي چه په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوې دې؟ داسې ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دې په دوی باندې مو هر څه چه زړه غواړي هغه کولی شي بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چه اعمال نامې وغوړولې خواره کړې شي او کله چه آسمان د پوستکي په شان وویستلې شي (له خپله ځایه).

تفسیر : لکه چه د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري هم داسې د آسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شیان لیدل کیږي او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښې په « ویوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چه دوزخ بلې لمبې کړ شي (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر : یعنې کفارو ته دوزخ په ډیر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي او جنت متقیانو ته ورنژدې کیږي چه د هغه ډول او سینګار به جنتیانو ته خورا (ډیر) ښه خوښوونکی او مسرت بښونکی وي نو په دغه وقت کښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چه حاضر کړی ئې وي (له خیر او له شره).

تفسیر : یعنې هر یوه ته به دا پته ولګیږي او ورمعلومه به شي چه له ده سره د نیکۍ یا د بدۍ څومره پنګه (ذخیره) او سرمایه شته چه له ځان سره ئې راوړې وي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته ګرځیدونکیو سمو تلونکیو پټیدونکیو باندې.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله ګرندی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنګ ته نژدی کیږی بیا څو ورځی پټیږی.

وَالَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چه راوخیژی مخ راوګرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیژی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی ګواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکری او د لمر هغه وړانګی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کری دی هغسی چه مهی په سیند کښې پټ تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی، ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښې له سپیده داغه راهیسی چلیږی.
تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته ګرځیدل پټیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نښې پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پټیدل شپې ته ورته دی په رښتیا سره چه هغه توره تیاره پیری چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښې نه کیده او د وحی علائم او نښې پکښې نه ښکاریدلی د یوی توری شپې نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کری ده ګواکی د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنګه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها   یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا   ها العالمین و احیت سائر الامم

انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد
ځینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښی د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپې تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم
او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د څیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم څمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (ډیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی باده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او ډیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (ډیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقٰکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی ځکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسير : يعني له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د پټو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا ، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (تول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِیْنِ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنده (غاړه) روښانه کښی.

تفسير : يعني په مشرقی څنده (غاړه) کښی د هغی پرښتی يعني جبریل علیه السلام ښه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیرواته او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستویٰ وهو بالافق الاعلیٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَیْبِ بِضَنِیْنٍ ﴿۲۴﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسير : يعني دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالیٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مرینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری ترلی خبرو په درښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګدوی او د هغه په درښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی څخه نه وځی د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ۝٢٥

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښی د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ۝٢٦

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په څنګ کولو کښی له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (ټول) احتمالات لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولی پریږدی؟ او بی لاری ولی ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ۝٢٧

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی که جن).

تفسیر : هغه ګرد (ټول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کری، هغه ګرد (ټول) سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښی ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به درښکاره شی چه دغه قرآن ټول جهان ته ډیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او ګټی په لاس راځی. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ أَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿٢٨﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٩﴾ ع

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (تولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التكوير بفضل الله القدير فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګډوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دريابونه ګډ شي (يو له بله سره او تول يو درياب شي).

تفسير : يعني د ترخو اوبو سيندونه به سره وخوټيږي او د دې تندوبې له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې وډې شي.

وَإِذَا ٱلْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چه قبرونه سره څيرې لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسير : يعني هغه شيان چه د ځمکې په منځ کښې وي د باندې به راغورځي او مړي به له خپلو قبرونو څخه (ژوندي) راوځي. هر کله چه وشي دا کارونه قيامت قائميږي نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خير او شر خپل باندې چه وړاندې ئې ليږلي وي او چه وروسته ئې پرې ايښې وي.

تفسير : يعني هغه ښې او بدې چارې چه کړې ئې وي يا ئې نه وي کړې د خپل عمر او منګ په اول کښې ئې کړې وي يا په آخر کښې د هغې نښې بيرته ورڅخه پاتې وي او که نه وي پاتې هغه ګرد (تول) هلته د ده په مخ کښې راځي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ ﴿٦﴾

اې انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړې ئې ته پخپل رب کريم باندې (چه کافر شوې ئې پرې).

تفسير : يعني هغه کريم رب آيا د دې خبرې وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې سر به دې ورځني غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دې کرم څخه به شرميدې او د حليم له قهر څخه به ډير ويريدې ولې چه الله تعالیٰ ډير کريم دې خو ورسره منتقم او حکيم هم دې نو که دا تيرواته او غرور نه دې نو څه دې چه ته ئې په يوه صفت

پيژني او له بل صفت ئې سترګې پټوي؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝

هغه (رب الکریم) چه پیدا کړی ئې یې ته نو برابر کړی ئې ته (یعنې اندامونه ئې پوره درکړی دی) پس برابر معتدل کړی ئې ته (په خلقت کښې).

تفسیر : یعنې پیدا ئې کړ یو لاس په اندازه د بل سره او یوه سترګه په مقدار د بلې سره. په دې کښې اشارت دی دی ته چه هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لري نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب لیکي «جوړ ئې کړ بدن او درسم ئې کړ خصلت». یا مطلب دا چه په حکمت سره ئې ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب در سم کړی دی او ستا په مزاج او اخلاطو کښې ئې اعتدال درپیدا کړی دی.

فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (کامل) صورت سره چه وئې غوښته ترکیب پیوند ئې کړی ته.

تفسیر : یعنې د ګردو (تولو) په بڼو (صورتونو) کښې لږ او ډیر توپیر (فرق) او تفاوت پیدا کړ او هر یوه ته ئې بیل رنګ، شکل او ډول عنایت کړ او په مجموعي ډول سره ئې انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه. ځینو پخوانیو پوهانو له دې ځخه دا مراد اخیستی دی که الله تعالیٰ اراده فرمایلې وی له هغه ځخه به ئې خر، سودر، سپی او نور ځناوران جوړول سره له دې قدرته دا د الله تعالیٰ ډیره مهربانی او خورا (ډیر) احسان دی چه تاسې ته ئې د سړی بڼه (شکل) درکړه نو هغه الله تعالیٰ چه له تاسې سره ئې دومره ښیګڼې (نیکئ) کړی او انعامات ئې درېښلي دی آیا د دې خبرې وړ (لائق) دی چه سړی ئې امر او حکم ونه مني؟. بلکه مونږ تولو مسلمانانو ته ښائی چه د الله اکرم شانه واعظم برهانه ګرد (تول) احکام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب) بلکه دروغ وایئ تاسې په ورځې د جزاء باندی.

تفسیر : یعنې د تیروتلو بل هیڅ سبب نشته تاسې چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځکه هر شی مو

چه زره غواړی هغه کوی. او وایئ چه په مخ کښې د حساب او کتاب او پوښتنې ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئې لیکي؟ او شمیر پسې ئې ګرځي؟ او محفوظ ئې ساتي؟ کله چه مړه شو دا ټولې خبرې پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

حال دا چه بیشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکي ملائکې (د عمل، مقرر دی) عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : یعنې دغه ملائکې چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالیٰ داسې عزتمنې بندګانې دی چه نه خیانت او درغلې کوی او نه کوم کار نالیکلی پریږدی او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټیږی. کله چه ګردې (ټولې) چارې داسې یو په یو په اهتمام سره لیکلې کیږی نو آیا دا ګرد (ټول) دفترونه هم داسې مهمل او بیکاره پرې ښودلې شي؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سړی عمل د هغه په مخ کښې راوړل کیږی چه د هغه ښه یا بده جزاء ومومې چه ښوونه ئې په تفصیل سره په دغه راتلونکې آیت کښې داسې شوې ده.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

بیشکه چه ابرار(نیکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښې دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومي او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شي غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښې دی ننوځي دوی په هغه کښې په ورځې د جزاء کښې او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

څخه پټیدونکی.

تفسیر : یعني نه به په تیښته له دوزخه جلا (جدا) کیدی شي او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي بلکه تل به هلته په کښې وي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ۖ

او څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بیا څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعني بل څوک پرې نه پوهیږي بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وي مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شي (د نفعي او د ضرر).

تفسیر : یعني هومره چه فکر او جاج ووهی. او په غور او خیال کښې دوب لاړ شئ بیا به هم د دی ویروونکی ورځی په پوره کیفیت باندی نه پوهیږئ! خو لنډه ئی دا چه دومره اوپوهیږئ چه په هغه ورځ به دا ټول خپلوی او خپښې، آشنائی او یارانی ورکی شي او هر سړی به «نفسي! نفسي!» ناری وهي. هیڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَٱلْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کښې خالص الله لره دی.

تفسیر : یعني لکه چه په دنیا کښې د تولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وینا په نوکرانو چلیږی په هغه ورځ کښې به دا ټول حکمونه پای (آخر) ته رسیږی او د هیچا امر په بل چا باندی نه چلیږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر تولواک (حاکم) له احکامه ځنی بل څوک سا هم نشي ویستلی او هیڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) څخه خپل احکام صادروی او ګردی (تولی) خبری ئی ژر تر ژره چلیږی او ګردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښی وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة المطففين مكية وهى ست و ثلثون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸٦)

نزلت بعد سورة العنكبوت وهى آخر سورة نزلت بمكة

د «المطففين» سورت مکی دی (۳٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۳) په نزول کښی (۸٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ① الَّذِيْنَ اِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ②
وَاِذَا كَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ③

افسوس هلاک خرابي يا کنده د دوزخ ده کم کونکيو لره (په پيمانه او تول کښي) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي او کله چه پيمانه ورکوي يا ئي تلي هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسير : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخيستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ويل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکيد دپاره دی. يعني اگر که لږ ورکول په خپله في نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخيستلو په وقت کښی د نورو بالکل رعايت نه کيږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعايت کوونکی څخه چه که په هغه کښی يو عيب شته خو يو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه رومبنی سری عيب لا شديد شو څرنگه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو ځکه ئی دلته پيمانه او ژی او وزن، تلل دواړه ياد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پيمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښی لږ ورکوی. او څنگه چه پوره اخيستل پخپله في نفسه کومه بده خبره نه ده. نو يو

ځلی ئی د تاکید دپاره یاد کړ. د پیمانی او اوړی (تول) تخصیص ښائی د دی دپاره وی چه په عربو په تیره بیا په مدینی منوری کښی زیاتره د کیل او پیمانی سره پیرودلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دی د دی تخصیص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

آیا یقین نه کوی (ډیر اخیستونکی لږ ورکوونکی دغه) چه بیشکه دوی راپورته به کړل شی دپاره (د حساب) د لوئی ورځی (د قیامت).

تفسیر : یعنی که هغوی داسی خیال لری چه وروسته له مړ کیدلو بیا ژوندون شته او د الله تعالیٰ په مخ کښی د ګردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمیر ورکول حق دی نو هیڅ کله به ئی داسی حرکت او خوځیدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

هغه ورځ چه وبه دریږی خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسیر : چه الله تعالیٰ کله تجلی کوی او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته ځمونږ چاری او فیصلی رااوروی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

داسی پکار نه ده (او نه دی کوی ډیر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه) بیشکه لیکلی شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجین کښی دی.

تفسیر : یعنی له سره هسی ګمان ونه کړ شی چه داسی ورځ به نه راځی ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکی ده نو د هغی ورځی د راتګ دپاره د ګردو (تولو) نیکانو او بدانو عملنامی لیکلی د کرام الکاتبین په دفترو کښی مرتب ایښودلی شوی دی.
(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ویروی فاجران بالعموم او داسی فرمائی).

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجین یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسیر : یعنی سجین یو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د ګردو (تولو) دوزخیانو نومونه لیکلی شوی دی او د بندګانو د چارو لیکونکی پرښتی چه د هغوی د نامه یادونه په پخوانی سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مړه کیدلو او د عمل له پریکیدلو څخه وروسته د هر یوه سړی چاری په بیلو بیلو دفترو کښی لیکی او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر یوه دوزخی د نامه دپاره یوه بیله علامه او نښه ایښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهیږی چه پکښی خیر نشته له ځینو روایتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د هغو نومونه لیکل کیږی تر څو وروسته له مړینی هلته یوړل شی» ځینی پخوانی مفسرین وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهیږی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ
الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر یو له اندازی تیریدونکی ګنهکار.

تفسیر : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکریږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکریږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکریږی نو هومره چه په ګناهونو کښی زړه‌ور شی لږ ده. د «معتد اثیم» یعنی له اندازی تیریدونکی ګنهکار بل بد عادت دغه دی چه:

إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ ءَايٰتُنَا قَالَ أَسٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او عناداً چه دا) چتی (بیکاره) قصی دی د پخوانیو.

تفسیر : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو مونږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چه ؤ دوی چه کول به ئی.

تفسیر : یعنی څمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندی زنګ لویدلی دی نو ځکه د صحیحه ؤ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سړی ګناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه ګناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنیږی او ارتیږی تر دی چه د ده زړه تک تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وګڼه چه له دیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالیٰ په خبرو او نښو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعوذ بالله).

كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسیر : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالیٰ په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخی پاتی کیږی.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گانه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾
كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښی دی. او څه شي پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نوموونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پانی سره روني او ترتیب شوی دی پرومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوگنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوگنه لری والله اعلم.

يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چه گوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندگان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندگان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی گوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیږی یا به ګوری دوزخیانو ته)

تفسير : يعنی په خورا (ډيرو) ښو پالنګونو به ناست وی او په زړه پوری د جنت ښی ننداری به کوی او د الله تعالیٰ په ليدلو سره به خپلی سترګی رڼوی او زړونه به پری خوشالوی.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ۝٢٤

پیژنی به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښی تازه ګی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسير : يعنی د جنت له عيش او آرام څخه به د هغوی څيری داسی ښی او ترؤتازه او بارونقی ښکاری چه هر ليدونکی به له لری پری پوهيږی چه دا کسان په خورا (ډير) عيش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښی دی.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ۝٢٥ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولی شی (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه چه مهر به ئی مشک وی.

تفسير : حضرت شاه صاحب ليکی «چه په جنت کښی به د خورا (ډير) خالصو شرابو ويالی د هر چا د کور د مخه وی. خو دا خورا (ډير) ښه او نادر شراب دی چه سر به ئی تل مهر وی په جنتی مشکو سره». لکه چه په دنيا کښی مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا ختو يا نورو شيانو باندی لګول کيږی کله چه د هغه ځای خاوری مشک دی نو په هغو باندی دا مهر لګاوه کيږی. دا ښيښه چه په لاس کښی واخيسته شی دماغ معطريږی او تر آخره پوری د خوشبوئی خورا (ډير) ښه رائحه او وږم تری پورته کيږی.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦

او په دغه (شرابو او نورو جنتی نعماؤ) باندی پس بايده دی چه رغبت وکړی رغبت کوونکی (په کولو د فضائلو او پريښودلو د رذائلو چه عجلت وکړی په حسناتو او ځان وساتی له سياتو).

تفسير : یعنی د دنیا ناپاک شراب د دی ور (لائق) نه دی چه کوم سړی هغه ته رغبت وکړی. هو یوائځی شراب طهور د دغی خبری لائق او ور دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او یو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللّٰهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهٗ مِنْ تَسْنِيْمٍ ﴿۲۷﴾ عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿۲۸﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنیم څخه دا (تسنیم) یوه چینه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (الله) مقربان.

تفسير : یعنی مقرب خلق یوائځی د دی چینی خالص شراب څښی او نیکانو ته به د دی شرابو ګډ ورکول کیږی چه لکه ګلاب او نور په هغه شراب کښی ګډیږی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا كَانُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَضْحَكُوْنَ ﴿۲۹﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ایمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسير : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ویل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه یو چتی (بیکاره) خیال لویدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خیالونو) او خیالی لذتونو باندی له لاسه وباسی (العیاذ بالله).

وَاِذَا مَرُّوْا بِهِمْ يَتَغَامَزُوْنَ ﴿۳۰﴾

او کله چه تیریږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترګکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسير : او یو تر بله په سترګو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وګورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنیا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفرالله).

وَإِذَا انْقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه وګرځی خپلو کورونو ته (نو) ګرځی دوی خوشاله (خبری جوړوونکی په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندی)

تفسیر : یعنی په خوش طبعی او توکو په مسلمانانو باندی ملندی وهی او په خپل عیش او عشرت باندی مفتون او مغرور شوی وائی چه ځمونږ عقیده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائی (آرام) ولی او له کومه رسیده.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

کله چه وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ویل به ئی پخپل منځکښی چه بیشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی.

تفسیر : او ګمراهان دی چه خامخا په زهد او ریاضت کښی خپل ځانونه له لاسه وباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندی ترجیح ورکوی او په لاحاصل او بی‌ګتی (بی فائدی) ربړو (تکلیفونو) باندی د حقیقی کمالاتو نوم ایښی دی آیا دا ښکاره ګمراهی نه ده چه سړی د خپل عیش او آرام او هوسائی (راحت) او کور او کهول څخه مخ واړوی او په یوه سړی پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دین پریږدی. (معاذ الله)

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چه نه دی لیږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندی ساتونکی څارونکی.

تفسیر : چه شاهدی وائی په هدایت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بیان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندی پیره‌داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګی پټوی. او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی. د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لویږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی ګمراه او احمق وائی.

فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو په نن (ورځ د قیامت کښی به) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنګه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کیږی یا ګوری کفارو ته چه څرنګه په عذابیږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾ ع

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خندیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهى خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (٢٥) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٨٤) په نزول کښی (٨٣) سورت دی

وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق څیری شي وچوی او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر : یعنی کله چه د الله تعالیٰ له خوا د څیریدلو «تکوینی» حکم وشی آسمان به هغه تعمیلوی او منی ئی او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دی خبری وړ (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښی غاړه کیږدی او د هغه په دی حکم منلو کښی هیڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شي.

تفسیر : د محشر دپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړیږی او د هغی د مخ گرد (تول) عمارات او غرونه او نور شیان لری کیږی تر څو په یوی مستوی سطحی باندی گرد (تول) پخوانی او وروستنی خلق سره یو ځای او په یوه وخت کښی بی له پردی او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پکښی وی له مړیو او خزائنو څخه او تش خالی شي له تولو اشیاؤ نه.

تفسیر : په هغی ورځی کښی ځمکه خپلی خزانی او مړی او نور اجزاء له دننه څخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شي څخه بالکل تشیږی چه د هغو تعلق د بندگانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسير : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سړی ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم څخه سر وغړوی.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَـٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَـٰقِيهِ ۞

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسير : یعنی د پروردګار په مخ کښې له رسیدلو څخه پخوا هر سړی له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښې زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښې ځان ستړی کوی که د خیر په لاره کښې وی یا د شر په لاره کښې هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) وباسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَـٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۞ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښې نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسير : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پاڼی وراندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ۞

او وبه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښې) خوشاله کړی شوی.

تفسير : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو ورونو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿١٠﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کیڼ لاس ئې).

تفسیر : یعني ورکره شي عملنامه په کیڼ لاس کښې د شا له لوري او پرښتي نه غواړي چه د ده هغه مخ ووینې نو په دې وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي. کیدی شي چه مراد ئې داسي وي چه د دوی متي به تړلي وي نو ځکه ئې عملنامې د شا له لوري ورکولي کیږي.

فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿١١﴾

پس ژر به ناري کړي دی ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسیر : یعني د عذاب له ویرې څخه به مرګ غواړي او د خپل هلاکت آرزو او تمنا به کوي.

وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ﴿١٢﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿١٣﴾

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بیشکه ؤ دی په (دنیائی) اهل خپل کښې خوشاله (په کفر او معاصي غافل له آخرته).

تفسیر : یعني په دنیا کښې له آخرته بې فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دی هغه کسان چه د دنیا د هستوګنی په وقت کښې د آخرت له ویرې ویلې کیدل هغوی نن بالکل ډاډه او په خوښې کښې دی. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ﴿١٤﴾

بیشکه ده به یقین کاوه په دنیا کښې داسې چه دی به له سره بیرته نه ګرځی (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسير : د ده كله داسې خيال و چه يوه ورځ به د الله تعالىٰ په مخ كښې ودريږي او د يوې ذرې شمير جواب به وركوي نو ځكه په گناه او شرارت كښې داسې زړه‌ور او دلير وو. يعني ده به په دنيا كښې گمان كاوه چه له سره به الله تعالىٰ ته رجوع ونه كړم او قيامت نشته! نه ده داسې بلكه

بَلٰٓى ۚ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيْرًا ﴿١٥﴾

هو! دى رجوع كوي (هرومرو (خامخا) الله ته) بيشكه رب د ده دى په ده ښه پوه ليدونكى بينا.

تفسير : يعني له پيدا كولو ځني تر مرگ پورې به ئې دا كتل چه د ده روح له كوم ځاى څخه راغلى ده؟ او بدن ئې له څه شي څخه روغ دى؟ څه اعتقاد لرى؟ عمل ئې څه دى؟ په زړه ئې څه گرځي؟ له ژبې ئې څه وځي؟ لاسونه، پښې بې څه كوي؟ څه گټي؟ څه خوري؟ څه كوي؟ وروسته د هغه له مرگه د هغه روح چيرې لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په كوم كوم ځاى كښې دى؟ او نورې پوښتنې. هغه الله تعالىٰ چه د سرې له احوالو څخه په دې اندازه خبر او د هر څيز په گردو (تولو) خيرو او كلي او جزئي احوالو باندې پوه دى نو آيا څه گمان كاوه شي چه هغه به دې هم داسې مهمل او معطل پريږدې؟ ضرور دى چه د هغه د اعمالو نتيجې او ثمرې به ورښكاره كړي.

فَلَآ اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپينوالي د عشاء پس له سوروالى د ماښام او په شپه او په هغو (څيزونو) چه جمع كړى وى (شپې هغه په تيارو خپلو كښې)

تفسير : يعني سرى او نور ساكښان (جاندار) چه د ورځې له مخې د معاش په تلاش كښې د باندې گرځي او هر چيرې په خپلو چارو كښې بوخت دى د شپې له لورې تول سره يو ځاى كيږي او هر يو په خپلو ځايونو كښې سره توليږي.

وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمۍ كله چه پوره كامل شي.

تفسير : يعني د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چه د خپل كمال حد ته رسيدلى وي. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَنۡ طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسيږی تاسی ای خلقو يو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسير : يعنی د دنيا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدريج سره تير شوی په پای (آخر) کښی د مرگ پوړ (زينه) ده، بيا د برزخ عالم دی، وروسته قيامت، الله تعالیٰ پوهيږی چه په قيامت کښی د څه څه احوال وليدل؟ او د څه څه مراتبو پريکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپی په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی يو شانته سره او سپينه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقيقت او په رښتيا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغيزی نښی دی چه پس له ورکيدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کيږی چه هر شی په کښی پټيږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخيژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زياتيږی، کميږی او په څوارلسمی شپی کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تياره فضاء رڼوی، گواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپی مختلفو کيفياتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ايمان نه راوړی.

تفسير : چه وروسته له مرگه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم يو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾ السجدة

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسير : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کريم له بيان څخه ئی گټه (فائده) اخيستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بيان اوری خو هيڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۲﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوْعُوْنَ ﴿۲۳﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گنی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښی ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یواځی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښی د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی ډیرئ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۴﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی زیری وکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گتی د هغی نتیجه او میوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ﴿۲۵﴾

مگر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهى اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (٨٥) تسلسلها حسب النزول (٢٧) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مكى دى (٢٢) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (٨٥) په نزول كښى (٢٧) سورت دى

وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ①

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دى.

تفسير : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دى چه په يوه كال كښى لمر په هغو كښى گرځى يا د آسمانى قلعى برجونه او برخى دى چه پرښتى پيرى په كښى كوى يا هغه لوى ستورى دى چه په ليدلو سره هم په آسمان كښى ښكارى والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

او (قسم دى) په هغى ورځى وعدى كړى شوى (چه د قيامت ورځ ده) او (قسم دى) په هغى ورځى چه حاضريږى (چه ورځ د جمعى ده) او په هغى ورځى چه هغى ته ورحاضريږى (خلق چه ورځ د عرفى ده).

تفسير : خلق په گردو (تولو) ښارونو كښى حاضريږى د جمعى په ورځ او د گردى (تولى) دنيا خلق سره يو ځاى توليږى د عرفى په ورځ حج ته نو ځكه په روايتونو كښى راغلى چه (شاهد) د جمعى ورځ ده او (مشهود) د عرفى. برسيره پر دى د شاهد او د مشهود په تفسير كښى ډيرى خبرى دى خو اوفق بالروايات هم دا خبره ده والله اعلم.

تنبيه : د قرآنى قسمونو په نسبت مو د القيامة د سورت په شروع كښى څه ليكلى دى ښائى هغه په هر ځاى كښى په زړه ولرئ او له دى قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دى چه د دى گردو (تولو) څخه دا ښكارى چه الله تعالىٰ مالك د امكنه ؤ او ازمنه ؤ دى او د داسى مالك‌الكل له حكم څخه پرته (علاوه) كار كوونكى د لعن او عقوبت مستحق او ور (لائق) دى. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ۝٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ۝٥

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په ځمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سړیو سره).

تفسیر : یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او ښه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنډه ئی دا ده چه په پخوانیو پیړیو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو شیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروراندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی ورووغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه ړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر ورکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواژه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر ورکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروړاندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښيم تاسي ګرد (تول) سري په يوه ميدان کښي سره تول کړئ. د هغوی پر مخ کښي ما يو غرغره باندی وځړوئ. او د دی لفظ په ويلو سره پر ما باندی غشی ولئ «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسی وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله تولو وويل (آمنا برب الغلام، ايمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزيرانو باچا ته وويل «وګورئ چه د هغی خبری په سبب چه دا ګرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پيښه شوه. ړومبی به يو دوو سړيو ايمان راووړ اوس خورا (ډير) ډير خلق مؤمنان شول» باچا زيات په قهر شو او د ډيرو لويو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ايمان لری او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسی په هم دی کندو کښی دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډير سړی په اور کښی وغورځول شول خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی يو ماشوم وو او ګمان کيده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ويری ځان په اور کښی ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسی ورغږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسير : يعنی باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښی ناست ؤ. او په ډيره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هيڅ زړه په دوی باندی نه خوږيده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

او عيب ئی نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ايمان لرونکی ؤ په الله ډير غالب قوی ډير ستايلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبيداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسیر : یعنی د دی مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دی بل کوم شی نه ؤ چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینی (صفت) وړ (لائق) الله تعالیٰ باندی به ئی ایمان راوړ چه سلطنت او باچائی ئی پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندی ده او په هر کوچنی (ماشوم) او لوی او ذری ذری باندی پوه او باخبر دی کله چه د الله تعالیٰ داسی بندګان یواځی په دی ګناه باندی چه هغوی ولی د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښی سوځوی نو آیا دا ګمان کاوه شی چه داسی ظلم او ستم به بی بدل او انتقام پاتی کیږی او قهار الله به داسی ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د الله تعالیٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئی سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤ روایتونو کښی د دی خبری ذکر نشته. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۝١٠

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښی غورځولی وی ضرر ئی رسولی وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئی توبه نه وی ایستلی (او نه وی ګرځیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښی) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعنی په اصحاب‌الاخدود پوری منحصر نه دی هغه سری چه داسی زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالیٰ له لاری څخه ګرځوی لکه چه د مکی کفار ئی کوی او بیا له دی خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږی هغوی ته هم د دوزخ داسی عذاب تیار دی چه په هغه کښی به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسی سوځولو کښی وی چه د دوزخی زړه او وجود پکښی سوځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝١١

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (څلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راگرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرگه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربړ (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سړی پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه ځمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنگه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښښوونکی (د گنهگارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانئ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندگانو خطاوی او گناهونه ښښی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښې) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شی چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شی کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیچا لره حق نشته چه د هغه د چاری مخه ونیسی په هر حال بندګانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شی او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندی ولری او په زړه کښی سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلی او رجاء خوف او ویره هم ورځنی ولری.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام وروئه د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښی وېرانستل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه وروسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښی دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویریږی برسیره پر دی دا ګردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ ګڼی او تل په هم دغو دروغو پسی ګرځی.

وَّاللّٰهُ مِنْ وَّرَآىِٕهِمْ مُّحِيْطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسیر : یعنی له دی دروغ گڼلو څخه هیڅ یوه گټه (فائده) هغوی ته نه رسیږی خو د دی دروغ بللو هیڅداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسیږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختیار) او قبضی څخه هیڅ چیری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په تولو کتابونو کښی نه ده داسی لکه چه گمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر یا کهانت دی).

تفسیر : یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجید داسی یو شی نه دی چه د دروغ بللو وړ (لائق) وی یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گڼلو سره د هغه په لوئی او سترتوب کښی به څه نقصان او لږوالی پیښ شی.

فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ﴿٢٢﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسیر : په داسی یو ځای کښی چه هلته د هیڅ دول (طریقه) تغیر او تبدیل او لاس وهلو هیله (امید) نشته او له هغه ځایه په دیر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ فَاِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل او سامان شته چه په هغه کښی هیڅ یو قوت او طاقت هیڅ یوه رخنه (نقصان) او کندو نشی کولی.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهي سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸٦) تسلسلها حسب النزول (۳٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مکی دی (۱۷) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٦) په نزول کښی (۳٦) سورت دی.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجۡمُ الثَّاقِبُ ۝٣
اِنۡ كُلُّ نَفۡسٍ لَّمَّا عَلَيۡهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلۡيَنۡظُرِ الۡاِنۡسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥

قسم دی په آسمان او په راتلونکی د شپی او څه پوه کړی ته چه څه دی تلونکی د شپی ستوری ځلیدونکی دی چه نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندی څارونکی ساتونکی شته. نو ودی ګوری انسان چه (اصلاً) له څه شی څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : یعنی له انسانانو سره پرښتی اوسیږی چه هغوی له بلاؤ څخه ژغوری (محفوظوی) یا ئی عمل لیکی (موضح القرآن) او په قسم کښی ښائی دی لوری ته اشاره وی هغه څوک چه په آسمان کښی ستوری ساتی نو په ځمکه کښی ستاسو د چارو ساتنه هغه ته کوم ګران کار نه دی همغسی چه په آسمان کښی ستوری محفوظ دی او د هغو ښه ښکاریدل په شپه کښی وی هم داسی ګردی (تولی) چاری په اعمالنامو کښی اوس هم محفوظی دی مګر د هغوی ظهور خاص په قیامت کښی کیږی کله چه خبره داسی ده نو انسان لره ښائی چه تل د قیامت په فکر کښی وی که د ده یقین په قیامت باندی نه راځی او هغه مستبعد ګڼی نو ښه غور او فکر دی وکړی چه پخپله دغه انسان له کوم شی څخه پیدا شوی دی (فرمائی الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنۡ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کښی).

تفسیر : یعنی له منیو څخه چه توپ وهلی وځی یا له هسی اوبو څخه چه تولی کړی شوی وی

په رحم کښې.

يَخْرُجُ مِنۢ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝٧

هسې اوبه چه راوځی له منځه د شاؤ (د سړیو) او له هډوکیو د سینو (د ښځو) څخه .

تفسیر : وائی چه د نارینه ؤ منی د دوی له شاګانو څخه او د ښځو منی د هغو له تترو (سینو) څخه راوځی ځینی عالمان وائی چه شا او تتر له ګرد (تول) بدن څخه کنایه ده یعنی منی د نارینه وی که د ښځی د دوی له ګرد (تول) بدن څنی پیدا کیږی او بیا په ځغرد (تیزی) تری جلا (جدا) شی. په دی کنایه کښی د «صلب» او «ترائب» تخصیص ښائی د دی لپاره وی چه د منیو د مادی په حصول کښی رئیسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) یو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زیات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسیله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ لَقَادِرٌ ۝٨

بیشکه دغه (الله) په بیا بیرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر : یعنی تر مړینی وروسته مو بیا الله تعالیٰ ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل ئی دا چه له نطفی څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بیا ژوندی کولو څخه څه زیات عجیبه نه ده کله چه دا عجیب امر د هغه له قدرت کیدی شی نو جائز نه دی تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شی بلکه خامخا بیا ئی هم پیدا کولی شی.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۝٩

په هغی ورځی کښی چه ښکارولی به شی (پکښی) پټ څیزونه.

تفسیر : یعنی ګردی (تولی) هغه پټی خبری چه د دوی په زړونو کښی وی ښکاریږی او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ⑩

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ⑪

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او ورښت راوړونکی باندی.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ⑫

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی واښه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ⑬ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ⑭

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او ریښتیا پری کړه او فیصله ده او بیشکه دغه یوه ریښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه ځا کښی چه قابلیت وی هغه ډک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګټوره کوی. په قیامت کښی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د ننداری وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښی شبهی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی ټول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی ټول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۷) په نزول کښی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْــــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ①

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له تولو څخه) ډیر لوی او بنه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښی ووایئ!) نو ځکه مونږ او ګرد (تول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِیْ خَلَقَ فَسَوّٰی ②

هغه (رب) چه پیدا کړل (تول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او بنه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی ګرد (تول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِیْ قَدَّرَ فَهَدٰی ③

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی ورونبوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره ورونبوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکی «د هر سری دپاره ئی د کمال یوه اندازه تاکلی (مقرر کړی) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره وربښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِیٓ اَخۡرَجَ الۡمَرۡعٰی ۝۴ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحۡوٰی ۝۵

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه ګیا له ځمکی څخه پس وئی ګرځوله هغه (شنه ګیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنی ړومبی تکه شنه واښه او ورشو په ځمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او توروی چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر دیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنۡسٰٓی ۝۶ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده!) بیا به ئی ته نه هیروی مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو ځنی چه د هغو بالکل هیرول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

اِنَّهٗ یَعۡلَمُ الۡجَهۡرَ وَمَا یَخۡفٰی ۝۷

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی تول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال تول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیرول څه معنیٰ لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په تولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم شیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ⑧

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکوو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردی (تولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به ګرد (تول) مشکلات لری کړل شی.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ⑨

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سری لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سری باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندګانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یوازی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو څیز باندی چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسیر : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه ګټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسیر: یعنی نه مرګ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرګ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شي. او خپل قلب او قالب ئی په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

او یاد ئی کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئی لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعنی پاک او صاف شوی د تحریمی په تکبیر کښی ئی د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئی لمونځ وکړ. ځینی اسلاف وائی چه د تزکیی نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلیٰ» کښی د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښی ئی اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه ړومبنی وینا ده.

تنبیه : مونږ حنفیانو سم له ړومبنی تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلی ایستلی دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښی خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سری په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمی تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په **«ذکر اسم ربه»** باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾

(کفار د مکی مخ ګرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر : یعنی دا ښیګڼه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنګه حاصلیږی چه تاسی هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چرچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فانی او آخرت په زرهاؤ ځلی له هغی ښخه ښه او پایه دار دی بیا د تعجب ځای دا دی هغه شیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه ښنګه پری ښودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو ړومبنیو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسیٰ دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾ ښخه تر ﴿ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا تینګ او مؤکد شو.
تنبیه : په ځینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسیٰ علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلی شوی دی الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم ځای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الغاشية مكية وهی ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (٦٨) نزلت بعد سورة «الذاريات»
د «الغاشية» سورت مکی دی (٢٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۸) په نزول کښی (٦٨) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت ښخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د پټوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسير : يعني هغه خبره د اوريدلو وړ (لائق) ده چه پتوونكى د خلقو دى په هيبتونو او په سختيو خپلو كښى.
تنبيه : (له غاشيى پتوونكى) څخه مراد قيامت دى چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندى چاپيريږى او د هغه په اثر به پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندى محيط وى.

وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾

ځينى مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كښى ويريدونكى او ذليله وى ربړ (تكليف) ايستونكى رنځ راښكوونكى به وى.

تفسير : يعني په آخرت كښى به ربړ (تكليف) ايستونكى د ربړ (تكليف) ګاللو (برداشت كولو) په سبب ستړى او ستومانيږى ځينى وائى چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنيا حال مراد دى يعني څومره خلق دى چه په دنيا كښى زيارونه (كوششونه) كوى او ربړونه (تكليفونه) ګالى (برداشت كوى) تر دى چه ستړى كيږى خو كله چه دا ګرد (تول) ربړونه (تكليفونه) د حق په لاره كښى نه دى نو ځكه ګرد (تول) ابته (خراب) او بيكاره ځى دوى دلته تكاليف ګالى (برداشت كوى) او هلته هم په مصيبتونو باندى آخته كيږى او «خسرالدنيا والآخرة» هم دى ته وايه شى حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كفار په دنيا كښى ډير زيارونه (كوششونه) كوى خو د الله تعالىٰ په دربار كښى هيڅ نه منل كيږى».

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

ننوځى به اور ډير ګرم ته ورڅښل كيږى به پرى له چينى ډيرى ګرمى څخه (په وقت د غلبى د تندى كښى).

تفسير : يعني كله چه د دوزخ تودوخى د هغوى په باطن كښى سخته ګرمى پيدا كړى دوى بى اختياره «تږى يو تږى يو» نارى وهى چه ښائى د اوبو له څښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شى دلته به د يوى يشيدونكى چينى له اوبو څخه دوى ته اوبه وركولى كيږى چه د هغو له څښلو څخه به د دوى شوندى ورتيږى او كولمى به ئى توتى لوېږى او بيا به ژر جوړيږى او هم داسى به تل په عذاب ككړ وى (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

نه به وی دوی ته طعام خواړه مګر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسير : ضريع يوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تريخوالی کښی له شبرق يا له مصبر څخه زيات بد خونده او مرداره او په ګرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخيان له لوږی څخه په عذاب شی او «وږی يو! وږی يو!» ناری وهی نو دا (ضريع يا ايلوی يا شبرق او مصبر) دوی ته ورکول کيږی.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ⑦

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضريع) او نه دفع کوی هيڅ لوږه (له دوی نه هغه ضريع).

تفسير : له خوړلو څخه يواځی خوند او لذت اخيستل يا د ځان څربول يا د لوږی لری کول يا بل مقصد وی د (ضريع) له خوړلو څخه دا خبری هيڅ نه حاصليږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصريحاً په دی آيت کښی ذکر شوه. لنده ئی دا چه هيڅ يو لذيذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځايه پوری د دوزخيانو د حال بيان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتيانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ⑧ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ⑨

ځينی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنيا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسير : يعنی خوښ به وی چه د دوی زيار (کوشش) په ځای شو او د خپلو رېړو (تکليفونو) او د زحمتونو ګټه (فائده) ئی په ښه دول (طريقه) سره بيا مونده.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ⑩ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ⑪

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چتی (بيکاره) خبره.

تفسير : يعني په جنت کښې هيڅوک چتي (بيکاره) او اپلتي خبرې نه اورې د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

په دغه (جنت) کښې چينه ده جارې بهيدونکې.

تفسير : يعني په جنت کښې يوه عجيبه دول (طريقه) چينه ده او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده او وائي چه په جنت کښې ډيرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

په دغه (جنت) کښې دي تختونه (دپاره د کيناستلو د جنتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان او جامونه ايښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير : کله چه وئې غواړي چه وئې څښي هيڅ ډيل او ډير به نه پکښې کيږي.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

او (په دغه جنت کښې دي) بالښتونه ايښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنتيانو ته).

تفسير : يعني په ډير نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړيدلي وي، لوئې ګدوځې (تکيې) او بالښتونه به ځاى په ځاى کښې ايښود شوي وي چه کله به په يوه کيني او کله به په نورو تکيه وهي.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنت کښې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير : تر څو هر کله او په هر ځاى کښې چه د جنتيانو زړه غواړي هلته آرام او هوسائي (راحت) او له يوه ځايه د بل ځاى د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿۱۷﴾

نو آیا پس نه گوری (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده ؤ (څاروو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (ډیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿۱۸﴾

او (آیا نه ګوری منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بی له ستنو).

تفسیر : یعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسئ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿۱۹﴾

او (آیا نه ګوری منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو ځایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿۲۰﴾

او (آیا نه ګوری منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوګنه اوسیدل آسان دی. دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنی تعجب دی چه سره د لیدلو د دی ګردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه ؤ انتظاماتو باندی منکران نه پوهیږی چه له هغو ګردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت باندی ثابتیږی او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځی د ابن کثیر رحمة الله علیه په وینا د دی شیانو تخصیص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاؤ ځنګلونو کښی ګرځیدل او په دی وقت کښی به زیاتره د هغوی تر سترګو لاندی هم دا څلور شیان ؤ د سورلیٔ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او نښو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی ویرِوونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسیر : یعنی کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قیام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسی یواځی د پند ورکولو دپاره لیږلی شوی یئ که دوی نه پوهیږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکلی (مقرر کړی) شوی نه یئ چه په زور او زیادت سره ئی په هغوی باندی ومنئ او د هغوی زړونه په بل لوری واړوی. دا کار د مقلب القلوب دی. **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال).**

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چه وګرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتګ د دوی (په قیامت کښی) بیا بیشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوی او د هغه له آیتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ څمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د یوی یوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفجر مكية وهی ثلاثون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مکی دی (۳۰) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۹) په نزول کښی (۱۰) سورت دی وروسته د «الليل» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْفَجْرِ ۝۱ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝۲ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝۳ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ۝۴

قسم دی په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دی په) طاق باندی او په شپه باندی کله چه ځی راځی توره تیاره کیږی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د لوی اختر په صباح حج اداء کیږی او لس شپی له هغه څخه پخوا شپی دی او جفت او طاق د روژی وروستنی لسیز (عشره) ده. او د شپی له تګ څخه مطلب د پیغمبر صلی الله علیه وسلم معراج دی چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دی نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم یاد کړ.

تنبیه : ګردو (تولو) مفسرینو د ﴿ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ﴾ معنی عموماً د شپی تیریدل یا د شپی د تیاری خوریدل اخیستی دی ګواکی د صبا د قسم په مقابل کښی ئی د شپی د راتلو قسم یاد کړ لکه چه د جفت په مقابل کښی ئی د طاق قسم یاد کړی دی او د (لیال عشر) څخه ممکن دی چه مطلق لس شپی مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصادیق هم په تقابل کښی شته. د هری میاشتی په ړومبنیو لسو شپو کښی د شپی اوله برخه رڼه وی او بیا تیاره شی او د لسو وروستنیو شپو په اوله برخه کښی تیاره وی بیا په آخره شومه کښی رڼیږی او د منځینو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دی ګواکی دی اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمایلی ده چه هیچا لره نه ښائی چه د عیش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصیبت رېړ (تکلیف)، تنګی، فراخی او بدی ورځی په مقابل کښی داده او مطمئن شی او داسی دی نه ګنی چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پېښه او حالت نه راپېښيږي. ده لره ښائي چه په ياد ئې ولري چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پيدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنيا کښې د يوه ضد په مقابل کښې بل ضد راولي هم داسې ستاسې حالونه او کيفيتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوي او در بدلوي ئې لکه هغه واقعي او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځي په ګردو (تولو) کښې ئې په هم دی اصولو تنبيه فرمايلې ده.
يوه بله تنبيه د دی آيت په تفسير کښې دوه مرفوع حديثونه راغلي دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصين، حافظ ابن کثير رحمة الله عليه د يوه په نسبت ليکي «**وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن في رفعه نکارة**» او د بل په نسبت وائي «**وعندی ان وقفه علی عمران بن حصين اشبه والله اعلم**».

هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝٥

آيا شته په دی قسمونو کښې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسير: يعني دا قسمونه معمولي نه دی ډير معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهيږي چه د کلام د تاکيد دپاره په دی کښې يو ځان ته عظمت او خاص وقعت مونده کيږي. او محذوف جواب د قسم دا دی يعني خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځينو منکرينو د تعذيب ذکر فرمائي چه

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ

آيا نه وينې نه ئې خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبيلې د اول) د عاديانو سره چه ارم ؤ.

تفسير: «عاد» د داسې يوه سړی نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی ياديږي. د ده په نيکونو کښې يو سړی (ارم) نوميده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائي داسې اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځينې وائي چه د عاد د قوم شاهي کورنۍ ته «ارم» ويل کيدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧

چه خاوندان د قوت قامتونو لويو ؤ (يا خاوندان د لويو ستونو ؤ)

تفسير : يعنې ستنې ئې ودرولې او لوی لوی عمارتونه ئې جوړ كړل يا ئې دا مطلب دی چه ډير ځلي په سير او سياحت مشغول ؤ او په لويو وځكيكو او ستنو باندې ئې كيږدې يا خيمې درولې، د ځينو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگې ونې او نور لوړ (اوچت) شيان دی چه په تشبيه سره ويلې شوی دی او ځينې وائي چه ارم د يوه ښار نوم دی چه پكښې لوئې لوئې مانې او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

هسې (قبيله) چه نه وه پيدا كړی شوی مثل د هغې (په قوت قدرت كښې) په تولو ښارونو كښې.

تفسير : يعنې په هغه وقت كښې د هغه قوم غوندی بل كوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه ؤ يا دا چه د هغوی عمارتونه بې ځاری او مانې ئې بيمثالې وی.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

او (څه كړی ؤ رب د تا له) ثموديانو هغو سره چه كنستلې غوځې كړې ئې وی لوئې تيږې (گټې) په كنده كښې.

تفسير : «وادی القرىٰ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تيږې (گټې) توږلې كيدې او بيا ئې له هغو څخه ډيرې محفوظې او مضبوطې مانې جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

او (څه كړی ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (ډيرو لښكرو) ميخونو ؤ.

تفسير : يعنې لوی لښكر لرونكې چه د هغه د فوجې ضرورياتو لپاره به ډير زيات ميخونه په كار كيدل يا دا چه خلقو ته به ئې په ميخونو سره سزا وركوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿۱۱﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿۱۲﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿۱۳﴾

هسې (سړي ؤ دوی ګرد (تول)) چه سرکشي ئې کړې وه په ښارونو کښې بیا ئې ډیر کړی ؤ په هغو (ښارونو) کښې فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښې مست شوی په ملکونو کښې ئې ښه شور ماشور، جنګ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئې وکړل، او داسې سرونه ئې وغړول چه لکه د هغوی په سر باندې هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتې کیږي او هیڅ کله به د دې ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږي (مجبوریږي) . وروسته له دې نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئې پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینې او متروکې پرې وورولې او د هغوی ګرد (تول) قوت او لویې ئې له خاورو سره برابر کړې او د دوی هغه ګرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿۱۴﴾

بیشکه رب ستا په ځای د انتظار کښې دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سړی په پټونې (کمین) کښې پټ ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پیښو حال او احوال ځان ته څرګندوی (ښکاره کوی) او بیا په ټاکلي (مقرر کړی) وقت کښې سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسې وپوهیږئ چه الله تعالیٰ هم د ګردو (تولو) بندګانو له سترګو څخه په پټه څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال ګوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پټیږي. هو! په سزا ورکولو کښې تعجیل او تلوار نه فرمائي نو غافل بندګان ئې داسې ګڼي چه پس هیڅوک څمونږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړي ښائي هغه سره وکړو حال دا دی چه په ټاکلي (مقرر کړی) وقت کښې د هغوی دا ګردې (تولې) چارې د هغوی په غاړو کښې ورلویږي او د هرې یوې هغې چارې په مقابل کښې خپله جزا وینې چه له شروع څخه تر اوسه پورې تر کتنې لاندې

وه نو دلته دا خبره لا څرګندیږي (ښکاره کیږي) چه دا ګرد (ټول) مهلت او ټال د بندګانو د امتحان او ازموینی لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئی ورځی ته څه ذخیره کوی که په هم دا ظاهري او عارضي حالت باندی مغروریږي او خپل پای (آخر) ته نه ګوري؟.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بني آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی ځما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنده ئی دا چه د هغوی سترګی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یوازی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار ګنی او په دی نه پوهیږي چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وګوری چه تاسی ئی شکر وباسئ؟ او رېړ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شئ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردګار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنګی، سختی او رېړ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه ګڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لګوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسې دې نه وائې بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر يتيم پلار مړی باندې.

تفسير : يعنې د الله جل جلاله په دربار کښې به ستاسې څنګه عزت وی؟ چه تاسې د بيکسانو او يتيمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ يعنې نه دې دا عزت او ذلت په ډيروالی او لږوالی د مال سره څکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دې بلکه فعل ستاسې ډير قبيح دې له قول ستاسو نه څکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له يتيمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تيزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکينانو.

تفسير : يعنې له خپل مال او شتو څخه د مسکينانو لاس نيوی چيری نورو ته هم داسې يو شی نه وائې چه د ده په ويلو او تيزولو سره هغوی له وږی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو تولو ډيرو سره.

تفسير : يعنې د مړی په پنګه (مال) او ميراث اخيستلو کښې د حلال او حرام او حق او باطل څه تميز نشته څه ئې چه په لاس ورشی خوری ئې او پخپل دغه عمل سره دا راښيئ که د مسکينانو حقوق تلف کيږی تلف دې شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډيری سره.

تفسير : يعنې رښتيا خبره دا ده چه ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طريقه) مو مال په لاس راشی او يو پول(پيسه) مو هم په يوه ښه کار کښې له لاسه ونه وځی که مخ کښې هر څه راپيښيږی را پيښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې ئې خرڅ نه کړئ دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر : ګردې غونډې او غرونه به واړه واړه شي ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسیر : یعنې رابه شي رب ستا د خپل قهر په تجلی سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائی او وړ (لائق) وی.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپیریدونکې پر انسانانو او پیریانو باندې).

تفسیر : یعنې د محشر په میدان کښې. یا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کښې دوزخ.

تفسیر : یعنې په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه ښخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿۲۳﴾

په دغې ورځې کښې به پند واخلي ياد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وقت کښې پند اخيستل (بلکه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير : يعني هلته به وپوهيږي چه په سختي غلطي او غفلت کښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چه د پوهيدلو او سنجولو (فکر کولو) وقت به له لاس څخه وتلى وي هغه چارې چه په دارالعمل کښې کيدې په دار الجزاء کښې کله کيدې شي.

يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿۲۴﴾

وائي څنګه به ښه و ما لره که څه مې مخکښې ليږلي وى دپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه کښې).

تفسير : يعني افسوس د دنيا په ژوندون کښې مې څه نيکي نه ده کړې چه هغه له ما څخه په مخکښې دلته رارسيدلي وى او اوس به مې په دغه آخروى ژوندون کښې په کار راتلي هم داسې تش لاس را رهى (روان) شوى يم کاشکې د حسناتو کومه ذخيره مې له مخه ليږلي وى چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلي او په کار به مې راتلي!.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ أَحَدٌ ﴿۲۵﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ أَحَدٌ ﴿۲۶﴾

نو په دغې ورځې کښې به نه په عذابوى الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوک او نه به قيدول کوى (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوک.

تفسير : يعني الله تعالىٰ به په دغې ورځې کښې مجرمانو ته داسې سختي سزاوې ورکوى او په داسې سختي بندې خاني کښې به اچول کيږي چه د هغې څاري او مثال د بل مجرم په حق کښې متصور نه دى. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکي «هغه ورځ به نه وهل کيږي د هغه د وهلو په څير بل څوک نه اور نه د دوزخ د اور مؤکل او نه منګور (مار) او نه لړم چه په دوزخ کښې اوسيږي ځکه د هغوى وهل او درد رسول جسماني عذاب دى او د حق سبحانه تعالىٰ عذاب به داسې وى چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت کښې اخته کوى چه روحاني عذاب دى او ښکاره ده چه روحاني عذاب له جسماني عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لرى او هم نه ترى د هغه د ترلو په شان بل څوک ځکه چه دوزخ څارونکي که څه هم د دوزخيانو په غاړو کښې د اوسپنې غاړکي اچوى او په کلکو ځنځيرونو ئې ترى او د دوزخ ورونه ترى او برسيره پرى

سرپوښونه پردی خو د دوی عقل او خيال نشی بند ساتلی او د عقل او خيال عادت دی چه تل ديرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښی ځينی خبری د نورو خبرو حجاب کيږی نو ځکه د بنديتوب او تنګی په منځ کښی د انسان عقل او خيال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختيا حاصليږی پرته (علاوه) له هغه سری څخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خيال د دی خوا او هغی خوا له تللو څخه وساتی او بالکل درد، ربړ (تکليف) او انديښنو ته متوجه شی نو دا دول (طريقه) روحی قيد له بدنی قيد څخه په زرهاؤ ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سريو او سودائيانو ته په ډيرو باغونو او ګلانو او خورا (ډير) ښو ننداړو کښی د زړه خپګان او د ويری او د وهم او خيال د انديښنو د پيدا کيدلو په سبب هيڅ خوند او لطف نه حاصليږی او هغه ارت او وسيع باغ او د ننداری وړ (لائق) شيان د دوی په نظر کښی تنګ راځی او تول د کتلو وړ (لائق) شيان د دوی د وير ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نيوونکيه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنيا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضی خوښ به ئی ته (له الله څخه او الله) راضی خوښ (به وی له تا څخه) بيا ننوځه په (نيکانو) بندګانو ځما کښی او ننوځه په جنت ځما کښی (سره له نورو مقربانو).

تفسير : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بيان شو اوس د هغه په مقابل کښی د هغوی خلقو انجام ښودل کيږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د يادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کيږی هغوی ته به په حشر کښی ويل کيږی آ راحت نيوونکيه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقيقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او انديښنو څخه ګوښه (بيل) اوسه! او تل په خوښی او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تيروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته تاکلی (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کښی ځان ګډ او داخل کړه. او په عاليشان جنت کښی هستوګنه کړه! له ځينو روايتونو څخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښی هم دا زيری اوراوه کيږی بلکه د عارفانو تجربه راښيی چه د دی دنيا په ژوندون کښی هم داسی مطمئنه نفوس له دی زيری څخه پوره خوند اخلی «**اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک**».

تنبيه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقيق دی د القيامة د سورت په شروع کښی وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهى عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مکی دی شل آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۰) په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝۱ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝۲

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مکه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قید ممانعت نه وی) په دی ښار کښی (چه هر څوک وژنی یا ئی پریږدی په یو ساعت د ورځی کښی).

تفسیر : په مکی معظمی کښی هر سری له جنګ کولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو واری د مکی په فتحی کښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنګ کړو د هغه وژل به روا کیده تر دی چه ځینی لوی مجرمان د کعبی شریفی د دیوالونو تر څنګ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بیا همغه ممانعت تر نن پوری بیرته قائم شو هر کله چه په دی آیت کښی په مکی باندی قسم یاد شوی دی او هغو شدائدو او سختیو ته اشاره شوی ده چه هغه ډیر ځلی پر انسانانو باندی راتلونکی دی او د هغی زمانی خورا (ډیر) لوی سری په دغه ښار کښی په ډیره زړه خوږونکی سختی اخته و او خورا (ډیر) زیات ربړونه (تکلیفونه) ئی ګالل (برداشت کول) نو ځکه ئی په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) چه ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ ده تسلی ورکړه چه نن ستاسی احترام په دی ښار کښی د ناپوهانو له لوری نه کیږی یو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار کښی د بریالیتوب (کامیابی) په ډول (طریقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهیر او تقدیس دپاره به د لویو مجرمانو په سزا ورکولو کښی تاسی ته اجازت وی دا پخوا ویل د هجرت په اتم کال کښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبیه : ځینو د ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازله** اخیستی ده یعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پکښی پیدا شوی ئی او په کښی هستوګنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ﴿٣﴾

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څیریدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښی

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیریږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سړی پخپل ټول عمر کښی د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (ټولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښی ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښی چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (دیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نښه او هدف وه د ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیریږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښی عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګڼی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګڼی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وائی (له فخره) ما خرڅ کړی و مال خورا ډیر (په دښمنی د محمد کښی).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په معصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تیر مال خرڅ کوی. او په داسی خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼی. او په ډیر فخر سره وائی چه ما په فلانی پیښی کښی دومره ډیر مال لګاؤ. او دغومره شته می خرڅ کړل. آیا بل څوک به ځما په مقابل کښی داسی خرڅ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاریږی چه دا ټول لګښت خرڅ ئی ابته (خراب) او عبث ګرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کیږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

آیا ګمان کوی دی چه بیشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وقت د خرڅ د مال کښی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ دا ګرد (ټول) شیان ګوری او وینی او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندی چه ولګاوه شی هغه ګرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾

آیا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی (چه پری وګوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی).

تفسیر : یعنی هغه چاته چه ما د لیدلو سترګی ورکړی دی آیا هغه پخپله نه ګوری؟ یقیناً د هغه الله تعالیٰ چه ګردو (ټولو) ته ئی سترګی، عقل او بصیرت او پوه وربښلی دی د بینائی قوت او قدرت او پوه له ګردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

او (آیا نه ده ورکړی مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډی(چه خبری او

خوراک او نور پرې کوي بلکه ورکړي دي مونږ ده ته يوه ژبه او دوه شونډې)

تفسير : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستي (مدد) اخستي کيږي.

وَهَدَيۡنٰهُ النَّجۡدَيۡنِ ۝۱۰

او ښوولي دي مونږ ده ته دوه لارې (د خير او شر چه پرې جنت يا دوزخ ته ځي).

تفسير : يعني د ښو او بدو دواړه لارې ئې ورښوولي دي تر څو چه ځان له بدې لارې څخه وژغوري (وساتي) او په ښه لاره تګ وکړي او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول (طريقه) سره د عقل او فطرت په وسيله شوې ده او تفصيل ئې د پيغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوي دي.
تنبيه : ځينو له «نجدين» څخه د ښځو دوه تي مراد اخيستي دي يعني تي رودونکيو ماشومانو او ووړکو ته ئې د تي رودلو او د خوړو پيدا کولو لاره ورښوولي ده چه پس له پيدا کيدلو تري شوده څښي او خوري.

فَلَا اقۡتَحَمَ الۡعَقَبَةَ ۝۱۱

نو ربړ (تکليف) ئې ونه ايست په ختلو د غونډۍ کښې (او سختي ئې تيره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښې).

تفسير : ځينو د عقبه معنی د تيريدلو سخت ځای او غونډۍ، اخيستي ده يعني سره له دومره زياتو انعاماتو او د هدايت د اسبابو له موجوديته دوی دا توفيق ونه موند چه د دين په صعب‌المرور غونډۍ وخيژي او سختي او ربړ(تکليف) ئې پر ځان واخلي او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړي او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځايونو ته ځان ورسوي.
تنبيه : ديني کارونه ئې په غونډۍ سره ځکه تشبيه کړي دي چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سړي ته ډير شاق وي او ربړ (تکليف) پيښوي.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الۡعَقَبَةُ ۝۱۲ فَكُّ رَقَبَةٍ ۝۱۳

او څه شي پوه کړی ئې ته چه څه دي ختل د غونډۍ. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسير : يعنى (عقبه) د مريبى آزادول يا د پور (قرض) وړى غاړه له پوره قرضه خلاصول دى.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ۝١٤

يا (دا عقبه) ورکول د طعام دودى دى په هغى ورځى کښى چه خاونده د لوږى وى.

تفسير : يعنى عقبه د قحطى او قيمتى او سختى په ورځو کښى له وږى سره مرستى (مدد) کول او هغوى ته د خوړو شيان وربرابرول دى.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۝١٥ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۝١٦

يتيم ته چه خاوند د خپلوى وى. يا غريب ته چه په خاورو ككړ وى.

تفسير : د وړوکى پلارمړى (يتيم) خدمت کول ثواب دى او له خپلوانو قرابت لرونکيو سره ښيگڼه (ښه) هم ډير ثواب لرى چرى چه دا دواړه ثوابونه يو ځاى شى نو د هغى ثواب هم دوچنده کيږى.
عقبه دودى طعام ورکول دى د لوږى په ورځى کښى غريب ته چه په خاورو ککړ وى او د فقر او له فاقى د تنگسى او خوارى څخه په خاورو کښى رغړى نو د مال د لگولو ځايونه ښائى چه داسى وى نه دا چه د ښادى او د غم په فضولو رسمونو کښى او د الله تعالىٰ په نافرمانى کښى مالونه ولگول شى او دنيوى نقصان او اخروى خسران وگټلى شى.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بيا وى (دغه آزاد کوونکى طعام ورکونکى) له هغو کسانو چه ايمان ئى راوړى دى.

تفسير : يعنى د گردو (تولو) عملونو مقبوليت او د منلو شرط «ايمان» دى که ايمان نه وى نو گرد (تول) کارونه او عملونه چتى (بيکاره) او فضول دى او هيڅ په کار نه راځى.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ۝١٧

او وصيت كوى يو له بله په صبر سره (په طاعت او مصيبت او له معصيته) او وصيت كوى يو له بله په مهربانى او شفقت سره.

تفسير : يعنى نورو ته تل تاكيد كوى چه ښائى د حقوقو او فرائضو په اداء كولو كښى هر راز (قسم) سختى او ربړونه (تكليفونه) پر خپل ځان وګالئ(برداشت كړى) او د هر ډول (طريقه) تكليف تحمل وكړئ! او د الله تعالىٰ پر مخلوق باندى رحم كوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسى باندى ورحميږى.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښى طرف د لوئى برخى دى.

تفسير : يعنى دا كسان ډير خوش نصيب او مبارک دى چه هغوى ته د لوى عرش په ښى خوا كښى ځاى وركاوه كيږى او د دوى اعمالنامى هم د هغوى له ښى خوا په ښى لاس ورسپارلى كيږى.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه كسان چه كافران شوى دى په آيتونو ځمونږ هم دوى اصحاب خاوندان د كيڼ طرف د بدى برخى دى.

تفسير: يعنى هغه كسان چه بد نصيب منحوس خراب شامت لرونكى دى چه اعمالنامى ئى په كيڼ لاس كښى ور كولى كيږى او د لوى عرش په كيڼى خوا كښى درول كيږى.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وى به پر دوى باندى اور سرپوښ كړى شوى

تفسير : يعنى په دوزخ كښى اچول كيږى او دوزخ ګردى (تولى) دروازى ترلى كيږى (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مكية وهى خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۱) تسلسلها حسب النزول (۲٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مكى دى (۱۵) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۹۱) په نزول كښى (۲٦) سورت دى وروسته د «القدر» له سورته نازل شوى دى.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمۡسِ وَضُحٰهَا ﴿١﴾ وَالۡقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ﴿٢﴾

قسم دی په لمر باندی او په رڼا د هغه باندی او په سپوږمی باندی کله چه راځی په دغه (لمر) پسی.

تفسير : يعنی د لمر له ډوبيدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمی رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ﴿٣﴾

او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه ښکاره کاندی دغه (لمر)

تفسير : يعنی کله چه په ورځ کښی لمر د خپلی پوره پلوشی او روشنائی او صفائی سره رڼا غورځوونکی شي.

وَالَّيۡلِ اِذَا يَغۡشٰىهَا ﴿٤﴾

او (قسم دی) په شپه باندی کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تياره خپله کښی.

تفسير : يعنی کله چه د شپی تياره ښه توره شي او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وی.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا ﴿٥﴾

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندی) چه جوړ کړی ئی دی هغه (آسمان).

تفسير : يعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځينو په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴿٦﴾

او (قسم دی) په ځمکی او په هغه (ذات باندی) چه غوړولی ئی ده هغه (ځمکه).

تفسير : يعنی په هغه حکمت سره ئی هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنی وړ (لائق) ئی وګرځوله. دلته هم ځينو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکی مراد اخيستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ﴿٧﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئی دی (اندامونه د) هغه.

تفسير : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوی ئی په تناسب سره ورکړی دی او د نيکی او د بدی په لارو باندی ئی د تللو استعداد ورعطا فرمايلی دی.

فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ﴿٨﴾

پس ورغوځولی شوولی ئی ده په زړه د ده کښی بدی د ده او نيکی د ده.

تفسير : يعنی اول ئی په اجمالی دول (طريقه) د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کښی د فرق کولو پوه راکړی ده. بيا ئی په تفصيلی صورت د انبياؤ او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهيزګاری ده. وروسته له هغه ئی په زړه کښی هغه رجحان چه د نيکی يا هغه ميلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښی پرښته وسيله کيږی او په دوهمه کښی شيطان. بيا هغه رجحان او ميلان کله د انسان له قصد او اختيار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسيږی او د فعل د صدور وسيله ګرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئی بنده دی د دی خير او شر په کسب کښی د مجازاتو سلسله د تسبيب په طريقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصيلها يطلب من مظانها و نريد ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفيق والله الموفق والمعين.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾

چه په تحقیق سره نجات وموندہ په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الٰهیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریی او بنده شی داسی سړی له څناورانو څخه خراب او ذلیل دی.
تنبیه : ﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت ورویاښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِطَغۡوَىٰهَآ ﴿١١﴾

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښی په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ﴿١٣﴾

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوښی) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ لاس پورته کړئ له) اوښی د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه درباندی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښی هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښی) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی باندی رب د دوی (چه تول پکښی مړه شول) په سبب د ګناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښی دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښی).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾ په دی اوښی باندی په بدی سره لاس مه لګوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ګکړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وګڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښی هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و او الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ﴿١٥﴾ ع

او نه ويرېږی (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسير : يعنی لکه دنيوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم يا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خيال وی چه چيری بيا هلته کوم شورش او فتنه پيدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او ديل راښکاره نشی الله تعالیٰ له داسی انديښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم يو قوت او طاقت نشته چه د دی په هيداد رسيدليو مجرمانو په کسات اخيستلو او انتقام پسی وګرځی (العياذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الليل مكية وهى احدى و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلیٰ.

د «الليل»سورت مکی دی (۲۱) آيته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنْثٰى ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ﴿٤﴾

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تياره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شی او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پيدا کړی ئی دی نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه)، او جواب د قسم دا دی) چه بيشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه ځينی طاعت کوی او ځينی معصيت).

تفسير : يعنی همغسی چه په دنيا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا کړی شوی دی بيا د دی مختلفو اعمالو او مساعيو ثمری او نتيجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه په نیکه لاره کښی مال لګوی. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږی. او اسلامی خبری رښتیا ګڼی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی ګڼی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (په اداء د حقوقو) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وګڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بدعملی).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوښی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ وبللی. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږی. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږی او په پای (آخر) کښی به ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږی هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسی ګرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ رکوع ۲۰ آیت .

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کښېنی ولوېږی.

تفسير : يعنی هغه مال او دولت چه دوی پری داده دی او دوی ئی له آخرت څخه بی پروا کړی هغه د يوی ذری په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوی.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعنی زه مالک د دی دواړو يم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسير : يعنی څمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندی مجبور کړو هو! څمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری وروښيو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتيجی په ښه شانی ورته ووايو. بيا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کښی به سم له هغی سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبی به وهی.

تفسير : له دی لمبی وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (ډېرو) لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځی (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کښی مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼی حق او مخ ئی تری ګرځولی وی.

تفسير : يعنی تل به هلته لوېږی او هيڅ کله به له هغه ځايه نه وځی. **كما تدل عليه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چه گوښه (بيل) به شي له هغه اوره ښه ويريدونكى (مؤمن).

تفسير : يعنى د داسى خلقو سپېڅو ته د هغه وږمه هم نه رسيږي او بالكل ورځنى صاف او پاک او ژغورلى (بچ) وى.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه وركوى مال خپل لپاره د دى چه پاک شي.

تفسير : يعنى د نفس پاكول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسى دول (طريقه) مقصود دى چه ريا، نمايش او دنيوى اغراض هيڅ پكښى نه وى.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هيچا لره په نزد د ده هيڅ نعمت احسان چه بدل ئى وركاوه شي مگر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دير لوى دى او خامخا ژر ده چه دى به راضى شي (له الله په مونندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسير : يعنى له خرڅ كولو څخه د كوم مخلوق احسان او د حق اداء كول مقصد نه وى بلكه خالص د مولىٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا كولو دپاره خپل كور او شته خيراتوى او لوتوى نو داسى څوک دى داده وى چه هرومرو (خامخا) به خوښيږى او د هغه دا هيله (اميد) پوره كيږى ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبيه) : اگر كه د دى آيتونو مضمونونه عام دى خو په زياتو روايتونو كښى داسى راغلى دى چه د دى وروستنيو آيتونو نزول د سيدنا حضرت ابى بكر صديق رضى الله تعالىٰ عنه په شان كښى شوى دى او دا لوى دليل د هغوى په ښيگنى (فائدى) او فضيلت باندى دى. خوشبخته او خوش نصيبه دى هغه بنده چه د هغه د ديرو ويريدلو او اتقاء تصديق له آسمانه وشى ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لورى هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زيرى د هغه لوى زيرى انعكاس دى چه وروسته له دى نه د حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په باره كښى ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلى دى.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة «الضحیٰ» مكية وهی احدی عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٣) تسلسلها حسب النزول (١١) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مكی دی (١١) آية (١) ركوع لری په تلاوت كښی (٩٣) او په نزول كښی (١١) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

وَالضُّحٰى ① وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ② مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ③

قسم په څاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه كله چه تياره شی (او پټ كړی اشيا په تياره خپله كښی) چه نه دی دركړی رخصت تاته (نه ئی پريښی) رب ستا او نه ئی دښمن نيولی ئی ته (ای محمده !)

تفسير : په صحيحه ؤ روايتونو كښی راغلی دی چه تر ډير مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبريل عليه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رانغی مشركينو په پخپلو منځونو كښی ووېل «وګورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت كړ شو» د دی خبری په جواب كښی دا آيتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه كله چه د قرآن د ﴿اِقْرَاْ﴾ سورت ابتدائی آيتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر يو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اكرم صلی الله عليه وسلم به د دی فترت په زمانه كښی ډير مغموم او پريشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی كښی به مخالفانو داسی خبری كولی لكه چه ابن كثير رحمة الله عليه له محمد بن اسحٰق رحمة الله عليه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل كړی دی هغه د دی احتمال تائيد كوی. ممكن دی چه په دغه وقت كښی به دا قصه هم پيښه شوی وی چه په ځينو صحيحه ؤ روايتونو كښی راغلی ده چه يو ځلی رسول الله صلی الله عليه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره كښی پريوت نو يوی خبيثی ښځی ووېل «ای محمده ! داسی راښكاری چه ستا شيطان له تا څخه مرور شوی دی» العياذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چتی (بيكاره) خبری او اتری ډيری كيدی. تر دی چه د دی ګردو (تولو) خرافاتو په جواب كښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او ړومبی ئی قسم ياد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (تول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګڼئ لکه چه د لمر د رڼا د لږی کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اتکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور تړلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګڼی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. (**اللّٰهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً**)

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ﴿۴﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله ګیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ﴿۵﴾

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښی دومره دولتونه او نعمتونه درویښی چه ته پوره داده او خوښ شی. په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د محمد صلی الله علیه وسلم به هلته خوښ او خوشالیږی چه د ده له امت څخه یو تن هم په دوزخ کښی پاتی نشی. صلی الله علیه وسلم.

اَلَمۡ یَجِدۡكَ یَتِیۡمًا فَاٰوٰی ۞

آیا نه ئی وی موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بی پلاره بلکه موندلی ئی وی) نو ځای ئی د پناه درکړه (په تربیت د ابوطالب کښی ئی ونیولی).

تفسیر : د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئی هم مړه شوه په اته کلنی ئی نیکه عبد المطلب چه د دوی کفالت ورپغاړه و هم مړ شو بیا د دی دریتیم او نادر روزگار د ظاهراً روزنی او پالنی سعادت د ده بیحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښی د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کښی ډیر زیار (محنت) وویست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځی وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدینی منوری د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلی د قسمت ستوری وځلیدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښی ډیر ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسی ښه خدمت او صیانت ئی وکړ چه په ټول جهان کښی د هغه نظیر او مثال نشته دا ګردی (تولی) پیښی درجه په درجه تر (ابواء) لاندی راځی. کما اشار الیه ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰی ۞

او موندلی ئی وی ته چه نه پوهیدی (په شرع او احکامو د شریعت) نو در وښوده (تاته شرعی احکام او در ئی کړ نبوت).

تفسیر : یعنی کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو د خپل تبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چتی (بیکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بی زار وو او د هغوی په زړه کښی یوائځی د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کښی وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تتر (سینه) کښی په ډیر زور په لمبو کښی ؤ د وصول الی الله او د هدایت خلق الله د استعداد خورا (ډیر) زیات قوت او ډیر قدرت د دوی په قدسی نفس کښی په ودیعت ایښود شوی و خو په ښکاره ډول (طریقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و څرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زیات وسعت او رحمت پکښی ؤ ډاډینه (سکون) او تسکین په برخه شی. د دی د طلب په جوش او زیات محبت کښی به دوی بیقرار او سرگردان گرځیده او د غرونو په درو او په سمڅو کښی به گوښی (بیل) کیناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقیقی معبود به ئی یاداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمڅ کښی د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصیلی لاری ئی وروښوودلی یعنی د حق دین ئی ورنازل کړ ﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ۵ رکوع ۵۲ آیت

تنبیه : دلته د ﴿ضَآلًّا﴾ د معنی کولو په وقت کښی ښائی هغه ښوونی چه د یوسف علیه السلام په سورت کښی د دی آیت ۹۵ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسیر کښی لیکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونیولی شی.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿۸﴾

او موندلی ئی وی ته فقیر پس غنی ئی کړی (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجی یا د زړه په غناء سره).

تفسیر : په دی شان چه دوی د حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښی مضارب شو او په هغه کښی ئی گټه (فائده) وکړه بیا حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل گرد (ټول) مال ئی هغوی ته تملیک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارینو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هیڅ یو سړی د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ او پس له دی نه به هم یئ هغه الله تعالیٰ چه په دی ډول (طریقه) ستاسی تربیت کړی دی نو څرنگه به له تاسی څخه خفه کیږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډگر کښی پریږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾

نو هر څه یتیم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالگر لره پس مه رټه (څه شی ورته ورکړه یا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی (خلقو ته).

تفسیر : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښی ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغوندوه! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی**»

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکړه! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء دروبښله اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رټی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(**تنبیه**) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته پښی تینګی کړی او په ردو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایئ! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴾ کښی وشو او د هغه خورول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹٤) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٤) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ①

آيا نه ده فراخه کړې مونږ تا لره سينه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړې ده مونږ سينه ستا!).

تفسير : چه الله تعالیٰ ستا په سينې کښې ئې ای محمده! د علومو او د معارفو لوی سيندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئې درته وبښله. او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن (خاوند) ئې وګرځولې چه د ډيرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ويريدې.
(تنبيه) له احاديثو او سيرو څخه ثابت دی چه پرښتې په ظاهری ډول (طريقه) څو ځلی د ده مبارک تتر (سينه) ورڅيرې کړې دی خو د دې آيت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ② الَّذِيْ أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ③

او کوز کړ مونږ له تانه درونډ بار ستا هغه چه کړه درنه کړې ئې وه شا ستا.

تفسير : د وحی ښکته کيدل په اول کښې سخت مشکل ؤ بيا آسان شول. يا د رسالت منصب د ذمه واريو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کښې څه ګرانی راتله هغه ور پورته کړه شوه. يا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرين بلل او کول به ئې او وروسته به د هغه خلاف الحکمت يا خلاف الاولیٰ کيدل به ښکاريده او دوی به د علو شان او غايت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم کيده لکه چه څه ګناه ئې کړې وی نو په دې آيت کښې د هغوی د نه مؤاخذه کيدلو زيری ورکړی شوی دی كذا روی عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکی (د دوی عالی همت او پيدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسيدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کيدل په هغه باندی د جسمانی ترکيب يا نفسانی تشويشاتو په سبب به سخت معلوميدل کله چه الله تعالیٰ د هغه تتر (سينه) ورپرانيست او حوصله ئې ور ارته کړه هغه ګردی (تولی) سختياوی ئې ورکی شوی او د هغه پيتی ور سپک شو.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ۝٤

او پورته کړ موږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنې ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښې ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا گرد (تول) پوهان په ډیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښې وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښې چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئې هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۝٥ إِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۝٦

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنې د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښې هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئې دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلې د فراختیا په سبب د گردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وگرځیده. یا دا مطلب کله چه موږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښې هم ځموږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ موږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښې آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه گرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښې به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینگی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او نا امیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبلیغه یا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښې) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښې).

تفسیر : یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شی نو په خلوت کښې کینه ! زیار (محنت) کوه! چه د زیات «یسر» سبب وګرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!. **(تنبیه)** خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم ښائی چه متوجه شی د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا راښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة التين مكية وهى ثمانیآيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التين» سورت مکی دی (۸) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۹۵) په نزول کښې (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر : انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیرالمنافع او د جامع‌الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققین وائی چه دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی ګواکی دلته په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی ډیری دی او همغلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝٣

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکوونکی (د مکی) باندی.

تفسیر : «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چه څمونږ او د ګرد (تول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څخه لوی او وروستنی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» څخه راغلی او په «ساعیر» کښی وبریښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران څخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝٤

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره.

تفسیر : یعنی دا ګرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه څخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی ګواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیګنو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ګټور شیان مو د ده په وجود کښی راغوند کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو څخه نه یوائی وړاندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم ګرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝٥

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوړوالی دی نو شا به ئی تیته ویښته به ئی سپین، غوږونه به ئی کاڼه شی او مغیر به ئی شی تول څیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو کله چه منکر شی نو له څناورانو څخه هم ښکته ګڼل کیږی او په خورا (ډیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښی لویږی.

اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ۝۶

مګر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شی او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّيْنِ ۝۷

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سړیه! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شی منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښی هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه ! الله تعالیٰ سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی ډیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښی له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو ځنی د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښی په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکی کښی لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تګ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو ډیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښی لویږی او خپلی فطری ښیګڼی (فائدی) له لاسه وباسی. الله تعالیٰ هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د ډیر لږ عمل ډیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شی چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شي چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شي چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د تولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر تولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (تول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التين بفضل الله تعالیٰ وکرمه ومنه

سورة العلق مكية وهي تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهي اول ما نزل من القرآن العظيم.

د «العلق» سورت مکی دی (۱۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (تول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (تولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوې دې. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئې ووې اقرأ ـ ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلی دوی پخپلې غیږې کښې ونیو او په زور ئې کښینوند او ورته ویل به ئې: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلی حضرت جبریل علیه السلام دوی په ډیر زور سره کښینوند او ورته ویل به ئې: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردګار چه له ولادت څخه ئې تراوسه پورې په عجیب او غریب ډول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځې او بی یار او مددګار پریږدی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه ګرد (ټول) شیان ئې پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وګرځوی. بلکه قاری دی ګرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

پیدا کړی ئې دی انسان له ټوټو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځې لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئې شی! تر دی ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وګرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئې متنبه کوی.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د ګردو (ټولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښې څه مانع وي؟ او خامخا هم داسې ئې کوي!.

الَّذِیۡ عَلَّمَ بِالۡقَلَمِ ۝۴

هغه (رب پالونکی) چه ښوولي ئې دي (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئې فرمایل چه «الله تعالیٰ بې له قلمه هم پوه ورکوي» ممکن دی چه دې لورې ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسې چه د قلم توسط د دې امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شي هم داسې دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمدیه له حقیقت څخه نه لازمیږي.

عَلَّمَ الۡاِنۡسَانَ مَا لَمۡ یَعۡلَمۡ ۝۵

ښوونه ئې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چه دې پرې نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعني د انسان ورو کی چه له مور څخه پیدا کیږي په هیڅ شی نه پوهیږي بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوي څهل یو امي بنده به نه یوازې کامل عارف کړي بلکه د ګردو (ټولو) عارفانو سردار ئې ګرځوي.

کَلَّاۤ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَیَطۡغٰۤی ۝۶ اَنۡ رَّاٰهُ اسۡتَغۡنٰی ۝۷

رښتیا ده دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشي کوي د دې لامله (له وجې) چه ویني. ګڼي خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر : یعني د بني آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلي ویني څخه جوړ دی چه په اول کښې محض جاهل وي وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوي مګر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي د دنیا په مال او دولت باندې مغروریږي او د الله تعالیٰ له احکامو څخني سر غړوي او داسې ئې ګڼي چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښې او هلته پکاریږی ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعنی په اول کښې هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئی پیدا کری ئی او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښې ستا ورتګ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکاریږی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعنی دا تمرد او سر غړول وګوره چه دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کښې سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئی ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده بړدی هغه ته هم کتی نه شي. په دی آیتونو کښې لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې لید نو خپله خوله به ئی شلوله او تخویف او تهدید به ئی کاوه او زیار (کوشش) به ئی کوو چه هغوی ته په هر ډول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلقو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ ګرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسیر : یعنی که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئی زده کولی نو ځکه ښه سړی به کیده اوس چه مخ ئی اړولی دی نو ځمونږ ئی څه خراب کری دی؟ هم داسی ئی لیکلی دی په «موضح القرآن» کښې. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښې نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکړی په تیره بیا «روح

المعانی» دی ولولی.

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو ګردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ ونیسه! که دوی له خپلو شرارتونو څخنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودګان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو څخنی ډک وی ګواکی د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کړی وی.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسیر : یو ځلی ابوجهل ولید چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښی ئی ورته ودرید او غوښت ئی چه دوی له لمانځه څخه ستون (واپس) کړی دوی په سختی سره ورسره خبری وکړی نو هغه وویل «ته خبر نه ئی چه په مکی کښی ځما جرګه لویه ده» نو دلته داسی فرمایلی شوی «چه اوس هغه د خپلی جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هیداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو ولیده شی چه څوک بریالی (کامیاب) کیږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښی ئی ولید چه د اسلام مجاهدینو به په څه ډول (طریقه) هغه راکشاؤ د «بدر» په «قلیب» او کوهی کښی ئی وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول خو اصلی راکشول به ئی د آخرت په میدان کښی وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په ډیر ذلت سره راکشوی او په جهنم کښی به ئی غورځوی. وائی چه یوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښی ولید وئ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ویره او بیره (تلوار) بیرته په منډو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ویل چه «ولی وتښتیدی»؟ ده وویل «ځما او د محمد صلی الله علیه وسلم په منځ کښی د اور یو خندق راښکاره شو چه په کښی ډیر یو ویروونکی سری ؤ نو ځکه وویریدم او بیرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمایل که «دی لږ څه وړاندی کیده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کیده» ګواکی له آخرت څخه په مخ کښی د «سندع الزبانیة» یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی ورښکاره شوه.

تنبیه : زیات مفسرین د «زبانیة» تفسیر د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّا ۖ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسی لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسیر : یعنی تاسی د هغوی پروا هیڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چیری مو چه زړه شی په ډیره خوښی سره د الله تعالیٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژدیوالی ځان ته ګټئ! په حدیث کښی دی. «بنده له ګردو (ټولو) حالتو څخه په سجده کښی زیات خپل الله تعالیٰ ته نژدی کیږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القدر مكية وهی خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مكی دی (۵) آيت يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۹۷) په نزول كښی (۲۵) سورت دی وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ①

بيشكه مونږ نازل كړی مو دی دغه (تول قرآن) په شپه د قدر كښی.

تفسير : يعنی قرآن كريم له لوح محفوظ څخه د دنيا پر آسمان د قدر په شپه كښی نازل كړ شو. او ښائی په هم دغی شپی كښی د دنيا له آسمان څخه په محمد صلی الله عليه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوی وی. په دی موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت كښی ليكلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ② لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ③

او څه شی پوه كړی ئ ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خير غوره ده له زرو مياشتو څخه (هغه زر مياشتی چه پكښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بيامومی او په عبادت سره پكښی مشغول شی تر صباح پوری).

تفسير : يعنی په دی شپی كښی نيكی كول داسی دی لكه چه تر زرو مياشتو پوری سری نيكی كړی وی بلكه زيات له دی څخه هم.

تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم

نازليږی ملائكی او روح په دغه شپه كښی په اذن حكم د رب د هغوی.

تفسير : يعنی د الله تعالیٰ په حكم روح القدس حضرت جبريل عليه السلام د ډيرو پرښتو په

هجوم کښې رانازلیږی تر څو په دی عظیم الشان خیر او برکت سره د ځمکې خلق مستفیض کړی. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وی په هر حال په دی بختوری شپې کښې د باطنی ژوندون او روحانی خیر او برکت یو خاص نزول وی.

مِّنۡ كُلِّ اَمۡرٍ ۛ﴿۴﴾ سَلٰمٌ ۛ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کښې) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر : یعنی د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دی کال کښې مقدر وی د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرښتی راځی لکه چه د (دخان) په سورت کښې ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وی یعنی له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلی او د ځمکې په لوری راښکته کیږی. والله اعلم
(سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعنی هغه شپه د امن، هوسائی (آرام)، داددینی (تسکین)ن او د زړه خوښی شپه ده په دغی شپې کښې د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښې مصروف او مشغولیږی او دیر زیات خوند له هغه څخه مومی او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د دیرو پرښتو له راښکته کیدلو څخه په ظهور راځی. په ځینو روایتونو کښې راغلی دی چه «په دی شپه کښې جبریل علیه السلام او نوری پرښتی پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لیږی» یعنی د دوی په حق کښې د رحمت او د سلامت دعاوی کوی.

هِيَ حَتّٰى مَطۡلَعِ الۡفَجۡرِ ﴿۵﴾

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پوری (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر : یعنی له ماښامه تر سحر پوری په توله شپه کښې هم دا سلسله جاری ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوری مبارک او بختوره ده.
(تنبیه): له قرآن مجید څخه راڅرګندیږی (راښکاره کیږی) چه هغه شپه په رمضان شریف کښې ده. ﴿ شَهۡرُ رَمَضَانَ الَّذِیۡۤ اُنۡزِلَ فِیۡهِ الۡقُرۡاٰنُ ﴾ او حدیث راښکاروی چه دا شپه د رمضان په وروستنی عشره کښې ده په تیره بیا د دی عشری په طاقو شپو کښې د قدر شپې لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښی د اویشتم په شپی باندی زیات گمان کاؤ شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسی تصریح کړی ده چه د قدر شپه د ټل دپاره په یوه عشره او په یوه نیته کښی نشی تاکلی (مقررولی) امکان لری چه په یو رمضان کښی یوه شپه او په بل رمضان کښی بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البينة مدنية وهی ثمانی آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٨) تسلسلها حسب النزول (١٠٠) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (٨) آیت (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٩٨) په نزول کښی (١٠٠) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ①

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسیر : له اهل الکتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو څنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښی کوم آسمانی کتاب نشته. دغه گرد (ټول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښی بلکه ټول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ②

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندی د تولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سری دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (تولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پانو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه تول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی تینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښی ؤ ګرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل ګرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او ګرد (تول) به سره په یوه لاره کښی رهی (روان) کیدل مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښی سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصاریٰ هم په دنیوی اغراضو کښی اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالیٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغونډ شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان ګالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښی مګر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښی چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښی چه راګرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنګه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندګی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندګان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او څانګه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه ګڼی

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښی نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښی غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم راکوی. بیا نو الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعلیم څخه ولی دوی گرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قیامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسیر : یعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی یا جاهل مشرکان کله چه حقانیت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو گردو (تولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هیڅ کله به له هغه نه خلاصیږی.

أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦

دا (خلق دی) هم دوی ډیر بد د خلقو.

تفسیر : یعنی له حیواناتو (بهائمو) څخه ډیر خوار ذلیل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنیا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډیر ښه د خلقو.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په گردو (تولو) رسولانو او کتابو باندی یقین کوی او په ښو کارونو کښی لگیا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زیاتره کسان له پرښتو څخه هم وراندی کیږی.

جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوګنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو څخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾

او راضی به وی دوی له هغه (الله څخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یواځی د هغو بندګانو برخه ده چه د خپل پروردګار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شي.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الزلزال مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب النزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ به گرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (ډیر) ویروونکیو زلزلو او ریږدیدلو سره وخوځوي چه د هغې له اغیزې او اثر څخه به هیڅ مانۍ او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کیږي او گرد (تول) هسک (اوچت) او ټیټ به سره برابریږي تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وگرځي او دا گردې (تولی) پیښې به په قیامت د دوهمې نفخې د پو کولو په وخت کښې پیښیږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر : یعنی په دې وقت کښې ځمکه هر هغه شي چه د دې په منځ کښې وي لکه مرې، سره او سپین زر، لاجورد پیروزه، غمې او نور گرد (تول) د باندې غورځوي خو د دې مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکي به څوک نه وي؟ گرد (تول) خلق به گوري چه په دغه ورځ کښې به هغه گران شیان چه تل به په هغو باندې جنگونه کیدل څومره بیقدره او بیکاره لویدلې وي.

وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾

او وبه وائي انسان (منکر له بعثه) چه څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چه د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسیر : یعنی بنی آدمان وروسته د ژوندي کیدلو او زلزلې د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کښې حیران پاتې شوي په حیرت سره به وائي «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځیږي؟ او هر شي له خپله گیډې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾

په دغې ورځې کښې وبه وائي بیانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وي که د شر). په سبب د دې چه رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي ؤ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وی لکه چه وائې به هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړې وه هغه ناحق وینه توئې کړي وه او داسې نورې خبرې ګواکي د ننی ورځې په اصطلاح او ژبه داسې ویوهیږئ چه هر سړی چه هومره عملونه ئې په ځمکه باندې کړي وی د هغو ګردو (ټولو) ریکاردونه (تکلی) به وی او د قیامت په ورځ کښې به د پروردګار په حکم په خبرو راځي او هر شی له لرې ښکاري.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۬

په دغې ورځې کښې به وګرځي خلق ټولی ټولی (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هغې ورځې کښې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلی د محشر په ډګر کښې په راز راز (قسم قسم) ډلې جوړې کړي حاضریږی. یوه ډله به د شرابیانو وی بله ډله به د زناکارانو وی هم داسې د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصیږی او د بیرته ګرځیدلو په وقت کښې څه ډلې به ئې جنتیانی او څه به دوزخیانی وی چه هره یوه به پخپل لوری رهی (روان) کیږی.

لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۝٦

دپاره د دې چه وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښې به د هغوی عملونه وروښوولی شی تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائی او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازی حاصله شي ممکن دی چه د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وی.

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝٧ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝٨

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترگو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة العاديات مكية وهي احدى عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (۱٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العاديات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (۱٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝۱ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝۲

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له ګیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (ګټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (ګټو) یا تیږی (ګټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝۳

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسير : په عربو کښې عادت و چه په صباؤن کښې به ئې په لوټولو باندې لاس پورې کاؤ تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل ځلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې به چا ور ونه لوېږی.

فَأَثَرۡنَ بِهِۦ نَقۡعٗا ۝٤

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسير : یعنی په داسې قوت او ګرندیتوب او چالاکی سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړی او غبار ناست وی خو بیا هم د دی اسانو له سوو څخه ګرد او دوړی پورته شي.

فَوَسَطۡنَ بِهِۦ جَمۡعًا ۝٥

پس ننوځی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولی (د دښمنانو د دین کښې).

تفسير : یعنی په دی وخت کښې بی له ویرې او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځی.
تنبيه : امکان لری چه د دی قسم له یادولو ځنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا په سورو غازیانو باندی قسم دی. له دی نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سړی د الله تعالیٰ په لاری کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٞ ۝٦

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير : یعنی د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کښې ورښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسې وی هغه سړی چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سړی چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

شخه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وګورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی څخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښی خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکړی په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډیرو مندو څخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوړی او کله کله اور هم پورته کوی او په ډیر ازدحام او بیری او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښی ځان غورځوی. د مردکو په ورښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښی ځغلی او د توپ، طیاری، تانګ او نورو وسلو څخنی دومره نه ویریږی بلکه ډیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښی اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښی هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (ډیر) بخیل ډیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی ګوری).

تفسیر : یعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترګی ګوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبیه : مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه ډیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښنګلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. څینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کښی خامخا زیات قوی ډیر سخت دی.

تفسير : يعني حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولی دی د دنيا د زرو او مال په مينه کښې دومره ډوب شوی دی چه خپل حقيقی منعم ئی هير کړی دی او نه پوهيږی چه وروسته له دی نه به ئی څه حال کيږی.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آيا پس نه پوهيږی (دا انسان) کله چه راپورته کړل شی راووځی هغه شی چه په قبورو کښې دی (مړی) او محقق راښکاره کړی شی هغه (عقائد او ارادی) چه په سينو د دوی کښې دی.

تفسير : يعني هغه وخت هم راتلونکی دی چه مړی به له خپلو هديرو (مقبرو) څخنی ژوندی ايستل کيږی او هغه خبری چه په زړونو کښې پټی دی ګردی (تولی) څرګنديږی (ښکاره کيږی) نو هلته به کتل کيږی چه له دی مال څخه څه ګټی اخيستی شی؟ او دا نالائق او کافر به څنګه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حيا په دی خبره باندی پوهيدی نو هيڅ کله به د مال په مينه کښې دومره نه ډوبيدل او داسی حرکتونه به ئی نه کول.

إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بيشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسير : يعني که څه هم د الله علم هر وقت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندی محيط دی خو پرله پسی د ده علم او پوه پر بندګانو ظاهريږی او هيچا ته ځای د دی خبری نه پاتی کيږی چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القارعة مکية وهی احدی عشرة آية و فيها رکوع واحد رقم تلاوتها (١٠١) تسلسلها حسب النزول (٣٠) نزلت بعد سورة « قريش»

د «القارعة» سورت مکی دی (١١) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښې (١٠١) په نزول کښې (٣٠) سورت دی وروسته د « قريش» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْقَارِعَةُ ۝۱ مَا الْقَارِعَةُ ۝۲ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝۳

(هغه) تکوونکی (د زړونو قیامت) څه ده هغه تکوونکی (د زړونو قیامت). او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه تکوونکی (د زړونو قیامت).

تفسیر : له «القارعة» څخه مراد قیامت دی چه زړونه به له ویری او فزع څخه سخت تکانونه په کښی خوری او غوږونو ته د ډیرو سختو غږونو له اوریدلو څخه ربړ (تکلیف) پیښیږی مطلب دا دی چه د قیامت د حادثی د دی ویروونکی منظری او ننداری څه بیان وکړ شی یوائځی د هغو د ځینو آثارو او نښو څه خبری لاندی ویلی کیږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شی.

یَوْمَ یَکُوْنُ النَّاسُ کَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۝۴

(تکوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه ګرځی خلق لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوی (یو په بل ختونکی).

تفسیر : یعنی هر یو به په یوه لوری په بی‌تابی او وارخطائی سره مندی وهی او ځغلی ګواکی دا تشبیه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَکُوْنُ الْجِبَالُ کَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۝۵

او وبه ګرځی غرونه (له هیبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنګینی شیندلی شوی (د نداف په لینده).

تفسیر : یعنی لکه چه نداف او داندس پخپل دینډت او لینده سره پنبه یا وړی (پشم) وهی او پرسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوی او بیا په یو یو کولو او لږ

ښوررولو سره هغه الوځوی او یوه خوا بل خوا ئی رغړوی هم داسی به د قیامت په ورځ کښی غرونه هم الوځی او سره متفرق کیږی به او په رنګ ورکړیو شویو وړیو سره به ئی ځکه تشبیه ورکړی شوی وی. چه هغه ډیر کمزوری او سپکی دی برسیره په دی د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه تفسیر کښی د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلی شوی دی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه درونـد شی (په دغی ورځی کښی) وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو هغه به وی په ښه ژوندون چه راضی به وی (په جنت کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا عمل چه درونـد وی هغه به په هغی ورځی کښی په زړه پوری خوښی او هوسائی (راحت) او آرامی کښی وی. که کوم عمل په لیدلو کښی ډیر لوی عمل ښکاری خو په منځ کښی ئی د ایمان اغیزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وی نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کښی څه وزن او دروندوالی نه لری لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی داسی راغلی دی ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

او هر څه هغه څوک چه سپک شی وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسیدلو د ده) به هاویه وی او څه شی پوه کړی ته څه ده دغه (هاویه) اور دی خورا (ډیر) تود (چه منکران پکښی پړمخی غورځولی کیږی).

تفسیر : یعنی هغه عذاب چه په دغی طبقی کښی شته د ځینو سړیو په فکر کښی نشی راتلی نو بس دومره وپوهیږئ چه یو اور دی ډیر تود چه سره خوتیږی او داسی سوځوونکی دی چه د هغه په مقابل کښی بل اور ته تود نه وایه شی الله مو دی له دی اوره او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتی.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهى ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۲) تسلسلها حسب النزول (۱٦) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التكاثر» سورت مكي دی (۸) آيات يوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۲) په نزول کښې (۱٦) سورت دی وروسته د «الکوثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ۙ﴿۱﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ؕ﴿۲﴾

مشغول کړی يئ تاسی (له عبادته) فخر کولو (يو له بله په ډير والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشئ هديرو ته (مړه شئ خښ شئ يا تر هغه پوری چه مړی هم شمارئ د ډيروالی لپاره).

تفسير : يعنی د مال او د اولاد د کثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کښې اچوی نه د الله تعالیٰ د لورينی (مهربانئ) فکر ورته پريږدی چه راشی نه د آخرت په خيال کښې لويږی. پس شپه او ورځ په هم دی فکر کښې لګيدلی وی په هر ډول (طريقه) چه کيږی ښائی څما مال او شته را زيات شی او کور کهول می له ګردو (تولو) کورنيو او کهولو څخه ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرګ ورته راورسيږی کله چه په قبر کښې کيښود شی نو هلته ورښکاريږی چه په سخت غفلت او هيره کښې لويدلی و او هغه شيان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترګو کښې ښه ښکاريده وروسته له مرګه هغه ګرد (تول) د هيڅ بلکه د ده د څان نقصان ثابت شو.

تنبيه : په څينو روايتونو کښې چه الله تعالیٰ د هغوی په صحت باندی ښه پوهيږی راغلی دی چه يوه ورځ دوو قبيلو په خپلو منځونو کښې هری يوی په زيادت باندی فخر کاۀ کله چه د مقابلی په وقت کښې د يوی قبيلی سړی د بلی قبيلی له سړيو څخه لږ ورووتل نو ئی وويل چه څمونږ سړی په جنګ کښې مړه شوی دی څئ چه لاړ شو هديری (مقبری) ته او قبرونه ئی وشميرو نو هلته به دا درښکاره شی چه څمونږ سړی له تاسی څخنی څومره ډير دی؟ او په مونږ کښې څومره نوميالی سړی تير شوی دی؟ وروسته له دی وينا څخه د قبرونو په شميرلو باندی ئی شروع وکړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبيه دپاره دا پاک سورت نازل شو په ترجمه کښې د دی دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤

نه ده داسی وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسی (پخپلی خطائی باندی) بیا بیخی داسی نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسی (پخپلی خطائی) باندی.

تفسیر : یعنی وګورئ په څو څو ځلي په تاکید تاسی ته ویل کیږی چه ستاسی دا خیال صحیح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډیروالي په کار راتلونکی شی دی» عنقریب تاسی به ئی معلوم کړئ چه دا زائل او فانی څیزونه هیڅ کله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بیا وپوهیږئ چه آخرت داسی یو شی نه دی چه له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شی په مخ کښی به تاسی ته دا درښکاره شی چه اصلی ژوندون عیش او هوسائی (آرام) په آخرت کښی ده او د دنیا ژوندون د هغی په مقابل کښی پرته (علاوه) له یوه خوب او خیال څخنی بل شی نه دی. دا حقیقت ځینو خلقو ته لږ قدر په دنیا کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) خو وروسته د قبر له رسیدلو څخنی او بیا په محشر کښی دا غوټی لا ډیری ښی پرانیستلی کیږی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝٥

نه ده داسی که تاسی پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم الیقین سره (نو داسی به مو نه کول).

تفسیر : ستاسی دا خیال هر ګز صحیح نه دی که تاسی په یقینی ډول (طریقه) او د صحیحو دلائلو په وسیله په دی خبری پوهیدی چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا شیان هیڅ دی نو هیڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝٧

قسم دی چه خامخا وبه وینئ تاسی هرومرو (خامخا) دوزخ بیا به خامخا ووینئ تاسی هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د یقین سره.

تفسیر : یعنی د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی او تاسی ضرور د هغه لیدونکی ئی ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» کښی په نظر درشی بیا به ئی په آخرت کښی په پوره ډول (طریقه) ووینئ او عین الیقین به مو حاصلیږی.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغې ورځې کښې له (حقائقو د) نعمتونو هوساینو (راحت) نه (چه درکړی ؤ تاسي ته په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښې به وپوښتلی شي چه «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسائی (آرام) حقیقت څرنګه ؤ؟ یا هلته پوښتل کیږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنیا کښې عطاء کړی ؤ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طریقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقیقی منعم په خوښولو کښې مو تر کوم ځای پوری سعی او زیار (محنت) ایستلی دی؟».

تمت سورة «التکاثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة العصر مکیة وهی ثلاث آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۳) په نزول کښې (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾

قسم دی په عصر چه بیشکه انسان خامخا په زیان کښې دی (په صرف کولو د عمر سره په فانیه ؤ مطالبو کښې).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی یعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښې داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو دپاره یوه لویه پنګه (سرمایه) ده او پکښې عجائب او غرائب دی په اقسامو سره یا قسم دی د مازدیګر په وخت باندی چه د دنیوی کارونو او وضیفو

له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لری او د لمانځه اداء ئی سخته ده ځکه چه خلق مشغول وی په دنیوی کارونو خپلو کښی او د دیانت له سببه د خورا (ډیر) لوی فضیلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (ټول) کور او د ژوندون شیان لوټ شوی وی» یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی چه په هغی کښی د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډیر ښه ځلیږی او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴾ بیشکه انسان خامخا په زیان کښی دی».

له دی څخه په زیات زیان څه وی چه د واوری خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزیز عمر دی شیبه په شیبه (لحظه په لحظه) لویږی که دی په دی ژر ورتگ کښی هیڅ یو داسی کار ونه کړی چه هغه یواځی د دی تللی عمر پنگه (سرمایه) وبللی شی یا ئی په درد وخوری بلکه یو ابدی او غیر فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زیان او خساره ئی خو زیاتیږی که تاریخ ولولی یا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کیږی او یواځی په خیالی لذاتو کښی خپل وقت تیروی او د خپل عزیز عمر شیبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چټی (بیکاره) شیانو کښی خاوری ایری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصیل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره وړ (لائق) او مناسب دی په تیره بیا هغه ښه پنگه (سرمایه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښی رسیدلی دی او دنیا ئی داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظیر ئی نشته که په غفلت او نسیان کښی تیر کړی شی نو وپوهیږئ چه له هغه څخه سخت زیان بل نشته هغه څوک خوش نصیبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بیکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښی جدوجهد وکړی او دا خورا (ډیر) ښه اوقات او عمده مواقع غنیمت وگڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصیل کښی کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ کښی راغلی دی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

مگر (خو زیانکاران نه دی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او وصیت ئی کړی وی یو له بله په حقه سره چه ایمان دی او وصیت ئی کړی وی یو له بله په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر : یعنی انسان ته د زیان په ژغورلو (ساتلو) کښې څلورو شیانو ته ضرورت دی. اول په الله تعالیٰ او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغه په هدایاتو او وعدو باندی اخروی وی یا دنیوی پوره یقین لرل، دوهم د دی یقین اثر او اغیزه نه ښائی چه یواځی په قلب او دماغ پوری محدوده وی بلکه ښائی چه په جوارحو کښې هم څرګنده (ښکاره) شی او د هغه چاری او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وی، دریم دی پخپلی انفرادی اصلاح او فلاح باندی قناعت ونه کړی بلکه د خپل قوم او ملک ګټی او اجتماعی مفاد هم ښائی د ده تر کتنی او نظر لاندی وی! هر کله چه دوه مسلمانان سره وويني ښائی یو له بله سره په ورین (روڼ) تندی خبری اتری وکړی او په قول او فعل او هره معامله کښې پرته (علاوه) له دیانت او صفائی څخه بل کار نه کوی! او تل دی یو بل ته د صداقت، امانت تاکید وینا وکړی! څلورم هر یوه له ښائی چه تل بل ته دا وصیت او نصیحت کوی چه د حق په معامله او د شخصی او قومی اصلاح په لاره کښې چه هر څومره سختی او زیار (محنت) او ربړونه (تکلیفونه) ورپیش شی یا له طبعی مخالفی چاری په مخ ورته راشی دا ګردی (تولی) دی په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړی او هیڅ کله دی پل د نیکی له لاری څخه کوږ نه پردی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو له لاری څخه قدم کوږ نه پردی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو جامع او لرونکی وی او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکمیل کښې هم زیار (کوشش) کوی نو د هغوی نوم د دنیا په صفحاتو کښې تل ژوندی پاتی کیږی او هغه آثار چه دوی له خپل ځان څخه دلته پردی هغه به تل د باقیات الصالحاتو په ډول (طریقه) د هغوی نومونه ژوندی او اجرونه ئی زیاتوی. فی الحقیقت دا مبارک سورت د دیانت خلاصه ده حضرت امام شافعی رحمة الله علیه فرمایلی دی «که له پاک قرآن څخه یواځی هم دا سورت نازل شوی وی نو د پوهانو بندګانو د هدایت دپاره هم کافی و» ځمونږ اسلافو او پخوانیو لویانو به کله چه یو له بل سره لیدل نو د جلا (جدا) کیدلو په وقت کښې به ئی یو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الهمزة مکية وهی تسع آيات وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰٤) تسلسلها حسب النزول (۳۲) نزلت بعد سورة «القيامة».

د «الهمزة» سورت مکی دی (۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰٤) په نزول کښې (۳۲) سورت دی وروسته له «القيامة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ①

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت گر عیب گر لره.

تفسیر : یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر ګڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسی لویدلی وی او لټوی ئی.

الَّذِىْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ②

هغه (غیبتګر عیبګر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر : یعنی طعنی ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی ګټی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرڅ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخْلَدَهٗ ③

ګمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر : یعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورځنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل به دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ ④

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعنی دا خیال بالکل چتی (بیکاره) دی مال خو تر هدیری پوری هم له چا سره نه ځی نو وروسته له هغه به څه تری واخیست شی گرد (تول) مال او دولت به هم داسی پاتی وی او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښی به ئی وغورځوی.

«حطمة» هغه سخت ماتونکی اور ته وایه کیږی چه هر شی سم د لاسه بی له لوګی او اوړدو لمبو څخه وسوځوی.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ۝٧

او څه شی پوه کړی ئې ته څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شی. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خیژی پر زړونو باندی (نو سوځوی ئی).

تفسیر : یعنی ښه وپوهیږئ چه دا اور د بندګانو نه دی بلکه د الله تعالیٰ بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتئ چه دا اور دیر پوه لرونکی دی گرد (تول) زړونه تر خپلی کتنی لاندی نیسی دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښی نه وی سوځوی او د ایمان دارو زړونو سره هیڅ کار نه لری. د هغه سوځیدل چه په بدن باندی لګیږی سم د لاسه زړه ته رسیږی بلکه یو بل دول (طریقه) سوځیدل به داسی وی چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوی او سره له دی چه زړونه، ارواح او جسمونه سره گرد (تول) سوځیږی خو بیا به هغه مجرم نه مری او دا دوزخی به تل دا غوښتنه کوی «کاشکی مرګی راشی او ما له دی ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوری (بچ کړی). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږی. خدای مو دی له دی عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتی.

إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨

بیشکه دا اور به په دوی باندی بند کړی شوی وی.

تفسیر : یعنی کافران په دوزخ کښی غورځول کیږی بیا د دوزخ ورونه پری ترل کیږی او هیڅ د وتلو لار به نه وی تل به په هغه کښی پاتی او سوځیږی په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دی کفارو باندی بند کړی شوی وی.

فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝٩

په ستنو راښکليو شويو اوږدو سره.

تفسير : يعنى د اور لمبى د اوږدو اوږدو ستنو په دول (طريقه) پورته کيږى يا دا چه دوزخيان په اوږدو ستنو کښى سخت ترل کيږى چه د سوځيدلو په وقت کښى هيڅ ونشى خوځيدلى چه د دى خوا او هغى خوا له خوځيدلو د عذاب د څه سپکتيا توهم کيدى شى او ځينى وائى د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بنديږى چه له يوى خوا څخه بلى خوا ته راښکلى شوى وى والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الفيل مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفيل» سورت مکى دى (٥) آيات يوه رکوع لرى په تلاوت کښى (۱۰۵) په نزول کښى (۱۹) سورت دى وروسته د «الكافرون» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکى دى

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ۝١

آيا نه و ليدلى تا نه ئى خبر چه څرنګه کار کړى و رب ستا له خاوندانو د فيل سره.

تفسير : يعنى د فيل (هاتى) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسى پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسى ته معلومه وى ځکه چه دا واقعه د نبى کريم صلى الله عليه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځى پخوا شوى وه او د ډير شهرت له سببه چه د هر لوى او کوچنى (وړوکى) په ژبه يادېده او د دى قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالىٰ دا علم په رؤيت سره تعبير وفرمايه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾

آیا نه ئی و ګرځولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبې بلکه ګرځولی ئی و) په ګمراهی زیانمنی بطلان کښې.

تفسیر : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی ګردی (تولی) ترنی بیکاره او تول تدابیر ئی بی اثره وګرځول او د کعبې شریفې د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان تولګی تولګی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسیر : د اصحاب فیل لنده قصه دا ده د حبشی د تولواک (باچا) له خوا په یمن کښی یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو ګرد (تول) خلق کعبې شریفې ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ)چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښی غوند کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی دول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بیرؤ باړ به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښی ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او ډیر مال او شته ئی پری خرڅ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول څینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل څینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بڅرکی الوتلی په هغی مانی کښی ولګید ابرهه له دی پیښی څخه ډیر په قهر شو او غوته ئی کړه چه پر کعبې شریفې باندی سره له ډیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) ورووړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلی چه په لاره کښی ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په ډیر قوت او سامانی سره مکی شریفې ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښی د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښی څخه خبر شول وی ویل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبې ساتنه به

هغه وکړی چه څیښتن (مالک) ئی دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښی هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئی راغی چه د کعبی ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښی هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکی معظمی ته نژدی د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیړو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) دلی ورښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښی وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوتکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر ورولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د توپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلی خوا به ئی وتله او عجیب ډول (طریقه) بوسی ماده به ئی پریښوده ډیر ډیر لښکر ئی هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښی مړه شول ځینی وائی دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځی پخوا شوی ده ځینی وائی دا پیښه په هغی ورځی کښی شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښی تولد شو. ګواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پریږدی چه دوی کعبی شریفی یا د کعبی شریفی رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

نو وئی ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل یا خوړلی شوی ګیاه چه غوائی، غوا، او نور حیوانات ئی خوری او پاتی ئی په اخور کښی وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او ټکر ټکر شول لکه پاتی واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة «قريش» مكية وهى اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٦) تسلسلها حسب النزول (٢٩) نزلت بعد سورة «التين».

د «قریش» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٦) په نزول کښی (٢٩) سورت دی وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ① إِلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ② فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ③ الَّذِيٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَّاٰمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ ④

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره له جهته د انس او الفت د
دوی په سفر د ژمی (کښې یمن ته) او (په سفر د) اوړی (کښې شام ته هر
کال) نو ښائی چه بندګی وکړی دوی رب د دی کوتی (کعبی) ته هغه (رب)
چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوږی کښې او امن ئی ورکړی دی
دوی ته له خوف ویری څخه.

تفسیر : یعنی په مکی کښې غله او نور خواړه نه پیدا کیده نو ځکه د قریشو داسی عادت و چه په هر کال کښې به دوی دوه ځلی سفر کاوٖ د ژمی په وقت کښې د یمن په لوری چه تود دی او په اوړی کښې د شام په لوری چه یخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پیژندل او د دوی به ئی ډیر عزت او احترام او خدمت کاوٖ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تګ او راتګ څخه په زړه پوری ګټی اخیستلی او بیا په امن، اطمینان او ډادینه (سکون) سره پخپلو کورونو کښې کیناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښې به د غلا ، داړی، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شریف کښې به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قریشو خلقو په ډیرو هوسائیو (آرام) سره خپل ژوندون تیروه نو د هم دی انعام تذکره ، یادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفیل می تاسی ته طعام او ډوډی درکره ! او امنیت، طمانیت سکون او هوسائی (آرام) مو دروبښله او د اصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسی ولی د دی کور د څیښتن (خاوند) الله تعالیٰ بندګی نه کوئ؟ او د هغه استاځی (رسول) ته ولی ربړونه (تکلیفونه) پیښوئ آیا دا ډیره بی انتهاء ناشکری او احسان هیرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دی ښکاره حقیقت په منلو کښې چه پوهیدل ئی ډیر آسان دی ولی خپل ځانونه ورانددی وروسته کوئ؟

تمت سورة « قریش» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهى سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت درى ړومبنى آيات مكى او نور ئى مدنى دى (۷) آيتونه يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۰۷) په نزول كښى (۱۷) سورت دى وروسته د «التكاثر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ﴿۱﴾

آيا وينى ته هغه څوک چه دروغ وائى په ورځى د جزاء باندى.

تفسير : يعنى دغه مكذب كافر داسى وائى چه له سره عدل او انصاف به نه كيږى او د الله تعالىٰ له لورى به د ښو او بدو بدل نه وركاؤ كيږى. ځينو د (دين) معنى «ملت» اخيستى دى يعنى د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولى ګواكى مذهب او ملت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ﴿۲﴾

نو (كه ئى پيژنى هم دغه) همغه (څوک) دى چه رټى شړى يتيم پلار مړى لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير : يعنى له يتيم او پلار مړى سره همدردى او خواخوږى چيرى؟ بلكه له هغو سره په ډيره بيرحمى، غټ زړه توب، بداخلاقى معامله كوى او حق ئى نه وركوى او اموال ئى له خپل ځان سره په ناحقه ساتى.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿۳﴾

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی ګرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سړی چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سړی نه دی حیوان دی او داسی سړی له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بی‌خبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنګه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنګوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو تونګی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لګول کړیدل وینی او (استغفر الله) ځمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنګ شته؟ په یاد ئی ولرئ چه دا ګرد (تول) صورتونه په ﴿عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی ګواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترګی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾ ع

او منع کوی دوی مال د زکوٰة یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰة او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوښی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په ګرده (توله) دنیا کښی یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه ګټه (فائدة) واخلی که یو سړی ځان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شی خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الکوثر مکیة وهی ثلاث آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العادیات.

د «الکوثر» سورت مکی دی (۳) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۸) او په نزول کښی (۱۵) سورت دی وروسته د «العادیات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویاله په جنت کښی).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هو! د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښیګڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه مراد دی په «البحر المحیط» کښی د ده په نسبت (۲٦) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کښی ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (ټول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کری.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګڼی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په ډیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر دګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه!.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له ګردو (ټولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (ژوندیانو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ١٦٢-١٦٣ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په تټر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښې داسې ویل دا سړی ځوی نه لري نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئې نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئې څوک نوم اخلي داسې بی هلک سړی ته په محاوراتو کښې «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښې لندی «دم بریده» بوده (څاروی) ته وائې د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتې نشي ګواکې د هغه لکئ هم پرې شوی ده نو قرآن کریم دا راښیي هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پورې د هغه نوم رون پاتې کیږي او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهي ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسې مقدسې او مقبولې هستې سره بغض عناد او عداوت ولري هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدي. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحاني اولاد څخه ګرده (توله) دنیا ډکه ده او جسماني اولاده ئې هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښې شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښې ځلیږي. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښي ښې. دوست او دښمن تول د دوی د اصلاحي چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښې بیا په هغه مقام محمود کښې چه دوی به هلته ودریږي او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږي هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسې دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ردی سترګی ته چه دا خبره ئې له خولې څخه وتلې ده څیر شئ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتې او تر نن پورې ئې هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړي د ګردو (تولو) بې ادبانو حال به هم داسې وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئې له هغوی سره د بې ادبې کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بې ادبې وکړي حال به ئې هم داسې «ابتر» کیږي.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکي دی (٦) آیتونه یوه رکوع لري په تلاوت کښې (۱۰۹) په نزول کښې (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝۱

ووایه (ای محمده ! چه) ای کافرانو .

تفسیر : د قریشو څو تنو غټانو وویل ای محمده! راځه چه مونږ او تاسی روغه سره وکړو تاسی تر یوه کال پوری څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بیا په دوهم کال کښی مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسی به هر یوه تولګی ته د بل تولګی له دین څخه څه برخه رسیږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د یوی ثانیی له مخی هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګنم» بیا ئی وویل «ښه نو تاسی څمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرګه کښی ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکینو له طور او طریقی څخه پوره بیزاری ښکاروی او د هغوی څخه د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بیزاری څرګندوی (ښکاره کوی) هو! انبیاء علیهم السلام به چه د هغوی ړومبنی کار د شرک د رګونو او ریښو ایستل دی په داسی ناپاکی رتلی روغی باندی څرنګه راضی کیږی فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په معبودیت کښی هیڅ یو مذهب لرونکی اختلاف او جګړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسی وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت څکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښی د نژدیوالی وسیله وګرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آیت ۳ څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی څکه د روغی هغه صورت چه د قریشو له لوری وروړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسی و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا تینګ ولاړ دی یعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحید له مسلکه لاس واخلی نو د دی شخړی د روغی او د جګړی د پری کری دپاره دا سورت نازل شو.

لَاۤ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝۲ وَلَاۤ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَاۤ اَعْبُدُ ۝۳

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسی ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ۝ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بربنډ د کعبی په شاؤ خوا کښی ګدیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په دیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمة الله علیه) په وینا داسې واخیستل شي کله چه زه د الله رسول یم دا ځما په شان کښې نشته او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چه د شرک مرتکب شم تر دې چه په تیرې زمانې کښې چه تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی وروسته له دې چه د الله تعالیٰ له لورې د وحې، د بینات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دی چه زه په شرکیاتو کښې له تاسې سره مل شم. ښائي له هم دې سببه دلته په ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ ﴾ کښې اسمیه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ کښې د ماضي صیغه غوره شوې وي. پاتې شول د کفارو احوال نو د هغوی بیان ئې په دواړو جملو کښې یو شان وفرمایل ﴿ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ﴾ یعنې تاسې ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائي بدبختیو په سبب د دې وړ (لائق) نه یئ چه په هیڅ وقت او هیڅ حال کښې د واحد الله تعالیٰ بې له شرکته عبادت کوونکي شئ تر دې چه د روغې د خبرې په منځ کښې هم د شرک په چرت (خیال) کښې دوب تللي یئ په یوه ځای کښې ﴿ مَا تَعۡبُدُونَ ﴾ په صیغه د مضارع او په بل ځای کښې ئې ﴿ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ راوړل په صیغه د ماضي سره ښائي په دې لورې اشاره وي چه د هغوی معبودان هره ورځ بدلیږي هر هغه شي چه دوی ته عجیب معلوم شي یا کومه ښکلې تیږه (ګټه) یا ونه یا بل څیز ووینې سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروی او هغه بل پریږدي د هر موسم او هر کار دپاره بیل بیل معبودان لري یو د سفر بل د حضر یو د دوډۍ بل د اوبو یو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدین ابن قیم رحمة الله علیه) په (بدائع الفوائد) کښې د دې سورت په لطائفو او نفائسو او مزایاؤ باندې ښې وینا وې کړې دي قرآني معارف لوستونکي ته ښائي چه خامخا د هغو کتنه وکړي!

لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ۝٦ ع

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک) او ما لره دین (د توحید اسلام) ځما دی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې هغه ضد به چه تاسې کړی دی څه فائده دررسوي تر څو چه الله تعالیٰ فیصله وکړي» اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بیزاره یو او د هغې فیصلې په انتظار کښې یو او په هغه دین قویم باندې چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړی دی دیر خوښ یو تاسې چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی هغه دې تاسې ته مبارک وي هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږي.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنىٰ فى حجة الوداع فتعد مدنية وهى آخر ما نزل من السور آياتها ثلاث وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١٠) تسلسلها حسب النزول (١١٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منىٰ) په حجة الوداع كښې نازل شوى دى او په مدنى سورتونو كښې حسابيږى او وروستنى (١١٤) سورت دى په نزول كښې (١١٠) سورت دى په تلاوت كښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ①

كله چه راشى نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مكى).

تفسير : لويه فيصله كوونكى خبره دا ده چه مكه معظمه چه د حجاز مركز او د اسلام ډيرى نښى لرى فتح شى د عربو د زياترو قبيلو سترګى هغى ته وى پخوا له دى نه به يو يو دوه دوه سرى په اسلام كښې داخليدل خو د مكى معظمى له فتحى څخه وروسته ډلى ډلى داخليدل تر دى حده پورى چه د عربو جزيره ګرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو (تولو) هستيدونكيو ته ئى د توحيد كلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبى كريم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وينى به ته خلق چه ننوځى به دين د الله كښې فوج فوج ډلى ډلى پس تسبيح پاكى وايه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسير : يعنى وپوهيږئ چه د بعثت مقصود او د دنيا د هستوګنى مطلب چه د دين تكميل او د كبرى خلافت تمهيد دى پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدى دى. نو ښائى چه له دنيا څخه ځان فارغ كړئ! او د زړه له كومى آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زياتره د هغه تسبيح او تحميد ووايئ او په دى فتوحاتو او بريو باندى د هغه شكر ادا كړئ او هميشه اوسئ په استغفار باندى.

وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

او مغفرت ښښنه وغواړه له ده څخه (لپاره د ګناهونو د امت خپل يا لپاره د ماتيدو د نفس او قصور د عمل) بيشكه چه دغه (الله) تل دى ښه توبه قبلوونكى د مستغفرانو ګنهګارانو.

تفسير : يعنى ته اى محمد صلى الله عليه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووايه. بيشكه چه دغه الله دى تل ښه توبه قبلوونكى.

تنبيه : د نبى كريم صلى الله عليه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دى نه په څو ځايونو كښى تير شو هلته دى وكوت شى! حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى په قرآن كريم كښى هر چيرى د فيصلى وعدى دى او كافرانو د فيصلى تلوار كوله د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمر په آخر كښى مكه معظمه فتحه شوه ګردى (تولى) قبيلى له زړه مسلمانى شوى هغه وعدى ګردى (تولى) رښتيا شوى اوس نو د خپل امت د ګناهونو مغفرت او ښښنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دى لا لوړه (اوچته) شى. دا سورت د حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په آخر عمر كښى نازل شوى دى چه هغوى د دى له لوستلو څخه په دى خبره وپوهيد چه ما په دنيا كښى خپل دا راسپارلى شوى كار پاى (آخر) ته ورساؤ اوس نو د آخرت د سفر وار دى.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة «تبّت» مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۱) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة «الفاتحة».

د «تبّت» سورت مكى دى (٥) آيتونه (١) ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۱۱) په نزول كښى (٦) سورت دى وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

تَبَّتْ يَدَآ اَبِىْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾

مات هلاک دى شى دواړه لاسونه د ابى لهب او پخپله دى هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه څمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښې د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینې تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغې وهلی «ای خلقو! د دی سړی خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښې د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډی باندی ودرید او ګردو (ټولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (ټول) خلق سره ټول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښې دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راټول شوی یو؟» په روح المعانی کښې له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښې تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنده ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه ګرد (ټول) په خپلی فدیی کښې ورکړم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوځه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښې د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئی لا پسی تیزاوه په دی سورت کښې د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښې شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نژدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی څمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه څنګه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (ټول) هغه کوښښونه چه د حق په پټولو کښې ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (ټولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښې پریوت. دا سورت مکی دی وائی چه د «بدر» له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندی یوه بده سوځوونکې او زهر لرونکې دانه وخته چه د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا (جدا) کړ شو او هیڅوک نه ورته نژدی کیدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئې تر دریو ورځو پوری هلته پروت و تر څو وپرسید او خوړین شو دلته خلقو د حبشی مزدورانو په لاس په یوه لرګی کښې وتاړه او په یوه چوغالی کښې ئې چه چیری کنستلی شوی و لکه یوه مرداره ومنده او د دغه چوغالی سره ئې په تیږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنیا رسوائی او خرابی ده شکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکلیفونه) له دی څخه ډیر سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾ .

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلی) مال د ده او هغه چه ده ګټلی و (یعنی اولاده ئې).

تفسیر : یعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هیڅ یوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قیامت کښې) په اور خاوند د لمبو کښې.

تفسیر : یعنی وروسته له مړ کیدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبې لرونکی اور رسیدونکی دی. ښائی په دی مناسبت قرآن کریم د عبد العزی کنیت ابی لهب ایښی وی، په دنیا کښې هغه ته ابی لهب ځکه ویل کیده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځلیدل مګر قرآن کریم دا راوښوول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ویلو وړ (لائق) دی.

وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښې چه بار راوړونکی به وی د خسو (د دوزخ).

تفسیر : د ابی لهب ښځه ام جمیل سره له مال داری ډیره بخیله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګی به ئی راوړه او اغزی به ئی تولول او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښی به ئی د شپی له مخی اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښی ربړ (تکلیف) ورپیښ شی. فرمایلی ئی دی «دی لکه چه دلته د حق په دشمنی او د الله تعالیٰ د پیغمبر په ایذاء رسولو کښی د خپل میره (خاوند) سره معاونت او مرستی (مدد) کولی په دوزخ کښی به هم هغه سره داسی مرستی (مدد) کوی» ښائی چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزی لرونکی ونی دی لرګی راوړی او د هغو په وسیله به د خپل میره (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخیستی دی لکه چه د عربو په محاورو کښی دا لفظ په دی معنی سره هم وایه کیږی او په پارسیځ کښی چغل ګر ته «هیزم کش» وایه شی.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥ ع

حال دا چه په غاړی د دی کښی رسی ده له مضبوطو رسیو (پتوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعنی ډیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکی رسی. له دی څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ اوسپنی غاړکی او سلاسل مراد اخیستی دی او دا تشبیه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړی شوی ده ځکه چه د لرګیو د بار ترلو کښی رسی ته ډیر ضرورت پیښیږی. لیکی چه د دی ښځی په غاړه کښی یوه خورا (ډیر) ښه قیمتداره غاړکی وه دی به ویل «په لات او عزیٰ باندی قسم خورم چه زه دا خپله غاړکی د محمد په عداوت باندی لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښی هم د هغی غاړی له هغسی یوی غاړکی څخه تشه نه وی عجیبه خبره لا دا ده چه د دی بدبختی مرګ هم داسی واقع شو چه د لرګیو د پیټی رسی د هغی په غاړه کښی چه په یوه ګټ باندی ئی دمه کیښوده غوټه شوه او غته تیره (ګټه) د دی او د پیټی په منځ کښی راغله او سا ئی وخته.

تمت سورة «تبّت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاخلاص مکیة وهی اربع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١١٢) تسلسلها حسب النزول (٢٢) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١١٢) په نزول کښی (٢٢) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۚ ① اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۚ ②

ووایه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله یو دی (په ذات او صفات خپل کښی) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووایئ چه الله تعالیٰ یو دی! او د هغه په ذات کښی په هیڅ ډول (طریقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئیزتوب ګنجایش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښی شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقیده رده شوه چه وائی خدایان دوه دی یو د خیر څیښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څیښتن (مالک) «اهریمن» دی او هم د هندوانو عقیدی تردیدی شوی چه هغوی د دری دیرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښی برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسیر په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کړی وائی «**وکل هذه صحیحة وهی صفات ربناعزوجل هوالذی یصمد الیه فی الحوائج وهو الذی قد انتهی سؤدده وهو الصمد الذی لا جوف له ولا یأکل ولا یشرب وهو الباقی بعد خلقه**» دا ګرد (تول) رښتیا دی. او څمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتیاوی (احتیاج) وروړاندی کیږی او هر ډول (طریقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کیږی او د ګرد (تول) سترتوب (لویی) او د تولی مشرتیا صفت په کښی شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.» ابن کثیر. د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګنی یا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقیده لری د آریه ؤ د عقیدی تردید هم وشو څکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کښی روح او ماده لویه اغیزه (اثر) لری او دا دواړه شیان پخپل وجود کښی الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ ③

نه ئی دی څیږولی (هیڅوک) او نه دی څیږولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿وَلَمْ يُوْلَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا څخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنګه خدای کیدی شی؟.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝۴

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی ګنی تر دی چه ځینی رډ سترګی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَّقُوْلُوْنَ اِلَّا كَذِبًا﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفیل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا څیروونکی د تیاری باندی.

تفسیر : یعنی هغه چه د شپی تیاره څیروی او له هغی څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروی.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شی چه پیدا کړی ئی دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر : یعنی هر هغه مخلوق چه په هغه کښی څه بدی او شر وی زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم وروسته د دی ځای په مناسبت د څو ځان ته څیزونو نومونه هم اخیستی شوی دی.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تیاری شپی کله چه تکه توره شی (او هر شی پټ کړی).

تفسیر : یعنی د شپی تیاره چه په هغی کښی زیاتره شرور او بدی پیښیږی په تیره بیا کودی (سحر) او نوری پیښی دیری واقع او پیښیږی چه خوف یا د لمر لویده تری مراد دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دی کښی گردی (تولی) تیاری راغلی ظاهری، باطنی، تنگه، پریشانی او گمراهی او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکی کوونکیو چه پو کول کړی په غوټو کښی.

تفسیر : له «النفاثات فی العقد» او پوکی کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځی یا هغه ډلی یا هغه نفوس مراد دی چه د سحر او د کوډو د چارو کولو په وقت کښی پر کومی ژی یا مزی یا ویښته یا نورو باندی څه ولولی او پری پو ئی کړی او غوټی پکښی واچوی هغه کودی چه لبید بن اعصم څمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی کړی وی په هغو کښی ځینی جونی هم گډی وی والله اعلم.

وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝٥ ع

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه د هغه نظر ولګیږی بیشکه» نظر او د سترګو تپ یوه واقعی او ربښتیا خبره ده خو د ډیرو مفسرینو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شی او په عملی ډول (طریقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د یوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پیدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختیار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وبښی چه هغه ته الله تعالیٰ ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الافی اثنتین الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وکرمه

سورة الناس مدنیة او مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱٤) تسلسلها حسب النزول (۲۱) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱٤) په نزول کښی (۲۱) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ إِلَٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د تولو خلقو په باچا د تولو خلقو په معبود د تولو خلقو.

تفسیر : اګر که د الله تعالیٰ د ربوبیت شان او د باچاهی چاری پر تولو مخلوقاتو باندی

شاملې دي خو دا صفات همغسې چه په کامل دول (طريقه) په انسانانو کښې دي په نورو مخلوقاتو کښې داسې له لرې نه څرګندېږي (ښکاره کيږي) نو ځکه ئې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه. او هم په وسوسو کښې ابتلاء او اخته کيدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ۝

له شره د وسوسې اچوونکي تښتيدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير : شيطان سره له دې چه له سترګو څخه پټ دی خلق غولوی او له لارې څخه ئې وباسي تر څو چه انسان په غفلت کښې اوسيږي د هغه تسلط پر دوی باندې زياتيږي او کله چه ويښ او خپل الله تعالیٰ ئې په ياد شي نو هغه هم سم د لاسه تښتي.

الَّذِيْ يُوَسْوِسُ فِيْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۙ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

هغه (شيطان) چه وسوسې اچوی په سينو زړونو د خلقو کښې (چه دغه وسوسه اچوونکي) له پيريانو او انسانانو څخه دي.

تفسير : شيطان هم په پيريانو کښې او هم په انسانانو کښې شته لکه چه په (١٤) رکوع ١١٢ آيت د «الانعام» د سورت څمونږ دغه مقدس تفسير کښې داسې يو آيت لولو ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ﴾
الله تعالیٰ مو دې د دې دواړو له شره وساتي. (تکمله) د دې دوو سورتونو په تفسير کښې عالمانو او حکيمانو ډيرې زياتې نکتې ويلې دي. د حافظ ابن قيم رحمة الله عليه څمونږ د امام رازی رحمة الله عليه څمونږ د بلخی ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزيز دهلوی محدث رحمة الله عليه اوږدو بيانونو ليکل دلته ممکن نه دي نو دلته يوازې د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه د کلام خلاصه او د وينا لندون ليکل کيږي چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمې دپاره يو نيک فال ثابت شي.
دا يو فطری او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښې نوی ترکودی (شنيلی، نبات) ځمکه وچوی او له تخم څخه د باندې ووځي نو باغوان يا بزګر د هغه تحفظ او پالنې او روزنې ته زياته توجه کوی او د هغه د لوئيدلو په نسبت دير کوښښ او زيار (محنت) کوی چه هغه له ګردو (تولو) ارضي او سماوی آفاتو څخه وساتي او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسيږي دی ئې دير ربړ (تکليف) ايستلو او پام لرنې ته اړ (مجبور) دی. اوس په دې خبرې باندې غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزګر څیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اټکل سره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور ډوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شرل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واوری، ږلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی څکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نری د تکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه تومبل نه دی له هنده دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده

نیش عقرب نه از پی کین است مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر ډوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصليدی هغه به اوس په لاس نه راځی کله چه داسی دی نو دا تمثيل له اسبابو او مسبباتو څخه پرته (علاوه) پر بل کوم شی باندی نه لګيږی ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هيڅ کله کوم مسبب په خپل وجود کښی بريالی (کامياب) کيدی نشی او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم کښی وليکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخی او رڼا الغرض د ژوندون او ترقی ګرد (تول) اسباب په زړه پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مړاوی او وچيږی.

وروسته له دی دريم تعوذ له (نفاثات فی العقد) څخه وکړ شو لکه چه وويل شول له هغه څخه ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له اثره مسحور ته داسی امور پيښيږی چه له هغو څخه د طبيعت اصلی آثار مغلوب او مړه کيږی. نو د سحر آفت هغه آفت ته دير ورته دی چه تر کودی ته له واوری او ږلی او د غريزی حرارت د بنديدو په سبب پيدا کيږی او د هغه په نشوؤ نما او وده او لوئيدو کښی نقصان پيښوی هغه الفاظ چه د (لبيد بن اعصم) په قصه کښی شته ځينی ئی دا دی «فقام عليه الصلوٰة والسلام کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاريږی چه پر دوی باندی کوم شی مستولی شوی و او د دوی د طبيعت مقتضيات ئی پټ کړی و چه د جبريل عليه السلام په تعوذ سره د الله تعالیٰ په امر هغه عارضه ورکه شوه.

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط يوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانګه يا لښته ماتوی يا بوټی له بيخه راوکاږی د باندی ئی غورځوی يا ئی پانی يا ئی ميوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په دير وضاحت راوښووله.

په دغه تقرير او وينا کښی که کوم لږ والی شته خو هغه يواځی دا دی چه کله تخم ته پرته (علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونيدلو څخه ورپيښيږی بيا خو ئی ميرتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه يا قلب يا د تخم «سويداء» ورته وايه شی او د زرغونيدلو اصلی ماده وی خوری يا ئی د بلی کومی پيښی په سبب دننه برخه تکه توره واړوی يا له منځه دوه پلی شی او د نشونما او د زرغونيدلو، لوئيدلو او د ودی قابليت پکښی پاتی نشی ښائی د دی لږتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښی د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذی تعليم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترګو نه ښکاری بلکه په پته سره د ايمان په قوت کښی کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفيات والسرائر څخه بل څوک نشی کولی خو کله چه د وسوسو مقابله له ايمان سره وشی نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ايمان د مبادی او مناقشی له اصولو څخه شميرلی کيږی او له هغو څخه ايمان ته مدد رسی. اوس له تجربو څخه راښکاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ايمان انقياد او تسليم نشو او نما د حق تعالیٰ د بی انتهاء تربيتونو او بی غاياتو انعاماتو د ليدلو څخه حاصليږی نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندی نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دی خوا ته منتقل کیږی چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دی ځکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسمانی او روحانی ضروریاتو رسونه دی او دا کار پرته (علاوه) له هسی یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکی نه دی چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شی د هغه د اقتدار له فیضه د باندی نه دی هم داسی ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلی شو او بیشکه د هغه لوی شان داسی کیدی شی چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) ګواکی مالکیت یا ملکیت د داسی یو قوت نوم دی چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیږی ځکه چه د ربوبیت لنډ تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دی او پر دغو دواړو باندی قدرت لرل دی دا د مطلق شهنشاه منصب دی که لږ له دی څخه وړاندی ته ځیر شو نو د دی علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم مونډله کیږی ځکه چه معبود هغه ته وایه شی چه د هغه د حکم په مقابل کښی هر څوک غاړه کیږدی او د ده د امر په مقابل کښی د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شی نو ښکاره ده چه دا د بندګی انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښی د بل چا په مخ کښی نه کاوه او نه ئی وړ (لائق) دی د دی دواړو شیانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دی ځکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یواځی هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. ووایئ ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾ لنده ئی دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ ګرځی ربوبیت دی وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له تولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطانی وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریږی چه هلته خپله چاره جوئی وکړی نو ښائی هم داسی درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شی لکه چه پخپله پروردګار په هم دی ترتیب سره د خپلی ستاینی (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «الناس» کښی بیان فرمایلی دی او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شیان په نظر راځی چه پرله پسی صفت په صفت بیان کړی شوی دی. په دی باندی به داسی پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښی واخلی ځکه چه حقیقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسیدلو عنوان تاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښی «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښی وسوسه اچوی او کله چه څوک ویښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسی بیرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د ربړ (تکلیف)، تعدی لاس بری کول او د رعیتونو د آرامی او د هوسائی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطینو او د تولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده ځکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کېښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولی شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخوانی تحریر کښې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلی شي بیا دی وکتلی شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکارېږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کوډی کړی وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کښې کله داسی هم پیښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی ګڼل چه هغه ئی نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئی نه وی داسی ئی باله چه کړی ئی دی د دی پیښې د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړی او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا څو ځلی په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنګه یقین وکړی شي؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغې سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شي او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کړی یا یو ناشوی کار به ئی داسی ګانه چه کړی ئی دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شي.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشی او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو او نیره ؤ دلائلو ثابت شي چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شي چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پورې اړه (تعلق) لري د سحر او جادو لږ څه اثر لويدلی وی او نه کوډی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او ډيل اچولی شي.

دوهمه تنبيه : د معوذتينو په قرآنيت باندې د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانې څخه تر اوسه پورې په تواتر سره ثابته شوې ده. يوازې د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شي چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه ليکل. خو دا خبره ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دې دوو سورتونو په قرآنيت کښې هيڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئې منل چه دا د پاک الله کلام دی او يقيناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دې د نزول اصلي مقصد رقيه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دې دوو سورتونو ليکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتياطه چپ (خلاف) دی «**انه كان لا يعد المعوذتين من القرآن وكان لا يكتبهما فی مصحفه ويقول انهما منزلتان من السماء وهما من كلام رب العٰلمين ولكن النبی عليه الصلوٰة والسلام كان يرقی و يعوذ بهما فاشتبه عليه انهما من القرآن أوليستامنه فلم يكتبهما فی المصحف**» (د روح البيان د څلورم جلد ۷۲۳ مخ وګورئ!)

قاضی ابوبکر باقلانی ليکی «**لم ينكر ابن مسعود رضی الله عنه كونهما من القرآن وانما انكر اثباتهما فی المصحف فانه كان يرى ان لا يكتب فی المصحف شيئا الا ان كان النبی صلی الله عليه وسلم اذن فی كتابته فيه وكان لم يبلغه الإذن**» (د فتح الباری د اتم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) حافظ يوه بل عالم د الفاظو داسې نقل کړی دی «**لم يكن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غيره فی قرآنيتهما وانما كان فی صفة من صفاتهما**» د (فتح الباری د پنځم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصي او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصريح کړی ده هيڅ يو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او ډير امکان لری چه وروسته له دې څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا وربښکاره شوی وی چه معوذتين هم له متلوء قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل پرومبنی فکر باندې پاتې نه وی برسيره په دې د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلوميږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوريدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې ليکلی شوی دی «**ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفيدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفيد لليقين. الذی يضمحل الظن فی مقابلته فتلك الآحاد مما لا يلتفت اليه ثم ان سلمنا اختلافهم فيما ذكر قلنا انهم لم يختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله عليه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد كونه من القرآن وذلك لا يضر فيما نحن بصدده الخ**» حافظ ابن حجر رحمة الله عليه وائی «**واجب باحتمال انه كان متواتراً فی عصر ابن مسعود لكن لم يتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ**» او صاحب المعانی ليکی « ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلك الخ.».

یا الله العٰلمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسی خالص توفیق او تیسیر راوباښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت ؟ ثمره چه یوائحی ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز دروړاندی کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئی کړی! الٰهی مونږ معترف یو چه د دی لوی خدمت په پای (اخر) ته رسولو کښی مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسناتو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسی هیله (امید) ده چه ته د خپلی نکتی پالنی له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولری! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښی متمتع وګرځوی!

یا الله العٰلمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دی ښه کار کښی محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دی عظیم الشان کار کښی ئی رفاقت او اعانت راسره کړی دی. ګرد (تول) وبښی! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئی مأمون او مصئون ولری! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمة الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښی یو ځای کړی!.

تمت الترجمة والتفسير فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السميع العليم اللٰهم آنس وحشتي في قبري اللٰهم ارحمني بالقرآن العظيم واجعله لي اماماً و نورا وهدى ورحمة اللٰهم ذكرني منه ما نسيت وعلمني منه ما جهلت وارزقني تلاوته آناء الليل واطراف النهار واجعله لي حجة يا رب العٰلمين!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئی په سین شو ولی؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښی قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

ـ دهرې ژبې ویونکی چه کله خبرې کوي نوچیرته دریکی اوچیرته نه دریکی، کله ډیراوکله لږ ایساریکی اوپه دې ودریدو اُونه دریدوکښی دخبرې پوره بیان اومفهوم کښې ډیرلوی دخل دی.

دقرآن کریم معجزکلام اوعبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجی نه أهل علمو د دریدواُونه دریدو نښې (علائم) مقررکړي دي چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائي.

ضروري خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی أوهغه رموز دادی.

○ ـ چیرته چه خبره پوره شي هلته کښې وړه غوندی دائره وي، داپه حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کښې لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی، اوس ة خو نه شي لیکلي مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائي.

م ـداد وقف لازم علامه ده په دي باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکاردی أوکه چیرې څوک ونه دریدنو احتمال

لري چه دخبري مطلب به بل څه شي ددي په پښتو ژبه کښي داسي مثال پوهيدل پکارده چه چاته و ويلي شي ،
(پاسه - مه کينه) چه پکښي د پاسيدو امراوله کينا ستو نهي ده نوپه - پاسه - باندي دريدل لازم دي اوکه چيري متکلم ونه دريد نو مخاطب به داسي وګڼي چه (پاسه مه - کينه) چه په هغه کښي به د ودريدو نه نهي اودکينا ستود امراحتمال کيګي او يقيناً دا به د قائل د مطلب خلاف وي.

ط - دادوقف مطلق علامه ده په دي باندي دريدل پکاردي دا علامه هلته وي چه کوم ځاي مطلب نه پوره کيګي او ويونکي مزيده هم څه ويناکول غواړي .

ج - دادجائزوقف علامه ده دلته کښي دريدل غوره اونه دريدل جائزدي .

ز - داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دريدل غوره دي .

ص - داد مرخّص وقف علامه ده دلته پيوست (يوځاي) لوستل پکاردي ليکن که چيري څوک ستړي شي او ودريګي نوهغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په (ص) پيوست لوستل د (ز) په نسبت ترجيح لري

صلے - دادا الْوَصْلُ أَوْلَىٰ (يعني وصل غوره) اختصاردي دلته پيوست لوستل غوره دي .

ق ـ داد قِيلَ عليه الوَقف خلاصه ده دلته دريدل پکار نه دی.

صل ـ داد قَدْ يُوصَلُ علامه ده دلته کله ودريدی شی او کله نه لیکن دریدل غوره دی.

قف ـ داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئ ده ودریگه او دا علامه هلته استعمالیگی چه دلوستونکی دپیوستی وینا احتمال وی.

س یا سکته ـ داد سکتے علامه ده دلته لگ وخت دریدل پکار دی خو چه تنفّس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه ـ دا اوگدی سکتے علامه ده دلته د سکتے په نسبت ډیر دریدل پکار دی لیکن چه تنفّس جاری وی (یعنی ساماته نه شی) په سکته او وقفه کښې دا فرق دی چه سکته کښې لگ وخت او په وقفه کښې ډیر وخت ودریدی شی.

لا ـ د لا معنی چه نیشته دا علامه کله خود آیت پورته وی او کله دعبارت د ننه که دعبارت د ننه وی نو دریدل بالکل نه دی پکار او که د آیت پورته وی نو بیا اختلاف دی.
دځینو په نزد دریدل او د بعضو په نزد نه دریدل روا دی خو که څوک ودرید یا ونه درید په دی سره مطلب کښې څه خلل نه واقع کیگی وقف هلته نه دی پکار چه د عبارت د ننه لیکلی وی.

ك ـ داد كَذٰلكَ علامه ده یعنی چه کوم رمز (نښه) دی ك نه

وړاندې لیکلې شوې ده دلته کښې دې همغه وګڼلې شي.

۵ ـ دا ددې علامه ده چه په دې ځای دغیر کوفیینو په نزد آیت ده که چا وقف وکړ نو دا عادي (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

∴ ـ دا د دریو ټکو (نقطو) وقف نژدې راځي دې ته معانقه ویلې شي کله خوددې اختصار په مع سره لیکلې شي. ددې مطلب دا ده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوي او حکم ئې دا ده چه په دې دواړو وکښې په یو باندې دریدل پکار دي په بل نه او په وقف کښې د رموز و (نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکار دي.

د دویم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

د سورة الکهف (٧٥)آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحې رقم	د پارې شماره	د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحې رقم	د پارې شماره
١٩	سُوْرَةُ مَرْيَم	٢٠	١٦	٤٣	سُوْرَةُ الزُّخْرُف	١٠٥٦	٢٥
٢٠	سُوْرَةُ طٰهٰ	٦٨	١٦	٤٤	سُوْرَةُ الدُّخَان	١٠٩٠	٢٥
٢١	سُوْرَةُ الْأَنْبِيَاءِ	١٣٠	١٧	٤٥	سُوْرَةُ الْجَاثِيَة	١١٠٥	٢٥
٢٢	سُوْرَةُ الْحَجّ	١٨٦	١٧	٤٦	سُوْرَةُ الْأَحْقَاف	١١٢٤	٢٦
٢٣	سُوْرَةُ الْمؤْمِنُون	٢٣٨	١٨	٤٧	سُوْرَةُ مُحَمَّد	١١٥٠	٢٦
٢٤	سُورَةُ النُّور	٢٨٤	١٨	٤٨	سُوْرَةُ الْفَتْح	١١٧٤	٢٦
٢٥	سُوْرَةُ الْفُرْقَان	٣٤٢	١٨ - ١٩	٤٩	سُوْرَةُ الْحُجُرَات	١٢٠٣	٢٦
٢٦	سُوْرَةُ الشُّعَرَاءِ	٣٨٠	١٩	٥٠	سُوْرَةُ قٓ	١٢١٩	٢٦
٢٧	سُوْرَةُ النَّمْل	٤٢٩	١٩ - ٢٠	٥١	سُوْرَةُ الذَّارِيَات	١٢٣٥	٢٦ - ٢٧
٢٨	سُوْرَةُ الْقَصَص	٤٨٠	٢٠	٥٢	سُوْرَةُ الطُّور	١٢٥٢	٢٧
٢٩	سُوْرَةُ الْعَنْكَبُوت	٥٣٩	٢٠ - ٢١	٥٣	سُوْرَةُ النَّجْم	١٢٦٦	٢٧
٣٠	سُوْرَةُ الرُّوم	٥٨٠	٢١	٥٤	سُوْرَةُ الْقَمَر	١٢٨٥	٢٧
٣١	سُوْرَةُ لُقْمَان	٦١٤	٢١	٥٥	سُوْرَةُ الرَّحْمٰن	١٣٠١	٢٧
٣٢	سُوْرَةُ السَّجْدَة	٦٣٧	٢١	٥٦	سُوْرَةُ الْوَاقِعَة	١٣١٨	٢٧
٣٣	سُوْرَةُ الْأَحْزَاب	٦٥٢	٢١ - ٢٢	٥٧	سُوْرَةُ الْحَدِيْد	١٣٣٧	٢٧
٣٤	سُوْرَةُ سَبَإٍ	٧١٤	٢٢	٥٨	سُوْرَةُ الْمُجَادِلَة	١٣٦٢	٢٨
٣٥	سُوْرَةُ فَاطِر	٧٥٣	٢٢	٥٩	سُوْرَةُ الْحَشْر	١٣٨١	٢٨
٣٦	سُوْرَةُ يٰسٓ	٧٨١	٢٢ - ٢٣	٦٠	سُوْرَةُ الْمُمْتَحَنَة	١٤٠٢	٢٨
٣٧	سُوْرَةُ الصَّافَّات	٨١٦	٢٣	٦١	سُوْرَةُ الصَّف	١٤١٦	٢٨
٣٨	سُوْرَةُ صٓ	٨٥٨	٢٣	٦٢	سُوْرَةُ الْجُمُعَة	١٤٢٦	٢٨
٣٩	سُوْرَةُ الزُّمَر	٨٩٣	٢٣ - ٢٤	٦٣	سُوْرَةُ الْمُنَافِقُون	١٤٣٥	٢٨
٤٠	سُوْرَةُ الْمُؤْمِن	٩٣٨	٢٤	٦٤	سُوْرَةُ التَّغَابُن	١٤٤٣	٢٨
٤١	سُوْرَةُ حٰمٓ السَّجْدَة	٩٨٥	٢٤ - ٢٥	٦٥	سُوْرَةُ الطَّلَاق	١٤٥٣	٢٨
٤٢	سُوْرَةُ الشُّوْرٰى	١٠٢١	٢٥	٦٦	سُوْرَةُ التَّحْرِيْم	١٤٦٧	٢٨

د دویم جلد فهرس

له (۱٦) تر (۳۰) پارے

د سورة الكهف (۷۵) آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحے رقم	د پارے شماره	د سورت شماره	د سورت نامه	د صفحے رقم	د پارے شماره
٦۷	سُوْرَةُ الْمُلْك	۱٤۸۰	۲۹	۹۱	سُوْرَةُ الشَّمْس	۱۷۱٤	۳۰
٦۸	سُوْرَةُ الْقَلَم	۱٤۹٤	۲۹	۹۲	سُوْرَةُ اللَّيْل	۱۷۱۹	۳۰
٦۹	سُوْرَةُ الْحَاقَّة	۱۵۱۰	۲۹	۹۳	سُوْرَةُ الضُّحٰی	۱۷۲۳	۳۰
۷۰	سُوْرَةُ الْمَعَارِج	۱۵۲۳	۲۹	۹٤	سُوْرَةُ الشَّرْح	۱۷۲۷	۳۰
۷۱	سُوْرَةُ نُوْح	۱۵۳٤	۲۹	۹۵	سُوْرَةُ التِّيْن	۱۷۳۰	۳۰
۷۲	سُوْرَةُ الْجِنّ	۱۵٤۵	۲۹	۹٦	سُوْرَةُ الْعَلَق	۱۷۳۳	۳۰
۷۳	سُوْرَةُ الْمُزَّمِّل	۱۵۵۸	۲۹	۹۷	سُوْرَةُ الْقَدْر	۱۷۳۹	۳۰
۷٤	سُوْرَةُ الْمُدَّثِّر	۱۵٦۹	۲۹	۹۸	سُوْرَةُ الْبَيِّنَة	۱۷٤۱	۳۰
۷۵	سُوْرَةُ الْقِيَامَة	۱۵۸٤	۲۹	۹۹	سُوْرَةُ الزِّلْزَال	۱۷٤۵	۳۰
۷٦	سُوْرَةُ الدَّهْر	۱۵۹۵	۲۹	۱۰۰	سُوْرَةُ الْعَادِيَات	۱۷٤۸	۳۰
۷۷	سُوْرَةُ الْمُرْسَلَات	۱٦۰۷	۲۹	۱۰۱	سُوْرَةُ الْقَارِعَة	۱۷۵۱	۳۰
۷۸	سُوْرَةُ النَّبَا	۱٦۲۱	۳۰	۱۰۲	سُوْرَةُ التَّكَاثُر	۱۷۵٤	۳۰
۷۹	سُوْرَةُ النَّازِعَات	۱٦۳۱	۳۰	۱۰۳	سُوْرَةُ الْعَصْر	۱۷۵٦	۳۰
۸۰	سُوْرَةُ عَبَس	۱٦٤۲	۳۰	۱۰٤	سُوْرَةُ الْهُمَزَة	۱۷۵۸	۳۰
۸۱	سُوْرَةُ التَّكْوِيْر	۱٦۵۰	۳۰	۱۰۵	سُوْرَةُ الْفِيْل	۱۷٦۱	۳۰
۸۲	سُوْرَةُ الْاِنْفِطَار	۱٦۵۸	۳۰	۱۰٦	سُوْرَةُ قُرَيْش	۱۷٦۳	۳۰
۸۳	سُوْرَةُ الْمُطَفِّفِيْن	۱٦٦۳	۳۰	۱۰۷	سُوْرَةُ الْمَاعُوْن	۱۷٦۵	۳۰
۸٤	سُوْرَةُ الْاِنْشِقَاق	۱٦۷۱	۳۰	۱۰۸	سُوْرَةُ الْكَوْثَر	۱۷٦۷	۳۰
۸۵	سُوْرَةُ الْبُرُوْج	۱٦۷۸	۳۰	۱۰۹	سُوْرَةُ الْكَافِرُوْن	۱۷٦۹	۳۰
۸٦	سُوْرَةُ الطَّارِق	۱٦۸۵	۳۰	۱۱۰	سُوْرَةُ النَّصْر	۱۷۷۳	۳۰
۸۷	سُوْرَةُ الْاَعْلٰی	۱٦۸۸	۳۰	۱۱۱	سُوْرَةُ تَبَّتْ	۱۷۷٤	۳۰
۸۸	سُوْرَةُ الْغَاشِيَة	۱٦۹٤	۳۰	۱۱۲	سُوْرَةُ الْاِخْلَاص	۱۷۷۷	۳۰
۸۹	سُوْرَةُ الْفَجْر	۱۷۰۰	۳۰	۱۱۳	سُوْرَةُ الْفَلَق	۱۷۷۹	۳۰
۹۰	سُوْرَةُ الْبَلَد	۱۷۰۹	۳۰	۱۱٤	سُوْرَةُ النَّاس	۱۷۸۱	۳۰

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالىٰ وَتَوفِيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي - الأَخِير -

مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلَىٰ (٣٠)

مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهْفِ إِلَىٰ آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) اوتوفيق دويم جلد (آخری)
پای (آخر) ته ورسيد له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الكهف (٧٥) آيت له ابتداء ترپای (آخر)
سورة الناس

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذا المصحف الشريف
وترجمة معانيه وتفسيره في مجمع
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة
المصحف الشريف بالمدينة المنورة بإشراف
وزارة الحج والأوقاف في المملكة العربية
السعودية عام ١٤١٤هـ

حقوق الطبع محفوظة
لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوے اللہ په مرسته
اوتوفیق سره د قرآن کریم د دے
ترجمے او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښې د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
د اشراف او مشرۍ تر لاندے
چاپ ته اورسید
کال ۱۴۱۴ م

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
المراقبة النهائية
رقم ١١٠٩٩

د چاپ حقوق محفوظ دی
په حق کښې د حرمینو شریفینو د خادم پادشاه فهد
د قرآن کریم د چاپ خانے (ص ب ۳٥٦۱) مدینه منوره

(٠١) (٤) (٢٢٥/٤٠٠٠)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسير

په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې پورې

11 ±7 å ó - ã —

" ó — û • • Ž ' Û - ã à ß " ã Ž – ß •

Ý í ç Ž –œí ó '

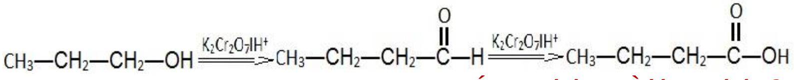

Ý ç í ó Ùóí ç í ó ß ‰ ª ¿

Ý í ç Ž 2– íßó '

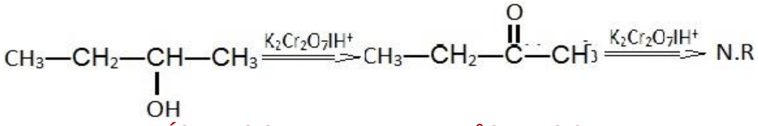

Ýí ç í2ó åí ç í–2ó

Ý í ç Ž2' - 'Ý ó±2ã ü

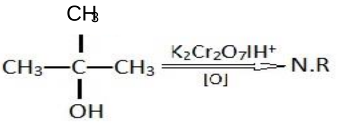

Ýí çí › 2 Ýó –ª2

برنامج رحلتي في السادس